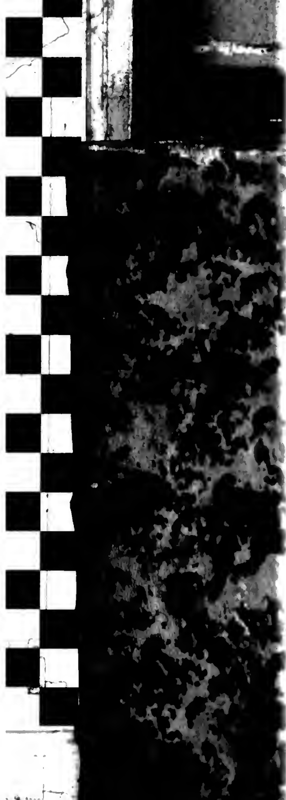
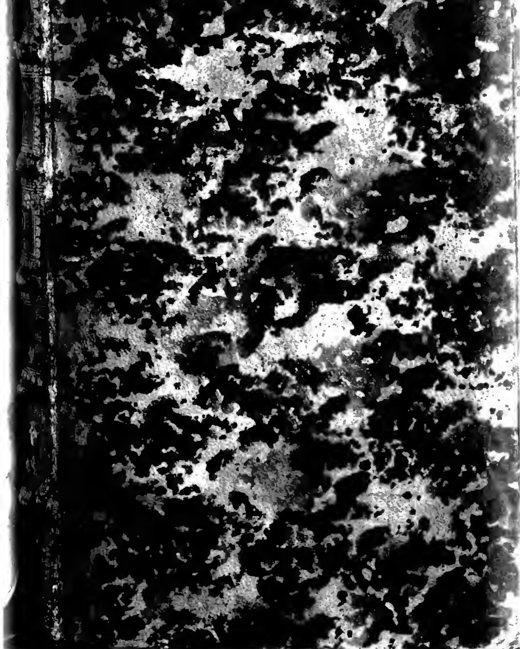
image
not
available

CICERON.
OPERUM
TOM. III.

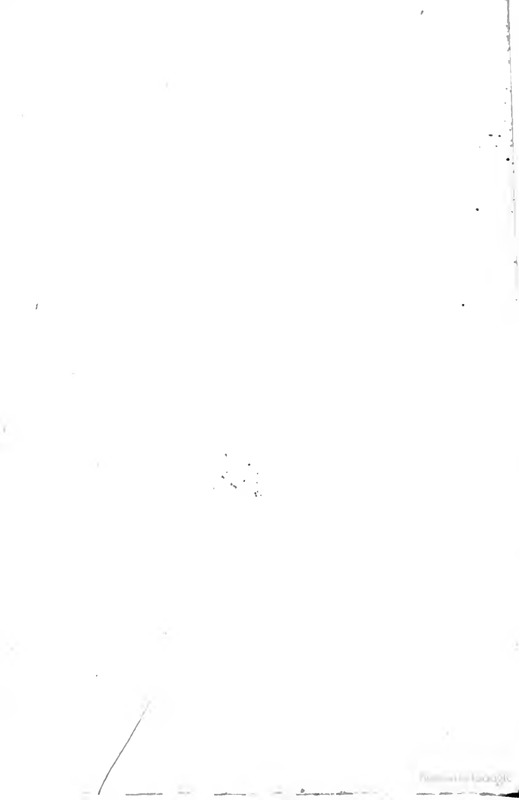

CICERON.
OPERUM
TOM. III.

BIBLIOTECA NAZIONALE
VITTORIO EMANUELE
6
10 F
12

MARCI TULII

CICERONIS

OPERUM

PARS TERTIA.

MARCI TULLII,
CICERONIS
OPERA
QUÆ SUPERSUNT, OMNIA;

CUM ASCONIO & SCHOLIASTE VETERI;

Ac Notis Integris

P. VICTORII, J. CAMERARII, F. URSINI,

& Selectis

P. MANUTII, D. LAMBINI, J. GULIELMII, J. GRUTERI, J. F. & J. GRONOVIORUM, J. G. GRÆVII, & ALIORUM QUAMPLURIMORUM,

Qui Aliquam Ciceronis Operum Partem Animadversionibus illustraverunt.

ISAACUS VERBURGIUS
COLLEGIT, DISPOSUIT, RECENSUIT

Variantes Lectiones ubique apposuit,

Paginas Aldinæ Editionis, quas Nizolius & alii sunt secuti, una cum Alexandri Scot Sectionibus, Apparatui Latinæ Locutionis respondentibus, ad utentis commodum ubique diligenter notavit.

CUM INDICIBUS ACCURATISSIMIS, INSIGNITER AUCTIS.

VOLUMEN TERTIUM.

VENETIIS, MDCCXXXI.
Apud Franciscum Pitteri.
SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIIS.

SERIES OPERUM
PARTIS TERTIAE.
Orationum Tomus I.

M. TULLII CICERONIS PRO T. QUINTIO, ORATIO PRIMA.

P. I.

ARGUMENTUM.

Um olim annos aliquot inter Sex. Navium praeconem, & C. Quintium de plebe Romana hominem societas rerum, qua in Gallia comparabantur, fuisset, moritur C. Quintius, fratremque Publium testamento heredem facit. Dissoluta hoc modo societate, judicio primum communi dividendo, dein, si quid ab alterutro deberetur; Pro socio judicio disceptandum erat. Hoc cum sumptis intra parietes domesticos arbitris transigi non potuisset, resque aliquandiu in vadimonium fuisset, idque saepenumero dilatum esset, tandem Sex. Navius L. Scipione C. Norbano Coss. cum P. Quintius in Galliam profectus esset, testes complures sumpsit, se vadimonium stitisse, P. Quintum deseruisse. Eam testationem cum ad P. Burrienum Pratorem edidisset. postulavit ex edicto, ut sibi Quintii bona, quasi latitantis debitoris, possidere liceret. Praetor qui deserti vadimonii tabulas, testimoniumque audiret, neminem porro, qui absentem Quintium defenderet, adesse videret, ei possessionem decernit. Ita Navius dies triginta possedit: quibus exactis, eadem bona proscribit, auctionemque in diem certam constituit, cum ecce tibi Sext. Alfenus Quintii se procuratorem esse denunciat, statimque & libellos dejicit, & puerum, quem Navius abducebat, eripit: seque paratum esse judicio Quintium defendere profitetur. Hunc Navius in jus ad P. Burrienum vocat: petit, ut si velit pro socio judicio P. Quintium defendere, judicatum solvi satisdet, cujus satisdationis tres clausulae sunt: de re judicata solvenda, de re defendenda, id est, judicio sisti, & de dolo malo. l. 6. D. judicatum solvi. Jus autem est, ut quamvis bona possessa sint, si tamen ante actionem defensor existat, & satisdationem offerat, desinat possessio, neque auctio constituatur. Alfenus satisdare non recusat, dum idem vicissim Navius faciat. Solet enim

enim eos tantum satisdare, quarum bona ex edicto possessa essent, Hæc autem non fuisse ex edicto possessa, paratum se defendere. Prætor qui possessionem decreverat, & possessa fuisse bona intelligebat, decernit ut solus Alfenus satisdet. qui tum quasi injustum Prætoris decretum esset, Tribunos pleb. appellat. L. Brutus e decem unus ostendit se intercessurum, nisi quid inter eos conveniret. Convenit igitur ut idibus Septemb. id est, sex septemve post mensibus P. Quintius judicio se sisteret. Venit Quintius rebus sæpe dilatis tandem in jus ad P. Dolabellam Prætorem urbis, M. Tullio Decula, Cn. Dolabella Coss. itur. Ibi Nævius, judicium communi dividundo postulat: cum eo, ut Quintius satisdet, quippe cujus bona ex edicto possessa sint. Quintius satisdare recusat, quasi sua bona ex edicto possessa non essent. Dolabella decernit, ut aut satisdet, aut sponsionem faciat. Si sua bona ex edicto possessa sint. Non injuria, meo quidem judicio. Constabat enim bona possessa esse. Dubitabatur utrumne ex edicto, an non. Sponsionem facere Quintius maluit. Judicium ergo constituitur: daturque hoc negotium C. Aquilio Gallo tum Juris civilis scientia imprimis claro: qui tres secum in consilium Jurisconsultos adhibuit, M. Marcellum, P. Quintilium & L. Lucullum. Hotoman.

(Habita A. V. C. DCLXXII.)

I. UÆ RES IN CIVITATE duæ plu-
1 rimum possunt, a hæ contra nos am-
a abest hæ a MS. Urs. bæ faciunt in hoc tempore, summa gratia & eloquentia: quarum alteram, C. Aquilli vereor, alteram, metuo. eloquentia [1] Q. Hortensii,
2 ne me dicendo impediat, nonnihil commoveor: [3] gra-

1. *Q. Hortensii.*) Nomen scribendum videtur in secunda syllaba per *e* solum sine *n*. Error fuit natus e consuetudine scribendi, qua utebantur antiquissimi Romani. notabant enim interdum *e* vocalem, si longa esset, linea tenui & non ita longa, hoc modo, *quoties, toties. decies, vicies*, & *Hortensius*. Inde factum ut indocti scriptores descripserint, *totiens*, vel *totiens, quotiens, deciens*, &c. quæ scriptura jampridem tacito omnium consensu ejecta, & explosa est 'Ορτήσιος autem a Græcis semper scribitur per η solum, non 'Ορτήνσιος: quomodo scriberetur, si Latine scribendum esset, *Hortensius*. Lamb. *Hortesius* scribi debere, & ita scripsisse antiquos, pro *Hortensius*, non recte quidam opinantur: hac in primis adducti ratione, quod 'Ορτάσιος Græci scribant, non 'Ορτάνσιος. In ænea apud me tabella est *Hortensius*: & ita habent omnes veteres libri, neque aliter Latina hujusmodi nomina proferre Græci solent, quam exploso semper ν, ante σ. exempla sunt, Γαλλία Ναρβωνησία, & Λουγδουνησία, pro *Narbonensis* & *Lugdunensis*: Ἱσπανία Ταῤῥακωνησία, pro *Tarracconensis*; & Οὐάλης, pro *Valens*: Κλήμης pro *Clemens* sexcentaque alia, quæ nullo negotio peti ex utriusque linguæ scriptoribus possunt. *Ursinus*.

2. *Ne me dicendo impediat.*) Vide num rectius sit, *ne me in dicendo impediat*, ut est in antiquo lib. MS. *Ursin.* Pall. plerique & liber Fulvii Ursini, *ne me in dicendo*, quod non displicebat Gulielmio, extabatque item in editione Veneta anni CCCC LXXX, alteraque tribus

3 gratia Sex. Nævii ne b P. Quintio noceat, id vero non mediocriter pertimesco. b *potius, ed. vet.*

2. Neque hoc tantopere querendum videretur, hæc summa in illis esse, si in nobis essent saltem mediocria. verum ita se res habet, ut ego, qui neque usu satis, & ingenio parum possum, 4 cum patrono disertissimo comparer: P. Quintius, 5 cui tenues opes, nullæ facultates, exiguæ amicorum copiæ sunt, cum adversario gratiosissimo contendat.

3. Illud quoque nobis c accedit incommodum, quod M. Junius, qui hanc d causam, Aquilli, aliquoties apud te egit, homo & in aliis causis exercitatus, & in hac multum, & sæpe versatus, hoc tempore abest, 6 nova legatione impeditus: c *alii* accidit. d causam, Aquillii. *abest a vett. edd.*

tribus annis recentiore: quas consulere in dubiis operæ habui pretium. *Grut.*

3. *Gratia Sex. Nævii.*) *Nævius*, an *Nevius* scribendum sit, video à quibusdam dubitari: dubitandi autem nulla erit occasio, si veteres lapides inspiciantur & numismata, in quibus est C. NÆVIUS BALBUS, & L. NÆVIUS SURDINUS. *Ursin.*

Cum patrono disertissimo comparer.) *Comparari* hoc loco *committi* significat: quomodo duo paria gladiatorum inter se committi dicuntur. Nam *comparari* ad certamen intelligitur. Græci παρίσασθαι dicunt, ἀντιπαρατίθεσθαι, & ἀντιπαραβάλλεσθαι. *Hotom.* Sic infra in hac oratione: *Litteræ P. Quintii, testes tot* &c. *cum adstipulatore tuo comparabuntur*, componentur, committentur. Sumtum est à committendis paribus gladiatorum. *Passerat.*

5. *Cui tenues opes, nullæ facultates & exiguæ amicorum copiæ.*) Non divitias significat, quum infra *fortunas* appellet illius *amplissimas*: sed quam antea *gratiam* appellari diximus: aut, quod vernacula nostra lingua dicere solemus, *creditum*. Ita in Epistol. 1. ad Q. Frat. *Nunc quoniam ita accidit, ut neque Prætores suis opibus, neque nos nostro studio quicquam proficere possemus, &c.* Similiter infra. *Obtestatur, ut plus hujus inopia possit ad misericordiam, quam illius opes ad crudelitatem.* Et paulo post: *Si apud hoc consilium ex opibus, non ex veritate causa pendetur.* Itaque hoc ipso loco *opibus ac facultatibus nullis præditum*, cum nomine *gratiosissimo*, quasi contraria contrariis respondentia, comparat. *Facultates* autem majus esse voluit, quam *opes*: ut *facultatis* verbo ἱκανότης intelligatur: nam ἱκανώτατοι à Xenophonte dicuntur in Tyranno, quibus nihil deest ad summam potentiam. *Hotom.*

6. *Nova legatione impeditus.*) *Nova* est inexpectata. Cæsar 1. De bello civili: *Quos ubi Afranius procul visos adspexit, nova re perterritus constitit.* Idem lib. III. *Accessere subito prima luce Pompejani, novusque eorum adventus exstitit.* An est legatio libera quæ vel à senatu vel à populo dabatur? 11. ad Att. voti caussa datur Dabantur & hæreditatis obeundæ caussa, ut orat. 1. in Rullum & aliorum negotiorum caussa. In ep. 21. ad Cornificium. lib. XII. ad Fam. An legatus erat Junius alicui Proprætori aut Consuli? *Passerat.*

ditus : & ad me ventum est, qui, ut summa haberem cetera ; temporis quidem certe vix satis habui, ut rem tantam, tot controversiis implicatam, [7] possem cognoscere.

4 [8] Ita, quod mihi consuevit in ceteris causis esse adjumento, [9] id quoque in hac causa deficit. nam, [e] quo minus ingenio possum, subsidio mihi diligentiam comparavi : quæ quanta sit, nisi tempus & spatium datum sit, intelligi non potest. Quæ quo plura sunt, C. Aquilli, eo te, & hos qui tibi in consilio [f] adsunt, meliori mente nostra verba [g] audire oportebit : ut multis incommodis veritas debilitata, tandem æquitate talium virorum recreetur.

e *alii* quod.

P. B. f *alii* sunt.

g obedire *MSS. Grut.*

5 Quod si tu judex [10] nullo præsidio fuisse videbere contra vim

7. *Possem cognoscere.*) Discere. Cognoscit orator, cum discit quid sit in caussa. Anton. lib. II. de Orat. *At vere in foro tabulæ, testimonia, pacta, conventa, stipulationes, cognationes, affinitates, decreta, responsa, vita denique eorum qui in caussa versantur, tota cognoscenda est.* Et paullo post : *Nemo potest de ea re, quam non novit, non turpissime dicere.* Passerat. Sic *docet caussam*, cujus res agitur, cum pro se acturum instruit, *discit*, qui defensurus est, Cic. II. de Orat. *Nihil est negotii hujusmodi caussam cognoscere. Recte igitur de caussa discenda nihil præcipitur.* In x. ad famil. ep. 26 : *O mi Furni, quam tu caussam tuam non nosti, qui alienas tam facile discas.* Gronov. IV. de Sestertiis cap. 3. ubi vide plura. *Grævius.*

8. *Ita, quod mihi consuevit in ceteris causis &c.*) Ex hoc loco nescio quis refellit Gellium, qui scripserit primam causam pro Quintio egisse Ciceronem. Sed Gellius hoc non scripsit, cujus hæc sunt verba Lib. XV. c. 28. *Dinumeratis quippe annis a Q. Capione & Q. Serrano, quibus consulibus, ante diem III. Non. Jan. M. Cicero natus est, ad M. Tullium & Cn. Dolabellam, quibus consulibus causam privatam pro Quintio apud Aquillium Gallum judicem dixit, sex & viginti anni reperiuntur.* Ipse autem Cicero in Bruto ait, se primam causam publicam egisse pro Sex. Roscio. Has autem nostras annotationes & ipsas potissimum ad Venetum exemplum accomodavimus, quod emendationem Naugerianam se complexum esse profitetur. *Camerar.*

9. *Id quoque in hac causa.*) Lambinus, *id quoque me*, sed præter mss. editionesque priscas : mirorque cur tantopere laudet Mich. Brutus. *Grut.*

10. *Nullo præsidio fuisse videbere.*) Non restitisse Nævii potentiæ. *Nullo* pro *nulli*, ut in defensione Murænæ : *Ei quoque carmen compositum est, cum ceteris rebus absurdum, tum vero nullo usui.* Sic enim Vet. lib. non *usu*. Plaut. Pseud. *Quem hominem nulli coloris novi.* Terent. in Andria : *Quandoquidem tam iners, tam nulli consilii sum.* Ubi Donatus : *Recte veteres nullo nulli, solo soli declinabant. Esse præsidio, ut esse saluti, fraudi, honori, voluptati.* Passerat. Lambini editio, *nulli* ; sed præter mss. nostros & olim cusos. sicque pro Murena cap. 12. *nullo usui.* Gullelmius. *Grut.*

11. *Nihil*

vim & gratiam, solitudini, atque inopiæ: si apud hoc consilium ex opibus, non ex veritate causa pendetur: profecto [11] nihil est jam sanctum, h atque sincerum in civitate: nihil, quod humilitatem cujusquam, gravitas & virtus judicis consoletur. Certe aut apud te, & eos, qui tibi adsunt, veritas valebit: aut ex hoc loco i repulsa vi & gratia, locum k ubi consistat, reperire non poterit.

II. [12] NON EO DICO, C. Aquilli, l quo mihi veniat in dubium tua fides, & constantia, aut quo non m in his, quos tibi advocasti, viris n electissimis civitatis, spem summam habere P. Quintius debeat. Quid ergo est? Primum magni- 6
tudo periculi summo timore hominem o afficit, quod uno judicio de fortunis omnibus decernit: idque p dum cogitat, non minus sæpe ei venit in mentem potestatis quam æquitatis tuæ; propterea quod omnes, quorum in alterius manu vita posita est, sæpius illud cogitant, quid possit is, cujus in ditione, ac potestate sunt, quam, quid debeat facere.

Deinde habet adversarium P. Quintius verbo Sex. Nævium; re vera, hujusce ætatis homines disertissimos, fortissimos, [13] ornatissimos nostræ civitatis: qui communi 7
studio,

h neque *ed. vet.*
i expulsa *MS.*
k ubi res con. *ed. vet.*
l quod *alii, & ita statim post.*
m *a plerisque abest* in.
n selectiss. *Gul.* lectis. *Lamb.*
o conficit. *ed. vet.*
p cum *MS.*

11. *Nihil est jam sanctum.*) *Jam* est amplius. Exclamatio in re perdita. Virg. IV. Æn.

Jam jam nec maxima Juno
Nec Saturnius hac oculis pater adspicit æquis.

Catullus de Nuptiis Peleii & Thetidis:

Nunc jam nulla viro juranti fœmina credat. Passerat.

12. *Non eo dico.*) Mihi rectius videtur, ut est in MS. *Nec eo dico C. Aquilli.* Ursin. MS. Falkenburgii, *Neque.* adnotavitque Gulielmius juxta illud Terentii Heaut. *Neque eo nunc dico, quo quidquam illum senserim.* Grut.

13. *Ornatissimos nostræ civitatis.*) Reperi etiam in Pal. quinto & sexto aliorum *horrentissimos*. sed non est tamen, quod inde fiat *potentiss.* nam Pal. quart. habet *hortentissimos*, ut appareat scribæ glossema immiscuisse se verbis auctoris. ceterum, quod Hotomanus autumasset aptius heic fore *florentissimos*, quam *fortissimos*, illico id ecce in contextum suum recepit Lambinus, nullo suffragante libro vetere, nulla editione. *Gruter.* Censet Passeratius legendum esse *florentissimos*. Sed cave ei obtemperes. Nam *fortissimi* dicuntur, quod clientes suos magna constantia defendunt, & illorum causa nulla non pericula subeunt, & odia quorumvis suscipiunt. Sic *fortiter judicare* Cic. pro Milone 8. *Multa etiam alia vidit, sed illud maxime, quamvis atrociter ipse tulisset, vos tamen fortiter judicaturos*, non timide, nec perterritos atrocitate legis, quam tulerant, aut Clodianorum minis, sed pronuntiaturos ut veritas postulat. *Fortis actor* in orat. pro Sext. est qui audet in scena di-

cere,

studio, summis opibus Sex. Nævium defendunt, si id est
defendere, cupiditati alterius obtemperare, quo is facilius,
8 quem velit, iniquo judicio opprimere possit.

Nam quid hoc iniquius, aut indignius, C. Aquilli, [14] di-
ci, aut commemorari potest, quam me, qui caput alte-
P. II. rius, famam, fortunasque defendam, priore loco caussam
dicere: cum præsertim Q. Hortensius, qui hoc judicio
partes accusatoris obtinet, contra me sit dicturus, cui sum-
mam copiam, facultatemque dicendi natura largita est?
Ita fit ut ego, qui tela depellere, & vulneribus mederi
debeam, tum id facere cogar, cum etiam [15] telum adver-
sarius nullum jecerit: illis autem id tempus impugnandi
detur, cum & vitandi illorum impetus potestas adempta
nobis erit, & si qua in re, id quod parati sunt facere,
[16] falsum crimen, quasi venenatum aliquod telum, jece-
rint, medicinæ faciendæ locus non erit.

9 Id accidit prætoris iniquitate & injuria: primum quod
contra omnium consuetudinem, judicium prius de probro,
quam de re, maluit fieri: deinde, quod ita constituit id-
ipsum judicium, ut reus, antequam verbum accusatoris
audisset, caussam dicere cogeretur; quod eorum gratia &
potentia factum est, qui, quasi sua res aut honos agatur,
ita diligenter Sex. Nævii studio, & cupiditati morem ge-
runt:

cere, quæ multorum in se concitant offensionem & odium: *Illud scripsit disertissimus poeta Romæ, egit fortissimus actor.* III. ad fam. 12. *fortis amicus*, est qui amicorum caussa nullum discrimen refugit: *Quo melior civis, quo vir clarior, quo fortior amicus es.* Grævius.

14. *Dici aut commemorari potest.*) Si voces istæ abessent a libris, minime eas requirerem. sumtas esse omnes ex Terentii Andria ipsæ clamant. *Grut.*

15. *Telum adversarius nullum jecerit.*) Ita Pal. pr. at enim codex S. Victoris, edd. antiquatæ, Pall. item mss. septem *nullum legerit*, quod revocari posse putabat Gulielmius, confirmarique uno alteroque loco Julii Cæsaris. sic inquit *deligere* pro *ejicere* extat Plauti Asinaria actu III. sc. 3. vers. 42., & verum est, sed enim originem erroneæ scripturæ ortam a vetere scribendi modo, *legerit*, ut etiam *majorum*, pro *malorum*, prolixe docuit nos Petrus Victorius lib. XIII. Var. Lect. cap. 22. cui an obtemperare debeamus viderit Senatus Criticus. *Idem.*

16. *Falsum crimen, quasi venenatum .. telum jecerint.*) Heic iterum scripti iidem & cusi olim *legerint*. at pessime Lambinus, qui, iisdem omnibus codd. reclamantibus, delevit *falsum crimen*. quamque majore mole facinus istud suum defendit, tanto id reddit turpius. *Idem.*

17. *Veri-*

runt: & in ejusmodi rebus opes suas experiuntur, in quibus, quo plus propter virtutem nobilitatemque possunt, eo minus, quantum possint, debent ostendere.

Cum tot tantisque difficultatibus affectus atque afflictus, in tuam, C. Aquilli, fidem, [17] veritatem, misericordiam P. Quintius confugerit: cum adhuc ei propter vim adversariorum non jus par, non agendi potestas eadem, non magistratus æquus reperiri potuerit: cum ei summam per injuriam omnia inimica atque infesta fuerint: te, C. Aquilli, vosque, qui in consilio adestis, orat, atque obsecrat, ut multis injuriis jactatam, atque agitatam æquitatem, in hoc tandem loco consistere, & confirmari patiamini. 10

III. Id quo facilius facere possitis, dabo operam, ut a principio, res quemadmodum gesta, & contracta sit, cognoscatis. C. Quintius fuit P. Quintii hujus frater: [18] sane ceterarum rerum paterfamilias & prudens & attentus, una in re paullo minus consideratus, q qui societatem cum Sex Nævio fecerit, viro bono, verumtamen non ita instituto, ut jura societatis, & officia [19] certi patrisfamilias nosse posset: non quo ei deesset ingenium, (nam 11

P. B. q alii quod.

17. *Veritatem.*) Si audimus Steph, Sched. Lib. II c. 6. *veritas* hic non significat ἀλήθειαν, sed φιλαλήθειαν. Vide ipsum loco citato, magis ratione quam similibus apud Ciceronem locis sententiam suam firmantem, quum *veritas* potius æquitatem designet, ut infra cap. 25. *Illinc ab initio cupiditatem pugnasse & audaciam; hinc veritatem & pudorem, quoad potuerit, restitisse.* Verburg.

18. *Sane ceterarum rerum paterfamilias &c.*) Defendit hanc scripturam communem, contra emendationem Lambini, *cetera* Hotomanus lib. I v. Observat. cap. 21. *Grut.*

19. *Certi patrisfamilias.*) Examinat hanc vocem Henr. Stephanus lib. II. Schediasmarum, *Idem. Certi patris familias* est, probati & cogniti. ut Ver. v. *certa res* dicuntur, quæ probatæ sunt, & justæ veræque cognitæ. *Hæc omnia*, inquit, *non rerum certarum, sed furtorum improbissimorum sunt vocabula.* Sic *nebulo certus*, id est cognitus & spectatus, ad Att. lib xv. *Scribit autem Statius illum cum patre habitare velle. hoc vero mirum: & id gaudet. quem tu illo certiorem nebulonem?* Hotom. Recte Hotomannus exposuit, sed exempla non faciunt ad hunc locum *Certus pater familias*, ut *homo certus*. II. in Verr. hoc est fide dignus, cui fidere possis. II. in Verrem: *Iste homo certus & diligens ad horam octavam præsto est.* Ibid. *Propter virtutem & fidem cum Androne homine honestissimo & certissimo electus est.* Sic & *amicus certus*. Plaut. Trinum. I. 2. *Tu ex amicis certis mihi es certissimus.* Contra *incertus*. In epistola Bruti ad Ciceronem in XI. ad fam. ep. 29. *genus hominum adversariorum seditiosum & incertissimum.* Sic MSS. *Gravius.*

(nam neque parum facetus scurra Sex. Nævius, neque [1] inhumanus præco est umquam existimatus.) Quid ergo est? Cum ei natura nihil melius, quam vocem, dedisset, pater nihil, præter libertatem, reliquisset; vocem in quæstum contulit. libertate usus est, [20] quo impunius dicax esset.

[1] alii inurbanus.

12 Quare quod socium tibi eum velles adjungere, nihil erat, nisi ut in tua pecunia condisceret, qui pecuniæ fructus esset, tamen inductus consuetudine, ac familiaritate Quintius fecit, ut dixi, societatem earum rerum, quæ in Gallia comparabantur. Erat ei pecuaria res ampla & rustica, sane bene culta & fructuosa. [21] Tollitur ab atriis Liciniis atque [22] à præconum consessu in Galliam Nævius, & trans Alpes usque transfertur. [23] Fit magna mutatio loci, non ingenii. Nam, qui ab adolescentulo quæstum sibi instituisset sine impendio; posteaquam nescio quid impendit, & in commune contulit, mediocri quæstu contentus esse non poterat.

Nec

20. *Quo impunius dicax esset.*) De præconum dicacitate multa legere est apud Apulejum lib. VIII. Metamorph.: *Id auditu non insuave quod quærente emtori cujatis esset, Cappadox, inquit, forte & frugi mancipium. Rursus interrogante, quot annos natus esset, Mathematicus, inquit, qui stellas ejus disposuit, annum quintum ei tribuit.* Dixit autem *libertate usus est, quo impunius dicax esset.* Nam libero homine in civitate libera linguam mentemque liberas esse oportere inquit Tiberius apud Sueton. cap. 28. *Passerat.*

21. *Tollitur ab atriis Liciniis.*) Dicit, puto, nobile illud L. Licinii Crassi atrium, in quo quatuor Hymettii marmoris columnas, Ædilitatis gratia ad scenam ornandam advectas, statuit, ut scribit Plinius: cum publice nondum essent ullæ marmoreæ. Et fuisse atria quædam, in quibus auctiones fierent, argumento est locus primæ contra Rullum orationis, quem subjiciam: *Homines* inquit, *nequissimi consumptis patrimoniis hoc faciunt, ut in atriis auctionariis potius, quam in triviis, aut in compitis auctionentur.* Hotom. Consulatur super hujus loci non vulgata interpretatione Muretus lib. XVI. Var. Lect. cap. 19. *Grut.*

22. *A Præconum consessu.*) Janus Guliel. in Quæst. Plaut. ad Mercat. cap. 4. hunc locum adducens auctoritate MSS. *præconium* vult legi, quemadmodum etiam apud Plaut. Merc. Act. III. sc. ult. vers. 78.

Certum est præconium jubere jam quantum est conducier.

Ut sit genitivus antiquus pro *præconum*. Mihi autem non placet nimis vetera sectari: id est post fruges repertas glandibus vesci. *Verburg.*

23. *Fit magna mutatio loci, non ingenii.* Videtur hoc translatum ex Æschinis Orat. contra Ctesiph.: Οὐ γὰρ τὸν τρόπον, ἀλλὰ τὸν τόπον μόνον μετήλλαξεν. *Ursin.*

24. *Quasi*

Nec mirum, si is, qui vocem venalem habuerat, ea 13
quæ voce s quæsiverat, magno sibi quæstui fore putabat. Itaque hercule haud mediocriter de communi, t quidquid poterat, ad se in privatam domum sevocabat. qua in re ita diligens erat, [24] quasi ii, qui magna fide societatem gererent, u arbitrium pro socio condemnari solerent. Verum his de rebus non necesse habeo dicere ea, quæ me P. Quintius cupit commemorare: x tametsi causa postulat; tamen quia [25] postulat, non flagitat, præteribo.

s quæsierat. *alii*. t quod quisque. *ed. vet.* quod quidque. *MS.* v arbitrio. *Lamb.*

IV. CUM ANNOS jam complures societas esset, & cum 14
sæpe suspectus Quintio Nævius fuisset, neque ita commode posset rationem reddere earum rerum, quas libidine, non ratione gesserat; moritur in Gallia Quintius, cum adesset Nævius. & moritur repentino. heredem testamento reliquit hunc P. Quintium: ut, ad quem summus mœror morte sua veniebat, ad eundem summus honos quoque perveniret.

14 P. III. x nam etsi. *Hotom.*

Quo mortuo, nec ita multo post in Galliam proficiscitur 15
Quintius. Ibi cum isto Nævio familiariter vivit. annum fere una sunt, cum & de societate inter se multa communicarent, & de tota illa ratione, atque re Gallicana: neque interea verbum ullum interposuit Nævius, aut societatem sibi quidpiam debere, aut privatim Quintium debuisse. Cum æris alieni y aliquantulum esset relictum, [26] quibus nominibus pecuniam Romæ curari oporteret: auctio-

y aliquantum *plerique*.

24. *Quasi ii, qui magna fide societatem gererent, arbitrium pro socio condemnari solerent.*) Octavius Pantaghatus hunc locum ita legebat: *Quasi ii qui magna fide societatem gererent, ad ultimum pro socio condemnari solerent.* Sed magis placet ut est in antiquo, *ad arbitrium pro socio, &c.* Ursin.

25. *Postulat, non flagitat.*) Ergo plus esse voluit *flagitare*, quam *postulare*. ut qui postulat; si refutetur, non instet: qui flagitet, acriter assidueque urgeat. *Rogare* similiter in Epistola ad Varronem, quam *flagitare* minus esse voluit. *Ex ea*, inquit, *media excitatos misi, qui metuo ne te forte flagitent: ego autem mandavi ut rogarent*. Sed *postulamus*, quod quasi jure nostro contendimus: *rogamus*, quod in beneficii & gratiæ loco petimus. *Flagitatur* autem proprie, quod debetur: unde qui debitam pecuniam poscunt, *flagitatores* appellantur. Plautus in Casina:

Ducite ex animo curam, atque alienum as.
Ne quis formidet flagitatorem suum.
Ludi sunt, ludus datus est argentariis. Hotom.

26. *Quibus nominibus curari pecuniam.*) Est quibus creditoribus expedire ad solvendum pecuniam. Cic. II. ad Attic. *Sallustio curanda sunt sestertia triginta*. Plena locutio est lib. XIV. ad Attic.

Pol-

auctionem in Gallia P. hic Quintius Narbone se facturum esse [27] proscribit, earum rerum, quæ ipsius erant privatæ. Ibi tum vir optimus, Sex. Nævius, hominem multis verbis deterret, ne auctionetur: eum non ita commode posse eo tempore, quæ proscripsisset, vendere. Romæ sibi nummorum facultatem esse, quam, si saperet, communem existimaret, pro fraterna illa necessitudine & pro z ipsius affinitate. nam P. Quintii consobrinam habet in matrimonio Nævius, & ex ea liberos. Quia, quod virum bonum facere oportebat, id loquebatur Nævius: credidit Quintius, eum, qui orationem bonorum imitaretur, facta quoque imitaturum. auctionem velle facere desistit: Romam proficiscitur a decedit ex Gallia Romam simul Nævius.

z forte ipsorum.

a alii discedit.

17 Cum pecuniam C. Quintius P. Scapulæ debuisset; per te, C. Aquilli, [28] decidit P. Quintius, quod liberis ejus dissolveret. Hoc eo per te b agebatur, quod propter ærariam rationem non satis erat in tabulis inspexisse, quantum deberetur, [29] nisi ad Castoris c quæsisset, quantum solveretur. Decidis, statuisque tu propter necessitudinem, quæ tibi cum Scapulis est, [30] quid iis ad denarium solveretur.

b cogebatur MS. P. B.

c alii quæsisses.

V, HÆC

Pollicitus sum curaturum me Bruti caussa ut eis Salaminii pecuniam solverent. Sic Græcis πορίζειν, & πορίζεσθαι, ut apud Demosthenem, πεπορισμένον ἀργύριον, pecunia ad dissolvendum æs alienum comparata & curata. *Passerat.*

27. *Proscribit.*) In tabula proponebatur scriptum, quid venire deberet. Lib. II. ad Q. Fratrem: *Racilius tabulas proscripsit se familiam Catonianam venditurum*. Lib. III. de Offic. *Si tu ædes proscribas, tabulas, tanquam plagas ponas, domum propter vitia vendas*. Idem.

28. *Decidit.*) *Decidere* est transigere. *Passerat*. Vid. Gronov. Lib. II. Obs. c. 6. *Grav.*

29. *Nisi ad Castoris quæsisset.*) Ausus sum mutare lectionem hactenus receptam, quod eam uno ore ferme tuerentur Pall. sane haud aliter pr. sec. tert. sext. nam quart. sept. oct. *ad Castoris templum*. quint. *ad quæstoris templum*. & vero similius est typographos finxisse *nisi a Quæstoribus quæsivisset*, quam excogitatum a librariis alterum illud. stat tamen pro *Quæstoribus* Gulielmius, probatque ex loco libri II. ad Atticum Epist. 6. sed eum refelli pluribus, in Suspicionum libellis. *Grut.*

30. *Quid iis ad denarium solveretur.*) *Denarius*, nummus erat Romanus. Cicero ad Atticum scribens, lib. Epist. II. *Scripsi*, inquit, *ad Quæstores urb. de Q. fratris negotio, vide quid narrent, & quæ spes sit denarii, an cistophoro Pompejano jaceamus*. Quinto Ciceronis fratri, Asiæ Proprætori populus pecuniam debebat eam. Cicero cupiebat *denario*, id est, pecunia Romana solvi: non *cistophoro*,

V. HÆC OMNIA Quintius agebat auctore, & confuasore Nevio. Nec mirum, si ejus utebatur consilio, cujus 18.
auxilium sibi paratum putabat. non modo enim pollicitus
erat in Gallia: sed Romæ quotidie, [31] simulatque sibi hic
d annuisset, numeraturum se dicebat. Quintius porro istum d innuis-
posse facere videbat; debere intelligebat: mentiri, quia set *Lamb.*
causa, cur mentiretur, non erat, non putabat. quasi domo
nummos haberet, ita constituit Scapulis e se daturum. e se *delet*
Nævium certiorem facit: rogat, ut curet, quod dixisset. *Lamb.*

Tum iste vir optimus (vereor, ne se derideri putet, quod
iterum jam dico, optimus) qui hunc in summas angustias 19.
adductum putaret; ut eum suis conditionibus in ipso articulo
temporis adstringeret, [32] assem sese negat daturum, nisi
prius de rebus rationibusque societatis omnibus decidisset: &
scisset, sibi cum Quintio controversiæ nihil futurum. Posterius,
inquit, ista videbimus, Quinti: nunc hoc velim
cures (si tibi videtur) quod dixisti. Negat se alia ratione
facturum, quod promisisset, non plus sua referre,
[33] quàm si, cum f auctionem venderet, domini jussu g quippiam
promisisset.

f auctione *Hotom.* in auctione *Lamb.*
g *alii* cuipiam.

Desti-

phoro, qui nummus erat Asiaticus: sicuti *victoriatus*, Gallicus. Et *denarii* dicti, ut ait Varro, quod denos æris valebant. *Hotoman.* Recte Hotomannus. *Ad denarium solveretur* est denariis pecunia debita & in alio nummorum genere in Gallia expensa persolvetetur, aut ratio debiti expungendi ad denarium iniretur. Quomodo ad denarium rationes conficerentur, docuit egregie Volusius Mæcianus in distributione, quam disputationem egregie illustravit ο πάνυ Gronovius lib. III. de Pec. Vet. cap. 10. *Græv.*

31. *Simulatque sibi hic annuisset.*) Pal. sext. solum habet, *simul annuisset*, exclusis intermediis. Gruterianus non agnoscit *sibi*. sept. & *sibi* caret & *hic*. ut forsan omnia illa spuria sint, sequique debeamus scripturam sexti. *Grut.*

32. *Assem sese negat daturum.*) Ne minimum quidem. Cic. pro Q. Roscio Comœdo: *Dic* H-S. CCCCLIII. *dedisse*, *cum assem nullum dedit*. Catull. *non assis facit.* Passerat.

33. *Quam si; cum in auctione venderet*. Subintellige bona: Sic autem videtur legendum, non ut vulgo, *cum auctionem venderet*. Mendum fortasse natum ex præpositione, *in*, a librario depravata, cum *m*. pro *in* scripsisset: deinde, ab aliquo plus satis ingenioso, *m* esset ultimæ vocali nominis auctione adjectum. Licet tamen legere, *cum auctione venderet*, ut placet Hotomanno. Sed Adr. Turnebus tuetur lectionem receptam, cum auctionem venderet: aitque eadem ratione dictum, *auctionem vendere*; qua a Cæsare, *sectionem vendere*. Ego *sectionem vendere*, aio esse Latinis usitatum. Et ita M. Tullius quoque locutus est lib. de Inventione. *Cujus præda sectio non venierit*: auctionem vendere nusquam alibi me legere memini, quin alibi M. Tull.

sic

20 Destitutione illa perculsus Quintius, a Scapulis paucos dies aufert: in Galliam mittit, ut ea, quæ proscripserat, venirent: deteriore tempore absens auctionatur: Scapulis difficiliore conditione dissolvit. tunc appellat ultrò Nævium ut, quoniam suspicaretur aliqua de re fore controversiam, videret, ut quàm primum, & quam minima cum molestia tota res transigeretur.

21 Dat iste h amicum M. Trebellium: nos communem ne-
P. IV. cessarium, qui istius domi erat educatus, & quo utebatur iste plurimum, propinquum nostrum, Sex. Alphenum. Res convenire nullo modo poterat: propterea quod hic mediocrem jacturam facere cupiebat; iste mediocri præda contentus non erat.

h *alii* arbitrum.

22 Itaque ex eo tempore 34 res esse in vadimonium i cœpit. Cum vadimonia sæpè dilata essent; & cum aliquantum temporis in ea re esset consumtum, neque quidquam k perfectum esset: venit ad vadimonium Nævius.

i cæpit *abest a MSS. Grut.*
k *ita Hotom. alii* profectum.

VI. Obsecro, C. Aquilli, vosque, qui adestis in consilio, ut diligenter attendatis, ut singulare genus fraudis, & novam rationem insidiarum cognoscere possitis,

Ait,

sic loquitur: *Bona constituta auctione venderet*. Et Plautus Menæchm. in extr. *Auctionem hic faciam, & vendam, quidquid est, nunc interim eamus intro, frater*. Si Latine diceretur, *auctionem vendere*, satis erat dixisse, *auctionem hic faciam, & vendam*. nunc, quia Latini non solent ita loqui, addidit, *quidquid est*. proinde, ac si ita diceret, auctionem hic faciam, & in auctione vendam, quidquid est. Unde colligere licet, *vendere auctionem*, non dici a Latinis, sed vendere bona auctione, seu in auctione. Verum tamen judicent eruditiores. Praterea paullo post putabat Memmius legendum, *cuipiam promisisset*. Lambinus.

34. *Res esse in vadimonium cæpit.*) Verus locutio, de qua in Divinatione diximus. Sic in Pompejana dixit, *In potestatem esse*. Pro Cæcina: *In possessionem vestigium facere*. De Finibus: *In historiam vestigium ponere*. In Verr. VII. *In potestatem esse*. Hotom. Cic. pro Q. Roscio; *Si sestertium millies in judicium haberes*. Terent. Eunuch. *Ille ubi miser famelicus videt me esse in tantum honorem*. Passerat. *In vadimonium*: Qui litem alicui intendere volebant a Pratore postulabant, ut eum vadari liceret, Plautus in Aulularia.

Pulmentum pridem ei eripuit milvius:
Homo ad Pratorem plorabundus devenit;
Infit ibi postulare, plorans, ejulans,
Ut liceret milvium vadarier.

De Euclione loquitur. Est autem *Vadari*, vades postulare, id est locupletes fidejussores, qui aliquem certæ pecuniæ sponsione vadimonium obiturum præstabant, qua de re copiose a nobis dictum est in Comment. de verb. juris. *Hotom.*

35. *Ante*

Ait, se auctionatum esse in Gallia: quod sibi videretur, se vendidisse: curasse, ne quid sibi societas deberet: se jam neque vadari amplius, neque vadimonium promittere. si quid agere secum velit Quintius, non recusare. Hic, cum rem Gallicanam cuperet revisere: hominem in [l] præsentia non vadatur. ita sine vadimonio discedit ur. Deinde Romæ dies xxx fere Quintius commoratur. cum ceteris, quæ habebat, vadimonia differt, ut expeditus in Galliam proficisci posset. proficiscitur. 23

l *alii* presenti.

Roma egreditur [35] ante diem II Kalend. Februarii, Scipione & Norbano Coss. Quæso, ut eum diem memoriæ mandetis. L. Albius. Sex. filius, [36] Quirina, vir bonus, & cum primis honestus, una profectus est. Cum venissent ad [37] Vada Volaterrana quæ nominantur, vident perfamiliarem Nævii, qui ex Gallia pueros venales isti adducebat, L. Publicium, qui, ut Romam venit, narrat Nævio, quo in loco viderit Quintium. [38] quòd nisi [m] ex Publicio [narratum Nævio esset, non tam citò res in contentionem venisset. 24

m a Publ. *Lamb.*

Tum Nævius] [n] pueros [39] circum amicos dimittit: ipse suos 25

n *alii* ipse pueros.

35. *Ante diem II. Kalend. Februar.*) Sic edl voluerunt Hotomanus & Lambinus, quod infra cap. 18. repeteretur, *pridie Kalend. Februar.* verum edd. omnes priores, item mss. nostri sex. septem, palam habent, vel IV. *Kalend.* vel *quartam Kal.* plerisque etiam est. *Februarias.* Antonius Augustinus lib. IV. Emendat. c. 6. laudat *ante diem tertium Kalend. Febr.*

36. *Quirina.* Eædem edd. item mss. *Quirinas.* quod quomodo enervet Aldus Nepos, videatur in commentario ejus. *Idem.*

37. *Vada Volaterrana.*) Volaterranus ager in Hetruria est, qui mari minime profundo alluitur: Unde vada Volaterrana. Plinius, Ptol. Strabo. *Hotom.*

38. *Quod nisi ex Publicio (narratum &c.*) Lectio corruptissima, neque Ciceronis. Gruteri enim ms. solummodo habebat, *quod ubi ex Publicio agnovit, pueros circum*, omissis intermediis, quæ in nullo comparent Palatinorum præterquam sept. & octavo. primus enim, sec. tert. *quod ubi ex Publicio, pueros circum &c.* relicto spatio aliquot litterarum inter *Publicio* & *pueros*. quart. quint. sex. *quod nisi ex Publicio, pueros, &c.* linea una alteraque vacante inter supradictas voces; notatumque ad oram quarti. Possunt hæc verba suppleri: *narratum Nævio esset &c.* ut habemus in hodie vulgatis. Equidem nihil deesse puto, Tulliumque aposiopesi usum, scripsisse, *quod ubi ex Publicio; pueros circum amicos &c.* ideoque reliqua ceu adulterina abjicienda. quod vel ipsemet sane fecissem, si mihi item constitisset, num ullum relictum fuisset vacuum in exemplari S. Victoris, quod item habebat, *ubi ex Publicio* Grut.

39. *Circum amicos dimittit.*) Vetus locutio, Suet. Ner. cap. 47. *Ut competit stationem militum recessisse, prosiluit e lecto, misitque circum ami-*

P. B. suos necessarios [40] ab atriis Liciniis, & a faucibus macelli corrogat, [41] ut ad tabulam Sextiam sibi adsint hora secunda postridie. veniunt frequentes. o testificatur iste, P. QUINTIUM NON STITISSE, ET SE STITISSE, tabulæ p maximæ signis hominum nobilium consignantur: disceditur, postulat a Burrieno prætore Nævius, ut ex edicto bona possidere liceat. Jussit bona proscribi ejus, quicum familiaritas fuerat, societas erat, affinitas, liberis istius vivis, divelli nullo modo poterat.

o testificantur isti *alii*. p maxime *MS.*

26 Qua ex re intelligi facile potuit, nullum esse officium

[42] tam

amicos. In Aug. C. 84. *Consules designatos circum provincias exercitusque dimisit*. Passerat.

40. *Ab atriis Liciniis & a faucibus macelli.*) Atria Licinia, de quibus supra, in Palatio erant. ubi L. Crassi domus, quam emit postea M. Tullius. Macellum autem prope ab Esquiliis ut fauces macelli eas putem angustias, quæ inter Viminalem & Esquilias instar faucium habebant, ex quibus in macellum, inde in forum iter est. Ergo ex atriis Liciniis auctionarii præcones, ex faucibus macelli nobiles homines, otio affluentes, qui cupediis inhiabant, aut otio ibi suo fruebantur. Cicero Ver. v. *Albam Æmilium sedentem in faucibus Macelli loqui palam, vicisse Verrem, emptos habere judices*. Hotoman. Non equidem negarim gulæ Proceres in macellum non nunquam ventitasse. Notanda sunt illa Juvenalis:

Multos porro vides, quos sæpe elusus ad ipsum
Creditor introitu solet expectare macelli.

Sed tamen obsonatorum opera sæpius utebantur: neque est verisimile nobiles homines in re turpi, ac prope infami loco sedere solitos, tanquam publice profitentes, se ventri ac gulæ deditos esse. Habebant alia honestiora loca, in quibus otium suum oblectarent. Neque hæc conveniunt, & nobiles fuisse, & præconis Nævii necessarios. Ex utroque igitur loco corrogatos accipio homines abjectos, ignobiles, Nævii amicitia dignos. Sed fefellit Hotomannum, quod statim subjicitur. *Tabula maxima signis hominum nobilium consignantur:* quod cum illudens Cicero dixisset, ipse ut vere ac serio dictum accepit. *Muretus*. Var. Lect. lib. XVI. cap. 19.

41. *Ut ad tabulam Sextiam sibi adsint.*) Romæ circum forum tabernas argentariorum fuisse satis constat. In his tabulas quoque fuisse intelligitur, in quibus multa quæ in foro agerentur scribi consignarique solebant: veluti si quæ auctione venderentur, unde *Auctionaria tabula* appellatæ, de quibus vide quæ dixi in oratione pro Cæcina, ad illa verba *Ebutio negotium datur: adest ad tabulam: licetur Ebutius*. Præterea, si quæ testata esse oporteret, ut quum deserta essent vadimonia: ut patet ex hoc loco: in quo tabulam Sextiam, argentarii Sexti tabulam interpretor. aut *cum absentem defendi procurator testaretur*, ut infra. Edebantur autem argentariorum tabulæ in judiciis, iisque fides atque auctoritas adjungebatur, ut ex Jurisconsultorum responsis patet. *Hotom.*

42. *Tam*

[42] tam ſanctum atque ſollemne, quod non avaritia comminuere atque violare ſoleat. Etenim ſi veritate amicitia, fide ſocietas, pietate propinquitas colitur: neceſſe eſt, iſte, qui amicum, ſocium, affinem, fama ac fortunis ſpoliare conatus eſt, vanum ſe, & perfidioſum, & impium eſſe fateatur.

[43] Libellos Sex. Alphenus, procurator P. Quintii, fa- 27
miliaris & propinquus Sex. Nævii, dejicit: ſervulum unum, quem iſte prehenderat, abducit: denunciat, ſeſe procuratorem eſſe: iſtum, æquum eſſe famæ fortuniſque P. Quintii conſulere, & adventum ejus exſpectare. quod ſi facere nolit, [44] atque imbiberit ejuſmodi rationibus illum ad ſuas conditiones perducere, ſeſe nihil precari: &, ſiquid agere velit, judicio defendere.

Hæc dum Romæ geruntur, Quintius interea [45] contra 28
jus, conſuetudinem, edicta prætorum, de ſaltu, agroque communi a ſervis communibus vi detruditur.

VII. [46] EXISTIMA, C. Aquilli, modo, & ratione omnia

42. *Tam ſanctum, atque ſollemne.*) Hoc poſtremum verbum fere in iis ponitur, quæ ad ſacra & religiones pertinent, ut in ea Pro domo ſua: *Verbis priſcis ac pene ſolennibus domum conſecrare*. Ergo puta dictum, *Tam ſanctum ac religioſum*. Hotom. *Sollemne* dicitur uſitatum, ſtatum, fixum. Horat. *Roma dulce diu fuit & ſollemne recluſa Mane domo vigilare*. Proprie tamen dicitur ſollemne, quod quotannis fieri ſolet, ut ſacrificia ſollemnia. *Paſſerat.*

43. *Libellos &c. dejicit.*) Fixos in triviis & compitis, ut cuique futuram certo die Quinctii bonorum auctionem denuntiarent, Et hoc eſt quod modo dixit, *Auſit bona proſcribi*. *Proſcribi* enim *bona* dicuntur, cum, fixis publice libellis, venditio eorum bonorum in diem certam edicitur, ac ſignificatur. Unde *Proſcripti civili bello* dicti ſunt, quorum nomina in tabula pro Roſtris ſubfixa perſcripta erant, illorum & bonorum venditionem, & interfectoribus præmium, receptatoribus autem ſimiles pœnas denuntiante. *Hotoman.*

44. *Atque imbiberit ejuſmodi rationibus.*) Pantagathus pro *imbiberit* legere malebat *maluerit*, affirmabatque habere ſe hujus lectionis auctores veteres libros, quorum ſcripturam erat ſecutus. *Urſin.* Sic aliorum mſſ. ſic Pal. pr. quint. ſext. & Grut. & S. Vict. vulgati prius, *inhibuerit*, quod ſolum in Pal. quarto. alii enim, *inhiberit*. Hotomanus conjiciebat *inſtituerit*. Jac. Schegkius propugnat *inhibuerit* lib. Præmeſſ. Epiſtola 3. *Grut.*

45. *Contra jus, conſuetudinem, edicta prætorum.*) Haud aliter libri noſtri; aliorumque priores edd. *contra jus & conſuetudinem, edicto Prætoris*. at primogeniæ tamen, in quibus *edictio prætorum*, Idem.

46. *Exiſtima, C. Aquilli, modo & ratione omnia.*) Alii innumeri, *Id modo & ratione*: quod & ſenſus repudiat, & optimi mei codicis

omnia Romæ Nævium fecisse, si hoc, quod per litteras istius in Gallia gestum est, recte atque ordine factum videtur. Expulsus, atque ejectus e prædio Quintius, 47 accepta insigni injuria, confugit ad C. Flaccum imperatorem, qui tum erat in provincia: quem, ut ipsius dignitas poscit,
P. V. honoris gratia nomino. Is eam rem quam vehementer vindicandam putarit, ex decretis ejus poteritis cognoscere.

29 Alphenus interea Romæ cum isto gladiatore vetulo quotidie pugnabat. utebatur populo sane suo, propterea quod q iste caput petere non desinebat. iste r postulat, ut procurator judicatum solvi satisdaret. negat Alphenus, æquum esse procuratorem satisdare, quod reus satisdare non deberet, si ipse adesset. Appellantur tribuni: a quibus cum esset certum auxilium f petitum, ita t tamen disceditur, ut idibus Septembribus P. Quintium v sisti Sex. Alphenus promitteret.

q isti Guliel. r postulabat. edd. vett. f vetitum. Grut. t tum edd. v sisti abest a MSS.

VIII. 48 VENIT ROMAM Quintius: vadimonium sistit.
30 Iste, homo acerrimus, bonorum possessor, expulsor, ereptor, annum, & sex menses nihil petit: quiescit: conditionibus hunc, quoad potest, producit: a Cn. Dolabella denique prætore postulat, ut sibi Quintius judicatum solvi satisdet ex formula, quod ab eo petat, 49 QUONIAM EJUS, EX

cis auctoritas. *Hotom.* *Modo & ratione* est jure & ex officio. *Passer.* *Modo & ratione* dicitur, ut alibi, *via & ratione*. Idem est, quod statim dicit, *recte & ordine*. Cic. de Orat. *Pictoris cujusdam summi ratione & modo, formarum varietate locos distinguentis*. Modo subaudi *cum bono modo*. Integra locutio est apud Plautum Mercat. *quod bono fiat modo*, & apud ipsum Ciceronem XIII. ad Att. *De die tantum videto, & id ipsum bono modo tantum quantum videbitur*. Et in Academ. Quæst. II. *Hæc tibi tam sunt defendenda, quam mœnia, mihi autem bono modo*. Grævius.

47. *Accepta insigni injuria*. *Insignis* ὄνομά ἐστι μέσον. Ut *insignis ad deformitatem puer*. III. de leg. in orat. *Res insignis ad maximam laudem*. Et pro Cæcin. *Hoc quoque genus injuriæ insigne vocat, & rem atrocissimam*. Festus: *Insignis tam ad laudem, quam ad vituperationem inflecti potest*. Passerat.

48. *Venit Romam Quinctius: vadimonium, &c.*) Hunc locum sic olim putaveram legendum, rejecta scriptura vulgata, ac recepta: *Venit Romam Quintius ad vadimonium: sistit se*. loquitur autem bis hoc eodem modo infra: *Ad vadimonium non venit. quis? socius*. & infra: *Horæ duæ fuerunt. Quinctius ad vadimonium non venit. quid ago?* nunc autem nihil mutandum censeo. Nam & Cato apud A. Gell. ita loquitur: *Quid si vadimonium capite obvoluto stitisses?* & Apul. lib. IV. de asino aur. *Cohortem nostram, gladiis armatam ante fores Democharis, velut expilationis vadimonium sistimus*. Lambin.

49. *Quoniam ejus ex edicto Prætoris bona dies* XXX.) Hæc est lectio libri

EX [50] EDICTO PRÆTORIS, BONA DIES XXX. POSSESSA SINT. non recusabat Quintius, quin ita satisdare x juberet, si bona possessa essent ex edicto. Decernit: quam æquum, nihil dico: unum hoc dico, novum: & hoc ipsum tacuisse mallem, quoniam utrumque quivis intelligere potuisset. [51] jubet P. Quintium sponsionem cum Sex. Nævio fa-

x juberetur *Lambin.*

libri S. Victoris, meliorum mss. Pall. alii habent vel *Prætoris R.* vel *Prætoris Roma*, vel *Prætoris Romani*. quæ varietas nata ex scriptura veteri, *edicto P. R.* quæ extat in quinto ac sexto. vulgata, *cujus ex edicto Prætoris Romani bona dies &c.* sed sic nulli mss. imo ne edd. quidem vetr. aut Victorii. *Grut.*

50. EDICTO PRÆTORIS ROMANI.) Vox *Romani*, & a veteribus aliquot libris abest, & mihi tollenda omnino videtur. Cum enim *Prætor* duabus fere litteris *Pr.* in veteribus monumentis notari soleat, imperiti librarii duo iis nomina significari arbitrati, facile in eo lapsi sunt, ut pro unica voce *Prætoris*, in contextum duas, *Prætoris* scilicet & *Romani* receperint. *Ursin.*

51. *Jubet P. Quintium sponsionem cum Sexto Nævio facere.*) In privatis controversiis, ne qui calumniarentur impune discederent, moris erat, ut qui litem intenderet, adversarium sponsione certæ pecuniæ lacesseret; ni veram causam haberet Cicero Verrina v. *P. Rubrius Q. Apronium sponsione lacessivit, ni Apronius dictitaret te sibi in decumis esse socium.* Et Paulo post: *Cum eodem Apronio postea P. Scandilius Eques Romanus eandem sponsionem de societate fecit, institit, oppressit, non remisit, facta est sponsio H-S. V. millium.* & pro Comœdo, inf. *Petita est pecunia certa cum tertia parte. sponsio facta est.* Contraque is, qui sponsione provocabatur, aut fateri cogebatur, aut si inficiaretur, restipulari. Valerius lib. II. *Pertinacius*, inquit. *progressa contentione, Valerius sponsione Luctatium provocavit, non se petiturum triumphum, ni suo ductu Punica classis esset oppressa. nec dubitavit restipulari Luctatius.* Sic apud Livium lib. XXXIX. In extrema oratione Catonis conditio Quinctio fertur; *ut si id factum negaret, sponsione defenderet sese.* Id est, quod Valerius dixit, *restipularetur.* Horoman. *Sponsionem cum Sex. Nævio facere si bona sua ex edicto P. Burrieni Prætoris dies XXX. possessa essent.* Ita hunc locum legebat Panragathus, & recte (ut videtur) tum quod supra quoque idem dictum est necessario, Non recusabat Quinctius, quin ita satisdare juberet, si bona possessa essent ex edicto; tum quod formula sponsionis in persona Quinctii poli..at si: in *Nævii* autem persona vult *ni*: non enim uterque idem spondet, sed contraria. spondet enim Quinctius, si judicatum fuerit bona possessa esse, soluturum (verbi gratia) decem millia *H-S*: negat autem id in quo spondet. Nævius vero spondet, ni judicatum fuerit bona possessa esse, soluturum decem millia nummum: affirmat autem id, in quo spondet. *Ursin.* Recepit in contextum Hotomani conjecturam, *Quintium aut satisdare, aut sponsionem &c.* Lambinus; adfirmatque invenisse item in uno codice scripto. sed bene, quod eum non nominat. & t. nen idem secutus est Paullus Manutius; contra omnes omnium. edd. & mss. nostros decem. Scilicet hoc est exhibere nobis genuinam auctoris scripturam. *Grut.*

facere. 52 SI BONA SUA EX EDICTO P. BURRIENI PRÆTORIS DIES XXX POSSESSA ESSENT. Recusabant, qui aderant tum Quintio. demonstrabant, de re judicium fieri oportere, ut aut uterque inter se, aut neuter satisdaret: non necesse esse famam alterius in judicium venire.

31 53 Clamabat porro ipse Quintius, sese idcirco nolle satisdare, ne videretur judicasse, bona sua ex edicto possessa esse. sponsionem porro si istiusmodi faceret: se (id quod nunc evenit) de capite suo priore loco causam esse dicturum. Dolabella (quemadmodum solent homines nobiles: seu recte, seu perperam facere cœperunt, ita 54 in utroque excellunt, ut nemo nostro loco natus assequi y posset) injuriam facere fortissime perseverat: aut z satisdare, aut sponsionem jubet facere; & interea recusantes nostros advocatos acerrime submoveri.

P. B.

y alii possit.

z satisdaret. MSS.

32 IX. CONTURBATUS sane discedit Quintius: neque mirum, cui hæc optio tam misera, tamque iniqua daretur, ut aut ipse se capitis damnaret, si satisdedisset, aut causam capitis, si sponsionem fecisset, priore loco diceret. Cum in altera re causæ nihil esset, 55 quin a secus judicaret ipse de se; quod judicium gravissimum est: in altera spes esset ad

a sequius. *Muret.*

52. *Si bona sua ex edicto . . . . possessa essent.*) Ita solum codex Gruteri. S. enim Victoris, item Pall. septem, *possessa non essent*, neque aliter editiones ætatis ultimæ. Muretus lib. XVI. Var. Lect. cap. 19. emendabat: *Ni bona sua ex ed. poss. non essent*. de qua videatur & Lambinus hoc loco. Brissonius libro V. de Formulis, existimabat legendum, *Ni bona &c. possessa essent*. qui item consulatur. *Grut.*

53. *Clamabat porro ipse Quintius.*) *Porro* non est vox otiosa, sed quiritantis, ut auctor obscœni carminis: *Porro, sed quis erit modus Quirites*. Item Mimus apud Macrob. *Porro Quirites libertatem perdimus*. Passerat.

54. *In utroque excellunt.*) Sequor veteris libri scripturam, in quo est, *excedunt*, pro *excellunt*, meliore, ut puto, sententia, *Ursin*. *Excello* torquetur etiam in vituperationem. Ut in Pison. *Non dubito, quin, cum hac qua excellunt me nosse videas, non existimes mediam illam partem flagitiorum tuorum mihi esse inauditam.* Et alibi, *excellere singulis vitiis aut pluribus*. Passerat.

55. *Quin secus judicaret ipse de se.*) *Secus* minus recte, minus vere, aliter quam sese res habeat. Salust. in Jugurtha, *Prius tamen omnia pati decrevit, quam bellum sumere, quia tentatum antea secus cesserat*. Apud hunc nostrum, Epist. ad Appium., lib III. *De tuo in me animo iniquis secus existimandi videris nonnihil loci dedisse*. Horoman. Sueton. Tiber. I: *Multa ejus egregia in remp. merita multa secus*. Idem.

56. *Te*

ad talem tamen virum, judicem, veniendi, unde eo plus
opis auferret, quo minus attulisset gratiæ, sponsionem facere maluit: fecit. te judicem, C. Aquilli, sumsit. ex sponsoegit. in hoc summa judicii causaque tota consistit.

Judicium esse, C. Aquilli, non de re pecuniaria; sed de 33
fama fortunisque P. Quintii vides. Cum majores ita constituerint, ut qui pro capite diceret, is posteriore loco diceret: nos, inaudita criminatione accusatorum, priore loco causam dicere[b] intelligis. eos porro, qui defendere [b] intelligitis MSS.
consueruut, vides accusare: & ea ingenia converti ad perniciem, quæ antea versabantur in salute atque auxilio ferendo. Illud etiam restiterat, quod hesterno die fecerunt, ut[56] te in jus adducerent, ut nobis tempus, quamdiu diceremus, præstitueres: quam rem facile a prætore impetrassent, nisi tu, quod esset tuum jus & officium, [c] partesque, docuisses. Neque nobis adhuc, præter te, quis- [c] testesque MSS.
quam fuit, ubi nostrum ius contra illos obtineremus: ne- 34
que illis umquam satis fuit illud obtinere, quod probari omnibus posset. ita sine injuria potentiam levem atque inopem esse arbitrantur.

X. VERUM quoniam tibi instat Hortensius, [57] ut eas in P. VI.
consilium: a me postulat, ne dicendo tempus absumam: queri-

56. *Te in jus adducerent.*) Pal. sec. tert. edd. antiquæ *educerent*, placuitque Gulielmio, confirmatque loco Orat. pro Plancio cap. 23. pt. *Grut.*

57. *Ut eat in consilium.*) In publicis judiciis, postquam propositis omnibus argumentis orator dixerat DIXI, & præco utrumque oratorem dixisse pronuntiarat, dimittebat orator judices ad dicendam sententiam. Et hoc est (ut scribit Asconius) quod dicitur *mittere in consilium*. quod (ut dixi) ipsorum est Oratorum. Sed in causis privatis, in quibus præcones fuisse non reperio; posteaquam prior patronus dixerat: si Recuperarores inter se: si judices, cum advocatis suis capita conferebant, tum alter patronus dicebat. ubi dixisset, testes dabantur, tabulæ poscebantur, literæ inspiciebantur, postremo in consilium ibatur; quæ tum ex Verrina v. tum ex Asconio & Macrobio didicimus. Hæc cum ita sint, tamen si longior orator videbatur, in privatis quidem judiciis judex ire poterat in consilium, eaque ratione oratori silentium imponebat, ut hic locus perspicue ostendit. In publicis autem Quæsitor consilium dimittebat. Cicero in Bruto: *Videt oscitantem judicem, loquentem cum altero, nonnunquam etiam circulantem, mittentem ad horas, quæsitorem ut dimittat, rogantem.* Horom. Cic. pro Cluent. *Cum in consilium ituri essent judices triginta duo, sententiis decem & sex absolutio confici poterat.* VII. ad Jam. *Eo ipso die, quo de P. Sextio iri in consilium necesse erat, & quidem de absente.* Passerat.

queritur, priore patrono causam defendente, numquam perorari potuisse: non patiar, istam manere suspicionem, nos rem judicari nolle: nec illud mihi arrogabo, me posse causam commodius demonstrare, quam antea demonstrata sit: neque tamen tam multa verba faciam; propterea quod & ab illo, qui d ante dixit, informata jam causa est; & a me, qui neque excogitare, neque pronuntiare multa possum, brevitas postulatur, quæ mihimet ipsi amicissima est.

d tum *MS.*

35 Faciam, quod te sæpe animadverti facere, Hortensi: totam causæ meæ dictionem certas in partes dividam. Tu id semper facis, quia semper potes. ego in hac causa faciam, propterea quod in hac videor posse facere. Quod tibi natura dat ut semper possis, id mihi causa e concedit, ut hodie possim. Certos mihi fines, terminosque constituam, extra quos egredi non possum, si maximè velim, ut & mihi sit propositum de quo dicam, & Hortensius habeat exposita, ad quæ respondeat, & tu, C. Aquilli, jam ante animo prospicere possis, quibus de rebus auditurus sis.

e dat *alii.*

36 Negamus te bona P. Quintii, Sex. Nævi, possedisse ex edicto prætoris. in f eo sponsio facta est. Ostendam primum, causam non fuisse, cur a prætore postulares, ut bona P. Quintii possideres: deinde ex edicto te possidere non potuisse: postremo, non possedisse. Quæso, C. Aquilli, vosque, qui estis in consilio, ut, quid pollicitus sim, diligenter memoriæ mandetis, etenim rem facilius totam accipietis, si hæc memineritis: & me facilè vestra existimatione revocabitis, si extra hos cancellos egredi conabor, quos mihi ipse circumdedi. Nego fuisse causam, cur postularet: nego ex edicto possidere potuisse: nego possedisse. hæc tria cum docuero, perorabo.

f ea verba spon. *Lamb.*

P. B.

37 XI. NON FUIT CAUSA, cur g postulares. Qui hoc intelligi potest? quia Sex. Nævio neque ex societatis ratione, neque privatim quidquam debuit Quintius. Quis huic rei testis est? idem, qui acerrimus adversarius. In hac re te, te, inquam, testem, Nævi, citabo. Annum, & eo diutius, post mortem C. Quintii [58] fuit in Gallia tecum simul

g *alii* postularet.

58. *Fuit in Gallia tecum.*) S. Vict. & Pal. sec. tert. *Galliam.* quod retinet Gulielmius; tanquam ita frequenter locutus fuerit noster: ut *esse aliquem in civitatem*, pro Amerino cap. 22. pr. *in gregem adnumerer* cap. 32. pr. *vitam in egestatem degere* cap. 49. f. fide quidem codicis S. Victoris. *Grut.*

59. Cer-

mul Quintius. doce, te petiisse ab eo istam nescio quam innumerabilem pecuniam: doce, aliquando mentionem fecisse: dixisse deberi. debuisse concedam.

Moritur C. Quintius: qui tibi, ut ais, [59] certis nominibus grandem pecuniam debuit. 38
heres ejus P. Quintius in Galliam ad te ipsum venit in agrum communem: eo denique, ubi non modo res [h] erat, sed ratio quoque omnis, & omnes litteræ. Quis tam dissolutus in re familiari fuisset, quis tam negligens, quis tam tui, Sexte, dissimilis, qui, cum res ab eo, [i] quicum contraxisset, recessisset, & ad heredem pervenisset, non heredem, cum primum vidisset, certiorem faceret? appellaret? [k] rationem afferret? siquid in controversiam veniret, aut intra parietes [60] aut summo jure experiretur? [61] Itane? quod viri optimi faciunt, [l] ii qui suos propinquos, ac necessarios, [62] caros & honestos esse,

h erat *ab-est a MSS.*

i qui contra *alii.*

k *fort.* rationes.

l & si qui *Lamb.*

59. *Certis nominibus.*) Dubium non est, quin hæc sit vera lectio, illudque Lambini *rectis* est alio ablegandum. *Certis* enim est, de quibus nullus est metus, quæque admonita statim debitam pecuniam sint numeratura. Ubique apud elegantioris Latinitatis scriptores vox *certus* usurpatur non de rebus solum, sed etiam hominibus, quorum fides est perspecta. Nepos in Pauf. c. IV. *Hic de rebus, si quid geri volueris, certum hominem ad eum mittas face.* Propert. *Et dicas eheu! tu mihi certus eras.* Verburg.

60. *Aut summo jure experiretur.*) *Experiri* nonnunquam præcise dicitur: nonnunquam etiam plene & conjuncte *experiri jus*. id quod pro *lege agere* usurpatur: propterea, opinor, quod qui rem aliquam judicio petunt, ii quod juris se habere ad eam rem petendam arbitrantur, id ad judices tentandi & experiendi causa exponunt. Id adeo ex his Titi Livii verbis intelligi potest, qui libro I. *Prætor*, inquit *L. Petitio dixit, sese eos libros in ignem conjecturum esse. prius quam id faceret, se ei permittere, uti si quod seu jus, seu auxilium se habere ad eos libros repetendos existimaret, experiretur: id integra sua gratia eum facturum.* Loquitur de Numæ libris. Sed *agere*, vel *experiri summo jure* tum dicimur, cum quam maxime possumus duriter & præfracte cum adversario contendimus, eumque quam asperrimo & vehementissimo judicio possumus, persequimur: infra *summo jure agere* sic extulit, *Ad extrema & inimicissima jura cupide decurrere. Inimicissime & infestissime contendere.* Et in epist. ad Att. lib. XVI. *Agere vehementer & severe.* Hotom. Aristoteles vocat ἀκριβοδίκαιον, de quo Budæus in annotationibus ad Pandectas *Græv.*

61. *Itane? quod viri optimi faciunt, ii qui suos &c.*) Restitutio debita libro Mureti, prodiditque eam lib. XVI. Var. lect. cap. vulgati: *Ita ne est? q. v. o. f. si qui suos &c.* Hotomanus heic mire hærebat. *Grut.*

62. *Caros & honestos esse.*) Recte, neque secus mss. nostri. Hotomanni *claros*, probatum etiam Lambino, heic non quadrat. ut

 enim

esse, atque haberi volunt; id Sex. Nævius non faceret,
qui usque eo [63] fervet, ferturque avaritia, ut de suis com-
m ut aliquam. *Lamb.* modis [64] aliquam partem nolit amittere, m nequam partem
huic propinquo suo ullius ornamenti relinquat?
[65] Et is pecuniam, si qua deberetur, non peteret, qui,
39 quia, quod debitum numquam est, id datum non est, non
pecuniam modo, verum etiam hominis propinqui sangui-
nem vitamque eripere conatur? Huic tu molestus esse vi-
delicet noluisti, quem nunc respirare libere non sinis? quem
P. VII. nunc interficere nefarie cupis, [66] eum tu pudenter appella-
re nolebas? Ita credo. hominem propinquum, tui obser-
vantem, virum bonum, pudentem, majorem natu, no-
lebas, aut non audebas appellare, sæpe, ut fit, cum ipse
te confirmasses, cum statuisses de pecunia mentionem fa-
cere, cum paratus meditatusque venisses; homo timidus,
virginali verecundia, subito ipse te retinebas: excidebat re-
pente oratio, cum cuperes appellare, non audebas, ne in-
vitus audiret. id erat profecto.
40 XII. CREDAMUS HOC, Sex. Nævium, cujus caput
oppugnet, ejus auribus pepercisse. Si debuisset, Sexte,
petis-

enim loquitur Cicero de Finibus I. *duo virtutis fructus laus & caritas*, Gulielmius *Grut.*

63. *Fervet, ferturque avaritia.*) Pal. sec. ac tert. *fervit*. quint. & sext. *& ferturque*. fuit scilicet *ecferturque*. itaque rescribendum fortasse *fervit efferturque avaritia*. Idem. *Ferri* is dicitur, qui sui est minime compos. ut *ferri cupiditate pecuniæ*. III. Tusc. & *ferri libidine voluptatum*, ibid. nec non: *Quam cæcam crudelitate & scelere ferri videtis*. Grævius.

64. *Aliquam partem nolit amittere.*) S. Victoris, item Pal. pr. sec. tert. *velit*, sed alterum restat in ceteris, nisi quod habeant *omittere*, vel *committere*. quæ varietas facit, ne forte vera sit scriptura mss. Gruteri *nolit mittere*. Grut.

65 *Et is pecuniam, si qua deberetur, non peteret.*) *Et* aptissima est exclamationi vocula. Virg.

Et quisquam numen Junonis adoret Præterea

Cic. pro L. Manl. *& quisquam dubitabit?* Virg. VI. Æn.

Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis.

Idem.

Et dubitant homines serere atque impendere curas.

Pro Milone: *Et sunt qui de via Appia loquantur, taceant de curia.* Passerat.

66. *Eum tu pudenter.*) Ita major pars mss. alii *tum*; sed tunc idem reponi deberet supra: *Huic tu molestus*. & vero vix est, ut non ibidem absorpta fuerit littera finalis, ob verbum sequens, quod ab eadem incipit. edd. vetustæ habent *impudenter*. cui etiam sua vis, imo & gratia. *Grut.*

67. *An-*

perisses statim ; si non statim, paulo quidem post : si non paulo, at n aliquanto ; sex quidem illis mensibus profecto ; n aliquanto *alii*.
67 anno vertente sine controversia. Anno & sex mensibus vero, cum tibi quotidie potestas hominis fuisset admonendi, verbum nullum facis. biennio jam confecto ferè, appellas. Quis tam perditus, ac profusus nepos, non adesa jam, sed o abundanti etiam pecunia, sic dissolutus fuisset ut fuit Sex, Nævius? Cum hominem nomino, satis mihi videor dicere. o abundante *alii*.

Debuit tibi C. Quintius. numquam petisti. mortuus est ille : res ad heredem venit. cum eum quotidie videres, post biennium denique appellas. Dubitabitur, utrum sit probabilius, Sex. Nævium statim, si quid deberetur, petiturum fuisse : an, ne appellaturum quidem biennio? Appellandi tempus non erat? At tecum p plus annum vixit. In Gallia agi non potuit? At & in provincia jus dicebatur ; & Romæ judicia fiebant. Restat, ut aut summa negligentia tibi obstiterit, aut unica liberalitas. Si negligentiam dices ; mirabimur. si bonitatem : ridebimus ; neque præterea quid possis dicere, invenio. Satis est argumenti, nihil esse debitum Nævio, quod tamdiu nihil petivit. 41 p *ita MSS. alii* anno plus.

XIII. QUID SI HOC ipsum, quod nunc facit, ostendo testimonio esse, nihil deberi? quid enim nunc agit Sex. Nævius? qua de re controversia est? quod est hoc judicium, in quo jam biennium versamur? quid negotii geritur, in quo ille tot, & tales viros q defatigat? Pecuniam petit. Nunc denique? verumtamen r petit audiamus. 42 P. B. q *alii* fatigat. r perat. *MSS.*

De rationibus & controversiis societatis vult dijudicari. Sero. verum aliquando tamen : concedamus. Non, inquit, id ago, C. Aquilli: neque f in eo nunc laboro pecunia mea tot annos utitur P. Quintius. utatur sanè : non peto. Quid igitur pugnas? an, quod sæpe multis in locis dixisti, ne in civitate sit? ne locum suum, quem adhuc honestis- 43 f de eo *alii*.

67. *Anno vertente.*) *Annus vertens* quid sit, Vitruvius his verbis ostendit, lib. Archit. IX. *Sol*, inquit, *signi spatium, quod est duodecima pars mundi, mense vertente vadens transit. Ita* XII. *mensibus* XII. *signorum intervalla peragrando, quum redit ad id signum, unde caeperit, perficit spatium vertentis anni.* Eadem figura Plautus *mensem vertentem* dixit in Persa : *Tu hanc si emeris, Nunquam hercle hunc mensem vertentem, credo servibit tibi* Hotom. Suet. Calig. XV. *Immensas opes Tiberii non toto vertente anno absumsit*. M. Tull. Cicer. II. de Nat. deor. *Mercurii stella anno fere vertente signiferum lustrat orbem*. Passerat.

 68. Ne

nestissime defendit, obtineat? [68] ne numeretur inter vivos? decernat de vita & ornamentis suis omnibus? apud judicem causam priore loco dicat: [69] &, eam cum orarit, tum denique vocem accusatoris audiat? quid? hoc quo pertinet? ut ocyus ad tuum pervenias? At, si id velles jampridem actum esse poterat.

44 Ut honestiore judicio confligere? At, sine summo scelere P. Quintium, propinquum tuum, jugulare non potes. Ut facilius judicium sit? At neque C. Aquillius de capite alterius libenter judicat, & Q. Hortensius contra caput non didicit dicere. Quid a nobis autem, C. Aquilli, refertur? Pecuniam petit. negamus deberi. juditium fiat statim: non

t est præt. in amb. recusamus. [70] Numquid t praeterea? si veretur, ut res, judicio facto, parata sit: judicatum solvi satis accipiat. quibus a me verbis satis accipiet, iisdem ipse, quod peto, satisdet. actum jam potest esse, C. Aquilii. jam tu potes discedere liberatus molestia, propè dicam, non minore, quam Quintius.

45 Quid agimus, Hortensi? quid de hac conditione dicimus? possumus aliquando, depositis armis, sine periculo fortunarum, de re pecuniaria disceptare? possumus ita rem nostram persequi, ut hominis propinqui caput incolume

esse

68. *Ne numeretur inter vivos.*) Quia qui aut judicio, aut lege, aut censorum nota civitatem amittit, cadaver vivum habetur: cui acerbissimum vivo videntique funus ductum est, ut alibi loquitur. Hinc & exules dicuntur mortui. Ovid. III. el. 3. Trist.

Cum patriam amisi, tunc me periisse putato:
Et prior & gravior mors fuit illa mihi.

Et *jugulari*, qui sic damnabantur, ut civitatem amitterent, ut statim: *At sine summo scelere P. Quinctium propinquum tuum jugulare non potes*. Cum restituerentur, dicebantur *renasci*, & dies restitutionis *natalis*, uti videre licet ex orat. Cic. post reditum in senatum. Et in VI. ad Att. 6. restitutionem suam παλιγγενεσίαν vocat. *Gravius*.

69. *Et eam cum orarit.*) Monente Hotomano *perorarit*, rectius & apertius legi posse, id statim in contextum recepit Lambinus Aldusque Nepos, sed invitis mss. *orarit*, id est, explicarit, ut *inorata causa* est *inexplicata*. pro Amerino: (*Ameriam re inorata reverterunt.*) Sumsit ab Ennio, ut multa. is scripsit Achille: *Quo nunc incertare atque inorata gradum Regredere conare?* testis Nonius. Gulielmius; *Grut*. Notum illud Virgil. de Græcis: *Orabunt melius caussas*.

70. *Numquid praterea?*) Ita solum Pal. sept. nam quint. *Non quid*. Ceteri *ut quid*, quod. & in S. Vict. & Gr. & edd. Vett. forsan *ecquid praterea?* Grut.

71. *Mi-*

esse patiamur? possumus petitoris personam capere; accusatoris deponere? Immo, inquit, abs te satis accipiam: ego autem tibi non satisdabo. P. VIII.

XIV. QUIS TANDEM nobis ista jura tam æqua describit? quis hoc statuit, quod æquum sit in Quintium, id iniquum esse in Nævium? Quintii bona, inquit, ex edicto prætoris possessa sunt. Ergo, id ut confitear, v postulas; ut, quod numquam factum esse judicio defendimus, id proinde quasi factum sit, nostro judicio confirmemus.

v postulas: postulas, ut, *Lamb.*

46 Inveniri ratio, C. Aquilli, non potest, ut ad suum quisque quam primum sine cujusquam dedecore, infamia, perniecieque perveniat? Profecto, si quid deberetur, peteret non omnia judicia fieri mallet, quam unum illud, unde hæc omnia nascuntur. Qui inter tot annos ne appellarit quidem Quintium, cum potestas esset agendi quotidie: qui, quo tempore primum male agere cœpit, in vadimoniis differendis tempus omne consumserit: qui postea x vadimonium y quoque missum fecerit, hunc per insidias vi de agro communi dejecerit: qui, cum de re agendi, nullo recusante, potestas fuisset, sponsionem de probro facere maluerit: qui cum revocetur ad id judicium, unde hæc nata sunt omnia, conditionem æquissimam repudiet: z fateatur, se non pecuniam, sed vitam & sanguinem petere: is non hoc palam dicit? mihi si quid deberetur, peterem, atque adeo jampridem abstulissem.

x quam vadim. missi. *Lamb.*

y quoque delet *Idem.*

z qui fat. *Lamb.*

47 Nihil hoc tanto negotio, nihil tam invidioso judicio, nihil tam copiosa advocatione uterer, si petendum esset: extorquendum est invito, atque a ingratiis, quod non debet; eripiendum, atque exprimendum est: de fortunis omnibus P. Quintius deturbandus est: potentes, diserti nobiles omnes advocandi sunt: adhibenda vis est veritati: 71 minæ jactentur; pericula intendantur: formidines opponantur, ut iis rebus aliquando victus & perterritus ipse cedat. Quæ mehercule omnia, cum, qui contra pugnent, video, & cum illum consessum considero, adesse, atque impendere videntur, neque vitari ullo modo posse. cum autem ad te, C. Aquilli, oculos animumque retuli; quo majore

a ingrato. *Gul.*

P. B.

71. *Minæ jactentur.* Pal.) quart. quint. sext. sept. Grut. & S. Victoris, item editio Veneta anni CCCCLXXX. *locentur.* anquirent in eam vocem diligentius quibus otium. nam mihi fere adblanditur; ut instituat quasi venationem ubi sint quæ alio alioque modo feras terreant. *Grut.*

72. *Cau-*

majore conatu studioque aguntur, eo leviora, infirmioraque existimo. Nihil igitur debuit, ut tu ipse prædicas. Quid si debuisset? continuone causa fuisset, cur à prætore postulares, ut bona possideres? non opinor id quidem neque jus esse, neque cuiquam expedire. Quid igitur demonstrat? vadimonium sibi ait esse desertum.

48 XV. ANTEQUAM doceo, id factum non esse, libet mihi, C. Aquilli, ex officii ratione, atque ex omnium consuetudine rem ipsam, & factum simul Sex. Nævii considerare. Ad vadimonium non venerat, ut b ais, is, quicum tibi affinitas, societas, omnes denique 72 causæ & necessitudines veteres intercedebant. illicone ad prætorem ire conveniт? continuone verum fuit postulare, ut ex edicto bona possidere liceret? ad hæc extrema, & inimicissima jura tam cupide decurrebas, uti tibi nihil in posterum, quod gravius atque crudelius facere posses, reservares?

b *alii* ait. *Male. Gron.*

49 Nam quid homini potest turpius, quid c viro miserius, aut acerbius usu venire? quod tantum evenire dedecus, quæ tanta calamitas inveniri potest? Pecuniam si cuipiam fortuna ademit, aut si alicujus eripuit injuria: tamen, dum existimatio est integra, facilè consolatur honestas egestatem. d At non nemo aut ignominia affectus, aut judicio turpi convictus, bonis quidem suis utitur: 73 alterius opes, id quod miserrimum est, non exspectat: hoc tamen in miseriis adjumento & solatio sublevatur. Cujus vero bona venierunt; cujus non modo illæ amplissimæ fortunæ, sed etiam 74 victus vestitusque necessarius sub præcone cum dedecore

c vero *Lamb.*

d Ac non *alii.*

P. IX.

72. *Causæ & necessitudines veteres.*) Genus loquendi animadversione dignum. Ita enim veteres loquebantur, ut *causa* præcise dicerent, pro causa conjunctionis, amicitiæ, benevolentiæ. Idem in Epist. ad Ser. Sulpitium: *Cum Lysone est mihi quidem hospitium vetus, quam ego necessitudinem sanctam colendam puto; sed ea causa etiam cum aliis compluribus, familiaritas tanta nullo cum hospite.* Item in ea de provinc. consul. *Non alterum esse arbitror explicare breviter, qua mihi sit ratio & causa cum Cæsare.* Hotom.

73. *Alterius opes .... non exspectat.*) Manuscripti Hotomani, *altiores*, sed sic nulli e nostris, neque huic loco convenit: quotus enim quisque est mortalium qui non exspectet *altiores* opes? at *alterius opes* nemo nisi hereditate proximus. *Gruter.*

74. *Victus vestitusque necessarius sub præcone cum dedecore subjectus est.*) Similis loquutio in orat. pro domo sua, *Cyprius Rex cum omnibus bonis sub præcone subjiceretur.* Et translatio sumta est ex consuetudine præconum, qui de superiore loco auctione vendebant. Stantes enim super lapidem, quem Græci πωλητήριον appellant, res venales proauntiabant, ut ex illo Plauti intelligitur, in Bacchidibus

core subjectus est: is non modo ex numero vivorum exturbatur, sed, si fieri potest, e infra etiam mortuos f amandatur. 75 Etenim mors honesta sæpe vitam quoque turpem exornat: vita turpis 76 ne morti quidem honestæ locum relinquit.

e etiam infra alii.
f mandatur. MSS. Grut.

50 Ergo hercule, cujus bona ex edicto possidentur, hujus omnis fama, & existimatio cum bonis simul possidetur: de quo libelli in celeberrimis locis proponuntur, 77 huic ne perire quidem g certe tacite obscureque conceditur

g certe abest a MSS. & ed. Gravii.

dibus: *O stulte. stulte, nescis nunc venire te. Atque in eo ipso astas lapide, ubi praco pradicat.* Unde in Pisoniana, Sex. Attilium & Q. Numerium Trib. pl. quos P. Clodius corruperat, Cicero *de lapide emptos dicit*, quod ei suum silentium pretio ac mercede vendiderant, & (ut sæpe hac in re loquitur) addixerant: perinde quasi silentium illorum similiter venale fuisset, ac res quæ in actionibus de lapide venales proclamantur. *Hotom.*

75. *Etenim mors honesta.*) Non video cur mendosus hic locus videri quibusdam debeat: miseria enim ejus, qui honestate & bonis careat, non finitur morte, sed sequitur cum etiam mortuum, immo in postrema mortuorum sorte ponit. Illud autem *sæpe* refertur ad eos, qui turpes quidem sunt, at non in egestate, quibus sæpe accidit mors honesta. *Ursinus.*

76. *Ne morti quidem honesta.*) Hotomanus divinat. *quidem obscura;* non necessario, ut pluribus ostendi ad illud Taciti libro XI. Annal. cap. 37. f. *suadebatque ne percussorem operiretur, transisse vitam: neque aliud quid, quam morti decus quarendum. Sed animo per libidines corrupto, nihil honesti inerat.* Gruter. Equidem hęc sententia, si sic scripsit Cicero, ut scripsisse videtur, Cicerone indigna est, quæ magis conveniat declamatori inanes acuminum fumos captanti, quam disertissimo Romuli nepotum. Quomodo enim mors honesta potest vitam exornare turpem, si vita turpis non relinquit locum honestæ morti, hoc est, si qui turpiter vixit, nullo modo potest honeste mori? Num turpius vivit, cujus bona possidentur ex edicto, quam qui in stupris, popinis, & aliis flagitiis ætatem consumit? Si is potest honesta morte turpitudinem delere, cur non & cujus bona possidentur? Est sane hic inanis sententia verborum strepitus. Talia non nunquam excidisse Tullio, sui quasi immemori, veteres jam observarunt. Qualis est ille locus ex oratione in Pisonem: *Cumque ipse nudus in convivio saltaret, in quo ne tum quidem, cum illum saltatorium versaret orbem, fortuna rotam pertimescebat,* quæ merito veteres irriserunt tanquam ineptа. Inde Quintilianus notavit, Tullium nonnullos suorum temporum homines ausos esse incessere, ut tumidiorem, & Asianum, & redundantem. vide & auctorem Dialogi de Caussis corruptæ eloquentiæ c. 18. & c. 23. ac quæ ibi notavit vir maximus Hermannus Rhabodus Schelius, cujus memoria mihi semper erit sanctissima. *Gravius.*

77. *Huic ne perire quidem certe tacite, obscureque conceditur,*) Nihil ho-

ceditur. cui magistri fiunt, & domini constituuntur, qui qua lege, & qua conditione pereat, pronuncient: de quo homine præconis vox prædicat, & pretium conficit [78] huic acerbissimum vivo videntique funus [h] indicitur; si funus id habendum sit, quo non amici conveniunt ad exsequias cohonestandas, sed bonorum emtores, ut carnifices, ad reliquias vitæ lacerandas & distrahendas.

h ducitur. *Victor.* & *Grav.*

51 XVI. ITAQUE MAJORES nostri rarò id accidere voluerunt; prætores, ut considerate fieret, comparaverunt. viri boni, cum palam fraudantur, cum experiundi potestas non est, timide tamen, & pedetentim istuc descendunt, vi ac necessitate coacti, inviti, multis vadimoniis desertis, sæpe illusi ac destituti. Considerant enim, quid & quantum sit, alterius bona proscribere. Jugulare civem, ne jure quidem quisquam bonus vult. mavult enim commemorate, se, cum posset perdere, pepercisse, quam, cum parcere potuerit, perdidisse. [79] Hæc in homines alienissimos, denique inimicissimos, viri boni faciunt, & hominum existimationis & communis humanitatis causa: ut, cum ipsi nihil alteri scientes incommodarint, [89] nihil ipsis jure incommodi cadere possit.

Ad

horum agnoscit Pal. sec. aut tert. exstat quidem in aliis, sed absque dictione *certe*, quæ visirur tantum in editionibus antiquis. iraque non video cur terre deinceps debeamus. *Grut.*

78. *Huic acerbissimum viro, videntique funus ducitur.*) Transtulit hoc a Græcis, & ab Homero in primis, apud quem est:

Οὔτις ἐμεῦ ζῶντος καὶ ἐπὶ χθονὶ δερκομένοιο. *Ursin.*

Sophocles in Antigona sic dixit ἔμψυχον νεκρὸν, *vivum cadaver*, Lucianus ἔμψυχόν τινα τάφον, *vivum sepulchrum*. *Ducere* autem *funus* est sequi elatum. Cic. II. de orat. *Memmius in Scaurum, cum funus duceretur, vide, inquit, Scaure*. Propert.

Ex hac ducentur funera nostra domo.

Passerat. Perperam igitur Gruterus qui ex non nullis Pall. & editis recepit *funus inducitur*. Indicitur enim vivis ur funus prosequantur, sed ei ducitur funus, qui effertur. Unde Servius in illud IV. Georg. *Et tristia funera ducunt, ducere & duci proprium funeris, cum exequialis pompa sequitur:* unde Persius: *Navio jam tertia ducitur uxor*. Dixit igitur Cicero, Quinctius vivus effertur. *Grævius*.

79. *Hæc in homines alieniss. denique inimiciss. &c.*) Lambinus edidit: *Hæc in homines, nulla secum cognatione, aut affinitate conjunctos, alienissimos, denique inim.* specta temeritatem. hæc intermedia explicandi causa Hotomanus adjecerat, ut fit. hic Varro, non cunctanter Tullio, ut legitima insersit. Gulielmius. *Grut.*

80. *Nihil ipsis jure incommodi cadere possit.*) Nihil ipsis merito incommodi accidere possit. *Cadere* pro accidere. Tibull. *vota cadunt*, pro accidunt, eveniunt. *Passerat.* Non inepte Dresdensis MS.

Nihil

Ad vadimonium non venit : quis? Propinquus. Si res 52
ista gravissima sua sponte videretur, tamen ejus atrocitas P. B.
necessitudinis nomine levaretur. Ad vadimonium non venit. quis? Socius. etiam gravius aliquid ei deberes concedere: quicum te aut voluntas congregasset, aut fortuna conjunxisset. Ad vadimonium non venit. quis? Is, qui tibi præsto semper fuit. Ergo in eum, qui semel hoc commisit, ut tibi præsto non esset, omnia tela conjecisti, quę i alii o-
parata sunt in eos, qui permulta male agendi causa fraudan- mittunt
dique fecerunt i? signum rogandi

[81] Si dupondius tuus ageretur, Sex. Nævi, si [82] in par- 53
vula re captionis aliquid vererere, non statim ad C. Aquillium, aut ad eorum aliquem, qui consuluntur, [83] concurrisses?

Nihil in se jure incommodi cadere possit. Sic I. de divinat. *Sortes educta in rem apte cadere possunt*. Sed nec vulgatam damno. II. de Orat. *Hoc cecidit mihi peropportune*. & in ep. ad Att. *Quoquo modo ea res huic quidem cecidit*. & alibi. *Grævius*.

81. *Si dupondius tuus ageretur*.) Hæc est vera & sincera scriptura, quam & in codicibus manuscr. reperi, & Budæus noster multis ante annis, conjectura ductus, restituerat, nisi quod, *tuus*, non *unus*, ut legi debet, legi posse existimaverat. Quomodo & apud Rufinianum libro de figuris legitur, *dupondius* autem valet duos asses, seu duas libras æris. as enim libram æris pendebat. *Lambin. Si de prædiis tuis ageretur*. Vetus liber *si dupondius tuus ageretur*, pro eo quod alii habent, *dupondius unus*. Ursin. Qui scilicet tibi provenire solebat ex præconio. ita mss. nostri omnes præter Pal. septimum; in eo erat *Si de prædiis tuis:* quod recentissimæ est editionis, puta Petri Victorii, aut alterius. certe vetustiores omnes *dupondius tuus*, sed littera quarta *dupundius*, neque aliter Pall. quinque. itaque non est quod Lambinus producat *dupondius unus* ex mss. suis, ut ait. erat potius ut indicaret, quinam essent mss. aut cujus. nam quidquid hoc loco dicit, Hotomano abstulit. menciturque credo ubi asserit Budæum conjectura ductum Tullio redonasse *dupondium*. imo illius ætatis editiones aliter non expresserant. neque uspiam adhuc potui invenire, ubi existimaret legi posse *tuus*, non *unus*. Grut.

82. *In parvula re captionis aliquid vererere*.) Pall. quinque, item S. Vict. & Gr. *captuus*, aut *captivis*. duo præterea *capitis*. an fuit *capturis*? ut adnotarat Gulielmius. editi nihil variant. *Idem*.

83. *Concurrisses?*) Male quidam editi, *cucurrisses*. Qui interpolarunt veterum codicum scripturam, crediderunt *concurrere* non nisi de pluribus dici. Sed unus homo dicitur Latinis *concurrere*, qui modo hunc modo illum adit & compellat, sive ambiendi, sive consulendi, sive alius negotii causa, & sic *concursare* sæpe etiam accipitur. Senec. VII. de benef. 14: *Hic benignissimus, qui cum te viderit concursantem, & sollicitum, & anxium, dicat: mitte hanc de pectore curam*. Liv. XXXV: *Utinam subjicere oculis vestris, Achæi, possem,*

ses? Cum jus amicitiæ, societatis, affinitatis ageretur: cum officii rationem, atque existimationis duci conveniret: eo tempore tu non modo [84] ad C. Aquillium, aut L. Lucullum, ([85] sed ne ipse quidem te consuluisti) sed ne ipse quidem ad te retulisti: ne hæc quidem tecum locutus es: Horæ duæ fuerunt? Quintius ad vadimonium non venit. [86] quid ago? Si mehercule hæc tecum duo verba fecisses, Quid ago? respirasset cupiditas, atque avaritia paullulum: aliquid loci rationi & consilio dedisses: tu te collegisses, non in eam turpitudinem venisses, ut hoc tibi esset apud tales viros confitendum, qua k tibi vadimonium non sit obitum, eadem te hora [87] consilium cepisse; hominis propinpui fortunas funditus evertere.

k tibi hora *Lamb.*

54 XVII. EGO PRO TE [88] nunc hoc consulo post tempus

sem, *concursationem regis magni, a Demetriade, nunc Lamiam in concilium Ætolorum, nunc Chalcidem.* Cicer. 1. ad fam. ep. 1. *Libonis & Hypsei non obscura concursatio, & contentio, omniumque Pompeij familiarium studium, in eam opinionem rem adduxerunt.* Grævius.

84. *Ad C. Aquil. aut L. Lucullum (sed &c.)* Quæ uncis circumscripsi, aperte sunt spuria, interpretamentum videlicet *ad te retulisti*. quid quod primum illud *sed*, in nullo repertum est mss. nostrorum? Fulvius vero addit, abesse suo præterea, *ne ipse quidem te*: legendum igitur erat, *tu non modo ad C. Aquillium, aut. L. Lucullum; ne ipse quidem ad te retulisti*. sic neque opus erit emendatione Hotomanni, liquebitque quam egregios libros consuluerit Lambinus. nam ut norit lector; Pall. quart. quint. sext. sept. decepti similitudine nominum *Aquilii* ac *Lucilii* solum habent *non: statim ad C. Aqu. aut L. Lucullum, ne ipse idem te consuluisti, sed ne ipse &c.* omissis intermediis. sed & edd. primæ omnino habent, *ad C. Aqu. aut L. Lucullum: ne ipse idem te cons. sed ne ipsi quidem &c.* imo editio anni CCCCLXXX. non agnoscit *concurrisses? eum*. hæc libet prolixius, quei scirent multi, inquinatiorem esse nobis Tullium, quam etiam arbitrentur. *Grut.*

85. *Sed ne ipse quidem te consuluisti.*) Abest hoc totum a vetere libro, & recte, ut mihi videtur. infra pro *Consilio dedisses*, in eodem manuscripto est, *dedisset*. Ursin.

86. *Quid ago?*) Formula est consilii petendi, itaque Terent. in Phormione Demiphonem consilium a tribus Jureconf. petentem his verbis facit, *videtis quo in loco res sit, quid ago? dic Hegio* Hotoman.

87. *Consilium cepisse; hominis propinqui fortunas funditus evertere.*) *Consilium capere* cum infinitivo, rara locutio & observanda, qua usum eundem alibi reperio, in Verr. IV. *Capit consilium de amicorum sententia non adesse ad judicium.* At ad Att. epist. lib. XIV. *Nec alia causa profectionis mihi ulla fuit tum, quam consilium cepi legari ab Cæsare.* Idem.

88. *Nunc hoc consulo post tempus, & in aliena re, quod tu &c.*) Copulam immisi mss. omnibus volentibus, item vetuste cusis; qui omnes

pus & in aliena re, quod tu in tua re, cum tempus erat, consulere oblitus es. Quæro abs te, C. Aquilli, L. Luculli, P. Quintilli, M. Marcelle: vadimonium mihi non obiit quidam socius, & affinis meus, quicum mihi necessitudo vetus: controversia de re pecuniaria recens intercedit. postulone à prætore, ut ejus bona mihi possidere liceat? an, P. X.
cum Romæ domus ejus, uxor, liberi sint, domum potius denuntiem? quid est, quod hac tandem de re vobis possit videri? Profecto si rectè vestram bonitatem atque prudentiam cognovi, non multum me fallit, si consulamini, quid sitis responsuri: primum, Exspectare: deinde, si latitare, ac diutius ludificare videatur, amicos convenire: [89] quærere l quis procurator sit: domum denuntiare. dici vix potest, quam multa sint, quæ respondeatis ante fieri oportere, [90] quam ad hanc rationem extremam necessariam devenire.

l alii ecquis.

Quid ad hæc Nævius? ridet scilicet nostram amentiam, 55
m qui in vita sua rationem summi officii desideremus, & intuta bonorum virorum requiramus. Quid mihi, inquit, cum ista summa sanctimonia, ac diligentia? viderint, inquit, ista officia viri boni; [91] de me autem ita considerent: non, quid habeam, sed quibus rebus invenerim, quærant

m cum alii.

omnes habent præter Pal. pr. & tert. *quoniam tu*. solum, inquam, *quod* in pr. nam tert. *cum* interim non displicet mihi Lambinianum, *hos consulo*, item *quos tu*. quod & venit in mentem Muteto lib. XVI. Var. Lect. cap. 19. *Grut.*

89. *Quærere, quis procurator sit.*) Placet *ecquis procurator*. *Ursin.*

90. *Quam ad hanc rationem extremam, ac necessariam.*) Sic est legendum, non, ut est in libris vulgatis, *extremam necessariam*, sine copulatione, *ac*: *nec*, ut volunt quidam, *extremam, nec necessariam*. Nam rationem extremam, ac necessariam, intelligit, rationem postulandi a prætore, ut bona possidere liceat, sic infra. *ad hac extr. & necessaria jura tam cupide decurrebas, ut tibi nihil in posterum, quod gravius faceres, reservares?* & paullo ante. *timide tamen, & pedetentim istuc descendunt, vi, ac necessitate coacti, &c.* Lamb. *Quam ad hanc rationem extremam necessariam devenire*. Pal. quint. ac sept. *necessariamque*. Grut. *necessitatem*. unde cui suspicio oriri posset, *extremam necessitatem*, a librariis adscriptum ad verbum *rationem*. sic infra cap. sequenti, *nihil esse quare ad istam rationem perveniretur*. haud displicet tamen Hotomani conjectura, *nec necessariam*. Gulielmius malebat, *necessario*, vel *necessariam inde devenire*. Grut.

91. *De me autem ita considerent.*) Vetus liber non habet, *ita considerent*, & recte, ut videtur; sed pro *memini* habet infra *meminerint*. Ursin.

93. *Multo*

n *Lamb. delet* &. rant : n & quemadmodum natus, & quo pacto educatus sim, o memini. vetus est, *De scurra* 92 *multo facilius divi-*
56 *tem, quam patremfamilias fieri posse*. Hæc ille, si verbis
o meminerint, *Ursin.* non audet, re quidem vera palam loquitur. Etenim si vult virorum bonorum instituto vivere, multa oportet discat, atque dediscat : quorum illi ætati utrumque difficile est.

XVIII. NON DUBITAVI, inquit, cum vadimonium desertum esset, bona proscribere. Improbe : verum, quo- p *alii* facta. niam tu id tibi arrogas, & concedi postulas, concedamus. Quid si numquam deseruit ? 93 Si ista causa abs te tota per summam fraudem & malitiam p ficta est ? si vadimonium P. B. omnino tibi cum P. Quintio nullum fuit ? quo te nomine appellemus ? improbum ? at etiam si desertum vadimonium esset, tamen in ista postulatione, & proscriptione bonorum, improbissimus reperiebare. 94 num malitiosum ? negas. fraudulentum ? jam id quidem arrogas tibi, & præclarum putas. audacem ? cupidum ? perfidiosum ? vulgaria & obsoleta sunt : res autem nova atque inaudita.

57 Quid ergo est ? vereor mehercule, ne aut gravioribus utar verbis, quam natura fert, aut levioribus, quam causa postulat. Ais esse vadimonium desertum. Quæsivit a te statim ut Romam rediit Quintius, quo die vadimonium istuc factum esse diceres ? respondisti statim, Nonis Feb. Discedens in memoriam rediit Quintius, quo die Roma in Galliam profectus sit. 95 ad ephemeridem revertitur. invenitur dies profectionis, prid. Kal. Feb. Nonis Feb. si Ro-

mæ

92. *Multo facilius divitem, quam patremfamilias fieri posse.*) Id est, difficilius patremf. quamvis navum, atque industrium, divitias parare quam scurram. *Hotom.* Proverbii meminit Porphyrio ad illud Horatii, *scurra vagus* ep. 15. lib. I. *Passerat.*

93. *Si ista causa.*) Si hic prætextus. Terent. And. *Tandem inventa est causa.* Eunuch. *Jam diu aliquam causam quærebat senex.* Idem rursus in Andria:

Si libitum fuerit, causam ceperit

Quo jure quave injuria præcipitem in pristinum dabit. Idem.

94. *Num malitiosum? negas.*) Lambinus negativam suam recepit in contextum, deque ea mire gloriatur *non negas*. sed sic nulli scripti. nostri sane omnes *non malitiosum negas*. & vero minime fit verosimile admisisse Nævium id convitii. *Grut.*

95. *Ad ephemeridem revertitur.*) Quum dies singulos res gestæ scribuntur, ea historia Græco vocabulo ἐφημερὶς dicitur : cui Latinum verbum respondet, quod apud Gellium Sempronius Asellio *diarium* appellat. Sed aliæ sunt quotidianæ tabulæ, in quibus accepta & expensa perscribuntur, quæ Cicero *adversaria* nominat : de quibus in oratione pro Q. Roscio explicabimus. *Hotom.*

96. Pro-

mæ fuit, causæ nil dicimus, quin tibi vadimonium pro-
miserit.

Quid? hoc inveniri qui potest? profectus est una L. Al- 58
bius, homo q cum primis honestus. dicet testimonium. q *alii* im-
96 Prosecuti sunt familiares & Albium & Quintium. di- primis.
cent hi quoque testimonium. litteræ P. Quintii, testes
tot, quibus omnibus causa justissima est, cur scire potue-
rint: nulla, cur mentiantur, cum adstipulatore tuo com-
parabuntur.

Et in hac ejusmodi causa P.Quintius laborabit? & diutius 59
in tanto metu miser, periculoque versabitur? & vehemen-
tius eum gratia adversarii perterrebit, quam fides judicis
consolabitur? Vixit enim semper inculte atque horride:
natura tristi ac recondita fuit: 97 non ad solarium, non
in campo, non in conviviis versatus est: id egit, ut ami-
cos observantia, rem parsimonia retineret. antiquam offi-
cii rationem dilexit, cujus splendor omnis his moribus ob-
solevit. At, si in causa pari discedere inferior videretur,
tamen esset non mediocriter conquerendum. Nunc in cau- **P. XI.**
sa superiore, ne ut par quidem sit, postulat, inferiorem r se esse.
r esse patitur duntaxat usque eo, ne cum bonis, fama, *Lamb.* es-
for- se se *alii*.

96. *Prosecuti sunt familiares & Albium & Quintium.*) Sic & omnes mss. nostri, sine controversia melius vulgato: *profecti sunt fam. & Albii & Quintii*: quod miror adhuc hærere in Manutianis. *Gruterus.*

97. *Non ad solarium.*) Victorius Lib XXI. Variar. Lect. c. 13. *Solarium*, inquit Varro, *dicunt id, in quo hora in sole inspiciebantur.* Eundem Plinius scripsisse auctor est, *solarium statutum in publico secundum Rostra in columna.* Censorinus autem lib. de Die Nat. cap. 19. *Illud satis constat solarium Roma nullum in foro prius fuisse, quam id quod M. Valerius ex Sicilia advectum ad rostra in columna posuit.* *Ad solarium* igitur celebris aliquis locus fuisse debuit, in quo nobiles & otiosi homines animi gratia otiabantur: item ut *in faucibus macelli*: sicuti paulo ante dictum est. Conjecturam adjuvat quod scribit Macrobius, capite de jocis Augusti: *Quid ergo?* inquit, *ut melius populus R. dicat bene cultum, in solario ambulaturus sum?* Non ignotamus alias esse *solarii* significationes; sed hanc huic loco convenire solam arbitramur. *Hotom.* De solario Corrasius lib. III Miscellan. cap. 14. *Grut. Ad solarium* certus locus videtur Romæ vocatus esse, valde celeber & frequentatus, ut suspicor, quia illic in pariete aliquo ratio horarum descripta foret. *Ad solarium* autem, ut *in campo*, id est in loco propinquo ipsi, cujus hic mentio fit. Nec non Cornificius IV. ad Heren. *Ita petulans es atque acer, ut ne ad solarium quidem idoneus, ut mihi videtur, sed penes scenam, & in ejusmodi loci exercitus sis.* Græv.

fortunisque omnibus [98] Sex. Nævii cupiditati crudelitatique dedatur.

60 XIX. Docui, quod primum pollicitus sum, C. Aquili, causam omnino, cur postularet, non fuisse: quod neque pecunia ſ debebatur: &, si maxime deberetur, commissum nihil t esse, quare ad istam rationem perveniretur. Attende nunc, ex edicto prætoris, bona P. Quintii u possidere nullo modo potuisse. [99] Recita edictum. QUI FRAUDATIONIS CAUSA LATITARIT. Non est is Quintius: nisi x si latitant, qui ad negotium suum, relicto procuratore, proficiscuntur. CUI HERES NON EXSTABIT. Ne is quidem, QUI EXSULII CAUSA, SOLUM VERTERIT. Quo tempore existimas oportuisse, Nævi, absentem Quintium defendi, aut quomodo? y tum, cum postulabas, ut bona possideres? nemo affuit.

ſ debere-tur. *Lambin.*
t *alii* esset.
u *alii* possideri.
x *ita MSS. in aliis abest* si.
y *tu MS. Græv.*

98. *Sex. Nævii cupiditati crudelitatique dedatur.*) Ut impune permittatur lacerari & jugulari. Est translatio ab iis, quæ noxæ deduntur, *dedere enim noxæ* est animal mancipiumve vivum tradere ei, cui noxam pauperiemve dedit. l. 1. §. 6. D. si quad. paup. Cic. pro Sext. Roscio: *Non recusamus, quin illorum libidini Sex. Roscii vita dedatur.* Liv. *Obrui Ætna ignibus, aut mergi ferro satius illi insulæ esse, quam veluti dedi noxæ inimico Consuli.* Dicuntur etiam *addici*. Vell. Paterc. II. 18: *C. Mario post. LXX. annum omnia imperia, & omnes provincias concupiscenti addixit.* Justin. XXII. 3. *Insuper civitates sociorum eidem titulo pacis addictas.* Id ipsum ibidem dicit *donare hostibus*: *A quo infestissimo hosti fortunæ sociorum, interposita pactione, donatæ sint.* Hinc & prævaricatores dicuntur *causam donare adversariis*, cum illa male defendunt, ut adversarii vincant. l. 249. de V. S. *Prævaricatores eos appellamus, qui causam adversariis suis donant, & ex parte actoris in partem rei concedunt.* Græv.

99. *Recita edictum.*) Sic quidem vulgo editur; sed præter olim impressos & Pall. & S. Victoris & Grut. in quibus concorditer; *Tractat edictum*; nisi quod Pal. pr. *Tractum edictum.* forsan & *Tractat*, & *Recita*, adjectio est librarii. *Grut.*

1. SOLUM VERTERIT * *Quo tempore.*) Locum asterisco notant pudentiores; & jam ego. nam certe Lambinianum adsutum, *Dici hoc de Quintio non potest.* QUI ABSENS JUDICIO DEFENSUS NON FUERIT. *Ne is quidem. Quo tempore* natum procul dubio ex illo Hotomani, SOLUM VERTERIT. *Dici id non potest.* QUI ABSENS JUDICIO DEFENSUS NON FUERIT. *Ne id quidem. Quo tempore.* Fuerit id in ipsorum mss. non est in Pall. octo, non in Grut. non in S. Victoris, non in edd. exoletis. & proferat Hotomanus, proferat Lambinus membranas, in quibus tale quid compareat: plus quam viros dixero. Ego puto nihil deesse omnino; sed Ciceronem ea pronunciatione elocutum illa, QUI EXSILII CAUSA SOLUM VERTERIT; ut Judices atque corona facile intellexerit istud non convenire Quintio, *Idem.*

2. *Quod*

affuit. neque enim quisquam divinare poterat, te postulaturum: neque quemquam attinebat id recusare [2] quod prætor non fieri, sed ex edicto suo fieri jubebat.

Qui locus igitur absentis defendendi procuratori primus 61
datus est? Cum proscribebas? Ergo affuit: non passus est: libellos dejecit Sex. Alphenus. qui primus erat officii gradus, servatus est a procuratore summa cum diligentia. Videamus, quæ deinde sint consecuta. Hominem P. Quintii deprehendis in publico: conaris abducere. non patitur Alphenus: vi tibi adimit, curat, ut domum reducatur ad Quintium. Hic quoque summe constat procuratoris diligentis officium. Debere tibi dicis Quintium. procurator negat. Vadari vis: promittit. In jus vocas: sequitur. Judicium postulas: non recusat. Quid aliud sit absentem de- P. B.
fendi, ego non intelligo. At quis erat procurator? Credo 62
aliquem ejectum hominem, egentem, litigiosum, improbum qui posset scurræ divitis quotidianum convicium sustinere. Nihil minus. Eques Romanus locuples, sui negotii bene gerens: denique is, quem, quoties Nævius in Galliam profectus est, procuratorem Romæ reliquit.

XX. ET AUDES, Sex. Nævi, negare, absentem defensum esse Quintium, cum eum defenderit idem, qui te solebat? &, cum is judicium acceperit pro Quintio, cui tu & rem, & famam tuam commendare proficiscens, & concredere solebas: conaris hoc dicere, neminem exstitisse, qui Quintium judicio defenderet?

Postulabam, inquit, ut z satisdaret. Injuria postulabas. 63
[3] Ita videbaris. Recusabat Alphenus. Ita: verum prætor decer-

z satisdares *Lamb.* n. satisdaretur *vett edd.* satisdarent. *MSS.*

2. *Quod Prætor non fieri, sed ex edicto suo fieri.*) Sic extare in mss. & impressis omnibus fatetur Hotomanus; neque aliter est in Pal. primo. nam ceteris, ut & S. Victoris, item Grut. nec non primitus impressis abest vocula *ex*. Id Hotomanus maluit, *quod prætor fieri, sed non ex edicto suo fieri jubebat;* quod statim arripuit Lambinus & Aldus Junior. verum nos revocavimus exoletam scripturam, rationibus iis præterea moti, quas prodidit Cujacius libro x. Observationum cap. 31. bone Deus! vel unius tantum opus est auctoritate, ut sincera lectio vel in perpetuum inquinetur. *Grut.*

3. *Ita videbare.*) Manifestum mendum. Corrigendum putarem, *jubebare*, ut etiam adjuvetur conjectura, de qua diximus supra Nævium postulasse, ut Alphenus procurator satisdaret, non suo, sed Quinctii nomine: & ob eam causam sic loquutus sit, ut diceret, jussum Quinctium satisdare; non autem in tertia persona, Alphenum. *Hotom. Ita jubebare.* Approbata Hotomani conjectura sic edendum curavimus. Nam libri vulgati habent, *ita videbare* Sen-

 tentia

decernebat. Tribuni igitur appellabantur. Hic te, inquit, teneo. [4] non est istud judicium pati, neque judicio defendere, cum auxilium a tribunis [a] petas. Hoc ego, [b] cum attendo, qua prudentia sit Hortensius, dicturum esse eum non arbitror. cum autem antea dixisse audio, & causam ipsam considero, quid aliud dicere possit, non reperio. fatetur enim libellos Alphenum dejecisse, vadimonium promisisse, judicium quin acciperet in ea ipsa verba, quæ Nævius edebat, [5] non recusasse; ita tamen, more & instituto, per eum magistratum, qui auxilii causa constitutus est.

a *alii petas?*
b *tecum MSS. & edd. vett.*

64 Aut hæc facta non sint, necesse est: aut C. Aquillius, talis vir, juratus, hoc jus in civitate constituat, [6] cujus procurator non omnia judicia acceperit, quæ quisque in verba postularit: cujus procurator [7] a prætore tribunos appellate

late

tentia autem hujus scripturæ, quam secuti sumus. *Ita jubebare*, hæc est, jubebaris a prætore satisdare. *Lambin.*

4. *Non est istud judicium pati, neque judicio def.)* Vox *judicium* non extat in edd. prioris ævi, abnuuntque Pall. omnes, item S. Victoris codex & Grut. solum variat Pal. sec. *istud pati judicioque defendere.* an fuit? *non est istud pari judicio defendere &c.* infra sane cap. 21. habemus, *non fuisse Nævio parem certationem cum Alpheno.* Grut. *Pati judicium.* id est judices accipere, quos dat actor. Verr. v: *Recuperatores se de cohorte sua daturum minabatur. Illi se judicium passuros esse dicebant.* Passerat.

5. *Non recusasse; ita tamen &c.)* Hic omissa sunt a scriptore librario verba aliquot: nempe hæc, *cum satisdare a prætore juberetur, recusasse.* occasionem hujus errati ei præbuit verbum, *recusasse*, bis a M. Tullio positum: cum ille minus attendens, ab hoc loco, *non recusasse*, ad alterum *recusasse*, quod sequebatur, oculis transvolasset. Omissa autem esse hæc verba, ex eo intelligere licet, quod qui non recusabat, quin judicium acciperet, tribunorum auxilio non egebat: sed is tribunos appellabat, qui se judicium idcirco accipere nolle jurabat, quod sibi æquo jure cum adversario contendere non liceret. Cum igitur Alphenus judicium accipiebat, non appellabat tribunos: sed cum satisdare a prætore, a quo adversarius omnia iniqua impetrabat, ipse nihil æqui obtinere poterat, jubebatur: tum, inquam, ad tribunos confugiebat. *Lambin.* Multa hic immisit de suo Lambinus; quorum nihil est in veteribus, qui nihil recedunt a vulgato. Gulielmius tentabat, *non recusasse ita; tamen &c.* Grut.

6. *Cujus procurator non omnia judicia acceperit, quæ quisque &c.)* Vetus liber *cujus procurator omnia judicia acceperit; quæque quis in verba postularit.* Ursin. Putabat legendum sine negatione Hotomanus: eaque propter statim eam e libris suis sustulit Lambinus, cum extet in edd. & mss. omnibus. qui mss. & quæ edd. vett. non agnoscunt vocem *acceperint*, præter Pal. septimum. *Grut.*

7. *A Prætore ad Tribunos appellare.)* In omnibus antiquis libris,

a Præ-

lare ausus sit; cum non defendi: ejus bona recte possideri posse: ei misero, absenti, [8] ignaro fortunarum suarum, omnia vitæ ornamenta per summum dedecus & ignominiam diripi convenire. P. XII.

Quod si probari nemini potest: illud certe probari omnibus necesse est, defensum esse judicio absentem Quintium. 65 Quod cum ita est, ex edicto bona possessa non sunt. At enim tribuni plebis ne audierunt quidem. Fateor, si ita est, procuratorem decreto prætoris oportuisse parere. Quid si M. Brutus intercessurum se dixit palam, nisi quid inter ipsum Alphenum & Nævium conveniret? videturne intercessisse appellatio tribunorum, 9 non moræ, sed auxilii causa?

XXI. QUID DEINDE fit? Alphenus, ut omnes intelligere 66 possent, judicio defendi Quintium, neque subesse posset aliena aut ipsius officio, aut hujus existimatione suspicio, viros bonos complures advocat. testatur, isto audiente, se pro communi necessitudine id primum petere, ne quid atrocius in P. Quintium absentem sine causa facere conetur. sin autem inimicissime atque infestissime contendere perseveret, se paratum esse omni recta aque honesta ratione defen-

a *Pratore Tribunos appellare*, quod valde probo: nec (opinor) usquam aliter loquutus est. *Hotom.* Sane *ad* non agnoscit etiam vetustissima editio, alioqui non damnarem, si libri hanc voculam retinerent. Nam sic quoque locutus est lib. XIII. ad Att. *Ad tribunos quod appellas valde probo*. Græv.

8. *Ignaro fortunarum suarum.)* Vetus liber Hotomani, *ignaro, omnia fortunarum &c.* quod recepit Lambinus & Aldus Nepos. Gulielmius adhærescebat vulgato, confirmabatque illo pro Amerino cap. 35. pr. *ignarum casus sui* & vero cum nusquam extet in nostris scripris, cur mutemus? *Grut.*

9. *Non more, sed auxilii causa.)* Quod a magistratu inique fit, hoc fieri dicitur, *Non more*, vel *nullo more*, sive *nullo exemplo*. Innumera exempla Verrina accusatio suppeditat: Postulabat autem Alphenus, ut Tribuni intercederent; ne qui (ut Nævius quidem contendebat) vadimonium deseruerat, ejus bona possideri juberentur. Ergo si Prætori hoc decernenti Tribunus intercedebat, sed contra Tribunorum omnium instituta; & omnino improba atque iniqua ratione. Hoc quum apertum planumque sit, tamen nonnulli non *more*, sed *moræ* cum diphthongo legendum putarunt, itaque impresserunt. Cicero pro Cæcina: *Et C. Pisone domo tectisque suis prohibito, Prætor quemadmodum more & exemplo opitulari possit non habebit*. Hotom. Hotomanus omnino voluit *more*; & ita edidit Aldus Nepos. ego *moræ* retineo, quod sic scribatur in Pall. aliquot, aliique præferant *morte*, quemadmodum & antiquitus cusi; quod quisque videt natum ex illa diphthongo *æ*, sed & alio-

fendere, quod petat, non deberi: 10 se judicium id, quod edat, accipere.

67 Ejus rei conditionisque tabellas obsignaverunt viri boni complures. res in dubium venire non potest. fit, rebus omnibus integris, neque proscriptis, neque possessis bonis, ut Alphenus promittat Nævio, sisti Quintium. Venit ad vadimonium Quintius. jacet res in controversiis, isto calumniante biennium, usque dum inveniretur, qua ratione res ab usitata consuetudine recederet, & 11 in hoc singulare judicium causa omnis concluderetur.

68 Quod officium, C. Aquilli, commemorari procuratoris potest, quod ab Alpheno præteritum esse videatur? Quid affertur, quare P. Quintius absens c negetur esse defensus? An vero id, quod Hortensium, 12 quia nuper injecit, & quia Nævius semper id clamitat, dicturum arbitror, non fuisse Nævio parem certationem cum Alpheno, illo tempore, illis d dominantibus? quod si velim confiteri: illud, opinor, concedent, non procuratorem P. Quintii neminem

c P. B calu negatur.

d dominationibus. *MS.*

quin nostrum egregie tuetur Brissonius libro II. de Formulis & solennibus popul. Rom. verbis. *Grut.*

10. *Se judicium in id, quod edat.*) Primum, libri omnes manuscripti habent *judicium*, non, ut vulgati, *judicio*: deinde ego consuetudine Latine loquentium, & ipsius Ciceronis morem secutus, præpositione, *in*, addita, *in id, quod edat*, reposui. *In id, quod edat*, autem est, in ea verba, quæ edat. sic enim paullo ante loquitur. *judicium quin acciperet in ea ipsa verba, quæ Nævius edebat, non recusasse.* & item alibi. *Lambin.* Octavius Pantagathus delet, *id*: & paullo post, *Tu aliquem patronum invenies*: pro *aliquem*, legit *neminem*, sine interrogationis nota. infra, *volitabas*, pro *velitabaris*. Ursin. Sic mss. Hotomani & nostri meliores. nam nonnulli, *quod dedat*. vulgatior, *judicio id quod edat*. Lambinus de suo fecit, *se judicium in id quod edat*, nimis petulanter. *Grut.* Lambini emendationem merito repudiarunt viri docti, & quia scripti codices repugnant, & editio prima, & quia recte dicitur *judicium accipere*, & *judicium edere*, ut vidimus in præcedentibus. *Gravius.*

11. *In hoc singulare judicium.*) Unum judicium. *Hotom.* Contineretur hoc uno judicio, quod pluribus fieri oportuit. *Singularis filia* pro unica x 1. ad Att. *Concluderetur*, est translatio ab iis, qui in angustias redigantur vel in septa, aut carcerem. Cic. pro Rosc. Comœd. *Concludi in angustissimam formulam sponsionis.* Passerat.

12. *Quia nuper injecit.*) Sic ad Atticum Lib. II. *Sed quid illud sit, quod jacis obscure, cupis.* Hotom. *Injecit* est leviter mentionem fecit & perstrinxit. Trebon. ad Cicer. ep. 12. *Cum mihi in sermone injecisset se velle Asiam visere.* Sic *verba jacere*. Propert. *Muta jace verba favilla*. Passerat.

13. Ut

nem fuisse, sed gratiosum fuisse. Mihi autem ad vincendum
satis est, fuisse procuratorem, quicum experiri posset.
Qualis is fuerit, si modo absentem defendebat per jus e & e & MS.
magistratum, nihil ad rem arbitror pertinere.

f Erat, inquit, illarum partium. Quid ni? qui apud 69
te esset educatus; quem tu a puero sic instruisses, [13] ut no- f Erat enim alii.
bili ne gladiatori quidem cederet. sicut tu semper summe
concupisti; idem volebat Alphenus. ea re tibi cum eo par
contentio erat. Bruti, inquit, erat familiaris. itaque is in-
tercedebat. Tu contra Burrieni, qui injuriam decernebat:
omnium denique illorum, qui tum & poterant per vim
& scelus plurimum: &, quod poterant, id audebant.
[14] An omnes tu istos vincere g volebas, qui nunc, tu ut g nolebas. Hotom.
vincas, tantopere h laborant? aude id dicere non palam, h laboras MS.
sed his ipsis, quos advocasti. i Tametsi nolo eam rem i Tamen etsi. MS.
commemorando renovare, cujus omnino rei memoriam
omnem tolli funditus ac deleri arbitror oportere.

XXII. UNUM ILLUD dico: si propter partium stu- 70
dium potens erat Alphenus, [15] potentissimus Nævius. Si
fretus gratia postulabat aliquid iniquius Alphenus, multo
iniquiora Nævius impetrabat. Neque enim inter studium
vestrum quidquam, ut opinor, interfuit. Ingenio, vetu-
state, artificio tu facile vicisti. ut alia omittam, hoc sa-
tis est. Alphenus cum iis & propter eos periit, quos dilige-
bat. tu, postquam, qui tibi erant amici, non poterant
vin-

13. *Ut nobili ne gladiatori quidem cederet.*) Sic restituit Hotom. & recte. nam quis non videt mendosam esse lectionem vulgatam, *ut nobili ne gladiatori hæreret*? quam tamen doctissimi quidam viri tuentur, & sic explicant, ut ne cum gladiatore quidem nobili umquam versaretur. ego a me impetrare non possum, ut probem. quis enim umquam bonus Latinitatis auctor ita locutus est? *hærere alicui:* pro versari cum aliquo? Omnino genus est loquendi, mihi quidem inauditum. *Lambin. Faveret* habet verus liber: pro quo *cederet* legit Hotomannus. *Ursin.* Est ab editione Victorii. priores *caderet*; primæ *vereretur*, quod item restat in Pal. quart. sext. sept. & Gr. nam pr. *vercet.* sec. ac S. Victoris *veret.* tert. *uteretur*. quint. *vereretur*. Ursini liber *faveret*. veniebat mihi in mentem *parceret*, sed aliud quid latet. *Grut.*

14. *An omnes tu istos, &c.*) Quidam legi volunt, *vincere nolebas*. ego nihil muto. *vincere*, autem id est, superiores, & victores esse. istos, vero, nempe Syllanos, & nobiles, ad quos tu te tandem contulisti, victis Marianis, quibus favebas, & quos sequebaris ante victoriam. *Lamb.*

15. *Potentissimus erat Nævius.* Ita legendum, cum in aliis desit verbum *erat*. Ursin.

P. XIII. vincere: ut amici tibi essent, qui vincebant, effecisti.

71 Quod si tum par tibi jus cum Alpheno fuisse non putas, quia tamen aliquem contra te advocare poterat: quia magistratus aliquis reperiebatur, apud quem Alpheni causa consisteret: quid hoc tempore Quintio statuendum est? cui neque magistratus adhuc æquus inventus est, [16] neque judicium redditum est usitatum: non conditio, non sponsio, non denique ulla unquam [17] intercessit postulatio, mitto æqua, verum ante hoc tempus [18] ne fando quidem audita. De re pecuniaria cupio contendere. non licet. At ea controversia est. Nihil ad me attinet: causam capitis dicas, oportet. Accusa, ubi ita necesse est. Non, inquit, nisi tu ante, novo modo, priore loco dixeris. dicendum necessario est: [19] præstituendæ horæ ad arbitrium nostrum: judex ipse k arcessetur.

k Alii arcebitur. Lamb. arcibitur.

72 Quid tum? tu aliquem patronum invenies, [20] hominem

16. *Neque judicium redditum est usitatum.*) Quum enim de re pecuniaria judicandum esset, de probro tamen judicari Prætor jussit. *Hotom.* Committitur juris dicendi potestas Prætori a populo. Hæc ut res commissa & ei credita ab unoquoque postulari potest. Horat. ep. 16. lib. I.

Qui dedit hoc hodie, cras si volet, auferet, ut si
Detulerit fasce: indigno, detrahet idem.

Dicit autem ideo *judicium inusitatum*, quia arbitri soluta & libera admodum potestas est, qui injuratus sententiam fert, nec sit ab eo appellatio. *Passerat.* *Judicium reddi* est judicium constitui, sæpius apud Jurisconsultos in D. ubi *reddere actionem* Prætor dicitur, cum augendi dat potestatem. *Grav.*

17. *Intercessit postulatio.*) Quum Nævius postularet, ut solus satisdarem. *Hotom.*

18. *Ne fando quidem audita.*) Cic. I. de Nat. Deor. *Ne fando quidem auditum est; Crocodilum, aut felem, aut Ibin violatum esse ab Ægyptio.* Plaut in Amphitryone:

Qua neque fieri possunt, neque fando accepit quisquam
Profers carnifex. Passerat.

19. *Præstituenda hora ad arbitrium nostrum.*) *Constituenda* vetus liber. & paulo post, *arcebitur.* pro *arcessetur.* Ursin.

20. *Hominem antiqui officii.*) Antiquitas proxime accedit ad Deos ut idem scribit libr. de legibus I. Itaque de antiquis fere ita loquitur, quasi omnes æquabiliter essent viri boni; unde in orat. II. Verrin. *tres homines veteres* pro gravibus & severis interpretatur Asconius. Similiter hoc loco *Antiquum officium*, pro sincero & minime fallaci: ut in orat. pro Sexto Roscio: *In qua muliere vestigia antiqui officii remanent.* item eadem oratione: *Homines antiqui, qui ex sua natura ceteros fingerent.* Terentius in Adelphis:

Ne illiusmodi jam nobis magna civium
Penuria est; homo antiqua fide ac virtute. Hotom.

21. Cur

nem antiqui officii, qui splendorem nostrum & gratiam
negligat? pro me pugnabit L. Philippus, eloquentia, gra-
vitate, honore florentissimus civitatis: dicet Hortensius,
excellens ingenio, nobilitate, existimatione: aderunt au-
tem homines nobilissimi, ac potentissimi, l quorum fre- l ut eo-
quentiam & consessum non modo P. Quintius, qui de capite rum. MSS.
decernit, sed quivis, qui extra periculum sit, perhorrescat.
Hæc est iniqua certatio, non illa, qua tu contra Alphenum 73
m velitabaris; huic ne ubi consisteret quidem contra te, m equi-
locum reliquisti. Quare aut doceas oportet, Alphenum ne- tabas edd. vett.
gasse se procuratorem esse, non dejecisse libellos, judicium
accipere noluisse: aut, cum hæc n ita facta sint, ex edicto te n alii o-
bona P. Quintii non possedisse concedas. mittunt ita.

XXIII. ETENIM si ex edicto possedisti; quæro, cur bo-
na non venierint: [21] cur ceteri sponsores & creditores non
convenerint. Nemone fuit, cui deberet Quintius? Fuerunt, P. B.
& complures fuerunt: propterea quod C. frater aliquantum
æris alieni reliquerat. Quid ergo est? Homines erant ab
hoc omnes alienissimi: & iis debebatur: neque tamen quis-
quam inventus est [22] tam insignite improbus, qui violare P.
Quintii existimationem absentis auderet.

Unus fuit, affinis, socius, necessarius, Sex. Nævius 74
[23] qui cum ipse ultro deberet, quasi eximio præmio sceleris
exposito; cupidissime contenderet, ut [24] per se afflictum
atque

21. *Cur ceteri sponsores.*) Placet *possessores*, ut est in antiquo libro pro *sponsores*. Ursin.

22. *Tam insignite improbus.*) Non. Marcellus, *Insignite*, inquit, *cum indicio nota*. Cicero lib. de orat. II. *Nec improbum notari ac vituperari insignite posse*. Hæc Nonius. Sic etiam Plautus locutus est in Pœnulo, Act. III. scen. VI. *Hotom. Insigniter*, rectius, vetus liber. *Ursin.* Cic. II. de orat. *Nec improbus notari aut vituperari sine vitiorum cognitione satis insignite atque aspere possit*. ubi legunt vulgo *insigniter*. Plautus Menæchm. *Non sinas in me insignite fieri tantam injuriam*. lib. I. de Divin. *In quibus tanquam insignita nota veritatis apparent*. Passerat.

23. *Qui cum ipse ultro deberet.*) Mire hic paratragœdiatur Lambinus. sed quid opus erat? Secutus est auctor Plautum in Aulularia: (Act. III. Sc. 5. ℣. 55.) *Ubi disputata est ratio cum argentario; Etiam ipsus ultro debet argentario &c.* Gulielmius. *Grut.*

24. *Per se afflictum atque eversum.*) Nondum tamen erat afflictus & eversus, itaque Manutius varias explicandi rationes init, quas apud illum videbis. Sed præterita hic accipienda pro futuris, pro per te affligendum & evertendum, si per te hoc judicio fuerit perditus Quinctius; sicut *victus* recte magnus doctor meus J. Fr. Gronovius exponit apud Livium lib. IX. *Adulationes etiam victis Macedo-*

atque eversum propinquum suum, non modo honestæ partis bonis, verum etiam communi luce privaret. Ubi erant ceteri creditores? denique hoc tempore ubi sunt? quis est, qui fraudationis causa latuisse dicat? quis, qui absentem defensum neget esse Quintium? nemo invenitur.

75 At contra omnes, quibuscum ratio huic aut est, aut fuit, adsunt, defendunt. [25] fides hujus multis locis cognita, ne perfidia Sex. Nævii derogetur, laborant. In hujusmodi sponsionem testes dare oportebat ex eo numero, qui hæc dicerent: vadimonium mihi deseruit: me fraudavit: a me nominis ejus, quod infitiatus esset, diem petivit: ego experiri non potui: latitavit, procuratorem nullum reliquit. Horum nihil dicitur. Parantur testes, qui hæc dicant. Verum, opinor, viderimus, cum dixerint. unum tamen hoc cogitent, ita se graves esse, ut, si veritatem volent retinere, gravitatem possint obtinere: si eam negligent, ita leves sint, ut omnes intelligant, non ad obtinendum mendacium, sed ad verum probandum, auctoritatem adjuvare.

76 XXIV. Ego hæc duo quæro: primum, qua ratione Nævius susceptum negotium non transegerit: hoc est, cur bona, quæ ex edicto possidebat, non vendiderit: deinde,
P. XIV. cur ex tot creditoribus aliis ad istam rationem nemo accesserit: ut necessario confiteare, neque eorum tam temerarium quemquam fuisse, neque te ipsum [26] id, quod turpissime suscepisses, perseverare, & transigere potuisse. Quid si tu ipse, Sex. Nævi, statuisti, bona P. Quintii ex edicto possessa non esse? opinor, tuum testimonium, quod

cedonibus graves, nedum victoribus, h. e. etiamsi victi essent. illum vide ad Liv. XXX, 42. Sic cap. seq. *quem spoliatum fama fortunisque arbitrabare*. hoc est spoliandum esse. *Gravius*.

25. *Fides hujus multis locis cognita ne perfidia Sex. Navii derogetur.*) Latine sane dicitur derogare fidem alicui. Cic. II. de divin. *Quomodo isti, si somnium verum evasit aliquod, non ex multis potius uni fidem derogant, quam ex uno innumerabilia confirmant?* Pro Fontejo: *Quorum virtuti & rebus gestis fidem in testimonio inimicitiarum suspicio derogavit*. Distinguendum cum editione prima, & Mediol. *Fides hujus multis locis cognita. Ne perfidia Sex. Navii derogetur, laborant*. aut *ei* subaudiendum, aut excidit, ac scribendum: *ne Perfidia Sex. Navii ei derogetur*. Idem.

26. *Id &c. perseverare.*) Pro quo vulgatius dicunt, *in eo perseverare*, sed id imitati sunt scriptores posteriores. Symmachus lib. I. ep. 90. *persevera diligentiam*. & Julius Firmicus lib. V. Math. *Iras suas perpetuis indignationibus perseverantes*, Idem.

27. *Gra-*

quod in aliena re leve esset, o id in tua, quoniam contra te est, [27] gravissimum debet esse. Emisti bona Sex. Alpheni, [28] L. Sulla dictatore vendente. socium tibi in hujus bonis [29] edidisti Quintium. Plura non dico. Cum eo tu voluntariam societatem coibas, qui te in hereditaria societate fraudarat? & eum judicio tuo comprobabas, quem spoliatum fama fortunisque omnibus arbitrabare?

o *in multis deest* id.

Diffidebam mehercule, C. Aquilli, satis animo certo & confirmato me posse in hac causa consistere. Sic cogitabam; cum contra dicturus esset Hortensius, & p cum esset attente auditurus Philippus, fore, uti permultis in rebus timore prolaberer. Dicebam huic Q. Roscio, cujus soror est cum P. Quintio, cum q a me peteret, & summe contenderet, ut suum propinquum defenderem, mihi perdifficile esse contra tales oratores non modo tantam causam perorare, sed omnino verbum facere conari. Cum cupidius instaret; homini pro amicitia familiarius dixi, mihi videri ore durissimo esse, qui præsente eo gestum agere conaretur: qui vero cum ipso contenderent, eos, etiam siquid antea recti, aut venusti habere visi sunt, id amittere: nequid mihi ejusmodi accideret, cum contra talem artificem dicturus essem, me vereri. 77

p cum *alii.* cum me *MS.*

q & me *MS.* ex me *Gul.*

XXV. TUM MIHI Roscius, & alia multa confirmandi mei causa dixit: & mehercule, si nihil diceret, tacito ipso officio, & studio, quod r habebat erga propinquum suum, quemvis commoveret. Etenim, cum artifex ejusmodi sit, ut solus dignus videatur esse, qui in scena spectetur: tum vir ejus- 78

r *ita Vi. Hor. alii* exhibebat. P. B.

27. *Gravissimum debet esse.*) Pantagathus legit debere esse. *Ursinus.*

28. *L. Sulla dictatore vendente.*) L. Sulla rerum potitus eorum qui a contrariis partibus steterant nomina publice in tabula scribi jussit, ut ad cædem quærerentur, præmio etiam percussoribus proposito, & bona in foro publice vendidit. Dictaturam autem Sulla anno superiore extremo ceperat, & totum hunc annum gessit, quo hæc oratio habita est, id est Tullio & Dolabella Coss. Nam Consules hi ad speciem & dicis tantummodo causa creati sunt, ut Appianus auctor est. Deposuit autem anno, cui proximus antecedit, Servilio Isaurico, Claudio Pulchro Coss. ergo recenti re hæc dixit de bonis Alpheni venditis: & apparet Nævii & Quinctii charitas & gratia in Alphenum, cujus opera quum semper antea usi fuissent, nunc ejus interempti bona per summam injuriam a tyranno crudelissimo mercantur. *Hotom.*

29. *Edidisti.*) *Edere* est libello complecti & legendum dare. Sic edere patrimonium. Lib. I. D. de Offic. Præf. Urbis. *Passer.*

30. *Di-*

ejusmodi est, ut solus [30] dignus videatur, qui eo non accedat. Verumtamen, quid si, inquit, habes ejusmodi causam, ut hoc tibi planum sit faciendum, neminem esse, qui possit biduo, aut summum triduo, [31] septingenta millia passuum ambulare? tamenne vereris, ut possis hæc contra Hortensium contendere? minime, inquam. Sed quid id ad rem?

79 Nimirum, inquit, in eo causa consistit. Quomodo? Docet me ejusmodi rem & factum simul Sex. Nævii, quod si solum proferretur, satis esse deberet. Quod abs te, C. Aquilli, & a vobis, qui adestis in consilio, quæso, ut diligenter attendatis. profecto intelligetis, illinc ab initio cupiditatem pugnasse & audaciam: hinc veritatem, & pudorem, quoad potuerit, restitisse. Bona postulas, ut ex edicto possidere liceat. quo die? te ipsum, Nævi, volo audire: volo inauditum facinus, ipsius, qui id commisit, voce convinci. Dic, Nævi, diem. [32] Ante f v. Kalend. intercalares. Bene agis. quam longe est hinc in saltum vestrum Gallicanum? Nævi, te rogo. DCC. millia passuum. Optime. De saltu dejicitur Quintius. quo die? possumus hoc quoque ex te audire? Quid taces? dic, inquam, diem. pudet dicere. Intelligo: verum

f diem v. alii.

30. *Dignus videatur, qui eo non accedat.*) Histrionum ars apud Romanos turpis habebatur. Prætoris in edicto hæc verba sunt libro Pand. II. *Infamia notatur, qui artis ludicræ, pronuntiandive causa in scenam prodierit.* Itaque, ut ex Livio & Valerio Max. didicimus, & tribu movebantur, & a militaribus stipendiis repellebantur. Suetonius autem in vita Tiberii: *Et ex juventute utriusque ordinis profligatissimus quisque, quo minus in opera scena arenaque edenda Senatusconsulto tenerentur, famosi judicii notam sponte subibant.* Livius tamen & Valerius tradunt Atellanorum genus vacuum nota fuisse. *Hotom.*

31. *Septingenta millia passuum ambulare.*) Hoc est emetiri currendo. lib IX. epist. ad Attic. *Si ambulavit recte it, qui tibi hanc epistolam tulit.* Lib. VIII. *Eo modo ambulat Cæsar, ut timeam ne citius Brundusium quam opus sit accesserit.* Passeratius.

32. *Ante v. Kalend. intercalares.*) Decemviri qui XII. legum tabulas conscripserunt, instituerunt ut Februarius mensis secundus esset; intercalarius autem post Terminalia, hoc est post diem Februarii vicesimum tertium interjiceretur, ut quo die vicesimus quartus Februarii numerandus esset, eo die Kalendæ intercalares dicerentur. Quod cum ita sit, quod hoc loco scribit Cicero *ante v. Kal. intercalares*, sic intellige, vicesimo die Februarii. Nam vicesimus tertius dicitur, pridie sive secundo Kal. quoniam, ut superius diximus, illa locutione ante v. Kal. is ipse Kalendarum dies primus numeratur. *Hotom.* Vid. Macrob. I. Saturn. 15. & Joh. Frid. Gron. Observ. II. 18. *Grav.*

rum & sero & nequicquam pudet. dejicitur de saltu, C. Aquilli, pridie Kalend. intercalares. biduo post, aut [33] ut statim de jure aliquis cucurrerit, non toto triduo DCC. 80
millia passuum conficiuntur. O rem incredibilem! o cupiditatem inconsideratam! o nuntium volucrem Administri! & satellites Sex. Nævii Roma trans Alpes [34] in Sebusianos biduo veniunt. O hominem fortunatum, qui ejusmodi nuntios seu potius Pegasos habeat, P. XV.

XXVI. HIC EGO [35] si Crassi omnes cum Antoniis existant, si tu, L. Philippe, qui inter illos florebas, hanc causam voles cum Hortensio dicere, tamen superior sim necesse est. Non enim, quemadmodum putatis, omnia sunt in eloquentia: est quædam tamen † ita perspicua veritas ut eam infirmare nulla res possit. † *ita Oron. alii* illa.

An antequam postulasti, ut bona possideres, misisti, qui 81
curarent, ut dominus de suo fundo a sua familia vi dejiceretur? Utrumlibet elige. alterum incredibile est: alterum nefarium; & ante hoc tempus utrumque inauditum. Septingenta millia passuum vis esse decursa biduo? dic. negas? ante igitur misisti. malo. Si enim illud diceres: improbe mentiri viderere. cum hoc confiteris; id te admisisse concedis,

33. *Ut statim de jure aliquis cucurrerit.*) *Jus etiam locus dicitur, in quo Prætor jus dicit*, ut scribit Paulus Jurisco. in l. ult. D. de just. & jur. Unde *in jus vocare* dicimus, & *ex jure manu consertum vocare*. Ergo *currere de jure*, currere de loco, in quo jus dicitur, ut Verrina III. *Currere de concione*; & apud Plautum, *Currere de vestibulo*. Puerilis annotatio, fateor; sed quanto puerilior est illorum qui sic interpretati sunt, *Aliquis de jure*, id est: *mediocris aliquis Jurisconsultus*, vel hoc modo, *hoc videtur proverbialiter dici, pro eo quod est, ad summum exegerit*. Hotom.

34. *In Sebusianos.*) *Sebusianos*, probo: ut eos significet de quibus Cæsar lib. I. sic scribit: *Inde in Allobrogum fines, ab Allobrogibus in Sebusianos exercitum ducit. Hi sunt extra provinciam trans Rhodanum primi*. Quibus ex verbis apparet eos significari quos hodie *Bressaos* appellant. Sed apud auctores admodum incerta & varia est scriptio hujus vocabuli. Plinius enim *Secusianos* appellat. *In Lugdunensi*, inquit, *Gallia sunt Secusiani, liberi; in quorum agro, colonia Lugdunum*. Strabo vero, Σεγοσιάνους. προκάθηται δέ, inquit, τοῦ ἔθνους τῶν Σεγοσιανῶν ἡ πόλις αὕτη (de Lugduno loquitur) κειμένη μεταξὺ τοῦ Ροδανοῦ, καὶ τοῦ Δούβιος. Hotom. Sebusiani, Æduorum, nunc pagus *pays de ceux d'Autun*.

35. *Si Crassi omnes cum Antoniis existant.*) *Existant* est exoriantur tanquam ab Inferis excitati. Cic. III. in Verr. *Quid expectas? an dum ab inferis ille Malleolus existat?* Pro Corn. Balbo: *Existat ille parumper cogitatione, qui re non potest*. de Mario II. de Divin. *Extitit in capite corona de herbis*. Passerat.

36. *Si*

cedis, quod ne mendacio quidem tegere possis. Hoc consilium Aquillio, & talibus viris, tam cupidum, tam audax, tam temerarium probabitur?

82 Quid hæc amentia, quid hæc festinatio, quid hæc immaturitas tanta significat? non vim? non scelus? non latrocinium? non denique omnia potius, quam jus, quam officium, quam pudorem? Mittis injussu prætoris. quo consilio? jussurum sciebas? quid? cum jussisset, tum mittere nonne poteras? Postulaturus eras. Quando? post dies xxx. Nempe si te nihil impediret: si voluntas eadem maneret: si valeres: denique si viveres. Prætor u jussisset. Opinor, si vellet, si valeret, si jus diceret, [36] si nemo recusaret, qui, ex ipsius decreto, & satisdaret & judicium accipere vellet.

u si jussis. MS.

83 Nam, per deos immortales, si Alphenus procurator P. Quintii, tibi x tum satisdaret, & judicium accipere vellet: denique omnia, quæ postulares, facere voluisset, quid ageres? revocares eum, quem in Galliam miseras? At hic quidem jam de fundo expulsus: [37] jam a suis diis penatibus præ-

x tum abest a MS.

P. B.

36. *Si nemo recusaret, qui ex ipsius &c.*) Lambinus, *quin ex decreto ipsius & satisdaret & judicium acciperet. Nam* invitis libris omnibus, pudenrior Gulielmius qui tentabat, *& satisdare*; infraque linea tertia delebat *vellet*. Gruter. Leg. *quin* quidquid obstrepat Gruterus. *Grav.*

37. *Jam a suis diis penatibus præceps ejectus.*) Sui cuique civi ac patrifamilias dii in aliqua parte domus erant, quos ipse, familiaque ejus privatim coleret. Plautus: *Dii penates meum parentum, familia lar pater.* Ii modo *penates*, modo *domestici*, modo *lares familiares* dicebantur. Demipho apud Terentium: *At ego deos penates hinc salutatum domum devertar*. Et in Adelph. *Abi domum, ac deos comprecare. Penates* autem, ut Cicero scribit, libro de Nat. Deor. II. *a penu dicti sunt, (est enim omne quo vescuntur homines, penu) aut ab eo quod penitus insident, ex quo etiam Penetrales a Poetis vocantur.* Hæc ille. His ara & focus consecratus erat, ex quo illud, *Pro aris & focis pugnare*. Virgil. lib. Æn. 11.

Ædibus in mediis, nudoque sub ætheris axe
Ingens ara fuit, atque umbra amplexa penates.

Cicero Pro domo sua: *Quid est sanctius, quid omni religione munitius, quam domus uniuscujusque civium? hic aræ sunt, hic dii penates, hic sacra religionis ceremoniæ continentur, hoc perfugium est ita sanctum omnibus, ut inde arripi neminem fas sit.* Fiebant autem privata his diis sacra, quæ in familia perpetuo manebant, & privatis feriis agebantur. Erant autem *privatæ feriæ*, ut Sex Pompejus scribit, *sacrorum propriorum, ut dies natales.* Sedes ubi *lares* erant positi, *lararium* appellabantur. Fuerunt & penates laresque publici de quibus Dionysius Hal. l. a. *Hotom.* Cic. pro Sext. *Exterminabit cives* *Roma-*

præceps ejectus, jam (quod indigniſſimum eſt) ſuorum ſervorum manibus, nuntio atque imperio tuo, violatus eſſet. Corrigeres hæc, ſcilicet, tu poſtea. De cujuſquam vita dicere audes, qui hoc concedas neceſſe eſt, ita te cæcum cupiditate & avaritia fuiſſe, ut, cum poſtea quid futurum eſſet, ignorares, [38] accidere autem multa poſſent: ſpem maleficii præſentis in incerto reliqui temporis eventu collocares? [39] Atque hæc perinde loquor, quaſi ipſo illo tempore, cum te prætor juſſiſſet ex edicto poſſidere, ſi in poſſeſſionem miſiſſes, debueris, aut potueris P. Quintium de poſeſſione deturbare.

XXVII. OMNIA SUNT, C. Aquilli, ejuſmodi, qui- 84
vis ut perſpicere poſſit, in hac cauſa improbitatem & gratiam cum inopia & veritate contendere. Prætor te quemadmodum poſſidere juſſit? opinor ex edicto. Sponſio quæ in verba facta eſt? y SI EX EDICTO PRÆTORIS BO- y Ni. Hotom.
NA P. QUINTII POSSESSA NON SINT. Redeamus ad edictum. Id quemadmodum jubet poſſidere? Num quid eſt cauſæ, C. Aquilli, quin ſi longe aliter poſſedit, quam prætor edixit, iſte ex edicto non poſſederit, ego ſponſione vicerim? Nihil opinor. cognoſcamus edictum.
QUI EX EDICTO MEO IN POSSESSIONEM z VE- z Venerit. alii.
NERINT. De te loquitur, Nævi, quemadmodum tu P.XVI.
putas. ais enim te ex edicto veniſſe. tibi, quid facias, definit: te inſtituit, tibi præcepta dat. EOS ITA VIDETUR IN POSSESSIONE ESSE OPORTERE. Quomodo? QUOD IBIDEM RECTE CUSTODIRE POTERUNT, ID IBIDEM CUSTODIANT. QUOD NON POTERUNT, ID AUFERRE ET ABDUCERE LICEBIT. Quidtum? DOMINUM, inquit, INVITUM DETRUDERE NON PLACET. Eum ipſum, qui fraudandi cauſa latitet: eum ipſum, quem judicio nemo defendat: eum ipſum, qui cum omnibus creditoribus ſuis male agat, invitum de prædio detrudi vetat.

Pro-

Romanos edicto Conſul a ſuis diis penatibus, expellet a patria. Idem pro domo ſua: *illi dii penates ac familiares mei per vos in domum mecum erunt reſtituti.* Paſſerat.

38. *Accidere autem multa poſſent.*) Hoc eſt, quod paullo ante dixit. *Si valeres, denique ſi viveres.* 11. Philipp. *Si quid mihi humanitus accidiſſet.* Et II. de Invent. *Si quid pupillo accidiſſet.* Vide leg. 126. de verb. ſignif. *Idem.*

39. *Atque hac perinde.*) Periodum iſtam tranſpoſuit Lambinus: ſubjecitque illi, *omnia ſunt*; ſed reclamantibus libris univerſis. *Grut.*

40. *Hoc*

85 Proficiscenti tibi in possessionem prætor ipse, Sex. Nævi, palam dicit: ita possideto, ut tecum simul possideat Quintius: ita possideto, ut Quintio a vis ne afferatur. Quid? tu id quemadmodum observas? mitto illud dicere, eum, qui non latitarit, cui Romæ domus, uxor, liberi, procurator esset: eum, qui tibi vadimonium non deseruisset: hæc omnia mitto: illud dico, dominum expulsum esse de prædio: b domino a familia sua manus allatas esse ante suos Lares familiares. 40 hoc dico. * * * * * * * * * * * * * * * * *

a jus ne auf. *alii* jus non auf. *MS.*

b domi. *Lamb,*

* XXVIII. NÆVIUM ne appellasse quidem Quintium, cum simul esset, experiri posset quotidie: deinde quod 41 omnia judicia difficillima cum summa sua invidia, maximoque periculo P. Quintii fieri mallet, quam illud pecuniarium judicium, quod uno die transigi posset: ex quo uno hæc omnia nata, & profecta esse concedit. quo in loco conditionem tuli, si vellet pecuniam petere, P. Quintium judicatum solvi satisdaturum, dum ipse, si quid peteret, pari conditione uteretur.

86 Ostendi, quam multa ante fieri convenerit, quam hominis propinqui bona possideri postularentur; præsertim cum Romæ domus ejus, uxor, liberi essent, & procurator æque utriusque necessarius. Docui, cum desertum esse dicat vadimonium, omnino vadimonium nullum fuisse: quo die hunc sibi promisisse dicat, eo die ne Romæ quidem eum fuisse, id testibus me pollicitus sum planum facturum, qui & scire deberent, & causam, cur mentirentur, non haberent. Ex edicto autem non potuisse bona possideri, demonstravi: quod neque fraudandi causa

P. B.

40. *Hoc dico* **) Liber unus Hotomani præfert heic abscissa esse duo folia. & multa desunt. nostri tamen secuti vulgatos isthæc omnia continuant. solum Pal. pr. habet: *hoc dico Nævium ne appellasse quidem.* ceteri *hoc edicti unum ne appellasset quidem*, vel, *hoc edicti numne appellasset &c.* Gruterus. Unde id saltem patet, temere hic edi *appellavisse*, quod mutavi ex fide MSS. præsertim quum & Lambino hic nescio unde notaretur *Gron.*

41. *Omnia judicia difficillima.) Difficillima judicia* dicuntur, quæ difficiliter & gravate a judicibus fiunt: tametsi non magnam causa difficultatem habeat: ut quum civis R. caput agitur. Itaque his judiciis, si videretur reus absolvendus, statim, id est prima actione, absolvebatur. si condemnandus, non statim, sed ampliata semel ac sæpius causa, judicium fiebat, quum judices admodum ægre de capite civis R. judicarent, ipse in orat. pro Cæcina, & Asconius in Verr. *Hotom.*

42. *Judi-*

sa latitasset, neque exsilii causa solum vertisse diceretur. 87
Reliquum est, ut eum nemo judicio defenderit. quod contra copiosissime defensum esse contendi, non ab homine alieno, neque ab aliquo calumniatore, atque improbo: sed ab equite Romano propinquo & necessario suo, quem ipse Sex. Nævius procuratorem relinquere antea consuesset: neque eum, si tribunos appellarit, idcirco minus 42 judicium pati paratum fuisse: neque potentia procuratoris Nævio jus ereptum: contra istum potentia sua tum tantummodo superiorem fuisse, nunc nobis vix respirandi potestatem dare.

XXIX. QUÆSIVI, quæ causa fuisset, cur bona non venissent, cum ex edicto possiderentur. 88
deinde illud quoque requisivi, qua ratione ex tot creditoribus nemo neque tum idem fecerit, neque nunc contra dicat, omnesque pro P. Quintio pugnent: præsertim cum in tali judicio testimonia creditorum existimentur ad rem maxime pertinere. Postea sum usus adversarii testimonio, qui sibi eum nuper edidit socium, quem, quo modo nunc intendit, ne in vivorum quidem numero tum demonstrat fuisse. Tum illam incredibilem celeritatem, seu potius audaciam, protuli; confirmavi necesse esse aut biduo DCC millia passuum esse decursa, aut Sex. Nævium diebus compluribus ante in possessionem misisse, quam postularet, uti c ei liceret bona possidere. c ejus *alii.*

Postea recitavi edictum, quod aperte dominum de prædio detrudi vetaret: in quo constitit, Nævium ex edicto non possedisse, cum confiteretur ex prædio vi detrusum esse Quintium. d Omnino autem bona possessa non esse constitui: quod bonorum possessio spectetur non in aliqua parte, sed 43 in universis, quæ teneri, ac possideri possint. 89 P. XVII. d *sic Hotom. alii* omnia.

Dixi,

42. *Judicium pati paratum*,) Sic legi voluit Hotomanus, & exstabat in aliquot editionibus medii ævi, at enim antiqq. diserte *judicio pati*, neque aliter Victorius, aut adeo nostri omnes, præter Pal. pr. in quo, *judicio parere paratum*, quomodo item emendatum calamo recenti in quarto. *Grut.*

43. *In universis quæ teneri ac possideri possint.*) Aliud enim *tenere* est, aliud *possidere*. *Tenere* dicitur, quæ quis naturaliter accepit. *Possidere*, quæ civiliter, animo & corpore. ex quo etiam quædam tenere dicimur, quæ non possidemus: quædam etiam possidere, quæ non tenemus. Itaque rem aut nobis commodatam, aut apud nos depositam tenere dicimur, non possidere. At thesaurum, qui nobis ignorantibus in agro nostro est, possidemus potius quam tenemus, l. possideri, D. de acq. poss. *usum autem & usumfructum*

Dixi, Romæ domum fuisse, quo iste ne adspirarit quidem: servos complures, ex quibus iste possederit neminem, ne attigerit quidem: unum fuisse, quem attingere conatus sit: prohibitum fuisse: quievisse.

90 In ipsa Gallia cognostis in prædia privata Quintii Sex. Nævium non venisse. Denique ex ipso saltu, quem, per vim expulso socio, possedit, servos privatos Quintii non omnes ejectos esse. Ex quo, & ex ceteris dictis, factis, cogitatisque Sex. Nævii, quivis potest intelligere, istum nihil aliud egisse, neque nunc agere, nisi uti per vim, per injuriam, per iniquitatem judicii, totum agrum, qui communis est, suum facere possit.

91 XXX. NUNC CAUSA perorata, res ipsa, & periculi magnitudo, C. Aquilli, cogere videtur, ut te, atque eos, qui tibi in consilio c sunt, obsecret, obtesteturque P. Quintius per senectutem, ac solitudinem suam, nihil aliud, nisi ut vestræ naturæ, bonitatique obsequamini: ut, 44 cum veritas cum hoc faciat, plus hujus inopia possit ad misericordiam, quam illius opes ad crudelitatem.

c adsunt. Lamb.

92 Quo die ad te judicem venimus, eodem die illorum minas, quas ante horrebamus, negligere cœpimus. Si causa cum causa contenderet; nos nostram perfacile cuivis probaturos statuebamus. Quod vitæ ratio cum ratione vitæ decerneret: idcirco nobis etiam magis te judice opus esse arbitrati sumus. Ea res enim nunc in f discrimen versatur, utrumne possit se 45 contra luxuriam ac licentiam rusticana illa atque inculta parsimonia defendere: an deformata, atque ornamentis omnibus spoliata, nuda, cupiditati, 46 petulantiæque addicatur.

f discrimine MSS. Grut. P. B.

Non

& ceteras servitutes magis, inquit, Ulpianus, *tenemus*, *quam possidemus*. l. 1. D. Quod legat. Hotom.

44. *Cum veritas cum hoc faciat*.) Est puto a Victorio. certe antiquæ edd. *cum veritas hac faciat*. neque aliter mss. nostri omnes. an voluit? *huc faciat*. Grut. *Cum hoc faciat*, est pro Quintio pugnet. Horat. *Et sapit & mecum facit & Jove judicat aquo*. Pro Cæc. *Auctoritas gravissimorum hominum nobiscum facit*. Passerat.

45. *Contra luxuriam ac licentiam*.) *Licentia* est extremum vitiosum libertatis. Cic. pro domo sua. *Tu in civis domo simulachrum non libertatis publicæ, sed licentiæ collocasti*. Horat. *Et evaganti frena licentiæ injicit*. Luxuries quoque extremum est liberalitatis. Lib. I. de Off. *Hac luxuria potius quam beneficentia pareat*. II. de Orat. *Avaritiam tollere si velis, mater ejus est tollenda luxuries*. Idem.

46. *Petulantiaque addicatur. Non.*) Annotatum est ad oram Pal. quart. deesse duas dictiones perscribendas post *addicatur*, sed eas

non

Non comparat se tecum gratia P. Quintius, Sex. Nævi: non opibus, non facultate contendit. omnes tuas artes, quibus tu magnus es, tibi concedit. Fatetur, se non belle dicere, 47 non ad g voluntatem loqui posse: non ab afflicta amicitia transfugere, atque ad florentem aliam devolare: non profusis sumtibus vivere: non ornate magnificè, splendideque convivium: non habere domum clausam pudori & sanctimoniæ: patentem, atque adeò expositam cupiditati & voluptatibus: contra, sibi officium, fidem, diligentiam, vitam omnino semper horridam atque aridam cordi fuisse, ista superiora esse, ac plurimum posse his moribus sentit. 93

g voluptatem. *Lamb.*

Quid ergo est? non usque eo tamen, ut in capite, fortunisque hominum honestissimorum dominentur ii, qui relicta bonorum virorum disciplina, 48 & quæstum & sumptum Gallonii sequi maluerunt, atque etiam, quod in illo non fuit, cum audacia, perfidiaque vixerunt. Si licet vivere eum, quem Sex. Nævius non vult: si est homini honesto locus in civitate, invito Nævio: si fas est respirare P. Quin- 94

non ponit; neque inveni in membranis reliquis; in quibus tamen omnibus (præterquam pr.) vacuum relictum erat, trium quatuorve dictionum imo sex. ac septimus linea integra vacabat; quod idem videre est in editione anni CCCCLXXX. *Grut.*

47. *Non ad voluntatem loqui.*) Sic in paradox. *loquitur ad voluntatem: quicquid nunciatum sit facit.* Hotom. Legendum fortasse, *non ad voluptatem loqui posse:* quod Græci dicunt πρὸς χάριν & πρὸς ἡδονήν. Lambin. Male. Cic. in Paradoxis: *Hereditatis spes quid iniquitatis in serviendo non suscipit, quem nutum locupletis orbi senis non observat, loquitur ad voluntatem, assentatur, assidet.* Passer.

48. *Et quastum & sumtum Gallonii sequi maluerunt.*) *Quæstum Gallonii*; quia præco Gallonius, item ut Sex. Nævius de quo Horatius lib. Serm. I. *Galloni praconis erat acipensere mensa Infamis.* *Sumptum* autem, quia ventris & gutturis vitio mirabiliter addictus in cupedias & suavissimos quosque cibos profusos sumptus faciebat. de quo Lælius apud Lucilium: *O Publi, o gurges Galloni, es homo miser*, inquit, *Cœnasti in vita nunquam bene, quum omnia in ista Consumis squilla, atque acipensere cum decumano.* Hos versus retulit Cicero in lib. II. de Finib. ubi sic scribit: *Recte ergo is negat unquam bene cœnasse Gallonium, recte miserum; quum præsertim in eo omne studium consumeret, quem libenter cœnasse nemo negat. Cur igitur non bene? quia quos bene, id recte, frugaliter, honeste, ille porro male, prave, nequiter, turpiter cœnabat.* Non igitur nec lapathi suavitatem acipenseri Gallonii Lælius anteponebat, sed suavitatem ipsam negligebat. *Hotom.* Hic est ille Gallonius, de quo Lucilius, apud Tullium lib. II. de finibus, multaque ibidem de hoc Gallonio. Commemorat eundem Q. Horatius Sat. II. lib. II. *Lamb.*

P. Quintium, contra nutum, ditionemque Nævii; si quæ pudore ornamenta sibi peperit, ea potest contra petulantiam, te defendente, obtinere: spes est hunc miserum atque infelicem aliquando tandem posse consistere. Sin & poterit Nævius id, quod libet, & ei libebit, quod non licet: quid agendum est? qui deus appellandus est? cujus hominis fides imploranda est? [49] qui denique questus, qui mœror dignus inveniri [h] in calamitate tanta potest?

h in delet Lamb.

95 XXXI. MISERUM EST exturbari fortunis omnibus: miserius est, injuria. acerbum est ab aliquo circumveniri; acerbius, a propinquo. calamitosum est bonis everti: calamitosius, cum dedecore. funestum est a forti atque honesto viro jugulari: funestius, ab eo, cujus vox [i] in præconio quæstu prostitit, indignum est a pari vinci, aut superiore: indignius, ab inferiore atque humiliore. luctuosum est tradi alteri cum bonis: luctuosius, inimico. horribile est causam capitis dicere: horribilius, priore loco dicere.

p. XVIII.

i alii delent in.

96 [50] Omnia circumspexit Quintius, omnia periclitatus est, C. Aquilli: non prætorem modo, a quo jus impetraret, invenire non potuit, [51] [k] atque adeo ne unde arbitratu quidem suo postularet: sed ne amicos quidem Sex. Nævii; quorum sæpe, & diu ad pedes jacuit stratus, obsecrans per deos immortales, ut aut secum jure contenderent, aut injuriam sine ignominia sibi imponerent.

k ita MSS. Lamb. male voces transposuit.

97 Denique ipsius inimici vultum superbissimum subiit: ipsius Sex. Nævii [52] lacrymans manum [l] prehendit, in propin-

l alii apprehendit.

49. *Qui denique questus &c.)* In Pal. sec. nulla est lacuna. sed in ceteris occurrit vacuum quatuor, octo, decem, verborum, adeo ut aliquid desit. plane annotatum ad oram quarti, *desiciunt duæ lineæ.* idem supra post illud *perfidiaque vixerunt* adscripserat, *desiciunt duæ dictiones, vel una.* Grut.

50. *Omnia circumspexit Quintius.)* Pal. pr. sec. tert. habent heic iterum lacunam duorum verborum. *Idem.*

51. *Invenire non potuit.)* Si standum est auctoritate mss. nostrorum novem, item antique cusis, abjicienda hinc erit negatio. & sic certe sæpius locuti auctores boni; etiam noster. *Idem.*

52. *Lacrymans manum prehendit.)* Mos antiquorum, quum vehementius quempiam rogarent, ut ejus manum prehenderent. Plautus in Amphit. IV. p. *Per dextram tuam te Alcmena oro, obsecro, Da mihi hanc veniam, ignosce, irata ne sies.* Et in Captivis, *Hac per dexteram tuam, te dextera retinens manu obsecro. infidelior mihi ne fuas, quam ego sum tibi.* Sic in epistola Platonis VII. quum Theodotem referret a Dionysio suppliciter deprecantem nequid in Heracli-

pinquorum bonis proſcribendis exercitatam : obſecravit 53 per fratris ſui mortui cinerem, per nomen propinquitatis, per ipſius conjugem & liberos, quibus propior P. Quintio nemo eſt; 54 ut aliquando miſericordiam caperet; aliquam; ſi non propinquitatis, at ætatis ſuæ; ſi non hominis, at humanitatis rationem haberet: ut ſecum aliquid, integra ſua fama, qualibet, dummodo tolerabili, conditione tranſigeret.

Ab ipſo repudiatus, ab amicis ejus non ſublevatus, ab 98
omni magiſtratu agitatus, atque perterritus, quem præter te appellet, habet neminem: tibi ſe, tibi ſuas omnes opes, fortunaſque commendat: tibi committit exiſtimationem ac ſpem reliquæ vitæ. 55 Multis vexatus contumeliis, plurimis jactatus injuriis, non turpis ad te, ſed miſer confugit: è fundo ornatiſſimo dejectus, ignominiis omnibus appetitus, cum illum in ſuis paternis bonis dominari videret, ipſe filiæ nubili dotem conficere non poſſet, nihil alienum P. B.
tamen vita ſuperiore commiſit.

Itaque te hoc obſecrat, C. Aquilli, ut, quam exiſtima- 99
tionem, quam honeſtatem in judicium tuum prope acta jam

raclidem gravius conſuleret. προσπεσὼν δ' αὐτῷ ὁ Θεοδότης, λαβόμενος τῆς χειρὸς ἐδάκρυσε καὶ ἱκέτευε μηδὲν τοιοῦτον ποιεῖν. i. e. *Prolapſus ad pedes Dioniſii Theodotes, manu prehenſa lachrymabatur, & obſecrabat nequid tale admitteret.* Hotom.

53. *Per fratris ſui mortui cinerem.*) Veteribus mos erat propinquorum ſuorum cineres in urnis aſſervare. His Tullius oratorie ſenſum tribuit. ut Verr. VII. *Non ex litibus æſtimatis tuis pecuniam, domum, ſed ex tua calamitate cineri atque oſſibus filii ſui ſolatium vult reportare.* Idem. Tibull. Lib. II.

Parce per immatura tua per oſſa ſororis,
Sic bene ſub tenera parva quieſcat humo.
Illius ad tumulum fugiam, ſupplexque ſedebo,
Et mea cum muto fata querar cinere. Paſſerat.

54. *Ut aliquando miſericordiam caperet; aliquam ſi non &c.*) Exhibui ſcripturam ſcriptorum editorumque ante Lambinum, qui oggeſſit nobis, *miſericordia caperetur*; ſed quibus libris ſuffragantibus? mihi vix dubium ſit, par illud verborum *miſericordiam caperet*, eſſe librariorum gloſſam ad voces ſequentes. Grut.

55. *Multis vexatus contumeliis, plurimis jactatus injuriis.*) II. de natur. Deor. *Nauſiphanem Epicurus vexat omnibus contumeliis.* Pro Cæl. *Maledictio nihil habet propoſiti præter contumeliam, quæ ſi petulantius jactatur, convitium nominatur; ſi facetius, urbanitas. Injuria* genus eſt, *contumelia* ſpecies, a contemtu. Vide Ulpianum l. 1. D. de injuriis. Contumelia eſt acerbior injuria, inquit Nonius. Pacuvius: *Patior facile injuriam, ſi eſt vacua a contumelia.* Paſſerat.

m *alii* licet. *pessime.*

n produxit. *MS.*
o prosequamur. *Idem.*

jam ætate, decursaque attulit, eam m liceat ei secum ex hoc loco efferre: ne is, de cujus officio nemo unquam dubitavit, sexagesimo denique anno dedecore, macula, turpissimaque ignominia notetur: ne ornamentis ejus omnibus Sex. Nævius pro spoliis abutatur: 56 ne per te ferat, quo minus, quæ existimatio P. Quintium usque ad senectutem n perduxit, eadem usque ad rogum o prosequatur.

56. *Ne per te ferat.*) Audiendus hic erat Hotomanus; *Ferre* est accipere. Plaut. Merc. II. 3. *quod posses feres. Ne per te ferat* scilicet hanc pœnam. Sic *calumniam ferre* est calumniæ damnari in epistola Cœlii apud Ciceronem ut recte J. F. Gronovius exponit ad Senecæ II. controv. IX. *Grav.*

M. TULLII CICERONIS

PRO

SEX. ROSCIO AMERINO,

ORATIO SECUNDA

ARGUMENTUM.

Sextus Roscius Amerinus locuples fuit. hic cum haberet Roscium filium rigidioris natura in paternis prædiis commemorantem; & haberet duos inimicos municipes suos, Roscium Magnum & Capitonem. Hic Sulla dominante etiam proscriptione finita, ad balneas Pallatinas rediens a cœna, occisus est. de morte ejus primus nuntiavit Ameriam Glaucia quidam Rosciorum cliens. Delatum est ad Sullam nomen. occisi bona venierunt, empta a Chrysogono Sullæ liberto. in Societate cum Rosciis possidere. cœpta sunt, filio expulso. Amerini legatos ad Sullam miserunt, qui dicerent bona Roscii non debuisse venire, obreptumque ipsi esse, cum esset Roscius injuriam passus. inducti a Chrysogono sunt, promittente emptionem remissurum. Interim Sextus Roscius adolescens parricidii accusatus est ab Erucio quodam ex novis accusatoribus, & absolutus. Duplicis conjectura causam dispositione naturali prosequitur. Nam cum defendit filium, regerit crimen in Roscios, comparando personas, causas, ceteraque, quæ aut oriantur ex illis, aut ad illa referuntur. & tuetur reum, ut intelligi facile sit accusatore supposito periclitantem, multum itaque circa Erucium terrorem calumnia movens urbanissimis salibus insignis actio libertate patroni. quam evitari non potuisse publicis temporibus

bus apparet Sulla dominante. Placet igitur Ciceroni excursus ille juvenilis de suppliciis parricidarum, ad annos suos, ad existimationem, tam floride partes inter medias hac oratio ponitur. Status conjectura, transfusio per antikategoriam; non ego feci parricidium, sed vos. genus causa admirabile. nata primo admirabilitas ex adverso tempore, ex potentia Sullana, ex magnitudine parricidii. Anonymus vetus. (Habita A. V. C. DCLXXIII.)

I. (*a*) CREDO EGO VOS, JUDICES, (*b*) mirari, quid sit, quod, cum tot summi oratores, hominesque nobilissimi sedeant, (*c*) ego potissimum surrexerim, a qui neque ætate, neque ingenio, neque auctoritate sim cum iis, qui sedeant, comparandus. (*d*) Omnes enim hi, quos videtis adesse in hac causa [1] injuriam novo scelere conflatam putant oportere defendi: defendere ipsi propter iniquitatem temporum non audent, ita fit, ut adsint, propterea quod officium sequuntur: taceant autem idcirco, quia periculum metuunt. 1

a is qui *alii.*

(*e*) Quid ergo? audacissimus ego ex omnibus? minime. 2
(*f*) at tanto officiosior quam ceteri? ne istius quidem laudis ita sum cupidus, ut aliis eam præreptam velim. Quæ me igitur res præter ceteros impulit, ut causam Sex. Roscii reciperem? quia si quis istorum dixisset, quos videtis adesse, in quibus summa auctoritas est, atque amplitudo; si P. XIX.

SCOLIASTES.

(*a*) *Credo ego.*) Pleonasmus est in elocutione; nam cum dixisset *credo*. adjecit *ego*.

(*b*) *Mirari.*) Modo eadem partem recurat. quod nullus oratorum ceterorum ad defensionem accessit, potissimum ipse surrexit. Sed dum vult eos timoris excusare, quod sciat eos timuisse, se damnavit audacia.

(*c*) *Ego potissimum surrexerim.*) Duo sunt quæ quæruntur in oratore, auctoritas & eloquium: auctoritas ex nobilitate: eloquium ex doctrina; ut ait Virgilius ex auctoritate; *Tunc pietate gravem ac meritis*. ex eloquio: *Ille regit dictis animos*.

(*d*) *Omnes hi quos videtis.*) Debet conciliare orator causam, quasi non solus defendat.

(*e*) *Quid ego audacissimus.*) Anterosis.

(*f*) *An tanto officiosior.*) Officiosiores dicuntur, qui volunt ad suum officium proprie pertinere, ut rapiant causas defendendas.

1. *Injuriam defendi.*) Propulsari: & sic loquutus est lib. de Offic. III. *Etenim si is qui defendit injuriam, neque propulsat a suis, quum potest, injuste facit, &c.* Horom. Cic. Cat. Majore: *Et nimios solis defendit ardores*. vid. Gell. IX. 3. & Lips. II. Var. Lect. 21. *Grav.*

b *Gul. delet fieri.* si verbum de republica fecisset, id quod in hac causa b fieri necesse est: multo plura dixisse, quam dixisset, putaretur.

3 Ego etiamsi omnia, quæ dicenda sunt, libere dixero, nequaquam tamen similiter oratio mea exire, atque in vulgus emanare poterit. deinde, quod ceterorum neque dictum obscurum potest esse, propter nobilitatem & amplitudinem, neque [2] temere dicto concedi, propter ætatem & prudentiam: ego si quid liberius dixero, vel occultum esse propterea, quod nondum ad rempublicam accessi, vel (*g*) ignosci adolescentiæ meæ poterit: tametsi [3] non modo ignoscendi ratio, verum etiam cognoscendi consuetudo jam de civitate sublata est.

4 (*h*) Accedit illa quoque causa, (*i*) quod a ceteris forsitan ita petitum sit, ut dicerent, ut utrumvis salvo officio se facere posse arbitrarentur. a me autem ii contenderunt, qui apud me & amicitia, & beneficiis, & dignitate plurimum possunt, quorum ego neque benivolentiam erga me ignorare, nec auctoritatem aspernari, nec voluntatem negligere debeam.

II. His

SCOLIASTES.

(*g*) *Ignosce adolescenti.*) Inter ignoscere & cognoscere hoc interest; ignoscere est: erravi, da veniam; cognoscere est: non erravi, audi me. Modo vero in hac civitate non modo cognoscendi ratio sublata est, sed etiam ignoscendi.

(*h*) *Accedit illa causa.*) Anadiplosis.

(*i*) *Quod a ceteris forsitan.*) Si quis amicus petat a me defensionis officium, si præstitero, habeo gratiam, salvo officio. si noluero, habeo officium salvum sine gratia: ergo utrum velim in potestate mea est. Si quis vero frater petierit. quia propter potentiam sui Sulla satis timebatur, tamen omnimodo frater est cui præstandum est. Possumus hic dicere, in potestate habemus, utrum velimus an nolimus: omnimodo necesse est velle. a ceteris ergo sic petitum est, ut in potestate habeant, utrum velint. a me autem hi petiverunt.

---

2. *Temere dicto concedi.*) Est ignosci lib.VI. ep. 6. ad Cæcinnam: *Non putat se sustinere posse causas multorum, si tibi, cui justius videtur irasci posse, concesserit.* Orat. pro Marcello: *Cum M. Marcellum senatui populoque Romano concessisti.* Si tibi ignoverit. Sic *concedere delicta*, delictis ignoscere & illorum pœnam remittere. Suet. Neron. 29. *Ideoque professis apud se obscœnitatem, cetera quoque concessit delicta* Græv.

3. *Non modo ignoscendi, verum & cognoscendi.*) Hoc significat. Si quid ad Syllam quasi de ipso liberius dictum perfertur, non modo ei qui dixerit non ignoscitur, sed etiam incognita causa damnatur. Videtur autem ad illud Terentianum allusisse: *Nam & cognoscendi & ignoscendi peccati dabitur locus.* Hotom.

4. *Qua*

II. HIS DE CAUSIS ego huic causæ patronus exstiti, non electus unus, qui (k) maximo ingenio, sed relictus ex omnibus, qui minimo periculo possem dicere: neque uti satis firmo præsidio defensus Sex. Roscius, verum uti ne omnino desertus esset. (l) Forsitan quæratis, qui iste terror sit, & quæ tanta formido, (m) quæ tot, (n) ac tales viros impediat, quo minus pro capite, & fortunis alterius, quemadmodum c consuerunt, causam velint dicere. Quod adhuc vos ignorare non mirum est, propterea quod consulto ab accusatoribus ejus rei, quæ conflavit hoc judicium, mentio facta non est. 5

c alii consueverunt.

(o) Quæ res ea est? bona patris hujusce Sex. Roscii, 4 quæ sunt sexagies: quæ de viro fortissimo, & clarissimo, (p) L. Sulla, 6

SCHOLIASTES.

(k) *Maximo ingenio.*) Messalam maxime significat, cujus maxime exstant orationes.

(l) *Forsitan quæratis.*) Particularis narratio. loco principiorum cedit. narranda causa fuerat. admirabilitas summa fuerat, quia nullus alter erat defensor. quare nullus alter accessit. & quia præparandus est judex in principio benignitate & benivolentia, causæ vero redditio, particularis narratio est.

(m) *Quæ tot.*) Ex numero.

(n) *Ac tales viros.*) Ex persona.

(o) *Quæ res ea est.*) Hic non narratio incipit, sed est quædam excusatio.

(p) *Lucio Sulla.*) Debet servare dignitatem; est enim magna persona.

---

4. *Quæ sunt sexagies.*) Hac defectione usus est etiam Plautus. Subauditur autem *sestertium*. Et infra plene loquutus est, *Hæc bona.* inquit, *H-S sexagies emuntur millibus nummum*. Etiam alia defectio, quum dicimus *H S sexagies*, hoc subintelligimus, Centena millia. ut sit, *sexagies centena millia sestertium*. De qua quidem locutione diximus in Orat. Verrina III. Sunt autem nostratis pecuniæ, ut Budæus probavit, aureorum centum quinquaginta millia & eidem summæ respondet quod scribit Plutarchus de ducentis quinquaginta talentis. *Hotom.* Recte subducta est ratio; *sexagies* est sexagies centena millia sestertium, ut recte hoc genus dicendi exposuit vir magnus Joannes Fridericus Gronovius, quem vide in lib. I. de vetere pecunia. *Sunt* autem est æstimantur. Cic. III. Verr. *Cum in Sicilia sestertiis binis tritici modius esset.* hoc est, æstimaretur, Cic. IX. ad Att. 13. *Id ego volui Q. sed pluris est*, hoc est, æstimatur. Sic εἶναι apud Græcos. Ælian. Var. Hist. lib. XX: τοῦ ἀγάλματος τοῦ Διὸς περιεῖλε καὶ τὸν κόσμον, ὅς ἦν, φασὶ, χρυσίου πέντε καὶ ὀγδοήκοντα ταλάντων. *Statuam Jovis vestitu & omnibus ornamentis spoliavit, quæ octoginta quinque auri talentis erant.* Sic recte viri docti legendum hunc locum ex MS. ostenderunt. *Grævius.*

5. *Quem*

P. B. Sulla, 5 quem honoris causa nomino, duobus millibus nummum se dicit emisse adolescens vel (q) potentissimus hoc tempore nostræ civitatis, L. Cornelius Chrysogonus. Is a vobis, judices, hoc postulat, ut quoniam (r) in alienam pecuniam tam plenam, atque præclaram, nullo jure invaserit, quoniamque ei pecuniæ vita Sex. Roscii obstare, atque officere videatur, deleatis ex animo suo (s) suspicionem omnem, metumque tollatis. sese, hoc incolumi, non arbitratur hujus innocentis patrimonium tam amplum & copiosum posse obtinere: (t) damnato & ejecto, d sperat se posse, quod adeptus est per scelus, id per luxuriam effundere atque consumere. Hunc sibi ex animo scrupulum, qui se dies noctesque stimulat ac pungit, ut evellatis, postulat: e ad hanc suam prædam, tam nefariam, adjutores vos profiteamini.

d speret MSS. spes est Gul.

e ita alii. Hotom. &c.

Si vobis æqua & honesta postulatio videtur, judices: (u) ego contra brevem postulationem affero, & (quomodo mihi persuadeo) aliquanto æquiorem.

III. (x) PRIMUM a Chrysogono peto, ut pecunia, fortunisque nostris contentus sit, sanguinem & vitam ne petat: deinde a vobis, judices, ut audaciam sceleri resistatis, innocentium calamitatem levetis, & in causa Sex. Roscii,

SCHOLIASTES.

(q) *Potentissimus*.) Ideo hic effert, ut eludat. ideo adjecit postea, *Cornelius*. hoc dixit irrisione, qua libertinum hominum interposita ferme patronorum nomina gloriantur.

(r) *In alienam pecuniam*.) Id est, in alienum patrimonium. pecuniam dicit universitatem rei familiatis.

(s) *Suspicionem omnem*.) Vide quemadmodum ad invidiam & odium ducit verba ipsius, & postulationem nequissimam.

(t) *Damnatum & ejectum*.) Modo movetur quæstio. si parricida in culleum fuitur, quare dixit, *ejecto?* quia oratoris est minus dicere pœnam rei, ut dicat exsilium.

(u) *Ego contra brevem postulationem*.) Affert illius postulatio, quia indignanter posita fuerat. invidiose locutus est.

(x) *Primum a Chrysogono*.) Ostendit potentiam Chrysogoni, & in magnam invidiam adducit adversarium supplicando ipsi.

5. *Quem honoris causa nomino*.) Cum nescirent, nominari, necne, aliquis vellet, hoc addebant. urbanitatis gratia, *Quem honoris causa nomino*, & hoc de vivis tantum: nam, si cujus mortui mentio fieret, omittebatur, ut exemplis intelligitur. paullo post de familiis nobilissimis, Metellis, Serviliis, Scipionibus, *Quas familias*, inquit, *honestatis, atque amplitudinis gratia nomino*. nec multo post: *Romam confugit, & sese ad Cæciliam nepotis filiam, quam honoris causa nomino, contulit*. P. Manut.

6. *In*

Roscii, periculum, quod in omnes intenditur, propulsetis.

(y) Quòd si aut causa criminis, aut facti suspicio, aut quælibet denique vel minima res reperietur, quamobrem videantur illi nonnihil f tamen (z)[6] in deferendo nomine secuti; postremo, si præter eam prædam, quam dixi, quidquam aliud causæ inveneritis: non recusamus, quin illorum libidini Sex. Roscii vita dedatur. sin aliud agitur nihil, nisi, ut iis ne quid desit, quibus satis nihil est: si hoc solum hòc tempore pugnatur, ut ad illam opimam, præclaramque prædam damnatio Sex. Roscii, velut cumulus, accedat: nonne cum multa indigna, tum vel hoc indignissimum est, vos idoneos habitos, per quorum sententias, jusque jurandum id assequantur, quod antea ipsi scelere & ferro assequi g consuerunt? (a) qui ex civitate in senatum propter dignitatem, ex senatu in hoc consilium h delecti estis propter severitatem, ab his hoc postulare homines sicarios, atque gladiatores, non modo ut supplicia vitent, quæ a vobis pro maleficiis suis metuere atque horrere debent: verum etiam ut spoliis Sexti i hoc judicio ornati auctique discedant? 8

f tamen *abest a MS. Grut.* — P. XX. — g *alii* consueverunt. — h dilecti. *Lamb.* — i Roscii hoc *alii*.

IV. HIS DE REBUS tantis, tamque atrocibus, neque satis (b) me commode dicere, neque satis graviter conqueri, neque satis libere vociferari posse intelligo. Nam commoditati ingenium, gravitati ætas, libertati tempora sunt 9

SCHOLIASTES.

(y) *Quodsi a causa criminis.*) Judicium bonæ causæ esse voluit. quod sponsionem quandam apud judices facere ausus est; ut vel tenui argumento convictus, damnationem criminis non excuset. Item tria considerantur in conjectura, causa, persona, factum.

(z) *In deferendo.*) In accusando. quoniam nomen ad prætorem detulit.

(a) *Qui ex civitate.*) Laus judicum, ut benivolentiam capiat. novimus quia a Sulla senatus electus fuerat, ut judex esset, de civitate ergo fit senatus. de senatu judices.

(b) *Nam commodati.*) Proantidosis. tribus enim superioribus totidem infra retulit. *Commode* autem dicere nunc hoc significat: pertinenter, utiliter, ornare.

6. *In deferendo nomine.*) *Deferri nomen* dicitur, quum is qui accusare vult quempiam apud Prætorem, interrogat, *Ajo te patrem interfecisse* ut si neget, ejus nomen in reos referatur & instituatur accusatio, aliud ergo *deferre nomen* est, aliud *accusare*, quod ego non dicerem, nisi homines non imperitos aliter scripsisse animadvertissem. *Hotom.*

7. *Huic*

ſunt impedimento. Huc accedit (c) ſummus timor, quem mihi natura, pudorque meus attribuit, & veſtra dignitas & vis adverſariorum; & Sex. Roſcii pericula. Quapropter vos oro atque obſecro, judices, ut attente, bonaque cum (d) venia verba mea audiatis.

10 Fide, ſapientiaque veſtra fretus plus oneris ſuſtuli, quam ferre me poſſe intelligo. (e) hoc onus ſi vos aliqua ex parte allevabitis, feram, ut potero, ſtudio, & induſtria, judices. ſin a vobis (id quod non ſpero) deſerar; tamen animo non deficiam, & id, quod ſuſcepi, quoad potero, perferam. quod ſi perferre non potero; opprimi me onere officii malo, quam id, quod mihi cum fide ſemel impoſitum eſt, aut propter perfidiam abjicere, aut propter infirmitatem animi deponere. (f) Te quoque magnopere, M. Fanni, quæſo, ut, qualem te jam antea populo Romano præbuiſti, cum 7 huic k idem quæſtioni judex præeſſes, talem te & nobis, & populo Romano hoc tempore impertias.

k eidem. *alii.*

11 V. (g) QUANTA MULTITUDO hominum convenerit ad hoc judicium, vides: quæ ſit omnium mortalium ex-

SCHOLIASTES.

(c) *Summus timor.*) Oſtendit quantum ſit timor. pudor meorum.

(d) *Venia.*) Prompta benignitate, auxilio, ut Virgilius: *orantes veniam.*

(e) *Hoc onus.*) Permanſit in translatione propter Sullanum tempus, & quid ſubaudimus perferam me onere malo. melius eſt, ut opprimat me invidia Sullani temporis, quam taceam.

(f) *Te quoque maximo opere Fanni.*) Fannius præfuit aliquando huic quæſtioni de ſicariis. excitat etiam in hac quæſtione ad antiquum ſeverius exemplum.

(g) *Quanta multitudo.*) Et hoc in rhetoricis præceptum & hoc ad virtutem principii pertinet. quod appellatur.

---

7. *Huic idem quaſtioni judex praeſſes.*) *Eidem*, pro *idem* legit Ant. Auguſtinus, & recte, ut videtur: *Cn.* enim Dolabella erat Prætor Urbanus hoc anno, at M. Fannius judicia exercebat inter ſicarios, ut ante Roſcii cauſam alias hujuſmodi cognoverit. *Urſin.* *Judex praeſſes*, Prætor judicium exerceres. nam *Pratores*, judices quæſtionis principes dicebantur, ut Verr. III. & in Cluent. & hac ipſa orat. infr. *Hotom.* Melius hic Manutius, qui non bis Prætorem fuiſſe Fannium notat, ſed ante Præturam judicem quæſtionis de ſicariis fuiſſe notat, quem vide. Solebant enim plerumque ædilitii viri judices quæſtionum legi, ſicut C. Jul. Cæſar. de quo Sueton. in ejus vita c. 11. *In exercenda de ſicariis queſtione eos quoque ſicariorum numero habuit.* ad quem locum vide Caſaubonum. Aliter ſentit Urſinus, ſed hoc verius. *Grav.*

8. *Quo-*

exſpectatio, quæ cupiditas, ut acria, ac ſevera judicia fiant, intelligis. (*h*) Longo intervallo judicium inter ſicarios hoc primum committitur, (*i*) cum interea cædes indigniſſimæ, maximæque factæ ſint. (*k*) Omnes hanc quæſtionem te prætore de manifeſtis maleficiis, [8] quotidianoque ſanguine [9] haud (*l*) remiſſius ſperant futuram. P. 8.

Qua vociferatione in ceteris judiciis accuſatores uti conſueverunt, ea nos hoc tempore utimur, qui cauſam dicimus. Petimus abs te, M. Fanni, a vobiſque, judices, ut quam acerrime maleficia vindicetis: ut quam fortiſſime hominibus audaciſſimis reſiſtatis: ut hoc cogitetis, niſi in hac cauſa, qui veſter animus ſit, oſtendetis, eo prorumpere 12

SCHOLIASTES.

(*h*) *Longo item intervallo*,) Quoniam poſt tempora belli civilis, reſtitutis judiciis, hæc prima cauſa acta eſt.

(*i*) *Cum interea cædes indigniſſima*,) Ergo nulla fuerunt punita.

(*k*) *Omnes hanc quæſtionem*.) Hoc vult dicere: ſicarii iſti homines occidebant multos, ut vitarent invidiam. hoc ſibi ſuaſerunt, continuare ſcelera,

(*l*) *Dimiſſo*.) i. Præ contempto, relicto habitorum.

---

8. *Quotidianoque ſanguine*.) Hoc eſt cædibus quotidianis, Liv. *Is finis ſanguinis fuit*. hinc *ſanguinem facere* apud Livium, & alios pro cædem facere. vide Gronovii Obſervat. in Script. Eccleſ. cap. ult. *Grav.*

9. *Haud remiſſius ſperant futuram*. Veneti, *haud remiſſius*, commodo ſane ſenſu, hoc: Omnes ſperant tam acriter & vehementer exerciturum eſſe hanc quæſtionem, quam manifeſta ſunt maleficia & frequentes cædes. *Camerar.* Obſcurus locus, & mea quidem opinione, una littera corruptus. Corrigendum putarem *futurum*, ea loquendi forma ac figura quam Agellius in hoc ipſo auctore, & aliis pleriſque Latinis ſcriptoribus annotavit Lib. I. cap. 7. ut *remiſſius*, ſit adverbium: *Futurum* autem, verbum ſit indefinitum & (ut Græci dicunt) ἀπαρέμφατον neque virilis, neque neutrius generis, ſed ab omni neceſſitate generum abſolutum, quale illud eſt Verrina VII. *Sed quocunque venerint, hanc ſibi rem præſidio ſperant eſſe futurum*. Et in Orat. C. Gracchi. *Credo ego inimicos meos hoc dicturum*. In tertio annali Quadrigarii: *Dum ii conciderentur, hoſtium copias ibi occupatas futurum*. Apud Valerium Antiatem: *Omnia ex ſententia proceſſurum*. Apud Plautum: *Etiamne habet Caſina gladium? habet, ſed duos; Quibus altero te occiſurum ait, altero villicum*. Apud Laberium, *Non putavi hoc eam facturum*. Ergo hic ſenſus eſt, haud remiſſius fururum, id eſt acriter & ſevere exercitum iri, fore ut non diſſolute, ſed graviter & vehementer exerceatur. *Hotom.* Pall. noſtris & edd. antiquis non adeſt *haud*, habentque *demiſſius* ſive *dimiſſius*. S. Victoris, *dimiſſui*, Supra etiam non agnoſcebant præpoſitionem *de*, quæ heic allegat Lambinus, in nullis oſtendimus libris. *Grut.*

pere hominum cupiditatem, & scelus, & audaciam, ut non modo clam, verum etiam hic in foro, ante tribunal tuum, (*m*) M. Fanni, ante pedes vestros, judices, inter ipsa subsellia cædes futuræ sint.

13 Etenim quid aliud hoc judicio tentatur, nisi ut id fieri liceat? Accusant ii, qui in fortunas hujus invaserunt: causam dicit is, cui, præter calamitatem, nihil reliquerunt. Accusant ii, quibus occidi patrem Sex. Rosci, [10] bono fuit: causam dicit is, cui non modo luctum mors patris attulit, verum etiam egestatem. Accusant ii, qui hunc ipsum jugulare summe cupierunt: causam dicit is, qui etiam ad hoc ipsum judicium cum præsidio venit, ne hic ibidem ante oculos vestros trucidetur. Denique accusant ii, quos populus poscit: causam dicit is, qui unus relictus ex illorum nefaria cæde restat.

14 Atque ut facilius intelligere possitis, judices, ea, quæ facta sunt, indigniora esse, quam hæc sunt, quæ dicimus: ab initio, res quemadmodum gesta sit, vobis exponemus: quo facilius & hujus hominis innocentissimi miserias, & illorum audaciam cognoscere possitis, & reipublicæ calamitatem.

15 VI. Sex Roscius, pater hujusce, municeps Amerinus, fuit cum genere & nobilitate & pecunia non modo sui municipii, verum etiam ejus vicinitatis facile primus,
P. XXI. tum [11] gratia atque hospitiis florens hominum nobilissimorum.

SCHOLIASTES.

(*m*) *Marce Fanni ante pedes vestros.*) Anticategoria. hic illuminat genus causæ, quod & defensionem habeat pro eo, & accusationem in adversarios.

10. *Bono fuit.*) Cum in ejus bona invaserint. quod argumento est, ab ipsis occisum esse. idque potissimum in caussis quærendum esse, L. Cassius ille, qui scopulus reorum ob nimiam severitatem dictus est, existimabat. infra: *L. Cassius ille, quem populus Romanus verissimum & sapientissimum judicem putabat, identidem in caussis quærere solebat; cui bono fuisset.* Pro Milone: *Illud Cassianum, cui bono fuerit, in his personis valeat.* Quo loco Asconius, *L. Cassius*, inquit, *summa vir severitatis, quoties quæsitor judicii alicujus esset, in quo quæreretur, cui bono fuisset perire eum, de cujus morte quæreretur.* Idem objicit Antonio de morte Cæsaris Phil. 11. *Quod si te*, inquit, *in judicium quis adducat, usurpetque illud Cassianum, cui bono fuerit: vide, quæso, ne hæreas.* P. Manut.

11. *Gratia atque hospitiis florens.*) In Italia, & provinciis, exterisque nationibus, cives R. necessitudinem hospitii contrahere cum aliquo peregrino solebant, aut privatim, quæ ἰδιοξενία a Græ-

rum. Nam cum Metellis, Serviliis, Scipionibus erat ei non modo hospitium, verum etiam domesticus usus & consuetudo: quas (ut æquum est) familias, honestatis, amplitudinisque gratia nomino. itaque ex suis omnibus commodis hoc solum filio reliquit. nam patrimonium domestici prædones vi ereptum possident: fama & vita innocentis ab hospitibus amicisque paternis defenditur.

Hic cum omni tempore nobilitatis fautor fuisset, tum 16
hoc tumultu proximo, cum omnium nobilium dignitas & salus in discrimen veniret, præter cæteros in ea vicinitate eam partem, causamque opera, studio, auctoritate defendit. Etenim rectum putabat, pro eorum honestate se pugnare, propter quos ipse honestissimus inter suos numerabatur. Posteaquam victoria constituta est, ab armisque recessimus: cum proscriberentur homines, atque ex omni regione caperentur, ii, qui adversarii fuisse putabantur: erat ille Romæ frequens; atque in foro, & in ore omnium quotidie versabatur: magis ut exsultare victoria nobilitatis videretur, quam timere, ne quid ex ea calamitatis sibi accideret.

(*n*) Erant ei veteres inimicitiæ cum duobus Rosciis Ame- 17
rinis, quorum (*o*) alterum sedere in accusatorum subselliis video; alterum tria huiusce prædia possidere audio. quas inimicitias si tam 1 cavere potuisset, quam metuere solebat, viveret. Neque enim, judices, injuria metuebat; nam duo isti sunt T. Roscii, quorum alteri Capiton cognomen est: iste, qui adest, Magnus vocatur. (*p*) homines ejusmodi; alter 12 plurimarum palmarum vetus ac nobilis

1 prohibere *alii*.

SCHOLIASTES.

(*n*) *Erant ei veteres.*) Usque ad istam narrationis partem fuit narratio pertinens ad bona. quia non debuit proscribi. modo ad cædem.

(*o*) *Alterum.*) Magnum dicit.

(*p*) *Homines ejusmodi.*) Novimus quia gladiatores ex factis nomen accipiunt. si facili ictu caput percusserit, Capito dicitur: si multos vicerit, Magnus.

Græcis dicitur, aut publice: quam iidem προξενίαν vocant. *Hotom.*

12. *Plurimarum palmarum vetus ac nobilis gladiator.*) Gladiatoribus post victoriam palma dabatur. Gellius ex Plutarcho lib. Noct. IV. *Propterea*, inquit, *in certaminibus palmam signum esse placuit victoriæ, quoniam ingenium ejusmodi ligni est, ut urgentibus opprimentibusque non cedat*. Livius in fine libri X. *Eodem anno coronati primum* ob

lis gladiator habetur: hic autem nuper se (*q*) ad eum lanistam contulit, qui cum (*r*) ante hanc pugnam [13] tiro esset scientia, facile ipsum magistrum scelere audaciaque superavit.

P. B. 18 VII. (*s*) NAM (*t*) CUM HIC Sex. Roscius esset Ameriæ, T. autem iste Roscius Romæ: cum hic filius assiduus in prædiis esset, cumque se voluntate patris (*u*) rei familiari, vitæque rusticæ dedisset; iste autem frequens Romæ esset: occiditur ad [14] balneas Palatinas, rediens a cœna Sex. Roscius. Spero ex hoc ipso non esse obscurum, ad quem suspicio maleficii pertineat. Verum id, quod adhuc est suspiciosum, nisi perspicuum res ipsa fecerit, hunc affinem culpæ judicatote.

19 Occiso Sex. Roscio, (*x*) primus Ameriam nunciat [15] Mallius Glaucia (*y*) quidam, homo tenuis, libertinus, (*z*) cliens,

SCHOLIASTES.

(*q*) *Ad eum lanistam.*) Describit, quia gladiatorum nomina dixit.

(*r*) *Antea in pugnam.*) Sive ante cædem Sexti Roscii, sive ante bellum civile.

(*s*) *Nam cum hic Sex. Roscius.*) Præparatio a loco, vel argumentum & facultatem non potuisse.

(*t*) *Cum hic.*) Dixit autem rem. causa inimicitiarum naturæ conveniens. Ergo quia accusatio illorum ad defensionem istius pertinebat, per comparationem facit caput.

(*u*) *Rei familiaris.*) Hoc ideo, quia dicebant illi, abjectum hunc fuisse a patre; idcirco illum interfecisse, dicit, voluntas patri æqualis circa filium fuit.

(*x*) *Primus Ameriam.*) Ipsum vult videri immissum, qui occideret Roscium.

(*y*) *Quidam.*) Duplex causa necessitatis, nam tenuis corrumpi potuit libertinus, qui etiam metuebat offendere.

---

ob res bello bene gestas ludos Romanos spectarunt, palmaque tum primum, translato e Græcia more, victoribus data. Hotom.

13. *Tiro esset scientia.*) Sic Veneti, alii *quod sciam*. Ut hoc intelligamus, imperitiorem, minusque versatum adhuc in malis facinoribus, scelere tamen & audacia hoc consecutum, magistro ut superior esset. *Camerar.*

14. *Balneas Palatinas.*) Hotomannus ad hunc locum testatur se nihil de his balneis alibi legisse. Georg. Fabric. in Roma cap. 18. adfirmat eas fuisse in dorso montis Palatini, earumque vestigia in hunc usque diem extare; quin etiam Johannes Saxonius in Commentariis ad hunc ipsum locum: *Harum vestigia hodierno die extant in colle Palatino supra Circum maximum, quarum nos pavimentum marmoreum Romæ effodi vidimus anno* MDXLI. *extantibus certis indiciis tabulas illas marmoreas positas in pavimento balnearum fuisse.* Verburg.

15. *Mallius Glaucia.*) Sic legendum contendit P. Manutius, ne-

que

(z) cliens & familiaris istius T. Roscii : & nuntiat domum, non filii, sed T. Capitonis, inimici : &, cum [16] post horam primam noctis occisus esset, primo diluculo nuncius hic Ameriam venit. decem horis nocturnis sex & quinquaginta millia passuum (a) cisiis pervolavit m non modo ut exoptatum inimico nuntium primus afferret, sed etiam cruorem inimici, quam recentissimum, telumque paullo ante e corpore extractum ostenderet.

m ut non modo. *Lamb.*

20 Quatriduo, quo hæc gesta sunt, res ad Chrysogonum in castra L. Sullæ (b) Volaterras defertur : magnitudo pecuniæ demonstratur : bonitas prædiorum, (nam fundos decem & tres reliquit, qui Tiberim fere omnes tangunt) hujus inopia & solitudo commemoratur. demonstrant, cum pater hujusce, Sex. Roscius, homo tam splendidus, & gratiosus, nullo negotio sit occisus, perfacile hunc hominem, [17] incautum, & rusticum, & Romæ ignotum, de medio tolli posse. ad eam rem operam suam pollicentur. Ne diutius n vos teneam, judices, societas coitur.

n vos *abest a MSS.*

21 VIII. [18] Cum jam proscriptionis mentio nulla fieret, &

SCHOLIASTES.

(z) *Cliens*,) Hoc mire, ut ab inimicis ad cædem subornatus sit, quibus sine dubio debebat obsequium.
(a) *Cisiis.*) Genus vehiculi Gallici.
(b) *Volaterrana* :) Volaterrana civitas dicitur, quæ præcisis undique lateribus, ab omnes motus alto se monte suspendit. hæc civitas cum Mario senserat. victis etiam Marianis partibus in eadem constantia perseveravit. ad ipsam oppugnandam. *
* * * * * * *

que aliter Palat. octavus. duo tamen alii, & olim cusi *Manlius*. Grut.

16. *Post horam primam noctis*. Accipe horas inæquales, quæ & diurnæ & nocturnæ duodecim semper fuerunt. cujus horologii rationem cognosce ex Vitruvio, libro IX. *Hotom.* Vide de horarum Romanarum ratione Manut. super. ad Orat. pro Quint. c. 16. & Anton. August. Emend. IV. 13. *Gravius*.

17. *Incautum, & rusticum, & Romæ ignotum.*) Editio antiquissima. *& rusticum & rure & Roma.* posterior paullo, *incautum & rure & Roma*. Pal. pr. & S. Victoris, *incautum & rus & Roma*. restat tamen vulgata in aliis Pal. *Grut.*

18. *Cum jam proscriptionis mentio nulla fieret &c.*) Monuit Lipsius libro III. Variorum cap. 6. locum hunc ita legi in Sosipatro Charisio, fine lib. III. Instit. Gram. *Cum jam nulla proscriptionis commemoratio fieret, cum etiam qui antea proscripti erant, sederent ; nomen refertur in tabulas Sexti Roscii.* & vero si quis hinc velit & emendare Tullium & supplere, per me licet. scripti tamen nihil tale præferunt, a quibus abire mihi religio. videatur item de hoc loco Ho-

& cum etiam qui antea metuerant, redirent, ac jam defunctos sese periculis arbitrarentur: hominis studiosissimi
P. XXII. nobilitatis [19] manceps fit Chrysogonus. tria prædia vel nobilissima Capitoni o propria traduntur, quæ hodie possidet: in reliquas omnes fortunas iste T. Roscius nomine Chrysogoni, quemadmodum ipse dicit, impetum facit. [20] Hæc bona sexagies H-S. emuntur duobus millibus nummum. Hæc omnia, judices, imprudente L. Sulla facta esse p certe scio.

o *forte* pro præmio.

p *alii* certo.

22 Neque enim mirum, cum eodem tempore [21] & ea, quæ præterita sunt, & ea, quæ videntur instare, præparet; cum & pacis constituendæ rationem & belli gerendi potestatem solus habeat; cum omnes in unum spectent, unus omnia gubernet; cum tot tantisque negotiis distentus sit, ut respirare libere non possit; si aliquid non animadvertat: cum præsertim tam multi occupationem ejus observent, tempusque aucupentur, [22] ut, simul atque ille despexerit, aliquid hujuscemodi moliantur. Huc accedit, quod quamvis ille felix sit, sicut est: tamen q in tanta felicitate nemo potest esse in magna familia, qui neminem, neque servum, neque libertum improbum habeat.

q in *delent Manut. & Lamb.*

23 Interea iste T. Roscius, vir optimus, procurator Chrysogoni, Ameriam venit: in prædia hujus invadit: hunc mise-

romanus lib. IX. Observat. cap. 11. *Grut.* Addi potest & Læv. Torrentius ad Suetonii Julium cap. 5. *Gronov.*

19 *Manceps fit Chrysogonus.*) *Manceps* dicitur, quicunque in auctione aliquid emit. Proscriptorum enim bona auctione constituta in foro vendebantur. Quare *mancipem* modo appellat, quem postea *sectorem*. Hotom.

20. *Hæc bona sexagies* H-S. *emuntur duobus millibus nummum.*) Vett. edd. & libri nostri, *emuntur sestertiorum duob. millibus nummum*. Grut.

21. *Et ea quæ præterita sunt, & ea quæ &c.*) Lambinus ex nescio quo longe optimo libro interserit *sunt reparet, & ea &c.* cum nihil ejus exstet in vett. edd. aut membranis nostris, non id pluris facio quam conjecturam Hotomani, *reputet*. Idem.

22. *Ut simul atque ille despexerit.*) Non est, quod quis verbum istud sollicitet. sic enim etiam P. Syrus: *Despicere oportet quod possis deperdere*. Idem. *Simul atque ille despexerit* est simul ac cœperit oculos tot negotiis intentos movere. ut circumspiciens. Despicere est videre. de Arusp. Responsis: *Tollam altius tectum, non ut ego te despiciam, sed tu ne adspicias urbem eam, quam delere voluisti*. hoc est, non ut te cernam. IV. de Fin. *Et quoniam catuli, qui jam despecturi sunt, cæcique ut ii, qui modo nati*. Suet. Neron. XIX. *Dein tanta oborta caligo est, ut despicere non posset* h. e. videre. *Grævius*.

23. Qui

miserum luctu perditum, [23] qui nondum etiam omnia paterno funeri justa solvisset, nudum ejicit domo, atque focis patriis, diisque penatibus præcipitem, judices, exturbat: ipse amplissimæ pecuniæ fit dominus. Qui in sua re fuisset egentissimus, erat (ut fit) [24] insolens in aliena. Multa palam domum suam auferebat: plura clam de medio removebat: non pauca suis adjutoribus large effuseque donabat: reliqua, constituta auctione, vendebat.

IX. QUOD AMERINIS usque eo visum est indignum, 24
ut urbe tota fletus gemitusque fieret. Etenim multa simul
ante oculos versabantur: mors hominis florentissimi, Sex.
Roscii, crudelissima: filii autem ejus egestas indignissima; P. B.
cui de tanto patrimonio prædo iste nefarius [25] ne iter quidem ad sepulcrum patrium reliquisset: [26] bonorum emtio flagitiosa, flagitiosa possessio, furta, rapinæ, donationes.
Nemo erat, qui non ardere r omnia mallet, quam videre r illa omn. Lamb.
in Sex. Roscii, viri optimi atque honestissimi, bonis jactantem ac dominantem T. Roscium.

Itaque decurionum decretum statim fit, ut [27] decem-pri- 25
mi-

[23] *Qui nondum etiam omnia paterno funeri &c.*) Ita in optimo, eoque pervetusto libro, cum in aliis desit verbum *omnia*. Græcus etiam antiquus scriptor eodem sensu πάντα τὰ νομιζόμενα dixit. *Ursin.*

24. *Insolens.*) Dissolutus, profusus. id enim valet, *insolens*. in ep. ad Pætum: *In Epicuri nos adversarii nostri castra conjecimus, nec tamen ad hanc insolentiam, sed ad illam tuam lautitiam.* Phil. XIII. *Mirifice Servius majorum continentiam diligebat, hujus sæculi insolentiam vituperabat.* P. Manut.

25. *Ne iter quidem ad sepulchrum patrium reliquisset.*) Nam in agris veteres sepeliebantur, (ut lex vetus testatur, *In urbe ne sepelito*) & spatium certos pedes latum consecrabatur, ut Philippica IX. extrema: *Utique locum sepulchro in campo Esquilino C. Pansa Consul, seu quo in loco videtur, pedes triginta quoquo versus assignet, quo Servius Sulpitius inferatur.* Quod etiam Livius lib. VI. significat, *ut singuli*, inquit, *prope trecentorum civium possiderent agros, plebejo homini vix ad tectum necessarium, aut locum sepulturæ suus pateret ager.* Condito porro cadavere, gleba in os injecta, justisque factis, locus is, ubi quis humatus erat, religiosus fiebat. Quum autem agrum illum in quo humatus erat Roscius, T. Magnus possideret, huic Sex. Roscio non licebat religionis obeundæ causa ad sepulchrum patrium per fundum alienum transire. *Hotom.*

26. *Bonorum emtio flagitiosa, flagitiosa possessio.* Jam creditur Lambino, cum certo nomine insignit librum. itaque cum asseveret exstare in Memmiano repetitum *flagitiosa*, id admisit Guliemius. nihil enim librariis usitatius, quam omittere alterum. testor tamen nihil hujus exstare in nostris. *Grut.*

27. *Decem-primi.*) Hi in civili jure δεκάπρωτοι, & eorum mu-

mi proficiſcantur ad L. Sullam, doceantque eum, qui vir Sex. Roſcius fuerit: conquerantur de iſtorum ſcelere, & injuriis: orent, ut & illius mortui famam, & filii innocentis fortunas conſervatas velit. Atque ipſum decretum, quæſo, cognoſcite. DECRETUM DECURIONUM. Legati in caſtra veniunt. intelligitur, judices, id, quod jam ante dixi, imprudente L. Sulla, ſcelera hæc & flagitia fieri. nam ſtatim Chryſogonus & ipſe ad eos accedit, & homines nobiles allegat ſ iis, qui peterent, ne ad Sullam adirent, & omnia Chryſogonum, quæ vellent, eſſe facturum pollicerentur.

ſ ab iis. *Lamb.*

26 Uſque adeo autem ille pertimuerat, [28] ut mori mallet, quam de his rebus Sullam doceri. Homines antiqui, qui ex ſua natura ceteros fingerent, cum ille confirmaret, [29] ſeſe nomen Sex. Roſcii de tabulis exemturum, prædia vacua filio traditurum; cumque id ita futurum T. Roſcius Cap-

nus δεκαπρωτία, ſicut viginti-primi decuriones εἰκοσάπρωτοι, & eorum munus εἰκασοπρωτία nuncuparur, in L. Munerum. §. mixta munera ff. de muneribus & honoribus. In iſta lege, & lege prima; eodem titulo, deſcribitur eorum munus. Nominantur etiam Latine *decem-primi* in Leg. 2. C. de Domeſt. & Protect. Lib. X. De Decaprotis etiam quædam annotavit Alciatus ad Lib. X. Cod. ſub titulo de Muner. Patrimon. & in L. Munus tribus modis ff. de Verbor. Signif. quæ prodeſt illic legere. *Saxonius.* *Decem-primi* non ſunt legationis cauſa creati, ut hic Manutius, nec, qui tantum ſumpribus reip. cauſa faciendis præerant, ut Hotomannus, ſed erant decem-primi decuriones, quorum præcipue in adminiſtranda republica cum duumviris erat auctoritas, ut dudum viri eruditi oſtenderunt, & nuperius CL. Noriſius in diſſertatione prima ad Cenotaphia Piſana. Quem librum dono Sereniſſimi Magni Ducis Etruriæ Coſmi III. poſſideo. vide & Reineſii epiſtolam 31. ad Rupertum. *Grævius.*

28. *Ut mori mallet.* Antonius Auguſtinus pro *mori*, legit *omnia* quomodo Cicero cum alibi locutus eſt, tum ad Q. Fratrem. *Urſin.* Antonius Auguſtinus, *ut omnia mallet.* quod reprehendit jure Gulielmius: firmatque vulgatum ex libro II. in Verrem cap. 36. p. Terentii Phormione, aliorumque locis. *Grut.*

29. *Seſe nomen Sex. Roſcii de tabulis exemturum.*) *De tabulis*, in quibus erant proſcriptorum & occiſorum nomina perſcripta. Valerius Max. libro IX. *Quatuor millia & ſeptingentos diræ proſcriptionis edicto jugulatos in tabulas publicas retulit.* (de Sulla loquitur) *videlicet ne memoria tam præclaræ rei dilueretur.* An potius de tabulis ſuis privatis, & Codice accepti & expenſi, in quo quæſita ſibi Roſciana prædia perſcripſerat. Sic puto: cum inferat, *Prædia vacua filio traditurum.* *Vacua* autem prædia ſunt, quorum nemo poſſeſſor. Unde *vacua poſſeſſio* apud Juriſconſultos. *Hotom.*

30. Et

Capito, qui in X. legatis erat, appromitteret, crediderunt, Ameriam re inorata reverterunt. Ac primo rem differre quotidie ac procrastinare illi cœperunt: deinde aliquanto lentius, nihil agere, atque deludere: postremo (id quod facile intellectum est) insidias vitæ hujusce Sex. Roscii parare; neque sese arbitrari posse diutius alienam pecuniam domino incolumi obtinere.

X. QUOD IS simulatque sensit, de amicorum cognatorumque sententia Romam confugit, 30 & sese ad Cæciliam, Nepotis filiam, quam honoris causa nomino, contulit, qua pater usus erat plurimum: in qua muliere, judices, etiam nunc, id quod omnes semper existimaverunt, 31 quasi exempli causa, vestigia antiqui officii remanent. 27 P.XXIII.

30. *Et sese ad Cæciliam Nepotis filiam &c.*) Ita legebat Pantagathus: & in fine orationis tollebat verba illa *Balearici* & *sororem*, glossemata, ut opinor, interpretis alicujus. Existimabat autem *Cæciliam* hanc uxorem esse Syllæ, ad quem confugerit *Sex. Roscius*, cujus intercessione passus sit Sylla fieri judicium contra Chrysogonum, tametsi gratiosum libertum: *Nepotis* vero filiam ejus esse, qui ante annos XVIII. Consul fuit; cum Balearicus annos ante XLIV. Consul fuerit: unde necesse esset, tunc vetulam fuisse. Plutarchus de Metella hac Syllæ uxore facit mentionem in vita Syllæ. *Ursinus*. Sic & Pall. & edd. vetr. Lambinus recepit in contextum Hotomanni conjecturam, *Cæciliam Balearici filiam. Nepotis sororem*. egregie, si liceret refingere auctores sine auctoritate exemplaris scripti. ita tamen voluisse Ciceronem, liquet ex iis quæ habemus in epilogo, si modo & ea sine mendo sunt, quod non videtur Pantagatho. *Gruter.* Sententiam Ursini veram esse censeo, vide de hoc Metello Nepote Pighii annales ad annum V. C. DCLV. Anton. Augustinus in libro de familiis Romanorum sentit hanc Cæciliam fuisse Metelli Cretici filiam, quod non probo, & quia hic floruit post Syllæ tempora, ut videatur ejus filia fuisse nimis teneræ ætatis, præcipue cum antea nupta fuerit Æmilio Scauro, dein, quia vetus inscriptio apud Gruter. & F. Ursin. de Fam. Rom. in gente Cæcilia, hanc Cretici filiam Crassi uxorem fuisse ostendit:

CAECILIAE
Q. CRETICI F.
METELLAE CRASSI.

sc. uxor, nisi duas filias habuerit Metellus Creticus. *Grævius.*

31. *Quasi exempli causa, vestigia antiqui officii remanent.*) *Quasi exempli causa*, id est ut quasi testimonio sit, olim fuisse homines tanto officio & probitate præditos. *Antiquum* autem pro bono & integro, & sic locutus est Cicero in Orat. pro Quinctio: *Quid tum? Tu aliquem patronum invenies, hominem antiqui officii*. Hotom. Significatio hæc vocis *exemplum* multis forsan non ignota; sed tamen consulendus locus, qui huc potissimum facit, e Lib. IV. ad Herenn. c. 6. *Verburg.*

nent. Ea Sex. Roscium inopem, ejectum domo, atque expulsum ex suis bonis, fugientem latronum tela, & minas, recepit domum: hospitique oppresso jam desperatoque ab omnibus opitulata est. Ejus virtute, fide, diligentia factum est, ut hic potius vivus in reos, quam occisus in proscriptos referretur.

28 Nam postquam isti intellexerunt, summa diligentia vitam Sex. Roscii custodiri, neque sibi ullam cædis faciundæ potestatem dari; consilium ceperunt plenum sceleris & audaciæ, ut nomen hujus de parricidio deferrent: ut ad eam rem aliquem accusatorem veterem compararent, qui de ea re posset dicere aliquid, in qua re nulla subesset suspicio: denique ut, quoniam crimine non poterant, tempore r ipso pugnarent. ita loqui homines: QUOD JUDICIA TAM DIU FACTA NON ESSENT, CONDEMNARI EUM OPORTERE, QUI PRIMUS IN JUDICIUM ADDUCTUS ESSET: huic autem patronos propter Chrysogoni gratiam defuturos: de bonorum venditione, & de ista societate verbum esse facturum neminem; ipso nomine parricidii, & atrocitate criminis, fore, ut hic nullo negotio tolleretur, cum ab nullo defensus esset. Hoc consilio, atque adeo hac amentia impulsi, quem ipsi, cum cuperent, non potuerunt occidere, eum jugulandum vobis tradiderunt.

r ipsum oppugn. *Lamb.*

29 XI. QUID PRIMUM querar? aut unde potissimum, judices, u ordiar? aut quod, aut a quibus auxilium petam? Deorumne immortalium? populine Romani? vestramne, qui summam potestatem habetis, hoc tempore fidem implorem?

u exordiar *vulgo.*

30 Pater occisus nefarie, domus obsessa, (*c*) 32 ab inimicis bona ademta, possessa, direpta: filii vita 33 infesta, sæpe ferro,

SCHOLIASTES.

*(*c*) patitur, a servo ex eo qui facit, id est, Chrysogonus. ergo modo nata est indignitas non ex eo qui patitur. quia Roscii persona est vilis; sed ex eo qui facit, id est Chrysogonus.

32. *Ab inimicis bona ademta, possessa, direpta,*) Ant. Augustinus delet vocem *adempta*, pro qua Octavius Pantagathus reponebat *empta*: nam & supra dixit, *Bonorum emptio, flagitiosa possessio, furta, rapinæ*, quæ ad reliquas formulas referuntur, non ad prædia, neque domum. *Ursin.*

33. *Infesta.*) Passive dictum, ut pro Cœlio: *Tempus ætatis aliorum libidine infestum.* Et de Prov. *Via excursionibus barbarorum infesta.* P. Manut.

34. Ut

ferro, atque insidiis appetita, quid ab his tot maleficiis sceleris abesse videtur? Tamen hæc aliis nefariis cumulant atque adaugent: crimen incredibile confingunt: testes in hunc & accusatores hujusce pecunia comparant: hanc conditionem misero ferunt, [34] ut optet, utrum malit cervices Roscio dare, an insutus [35] in culleum (supplicium parricidarum) per summum dedecus vitam amittere. Patronos huic defuturos putaverunt: desunt. qui libere dicat, qui cum fide defendat, id quod in hac causa est satis, quoniam quidem suscepi, non deest profecto, judices. 31

Et forsitan in suscipienda causa temere impulsus adolescentia fecerim: quoniam quidem semel suscepi, licet hercules undique [36] omnes in me terrores, periculaque impendeant omnia, succurram, atque subibo. Certum est, deliberatumque, quæ ad causam pertinere arbitror, omnia non modo dicere, verum etiam libenter, audacter, libereque dicere. [37] nulla res x tanta exsistat, judices, ut possit vim mihi majorem adhibere metus quam fides.

x *alii* tamen.

32 Etenim quis tam dissoluto animo est, qui hæc cum videat, tacere, ac negligere possit? patrem meum, cum proscriptus non esset, jugulastis: occisum in proscriptorum nume-

34. *Ut optet, utrum malit, &c.*) Suspectum mihi prorsus illud *ut optet*, tanquam scribæ alicujus additamentum. *Gruter.* Cur suspectum sit non video, proprie hic accipitur. *Opto* enim est lego, eligo; ut apud Virg. I I. Æn.

Optavitque locum Teucro.

Ubi recte Servius: *Optavit*, *elegit*, *ut*: *Pars optare locum tecto*. Hinc *optio* est potestas eligendi, Est enim ab antiquo *opo*, unde frequentativum, ut loquuntur vulgo, *opto*. quod Justinus dixit lib. I. cap. 6. *Regas si conditio proponatur, utrius vita sortem legant*. Potuisset cum Tullio dicere, *utrum optent*. vide ad orat. pro Quinctio ad cap. 9. quæ notata sunt. *Grav.*

35. *In culleum (supplicium parricidarum) &c.*) Lambinus funditus delevit duas istas voces lunulis inclusas, admonitus ab Hotomano; qui putabat a margine in contextum relatas, verum cum restent in mss. omnibus; nobis non licet esse tam licentiosis. quid quod nihil præ se ferrent supervacui, si fieret *supplicio parricidarum*. Grut.

36. *Omnes in me terrores, periculaque.*) Neoterici *terrores, minæ, periculaque*. sed perperam. nam edd. veterrimæ; item Pal. pr. eam vocem non agnoscunt. habent quidem tert. atque oct. sed iidem omittunt *in me*: adeo ut appareat inde natam. *Idem.*

37. *Nulla res tanta existat, judices.*) Magis placeret *existet*, si antiquus aliquis liber eam scripturam confirmaret. *Ursin.*

numerum retulistis : me domo mea per vim expulistis : patrimonium meum possidetis . Quid vultis amplius ? etiamne ad subsellia cum ferro atque telis venistis , ut hic aut juguletis, 38 aut condemnetis Sex. Roscium ?

33 XII. HOMINEM longe audacissimum nuper habuimus in civitate 39 C. Fimbriam , & , quod inter omnes constat , nisi inter eos , qui ipsi quoque insaniunt , insanissimum . Is cum curasset in funere C. Marii , ut Q. Scævola vulneraretur , vir sanctissimus, atque ornatissimus nostræ civitatis (de cujus laude neque hic locus est , ut multa dicantur , neque plura tamen dici possunt , quam populus Romanus
P. XXIV. 40 memoria retinet) 41 diem Scævolæ dixit , posteaquam comperit , eum posse vivere. cum ab eo quæreretur, quid tandem accusaturus esset eum , quem pro dignitate ne laudare quidem quisquam satis commode posset : ajunt , hominem (ut erat furiosus) respondisse , quod non totum telum corpore recepisset. quo populus Romanus nihil vidit indignius , nisi ejusdem viri mortem ; quæ tantum potuit , ut omnes cives suos perdiderit & afflixerit : 42 quos quia servare per compositionem volebat , ipse ab iis interemtus est .

34 Estne hoc illi dicto , atque 41 facto Fimbriæ non simillimum ? accusatis Sex. Roscium. quid ita ? quia de manibus vestris effugit : quia se occidi passus non est . Illud , quia in Scævola factum est , magis indignum videtur : hoc , quia

fit

38. *Aut condemnetis Sex. Roscium ?*) Postremas voces duas ejecerat Lambinus : ego restitui , fide Pall. & aliarum edd. habentque quidquid contradicat Lambinus , suam vim , imo venerem . *Grut.*

39. *C. Fimbriam .*) Qui legarus L. Flacci Consulis missi in Asiam , ut Syllæ succederet , ipsum interfecit , & imperium in se translatum sic administravit , ut Mithridatem fere ceperit . ab exercitu postea desertus , se ipse percussit . Vellejus , Appianus , Florus . *Hotom.*

40. *Memoria retinet .*) Vetus liber *tenet* , quod magis placet *Ursinus*

41. *Diem Scævolæ dixit .*) *Diem dicere* , id est ad populum accusare , privati hominis non erat . sed proprie tribunorum pl. quorum in magistraru Fimbriam fuisse crediderim . in Divin. *Nuper Cn. Domitium scimus M. Silano diem dixisse* . In Bruto . *M. Virgilius tribunus pl. L. Sullæ imperatori diem dixit* . P. Manut.

42. *Quos quia servare .*) Vide num melius sit , *qui quos servare , &c.* Ursin.

43. *Facto Fimbriæ non simillimum .*) Lambinus , nescio cujus conjectura , *facto Fimbriano simillim.* sed neminem invenit qui imitaretur . *Grut.*

44. Quid

fit a Chrysogono. y num est ferendum? Nam, per deos immortales, quid est in hac causa, quod defensionis indigeat? qui locus ingenium patroni requirit, aut oratoris eloquentiam magnopere desiderat? Totam causam, judices, explicemus, atque ante oculos expositam consideremus. ita facillime, quæ res totum judicium contineat, & quibus de rebus nos dicere oporteat, & quid vos sequi conveniat, intelligetis.

y ita Hotom. alii a on

XIII. (d) TRES SUNT RES, quantum ego existimare possum, quæ obstent hoc tempore Sex. Roscio: crimen adversariorum, & audacia, & potentia. Criminis confictionem accusator Erucius suscepit: audaciæ partes Roscii sibi poposcerunt. Chrysogonus autem, is, qui plurimum potest, potentia pugnat. De hisce omnibus rebus me dicere oportere intelligo. 35

44 z Quid igitur est? non eodem modo de omnibus, ideo quod prima illa res ad meum officium pertinet, duas autem reliquas vobis populus Romanus imposuit. ego crimen oportet diluam: vos & audaciæ resistere, & hominum ejusmodi perniciosam atque intolerandam potentiam primo quoque tempore exstinguere atque opprimere debetis. 36

z sic MSS. Grut.

P. B.

(e) Occidisse patrem Sex. Roscius arguitur. Scelestum, dii immortales, ac nefarium facinus, atque ejusmodi, quo uno maleficio scelera omnia complexa esse videantur. Etenim si (id quod præclare a sapientibus dicitur) vultu sæpe 37

SCHOLIASTES.

(d) *Tres sunt.*) Partitio causæ; in tres partes dividitur, prima est defensio Roscii, secunda accusatio Rosciorum, tertia ad invidiam Chrysogoni pertinet, quæ ex potentia nascitur.

(e) *Occidisse patrem.*) Extollit magnitudinem criminis, ut fides derogetur; quanto enim quæque magna sunt, tanto in credendo difficilia, hoc in defensionibus recte facimus ante probationem: in accusationibus autem probato crimine debemus augere. item dixit principia. dixit narrationem. excessus, nunc summam dicit. Summa autem dicitur criminis collectio.

---

44. *Quid igitur est?* Obscurus mihi locus, neque equidem quemadmodum explicari possit, satis intelligo. nisi forte sic legamus, *Non tamen eodem modo de omnibus*. Et illa verba, *Quid igitur est?* aut post verbum PUGNAT reponamus, aut post *Populus R. imposuit*. Hotom. Jo. Passeratius hic putat ordinem esse perturbatum, & sic legendum: *De hisce o. r. me d. o. intell. non eod. m. d. o. ideo q. p. i. r. ad m. o. p. d. a. r. v. p. R. imp. Quid igitur est? ego cr. &c.* Lamb.

45. Au-

ſæpe læditur pietas : quod ſupplicium ſatis acre reperietur in eum, qui mortem obtulerit parenti, pro quo mori ipſum, ſi res poſtularet, jura divina atque humana cogebant? in hoc tanto, tam atroci, tam ſingulari maleficio, quod ita raro exſtitit, ut, ſi quando auditum ſit, portenti ac prodigii ſimile numeretur.

38 Quibus tandem te, C. Eruci, argumentis accuſatorem cenſes uti oportere? (*f*) nonne & audaciam ejus, qui in crimen vocetur, ſingularem oſtendere; & mores feros, immanemque naturam; & vitam vitiis flagitiiſque omnibus deditam; a & denique omnia ad perniciem profligata atque perdita? quorum tu nihil in Sex. Roſcium, ne objiciendi quidem cauſa, contuliſti.

a *alii omittunt* &c.

39 XIV. (*g*) PATREM occidit Sex. Roſcius. Qui homo? Adoleſcentulus corruptus, & ab hominibus nequam inductus? 45 annos natus magis quadraginta. Vetus videlicet ſicarius, homo audax, & ſæpe in cæde verſatus. at hoc ab accuſatore ne dici quidem audiſtis. Luxuries igitur hominem nimirum, & æris alieni magnitudo, & indomitæ animi cupiditates ad hoc ſcelus impulerunt. De luxuria, purgavit (*h*) Erucius, cum dixit, hunc ne in convivio quidem ullo fere

SCHOLIASTES.

(*f*) *Nonne & audaciam.*) Argumentatur a perſona. ſitne idonea ad parricidium.

(*g*) *Patrem occidit.*) Congeſſit ſchemata oratoria, nam per quæſtum argumentatur. reſponſionem facit. quotienſcumque conjectum eſt, ſumma ponitur incipiens a genere criminationis naturæ conveniens. cauſa lucri, cauſa inimicitiarum. patrem occidit. natura conveniens.

(*h*) *Erucius.*) Vellet aptam ſceleri deſignare perſonam. deſcripſit feram quandam fuiſſe naturam Roſcii, dicens: miramini ſi iſte homo, qui in agro & ſolitudinibus cum nullo vixerit. Cicero arripuit luxuriæ partes. expugnavit objectionem Eruci: ſi enim ſolus in ſilvis fuit, luxurioſus eſſe non potuit.

---

45. *Annos natus magis quadraginta.*) *Major*, pro *magis* habet antiquus liber: & paullo poſt: *Quæ vita maxime disjuncta eſt*, cum, in aliis deſit verbum *eſt*, ad ſententiam neceſſarium. *Urſinus*. *Annos natus magis quadraginta* ſolum Palatinus primus. nam duo alii, item S. Victoris, nec non Fulvii codex, atque edd. Vett. *major*. quod videbitur forte admittendum. Gulielmius conjiciebat *annos natu major quadr.* Gruter. Et *magis* & *major* interpretationem, quæ ex margine irrepſit, eſſe cenſeo. Sane qui exceſſit annum quadrageſimum, Latine non poteſt dici *magis natus eſſe annos quadraginta*. Sic vere loquuntur non Romani ruſtici, ſed barbari. Si *major* retinere velis, ſcribendum eſſet, *annis major quadraginta*. Grævius.

fere interfuisse. nihil autem umquam debuit. cupiditates porro quæ possunt esse in eo, qui (ut ipse accusator objecit) ruri semper habitarit, & in agro colendo vixerit? quæ vita maxime disjuncta b a cupiditate, & cum officio conjuncta. b est a alii.

40 (*i*) Quæ res igitur tantum istum furorem Sex. Roscio objecit? Patri, inquit, non placebat. Patri non placebat? P. XXV. quam ob causam? (*k*) necesse est enim eam quoque justam, & magnam, & perspicuam fuisse. Nam, ut illud incredibile est, mortem oblatam esse patri a filio sine plurimis & maximis causis; si hoc verisimile non est, odio fuisse parenti filium sine causis multis, & magnis, & necessariis.

41 Rursus igitur eodem revertamur, & quæramus, quæ tanta vitia fuerint (*l*) in unico filio, quare is patri displiceret. At perspicuum est, nullum fuisse. Pater igitur amens, qui odisset eum sine causa, quem procrearat. At is quidem fuit (*m*) omnium constantissimus. Ergo illud jam perspicuum profecto est, si neque amens pater, neque perditus filius fuerit; (*n*) neque odii causam patri, neque sceleris filio fuisse.

42 XV. NESCIO, inquit, quæ causa odii fuerit: fuisse odium intelligo: quia antea, cum duos filios haberet, illum alterum, qui mortuus est, secum omni tempore volebat esse: hunc in prædia rustica relegarat. Quod Erucio accidebat in mala nugatoriaque accusatione, idem mihi usu venit in causa optima. Ille quomodo crimen commenticium confirmaret, non inveniebat: ego res tam leves qua ratione infirmem ac diluam, reperire non possum.

43 (*o*) Quid ais, Eruci? tot prædia, tam pulcra, tam fructuosa

SCHOLIASTES.

(*i*) *Quæ res igitur tantum.*) Augeret rem, ut incredibile videatur crimen, non dixit scelus, sed *furorem*. & bene dixit *furorem*. declaravit, nisi perdita mentis sanitate non posse de parricidio cogitari.

(*k*) *Necesse est enim.*) Quæ causa est, quare occidit patrem? quia non placebat patri. incipit alia causa.

(*l*) *In unico filio,*) Eleganter hoc intulit, quod naturale sit, ut unicis liberis quamvis petulantibus promptius indulgeamus.

(*m*) *Omnium constantissimus,*) Manifeste namque quid esset constantia hic ostendit, cum contrariam posuit amentiam.

(*n*) *Neque odii causam,*) Dicendo, *neque odii causam patri neque sceleris fuisse*, expedita facilitate conclusit & principalem & incidentem quæstionem.

(*o*) *Quid ais Eruci,*) Qualitatem prædiorum eam fuisse declarat,

c *alii* u- ctuosa Sex. Roscius filio suo, relegationis, ac supplicii gra-
tenda. tia, colenda ac c tuenda tradiderat? Quid hoc? 46 Patresfamilias, qui liberos habent, præsertim homines (p) illius ordinis, ex municipiis rusticanis, nonne optatissimum sibi putant esse filios suos rei familiari maxime servire, & in prædiis colendis operæ plurimum studiique consumere?

44 An amandarat hunc sic, ut esset in agro, ac tantummo-
d *alii* ut do aleretur ad villam? ut d commodis omnibus careret?
&. Quid si constat, hunc non modo colendis prædiis præfuisse, sed certis fundis, patre vivo, frui solitum esse? tamenne
P. B. 47 hæc attenta vita, & rusticana, relegatio atque amandatio appellabitur? Vides, Eruci, quantum distet argumentatio tua ab re ipsa, atque a veritate. Quod consuetudine patres faciunt, id, quasi novum, reprehendis; quod benivolentia fit, id odio factum criminaris: quod honoris causa pater filio suo concessit, id eum supplicii causa fecis-
e quod se dicis. Neque hęc tu non intelligis: sed usque eo e quid
Lamb. arguas, non habes, ut non modo tibi contra nos dicendum putes, verum etiam contra rerum naturam, contraque consuetudinem hominum, contraque opiniones omnium.

45 XVI. At enim, cum duos filios haberet, alterum a se non dimittebat, alterum ruri esse patiebatur. Quæso, Eruci, ut hoc in bonam partem accipias. non enim exprobrandi causa, sed commonendi gratia dicam.

(q) Si

SCHOLIASTES,

rat, quæ non magis pœnæ quam voluntati esset, quia dicebat *tot prædia. tot*, a numero. *Tam pulchra*, a qualitate. *fructuosa*, ab utilitate.

(p) *Illius ordinis.*) Illius fortunæ. quod si constat. nam præfuit ut dominum & ut patremfamilias decet. non tamquam relegatus a patre suo.

---

46. *Patresfamilias.*) Pall. & S. Victoris *patresfamilias*, quomodo rursus post paginam unam alteramque iidem codices. *Grut.*

47. *Hac attenta vita & rusticana.*) Pro *attenta*, amicus meus, homo doctus, ex vestigiis veteris scripturæ legebat *arta*. Ursin. Minime gentium *arta*. *attentus* enim est frugi, parcus, diligens, ut apud Horat. ep. 1. 17.

Durus, ait, Vultei, nimis attentusque videris
Esse mihi,

Attentus nimirum *ad rem*. Integra locutio est apud Terent. in Adelph. v. 8. *Attenti ad rem nimiam in senecta sumus*. Grævius. Editiones rancidæ vetustatis, *hac a te vita*. Pall. pr. & tert. item S. Victoris *hac attente vita*. Amicus quidam Lambini *arta vita*. ego malim receptam; nisi si aliud quid subest. *Grut.*

48. *Agri-*

(q) Si tibi fortuna non dedit, ut patre certo nascerere, ex 46
quo intelligere posses, qui animus patrius in liberos esset: at natura certe dedit, ut humanitatis non parum haberes. eo accessit studium doctrinæ, ut ne a litteris quidem alienus esses. Ecquid tandem tibi videtur (ut ad fabulas veniamus) senex ille Cæcilianus minoris facere Eutychum, filium rusticum, quam illum alterum, Chærestratum? (nam ut opinor, hoc f nomine est) alterum in urbe secum honoris causa habere? alterum rus supplicii causa relegasse? Quid ad istas ineptias abis? inquies.

f alii nomen ei.

Quasi vero mihi difficile sit, quamvis multos nomina- 47
tim proferre, ne longius abeam, (r) vel tribules, vel vicinos meos, qui suos liberos, quos plurimi faciunt, [48] agricolas assiduos esse cupiunt. Verum, homines notos sumere odiosum est, cum & illud incertum sit, velintne hi sese nominari: & nemo vobis magis notus futurus sit, quam est hic Eutychus: & certe ad rem nihil intersit, utrum hunc ego comicum adolescentem, an aliquem ex agro Vejente nominem. Etenim hæc conficta arbitror a poetis esse, P. XXVI.
ut effictos nostros mores in alienis personis expressamque imaginem g nostræ vitæ quotidianæ videremus.

g nostram alii.

(s) Age

SCHOLIASTES.

(q) *Etenim si tibi natura concessit.*) Constabat hunc Erucium incerto patre natum. hic autem dicebat, propter odium Roscium ruri relegatum. modo Cicero adludit: nam dicebat ille: Vis nosse quia hunc odio pater habuit. cum duos haberet filios, quem amabat secum habebat; quem oderat ruri dederat. dicit Cicero: agnosce Eruci, quid dicturus sum; si tu de incerto patre natus es, nescis quid sit amor in filios parentum, tamen vel litteris scire potuisti, a quibus alienus non es, quemadmodum diligunt patres; & dat exemplum. Apud Cæcilium comœdiographum inducitur pater quidam, qui habebat duos filios, & illum quem odio habebat secum habebat, quem amabat ruri dedit. Ergo vides quia amavit Roscium pater, siquidem hunc agris dederat. quid ad istas nugas habes? inquit. cœpit dicere adversarius: quamdiu me, inquit, ad fabulas vocas? dicit Tullius: ego quidem habeo multorum exempla, quæ proferam, vel amicorum, sed forsitan isti se nominari nolunt. quamquam quos magis debemus ad exempla proferre, quam Comicos, qui ideo a poetis inducuntur, ut illorum actibus vitæ nostræ videamus imaginem.

(r) *Vel tribules.*) Qui de una tribu sunt, tribules dicuntur.

---

48. *Agricolas assiduos.*) qui semper versantur ruri in agris colendis. Sic Plautus *urbanos assiduos* dicit qui semper in urbe versantur. vide Gronov. de Pec. Vet. Lib. IV. c. 9. *Gravius.*

49. *Quid*

(s) Age nunc, refert animum, sis ad veritatem, & considera, non modo in Umbria, atque in ea vicinitate, sed in his veteribus municipiis, quæ studia a patribusfamilias maxime laudentur. jam profecto te intelliges (t) inopia criminum summam laudem Sex. Roscio vitio & culpæ dedisse.

48 XVII. At non modo hoc patrum voluntate liberi faciunt: (u) sed permultos & ego novi, & (nisi me fallit animus) unusquisque vestrum, qui & ipsi incensi sunt studio, quod ad agrum colendum attinet: vitamque hanc rusticam, quam tu probro, & crimini putas esse oportere, & honestissimam, & suavissimam esse arbitrantur.

49 49 Quid censes hunc ipsum Sex. Roscium? quo studio, & qua intelligentia esse in rusticis rebus? ut ex his propinquis ejus, hominibus honestissimis, audio, 50 non tu in isto

SCHOLIASTES.

(s) *Age nunc refer ad animum.*) Adhuc in questione illa versatur, quia dicebat adversarius, ideo occisum a filio patrem fuisse, quod ruri semper dedisset operam. hic dicit, omnibus placere vitam rusticam.

(t) *Inopia criminum.*) Id est, cum non habet quod objiciat Erucius Roscio, id objicit, quod ad laudem Roscii proficit.

(u) *Sed permultos ego novi.*) Sensus hujus capitis talis est: non modo parentes filios suos volunt studio agendi detineri, in tantum putant vitam rusticam optimam, ut & ipsi studio agendi operam dent.

---

49. *Quid censes hunc ipsum Sex. Roscium.*) In hoc ambitu verborum cur de mendo homines pereruditi suspicati sint, mihi quidem causa non videtur, nam, quod sequitur, *Quo studio, qua intelligentia esse in rebus rusticis?* similiter locutum esse video Ciceronem aliis in locis, ut lib. I. de Orat. *Quid censes, si ad alicujus ingenium vel par, vel majus illa, qua ego non attigi, accesserint, qualem illum, & quantum oratorem futurum?* Et in Rullum II. c. 17. *Quid censetis, cum isti decemviri cum imperio, cum fascibus, cum illa delecta finitorum juventute per orbem terrarum vagabuntur, que tandem animo, quo metu, quo periculo miseras nationes futuras?* Et lib. II. Offic. *Quid enim censetis superiorem illum Dionysium, quo cruciatu timoris angi solitum? quid Alexandrum, quo animo vixisse arbitramur?* P. Manutius.

50. *Non tu in isto artificio accusatorio callidior es, quam hic in suo.*) *Callidos* ipse libro III. de Nat. deorum, sic interpretatur, *quorum tanquam manus opere, sic animus usu concalluit*. *Callidior* igitur, peritior, exercitatior. etenim non quasi in vitio positum accipiendum est. Hotom. Plaut. Asin. I. 3. *Ad suum quemque hominem quæstum esse aequum est callidum*. Tacit. II. Hist. 31. *Quo nemo ea tempestate callidior rei militaris*. Grævius.

51. Quid

isto artificio accusatorio (*x*) callidior es, quam hic in suo. Verum, ut opinor, quoniam ita Chrysogono videtur, qui huic nullum prædium reliquit, (*y*) & artificium obliviscatur, & studium deponat, licebit. Quod tametsi miserum & indignum est, feret tamen æquo animo, judices, si per vos vitam & famam potest obtinere. (*z*) Hoc vero est, quod ferri non potest, si & in hanc calamitatem venit propter prædiorum bonitatem & multitudinem: &, quod ea studiose coluit, id erit ei maxime fraudi: ut parum miseriæ sit, quod aliis coluit, non sibi, nisi etiam, quod omnino coluit, crimini fuerit.

XVIII. (*a*) NÆ TU, ERUCI, accusator esses ridiculus, si illis temporibus natus esses, cum ab aratro arcessebantur, qui consules fierent. Etenim, qui præesse agro colendo flagitium putes, profecto illum Atilium, quem sua manu spargentem semen, [51] qui missi erant, convenerunt, homi- 50

SCHOLIASTES.

(*x*) *Tu callidior quam hic*,) Diversa quidem artificia sunt, sed quoties ad finem veniunt, similia sunt, agricola & advocatus. Ars quidem dissimilis est, sed tamen ars est. in sua quisque arte melior illo, quum imperitus in meliore parte est positus. Erucius accusator objiciebat rusticam vitam Roscio. dicit Tullius, in hoc meliorem esse Roscium Erucio, quod melior sit ille agricola, quam ille accusator, illa scilicet conditione, qua superius diximus.

(*y*) *Et artificium obliviscar*.) Sensus talis est: quoniam Chrysogonus vituperavit vitam rusticam, desinat ipse exequi curam alendorum agrorum, quos Roscio tulit. Nam licet doleat Roscius, quod amisit agros, tamen contentus est, si vel vitam habeat: ut ostendat, crudelem esse Chrysogonum, qui ne inopia quidem aliena contentus est.

(*z*) *Hoc vero est, quod ferri nullo modo potest*.) Sensus hujus capitis talis est: causa, inquit, totius periculi agrorum possessio est. argumentum falsi criminis, cultura: nam ideo accusatur Roscius, quia dives fuit. id est inventum argumentum criminis, quoniam agros coluit; idcirco dicitur occidisse patrem, quia in agro fuit; sed tamen, inquit, liberatus est omni suspicione: nam ipsos agros aliis coluit, scilicet Chrysogono.

(*a*) *Næ tu, Eruci, accusator esses*.) Circa Chrysogonum. Apud antiquos ante dabant ruri aliquos, sic militiæ: dat autem exemplum unde vulneret Erucium. M. Atilius Serranus semper ruri dabat operam; hic dum terræ semina mandaret, missi sunt ad eum legati factus est consul. aratorium pulverem palma detersit. Ergo hoc dicit Tullius: Tu Eruci, qui vituperas vitam rusticanam, valde stultus esses illo tempore, quo Serranus consul factus. siquidem tanta innocentia agrorum est, ut civitati leges referant.

51. *Qui missi erant*.) Ut consulem esse factum nunciarent. Valerius Max. libro IV. cap. 4. Plinius libro XVIII. cap. 3. P. Manut.

52. Cum

P. B. hominem turpissimum atque inhonestissimum judicares? At hercule majores nostri longe aliter & de illo & de ceteris talibus viris existimabant. itaque ex minima tenuissimaque republica maximam, & florentissimam nobis reliquerunt. Suos enim agros studiose colebant: non alienos (*b*) cupide appetebant: quibus rebus, & agris, & urbibus, & nationibus, rempublicam, atque hoc imperium & populi Romani nomen auxerunt.

h quod *alii.*

(*c*) Neque ego hæc eo profero, h quo conferenda sint cum hisce, de quibus nunc quærimus: sed ut illud intelligatur, cum apud majores nostros summi viri, clarissimique homines, qui omni tempore ad gubernacula reipublicæ sedere debebant, tamen in agris quoque colendis aliquantum operæ, temporisque consumserint; ignosci oportere ei homini, qui se fateatur esse rusticum, 52 cum ruri i assiduus semper vixerit: cum præsertim nihil esset, quod aut patri gratius, aut sibi jucundius, aut re vera honestius facere posset.

i assiduo *Guliel.*

Odium igitur acerrimum patris in filium ex hoc, opinor, ostenditur, Eruci, quod hunc ruri esse (*d*) patiebatur. numquid est aliud? Immo vero, inquit, est. nam istum exheredare in animo habebat. Audio: nunc dicis aliquid, quod ad rem pertineat. nam illa, opinor, tu quoque concedis levia esse, atque inepta. Convivia cum patre non inibat. quippe qui ne in oppidum quidem, nisi perraro, veniret. Domum suam istum non fere (*e*) quisquam vocabat. nec

SCHOLIASTES.

(*b*) *Cupide adpetebant.*) Hic Sullam tangit. sub quo multi agros suos perdiderunt.

(*c*) *Neque hac profero qua conferenda sint.* Quasi hoc accusator objiciat: Ergo tu confers Roscium & illo Serrano & ceteris nobilissimis viris. dicit Cicero: non ego confero cum his Roscium, sed volo ostendere, tantum posse agros, ut majores nostri, cum semper reip. darent operam, tamen semper agros coluerint.

(*d*) *Patiebatur.*) Bene dicit *patiebatur*, quasi magis volenti obtemperaverit pater, quam ipse noluerit esse.

(*e*) *Quisquam vocaret.*) Id est, ad cenam. severitatem judicis risu relaxavit, quoniam ille objecerat, cum nullo convivium iniit. dicit Cicero. qui eum pasceret, qui & in agro esset semper, & nunquam invitantem invitaturus esset.

---

52. *Cum ruri assiduus semper vixerit.*) *Qui ruri assiduus, &c.* quod magis placet. paullo post vetus liber pro *rure vocaturus*, habet *revocaturus*. Ursin.

53. *Qui*

nec mirum, 55 qui neque in urbe viveret, neque revocaturus esset.

XIX. VERUM hæc quoque tu intelligis esse nugatoria. Illud, quod cœpimus, videamus; quo certius argumentum odii reperiri nullo modo potest. Exheredare pater filium cogitabat. Mitto quærere, qua de causa: quæro, qui scias: tametsi te k dicere atque enumerare causas omnes oportebat. 54 & id erat certi accusatoris officium, qui tanti sceleris argueret, explicare omnia vitia atque peccata filii, quibus incensus parens potuerit animum inducere, ut naturam ipsam vinceret: ut amorem illum penitus insitum ejiceret ex animo: ut denique patrem esse sese oblivisceretur. quæ sine magnis hujusce peccatis accidere potuisse non arbitror. 53

k edicere. *Guliel.*

P.XXVII.

Verum concedo tibi, ut ea prætereas, quæ, cum taces, nulla esse concedis. l Illum quidem voluisse exheredare, certe tu planum facere debes. Quid ergo affers, quare id factum putemus? Vere nihil potes m dicere. Finge aliquid saltem commode: ut ne plane videaris id facere, quod aperte facis, hujus miseri fortunis, & horum virorum talium dignitati illudere. Exheredare filium voluit. Quam ob causam? Nescio. Exheredavitne? Non. Quis prohibuit? Cogitabat. n Cogitabat? cui dixit? Nemini. 55 Quid est aliud 54

l Illud *Guliel.*

m *forte* edicere *Verb.*

n *alii omittunt hoc* cogitab.

53. *Qui neque in urbe viveret, neque revocaturus esset.*) Ex Orci cancellis retraxi lectionem hanc priscam, firmatamque Pall. nostris omnibus. mediæ ætatis cusi, *qui neque in urbe viveret, neque rure vocaturus esset;* quod ferre potuisset Hotomanus, si reponeretur *evocaturus*, contra libros scriptos. interim accessit Manutianis, *quem neque in urbe videret neque rure vocaturus esset;* quomodo & Lambinus & ceteri in hunc diem. prorsus male. nam reddit rationes duas, cur non invitaretur in urbe; quia, inquit, ibidem non vivebar, & alioquin non erat iterum mox convivio excepturus invitatores suos. consulatur Gulielmius Quæstionibus Plautinis cap. 8. in Amphitruonem. *Grut.*

54. *Id erat certi accusatoris officium.*) *Certi*, id est docti, & exercitati, & suum munus bene & ratione fungentis. *Hotom.* Male. *certus accusator*, est fide dignus, cui merito credas. vide superius quæ notata sunt ad Orat. pro Quint. c. 3. ubi est *certus paterfamilias*, & ad lib. IX. ad Fam. ep. 19. *Gravius.*

55. *Quid est aliud, judicio, ac legibus, ac majestate vestra abuti?*) Modus reprehendendi, Ciceroni familiaris, cum quadam iracundia. exempla de multis afferam pauca. in Pisonem: *Quid est aliud furere, non cognoscere homines, non cognoscere leges, non senatum, non civitatem?* Phil. I. *Quid est aliud hortari adolescentes, ut turbulenti, ut seditiosi cives sint?* Phil. II. *Quid est aliud tollere e vita vitæ societatem?* Et Phil. V. bis. Phil. X. XII. *P. Manut.*

judicio, ac legibus, ac majestate vestra abuti ad quæstum; atque ad libidinem, nisi hoc modo accusare; atque id objicere, quod planum facere non modo non possis, verum ne coneris quidem?

55 (*f*) Nemo nostrum est, Eruci, quin sciat, tibi inimicitias cum Sex. Roscio nullas esse. vident omnes, qua de causa huic inimicus venias. sciunt hujusce pecunia te adductum esse. Quid ergo est? ita tamen quæstus te cupidum esse oportebat, ut horum existimationem (*a*) [56] legem Remmiam putares aliquid valere oportere.

(*b*) XX. Accusatores multos esse in civitate utile est, ut metu contineatur audacia. verumtamen hoc ita est utile, ut ne plane illudamur ab accusatoribus. Innocens est quispiam. verumtamen, quamquam abest a culpa, suspicione tamen non caret. tametsi miserum est, tamen ei, qui hunc accuset, possim aliquo modo ignoscere. cum enim aliquid habeat, quod possit criminose ac suspiciose dicere, aperte ludificari & calumniari sciens non videatur.

Quare

SCHOLIASTES.

(*f*) *Nemini vestrum est Eruci.*) Apud antiquos eloquentia nullo præmio laudabilior fuit; siquidem omnis ars ex pretio vilior efficitur. Ergo nec accusator nec defensor accipiebat pecuniam, modo vult ostendere orator; quia accepit pecuniam Erucius, ut accusaret Roscium: nam ostendit cum eo inimicitias fuisse, socia ergo res est; ut hoc quadruplatione fecerit: nam si accusasset aliquis reum, & vicisset; quartam partem bonorum ejus accipiebat.

(*a*) *Legem Remmiam.*) Qua qui calumniabatur damnabatur, si crimen adprobare non poterat.

(*b*) *Accusatores esse.*) Semper vitia vicina timore vilescunt. Ergo in his capitibus hoc dicit Cicero. In civitate semper debent plures accusatores esse, ut timeant improbi vel innocentes. nam & innocentes (f. *nocentes*) damnari non possunt, nisi accusati fuerint, & si qua erit suspicio innocentibus, dum accusantur, purgari possunt. ergo non sunt reprehendendi accusatores.

---

56. *Legem Remmiam,*) Ant. Augustinus vetustiorum codicum & Pandectar. Flor. secutus scripturam *Remmiam* pro *Memmiam* emendavit; quam lectionem Gabrieli quoque Faerno placuisse ex ejus adnotationibus ad oram libri cognovi. Ego *Remiæ* gentis, præterquam apud Tacitum in Lib. II. mentionem non inveni: *Reniæ* extat memoria in antiquis denariis. *Ursin.* Haud aliter codd. Ant. Augustini vetustiores, neque abludebant Pall. in quibus *Herenniam* aut *Reimiam* aut *Reumiam*. plures quidem e publicatis *Memmiam*: sed enim antiquorum centum & amplius diserte præferunt istud nostrum. Pighius tamen omnino adserit in Fastis suis *Memmiam*, anno DCXIII. *Grut.*

57. An

Quare facile omnes patimur; esse quamplurimos accusatores, quod innocens si accusatus sit; absolvi potest: nocens, nisi accusatus fuerit, condemnari non potest. Utilius est autem absolvi innocentem; quam nocentem causam non dicere. (c) 57 Anseribus cibaria publice locantur, & canes aluntur in Capitolio, ut significent; si fures venerint. At fures internoscere non possunt: significant tamen, siqui noctu in Capitolium venerint: &, quia id est suspiciosum, tametsi bestiæ sunt, tamen in eam partem potius peccant; quæ est cautior. Quod si luce quoque canes latrent, 58 tum deos salutatum aliqui venerint: opinor, 56 P. B.

59 iis

SCHOLIASTES.

(c) *Si anseribus cibaria.*) In Capitolio canes & anseres cibaria solebant accipere: propterea quod anseres nuntii sunt hostium; canes ultores. quod enim illi clamoribus nuntiant, illi morsibus vindicant.

57. *Anseribus cibaria publice locantur, & canes aluntur in Capitolio.*) De anseribus, qui canibus dormientibus, Gallorum in Capitolium ascensum persenserunt; & clangore vigiles excitarunt, nota est historia ex Livio, & Plutarcho de Fortuna Populi R. & in vita Camilli: Ob eam causam anseribus cibaria Censores magistratum ineuntes locare solitos tradit idem Plutarchus in problematis. Sed de canibus non idem puto. eos enim tum dormisse, quum anseres vigilantes custodes excitarunt, Plutarchus & Plinius itemque Columella testantur: Itaque Plutarchus in lib. De fortuna P. R. canis in crucem sublati signum in Capitolio positum tradit; anseris autem in strato pretioso & ferculo residentis: Verba Plutarchi hæc sunt: Πομπεύει δὲ μέχρι νῦν ἐπὶ μνήμῃ τῶν τότε συμπτωμάτων ἡ τύχη. κύων μὲν ἀνεσταυρωμένος, χὴν δὲ μάλα σεμνῶς ἐπὶ στρωμνῆς πολυτελοῦς, καὶ φορείου καθήμενος. Plinius autem libro X. *Est*, inquit, *anseri vigil cura, Capitolio testata defenso, per id tempus canum silentio proditis rebus: Quamobrem cibaria anserum Censores in primis locant.* Idem libro XXIX. *Eadem de causa supplicia annua canes pendunt, inter adem Juventutis & Summani, vivi in furcas sambucea arbore fixi.* Lucretius:

Romulidarum arcis servator candidus anser.

Columella lib. VIII. *Nam clangore prodit insidiantem, sicut etiam memoria tradidit, in obsidione Capitolii: quum adventu Gallorum vociferatus est; canibus silentibus.* Virg. Æneid. VIII.

Atque hic auratis volitans argenteus anser
Porticibus, Gallos in limine adesse canebat. Hotom.

58. *Cum deos salutatum aliqui venerint.*) Proprio in hanc rem vocabulo usus est Cicero; quum dicit *salutare deos*; quod postea frequentius a gestu salutantium dixerunt *adorare*. In re tam nota non est, quod diutius immorer; posteaquam indicavero plura desiderantibus adeundos esse Brissonium Lib. I. de Formulis p. 33. & sequentibus; & de ipso adorationis ritu Ouzelium ad Minucii Felicis Octavium p. 9. *Verburgi.*

59. iis

[59] iis crura suffringantur, quod acres sint etiam tum, cum suspicio nulla sit.

57 Simillima est accusatorum ratio. Alii vestrum anseres sunt, qui tantummodo clamant, nocere non possunt: alii canes, qui & latrare & mordere possunt. Cibaria vobis præberi videmus: vos autem maxime debetis in eos impetum facere, qui merentur. hoc populo gratissimum est. deinde si voletis, etiam tum, cum verisimile erit aliquem commisisse, in suspicione latratote. id quoque concedi potest. Sin autem sic agetis, ut arguatis aliquem patrem occidisse, neque dicere possitis, aut quare, aut quomodo; ac tantummodo sine suspicione latrabitis; o crura quidem vobis nemo suffringet: sed si ego hos bene novi, [66] litteram illam, cui vos usque eo inimici estis, (d) [61] ut etiam eas omnes oderitis,

• cruci q. vos n. suffiget. *Lamb.*

SCHOLIASTES.

(*d*) *Litteram illam.*) Quotiescumque aliquem damnabant judices, K litteram faciebant; A absolvebant. Hoc ergo dicit Cicero. si aliquem sine suspicione accusaveritis, vobis crura frangantur. etiam K sic odistis ut etiam per ipsam fugiatis Kalendas. propterea quod Kalendæ per K scribuntur.

---

59. *Iis crura suffringantur.*) Hæc scriptura mss. hæc editionum omnium. neque est quod hæreat Lambinus in eo *suffringere*. unde enim alias *suffragines*? interim non est, ut putemus etiam revera canibus fracta crura. non. sed erat Romanis fere in ore *crurifragium*, cum alicui minarentur malum. ut pluribus probavi ad illud Plauti Milite sc. II. actu II. *Nisi hercule defregeritis talos, posthac &c.* Grut.

60. *Litteram illam, cui vos, &c.*) Litteram *C.* significari putat Hotomanus, quæ esset calumniæ nota, seu quæ significaret accusatorem esse calumniatum. Inurebatur autem frons calumniatorum certa aliqua nota ignominiæ causa, ut docet Adr. Turnebus lib. Advers. VIII. cap. 22. sed verius est, non litteram *C.* sed *K.* fuisse calumniæ notam. Et vero *calumniæ* nomen, & quæ sunt ejusdem originis, ut *calumniari*, & *calumniator*, scribebantur a veteribus Rom. per *K.* non per *C.* Lambinus. Bene Lambinus, *K.* enim fuisse calumniæ notam, quia veteres *Kalumnia* scripserint, eamque inustam fuisse frontibus kalumniatorum, iisque præterea hanc pœnam imponi solitam fuisse, ut amplius accusare non possent, ostendit ex Paullo JC. ex libro XLVIII. dig. ad SC. Turpilianum Vossius in Aristarcho lib. I. cap. 17. Hinc & Papinianus *hominem integræ* frontis opponit *kalumnia damnato*. Græv. Celebria in hanc rem Plinii verba sunt in Paneg. c. 35. ad quæ videndus est Lipsius. Ceterum videndi Sigonius Lib. II. De Judiciis c. 25. & Gravina de Legibus & SCtis. §. CVIII. ubi plura huc facientia reperiuntur. Quibus probe expensis, non vereor, ne quis me temerarium sit vocaturus, si pro *ut etiam eas omnes oderitis* legero, *ut etiam kappas omnes* aut *kappa omnia oderitis*. Verburg.

61. *Ut etiam eas omnes.*) Ita diserte Pal. pr. nam alii, *ut etiam* ca-

ritis, ita vehementer ad caput affigent, ut postea neminem alium, nisi fortunas vestras, accusare possitis.

XXI. QUID MIHI AD defendendum dedisti, bone accusator? quid hisce autem ad suspicandum? Ne exheredaretur, veritus est. audio. sed qua de causa vereri debuerit, nemo dicit. Habebat pater in animo. Planum fac. nihil est: non, quicum deliberarit, quem certiorem fecerit, unde istud vobis suspicari in mentem venerit. Cum hoc modo accusas, Eruci, nonne hoc palam dicis? ego, quid acceperim, scio: quid dicam, nescio. unum illud spectavi, quod Chrysogonus ajebat, neminem isti patronum futurum: de bonorum emptione, deque ea societate neminem esse, qui verbum facere hoc tempore auderet. Hæc te opinio falsa in istam fraudem impulit. non mehercule verbum fecisses, si tibi quemquam responsurum putasses. 58 P. XXVIII.

Operæ pretium erat, si animadvertistis, judices, negligentiam ejus in accusando considerare. Credo, cum vidisset, qui homines in hisce subselliis sederent, quæsisse, num ille aut ille defensurus esset: de me ne suspicatum quidem, 62 quod antea causam (e) publicam nullam dixerim. posteaquam invenit neminem eorum, qui possunt, & solent; ita negligens esse cœpit, ut cum in mentem veniret ei, resideret: deinde spatiaretur: nonnumquam etiam puerum vocaret, credo cui cœnam imperaret: prorsus (f) ut vestro con- 59

SCHOLIASTES.

(e) *Publicam.*) Bene dixit publicam. Ceterum privata dixerat ut Quintiana & ceteras.

(f) *Ut vestro consensu pro summa.*) Hoc vel ad notionem judicum dixit, quos dicit ita contemptui ductos habere Erucio, ut etiam hoc poterit cogitare. vel certe ad irrisionem dixit.

---

calumniis, quod & de suis annotavit Hotomanus; qui malebat *ut etiam alias omnes*, quod statim arripuit Lambinus Aldusque Nepos, atque si esset e libris. malo exemplo. Pighius noster, cum invenisset in editionibus primis *ut etiam calumnias oderitis*, conjiciebat, *ut etiam cal. omnes.* tanquam respexerit Cicero ad eorum æs alienum ac debita, quæ singulis Kalendis exigi solebant a debitoribus. videatur ipse in Fastis, dicto antea loco. *Grut.*

62. *Quod antea causam nullam publicam dixerim.*) Judicia publica sunt, quæ habentur de criminibus, non omnibus, sed eorum, quorum castigatio pertinet ad exemplum, sive incitandis bonis ad præmia ob benefacta, sive deterrendis a flagitio malis pœnæ metu, quæ omnia publici boni causam habent, & hinc leges de iis conditæ, publicæ dictæ sunt, & causæ publicæ, ut multis erudite docet Cl. Salmasius de modo Usurarum cap. 3. quem vide. *Gravius.*

confessu, & hoc conventu, pro summa solitudine abuteretur.

60 XXII. PERORAVIT aliquando: assedit, surrexi ego, respirare visus est, quod non alius potius diceret. cœpi dicere. Usque eo animadverti, judices, eum jocari, atque 63 alias res agere, p ante quam Chrysogonum nominavi: quem (*g*) simulatque attigi, statim homo se erexit. mirari visus est. intellexi, 64 quid eum pupugisset. Iterum ac tertio nominavi. Postea homines cursare ultro & citro non destiterunt, credo, qui Chrysogono nuntiarent, esse aliquem in civitate, qui contra voluntatem ejus dicere auderet: aliter causam agi, atque ille existimaret: aperiri bonorum emptionem: vexari pessime societatem: gratiam, potentiamque ejus negligi: judices diligenter attendere: populo rem indignam videri.

p quoad *Lamb.*

61 (*h*) Quæ quoniam te fefellerunt, Eruci, quoniamque vides versa esse omnia; causam pro Sex. Roscio, si non commode, at libere dici: quem dedi putabas, defendi intelligis: quos tradituros sperabas, vides judicare: restitue nobis aliquando veterem tuam illam calliditatem atque prudentiam: confitere q huc ea spe venisse, quod putares 65 hic latrocinium, non judicium futurum. (*i*) De parricidio causa dicitur: ratio ab accusatore reddita non est, quam ob causam patrem filius occiderit.

P. B.

q te huc *Lamb.*

Quod

SCHOLIASTES.

(*g*) *Simul atque attigi.*) Bene dixit attigi potentem & quæ se nollet nominari.

(*h*) *Quæ quoniam.*) Erucium irridet.

(*i*) *De parricidio causa dicitur.*) Cecidit locus communis de parricidio quemadmodum superius. non potuisse fieri parricidium sine causa.

63. *Alias res agere.*) *Agere* vetuste pro attendere, animadvertere. Hinc illa vox præconis in sacrificiis: *Hoc age*, & apud Plautum frequentissime. Ergo ex contrario *alias res agere* dicuntur qui non attendunt. *Hotom.*

64. *Quid eum pupugisset.*) Libri veteres habent, *pepugisset*. vide A. Gell. lib. 6. cap. 9. *Lambin.*

56. *Hic latrocinium, non judicium.*) *Latrocinium* sæpe est fraus, insidiæ. Sententia est se credidisse hac fraudulenta parricidii accusatione, nemine causam Sex. Roscii agente, Roscium facile damnatum iri Sallust. Jugurth. IX. *Furtim & per latrocinia potius, quam bonis artibus ad imperia & honores nituntur.* Cicer. II. ad Q. Fratrem ep. 2. *Quid futurum sit latrocinio tribunorum, non divino: sed tamen suspicor per vim rogationem Caninium laturum.* Grævius.

66. *T. Clæ-*

Quod in minimis noxiis, & in his levioribus peccatis, quę magis crebra, & jam prope quotidiana sunt, maxime & primum quæritur, quæ causa maleficii fuerit; id Erucius in parricidio quæri non putat oportere. in quo scelere, judices, etiam cum multæ causæ convenisse unum in locum, atque inter se congruere videntur; tamen non temere creditur, neque levi conjectura res penditur, neque testis incertus auditur, neque accusatoris ingenio res judicatur. Cum multa antea commissa maleficia, tum vita hominis perditissima, tum singularis audacia ostendatur necesse est; neque audacia solum, sed summus furor atque amentia. hæc cum sint omnia, tamen exstent oportet expressa sceleris vestigia, ubi, qua ratione, per quos, quo tempore maleficium sit admissum. quæ nisi multa & manifesta sunt, profecto res tam scelesta, tam atrox, tam nefaria credi non potest. 62

Magna est enim vis humanitatis: multum valet communio sanguinis: reclamitat istiusmodi suspicionibus ipsa natura; portentum atque monstrum certissimum est, esse aliquem humana specie & figura, qui tantum immanitate bestias vicerit, ut, [r] propter quos hanc suavissimam lucem adspexerit, eos indignissime luce privarit: cum etiam feras inter sese partus, atque educatio, & natura ipsa conciliet. 63

[r] alii per quos.

XXIII. (k) NON ITA MULTIS ante annis ajunt, 64
66 T. Clœlium quendam Tarracinensem, hominem non obscu-

SCHOLIASTES.

(k) *Non ita multis annis.*) Cæcilius quidam Terracinensis fuit: hic habuit adulescentes filios. cum in uno conclavi esset, mane pater occisus est. cum agererur causa, argumentabantur accusatores filiorum quod ipsi fecissent parricidium. poterat inquit aliquis alius occidere. cum ibidem essent duo filii adulescentes qui possent defendere. Cum pene vincerentur filii, interrogarunt judices quomodo eos invenissent juvenes. dixerunt dormientes. Tunc pronuntiaverunt judices innocentes juvenes. numquam enim tale facinus habere quierem. Ostendit tamen (suprascriptum *autem*) tantum valere parricidium, ut statim prodatur conscientia.

66. *T. Clœlium quendam Terracinensem.*) *T. Cœlium* reperio scriptum apud Valerium Max. & *Cœlios fratres*, ubi hanc ipsam historiam exponit. Hoc amplius, *Tarracinensem*. quo modo sine dubio corrigendum hoc loco est. Est enim *Tarracina*, ut Plinius scribit, oppidum Volscorum, quorum lingua *Anxur* nominatur. *Hotoman.* Quidam emendant *Tarracinensem*, sed male: est enim *Terrace-*

P. XXIX. obscurum, cum cœnatus cubitum in idem conclave cum duobus adolescentibus filiis isset, inventum esse mane jugulatum, cum neque servus quisquam reperiretur, neque liber, ad quem ea suspicio pertineret: id ætatis autem duo filii propter cubantes ne sensisse quidem se dicerent; nomina filiorum de parricidio delata sunt. [67] Quid postea? erat sane suspiciosum. f neutrum sensisse? ausum autem esse quemquam se in id conclave committere, eo potissimum tempore, cum ibidem essent duo adolescentes filii, qui & sentire & defendere facile possent?

f neutrumne Lamb.

65 Erat porro nemo, in quem ea suspicio conveniret. Tamen cum planum judicibus esset factum, aperto ostio dormientes eos repertos esse; judicio absoluti adolescentes, & suspicione omni liberati sunt. Nemo enim putabat, quemquam esse, qui, cum omnia divina atque humana jura scelere nefario polluisset, somnum statim capere potuisset: propterea quod qui tantum facinus commiserunt, non modo sine cura quiescere, sed t ne spirare quidem sine metu possunt.

t alii respirare.

66 (l) XXIV. VIDETISNE, quos nobis poetæ tradiderunt, patris ulciscendi causa, [68] supplicium de matre sumsisse, cum præ-

SCHOLIASTES.

(l) *Videtisne eos.*) Orestes & Alcmæon. bonum in parricidio piæ mentis exemplum. isti, si credendum est, matres suas bona mente percusserunt.

racenensem scriptum in vetustissimo libro, eamque scripturam confirmat antiquus lapis, in quo TERRACENA incisum est, pro *Tarracina*. Ursin. Imo fuit hæc scribendi ratio posteriorum temporum, cum *Terracina*, uti etiam nunc, dicere cœperunt pro *Tarracina*, ut ostendit Cluverius in Italia antiqua c. 6. *Cælium* legendum esse censet etiam Muretus. *Grav.*

67. *Quid postea? erat sane suspiciosum. neutrum sensisse? ausum autem esse quemquam se &c.*) Varie legitur hic locus in manuscriptis, in quorum uno est, *quid poterat enim tam suspiciosum esse, aut neutrum sensisse aut ausum &c.* in altero, *quod poterat satis esse suspiciosum aut neutrum &c.* Ursin. Aldina, ut exhibui, verum Victorii: *quod poterat sane esse suspiciosum. neutrum sensisse? ausum &c.* mire variant Palatini: sed videtur fuisse. *Quid poterat tam esse suspiciosum, neutrum aut non sensisse, aut ausum esse quemquam se &c.* quomodo fere etiam mss. Ursini. *Grut.*

68. *Supplicium de matre sumsisse.*) Orestem designat, qui Clytemnestram matrem, quæ de Agamemnonis, viri sui, nece, cum Ægystho adultero consenserat, occidit. Significare & Alcmæonem putarem, qui Amphiarai patris interitum, interfecta matre Eryphile, ultus est; sed ea verba, *Cum deorum immortalium jussis atque*

præsertim deorum immortalium jussis atque oraculis. id fecisse dicantur, tamen ut eos agitent furiæ, neque consistere usquam patiantur, quod ne pii quidem sine scelere esse potuerunt? Sic se res habet, judices. Magnam vim, [69] magnam necessitatem, magnam possidet religionem paternus maternusque sanguis: ex quo siqua macula concepta est; non modo elui non potest, verum usque eo permanat ad animum, ut summus furor atque amentia consequatur.

v leniri *edd. vet.*

Nolite enim putare, quemadmodum [70] in fabulis sæpe- 67
numero videtis, eos, qui aliquid impie scelerateque commiserint, agitari & perterreri Furiarum tædis ardentibus. Sua quemque fraus & suus terror maxime vexat: suum quemque scelus agitat amentiaque afficit: suæ malæ cogitationes conscientiæque animi terrent. hæ sunt impiis assiduæ domesticæque Furiæ; quæ dies noctesque parentum pœnas a consceleratissimis filiis repetant.

P. B.

Hæc magnitudo maleficii facit, ut, nisi pene manife- 68
stum parricidium proferatur, credibile non sit: nisi turpis adolescentia, nisi omnibus flagitiis vita inquinata, nisi sumtus effusi cum probro atque dedecore, nisi prorupta audacia, nisi tanta temeritas, ut non procul abhorreat ab insania. Accedat huc oportet odium parentis, animadversionis paternæ metus, amici improbi, servi conscii, tempus idoneum, locus opportune captus ad eam rem: pene dicam, respersas manus sãguine paterno, judices, videant oportet, si tantum facinus, tam immane, tam acerbum, credituri sint. Quare hoc, quo minus est credibile, nisi ostenditur: eo magis est, si convincitur, vindicandum.

XXV. ITAQUE cum multis ex rebus intelligi potest, 69
majores nostros non modo armis plus quam ceteras nationes, verum etiam consilio sapientiaque potuisse: tum ex hac re vel maxime, quod in impios singulare supplicium invenerunt. qua in re (*m*) quantum prudentia præstiterint

SCHOLIASTES.

(m) Quantum prudentia præstiterint his.) Athenienses dicit, unde leges latæ sunt.

---

atque oraculis id fecisse dicantur, ad Orestem potius, quam ad Alcmæonem, pertinent. Euripides in Orest. *P. Manut.*

69. *Magnam necessitatem.) Necessitas* hic est conjunctio sanguinis. & illis debitum officium, aliter *necessitudo*. vide Manut. ad ep. lib. II. ep. 19. ad Gamil. *Grav.*

70. *In fabulis.)* In Tragœdiis, *fabularum* enim nomine Latini & *Tragœdias* & *Comœdias* appellant. *Hotom.*

71. *Non*

terint iis, qui apud ceteros sapientissimi fuisse dicuntur, considerate.

70 Prudentissima civitas Atheniensium, dum ea rerum potita est, fuisse traditur. ejus porro civitatis sapientissimum (*n*) Solonem dicunt fuisse, eum, qui leges, quibus hodie quoque utuntur, scripserit. Is cum interrogaretur, cur nullum supplicium constituisset in eum, qui parentem necasset, respondit, se id neminem facturum putasse. Sapienter fecisse dicitur, cum de eo nihil sanxerit, quod antea commissum non erat, ne [71] non tam prohibere quam admonere videretur. Quanto majores nostri sapientius? qui cum intelligerent, nihil esse tam sanctum, quod non aliquando violaret audacia, supplicium in parricidas singulare excogitaverunt: ut, quos natura ipsa retinere in officio non potuisset, ii magnitudine pœnæ maleficio x summoverentur. (*o*) insui voluerunt in culleum vivos, atque ita in flumen dejici.

P. XXX.

x alii summo arcerentur.

71 XXVI. O SINGULAREM sapientiam, judices! nonne videntur hunc hominem ex rerum natura sustulisse & y eripuisse, cui repente cœlum, solem, aquam, terramque ademerunt, ut, qui eum necasset, unde ipse natus esset, careret iis rebus omnibus, (*p*) ex quibus omnia nata esse dicuntur? Noluerunt feris corpus objicere, ne bestiis quoque, quæ tantum scelus attigissent, immanioribus uteremur: non sic nudos in flumen dejicere, ne, cum delati essent in mare,

y deripuisse. Lamb.

SCHOLIASTES.

(*n*) *Solonem dicunt.*) Solon quidam Atheniensis fuit. hic legum inventor.

(*o*) *Insui in culleum vivos.*) Hic locus a Criticis reprehensus est. hunc autem locum alibi laudat Cicero. Sciendum tamen est, quia in hoc capite genus dicendi alterum est. tractat enim de supplicio parricidarum.

(*p*) *Ex quibus omnia nata esse dicuntur.*) Qui parentem persequitur naturæ jura persolvit. Constat nos a parentibus nutriri. si qui autem parentes necant, parentibus debent carere. Ex quatuor elementis constare omnia notum est, aere, igni, aqua, terra, his etiam nutrimur. Ergo ideo voluere majores insui culleis, ut carerent aere, terra, igni, aqua, quæ nutrirent hominem quemadmodum parentes. nam qui parentes necat: debet negari (*super scriptum c*) parentibus. id est elementis quæ nos nutriunt.

71. *Non tam prohibere quam admonere.*) Sic in oratione pro domo: *Neque erat causa cur prohibendo non tam deterrere videretur, quam admonere.* Hotom.

72. *Quo*

mare, z ipsum polluerent, 72 quo cetera, quæ violata sunt, (q) expiari putantur. Denique nihil tam vile, neque tam vulgare est, cujus partem ullam reliquerint.

73 Etenim quid tam est commune, quam spiritus vivis, 72
terra mortuis, mare fluctuantibus, litus ejectis? Ita vivunt, dum possunt, ut ducere animam de cœlo non queant: ita moriuntur, ut eorum ossa 74 terra non tangat: ita jactantur fluctibus, ut numquam a abluantur: ita postremo ejiciuntur, ut ne ad saxa quidem mortui conquiescant. Tanti maleficii crimen, cui maleficio tam insigne supplicium est constitutum, probare te, Eruci, censes posse talibus viris, si ne causam quidem maleficii protuleris? Si hunc apud bonorum emtores ipsos accusares, eique judicio Chrysogonus præesset; tamen diligentius paratiusque venisses.

Utrum, quid agatur, non vides? an apud quos agatur? 73
Agi-

z id ipsum *Lamb.*

a alluantur *Lamb.*

SCHOLIASTES.

(q) *Expiari putantur.*) Sic hoc dixit quasi omnia scelera mari expientur.

---

72. *Quo cetera, quæ violata sunt.*) *Violata* id est *polluta aliquo* nefario scelere. Apud Eurip. in Iphigenia in Taur. legitur ad hanc rem iste versus:

Θάλασσα κλύζει πάντα τ' ἀνθρώπων κακά.

De quo omnino videndus Laertius. Quare dissentio ab illis, qui Macrobii caput 1. Lib. III. Saturnal. ita intelligunt, atque huc accommodant, ut aqua fluviatili tantummodo, non etiam marina expiationem lustrationemque fieri solitam existiment, quum Euripides, cum hoc Ciceronis loco consentiens, contrarium plane comprobet Immo Cicero ad illum senarium Euripidis sine dubio allusit, ejusque sensum hic voluit quodammodo exprimere. *Saxonius.*

73. *Quid est tam commune.*) Hunc locum summis a populo R. clamoribus ac laudationibus exceptum scribit ipse in oratore ad Brutum, ubi etiam hoc adscribit, aliquanto post sentire se cœpisse, quam hæc scripsisset, nequaquam hæc satis deferbuisse. *Sunt enim omnia*, inquit, *sicut adolescentis, non tam re & maturitate, quam specie & expectatione laudati.* Morem fuisse populi, dum causæ ab oratoribus dicerentur, siquid insigniter dictum videretur, & strepitu & clamore testimonium dare, sibi ea quæ dicerentur vehementer probari, cum ex ipsius Ciceronis orationibus plurimis intelligitur, tum ex eo Quintiliani loco, quem ante protuli ex lib. Institutionum XI. *Hotom.*

74. *Terra non tangat: ita &c. abluantur.*) Ita Pall. edd. vett. Conjecerat in Comm. ad Oratorem Hotomanus, *terram non tangant: ita &c. alluantur*; idque statim arripuit Lambinus; sed sine causa. quamvis idem quoque secutus videatur Aldus Nepos. *Grut.*

75. *Est*

Agitur de parricidio : quod ſine multis cauſis ſuſcipi non poteſt. Apud homines autem prudentiſſimos agitur, qui
P. B. intelligunt, neminem ne minimum quidem maleficium ſine cauſa admittere.

XXVII. 75 ESTO: CAUSAM proferre non potes. tametſi ſtatim viciſſe debeo, tamen de meo jure decedam: & tibi, quod in alia cauſa non concederem, in hac concedam, fretus hujus innocentia. Non quæro abs te, quare patrem Sex. Roſcius occiderit: quæro, quomodo occiderit. 76 Ita quæro abs te, C. Eruci, quomodo: & ſic tecum agam, ut in eo loco vel reſpondendi vel interpellandi tibi poteſtatem faciam, vel etiam, ſi quid voles, interrogandi.

74 Quomodo occidit? ipſe percuſſit, an aliis occidendum dedit? Si ipſum arguis, Romæ non fuit. ſi per alios feciſſe dicis; quæro, ſervoſne, an liberos? quos homines? indidemne Ameria, an hoſce ex urbe ſicarios? Si Ameria: qui ſunt hi? cur non nominantur? ſi Roma: unde eos noverat Roſcius, qui Romam multis annis non venit, neque umquam plus triduo fuit? ubi eos convenit? quicum locutus eſt? quomodo perſuaſit? 77 pretium dedit? cui dedit? per quem dedit? unde, aut quantum dedit? nonne his veſtigiis ad caput maleficii perveniri ſolet? & ſimul tibi in mentem veniat, facito, quemadmodum vitam hujuſce depinxeris: hunc hominem ferum atque agreſtem fuiſſe: numquam cum homine quoquam collocutum eſſe: numquam in oppido conſtitiſſe.

75 Qua in re prætereo illud, quod mihi maximo argumento b ad hujus innocentium poterat eſſe, in ruſticis moribus, in victu arido, in hac horrida, incultaque vita iſtiuſmodi maleficia gigni non ſolere. Ut non omnem (r) frugem, neque arbo-

b hujus innocentiæ Lamb.

SCHOLIASTES.

(r) *Frugem neque arborem.*) Quia de ruſticitate loquitur, exempla ponit arborum.

---

75. *Eſto.*) Particula, qua frequentiſſime utitur in hac ſententia, ut hoc tibi concedam & largiar. In eadem re vocem εἶεν Demoſthenes & Æſchines crebro uſurpant, ut alibi oſtendimus. *Hotoman.*

76. *Ita quæro abs te, C. Eruci, quomodo.*) Locum ſic interpungendum putem. *Ita, ita quæro abs te, C. Eruci, quomodo?* quod ſententiam planiſſime declarat. *Idem.* Melius, ut opinor, eſt in antiquo libro, *Itaque abs te C. Eruci quæro & ſic tecum agam.* Urſin.

77. *Pretium dedit?*) Nihil notius quam *pretium* poni ſæpiſſime pro *præmium.* Apud Ovid. Heroid. VI. verſ. 146. *perfidiæ pretium;* quem locum ideo potius quam quemvis alium adduco, quod Hein-

ſius

arborem in omni agro reperire possis : sic non omne facinus in omni vita nascitur. In urbe luxuries creatur : ex luxuria exsistat avaritia necesse est : ex avaritia erumpat audacia : inde omnia scelera ac maleficia gignuntur. Vita autem hæc rustica, quam tu agrestem vocas, parsimoniæ, diligentiæ, justitiæ magistra est. Verum hæc missa facio. P. XXXI.

XXVIII. ILLUD QUÆRO; is homo, qui, ut tute 76
dicis, numquam inter homines fuerit, per quos homines hoc tantum facinus, tam occultum, absens præsertim, conficere potuerit. multa sunt falsa, judices, quæ tamen argui suspiciose possunt. in his rebus si suspicio reperta erit, culpam inesse concedam. Romæ Sex. Roscius occiditur, cum in agro Amerino esset filius. litteras, credo, misit alicui sicario, qui Romæ noverat neminem. Arcessivit aliquem. At quando? Nuntium misit. Quem? aut ad quem? Pretio, gratia, spe, promissis induxit aliquem? Nihil horum ne confingi quidem potest : & tamen causa de parricidio dicitur. Reliquum est, ut per servos id admiserit.

O dii immortales! rem miseram & calamitosam. quod 77
c in tali crimine d innocenti saluti solet esse, ut servos in quæstionem polliceatur, id Sex. Roscio facere non licet. vos, qui hunc accusatis, omnes ejus servos habetis. unus puer, victus quotidiani administer, 78 ex tanta familia Sex. Roscio relictus non est. (s) Te nunc appello, P. Scipio, te, Metelle, vobis advocatis, vobis agentibus, aliquoties duos servos paternos in quæstionem ab adversariis Sex. Roscius postulavit. 79 Meministine te, T. Rosci, recusare? quid? ii servi ubi sunt? Chrysogonum, judices, sectantur : apud eum sunt in honore & in pretio : etiam nunc, ut ex his quæratur, ego postulo : hic orat atque obsecrat. quid facitis? cur recusatis?

c in *omittit edit. vet.*
d quod nocenti *ead. ed.*

80 Du-

SCHOLIASTES.

(s) *Te nunc Scipio; Metellus.*) Scipio urgebat ut servi Roscii torquerentur & ex his quæreretur, a quo pater esset occisus.

sius in nupera editione, quæ cura Burmanni lucem adspexit, ad illum multa alia exempla protulit. *Verburg.*

78. *Ex tanta familia.* Ex tam multis servis. Nam (ut ipse ait in Orat. pro Cæcina) *familia est servorum multitudo.* Hotom.

79. *Meministine te, T. Rosci, recusare?*) Est a Victoriana editione, cui proxime accedunt primæ memoriæ impressi, item mss. nostri; in quibus, *Meministine T. Rosci recus.* Vulgata, *Meministine T. Roscium recusare.* pro nostra facit locus similis infra cap. 41. pr. *Grut.*

80. *Du-*

78 80 Dubitate etiam nunc, judices, si potestis, a quo sit Sex. Roscius occisus: ab eone, qui propter illius mortem in egestate & insidiis versatur, cui ne quærendi quidem de morte patris potestas permittitur: an ab iis, qui quæstionem fugitant, bona possident, in cæde atque ex cæde vivunt. Omnia, judices, in hac causa sunt misera atque indigna: tamen hoc nihil neque acerbius neque iniquius proferri potest. mortis paternæ de servis paternis quæstionem habere filio non licet. ne tamdiu quidem dominus erit in suos, dum ex iis de patris morte quæratur. (*t*) Veniam, neque ita multo post, ad hunc locum. nam hoc totum ad Roscios pertinet: de quorum audacia tum me dicturum pollicitus sum, cum Erucii crimina diluissem.

P. B.

79 XXIX. Nunc, Eruci, ad te venio. conveniat mihi tecum necesse est, si ad hunc maleficium istud pertinet, aut ipsum sua manu fecisse, id quod negas: aut per aliquos liberos, aut servos; liberosne? quos neque ut convenire potuerit, neque qua ratione inducere, neque ubi, neque per quos, neque qua spe, aut quo pretio, potes ostendere. Ego contra ostendo, non modo nihil eorum fecisse Sex. Roscium, sed ne potuisse quidem facere: quod neque Romæ multis annis fuerit, neque de prædiis umquam temere discesserit. Restare tibi videbatur servorum nomen, quo, quasi in portum, rejectus a ceteris suspicionibus, confugere posses: ubi scopulum offendis ejusmodi, ut non modo ab hoc crimen resilire videas, verum omnem suspicionem in vosmetipsos recidere intelligas.

80 Quid est ergo, quo tandem accusator inopia argumentorum, confugerit? Ejusmodi tempus erat, inquit, ut homines

SCHOLIASTES.

(*t*) *Veniam neque ita post ad hunc locum.*) Hunc locum Cicero differt. ut contra Roscios respondet. nam modo se dicit impediri persona Erucii. modo inquit respondeam Erucio. post ad Roscios veniam. Vult autem quærere quomodo factum sit parricidium.

---

80. *Dubitate etiam nunc, judices, si potestis, a quo sit Sex. Roscius occisus.*) Indignatio, quod in re perspicua dubitetur. tale illud in Verrem lib. III. *Vos etiam nunc dubitate, si potestis, utrum tantum numerum tritici Venerius, apparitor istius, acceperit, an huic exegerit.* Ibidem: *Expectate etiam, judices, si potestis, auctoritatem accusationis meæ.* Non dissimilis illa indignatio lib. II. *Retinete, retinete hominem in civitate, judices: parcite, & conservate: ut sit, qui vobiscum res judicet, qui in senatu sine ulla cupiditate de bello & pace sententiam ferat.* P. Manut.

81. In-

mines vulgo impune occiderentur: quare tu hoc, propter multitudinem sicariorum, nullo negotio facere potuisti.
81 Interim mihi videris, Eruci, una mercede duas res assequi velle: nos judicio perfundere: accusare autem eos ipsos, a quibus mercedem accepisti. (u) Quid ais? vulgo occidebantur? per quos? & a quibus? nonne cogitas, 82 te a sectoribus huc adductum esse? 83 Quid postea? Nescimus, per ista tempora, eosdem fere (x) sectores fuisse collorum & bonorum?

Ii denique, qui tum armati dies noctesque concursa- 81
bant, qui Romæ erant assidui; qui omni tempore in præ- P.XXXII.
da & sanguine versabantur, Sex. Roscio temporis illius acerbitatem iniquitatemque objicient: & illam sicariorum multitudinem, in qua ipsi duces, ac principes erant, huic crimini putabunt fore? qui non modo Romæ non

fuit,

SCHOLIASTES.

(u) Quid ais Eruci. vulgo occidebantur.) Dum quæreret Cicero per quos Roscius patrem suum occidere potuisset, dicebat adversarius.

(x) Sectores.) Dicuntur quia bona proscriptorum emunt. hic ut adversarios tangeret, hoc dixit. nescis, Eruci, hoc tempore esse sectores collorum & bonorum. nam adversarii occiderunt Roscium, & bona ejus emerant tanquam proscripti.

---

81. *Interim mihi videris Eruci.*) Interdum vetus liber habet; & infra, *persequar* pro *prosequar*. Ursin.

82. *Te a sectoribus huc adductum esse.*) Qui sint *Sectores* declarat Ausonius his verbis: *Sectorem autem dicit æstimatorem redemptoremque bonorum damnati atque proscripti, qui spem lucri sui sequutus, bona condemnatorum semel auctionatur.* Ex quibus verbis *sectores* ab antiquo verbo *secare*, quod sequi significat, dictos esse apparet; quo verbo usus est, teste Servio, Virgilius, lib. Æneidos X. *Quacunque est fortuna hodie quam quisque secat spem.* Ex quo verbo sine dubio declinata hæc quoque sunt, *Secta*, & *Sector*, & *Sectio*: ut *Sectores*: nomen ex eo reperisse videantur, quod judicia & reos sectarentur: quorum damnatorum bona auctione coemerent. Nam quod proxime dicit, eosdem fuisse *sectores collorum & bonorum*: ludit ancipiti significatione vocabuli: ut in similibus locis innumeris. Et alludit ad *Secutores*, quod fuit gladiatorum genus, qui iidem & *Myrmillones* dicebantur. Sueton. Calig. *Retiarii quinque totidem secutoribus succubuerant.* Hotom.

83. *Quid postea?*) Multis locis in hac oratione manifesta est imitatio Terentiana, quod obscurum esse non potest vel mediocriter versato in lectione istius comici. Illud *quid postea?* ex eodem fonte profluxit, ut videre est in Adelph. IV. 1. 13. & in eadem fabula V. 8. 6. quod non monuissem, nisi vidissem Hotomanum hunc locum paullo aliter exponere. *Verburg.*

84. Nisi

fuit, sed omnino, quid Romæ ageretur, nesciret, propterea quod ruri assiduus, quemadmodum tute confiteris, fuit.

82 Vereor, ne aut molestus sim vobis, judices, aut e ne ingeniis vestris videar diffidere, si de tam perspicuis rebus diutius disseram. Erucii criminatio tota, ut arbitror, dissoluta est: 84 nisi forte exspectatis, f ut illa diluam, quæ de peculatu, ac de ejusmodi rebus commenticiis, inaudita nobis ante hoc tempus ac nova, objecit. quæ mihi iste visus est ex alia oratione declamare, quam in alium reum commentaretur: ita neque ad crimen parricidii, neque ad eum, qui causam dicit, pertinebant. de quibus quoniam verbo arguit, verbo satis est negare. Siquid est, quod ad testes reservet: ibi nos quoque, ut in ipsa causa, paratiores reperiet, quam putabat.

e ne *in aliis deest.*
f dum *alii.*

83 XXX. VENIO NUNC eo, quo me non cupiditas ducit, sed fides. nam si mihi liberet accusare, accusarem alios potius, ex quibus possem crescere: quod certum est non facere, dum utrumvis licebit. Is enim mihi videtur amplissimus, qui sua virtute in altiorem locum pervenit, non qui adscendit per alterius incommodum & calamitatem. (*y*) Desinamus aliquando ea scrutari, quæ sunt inania. quæramus,

SCHOLIASTES.

(*y*) *Desinamus aliquando ea scrutari.*) Modo translationem facit a furtiva re. Proposuerat Cicero ut de Chrysogoni potentia diceret. Sed quia vidit superfluum hoc dixit desinamus ea quærere quæ sunt inania. ad crimen veniamus, quod inveniri potest; id est qui potuerit occidere Roscium.

84. *Nisi forte exspectatis.*) Ut illa diluam. Negat hic loquendi modus: est enim pro, *non exspectatis*, infra: *Nisi hoc mirum est, quod vis divina assequi non possit, si id mens humana adepta non sit.* Et aliquanto post: *Nisi hoc indignum putas, quod vestitum sedere in judicio vides*, Pro, quod indignum putare non debes. Et in Verrem lib. II. *Nisi forte id agimus, non ut magistratibus nostris morem accipiendi, sed sociis caussam dicendi auferre videamur.* In Catone: *Nisi forte ego vobis, qui & miles, & tribunus, & legatus, & consul versatus sum in vario genere bellorum, cessare nunc videor cum bella non geram.* Idem valet, *nisi si*: quamquam id interdum est dubitantis, ut apud Terentium in Andr. *Repudiatus repetor, quamobrem? nisi si id est, quod suspicor: Aliquid monstri alunt.* Eodem pertinet, *nisi vero*: ut in Cat. II. *Nisi vero si quis est, qui Catilinæ similes cum Catilina sentire non putet.* Et pro Milone, *Nisi vero existimatis, dementem P. Africanum fuisse, qui eum a C. Carbone tribuno pl. seditiose interrogaretur, quid de Ti. Gracchi morte sentiret, respondit, jure cæsum videri P. Manut.*

ramus, ubi maleficium & est & inveniri potest. Jam intelliges, Eruci, g certum crimen quam multis suspicionibus coarguatur. tametsi neque omnia dicam, & leviter unumquodque tangam. neque enim id facerem, nisi necesse esset. & id erit signi, me invitum facere, quod non h prosequar longius, quam salus hujus & mea fides postulabit.

g incertum. *Lamb.*

h persequar. *Lamb.*

84 Causam tu nullam reperiebas in Sex. Roscio. At ego in T. Roscio reperio. tecum enim mihi res est, T. Rosci, quoniam istic sedes, ac te palam adversarium esse profiteris. De Capitone post viderimus, si, quemadmodum paratum esse audio, testis prodierit: tum (z)[85] alias quoque suas palmas cognoscet, de quibus me ne audisse quidem suspicatur. P. B.

[86] L. Cassius ille, quem populus Romanus i verissimum & sapientissimum judicem putabat, identidem in causis quærere solebat, cui bono fuisset. Sic vita hominum est, ut ad maleficium nemo conetur sine spe atque emolumento accedere.

i alii severissimum.

85 Hunc quæsitorem ac judicem fugiebant, atque horrebant ii, quibus periculum creabatur: ideo, quod tametsi veritatis erat amicus, tamen natura non tam propensus ad misericordiam, quam k implicatus ad severitatem videbatur. Ego, quamquam præest huic l quæstioni vir & contra audaciam fortissimus, & [87] ab innocentia clementissimus: tamen facile me paterer, vel illo ipso acerrimo judice quærente,

k inclinatus *P. Manut.* impacatus *Gutel.*

l quæst. & contra vulgo.

SCHOLIASTES.

(z) *Alias quoque suas palmas.*) Translationem fecit pugnæ gladiatoriæ. nam & superius hoc dixit. Palmas enim dicimus victorias gladiatorum. Sensus autem talis est. Capito si voluerit contra nos testimonium dicere, demonstrem flagitia ipsius, quæ me scire non putat.

85. *Alias quoque suas palmas cognoscet.*) *Palma* gladiatoribus victoribus in victoriæ signum dari solebant. Cædes igitur ab isto factas complures significat. Vide supra *Hotom.*

86. *L. Cassius ille.*) De hoc ipso Cassio vide Asconium in Milonianam. Valerius Maximus lib. III. ejus tribunal propter nimiam severitatem, *scopulum reorum* appellari solitum, memoriæ tradidit. *Idem.*

87. *Ab innocentia clementissimus.*) *Ab innocentia clementissimus* est propter vitæ sanctitatem & integritatem clementissimus. Exempla, quæ affert Hotomannus, non faciunt ad hoc loquendi genus. Sed *ab innocentia clemens* dicitur. ut *imparatus a militibus & pecunia* in lib. VII. ad Att. ep. 15. Et in V. ad Att. ep. 18. *exercitus copiosus a frumento.* & ap. Liv. V. 45. *a secundis rebus incauti.* Grævius.

rente, vel apud Cassianos judices, quorum etiam nunc ii, quibus causa dicenda est, nomen ipsum reformidant, pro Sex. Roscio dicere.

86 XXXI. IN HAC ENIM causa cum viderent, illos amplissimam pecuniam possidere, hunc in summa mendicitate esse; illud quidem non quærerent, cui bono fuisset: [88] sed eo perspicuum crimen, & suspicionem potius ad prædam adjungerent, quam ad egestatem. Quid si accedit eodem, ut tenuis antea fueris? quid si, ut avarus? quid si, ut audax? quid si, ut illius, qui occisus est, inimicissimus? num quærenda causa, quæ te ad tantum facinus adduxerit? (*a*) Quid ergo horum negari potest? Tenuitas hominis ejusmodi est, ut dissimulari non queat: atque eo magis eluceat, quo magis occultatur.

87 [89] Avaritiam præfers, qui societatem coieris de municipis cognatique fortunis cum alienissimo. Quam sis audax
P. XXXIII. (ut alia obliviscar) hinc omnes intelligere potuerunt, quod ex tota societate, hoc est, ex tot sicariis, solus tu inventus es, qui cum accusatoribus sederes, atque os tuum non modo ostenderes, sed etiam offerres. Inimicitias tibi fuisse cum Sex. Roscio, & magnas rei familiaris controversias, concedas necesse est.

(*b*) Restat, judices, [90] ut hoc dubitemus, uter potius Sex.

SCHOLIASTES.

(*a*) *Quid ergo horum negari non potest.*) Modo probat omnia quæ dixit.

88 (*b*) *Restat judices ut hoc dubitem.*) Ibi accusavit modo comparat & dicit quia magis Roscius Capito potuerit occidere quam filius.

---

88. *Sed eo perspicuum crimen, & suspicionem potius &c.*) Non male conjecit Puteanus, *sed eo perspicuo*: male Lambinus, qui ideo recepit in contextum. Manutius Nepos admisit divinationem Hotomani, *sed & persp.* perperam. quippe crescere debet oratio, maxime propter particulas conjunctionis *&*, quæ heic geminantur. plus autem est *perspicuum crimen*, quam *suspicio*. hæc Galliæ suæ vir optimus Puteanus. Libri nostri nihil variant, nisi quod Pal. pr. *& suspiciosum*. Grut.

89. *Avaritiam præfers.*) *Præ te fert* est in manuscripto, & ita videtur melius. *Ursin.*

90. *Ut hoc dubitemus.*) *Dubitemus*, cogitemus, consideremus. Virgil. IX. Æneid. *percipe porro Quid dubitem, & quæ nunc animo sententia surgat.* Id est, cogitem, inquit Servius. omnis enim cogitatio in dubitatione est ante sententiam. *Hotom. Dubitare* est cogitare, deliberare, ut apud Sueton. Claud. 33. *Dubitavit adhibitis principibus, an obtemperaret.* Justin. Lib. XXI. c. 1. *Diu dubitavit, an imperium deponeret, an bello resisteret.* Grævius.

91. Præ-

Sex. Roſcium occiderit : is, ad quem morte ejus divitiæ venerint; an is, ad quem mendicitas : is, qui antea tenuis fuerit; an is, qui poſtea factus ſit egentiſſimus : is, qui ardens avaritia feratur infeſtus in ſuos; an is, qui ſemper ita vixerit, ut quæſtum noſſet nullum, fructum autem eum ſolum, quem labore pepetiſſet : is, qui omnium ſectorum audaciſſimus ſit; an is, qui, [91] propter fori judiciorumque inſolentiam, non modo ſubſellia, verum etiam urbem ipſam reformidet ; poſtremo, judices, id quod ad rem, m mea ſententia, maxime pertinet, utrum inimicus potius, an filius. *malii* mea quidem.

XXXII. HÆC TU, ERUCI, tot, & tanta ſi nactus eſſes in reo, quamdiu diceres? quo te modo jactares? tempus, hercule, te citius, quam oratio deficeret. Etenim in ſingulis rebus ejuſmodi materies eſt, ut dies ſingulos poſſis conſumere. Neque ego non poſſum : non enim mihi tantum derogo; tametſi nihil arrogo, ut te copioſius, quam me, putem poſſe dicere : verum ego forſitan, propter multitudinem patronorum, in ñ grege annumerer. te (*c*) pugna Cannenſis accuſatorem ſat bonum fecit. Multos cæſos non ad (*d*) Thraſimenum lacum, ſed [92] ad (*e*) Servilium vidimus. 89

ñ grege *MSS. Grut.*

[93] Quis ibi non eſt vulneratus (*f*) [94] ferro Phrygio; non ne- 90

SCHOLIASTES.

(*c*) *Pugna Cannenſis accuſatorem*.) Non intelligebant judices quid eſſet pugna Cannenſis. ſed emendavit & præſens exemplum protulit. MULTOS inquit CÆSOS VIDIMUS accuſatores non apud Servilium lacum cæſos; quia dixerat *pugna Cannenſis*, dicit cæſos quod eſt pugnæ.

(*d*) *Traſumenum*.) Fluvium dicit, ubi Hannibal Romanum peremit exercitum.

(*e*) *Servilium vidimus*.) Ubi Sulla inimicos ſuos occidit.

(*f*) *Ferro Frugio*.) In Ennio hæc fabula inducitur Achillis, quo tem-

---

91. *Propter fori judiciorumque inſolentiam*.) *Inſolens*, Inſolitus: Terentius. *Quid tu Athenas inſolens?* Cicero, *Moveor etiam loci inſolentia*. contrarium eſt conſuetudini, *Hotom.*

92. *Ad Servilium lacum*.) Explicat Hadr. Junius lib. II. Animadverſionum cap. 7. *Grut.* Lege omnino cap. 3. Libri Senecæ de Providentia.

93. *Quis ibi non eſt vulneratus ferro Phrygio?*) Non dubito, quin ſit verſus ex vetere tragœdia, translatus ad indicandam civium Romanorum cædem, ad Servilianum lacum Sullæ juſſu commiſſam. *P. Manut.*

94. *Ferro Phrygio*.) Sic accipio, Gladiis ſervorum Phrygum &

necesse est omnes commemorare, 95 Curtios, Marios, denique Mamercos, quos jam ætas a Præliis avocabat: postremo Priamum ipsum, senem Antistium: quem non modo ætas, sed etiam 96 leges pugnare prohibebant. Jam, quos
P. B. nemo propter ignobilitatem nominat, sexcenti sunt, qui inter sicarios, & de veneficiis accusabant. qui omnes (quod ad me attinet) vellem viverent. Nihil enim mali est, canes ibi quam plurimos esse, ubi permulti observandi multaque servanda sunt.

91 Verum, ut fit, multa sæpe, imprudentibus imperatoribus, vis belli ac turba molitur. dum is in aliis rebus erat
o alii temp. occupatus, qui summam o rerum administrabat; erant interea qui (g) suis vulneribus mederentur: qui tamquam si offusa reipublicæ sempiterna nox esset, ita ruebant in tenebris, omniaque miscebant. a quibus miror, ne quod judiciorum esset vestigium, non subsellia quoque esse combusta. nam & accusatores & judices sustulerunt. Hoc commodi est,

SCHOLIASTES.

tempore propter Briseidam cum Græcis pugnare noluit, quo etiam tempore Hector classem eorum incendit. in hac pugna Ulixes vulneratus inducitur, & fugiens Achillen venit. cum interrogaretur ab Ajace cur fugisset. ille ut celaret dedecus vitium. Quis enim vulneratus ferro Frugio. & quo tendit hæc fabula? scimus Sullam inpuritia turpissimum fuisse. unde Sallustius dixit. mox tanta flagiria in tali viro pudet dicere. Frugies autem dicuntur infames. CURTIUS. MARIUS. isti omnes accusatores.

(g) *Suis vulneribus mederentur.*) Qui debebant tempore pecunias & in ipso tumultu occidebant creditores suos.

---

nam ex Phrygia venales novitii plurimum adducebantur. unde illud apud Athenæum, ἀνδράποδ' ἐκ Φρυγίας. ἀπὸ Ἀρκαδίας ἐπικούρους, Herodianus etiam libro primo, servorum Phrygum mentionem facit, qui Romæ frequenter sub præcone subjecti, auctione vendebantur. *Hotom.*

95. *Curtios, Marios, denique Mamercos.*) Notos accusatores illius ætatis, qui omnes *ferro Phrygio* interfecti sunt. *Idem.* Veteres libri pro *Mamercos* partim habent *Mammeos*, partim vero *Memmeos*, ut dubitandum non sit, quin *Memmios* legi debeat; qua quidem lectione nihil potest huic loco aptius excogitari: fuerunt enim Memmii accusatores illis temporibus clari, de quibus ita scriptum est in Bruto: *Tum etiam C. & L. Memmii fuerunt oratores mediocres, accusatores acres atque acerbi. itaque in judicium capitis multos vocaverunt: pro reis non sæpe dixerunt.* Ursin.

96. *Leges pugnare prohibebant.*) Lex fuit, per quam ultra ætatis annum XLVI. non pugnare licuerit, auctoribus Cicerone in Catone, Polybio lib. VI. de rep. quæ vero diserte pugnare prohibuerit, nulla, quod sciam, nominatur. & opinor, ait Cicero, *prohiberent*, pro *non cogerent*: oratorie. *P. Manut.*

97. *Cui-*

est, quod ita vixerunt, ut testes omnes, si cuperent, interficere non possent. nam, dum [p] hominum genus erit, qui accuset eos, non deerit: dum civitas erit, judicia fient. Verum, ut cœpi dicere, & Erucius, hæc si haberet in causa, quæ commemoravi, posset ea quamvis diu dicere: & ego, judices, possum: sed in animo est, (quemadmodum ante dixi) leviter transire, ac tantummodo perstringere unamquamque rem: ut omnes intelligant, me non studio accusare, sed officio defendere.

p alii humanum.

XXXIII. VIDEO IGITUR, causas esse permultas, quæ istum impellerent. Videamus nunc, ecqua facultas suscipiendi maleficii fuerit. Ubi occisus est Sex. Roscius? Romæ. Quid? tu, Rosci, ubi tunc eras? Romæ. Verum quid ad rem? & alii multi. Quasi nunc id agatur, quis ex tanta multitudine occiderit, ac non hoc quæratur, cum, qui Romæ sit occisus, utrum verisimilius sit ab eo esse occisum, qui assiduus eo tempore Romæ fuerit: an ab eo, qui multis annis Romam omnino non accesserit. 92

Age, nunc ceteras facultates quoque consideremus. Erat tum multitudo sicariorum, id quod commemoravit Erucius: & homines impune occidebantur. Quid? ea multitudo quæ erat? opinor, (*h*) aut eorum, qui in bonis [q] erant occupati; aut eorum, qui ab iis conducebantur, ut aliquem occiderent. Si eos putas, qui alienum appetebant: tu es in eo numero, qui nostra pecunia dives es. sin eos, quos, qui leviore nomine appellant, percussores vocant: quære, in cujus fide sint & clientela: mihi crede, aliquem de societate tua reperies; &, quidquid tu contra dixeris, id cum defensione nostra contendito. ita facillime causa Sex. Roscii cum tua conferetur. 93

P. XXXIV.

q alienis erant *Lamb.*

Dices, Quid [r] postea, si Romæ assiduus fui? Respondebo, At ego omnino non fui. (*i*) Fateor, me sectorem esse: verum & alii multi. At ego (ut tute arguis) agricola, & rusticus. Non continuo, si me in gregem sicariorum contuli, sum sicarius. At ego profecto, qui ne novi quidem quemquam sicarium, longe absum ab [f] ejusmodi crimine. Permulta sunt, quæ dici possunt, quare intelligatur, 94

r *alii* tum postea.

f hujusmodi *alii.*

SCHOLIASTES.

(*h*) *Aut eorum qui in bonis.*) Id est qui volebant alienas res sibi vindicare.

(*i*) *Fateor me sectorem modo.*) Quasi objectio inimici est, & responsio Ciceronis. ut ille negat se potuisse occidere. hic confirmat.

 (*k*) Oru

tur, summam tibi facultatem fuisse maleficii suscipiendi † quæ non modo idcirco prætereo, quod teipsum non libenter accuso: verum eo magis etiam, quod, si de illis cædibus velim commemorare, quæ tum factæ sunt ista eadem ratione, qua Sex. Roscius occisus est, vereor, ne ad plures oratio mea pertinere videatur.

95 XXXIV. VIDEAMUS nunc strictim, sicut cetera, quæ post mortem Sex. Roscii abs te, T. Rosci, facta sunt: quæ ita aperta & manifesta sunt, ut mediusfidius, judices, invitus ea dicam. vereor enim, 97 cuicuimodi es, T. Rosci, ne ita hunc videar voluisse servare, ut tibi omninò non pepercerim. Cum hoc vereor, & cupio tibi aliqua ex parte (quod salva fide) possim parcere, rursus immuto voluntatem meam. venit enim mihi in mentem (k) oris tui. Tene, cum ceteri socii tui fugerent, ac se occultarent, ut hoc judicium non de illorum preda, sed de (l) hujus maleficio fieri videretur, potissimum tibi partes istas depoposcisse, ut in

P. B. judicio versarere, & sederes cum accusatore? qua in re nihil aliud assequeris, nisi ut ab omnibus mortalibus audacia tua cognoscatur & impudentia.

96 Occiso Sex. Roscio, qui primus Ameriam nuntiat? † Mal-

† alii Manlius. lius Glaucia, quem jam antea nominavi, tuus cliens & familiaris. Quid attinuit eum potissimum nuntiare? quod, si nullum jam ante consilium de morte ac de bonis ejus inie-

SCHOLIASTES.

(k) *Oris tui.*) Impudentiæ.

(l) *Hujus maleficio fieri videtur.*) Multi, inquit, sicarii conscii sceleris de medio fugerunt. ut cum in judicium adductus esset Roscius, dum hic causam dicit, illorum scelera celarentur. sed tamen nemo eorum Roscium accusat. Tu cum ex ipsorum numero sis, Roscium, ut videaris innocens solus, accusas.

---

97. *Cuicuimodi es T. Roscii, ne ita hunc videar voluisse servare.*) Hunc locum ita citat Priscianus lib. XIII. scribitque dictum *cuicuimodi*, pro *cujuscujusmodi*, id est cujuscunque modi. ut apud Terentium in Andria, *Tam nulli consilii*. Et in Heaut. *Loquitur altera*, pro *alteri*. Ego in libro de Legibus II. in emendatis exemplaribus scriptum similiter invenio hoc modo: *Nam neque in populo lex dici vere potest, cuicuimodi fuerint illa, etiamsi perniciosum aliquid populus acceperit*. Et in epist. *Etsi diligenter*, lib. III. epist. ad Atticum. *velim omnia cuicuimodi sunt, ad me scribas*. Hotom. Est a Prisciano qui videatur libro XIII. neque abibant mss. nostri, nisi quod ii *quiquimodi est Rosci*. ceterum notandum abesse Prisciano vocem *voluisse*; quæ tamen in membranis compareт. vulgata, *cujusmodi es Rosci &c.* Victorii: *cujusque modi es Rosci*. Grut.

98. *Nisi*

inieras, nullamque societatem, neque sceleris neque præmii, cum homine ullo coieras, ad te minime omnium pertinebat. Sua sponte Mallius nuntiat. Quid, u quæso, ejus intererat? an, cum Ameriam non hujusce rei causa venisset, casu accidit, ut id, quod Romæ audierat, primus nuntiaret? cujus rei causa venerat Ameriam? non possum, inquit, divinare. Eo rem jam x adducam, ut nihil divinatione opus sit. Qua ratione Roscio Capitoni primum nuntiavit? Cum Ameriæ Sex. Roscii domus, uxor, liberique essent; cum tot propinqui, cognatique optime convenientes: qua ratione factum est, ut iste tuus cliens, sceleris tui nuntius, T. Roscio Capitoni potissimum nuntiaret?

u quasi edit. vett.

x alii deducam.

Occisus est a cena rediens. nondum lucebat, cum Ameriæ scitum est. Quid hic incredibilis cursus? quid hæc tanta celeritas festinatioque significat? non quæro quis percussetit. nihil est Glaucia, quod metuas. non excutio te, siquid forte ferri habuisti; non scrutor: nihil ad me arbitror pertinere. quoniam, cujus consilio occisus sit, invenio: cujus manu sit percussus, non laboro. Unum hoc sumo, quod mihi apertum tuum scelus resque manifesta dat. Ubi, aut unde audivit Glaucia? qui tam cito scivit? Fac audisse statim. Quæ res eum nocte una tantum itineris contendere coegit? quæ necessitas eum tanta premebat, ut, si sua sponte iter Ameriam faceret, id temporis Roma proficisceretur, nullam partem noctis requiesceret? Etiamne in tam perspicuis rebus argumentatio quærenda aut conjectura capienda sit? 97

P. XXXV

XXXV. NONNE VOBIS hæc, quæ audistis, cernete oculis videmini, judices? non illum miserum, ignarum casus sui, redeuntem a cena videtis? non positas insidias? non impetum repentinum? non versatur ante oculos vobis in cæde Glaucia? non adest iste T. Roscius? non suis manibus in curru collocat (m) Automedontem illum, sui sceleris acerbissimi, nefariæque victoriæ nuntium? non orat, ut eam noctem pervigilet? ut honoris sui causa laboret? ut Capitoni quam primum nunciet? 98

Quid erat, quod Capitonem primum scire voluerit? Nescio; 99

SCHOLIASTES.

(m) *Automedon.*) Achillis auriga fuit. posteaquam Achilles Hectorem vicit, posuit aurigam suum in curru, ut iret & nuntiaret occisum Hectorem. Modo adludit Cicero. Roscium Achillem dicit, Glaucia Automedontem. posteaquam inquit occisus est Roscius.

 (n) *Suum*

Nescio: 98 nisi hoc video, Capitonem in his bonis esse socium. de tribus & decem fundis tres nobilissimos fundos eum video possidere. Audio præterea, y non hanc suspicionem nunc primum in Capitonem conferri.

y Lamb. hanc susp. non.

100 Multas esse z infames palmas: hanc primam esse tamen lemniscatam, quæ a Romæ deferatur: nullum modum esse hominis occidendi, quo ille non aliquot occiderit; multos ferro, multos veneno. Habeo etiam dicere, quem contra morem majorum, minorem annis LX, de ponte in Tiberim dejecerit, quæ, si prodierit, atque adeo cum prodierit (scio enim proditurum esse) audiet.

z infames ejus *Grut.* a *alii* Roma.

101 Veniat modo: explicet (*n*) suum volumen illud; quod ei planum facere possum Erucium conscripsisse: quod ajunt illum Sex. Roscio intentasse: & b minitatum esse, se omnia illa pro testimonio esse dicturum. O præclarum testem, judices! o gravitatem dignam exspectatione! o vitam honestam, atque ejusmodi, ut libentibus animis ad ejus testimonium vestrum jusjurandum accommodetis! Profecto non tam perspicue istorum maleficia videremus, nisi ipsos cæcos redderet cupiditas, & avaritia, & audacia.

b meditatum *alii.* P. B.

102 XXXVI. (*o*) Alter ex ipsa cæde volucrem nuntium Ameriam ad socium, atque ad magistrum suum misit: ut, si dissimulare omnes cuperent se scire, ad quem maleficium pertineret, tamen ipse apertum suum scelus ante omnium oculos poneret. (*p*) Alter 99 (si diis immortalibus placet) testimo-

SCHOLIASTES.

(*n*) *Suum volumen.*) Quia testimonium contra Roscium se dicturum pollicebatur.

(*o*) *Alter ex ipsa cede.*) Roscium Magnum dicit,

(*p*) *Alter* (*si dis immortalibus.*) Capitonem dicit.

---

98. *Nisi hoc video.*) *Nisi* pro *sed*, antique & eleganter positum. ut apud Plautum in Sticho, Act. II. scena I. *Miror quid fiet, nisi ut periculum fiat, visum quid velit.* Et in Epist. ad Memmium, lib. Epist. 13. *Nec cur ille tantopere contendat video, nec tu repugnes: nisi tamen multo minus tibi concedi potest, quam illi, laborare sine causa.* Et apud Terentium multis locis. *Hotom.*

99. *Si diis immortalibus placet.* Hic loquendi modus, *si diis placet*, tum ad indignationem, tum ad gratiarum actionem pertinet. Indignantis est, ut in hoc loco, & in Pisonem: *Appellatus est hic vulturius illius provinciæ, si diis placet, imperator* De Fin. lib. II. *Quoniam, si diis placet, ab Epicuro loqui discimus.* Tusc. V. *Qua gloria commotus Epicurus exoritur: cui etiam, si diis placet, videtur semper sapiens beatus.* Eodem spectat illud pro Flacco: *Litemus igitur Lentulo: parentemus Cethego; revocemus ejectos; nimiæ pietatis & summi*

ſtimonium etiam in Sex. Roſcium dicturus eſt. Quaſi vero
id nunc agatur, utrum c is quod dixerit, credendum; an
quod fecerit, vindicandum ſit. (q) itaque more majorum
comparatum eſt, ut in minimis rebus homines ampliſſimi te-
ſtimonium de ſua re non dicerent.

Africanus, qui ſuo cognomine declarat, tertiam partem 103
orbis terrarum ſe ſubegiſſe, tamen, ſi ſua res ageretur, te-
ſtimonium non diceret, nam illud in talem virum non au-
deo dicere; ſi diceret, non crederetur. Videte nunc,
quam verſa & mutata in pejorem partem ſint omnia. Cum
de bonis, & de cæde agatur, teſtimonium dicturus eſt is,
qui & ſector eſt & ſicarius: hoc eſt, qui & illorum ipſo-
rum bonorum, de quibus agitur, emptor atque poſſeſſor
eſt: & cum hominem occidendum curavit, de cujus morte
quæritur.

Quid tu, vir optime? ecquid habes, quod dicas? mihi 104
auſculta: vide, ne tibi deſis. tua quoque res permagna agi-
tur. multa ſcelerate, multa d audaciter, multa improbe fe-
ciſti. unum ſtultiſſime, profecto tua ſponte, non de Eru-
cii ſententia: nihil opus fuit te iſtic e ſedere. 1 Neque enim
accuſatore muto, neque teſte quiſquam utitur eo, qui de
accuſatoris ſubſellio ſurgit. Huc accedit, quod paullo oc-
cultior atque tectior veſtra iſta cupiditas eſſet. nunc quid
eſt, quod quiſquam f ex g vobis audire deſideret, cum,
quæ facitis, ejuſmodi ſint, ut ea dedita opera 2 a nobis con-
tra

c *alii* id.

d *ſic Priſcian. alii* audacter.

e *alii* credere.

f veſtrum aud. *M.S.*

g nobis *Lamb.*

SCHOLIASTES.

(q) Ita more majorum comparatum eſt.) Nemo in ſua re teſtimonium dicit, hergo hoc dicit. Si Africanus potentiſſimus vir aliquid ageret, in judicio non diceret.

---

mi amoris in patriam nos pœnas, ſi ita diis placet, ſufferamus. De Orat. lib. III. *Etiam Latini, ſi diis placet, hoc biennio magiſtri dicendi exſtiterunt.* Terentius in Eun. *Vide, ut otioſus ſit, ſi diis placet.* Quo loco Donatus: *Proprium eſt exclamantis propter indignitatem alicujus rei, ſive temeritatem, & indignantis.* Catullus:

Deprendi modo pupulum puellæ
Truſantem. hunc ego, ſi placet Dionæ,
Protelo rigida mea cecidi.

Livius quoque ſæpe eodem modo locutus eſt. Gratias agentis illud eſt apud Plautum in Capt.

Expedivi ex ſervitute Silium, ſi diis placet. P. Manut.

1. *Neque enim accuſatore muto.*) *Invito* emendabat Faernus pro *muto*, & ita eſt in veteribus aliquot libris. *Urſin.*

2. *A nobis contra voſmetipſos.*) Sic exemplar S. Victoris. nam Pall. *a vobis.* quomodo & cuſi omnes ante Lambiunm. Gulielmius libenter removiſſet litteram *a*, ut fieret, *nobis videamini.* Grut.

3. Qui

105 tra vosmetipsos facere videamini? Age nunc, illa videamus, judices, quæ statim consecuta sunt.

§. XXXVI. XXXVII. AD VOLATERRAS in castra L. Sullæ mors Sex. Roscii, quatriduo, quo is occisus est, (r) Chrysogono nuntiatur. Quæritur etiam nunc, quis eum nuntium miserit? Nonne perspicuum est, eundem, qui Ameriam? Curat Chrysogonus, ut ejus bona veneant statim; qui non norat hominem, aut rem. h At qui ei venit in mentem prædia concupiscere hominis ignoti, quem omnino numquam viderat? Soletis, cum aliquid hujuscemodi auditis, judices, continuo dicere, Necesse est, aliquem dixisse municipem, aut vicinum. ii plerumque indicant: per eos plerique produntur.

h alii Atqui venit.

106 Hic nihil est, quod suspicionem hanc putetis. Non enim ego ita disputabo: Verisimile est, Roscios istam rem ad Chrysogonum detulisse. erat enim eis cum Chrysogono jam antea amicitia. nam cum multos veteres a majoribus Roscii patronos hospitesque haberent, omnes eos colere atque observare destiterunt, ac se in Chrysogoni fidem & clientelam contulerunt.

107 Hæc possum omnia vere dicere: sed in hac causa conjectura nihil opus est. ipsos certo scio non negare, ad hæc bona Chrysogonum accessisse impulsu suo. Si eum, 3 qui indicii partem acceperit, oculis cernetis: poteritisne dubitare, judices, i qui indicarit? Qui sunt igitur in istis bonis, quibus partem Chrysogonus dederit? duo Roscii. Num k quisnam præterea? nemo est, judices. Num ergo dubium est, quin ii obtulerint hanc prædam Chrysogono, qui ab eo partem prædæ tulerunt?

i quis alii. k alii quicquam.

108 Age, nunc ex ipsius Chrysogoni judicio Rosciorum factum consideremus. (s) Si nihil in ista pugna, Roscii, quod operæ pretium esset, fecerant, quam ob causam l a Chrysogono tantis præmiis donabantur? Si nihil aliud fecerunt, nisi rem detulerunt, nonne satis fuit, his gratias agi? denique,

l Aldus omittit a.

SCHOLIASTES.

(r) *Chrysogono nunciasset.*) Roscium vult significare nuntiasse. qui etiam nuntium misit Ameriam.

(s) *Si nihil in ista pugna Roscii recurat.*) Ex magnitudine præmii ostendit istos cædis auctores. non enim pro solo nuntio tantum præmium accepissent.

3. *Qui indicii partem acceperit.*) *Indicium* pro indicii præmio posuit. Et amare hoc dixit, quoniam indices sunt conscii & participes sceleris. *Hotom.*

4. Ho-

que, ut perliberaliter ageretur, 4 honoris aliquid haberi? cur tria prædia tantæ pecuniæ ſtatim Capitoni dantur? cur, quæ reliqua ſunt, iſte Roſcius omnia cum Chryſogono communiter poſſidet? nonne perſpicuum eſt, judices, has (*t*) manubias Roſciis Chryſogonum, re cognita, conceſſiſſe? P. I.

109 XXXVIII. (*u*) VENIT IN decem-primis legatus in caſtra Capito. totam vitam, naturam, moreſque hominis ex ipſa legatione cognoſcite. Niſi intellexeritis, judices, nullum eſſe officium, nullum jus tam ſanctum atque integrum, quod non m ejus ſcelus atque perfidia violarit, & imminuerit; virum optimum eſſe eum judicatote.

m ejuſce vis atque *alii.*

110 Impedimento eſt, quo minus de his rebus Sulla doceatur: ceterorum legatorum conſilia & voluntatem (*x*) Chryſogono enuntiat: monet, ut provideat, ne palam res agatur. oſtendit, ſi ſublata ſit venditio bonorum, (*y*) illum pecuniam grandem amiſſurum, ſeſe capitis periculum aditurum. illum acuere: hos, qui ſimul erant miſſi, fallere: illum identidem monere, ut caveret: hiſce inſidioſe ſpem falſam oſtendere: cum illo contra hos inire conſilia, horum conſilia illi enuntiare: cum illo partem ſuam depaciſci; 5 hiſce aliqua n fretus hora ſemper omnes aditus ad Sul-

n fretum *ed.Gravii.*

SCHOLIASTES.

(*t*) *Manubia Roſciis*.) Manubias dixit quaſi devicto hoſte ſpolia, id eſt Roſcio.

(*u*) *Venit decemprimis*.) Modo ita ad Capitonem redit. & omnia repetit quæ in argumento diximus. quomodo ad Chryſogonum venit, quomodo legatos induxit. quomodo non permiſerit Sullam.

(*x*) *Chryſogono nuntiat*.) Idem Capito.

(*y*) *Illum pecuniam grandem*.) Illum Chryſogonum.

4. *Honoris aliquid haberi*.) Honos præter vulgarem ſignificationem, præmium etiam ac remunerationem declarat, ut infra: *Quod viris fortibus, quorum opera eximia in rebus gerendis extitit, honos habitus eſt, laudo*. quod de conſuetudine Græcorum ſumptum videtur, qui τὸ γέρας pro utroque uſurpant. Cicero Ver. III. *Ei poſtea præmia tamen liberaliter tribuit, bona quadam proſcriptorum in agro Beneventano diripienda conceſſit. habuit honorem ut proditori; non, ut amico, fidem*. Hotom.

5. *Hiſce aliqua fretum hora ſemper omnes aditus ad Sullam intercludere*.) Ita legit hunc locum Victorius. At Manutius habet *fretus*, nihilo meliore ſententia. Pantagathus pro *fretus*, reponebat *fretis*, optima, ut ei videbatur, ſententia. *Urſin.* Locus procul dubio mendoſus, qui ſine meliorum librorum ope reſtitui non poteſt. In ed. 1472. *Hiſce aliqua fretum hora*. Pal. prim. *hiſce aliqua fretum*

105 tra vosmetipsos facere videamini? Age nunc, illa videamus, judices, quæ statim consecuta sunt.

¶. XXXVI.

XXXVII. AD VOLATERRAS in castra L. Sullæ mors Sex. Roscii, quatriduo, quo is occisus est, (*r*) Chrysogono nuntiatur. Quæritur etiam nunc, quis eum nuntium miserit? Nonne perspicuum est, eundem, qui Ameriam? Curat Chrysogonus, ut ejus bona veneant statim; qui non norat hominem, aut rem. h At qui ei venit in mentem prædia concupiscere hominis ignoti, quem omnino numquam viderat? Soletis, cum aliquid hujuscemodi auditis, judices, continuo dicere, Necesse est, aliquem dixisse municipem, aut vicinum. ii plerumque indicant: per eos plerique produntur.

h *alii* Atqui venit.

106 Hic nihil est, quod suspicionem hanc putetis. Non enim ego ita disputabo: Verisimile est, Roscios istam rem ad Chrysogonum detulisse. erat enim eis cum Chrysogono jam antea amicitia. nam cum multos veteres a majoribus Roscii patronos hospitesque haberent, omnes eos colere atque observare destiterunt, ac se in Chrysogoni fidem & clientelam contulerunt.

107 Hæc possum omnia vere dicere: sed in hac causa conjectura nihil opus est. ipsos certo scio non negare, ad hæc bona Chrysogonum accessisse impulsu suo. Si eum, 3 qui indicii partem acceperit, oculis cernetis: poteritisne dubitare, judices, i qui indicarit? Qui sunt igitur in istis bonis, quibus partem Chrysogonus dederit? duo Roscii. Num k quisnam præterea? nemo est, judices. Num ergo dubium est, quin ii obtulerint hanc prædam Chrysogono, qui ab eo partem prædæ tulerunt?

i quis *alii*.
k *alii* quicquam.

108 Age, nunc ex ipsius Chrysogoni judicio Rosciorum factum consideremus. (*s*) Si nihil in ista pugna, Roscii, quod operæ pretium esset, fecerant, quam ob causam l a Chrysogono tantis præmiis donabantur? Si nihil aliud fecerunt, nisi rem detulerunt, nonne satis fuit, his gratias agi? deni-

l *Aldus omittit* a.

que,

SCHOLIASTES.

(*r*) *Chrysogono nunciasset.*) Roscium vult significare nuntiasse. qui etiam nuntium misit Ameriam.

(*s*) *Si nihil in ista pugna Roscii recurat.*) Ex magnitudine præmii ostendit istos cædis auctores. non enim pro solo nuntio tantum præmium accepissent.

3. *Qui indicii partem acceperit.*) *Indicium* pro indicii præmio posuit. Et amare hoc dixit, quoniam indices sunt conscii & participes sceleris. *Hotom.*

4. *Ho.*

que, ut perliberaliter ageretur, 4 honoris aliquid haberi? P. B. cur tria prædia tantæ pecuniæ statim Capitoni dantur? cur, quæ reliqua sunt, iste Roscius omnia cum Chrysogono communiter possidet? nonne perspicuum est, judices, has (*t*) manubias Rosciis Chrysogonum, re cognita, concessisse?

XXXVIII. (*u*) VENIT IN decem-primis legatus in 109 castra Capito. totam vitam, naturam, moresque hominis ex ipsa legatione cognoscite. Nisi intellexeritis, judices, nullum esse officium, nullum jus tam sanctum atque integrum, quod non m ejus scelus atque perfidia violarit, & imminuerit; virum optimum esse eum judicatote. m ejusce vis atque *alii*.

Impedimento est, quo minus de his rebus Sulla doceatur: 110 ceterorum legatorum consilia & voluntatem (*x*) Chrysogono enuntiat: monet, ut provideat, ne palam res agatur. ostendit, si sublata sit venditio bonorum, (*y*) illum pecuniam grandem amissurum, sese capitis periculum aditurum. illum acuere: hos, qui simul erant missi, fallere: illum identidem monere, ut caveret: hisce insidiose spem falsam ostendere: cum illo contra hos inire consilia, horum consilia illi enuntiare: cum illo partem suam depacisci: 5 hisce aliqua n fretus hora semper omnes aditus ad Sul- n fretum *ed. Gravii.*

SCHOLIASTES.

(*t*) *Manubia Rosciis*.) Manubias dixit quasi devicto hoste spolia, id est Roscio.

(*u*) *Venit decemprimis*.) Modo ita ad Capitonem redit. & omnia repetit quæ in argumento diximus. quomodo ad Chrysogonum venit, quomodo legatos induxit. quomodo non perimiserit Sullam.

(*x*) *Chrysogono nuntiat*.) Idem Capito.

(*y*) *Illum pecuniam grandem*.) Illum Chrysogonum.

4. *Honoris aliquid haberi*.) Honos præter vulgarem significationem, præmium etiam ac remunerationem declarat, ut infra: *Quod viris fortibus, quorum opera eximia in rebus gerendis extitit, honos habitus est, laudo*. quod de consuetudine Græcorum sumptum videtur, qui τὸ γέρας pro utroque usurpant. Cicero Ver. III. *Ei postea præmia tamen liberaliter tribuit, bona quadam proscriptorum in agro Beneventano diripienda concessit. habuit honorem ut proditori; non, ut amico, fidem*. Hotom.

5. *Hisce aliqua fretum hora semper omnes aditus ad Sullam intercludere*.) Ita legit hunc locum Victorius. At Manutius habet *fretus*, nihilo meliore sententia. Pantagathus pro *fretus*, reponebat *fretis*, optima, ut ei videbatur, sententia. *Ursin.* Locus procul dubio mendosus, qui sine meliorum librorum ope restitui non potest. In ed. 1472. *Hisce aliqua fretum hora*. Pal. prim. *hisce aliqua fretum*

Sullam intercludere. Postremo isto hortatore, auctore, intercessore, ad Sullam legati non adierunt: istius fide, ac potius perfidia, decepti, id quod ex ipsis cognoscere poteritis, si accusator voluerit testimonium eis denuntiare, pro re certa spem falsam domum retulerunt.

111 (z) In privatis rebus si qui rem mandatam non modo malitiosius gessisset, sui quaestus, aut commodi causa, verum
o *alii* tum. etiam negligentius; o eum majores summum admisisse dedecus existimabant. itaque mandati constitutum est judicium, non minus turpe, quam furti. credo propterea, quod, quibus in rebus ipsi interesse non possumus, in his operae nostrae vicaria, fides amicorum, supponitur: quam
P. XXXVII. p *alii* hominum. qui laedit, oppugnat p omnium commune praesidium: &, quantum in ipso est, disturbat vitae societatem. Non enim possumus omnia per nos agere (*a*) alius in alia est re magis utilis. Idcirco amicitiae comparantur, ut commune commodum mutuis officiis gubernetur.

112 Quid recipis mandatum, si aut neglecturus: aut ad tuum
q *alii* cede. commodum conversurus es? cur mihi te offers, ac meis commodis, officio simulato, officis & obstas? q recede de medio: per alium transigam. Suscipis onus officii, quod te putas sustinere posse: quod minime videtur grave iis, qui minime ipsi leves sunt.

XXXIX. ERGO IDCIRCO turpis haec culpa est, quod duas res sanctissimas violat, amicitiam, & fidem, nam neque mandat quisquam fere, nisi amico: neque credit, nisi ei, quem fidelem putat. Perditissimi est igitur hominis, simul & amicitiam dissolvere, & fallere eum, qui laesus non esset nisi credidisset.

113 Itane est? in minimis rebus, qui mandatum neglexerit, tur-

SCHOLIASTES.

(z) *In privatis rebus mandat judicium.*) Infamem facit. ut puta dedi alicui centum libras argenti, ut emeret mihi possessionem. ille emit sexaginta & dixit se emisse centum & rapuit. hoc cum cognitum fuerit infamis fit. Simile crimen est pro socio. ut puta duo socii si quis alter fraudem fecerit condemnatus erit infamis.

(a) *Alius in alia re.*) Modo voluntatem tractat quare nostra amicis mandemus negotia; vel quia quod nos agere non possumus alii possunt. vel quia sic amicitiae comparantur. dum nostras res amici quasi suas agant.

---

tum ora. Non dubito quin *mora* Cicero scripserit, quod & Paullus animadvertit, sed praecedentia verba ut constitui possint non video. Forte: *hisce aliqua ficta mora*, quam fingebat, ut illos moraretur, ne admitterentur ad Sullam. *Gravius.*

6. Con-

turpissimo judicio condemnetur, necesse est: in re tanta, cum is, cui fama mortui, fortunæ vivi commendatæ sunt, atque [6] concreditæ, * * ignominia mortuum affecerit; is inter honestos homines, atque adeo inter r vivos numerabitur? In minimis, privatisque rebus etiam negligentia in crimen mandati, [7] judiciumque infamia revocatur, propterea quod, si recte fiat, illum negligere oporteat, qui mandarit, non illum, qui mandatum receperit: in re tanta, quæ publice gesta atque commissa sit, qui non negligentia privatum aliquod commodum læserit, sed perfidia [8] legationis ipsius cæremoniam polluerit, maculaque s affecerit: qua is tandem pœna afficietur? aut quo judicio damnabitur?

r vivos *Hotom.* justos *Grut.*

s adspersferit *Lamb.*

114 Si hanc ei rem privatim Sex. Roscius mandavisset, ut cum Chrysogono transigeret, atque decideret, inque eam rem fidem suam, siquid opus esse putaret, interponeret: ille, qui sese facturum recepisset; nonne si ex eo negotio tantulum in rem suam convertisset, damnatus (*b*) [9] per arbitrum,

P. B.

SCHOLIASTES.

(*b*) *Damnatus per arbitrium*. Id est judicio omnium.

6. *Concredita * * ignominia mortuum affecerit*.) MSS. hæc continuant, tanquam nihil desit; cum videatur requiri alterum membrum, ut monuit Hotomanus, & eum secutus Lambinus. *Grut.*

7. *Judiciumque infamia revocatur*.) *Infame* olim Faernus, a quo emendationem accepit Lambinus: sed videndum num melius sit, *judicijque infamiam*. Ursin. Sic vert. edd. sic plerumque mss. etiam Pal. pr. nam ceteri nostri *judiciumque in fama* Paullus Manutius malebat *judiciumque infamia*. Lambinus admisit *judiciumque infame*; tanquam conjecturam certissimam. Gulielmius divinabat, *judiciumque in familiare vocatur*, hoc est ad arbitrium. Cl. Puteanus levi trajectione ac mutatione reponebat; *negligentia mandati in crimen judiciumque infamia vocatur*; quomodo fere locutus est in ea pro Q. Roscio circa initium, in re non dissimili: *si qua sunt privata judicia summa exspectationis*. Idem.

8. *Legationis ipsius cæremoniam polluerit*.) Cæremonia est sanctitas inviolabilis, ut apud Cæsarem VI. de bello Gallico: *Cæremonia mensæ hospitalis*. Sueton. Jul. c. 6. *Est ergo in genere, & sanctitas Regum & cæremonia Deorum*. Grævius.

9. *Per arbitrum*.) Per judicem. nam ea judicia, in quibus adderetur, *Ex fide bona*, quia similia arbitriis essent, arbitria vocabantur. pro Quinctio: *Quasi ii, qui magna fide societatem gererent, arbitrium pro socio condemnari solerent*. Pro Q. Roscio: *Cur non arbitrium pro socio adegeris, quæro*. Lib. II. Offic. *Arbitrum illum adegit, quidquid sibi dare facere oporteret ex fide bona*. Quibus in locis *arbitrium* pro judicio, & *arbitrum* pro judice accipi, satis constat. eadem enim Lib. III. de Nat. Deor. appellantur judicia tutelæ, man-

bitrum, & rem restitueret, & honestatem omnem amitteret?

115 Nunc non hanc ei rem Sex. Roscius mandavit; sed, id quod multo gravius est, ipse Sex. Roscius cum fama, vita, bonisque omnibus a decurionibus publice Roscio mandatus est: & ex eo T. Roscius non paullum nescio quid in rem suam convertit; sed hunc funditus evertit bonis: ipse tria prædia sibi depactus est: voluntatem decurionum, ac municipum omnium (c) tantidem, quanti fidem suam, fecit.

116 XL. VIDETE JAM porro cetera, judices, ut intelligatis fingi maleficium nullum posse, quo iste sese non contaminarit. In rebus minoribus socium fallere, turpissimum est; æqueque turpe, atque illud, de quo ante dixi. neque injuria: propterea quod auxilium sibi se putat adjunxisse, qui cum altero rem communicavit. Ad cujus igitur fidem confugiet, cum per ejus fidem læditur, cui se commisetit? Atqui ea sunt animadvertenda peccata maxime, quæ difficillime præcaventur. Tecti esse ad alienos possumus: intimi multa apertiora videant, necesse est. socium vero cavere qui possumus? quem etiam si metuimus, jus officii lædimus. Recte igitur majores eum, qui socium fefellisset, in virorum bonorum numero non putarunt haberi oportere.

117 At vero T. Roscius non unum rei pecuniariæ socium fefellit (quod, tametsi grave est, tamen aliquo modo posse ferri videtur) verum novem homines honestissimos, ejusdem muneris, legationis, officii, † mandatorumque socios, induxit, decepit, destituit, adversariis tradidit, omni fraude & perfidia fefellit. qui de ejus scelere suspicari nihil potuerunt, socium officii metuere non debuerunt: ejus malitiam non viderunt: orationi vanæ crediderunt. Iraque nunc illi homines honestissimi propter istius insidias parum putantur cauti providique fuisse. Iste, qui initio proditor fuit, deinde perfuga: qui primo sociorum consilia adversariis enunciavit: deinde societatem cum ipsis adversariis coiit, terret etiam nos, ac minatur, tribus prædiis, hoc

† mandatorum *Lamb.*

P.XXXVIII.

SCHOLIASTES.

(c) Tantidem.) Id est nulla.

---

mandati, pro socio. Et in eodem libro de Offic. *Judicia vocantur, in quibus addetetur, Ex fide bona.* P. Manut.

16. Ibi

hoc est præmiis sceleris, ornatus. (*d*) In ejusmodi vita, judices, in his tot tantisque flagitiis, hoc quoque maleficium, de quo judicium est, reperietis.

Etenim quærere ita debetis: ubi multa avare, multa 118
u audacter, multa improbe, multa perfidiose facta videtis, *u Lamb. audaciter.*
10 ibi scelus quoque latere inter illa tot flagitia putatote. Tametsi hoc quidem minime latet, quod ita promptum & propositum est, ut non ex illis maleficiis, quæ in illo constat esse, hoc intelligatur: verum ex hoc etiam, siquod illorum forte dubitabitur, convincatur. Quid tandem, quæso, judices? num aut ille (*e*) lanista omnino jam a x gladiis recessisse videtur: (*f*) aut y iste discipulus magistro tantulum de arte concedere? Par est avaritia, similis improbitas, eadem impudentia, gemina audacia.

x gladiatore cess. Victor.
y alii is, alii hic.

XLI. ETENIM, quoniam fidem magistri cognostis, 119
cognoscite nunc discipuli æquitatem. Dixi jam antea, sæpenumero postulatos esse ab istis duos servos in quæstionem. tu semper, T. Rosci, recusasti. quæro abs te, iine, qui postulabant, indigni erant, qui impetrarent? an z iste non commovebat, pro quo postulabant? an res ipsa tibi iniqua videbatur? postulabant homines nobilissimi atque integerrimi nostræ civitatis, quos jam antea nominavi, qui ita vixerunt, talesque a populo Romano putantur, ut, quidquid dicerent, nemo esset, qui non æquum putaret. Postulabant autem pro homine miserrimo atque infelicissimo, qui vel ipse sese in cruciatum dari cuperet, a dum de patris morte quæreretur. Res porro abs te ejusmodi postulabatur, ut nihil interesset, utrum eam rem recusares, an de maleficio confiterere.

z alii is.
a Lamb. dummodo. P. B.

Quæ cum ita sint, quæro abs te, quam ob causam recu- 120
saris. Cum occiditur Sex. Roscius, ibidem fuerunt. Servos ipsos, quod ad me attinet, neque arguo neque purgo. quod a vobis b hoc pugnari video, ne in quæstionem den-

b oppugnandi edd. vett.

SCHOLIASTES.

(*d*) *In ejusmodi vita, judices.*) Ostendit vitam turpissimam Capitonis modo quia & apud quem præmium invenitur & apud quem perfidia & cetera maleficia. ipsum potuisse occidere Roscium.
(*e*) *Lanista.*) Omnino Magnum dicit.
(*f*) *Aut hic discipulos.*) Capitonem dicit.

10. *Ibi scelus quoque latere.*) Legendum videtur: *ibi id scelus quoque latere*, ut paullo ante: *in his tot tantisque flagitiis hoc quoque maleficium, de quo judicium est, reperietis*. Sic scribendum esse clare quoque sequentia ostendunt. *Grav.*

11. Neque

dentur, suspiciosum est. quod vero apud vos ipsos in honore tanto sunt, profecto necesse est, sciant aliquid, quod si dixerint, perniciosum vobis futurum sit. In dominos quæri de servis iniquum est. Anne quæritur? Sex. enim Roscius reus est. [11] Neque enim cum de hoc quæritur, vos dominos esse dicitis. *(g)* Cum Chrysogono sunt. Ita credo: [12] litteris eorum & urbanitate Chrysogonus ducitur, ut inter suos omnium deliciarum, atque omnium artium puerulos, ex tot elegantissimis familiis lectos, velit hos versari, homines pæne operarios, ex Amerina disciplina patrisfamiliæ rusticani.

121 Non est ita profecto, judices: [13] non est verisimile, ut Chrysogonus horum litteras adamarit, aut humanitatem: non, ut rei familiaris negotio diligentiam cognorit eorum, & fidem. est quiddam, quod occultatur. quod quo studiosius ab ipsis opprimitur & absconditur, eo magis eminet & apparet.

122 XLII. QUID IGITUR? Chrysogonus, sui maleficii occultandi causa quæstionem de his haberi non vult? minime, judices. non in omnes arbitror omnia convenire. Ego in Chrysogono, quod ad me attinet, nihil ejusmodi suspicor: neque hoc mihi nunc primum in mentem venit dicere. Meministis, me ita distribuisse initio causam, in crimen, cujus tota argumentatio permissa Erucio est, & in audaciam, cujus partes Rosciis impositæ sunt. quidquid maleficii, sceleris, cædis erit, proprium id Rosciorum

SCHOLIASTES.

(*g*) *Cum Chrysogono sunt.*) Ironia. rusticos enim vult significare ut ostendat Roscium semper ruri dedirum; & Chrysogonum hos servos non tam eligantia eorum apud se habere, quam propter facti conscientiam.

---

11. *Neque enim, cum de hoc quæritur, vos dominos esse dicitis.*) Jacet vox *enim*, & meo judicio, ut oriosa & supervacanea, inducenda est. ut illa in vetustis codicibus, *Vos enim dominos esse dicitis.* Hotom. Renatus Boemoræus legit, *neque cum de hoc quæritur, vos eum dominum esse dicitis*. Lamb. Vetus liber *dominum* habet, pro *dominos*. Ursin.

12. *Litteris eorum & urbanitate ducitur.*) Ironia. Veteres in magno servorum numero, qui valere ingenio videbantur, alios litteris instituendos curabant, alios aliis ingenuis artibus ac disciplinis, ut pictura, medicina, musica, *Hotom.*

13. *Non est verisimile, ut Chrysogonus &c.*) Lambinus abjecit, *verisimile*, ceu spurium, contra libros sane scriptos cusosque: & sic centies sæpe alibi locutus. *Grut.*

tum esse debebit. nimiam gratiam potentiamque Chrysogoni dicimus & nobis obstare, & perferri nullo modo posse: & a vobis, quoniam potestas data est, non modo infirmari, verum etiam vindicari oportere. P.xxxix.

(h) Ego sic existimo; qui quæri velit ex iis, quos constat, cum cædes facta sit, affuisse, eum cupere verum invenire: qui recuset, eum profecto, tametsi verbo non audeat, tamen re ipsa de maleficio suo confiteri. Dixi initio, judices, nolle me plura de istorum scelere dicere, quam causa postularet, ac necessitas ipsa cogeret. Nam & multæ res afferri possunt, & unaquæque earum multis cum argumentis dici potest. Verum ego, quod invitus ac necessario facio, neque diu neque diligenter facere possum. quæ præteriri nullo modo poterant, ea leviter, judices, attigi: quæ posita sunt in suspicionibus, de quibus si cœpero dicere pluribus verbis sit disserendum, ea vestris ingeniis conjecturæque committo. 123

XLIII. (i) VENIO NUNC ad illud nomen aureum Chrysogoni, sub quo nomine tota societas statuitur: de quo, judices, neque quomodo dicam, neque quomodo taceam, reperire possum. Si enim taceo; vel maximam partem relinquo. sin autem dico; vereor, ne non ille solus (id quod ad me nihil attinet) sed alii quoque plures læsos se esse putent. Tametsi ita se res habet, ut mihi in communem causam sectorum dicendum nihil magnopere videatur. Hæc enim causa nova profecto & singularis est. 124

Bonorum Sex. Roscii emptor est Chrysogonus. Primum hoc videamus, ejus hominis bona qua ratione venierunt, aut quomodo venire potuerunt? Atque hoc non ita quæram, judices, ut id dicam esse indignum, hominis innocentis bona venisse. 14 Si enim hæc audientur, ac libere dicen- 125

SCHOLIASTES.

(h) Ego sic existimo qui quæri vellet.) Sensus talis est. qui vult verum quæri, necesse est, ut illos servos ad quæstionem postulet, qui dicuntur adfuisse, cum cædes facta sit. qui autem non vult ex his quæri, necesse est ut ipse hoc faciat.

(i) Venio nunc ad illud nomen aureum.) Modo dicturus de potentia Chrysogoni adludit Cicero de nomine ipsius. solemus enim nomina ad voluptatem servis imponere; ut Smaragdum, Chrysogonum. Sic & modo Cicero ut ostendat eum servum fuisse.

14. *Si enim hæc audientur.)* Si pro etsi, vel si maxime. Sic Terentius in Eunucho, *Nam si ego digna hac contumelia sum maxime, at tu indignus qui faceres tamen.* Est ergo sensus, ut hæc contumelia bona

dicentur: non fuit tantus homo Sex. Roscius in civitate; ut de eo potissimum conqueramur. Verum hoc ego quæro, qui potuerunt ista ipsa lege, quæ de (k) proscriptione est, sive Valeria est, sive Cornelia, (non enim novi, nec scio) verum ista ipsa lege, bona Sex. Roscii venire qui potuerunt? P. B.

126 Scriptum enim ita dicunt esse, UT EORUM BONA VENEANT, QUI PROSCRIPTI SUNT: quo in numero Sex. Roscius non est: AUT EORUM, QUI IN ADVERSARIORUM PRÆSIDIIS OCCISI SUNT. Dum præsidia ulla fuerunt, in Sullæ præsidiis fuit. posteaquam ab armis c recesserunt, in summo otio rediens a cena, Romæ occisus est. Si lege: bona quoque lege venisse fateor. sin autem constat contra omnes non modo 15 veteres leges, verum etiam novas, occisum esse: bona quo jure, aut quo modo, aut qua lege venierint, quæro.

c alii recessum est.

127 XLIV. IN QUEM hoc dicam, quæris, Eruci? non in eum, quem vis, & putas. nam Sullam & oratio mea ab initio, & ipsius eximia virtus omni tempore purgavit. Ego hæc omnia Chrysogonum fecisse dico, ut ementiretur, ut malum civem Roscium fuisse fingeret, ut eum apud adversarios occisum esse diceret, ut hisce de rebus a legatis Amerinorum doceri L. Sullam passus non sit. Denique etiam illud suspicor, omnino hæc bona non venisse: id quod postea, si per vos, judices, licitum erit, aperietur.

128 Opinor enim esse in lege, quam ad diem proscriptiones venditionesque fiant: nimirum d KALENDAS JUNIAS. Aliquot post menses & homo occisus est, & bona venisse dicuntur. Profecto aut hæc bona 16 in tabulas publicas nulla redie-

d alii AD KAL.

SCHOLIASTES.

(k) *Proscriptione Valeria.*) Valerius Flaccus prætor Sullanis temporibus fuit. hic tulit legem, quicquid Sulla dixisset lex esset. si quid ergo ad populum tulisset Sulla, valebat lege Cornelia. si quid voluisset facere & non tulisset ad populum, hoc valebat lege Valeria.

---

bona cum venia ex me audiatur, & judices eam palam fieri patiantur, tamen non fuit, &c. *Hotom.*

15. *Veteres leges.*) Quarum aliæ vetabant civem Romanum indemnatum necare, aliæ prohibebant de capite civis Romani nisi centuriatis comitiis judicare. Nam C. Gracchus legem tulit, ne de capite civium Romanorum injussu populi judicaretur. Portia lex virgas ab omnium civium Romanorum corpore amovit, auctore Cicerone pro C. Rabirio. *Saxonius.*

16. *In tabulas publicas.*) Quas Quæstores Ærarii asservabant: & in

redierunt; nosque ab isto nebulone facetius eludimur, quam putamus: aut, si redierunt, tabulæ publicæ corruptæ aliqua ratione sunt. Nam lege quidem bona venire non potuisse constat. (l) Intelligo, me ante tempus judices, hæc scrutari, & propemodum errare, qui, cum capiti Sex. Roscii mederi debeam, (m) 17 reduviam curem. Non enim laborat de pecunia; non ullius rationem sui commodi ducit: facile egestatem suam se laturum putat, si hac indigna suspicione & ficto crimine liberatus sit. — e *Laml* deludimur. — F. XL.

Verum quæso a vobis, judices, ut hæc pauca, quæ restant, ita audiatis, ut partim me dicere pro me ipso putetis, partim pro Sex. Roscio. Quæ enim mihi ipsi indigna & intolerabilia videntur; quæque ad omnes, nisi providemus, arbitror pertinere; ea pro me ipso, ex animi mei sensu ac dolore pronuntio. Quæ ad hujus vitæ casum, causamque pertineant, & quid hic pro se dici velit, & qua conditione contentus sit, jam in extrema oratione nostra, judices, audietis. Ego hæc a Chrysogono, mea sponte remoto Sex. Roscio, quæro. 129 130

XLV. PRI-

SCHOLIASTES.

(l) *Intelligo judices me ante tempus.*) Dicebatur Ciceroni. de capite omne certamen est & tu de bonis Roscii dicis. Intellexit hoc Cicero. recusat. Scio inquit judices ut cum pro capite mihi Roscii dicendum sit, redubia curem. stultitia autem medici est ut pro capite panaricium (f. παρονύχιον) curet. Notandum autem est quia bona defendenda sibi dat capitis periculum Roscio. sed dicit hæc bona non concupiscere Roscium, sed tantum ut fama parricidii careat.

(m) *Redubiam curem.*) Redubia est vulnus ex ungue quod Græce panaricium dicitur.

---

in quibus pecuniam, quæ ex publicatis bonis redigebatur, perscribere solebant. *Nulla* autem, non *nullas* video in antiquis omnibus & manuscriptis libris, quod valde probo. ut sit antique positum pro *non* redierunt. Locutio autem ita & nota est, & a nobis sæpe explicata; ut exempla proferre nihil necesse sit. *Hotomannus.*

17. *Reduviam curem.*) *Rediviam.* multi libri veteres: quam scripturam etiam apud Festum reperio: qui *rediviam* a *redivire* declinatam dicit, quod solvere significat. *Est enim ridivia* (inquit) *morbus, quum circa ungues cutis se resolvit.* Sensus est igitur, quum magno malo mederi debeam, vitæ scilicet & capiti Sex. Roscii: nunc curam leviusculi mali suscipio, de bonis scilicet, quæ contra leges sunt vendita, de quibus ipse nihil laborat. Alia perinsigni translatione simili fere in re usus est lib. de Divinat. 11. *Urbem philosophia mihi crede proditis, cum castella defenditis.* Idem. *Rediviam* scribitur apud Festum, non reduviam. *Rediviam*, inquit ille, alii

XLV. PRIMUM, quare civis optimi bona venierint? deinde, quare hominis ejus, qui neque proscriptus 18 neque apud adversarios occisus est, bona venierint, cum in eos solos lex scripta sit: deinde, quare aliquanto post eam diem venierint, quæ dies in lege præfinita est: deinde, (n) cur tantulo venierint. Quæ omnia si, quemadmodum solent liberti nequam & improbi facere in patronum suum voluerit conferre; nihil egerit. nemo est enim, qui nesciat, propter magnitudinem rerum multa multos [19 partim connivente] partim imprudente L. Sulla commisisse.

31 Placet igitur in his rebus aliquid imprudentia præteriri? non placet, judices: sed necesse est. Etenim si Jupiter optimus maximus, cujus nutu & arbitrio cœlum, terra, mariaque reguntur, sæpe ventis vehementioribus, aut immoderatis tempestatibus, aut nimio calore, aut intolerabili frigore hominibus nocuit, urbes delevit, fruges perdidit: quorum 20 nihil pernicii causa, divino consilio, sed vi ipsa, &

SCHOLIASTES.

(n (*Curtatum venerunt.*) Hic ostenditur furtum. tanta res parvum pretium habuit.

---

alii reluvium appellant, cum circa ungues cutis se resolvit: quia luere, est solvere. Lambinus.

18. *Qui neque apud adversarios occisus est.*) Deest, *qui neque proscriptus; neque apud &c.* Ursin.

19. *Partim connivente.*) Binæ hæ voces non sunt in mss. nostris aut edd. veterrimis. & non videntur auctoris. is adjecit, qui arbitrabatur *partim* semper bis ponendum. cum extarent tamen in Victoriana aliisque, reliqui quidem heic; sed sepsi uncis. *Gruter.*

20. *Nihil pernicii.*) Sic Veneti, alii *pernicie*, & est eadem ratio utriusque scripturæ, siquidem sit abeundum de usitata flexione *perniciei*, quæ minus bella visa veteribus, ut Cicero ostendit in Topicis, quas Græci *ἰδέας* vocant, nostri, si qui hæc forte tractant, *species* appellant, sed inutiliter ad mutandos casus in dicendo. Nolim enim, ne si Latine quidem dici possit *specierum*, & *speciebus* dicere. Talia sunt Virgilii: *Libra die somnique pares*, vel *Dii*. Et; *Munera lætitiamque die*, vel *dii*. Gellius tamen in superiore Virgilii loco *dies* mavult, cujus dissertatio de hujus formæ nominibus extat Lib. IX. c. 13. *Camerar. Pernicii*, Aul. Gellius lib. IX. vetuste ut *dies*, *dii*: *progenies*, *progenii*: *luxuries*, *luxurii*: *acies*, *acii*. Apud Nonium tamen Marcellum reperio, *Pernici*: nisi locus corruptus est. Charisius autem Lib. I. *Cicero*, inquit, *pernicies causa, genitivum extulit*. Hotom. *Pernicii* legendum, si Gellio lib. IX. cap. 14. credimus, ut credimus. *Pernicii* autem, patrius casus est antiquus a nomine *pernicies*. sic enim nomina quintæ inflectebant veteres. *pernicies* generandi cas. *pernicies*, & per-

& magnitudine rerum, factum putamus: at contra, commoda, quibus utimur; lucemque, qua fruimur; spiritumque, quem ducimus, ab eo nobis dari atque impertiri videmus: (o) quid miramur, L. Sullam, cum solus rempublicam regeret, orbemque terrarum gubernaret, imperiique majestatem, quam armis f receperat, legibus confirmaret, aliqua animadvertere non potuisse? nisi hoc mirum est, quod vis divina assequi non possit, si id mens humana adepta non sit. P. 8. *f alii reciperarat.*

Verum, ut hæc missa faciam, quæ jam facta sunt: ex iis, quæ nunc maxime fiunt, nonne quivis potest intelligere, omnium architectum & machinatorem unum esse Chrysogonum, qui Sex. Roscii nomen deferendum curavit? hoc judicium, 21 cujus honoris causa accusare se dixit Erucius? 132

D E-

SCHOLIASTES.

(o) *Quid miramur judices.*) Venit ad Sullam & tacuit. noluit servare comparationem quia scit figurata esse.

IN VICO PALLACINE. locus ubi cenaverat Roscius. maxime metu ut Sullam scilicet deribat tamen. & ait *se* id est suspicionem suam in alium deducit. hoc enim dicebat Chrysogonus. non timui ne mihi tollerentur bona Roscii. Ideo ejus prædia dissipavi. sed quia ædificabam in bejentanam (leg. Vej.) ideo de his transtuli.

MANU PRÆDIA PRÆDIIS, prædiis. occasione quemadmodum dicimus. fac ad manum illum codicem.

HIC EGO AUDIRE ISTOS CUPIO. in hoc capite de potentia Chrysogoni invidiam facit. ut enumeret singula deliciarum genera, quod habeat plures possessiones. mancipia. quæ omnia dicit de rapinis ipsum habere.

---

pernicie, & *pernicii*, & *perniciei*. Carisius tamen videtur legisse, *pernicies causa*, Lib. I. *Lamb. Pernicii* ingerunt Critici e Gellii libro IX. cap. 13. vetuste tamen cusi & mss. nostri *pernicia*, non etiam male. *Grut.* Sic & Ciceronem in Lælio scripsisse *luxurii*, *dirimi tamen contentione luxurii*, ex MSS. ostendit Giffanius in indice in voce *effigia*. vide in G. Vossii Aristarch. Lib. II. de Analog. c. 19. Vett. edd. & mss. Pall. *pernicia*. Franc. prim. *perniciei*. Græv.

21. *Cujus honoris causa accusare se dixit Erucius.*) Multa hic desiderantur. Primum totus ille locus, in quo ostendit, bona Sex. Roscii venire non debuisse. deinde amplificationis principium, per quam invidiam conflat Chrysogono, ut omnium Syllæ libertorum abundantissimo, copiosissimo, & potentissimo. finge igitur talia quædam a Cicerone dicta esse, ut videas quo pertineant hæc, quæ sequuntur ἀκέφαλα, & truncata. Alii item Syllæ liberti non mediocres rei familiaris copias repente consecuti sunt, qui

DESUNT NON PAUCA.

XLVI. aptam, & ratione dispositam se habere existimant, qui in Salentinis, aut in Brutiis habent, unde vix ter in anno audire nuntium possunt,

133 Alter tibi descendit de palatio, & ædibus suis: habet animi relaxandi causa rus amœnum & suburbanum, plura præterea prædia, neque tamen ullum, nisi præclarum & propinquum: domus referta vasis Corinthiis, & Deliacis, in quibus est (*p*) 22 authepsa illa, quam tanto pretio nuper mercatus est, 23 ut, qui prætereuntes pretium enumerari audiebant, fundum venire arbitrarentur. Quid præterea cælati argenti? quid stragulæ vestis? quid pictarum tabularum? quid signorum? quid marmoris apud illum putatis esse? tantum scilicet, quantum e multis, splendidisque familiis in turba & rapinis coacervare una in domo potuit.

§. XLI. 134 Familiam vero quantam, & quam variis cum artificiis habeat, quid ego dicam? Mitto hasce artes vulgares, quos,

SCHOLIASTES.

(*p*) *Autipsa illa quam tanto pretio.*) Autthepsa vas aquarium quod interjecta lammina fabricatis arte fornacibus compendium portat. portati simul ignis contrarii elementi defensa vicinitas.

antea erant egentissimi: ædes amplissimas coemerunt, qui antea tectum, quo imbris causa succederent, non habebant. fundos, prædia, villas possident, quibus nuper, pedem in suo ubi ponerent, non erat. Sed quid ad Chrysogonum? Fundis hi, & villis remotis, & deviis, neque ita fructuosis contenti sunt: ille villas habet suburbanas opportunissimas, instructissimas, ac fructuosissimas. hi domum aptam, & ratione, &c. Præterea, superiora quoque illa post verbum, curant, erant mutila in libris vulgatis, *hoc judicium, cujus honoris causa accusare se dixit Erucius*. Quæ sic restitui, qui hoc judicium conflavit? cujus honoris causa accusare se dixit Erucius? Sed Ren. Marchalus Boemoræus levi mutatione facta, sic legendum putat, *deferendum curavit? Hoc judicium. Ejus honoris causa accusare se dixit Erucius*. Lamb.

22. *Authepsa illa.*) Sic omnes libri, denique verbum restituendum, ex mss. Palatinis, Lampridii Helagabalo cap. 19. *Primus deinde authepsas argenteas habuit*. ita enim diserte Librariæ Electoralis membranacei, ut dudum prodidi Notis meis ad eundem auctorem, hactenus vulgata; *Primus deinde mensas & capsas argenteas habuit*: quæ magnum fecit Casaubono nostro negotium. *Grut.*

23. *Ut qui prætereuntes pretium enumerari &c.*) Pal. pr. *ut quidam prætereuntes qui id pretium en.* S. Victoris. *ut qui prat. quid præcæum numerare.* forte, *ut quidem prætereuntes qui id præconi adnumerari*. Idem.

24. *Com-*

quos, pistores, (q) lecticarios. (r) animi & aurium causa tot homines habet, ut quotidiano cantu vocum, & nervorum, & tibiarum, nocturnisque conviviis tota vicinitas personet. In hac vita, judices, quos sumtus quotidianos, quas effusiones fieri putatis? quæ vero convivia? honesta, credo, in ejusmodi domo: si domus hæc habenda est potius, quam officina nequitiæ, & diversorium flagitiorum omnium.

Ipse vero quemadmodum 24 composito & delibuto capillo passim per forum volitet cum magna caterva togatorum, videtis, judices: etiam videtis judices, ut omnes despiciat, ut hominem præ se neminem putet, ut se solum beatum, solum potentem putet. Quæ vero efficiat, & quæ conetur, si velim commemorare, vereor, judices, ne quis imperitior existimet, me causam nobilitatis, victoriamque voluisse lædere: tametsi meo jure possum, si quid in hac parte mihi non placeat, vituperare. Non enim vereor, ne quis alienum me animum habuisse (s) a causa nobilitatis existimet. 135

XLVII. SCIUNT ii, qui me norunt, (t) me pro illa tenui, infirmaque parte, posteaquam id, (u) quod maxime volui, fieri non potuit, ut componeretur, id maxime defendisse, ut ii vincerent, qui vicerunt. Quis enim erat, qui non videret, humilitatem cum dignitate de amplitudine contendere? quo in certamine perditi civis erat, non se ad eos g jungere, quibus incolumibus, & domi dignitas & foris auctoritas retineretur. Quæ perfecta esse, h & suum cuique honorem, & gradum redditum, gaudeo, judices, vehementerque lætor: eaque omnia deorum voluntate, studio populi Romani, consilio, & imperio, & felicitate L. Sullæ, gesta esse intelligo. 136

g adjungere *Lamb.*

h *Lamb.* hoc est.

SCHOLIASTES.

(q) *Lecticarios.*) Lecticarii dicuntur qui majores nobiles portant, ut in Verrinis legimus.

(r) *Animi & aurium.*) Animi est ut pantomimum spectemus. aurium citharœdum.

(s) *A causa existimet,*) Id est a parte Sullana.

(t) *Me pro illa tenui infirmaque.*) Pro Mariana, pro equitibus Romanis.

(u) *Cum maxime voluerim.*) Id est bella civilia.

24. *Composito & delibuto capillo.*) Ad hujus loci explicationem cum primis faciunt quæ habet Ursinus in Appendice ad Ciaconii Triclinium p. 132. ubi eundem hunc locum inter alia adducit. *Verburg.*

137 Quod (*x*) animadversum est in eos, qui contra omni ra-
P. B. tione pugnarunt; non debeo reprehendere. quod viris fortibus, quorum opera eximia in rebus gerendis exstitit, honos habitus est; laudo. quæ ut fierent, idcirco pugnatum esse arbitror, meque in eo studio partium fuisse confiteor. (*y*) Sin autem id actum est, & idcirco arma sumpta sunt, ut homines postremi pecuniis alienis locupletarentur, & in fortunas uniuscujusque impetum facerent, & id non modo re prohibere non licet, sed ne verbis quidem vituperare: tum vero in isto bello non recreatus, neque restitutus, sed
138 subactus oppressusque populus Romanus est. Verum longe aliter est. nihil horum est, judices. non modo non læde-tur causa nobilitatis, si istis hominibus resistetis; verum etiam ornabitur.

XLVIII. ETENIM QUI hæc vituperare volunt, Chrysogonum tantum posse queruntur: qui laudare volunt, concessum ei non esse commemorant. Ac jam nihil est, quod quisquam aut tam stultus, aut tam improbus sit, qui dicat, VELLEM QUIDEM LICERET: HOC DIXISSEM: Dicas licet. HOC FECISSEM: Facias licet: nemo prohibet. HOC DECREVISSEM: Decetne, modo recte: omnes approbabunt. HOC JUDICASSEM: Laudabunt omnes, si recte & ordine judicaris.

139 Dum necesse erat, resque ipsa cogebat, unus omnia poterat: qui posteaquam magistratus creavit, legesque constituit, sua cuique procuratio auctoritasque est restituta. Quam si retinere volunt ii, 25 qui recuperarunt; in perpetuum poterunt obtinere. sin has cædes, & rapinas, & hos tantos tamque profusos sumtus aut facient, aut approbabunt; nolo in eos gravius quidquam, ne ominis quidem causa

SCHOLIASTES.

(*x*) *Adversarium & in eos.*) Id est in Marianos.

(*y*) *Si id actum est idcirco.*) Sensus talis. non inquit idcirco putamus Sullanas partes contra Marianos arma tulisse ut restitueretur omnibus libertas. Sin autem ductum est hoc bello, ut liberti homines aliena occupent bona; non est hoc bello data libertas, verum longe aliter. Non inquit quisquis vituperat Chrysogonum, jam Sullam vel nobilitatem vituperat, sed malum. nam qui vult vituperare partem Sullanam dicit, quia Chrysogonus multum potest. qui laudare dicit quia tantum posse non debet.

25. *Qui recuperarunt.*) Alii *receperunt*; idque melius esse judico, quamvis ne illud quidem verbum alienum videtur. Similiter enim plane dixit in Bruto: *Recuperata Respublica*. Camerar.

26. *Quam*

causa dicere. unum hoc dico: nostri isti nobiles, nisi vigilantes, & boni, & fortes, & misericordes erunt; iis hominibus, in quibus hæc erunt, ornamenta sua concedant necesse est.

Quapropter desinant aliquando dicere, male aliquem locutum esse; si quis vere, ac libere locutus sit: desinant suam causam cum Chrysogono communicare: desinant, si ille læsus sit, de se aliquid detractum arbitrari: videant, ne turpe miserumque sit, eos, qui equestrem splendorem pati non potuerunt, servi nequissimi dominationem ferre posse. Quæ quidem dominatio, judices, in aliis rebus antea versabatur: nunc vero [26] quam viam munitet, quod iter affectet, videtis. ad fidem, ad jusjurandum, ad judicia vestra, ad id, quod solum prope in civitate sincerum sanctumque restat. Hicne etiam sese putat aliquid posse Chrysogonus? hic etiam potens esse vult? o rem miseram atque acerbam! Neque mehercules hoc indigne fero, quod verear, ne quid possit: verum quod ausus est, [27] quod speravit, sese apud tales viros aliquid ad perniciem posse innocentis, idipsum queror.

140
P. XLII.
141

XLIX. IDCIRCONE i experrecta nobilitas armis atque ferro rempublicam recuperavit, ut ad libidinem suam liberti, servulique nobilium, bona, fortunas vestras, nostrasque vexare possent?

i exspectata *alii*.

Si id actum est, fateor me errasse, qui hoc maluerim: fateor insanisse, qui cum illis senserim. tametsi k inermis, judices, sensi. Sin autem victoria nobilium ornamento, atque emolumento reipublicæ, populoque Romano debet esse: tum vero optimo & nobilissimo cuique meam orationem gratissimam esse oportet. Quod si quis est, qui & se & causam lædi putet, cum Chrysogonus vituperetur: is

142
k *alii* inermus.

26. *Quam viam munitet, quod iter affectet.*) Sic mss. & antiquitus cusi. recentius, *quo iter*. videntur esse verba alicujus poetæ. nam pedes aperte apparent Trochaici versus:

— *Quam viam*
Munitet, quod iter affectet — Grut.

27. *Quod speravit sese apud tales viros aliquid ad perniciem posse innocentis.* Vox *posse* restat solum in Pal. pr. hoc positu, *viros posse aliquid ad perniciem*. at enim ceteri duo, item S. Victoris, nec non edd. exoletæ, eam non agnoscunt. & poterat abesse, dummodo & *sese* mutaretur in *ipse*. Idem. At quam mollis, quam delicata, quam vere Ciceroniana hic se ex MSS. prodit loquutio? Legendum enim. *Quod speravit esse apud tales viros aliquid ad perniciem innocentis.* Gron.

28. Attin

is causam ignorat, seipsum prope non novit. Causa enim splendidior fiet, si nequissimo cuique resistetur. Ille improbissimus Chrysogoni fautor, qui sibi cum illo rationem communicatam putat, læditur, cum ab hoc splendore causæ separatur.

143 Verum hæc omnis oratio (ut jam ante dixi) mea est: qua me uti respublica & dolor meus & istorum injuria coegit.
P. B. Sed Roscius horum nil indignum putat: neminem accusat: nihil de suo patrimonio queritur: putat homo imperitus
1 alii rerum. male. [1] morum, agricola, & rusticus, ista omnia, quæ vos per Sullam gesta esse dicitis, more, lege, jure gentium facta: culpa liberatus, & crimine nefario solutus cupit a vobis discedere.

144 Si hac indigna suspicione careat, animo æquo se carere suis omnibus commodis dicit. rogat, oratque te, Chrysogone, si nihil de patris fortunis amplissimis in suam rem convertit: si nulla in re te fraudavit: si tibi optima fide sua omnia concessit, adnumeravit, appendit: si vestitum, quo ipse tectus erat, [28] anulumque de digito suum tibi tradidit: si ex omnibus rebus se ipsum nudum, neque præterea quidquam excepit: ut sibi per te liceat innocenti amicorum opibus vitam in m egestate degere.
m egestatem MSS. Grut.

L. PRÆDIA MEA tu possides: ego aliena misericordia
145 vivo: concedo: & quod animus æquus est, & quia necesse est. mea domus tibi patet, mihi clausa est: fero. familia mea maxima uteris, ego servum habeo nullum: patior,

28. *Annulumque de digito suum.*) Nimium quantum hæc abeunt ab eo quod in veteribus editionibus legebatur. eæ exhibent: *Annulumque dedit. os suum tibi tradidit*, quod Sylvius, vir nequaquam spernendus. explicat: *os suum, id est oris & vultus imaginem in annullo expressam*. Non male quidem, si locus certissime depravatus commoda explicatione corrigi possit; sed vitium est nimis manifestum; licet a MSS. nullum auxilium sit sperandum, qui omnes eodem modo locum hunc insanum exhibent. Quod nunc legitur, primum Hotomano deinde aliis placuit; verum Gruterus demum ausus est ipsum Ciceronem ita loquentem inducere. Ubique ille crepat codices suos; hic ne verbo quidem eorum meminit. quod certissimum indicium est eos non variare, ne dicam habere aliquid melius. Quid igitur? Videor mihi non infelici conjectura Ciceronis manum adsecutus: qui ita scripsit: *annulumque dedit; rus suum tibi tradidit*. Quæ lectio, credo, se probabit omnibus, qui diligentius rem velint examinare. Omnia paterna bona Chrysogono dederat Roscius, denique vestitum, annullum, atque adeo ipsum rus, quod colebat, atque unicum illi restabat, tradidit, nihil præter se ipsum, & quidem nudum, excipiens. *Verburg.*

tior, & ferendum puto. Quid vis amplius? quid insequeris? quid oppugnas? qua in re tuam voluntatem lædi a me putas? ubi tuis commodis officio? quid tibi obsto? si spoliorum causa vis hominem occidere, spoliasti. Quid quæris amplius? Si inimicitiarum: quæ sunt tibi inimicitiæ cum eo; cujus n ante prædia possedisti, quam ipsum cognosti? n alii antea. Sin metuis: ab eone aliquid metuis, quem vides ipsum ab sese tam atrocem injuriam propulsare non posse? Sin, quod bona, quæ Roscii fuerunt, tua facta sunt, idcirco hunc illius filium studes perdere: nonne ostendis, id te vereri, quod præter ceteros tu metuere non debeas, nequando liberis proscriptorum bona patria reddantur.

29 Facis injuriam, Chrysogone, si majorem spem emptionis tuæ in hujus exitio ponis, quam in his rebus, quas L. Sulla gessit. Quod si tibi causa nulla est, cur hunc miserum tanta calamitate affici velis: si tibi omnia sua, præter animam, tradidit, nec sibi quidquam paternum, ne monumenti quidem causa, o reservavit: per deos immortales, quæ ista tanta crudelitas est? quæ tam fera immanisque natura? Quis umquam prædo fuit tam nefarius: quis pirata tam barbarus, ut, cum integram prædam sine sanguine habere posset, cruenta spolia detrahere mallet? 146 P.XLIII. o dare serv. MS.

Scis hunc nihil habere, nihil audere nihil posse, nihil umquam contra rem tuam cogitasse: & tamen oppugnas eum, quem neque metuere potes, neque odisse debes, p nec quidquam habere jam reliqui vides, quod ei detrahere possis: nisi hoc indignum putas, quod 30 vestitum sedere in judicio vides: quem tu e patrimonio, tamquam e naufragio, nudum expulisti. Quasi vero nescias, hunc & ali, & vestiri a Cæcilia, Balearici filia, Nepotis sorore, spectatissima femina: quæ cum patrem clarissimum, amplissimos patruos, ornatissimum fratrem haberet, tamen, cum esset mulier, virtute perfecit, ut, q quanto honore ipsa ex illorum dignitate afficeretur, non minora illis ornamenta ex sua laude redderet. 147 p alii neque. q quantocunque. Lamb.

LI. AN QUOD diligenter defenditur, id tibi indignum faci- 148

29. *Facis injuriam Chrysogone.*) Male heic voces transponit Lambinus. non est formula leniter objurgantis peccantem. addatur Plautus Milite actu II. sc. V. vers. 28. Sic & pro Flacco cap. 17. *Facis injuste, Lali, si putas &c.* Gulielmius. *Grut.*

30. *Vestitum sedere.*) Nam atra toga luctuose indutus cum barba & capillo in judicium reorum more venerat. *Hotom.*

31. Uti

facinus videtur? Mihi crede, si pro patris ejus hospitiis & gratia, vellent omnes hujus hospites adesse, & auderent libere defendere: satis copiose defenderetur. sin autem pro magnitudine injuriæ, proque eo, quod summa r respublica in hujus periculo tentatur, hæc omnes vindicarent: consistere mehercule vobis isto in loco non liceret. Nunc ita defenditur, f non sane ut moleste ferre adversarii debeant, neque ut se potentia superari putent.

r reipub. alii.

f Lamb. sane ut non.

149 P. B. Quæ domi gerenda sunt, ea per Cæciliam transiguntur. fori judiciique rationem Messalla, ut videtis, judices, suscepit. qui, si jam satis ætatis atque roboris haberet, ipse pro Sex. Roscio diceret. quoniam ad dicendum impedimento est ætas, & pudor, qui ornat ætatem: causam mihi tradidit, quem sua causa cupere, ac debere intelligebat. ipse assiduitate, consilio, auctoritate, diligentia perfecit, ut Sex. Roscii vita, erepta de manibus sectorum, sententiis judicum permitteretur. Nimirum, judices, pro hac nobilitate pars maxima civitatis in armis fuit: hæc acta res est, 31 uti nobiles restituerentur in civitatem, qui hoc facerent, quod facere Messallam videtis: qui caput innocentis defenderent: qui injuriæ resisterent: qui, quantum possent, in t salute alterius, quam in exitio, mallent ostendere. Quod si omnes, qui eodem loco nati sunt, facerent: & respublica ex illis, & ipsi ex invidia minus laborarent.

t salutem Guliel. t MS.

150 LII. Verum si a Chrysogono, judices, non impetramus, ut pecunia nostra contentus sit, vitam ne petat: si ille adduci non potest, ut, cum ademerit nobis omnia, quæ nostra erant u propria, ne lucem quoque hanc, quæ communis est, eripere cupiat: si non satis habet avaritiam suam pecunia explere, nisi etiam crudelitate 32 sanguinis perlitus sit: unum perfugium, judices, una spes reliqua est Sex. 33 Roscio, eadem, quæ reipublicæ, vestra pristina bonitas, & misericordia: quæ si manet, salvi etiam nunc esse possu-

u proprie Lamb.

31. *Uti nobiles restituerentur in civitatem.)* Sylla namque in bellum Mithridaticum profecto, Marius & Cinna vi in urbem cum hostili exercitu regressi, & Consulem utrumque, Octavium scilicet & Merulam, & omnes adversæ partis nobiles partim occiderunt, partim qui effugere potuerant, proscripserunt. *Hotom.*

32. *Sanguinis perlitus sit.)* Sic habent libri Veneti, alii *præditus*, quemadmodum *præditus audacia*. Camerar.

33. *Roscio eadem quæ Reip. vestra &c.)* Nescio an sequi possim lectionem Pall, & olim cusorum *Roscie, eademque Reipublicæ vestræ &c.* Grut.

34. Quæ

possumus: sin ea crudelitas, 34 quæ hoc tempore in x republica versata est, vestros quoque animos (id quod fieri profecto non potest) duriores acerbioresque reddidit; actum est, judices: inter feras satius est ætatem degere, quam in hac tanta immanitate versari. x remp. grassata edd. vett.

Ad eamne rem vos reservati estis? ad eamne rem y delecti, ut eos condemnaretis, quos sectores ac sicarii jugulare non potuissent? Solent hoc boni imperatores facere, cum prælium committunt, ut in eo loco, z quo fugam hostium fore arbitrentur, milites collocent: in quos, si qui ex acie fugerint, de improviso incidant. Nimirum similiter arbitrantur isti bonorum emptores, vos hic tales viros, sedere, qui excipiatis eos, qui de suis manibus effugerint. Dii prohibeant, judices, ut hoc, quod majores consilium publicum vocari voluerunt, præsidium sectorum existimetur. 151 y dilecti Lamb. P.XLIV. z qua Lamb.

(z) An vero, judices, vos non intelligitis, nihil aliud agi, nisi ut proscriptorum liberi quavis ratione tollantur, & ejus rei initium in vestro jurejurando, atque in Sex. Roscii periculo quæri? Dubium est, ad quem maleficium pertineat, cum videatis a in altera parte sectorem, inimicum, sicarium, eundemque accusatorem hoc tempore. ex altera b parte egentem, probatum suis filium, in quo non modo culpa nulla, sed ne suspicio quidem potuit consistere? Numquid hic aliud videtis obstare Roscio, nisi quod patris bona venierunt? 152 a ex Lambin. b parte delet Lamb.

LIII. Quod si id vos suscipitis, 35 & eadem in re operam vestram profitemini: idcirco sedetis, ut ad vos adducantur eorum liberi, quorum bona venierunt: cavete, per deos immortales, judices, ne nova, & multo crudelior per vos proscriptio instaurata esse videatur. Illam priorem, quæ facta est in eos, qui arma capere potuerunt, tamen 153

SCHOLIASTES.

(z) *An vero judices.*) Dicit ut hoc judicio ut omnium proscriptorum interimantur filii. deinde dicit hoc tantum agere Roscio (f. Roscios) qui accusat (f. sant) innocentem cum ipsi criminosi sunt.

---

34. *Quæ hoc tempore in rep. versata est.*) In libro manuscripto pro *versata*, scriptum est *grassata*: quæ scriptura vehementer mihi placet. *Ursinus.*

35. *Et eadem in re operam vestram.*) Sic quidem editt. sed mss. nostri, aut *eadem re* aut *eandem rem*, unde facit Guglielmius, *& eam ad rem*. Grut.

36. Po-

tamen senatus suscipere noluit, ne quid acrius, quam more majorum comparatum est; publico consilio factum videretur. Hanc vero, quæ ad eorum liberos, atque infantium puerorum incunabula pertinet; nisi hoc judicio a vobis rejicitis, & aspernamini, videte, per deos immortales, quem in locum rempublicam c perventuram putetis.

c deventuram *Lamb.*

(*a*) Homines sapientes, & ista auctoritate, & potestate

154 præditos, qua vos estis, ex quibus rebus maxime respublica laborat, iis maxime mederi convenit. Vestrum nemo est,

P. B. quin intelligat, 36 populum Romanum, qui quondam in hostes lenissimus existimabatur, hoc tempore domestica crudelitate laborare. Hanc tollite ex civitate, judices, hanc pati nolite diutius in hac republica versari: quæ non modo id habet in se mali, quod tot cives atrocissime sustulit, (*b*) verum etiam hominibus lenissimis ademit misericordiam consuetudine incommodorum. Nam cum omnibus horis aliquid atrociter fieri videmus, aut audimus: etiam qui natura mitissimi sumus, assiduitate molestiarum sensum omnem humanitatis ex animis amittimus.

SCHOLIASTES.

(*a*) *Homines sapientes.*) Sapientis viri est ei rei qui (f. quæ) laborat adferre remedium.

(*b*) *Verum etiam h.*) Semper vicinitas ex aliena rubigine livorem trahit. Monet autem judices Cicero ne crudeles sint, & in cassum interficiant. quamvis inquit aliquis mansuetus sit, tamen visa crudelitate fit crudelior, & præsens crudelitas omittenda est & superior delenda.

36. *Populum Romanum.*) Vid. Cæsarem apud Sallust. in Bello Catilin. c. 1. *Grav.*

M. TUL-

M. TULLII CICERONIS
RPO
Q. ROSCIO COMOEDO
ORATIO TERTIA.

ARGUMENTUM.

C. Fanius servum suum Panurgum Q. Roscii Comœdi gratis communem fecit. pactis legibus, ut eum Roscius arte histrionica instituerет. Institutum Q. Flavius Tarquinensis quidam interfecit. Roscius ad Flavium judicio DAMNI INJURIA DATI *persequendum, Fannium cognitorem dedit. Lite contestata judicio constituto, Q. Roscius cum Flavio sine Fannio decidit. accepit fundum quem* H-S *centum millium fuisse, ajebat Fannius. Anno post, teste & arbitro C. Pisone, Q. Roscius C. Fannio pro opera, pro labore quod cognitor fuisset, quod vadimonia obisset, certam pecuniam dedit, ea conditione, ut si quid ille excegisset a Flavio, partem ejus dimidiam Roscio dissolveret. C. Fannius quum Flavium diu multumque persecutus esset, neque quicquam (ut ipse dicebat) ab eo exigere potuisset, Roscium in jus vocat. Judicium in certam pecuniam,* H S *scilicet quinquaginta millium a Prætore postulat: & actionem qua certi condictio vocatur, impetrat, hanc afferens causam, quia quodcunque sibi petit socius, id societatis sit:* H-S *centum millia Roscius a Flavio exegit, eorum partem dimidiam ad se pertinere. M. Tullius Q. Roscium hac oratione defendit. demonstrat socium, nisi cognitorem datum, partem alterius petere non posse: ac multo minus de ea transigere: atque hoc id Fannium ipsum judicasse, qui transactione a Q. Roscio facta, nihilominus Flavium persequutus est, Roscioque etiam repromisit partem ejus quod exigeret dimidiam. hoc amplius,* H-S *centum millia a Flavio exegisse. Sed initio orationis non statim ingreditur in causam. Disputat enim, male Fannium egisse. neque enim incertam pecuniam ad judicem peti. hanc autem vel ipsius Fannii confessione incertam esse: quippe quam ad arbitrum antea petierit. ad arbitrum autem incertam pecuniam peti. Causa privata est. status juridicialis Intentio: debes mihi* H-S. ɔɔɔ *: iis de causis quas superius exposui. D. non debeo. Q. an debeat. Ratio: quia non societatis, sed meo privato nomine transegi. Firmamentum: At quod socius a debitore exigit, id non sibi, sed societati exigit. Disceptatio an socius cum debitore societatis transigere, nisi pro tota societate, non possit. Agitur apud C. Pisonem judicem a Prætore datum, cui M. Perpenna, vir Consularis, in Consilio adest.* Hotoman. (Habita A. V. G. DCLXXVII.)

1 *Multa, quæ desunt, quærenda.*

1 I. 2 malitiam naturæ, crederetur. Is scilicet vir optimus, & singulari fide præditus, a qui suo judicio, 3 tabulis suis, testibus uti conatur. Solent fere dicere, 4 qui per tabulas 5 hominis honesti pecuniam expensam tulerunt: Egone talem

a *alii* in suo.

1. MUlta quæ desunt quærenda.) Deest principium, narratio, partitio, & prima pars confirmationis, in qua quid demonstratum sit ex sequentibus intelligetur: nimirum pecuniam, quæ hoc judicio petitur, adnumeratam non fuisse. *Hotom.*

2. *Malitiam naturæ crederetur, is scilicet.*) Locum sine dubio mendosum restitui posse existimat Ant. Augustinus, si interpunctionis nota ponatur post verbum *naturæ*, & pro *crederetur*, legatur *credetur*. quæ lectio mihi quidem non multum satisfacit: nec enim operam ponendam censeo in loco plane trunco restiruendo, qui adhuc restitutus maneat truncus. videtur autem sensus hujus loci fuisse, quod alicui crederetur suas tabulas fideles affirmanti, in quo nullam naturæ malitiam ante perspexissemus, &c. qui conatur, &c. Duriuscula vero erit lectio, *si scilicet* tertio loco ponatur: & *credetur* pro *crederetur*, minime necessarium, contra veteres codices præferrim. *Ursin.*

3. *Tabulis suis.*) Moris erat ut patres familiarum, quæcunque per singulos dies aut acciperent, aut expenderent, ea primum propere ac festinanter in codicem memoriæ causa paratum, referrent, quæ *adversaria* dicebantur: deinde per otium in aliis tabulis ordine & accurate præscriberent. eas *tabulas accepti & expensi* nominabant: de quibus Cicero in Cluentiana sic scribit: *Confecit tabulas diligentissime.* hæc autem res habet hoc certe, ut nihil possit neque additum neque detractum de re familiari latere. De earum tabularum fide Censores cum urbem lustrarent, patresfam. jusjurandum (ut ait Dionysius lib. IV.) interponere jubebant. Nam ex iis uniuscujuscunque civis censum æstimabant. Tabulas autem qui in potestate patris erant, nullas conficiebant: ut ex orat. pro Cælio intelligitur. *Hotom.*

4. *Qui per tabulas homines citi pecuniam expensam tulerunt.*) Ita legit Victorius. Manutius vero *homines honesti*, quod nimis abest a primo: Ant. Augustinus putat legendum *tabulis hominis sciti*, quæ tamen lectio nec ipsi penitus satisfacit, & jure quidem: nam non est necesse mutare *per tabulas* in *tabulis*, & proprietas *sciti* hic non habet locum. Quid si legatur *hominis acciti*? quod aliquando qui alteri pecuniam numerarent, ipsi manu sua in tabulas illam expensam non ferrent, sed alium accirent, qui eam expensam ferret. Pantagathus pro *citi*, legebat *alieni*, nimis longe a vulgata scriptura. *Ursin.*

5. *Hominis honesti pecuniam &c.*) Locus non sanus. nam Palatini, *homines ..... pecuniam*. edd. vett. *homines ..... citi pecuniam*. Grut.

6. *Fal-*

talem virum corrumpere potui, ut mea causa falsum in codicem referret? Exspecto, quam mox Chærea hac oratione utatur: Egone hanc manum plenam perfidiæ, & hos digitos meos impellere potui, ut [6] falsum b perscriberent nomen? Quod si ille suas proferet tabulas: proferet suas quoque Roscius. erit in illius tabulis hoc nomen: at in hujus non erit. b perscriberem. *MSS.*

2 Cur potius [7] illius, quam hujus, credetur? Scripsisset ille, si non jussu hujus expensum tulisset? non scripsisset hic, quod sibi expensum ferri jussisset? Nam, quemadmodum turpe est scribere, quod non debeatur: sic improbum est, non referre, quod debeas. æque enim tabulæ condemnantur ejus, qui verum non retulit; & ejus, qui falsum perscripsit. Sed ego copia & facultate causæ confisus, vide quo progrediar. Si tabulas C. Fannius accepti & expensi profert suas, in suam rem, suo arbitratu scriptas: P. B. [8] quo minus secundum illum judicetis, non recuso.

3 Quis hoc frater fratri, quis parens filio tribuit, ut, quodcumque retulisset, id ratum haberet? ratum habebit Roscius. profer. quod tibi fuerit persuasum, huic erit persuasum: quod tibi fuerit probatum, huic erit probatum. [9] Paullo ante a M. Perpenna, P. Saturii tabulas poscebamus:

6. *Falsum perscriberent nomen.*) *Nomen* est quodcunque in tabulas refertur, inscripto ejus, cui vel acceptum, vel expensum fertur, nomine. Plautus in Curculione, LYCO *trapezita, novi Ædepol nomen. nam mihi istoc nomine, dum scribo, explevi totas ceras quatuor.* ET PERSCRIBERENT, recte: quum in aliis nominibus *perscriberem* vitiose legatur. *Hotom.*

7. *Illius, quam hujus, credetur? scripsisset ille, si non &c.*) Palatini *crederetur scripsisse? Ille si &c.* Lambinus interposuit, *hujus tabulis credetur.* Grut.

8. *Quo minus secundum illum judicetis.*) Judicat unus C. Piso, cui qui in consilio assident, utpote injurati, proprie non judicant. Improprie igitur utitur hoc verbo. *Hotom.* Vetus liber habet *secundum illas*, ut ad *tabulas* referatur. *Ursin.* Sic legendum esse censebat etiam Muretus.

9. *Paullo ante a M. Perperna, P. Saturi tabulas poscebamus tuas, nunc C. Fanni Charea folius flagitamus.*) Ita hunc locum legebat Pantagathus. in vetere autem libro scriptum est, *Paullo ante M. Perperna P. Saturi tabulas poscebamus, nunc tuas C. Fanni, &c.* Ursin. Pall. Codd. *Paullo ante M. Perpenna, P. Saturii &c.* quod placebat Turnebo lib. XXIX. cap. 36. Hotomanus annotavit tale quid reponendum, *Paullo ante, M. Piso, M. Perperna, argentarii tabulas posc.* statimque obsecuta est manus Lambini, addito adhuc, *Perperna, P. Satirium argentarii tabulas.* quæ intemperiæ? Grut.

c Chæreę. mus. nunc 10 tuas, C. Fanni c Chærea, solius flagitamus,
ed. vet. &, quo minus 11 secundum eas lis detur, non recusamus.

4 Quid ita, non profers? Non conficit tabulas? Immò diligentissime. Non refert parva nomina in codices? Immo omnes summas. 12 Leve, & tenue hoc nomen? H-S ccc1ↄↄↄ sunt. quomodo tibi tanta pecunia extraordinaria 13 jacet?
d codicem *alii.* quomodo H-S ccc1ↄↄↄ in d codice accepti & expensi non
e prædi- sunt? Pro dii immortales: essene quemquam tanta audacia
tum *de-* e præditum, qui, quod nomen referre in tabulas timeat,
let Guliel. id petere audeat? quod in codicem injuratus referre noluit, 14 id jurare in litem non dubitet? Quod sibi probare non possit, id persuadere alteri conetur?

5 II. 15 NIMIUM citò ait me indignari de tabulis: non habe-

10. *Tuas solius.*) Antiqua locutio. Terentius in Heaut.
——— *Tot mea*
Solius solliciti sunt caussa, ut me unum expleant?
In Vatinium: *Civitatis salutem cum mea unius salute esse conjunctam?* In Pisonem; *Juravi, remp. atque hanc urbem mea unius opera esse salvam.* P. Manut.

11. *Secundum eas lis detur.*) Quidam legendum putant, *lis decidatur.* alii, *secundum eas judicetur.* Sed Memmius indicavit mihi sic locutos esse veteres. Val. Max. *secundum te litem do.* Lamb. Suet. Claud. XV. *Absentibus secundum præsentes facillime dabat.* vide ibi Torrent. *Grav.*

12. *Leve & tenue hoc nomen* H-S. CCCLIII.) Nomen quidem debiti perscriptionem, & veluti contractum significare non est ignotum. Sed illa summa in Veneto aliter notata ac rectius quidem, ut apparet: magna enim esse debet. Sic igitur in Venetis ccc1ↄↄↄ. Hæc notare centum millia legimus in libello Prisciani de Pond. & Mens. Atque hæc scriptura similiter in Veneto exemplo ubique in hac oratione servatur. Summa ergo erit pecuniæ centum millia sestertium, id est sesterriorum nummorum. Quæ redacta ad nostrorum temporum pecunias efficiunt circiter duo millia Coronatorum & quingentos. *Camerar.*

13. *Jacet.*) Jacere significat negligi, & pene omnino relinqui, ut infra: *Cur tam diu jacet in adversariis hoc nomen.* & pro Quintio: *Jacet res in controversiis biennium.* & VII. ad Att. *Tota Capua, & omnis hic delectus jacet.* Item: *Cn. noster ut totus jacet.* Passerat.

14. *Id jurare in litem non dubitet.*) *Id in litem jurare*, est tanti rem æstimare jurejurando delato. Ego ita accipio, non quasi jurarit in litem, sed quasi paratus sit jurare in litem, si jusjurandum id deferatur. Paullus in l. Arbitrio π. de dolo: *Certa quantitas, quæ in hac actione non adjicitur, ut possit per contumaciam suam tanti reus condemnari, quanti actor in litem juraverit.* Idem.

15. *Nimium cito ait me indignari de tabulis. Indagare*, pro *indignari* scriptum est in antiquo, & infra, *Non modo ex tuis tabulis.* Ursin.

16. In

habere se hoc nomen in codice accepti & expensi relatum confitetur: sed [16] in adversariis patere contendit. Usque eone te diligis, & magnifice circumspicis, ut pecuniam non ex tuis tabulis, sed ex adversariis petas? suum codicem testis loco recitare, arrogantiæ est. suarum perscriptionum & liturarum adversaria proferre amentia est?

Quod si eandem vim, diligentiam, auctoritatemque habent adversaria, quam tabulæ: quid attinet codicem instituere? conscribere? ordinem conservare? memoriæ tradere litterarum vetustatem? Sed si, quod adversariis nihil credimus, idcirco codicem scribere instituimus: quod etiam apud omnes leve & infirmum est, id apud judicem grave & sanctum esse ducetur? Quid est, quod negligenter scribamus adversaria? quid est, quod diligenter conficiamus tabulas? qua de causa? [17] quia hæc sunt menstrua, illæ sunt æternæ: hæc delentur statim, illæ servantur f sancte: hæc parvi temporis memoriam, illæ perpetuæ existimationis fidem & religionem amplectuntur: [18] hæc sunt dejecta, illæ in ordinem confectæ. Itaque adversaria in judicium protulit nemo: codicem protulit, tabulas recitavit.

6

P. XLVI.

7

f alii sanctæ.

III. Tu,

16. *In adversariis patere contendit.*) *Adversaria* dicuntur tabulæ ad quotidianum usum paratæ: in quibus cursim & negligenter ea scribimus, quæ post accuratius in certas & perpetuo mansuras tabulas ordine ac disposite perscribimus, deductaque ex eo appellatio videtur, quod ibi statui soleant ubi nobis assidue observentur: quasi adversus nos posita. unde etiam *adversarii* dicti, quasi in quos perpetuo incurramus, vel qui se nobis assidue opponant: hoc enim proprie *adversari* significat. *Adversaria*, & *tabulas* noster Vertina IV. sic expressit: *Omnia, quæ dicimus, rationibus populorum non interpositis, neque perturbatis, neque repentinis: sed certis institutis ordine relata atque confecta sunt.* Hotom.

17. *Quid hæc sunt menstrua, illa sunt æterna.*) *Hæc* ad remotius, *illa* ad proximum retulit; præter consuetudinem Latinæ orationis, quo modo loquutum Aristotelem Budæus putavit in III. Ethic. Ἴδοι δ' ἄν τις καὶ ἐκ τῶν κωμῳδιῶν τῶν παλαιῶν καὶ τῶν καινῶν τοῖς μὲν γὰρ ἦν γέλοιον αἰσχρολογία, τοῖς δὲ μᾶλλον ἡ ὑπόνοια. Idem. Non præter consuetudinem Latinæ linguæ sic locutus est Cicero. Nam & aliis in locis sic ipse, ut in VII. ad Fam. 2, & alii scriptores hoc loquendi genere usi sunt, ut docet Gronov. Observ. III, 16. Sanctius in Minerva lib. II. c. 9. ubi vide quæ notavit Perizonius. *Grævius.*

18. *Hæc sunt dejecta.*) Vide num melius sit, *conjecta*, ut est in vetere libro. *Ursin.* Forsan *defecta*, annotatum Gulielmio. Dubitat Hotomanus, num scribendum sit *disjecta*, *illæ in ordinem conjecta*; illicoque pro Minervæ calculo suis admiscuit miser Lambinus. *Gruter.*

 19. In

g Guliel. delet. ornatus. III. Tu, C. Piso, tali fide, virtute, gravitate, auctoritate g ornatus, ex adversariis pecuniam petere non auderes.

8 Ego, quæ clara sunt consuetudine, diutius dicere non debeo: illud vero, quod ad rem vehementer pertinet, quæro: quam pridem hoc nomen, Fanni, in adversaria retulisti? Erubescit: quid respondeat, nescit: quid fingat extemplo, non habet. Sunt duo menses jam, dices. Tamen 19 in codicem acceptum & expensum referri debuit. Amplius sunt sex menses. Cur tamdiu jacet hoc nomen in adversariis? Quid si tandem amplius triennium est? quomodo, cum omnes, qui tabulas conficiant, menstruas pœne rationes in tabulas transferant, tu hoc nomen triennium amplius in adversariis jacere pateris?

9 Utrum cetera nomina in codicem accepti & expensi digesta habes, an non? Si non: quomodo tabulas conficis? si etiam: quamobrem, cum cetera nomina in ordinem referebas, hoc nomen triennio amplius, quod erat in primis magnum, in adversariis relinquebas? Nolebas sciri, debere Roscium. Cur scribebas? Rogatus eras, ne referres. Cur in adversariis scriptum habebas? Sed hæc quamquam firma esse video, tamen ipse mihi satisfacere non possum, nisi a C. Fannio ipso testimonium sumo, hanc pecuniam ei non deberi. Magnum est, quod conor: difficile est, quod polliceor. nisi eundem & adversarium & testem habuerit

N. B. Roscius, nolo vincat.

10 IV. 20 Pecunia tibi debebatur certa, quæ nunc petitur

19. *In codicem acceptum & expensum referri debuit.*) Pal. non agnoscit verbum *referri*. ejus loco est in editione vetertima *esse*: unde fieri commode quear, *acceptum & expensum isse debuit*: ut & conjecerat Gulielmius noster. hodie fere legitur, *in cod. accepti & expensi referri debuit*. quod est conjectura Hotomani, item Turnebi. *Grut. Tamen* est tandem. 1. Verrin. *Venit paratus cum subscriptionibus. Est tamen hoc aliquid*. Pacuvius Periboea apud Non. *Tamen obfirmato animo mitescit metus*. Sallust. 1. Hist. *Nam qui enare coacti fuerant, & sæpe ferramentis navium tamen sunt vulnerati, a suis aut afflicti undarum vi mulcato corpore periere*. Passer.

20. *Pecunia tibi debebatur certa*.) Longa disputatio, in qua ad summam hoc dicit, male Fannium egisse, qui incertam pecuniam perat ad judicem. Incertam autem Fannium ipsum judicasse, quum eandem ante *ad arbitrum* petierit. nam *ad arbitrum* nunquam nisi incertam pecuniam peti. *Arbitrum* autem hoc toto loco etiam eum significat, qui judex est, sed in iis judiciis quæ nunc a Jurisconsultis vel *arbitraria* vel *bonæ fidei* appellantur: in quibus additur EX FIDE BONA. quibus in causis iidem *judices*

titur per judicem : in qua legitimæ partis sponsio facta est. Hic tu si amplius H-S. nummo petisti, quam tibi debitum est, causam perdidisti : propterea quod aliud est judicium, aliud arbitrium. [21] Judicium est pecuniæ certæ, arbitrium incertæ. Ad judicium hoc modo venimus, [22] ut totam litem aut obtineamus, aut amittamus : ad arbitrium hoc animo adimus, ut neque nihil, neque tantum quantum postulavimus, consequamur.

Ejus rei ipsa verba formulæ testimonio sunt. Quid est in 11
judicio? directum, asperum, simplex. [23] SI PARET H-S. ∞ DARI

dices dicebantur & *arbitri*, idem *judicium* & *arbitrium*, ut diximus in orat. pro Quinctio. Atque hoc est quod idem ait in Muræniana, *Jurisconsultos nondum statuere potuisse, utrum arbitros an judices appellarent*. Hotom.

21. *Judicium est pecunia certa, arbitrium incerta.*) Quid ita? quoniam judices (quippe privati homines) potestatem judicandi nullam, nisi quam a magistratu, & qua de re acceperant, habebant, veluti, *L. Cassius judex esto. Si apparet aureos* xx. *Nevio dare oportere Sempronium, eum tanta pecunia condemnato*. Poterat L. Cassius de aureis xx. judicium statuere; de uno minus, aut amplius, non poterat; non accepta scilicet a Prætore potestate. nam potestates & imperia sunt penes magistratus; judices autem, privati (ut diximus) homines erant. Itaque si maxime undeviginti deberentur, qui tamen xx. petita sunt, petitorem judex damnabit. unde illud vulgatum, ut *qui plus peteret, causa caderet*. Officium ergo judicis est. constituere simpliciter, debeanturne xx. aurei, an non debeantur; non autem de aureorum numero arbirrari. Qua de causa reprehendit Hippodamum Milesium Aristoteles lib. de Repub. II. qui judicibus potestatem fecerat, ut reum partim damnarent, partim absolverent. *Idem.*

22. *Ut totam litem obtineamus.*) Corrige, *aut obtineamus*, ut in aliis libris. Hujus autem rei ipsa verba formulæ testimonio sunt, *Aio te mihi dare centum oportere*. nam *oportere* verbum necessitatem significat : ex quo aperte intelligitur, quod Paulus respondit in l. Verbum oportere, D. de verb. sign. ad libera & bonæ fidei judicia referendum non esse. *Verbum oportere*, inquit, *non ad facultatem judicis pertinet, qui potest vel pluris vel minoris condemnare : sed ad veritatem refertur*. *Judicem* enim appellat, quem *arbitrum* hoc loco Cicero nominavit, nimirum eum qui in bonæ fidei judiciis sedet, cum contra qui in stricti juris judiciis sedeant, hic a Cicerone *judices* appellentur. *Idem.*

23. *Si paret* H-S. ∞ *dari oportere.*) Corruptus locus, quem sic puto corrigendum : SI PATERET H-S. ∞ DARI OP. Id est, oportere, ut apud Valerium Probum in not. antiquis, ut verba sint formulæ judicii, & grandioribus litteris scribantur. Sic Verr. V. *Dabat iste judicium*, SI PATERET *jugera ejusmodi fundi esse plura, quam colonus esset professus, tum Xeno damnaretur*. Et eadem rursus Orat. *Quærebant quæ in verba Recuperatores daret : respondebat*,

PARI OPORTERE. Hic, nisi planum facit, H-S ꟾↃↃↃ 24 ad libellam sibi deberi, causam perdit. Quid est in arbitrio? 25 mite, moderatum, QUANTUM ÆQUIUS, ET MELIUS, ID DARI. Ille tamen confitetur plus se petere, quam debeatur: sed satis superque habere dicit; quod sibi arbitro tribuatur, Itaque alter causæ confidit: alter diffidit,

82 Quæ cum ita sint; quæro abs te, quid ita de hac pecunia, 26 de his ipsis H-S. ꟾↃↃↃ, de tuarum tabularum fide 27 com-

SI PATERET *adversus edictum fecisse, qua in judicio dicturum esse*
dicebat. Et in Divinat. *Judicium dat statim*, SI PATERET *eam*
se & sua Veneris esse dixisse. nam & PATERET dicebatur, & AP-
PARET, ut Verr. IV. & PARET, ut in Institut. Juris libro IV.
cap. de Actionibus. Hanc autem notam OP. quæ Auctore Paulo
Diacono, *oportere* significat, aut reponendam arbitror, aut certe
subaudiendam, *Hotom.* Quod repræsentavimus, est quasi lectio com-
munis; sicque laudavit Brissonius libro V. de Formulis. sed longe
ab his abit editio vetus, item Palatinus noster. *Si peteret* H-S. ꟾↃↃↃ
dari. Hic nisi &c. quanto æquius melius, id clarius. at Manutii præ-
ferunt, *Si paret* H-S. ꟾↃↃↃ *deberi. Hic nisi &c. quantum æquius me-*
lius sit dari. Grut.

24. *Ad libellam sibi deberi*.) *Libella*, idem quod libra, pondo,
as valebat, & erat ex argento parva, ut apud Varronem lib. de
Ling. Lat. IV. Veteres autem cum parvam pecuniolam significa-
bant, hoc verbo utebantur. Cicero Verr. IV. *Et quis Volcatio, si sua*
sponte venisset, unam libellam dedisset. Plautus in Pseudolo;
Tibi libellam argenti nunquam credam, dum strenuas. Hotom.

25. *Mite, moderatum, quantum æquius & melius sit dari*. Sic re-
stituo, *Mite moderatum*, QUANTUM ÆQUIUS ET MELIUS
SIT DARI: ut verba sint arbitrii a Prætore dati, & subaudia-
tur, Tantum dari jubeas, aut aliquid ejusmodi. In arbitrio rei
uxoriæ de repetitione dotis soluto matrimonio, formulam hanc
fuisse ipse in lib. de Offic. III. docet his verbis: *Reliquorum autem*
judiciorum hac verba maxime excellunt in arbitrio rei uxoria, MELIUS
ÆQUIUS. In Topicis autem: *In primisque in arbitrio rei uxoria, in*
quo est QUID ÆQUIUS MELIUS. Ergo hoc pro exemplo po-
suit, cum in aliis addi fere soleret, EX BONA FIDE, ut lib.
de Offi. III. *Quid sibi dare facere oporteat ex fide bona*. Nam hac
formula non certa & definita summa petebatur, sed quantum ju-
dex bona fide deberi judicasset. Atque hoc est quod Justinianus
ait sub. tit. De actionibus, *In bona fidei judiciis libera potestas per-*
mitti videtur judici ex bono & æquo æstimandi, quantum actori restitui
oporteat. Dicebantur autem *bona fidei* judicia, concisa loquutione,
pro judicia in quibus addebatur, EX BONA FIDE. ut dixi-
mus in orat. pro Quinctio. *Idem.*

26. *De his ipsis* H-S. LIII.) In Venetis ꟾↃↃↃ, quæ est nota quin-
quaginta millium dimidiatæ summæ superioris. Atque hæc quoque
scriptura similiter in Veneto per totam orationem, ut illa altera,
custoditur, & vera est. *Camerar.*

27. *Com-*

27 compromiſſum feceris, arbitrum ſumſeris, h quantum æquius & melius ſit, 28 dari repromittive, ſi i pareret? Quis in hanc rem fuit arbiter? Utinam is quidem Romæ eſſet! Romæ eſt. 29 Jam utinam adeſſet in judicio! Adeſt. Utinam ſederet in conſilio C. Piſonis! Ipſe C. Piſo eſt. Eundemne tu arbitrum & judicem ſumebas? idem & 30 infinitam largitionem remittebas, & eundem in anguſtiſſimam formulam ſponſionis concludebas? Quis umquam ad arbitrum, quantum petiit, tantum abſtulit? nemo. quantum enim æquius eſſet ſibi dari, petiit. De quo nomine ad arbitrum adiſti, de eo ad judicem veniſti.

h quanto *ed. vet. & MS.*
i pejeres. *MS.* peteres *Victor.* pareret *Manut.*

Ceteri 31 cum ad judicem cauſam labefactari animadvertunt, 13

27. *Compromiſſum feceris.*) In judiciis *ſponſiones*, in arbitriis *compromiſſa* fieri ſolebant. illæ, ni vere actio intenderetur; hæc, ni damnatus arbitri ſententiæ pareret. quid ſit *compromiſſum*, explicabimus Verrina IV. *Hotom. Compromittere* dicuntur, qui hinc inde promittunt, ſe arbitri ſententiæ ſtaturos. Inde *compromiſſarius judex*, in D. *Paſſeratius*.

28. *Dari repromittive, ſi pareret.*) Sic legi debet, non, *ſi peteres.* Eſt enim hæc lectio inepta, & ridicula, vel, *ſi pateret. Si pateret* autem, videlicet in tabulis: id eſt, ſi eſſet in tabulas relatum. Sic ſupra loquitur, *ſed in adverſariis patere contendit*, ſic & Catulus. *Ecquid nam in tabulis patet lucelli Expenſum?* Lambin. *Dari repromittive tibi petieris* Panthagatus. *Urſin.*

29. *Jam utinam adeſſet.* Pal. & ed. vetus, *Nam utinam*. Adſentior Turnebo delendam illam ſyllabam arbitranti. *Grut.*

30. *Infinitam largitionem.*) Quid hoc eſt *infinitam largitionem remittebas?* an id ſignificat, jure tuo poteras obſtare, ne infinita largitione uterere, ſed remiſiſti. Nugæ. legendum eſt: *poteſtatem permittebas*. Nam ut recte Paullus in libro XIII. ad Edictum in Pandecte lib. IV, 7. leg. 32. §. 15. *Non quodlibet ſtatuere arbiter poterit, nec in qua re libet: niſi de qua re compromiſſum eſt, & quatenus compromiſſum eſt.* Eſt autem permittere poteſtatem, dare poteſtatem. Cic. II. in Rullum: *Permittitur infinita poteſtas innumerabilis pecuniæ conficiendæ.* Et pro Sext. Roſcio: *Vitam ſuam ſententiis judicum permittere.* Virg. IX. Æn. *Cui tanta Deo permiſſa poteſtas?* Grævius.

31. *Cum ad judicem cauſam labefactari.*) *Labefactari* ſic accipio, ut ſi dixiſſet *labefactatum iri*, quemadmodum apud Juriſconſultos frequentiſſime, *ſatiſdare judicatum ſolvi*, pro ſolutum iri: *decem dari*, pro datum iri. Neque enim ſi cauſa agi ad judicem cœpta eſt, ad arbitrium defertur. Ergo hic ſenſus eſt, qui animadvertunt fore, ut ſi cauſa ad judicem deferatur, evertatur ac labefactetur: malunt arbitrium ſumere. Exemplum extat in oratione Demoſthenis contra Phormionem: Μελλούσης δὲ τῆς δίκης εἰσιέναι εἰς τὸ δικαστήριον, ἐδέοντο ὑμῶν ἐπιτρέψαι τινί. καὶ ἡμεῖς ἐπετρέψαμεν Θεοδότῳ ἰσοτελεῖ κατὰ συνθήκας. Et adverſus Apaturium: Ἐνεστηκυιῶν δ' αὐτοῖς τῶν δικῶν, πεισθέντες ὑπὸ τῶν παρόντων εἰς ἐπιτροπὴν ἔρχονται,

P.XLVII. tunt, ad arbitrum confugiunt: hic ab arbitro ad judicem venire est ausus. qui cum de hac pecunia, k de tabularum fide arbitrum sumsit, judicavit sibi pecuniam non deberi. Jam duæ partes causæ sunt confectæ: 32 adnumerasse sese negat: expensum tulisse non dicit, cum tabulas non recitat. reliquum est, ut stipulatum se esse dicat. præterea enim, 33 quemadmodum certam pecuniam petere possit, non reperio. Stipulatus es? ubi? quo die? quo tempore? quo præsente? quis spopondisse me dicit? nemo.

k de *abest a vet. ed. & MSS.*

34 V. Hic ego si finem faciam dicendi satis fidei, & diligentiæ meæ, satis causæ & controversiæ, satis formulæ,

καὶ γράψαντες συνθήκας ἑνὶ μὲν διαιτητῇ κοινῷ Φωκρίτῳ πολίτῃ αὐτῶν, ἕνα δ' ἑκάτερος παρεκαθίσατο, οὗτος μὲν Ἀριστοκλέα Οἴηθεν, ὁ δὲ Παρμενίων ἐμέ, Sed qui semel judex datus est, arbitrium recipere ejus rei de qua judex est, inque se compromitti jubere, lege Julia prohibetur. *Hotom.*

32. *Adnumerasse sese negat.)* Plane dicit Cicero de tribus modis, quibus certum peti possit, dato, expenso lato, stipulato; ut suspicer pro *adulterasse* (quod priores editiones habebant) debere esse *annumerasse* vel, ut aliqui quondam scripsere, *adnumerasse*, id est dedisse. *Camerar.* *Adnumerasse sese negat* legit Manutius, pro *adulterasse*, sive ea sit antiqua lectio, sive (ut magis credo) conjectura. Ant. Augustinus, *adnotasse*: Panthagatus *adversaria scripsisse*: quæ lectio elicitur ex superioribus, & ex triplici genere memoriæ, adversariorum, codicum, & stipulationum. In veteris autem libri margine manu docti, ut videtur, viri, notatum est, *dedisse*. Ursinus. Ita nunc omnes fere excusi; quod manavit a conjectura Joach. Camerarii. priores enim *adulterasse*, ut & Pall. noster. *Grut.* Recte Camerarius, *Adnumerasse* est numerato credidisse. Pro Sex. Roscio: *Omnia sua tibi concessit, adnumeravit, appendit.* Cicer. XII. ad Att. VI. *Numerato malim quam æstimatione.* Græv.

33. *Quemadmodum certam pecuniam petere possit.)* Eadem partium enumeratio est apud Agelium, c. II. lib. XIV. sed paulo aliis expressa verbis. *Is tamen*, inquit, *cum suis multis patronis clamitabat, probari apud me debere pecuniam datam consuetis modis: expensi latione, mensæ rationibus, chirographi exhibitione, tabularum obsignatione, testium intercessione.* Nam *mensæ rationem* argentariorum tabulas intelligit, quæ *expensi latione* continentur: de quibus dixi superius. *Chirographum* autem & tabulas debitoris signo consignatas, *adnumerationis* verbo Cicero complexus est: *testium interrogationem*. *Stipulationis*. Quare hic locus diligenter juris studiosis notandus atque observandus est: qui tribus tantum causis certam peti posse pecuniam ostendit: nimirum ex obligationibus, quæ vel re vel verbis vel litteris contrahuntur, unde tractatus apud Jurisc. *Si certum petatur.* Nam bonæ fidei judiciis incerta petitur: *quum judici*, ut Justinianus ait, *potestas permittatur ex æquo & bono æstimandi quid cuique debeatur*, Hotom.

34. Omnia

læ & sponsioni, satis etiam judici fecisse videar, cur se-
cundum Roscium judicari debeat. Pecunia petita est cer-
ta: cum tertia parte sponsio facta est. Hæc pecunia necesse
est, aut data, aut expensa lata, aut stipulata sit. Datam
non esse Fannius confitetur. expensam latam non esse, co-
dices Fannii confirmant. stipulatam non esse taciturnitas
testium concedit.

Quid ergo est? quod & 1 reus is est, cui & pecunia le- 15
vissima, & existimatio sanctissima fuit semper: & judex est 1 res ejus
is, quem nos non minus bene de nobis existimare, quam est *edit.*
secundum nos judicare velimus: advocatio ea est, quam *vet.*
propter eximium splendorem, ut judicem unum vereri de-
beamus: perinde ac si in hanc formulam omnia judicia le-
gitima, 34 omnia arbitria honoraria, omnia officia dome-
stica conclusa & comprehensa sint, 35 perinde dicemus. Il-
la superior fuit oratio necessaria, hæc erit voluntaria: illa
ad judicem, hæc ad C. Pisonem: illa pro reo, hæc pro
Roscio: illa victoriæ, hæc bonæ existimationis causa, com-
parata.

VI. PECUNIAM petis, Fanni, a Roscio: quam? dic 16
audacter, & aperte. Utrum quæ tibi ex societate debeatur?
an, quæ ex liberalitate hujus promissa sit & 39 ostentata?
quo-

34. *Omnia arbitria honoraria.*) *Arbitri* appellantur *honorarii*, opinor ex eo quod honoris causa arbitrium ad eos defertur, unde *honoraria* illiusmodi amicorum opera appellatur in Orat. pro Cæcina. quoniam, ut Ulpianus scribit, *qui arbitrium sumunt, quasi virum bonum eum disceptatorem inter se deligunt.* nam *honos*, ut scribit Varro, quasi honestum onus. Itaque *honestus* dicitur, & *honoratus*, quasi *oneratus*: qui sustinet Rempubl. Cicero de Fato, *Ac mihi quidem videtur, quum duæ sententiæ fuissent veterum Philosophorum, Chrisippus tanquam arbiter honorarius, medium ferre voluisse.* Et. lib. Tuscul. v. *Quorum controversiam solebat tanquam honorarius arbiter judicare Carneades.* An potius hoc modo: quoniam *arbitrorum duo sunt genera*, ut Proculus scribit, in l. Societatem, D. pro socio: & alii a Prætore dantur qui litium scilicet causa sumuntur: alii non dantur, quum dicimus *arbitratu L. Titii insulam ædificare spondes?* tum enim boni viri arbitrium comprehensum est: ii quidem qui a Prætore dantur, *honorarii* appellantur, quod ab eo qui honorem gerit, sumpti sint. quomodo *jus honorarium* Jurisconsulti interpretantur, & *actiones honorarias* item *successiones honorarias*. Hotom.

35. *Perinde dicemus.*) Pantagathus tollit adverbium *perinde*, quod est secundo loco positum. *Ursin.*

36. *Ostentata.*) Ejus spes oblata. Orat. II. in Rullum: *Largitio aliqua vobis ostentari potest, re fieri nisi exhausto ærario non potest.* II. de fin. *In fronte ostentatio, intus veritas occultatur.* Passerat.

37. *Quid*

P. B. quorum alterum est gravius & odiosius: alterum, levius & facilius. Quæ ex societate debeatur? 37 Quid ais? Hoc jam neque leviter ferendum est, neque negligenter defendendum. Si qua enim sunt privata judicia summæ existimationis, & pæne dicam capitis, tria hæc sunt, fiduciæ, tutelæ, societatis. Æque enim perfidiosum & nefarium est, fidem frangere, quæ continet vitam: & pupillum fraudare, qui in tutelam pervenit; & socium fallere, qui se in negotio conjunxit.

17 Quæ cum ita sint, qui sit, qui socium fraudarit & fefellerit, consideremus. dabit enim nobis jam tacite vita acta in alterutram partem firmum & grave testimonium. Q. Roscius? Quid ais? Nonne, ut ignis in aquam conjectus, continuo restinguitur, & refrigeratur: 38 sic m fervens falsum crimen in purissimam & castissimam vitam collatum, statim concidit & exstinguitur? Roscius socium fraudavit? 39 Potest hoc homini huic hærere peccatum? qui medius fidius (audacter dico) plus fidei, quam artis; plus n veritatis, quam disciplinæ possidet in se; quem populus Romanus meliorem virum quam histrionem esse arbitratur: 40 qui ita dignissimus o est scena propter artificium, ut dignissimus sit curia propter abstinentiam.

m *Lamb. omisit re*fervens.

n severitatis *Gulielm.*

o est *abest à MS.*

18 Sed quid ego ineptus de Roscio apud Pisonem dico? ignotum hominem scilicet pluribus verbis commendo. estne quisquam omnium mortalium, de quo melius existimes tu? estne quisquam, qui tibi purior, p pudentior, humanior, officiosior, liberaliorque videatur? Quid tu, Sa-

p *Lamb.* prudentior. *Brut. omisit.*

37. *Quid ais?*) Mera interjectio admirantis. *Quid ais? tuus ille fundus erat?* Pro Cæcin. Infra: *Q. Roscius? quid ais?* Plautus sæpe Amph. *Sed quid ais? num obdormivisti dudum?* Passer.

38. *Refervens falsum crimen.*) *Refervens* hic est fervens. Cic. 1. de Div. *sanguis visus refervescere.* In Bruto: *Contentio vocis reciderat, & quasi referverat oratio.* Idem.

39. *Potest hoc homini huic hærere peccatum.*) Est translatio a facibus ardentibus, quæ in materiam conjectæ ei adhærent. Cicer. II. de Orat. *facete dictum simul atque omissum est, hærere debet.* V. in Verr. *In eo crimine hærebit.* & I. *Peccatum hæret in eo, qui non obtemperavit.* Virg. *Hasta sub exertam donec perlata pupillam Hæsit.* Idem.

40. *Qui ita dignissimus est.*) *Ita* pro *adeo*, cum superlato verbo positum reperio in orat. pro Sextio, *Cujus sententiam ita frequentissimus Senatus sequutus est, ut unus dissentiret hostis.* Sed hoc in loco, ordo (ut mihi videtur) & sensus hic est; qui dignissimus est scena propter artificium, ita tamen ut dignissimus sit curia propter abstinentiam. *Curia* autem pro *Senatu*, figura vulgo nota, *Hotom.*

41. Qui

Saturi, [41] qui contra hunc venis, existimas aliter? nonne quotiescunque in causa in nomen hujus incidisti, toties hunc & virum bonum esse dixisti, & honoris causa appellasti? quod nemo nisi aut honestissimo, aut amicissimo facere
consuevit. Qua in re mihi ridicule es visus esse inconstans, 19
qui eundem & læderes, & laudares: & virum optimum, & P.XLVIII.
hominem improbissimum esse diceres. eundem tu & honoris causa appellabas, & virum primarium esse dicebas, & socium fraudasse arguebas. Sed, ut opinor, laudem veritati tribuebas, [42] crimen gratiæ concedebas: de hoc, ut existimabas, prædicabas; Chæreæ arbitratu causam agebas. Fraudavit Roscius.

VII. EST HOC quidem auribus animisque absurdum. 20
Quid si tandem [43] aliquem timidum, dementem, divitem, inertem nactus esset, qui experiri non posset? tamen incredibile esset. Verumtamen, quem fraudarit, videamus. C. Fannium Chæream Roscius fraudavit. Oro at-
que obsecro vos, qui q nostis, vitam inter se utriusque qutrumque nostis Hotoman.
conferte: qui non nostis, faciem utriusque considerate. Nonne [44] ipsum caput & supercilia illa penitus abrasa, olere malitiam, & clamitare calliditatem videntur? nonne ab imis

41. *Qui contra hunc venis.*) Cic. 1. ad Att. ep. 1. *adesse contra aliquem, & contra ejus summam existimationem venire* dixit, de eo advocato qui operam dat adversus reum. Idem 1. in Verr. *An ego non venirem contra alienum pro familiari & necessario meo?* Passerat.

42. *Crimen gratiæ concedebas.*) *Crimen*, Criminationem: ut sæpe alias. *Gratiæ*, C. Fanni, cujus in gratiam Roscium accusabas. *Hotom.* *Crimen* pro criminatione. Pro Deiot. *Venio ad illud crimen veneni*, Pro M. Cœlio: *Proferam crimen ex libidinosa domo*. Passer.

43. *Aliquem timidum dementem.*) *Clementem* est in manuscripto pro *dementem*, quod non ita placet. *Ursin.*

44. *Ipsum caput & supercilia illa penitus abrasa.*) Caput & supercilia radere, moris fuit quibusdam calorem ægre & moleste ferentibus. Julius Cæsar etiam vellisse capillos dicitur; Suetonius, *Circa corporis curam morosior, ut non solum tonderetur diligenter ac raderetur, sed velleretur etiam, ut quidam exprobraverunt: calvitii vero deformitatem iniquissime ferret, sæpe obtrectatorum jocis obnoxiam expertus.* P. Scipio Africanus apud Gellium lib. VII. *Nam qui quotidie unguentatus adversum speculum ornetur, cujus supercilia raduntur, qui barba vulsa feminibusve subvulsis ambulet, &c. cumne quisquam dubitet, quin idem fecerit quod cinædi facere solent?* Sed Cicero quæ Fannius mollitiæ & deliciarum causa fecerat, quia deformitatem afferebant, oratoriæ impudentiæ signum interpretatur. *Hotom.* De rasura, & quam varia ea significaverit apud veteres, eruditissime egit, ut solet, Hadr. Junius in Comment. de Coma p. 445. & seqq. edit. ult. *Verburg.*

45. *Ca-*

imis unguibus usque ad verticem summum (siquam conjecturam affert hominibus tacita corporis figura) ex fraude, fallaciis, mendaciis constare totus videtur ? qui idcirco 45 capite & superciliis semper est rasis, 46 ne ullum pilum viri boni habere dicatur cujus personam præclare Roscius in scena tractare consuevit : neque tamen pro beneficio ei par gratia refertur. Nam Ballionem illum improbissimum & perjurissimum lenonem cum agit, agit Chæream, 47 persona illa lutulenta, impura, invisa, in hujus moribus, natura vitaque est expressa. Qui quamobrem Roscium similem sui in fraude & malitia existimarit, 48 nihil videtur : nisi forte quod præclare hunc imitari se in persona lenonis animadvertit.

21 Quamobrem etiam atque etiam considera, C. Piso, quis quem fraudasse dicatur. Roscius Fannium. Quid est hoc ? probus improbum, pudens impudentem, perjurum castus,
P. B. callidum imperitus, liberalis 49 avidum. Incredibile est, quem-

45. *Capite & superciliis semper est rasis.*) Fortasse quod libertus. Plaut. *Ut ego hodie raso capite calvus capiam pileum.* Horat.

Conspexit ut ajunt
Adrasum quendam.

Mox :

—— —— *quo sit patre quove patrono.*

Aut quod fuerit homo mollis & impudicus. Sic Scipio Africanus apud Gell. VII. 12. objicit ei mollitiem, qui supercilia radit, & barbam vellit, & femina. ut monuit Manutius. Vellebantur & lævigabantur cinædi, quin & pilos suburebant, vid. Suet. Aug. 68. *Grav.*

46. *Ne ullum pilum viri boni habere dicatur.*) Cic. v. ad Att. *E Cappadocia ne pilum quidem.* 11. ad Quintum fratrem : *Ego ne pilo quidem te minus amabo.* Catull. *ne faceret pili cohortem.* Sic Græcis ἄξιος τριχός, *dignus pilo*. Idem valet illud in Pseud. *cui neque parata gutta consilii.* Passerat.

47. *Persona illa lutulenta, impura, invisa.*) Alludit ad verba Plauti scen. III. act. I. Pseud. *Fraudulente, impure leno, cœnum.* Sic *lutulenta sus* apud Horat. Cic. in Pison. *o lutum, o sordes !* Invisos esse diis lenones ostendit in Rudente Charonides. Nam Labrax leno ab eo dicitur naufragii causa fuisse. Act. II. sc. VI. *Passerat.*

48. *Nihil videtur.*) Deesse putabat, *causa*, aut simile quid Gulielmius. Edd. vett. & Pal. habent, *mihi videtur*. Turnebus reponebat e libris *non mihi videtur*. Gruter. Immo vulgatum est perfectissimum & e medio Romanæ linguæ flore, simili illi Liviano XXV. 7. *senatum nihil videre, cur respubl. committenda sit* ubi videre potes paterna. Cui simile illud libri VIII. cap. 2. *Nihil intercedi*. Gronov.

49. *Avidum.*) Avarum. In 11. Philipp. *Avidus in pecuniis locupletum Antonius.* & in Parad. *aviditas pecuniæ*. Plaut. Aulul. *avido inge-*

quemadmodum si Fannius Roscium fraudasse diceretur, utrumque ex utriusque persona verisimile videretur, & Fannium per malitiam fecisse, & Roscium per imprudentiam deceptum esse: sic cum Roscius Fannium fraudasse arguatur, utrumque incredibile est, & Roscium quidquam per avaritiam appetisse, & Fannium quidquam per 1 se bonitate amisisse.

1 suam bonitatem *Hotom. Lamb.*

VIII. PRINCIPIA sunt hujusmodi, spectemus reliqua. H-S ıↃↃↃ Q. Roscius fraudavit Fannium. Qua de causa? Subridet Saturius, veterator, ut sibi videtur. Ait propter ipsa H-S ıↃↃↃ. Video: sed tamen cur ipsa H-S ıↃↃↃ tam vehementer concupierit, quæro. nam tibi, 50 M. Perpenna, C. Piso, 51 certe tanti non fuissent, ut socium fraudaretis. Roscio cur tanti fuerint, causam requiro: Egebat? Immò locuples erat. Debebat? Immo 52 in suis nummis versabatur. Avarus erat? Immo etiam, antequam locuples, semper liberalissimus munificentissimusque fuit. 22

Pro deum hominumque fidem! 53 qui H-S cccıↃↃↃ cccıↃↃↃ 23

ingenio fuit. Nonius: *avidus est is etiam qui honeste cupit, avarus semper in reprehensione est*. Passet.

50. *M. Perpenna.*) Cum antea C. Pisonem aperte hujus judicii judicem appellarit, apparet M. Perpennam ei in consilio adfuisse: ut moris erat judicibus advocare Jurisperitos, quorum consilio in re disceptanda uterentur: sicuti in causa P. Quinctii, C. Aquilius L. Lucullum, P. Quintilium, & M. Marcellum advocavit. Sed M. Perpennam priore loco nominat, opinor ob eam causam, quod amplissimis honoribus usus esset. Eum enim fuisse puto qui fuit Consul cum P. Claudio, annos abhinc ad quatuordecim, & a quo postea Sertorius interfectus est. Roscium principibus quibusque civitatis, in his etiam L. Syllæ, & L. Catulo gratiosissimum fuisse ita notum est, ut testimonia proferre putidum videatur. *Hotoman.*

51. *Certe tanti non fuissent.*) Ita requirit sententia, placebatque Turnebo lib. XXIX. cap. 36. ut & mox *fuerint*. vulgati tamen omnes & Pal. *fuisset*, item *fuerit*, quod etiam habet quo se tueatur. *Grut.*

52. *In suis nummis versabatur.*) Perspicuum rectum: cum in aliis prope omnibus, *summis* pro *nummis* vitiose scriptum sit: & hanc lectionem similis locutio confirmat. Vert. VI. infra, *Non modo in ære alieno nullo, sed in suis nummis multis esse, ac semper fuisse.* Hotoman.

53. *Qui* H-S. cccıↃↃↃ cccıↃↃↃ cccıↃↃↃ. *quæstus &c.*) Budæus libro III. de Asse, quod invenisset in retro vulgatis, *qui* H-S. CCCLIII CCCLIII CCCLIII, legendum putabat CCCLM, & tanquam ea littera facile degenerare queat in III; & verum est. sed ego in mss. nostris, item antiquitus cusis, nunquam reperi numeros centenarios inversos, neque adeo I in medio lunularum illarum, sed sem-

cccIↃↃc ccIↃↃↃ quæſtus facere 54 noluit (nam certe H-S cccIↃↃↃ cccIↃↃↃ cccIↃↃↃ merere & potuit, & debuit, 55 ſi poteſt Dionyſia H-S cccIↃↃↃ cccIↃↃↃ merere) is per ſummam fraudem, & malitiam, & perfidiam H-S IↃↃↃ appetiit? Et illa fuit pecunia immanis, hæc patvula: illa honeſta, hæc ſordida: illa jucunda, hæc acerba: illa propria, hæc in cauſa & in judicio collocata. Decem his annis proximis H-S ſexagies honeſtiſſime conſequi potuit: noluit. laborem queſtus recepit? quæſtum laboris rejecit. 56 populo Romano adhuc ſervire non deſtitit: ſibi ſervire jampridem deſtitit.

24 Hoc tu umquam, Fanni, faceres? f & ſi 57 hos quæſtus t recipere poſſes, non eodem tempore & geſtum, & animam ageres? Dic nunc te 58 ab Roſcio H-S IↃↃↃ circumſcriptum eſſe, qui tantas, & tam infinitas pecunias non propter inertiam laboris, ſed propter magnificentiam liberalitatis repudiarit. Quid ego nunc illa dicam, quæ vobis in mentem venire certo ſcio? Fraudabat te in ſocietate Roſcius. Sunt jura, ſunt formulæ de omnibus rebus conſtitutæ, ne quis aut in genere injuriæ, aut ratione actionis erra-

f ſed *MS. P. XLIX.* t reficere. *Lamb.*

ſemper expreſſum per *l* & *i* Sic ſupra, ubi ſumma erat cccIↃↃↃ. erant in libris illis ccc LIII. Et cum ſequeretur IↃↃↃ, habebant iidem LIII. hæc ſemel annotaſſe libuit. nam numquam fere aliter eſt. *Grut.*

54. *Noluit.*) Vel quod artis ſuæ præſtantia non dignum quæſtum judicaret: merebat enim diurna opera, auctore Macrobio lib. III. mille denariis: qui ſcutati ſunt cxx. vel quia proximis decem ſuperioribus annis quæſtum rejecerat. *P. Manut.*

55. *Si poteſt Dionyſia.*) Nota ſaltatricula: cujus nomine oratorem Hortenſium Torquatus appellabat. Gellius lib. I. cap. 5. *Hotoman.*

56. *Populo Romano adhuc ſervire non deſtitit: ſibi ſervire jampridem deſtitit.*) Lepos ex ambiguo. Ita VII. ad fam. *Servimus nos illi, ipſe temporibus.* Sic pro Plancio: *Reip. ſervivi ſemper, nunquam mihi.* Et XVI. ad fam. *Dum mihi deſervis, valetudini non ſervivſti ſatis.* Pro Sextio: *Hujus tempori ſerviam potius, quam dolori meo.* Propert.
Nec tantum ingenio, quantum ſervire dolori
Cogor. Paſſerat.

57. *Et ſi hos quæſtus recipere.*) Si reficere in libris habetur melioribus, non reſpuerem. *Reficere* ſæpe eſt redigere, quærere. Celſus l. 88. de V. S. *Tantum quiſque pecunia relinquit, quantum ex ejus bonis refici poteſt.* Juſtin. IX. 1: *Impenſas belli alio bello refecturus.* quod non eſt reſartutus, ſed quæſiturus alio bello ſumtus ad hoc bellum ſuſtinendum. *Gravius.*

58. *Ab Roſcio H-S* IↃↃↃ.) Heic quoque habet & Pal. & ed. vet. *ab Roſcio H-S* LIII; ut capite decimo infra. *Grut.*

59. Cur

errare possit, expressæ sunt enim ex uniuscujusque damno, dolore, incommodo, calamitate, injuria, publicæ a prætore formulæ, ad quas privata lis accommodatur.

IX. QUÆ CUM ita sint, 59 cur non u arbitrum pro socio adegeris Q. Roscium, quæro. Formulam non noras? Notissima erat. Judicio gravi experiri nolebas? Quid ita? propter familiaritatem veterem? cur ergo lædis? Propter integritatem hominis? cur igitur insimulas? Propter x magnitudinem criminis? Itane verò? quem per arbitrum circumvenire non posses, cujus de ea re proprium y erat judicium, hunc per judicem condemnabis, cujus de ea re nullum est arbitrium? Quin tu hoc crimen aut objice, ubi licet agere: aut jacere noli, ubi non oportet. Tametsi jam hoc tuo testimonio crimen sublatum est. Nam, quo tu tempore illa formula uti noluisti, nihil hunc in societatem 60 fraudis fecisse ostendisti. Fecit pactionem. Num tabulas habet, an non? Si non habet, quemadmodum pactio est? si habet, cur non nominas? 25

u ad arbitr. *alii.*

x ægritud. *ed. vet.* acritudinem *Grut.*

y non erat *ed.vet.*

Dic nunc Roscium abs te petisse, ut familiarem suum sumeres arbitrum. non petiit. Dic pactionem fecisse, ut absolveretur. non pepigit. Quære quare sit absolutus. quod erat summa innocentia & integritate. Quid enim factum est? venisti domum ultro Roscii: 61 satisfecisti:

62 quod

59. *Cur non arbitrium pro socio adgeris.*) Immo ita: *Cur non arbitrum pro socio adegeris.* de qua figura sermonis & alibi a nobis dictum. *Camer.* Vetus locutio, *adigere arbitrium* pro *agere ad arbitrium.* Utrunque autem dicimus, *arbitrium adigere*, & *arbitrum adigere*. & est similis significatio, quæ illius *agere in judicium*, vel *ad judicium*. Idem offic. III. *Itaque Calpurnius cum demolitus esset, cognovissetque Clodium ades postea proscripsisse quam esset ab Auguribus demoliri jussus, arbitrum illum adegit quicquid sibi dare facere oporteret ex fide bona.* Et in Topicis, *Quemadmodum si in urbe de finibus controversia est, quia fines magis agrorum videntur esse, quam urbis, finibus regundis adigere arbitrum non possis: sic si qua pluvia in urbe nocet, quoniam res tota magis agrorum est, aqua pluvia arcenda adigere non possis arbitrum.* Hotoman. *Cur .. ad arbitrum pro socio &c.* Pal. noster. & antiquior editio. nam mediæ ætatis *arbitrium*. quod ipsum an alteri cedere debeat, disputatum a Turnebo lib. XXIX. cap. 36. *Grut.*

60. *Fraudis fecisse ostendisti. Fecit pactionem. Num tabulas.*) Lambinus fingit, *In tabulis.* sed grandius est heic ulcus, quam ut eo modo curetur. nam est in Pal. *fraudis fecisse in dditionem tabulas habet an non.* editi antiquitus *fraudis fecisse vidi ditionem tabulas habet.* Victoriana *ostendisti * in ditionem. nam tabulas &c.* consulatur Turnebus lib. XXIX. *Idem.*

61. *Satisfecisti.*) Excusasti te, purgasti te verbis. id enim est

satis-

z denunciares. Lamb. P. B.

62 quod temere commisisses, in judicium ut z denuntiaret, rogasti, ut ignosceret: te affuturum negasti: debere tibi ex societate nihil, clamitasti. judici hic denuntiavit: absolutus est. Tamen fraudis ac furti mentionem facere audes? Perstat in impudentia. pactionem enim, inquit, mecum fecerat. Idcirco videlicet ne condemnaretur. Quid erat causæ, cur metueret, ne condemnaretur? Res erat manifesta: furtum erat apertum.

27 X. Cujus rei furtum factum erat? Exorditur magna cum exspectatione veteris histrionis exponere societatem. Panurgus, inquit, fuit Fannii. is fuit ei cum Roscio communis. hic primum questus est non leviter Saturius communem factum esse gratis cum Roscio, qui pretio proprius fuisset Fannii. Largitus est scilicet homo liberalis, & 63 dissolutus, & bonitate affluens Fannius Roscio? Sic puto.

28 Quoniam ille hic constitit paullisper, mihi quoque necesse

satisfacere. hinc *satisfactionem accipere*: pro, excusationem probare. in ep. ad Trebatium: *Hic tu me etiam insimulas, nec satisfactionem meam accipis*. P. Manut.

62. *Quod temere commisisti, in judicium ut denuntiaret, rogasti ut ignosceret: te affuturum negasti; debere tibi, &c.)* Ita Pantagathus legebat hunc locum. *Ursin.* Sic scribitur in primo Franc. ut conjecerat Pantagathus. Nondum tamen sanatus videtur esse locus. Nunc videndum an mendæ hæ possint elui, si scribas, ut Ciceronem existimo scripsisse: *quod temere commisisses, id judici ut denunciares rogasti; rogasti ut ignosceret, te affuturum negasti*. Alterum *rogasti* videtur excidisse: dein scribendum esse, *id judici ut denuntiares rogasti*, sequentia statim ostendunt: *judici hic denuntiavit. absolutus est*. Fecit nimirum Roscius, quod tu rogabas, judici significavit, te fateri, te temere commisisse, & rogasse, ut ei ignosceres: se actionem deponere, ac nolle pudore suffusum esse præsto in judicio, & tuam actionem persequi. Hac Roscii denuntiatione motum judicem absolvisse Roscium. Nihil clarius. Quamvis *judicium denuntiare* recte alibi Cicero dixerit, nihil tamen facit ad hunc locum. Nam *judicium denuntiare* est actionem intendere in personam, condicere. Quid vero sit *denuntiare in judicium* id fateor me ignorare. posset tamen etiam legi, *in judicio ut denuntiaret* sc. judici, seu arbitro. Sed illud præfero propter sequentia. Nam si sic scripsisset, in sequentibus etiam versibus Cicero hoc sic repetiisset, *in judicio denuntiavit*. Illud *um* in *judicium* ex sequente *ut* ortum est forte. *Gravius*.

63. *Dissolutus*. Est profusus prodigus. pro Quint. *dissolutus, profusus, perditus nepos*. Contra attenti ad rem dicuntur adstricti. Propert.

Quæ te adstrictus ploret sæpe dedisse pater.

Inde tractum quod in zonis olim ferebant pecuniam. Tum qui zonam non habent sunt discincti, dissoluti. *discinctus aut perdam ut nepos*. Horat. *Passerat*.

64. *Facies*

cesse est paullum commorari. Panurgum tu, Saturi, proprium Fannii dicis fuisse. At ego totum Roscii fuisse contendo. Quid erat enim Fannii? corpus. Quid Roscii? disciplina. 64 Facies non erat: ars erat pretiosa. Ex qua parte erat Fannii, non erat H-S ꝏ. ex qua parte erat Roscii, amplius erat H-S ccc ꝏ. Nemo enim illum ex trunco corporis spectabat, sed ex artificio comico æstimabat. Nam illa membra merere per se non amplius poterant duodecim æris: disciplina, quæ erat ab hoc tradita, locabat se non minus H-S ccc ꝏ.

O societatem captiosam & a indignam! ubi alter H-S 29
ꝏ, alter ccc ꝏ quod sit, in societatem affert: nisi id- a iniquam
circo moleste pateris, quod H-S ꝏ tu ex arca proferebas, H-S ccc ꝏ ex disciplina & artificio Roscius promebat. Lamb.

65 Quam enim rem & exspectationem, quod studium, & quem favorem secum in scenam attulit Panurgus? Quod Roscii fuit discipulus. qui diligebant hunc, illi favebant: qui admirabantur hunc, illum probabant: qui denique hujus nomen audierant, illum eruditum & perfectum existimabant. Sic est vulgus: ex veritate pauca, ex opinione multa æstimat. P. L.

Quid sciret ille, perpauci animad- 30
vertebant. ubi didicisset, omnes quærebant. nihil ab hoc pravum & perversum produci posse arbitrabantur. Si veniret ab Statilio: tametsi artificio Roscium superaret, adspicere nemo posset. nemo enim, sicut ex improbo patre probum filium nasci, sic ex pessimo histrione bonum comœdum fieri

64. *Facies non erat.*) Corpus non magni æstimabatur. Facies sæpe est totius corporis habitus. Donat. ad illa Terentii, in Eunucho II. 3: *O faciem pulchram! Faciem modo non partem corporis dicit, sed totam speciem, qua apparet & cernitur*. Plaut. Asin. II. 3. quærit mercator:

M E. *Qua facie vester Saurea est? si is est, jam scire potero.*
L I. *Macilentis malis, rufulus, aliquantulum ventricosus,*
Truculentis oculis, tristi fronte, commoda statura.

Ovid. VI. Metam.

—— *sua quemque Deorum*
Inscribit facies. Grævius.

65. *Quam enim rem & expectationem.*) Renatus Boemor. legendum existimat. *Quam enim spem & expectationem*. Lambin. Assentior Boemoreo. Solet enim Cicero has voces conjungere III. ad Att. XX. *Ego huic spei & expectationi, qua nobis proponitur, maxime tamen volui præstolari apud te in Epiro* Pro Rullo: *Nolo suspensam & incertam plebem Romanam obscura spe & cæca expectatione pendere.* Spes est expectatio boni. Sicut autem hic *spem & expectationem*, Sic in sequentibus verbis *studium & favorem* conjunxit. *Grævius*.

fieri posse existimaret. Quia veniebat a Roscio, plus etiam scire, quam sciebat, videbatur.

XI. QUOD ITEM nuper in Erote comœdo usu venit: qui postea quam e scena [66] non modo sibilis, sed etiam convicio explodebatur, [67] sicut in aram, confugit in hujus domum, disciplinam, patrocinium, nomen. Itaque perbrevi tempore, qui ne in novissimis quidem erat histrionibus, [68] ad primos pervenit comœdos.

31 Quæ res extulit eum? Una commendatio hujus. qui tamen Panurgum illum, non solum ut Roscii discipulus fuisse diceretur, domum recepit: sed etiam summo cum labore, stomacho, miseriaque erudiit. nam, quo quisque est sollertior & ingeniosior, hoc docet iracundius & laboriosius. Quod enim ipse [69] celeriter arripuit, id cum tarde percipi videt, discruciatur. [70] Paullo longius oratio mea

66. *Non modo sibilis, sed etiam convitio explodebatur.*) Non modo explodebatur, sed etiam maledictis petulantius exigebatur. Pro Sestio: *Qui rumore. & (ut ipsi loquuntur) favore populi tenetur & ducitur, plausum immortalitatem, sibilum mortem videri necesse est.* II. ad Att. *Sibilis conscindi.* Ibid. *Fusiam clamoribus, convitiis, sibilis consectabantur.* Horat.

Populus me sibilat, at ego mihi plaudo
Ipse domi.

Exsibilare & explodi in Paradoxis. *Passerat.*

67. *Sicut in aram, confugit in hujus domum.*) Proprie. Virg.

Huc tandem concedo, hac ara tuebitur omnes.

I. Tuscul. *Priamum, eum in aram confugisset, hostilis interemit manus.* Pro Cæcin. *Tanquam in aram, confugit in exilium.* IV. Verrin. tribunal prætoris *aram legum* vocat. *Idem.*

68. *Ad primos pervenit comœdos.*) Locus declarat honestius fuisse *comœdi* nomen, quam *histrionis*, tametsi *histrionis* nomen generale sit, & comœdos, tragœdos, mimos, pantomimos, ethologos comprehendat: itaque Cicero lib. de orat. I. & alibi, Æsopum & Roscium claros histriones nominat. sed opinor *histrionum* nomen in iis permansit, qui ceteras fabulas Hetruscorum more agerent, quorum omnium turpis erat existimatio. *Comœdos* autem proprie eos fuisse qui Attelanas agerent. *Hotom.*

69. *Celeriter arripuit.*) Tradidit memoriæ aviditate discendi. In Catone: *Litteras Græcas senex didici, quas quidem sic avide arripui, quasi diuturnam sitim explere cupiens.* Pro Muræna: *Hæc homo ingeniosissimus, ut Cato, auctoribus eruditissimis inductus arripuit.* Pro Milon. *Est hæc non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus; verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus.* Passerat.

70. *Paullo longius oratio mea provecta est.*) Progressa est tanquam navis. De arusp. respons. *Sulpicium longius quam volebat popularis aura, provexit.* VII. Verr. *Paullum provecta classis.* Virg. III. Æn. *Provehi-*

mea provecta est hac de causa, ut conditionem societatis diligenter cognosceretis.

Quæ deinde consecuta? Panurgum, inquit, hunc, servum communem Q. Flavius Tarquiniensis quidam interfecit. in hanc rem, inquit, me cognitorem dedisti. lite contestata, judicio damni injuria constituto, tu sine me cum Flavio decidisti. Utrum pro dimidia parte an pro tota societate? planius dicam, utrum pro me, an pro me & & pro te? [71] Pro me? potui: exemplo multorum licitum est: jure fecerunt multi: nihil in ea re tibi injuriæ feci. pete tu tuum, exige, & aufer, quod debetur. suam quisque partem juris possideat & persequatur. At enim tuum negotium gessisti bene. Gere & tu tuum bene. Magno tuam dimidiam partem decidisti. Magno & tu tuam partem decide. H-S ccciɔɔɔ tu abstulisti. [72] Si sit hoc vero; H-S ccciɔɔɔ tu quoque aufer. 32 F. B.

XII. SED HANC decisionem Roscii oratione & opinione augere licet: re, & veritate mediocrem & tenuem esse invenietis. Accepit enim agrum temporibus iis, cum [73] jacerent pretia prædiorum: qui ager neque villam habuit; neque ex ulla parte fuit cultus; qui nunc multo pluris est, quam tunc fuit. neque id est mirum. tum enim propter reipublicæ calamitates, omnium possessiones erant incertæ: nunc deum immortalium benignitate, omnium fortunæ 33

vehimur pelago. Propert. *Cum tibi profectas auferat unda rates*. Passeratius.

71. *Pro me? potui: exemplo multorum licitum est: jure fecerunt &c.*) Turnebus monet quosdam libros interpungere: *Pro me potui, multorum exemplo: licitum est, jure fecerunt multi*. Grut.

72. *Si sit hoc vero.*) *Si sit hoc verum*, scriptum est in vetere libro. Ursin. *Si sit hoc vero*, sic mss. sic edd. omnes. nisi quod nuper quædam Horomani conjectura, *Si sit*. at ego potius habuerim illas tres voculas, *sit hoc vero*, pro glossatoris additiuncula. Gulielmius *si sit*. nec hoc malum. Turnebus malebat: *Si sit hoc verum*. Gruter. Non sollicitanda est librorum omnium lectio. *Vero* est serio. Terent. Eunuch. *Obsecro te vero Phædria*. Plaut. Amphit. II. 4. *Quamque adeo cives Thebani vero rumificant probam*. Ibid. *An joco? imo vero & serio*. *Fit* autem pro factum est. Plaut. Asin. *Siccine hoc fit foras ædibus me ejici*. Passerat.

73. *Jacerent pretia prædiorum.*) Hoc est, vilissima essent. II. de Off. *Leges nihil valent, judicia jacent*. Tuscul. I. *Honos alit artes. Jacent quæ apud quosque improbantur*. Tempora difficillimæ solutionis vocat Cicero Sullana in orat. pro Cæcinna. vid. etiam Sueton. in Cæs. c. 42. & Plut. in Crasso. *Passerat.*

tunæ sunt certæ. tum erat ager incultus sine tecto: nunc est cultissimus cum optima villa.

54 Verumtamen, quoniam natura tam malevolus es, numquam ista te molestia & cura liberabo. Præclare suum negotium gessit Roscius: fundum fructuosissimum abstulit; quid ad te? tuam partem dimidiam, quemadmodum vis, decide. Vertit hic rationem: & id, quod probare non potest, fingere conatur. De tota re, inquit, decidisti. Ergo huc universa causa deducitur, utrum Roscius cum Flavio de sua parte, 74 an de tota societate fecerit pactionem.

55 Nam ego Roscium, si quid communi nomine tetigit, confiteor præstare debere societati. Societatis, non suas lites redemit, cum fundum a Flavio accepit. 75 Quid ita satis non dedit, AMPLIUS A SE NEMINEM PETITURUM? Qui de sua parte decidit, reliquis integram relinquit actionem. qui pro sociis transigit, satisdat, neminem eorum postea petiturum. b Quid ita Flavio sibi cavere non venit in mentem? nesciebat videlicet Panurgum 76 fuisse in societate? Sciebat. Nesciebat, Fannium Roscio esse socium? Præclare. nam iste cum eo litem contestatam ha-

b Quid ita? edd. vett.

P. LI.

56 bebat. Cur igitur decidit, & non restipulatur, neminem amplius petiturum? cur de fundo decidit, & judicio non absolvitur? cur tam imperite facit, ut nec Roscium stipu-

57 latione alliget, neque a Fannio judicio se absolvat? Est hoc primum & ex conditione juris & ex consuetudine cautionis, gravissimum & firmissimum argumentum: quod ego pluribus verbis amplecterer, si non alia certiora & clariora testimonia in causa haberem.

XIII. ET, NE FORTE me hoc frustra pollicitum esse prædices: te, te, inquam, Fanni, ab tuis subselliis 77 con-

74. *An de tota societate.*) Planius dixisset, *pro tota societate*: vel, ut supra, *Pro me & pro te*. Hotom. *De* est *pro*. Cicer. pro Quint. *de capite suo priore loco causam dicere*. Terent. Eunuch. *Ecquid nos amas de fidicina ista*. Idem igitur est hic *de tota societate*, quam quod superius dixit, *utrum pro dimidia parte decidisti*. Passerat.

75. *Quid ita satis non dedit &c. petiturum?*) Aldus Nepos ita edidit, secutus puto sententiam Renati Borromæi; neque aliter distinxit Palatinus noster, placuitque Gulielmio. prius cusi *Quid ita? satis &c. petiturum*. item *Quid ita? Flavio &c.* consulatur Turnebus dicto cap. 36. *Grut.*

76. *Fuisse in societate.*) In bonis societatis. Mira locutio. An ut illa *esse in alicujus are*. Liv. l. 34. *In manu & potestate, non in servitio* dicit esse mulieres. *Passerat.*

77. *Con-*

77 contra te testem suscitabo. Criminatio tua quæ est? Roscium cum Flavio pro societate decidisse. Quo tempore? Abhinc annis c iv. Defensio mea quæ est? Roscium pro sua parte cum Flavio transegisse. Repromittis tu abhinc triennium Roscio. Quid? recita istam restipulationem clarius. Attende, quæso, Piso. Fannium invitum, & huc atque illuc tergiversantem, testimonium contra se dicere cogo. Quid enim restipulatio clamat? QUOD A FLAVIO ABSTULERO, PARTEM DIMIDIAM INDE ROSCIO ME SOLUTURUM SPONDEO. Tua vox est, Fanni.

c *Ita Hotom. alii* xv.

38 Quid tu auferre potes a Flavio, si Flavius nihil debet? Quid hic porro nunc restipulatur, quod jampridem ipse exegit? quid vero Flavius tibi daturus est, qui Roscio omne, quod debuit, dissolvit? cur in re tam veteri, in negotio d tam confecto, in societate dissoluta, nova hæc restipulatio interponitur? Quis est hujus restipulationis scriptor? testis? arbiter? quis? tu Piso. Tu enim Q. Roscium pro opera, pro labore, quod cognitor fuisset, quod vadimonia obisset, rogasti, 78 ut Fannio daret H-S cccIↃↃↃ, hac conditione, ut, si quid ille exegisset a Flavio, partem ejus dimidiam Roscio dissolveret. Satisne ista restipulatio dicere tibi videtur aperte, Roscium pro se decidisse?

d *Gul.* jam.

P. B.

39 At enim forsitan hoc tibi veniat in mentem, 79 repromisisse Fannium Roscio, si quid a Flavio exegisset, ejus partem dimidiam: sed omnino exegisse nihil. 80 Quid? tu non exitum exactionis, sed initium repromissionis spectare debes? 81 ne-

77. *Contra te testem suscitabo.*) Magis placet *excitabo*, ut est in manuscripto. *Ursin.* Catullus: *Suscitat a cano vulturium capite.* Propert. *Causa perorata est, flentes me surgite testes.* Passerat.

78. *Ut Fannio daret* H-S cccIↃↃↃ.) Hotomanus recte monuit, numeros corruptos. sed nihil juvant vett. in quibus suo more perscripsere H-S ccclIII. Lambinus de conjectura fecit ccIↃↃ IↃↃ valde licenter. *Grut.*

79. *Repromisisse Fannium Roscio.*) Vulgata *Fannio Roscium*. sed alterum exstabat in Pal. sicque restituendum indicarat olim Turnebus. *Idem.*

80. *Quid? tu non exitum exactionis.*) Aut *exactionis* posuit pro *actionis & petitionis*, aut quod mihi probabilius videtur *actionis* hoc loco legendum est. *Hotom.* Forte: *quid tum? non exitum exactionis.* Lamb. Sententia horum verborum est, tu non effectum exactionis, sed causam & originem spectare debes. Exitus est effectus. Plancius x. ad Fam. ad Coss. S. P. Q. R. *Ut qua reip. causa vobis polliceremur, exitu præstaremus.* Passerat.

81. *Nam*

[81] neque, si ille persequi noluit, non, quod in se fuit, e judicavit, Roscium suas, non societatis lites redemisse? *e alii indicavit.* Quid si tandem planum facio, post decisionem veterem Roscii, post repromissionem recentem hanc Fannii, H-S ccciↃↃↃ Fannium a Q. Flavio, Panurgi nomine abstulisse? tamen diutius [82] illudere viri optimi existimationi, [83] Q. Roscii, audebit?

40 XIV. PAULLO ANTE quærebam, id quod vehementer ad rem pertinebat, qua de causa Flavius, cum de tota lite faceret pactionem, neque satis acciperet a Roscio, neque judicio absolveretur a Fannio, nunc verò (id quod mirum & incredibile est) requiro, quamobrem, cum de tota re decidisset cum Roscio, H-S ccciↃↃↃ separatim Fannio dissolvit? Hoc loco, Saturi, quid pares respondere, scire cupio. utrum, omnino Fannium a Flavio H-S ccciↃↃↃ non abstulisse? an alio nomine, & alia de causa abstulisse?

41 Si alia de causa: quæ ratio tibi cum eo intercesserat? nulla. Addictus erat tibi? non, frustra tempus contero. Omnino, inquit, H-S ccciↃↃↃ a Flavio non abstulit neque Panurgi nomine, neque cujusquam. Si planum facio, post hanc recentem stipulationem Roscii, H-S ccciↃↃↃ a Flavio te abstulisse: [84] numquid causæ est, quin ab judicio abeas turpissime victus?

42 Quo teste igitur hoc planum faciam? Venerat, ut opinor, hæc res in judicium. Certe. Quis erat petitor? Fan- P. LII. nius. Quis reus? Flavius. Quis judex? Cluvius. Ex his unus mihi testis est producendus, qui pecuniam datam dicat,

81. *Namque, si ille persequi voluit.*) Ita Pantagathus legebat. *Ursin.* *Si ille persequi noluit*, est, Si Fannius petere & exigere a Flavio noluit. *Passerat.*

82. *Illudere viri optimi existimationi.*) Vulgo dicerent viri optimi bonam famam tollere, aut virum optimum ludibrio habere. Est etiam *illudere* insultare, auctore Servio in Lib. II. Æneid. *Illudo tibi* dicimus, ut *Certavitque illudere capto.* Et *illudo te*, ut *Verbis virtutem illude superbis.* *Illudo in te* dici Terent. auctor est, qui in Andria dicit: *Adeon' videmur vobis esse idonei, in quibus sic illudatis?* Sylvius.

83. *Q. Roscii.*) Hæc verba, *Q. Roscii*, subolent glossam. Libri tamen ii quibus, cum hæc scriberem, utebar, hanc lectionem retinebant. *Hotom.*

84. *Numquid causa est, quin.*) Ita ex incorruptioribus libris Turnebus lib. XXIX. cap. 36. nam antea habebamus *causare*; quod & in Pal. neque video cur non posset tolerari. *Grut.*

85. *Testem*

eat. Quis est ex his gravissimus? Sine controversia, qui omnium judicio comprobatus est judex. Quem igitur ex his tribus a me [85] testem spectabis? petitorem? Fannius est. contra se numquam testimonium dicet. Reum? Flavius est. Is jamptidem est mortuus. Si viveret, verba ejus audiretis. Judicem? Cluvius est. Quid is dicit? H-S cccIↃↃↃ Panurgi nomine Flavium Fannio dissolvisse, quem tu si ex censu spectas; eques Romanus est. si ex vita: homo f clarissimus est. si ex te: judicem sumsisti. si ex veritate; id quod scire potuit & debuit, dixit. f castissimus *Lamb.*

Nega, nega nunc equiti Romano, homini honesto, judici tuo, credi oportere. Circumspicit, æstuat, negat nos Cluvii testimonium recitaturos. recitabimus. erras: inani, & tenui spe te consolaris. Recita testimonium T. Manilii, & C. Lucii Ocreæ, duorum senatorum, hominum ornatissimorum, qui ex Cluvio audierunt. g TESTIMONIUM [86] M. MANILII, ET C. LUSCII OCREÆ. Utrum dicis, Luscio, & Manilio, an & Cluvio non esse credendum? Planius atque apertius dicam. 43

g *edd. vett. non agnoscunt septem seq. voces.*

XV. UTRUM LUSCIUS & Manilius nihil de H-S cccIↃↃↃ ex Cluvio audierunt? an Cluvius falsum Luscio, & Manilio dixit? Hoc ego loco soluto & quieto sum animo: &, quotsum recidat responsum tuum, non magnopere laboro. Firmissimis enim & sanctissimis testimoniis virorum optimorum causa Roscii communita est.

Si jam tibi deliberatum est. quibus abroges fidem jurisjurandi, 44

85. *Testem exspectatis?*) Si cum Fannio loquitur, *exspectas*, rectius videtur, quam, *exspectatis*; si cum Fannio & ejus amico Saturio, qui contra Roscium venit, aut etiam si cum judice Pisone, & iis, qui aderant in consilio, recte legitur, *exspectatis*. nam, *spectabis*, ut est in vulgatis libris, mendosum esse constat. Nec placet, *exspectabis*: quia vis in præsenti tempore major est, quam in futuro. *P. Manut.*

86. T. MANILII; C. LUSCII OCREÆ.) Ant. Augustinus suspicatur OCRIC. legendum esse, pro OCREÆ, ut sit nomen Tribus Ocriculanæ, in qua Luscius censeretur. hujus autem scripturæ in veteribus aliquot libris vestigia adhuc remanent non obscura, in quibus OCRIC. scriptum cum olim fuisset, mox OCRIÆ; id in OCREÆ mutatum postremo fuit. cujus quidem cognominis memoria nusquam, quod sciam, extat, cum Ocriculanæ Tribus mentio in veteribus monumentis frequens reperiatur. *Sex. Pompejus Sex. F. Ocric. civica. Q. Claudius Q. F. Ocric. Victor. D. Junius Q. F. Ocric. Pollux minor. M. Servilius M. F. Ocricul. Severus.* Ursinus.

 87. *Nihil*

jurandi, responde. Manilio & Luscio negas esse credendum? dic, aude. est tuæ contumaciæ, arrogantiæ, vitæque universæ vox. Quid exspectas, quam mox ego Luscium & Manilium dicam, ordine, esse senatores; ætate, grandes natu; natura, sanctos & religiosos; h copiis rei familiaris, locupletes & pecuniosos? non faciam: [87] nihil mihi detraham, cum illis exactæ ætatis severissime fructum, quem meruerunt, retribuam. magis mea adolescentia indiget illorum bona existimatione, quam illorum severissima senectus desiderat meam laudem.

P. B. h fortuna & copiis. *Lamb.*

45 Tibi vero, Piso, [88] diu deliberandum & concoquendum est, utrum potius Chæreæ injurato in sua lite, an Manilio & Luscio juratis in alieno judicio credas. Reliquum est, ut Cluvium falsum dixisse Luscio & Manilio contendat. quod si facit, [89] qua impudentia est, eumne testem improbabit, quem judicem probarit? ei negabit credi oportere, cui ipse crediderit? ejus testis ad judicem fidem infirmabit, cujus propter fidem & reglionem judicis, testes comparabat? quem ego si ferrem judicem, refugere non deberet: cum testem producam, reprehendere audebit?

XVI. DIXIT ENIM, inquit, injuratus Luscio & Manilio. [90] Si diceret juratus, crederes? At quid interest inter

87. *Nihil mihi detraham.*) Locus est subobscurus: sed, ut opinor, hic sensus est, nihil sciens de mea existimatione detraham, nihil lubens ac volens diminuam. quod facerem, si tantum mihi sumerem, ut de illorum exacta severissime ætate, adolescens & nulla auctoritate præditus, judicium meum interponerem. non faciam igitur, ut mihi tantum arrogem. conceptam enim de me opinionem imminuerem, & temeritatis atque arrogantiæ notam subirem. *Hotom.*

88. *Diu deliberandum, & concoquendum.*) Τὸ *concoquendum* non video hic locum esse. Credo librariorum culpa primam syllabam in *coquendum* esse geminatam, indeque factum *concoquendum*, cum Cicero scripserit: *diu deliberandum & coquendum*, hoc est animo agitandum. Sic enim *coquere* translate nonnunquam accipitur, ut *coquere bella* apud Livium, lib. VIII. *Omnibus consultationibus inter se principes occulte Romanum bellum coquebant.* Et lib. III. *Inde impotentibus instructi consiliis, quæ secreto ab aliis coquebatur.* Græv.

89. *Qua impudentia est, eumne testem &c.*) Male hactenus, *quæ impudentia est? eumne &c.* cum interrogatione. dictum enim, ut illud Ovidii: *qua vestra libido est.* sic & eodem fere modo infra, ipso fine Orationis, *qua, malum, stultitia fuit Roscius.* Gulielmius. *Gruter.*

90. *Si diceret juratus.* *Dixisset*, vetus liber. *Ursin.*

91. *Non*

inter perjurum & mendacem? Qui mentiri solet, pejerare consuevit. quem ego, ut mentiatur, inducere possum: ut pejeret, exorare facile potero. nam, qui semel a veritate deflexit, hic non majore religione ad periurium, quam ad mendacium perduci consuevit. quis enim deprecationem deorum, [91] non conscientiæ fide commovetur? i Propterea quæ pœna ab diis immortalibus perjuro, hæc eadem mendaci constituta est. [92] Non enim ex pactione verborum, quibus jusjurandum comprehenditur, sed ex perfidia & malitia, per quam insidiæ tenduntur alicui, dii immortales hominibus irasci & succensere consuerunt. *i Turneb. Præterea.*

At ego hoc ex contrario contendo. Levior esset auctoritas Cluvii, si diceret juratus, quam nunc est, cum dicit injuratus. Tum enim forsitan improbis nimis cupidus videretur, qui, qua de re judex fuisset, testis esset? nunc omnibus inimicis necesse est castissimus & constantissimus esse videatur, qui id, quod scit, familiaribus suis dicit. 47 P. LIII.

Dic nunc, si potes, si res, si causa patitur, Cluvium esse mentitum. Mentitus est Cluvius? ipsa mihi veritas manum injecit, & paulisper consistere & commorari cogit. Unde hoc totum ductum & conflatum mendacium est? Roscius est videlicet homo callidus & versutus. Hoc initio cogitare cœpit: Quoniam Fannius a me petiit H-S Iↄↄↄ, petam a C. Cluvio, equite Romano, ornatissimo homine, ut mea causa mentiatur: dicat, decisionem factam esse, quæ facta non est, H-S CCCIↄↄↄ a Flavio data esse Fannio, quæ 48

91. *Non conscientia fide commovetur?* Non conscientiæ religione metuit falsum dicere. In Parad. *Ex conscientia peccatorum timor oritur*. Et *fidem conscientia* dixit, ut *fidem Deum* quia conscientia Dei instar. Ovid.

Sibi quisque profecto; Est Deus.

Virgil. *Sua cuique Deus fit dira cupido*. Angores conscientiæ furiarum loco. Cic. pro Sex. Rosc. & pro Cluent. Est in Græcorum sententiis συνείδησις πλήττει τὴν ψυχὴν, *conscientia verberat animum*, Juven. *& surdo verbere cadit*. Passerat.

92. *Non enim ex pactione verborum.*) Puto melius legi in antiquo, *non enim ex peractione verborum*. Ursin. Male *ex pactione* est certa conditione & formula. An *pactio* modus, ratio, ut cum dicitur *eo pacto*. Donat. in Andriam. An *pactio* formula, quod duorum consensus & conventio certa formula & conditione comprehenditur, quod dicitur conceptis verbis jusjurandum dare in Plauti Amphit. Præterea in his verbis, *Si sciens fallo, tum mihi Jupiter iratus sit*, conditionem in se continet. Hoc votis pacisci, *si servus dabo*. Cic. in Offic. *Sicut verbis concipitur more nostro*. Passerat.

93. *Nulli*

quæ data non ſunt. Eſt hoc principium improbi animi, miſeri ingenii, 93 nulli conſilii.

49 Quid deinde? poſteaquam ſe præclare confirmavit, venit ad Cluvium: quem hominem? levem? immo graviſſimum. mobilem? immo conſtantiſſimum. familiarem? immo alieniſſimum. Hunc poſteaquam ſalutavit, rogare cœpit, blande & concinne, ſcilicet. Mentire mea cauſa, viris optimis, tuis familiaribus præſentibus; dic Flavium cum Fannio de Panurgo deciſiſſe, qui nihil tranſegit: dic H-S ccciↃↃↃ dediſſe, qui aſſem nullum dedit. Quid ille k reſpondit? Ego vero cupide & libenter mentiar tua cauſa: &, 94 ſiquando me vis pejerare, ut paullulum tu compendii facias; paratum fore ſcito. non fuit cauſa, cur tantum laborem caperes, & ad me venires: per nuntium hoc, quod erat tam leve, tranſigere potuiſti.

k reſpondit *delet Lamb.*

50 XVII. PRO DEUM hominumque fidem! hoc aut Roſcius umquam a Cluvio petiiſſet, ſi H-S milles 95 in judicium haberet? aut Cluvius Roſcio petenti conceſſiſſet, ſi 94 univerſæ prædæ particeps eſſet? vix mediusfidius, tu, Fanni, a Ballione, aut aliquo ejus ſimili hoc l expoſtulare auderes, & impetrare poſſes, quod cum eſt veritate falſum, tum ratione quoque eſt incredibile. Obliviſcor enim, Roſcium & Cluvium viros eſſe primarios: improbos temporis cauſa eſſe fingo.

l *alii* poſtulare. P. B.

51 Falſum ſubornavit teſtem Roſcius Cluvium. cur tam ſero? cur, cum altera penſio ſolvenda eſſet, non tum, cum pri-

93. *Nulli conſilii.*) *Nulli*, pro *nullius*, antiqua quadam nominis flexione. *Camer.* Sic ſane veteres locutos eſſe Priſcianus exemplis, Cæcilii, M. Catonis, C. Licinii, Afranii, Plauti, tum Terentii, cujus iſthoc Andr. Act. III. ſcen. v. *Tam iners, tam nulli conſilii*, oſtendit lib. VI. & XIII. & in libro VI. docet Ciceronem in oratione pro M. Tullio Decula dixiſſe quoque *una rei* pro *uni rei*. Gerard. Joan. Voſſius. *Grav.*

94. *Si quando me vis pejerare.*) Franc. prim. *Si quando me pejerare oportuerit, ut paullulum tu compendii facias.* & paullo poſt: *per nuncium hoc quidem tam leve tranſigere potuiſti*, non abſurde. *Idem.*

95. *In judicium haberet.* Pro Quintio: *In diſcrimen verſari.* In divinat. *In amicitiam eſſe.* xv. ad Att. *In Tuſculanum futurus.* Sic *in mentem fuit.* Paſſeratius. Vid. Gerard. Joan. Voſſii Ariſtarchum de Conſtructione c. 75. *Grav.*

96. *Univerſa præda particeps.*) Teſtatum reliquit Turnebus lib. XXIX. cap. 36. repertum ſibi in antiquiſſimo libro *univerſe*, ſine nomine *præda*. at nihil variat aut Pal. aut editio vetuſtior. *Gruter.*

97. *Aliud*

prima? nam jam antea H-S ıↄↄↄ dissolverat. Deinde, si jam persuasum erat Cluvio, ut mentiretur: cur potius H-S cccıↄↄↄ, quam cccıↄↄↄ cccıↄↄↄ cccıↄↄↄ data dixit Fannio a Flavio, cum ex restipulatione pars ejus dimidia Roscii esset? Jam intelligis, C. Piso, sibi soli, societati nihil Roscium petisse. Hoc cum sentit Saturus esse apertum, resistere & repugnare contra veritatem non audet: 97 aliud fraudis, & insidiarum eodem vestigio diverticulum reperit.

Petisse, inquit, suam partem Roscium a Flavio confiteor: vacuam & integram reliquisse Fannii concedo: sed, 52 quod sibi exegit, id commune societatis factum esse contendo. 98 Quo nihil captiosius, neque indignius potest dici. Quæro enim, potueritne Roscius ex societate suam partem petere, necne? Si non potuit: quemadmodum abstulit? si potuit: quemadmodum non sibi exegit? Nam quod 53 sibi petitur certe alteri non exigitur. An ita est? si, quod universæ societatis fuisset, petisset; 99 quod tum redactum esset; æqualiter omnes partirentur: m nunc, cum petierit, quod suæ partis esset; n non, quod abstulit, soli sibi exegit?

m Num quid pet. edit. Victor.
n num quid cum abst. edit. ead.

XVIII. QUID INTEREST inter eum, 1 qui per se liti-

97. *Aliud fraudis, & insidiarum in eodem vestigio diverticulum reperit.)* *Eodem in vestigio* est nihil mutato loco ubi constiterat. In Pison. *Eodem in templo, eodem & loci vestigio.* Cæsar VI. civilium. *Vestigio temporis id factum*, hoc est, puncto. *Diverticulum* est latebra & perfugium. Cic. partit. *Et diverticulum peccatis daretur.* In Pisonem: *Quos tu maeandros, dum omnes solitudines persequeris, quæ diverticula flexionesque quæsisti?* Plaut. Capt. *Non est usque diverticulum dolis.* Passerat.

98. *Quo nihil captiosius, neque indignius potest dici.)* Supra dixit, *O societatem captiosam, & indignam!* ubi *iniquam* legit Lambinus pro *indignam*: itaque vel hic etiam *iniquius*, pro *indignius* legendum est, Vel supra nihil mutandum. *Ursinus.*

99. *Quod tum exactum esset.)* Pantagathus, *id cum redactum esset.* Idem.

1. *Qui per se litigat.)* Legendum videtur, *pro se litigat.* & item mox: *qui pro se litem contestatur.* opponit enim inter se eum, qui pro altero litigat, nempe cognitorem, & eum, qui pro se litem contestatur. *Lambin.* Cave Lambinum audias. *per se & per alium* apud Latinos opponuntur. Pro Flacco: *Lælius dicitur præsens per se agere, vi legis niti.* Sueton. Cæs. 58. *Exercitum &c. neque in Britanniam transvexit nisi ante per se portus, & navigationem, & accessum ad insulam explorasset.* In Augusto 20. *Externa bella duo omnino per se gessit.* Ibid. c. 64. *Nepotes & litteras & natare aliaque rudimenta per se plerumque docuit.* Sic paullo post *per te*: *Quod ab hoc petit quod per te persequi & petere debes.* Grævius.

2. *Sibi*

cognito-rem dat *edd. quad.*

• cognito- litigat, & qui ○ congitor est datus? Qui per se litem contestatur, sibi soli petit. alteri nemo potest, nisi qui cognitor est factus. Itane vero? cognitor si fuisset tuus, quod vicisset judicio, ferres tuum. suo nomine petiit: quod abstulit 2 sibi, non tibi exegit.

54 P. LIV. Quod si quisquam petere potest alteri, qui cognitor non est factus: quæro, quid ita, cum Panurgus esset interfectus, & lis contestata cum Flavio damni injuria esset, tu in eam litem cognitor Roscii sis factus: cum præsertim ex tua oratione, 3 quodcumque tibi peteres, huic peteres: quodcumque tibi exigeres, id in societatem recideret. Quod si ad Roscium nihil perveniret, quod tu a Flavio abstulisses, nisi te in suam litem dedisset cognitorem, ad te pervenire nihil debet, quod Roscius pro sua parte exegit: quoniam tuus cognitor non est factus.

55 Quid enim huic rei respondere poteris, Fanni, cum de sua parte Roscius transegit cum Flavio, actionem tibi tuam reliquit, an non? Si non reliquit, quemadmodum H-S ccc1ↃↃↃ ab eo postea exegisti? si reliquit, quid ab hoc petis, quod per te persequi & petere debes? Simillima enim, & maxime gemina societas hereditatis est. Quemadmodum socius in societate habet partem: sic heres in hereditate habet partem. ut heres sibi soli, non coheredibus petit: sic socius sibi soli, non sociis petit. & quemadmodum uterque pro sua parte petit, sic pro sua parte dissolvit: heres ex sua

2. *Sibi non tibi exegit.*) Legendum omnino putabat Hotomanus, *tibi non sibi exegit*. illicoque obsecuti sunt Lambinus atque Aldus Nepos. sequerer & ego, nisi vetarer a libris. *Grut.*

3. *Quodcunque tibi peteres; quodcunque tibi exigeres, id in soc. r.*) Sic distinxit Gruterus, quum Lambinus *peteres: quodcunque*, & ex illo Gothofredus in quinque editionibus, quum tres novissimæ cæcum in modum, ut sæpe vidimus, nunc quoque sequantur Gruterum; ut pateat in hæc fuisse conjectos oculos. Sed id leve est. & hæsi in majore momento. Quid enim causæ illis, quos dixi, omnibus fuit, ut jam per ipsos centum annos ex Cicerone exigeretur prisca scriptura, *quodcunque tibi peteres, huic peteres. quodcunque tibi ex. id in soc. r.* ut habet & Veneta Lucæ Antonii Juntæ 1534. & Parisiana Rob. Stephani 1539. atque etiamnum Vvechelina 1590. Quod tanto magis mirificum quod ea agnovit & exposuit Hotomanus, (*Huic peteres*. Non soli. Sed ut modo dicit, in societatem) utique ego nihil impedimenti reperiens, & credens in MSStis libris omnibus exstare & per meram negligentiam, alio se committente, ut fit, attentioni alterius, omissa esse, decrevi restituenda, & fideliter restitui. *Gronov.*

M. TUL-

ſua parte, qua hereditatem adiit: ſocius ex ea, qua ſocietatem coiit.

Quemadmodum ſuam partem Roſcius ſuo nomine condonare potuit Flavio, ut eam tu non peteres: ſic, cum exegit ſuam partem, & tibi integram petitionem reliquit, tecum partiri non debet; niſi forte tu, perverſo more, quod hujus eſt, ab alio extorquere non potes, huic eripere potes. Perſtat in ſententia Saturius: quodcumque ſibi petat ſocius, id ſocietatis fieri. Quod ſi ita eſt: p qua (malum) ſtultitia fuit Roſcius, qui ex juriſperitorum conſilio, & auctoritate reſtipularetur a Fannio diligenter, ut, quod is exegiſſet a Flavio, dimidiam partem ſibi diſſolveret: ſiquidem ſine cautione & repromiſſione, nihilominus id Fannius ſocietati, hoc eſt Roſcio, debebat? 56

p *alii* quæ &c. fuit

P. B.

Deſiderantur non pauca.

M. Tullii Ciceronis
in
Q. Cæcilium
Oratio,

P. LV.

De accuſatore in C. Verrem conſtituendo: quæ Divinatio dicitur.

Oratio Quarta.

Argumentum.

Cn. Pompejo primum & M. Craſſo Coſſ. C. Verres perfunctus quæſtura, legatione & prætura urbana, vivo patre C. Verre, & prætextato filio, ac filia nupta, uxorem habens, cum ſucceſſiſſet in Sicilia C. Sacerdoti prætori, eamque non ſibi ſuccedente Arrio per triennium tenuiſſet, atque in ea fuiſſet libidinoſe, avare, crudeliterque verſatus, ſuccedente

tandem

tandem in eadem provincia L. Metello; repetundarum reus ab Siculis postulatus est: qui omnes, præter Syracusanos, & Mamertinos, M. Tullium, illo tempore florentem defensionibus amicorum, ad accusandum descendere compulerunt, jam pridem illis necessitudine copulatum, quod quæstor in Sicilia fuisset prætore Sex. Peduceo, & quod, cum decederet, in illa oratione, quam Lilybæi habuit, multa iis benigne promisisset. Accessit his; non ignobilis futura de Verre victoria, quia a Metellis, Scipionibus, & multis aliis nobilibus viris, & præcipue ab Hortensio ipso defenderetur; facile & principe in senatu propter nobilitatem, & in foro ob eloquentiam rege causarum, & eodem consule designato cum Q. Metello fratre Metellorum, alterius prætoris Siculi, alterius prætoris urbani.

His ita constitutis extitit Q. Cæcilius Niger, domo Siculus, & quæstor Verris, & ejusdem, ut ipse dicebat, inimicus; qui se potius accusatorem contenderet constitui oportere, has afferens causas. Unam, quod ab eo læsus, & ob hoc jure illi sit inimicus, quare prævaricator esse non possit. Alteram, quod, cum quæstor ei tum fuerit, etiam ipse in quæstione (F. etiam sine inquisitione*) crimina noverit Verris. Tertiam, quod Siculus pro Siculis agat.*

Hujuscemodi propositionibus Cicero designatus ædilis his sex capitibus respondet: Accusatorem eum esse oportere: Qui invitus religione officii, rogatus ab omnibus Siculis: Qui pro republica agat: quem volunt, qui accusant: Quem metuit, qui accusatur: Qui idoneus est facundia & innocentia: Qui hoc facit imitatione majorum.

Divisio principalis una de se ipso; altera de contentione sui & Cæcilii.

Divinatio dicitur hæc oratio, quia non de facto quæritur & conjectura, sed de futuro, quæ est divinatio, (F. non de facto quæritur, sed de futuro, quæ est divinatio & conjectura*) uter debeat accusare. Alii ideo putant divinationem dici, quod injurati judices in hac causa sedeant, ut quod velint, præsentire de utroque possint. Alii, quod res agatur sine testibus, & sine tabulis, & his remotis argumenta sola sequantur judices, & quasi divinent. Agitur autem causa senatoriis judiciis in invidia apud populum constitutis corruptione multorum, vexatis provinciis omnibus, ac sociis populi Romani fessis toto orbe terrarum,* libidine & iniquitate Romanorum magistratuum, *accusatoribus prævaricatione infamibus, flagitante plebe judicia equestris ordinis, quæ ferme ante annos* x. *victor Sulla sustulerat, cognoscente de pecuniis repetundis M. Glabrione prætore, & amplissimis quibusque senatorii ordinis judicantibus, summa expectatione cunctorum.*

Genus causæ, honestum. Status, qualitas negotialis comparativa de constituendo accusatore, qui potissimum de duobus, aut qui solus accuset. dicit enim Cæcilius, aut a se accusandum esse Verrem, aut a se quoque. Asconius. (Habita A. V. C. DCLXXXIII.)

ASCO-

1. (a) [1]
I quis vestrum, judices, aut (b) eorum qui adsunt, forte miratur, [2] me, qui tot annos in (c) causis, judiciisque publicis ita sim versatus, ut defenderim multos, læserim neminem, subito nunc mutata voluntate [3] ad accusandum descendere: is, si mei consilii causam, rationemque cognoverit, (d) una & id, quod facio, probabit, & in hac causa profecto neminem preponendum esse mihi actorem putabit.

(e) [4] Cum quæstor in Sicilia fuissem, judices, itaque ex 2
ea

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(a) *SIquis vestrum, judices.*) Hoc toto capite soloecismi species continetur, nisi addas ET, aut IDEM: ut sit, *Et subito nunc mutata voluntate ad accusandum descenderim*: quare multi non *Descenderim* legunt, sed *Descendere*. Ascon.

(b) *Eorum, qui adsunt.*) Coronam populi dicit, circum subsellia stantem. *Idem.*

(c) *Causis, judiciisque publicis.*) Jam hoc contra Cæcilium est, qui nunquam sui periculum fecit. Causæ autem etiam privatæ sunt: sed repetundarum, ambitus, majestatis, & cæteræ, Reipublicæ causa constitutæ sunt. *Idem.*

(d) *Una & id, quod facio, probabit.*) Principalis divisio hujus causæ bipartita est, utrum recte Cicero accuset, & utrum Cæcilio sit anteponendus. *Idem.*

(e) *Cum quæstor.*) Narrationem in exordio multi admirantur, ac reprehendunt, sed non recte. est enim argumentalis narratio ad priorem divisionem: in qua quæritur, an recte Cicero ex defensore accusator effectus sit. *Idem.*

1. *SI quis vestrum judices*) Videtur adumbrasse initium orationis Æschinis contra Timarchum, quod est: οὐδένα πώποτε τῶν πολιτῶν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι οὔτε γραφὴν γράψας, οὔτ' ἐν εὐθύναις λυπήσας, &c. *Ursinus.*

2. *Me qui tot annos.*) Elate: cum essent anni duntaxat quinque. Sic enim in Bruto, *Cum igitur essem in plurimis causis, & in principibus patronis quinquennium fere versatus, tum in patrocinio Siciliensi maxime in certamen veni.* Hanc vero suscepit contentionem cum Ædilitatem peteret annum scilicet agens ætatis XXXVII. Nam a C. Attilio, Q. Servilio Coss. quo tempore natum Ciceronem alibi docuimus, ad Cn. Pompejum, M. Crassum Coss. quo tempore hæc *divinatio* facta est, totidem anni numerantur. *Hotoman.*

3. *Ad accusandum descendere.*) Sic Pal. pr. verum secundo adest illud Asconianum *descenderim*. Gruter.

4. *Cum Quæstor in Sicilia.*) Quatuor abhinc annos: Prætore Sex. Peduceo, cui successit C. Sacerdos, qui successorem habuit C. Verrem. *Hotoman.*

5. *Cum*

ea provincia decessissem, ut (f) Siculis omnibus jucundam diuturnamque memoriam quæsturæ nominisque mei relinquerem: factum est, uti [5] cum summum in (g) veteribus patronis multis, tum nonnullum etiam in me præsidium suis fortunis constitutum esse arbitrarentur. Qui nunc (h) populati atque vexati (i) cuncti ad me publice sæpe venerunt, ut suarum fortunarum omnium (k) causam: defensionemque susciperem: me (l) sæpe esse pollicitum, [6] sæpe ostendisse dicebant, siquod tempus accidisset, quo tempore aliquid a me requirerent, commodis eorum me non defuturum.

8 (m) Venisse tempus ajebant, non jam ut commoda sua, sed

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(f) *Siculis omnibus.*) Elatorie: cum enim a duobus quæstoribus Sicilia regi soleat, uno Lilybætano, altero Syracusano, ipse vero Lilybætanus quæstor fuerit Sex. Peduceo prætore; omnibus tamen se placuisse dixit. *Ascon.*

(g) *Veteribus patronis multis.*) Siculi veteres patronos habebant. In quibus Marcellus, a Marcello ortus (*f. habebant, in quibus Marcellos a Marcello ortos*) qui Syracusas victor servavit incolumes. Sciprones, quorum auctor P. Scipio Africanus, Carthagine excisa, Siciliæ ornamenta retulit sua, quibus quondam a Pœnis victoribus spoliata erat. Metelli, quorum familia proxime Siculis patrocinium præbuit, cum fuit reus M. Lepidus in ea provincia prætor, instantibus ad accusandum eum Metellis duobus, Celere & Nepote. *Idem.*

(h) *Populati atque vexati.*) Populati avaritia, vexati libidine & crudelitate. *Idem.*

(i) *Cuncti.*) Simul omnes, quasi conjuncti. *Idem.*

(k) *Causam defensionemque.*) Causa genus est ad accusationem & defensionem. & mire defensionem vult esse, non accusationem *Idem.*

(l) *Sæpe esse pollicitum.*) In ea oratione, quam decedens Lilybæi habuit. *Idem.*

(m) *Venisse tempus ajebant.*) Ut TERENTIUS: *Hoc hercle factum est: fac, ut promissa appareant.* Idem.

... Hoc ergo hominum auxilium defecit. sed deorum restat. *hac ara tuebitur omnis.* voluit igitur ostendere Siculos etiam novissimum perdidisse perfugium. *Schol.*

5. *Cum summum in veteribus patronis.* Eandem ego esse arbitror harum duarum particularum *cum* & *tum* rationem hoc loco, quæ semper a Cicerone servata est. nam etsi *nonnullum*, minus sit quam *summum*; tamen minus est veteres patronos sine Tullio, quam eo præterea addito habuisse. *Hotom.*

6. *Sæpe ostendisse.*) Et hoc ad universum quæsturæ tempus pertinet, non ad illud solum, quo decedens orationem habuit Lilybæi. *Ostendisse* valet, spem verbis attulisse, ut in ep. ad Lentulum:

sed ut vitam, salutemque totius provinciæ defenderem:
(n) sese jam 7 ne deos quidem in suis urbibus, ad quos confugerent, habere: quod eorum simulacra sanctissima C. Verres (o) ex delubris religiosissimis sustulisset. (p) quas res luxuries in flagitiis, crudelitas in suppliciis, avaritia in rapinis, superbia in contumeliis efficere potuisset; a eas omnes sese hoc uno prætore (q) per triennium pertulisse: (r) roga- P. B. a eas res omn. Lâbin. male.

re,

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(n) Sese jam ne deos quidem in suis.) Mire imitatus est verba Siculorum, dolore oxymora, & inania: quasi deos non habeant, qui simulacra perdiderunt. *Delubra* vero templa esse, hic aliter ostendit Tullius, aliter cum dicit *templis atque delubris*: & sunt qui *templa* esse dicant singulorum diis attributorum locorum, *delubra* multarum ædium sub uno recto a diluvio pluviæ munitarum. Alii *delubra* dicant ea templa, in quibus sunt labra corporum abluendorum, mortuorum, (hanc vocem delet Lipsius ad Tacitum IV. hist. 53.) ut Dodonæi Jovis, aut Apollinis Delphici, in quorum delubris lebetes tripodesque visuntur. Sunt etiam, qui delubra ligna delibrata, id est, decorticata, pro simulacris deorum more veterum posita existiment, sed male. *Ascon.*

(o) Ex delubris.) Delubra dicuntur templa. nihilominus tamen & simulacra. ab eo quod dolantur. hic vero templa significat. alii dicunt loca illa interna templorum esse delubra. ubi aqua hominum deluuntur peccata. aut illa quæ ante templa sunt sine tecto & quæ pluvia deluuntur. aut ubi aqua posita est, ut ingredientes in templo spargendo se deluant. purgationis causa hoc scilicet facientes. *Schol.*

(p) Quas res luxuries in flagitiis.) Propria singulis reddidit. *Idem.*

(q) Per triennium.) Expectabat Arrium in provincia Sicilia successurum Verri: qui non successit. hinc in triennium Verris prætura duravit. *Ascon.*

Per triennium pertulisse.) Triennio enim Verres egit præturam in Sicilia; unum annum suum, alterum propter Arri mortem, qui successurus Verri iter faciens in Siciliam in via decessit; tertium propter fugitivos. Alii autem ajunt secundum propter fugitivos, & tertium propter Arrium. *Schol.*

(r) Rogare & orare.) *Rogare* ut hominem, *orare* ut deos. jam enim, quibus id facerent, non habebant. *Ascon.*

Rogare & orare.) Rogamus homines. oramus deos. est & alia differentia. rogamus verbis. oramus vultu, lacrimis, gestu. Rogare & interrogare significat: & orare, & causas dicere, ut Virgilius, *Orabunt causas melius.* Schol.

---

lum: *Is, hac regia caussa excepta, ceteris in rebus se acerrimum tui defensorem fore ostendit.* Et ad Varronem: *Etsi munus flagitare, quamvis quis ostenderit, ne populus quidem solet, nisi concitatus.* P. Manut.

7. *Ne deos quidem.)* Lactantius lib. de Orig. Error. II. cap. 4. locum hunc proferens, ac deridens, sic intulit: *Quasi vero si Verres ex urbibus delubrisque sustulerat, de cælo quoque sustulisset. Unde appa-*

 ret

re, & orare, ne illos supplices aspernarer, (s) quos, me incolumi, nemini supplices esse oporteret.

4 II. (t) TULIT (u) graviter & acerbe, judices, 8 in eum me locum adductum, ut aut eos homines spes falleret, 9 qui opem a me, atque auxilium petissent: (x) aut ego, qui me ad defendendos homines (y) ab ineunte adolescentia dedissem, (z) tempore atque (a) officio coactus ad accusandum traduceret. Dicebam, habere eos actorem Q. Cæcilium, qui præsertim quæstor in eadem provincia post me quæstorem fuisset. Quo ego adjumento sperabam hanc me molestiam posse dimoveri, id mihi erat adversarium maxime: nam illi multo mihi hoc facilius remisissent, si istum non nossent, aut si iste apud eos quæstor non fuisset.

5 (b) Adductus sum, judices, (c) officio, fide, misericordia,

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(s) *Quos me incolumi nemini supplices esse oporteret.*) Superbissimum videretur, si addidisset, *Alteri*: ut esset. *Nemini alteri*. Nunc hoc non addidit: quasi nec ipsi Tullio supplicare debere intelligatur. quanquam cum anaphora sit ad personam Siculorum, non videretur invidiose orator dicere, quæ Siculos dixisse commemorat. *Ascon.*

(t) *Tulit graviter & acerbe jud.*) Dicendo *Graviter* pondus doloris ostendit. Acerbe quod diutius doluisset adduci. dolor & acerbitas. (*f. quod justius doluit eo se adduci*: & videtur alludere 4. Cat. 1. *omnes acerbitates, omnes dolores.*) Schol.

(u) *Graviter & acerbe.*) *Graviter*, quod accusare nolebam: *acerbe*: quod Siculorum injuriis affligebar. *Ascon.*

(x) *Aut ego qui me ad defendendos.*) Vult ostendere necessitate, non voluntate, suscepisse hanc accusationem. primum itaque necessitatem ostendit quæ veniam meretur. sed inde dixit. quod etsi voluntatis esset, honesta esse poterat voluntas *Schol.*

(y) *Ab ineunte adulescentia.*) Αὔξησιν facit per partes. *Idem.*

(z) *Tempore atque officio coactus.*) Aut quoniam alii videbantur esse vexati, aut quia senex summa necessitate. *Idem.*

(a) *Officio.*) Quod orator sum. oratoris est autem accusare & defendere. *Idem.*

(b) *Adductus sum, jud.* Conclusio primi prohœmii. & docet quomodo ad accusationem deductus est. *Idem.*

(c) *Officio, fi, mi.*) Quod oratorium, quod promiseram. quod graviter fuerant vexati. quod orator sum aut patronus. *Idem.*

---

ret istos deos nihil habere in se amplius, quam materiam, de qua sunt fabricati. Horom.

8. *In eum me locum adductum.*) Editi quidem vetuste *adduci*, quomodo libris suis invexit Lambinus. sed alterum restat in duobus Pall. quos fere consului, *Grut.* Grævius probat *adduci*.

9. *Qui opem a me atque auxilium petissent.*) Ita vetustior editio; ita ambo Pall. ita liber Cujacii, quem contulit Gulielmius, nec non

dia, (*d*) multorum bonorum exemplo; (*e*) veteri (*f*) consuetudine, institutoque majorum, ut onus hoc laboris atque (*g*) officii, (*h*) [10] non ex meo, sed ex meorum necessariorum tempore; mihi suscipiendum putarem. (*i*) Quo in negotio tamen illa me res, judices, consolatur; quod hæc, quæ videtur esse accusatio mea, non potius accusatio, quam defensio est existimanda. defendo enim multos mortales, multas civitates, provinciam Siciliam totam. Quamobrem,
11 si mihi unus est accusandus, propemodum manere in instituto b meo videor, & non omnino a defendendis hominibus, sublevandisque discedere: (*k*) Quod

b video, me. *MS*

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(*d*) *Multorum bonorum exemplo.*) Ipse mox dicet, quo exemplo optimorum virorum. *Ascon.*

(*e*) *Vetere consuetudine.*) Quia viri robustiores accusare consueverant, non, ut nunc, adolescentuli. *Idem.*

Vetere cons.) Quod multi sæpe oratores nobilissimi in amicorum negoriis accusationem suscipere non abnuerant. *Schol.*

(*f*) *Consuetudine, more institutoque maj.*) Non novum exemplum posuit ne contemneretur. quod ex aliqua auctoritate servatur. *Idem.*

(*g*) *Officii.* Accusationem. *Idem.*

(*h*) *Non ex meo.*) Ut Cæcilius, qui inimicitias persequitur suas. *Ascon.*

Non ex meo sed ex meorum.) Quia tempus accusationis excesserat. adulescentes enim accusabant. *Schol.*

(*i*) *Quo in negotio.*) Secundum prohœmium violenta definitio,

Quo in negotio.) In suscipienda accusatione. *Idem.*

---

non membranæ quas excussit Hotomanus: qui tamen retinuit. *auxilium exspectassent;* quem item secutus Lambinus & Manurii. *Grut.*

10. *Non ex meo, sed ex meorum necessariorum tempore.*) Non ut meo tempori servirem, sed meorum necessariorum calamitatibus subvenirem. Tempns pro ratione negotiorum, id est, commodo vel incommodo recenti, cui ex tempore consulendum ac prospiciendum est. Itaque libro de offic. II. quod sic dixerat, *Tempus quod mihi ab amicorum temporibus datur*, paulo infra sic expressit, *Ab amicorum negotiis*. Et hoc jam contra Cæcilium est, qui suas se injurias persequi dicebat. Necessarios autem suos Siculos appellat, propter jus hospitii quod cum iis habebat. *Hotom.*

11. *Si mihi unus est accusandus.*) *Unum* opposuit *multis mortalibus;* multis civitatibus. *si* vero pro *&* *si* posuit, ut sæpe alias. Sensus est, cum tam multos defendam, ut unum accusem, non tamen hæc accusario, sed defensio potius appellanda est. nam, ut idem scribit libro de Finib. II. & Tusculan. Disputat. v. *semper ex eo quod maximas partes continet, letissimeque funditur, tota res appellatur*. Idem.

6 (*k*) Quod si hanc causam (*l*) tam idoneam, (*m*) tam illustrem, (*n*) tam gravem non haberem: si aut hoc a me Siculi non petissent, aut mihi cum Siculis causa (*o*) tantæ necessi-
P.LVI. tudinis non intercederet: & hoc, quod facio, me (*p*) reipublicæ causa facere profiterer, ut homo singulari cupiditate, audacia, scelere præditus, cujus (*q*) furta atque flagitia non in Sicilia solum, sed (*r*) [12] in Achaja, Asia, Cilicia, Pamphilia, (*s*) Romæ denique ante oculos omnium maxima, turpissimaque nossemus, me agente in judicium vocaretur: quis

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(*k*) *Quod si hanc causam.*) Id est si non ex necessitate hanc accusationem suscepissem. *Schol.*

(*l*) *Tam idoneam.* Quia togatus. *Idem.*

(*m*) *Tam illustrem.*) Quia ab hominibus. *Idem.*

(*n*) *Tam gravem.* Quia vexati sunt. *Idem.*

(*o*) *Tantæ necessitudinis.*) Quia me patronum vocavere. *Idem.*

(*p*) *Reipub. c. f. p.*) Id est ut voluntate mea, dicerem suscepisse accusationem. *Idem.*

(*q*) *Furta atque flagitia.*) Flagitium est turpe commissum. *Schol.*

(*r*) *In Achaja, Asia.*) In his provinciis legatus & proquæstor Dolabellæ C. Verres flagitia multa commisit. *Ascon.*

In Achaja, Asia, Cilicia.) Nam cum legatus esset, Dolabella proconsule, Ciliciæ iter faciens per Achajam atque Asiam plurima diripuit. *Schol.*

(*s*) *Romæ denique.*) In prætura urbana. *Ascon.*

Romæ denique.) In prætura urbana. *Schol.*

---

12. *In Achja, Asia, Cilicia, Pamphylia.*) Hæ quattuor provinciæ non omnes ad imperium Dolabellæ proconsulis, cum quo Verres legatus profectus est, sed Cilicia tantum, & Pamphylia pertinebant: ut Act. I. *Vexatorem Asiæ atque Pamphyliæ.* Nam interdum Asiæ nomen usurpat pro ipsa Cilicia: ut etiam lib. I. *Sese, cum esset Trierarchus, & Verrem ex Asia decedentem prosequeretur, jussu Dolabellæ fuisse una cum isto Sami.* Et lib. III. *Qui sociorum injuriis, provinciarumque incommodis doleat, is in te non expilatione Asiæ, vexatione Pamphyliæ, squalore & lacrumis Siciliæ concitetur?* Ciliciæ vero præfuisse Dolabellam, Cicero docet lib. I. in Vert. *Postquam* inquit, *Cn. Dolabellæ Cilicia provincia constituta est; o dii immortales; quanta iste cupiditate, quibus allegationibus illam sibi legationem expugnavit?* Vellem quidem hoc in loco paullo uberior, ac dicam etiam paullo accuratior Pediani fuisset interpretatio. nam, quod ait, Verrem in his quatuor provinciis legatum & proquæstorem Dolabellæ flagitia multa commisisse: id ex parte verum, ex parte falsum est: verum, si de legato Verre; falsum, si de proquæstore accipiatur. nam legatus erat, non proquæstor, cum per Achajam Asiamque transivit, in Ciliciam cum proconsule suo Dolabella proficiscens. proquæstor autem fuit aliquanto post, quam in Ciliciam pervenit, Malleolo quæstore mortuo. *P. Manut.*

13. Qui

quis tandem esset, (t) 13 qui meum factum aut consilium posset reprehendere?

III. (u) QUID EST, pro deum, hominumque fidem! in quo ego reipublicæ (x) plus hoc tempore prodesse possim? Quid est, quod aut populo Romano gratius esse debeat, aut sociis, exterisque nationibus optatius esse possit, aut saluti, fortunisque omnium magis accommodatum sit? (y) Populatæ, vexatæ, funditus eversæ (z) provinciæ: (a) 14 socii, (b) stipendiariique populi Romani afflicti,

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(t) *Qui meum factum aut cons. p. r.*) Ergo etsi non necessitate sed voluntate suscepissem accusationem, nemo me poterat levitatis arguere tam honestam secutum voluntatem. *Schol.*

(u) *Quid est pro deum homin. q. f.*) Hæc exclamatio ad probationem commoditatis pertinet, quam adfert Cicero ex accusatione. *Idem*.

(x) *Plus hoc temp. p. q.*) In quo laborant judicia veluti corruptissima. *Idem*.

(y) *Populata, vexata.*) Non a Verre tantum, sed ab omnibus: hoc enim vult intelligi, prodesse velle Reipublicæ accusationis exemplo. *Ascon.*

Populata, vexata.) Secundum superiorem sententiam populatæ, vexatæ. ϰυξετιν fecit. *Schol.*

(z) *Provincia socii.*) Socii amici qui ante bellum societatem petunt. aut qui dant & accipiunt. *Idem*.

(a) *Socii.*) Non Siculi tantum, sed per omnes provincias. *Ascon.*

(b) *Stipendiarii.*) Quibus victis vectigal imponitur. *Schol.*

13. *Qui meum consilium aut factum.*) Sic rectius Francii primus, quam vulgati, *qui meum factum aut consilium*. Mox idem: *Proh. Deum atque hominum fidem*. dein idem omisit *aut* in his: *Quid est quod populo Romano gratius*. Græv.

14. *Socii, stipendiariique.*) Stipendiarii distinguuntur a sociis, non quod ipsi quoque inter socios non essent, sed, ut arbitror, quia conditione omnium deterrima. fuere enim sociorum tria genera, immunes, vectigales, stipendiarii. id mihi videor ex ipso Cicerone posse colligere. nam lib. IV. in Verrem: *Majores*, inquit, *nostri facile patiebantur hac esse quamplurima apud socios, ut imperio nostro quam ornatissimi, florentissimique essent*. Hoc de sociis immunibus dici, quis non putet? cum sequatur: *Apud eos autem, quos vectigales, aut stipendiarios fecerant, tamen hac relinquebant illi, quibus ea jucunda sunt, qua nobis levia videbantur, haberent hac oblectamenta & solatia servitutis*. Hæc Cicero: qui & in ea pro Balbo distinguit stipendiarios a fœderatis. Vectigal autem exigebatur ex decuma, portorio, pecore publico; unde publicani, qui exigebant, decumani, portitores, pecuarii vocati: eorumque tota ratio, scriptura, ut ait Asconius: de quo postea considerabimus. Stipendium gravius, quam vectigal. non enim certum & inæquale, sed arbitrio populi Romani pendebatur, & in eadem pro-

flicti, miseri, jam non salutis spem, sed (c) exitii solatium quærunt.

8 (d) Qui judicia manere apud ordinem senatorium volunt, (e) queruntur (f) accusatores se idoneos non habere. (g) qui accusare possunt, (h) judiciorum severitatem desiderant, (i) Populus Romanus interea, (k) tametsi multis incommodis (l) difficultatibusque affectus est, tamen (m) nihil æque in republica atque illam [15] veterem judiciorum vim (n) gravita-

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(c) *Exitii solatium q.*) Quia penitus perierunt. *Schol.*

(d) *Qui jud. m. a. o. s.*) Id est, senatores. significat autem Stajenum. *Idem*.

(e) *Queruntur accusatores.*) Victor Sulla multa commoda a populo ad senatorium ordinem transtulerat. in his etiam judicandi potestatem. non enim equites, sicut consuetudo erat, sed senatores judicare præcepit. *Idem*.

(f) *Accusatores se idoneos non habere.*) Cæcilium tangit. *Ascon.*

(g) *Qui accusare possint.*) Ajunt enim accusatorum negligentia non judicum gratia eos absolvi. *Schol.*

(h) *Judicium.* (Tertium i erasum in MS.) id est, antiquorum. *Idem*.

(i) *Populus Romanus interea, tametsi multis incommodis*) His enim x. annis victore Sulla civilibus bellis spoliatus est populus Romanus potestate tribunitia, judicandi jure, quod habuit: per equites Romanos militaris arbitrio creandorum sacerdotum senatus, aut judicium. *Ascon.*

Populus R. interea.) Dum adhuc tempora Sullana sunt. *Schol.*

(k) *Tametsi multis incommodis.*) Quæ inrogata sunt a Lucio Sulla. *Idem*.

(l) *Difficultatibus.*) Propter plebem rusticam, quæ partim agros, partim jus civitatis amisit; partim omnino proscripta est victore Sulla, quod plebs Romana de Marianis partibus fuerat. *Difficultatem* enim *paupertatem* significat. TERENTIUS e contrario;

Quam vos facillime agitis!

& ipse alibi, *In summa difficultate esse nummaria.* Ascon.

(m) *Nihil æque.*) Id est similiter. nihil ita. *Schol.*

(n) *Gravitatem req. jud.*) Id est ut equites judicandi potestatem recipiant. *Idem*.

---

vincia civitates erant aliæ vectigales, aliæ stipendiariæ. utriusque generis apud Plinium leguntur multæ. *P. Manut.*

15. *Veterem judiciorum vim atque gravitatem requirit.*) Quæ tum erat cum Equestris ordo judicaret. Judicavit enim annos, ut Cicero scribit, prope quinquaginta, sine ulla ne tenuissima quidem suspicione acceptæ pecuniæ: nisi forte ad tempus hoc dicit, cum Appianus aperte ostendat non minori cum flagitio administrata esse ab Equestri ordine judicia, quam ante a Senatorio fuissent. legum autem judicialium ordinem ac seriem in libello de legibus exposuimus. *Hotom.*

16. Ju-

vitatemque requirit. (o) [16] Judiciorum desiderio (p) tribunicia potestas efflagitata est: q) judiciorum levitate (r) ordo quoque alius ad res judicandas postulatur: (s) judicum culpa atque dedecore (t) etiam (u) censorium nomen, quod aspe-

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(o) *Judiciorum desiderio tribunicia potestas efflagitata.*) Primus Sicinius Tribunus plebis, nec multo post Quintius, & postremo Palicanus, perfecerant, ut tribunitiam potestatem populo redderent Coss. Cn. Pompejus Magnus, & M. Licinius Crassus. *Ascon.*

(p) *Tribunicia p. ef.*) Scilicet ut per tribus (f. tribunos) pl. judicia equitibus redderentur. *Schol.*

(q) *Judiciorum levitate*) Ad corruptionem. *Idem.*

(r) *Ordo quoque alius ad res judicandas postulatur.*) C. Gracchus legem tulerat, ut equites Romani judicarent. judicaverunt per annos XL. sine infamia. post victor Sulla leges tulerat, ut senatorius ordo judicaret: & judicavit per X. annos turpiter. nunc Aurelius Cotta legem fert, ut senatores, & equites Romani, ac tribuni ærarii simul judicent. hoc est, quod Tullius dicit offensione senatorii ordinis fieri: & bene addit. QUOQUE, ut, simul judicaturos alios esse, monstraret. *Ascon.*

(s) *Jud. culpa atque dedecore.*) Culpam enim dedecus sequitur. *Schol.*

(t) *Etiam censorium nomen.*) Regendis moribus civitatis censores quinto quoque anno creari solebant. Hi prorsus cives sic notabant, Ut, Qui senator esset, ejiceretur senatu.

Qui eques Romanus, equum publicum perderet.

Qui plebejus, in Cæritum tabulas referretur, & ærarius fieret, ac per hoc non esset in albo centuriæ suæ; sed ad hoc esset civis tantum, ut pro capite suo tributi nomine æra penderet. Iidem completo quinquennio urbem lustrabant, & Solitaurilia sacrificia de sue, ove, tauro, faciebant. Eorum notam successores plerunque solvebant.

Hoc igitur tam triste severumque nomen populus Romanus sic oderat, ut intermissum esset per plurimos annos; quos nunc orator propter infamiam corruptorum judicum, dicit plebem ipsam, quæ ante recusabat, exposcere. *Ascon.*

(u) *Censorium nomen.*) Decem tribus (f tribuni) eligebantur antea. qui quasi tuerentur populi Romani majestatem & Censores qui mores senatorum censebant & quosdam a senatu propter morum vitia pellebant non in perpetuum sed a (f. ad) certum tempus. Hos omnes pro nobilitate faciens sustulit Sulla; qui hodie a populo propter infamiam judicum, qui sunt de ordine senatorio requiruntur; fiebant autem & plebis censo * *Schol. qui hic deficit ad cap. 23.*

16. *Judiciorum desiderio tribunitia potestas efflagitata est.*) Nam Tribunis pl. ante Sullæ Dictaturam potestas erat quemlibet, qui pecunia accepta judicasset, ad judicium populi rapere, eique multam dicere. quod ex oratione pro Cluentio apertissime intelligitur. in qua Cicero scribit C. Junium Prætorem, quod pecuniam

asperius antea populo videri solebat, id nunc poscitur; id jam populare atque plausibile factum est.

9 (*x*) In hac libidine hominum nocentissimorum, in populi Romani quotidiana querimonia, judiciorum infamia, (*y*) totius ordinis offensione, cum hoc unum his tot incommodis remedium esse arbitrarer, ut homines idonei atque integri causam reipublicæ legumque susciperent: fateor, me, salutis omnium causa, 17 ad eam partem accessisse rei-
P. R. publicæ sublevandæ, quæ maxime laboraret.

10 Nunc, quoniam, quibus rebus adductus ad causam accesserim, demonstravi, dicendum necessario est de con-
c *ita MSS.* tentione nostra, ut in constituendo accusatore, c quid se-
alii quod. qui possitis, habeatis. Ego sic intelligo, judices: cum de pecuniis repetundis nomen cujuspiam deferatur, si certamen inter aliquos sit, 18 cui potissimum delatio detur, hæc duo in primis spectari oportere: quem maxime velint acto-

ASCONIUS.

(*x*) *In hac libidine hominum nocentissimorum.*) Qui prædantur socios populi Romani. *Ascon.*

(*y*) *Totius ordinis.*) Senatorii scilicet. *Idem.*

---

ob rem judicandam acceperat, a L. Quinctio Tribuno pl. in judicium populi abreptum & condemnatum esse. Sed eam potestatem victor Sulla Tribunis ademerat. Atque hoc est, quod Cicero significat orat. proxima: *Quid sit, quod judicus ad Senatorium ordinem translatis, sublataque Populi R. in unumquemque nostrum potestate, &c.* Cum igitur corruptissime Senatorius ordo judicaret, potestatem illam veterem Tribunitiam Populus efflagitabat, ac reposcebat: quam paucis post mensibus, Coss. modo designati Pompejus & Crassus restituerunt. Hic ipse Verrina VII. *Et graviter desiderata & aliquando reddita plebi Rom. Tribunitia potestas.* Vide etiam infra. *Hotom.*

17. *Ad eam partem accessisse Reip. sublevandæ.*) Mihi magis placeret *sublevandam*, si antiqui alicujus libri auctoritas accederet. *Ursinus.* Franc. primus *reip. sublevandæ causa.* Sed *causa* interposuit sciolus, qui id sæpe omitti & subaudiri apud Tullium ignorabat. *Pars* hic est munus, vulgat.us partes dicunt. Pro Rosc. Amer. VI. *Eam partem causamque opera, studio, auctoritate defendit.* vide quæ ibi notavi. Est igitur *ad eam partem accessisse*, eam causam suscepisse. Sed ex primo Francii præstat rescribi, *qua maxime laboret.* pro quod est in editis, *quæ maxime laboraret.* Græv.

18. *Cui potissimum delatio detur.*) *Deferre nomen, diem dicere.* & *accusare* nonnulli pro eodem usurpant imperite. cum *deferri nomen* dicatur tum, cum quis legibus interrogatur apud Prætorem, & si neget, ejus nomen inter reos refertur. ut *deferre nomen* idem sit quod reum facere. Atpostea instituebatur accusatio, qua instituta dies dicebatur. *Hotom.*

19. Et

actorem esse ii, quibus factæ esse dicantur injuriæ: [19] & quem minime velit is, qui eas injurias fecisse arguatur.

IV. IN HAC CAUSA, judices, tametsi utrumque esse arbitror perspicuum, tamen de utroque dicam, & de eo prius, quod apud vos plurimum debet valere, hoc est, de voluntate eorum, quibus injuriæ factæ sunt; quorum causa [20] judicium de pecuniis repetundis est constitutum. Siciliam provinciam C. Verres per triennium [21] depopulatus esse, Siculorum civitates vastasse, domos exinanisse, fana spoliasse dicitur. Adsunt, queruntur Siculi universi: ad meam fidem, quam habent spectatam jam & diu cognitam, confugiunt: auxilium sibi per me a vobis atque [22] a populi Romani legibus petunt: me defensorem calamitatum suarum, me ultorem injuriarum, [23] me (z) cognitorem 11

ASCONIUS.

(z) *Cognitorem juris sui.*) Qui defendit alterum in judicio, aut patronus dicitur, si orator est;
Aut advocatus, si aut jus suggerit, aut præsentiam suam commodat amico;
Aut procurator, si negotium suscipit,
Aut cognitor, si præsentis causam novit, & sic tuetur, ut suam.
Ergo cognitorem dixit modo, familiarissimum defensorem.

---

19. *Et quem minime velit is &c.*) Lambinus indicavit mss. suos habere *maxime velit*. & sic quidem etiam Cujacianus; sed tamen altera scriptura visitur in Pall. & primogeniis editionibus, requiritque ipsamet verborum ratio. *Grut.*

20. *Judicium de pecuniis repetundis.*) *Judicium repetundarum* inde dictum est, quod eo judicio socii pecunias sibi contra leges erepras repetebant, quas ex condemnatorum litibus æstimaris domum reportarent. Ipse in quinto accusat. infra: *Itaque res suas nemum reportarent. non repetunt. gligunt, pecunias, quo nomine judicium hoc appellatur, non repetunt.* Et paulo post: *Non ex litibus æstimatis tuis pecuniam domum, sed ex tua calamitate cineri atque ossibus filii sui solatium vult aliquod reportare.* *Judicium* autem *constitutum*, hoc quidem loco, sic accipio, ut illud quod mox dicet: *Legem de pecuniis repetundis sociorum causa constitutam.* Aliis enim locis aliud *judicium constituere significat*. Hotom.

21. *Depopulatus esse Siculorum &c.*) Pall. & editiones primæ *depopulatum esse*. an fuit? *depopulatum esse*. Grut.

22. *A populo Romano legibus petunt.*) Corrigendum putarem *populi* in secundo casu. non enim a populo nunc auxilium postulatur, sed a legibus, quarum custodes hos judices populus R. constituit, ut Verrina VII. infra: *Ad populum confugiet? facilis est causa populi, legem enim sociorum causa jussisse, ac ei legi custodes ac judices præposuisse dicet.* Hotoman. Vere Hotomanus. Sic enim prim. Franc. *Auxilium sibi per me a vobis atque a P. R. legibus*. unde inepte alii fecerunt *a populo Romano*. Grævius.

23. *Me cognitorem juris sui.*) In Asconio corrige sic: *Aut procurator*,

rem juris sui, me actorem causæ totius esse voluerunt.

12 Utrum, Q. Cæcili, hoc dices, me non Siculorum rogatu ad causam accedere; an optimorum fidelissimorumque sociorum voluntatem apud hos gravem esse non oportere? d Si id audebis dicere, quod C. Verres, cui te inimicum esse simulas, maxime existimari vult, Siculos hoc a me non petisse: primum causam inimici tui sublevabis, (a) de quo (b) 24 non præjudicium, sed plane judicium jam factum putatur, quod ita percrebuit, Siculos omnes actorem suæ

P. LVII. causæ contra illius injurias quæsisse.

d *Recte* Si *non* Sed *Gronov.*

13 Hoc si tu inimicus ejus factum negabis, quod ipse, cui maxime hæc res obstat, negare non audet: videto, (c) ne nimium familiariter inimicitias exercere videare. (d) Deinde

de

ASCONIUS.

(a) *De quo non prajudicium, sed plane judicium.*) Prajudicium dicitur res, quæ cum statuta fuerit, affert judicaturis exemplum, quod sequantur. Judicium autem res, quæ causam litemque determinat.

(b) *Non prajudicium.*) De Verre jam factum est a populo R. judicium, eum spoliavisse provinciam, & contra leges prædatum esse: quod Siculi, qui antea legati publice testimonium dixerant, actorem causæ suæ contra Verrem Tullium quæsissent.

(c) *Ne nimium familiariter inimicitias.*) Sensus est per jocum hæc significans. quasi dicat, videto, Cæcili, ne nimium amici inimicitias exerceas, hoc est, ne inimicum fingas, ut prævaricari possis.

(d) *Deinde sunt testes viri clarissimi.*) Ordo & sensus hic est: primum causam inimici tui sublevando non videberis accusator: deinde testimoniis convinceris in eo, quod negas me a Siculis esse delectum.

---

rator, si absentis negotium suscipit: aut cognitor, si præsentis causam novit, & sic tuetur ut suam. Deest enim verbum *absentis*, quod cum ex orat: pro Cæcina intelligitur, tum ex his Sex. Pompeji verbis, *Cognitor est, qui litem alterius suscipit coram eo cui datus est, Procurator autem absentis nomine actor fit.* Hotom.

24. *Non prajudicium, sed plane judicium.*) *Prajudicium* interdum est signum, & judicium judicii futuri. nam, si constat, Siculos omnes actorem suæ caussæ quæsisse: apparet, universam Siciliam a Verre populatam atque vexatam. interdum est judicium, quod in uno factum alteri, qui reus eodem crimine futurus est, vehementer nocet. hujus generis est illud pro Cluentio. *Quid est, quod jam de Oppianici caussa plura dicamus? apud eosdem judices reus est factus, cum is duobus prajudiciis jam damnatus esset.* Ibid. *Qui ceteros, nullo prajudicio facto, tamen ex ipsa caussa condemnassent; hunc,*

quem

de sunt testes, viri clarissimi nostræ civitatis, quos omnes a me nominari non est necesse: eos, qui adsunt, appellabo: quos, si mentirer, testes esse impudentiæ meæ minime vellem. (e) Scit is, qui est in consilio, C. Marcellus: scit is, quem adesse video, [25] Cn. Lentulus Marcellinus: quorum fide atque præsidio Siculi maxime c nituntur, c vett. edd. utuntur. [26] quod omnino [27] Marcellorum nomini tota illa provincia adjuncta est.

Hi sciunt, hoc non modo a me petitum esse, sed ita sæpe, & ita vehementer esse petitum, ut aut causa mihi suscipienda fuerit, aut officium necessitudinis repudiandum. 14
Sed quid ego f his testibus utor, quasi res dubia aut obscura sit? Adsunt homines ex tota provincia nobilissimi, qui præsentes vos orant, atque obsecrant, judices, ut in actore causæ suæ deligendo (f) vestrum judicium ab suo judicio ne discrepet. Omnium civitatum totius Siciliæ legationes adsunt, præter duas civitates: g quarum duarum,

f alii omittunt. his.

g alii quæ duæ.

si

A S C O N I U S.

(e) *Scit is, qui est in consilio, C. Marcellus: scit is, quem adesse video, Cn. Lentulus Marcellinus.*) Et Marcellus, & Marcellinus, inter se gentiles sunt: qua re reddidit rationem, cur isti Siculorum patroni sunt: scilicet, quia a M. Marcello originem ducant, qui Syracusas cepit, nec tamen delevit.

(f) *Vestrum judicium ab suo judicio.*) Non dixit, *ab sua voluntate*; ut præscribat judicibus, sequendum esse Siculos: quod paulo ante tentavit.

---

quem bis condemnatum jam acceperant, liberarent? Paullo post: *Quod si hoc videtis, illo judicio reum condemnari, præsertim ab iisdem judicibus, qui duo præjudicia fecissent, necesse fuisse: simul illud videatis, necesse est, nullam accusatori causam esse potuisse, cur judicium vellet corrumpere.* Eodem sensu Suetonius in Julio: *Quæstor ejus in præjudicium aliquot criminibus arreptus est.* P. Manut.

25. *Cn. Lentulus Marcellinus.*) Corneliæ gentis, qui consulatum gessit cum L. Philippo. transivit per adoptionem a Claudiis Marcellis ad Cornelios Lentulos: itaque duobus cognominibus usus est. ideo dixit Pedianus, Marcellum & Marcellinum gentiles inter se fuisse. *Idem.*

26. *Quod omnino Marcellorum nomini tota illa provincia adjuncta sit*) Quidam pro *adjuncta* legunt *addicta*, sive *advincta*. Marcellos fuisse Siciliæ patronos testantur veteres ejus familiæ denarii, in quibus cum alia ejus provinciæ symbola impressa sunt, tum spica, & tria crura, a quibus Sicilia Trinacria appellata fuit. *Ursin.*

27. *Marcellorum nomini tota illa prov. adjuncta est.*) Gulielmius aliique tentant, *addicta est*; ego mallem *clienta est* litteris non ita abludentibus; si putemus *a* natum a littera vocis prioris, & *cl* degenerasse in *d*, ut sæpe solet. *Grut.*

28. *Vel*

si adessent, (g) duo crimina [28] vel maxima minuerentur, quæ cum his civitatibus C. Verri communicata sunt.

15 At enim cur a me potissimum hoc præsidium petiverunt? Si esset dubium, petissent a me præsidium, necne, dicerem cur petissent. Nunc vero, cum id ita perspicuum sit, (h) ut oculis judicare possitis: nescio (i) cur hoc mihi detrimento esse debeat, si id mihi objiciatur, [29] me potissimum esse delectum.

16 Verum id mihi non sumo, judices, & hoc non modo in oratione mea non pono, sed ne in opinione quidem cujusquam relinquo, me omnibus patronis esse præpositum. Non ita est: sed uniuscujusque (k) temporis, valetudinis, facultatis ad agendum, ducta ratio est. Mea fuit semper hæc in hac re voluntas & sententia, [30] h quemvis ut hoc i mallem de iis, qui essent idonei, suscipere, quam me: me ut mallem, (l) quam neminem.

P. B. h *alii* quamvis. i *alii* mallent.

V. RE-

ASCONIUS.

(g) *Duo crimina vel maxima.*) Per unam furatus est Syracusanam: per alteram furta exportavit, hoc est, Mamertinam. sed leviter hoc prætetit, quod illos quoque conatur a laudatione Verris abducere. Syracusanorum autem crimina alii etiam de Heraclii bonis, quæ cum palæstritis partitus Verres est: & de Cleomenis navarchi flagitio, & de aliis multis rebus interpretantur. Mamertinorum, de navi quam Verri fecerunt, & quam populo Romano ex fœdere non exhibuerunt, multis aliis immunitatibus contra fas remunerati. &, *Duo crimina*, generaliter: nam multa sunt.

(h) *Ut oculis judicare possitis.*) Hoc quidam leviter a Cicerone dictum & neoterice putant: sed aptum est asseverationi.

(i) *Cur hoc mihi detrimento esse debeat.*) Cur hoc me in hac causa debeat impedire.

(k) *Temporis, valetudinis, facultatis.*) *Temporis*, Marcelli judicantis tunc: *valetudinis*, Marcellini, quod erat tunc infirmior valetudine corporis: *facultatis*, alterius Marcelli, juris magis studiosi, quam eloquentiæ.

(l) *Quam neminem.*) Ac per hunc neminem Cæcilium significat.

---

28. *Vel maxima minuerentur.*) Nimirum ipsis civitatibus. quasi diceret, minus arguerentur ob ea crimina, quorum sociæ atque adjutrices fuerunt. Tacite ad societatem accusationis eas allectat, objecta spe præteritionis criminum, tametsi non prætetiri dixit, sed *minui*, ne prævaricari velle videatur. De Syracusano crimine vide lib. accusat. II. de Mamertino lib. III. & lib. V. infra. *Hotom.*

29. *Me potissimum esse delectum.*) Libri veteres fere omnes habent, *dilectum*: de quo sæpe admoneo lectorem, ut meminerit, *dilectum militum*, a, *dilego*; dixisse veteres, non, *delectum*. *Lamb.*

30. *Quamvis hoc mallent.*) *Hi* pro *hoc* quidam legunt, sed male, ut

V. RELIQUUM est jam, ut illud quæramus, cum hoc constet, Siculos a me petisse, ecquid hanc rem apud vos, animosque vestros valere oporteat. ecquid auctoritatis apud vos in suo jure repetundo socii populi Romani, supplices vestri, habere debeant. De quo quid ego plura commemorem? quasi vero dubium sit, quin tota lex de pecuniis repetundis sociorum causa constituta sit. 17

Nam civibus cum sunt ereptæ pecuniæ, (*m*) civili fere actione, & privato jure repetuntur. Hæc lex socialis est: hos jus nationum exterarum est: (*n*) hanc habent arcem minus aliquanto nunc quidem 31 munitam, quam antea: verumtamen, si qua reliqua spes est, quæ sociorum animos consolari possit, ea tota in hac lege posita est: cujus legis (*o*) non modo a populo Romano, sed etiam ab ultimis nationibus jampridem severi custodes requiruntur. 18

Quis igitur est, qui neget oportere eorum arbitratu lege agi, quorum causa lex sit constituta? Sicilia tota, si uu a voce loqueretur, hoc diceret: Quod auri, quod argenti, quod ornamentorum in meis urbibus, k sedibus, delubris l fuit: (*p*) quod in unaquaque re beneficio m senati, populique Romani juris habui, id mihi tu, C. Verres, (*q*) eripuisti atque 19

k ædibus. *P. Manut.*
l *Lamb. delet* fuit.
m *ita Charis. MSS.* Senatus.

ASCONIUS.

(*m*) *Civili fere actione & privato jure repetuntur.*) Recte: hoc enim judicium pecuniarum repetundarum publicum est.

(*n*) *Hanc habent arcem.*) *Arx* vel sedes tyranni dicitur, ut sæpe alibi: vel editus in civiate & munitior ad salutem civium locus, ut VIRGILIUS:

Quo res summa loco, Panthu? quam prendimus arcem?

Ergo prima spes in muris est; secunda in arce, si muros hostis irruperit.

(*o*) *Non modo a populo Romano.*) Cur a populo Romano, si socialis est? quia ipsi socii populi Romani sunt.

(*p*) *Quod in unaquaque re.*) Leges Hieronicas, Rupiliasque dicit; aut regis sui, aut Rupilii, de x. legatorum sententia constitutas.

(*q*) *Eripuisti atque abstulisti.*) Eripuisti, quidquid auri & gemmarum: abstulisti, quod in unaquaque re beneficio senatus populique Romani juris habui.

---

ut opinor, nam *suscipere* esset alioquin absolutum: nunc habet *hoc*, videlicet onus præsidii & officii. neque hic necessarius est rectus casus, qui si addendus esset, non *hi*, sed *illi*, dixisset, ut supra bis. *Ursin.*

31. *Munitam quam antea.*) Cum Equestris ordo judicaret. *Munitam* autem intelligit custodibus & propugnatoribus: id est, judicibus. Quod enim in arce custos est, id in lege judices. *Hotom.*

32. Se-

atque abstulisti: quo nomine abs te (r) [32] sestertium millies ex lege repeto. Si universa, ut dixi, provincia loqui posset, hac voce uteretur. quoniam id non poterat, harum rerum actorem, quem idoneum esse arbitrata est, ipsa delegit.

20 In hujusmodi te quisquam tam impudens reperietur, qui ad alienam causam, invitis iis, quorum negotium est, (s) accedere, aut adspirare audeat?

P. LVIII. VI. SI TIBI, Q. Cæcili, hoc Siculi dicerent; Te non novimus: nescimus qui sis: numquam te antea vidimus: sine nos per eum nostras fortunas defendere, cujus fides est nobis cognita: nonne id dicerent, quod cuivis probare deberent? nunc hoc dicunt; utrumque se nosse: alterum se cupere defensorem esse fortunarum suarum: alterum plane nolle.

21 Cur nolint, (t) [33] etiam si taceant, satis dicunt. verum non tacent. tamen his invitissimis te offeres? tamen in aliena causa loquere? tamen eos defendes, qui se ab omnibus deser-

ASCONIUS.

(r) *Sestertium millies ex lege repeto.)* Frustra calumniantur Ciceronem homines, & modo eum sestertium millies dicunt repetere, modo quadringenties. cum primum non suo ore, sed Siculorum loquatur accusatorie vociferantium: deinde, si maxime ad eum sunt referenda quæ dicit, adhuc non instructus sit contra Verrem, nec ad plenum noverit causam. Tertio, cur aut calumniatoris, aut prævaricatoris personam subeat; cum aliud agatur? non enim de condemnando Verre, sed de constituendo accusatore confligitur. Postremo, cur id fraudi sit Ciceroni, cum ad tempus oratorum dicta proferantur? nam eodem modo erit contrarium præsenti actioni, quod alibi dicit, (oratione scilicet tertia) *victum a se Cæcilium quæstorem fuisse, qui idoneas causas ad accusandum Verrem multas protulisset.*

(s) *Accedere, aut aspirare.)* *Accedere*, est proximum fieri: *Aspirare*, in eam partem, qua quid quæsitum est, vultum & oculos ac spiritum oris advertere.

(t) *Etiam si tacent, satis dicunt.)* Tale illud est: *Cum tacent, clamant.* &, *Victoriam ipsam vicisse videris.* &, *Philosophandum est, etiamsi non est philosophandum.* hæc in loco nec oxymora nec cacozela judicanda sunt: aut enim inferioribus dictis, aut supra positis leniuntur. ut est illud: *Vereor, ut hoc, quod dicam, perinde intelligi possit auditu, atque ego ipse cogitans sentio.* & illud quod sequitur, *Verum non tacent.*

---

32. *Sestertium millies.)* *Millies*, sunt vicies quinquies centum millia Philippæum, seu scutatorum, sive duo milliones & dimidius ducatonum. *Gravius.*

33. *Etiamsi tacent, satis dicunt.)* Hotomanus *tacent* expressit secutus fidem librorum suorum, sed Asconius alterum agnovit. *Gruter.*

34. *Potius*

desertos [34] potius, quam abs te defensos esse malunt? tamen his operam tuam pollicebere, qui te [n] neque [35] velle sua causa; nec, si cupias, posse arbitrantur? Cur eorum spem exiguam reliquarum fortunarum, quam habent in legis & judicii severitate positam, vi extorquere conaris? cur te interponis, invitissimis his, quibus maxime lex consultum esse vult? cur de quibus in provincia non optime es meritus, eos nunc plane fortunis omnibus conaris evertere? cur his non modo persequendi juris sui, sed etiam deplorandæ calamitatis adimis potestatem? Nam, te actore, quem eorum affutu- 22
tum putas, quos intelligis, non ut per te, alium, sed [36] ut per

n alii nec.

34. *Potius & malunt.*) Insolens & notanda locutio, quam Terentius in Adelphis usurpat: *Ego nunquam adeo astutus fui, quin quidquid possem, mallem auferre potius in præsentia.* Item Ulpianus in l. quæ omnia. D. procurat. *Nisi forte*, inquit, *purgare mavis contitium, quam procurationem exequi malit.* Et in l. si actor, *Si actor malit dominum potius convenire.* Hotom. Non est hæc locutio plane insolens, ut quidam putant. Sic enim Cicero in Ligariana: *An ille, si potuisset illinc ullo modo evadere, Uticæ potius, quam Romæ: cum P. Attio, quam cum concordissimis fratribus: cum alienis esse, quam cum suis, maluisset?* quo in loco ejusdem generis exempla ex Terentio, Plauto, & Antonii epistola adduxi; iis addo illud Catonis ex epist. 5. lib. XV. ad familiar. *Et idcirco casum potius, quam te laudari mavis.* Sic enim ex antiquissimo libro Mediceo edidit Victorius, quod vulgo mutarunt, & *vis*, pro *mavis*, scripserunt. *Fr. Fabritius.*

35. *Velle sua causa.*) Qui hanc dicendi figuram non intelligebant, locum sic corruperunt, *Velle suam causam defendere.* Est autem vetus & usitata locutio, idem significans quod alteri studere, ac favere. Ipse in epistola prima ad Lentulum, *Regis causa siqui sunt qui velint; qui pauci sunt.* Et libro tertio epistola pluribus: *Si autem natura es φιλαίτιος, illud non perficies, quo minus tua causa velim.* Sed exemplorum multitudine in re perspicua minime abutemur. *Hotoman.* Si sic optimi quivis libri, non repugno. Sed Mediolanensis editio, *qui te neque velle suam causam, nec, si cup. p. a.* Sed clare prim. Franc. *qui neque suam causam velle tueri*, quod sane huic loco accommodatius puto. Nam vulgatæ hæc est sententia, qui te iis nolle favere, nec si cupias favere, posse iis favere arbitrantur. Num hoc Tullianæ eloquentiæ acumen? Procul dubio rectius veteres libri, *nolle causam tueri*, qui sis amicus Verris, & non posse, qui nec ingenio tanto sis, nec instructus iis subsidiis, quæ ad hanc causam agendam requiruntur. vide sequentia capita. Sed quia tacet Gruterus, itaque videtur in suis libris reperisse *sua causa.* nihil ausus sum immutare sine plurium antiquorum librorum consensu. *Gravius.*

36. *Ut per aliquem te ipsum.*) Cujacii codex *ut per alium aliquem*; recepitque Lambinus; sed non est in Pall. aut vetuste cusis. *Gruterus.*

37. At

per aliquem (*u*) teipsum ulciscantur, laborare?

VII. 37 AT ENIM solum id est, ut me Siculi maxime velint: alterum illud, credo, obscurum est, a quo Verres minime se accusari velit. (*x*) Ecquis umquam tam palam de honore, tam vehementer de salute sua contendit, quam ille, atque illius amici, ut ne hæc mihi delatio detur? Sunt multa, quæ Verres in me esse arbitratur, quæ scit in te, Q. Cæcili, non esse: quæ cujusmodi in utroque nostrum
23 sint; paulo post commemorabo. Nunc tantum id dicam,
P. B. quod tacitus tu mihi assentiare: nullam rem in me esse, quam ille contemnat: nullam in te, quam pertimescat. Itaque magnus ille defensor, & amicus ejus tibi ° Hortensius suffragatur, me oppugnat: aperte ab judicibus petit, ut tu mihi anteponare: & ait, hoc se honeste, sine ulla invidia, ac sine ulla offensione contendere (*y*) Non enim, inquit, illud pero, quod soleo, cum vehementius contendi; impetrare, reus ut absolvatur, non peto: sed ut ab hoc potius,

° Hortensius *abest a plerisque MSS.*

ASCONIUS.

(*u*) *Te ipsum ulciscantur.*) Ulciscor & *punio* significat, & *vindico*: nunc ergo, *puniant* intelligemus.

(*x*) *Ecquis unquam tam palam de honore tam vehementer de salute sua contendit?*) Bene distribuit: omnis enim studiosa contentio aut de honore, aut de salute præcipue est.

(*y*) *Non enim, inquit, illud peto, quod soleo, cum vehementius contendi, impetrare.*) Acriter ipsum inducit Hortensium confiteri consuetudinem suam in corrumpendis judiciis pervagatam. & addit, videri sibi tantundem se impetraturum a judicibus corruptis, si Cæcilius constituatur, quantum si plane absolvatur Verres. & est ordo & sensus: non enim, inquit, illud peto, quod soleo impetrare a judicibus, cum vehementius contendi. quid? hoc scilicet, reus ut absolvatur: non id peto. CUM VEHEMENTIUS CONTENDI: cum pecuniam judicibus dedi. significat judicium corrumpi. (f. corrupi) sed quare non aperte dicit? quia ipsum Hortensium inducit loquentem: & omnes homines facinora sua honestius leviusque pronunciant.

37. *At enim solum id est, ut me Siculi &c.*) Sic esse in multis tum antiquis tum impressis libris Hotomanus testatur: idem tamen *solum*, quod in Manutianis & quibusdam aliis legitur, magis probat. Victorius contra in posterioribus Castigationibus in epistolas Ciceronis, & lib. XIV. Variar. Lection. c. 9. affirmat, prorsus scribi debere *solidum*, non *solum*, & *solidum* hic significare certum ac stabile, quod labefactari nulla ratione queat. *Fr. Fabrit.* Mire heic paratragœdiatur Lambinus, & nescio quæ immittit: plane frustra, & contra mss. & edd. vett. & vero absoluto uno membro, auctor adgreditur alterum. videatur finis capitis tertii. *Gruterus.*

38. Da

tius, quam ab illo accusetur, id peto. 38 Da mihi hoc: concede, (z) quod facile est, quod honestum, quod non invidiosum: quod cum dederis, sine ullo tuo periculo, sine infamia illud dederis ut is absolvatur, (a) cujus ego causa laboro.

Et ait idem, ut (b) aliquis metus adjunctus sit ad gratiam: (c) 39 certos esse in consilio, quibus ostendi tabellas velit. id esse perfacile. (d) non enim singulos ferre sententias, 24

ASCONIUS.

(z) *Quod facile est, quod honestum, quod non invidiosum.*) Scilicet ut a Cæcilio Verres accusetur. quo facto & non damnabitur reus: &, cum hoc egerint judices, tamen non videbuntur esse corrupti, cum tantundem fecerint.

(a) *Cujus ego causa laboro.*) Inepti sunt homines, qui hanc clausulam notant, ut malam: cum sit ex Spondeo & Bacchio de industria durior ad exprimendam sententiam positam, more Ciceronis. ut alibi idem: *Non tu eum patria privare, qua caret, sed vita vis.*

(b) *Aliquis metus adjunctus sit ad gratiam.*) Id agit corruptor, ut gratiosus judex non solum velit servare corruptori suo fidem, verum etiam aliquid habeat, cur vel invitus cogatur ad custodiendam pactionem promissæ a se gratiæ, quid autem est quod metum adjungat ad gratiam? scilicet aut custos aut signum, aut aliquid ejusmodi.

(c) *Certos.*) Aut ob hoc, quod sententiam suam, cur quisque damnaret, aut cur quisque absolveret, prius dixisset: aut ideo certos quasi sequestres hujus rei inter judices se habere dicit Hortensius, quibus, antequam tabulas in unum omnes conjiciant atque confundant, furtim ostendant quam quisque sententiam constituendo accusatori conscripserit.

(d) *Non enim singulos ferre sententiam, sed universos constituere.*) In Divinationibus & in aliis causis majoribus universi judices in cistam tabulas simul conjiciebant suas, easque insculptas litteras habentes: *A*, Absolutionis: *C*, Condemnationis: Cum de alicujus capite agebatur, *NL*, Ampliationis: his enim litteris significabant, Non liquere.

Vult ergo corruptionis tantam solicitudinem circa judices esse Tullius, ut hac religione injecta pro se judicent.

Singuli autem sententiam de tabula pronunciabant in levioribus causis, & ob id ipsum neque nota, neque custode opus fuit, cur corruptor judicum adjungeret metum ad gratiam judicantis.

Constituere autem, tabulas in cista ponere, significat magis, quam decernere.

---

38. *Da mihi hoc.*) Verba sunt Hortensii, cum judicibus colloquentis. *Hotom.*

39. *Certos esse in consilio.*) In consessu judicum, in his autem tabulis alias fuisse notas, quam quas Pedianus commemorat, dubium nemini esse potest: neque enim de condemnando vel absolvendo Cicerone Cæciliove agitur. Fortasse autem in nominatio- nibus

tias, sed universos constituere: (*e*) 40 ceratam unicuique tabellam dari cera legitima, (*f*) non illa infami ac nefaria. Atque is non tam propter Verrem laborat, quam quod eum minime res tota delectat. videt enim, si (*g*) a pueris nobilibus,

ASCONIUS.

(*e*) *Ceratam unicuique tabellam dari cera legitima.*) Terentius Varro frater C. Varronis consobrini M. Tullii, reus ex Asia, apud L. Furium prætorem primo de pecuniis repetundis; deinde apud P. Lentulum Suram est accusatus: absolutusque est a Q. Hortensio, qui corruptis judicibus hunc metum adjunxit ad gratiam, ut discoloribus ceris insignitas judices tabellas acciperent, ut timeret unusquisque eorum, ne fidem pactionis non servasse videretur, si non in tabula, quam unicuique datam meminisset Hortensius, ex nota ceræ scilicet discoloris, absolutum Varronem reperiret.

(*f*) *Non illa infami ac nefaria.*) Mire ex ipsius Hortensii persona hoc dicitur. quæ sæpe virtus maxima Ciceronis in hujusmodi allocutionibus invenitur.

(*g*) *A pueris nobilibus.* Appio Claudio adolescente nobili: qui, cum accusaret Terentium Varronem repetundarum reum ex Asia, victus ab Hortensio est: in quo judicio discoloribus ceris signa sententiarum notabantur. significat & Cæsarem, item adolescentem, in Dolabella reo ex Sicilia, qui quidem damnatus non est quantum oportuit, per Hortensii gratiam. nam si non damnatus est Dolabella, quo modo postea dicit Tullius: *Jamjam, Dolabella, neque me tui, neque tuorum liberum, quos tu miseros in egestate ac solitudine reliquisti, miseret.* significare potest sane etiam Scaurum, qui alterum Dolabellam consularem triumphalemque accusavit: & potuit eidem Hortensius resistere.

---

nibus alterutrius nomen judices scribebant, ejus scilicet quem actorem sententiæ suæ constituebant. *Hotom.*

40. *Ceratam unicuique tabellam dari.*) Sed quomodo versicolor tabella data illis judicibus fuit ab Hortensio: cum ex Miloniana constet, vel a prætore judicii, vel extra ordinem a Consule tabulas dari consuevisse, an alias ab Hortensio, alias a Prætore acceperant, utrasque inter se parva in re dissimiles: ita puta. Huc autem quæ pertineant, præter ea quæ Pedianus tradit hoc loco, subjiciam etiam illa quæ apud Acronem & Porphyrionem reperi. Acron igitur in illud Horatii in lib. II. Sat. 1. *Grande malum Turius, si quis se judice certet. Turius*, inquit, *quidam corruptissimus judex, hic est cui Hortensius propter fratrem Varronem ceratas diversi coloris tabellas dedit. alias Turium Marinum judicem significat, qui accepta pecunia pronunciare sit solitus, qui fidem suam corruperant. Hic quoque tempore Verris reus erat, & diversi coloris tabellas fertur dedisse, ut sciret qui secundum voluntatem judicasset: quia nomina sua centum viri non adjiciunt.* Porphyrion autem sic, *C. Turius hic Prætor fuit, apud quem accusatus est a Cicerone Verres, Hortensio defendente. Hic dicitur centumviris tabellas dedisse, aliis nigras, aliis rubras, & cera adnotasse, quas cuique dedisset, ut sciret a quibus postea pecuniam peteret, vel relinqueret; nam omnes corruperat.* Hæc illi, ex quibus

bus, quos adhuc elusit ; (h) si a quadruplatoribus, quos non sine causa contemsit semper ; ac pro nihilo putavit ; accusandi voluntas(i)ad viros fortes, spectatosque homines translata sit ; se in judiciis p dominari non posse. p diutius domin: MS:

VIII. HUIC EGO homini jam ante denuntio ; si a me causam hanc vos agi volueritis, rationem illi defendendi (k) totam 41 esse mutandam, & ita tamen mutandam, ut (l) meliore & honestiore conditione sit, quam qua ipse esse vult ; ut imitetur (m) homines eos, 42 quos ipse vidit amplissimos, L. Crassum, & M. Antonium : qui nihil se arbitrabantur ad judicia, causasque amicorum, præter fidem &

ASCONIUS.

(h) *Si a quadruplatoribus.*) *Quadruplatores* delatores erant cr nifium publicorum : in qua re quartam partem de proscriptorum bonis, quos detulerant, assequebantur.

Alii dicunt, *Quadruplatores* esse eorum reorum accusatores, qui convicti quadrupli damnari soleant, ut aleæ, aut pecuniæ graviotibus usuris fœneratæ, quam pro consuetudine : aut ejusmodi aliorum criminum.

(i) *Ad viros fortes.*) Quam grave futurum erat, si, *ad me* diceret, cum de illo specialiter nominatimque dicat. & viros, contra pueros nobiles ponit : spectatos, contra sordidum quadruplatorum genus.

(k) *Totam esse mutandam.*) Amare *totam* dixit : quasi ex nulla parte bonam rationem defendendi habeat Hortensius.

(l *Meliore conditione sit.*) Id est meliorem conditionem habeat, meliorque sit : quippe qui & possit & debeat honeste agere : & hoc sit facilius, quam corrumpere judices.

(m) *Homines eos, quos ipse vidit.*) Bene, *ipse vidit* : major enim est Hortensius Tullio : adeo, ut in libris, qui de oratore scribuntur, etiam laudetur Hortensius a L. Crasso, & M. Antonio. hos ante se Cicero Catonemque veneratur ; & multos alios, quos & de Oratore, & in Oratore, & Bruto collegit. sed Crassum & Antonium vidit Hortensius : alii vetustiores sunt.

---

bus utriusque & negligentiam & ἀνυσορηστίαν, sane indignam licet animadvertere. *Hotom.*

41. *Esse mutandam ; & ita mutandam.*) Habet elegantiam ejusdem verbi repetitio, ut pro lege Manilia : *Annum jam tertium & vigesimum regnat ; & ita regnat, ut se non Ponto, neque Cappadocia latebris occultare velit, sed emergere e patrio regno ; atque in vestris vectigalibus ; hoc est in Asia luce versari.* Ibidem : *De Lucullo dicam alio loco, & ita dicam, Quirites, ut neque vera laus ei detracta oratione nostra, neque falsa afficta esse videatur.* P. Manut.

42. *Quos ipse vidit.*) Antonium vidit Cicero, & audivit : Crassum audire non potuit. annum enim agebat XVI. cum ille decessit, Philippo & Cæsare coss. utrumque autem vidit & audivit Hortensius, octo annis major quam Cicero. *Idem.*

& ingenium, afferre oportere. Nihil erit, quod, me agente, arbitretur judicium (*n*) sine magno multorum periculo posse corrumpi.

26 Ego in hoc judicio mihi Siculorum causam receptam, populi Romani (*o*) susceptam esse arbitror: (*p*) ut mihi non unus homo improbus opprimendus sit, id quod Siculi petiverunt: sed omnino (*q*) q omnis improbitas, id quod populus Romanus jamdiu agitat, exstinguenda atque delenda sit. In quo ego quid eniti, aut quid efficere possim, malo in aliorum spe relinquere, quam in oratione mea ponere.

P. LIX.

q *MSS. multi non habent* omnis.

27 Tu vero, Cæcili, quid potes? quo tempore, aut qua in re non modo specimen ceteris aliquod dedisti, sed (*r*) tute tui periculum fecisti? In mentem tibi non venit, quid negotii sit causam publicam sustinere (*s*) vitam alterius totam explicare; (*t*) atque eam non modo in animis judicum, sed etiam in oculis conspectuque omnium exponere: sociorum salutem, commoda provinciarum, vim legum gravitatem judiciorum defendere?

IX. COGNOSCE ex me, quoniam hoc primum tempus discendi nactus es, quam multa esse oporteat in eo, qui alterum accuset: ex quibus si unum aliquod in te cognoveris; ego jam tibi ipse isthuc, quod expetis, mea voluntate concedam. Primum integritatem atque innocentiam

ASCONIUS.

(*n*) *Sine magno multorum periculo posse corrumpi.*) Bona occasione subtiliter & judicibus comminatur, & Siculis acrimoniam suam in accusando demonstrat.

(*o*) *Susceptam.*) Suscipitur totum: recipitur pars. Suscipitur, quod principale est: Recipitur, quod hinc pendet. Suscipitur solum aliquid propter se: Recipitur etiam propter aliud.

(*p*) *Ut mihi non unus improbus.*) Verres.

(*q*) *Omnis improbitas.*) Et corrupti judices, & corruptores eorum, & sequestres, & interpretes, & emissarii, & omne quod vitii est.

(*r*) *Tute tui periculum.*) Ἀπὸ τῆς πείρας, tentamentum dicit. hoc est: quando tute ipse tentasti? quando vel exercuisti, vel protulisti?

(*s*) *Vitam alterius totam explicare,*) Præstruit ad illud quod dicturus est, multa esse crimina in Verre, quæ conscius societatis Cæcilius non audebit attingere: & hoc innocentiæ est. Vitam alterius totam explicare: illud eloquentiæ.

(*t*) *Atque eam non modo in animis judicum, &, quod sequitur, sociorum salutem, commoda provinciarum.*) Hoc est causam patriæ suscipere: ut recepisse singulorum.

(*u*) *Ra-*

tiam singularem. Nihil est enim, quod minus ferendum sit, quam (u) rationem ab altero vitæ reposcere eum, qui non possit (x) suæ reddere.

Hic ego de te plura non dicam: unum illud credo omnes 28 animadvertere, te adhuc ab nullis, (y) nisi a Siculis, potuisse cognosci: Siculos hoc dicere, cum eidem sint irati, cui tu te inimicum esse dicis, sese tamen, te actore, ad judicium non affuturos. Quare negent, ex me non audies. hos patere id suspicari, quod necesse est. Illi quidem (z) (ut est hominum genus 43 nimis acutum & suspiciosum) 44 non te ex Sicilia (a) litteras in Verrem deportare velle arbitrantur: sed, cum iisdem litteris illius prætura & tua quæstura consignata sit, asportare te velle ex Sicilia litteras suspicantur.

(b) Deinde accusatorem firmum verumque esse oportet. Eum ego si te putem cupere esse, facile intelligo esse non posse. Nec ea dico, quæ si dicam, tamen infirmare non possis: te, antequam de Sicilia decesseris, in gratiam redisse cum Verre: (c) Potamonem, scribam & familiarem tuum, retentum esse a Verre in provincia, cum tu decederes: M. Cæcilium, fratrem tuum, (d) lectissimum atque 29 P. B.

ASCONIUS.

(u) *Rationem vitæ reposcere.*) Accusatorem esse.

(x) *Suæ reddere.*) Defensorem.

(y) *Nisi a Siculis potuisse cognosci.*) Aut quia Siculus ipse est: aut quia, nisi quæstor in Sicilia, nihil aliud fuit Cæcilius, in quo nosceretur quid hominis esset.

(z) *Ut est hominum genus.*) Amariora dicturus ad Siculorum personam contulit dicta.

(a) *Deportare litteras.*) Asportare aliquid, ut intereat: Deportare, ut mutet locum.

(b) *Deinde accusatorem firmum verumque esse.*) Firmum, ut possit; verum, ut velit.

(c) *Potamonem scribam & familiarem.*) Hæc omnia signa sunt falsi accusatoris.

(d) *Lectissimum adolescentem.*) Vera laudatio. vult enim illum non ut inimicum fratris contra germanitatis officium esse cum Verre, sed ideo quod Cæcilius quoque Verri carior sit.

43. *Nimis acutum & suspiciosum.*) Siculi perspicaces: sic Accus. III. *Ita acute ut Siculum.* Et lib. V. Et in Bruto, de Sicilia loquens; *Quod esset*, inquit, *acuta illa gens & controversa natura.* Hotom.

44. *Non te ex Sicilia litteras.*) Accusatori constituto, Prætoris ejus quæstionis, quæ in judicium vocabatur, lege potestas fiebat, omnia non modo Romæ, sed etiam in provinciis obsignandi ac deportandi quæ ad instituendam accusationem pertinere existimaret.

atque ornatiſſimum adoleſcentem, non modo non adeſſe; neque te cum tuas injurias perſequi: ſed eſſe cum Verre; cum illo familiariſſime atque amiciſſime vivere. Sunt hæc & alia in te falſi accuſatoris ſigna permulta: quibus ego nunc non utor, hoc dico, te, ſi maxime cupias, tamen verum accuſatorem eſſe non poſſe. Video enim permulta eſſe crimina, quorum tibi ſocietas cum Verre ejuſmodi eſt, ut ea in accuſando attingere non audeas.

30 X. (*e*) QUERITUR Sicilia tota, C. Verrem ab aratoribus, cum (*f*) 45 frumentum ſibi in cellam imperaviſſet; & 46 cum eſſet tritici modius H-S II, pro frumento, in modios ſingulos, duodenos ſeſtertios exegiſſe. Magnum crimen, ingens pecunia, furtum impudens, injuria non ferenda. ego hoc uno crimine illum condemnem neceſſe eſt.

31 Tu, Cæcili, quid facies? utrum hoc tantum crimen prætermittes, an objicies? Si objicies, idne alteri crimini dabis, quod eodem tempore, in eadem provincia, tu ipſe feci-

ASCONIUS.

(*e*) *Queritur Sicilia tota*. Inepte quidam mirantur, cur hæc Tullius in accuſando Verre non objecerit Cæcilio, & multa alia: & non intelligunt hæc ad tempus commode adjungi, quæ victo Cæcilio non ſunt neceſſaria.

(*f*) *Frumentum in cellam*.) Annonas prætoris dicit, quæ in frumenti certo numero præbebantur ab Siculis: in quibus Verres & pecuniam pro frumento exegit, & eo pretio, ut pro duobus ſeſtertiis duodenos in modios ſingulos exegerit, ſexies plus, quam emebatur.

ret. Dabaturque ea lex accuſatori ſcripta, qua uti, ubi commodum erat: poſſet: hoc ex Verr. v. *Hotom.*

45. *Frumentum in cellam imperaviſſet*.) Prætori ex S. C. licebat frumentum in annuum ſumptum aratoribus imperare. Attribuebatur enim Quæſtori ex ærario pecunia, quam aratoribus pro frumento ſolverent. Prætor autem ea pecunia perſoluta frumentum quo vellet vehi imperabat: aut pro frumento pecuniam, quanti frumentum erat: aut vero etiam a Quæſtore pecuniam ex S. C. attributam accipiebat. Hac igitur de cauſa genus hoc frumenti *æſtimatum* dicebatur, quod non frumentum, ſed ejus æſtimationem Prætor accipiebat. Huc autem illud Servii pertinet in primum Æneid. *Cellarium dici paucorum dierum: unde & in cellam dici imperatum frumentnm, penus vero dici temporis loco*. Idem.

46. *Cum eſſet tritici modius* H-S II.) Quæ hic Manutius notavit, *duobus ſeſtertium*, eſſe *duo millia ſeſtertium* indigna ſunt Manutio, nemo mortalium ſic locutus eſt, nec ullus ſanus ſic loqui potuit. Aut dixerunt *duo millia ſeſtertium*, aut, *duo millia nummum*, aut, quod idem eſt, *duo ſeſtertia*. Cæterum in Franc. primo legitur: *ſextertios* XI. male. *Gravius*.

(*g*) Em-

fecisti ? audebis ita accusare alterum, ut, quo minus tute condemnere, recusare non possis ? Sin prætermittes : qualis erit ista tua accusatio, quæ, domestici periculi metu, certissimi & maximi criminis non modo suspicionem, verum etiam mentionem ipsam pertimescat ?

(g) Emptum est ex S. C. frumentum ab Siculis, prætore 32
Verre, pro quo frumento pecunia omnis soluta non est. Grave est hoc crimen in Verrem : grave, me agente : te accusante, nullum. eras enim tu quæstor : (h) pecuniam
publicam tu tractabas : ex qua, etiam si cuperet prætor, p. LX.
tamen (i) ne qua deductio fieret, magna ex parte tua potestas erat. Hujus quoque igitur criminis, te accusante, mentio nulla fiet. Silebitur toto judicio de maximis & notissimis illius furtis & injuriis. Mihi crede, Cæcili, non potest in accusando socios vere defendere is, qui cum reo criminum societate conjunctus est.

(k) Mancipes a civitatibus pro frumento pecuniam exe- 33
gerunt. Quid ? Hoc, Verre prætore factum est solum ? non : sed etiam quæstore Cæcilio. Quid igitur ? daturus es huic crimini, quod & potuisti prohibere, ne fieret, & debuisti ? an totum id relinques ? Ergo id omnino Verres in judicio suo non audiet, (l) quod cum faciebat, quemadmodum defensurus esset, non reperiebat.

XI. A t-

ASCONIUS.

(g) *Emptum est ex S. C. frumentum ab Siculis.*) Sicilia dabat decumanum frumentum, quod ab aratoribus exigebatur sine pretio.

Dabat emptum, pro quo ex S. C. pecunia solvebatur.

Dabat æstimatum, quod decretum prætor in cellam, hoc est, in usus cellæ, æstimare solebat, accipiens : cum interdum pro frumento pecuniam sumeret.

(h) *Pecuniam publicam tu tractabas.*) Hæc erat prima senatoris administratio, quæstorem fieri, & in provincia curam gerere pecuniæ publicæ in usus diversos erogandæ.

(i) *Ne qua deductio fieret.*) Modo *deductio* dispendium significat; alias *deductio* imminutio est etiam justa.

(k) *Mancipes a civitatibus.*) *Mancipes* sunt publicanorum principes, Romani homines. Qui, quæstus sui causa, si decumas redimunt, *Decumani* appellantur. Si portum aut pascua publica, *Portitores* aut *Pecuarii* ; quorum ratio *scriptura* dicitur. Hi omnes exigenda a sociis suo periculo exigunt, & Reipublicæ repræsentant, providentes etiam in illa redemptione commodis suis. Licet autem, si moderate fiat, æstimare in cellam prætori frumentum. Mancipi pro frumento ab aratoribus pecunias accipere non licet.

(l) *Quod cum faciebat.*) Est vera defensio, est & inanis : ut tamen aliquid dici videatur. neutram harum habuit Verres : & tamen ita faciebat, mire ostendit avaritiæ cæcitatem.

XI. Atque ego hæc, quæ in medio posita sunt,
commemoro. (m) Sunt alia magis occulta furta: quæ ille,
34 ut istius, credo, animos atque impetus retardaret, (n) cum
quæstore suo benignissime communicavit. Hæc tu scis ad
me esse delata: quæ si velim proferre, facile omnes intel-
ligent, vobis inter vos non modo voluntatem fuisse con-
r alii ju- junctam, sed ne prædam quidem adhuc esse divisam. Qua-
dicium. propter (o) si tibi r. indicium postulas dari, quod tecum una
male. fecerit: concedo, si id lege permittitur. Sin autem de ac-
cusatione dicimus; concedas oportet iis, qui nullo suo pec-
cato impediuntur, quo minus alterius peccata demonstrare
possint.

35 47 Ac vide, quantum interfuturum sit inter meam atque
tuam accusationem. (p) Ego etiam quæ tu sine Verre com-
misisti, Verri crimini daturus sum, quod te non prohibue-
rit, cum summam ipse haberet potestatem: tu contra, ne
quæ ille quidem fecit, objicies, ne qua ex parte conjunctus
cum eo reperiare. Quid illa, Cæcili? contemnendane
P. B. tibi videntur esse, sine quibus causa sustineri, præsertim tan-
ta, nullo modo potest? aliqua facultas agendi? aliqua di-
cendi consuetudo? aliqua in foro, judiciis, legibus aut
ratio aut exercitatio?

In-

ASCONIUS.

(*m*) *Sunt alia magis occulta furta.*) Inepte a quibusdam quæritur, quæ sint: nulla sunt enim: sed oratorum est, neque minuere laudes, vel crimina, neque ostendere.

(*n*) *Benignissime cum quæstore suo communicavit.*) Jočulariter irrisit, fures designans: ut tota ista quæstura ad societatem furtorum valeat, non ad accusationem.

(*o*) *Si tibi indicium postulas.*) Certa sunt, in quibus impunitas Indici datur, ut in causa proditionis, majestatis, & si quid hujusmodi est. Certæ etiam personæ sunt, quæ Indices fieri possint: itaque neque repetundarum causa per Indices agi solet; neque senatoria persona potest indicium profiteri salvis legibus. *Index* est autem, qui facinoris, cujus ipse est conscius, latebras indicat impunitate proposita. Est autem sensus: Index potes esse, si tibi hoc licet: Accusator, de qua re agimus, esse non potes. Satis contumeliose tanquam levem hominem exagitavit Cæcilium.

(*p*) *Ego etiam quæ tu sine Verre commisisti.*) Quæ ista? nulla scilicet: hæc enim vim comminationis non veritatis habent.

---

47. *Ac vide.*) Ingressus non exspectatæ sententiæ, ut ad Att. *Ac vide mollitiem: non tenui lacrymas.* Modus autem loquendi similis occurrit infra: *At vide, quid differat inter meam opinionem ac tuam.* Et in Verrem lib. V. *Vide, quid intersit inter tuam libidinem, majorumque auctoritatem, inter amorem, furoremque tuum, & illorum consilium, atque prudentiam*, P. Manut.

48. De

Intelligo, quam ſcopuloſo difficilique in loco verſer. nam cum omnis arrogantia odioſa eſt, tum illa ingenii atque eloquentiæ multo moleſtiſſima. Quamobrem nihil dico de meo ingenio, neque eſt quod poſſim dicere: neque, ſi eſſet, dicerem. aut enim id mihi ſatis eſt, quod eſt, de me opinionis, quidquid eſt: aut, ſi id parum eſt, ego majus id commemorando facere non poſſum. 36

XII. DE TE, CÆCILI, jam mehercule hoc extra hanc contentionem certamenque noſtrum familiariter tecum loquar. Tu ipſe quemadmodum exiſtimes, vide etiam atque etiam: & tu te collige: & (*q*) qui ſis, & quid facere poſſis, conſidera. (*r*) Putaſne, te poſſe 48 de maximis, acerbiſſimiſque rebus, cum cauſam ſociorum, fortunaſque provinciæ, jus populi Romani, gravitatem judicii, legumque ſuſceperis, ſ tot res, tam graves, tam varias, voce, memoria, conſilio, ingenio, ſuſtinere? 37

ſ *alii* tot res, tam varias.

Putaſne, te poſſe, quæ C. Verres in quæſtura, quæ in legatione, quæ in prætura, quæ Romæ, 49 quæ in Italia, quæ in Achaja, Aſia, Pamphiliaque t patrarit, ea, quemadmodum locis temporibuſque diviſa ſint, ſic criminibus, & oratione diſtinguere? Putaſne u poſſe, id quod x in ejuſmodi reo maxime neceſſarium eſt, facere, ut, quæ ille libidinoſe, quæ nefarie, quæ crudeliter fecerit, ea æque acerba & indigna videantur eſſe iis, qui audient, atque illis viſa ſunt, qui ſenſerunt? 38

t peccarit *MSS.*
u *alii* te poſſe.
x vel in. *MS.*

Magna

ASCONIUS.

(*q*) *Et qui ſis.*) Non in nomine tantum, & in genere eſt, ſed in omnibus attributis perſonæ. ergo, *quis ſis*; &, quod Siculus, continet, &, quod indoctus; & quod non intelligeret; & quod nullo ingenio.

(*r*) *Putabaſne te poſſe?*) Proprium oratoris eſt, in omni qualitate comparativa ſic agere, ut eum, cui præferri velit, occaſionem ſibi ſumat oſtendendi, quam perite poſſit tractare id ipſum, de quo agitur. ergo quia de conſtituendo accuſatore ambigitur, oſtendit Cicero, qualis accuſatio eſſe debeat: ut proinde, ac dicit, videatur acturus.

---

48. *De maximis acerbiſſimiſque rebus.*) Ἀνανταπόδοτον. figura, qua nonnunquam de induſtria Tullius utitur, ut ex tempore dicere videatur: ſimilis eſt illa in orat. pro Balbo narratio: *Audivi hoc de parente meo, &c.* Hotom.

49. *Quæ in Italia, quæ in Achaja &c. patrarit &c.*) Lipſius libro II. Variar. cap. 23. tentat, *quæ in Sicilia &c.* quem refellit Hotomanus lib. IX. Obſervat. cap. 11. ſ. ceterum iſtud *patrarit* reſtat in ſolis edd. vett. ejus loco eſt *peccarit* in Cujac. in Pall. voce tamen minus efficaci. *Gruter.*

50. *Athe-*

39 Magna sunt ea, quæ dico, mihi crede: noli hæc contemnere. dicenda, demonstranda, explicanda sunt omnia: causa non solum exponenda, sed etiam graviter copioseque agenda est. perficiendum est, si quid agere aut y proficere vis, ut homines te non solum audiant, verum etiam libenter studioseque audiant. In quo si te multum natura adjuvaret: si optimis a pueritia disciplinis atque artibus studuisses, & in his elaborasses: si litteras Græcas (s) 50 Athenis, non Lilybæi: Latinas Romæ, non in Sicilia, didicisses: tamen esset magnum, tantam causam, tam exspectatam, & diligentia consequi, & memoria complecti, & oratione z exponere, & voce & viribus sustinere.

y sic Lambin. alii perficere.

P.LXI.

z expromere. Lamb. e MS.

40 Fortasse dices, Quid? ergo hæc in te sunt omnia? utinam quidem essent! verumtamen ut esse possent, magno studio mihi a pueritia est elaboratum. Quod si ego hæc, propter magnitudinem rerum ac difficultatem, assequi non potui, qui in omni vita nihil aliud egi: quam longe tu te ab his rebus abesse arbitrare, quas non modo antea numquam cogitasti, sed ne nunc quidem, cum in eas ingrederis, quæ & quantæ sint, suspicari potes?

41 XIII. EGO, QUI, sicut omnes sciunt, in foro, judiciisque ita verser, ut ejusdem ætatis aut nemo, aut pauci, plures causas defenderint, & qui omne tempus, (t) quod mihi ab amicorum negotiis datur, in his studiis, laboribusque consumam quo paratior ad usum forensem, promptiorque esse possim: tamen (u) ita deos mihi velim propitios,

ASCONIUS.

(s) *Athenis, non Lilybæi; Romæ, non in Sicilia.*) Dicit illum Græcas literas simul & Latinas in Sicilia didicisse: in ea insula, quæ neutra lingua bene utatur. ita enim PLAUTUS in Persa:

Dabuntur dotis inde sexcenti tibi Logi.
Atque Attici omnes. nullum Siculum acceperis.

(t) *Quod mihi ab amicorum negotiis datur.*) Quod mihi licet per amicorum negotia quibus occupamur.

(u) *Ita mihi deos velim propitios.*) Genus jurisjurandi id est, quod dicimus: Tantum mihi divinitas faveat, quantum verum est illud, quod dico tibi. sic igitur, Ita mihi deos velim propitios, ut commoveor animo, ac toto corpore perhorresco, cum mihi illius diei venit in mentem, quo die citato reo &c.

50. *Athenis, non Lilybæi.*) Locum hunc Asconius interpretatur; Tantum igitur in ejus sententiam Plauti verbis ex Menæchmis subscribam: *Atque adeo hoc argumentum Græcissat tamen, non Atticissat, verum Siciliciſsat.* Item illum Hieronymi locum ex expistola Paulæ & Eustochii ad Marcellam scripta; *Certe etiam si præclarus*

tios, [51] ut, cum illius diei mihi venit in mentem, quo die, citato reo, mihi dicendum sit, non solum commoveor animo, sed etiam toto corpore perhorresco.

42 Jam nunc mente & cogitatione prospicio, quæ tum studia hominum, qui concursus futuri sint: quantam exspectationem (x) magnitudo judicii sit allatura: [52] quantam auditorum multitudinem C. Verris infamia concitatura: quantam denique audientiam orationi meæ improbitas illius factura. Quæ cum cogito, jam nunc timeo, quidnam pro offensione hominum, qui illi inimici infensique sunt, & exspectatione omnium & magnitudine rerum dignum eloqui possim.

43 (y) Tu horum nihil metuis, nihil cogitas, nihil laboras: & si quid [53] ex vetere aliqua oratione, (z) JOVEM EGO OPTI- P. B.

ASCONIUS.

(x) *Magnitudo judicii.*) Repetundarum judicium sine dubio magnum est & ex persona Verris qui post præturam de fortunis omnibus dimicat: & amplitudine judicum: sunt enim clarissimi & auctoritatis contemplatione, & multarum rerum hujusmodi.

(y) *Tu horum nihil metuis, nihil cogitas, nihil laboras.*) Metum ad offensionem inimicorum Verris retulit; cogitationem ad exspectationem hominum; laborem ad magnitudinem rerum.

(z) *Jovem ego Optimum Maximum.*) Hæc capita solent usitata esse causidicis imperitis. quod genus vitii in primo libro Rethoricon *vulgare* nominat. Incipiebant autem veteres, ut VIRGILIUS ostendit, aut ab invocatione deorum. quale est:

Præfatus divos solio Rex infit ab alto.

Aut ab reprehensione superioris temporis. ut LUCILIUS:

Vellem eum primis, fieri si fors potuisset.

Vitiose ambo cola. & VIRGILIUS:

Ante equidem summa de re statuisse. Latini,
Et vellem; & fuerat melius. ——

rus orator reprehendendum nescio quem putat, quod litteras Græcas non Athenis, sed Lilybæi, Latinas non Romæ, sed in Sicilia didicerat, &c. Quo in loco Erasmi σχόλιον legitur, sane homine illo erudito indignum: In Sicilia autem Latinas litteras didicerat. Erat enim Cæcilius (ut Asconius jam inde ab initio monuit) homo Siculus. *Hotom.*

51. *Ut cum illius diei mihi venit in mentem.*) Est ab Asconio. nam Hotomani vett. item Pall. & Cujac. item edd. priscæ, imo & Donatus in Hecyram & Priscianus libro XVIII. *illius temporis*, quod placuit Hotomano. *Grut.*

52. *Quantam a. multitudinem C. V. i. concitatura.*) *Concitura* legendum existimabat pater meus, ut ostendit in notis ad Livium XXXVIII, 33. *Gronov.*

53. *Ex vetere aliqua oratione.*) Ut Catonis Censorii, qui solitus est in omnibus orationum suarum procemiis deorum mentionem face-

OPTIMUM MAXIMUM aut, VELLEM, SI FIERI POTUISSET, JUDICES: aut aliquid ejusmodi, ediscere potueris, præclare te paratum in judicium venturum arbitraris. Ac, si tibi nemo responsurus esset, tamen ipsam
44 causam, ut ego arbitror, demonstrare non posses. Nunc ne illud quidem cogitas, tibi cum homine disertissimo, & ad dicendum paratissimo, futurum esse certamen: quicum modo disserendum, modo omni ratione pugnandum, certandumque sit? (*a*) Cujus ego ingenium ita laudo, ut non pertimescam: ita probo, ut me ab eo delectari facilius, quam decipi putem posse.

XIV. NUMQUAM ille me opprimet consilio: numquam ullo artificio pervertet. numquam ingenio me suo labefactare atque infirmare conabitur. [54] novi omnes hominis petitiones, rationesque dicendi: sæpe in iisdem, sepe in contrariis causis versati sumus. Ita contra me ille dicet, quamvis sit ingeniosus, ut nonnullum etiam de suo ingenio judicium fieri
45 arbitretur. Te vero, Cæcili, quemadmodū sit elusurus, [55] quam omni ratione jactaturus, [56] videre jam videor: quoties ille tibi potestatem optionemque facturus sit, ut eligas utrum velis, (*b*) factum esse, necne: verum esse, an falsum: utrum dixe-

a partitiones *Hotom. male*.

ASCONIUS.

(*a*) *Cujus ego ingenium ita laudo.*) Cur hoc Tullius dicit? scilicet, ne terreantur Siculi laude patroni adversarii sui.

(*b*) *Factum esse, necne.*) Factum est, non est factum: calumniationes. & hoc genus argumenti complexio dicitur. quæ, si probabilis est, vincitur: si necessaria, solvi non potest.

---

facere. auctor Servius in illud Virgilii lib. VII. *Dii nostra incepta secundent*. P. Manut.

54. *Novi omnes hominis petitiones*.) Utrum ictus significat, quasi gladiatorum: quorum dicuntur proprie *petitiones*. an potius cum de ratione dicendi loquatur, *partitiones* legamus? quod verbum cum ratione dicendi Hortensii magnopere congruit. Ipse in libro de Clar. Orat. Hortensius attulerat duas quidem res, quas nemo alius, *partitiones* quibus de rebus dicturus esset. In orat. pro Quinctio, *Faciam quod te sæpe animadverti facere, Hortensi, totam causæ meæ dictionem certas in partes dividam. tu id semper facis, quia semper potes*. Hotom. Recte *petitiones* legitur. Petitiones sunt rationes impetendi & evertendi adversarium. Est utique translata hæc vox a gladiatoribus in oratores. *Gravius*.

55. *Quam omni ratione jactaturus*.) *Oratione* habet vetus liber, sed magis placet *ratione*. Ursinus.

56. *Videre jam videor*.) Modus futuræ rei repræsentandæ ut in Lælio: *Videre jam videor populum Romanum a senatu disjunctum, multitudinisque arbitrio res maximas agi*. Dicitur etiam de re præsenti, ut

dixeris, id contra te futurum. Qui tibi æstus, qui b error, quæ tenebræ, dii immortales! erunt, homini minime malo (c) Quid, cum accusationis tuæ membra dividere cœperit, & in digitis suis singulas partes causæ constituere? b furor. MS.

46 Quid, cum unumquodque (d) transigere, (e) expedire, (f) absolvere? (g) Ipse profecto metuere incipies, 57 ne innocenti periculum facesseris. Quid, cum commiserari, conqueri, & (h) ex illius invidia deonerare aliquid & in te trajicere cœperit? 58 commemorare quæstoris cum prætore necessitudinem constitutam? morem majorum? 59 sortis religionem? (i) Poterisne ejus orationis subire c invidiam? Vide c Ascon. invidiæ. P. LXII.

ASCONIUS.

(c) *Quid, cum accusationis tuæ membra dividere cœperit?*) Hic irridet Hortensii consuetudinem, ut sæpe alias.

(d) *Transigere?*) Quod manifestum est.

(e) *expedire?*) Definiendum.

(f) *Absolvere?*) Dividendum. An transigere est, quod aut confiteri non timeat, aut negatione excludat: expedire, quod definitione solvatur: absolvere, quod per qualitatem licitum esse monstretur?

(g) *Ipse profecto metuere incipies.*) Mire descripsit imperitum, cui persuaderi possit, verum dicere adversarium suum.

(h) *Ex illius invidia deonerare aliquid.*) Hoc plus est, quam socium criminis reddere.

(i) *Poterisne ejus orationis subire invidia?*) Quasi Latine dixit, ut, *Magno ponderi subire.*

---

ut in ep. ad Att. lib. XII. *Mecum esse te puto, non solum, quod meam rem agis, verum etiam, quod videre videor, quo modo agas.* P. Manut.

57. *Ne innocenti periculum facesseris.*) Sic invenio in omnibus libris, itaque legit Priscianus lib. X. ubi scribit, inveniri tamen in quibusdam codicibus, *facessieris*. Fr. Fabric.

58. *Commemorare quæstoris cum prætore necessitudinem constitutam.*) Pal. sec. non habet illud *constitutam*; & sine eo certe sensus constat. *Gruter.* Solabimur igitur nos altero Palatino, aliisque codicibus, qui habenr. Nam alterius scriba, qui omisit, forsan negligendum putavit ob eandem causam, quam habuit profertque Gruterus. Sed quis non videt intercidisse receptissimam ac familiarissimam Ciceroni aliisque Romanis loquutionem, quam opinor me sic restituere *necessitudinem constitutam more majorum?* Gronovius.

59. *Sortis religionem.*) Male Manutius explicat, voluntatem Deorum, unde *sors pendet*. *Sortis religio* est sanctitas societatis, quæ Quæstori intercedebat cum Prætore in eadem provincia regenda. *Sors* sæpe est provincia quia plerumque solebant provincias sortiri. ut recte Gronov. ad Tacitum observavit. Sic act. II. in Verr. cap. 15. *Si nullam religionem sors habebit, nullam sanctitatem conjunctio secunda dubiaque fortuna, nullam auctoritatem mores atque institu-*

Vide modo: etiam atque etiam considera. mihi enim videtur periculum fore, ne ille non modo verbis te obruat; sed gestu ipso, ac motu corporis (k) præstringat aciem ingenii tui, teque ab institutis tuis cogitationibusque abducat.

47 Atque hujusce rei judicium jam continuo video futurum. Si enim mihi hodie respondere ad hæc, quæ dico, potueris: si ab isto libro, quem tibi (l) magister ludi, nescio qui, ex alienis orationibus compositum dedit, verbo uno discesseris: posse te & illi quoque judicio non deesse, & causæ atque officio tuo satisfacere arbitrabor. sin mecum 60 in hac prolusione nihil fueris: quem te in ipsa pugna cum acerrimo adversario fore putemus?

d nihili. Guliel.

XV. 61 ESTO: IPSE d nihil est, nihil potest: at venit paratus (m) 62 cum subscriptoribus exercitatis & disertis. Est tamen

ASCONIUS.

(k) *Præstringat aciem.*) Vel a præstigiatoribus transtulit verbum; vel a tironibus, qui ignari, & rudes pugnæ etiam vano armorum sonitu terrentur præstrictis luminibus. PLAUTUS in Milite Gloriosol:

Ut, ubi usus veniat, contra conserta manu
Oculorum præstringat aciem in acie hostibus.

(l) *Magister ludi.*) Literarii ludi magister. Omnem enim scholam *ludum* dixere Romani, & *magistri ludi* dicuntur, qui primas literas docent. Ergo libellum veterem vult intelligi attulisse Cæcilium, unde magister dictata pueris præbere consuevisset.

(m) *Cum subscriptoribus exercitatis & disertis.*) Ironia. *Subscriptores* autem dicuntur, qui adjuvare accusatorem causidici solent: quos oportet summissius agere, quam dicat ille, quem sequuntur.

---

ta majorum. Inferius in hac oratione cap. 20. vocat *conjunctionem sortis, & necessitudinem sortis*. lib. II. cap. 19. *Eo jucundiorem mihi eam sortem sperabam fore, quo diutius in provincia mecum fuisset*. Paullo post: *Ad eam necessitudinem quam nobis sors tribuisset, consuetudinem quoque accedere.* Grævius.

60. *In hac prolusione.*) Legendum *prolusione*, ut est in omnibus lib. manuscr. & plerisque vulgatis: & ita edi jussi. Varro lib. V. de lingua Latin. *pro, idem valet, quod ante, ut in prolude, pronuntio. Pralusione* autem, amici cujusdam mei conjectura est, quam neque nunc probo, neque umquam probavi, sed tantum eam annotaram e regione hujus loci, ut de ea amplius cogitarem. *Lamb.* Franc. prim. *nihil feceris.*

61. *Esto: ipse nihil est, nihil potest.*) Particula veteribus usitata, cum adversariorum confessio simul cum alia objectione subjicitur. Græcis εἶεν in usu est, ut sæpe in orat. κατ Κτησιφ. Hac autem ipsa Cic. similiter usus est infra. *Hotom.*

62. *Cum subscriptoribus exercitatis.*) *Subscriptores* dicebantur, qui accusa-

tamen hoc aliquid: tametsi non est satis?. (*n*) Omnibus enim rebus is, qui princeps in agendo est, ornatissimus & paratissimus esse debet. Verumtamen L. Apulejum esse video (*o*) proximum subscriptorem, hominem non ætate, sed usu forensi atque exercitatione tironem.

Deinde (ut opinor) (*p*) habet c Allienum, (*q*) hunc tamen a sub- 48

c *alii* alienum.

ASCONIUS.

(*n*) *In omnibus enim rebus.*) Hic ratio redditur, quare dixerit, Tametsi non est satis. nam supra ideo posuit, *Est aliquid hoc*, ut ostenderet, quod sine his nihil sit Cæcilius.

(*o*) *Proximum subscriptorem.*) Secundum ab accusatore Cæcilio.

(*p*) *Habet Allienum.* Cæcilius scilicet. Allienum autem volunt intelligi proprium nomen esse quasi ab Allia. ut VIRGILIUS:

Quosque secans infaustum intervenit Allia nomen.

Alii *Alienum* non nomen proprium putant esse, sed *alienum*, & alterius judicii, & non ex auditorio prætoris majorumque causarum, sed a subselliis, hoc est, non a tribunalibus. Sunt enim *subsellia* tribunorum, triumvirorum, quæstorum, & hujuscemodi minora judicia exercentium, qui non in sellis curulibus, nec tribunalibus, sed in subselliis considebant.

(*q*) *Hunc tamen ab subselliis.*) Utrum hoc ad contemptum, an ad genus laudis pertinet? ego quasi ad laudem dictum accipio: ut major irrisio sit Cæcilii, qui nec a subselliis fuerit aliquando.

cusatori. qui rei nomen detulerat, subscribebant. Asconius pro Cornelio. *Detulit nomen Publius, subscripsit Cajus*. Et Epist. ad Q. Fratrem: *Gabinium de ambitu reum fecit P. Sulla, subscribente privigno Memmio*. Dabantur autem plerunque ab reis ipsis actoribus custodes, ne forte prævaricarentur. Interdum subscriptionem ipsi a judicibus postulabant. Nulli autem, nisi per judices liceret, ad subscribendum admittebantur: ut ostendit paulo infra. Et omnino hic locus demonstrat *subscriptores* fuisse patronos, qui secundo, tertio, & quarto loco causam agerent. nam hoc tempore (ut Asconius scribit in orat. pro Scauro) quatuor fere patronis utebantur. At post bella civilia ante legem Juliam ad duodenos patronos perventum. Et ob eam causam quatuor tantum patronos Tullius hic numerat. *Quartum*; inquit, *quem sit habiturus non video*. Hic mos etiam fuit Athenis, ut ex argumento Libanii in orat. κατὰ Λεπτίνου intelligitur, quam secundo loco habitam scribit. *Nam Aphepsion*, inquit, *natu major, primas causæ partes egit* & δευτερολογίαν eam appellat: de qua in fine argumenti pauca explicat. In orationem vero κατ' Ἀνδροτίωνος, auctor argumenti secundi sic scribit, ἰστέον δὲ ὅτι ἡνίκα δύο ὦσι κατήγοροι, ὧν μὲν εἷς πρεσβύτερος, οὗτος λαμβάνει τὴν πρωτολογίαν, καὶ τιμῶσι ὥσπερ καὶ ἐνταῦθα ὁ Εὐκτήμων ἔλαβε τὴν πρωτολογίαν, ὡς πρεσβύτερος, καὶ εἶπε τὰ προοίμια, καὶ τὴν κατάστασιν, καὶ μέρος τι τῶν ἀγώνων. ὁ δὲ Διόδορος ἰδιώτης ὢν ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ Δημοσθένους τὸν παρόντα λόγον, καὶ ἐστὶ δευτερολογία. ἔχει δὲ ἃ παρέλιπεν ὁ Εὐκτήμων. *Quando*, inquit, *duo sunt accusatores, quorum alter senior est, hic habet priores* par-

a subselliis: qui, quid in dicendo posset, numquam satis attendi. (*r*) in clamando quidem video eum esse bene robustum atque exercitatum. in hoc spes tuæ sunt omnes. hic, si tu eris actor constitutus, (*s*) totum judicium sustinebit. Ac ne is quidem tantum contendet in dicendo, quantum potest: sed consulet laudi & existimationi tuæ: & ex eo, quod ipse potest in dicendo, aliquantum remittet, ut tu

f tandem MSS. Hotom. f tamen aliquid esse videare. 63 Ut in (*t*) actoribus Græcis fieri videmus: (*u*) sæpe illum, qui est secundarum, aut tertiarum partium, cum possit aliquanto clarius dicere, (*x*) quam

P. B. ipse primarum, (*y*) multum summittere, ut ille princeps quam maxime excellat: sic faciet Allienus: tibi serviet, tibi lenocinabitur: minus aliquanto contendet, quam potest.

49 Jam hoc considerate, cujusmodi accusatores in tanto judicio simus habituri: cum & ipse Allienus ex ea facultate, si quam habet, aliquantum detracturus sit: 64 & Cæcilius

g factum. edd. vett. tum denique se aliud g futurum putet, si Allienus minus vehe-

ASCONIUS.

(*r*) *In clamando quidem.*) Hujusmodi homines in libris de Oratore non *declamatores*, sed *clamatores* idem Tullius vocat.

(*s*) *Totum judicium sustinebit.*) Quia tu nec partem judicii sustinebis. hoc est enim totum judicium, & spes omnis.

(*t*) *Actoribus Græcis.*) Palliatarum scilicet fabularum. in his enim, etiamsi Latinæ sunt, Græca omnia servantur. nam Latinæ fabulæ per pauciores agebantur personas, ut Attellanæ, togatæ, & hujusmodi aliæ. An ideo actores Græcos dixit?

(*u*) *Sæpe illum, qui est secundarum, aut tertiarum.*) Comœdia quinque actus habet, hoc est, quinquies ducitur in scenam. Est ergo persona primarum partium, quæ sæpius actu regreditur: secundarum, & tertiarum, quæ minus minusque procedunt. TERENTIUS in Phormione:

Quia, primas partes qui aget, is erit Phormio.

(*x*) *Quam ille primarum.*) Subaudi, *partium*.

(*y*) *Multum submittere*) Subaudi, vocem, vel gestum.

---

partes, honoris causa: veluti in hac causa, Euctemon priores habuit partes, utpote natu major: usque est proœmiis, & narrationem, partemque argumentationis exposuit. Diodorus autem, homo imperitus, a Demosthene hanc orationem accepit, qua est deuterologia. continet autem quæ Euctemon prætermisit. Hotom.

63. *Ut in actoribus Græcis.*) Hunc locum citat Donatus in prologum Phormionis; explicat Turnebus in Adverf. lib. I. cap. 10. & lib. XIX. cap. 14. *Fr. Fabric.* Vide quoque Gronovii Observat. in Script. Eccles. c. 25. *Grav.*

64. *Et Cæcilius tum denique se aliquid futurum putet.*) Quidam pro *aliquid*, reposuerunt *aliquem*: at ipse Cicero contra eos facit supra, *ut tu tandem aliquid esse videare*. Ursin.

65. *De*

vehemens fuerit, & h ſibi primas in dicendo partes conceſ- ſerit. (z) Quartum quem ſit habiturus, non video, niſi quem forte (a)[65] ex illo grege moratorum, qui ſubſcriptionem ſibi poſtularunt (b) cuicumque vos delationem dediſſetis. Ex quibus (c) alieniſſimis hominibus, ita paratus venis, ut tibi hoſpes aliquis ſit recipiendus. 50 Quibus ego non ſum tantum honorem habiturus, ut ad ea, quæ dixerint, certo loco, aut ſingulatim unicuique reſpondeam. ſic breviter, quoniam non conſulto, ſed caſu in eorum mentionem incidi, (d) quaſi præteriens, ſatisfaciam univerſis.

h *Sic Hotom. alu* tibi.

XVI. TANTANE vobis inopia videor eſse amicorum, ut

A S C O N I U S.

(z) *Quartum quem ſit habiturus.*) Duos dixit; quomodo quartum nominat? ſcilicet ab accuſatore: cum ipſo Cæcilio numerans proximum Allienum.

(a) *Quartum ex illo grege moratorum.*) Non receſſit a translatione ſcenicorum, qui ſunt tragici & comici, dicendo quartum actorem, & gregem. Obturbatores quoſdam ſordidoſque cauſidicos ſignificat, qui adhibebantur ad moram faciendam, dum meliores advocati recrearentur, & ſe denuo compararent ad dicendum.

(b) *Cuicunque.*) Sive mihi, ſive Cæcilio,

(c) *Alieniſſimis hominibus.*) Hinc apparet, etiam ſupra *alienum* alieni judicii hominem ſignificari, & ideo de alienis, quaſi exteris, per jocum dicit, tanquam peregrinantibus & advenis aliquem hoſpitio eſſe recipiendum Cæcilio.

(d) *Quaſi præteriens ſatisfaciam univerſis.*) Sufficiet, inquit, omnibus, quod ego vel præteriens breviter dixero, pro levitate eorum, quibus reſpondendum eſt. oblique autem Cicero removere conatur Cæcilium etiam a ſubſcribundi ſpe, quod poſtea ille popoſcerat ſecundarum munus. ſed inhumaniſſimum erat dicere, ne ſubſcriptorem quidem idoneum poſſe eſſe Cæcilium. quare in ſumma ſibi ſubſcriptorem neceſſarium non eſſe dicit. Alibi (III orat.) ait, *Sed ne ſubſcribendi quidem, cum id poſtularet, facerem poteſtatem.*

---

65. *Ex illo grege oratorum.*) Cujacius reponendum duxit *moratorum*, ex Aſconio; fecitque Lambinus. erat alioquin in codice ejus, *meatorum*. Pall. & olim vulgati ſubſcribebant lectioni receptæ. *Gruter.* Miræ igitur ſunt aut hominum doctorum notæ aut librariorum ſcripturæ. Non quoo tamen ita male de Lambino cogitare, ut quum teſtetur alios libros ſcriptos habere *meritorum*, alios *mercatorum*, alios *meatorum*, alios *morcutorum*, ea ipſa non credam, atque adeo litteram *m* tanto conſenſu in vocis initio confirmatam pro vera non habeam; cui obſervationi inhæſiſſe etiam Fr. Fabricium video. Sed & Sirmondus ad Ennodium in divinatione hac agnoſcit moratores advocatorum genus, qui ad moram faciendam adhibebantur, & contrarios his impulſores. Hinc *moratores* repoſui. *Gronov.*

N   66. De

ut mihi non ex his, quos mecum adduxerim, sed (e)[66] de populo subscriptor addatur? vobis autem tanta inopia reorum est, ut mihi causam præripere conemini potius, quam aliquos (f)[67] a columna Menia (g) vestri ordinis reos
51 reperiatis? (h) Custodem, inquit, Tullio me apponite. Quid? mihi quam multis custodibus opus erit, si te semel ad meas capsas admisero? qui non solum, ne quid enunties, sed etiam ne quid auferas, custodiendus sis. Sed (i) de isto

ASCONIUS.

(e) *De populo subscriptor addatur?*) Amare, *subscriptor de populo*: quasi isti in vulgo numerandi sint. &, *addatur*. proprie; quasi invito & superbo, quod hujusmodi res additæ dicuntur.

(f) *Ad columnam Meniam*.) Menius, cum domum suam venderet Catoni & Flacco censoribus, ut ibi basilica ædificaretur, exceperat jus sibi unius columnæ, super quam tectum projiceret ex provolantibus tabulatis, unde ipse & posteri ejus spectare munus gladiatorium possent, quod etiam tum in foro dabatur: ex illo igitur columna Menia vocitata est causis ejusmodi solitis. adetant autem his rebus moratores apti talibus negotiis.

(g) *Vestri ordinis reos*.) Reos vestra defensione condignos. ut fures & servos nequam, qui apud triumviros capitales apud columnam Meniam puniri solent.

(h) *Custodem, inquit, Tullio me apponite*.) *Subscriptorem* non dixit, sed *custodem*, ut, quia acerbe responsurus erat, lacessitus convitium facere videatur. Nam subscriptores non solum chartarum causa, neque juvandi accusatoris adhiberi solent, sed etiam ut non facile corrumpatur.

(i) *De isto custode toto*.) Hoc est, de omni genere subscriptorum: id est, etiam si Cæcilius subscriptorem se esse deposcat.

---

66. *De populo subscriptor*.) Contemptim, ut lib. de clar. orat. *Quantum non quivis unus de populo, sed existimator doctus & intelligens posset cognoscere*. Et alio loco, *Atque eodem tempore accusator de plebe L. Casulenus fuit, quem ego audivi, &c.* Qua in re etiam illud dicitur, *unus de multis*: ut lib. de off. 1. *Itemque in sermonibus alium quendam videmus, quamvis sit prapotens, efficere, ut unus de multis esse videatur*. Isocrates πρὸς Νικοκλ. ἡγοῦ μὴ δεῖν σε ἔχειν ἕνα τῶν πολλῶν, ἀλλὰ πολλῶν ὄντα τύραννον. Idem etiam in orat. πρὸς Φίλιπ. πολλυστὸν appellat. Διονύσιος, inquit, τοίνυν πολλυστὸς ὢν καὶ τῷ γένει καὶ τῇ δόξῃ, ἐπιδημήσας μοναρχίας, κατέσχε Συρακούσας. Hotom.

67. *A columna Menia*.) Ubi tresviri capitales servorum & infimorum hominum crimina cognoscebant: sumique de damnatis supplicium jubebant lictores qui eorum jussu in damnatum animadverterunt. ut ex Plauti Amphitryone & Asinaria cognoscitur. *Hotom. Mania* scribendum est ex veterum lapidum & denariorum auctoritate, in quibus est hujus familiæ nomen inscriptum. In veteribus libris est, *ad columnam Maniam*, quod mihi magis placet. *Ursinus*.

68. Li-

isto custode toto sic vobis brevissime respondebo: non esse hos (k) tales viros commissuros, ut ad causam tantam, a me susceptam, mihi creditam, quisquam subscriptor, me invito, adspirare possit. Etenim fides mea custodem repudiat, diligentia speculatorem reformidat.

(l) Verum, ut ad te, Cæcili, redeam, quam multa te 52
deficiant, vides: quam multa sint in te, quæ reus nocens
in accusatore suo cupiat esse, profecto jam intelligis. Quid P.LXIII.
ad hæc dici potest? non enim quæro, quid tu dicturus sis.
video mihi non te, sed hunc librum esse responsurum,
quem monitor tuus hic tenet: qui, si i te recte monere i edd.
volet, suadebit tibi, ut hinc discedas, neque mihi verbum vett.
ullum respondeas. Quid enim dices? an id, quod dictitas, omittunt
injuriam tibi fecisse Verrem? Arbitror. neque enim esset te.
verisimile, cum omnibus Siculis faceret injurias, te illi unum
eximium, cui consuleret, fuisse.

(m) Sed ceteri Siculi ultorem suarum injuriarum invene- 53
runt: tu, dum tuas injurias per te, id quod non k potes, k potest
persequi conaris, id agis, ut ceterorum quoque injuriæ sint edd.vett.
impunitæ atque inultæ: & hoc te præterit, non id solum spectari solere, qui debeat, sed etiam illud, qui possit ulcisci. in quo utrumque sit, eum superiorem esse, in quo alterum, in eo non; quid is velit, sed quid facere possit, quæri solere.

Quod si ei potissimum censes permitti oportere accusan- 54
di potestatem, cui maximam. C. Verres injuriam fecerit: utrum tandem censes hos judices gravius ferre oportere, te ab illo esse læsum, an provinciam Siciliam esse vexatam ac perditam? Opinor, concedis multo hoc & esse gravius, & ab omnibus ferri gravius oportere. Concede igitur, ut tibi anteponatur in accusando provincia nam provincia accusat, cum is agit causam, quem sibi illa defensorem sui juris, ultorem injuriarum, actorem causæ totius adoptavit.

XVII. At

ASCONIUS.

(k) *Numquam tales viros commissuros.*) Male facturos, prave, & iniqua ratione. nam *committi* fraus dicitur, atque peccatum. sum enim & fidelis, & diligens: & ideo nec custode indigeo, & speculatorem esse inter mea secreta non patior.

(l) *Verum ut ad te, Cæcili, redeam.*) Recte, quia in subscriptores παρέκτασιν fecerat.

(m) *Sed ceteri Siculi.*) Sæpe in Cæcilium utitur hoc convitio, ut illum non Romanum, sed Siculum dicat.

55 XVII. AT EAM TIBI C. Verres fecit injuriam, quæ
ceterorum quoque animos posset alieno incommodo com-
movere. Minime. nam id quoque ad rem petinere arbi-
tror, qualis injuria dicatur: quæ causa inimicitiarum pro-
feratur. Cognoscite ex me. nam iste eam profecto, nisi
plane nihil sapit, numquam proferet. Agonis est quædam,
p. B. Lilybætana, [68] liberta Veneris Erycinæ: quæ mulier an-
te

68. *Liberta Veneris Erycinæ.)* Verba sunt Polybii, in libro primo, *Eryx est Siciliæ mons, mari imminens, ex ea parte qua Italiam spectat, inter Drepanum ac Panormum, magis tamen Panormo conjunctus. Hic magnitudine omnes Siciliæ montes superat præter unum Ætnam. In ejus vertice planicies est, inque ea Veneris Erycinæ templum sine controversia omnium Siciliæ templorum opulentissimum atque ornatissimum*. Quod idem Strabo quoque libro Georg. VI. scribit. *Qui ergo quave Siculorum religionibus consecrati essent Veneri, ii Venerei Venereæve dicebantur*. neque enim mulieres modo, ut ex Strabone intelligitur, sed etiam viri Veneri consecrabantur. Cicero in Cluentiana, *Martiales quidam Larini appellantur, ministri publici Martis. quorum quum satis magnus numerus esset, quumque, item ut in Sicilia permulti Venerei sunt, sic illi Larini in Martis familia nominarentur*. Atque iidem, opinor, erant *Venerei*, de quibus frequens mentio est in Verr. IV. & V. id est *viatores* atque *apparitores* quidam, qui magistratibus populi R. præsto esse solebant. *Hotom.* Fuerunt fanorum servi, & liberti æque ut societatum. Varro VII. de Lat. lingua: *ut societatum, ut fanorum servi*. Græcis dicebantur ἱερόδουλοι. Tales fuerunt illi *Larini Martiales* apud Cic. in Cluentina, ut recte notavit Hotomanus. Libertorum meminit Scævola in D. de annuis legatis l. 20. §. 1. *Attia fidei commissum his verbis reliquit: Quisquis mihi heres erit, fidei ejus committo, uti det ex reditu cœnaculi mei & horrei, post obitum sacerdoti; & hierophylaci, & libertis, qui in illo templo erunt, denaria decem die nundinarum, quas ibi posui*. In inscriptionibus quoque commemoratur *libertus Virginum Vestalium C. Sextilius*, apud Gruterum 315. 5. & *libertus Numinis Æsculapii Hermes* apud eundem 1106. 5. Hierοduli. Ita non erant servi conditione, sed homines liberi, qui aut ipsi se suaque servituti alicujus Numinis addixerant, religionis causa, aut hanc servitutem acceperant a parentibus, majoribus, aut iis, quorum fuerant heredes. Hi cum sumtum præstarent ad sacrorum functionem, non leve sustinebant onus. Quod cum pecunia redemissent, dicebantur *liberti & libertæ* illius Dei, cujus fuerant servi. Tales sub Christianis fuerunt, qui se Divo alicui sacrarunt, ut olim in hac urbe Trajectina, qui dicebantur *homines de familia S. Martini, Martensmanni*, hoc est homines Martini, Lovanii, *homines de familia S. Petri*, Petermanni, de quibus Lipsius lib. II. de Lovania cap. 4. *Grævius*. Adde de hac re, quam ultimo loco tangit Celeb. Grævius, Du Cange in Gloss. Mediæ & Infim. Latin. in vocibus *Jamundling* & *Maalman*, & quæ habet Meindersius, Consiliarius regis Borussiæ, in Miscell. Lipziensibus. Tom. VI. p. 21. *Verburg.*

69. *Ubi*

te hunc quæstorem, copiosa plane & locuples fuit. Ab hac (*n*) præfectus Antonii quidam symphoniacos servos abducebat per injuriam, (*o*) quibus se in classe uti velle dicebat. Tum illa, ut mos in Sicilia est omnium Venereorum, & eorum, qui a Venere se liberaverunt, ut præfecto illi religionem Veneris, nomenque objiceret, dixit & se, & omnia sua, Veneris esse.

69 Ubi hoc quæstori Cæcilio, viro optimo, & homini 56
æquissimo, nuntiatum est; vocari ad se Agonidem jubet:
70 judicium dat statim, si l pareret, eam, se & sua Vene- l edd. vett. pateret.
ris esse, dixisse. judicant recuperatores id, quod necesse erat. neque enim erat cuiquam dubium, quin illa dixisset. Iste in possessionem bonorum mulieris mittit: ipsam Veneri in servitutem adjudicat: deinde bona vendit: pecuniam redigit. Ita, dum pauca mancipia, Veneris nomine, Agonis, ac religione, retinere vult, fortunas omnes, liberratemque suam istius injuria perdidit. Lilybæum Verres venit postea: rem cognoscit; factum improbat; cogit quæstorem suum, pecuniam, quam ex Agonidis bonis redegisset, eam mulieri omnem annumerare & reddere.

Est

ASCONIUS.

(*n*) *Præfectus Antonii quidam.*) Antonius curator tuendæ totius oræ maritimæ, qua Romanum erat imperium, non solum ipse nequam, verum etiam comitibus pessimis, rem inauditam invasit, & indicto Cretensibus bello, male re gesta, ibidem periit, antequam Pompejus contra piratas missus esset. de hoc alibi ait TULLIUS, *Post Marci Antonii infinitum illud imperium senserant.* Ascon. (Scias, lector, me hæc edidisse ex emendatione verissima Jani Rutgersii, duorum in hoc loco apud omnes editiones vitiorum, de quibus ipsum vide libro III. Variar. 17. *Gronov.*

(*o*) *Quibus se in classe uti velle dicebat.*) Cani remigibus celeusma per symphoniacos solebat, & per assam vocem, id est, ore prolatam, &, ut in Argo navi, per citharam: sed quia hic *in classe* dixit, possumus intelligere, ad hoc symphoniacos capi solere, ut in classe pugnantibus classicum canant, unde ipsi tubæ classis, nomen est positum classicum.

69. *Ubi hoc quæstori Cæcilio.*) Placet Ant. Augustini conjectura qui legit *C. Cæcilio*. Sæpe enim *Q.* in *Quæstorem*: *P.* in *Prætorem*: *C.* in *consulem* mutare librarii solent. *Ursin.*

70. *Judicium dat statim.*) Non poterat Quæstor judicium dare in provincia, nisi Prætor hanc potestatem ei fecisset, & mandasset. Sueton. de Julio Cæsare quæstore Hispaniæ: *Quæstori ulterior Hispania obvenerat, ubi cum mandatu Prætoris jure dicundo conventus circumiret.* Grævius.

57 Est adhuc, id quod vos omnes admirari video, (*p*) non Verres, sed Q. Mutius. Quid enim facere potuit elegantius ad hominum existimationem? æquius ad levandam mulieris calamitatem? vehementius ad quæstoris libidinem coercendam? Summe hæc omnia mihi videntur esse laudanda. [71] Sed repente e vestigio, ex homine, tamquam [72] aliquo (*q*) Circæo poculo, factus est Verres. (*r*) redit ad se, atque ad mores suos. nam ex illa pecunia [73] magnam partem ad se vertit: mulieri reddidit quantulum visum est.

58 XVIII. (*s*) HIC TU, si læsum te a Verre esse dices; patiar,
P.LXIV. & concedam. si injuriam tibi factam quereris, defendam & negabo. Deinde de injuria, quæ tibi facta sit, neminem
m *edd. vett.* judicem. nostrum graviorem m vindicem esse oportet, quam te ipsum, cui facta dicitur. Si tu cum illo postea in gratiam redisti; si domi illius aliquoties, si ille apud te postea cenavit: utrum te perfidiosum, an prævaricatorem existimari mavis? video esse necesse alterutrum. Sed ego tecum in eo non pugnabo, quo minus, utrum velis, eligas.

74 Quid,

ASCONIUS.

(*p*) *Non Verres, sed Q. Mutius.*) Scævolam significat. hujus quæstor, Rutilius Rufus, damnatus est, quod cum prætore consenserit suo, ne publicani aliquid agerent in provincia sua. quo cognito, equites Romani (nam tum ante Sullana tempora judicabant) damnarunt eum. hic est Mutius, in honorem cujus Asiani diem festum Mutia nominabant.

(*q*) *Circæo poculo.*) Illa enim sues ex hominibus faciebat. Redit autem jam ad argumentum, non ad similitudinem pertinet. vult enim innuere, quod recte fecit, alienum esse, & pravissimi temporis; proprium vero, & perpetuum, quod admisit.

(*r*) *Redit ad se atque ad mores suos.*) Nota, redire ad se homines.

(*s*) *Hic tu, si læsum te a Verre dicis.*) Injuria semper injusta: lædi etiam aliquis juste potest: nam & qui jure damnantur, læduntur, sed non injuria. & recte contra *patiar*, *defendam* posuit: contra *concedam*, *negabo*. & bene addit, *negabo*: potuit enim aliter atque aliter intelligi defensio: est enim hic finis, quid sit injuria.

---

71. *Sed repente e vestigio.*) Gulielmius illud *repente* habebat pro interpretamento sequentis. agnoscit tamen Julius Rufinianus. *Gruter.*

72. *Aliquo Circæo poculo.*) Nota est de Circe fabula, ex libr. Odyss. 10. quæ Ulyssis socios in sues mutavit. Et alludit ad nomen *Verris*, quasi e Q. Mutio sus factus sit Verres. *Hotom.*

73. *Magnam partem ad se vertit.*) Neotericæ edd. *avertit*. sed alterum est in nostris mss. tribus, & avorum memoria cusis. Lambinus mallet *averrit*, ego *verrit*. Grut.

74. *Quid,*

74 Quid, si ne injuriæ quidem, quæ tibi ab illo facta sit, 59
causa remanet? quid habes, quod possis dicere, quam ob
rem non modo mihi, sed cuiquam anteponare? nisi forte
illud, quod dicturum te esse audio, quæstorem illius fuisse.
Quæ causa gravis esset, si certares mecum, uter nostrum
illi amicior esse deberet. In contentione suscipiendarum
inimicitiarum, ridiculum est putare, causam necessitudinis
ad inferendum periculum justam videri oportere?

Etenim, si plurimas a tuo prætore injurias accepisses; ta- 60
men eas ferendo, majorem laudem, quam ulciscendo mere-
rere. cum vero nullum illius in vita rectius factum sit, quam
id, quod tu injuriam appellas; hi statuent, hanc causam,
(1) quam ne in alio quidem probarent, in te justam ad ne-
cessitudinem violandam videri? qui si summam injuriam
ab illo accepisti, tamen, quoniam quæstor ejus fuisti,
non potes eum sine ulla vituperatione accusare. si vero nul-
la tibi facta est injuria, sine scelere eum accusare non potes.
Quare cum incertum sit de injuria, quemquam esse horum
putas, qui non malit, te sine vituperatione, quam cum
scelere, discedere?

XIX. At vide, quid differat inter meam opinio- 61
nem, ac tuam. Tu, cum omnibus rebus inferior sis hac n re te.
una in n re mihi anteferri putas oportere, quod quæstor il- *Grav.*
lius fueris. ego, si superior ceteris rebus esses, hanc unam P. B.
ob causam te accusatorem repudiari putarem oportere. Sic
enim a majoribus nostris accepimus prætorem quæstori suo
parentis loco esse oportere: nullam neque justiorem neque
graviorem causam necessitudinis posse reperiri, quam con-
junctionem sortis, quam provinciæ, quam officii, quam
publicam muneris societatem.

Quamobrem si jure eum possis accusare, tamen, cum is 62
tibi parentis numero fuisset, id pie facere non posses.
cum vero neque injuriam acceperis, & prætori tuo pe-
riculum crees: fatearis necesse est, te illi injustum, im-
piumque bellum inferre conari. Etenim ista quæstura ad
eam rem valet, ut elaborandum tibi in ratione reddenda
sit,

ASCONIUS.

(1) *Quam ne in alio quidem probarent.*) Qui & idoneus orator & integer quæstor accusandi Verris fuisset.

---

74. *Quid, si ne injuria quidem.*) Magis placeret *quod*, pro *quid*. deleta interrogationis nota; quæ est ad verbum *remanet*. Ursin.

ſit, (*u*) quamobrem, qui quæſtor ejus fueris, accuſes; non, ut ob eam ipſam cauſam poſtulandum ſit, ut tibi potiſsimum accuſatio detur. Neque fere umquam venit in contentionem de accuſando, qui quæſtor fuiſset, quin repudiaretur.

63 (*x*) Itaque neque L. Philoni in C. Servilium nominis deferendi poteſtas eſt data, neque M. Aurelio Scauro in L. Flaccum, neque Cn. Pompejo 75 in T. Albucium: quorum nemo propter indignitatem repudiatus eſt; ſed ne libido violandæ neceſsitudinis auctoritate judicum comprobaretur. (*y*) Atque ille Cn. Pompejus ita cum C. Julio contendit, ut tu mecum. Quæſtor enim Albucii fuerat, ut tu Verris. Julius hoc ſecum auctoritatis ad accuſandum afferebat, quod, ut hoc tempore nos ab Siculis, ſic tum ille ab Sardis rogatus, ad cauſam acceſserat. Semper hæc cauſa plurimum valuit: ſemper hæc ratio accuſandi fuit honeſtiſsima, pro ſociis, pro ſalute provinciæ, pro exterarum nationum commodis inimicitias ſuſcipere, ad periculum accedere; operam, ſtudium, laborem interponere.

64 XX. ETENIM SI probabilis eſt eorum cauſa, qui in-
P. LXV. jurias ſuas perſequi volunt; qua in re dolori ſuo, non reipublicæ commodis ſerviunt: quanto illa cauſa honeſtior, quæ non ſolum probabilis videri, ſed etiam grata eſse debet, nulla privatim accepta injuria, ſociorum, atque amicorum populi Romani dolore atque injuriis commoveri? Nuper cum in P. Gabinium vir fortiſsimus & innocentiſsimus L. Piſo delationem nominis poſtularet, & contra Q. Cæcilius peteret, iſque ſe veteres inimicitias jam diu ſuſceptas

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(*u*) *Quamobrem eum, cui quæſtor fueris, accuſes.*) *Accuſes*, pro eo quod eſt accuſare velis. an apud nos modo accuſes, cum dicas, ab illo tibi injuriam factam?

(*x*) *Itaque neque L. Philoni.*) Omnia exempla ſunt quæſtorum, qui prætores ſuos non permiſſi ſunt accuſare.

(*y*) *Atque ille Cn. Pompejus.*) Propiora exempla & magis ſimilia poſteriora ponenda ſunt. Strabonem autem dicit Pompejum, Cn. Pompeji patrem.

---

75. *In T. Albutium.*) *T. Æbutium* legendum eſſe veteres & libri, & lapides admonent in quibus ejus familiæ nomen inciſum eſt. *Urſinus*. Urſinus noſter legit ex libris & lapidibus vetuſtis, *T. Æbutium*. amplecterer & ipſe; niſi contra irent Chirographarii noſtri tres, & omnis editio antiqua: atque adeo frequenter occurrerent in hiſtoria ac marmoribus *Albutii* quam Æbutii: *Gruterus*.

76. *Cui*

ptas persequi diceret: cum auctoritas & dignitas Pisonis valebat plurimum, cum illa erat causa justissima, quod eum sibi Achæi patronum adoptarant.

(z) Etenim, cum lex ipsa de pecuniis repetundis socio- 65
rum atque amicorum populi Romani causa o parata sit, iniquum est, non eum legis judiciique actorem idoneum maxime putari, quem actorem causæ suæ socii defensoremque fortunarum suarum potissimum esse voluerunt. An, quod ad commemorandum est honestius, id ad probandum non multo videri debet æquius?

o rogata, *aut* lata. *Grav.*

XXI. Utra igitur est splendidior: utra illustrior commemoratio: accusavi eum, 76 cui quæstor fueram: quicum me sors, consuetudoque majorum, quicum me deorum hominumque judicium conjunxerat: an accusavi rogatu sociorum atque amicorum? delectus sum ab universa provincia, qui ejus jura fortunasque defenderem? Dubitare quisquam potest, quin honestius sit, eorum causa, apud quos quæstor fueris, quam eum, cujus quæstor fueris, accusare?

(a) Clarissimi viri nostræ civitatis temporibus opti- 66
mis, hoc sibi amplissimum pulcherrimumque ducebant, ab hospitibusque clientibusque suis ab exteris nationibus, 77 quæ in amicitiam populi Romani ditionemque essent, in-

ASCONIUS.

(z) *Etenim cum lex ipsa.*) Vide, firmamenta argumentorum quoties in oratione sine metu fastidii repeti solent.

(a) *Clarissimi viri nostra civitatis.*) Hoc rursum extra contentionem, quam ante cum Cæcilio habuit, de suo officio, quemadmodum cœperat, repetit, ne levis videretur ex defensore repente accusator factus.

---

76. *Cui Quæstor fueram.*) Cum in manuscripto sit, *cui eum Quæstor fueram*, conjecturam facio legendum esse, *quoius Quæstor fueram*. Ursinus.

77. *Quæ in amicitiam populi Romani ditionemque essent.*) Vetus loquutio, qua eadem usus est in orat. pro lege Manil. *Cum vestros portus atque eos portus, quibus vitam ac spiritum ducitis, in prædonum fuisse potestatem sciatis.* Et infra. Verrina VII. *Quod qui illam partem urbis tenerent, in eorum potestatem portum futurum intelligebant.* Aulus Gel. lib. I. cap. 7. similem ex Plauti Amphitryone notavit. *Non vero mihi in mentem fuit.* In oratione pro Cæcina eadem figura dixit: *In possessionem vestigium fecere.* Et lib. V. de finibus, *In aliquam historiam vestigium ponere.* Hotoman. *Venissent*, habet vetus liber, & recte, pro *essent*. hæc enim formula reperitur in antiquis etiam monumentis. Videtur autem scribendum *dicionem* ex aucto-

injurias propulsare eorumque fortunas defendere. (*b*) M.
P. B. Catonem illum Sapientem, clarissimum virum, & prudentissimum, cum multis graves inimicitias gessisse accepimus, propter Hispanorum, apud quos consul fuerat, injurias. Nuper Cn. Domitium scimus p M. Silano diem dixisse propter
67 unius hominis Egritomari, paterni amici atque hospitis, injurias.

p *alii ex MSS. D. male.*

XXII. Neque enim magis animos hominum nocentium res umquam ulla commovit, quam hæc majorum consuetudo, longo intervallo repetita ac relata: sociorum quærimoniæ delatæ ad hominem non inertissimum: susceptæ ab eo, qui videbatur eorum fortunas fide diligentiaque sua posse defendere.

Hoc timent homines: hoc laborant: hoc institui, atque
68 adeo institutum referri ac renovari moleste ferunt. putant fore, uti, si paulatim hæc consuetudo serpere ac prodire cœperit; per homines honestissimos virosque fortissimos non imperitos adolescentulos, aut illiusmodi quadruplatores, leges, judiciaque [78] administrentur.

Cujus consuetudinis atque instituti patres majoresque
69 nostros non pœnitebat tum, cum P. Lentulus, is [79] qui princeps

ASCONIUS.

(*b*) *M. Catonem illum sapientem.*) Cato hic accusavit Ser. Galbam pro direptis Lusitanis, & P. Furium pro iisdem, pro iniquissima æstimatione frumenti.

---

auctoritate vetustissimæ tabulæ æneæ in qua incisum est, QUOIVE. IN. ARBITRATU. DICIONE. POTESTATE. AMICITIA. POPULI ROMANI. *Ursin.* Rectius Hotomanus. Indifferenter enim veteres junxerunt τὸ *in* accusativum & ablativum, nulla habita ratione motus & quietis, ut dudum Sanctius in Minerva, Scioppius in Paradoxis, & Gerard. Vossius in Aristarcho, in libro de Constructione cap. 65. docuerunt. *Grav.*

78. *Administrentur.*) Est a tribus nostris mss. cusi fere retro *administrarentur*; præter Victorianam. *Grut.*

79. *Qui princeps senatus fuit.*) *Princeps senatus* a Censoribus legebatur is, qui primus Censor ex iis qui viverent, fuisset. Livius Decadis quartæ libro nono, & Polybius, & Rutilius Scipionem hoc anno mortuum scribunt. Ego neque his, neque Valerio assentior; his, quod Censoribus M Porcio, L. Valerio Principem Senatus ipsum L. Valerium Censorem lectum invenio, quum superioribus duobus lustris Africanus fuisset: quo vivo, nisi ut ille Senatu moveretur (quam notam nemo memoriæ prodidit) alius Princeps in locum ejus lectus non esset. Eum in senatu primum sententiam rogari solitum tradit Aulus Gell. lib. IV. cap. 10. *Hotoman.*

80. *M. Ac-*

ceps senatus fuit, accusabat (c) [80] M'. Aquillium, subscriptore C. Rutilio Rufo: aut cum P. Africanus, homo virtute, fortuna, gloria, rebus gestis amplissimus, postea quam bis consul, & censor fuerat, (d) L. Cottam in judicium vocabat. Jure tum florebat populi Romani nomen: jure auctoritas hujus imperii civitatisque majestas, gravis habebatur. nemo mirabatur in Africano illo, quod in me nunc homine parvis opibus ac facultatibus prædito, simulant sese mirari, cum moleste ferant.

Quid sibi iste vult? accusatoremne se existimari, qui an- 70
tea defendere consueverat: nunc præsertim, ea jam ætate, cum ædilitatem petat? Ego vero ætatis non modo meæ, sed multo etiam superioris, & honoris amplissimi puto esse, & accusare improbos, & miseros, calamitososque defen- P.LXVI.
dere. Et profecto aut hoc remedium est ægrotæ ac prope desperatæ reipublicæ, (e) judiciisque corruptis, ac contaminatis paucorum vitio ac turpitudine, homines ad legum defensionem, judiciorumque auctoritatem, quam honestissimos, & integerrimos, diligentissimosque accedere: aut, si ne hoc quidem prodesse poterit, profecto nulla umquam medicina his tot incommodis reperietur.

Nulla salus reipublicæ major est, quam eos, qui alterum 71
accusant, non minus de laude, de honore, de fama sua, quam illos, qui accusantur de capite, ac fortunis suis pertimescere. Itaque semper ii diligentissime laboriosissimeque accusarunt, qui seipsos (f) in discrimen existimationis venire arbitrati sunt. Quamobrem hoc statuere, judices, debe-

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(c) *Accusavit M'. Aquilium.)* Hic M'. Aquilius de pecuniis repetundis accusatus est. hic est igitur Lentuli Suræ pater, in carcere strangulati propter conjurationem. *Ascon.*

(d) *L. Cottam in judicium vocavit.)* Hunc P. Africanus post secundum consulatum & censuram dicitur accusasse. *Idem.*

(e) *Judiciisque corruptis & contaminatis.)* Corrupta judicia sunt in iis, qui acceperunt pecuniam: contaminata in iis, qui offensione ordinis infamantur. *Idem.*

(f) *In discrimen existimationis venire.)* Existimationis in periculum. Discrimen autem est proprie quod separat aliquas res asse in medio posita *(f. a se in m. positum.)* Schol.

---

80. *M'. Aquillium.)* Duo M'. Aquillii fuere, uterque consularis: prior a P. Lentulo, alter, ejus, ut opinor, filius, a L. Fufio accusatus, &, M. Antonio defendente, ob servilis belli memoriam, ab eo feliciter in Sicilia confecti, liberatus. lib. II. Offic. lib. V. in Verrem, lib. II. de Orat. *P. Manut.*

81. *Non*

debetis, Q. Cæcilium, de quo nulla umquam opinio fuerit, nullaque in hoc ipso judicio (g) exspectatio futura sit: qui neque, ut ante collectam famam conservet, neque uti reliqui temporis spem confirmet, laborat [81] non nimis (h) hanc causam severe, non nimis (i) accurate, (k) non nimis diligenter acturum. habet enim nihil, [82] quod in offensione deperdat. ut turpissime flagitiosissimeque discedat, nihil de suis veteribus ornamentis (l) requiret.

72 A nobis multos obsides habet populus Romanus, quos ut incolumes conservare, tueri, confirmare, (m) ac recuperare possimus, omni ratione (n) erit dimicandum. habet (o) honorem, quem petimus: habet spem, quam propositam nobis habemus: habet existimationem, multo sudore, labore vigiliisque (p) collectam: ut, si in hac causa nostrum officium ac diligentiam probaverimus, hæc, quæ dixi, retinere per populum Romanum incolumia ac salva possimus: si tantulum offensum titubatumque sit; ut ea, quæ singulatim ac diu collecta sunt, uno tempore universa perdamus.

73 Quapropter, judices, vestrum est deligere, quem existi-
P. R. metis

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(g) *Exspectatio futura sit.*) Hominum exspectatio quomodo accusaturus sit. *Schol.*

(h) *Hanc rem severe.*) Non vere quia multa crimina prætermissurus est. *Idem.*

(i) *Accurate non nimis dil.*) Ad eloquentiam pertinet. id est non potest uti optima oratione. *Idem.*

(k) *Non n. d.*) Qui auditorum nihil habet, minus accusat. *Idem.*

(l) *Requiret.*) Amissum sentiet. hoc est enim, nihil requiret, non sentiet, sibi deesse aliquid ex iis rebus, quas nunquam habuit. *Ascon.*

(m) *Ac recuperare p.*) Bene quia obsides, recuperare dixit. *Scholiastes.*

(n) *Erit dimicandum.*) Pugnandum pro ipsis scilicet. *Idem.*

(o) *Honorem.*) Ædilitatem. *Idem.*

(p) *Conjecta ut sint in a 4.*) Quæ ne omnia uno tempore amittamus maxime erit providendum. *Idem.*

81. *Non nimis severe.*) Dictum puto pro *non multum*, ut in Epist. ad Pætum, *Testes verbum honestissimum est in judicio, alio loco non nimis*. Hotom.

82. *Quod in offensione deperdat.*) Id est si minus recte & sincere accuset, si ab religione officii sui declinet, ut paulo post: *Si tantulum offensum titubatumque sit*, id est peccatum. Item ut in orat. 2. *Hic si quid erit offensum, omnes homines alium ordinem ad res judicandas quærendum arbitrabuntur*. Idem.

(q) Fi-

metis facillime posse magnitudinem causæ ac judicii sustinere (q) fide, (r) diligentia, (s) consilio, (t) auctoritate. Vos si mihi Q. Cæcilium anteposueritis, (u) ego me dignitate superatum (x) q non arbitrabor: (y) populus Romanus ne tam honestam, tam severam, diligentemque accusationem (z) neque vobis placuisse, neque ordini vestro placere arbitretur, providete.

q *alii delent* non.

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(q) *Fide.*) Ut non corrumpatur. *Schol.*

(r) *Diligentia.*) Ne quid de necessariis in accusatione prætermittat. *Idem.*

(s) *Consilio.*) Dispositione. *Idem.*

(t) *Auctoritate.*) Ad probandum. nam auctoritatem magnam habere debet orator, ut possit persuasio ipsius valere. *Idem.*

(u) *Ego me dignitate superatum non arbitrabor.*) Ero enim defensor, ut fui: & necessitatem accusationis evadam. hoc quidem videtur plane dicere, sed latenter hoc significat, pravo de se judicio magis judicibus hæsuram turpitudinem, quam sibi. *Ascon.*

(x) *Tum non arbitrabor vosne p. R.*) Tangit ipsos ut incorrupte judicent. *Schol.*

(y) *P.R. honestam, severam, diligentem.*) Imminere judicio ait populum Romanum expectantem quomodo judicetur, unde edicit judices ut provideant. *Idem.*

(z) *Neque vobis placuisse neque o.*) Quare de judicibus præterito tempore usus est dicendo placuisse, de senatu præsenti, id est, placere? distinctio temporum notanda in verbis illis, quia judices temporales sunt, senatus vero perpetuus. *Idem.*

EXPL. DIVINATIO,
INCIPIT ACTIO PRIMA.

PRO

PROOEMIUM
SEU
PRINCIPIUM
PRIMÆ ACTIONIS
IN
C. VERREM.
ORATIO QUINTA.

ARGUMENTUM.

VIcto Cæcilio: & accusatione ad se delata, Cicero, cum inquisitionis tempus in Siciliam postulasset dies CX., & cum filio patrui sui Tullii totam provinciam colligendis litteris in Verrem, & denunciandis testimoniis, peragrasset diebus L. quia pedestre iter ex Sicilia & propter fugitivos & propter Verris insidias dubitabat, a Vibone transiit. tum repente adveniens, cum videret id agi, ut a Glabrione prætore, & ab iis judicibus, qui tunc erant, ad alium annum, aliumque prætorem, res tota transiret, eripereturque sibi reus patrocinio Hortensii ac Metelli, qui tunc consules futuri erant, (per hos enim Verres eludendi judicii fiduciam sumpserat) hoc commentus est rationis, ut orationem longam prætermitteret, neque in criminibus declamatione cumulandis tempus absumeret, sed tantummodo citaret testes ad unumquodque crimen expositum, & eos Hortensio interrogandos daret. qua arte ita est fatigatus Hortensius, ut nihil, contra quod diceret, inveniret. ipse etiam Verres, desperato patrocinio, sua sponte discederet in exilium. Hoc igitur laborat in oratione hac tota Tullius, ut ostendat, non dolo, nec astutia, sed necessitate facere id, quod fecit: & magis ut adversariorum fraudibus occurrat, quam ut ipse sit captiosus; vult enim, ut diximus, omne hoc tempus quod est ante Cal. Jan., dispensare in totius causæ actionem, ne ad alium prætorem aliosque judices novis consulibus veniendum sit. Toto igitur hoc libro exhortatio judicum continetur ad vere judicandum: minæ in adversarios diriguntur, omnia tentantes ad corrumpendum judicium: & expositiones Ciceronis consilii sui judicibus exhibentur, quasi inter eos tractentur communiter: ubi brevitas quoque objiciendorum criminum mira arte conficitur. Status; Quantum ad crimina causa repetundarum pertinet, conjectura multiplex inest omnibus libris. Quantum ad specialem

inten-

intentionem libri hujus refertur, qualitas negotialis extra scriptum in particula juris est constituta. inducitur enim postulatio de agendi novo genere: siquidem petit permitti sibi non uti oratione perpetua, sed breviter crimina proponere, & ad singula testes dare. Sunt autem capita orationis hac: An talis reus, cujus damnatio prosit Reipublica. An talia ejus consilia ad corrumpendum judicium. An talia & tam manifesta crimina ad patrocinium desperandum. An hujusmodi ab eo, & ab ejus suffragatoribus, & dicta & facta ad eludendam accusationem, ut novo genere sit agendum Tullio. Quarum rerum quasi per narrationem facit demonstrationem. Expositio consilii sui, ut cum judicibus deliberatio, videtur inducta: in qua ostenditur, certandum cum Hortensio astutia, non utendo horis omnibus ad dicendum, ad tollendam, si fieri possit, comperendinationem, per testes crimina comprobando. Facit hoc Cicero, ut hac res non solum compendio ac brevitate moram temporis tollat, sed etiam circa artificium dicendi breviter etiam in hac parte vim oratoris ostendat. Ascon. (Scripta A. V. C. DCLXXXIII.)

I. (*a*) QUOD ERAT optandum maxime, judices, &, quod unum ad invidiam a vestri ordinis infamiamque judiciorum sedandam maxime pertinebat; id non humano consilio, sed prope (*c*) divinitus datum atque oblatum vobis (*d*) [1] summo reipublicæ tempore vide-

[a] a nostri *MS.*

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(*a*) *Quod erat optandum maxime judices.*) Attentum facit auditorem & benivolum dicendo oblatam esse rem, quæ possit invidiam ordinis purgare. Augusto enim mense cœpta est causa. Condemnat Verrem ante accusationem dicendo hoc solum *ad infamiam judiciorum* pertinere *sedandam*, si Verres esset damnatus. Actionem quidam ideo dictam hanc orationem arbitrantur, quia hæc tantummodo dicta est in judicio; cæteræ vero orationes postea scriptæ sunt. Ordine (f. ad ordinem) senatorum maxime pertinebat ut idoneis hominibus accusantibus nocentes rei convicti damnentur. *Schol.*

(*c*) *Divinitus datum.*) Sive quod gratum sit, quod numina concesserunt. sive quia tam grande est ut tantum a numinibus possit concedi. Datur quod petitur. Offertur quod ultro præstatur. *Idem.*

(*d*) *Summo reip. tempore.*) Summo nunc periculoso, ut, Venit summa dies & ineluctabile tempus. Periculosum autem ideo quia durus (f. Aurelius) Cotta legem tulerat, ut equites cum senatoribus judicarent assentiente Quintio tribuno pl. vel Palicano. *Idem.*

1. *Summo reip. tempore.*) Id est, summo Reipub. commodo vel Reip. tempore & statu id summe postulante. Hoc enim vox *tempus* plerumque significat. Cic. de claris orat. *Sed quoniam perpetua*

tua

videtur. Inveteravit enim jam opinio perniciosa reipublicæ, (e) vobisque periculosa: quæ non modo Romæ, sed & apud exteras nationes, omnium sermone (f) percrebruit, his judiciis, quæ nunc sint, pecuniosum hominem, quamvis sit nocens, neminem posse damnari.

Nunc in ipso discrimine ordinis, judiciorumque vestrorum, (g) cum sint parati, (h) qui concionibus & legibus hanc invidiam senatus inflammare conentur, reus in judicium adductus est C. Verres, homo vita atque factis, ominum jam opinione damnatus; pecuniæ magnitudine, (i) sua spe, ac (k) prædicatione, absolutus. Huic ego causæ,

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(e) *Nobisque periculosa.)* Senatoribus si judicia transferantur. nam dum contenditur de transferendis judiciis, seditio fit. orta vero seditione resp. dispendiis periculisque plurimis afficiatur necesse est. *Schol.*

(f) *Percrebuit his jud. p. h.)* Ostendit ipsum ante judicium pollicitum se posse absolvi. *Idem.*

(g) *Cum sint parati.)* Palicanus enim tres ordines judicare dicebat, senatores, equites Romanos, & tribus (f. bunos) aerarios. *Idem.*

(h) *Qui concionibus, & legibus.)* Concionibus Quintium dicit tribunum pl., qui veneficii reum Oppianicum Cluentio accusatore defendens, victus erat illo damnato. Legibus autem L. Aurelium Cottam prætorem significat, qui legem promulgarat de restituendis judiciis equestri ordini. *Ascon.*

Qui concionibus & lege.) Videtur deesse explicatio (*Vita atque factis.*) Ante gesta moribus domesticis. *Scholiast.*

OMNIUM JAM OP. D., quomodo obiciuntur? interdum enim anteacta vita præsens crimen defendit. *Idem.*

QUI CONCIONIBUS. Alii Quintium tribunum pl. significari dicunt, qui Oppianicum defenderat reum veneficii Cluentio accusante, & damnato Oppianico. rumor enim factus est quod corruptis judicibus damnatus esset Oppianicus. quam damnationem Quintius apud populum frequenter nominare solebat. *Idem.*

(i) *Sua spe & prad.)* Bene addidit sua spe, quia injuriam judicibus faciebat, si nocentissimum hominem in pecunia spem habere dixisset. *Idem.*

(k) *Prædicatione.)* Commemoratione vel rumore amicorum suorum. *Idem.*

---

sua quadam felicitate usus ille excessit e vita, suo magis, quam suorum civium tempore. Et Verr. III. *Qumque iter hoc sibi magis ad quæstum suum, quam ad Reip. tempus accommodatum depoposcisset.* Et Philip. V. *Quod C. Cæsar C. F. Propr. summo Reipub. tempore milites veteranos ad libertatem populi R. cohortatus sit, eosque conscripserit.* Hotom. *Summo reip. tempore* est, maxime necessario, in quo status reip. in discrimen veniebat, seu a quo salus reip. pendebat. Sic *summa existimatio* est res, in qua vertitur tota alicujus existimatio. Vide Gronov. ad Livii lib. XXVI. cap. 10. *Grav.*

2. In-

ſæ, judices, cum ſumma voluntate & exſpectatione populi Romani actor acceſſi, non ut (*l*) augerem invidiam ordinis, ſed ut infamiæ communi ſuccurrerem. (*m*) adduxi P. LXVII. enim hominem, in quo (*n*) reconciliare exiſtimationem judiciorum amiſſam, redire in gratiam cum populo Romano, ſatisfacere exteris nationibus poſſetis; (*o*) depeculatorem ærarii, (*p*) vexatorem Aſiæ, atque Pamphiliæ, (*q*) prædonem juris urbani, labem atque (*r*) perniciem provinciæ Siciliæ. (*s*) De quo ſi vos ſevere religioſeque judicaveritis: auctoritas ea, quæ in vobis remanere debet, hærebit. 3
ſin iſtius ingentes divitiæ (*t*) judiciorum religionem, (*u*) verita-

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(*l*) *Augerem invidiam ordinis.*) Dicendo quod ſenatoria judicia corrumpuntur. *Aſcon.*

(*m*) *Adduxi enim hominem.*) Benivolos facit judices; & hæc cum ſuperioribus junguntur, ubi dixit, Inveteravit enim jam opinio. *Idem.*

(*n*) *Reconciliare.*) Reducere ad amicitiam priſtinam. *Idem.*

(*o*) *Depeculatorem ærarii.*) Sub Carbone conſule, cum quæſtor eſſet. *Peculator* autem, qui furtum facit pecuniæ publicæ. *Idem.*

Depeculatorem ærarii.) Publicæ pecuniæ, quam furatus eſt, cum quæſtor eſſet Carbonis G. Verres, qui Marianus fuit, dum erat conſul in Hiſpania (f. Gallia) quæſtor fuit & ſublata pecunia publica ſuum conſulem deſeruit & ad Sullanas tranſtulit (f. transfugit) partes. Victoria Sulla potitus pecuniam ſubreptam non requiſivit. Vide autem quemadmodum per ordinem anteactæ vitæ crimina deſcribit. in hoc autem loco omnem Verrinarum facit parationem. *Schol.*

(*p*) *Vexatorem Aſiæ. atque Pamphiliæ.*) Sub Dolabella, cum legatus ei, & pro quæſtore eſſet, mortuo Malleolo. *Aſcon.*

Vexatorem Aſiæ.) Poſt quæſturam enim legatus eſt factus Dolobellæ. & hunc multis adfecit incommodis. *Schol.*

(*q*) *Prædonem juris urbani.*) In prætura urbana, quam Sicilienſis ſecuta eſt, de qua nunc accuſatur. *Aſcon.*

Prædonem juris urbani.) In prætura urbaua in qua jus vendidit. ſarta tecta exegit. *Schol.*

(*r*) *Perniciem p. S.*) Provinciæ non unius civitatis. & vide, quemadmodum in quattuor partes totam accuſationem diviſit. *Idem.*

(*s*) *De quo ſi ſevere ac religioſe.*) Severe hic ad vindictam pertinet. ſed quid ſi innocens eſt reus? ideo religionem addidit. verum eſt enim omne quod eſt religioni permixtum. religioſe nimium vere ne crimina digna ſupplicio leviora judicetis. ſed cum timore religionis, quoniam jurati judicabant. *Idem.*

(*t*) *Judiciorum relig.*) Non dixit judicium ſed judiciorum. ut & admoneret ſimul & offenſionem vitare videretur. *Idem.*

(*u*) *Veritatemque perfregerint.*) Bene. magnitudo enim ſolet frangere id quod obſtat. quia ergo ingentes divitias dixit, intulit perfregerint. *Idem.*

ritatemque perfregerint: ego hoc tamen assequar, ut judicium potius reipublicæ, quam aut reus b judicibus, (x) aut accusator reo defuisse videatur.

b *plerique* judiciis.

II. EQUIDEM, ut de me confitear, judices, (y) cum multæ mihi a C. Verre 2 insidiæ terra marique factæ sint, quas partim mea diligentia devitarim, partim amicorum studio officioque repulerim, numquam tamen neque (z) tantum periculum mihi adire visus sum, neque tantopere pertimui, ut nunc in ipso judicio.

4 Neque tantum me exspectatio accusationis meæ, concursusque tantæ multitudinis, quibus ego rebus vehementissime perturbor, commovet, quantum istius insidiæ nefariæ, quas uno tempore mihi, c vobis, 3 M. (a) Glabrioni prætori (b) sociis, exteris nationibus, (c) ordini, nomini denique senatorio facere conatur. qui ita dictitat, iis esse metuendum, qui, quod ipsis solis satis esset, surripuissent;

c vobis *abest a MSS.*

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(x) *Aut accusator reo defuisse v.*) Vult ostendere Verrem corruptionem judicum cogitantem. *Schol.*

(y) *Cum multa mihi a C. Verre terra marique insidia.*) Alias significat insidias, quæ vitæ ejus factæ sunt, alias, quæ integritati & existimationi. nam, UNO TEMPORE MIHI, vult intelligi etiam præmia sibi prævaricationis ostentavisse Verrem, sed TERRA MARIQUE, insidias factas suæ vitæ significat. *Ascon.*

Cum multa m. a. g. i.) Eunti in Siciliam propter crimina requirenda vel redeunti. *Schol.*

(z) *Tantum periculum m. a. v. s.*) Ne corrupto judicio ego invidiam subeam. *Idem.*

(a) *Glabrioni pr.*) Prætori qui præerat judicio aliquo quæsitori. *Idem.*

(b) *Sociis.*) Id est Siculis. *Idem.*

(c) *Ordini, nomini denique senatorio.*) Ordini insidiatur, ne dignitas judicandi ordinem sequatur, detectis in corruptione judicantibus. Nomini, ne senatorium nomen honori sit, sed potius ignominiæ. *senatorio* enim bis subauditur, & senatorio ordini, & nomini senatorio. *Ascon.*

---

2. *Insidia terra marique facta.*) Rediens ex Sicilia, iter a Rhegio Romam usque terra facere veritus, propter fugitivorum & Verris insidias, a Vibone (quæ est urbs in agro Brutio) Veliam Lucaniæ oppidum parvo navigio transiit. *Hotom.*

3. *M'. Glabrioni pratori.*) In veteribus libris est *M. Glabrioni*: quam scripturam penitus rejicerem, nisi in vetustis denariis M. ACILIUS M. F. inscriptum reperiretur: ut Marci aliquando prænomine Aciliam familiam usam fuisse intelligere inde possimus. *Ursin.*

4. *Tam*

sent: (d) se tantum rapuisse, ut id multis satis esse possit. (e) nihil esse tam sanctum, quod non violari; nihil tam munitum, quod non expugnari pecunia posit.

(f) Quod si, quam audax est ad conandum, 4 tam esset obscurus (g) in agendo, (h) fortasse aliqua in re nos (i) aliquando fefellisset. verum hoc adhuc (k) percommode cadit, quod cum incredibili ejus (l) audacia singularis stultitia conjuncta est. (m) Nam ut apertus in corripiendis pecuniis fuit, sic in spe corrumpendi judicii perspicua sua (n) consilia d conatusque omnibus fecit. (o) Semel ait se in vita pertimuisse: 5

P. R. d conataque *alt*.

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(d) *Sed tantum eripuisse.*) Subripit, qui clam aliquid tollit. Eripit, qui palam & per vim. in aliis ergo subripuisse dixit. de Verre eripuisse. *Schol.*

(e) *Nihil esse tam sanctum.*) Ad judices retulit quoniam jurati judicabant. Sanctum, munitum, ad leges quæ pœnam habent pro commisso. Virgilius. quid non mortalia p. c. *Idem.*

(f) *Quod si quam audax est.*) Hoc dixit ne obiiceretur illi. unde scis hoc Verrem cogitare. AUDAX promptus. AD CONANDUM ad faciendum. *Idem.*

(g) *In agendo.*) In cogitando de corruptione judicum. *Idem.*

(h) *Fortasse.*) Dicendo fortasse laudat latenter diligentiam suam *Idem.*

(i) *Aliquando fefellisset.*) Quasi sapiens obscure egit. *Idem.*

(k) *Commode cavit.*) Optime cavit. *Idem.*

(l) *Audacia singularis stultitia conjuncta est.*) Ostendit ipsum nihil posse latenter agere quasi sapientem. sed omnia audacia; quod proprium est stulti. *Idem.*

(m) *Nam ut apertus in corripiendis.*) Quo enim modo aperte rapuit pecunias, simili modo & corruptionem judicum, quam sperabat efficere, palam omnibus fecit stultitia sua. *Idem.*

(n) *Sua consilia conatusq.*) Quibus vult corrumpere judices. *Idem.*

(o) *Semel ait se in vita pertimuisse.*) Contumaciam Verris præcipitem. nam *semel* vicinum est ad *pene nunquam*. ex eodem sensu est, quod semel in vita risisse Crassum scribit Lucilius. unde VIRGILIUS mihi videtur dixisse:

Tum primum nostri Cacum videre timentem. Ascon.

Semel ait in vita se pertimuisse.) Omnis enim novitas habet timorem. *Schol.*

---

4. *Tam esset obscurus in agendo.*) Id est, occultans suas actiones suaque facinora. Sic fere Horatius epistola 18. lib. I. epist. *obscurum* usurpavit, pro eo, qui consilia sua occultat, quem Græc κρυψίνουν appellant, ut ad eum locum notavimus. Sic Horat. *plerumque modestus Occupat obscuri speciem, taciturnus acerbi.* Lambinus.

timuisse : (*p*) tum, (*q*) cum primum reus a me factus sit : quod, cum (*r*) e provincia recens esset ; invidiaque & infamia non recenti, sed vetere ac (*s*) diuturna flagraret, tum (*t*) ad judicium corrumpendum (*u*) tempus alienum offenderet.

6 (*x*) Itaque cum ego (*y*) diem in Siciliam inquirendi perexiguam postulavissem, (*z*) invenit iste, qui sibi in Achajam biduo (*a*) breviorem diem postularet : non [c] ut idem conficeret diligentia & industria sua, quod ego meo labore & vigiliis consecutus sum. (*b*) Etenim ille Achaicus inquisi-

c ut is idem *Lamb.*

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(*p*) *Tum, cum a me reus factus sit.*) Quid est *reum fieri*, nisi apud prætorem legibus interrogari? Cum enim in jus ventum esset, dicebat accusator apud prætorem reo, Aio te Siculos spoliasse. Si tacuisset, lis ei æstimabatur, ut victo. si negasset, petebatur a magistratu dies inquirendorum ejus criminum, & instituebatur accusatio. *Ascon.*

(*q*) *Cum primum reus a me f.*) Quando venit de provincia. *Schol.*

(*r*) *E provincia recessisset.*) Solet enim odium minuere absentia. sed hic similiter odio laborabat, etiam post absentiam. ideo fortiter timebat. *Idem.*

(*s*) *Diuturna flagraret.*) Dicebat enim semper se flagrare invidia pristina. *Idem.*

(*t*) *Ad judicium corrump.*) Quia judices eo tempore de Juniano consilio damnati fuerant, quod exemplum dicens valde judices perterrebat. *Idem.*

(*u*) *Tempus alienum of.*) Quia non poterat corrumpere propter angustias temporis. *Idem.*

(*x*) *Itaque cum ego diem requirendi.*) Bene tempus dicitur dies, quia secundum philosophos dies non finitur, sed reversione nobis non videtur, sed apud antipodas lucet. *Idem.*

(*y*) *Diem.*) *Dies* fœminino genere tempus: & ideo diminutive *diecula* dicitur breve tempus & mora. *Dies* horarum XII. generis masculini est : unde *hodie* dicimus, quasi *hoc die*. Petiit autem Tullius C. & X. dies: Rupilius, sive Oppius, suppositus a Verre, C. & VIII. petiit. *Ascon.*

(*z*) *Invenit iste, qui sibi in Achajam.*) Alii hunc Rupilium, alii Oppium putant. Sunt, qui Rupilium dicunt accusatorem, Oppium reum. Alii Q. Metellum Nepotem accusatorem, Curionem reum. Moris autem fuerat, ut agendi dies priori prior ordinaretur. Itaque, si omni tempore postulato usus esset ad inquisitionem Tullius, futurum erat, ut prior locus ad agendum daretur ei qui biduo breviorem diem postulaverat : cujus accusationis interposita de industria mora, eum Verres ad alios consules distulisset. *Idem.*

(*a*) *Breviorem diem p.*) Suppositus accusator. *Schol.*

(*b*) *Etenim ille Achaicus.*) Quidam Dasianum, alii Pisonem dicunt, *Idem.*

5. Tot

quisitor, ne Brundisium quidem pervenit; ego Siciliam totam (*c*) quinquaginta diebus sic obii, ut omnium populorum, (*d*) privatorumque litteras, injuriasque cognoscerem: ut perspicuum cuivis esse posset, hominem ab isto quæsitum esse, non qui reum suum adduceret, sed qui meum (*e*) tempus obsideret.

III. NUNC HOMO audacissimus atque amentissimus 7 hoc cogitat. intelligit, me ita paratum atque instructum in judicium venire, ut non modo in auribus vestris, sed in oculis omnium, sua furta atque flagitia defixurus sim. Videt, senatores multos esse testes audaciæ suæ: videt, multos equites Romanos, frequentes præterea cives atque socios, (*f*) quibus ipse insignes injurias fecerit. Videt (*g*) etiam 5 tot graves ab amicissimis civitatibus legationes f tot tam gr. alii.

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(*c*) *Diebus quinquaginta obii.*) Ne propter festinationem neglegenter egisse videretur, hoc ideo addit prætor Achaicus Opimius dictus est. *Idem.*

(*d*) *Privatorumq. l.*) In quibus crimina Verris fuere conscripta. *Idem.*

(*e*) *Tempus obsideret.*) Occuparet vel observaret. *Idem.*

(*f*) *Quibus ipse insignis i. f.*) Insignis medium est; perfectam enim vel malam rem vel bonam significat. *Idem.*

(*g*) *Tot tam* (Sic MS. Vulgo in Cicerone τὸ *tam* deest.) *gravis.*) Ad numerum Tot. ad qualitatem Tam. *Idem.*

---

5. *Tot graves ab amicissimis civitatibus.*) Decedentibus de provincia moris erat, ut civitates ejus provinciæ Senatusconsulto legationes decernerent, easque Romam mitterent: quæ si Magistratu functi abstinenter & moderate provinciam rexissent, eos laudarent: sin minus vituperarent, atque in judicium, postulato actore, adducerent. Laudationis autem fere legitimus numerus decem erat civitatum, quemadmodum ex Verrina VII. intelligitur: quibus tum præsertim locus dabatur, cum Magistratu functus in suspicionem inique administrati imperii vocaretur. Alioqui enim *de legationibus* ita scribit Cicero ad Appium, Epistolarum libro III. *Deinde vidi multis accidere, ut eorum causa legationes Romam veniant. sed his legationibus non memini ullum tempus laudandi, aut locum dari.* De privatorum quidem hominum laudationibus (privatos autem dico, etiam Magistratibus fungentes, civitatum videlicet laudationes ab iis distinguens) Valer. Max. lib. VI. cap. *Quæ libere dicta aut facta sunt*, sic scribit: *Cum Cato in Senatorem nocentem & infamem reum judex sedisset, tabellæque Cn. Pompeji, laudationem ejus continentes, prolata essent, proculdubio efficaces futura pro noxio, submovit eas e quæstione, legem recitando, qua cautum erat, ne Senatoribus tali auxilio uti liceret.* Hotom. Non est otiosa particula, *tam*, quæ in aliis libris est prætermissa: sed auget gravitatem eorum,

nes (*h*) cum publicis (*i*) 6 auctoritatibus ac testimoniis convenisse.

8 (*k*) Quæ cum ita sint, usque eo (*l*) de omnibus bonis male existimat; usque eo (*m*) senatoria judicia (*n*) perdita profligataque esse arbitratur, ut hoc palam dictitet, non sine causa se cupidum pecuniæ fuisse, quoniam tantum in pecunia præsidium experiatur esse: sese (id quod difficillimum fuerit) (*o*) tempus ipsum emisse (*p*) judicii sui, quo cetera facilius (*q*) emere posset: ut, quoniam (*r*) criminum
P.LXVIII. vim subterfugere nullo modo poterat, (*s*) procellam (*t*) temporis devitaret.

9 (*u*) Quod si non modo in causa, verum in aliquo (*x*) ho-

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(*h*) *Cum publicis auctoritatibus.*) Publicis litteris. *Ascon.*
(*i*) *Auctoritatibus.*) Quia missi sunt a civitatibus. *Schol.*
(*k*) *Hæc cum ita sint.*) Cum videt multos testes esse contra se paratos. *Idem.*
(*l*) *De omnibus bonis m. ex.*) Qui oderunt ipsum quorum vita integra est. *Idem.*
(*m*) *Senatoria judicia perdita.*) Ita ut nulla sint. PROFLIGATA autem violata, addicta. *Idem.*
(*n*) *Perdita profligataque.*) Pejus voluit esse profligata, quam perdita. est enim *perditum*, quod inveniri non potest: *profligatum*, quod potest. *Ascon.*
(*o*) *Tempus emisse.*) Id est, dilationem temporis impetrasse. judicium autem suum debemus intelligere sibi aptum, & e contrario ait, alienum tempus offenderat. *Idem.*
Tempus i. e.) Ne posset ante Kal. Jan. accusari submisso accusatore. *Schol.*
(*p*) *Judicii sui.*) Certe enim per illum Achaicum inquisitorem tempus emit judicii sui. *Idem.*
(*q*) *Emere postea posset.*) Consulibus jam creatis Hortensio & Metello. *Idem.*
(*r*) *Criminum subterf.*) In quo accusabatut a me. *Idem.*
(*s*) *Procellam.*) Impetum. *Idem.*
(*t*) *Temporis.*) Ante Kal. Januarias. Procellam autem dixit tempus, & non periculosum. *Idem.*
(*u*) *Quod si non modo in causa.*) Per innocentiam. *Ascon.*
Quod si non modo in causa.) Hic omnia enumerat & pecuniam tacet

---

tum, qui publice legati ad hoc judicium e Sicilia erant missi. *Fr. Fabrit.* Vides *tam* quoque in Anonymi interpretis libris extitisse. *Grav.*

6. *Auctoritatibus ac testimoniis convenisse.*) Cujaciano abest *ac testimoniis*, ideoque etiam delevit Lambinus. male: exstat enim in Pall. & omnibus retro vulgatis, habetque suum sane pondus. *Grut.*

7. *Hoc*

(*x*) honesto præsidio, (*y*) aut alicujus eloquentia, aut (*z*) gratia spem aliquam collocasset: profecto non (*a*) hæc omnia colligeret atque aucuparetur: (*b*) non usque eo despiceret contemneretque ordinem senatorium, (*c*) ut arbitratu ejus (*d*) deligeretur ex senatu, qui reus fieret qui, dum hic, quæ opus essent, compararet, causam interea ante eum diceret.

(*e*) Quibus ego rebus quid iste speret, (*f*) & quo animum intendat, (*g*) facile perspicio. (*h*) Quamobrem vero se confidat aliquid perficere posse, (*i*)[7] hoc Glabrione prætore, &

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

cet propter judicum offensionem. nam si nihil de his est de quibus enumerat, in quo confidit in pecunia sperat; id est si vel causæ merito confisus esset vel eloquentia patronorum. id est si profiteretur quidem se crimina commisisse, speraret autem vel per defensionem patronorum, vel per suæ vitæ pristinæ merita posse se liberare. (f. ri.) *Schol.*

(*x*) *Honesto præsidio.*) Per compensationem criminum auctoritate dicenris. *Ascon.*

(*y*) *Aut in alicujus eloquentia.*) Acerbe in Hortensium, quem corruptione judicum, non eloquentia sua, dicit esse confisum. *Idem.*

(*z*) *Gratia.*) Amicorum plurimorum, quibus defensoribus uteretur. *Idem.*

(*a*) *Hæc omnia colligeret atque aucuparetur.*) Ex Verris persona plerumque judices dicit esse corruptos. ne ipse in eorum offensionem incurrat. AUCUPARETUR, captaret. *Schol.*

(*b*) *Non usque eo d.*) Despicimus inferiores; Contemnimus æquales. aut despicimus vultu, contemnimus animo. *Idem.*

(*c*) *Ut arbitratu ejus deligeretur.*) Opium (f. Opp.) significat ex prætore Achaicæ, cujus accusatorem subdirum esse dixit Verre; (f. a Verre) bene autem ad invidiam eum Cicero perducit senatorum dicendo electum esse ex senatu qui reus fieret. *Idem.*

(*d*) *Deligeretur ex senatu, qui reus fieret.*) Oppius, vel Curio. *Ascon.*

(*e*) *Quibus ego rebus.*) Qua comperendinatione. *Schol.*

(*f*) *Et quo animum intendat.*) Id est ad judicum corruptionem. qua spe inlectus verum putavit se posse declinare. *Idem.*

(*g*) *Facile perspicio.*) Qui sperabat corrumpere judices. *Idem.*

(*h*) *Quamobrem vero se conf.*) Hic jam recuperatio eorum quæ supra in judices dicta sunt. PROFICERE autem id est evitare periculum. *Idem.*

(*i*) *Hoc prætore.*) Glabrione scilicet. *Ascon.*

Hoc prætore Glabrione & hoc consilio intelligere non possum. Quia hi judices integre judicaturi sunt, non possum intellegere quare putavit se posse corrumpere talem prætorem & tales judices. *Schol.*

---

7. *Hoc Glabrione prætore.*) Expunxere alii nomen *Glabrionis*, nolui eos sequi, quamvis sic quoque legeretur in Asconianis, quod heic haberet nescio quam emphasin; at postea iis auctoribus de-

& (*k*) hoc consilio, intelligere non possum. Unum illud intelligo, (*l*) quod g prætor Romanus (*m*) in rejectione judicum judicavit, ea spe istum fuisse præditum, ut omnem rationem (*n*) salutis in pecunia poneret: (*o*) hoc erepto præsidio, ut nullam sibi rem adjumento fore arbitraretur.

g *alii* Pop. Rom.

IV. ETENIM quod est ingenium tantum? quæ (*p*) tanta facultas dicendi & copia, quæ istius vitam, tot 8 vitiis flagitiisque convictam, jampridem omnium voluntate judicioque damnatam, aliqua ex parte possit defendere? (*q*) Cujus ut 9 adolescentiæ maculas ignominiasque (*r*) prætercam; quæstura, primus gradus honoris, quid aliud habet in se, (*s*) nisi Cn. Carbonem spoliatum a quæstore

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(*k*) *Hoc consilio.*) Lectissimorum ex omni numero senatus judicum. *Ascon.*

(*l*) *Quod populus R. in rejectione judicum judicavit.*) Ex iis, quos renuit, intellectum est, eos judices habere velle, quos corrumpi posse cofideret. *Idem.*

(*m*) *In rejectione judicum i.*) Quo tempore ego judices rejiciebam; nam tunc P. R. intellexit omnem spem esse Verris in corruptione judicum. In rejectione autem prior accusator rejiciebat. & sic defensor vel reus. *Schol.*

(*n*) *Salutis in pecunia.*) Cicero non facit injuriam judicibus qui populi dicit opinionem. *Idem.*

(*o*) *Hoc erepto præsidio.*) A me, quia malos rejeci. *Idem.*

(*p*) *Tanta facultas.*) Facultas ad celeritatem. Copia ad longitudinem orationis. *Idem.*

(*q*) *Cujus ut adolescentiæ m.*) Κατάδρομή violentissima. *Idem.*

(*r*) *Prætercam q.*) Carbonis. *Idem.*

(*s*) *Nisi Cn. Carbonem.*) Carbo Marianæ partis dux, idemque consul, desertus Arimini est a quæstore suo Verre, spoliatus pecunia publica, quam quæstor in exercitu de ærario sumpserat, cum ad Sullam ille transiret proditor partium Marianarum. *Ascon.*

levi *Romanus*; quod in nulla alioquin erat editione veteri, aut adeo in Pall. *Grut.*

8. *Vitiis flagitiisque convictam.*) Pall. ita scripti sunt, ut difficile sit judicare, maluerint ne *conjunctam* an *convinctam*: & vero malim ultimum, quam conjectaneum Lambini *coinquinatam*. si fingere liberet, offerret se *commistam*, imo vero *commictam*; de qua voce, magni Critici ad Epigramma Catulli LXXIX. sed diu est quod hariolus esse desii & *convictam* habet heic suam vim peracrem. *Idem.*

9. *Adolescentiæ maculas.*) Quæ leviora sunt, aut etiam ignorantur, ea fingit orator a se preteriri: ut lib. I. *Nihil a me de pueritia sua flagitiis, peccatisque audiet.* Et paullo post: *Lueretur indicia veteris infamiæ: patiatur ejus vita reliqua, me hanc tantam jacturam criminum facere.* Et in Vatinium: *Atque illud tenebricosissimum tempus juventutis tuæ patiar latere.* P. Manut.

10. Cui

store suo (*t*) pecunia publica? nudatum & proditum consulem? desertum exercitum? (*u*) relictam provinciam? (*x*) sortis necessitudinem religionemque violatam? (*y*) Cujus legatio exitium fuit Asiæ totius & Pamphiliæ. Quibus (*z*) in provinciis multas domos, plurimas urbes, omnia (*a*) fana h depeculatus est, cum in Cn. Dolabellam (*b*) scelus suum illud pristinum renovavit & instauravit quæstorium: cum eum,[10] cui legatus, i & (*c*) pro quæstore fuisset, & (*d*) in invidiam suis Maleficiis adduxit, & in ipsis periculis (*e*) non solum

h depopulatus est *MSS.*
i *MS. delet* & *alii* legatus pro quæstor.

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(*t*) *Pecunia publica nudatum.*) Nam spoliato ærario confugit ad Sullam. qui spoliatur quodcumque habet, qui nudatur nihil retinet. *Schol.*

(*u*) *Relictam prov.*) Galliam. *Idem.*

(*x*) *Sortis necessitudinem.*) Quia filii loco esse debet quæstor consuli vel prætori. vide αὔξησιν per omnia. *Idem.*

(*y*) *Cujus legatio.*) Legatus per has provincias Dolabellæ proconsulis fuit, & pro quæstore, Malleolo mortuo: ejusdemque in judicio, cum accusaretur, proditor fuit. *Ascon.*

Cujus legatio exit f. a.) Post quæsturam legatio; Dolobellæ enim fuit legatus imperatoris Ciliciæ. *Idem.*

(*z*) *In provinciis multas domus.*) Quas transeundo ad Ciliciam vastavit. αὔξησις à privatis ad sacra. VITAM pro vitam (f. *privatam*, ad illud in Cic. præcedens, *istius vitam*) ante honores adipiscendos. *Schol.*

(*a*) *Fana depeculatus est.*) Signa enim de templis abstulit. *Idem.*

(*b*) *Suum scelus illud pristinum.*) Non quia & Gn. Dolobellam deseruit sicuti Carbonem. sed quia & hunc læsit contra eum testimonium dicendo. *Idem.*

(*c*) *Pro quæstore fuisset.* Nam Dolobella mortuo quæstore suo Malleolo fecit Verrem etiam vicem quæstoris agere. *Idem.*

(*d*) *In invidiam suis maleficiis adduxit.*) Propter sua scelera, inquir, tum fecit invidiosum reum. *Ascon.*

(*e*) *Non solum deseruit sed etiam oppugnavit.*) Scaurus accusator Dolobellæ omnia peccata Verris quæcumque commiserat in legatione coacta in unum libellum ipsi obtulit Verri; dicens, quod si vis his tot criminibus liberari, confitere mihi omnia facinora Dolobellæ. Huc Verres conscientia stimulatus omnia consilia Dolobellæ patefecit & delicta. & testimonium etiam in eum dicere est ausus. *Schol.*

---

10. *Cui legatus, & pro Quæstore fuisset.*) Magis placet, ut est in vetustissimo libro, sine conjunctionis nota, *cui legatus pro Quæstore fuisset.* sic enim in antiquis denariis hujusmodi tituli, sine aliqua copula inscripti leguntur, LEG. PROQ. &, LEG. PROPR. in eodem autem libro manuscripto bis addita est particula *tum*, quæ in vulgatis deest. *Depeculatus est tum cum in Cn. Dolabellam, &c. Et instauravit Quæstorium tum cum in eum, &c.* Ursinus.

11. Ita

solum deseruit, (*f*) sed etiam (*g*) oppugnavit ac prodidit.
12 (*h*) Cujus prætura urbana ædium sacrarum fuit publi-
P. B. corumque operum k depopulatio: simul (*i*) in jure dicun-
k depeculatio *alii.* do, bonorum possessionumque, (*k*) contra omnium instituta, addictio (*l*) & condonatio. (*m*) Jam vero omnium vitiorum suorum plurima & maxima constituit (*n*) monumenta & indicia in provincia Sicilia, quam iste per triennium (*o*) [11] ita vexavit ac perdidit, ut ea restitui in antiquum statum nullo modo possit: vix autem per multos annos, innocentesque (*p*) prætores aliqua ex parte recreari ali-

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(*f*) *Sed etiam oppugnavit ac prodidit.*) Ut similitudinem Carboniani criminis faceret. metaphora usus est prælii. testimonium enim dixit (videntur hic Ciceronis desiderari ÆDIUM SACRARUM) in ipsum templum Castoris propter sarta tecta. *Idem.*

(*g*) *Oppugnavit & prodidit.*) Pejus prodere, quam oppugnare: propter quod, *oppugnare* inimici & hostis officium est; *prodere*, gravius, cum ad eos, qui amici esse debent, referatur hoc verbum. *Ascon.*

(*h*) *Cujus prætura urbana ædium sacrarum.*) Quemadmodum hic dicit, sic divisa sunt crimina hujus præturæ urbanæ, scilicet juris dicundi, sartorumque tectorum. *Idem.*

(*i*) *In jure dicendo.*) Id judicando. *Schol.*

(*k*) *Contra omnium instituta.*) Qui prætores urbani ante fuerunt. Sunt autem instituta prætorum in decretis interponendis, dijudicandisque causis, *Ascon.*

Contra omnium instituta addictio.) Addictio interdum potest e jure fieri. ideoque ut iniquitatem ostenderet addidit. *Schol.*

(*l*) *Et condonatio.*) Προσκυρω ceu est addictio. *Idem.*

(*m*) *Jam vero omnium vitiorum suorum.*) Αὔξησις id. Tanta fecit Sicilia ut pristina crimina ejus ante oculos omnium verterentur. *Idem.*

(*n*) *Monumenta & indicia.*) Omnia Monumenta dicuntur, quæ faciunt alicujus rei recordationem. ut Virg. *ferre sui d. m. e. p. a.* Idem.

(*o*) *Ita vexavit ac perdidit.*) Nimirum; *Vexavit*, ingentis calamitatis usum significat. nam & ipse supra sic ait, *Populata, vexata, funditus eversa provincia.* VIRGILIUS:

Candida succinctam latrantibus inguina monstris
Dulichias vexasse rates. —— Ascon.

(*p*) *Prætores aliqua ex parte recreari.*) Ὑπερβολικῶς noc partim dixit posse recreari. tantum læsit unius improbitas, ut vix per justos hoc ex parte possit sanari. *Schol.*

---

11. *Ita vexavit ac perdidit.*) Revocavi lectionem mss. & Asconii. item antiquitus editorum, ævi enim medii, *ita vastavit, vexavit, &c.* Gruter.

(*q*) *Suas*

aliquando poſſe videatur. Hoc prætore Siculi neque (*q*) ſuas leges, neque noſtra ſenatuſconſulta, neque communia jura 13 tenuerunt. tantum quiſque habet in Sicilia, quantum (*r*) hominis avariſſimi & libidinoſiſſimi aut *l* imprudentiam ſubterfugit, aut (*s*) ſatietati ſuperfuit. [*l* imprudentia. *Hotom.*]

V. NULLA RES per triennium, niſi ad nutum iſtius, judicata eſt: (*t*) nulla res tam *m* patria cujuſquam atque avita fuit, quæ non ab eo, imperio iſtius, abjudicaretur. [*m* parva *edd. vett.*] (*u*) Innumerabiles pecuniæ (*x*) ex aratorum bonis, novo nefarioque (*y*) inſtituto, coactæ: *z* ſocii fideliſſimi in hoſtium numero exiſtimati *a* cives Romani ſervilem in modum cruciati & necati: homines nocentiſſimi propter pecunias judicio liberati: honeſtiſſimi atque integerrimi (*b*) abſentes rei facti, *c* indicta cauſa damnati & ejecti: portus munitiſſimi, *d* maximæ tutiſſimæque urbes, piratis, prædonibuſque patefactæ: nautæ militeſque Siculorum, ſocii noſtri atque amici, fame necati: claſſes

e opti-

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(*q*) *Suas leges.*) Regis Hieronis. omne enim jus aut civile eſt. aut quod proprium eſt civitatis. aut civium Romanorum, quod a populo Romano ſuſcipit prs. (f. provincia *Grav.*) Jura gentium ſunt neque communia jura populi Romani. nam hic inter decem legatos miſſus eſt qui ex ſenatuſconſulto jura Siculis conſtitueret. *Scholiaſt.*

(*r*) *Hominis avariſſimi & libidinoſiſſimi.*) Libidinoſus omnia perſcrutatur. avarus nunquam ſatietate vincitur. Cum ergo hæc vitia habuerit Verres, conſtat eſſe Siculos ſpoliatos. *Idem.*

(*s*) *Aut ſatietate ſuperfuit.*) Ergo nihil habent: quia avaritia nunquam ſatietate vincitur. *Idem.*

(*t*) *Nulla res tam parva.*) Tunc enim maxime dolemus quando a majoribus traditam poſſeſſionem amiſerimus. *Idem.*

(*u*) *Innumerabiles p. a.*) Quæ in frumentaria dixit. *Idem.*

(*x*) *Ex aratorum bonis.*) Aratores frumenti decimam dare populo Romano ſolent. hos non una atque altera, ſed tribus amplis decimis per mancipes a ſe ſubornatos, id eſt, publicanos, qui decumani vocantur, Verres exhauſit. *Aſcon.*

(*y*) *Inſtituto.*) Invento. *Schol.*

(*z*) *Socii fideliſſimi in hoſtium numero exiſtimati.*) Hic locus crimina continet expoſita in ea oratione, quæ inſcribitur de ſuppliciis. *Aſcon.*

(*a*) *Cives Romani.*) De ſuppliciis. *Schol.*

(*b*) *Abſentes rei facti.*) Ut Sthenius, & Heraclius. *Aſcon.*

(*c*) *Indicta cauſa damnati & ejecti.*) Prohibiti in ſuam venire civitatem. *Schol.*

(*d*) *Maximæ tutiſſimæque u.*) Syracuſanam ſignificat. nam minus naves inſtructas Verres contra piratas miſit. ideoque piratæ victores naves uſque ad portum proſecuti ſunt Syracuſanum, ibique claſſem p. R. incenderunt. *Idem.*

(*e*) *Opti-*

(e) optimæ atque opportunissimæ cum magna (f) ignominia populi Romani amissæ & perditæ.

14 (g) Idem iste prætor (h) monumenta (i) antiquissima (k) partim regum locupletissimorum, quæ illi ornamento urbibus esse voluerunt, partim etiam (l) nostrorum imperatorum, quæ (m) victores civitatibus Siculis, (n) aut dederunt, aut reddiderunt, spoliavit, n nudavitque omnia. Neque hoc solum in statuis ornamentisque publicis fecit, sed etiam delubra omnia sanctissimis religionibus consecrata depeculatus est: deum denique nullum Siculis, qui ei paulo magis (o) affabre atque antiquo artificio factus videretur, reliquit. (p) In stupris vero & flagitiis nefarias ejus libidines commemorare pudore deterreor. simul illorum calamitatem commemorando augere nolo, quibus (q) liberos conjugesque suas, integras ab istius (r) petulantia conservare non licitum est. At enim hæc ita commissa sunt ab isto,

n connudavitque. MS. Grut. P. LXIX.

15 ut non cognita sint ab omnibus. Hominem esse arbitror neminem, qui nomen istius audierit, quin facta quoque ejus nefaria commemorare possit: ut mihi magis timendum sit, ne multa crimina prætermittere, quam ne qua in istum fingere existimer. Neque enim mihi videtur hæc multitudo, quæ ad audiendum convenit, cognoscere ex me

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(e) *Optimæ atq. opportunissimæ.*) Optimæ bene fabricatæ aut bene armatæ aut ædificatæ. & hoc ad ignaviam pertinet perisse classem P.R. Opportunissimæ. in necessariis locis constitutæ. *Idem.*

(f) *Ignominia p. R. i.*) Quia & fugientem incenderunt classem P. R. piratæ cum mediocre esse malum si vel resistente. *Idem.*

(g) *Idem iste prætor m.*) De signis. *Idem.*

(h) *Monumenta.* Statuas & imagines. *Idem.*

(i) *Antiquissima regum locupl.*) Hieronem Agathoclen Dionysium Falarim significat. *Idem.*

(k) *Partim regum locupletissimorum*. Agathoclis, aut Hieronis, Siciliæ regnum. *Ascon.*

(l) *Nostrorum imperatorum.*) Scipionis, & Marcelli. dedit Marcellus, reddidit ex Africa Scipio. *Idem.*

(m) *Victores civitatibus S. aut d. aut reddidit.*) Marcellus subacta Syracusana civitate nihil abstulit. Scipio reddidit Africanus, quia quæ Afri rapuerunt de Sicilia post victoriam revocavit. *Schol.*

(n) *Aut dederunt.*) Id est donaverant quæ nunquam habuerunt. *Idem.*

(o) *Adfabre.*) Eleganter. *Idem.*

(p) *In stupris vero, & flagitiis.*) De Cleomenis uxore dicit *Ascon.*

(q) *Liberos.*) Pro filiabus. *Schol.*

(r) *Petulantia.*) Temeritate. *Idem.*

me causam voluisse; sed ea, quæ scit, (*s*) mecum recognoscere.

VI. QUÆ CUM ita sint, (*t*) iste homo amens ac perditus alia (*u*) mecum ratione pugnat. non id agit, ut alicujus eloquentiam mihi opponat: non gratia, non auctoritate cujusquam, non potentia nititur. simulat his se rebus confidere: sed video, quid agat: (neque enim agit occultissime) (*x*) proponit [12] inania mihi nobilitatis, hoc est, hominum (*y*) arrogantium nomina: qui non tam me impediunt, quod nobiles sunt, (*z*) quam adjuvant, quod (*a*) noti sunt. simulat se eorum præsidio confidere cum interea (*b*) aliud quiddam (*c*) jam diu machinetur.

Quam spem nunc habeat in manibus, & quid moliatur, 16
breviter jam, judices, exponam. sed prius, ut ab initio res ab eo constituta sit, quæso, cognoscite. Ut primum e provincia rediit, (*d*) redemptio est hujus judicii facta grandi

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(*s*) *Mecum recognosce.*) (f. nosse.) Cognoscimus nova, recognoscimus vetera. *Idem.*

(*t*) *Iste homo amens ac p.*) Qui prodidit tot. amens qui octare (superscript. occultare) nescit. *Idem.*

(*u*) *Mecum r. a. p.*) Temporis comperendinatione ad corrumpendum judicium. *Idem.*

(*x*) *Proponit inania mihi nobilitatis.*) Ut Curionis, & Metellorum trium, Hortensii, & Scipionis. hi enim Verri palam suffragabantur. *Ascon.*

(*y*) *Adrogantium nomina.*) Hortensium, Scipionem, Sisennam signif. Verris defensores. *Schol.*

(*z*) *Quam adjuvant quod noti s.*) Ac per hoc invidia laborabunt si quid ausi fuerint contra jus facere. *Idem.*

(*a*) *Noti sunt.*) Idc. ab omnibus observantur. nobiles sunt. nobiles semper ad bonam pene partem pertinent. Notus autem maxime inclinat ad malum quemadmodum in Cæciliana, mulier non solum nobilis sed etiam nota. *Idem.*

(*b*) *Aliud quiddam diu machinetur.*) Dilationem accusationis, & corruptionem judicii. *Ascon.*

(*c*) *Jam diu machinetur.*) Id est corrumpere judices. *Schol.*

(*d*) *Redemptio est hujus judicii facta.*) Sic quidam accipiunt, quasi hoc dicat Cicero, corrupti sunt isti judices. non hoc dicit, sed ait artifices quosdam corrumpendorum judicum pactos esse cum Verre, & redemisse semel omnem procurationem judicii corrumpendi suo periculo, absolutionisque præstandæ. *Ascon.*

Redemptio est hujus judicii facta.) Id. data est quibusdam pecunia qui se corrupturos esse judices promittebant. *Schol.*

---

12. *Inania nobilitatis:*) Ludit obscure ancipiti significatione vocabuli, ut & *nomina inania* dicat, quasi vana ac futilia: & *inania nobilitatis*, quasi veræ ac germanæ nobilitatis expertia. *Hotom.*

13. Usque

o *alii* ea mens. P. B. di pecunia. (*e*) o mansit in conditione, atque pacto 13 usque ad eum finem, dum (*f*) judices rejecti sunt. posteaquam rejectio judicum facta est · (*g*) quod & in sortitione istius spem 14 fortuna populi Romani, & in rejiciendis judicibus mea diligentia istorum impudentiam vicerat: (*h*) 15 renunciata est tota conditio.

(*i*) Prae-

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(*e*) *Ea mansit in conditione atque pacto.*) Hic est sensus. de pacto, inquit, & promissione corrumpendorum judicum non est recessum. sed postquam rejecti sunt judices, displicuit totum negotium redemtoribus, & resilierunt a conditione ac pacto *Ascon.*

Ea mansit in conditione.) Ut si non corruperimus aut eandem pecuniam aut ampliorem recipias. *Schol.*

(*f*) *Judices rejecti sunt.*) In quibus spes erat judicii corrumpendi. *Idem.*

(*g*) *Quod & in sortitione istius spem.*) Nam judices semper sortiebantur. & sortitione facta non omnes judicabant. sed electio fiebat & ejiciebantur ab utraque parte usque ad certum numerum inparem. Hoc ergo dixit quod ut ex sorte veri judices venirent fortuna fecit p. R. in rejectione vero ut severi non rejicerentur, mea industria. Per decurias erat senatus divisus. unam decuriam p. R. dabat ut ex hac judices rejicerentur. Ergo fortuna quidem p. R. fecit ut ea decuria daretur a p. R. quae paucos habuit malos. mea autem diligentia fecit, ut meliores eligerentur. *Idem.*

(*h*) *Renunciata est tota conductio.*) *Renunciatio* dicitur recusatio ejus rei, quae in pactum & promissionem venerat. *Ascon.*

Renuntiata est tota c.) Redemptio corruptelae id. equestres (l. sequestres) pecunias reddiderunt. *Schol.*

---

13. *Usque ad eum finem, dum judices rejecti sunt.*) An non resipiunt aliquid profani illa? *ad eum finem*. Grut.

14. *Fortuna populi Romani.*) Lambinus *fortuna reipublicae*. Res redit eodem, sed tamen cur abiit a scriptura recepta? sic sane etiam Pall. & Cujacii liber. cum scribitur *P. R.* notat utique *populum Romanum*, cum *R. P.* *Rempublicam*. de qua re totum exstat caput 14. amici nostri And. Schotti libro IV. Nodorum Ciceronianorum, quod adeatur. *Idem.*

15. *Renunciata est tota conditio.*) Hoc verum puto. Veneti tamen, & alii quidam libri *conductio* habent: haud scio, an pro *conditio*. Nam haec inter se permutata saepe vocabula scimus, & nescio an non sint diversa, quamvis Grammaticis secus videri sciam. *Camerar.* Omnino *conditio* esse scribendum contendit Gronovius Lib. IV. de Pec. Vet. c. 4. in fine, quum conditiones sint pactiones cautionibus & syngraphis factae, promissa pecunia vel gratia. Idque ostendit e Suetonii Iulio c. XXIII. & ipso Cicerone Lib. II. de Invent. *Verburg.*

16. Ex

(*i*) Praeclare se res habebat. (*k*) libelli nominum vestrorum, consiliique hujus in manibus erant omnium. (*l*) nulla nota, nullus color, nullæ sordes videbantur his sententiis (*m*) allini posse: cum iste repente (*n*) [16] ex alacri atque læto, 17

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(*i*) *Praclare se res h.*) Bene, commode. *Schol.*

(*k*) *Libelli nominum vestrorum.*) Moris erat, celebrata judicum rejectione, & haberi in officio prætoris, & in arca reponi nomina judicum selectorum. *Rejectio* autem idcirco dicitur, quia. cum multi judices in consilio cum prætore suo judicaturi essent, qui quæsitor fuisset in publica causa, verbi gratia repetundarum, ambitus, majestatis, necesse fuerat eos primum de decuria senatoria conscribi, cum senatus judicaret, deinde in urnam sortito mitti, ut de pluribus necessarius numerus confici posset; Tertio, id est, post urnam, permitti accusatori ac reo, ut ex illo numero rejiciant, quos putaverint sibi aut iniquos, aut ex alia re incommodos fore. Solet autem ex moribus ac fama judicum illorum, quos aut rejiciebant, aut retinebant, voluntatis conjecturam facere populus, quis causæ suæ confidere, quis corrumpere judices vellet. Rejectione celebrata, in eorum locum, qui rejecti fuerant, subsortiebatur prætor alios, quibus ille judicum legitimus numerus compleretur. prima enim sortitio dicebatur. his perfectis, jurabant in leges judices, ut obstricti religione judicarent. cum jurassent omnes præter ipsum prætorem, nomina eorum libellis, ut supra diximus, continebantur, & ubique habebantur, ne pro selectis judicibus, ut fit in multitudine, aliqui suppositi corruptissime judicarent, itaque ad prætoris tribunal considerent ut judicaturi cum prætore suo. *Ascon.*

Libelli nominum v.) Nomina judicum apud quæstorem ponebantur. & aliquando quæsitor corruptus nomina pro nominibus inferebat. hoc est tollebat honestorum nomina & ponebat levium. Hoc sciens Cicero plures libellos fecit & per multos qui juxta tribunal starent, distribuit. scilicet ne quis auderet populo teste peccare. *Schol.*

(*l*) *Nulla nota, nullus color, nullæ sordes.*) Etsi hæc Cicero, quia contra Hortensium prosunt, sæpissime repetat: tamen, in qua causa, & a quo, & quo modo hæc facta sint, meminimus in Divinatione narrasse. illud factum tamen animadvertendum, quod allini sordes non tabulis, sed sententiis, figurate dixit. *Ascon.*

Nulla nota.) Id est varia cera. facit autem corrupti judicii mentionem ab Hortensio quod supra memoravit. *Schol.*

(*m*) *Adlini posse.*) Induci, inhærere, conglutinari. Mos erat judicum nomina libellis scribi & dari per singulas tribus ut scirent judicaturos. Hoc autem ad integritatem judicum fieri solebat. qui metu populi corrumpi minime audebant. *Idem.*

(*n*) *Ex alacri atque læto.*) *Alacris* sive, *alacer*, (utrumque enim dicimus) dicitur is, qui intentis est sensibus universis: quod est indicium

---

16. *Ex alacri atque læto,*) *Alacritatem* Cicero Tusculana IV. lætitiam

to, sic erat (o) humilis atque demissus, ut non modo populo Romano, sed etiam sibi ipse condemnatus videretur. (p) Ecce autem p repente, 17 his diebus paucis, (q) comitiis consularibus factis, (r) eadem illa vetere consilia (s) pecunia majore repetuntur, eædemque vestræ famæ fortunisque omnium (t) insidiæ (u) per eosdem homines comparantur. (x) Quæ res primo, judices, pertenui nobis argumento judicioque patefacta est: post aperto supicionis introitu, ad omnia intima istorum consilia sine ullo errore pervenimus.

p Gulie. delet repente.

VII. Nam

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

dicium erecti animi, atque sublimis. nam e contrario *lacer* dicitur amputatis a corpore sensuum membris, hoc est auribus, oculisve. quæ significatio ad animum sæpe transfertur: ut enim plerunque afflicto animo sensibus non utimur rectis, sic *alacer* dicitur is, cui omnes sensus in loco quisque suo vegeti sunt & intenti. *Læti* vero qui vultu indicant adesse animum sincerum sensibus suis. Qua re cognita, illud quoque intelligitur, aliud esse *alacrem*, aliud *lætum*. Sunt, qui *alacrem* festinantem & properum dici putant, quasi alis acrem. *Ascon.*

Ex alacri atque læto.) Lætus animo. alacer motu corporis. qui ambulando manus jactat alarum in modum, ille proprie alacer dicitur. *Schol.*

(o) *Atque humiles.*) Animo quia reddita ei pecunia fuerat. *Idem.*

(p) *Ecce autem.*) Proprium hoc Ciceronis est in rebus improvisis. quod cum cura VIRGILIUS & legit, & transtulit, ut:
Ecce autem gemini a Tenedo. —— Ascon.

(q) *Comitiis consularibus.*) Sunt etiam ædilicia, & prætoria, & tribunicia comitia. *Idem.*

(r) *Eadem illa vetera consilia.*) Corrumpendi judicii. *Idem.*
Eadem illa vetera c.) De corrumpendo judicio. *Schol.*

(s) *Pecunia majore repetuntur.*) Ideo majore. quia ante populum corruperat ut consul Hortensius declararetur. *Idem.*

(t) *Insidia per eosdem h.*) Cæcilium & Horrensium significat. *Idem.*

(u) *Per eosdem.*) Per supra dictos redemprores conductoresque facinoris istius. *Ascon.*

(x) *Qua res primo judices.*) Corruptionis apparatio. *Schol.*

---

titiam gestientem interpretatur. Proprie igitur *lætitia* animi est: *alacritas* autem, corporis. Itaque hominis *lætitia* propria, quippe quæ opinione constet: *alacritas* autem communis omnium animantium. Idem de Divinat. II. *Galli victores alacritate, & quasi lætitia ad canendum excitantur.* Hotom.

17. *His diebus paucis.*) Familiare Ciceroni, pro *paucis post diebus*. in orat. pro Cluentio, *Asinius autem brevi illo tempore occiditur, & venenum diebus paucis deprehenditur.* Hotom. Catullus:
Cœnabis bene, mi Fabulle
Paucis, si Dii dederint, diebus. Græv.

18. Cu

VII. NAM UT HORTENSIUS consul designatus, 18
domum reducebatur e campo, [18] cum maxima frequentia, q a multitudine: fit obviam casu ei multitudini (y) C. q ac MS.
Curio; quem ego hominem honoris potius, quam contumeliæ causa nominatum volo. Etenim ea dicam, (z) quæ ille, si commemorari noluisset, non tanto in conventu, (a) tam aperte palamque dixisset. quæ tamen (b) a me [19] pedetentim cauteque dicentur; ut & amicitiæ nostræ & dignitatis (c) illius habita ratio esse intelligatur.

Videt (d) ad ipsum [20] fornicem Fabianum in turba Verreni. 19

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(y) *C. Curio; quem ego.)* Quæri solet. cur hoc de Hortensio, cur de aliis non dicat; quia nemo solebat precari veniam apud veteres de eorum compellatione nuda, quos negotium tangeret. Curionem autem patrem dicit. *Ascon.*

(z) *Quæ ille si commemorare noluisset.)* Ostendit eum stultum fuisse. qui ea quæ celanda erant palam dixit. *Schol.*

(a) *Tam aperte palamque dixisset.)* *Aperte*, ad verba pertinet non obscura: *palam*, ad præsentium multitudinem, & qualitatem frequentis loci. *Ascon.*

(b) *A me pedetemptim.)* Summatim. paulatim. Pedetemptim autem proprie dicimus, quando per loca lubrica incedentes temptamus utrum sit firmus incessus suspenso pede. *Schol.*

(c) *Illius habita ratio.)* Ne videar quasi inimicus. *Idem.*

(d) *Ad ipsum fornicem Fabianum.)* Fornix Fabianus arcus est juxta Regiam, in Sacra via, a Fabio censore constructus, qui a devictis Allobrogibus, Allobrox cognominatus est, ibique statua ejus posita propterea est. *Ascon.*

Ad ipsum fornicem Fabianum.) Arcus est prope Vestam. aut a Fabio quodam prætore dictus qui eum curavit. aut quia ibi multæ statuæ Fabiorum stant. *Schol.*

---

18. *Cum maxima frequentia a multitudine.)* Sic Pall. & editio Victorii. Lambinus maluit cum Hotomano *ac multitudine*; quod quidem in Cujac. ac vetuste cusis; sed mihi non æque satisfacit. *Gruter.*

19. *Pedetentim cauteque dicentur.)* Hoc loco Platonem imitatus videtur, apud quem Socrates de Protagora loquens sic inquit: ἐπειδὴ ἐν ἑώρων αὐτὸν οὕτως ἔχοντα τραχὺν, καὶ ἀγωνιῶντα, εὐλαβε-μένος ἠρέμα ἠρόμην Et in orat. pro Cluentio, *A me tamen, ut æquum est, omnia caute pedetentimque dicentur, ut neque fides hujus defensionis relicta, neque cujusquam aut dignitas læsa, aut amicitia violata esse videatur.* Hotom.

20. *Fornicem Fabianum.) Fornicem.* veteres arcum triumphalem, quem nunc dicimus, appellabant. Monumentum esse solebat rerum in bello præclare gestarum. Vicerat autem Fabius Allobroges: e quibus spolia, ad columnas, quæ arcum sustinebant, affixerat. Positum in *Sacra via* fuisse declarat Cicero pro Plancio

rem. appellat hominem, & [21] voce maxima gratulatur: ipsi Hortensio, qui consul erat factus, (*e*) propinquis, necessariisque ejus, qui tum aderant, verbum nullum facit: cum hoc consistit, hunc amplexatur, hunc jubet sine cura esse. *Renuntio*, inquit, *tibi te hodiernis comitiis esse absolutum*. (*f*) Quod cum tam multi homines honestissimi audissent, statim ad me defertur: immo vero, ut quisque me viderat, narrabat. Aliis illud indignum, aliis (*g*) ridiculum videbatur. ridiculum iis, qui istius causam in testium fide, in criminum ratione, in judicum potestate, non in comitiis consularibus, positam arbitrabantur: indignum iis, qui (*h*) altius perspiciebant, & hanc gratulationem ad judicium corrumpendum spectare [1] arbitrabantur.

P. LXX.

[1] *Lamb.* videbant.

(*i*) Ere-

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(*e*) *Propinquis necessariisque.*) Atqui si ex (f. &) Hortensio amicus erat & Verri magis gratulari debuerat. qui summum honorem fuerat consecutus. Sed forte non poterat quia turba erat circa ipsum. Quid quod nec necessariis ejus gratulatus est quod est consuetudinis. ut vel per alios nostrum votum nuntiemus. Ostendit ergo nihil ab hoc de omni Verris absolutione cogitare, qui & amicos in felicitate positus contemnebat. *Schol.*

(*f*) *Quod cum tam multi homines.*) Dixi signum verum; signa possunt derivari ad alteram partem suam. Hoc signum conatur auferre. & argumento dat rumorem, populo scilicet, quod cum tam multi audissent aliis ridiculum vid. *Idem.*

(*g*) *Ridiculum.*) Quod dixit Curio. *Idem.*

(*h*) *Altius perspiciebant.* Interius. acutius melius. *Idem.*

---

his verbis: *Equidem siquando, ut fit, jactor in turba, non illum accuso qui est in summa Sacra via, quum ego ad Fabii Fornicem impellor: sed eum qui in meipsum incurrit atque incidit.* Ubi tamen corrupte *Fabium* legitur, idem libro de orat. II. *Etiam illa ridentur, quæ minuendi, aut agendi causa, ad incredibilem admirationem afferuntur: velut tu, Crasse in concione, ita sibi ipsum magnum videri Memmium, ut in forum descendens caput ad Fornicem Fabii demitteret.* Hotoman.

21. *Voce maxima victoriam gratulatur.*) A quibusdam libris manusc. abest vox, *victoriam*. ego censeo retinendam: nec tamen, si tollatur, multum de sententia hujus loci detrahatur. infra decem circiter post versibus, ibi, *& hanc gratulationem ad judicium corrumpendum spectare videbant*. versus est heroicus integer, a voce, judicium. qui si imprudenti Ciceroni excidit, & si locus mendo vacat, non video quomodo culpam effugere possit. Scribit enim ipse & in oratore perfecto, & alibi, vitiosum esse, in oratione soluta versum usurpare: atque adeo sententiam, duobus pedibus insignibus, qui versum oleant, terminare. Quare credibile est, ita a Cicerone scriptum esse, *spectare ad judicium corrumpendum videbant.*

(i) Etenim sic ratiocinabantur, sic honestissimi homines 20 inter se, & † mecum (k) loquebantur: (l) aperte jam, † me. MS. ac perspicue (m) nulla esse judicia. qui reus pridie jam ipse se condemnatum putabat, is, posteaquam defensor ejus consul est factus, absolvitur. (n) Quid igitur? (o) quod tota Sicilia, quod omnes Siculi, omnes negotiatores, omnes publicæ privatæque litteræ Romæ sunt, nihilne id valebit? Nihil, invito consule designato. (p) Quid judices? (q) non crimina, non testes, non existimationem populi Romani sequentur? † non. omnia (r) in unius potestate ac moderatione vertentur? † Num omnia in alii.

VIII. VERE LOQUAR, judices. vehementer me hæc res commovebat. Optimus enim quisque ita loquebatur. (t) Iste quidem tibi eripietur: (u) sed nos (x) non tenebimus judicia diutius. etenim quis poterit, Verre absoluto, (y) transferendis judiciis recusare? Erat omnibus molestum: 21 (z) ne-

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(i) *Etenim sic ratiocinabantur.*) Qui intellegebant illam vocem ad corruptionem pertinere. *Schol.*

(k) *Loquebantur aperte.*) Apertum est, quod non latet. perspicuum quod omnibus notum est. *Idem.*

(l) *Aperte jam, ac perspicue nulla.*) Non ex sua persona hoc dicit Tullius: nam esset offensum. *Ascon.*

(m) *Nulla esse judicia jam.*) Quasi tractantium adlocutionem inducit. *Idem.*

(n) *Quid igitur.*) Objectio. *Idem.*

(o) *Quod tota Sicilia, omnes Siculi, omnes negotiatores.*) Ἐπεξήγησις. ut, quidquid subjectum est, intelligatur ejus esse, quod dixit, tota Sicilia. *Ascon.*

(p) *Qui jud.*) Iterum interrogatio. *Schol.*

(q) *Non crimina, non testes.*) Quia populus Romanus vult damnari nocentes. *Idem.*

(r) *Non.*) Responsio. (Legit enim, *non. omnia in unius.* quod male mutavit Gruterus. I. F. G.) *Idem.*

(s) *In unius potestate.*) Hortensii scilicet. *Ascon.*

(t) *Iste quidem tibi eripietur.*) Verba optimorum virorum qui mecum loquebantur. *Schol.*

(u) *Sed nos.*) Id est senatores. *Idem.*

(x) *Non tenebimus judicia.*) Finxit senatores dicere, non tenebimus judicia, mollius scilicet, quam si populares fingeret, dicentes, auferemus a senatu judicia. *Ascon.*

(y) *De transferundis.* Ad equites. *Schol.*

---

debant. Lambin. Cujaciano abest *victoriam*. adest Pall. editisque omnibus præterquam Lambinianis, alias & ego ipsam jugulassem, ceu superfluam. *Grut.*

(z) neque eos tam (a)[22] istius hominis perditi subita lætitia, quam (b) hominis amplissimi nova gratulatio commovebat. Cupiebam dissimulare me (c) id moleste ferre. (d) cupiebam animi dolorem vultu tegere, & taciturnitate celare. ecce autem (e) illis ipsis diebus, (f) cum prætores designati sortirentur, (g) & M. Metello obtigisset, ut is de pecuniis repetundis quæreret; nuntiatur mihi, tantam isti gratulationem esse factam, [23] ut is quoque domum pueros mitteret, qui uxori suæ nuntiarent.

Sane

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(z) *Neque eos tam istius hominis.)* Non commovebat spes Verris id senatores. quia sperabat absolvi se, GRATULATIO Curionis HOMINIS AMPLISSIMI id. Curionis. NOVA GRATULATIO COM; Bene addidit Nova. quod consule designato Hortensio cœpit gratulari. *Schol.*

(a) *Istius perditi lætitia.)* Verris. *Ascon.*

(b) *Hominis amplissimi gratulatio.* C. Curionis. *Idem.*

(c) *Id moleste ferre.)* Gratulationem Curionis. *Schol.*

(d) *Cupiebam anim. d. v. t.)* Quod in mediocri metu fieri potest. nam in majore dixit. Quod etiam toto corpore perhorresco. TEGERE. celare. *Idem.*

(e) *His diebus paucis, cum prætores designati sortirentur.)* Accusatio cœpta est nonis Augusti: & comitia consularia fuerunt v1. Cal. Augusti. nec multo post sortitio prætorum fuit, celebratis eorundem comitiis. *Ascon.*

(f) *Cum prætores designati sortirentur.)* Ex sorte enim accipiebant provincias. *Schol.*

(g) *Et M. Metello obtigisset, ut is de pecuniis repetundis.)* Sorte obveniebat unicuique prætori. hic ergo M. Metellus amicus Verris successurus Glabrioni fuerat. *Ascon.*

Et Marco Metello obtigisset ut his de pr.) Metelli tres fuerunt unus qui præ .... (Post hoc proximis amissis sequitur pars præfarionis in lib. 1. Act. 11.) *Schol.*

---

22. *Istius hominis perditi &c.)* Hotomani editio non habet *hominis*, & delendam putabat Gulielmius. inveni tamen in olim cusis & Pall. *Grut.*

23. *Ut is quoque domum pueros mitteret.)* Hanc lectionem ex libris veteribus & impressis Hotomanus probat. ego in annotationibus in Eunuchum Terentii jampridem admonui, vocem, *pueros* inculcatam esse, eaque deleta legendum esse, *Ut is quoque domum mitteret, qui uxori suæ nuntiarent.* Sic enim legitur in optimis libris Manutianis. sic etiam cum alii scriptores Latini, tum Cicero in primis loqui solet, ut Philippica prima: *Misi pro amicitia qui hoc ei diceret.* Tusculan. II. *Mittunt etiam vulneribus confecti ad dominos qui quærant, quid velint.* & lib. I. ad Atticum, *Misimus qui pro vectura solveret.* ibid. *Nuntiavitque eo ipso die post meridiem missuram qui ad te proficisceretur.* ubi in vulgatis libris inepte legitur. *Missuram eum, qui ad te proficisceretur.* Cæsar lib. I. de bello Gal-

Sane ne hæc quidem res mihi placebat : neque tamen, quid tantopere in hac sorte metuendum mihi esset, intelligebam. unum illud ex hominibus certis, ex quibus omnia comperi, reperiebam : (*h*) fiscos complures cum pecunia Siciliensi (*i*) a quodam senatore ad (*k* equitem Romanum esse translatos : 24 ex his quasi x. fiscos ad senatorem illum v relictos esse, (*l*) comitiorum meorum nomine. (*m*) divisores omnium tribuum noctu ad istum vocatos. 22 P. B.

v delatos MS. relatos al.

Ex

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(*h*) *Fiscos complures.*) Sportæ, sportulæ, sportellæ, nummum sunt receptacula : & sacci, sacculi saccelli, & crumenæ & vellereæ, & scorteæ, & manticæ, & marsupia. ita fisci, fiscinæ, fiscellæ, sparrea sunt utensilia ad majoris summæ pecunias capiendas. Unde quia major summa est pecuniæ publicæ, quam priv . ut pro censu privato loculos & arcam & saccellos dicimus; sic pro publico thesauro ærarii dicitur fiscus. *Ascon.*

(*i*) *A quodam senatore ad equitem Roma.*) Horum nomina quidam inepte quærunt : quasi certum sit, quod dicitur, & non de industria fingatur a Tullio ad invidiam adversariorum & sui defensionem, quia cogitur novo modo causam agere horis brevioribus, quam mos est accusatoribus : itaque suspicantur senatorem alii Crassum, alii Hortensium. *Idem.*

(*k*) *Equitem Rom.*) Alii neminem proferunt ; alii Publicium quendam, temporibus illis in dividenda pecunia populo famosissimum. Pecunia Siciliensis est ex Siciliæ prædationibus capta. *Idem.*

(*l*) *Comitiorum meorum nomine.*) Ut ego ædilitate dejicerer, quam petebam. Post consularia enim & prætoria comitia ædilicia sequebantur. *Comitiorum autem meorum nomine* addidit, ut ostenderet, excepta hac pecunia totam ad corruptionem judicii destinatam esse. *Idem.*

(*m*) *Divisores omnium tribuum.*) Utrum legitimos habent omnes tribus divisores suos, quos Plautus *magistros curiarum* in Aulularia vocat his verbis :

Nam noster, nostræ qui est magister curiæ,
Dividere argenti nummos dixit in viros.

An, *divisores*, criminis nomen est? sed si hoc esset, non sibi unum ex iis earum esse dixisset. *Idem.*

Gallico, *Qualis esset natura montis, & qualis in circuitu ascensus, qui cognoscerent misit.* & paulo post, *Quamobrem placuit ei, ut ad Ariovistum mitteret, qui ab eo postularent.* nam quod in vulgaris legitur, *Ut ad Ariovistum legatos mitteret*, ex auctoritate trium librorum manuscriptorum repudio. Idem in lib. VII. *Præmittit ad Boios, qui de suo adventu doceant.* Fr. Fabritius.

24. *Ex his quasi x. fiscos ad Senatorem illum relictos esse.*) *Delatos esse* scriptum est in vetustissimo libro : quæ tamen lectio non placet. Cornelius Fronto Grammaticus in exemplis elocutionum citat Ciceronis locum in particula *ad*, quam docet poni pro juxta

circum tribus: paternos amicos, hoc est, divisores, (*c*) appellare omnes, (*d*) & convenire. Quod cum esset (*e*) intellectum & animadversum: fecit animo libentissimo populus Romanus, (*f*) ut, cujus divitiæ me de fide deducere non potuissent, ne ejusdem d pecuniis de honore dejicerer.

d *alii* pecunia.

26 Posteaquam illa petitionis magna cura liberatus sum, animo cœpi multo magis vacuo ac soluto, nihil aliud, nisi de judicio, agere & cogitare. Reperio, judices, hæc ab istis consilia inita & constituta, ut, quacunque opus esset ratione, res ita duceretur, (*g*) ut apud M. Metellum prætorem causa diceretur. in eo esse hæc commoda: primum M. Metellum, amicissimum: deinde Hortensium consulem non solum, (*h*) sed etiam Q. Metellum: qui quam isti sit amicus, attendite. (*i*) dedit enim prærogativam suæ volun-

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(*c*) *Appellare.*) Quasi familiares. *Ascon.*

(*d*) *Et convenire.*) Quasi de promissorum debito. *Idem.*

(*e*) *Intellectum & animadversum.*) Intelligitur aliquid argumentis: animadvertitur sensibus præsenti anima utentibus: plerumque enim advertimus rem aliquam oculis, aut quovis sensu corporis sine animi intentione. ergo plus est *animadversum*, quam *intellectum*. an, ab aliis intellectum, ab aliis animadversum, intelligi possit? quod si est, rursus plus erit quam intelligere, animadvertere. *Idm.*

(*f*) *Ut cujus divitiæ me.*) Magna emphasi *divitias* dixit. & significat breviter, etiam sibi præmia prævaricationis oblata, sed frustra. *Idem.*

(*g*) ... *tellum causa diceretur.*) Prima confessio Verris. Innocentem judicem fugit. *Schol.*

Ut apud M. Metellum.) Hic Metellus est qui præsente Sulla & audiente de proscriptorum ardore & labe temporum dixit. & ideo stultus putabatur. De hujus familia omnes consules facti sunt. Hic a Kalend. Januariis de pecuniis repetundis fuerat quæsiturus. *Idem*

(*h*) *Sed etiam Q. Metellum.*) Subaudi, *consulem*. & ne error sit in nominibus, tenere vos oportet, tres Metellos esse; unum consulem cum Hortensio; alterum in urbe quæsitorem de pecuniis repetundis; tertium Siciliæ prætorem. *Ascon.*

(*i*) *Dedit enim prærogativam suæ voluntatis ejusmodi.*) Dilogia dicitur figura, cum ambiguum dictum duas res significat. Nam *prærogativam*

psit Cicero, ut vidit J. Fr. Gronovius in Observationibus; *Siculos sane in eo libros fuisse, quamobrem arcesserentur cum intelligerent, non venisse.* Fuit inveterata menda, quæ Asconii tempestate jam hunc locum inquinarat. *Grævius.*

27. Qui

luntatis ejusmodi, ut isti pro prærogativis e eam reddidisse videatur. e iam MSS. & alii.

(k) An me taciturum tantis de rebus existimavistis? & 27
f in tanto reipublicæ existimationisque meæ periculo, cuiquam consulturum potius quam officio & dignitati meæ? f me in Lamb.
(l) Arcessit alter consul designatus Siculos: veniunt nonnulli, propterea quod g L. Metellus esset prætor in Sicilia. cum iis ita loquitur: Se consulem esse: fratrem suum alterum g alii Q.
Siciliam provinciam obtinere. alterum esse quæsiturum de pecuniis repetundis: Verri ne noceri possit, multis rationibus esse (m) provisum.

X. (n) QUID EST, quæso, Metelle, judicium cor- 28
rum-

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

rogativa, præter justum integrumque beneficium, aut dictum, aut factum aliquid significat liberalius ab eo, qui nobis bene facturus est. Et rursus, *prærogativæ* sunt tribus, quæ primæ suffragium ferunt ante jure vocatas. Mos enim fuerat, quo facilius in comitiis concordia populi firmaretur, bina omnia de iisdem candidatis comitia fieri: quorum tribus *primæ prærogativæ* dicebantur, quod primæ rogarentur, quos vellent consules fieri: *secundæ*, jure vocatæ, quod in his, sequente populo, ut sæpe contigit, prærogativarum voluntatem, jure omnia complerentur. Hoc igitur dicit Cicero, Metellum vocando ad se Siculos, & eos minis deterrendo ab accusatione Verris, prope omne beneficium, corruptarum a se tribuum Verris pecunia, persolvisse. Vult enim, illum Verris pecunia consulem factum intelligi. *Ascon.*

Dedit enim prærogativam.) Ne quæreretur a Tullio unde hoc sciret. ideo hoc dicit. dedit enim prærogativum. Duo genera sunt populi prærogativum primum deinde jure vocatum. Prima pars prærogativi generis quicquid sensisset jure vocata firmabat. Ergo si quis honores petere voluisset. prærogativam classem corrumpebat. Dicitur prærogativa & signum voluntatis futuræ. Ergo hic sensus est. Quemadmodum quando Metellus honores petivit Verris prærogativam corrupit. Sic modo Metellus absolutionem Verri pro illo vult reddere de beneficio, & hoc quasi secretum prodit Cicero. *Idem.*

(k) *An me taciturum.*) Est hic epitherapeusis: ubi non emendatio dicti atrocissimi, sed confirmatio ponitur recte dixisse, causa subjecta cum quadam acrimonia. *Idem.*

(l) *Arcessit alter consul designatus Siculos.*) Hic est prærogativa, quam Metellus Verri pro prærogativis reddidit. nam hujus rei fuerat dilata narratio. *Idem.*

Arcessit alter consul.) Siculi minas secuti sunt consulis, non voluntatem vocantis. *Schol.*

(m) *Provisum.*) Quo modo, si comitiorum sors atque fortuna est? sed vult, totum pecunia Siciliensi, hoc est, corruptis a Verre tribubus, esse confectum. *Ascon.*

(n) *Quid est quæso Metelle.*) Investio ad Metellum consulem designa-

ſolum deſeruit, (*f*) ſed etiam (*g*) oppugnavit ac prodidit.
12 P. B. k depeculatio *alii.* (*h*) Cujus prætura urbana ædium ſacrarum fuit publicorumque operum k depopulatio: ſimul (*i*) in jure dicundo, bonorum poſſeſſionumque, (*k*) contra omnium inſtituta, addictio (*l*) & condonatio. (*m*) Jam vero omnium vitiorum ſuorum plurima & maxima conſtituit (*n*) monumenta & indicia in provincia Sicilia, quam iſte per triennium (*o*)[11] ita vexavit ac perdidit, ut ea reſtitui in antiquum ſtatum nullo modo poſſit: vix autem per multos annos, innocenteſque (*p*) prætores aliqua ex parte recreari ali-

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(*f*) *Sed etiam oppugnavit ac prodidit.*) Ut ſimilitudinem Carboniani criminis faceret. metaphora uſus eſt prælii. teſtimonium enim dixit (videntur hic Ciceronis deſiderari ÆDIUM SACRARUM) in ipſum templum Caſtoris propter ſarta tecta. *Idem.*

(*g*) *Oppugnavit & prodidit.*) Pejus prodere, quam oppugnare: propter quod, *oppugnare* inimici & hoſtis officium eſt; *prodere*, gravius, cum ad eos, qui amici eſſe debent, referatur hoc verbum. *Aſcon.*

(*h*) *Cujus prætura urbana ædium ſacrarum.*) Quemadmodum hic dicit, ſic diviſa ſunt crimina hujus præturæ urbanæ, ſcilicet juris dicundi, ſartorumque tectorum. *Idem.*

(*i*) *In jure dicendo.*) Id judicando. *Schol.*

(*k*) *Contra omnium inſtituta.*) Qui prætores urbani ante fuerunt. Sunt autem inſtituta prætorum in decretis interponendis, dijudicandiſque cauſis, *Aſcon.*

Contra omnium inſtituta addictio.) Addictio interdum poteſt e jure fieri. ideoque ut iniquitatem oſtenderet addidit. *Schol.*

(*l*) *Et condonatio.*) Προσχυρω ceu eſt addictio. *Idem.*

(*m*) *Jam vero omnium vitiorum ſuorum.*) Αὔξησις id. Tanta fecit Sicilia ut priſtina crimina ejus ante oculos omnium verterentur. *Idem.*

(*n*) *Monumenta & indicia.*) Omnia Monumenta dicuntur, quæ faciunt alicujus rei recordationem. ut Virg. *ferre ſui d. m. e. p. a.* Idem.

(*o*) *Ita vexavit ac perdidit.*) Nimirum; *Vexavit*, ingentis calamitatis uſum ſignificat. nam & ipſe ſupra ſic ait, *Populata, vexata, funditus everſa provincia.* VIRGILIUS:

Candida ſuccinctam latrantibus inguina monſtris
Dulichias vexaſſe rates. —— Aſcon.

(*p*) *Prætores aliqua ex parte ecreari.*) Ὑπερβολικῶς hoc partim dixit poſſe recreari. tantum læſit unius improbitas, ut vix per juſtos hoc ex parte poſſit ſanari. *Schol.*

---

11. *Ita vexavit ac perdidit.*) Revocavi lectionem mſſ. & Aſconii. item antiquitus editorum. ævi enim medii, *ita vaſtavit, vexavit.* &c. Gruter.

(*q*) *Suas*

aliquando posse videatur. Hoc prætore Siculi neque (q) suas leges, neque nostra senatusconsulta, neque communia jura 13 tenuerunt. tantum quisque habet in Sicilia, quantum (r) hominis avarissimi & libidinosissimi aut l imprudentiam subterfugit, aut (s) satietati superfuit. l imprudentia. Hotom.

V. NULLA RES per triennium, nisi ad nutum istius, judicata est: (t) nulla res tam m patria cujusquam atque m parva edd. vett. avita fuit, quæ non ab eo, imperio istius, abjudicaretur. (u) Innumerabiles pecuniæ (x) ex aratorum bonis, novo nefarioque (y) instituto, coactæ: z socii fidelissimi in hostium numero existimati a cives Romani servilem in modum cruciati & necati: homines nocentissimi propter pecunias judicio liberati: honestissimi atque integerrimi (b) absentes rei facti, c indicta causa damnati & ejecti: portus munitissimi, d maximæ tutissimæque urbes, piratis, prædonibusque patefactæ: nautæ militesque Siculorum, socii nostri atque amici, fame necati: classes

e opti-

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(q) *Suas leges.*) Regis Hieronis. omne enim jus aut civile est. aut quod proprium est civitatis. aut civium Romanorum, quod a populo Romano suscipit prs. (f. provincia *Grav.*) Jura gentium sunt neque communia jura populi Romani. nam hic inter decem legatos missus est qui ex senatusconsulto jura Siculis constitueret. *Scholiast.*

(r) *Hominis avarissimi & libidinosissimi.*) Libidinosus omnia perscrutatur. avarus nunquam satietate vincitur. Cum ergo hæc vitia habuerit Verres, constat esse Siculos spoliatos. *Idem.*

(s) *Aut satietate superfuit.*) Ergo nihil habent: quia avaritia nunquam satietate vincitur. *Idem.*

(t) *Nulla res tam parva.*) Tunc enim maxime dolemus quando a majoribus traditam possessionem amiserimus. *Idem.*

(u) *Innumerabiles p. a.*) Quæ in frumentaria dixit. *Idem.*

(x) *Ex aratorum bonis.*) Aratores frumenti decimam dare populo Romano solent. hos non una atque altera, sed tribus amplis decimis per mancipes a se subornatos, id est, publicanos, qui decumani vocantur, Verres exhausit. *Ascon.*

(y) *Instituto.*) Invento. *Schol.*

(z) *Socii fidelissimi in hostium numero existimati.*) Hic locus crimina continet exposita in ea oratione, quæ inscribitur de suppliciis. *Ascon.*

(a) *Cives Romani.*) De suppliciis. *Schol.*

(b) *Absentes rei facti.*) Ut Sthenius, & Heraclius. *Ascon.*

(c) *Indicta causa damnati & ejecti.*) Prohibiti in suam venire civitatem. *Schol.*

(d) *Maximæ tutissimaque u.*) Syracusanam significat. nam minus naves instructas Verres contra piratas misit. ideoque piratæ victores naves usque ad portum profecuti sunt Syracusanum, ibique classem p. R. incenderunt. *Idem.*

(e) *Opti-*

(*e*)optimæ atque opportunissimæ cum magna (*f*) ignominia populi Romani amissæ & perditæ.

14 (*g*) Idem iste prætor (*h*) monumenta (*i*) antiquissima (*k*) partim regum locupletissimorum, quæ illi ornamento urbibus esse voluerunt, partim etiam (*l*) nostrorum imperatorum,, quæ (*m*) victores civitatibus Siculis, (*n*) aut dederunt, aut reddiderunt, spoliavit, n nudavitque omnia. Neque hoc solum in statuis ornamentisque publicis fecit, sed etiam delubra omnia sanctissimis religionibus consecrata depeculatus est: deum denique nullum Siculis, qui ei paulo magis (*o*) affabre atque antiquo artificio factus videretur, reliquit. (*p*) In stupris vero & flagitiis nefarias ejus libidines commemorare pudore deterreor. simul illorum calamitatem commemorando augere nolo, quibus (*q*) liberos conjugesque suas, integras ab istius (*r*) petulantia conservare non licitum est.
15 At enim hæc ita commissa sunt ab isto, ut non cognita sint ab omnibus. Hominem esse arbitror neminem, qui nomen istius audierit, quin facta quoque ejus nefaria commemorare possit: ut mihi magis timendum sit, ne multa crimina prætermittere, quam ne qua in istum fingere existimer. Neque enim mihi videtur hæc multitudo, quæ ad audiendum convenit, cognoscere ex

n connudavitque. *MS.Grut.* P. LXIX.

me

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(*e*) *Optima atq. opportunissima.*) Optimæ bene fabricatæ aut bene armatæ aut ædificatæ. & hoc ad ignaviam pertiner perisse classem P.R. Opportunissimæ. in necessariis locis constitutæ. *Idem.*

(*f*) *Ignominia p. R. i.*) Quia & fugientem incenderunr classem P. R. piratæ cum mediocre esse malum si vel resistente. *Idem.*

(*g*) *Idem iste prætor m.*) De signis. *Idem.*

(*h*) *Monumenta.* Statuas & imagines. *Idem.*

(*i*) *Antiquissima regum locupl.*) Hieronem Agathoclen Dionysium Falarim significat. *Idem.*

(*k*) *Partim regum locupletissimorum.* Agarhoclis, aut Hieronis, Siciliæ regum. *Ascon.*

(*l*) *Nostrorum imperatorum.*) Scipionis, & Marcelli. dedit Marcellus, reddidir ex Africa Scipio. *Idem.*

(*m*) *Victores civitatibus S. aut d. aut reddidit.*) Marcellus subacta Syracusana civitare nihil abstulir. Scipio reddidir Africanus, quia quæ Afri rapuerunt de Sicilia post victoriam revocavir. *Schol.*

(*n*) *Aut dederunt.*) Id est donaverant quæ nunquam habuerunt. *Idem.*

(*o*) *Adfabre.*) Eleganter. *Idem.*

(*p*) *In stupris vero, & flagitiis.*) De Cleomenis uxore dicit *Ascon.*

(*q*) *Liberos.*) Pro filiabus. *Schol.*

(*r*) *Petulantia.*) Temeritate. *Idem.*

12. *Inania*

me causam voluisse; sed ea, quæ scit, (s) mecum recognoscere.

VI. QUÆ CUM ita sint, (t) iste homo amens ac perditus alia (u) mecum ratione pugnat. non id agit, ut alicujus eloquentiam mihi opponat: non gratia, non auctoritate cujusquam, non potentia nititur. simulat his se rebus confidere: sed video, quid agat: (neque enim agit occultissime) (x) proponit [12] inania mihi nobilitatis, hoc est, hominum (y) arrogantium nomina: qui non tam me impediunt, quod nobiles sunt, (z) quam adjuvant, quod (a) noti sunt. simulat se eorum præsidio confidere cum interea (b) aliud quiddam (c) jam diu machinetur.

Quam spem nunc habeat in manibus, & quid moliatur, 16
breviter jam, judices, exponam. sed prius, ut ab initio
res ab eo constituta sit, quæso, cognoscite. Ut primum e
provincia rediit, (d) redemptio est hujus judicii facta grandi

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(s) *Mecum recognosce.*) (f. nosse.) Cognoscimus nova, recognoscimus vetera. *Idem.*

(t) *Iste homo amens ac p.*) Qui prodidit tot. amens qui octare (superscript. occultare) nescit. *Idem.*

(u) *Mecum r. a. p.*) Temporis comperendinatione ad corrumpendum judicium. *Idem.*

(x) *Proponit inania mihi nobilitatis.*) Ut Curionis, & Metellorum trium, Hortensii, & Scipionis. hi enim Verri palam suffragabantur. *Ascon.*

(y) *Adrogantium nomina.*) Hortensium, Scipionem, Sisennam signif. Verris defensores. *Schol.*

(z) *Quam adjuvant quod noti s.*) Ac per hoc invidia laborabunt si quid ausi fuerint contra jus facere. *Idem.*

(a) *Noti sunt.*) Ide. ab omnibus observantur. nobiles sunt. nobiles semper ad bonam pene partem pertinent. Notus autem maxime inclinat ad malum quemadmodum in Cæciliana, mulier non solum nobilis sed etiam nota. *Idem.*

(b) *Aliud quiddam diu machinetur.*) Dilationem accusationis, & corruptionem judicii. *Ascon.*

(c) *Jam diu machinetur.*) Id est corrumpere judices. *Schol.*

(d) *Redemptio est hujus judicii facta.*) Sic quidam accipiunt, quasi hoc dicat Cicero, corrupti sunt isti judices. non hoc dicit, sed ait artifices quosdam corrumpendorum judicum pactos esse cum Verre, & redemisse semel omnem procurationem judicii corrumpendi suo periculo, absolutionisque præstandæ. *Ascon.*

Redemptio est hujus judicii facta.) Id. data est quibusdam pecunia qui se corrupturos esse judices promittebant. *Schol.*

12. *Inania nobilitatis:*) Ludit obscure ancipiti significatione vocabuli, ut & *nomina inania* dicat, quasi vana ac futilia: & *inania nobilitatis*, quasi veræ ac germanæ nobilitatis expertia. *Hotom.*

13. *Usque*

o *alii* ea mens. P. B. di pecunia. (e) o mansit in conditione, atque pacto 13 usque ad eum finem, dum (f) judices rejecti sunt. postea quam rejectio judicum facta est (g) quod & in sortitione istius spem 14 fortuna populi Romani, & in rejiciendis judicibus mea diligentia istorum impudentiam vicerat: (h) 15 renunciata est tota conditio.

(i) Præ-

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(e) *Ea mansit in conditione atque pacto.*) Hic est sensus. de pacto, inquit, & promissione corrumpendorum judicum non est recessum. sed postquam rejecti sunt judices, displicuit totum negotium redemtoribus, & resilierunt a conditione ac pacto *Ascon.*

Ea mansit in conditione.) Ut si non corruperimus aut eandem pecuniam aut ampliorem recipias. *Schol.*

(f) *Judices rejecti sunt.*) In quibus spes erat judicii corrumpendi. *Idem.*

(g) *Quod & in sortitione istius spem.*) Nam judices semper sortiebantur. & sortitione facta non omnes judicabant. sed electio fiebat & ejiciebantur ab utraque parte usque ad certum numerum inparem. Hoc ergo dixit quod ut ex sorte veri judices venirent fortuna fecit p. R. in rejectione vero ut severi non rejicerentur, mea industria. Per decurias erat senatus divisus. unam decuriam p. R. dabat ut ex hac judices rejicerentur. Ergo fortuna quidem p. R. fecit ut ea decuria daretur a p. R. quæ paucos habuit malos. mea autem diligentia fecit, ut meliores eligerentur. *Idem.*

(h) *Renunciata est tota conductio.*) *Renunciatio* dicitur recusatio ejus rei, quæ in pactum & promissionem venerat. *Ascon.*

Renuntiata est tota c.) Redemptio corruptelæ id. equestres (l. sequestres) pecunias reddiderunt. *Schol.*

---

13. *Usque ad eum finem, dum judices rejecti sunt.*) An non resipiunt aliquid profani illa? *ad eum finem.* Grut.

14. *Fortuna populi Romani.*) Lambinus *fortuna reipublicæ*. Res redit eodem, sed tamen cur abiit a scriptura recepta? sic sane etiam Pall. & Cujacii liber. cum scribitur *P. R.* notat utique *populum Romanum*, cum *R. P. Rempublicam*, de qua re totum exstat caput 14. amici nostri And. Schotti libro IV. Nodorum Ciceronianorum, quod adeatur. *Idem.*

15. *Renunciata est tota conditio.*) Hoc verum puto. Veneti tamen, & alii quidam libri *conductio* habent: haud scio, an pro *conditio*. Nam hæc inter se permutata sæpe vocabula scimus, & nescio an non sint diversa, quamvis Grammaticis secus videri sciam. *Camerar.* Omnino *conditio* esse scribendum contendit Gronovius Lib. IV. de Pec. Vet. c. 4. in fine, quum conditiones sint pactiones cautionibus & syngraphis factæ, promissa pecunia vel gratia. Idque ostendit e Suetonii Iulio c. XXIII. & ipso Cicerone Lib. II. de Invent. *Verburg.*

16. Ex

(*i*) Præclare se res habebat. (*k*) libelli nominum vestrorum, consiliique hujus in manibus erant omnium. (*l*) nulla nota, nullus color, nullæ sordes videbantur his sententiis (*m*) allini posse: cum iste repente (*n*) [16] ex alacri atque læto, 17

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(*i*) *Præclare se res h.*) Bene, commode. *Schol.*

(*k*) *Libelli nominum vestrorum.*) Moris erat, celebrata judicum rejectione, & haberi in officio prætoris, & in arca reponi nomina judicum selectorum. *Rejectio* autem idcirco dicitur, quia cum multi judices in consilio cum prætore suo judicaturi essent, qui quæsitor fuisset in publica causa, verbi gratia repetundarum, ambitus, majestatis, necesse fuerat eos primum de decuria senatoria conscribi, cum senatus judicaret, deinde in urnam sortito mitti, ut de pluribus necessarius numerus confici posset; Tertio, id est, post urnam, permitti accusatori ac reo, ut ex illo numero rejiciant, quos putaverint sibi aut iniquos, aut ex alia re incommodos fore. Solet autem ex moribus ac fama judicum illorum, quos aut rejiciebant, aut retinebant, voluntatis conjecturam facere populus, quis causæ suæ confidere, quis corrumpere judices vellet. Rejectione celebrata, in eorum locum, qui rejecti fuerant, subsortiebatur prætor alios, quibus ille judicum legitimus numerus compleretur. prima enim sortitio dicebatur. his perfectis, jurabant in leges judices, ut obstricti religione judicarent. cum jurassent omnes præter ipsum prætorem, nomina eorum libellis, ut supra diximus, continebantur, & ubique habebantur, ne pro selectis judicibus, ut fit in multitudine, aliqui suppositi corruptissime judicarent, itaque ad prætoris tribunal considerent ut judicaturi cum prætore suo. *Ascon.*

Libelli nominum v.) Nomina judicum apud quæstorem ponebantur. & aliquando quæsitor corruptus nomina pro nominibus inserebat. hoc est tollebat honestorum nomina & ponebat levium. Hoc sciens Cicero plures libellos fecit & per multos qui juxta tribunal starent, distribuit. scilicet ne quis auderet populo teste peccare. *Schol.*

(*l*) *Nulla nota, nullus color, nullæ sordes.*) Etsi hæc Cicero, quia contra Hortensium prosunt, sæpissime repetat: tamen, in qua causa, & a quo, & quo modo hæc facta sint, meminimus in Divinatione narrasse. illud factum tamen animadvertendum, quod allini sordes non tabulis, sed sententiis, figurate dixit. *Ascon.*

Nulla nota.) Id est varia cera. facit autem corrupti judicii mentionem ab Hortensio quod supra memoravit. *Schol.*

(*m*) *Adlini posse.*) Induci, inhærere, conglutinari. Mos erat judicum nomina libellis scribi & dari per singulas tribus ut scirent judicaturos. Hoc autem ad integritatem judicum fieri solebat. qui metu populi corrumpi minime audebant. *Idem.*

(*n*) *Ex alacri atque læto.*) *Alacris* sive, *alacer*, (utrumque enim dicimus) dicitur is, qui intentis est sensibus universis: quod est indicium

16. *Ex alacri atque læto.*) *Alacritatem* Cicero Tusculana IV. lætitiam

to, sic erat (o) humilis atque demissus, ut non modo populo Romano, sed etiam sibi ipse condemnatus videretur. (p) Ecce autem p repente, 17 his diebus paucis, (q) comitiis consularibus factis, (r) eadem illa vetere consilia (s) pecunia majore repetuntur, eædemque vestræ famæ fortunisque omnium (t) insidiæ (u) per eosdem homines comparantur. (x) Quæ res primo, judices, pertenui nobis argumento judicioque patefacta est: post aperto suspicionis introitu, ad omnia intima istorum consilia sine ullo errore pervenimus.

p Gulie. delet repente.

VII. NAM

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

dicium erecti animi, atque sublimis. nam e contrario *lacer* dicitur amputatis a corpore sensuum membris, hoc est autibus, oculisve. quæ significatio ad animum sæpe transfertur: ut enim plerunque afflicto animo sensibus non utimur rectis, sic *alacer* dicitur is, cui omnes sensus in loco quisque suo vegeti sunt & intenti. *Læti* vero qui vultu indicant adesse animum sincerum sensibus suis. Qua re cognita, illud quoque intelligitur, aliud esse *alacrem*, aliud *lætum*. Sunt, qui *alacrem* festinantem & properum dici putant, quasi alis acrem. *Ascon.*

Ex alacri atque læto.) Lætus animo. alacer motu corporis. qui ambulando manus jactat alarum in modum, ille proprie alacer dicitur. *Schol.*

(o) *Atque humiles.*) Animo quia reddita ei pecunia fuerat. *Idem.*

(p) *Ecce autem.*) Proprium hoc Ciceronis est in rebus improvisis. quod cum cura VIRGILIUS & legit, & transtulit, ut:

Ecce autem gemini a Tenedo. —— Ascon.

(q) *Comitiis consularibus.*) Sunt etiam ædilicia, & prætoria, & tribunicia comitia. *Idem.*

(r) *Eadem illa vetera consilia.*) Corrumpendi judicii. *Idem.*

Eadem illa vetera c.) De corrumpendo judicio. *Schol.*

(s) *Pecunia majore repetuntur.*) Ideo majore. quia ante populum corruperat ut consul Hortensius declararetur. *Idem.*

(t) *Insidia per eosdem h.*) Cæcilium & Hortensium significat. *Idem.*

(u) *Per eosdem.*) Per supra dictos redemptores conductoresque facinoris istius. *Ascon.*

(x) *Quæ res primo judices.*) Corruptionis apparatio. *Schol.*

---

titiam gestientem interpretatur. Proprie igitur *lætitia* animi est: *alacritas* autem, corporis. Itaque hominis *lætitia* propria, quippe quæ opinione constet: *alacritas* autem communis omnium animantium. Idem de Divinat. II. *Galli victores alacritate, & quasi lætitia ad canendum excitantur.* Hotom.

17. *His diebus paucis.*) Familiare Ciceroni, pro *paucis post diebus.* in orat. pro Cluentio, *Asinius autem brevi illo tempore occiditur, & venenum diebus paucis deprehenditur.* Hotom. Catullus:

Cœnabis bene, mi Fabulle
Paucis, si Dii dederint, diebus. GRÆV.

18. Cu

VII. NAM UT HORTENSIUS consul designatus, domum reducebatur e campo, [18] cum maxima frequentia, q a multitudine: fit obviam casu ei multitudini (y) C. Curio; quem ego hominem honoris potius, quam contumeliæ causa nominatum volo. Etenim ea dicam, (z) quæ ille, si commemorari noluisset, non tanto in conventu, (a) tam aperte palamque dixisset. quæ tamen (b) a me [19] pedetentim cauteque dicentur; ut & amicitiæ nostræ & dignitatis (c) illius habita ratio esse intelligatur. 18

q ac MS.

Videt (d) ad ipsum [20] fornicem Fabianum in turba Verrem. 19

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(y) *C. Curio; quem ego.)* Quæri solet. cur hoc de Hortensio, cur de aliis non dicat; quia nemo solebat precari veniam apud veteres de eorum compellatione nuda, quos negotium tangeret. Curionem autem patrem dicit. *Ascon.*

(z) *Quæ ille si commemorare noluisset.)* Ostendit eum stultum fuisse. qui ea quæ celanda erant palam dixit. *Schol.*

(a) *Tam aperte palamque dixisset.)* *Aperte*, ad verba pertinet non obscura: *palam*, ad præsentium multitudinem, & qualitatem frequentis loci. *Ascon.*

(b) *A me pedetemptim.)* Summatim. paulatim. Pedetemptim autem proprie dicimus, quando per loca lubrica incedentes temptamus utrum sit firmus incessus suspenso pede. *Schol.*

(c) *Illius habita ratio.)* Ne videar quasi inimicus. *Idem.*

(d) *Ad ipsum fornicem Fabianum.)* Fornix Fabianus arcus est juxta Regiam, in Sacra via, a Fabio censore constructus, qui a devictis Allobrogibus, Allobrox cognominatus est, ibique statua ejus posita propterea est. *Ascon.*

Ad ipsum fornicem Fabianum.) Arcus est prope Vestam. aut a Fabio quodam prætore dictus qui eum curavit. aut quia ibi multæ statuæ Fabiorum stant. *Schol.*

---

18. *Cum maxima frequentia a multitudine.)* Sic Pall. & editio Victorii. Lambinus maluit cum Hotomano *ac multitudine*; quod quidem in Cujac. ac vetuste cusis; sed mihi non æque satisfacit. *Gruter.*

19. *Pedetentim cauteque dicentur.)* Hoc loco Platonem imitatus videtur, apud quem Socrates de Protagora loquens sic inquit: ἐπειδὴ ἐν ἑώρων αὐτὸν οὕτως ἔχοντα τραχὺν, καὶ ἀγωνιῶντα, εὐλαβούμενος ἠρέμα ἠρόμην Et in orat. pro Cluentio, *A me tamen, ut æquum est, omnia caute pedetentimque dicentur, ut neque fides hujus defensionis relicta, neque cujusquam aut dignitas læsa, aut amicitia violata esse videatur.* Hotom.

20. *Fornicem Fabianum.)* *Fornicem*. veteres arcum triumphalem, quem nunc dicimus, appellabant. Monumentum esse solebat rerum in bello præclare gestarum. Vicerat autem Fabius Allobroges: e quibus spolia, ad columnas, quæ arcum sustinebant, affixerat. Positum in *Sacra via* fuisse declarat Cicero pro Plancio his

rem. appellat hominem, & [21] voce maxima gratulatur: ipsi Hortensio, qui consul erat factus, (e) propinquis, necessariisque ejus, qui tum aderant, verbum nullum facit: cum hoc consistit, hunc amplexatur, hunc jubet sine cura esse. *Renuntio*, inquit, *tibi te hodiernis comitiis esse absolutum*. (f) Quod cum tam multi homines honestissimi audissent, statim ad me defertur: immo vero, ut quisque me videret, narrabat. Aliis illud indignum, aliis (g) ridiculum videbatur. ridiculum iis, qui istius causam in testium fide, in criminum ratione, in judicum potestate, non in comitiis consularibus, positam arbitrabantur: indignum iis, qui (h) altius perspiciebant, & hanc gratulationem ad judicium corrumpendum spectare [1] arbitrabantur.

P. LXX.

[1] *Lamb.* videbant.

(i) Ete-

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(e) *Propinquis necessariisque.*) Atqui si ex (f. &) Hortensio amicus erat & Verri magis gratulari debuerat. qui summum honorem fuerat consecutus. Sed forte non poterat quia turba erat circa ipsum. Quid quod nec necessariis ejus gratulatus est quod est consuetudinis. ut vel per alios nostrum votum nuntiemus. Ostendit ergo nihil ab hoc de omni Verris absolutione cogitare, qui & amicos in felicitate positus contemnebat. *Schol.*

(f) *Quod cum tam multi homines.*) Dixi signum verum; signa possunt derivari ad alteram partem suam. Hoc signum conatur auferre. & argumento dat rumorem, populo scilicet, quod cum tam multi audissent aliis ridiculum vid. *Idem.*

(g) *Ridiculum.*) Quod dixit Curio. *Idem.*

(h) *Altius perspiciebant.* Interius. acutius melius. *Idem.*

---

his verbis: *Equidem siquando, ut fit, jactor in turba, non illum accuso qui est in summa Sacra via, quum ego ad Fabii Fornicem impellor: sed eum qui in meipsum incurrit atque incidit.* Ubi tamen corrupte *Fabium* legitur, idem libro de orat. II. *Etiam illa ridentur, quæ minuendi, aut agendi causa, ad incredibilem admirationem afferuntur: velut tu, Crasse in concione, ita sibi ipsum magnum videri Memmium, ut in forum descendens caput ad Fornicem Fabii demitteret.* Hotoman.

21. *Voce maxima victoriam gratulatur.*) A quibusdam libris manusc. abest vox, *victoriam*. ego censeo retinendam: nec tamen, si tollatur, multum de sententia hujus loci detrahatur. infra decem circiter post versibus, ibi, *& hanc gratulationem ad judicium corrumpendum spectare videbant*. versus est heroicus integer, a voce, judicium. qui si imprudenti Ciceroni excidit, & si locus mendo vacat, non video quomodo culpam effugere possit. Scribit enim ipse & in oratore perfecto, & alibi, vitiosum esse, in oratione soluta versum usurpare: atque adeo sententiam, duobus pedibus insignibus, qui versum oleant, terminare. Quare credibile est, ita a Cicerone scriptum esse, *spectare ad judicium corrumpendum videbant*.

(i) Etenim sic ratiocinabantur, sic honestissimi homines 20
inter se, & r mecum (k)loquebantur: (l) aperte jam, r me. MS.
ac perspicue (m) nulla esse judicia. qui reus pridie jam ipse se condemnatum putabat, is, posteaquam defensor ejus consul est factus, absolvitur. (n) Quid igitur? (o) quod tota Sicilia, quod omnes Siculi, omnes negotiatores, omnes publicæ privatæque litteræ Romæ sunt, nihilne id valebit? Nihil, invito consule designato. (p) Quid judices? (q) non crimina, non testes, non existimationem populi Romani sequentur? t non. omnia (s) in unius potestate ac moderatione vertentur?

t Num omnia in alis.

VIII. VERE LOQUAR, judices. vehementer me hæc res commovebat. Optimus enim quisque ita loquebatur. (t) Iste quidem tibi eripietur: (u) sed nos (x) non tenebimus judicia diutius. etenim quis poterit, Verre absoluto, (y)
transferendis judiciis recusare? Erat omnibus molestum; 21
(z) ne-

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(i) *Etenim sic ratiocinabantur.*) Qui intellegebant illam vocem ad corruptionem pertinere. *Schol.*

(k) *Loquebantur aperte.*) Apertum est, quod non latet. perspicuum quod omnibus notum est. *Idem.*

(l) *Aperte jam, ac perspicue nulla.*) Non ex sua persona hoc dicit Tullius: nam esset offensum. *Ascon.*

(m) *Nulla esse judicia jam.*) Quasi tractantium adlocutionem inducit. *Idem.*

(n) *Quid igitur.*) Objectio. *Idem.*

(o) *Quod tota Sicilia, omnes Siculi, omnes negotiatores.*) Ἐπεξήγησις, ut, quidquid subjectum est, intelligatur ejus esse, quod dixit, tota Sicilia. *Ascon.*

(p) *Qui jud.*) Iterum interrogatio. *Schol.*

(q) *Non crimina, non testes.*) Quia populus Romanus vult damnari nocentes. *Idem.*

(r) *Non.*) Responsio. (Legit enim, *non. omnia in unius.* quod male mutavit Gruterus. I. F. G.) *Idem.*

(s) *In unius potestate.*) Hortensii scilicet. *Ascon.*

(t) *Iste quidem tibi eripietur.*) Verba optimorum virorum qui mecum loquebantur. *Schol.*

(u) *Sed nos.*) Id est senatores. *Idem.*

(x) *Non tenebimus judicia.*) Finxit senatores dicere, non tenebimus judicia, mollius scilicet, quam si populares fingeret, dicentes, auferemus a senatu judicia. *Ascon.*

(y) *De transferundis.* Ad equites. *Schol.*

---

debant. Lambin. Cujaciano abest *victoriam*. adest Pall. editisque omnibus præterquam Lambinianis, alias & ego ipsam jugulassem, ceu superfluam. *Grut.*

(z) neque eos tam (a)[22] istius hominis perditi subita lætitia, quam (b) hominis amplissimi nova gratulatio commovebat. Cupiebam dissimulare me (c) id moleste ferre. (d) cupiebam animi dolorem vultu tegere, & taciturnitate celare. ecce autem (e) illis ipsis diebus, (f) cum prætores designati sortirentur, (g) & M. Metello obtigisset, ut is de pecuniis repetundis quæreret; nuntiatur mihi, tantam isti gratulationem esse factam, [23] ut is quoque domum pueros mitteret, qui uxori suæ nuntiarent.

Sane

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(z) *Neque eos tam istius hominis.*) Non commovebat spes Verris id senatores. quia sperabat absolvi se, GRATULATIO Curionis HOMINIS AMPLISSIMI id. Curionis. NOVA GRATULATIO COM; Bene addidit Nova. quod consule designato Hortensio cœpit gratulari. *Schol.*

(a) *Istius perditi lætitia.*) Verris. *Ascon.*

(b) *Hominis amplissimi gratulatio.* C. Curionis. *Idem.*

(c) *Id moleste ferre.*) Gratulationem Curionis. *Schol.*

(d) *Cupiebam anim. d. v. t.*) Quod in mediocri metu fieri potest. nam in majore dixit. Quod etiam toto corpore perhorresco. TEGERE. celare. *Idem.*

(e) *His diebus paucis, cum prætores designati sortirentur.*) Accusatio cœpta est nonis Augusti: & comitia consularia fuerunt v i. Cal. Augusti. nec multo post sortitio prætorum fuit, celebratis eorundem comitiis. *Ascon.*

(f) *Cum prætores designati sortirentur.*) Ex sorte enim accipiebant provincias. *Schol.*

(g) *Et M. Metello obtigisset, ut is de pecuniis repetundis.*) Sorte obveniebat unicuique prætori. hic ergo M. Metellus amicus Verris successurus Glabrioni fuerat. *Ascon.*

Et Marco Metello obtigisset ut his de pr.) Metelli tres fuerunt unus qui præ .... (Post hoc proximis amissis sequitur pars præfationis in lib. I. Act. II.) *Schol.*

22. *Istius hominis perditi &c.*) Hotomani editio non habet *hominis*, & delendam putabat Gulielmius. inveni tamen in olim cusis & Pall. *Grut.*

23. *Ut is quoque domum pueros mitteret.*) Hanc lectionem ex libris veteribus & impressis Hotomanus probat. ego in annotationibus in Eunuchum Terentii jampridem admonui, vocem, *pueros* inculcatam esse, eaque deleta legendum esse, *Ut is quoque domum mitteret, qui uxori suæ nuntiarent.* Sic enim legitur in optimis libris Manutianis. sic etiam cum alii scriptores Latini, tum Cicero in primis loqui solet, ut Philippica prima: *Misi pro amicitia qui hoc ei diceret.* Tusculan. II. *Mittunt etiam vulneribus confecti ad dominos qui quærant, quid velint.* & lib. I. ad Atticum, *Misimus qui pro vectura solveret.* ibid. *Nuntiavitque eo ipso die post meridiem missuram qui ad te proficisceretur.* ubi in vulgatis libris inepte legitur, *Missuram eum, qui ad te proficisceretur.* Cæsar lib. I. de bello Gal-

Sane ne hæc quidem res mihi placebat : neque tamen , 22
quid tantopere in hac forte metuendum mihi esset , intelli- P. R.
gebam . unum illud ex hominibus certis, ex quibus omnia comperi , reperiebam : (*h*) fiscos complures cum pecunia Siciliensi (*i*) a quodam senatore ad (*k* equitem Romanum esse translatos : 24 ex his quasi x. fiscos ad senatorem illum v relictos esse , (*l*) comitiorum meorum nomine . (*m*) divisores omnium tribuum noctu ad istum vocatos . v delatos MS. relatos al.

Ex

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(*h*) *Fiscos complures.*) Sportæ, sportulæ, sportellæ, nummum sunt receptacula : & sacci, sacculi saccelli, & crumenæ & vellereæ, & scorteæ, & manticæ, & marsupia. ita fisci, fiscinæ, fiscellæ, spartea sunt utensilia ad majoris summæ pecunias capiendas. Unde quia major summa est pecuniæ publicæ, quam priv , ut pro censu privato loculos & arcam & saccellos dicimus; sic pro publico thesauro ærarii dicitur fiscus. *Ascon.*

(*i*) *A quodam senatore ad equitem Roma.*) Horum nomina quidam inepte quærunt : quasi certum sit, quod dicitur, & non de industria fingatur a Tullio ad invidiam adversariorum & sui defensionem , quia cogitur novo modo causam agere horis brevioribus, quam mos est accusatoribus : itaque suspicantur senatorem alii Crassum, alii Hortensium. *Idem.*

(*k*) *Equitem Rom.*) Alii neminem proferunt ; alii Pub[illegible]cium quendam , temporibus illis in dividenda pecunia po ulo famosissimum . Pecunia Siciliensis est ex Siciliæ prædationibus capta. *Idem.*

(*l*) *Comitiorum meorum nomine.*) Ut ego ædilitate dejicerer, quam petebam. Post consularia enim & prætoria comitia ædilicia sequebantur. *Comitiorum autem meorum nomine* addidit , ut ostenderet , excepta hac pecunia totam ad corruptionem judicii destinatam esse. *Idem.*

(*m*) *Divisores omnium tribuum.*) Utrum legitimos habent omnes tribus divisores suos , quos Plautus *magistros curiarum* in Aulularia vocat his verbis :

Nam noster, nostræ qui est magister curiæ,
Dividere argenti nummos dixit in viros.

An, *divisores*, criminis nomen est ? sed si hoc esset, non sibi unum ex iis earum esse dixisset. *Idem.*

Gallico, *Qualis esset natura montis , & qualis in circuitu ascensus ; qui cognoscerent misit.* & paulo post , *Quamobrem placuit ei , ut ad Ariovistum mitteret , qui ab eo postularent* . nam quod in vulgatis legitur, *Ut ad Ariovistum legatos mitteret*, ex auctoritate trium librorum manuscriptorum repudio . Idem in lib. VII. *Præmittit ad Boios , qui de suo adventu doceant.* Fr. Fabritius.

24. *Ex his quasi x. fiscos ad Senatorem illum relictos esse.*) *Delatos esse* scriptum est in vetustissimo libro : quæ tamen lectio non placet. Cornelius Fronto Grammaticus in exemplis elocutionum citat Ciceronis locum in particula *ad*, quam docet poni pro juxta

23 Ex quibus quidam, (n) qui se omnia mea causa x facere debere arbitrabatur, eadem illa nocte ad me venit. demonstrat, qua iste oratione usus esset: y commemorasse istum, quam liberaliter eos tractasset etiam antea, (o) cum ipse præturam petisset, & proximis consularibus prætoriisque comitiis: deinde continuo esse pollicitum z quantam vellent pecuniam, si me ædilitate dejecissent. Hic alios negasse a audere: alios respondisse, non putare id perfici posse: inventum tamen esse fortem amicum, ex eadem familia (p) Q. Verrem, Romilia, (q) ex optima divisorum disciplina; (r) patris (s) istius discipulum atque amicum, qui H-S quingentis millibus depositis, id se perfecturum polliceretur: & fuisse b tamen nonnullos, qui se una facturos esse dicerent. quæ cum ita essent, sane benivolo animo me, ut magnopere caverem, præmonebat.

x facere *omisit Grav.*

y commem. istum. *Grut. pro glossa habet.*

z quantum vellet pecuniæ. *Victor.*

a se *addit Lamb.*

b tandem *Lamb.*

24 IX. SOLLICITABAR rebus maximis uno, atque eo perexiguo tempore. (t) urgebant comitia: & his ipsis oppugnabar grandi pecunia. instabat judicium: ei quoque nego-

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(n) *Qui se omnia mea causa debere arbitrantur.*) Locutio pro plena habetur: sed si quæras, quod integrum est, deest, *facere*, ut sit, omnia facere. & bene, *omnia* protulit, ut hæc proditio secreto actæ rei propter amicitiam videatur esse suscepta. *Ascon.*

(o) *Cum ipse præturam petisset.*) Ostendit Verrem non gratis factum fuisse prætorem urbanum; & alterum, Metellum, prætorem urbanum; alterum, prætorem Siciliæ, pecunia Verris similiter meruisse præturam. *Idem.*

(p) *C. Verrem Romilia.*) *C. Verrem* nomen est proprium. *Romilia* nomen est tribus, ablativi casus, ut sit, *ex Romilia*. Tribus enim urbanæ rusticæque omnes XXXV. numerantur: ex quibus aliquam necesse est, cujusque ordinis fuerit, civis Romanus obtineat. Moris autem fuit, ut cum aliquis civis Romanus ostendendus esset, significaretur aut a prænomine suo, aut a nomine, ut a cognomine, aut a cognatione, aut a tribu in qua censeretur, aut a curia, aut a censu, ut, si erat senator equesve Romanus. Sic alibi ait, *L. Claudium Palatina*. Idem.

(q) *Ex optima.*) Ironia est. *Idem.*

(r) *Patris istius discipulum.*) Tanquam divisorum magistri, *Idem.*

(s) *Istius.*) Verris scilicet. *Idem.*

(t) *Urgebant comitia.*) Hæ sunt res maximæ. *Urgebant comitia: instabat judicium: fisci minabantur.* Exquisite dictum. *Idem.*

---

vel circa. *Sed gravius* (inquit) *his affertur exemplum prima actione in Verr. quasi decem fiscos ad Senatorem relictos ex his.* quid si relatos legamus? *Ursinus.*

25. Qui

negotio fisci Sicilienses minabantur. (*u*) Agere quæ ad judicium pertinebant, libere, comitiorum metu deterrebar: petitioni toto animo servire, c propter judicium, non licebat. (*x*) minari denique divisoribus ratio non erat, propterea quod eos intelligere videbam, me hoc judicio (*y*) districtum atque obligatum futurum.

c *alii delent* propter judicium.

Atque hoc ipso tempore Siculis denuntiatum esse audio, primum ab Hortensio, domum ad illum ut venirent: Siculos sane in eo liberos fuisse, (*z*) 25 qui: quamobrem arcesserentur, cum intelligerent, 26 non venisse. Interea comitia nostra, quorum iste se, ut (*a*) ceterorum hoc anno comitiorum dominum esse arbitrabatur, haberi cœpta sunt. cursare iste homo potens (*b*) cum filio blando & gratioso, cir-

25 P. LXXI.

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(*u*) *Agere, quod ad judicium pertinebat, libere.*) Vel occupatione in petendo honore: vel quia accusatio libertatem & minas exigat, petitio blandimenta & preces. *Ascon.*

(*x*) *Minari denique diversoribus, ratio non erat.*) Cur enim minarer, inquit, corruptoribus, vel divisoribus, quos accusatione Verris impeditus accusare non possem, id ipsumque illi callidi homines intelligerent? *Idem.*

(*y*) *Districtum atque obligatum.*) Districtus potest & sine vinculis in diversum manu ducentium ferri: obligatus etiam nodis vinculorum in loco intelligitur. Plus est ergo, obligatum esse, quam districtum. *Idem.*

(*z*) *Qui quamobrem arcesserentur.*) Bene interposuit hæc ad causam non veniendi. nam, sine hac ad designatum consulem Siculos non venisse, contumaciæ videretur. sane & hic, & in primo capite Verrinarum animadvertitur inconsequens locutio, similisque solœcismi, siquidem, *non venisse*, legeris: nam si, *non venissent*, legeris, error non erit. *Idem.*

(*a*) *Ceterorum hoc anno.* Criminose. ut supra diximus, in Hortensium Metellosque. *Ascon.*

(*b*) *Cum filio blando, & gratioso.*) Fœminis, ac maxime meretricibus, blanditiæ conveniunt: gratia vero quæ potest in adolescentibus esse sine infamia? gratiam enim amicorum copiam modo dicit. *Idem.*

25. *Qui quamobrem arcess. &c.*) Molestiam his inhærentem advertit pater lib. I. Observ. cap. 1. ubi concludit pronomen deleri debere; quo facto omnia quidem sunt lenissima, sed constructio satis enitescit, *Siculos sane in eo liberos fuisse; qui cum intelligerent, quamobrem arcesserentur, non venisse.* Gronov.

26. *Non venissent.*) Omnes alii, *non venisse*. vide Asconium. *Hotom.* Recte Asconius ostendit, si *non venisse* legatur solæcismi similem & inconsequentem esse locutionem. Sed sic Ciceronem scripsisse, ut libri habent, vix mihi persuaserim. Si *qui* tollas, quod irrepsit, nullum σπλοικοφανὲς hic quenquam offender. Scri-

 psit

circum tribus: paternos amicos, hoc est, divisores, (c) appellare omnes, (d) & convenire. Quod cum esset (e) intellectum & animadversum: fecit animo libentissimo populus Romanus, (f) ut, cujus divitiæ me de fide deducere non potuissent, ne ejusdem d pecuniis de honore dejicerer.

d *alii* pecunia.

26 Posteaquam illa petitionis magna cura liberatus sum, animo cœpi multo magis vacuo ac soluto, nihil aliud, nisi de judicio, agere & cogitare. Reperio, judices, hæc ab istis consilia inita & constituta, ut, quacunque opus esset ratione, res ita duceretur, (g) ut apud M. Metellum prætorem causa diceretur. in eo esse hæc commoda: primum M. Metellum, amicissimum: deinde Hortensium consulem non solum, (h) sed etiam Q. Metellum: qui quam isti sit amicus, attendite. (i) dedit enim prærogativam suæ volun-

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(c) *Appellare.*) Quasi familiares. *Ascon.*

(d) *Et convenire.*) Quasi de promissorum debito. *Idem.*

(e) *Intellectum & animadversum.*) Intelligitur aliquid argumentis: animadvertitur sensibus præsenti anima utentibus: plerumque enim advertimus rem aliquam oculis, aut quovis sensu corporis sine animi intentione. ergo plus est *animadversum*, quam *intellectum*. an, ab aliis intellectum, ab aliis animadversum, intelligi possit? quod si est, rursus plus erit quam intelligere, animadvertere. *Idm.*

(f) *Ut cujus divitiæ me.*) Magna emphasi *divitias* dixit. & significat breviter, etiam sibi præmia prævaricationis oblata, sed frustra. *Idem.*

(g) ... *tellum causa diceretur.*) Prima confessio Verris. Innocentem judicem fugit. *Schol.*

Ut apud M. Metellum.) Hic Metellus est qui præsente Sulla & audiente de proscriptorum ardore & labe temporum dixit. & ideo stultus putabatur. De hujus familia omnes consules facti sunt. Hic a Kalend. Januariis de pecuniis repetundis fuerat quæsiturus. *Idem*

(h) *Sed etiam Q. Metellum.*) Subaudi, *consulem*. & ne error sit in nominibus, tenere vos oportet, tres Metellos esse; unum consulem cum Hortensio; alterum in urbe quæsitorem de pecuniis repetundis; tertium Siciliæ prætorem. *Ascon.*

(i) *Dedit enim prærogativam suæ voluntatis ejusmodi.*) Dilogia dicitur figura, cum ambiguum dictum duas res significat. Nam *præroga-*

---

psit Cicero, ut vidit J. Fr. Gronovius in Observationibus; *Siculos sane in eo libros fuisse, quamobrem arcesserentur cum intelligerent, non venisse.* Fuit inveterata menda, quæ Asconii tempestate jam hunc locum inquinarat. *Grævius.*

27. Qui

luntatis ejusmodi, ut isti pro prærogativis e eam reddidisse videatur. e jam MSS. & alii.

(k) An me taciturum tantis de rebus existimavistis? & 27
f in tanto reipublicæ existimationisque meæ periculo, cuiquam consulturum potius quam officio & dignitati meæ? f me in Lamb.
(l) Arcessit alter consul designatus Siculos: veniunt nonnulli, propterea quod g L. Metellus esset prætor in Sicilia. cum iis ita loquitur: Se consulem esse: fratrem suum alterum g alii Q.
Siciliam provinciam obtinere. alterum esse quæsiturum de pecuniis repetundis: Verri ne noceri possit, multis rationibus esse (m) provisum.

X. (n) QUID EST, quæso, Metelle, judicium corrum- 28

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

rogativa, præter justum integrumque beneficium, aut dictum, aut factum aliquid significat liberalius ab eo, qui nobis bene facturus est. Et rursus, *prærogativæ* sunt tribus, quæ primæ suffragium ferunt ante jure vocatas. Mos enim fuerat, quo facilius in comitiis concordia populi firmaretur, bina omnia de iisdem candidatis comitia fieri: quorum tribus *primæ prærogativæ* dicebantur, quod primæ rogarentur, quos vellent consules fieri: *secundæ*, jure vocatæ, quod in his, sequente populo, ut sæpe contigit, prærogativarum voluntatem, jure omnia complerentur. Hoc igitur dicit Cicero, Metellum vocando ad se Siculos, & eos minis deterrendo ab accusatione Verris, prope omne beneficium, corruptarum a se tribuum Verris pecunia, persolvisse. Vult enim, illum Verris pecunia consulem factum intelligi. *Ascon.*

Dedit enim prærogativam.) Ne quæreretur a Tullio unde hoc sciret. ideo hoc dicit. dedit enim prærogativum. Duo genera sunt populi prærogativum primum deinde jure vocatum. Prima pars prærogativi generis quicquid sensisset jure vocata firmabat. Ergo si quis honores petere voluisset. prærogativam classem corrumpebat. Dicitur prærogativa & signum voluntatis futuræ. Ergo hic sensus est. Quemadmodum quando Metellus honores petivit Verris prærogativam corrupit. Sic modo Metellus absolutionem Verri pro illo vult reddere de beneficio, & hoc quasi secretum prodit Cicero. *Idem.*

(k) *An me taciturum.*) Est hic epitherapeusis: ubi non emendatio dicti atrocissimi, sed confirmatio ponitur recte dixisse, causa subjecta cum quadam acrimonia. *Idem.*

(l) *Arcessit alter consul designatus Siculos.*) Hic est prærogativa, quam Metellus Verri pro prærogativis reddidit. nam hujus rei fuerat dilata narratio. *Idem.*

Arcessit alter consul.) Siculi minas secuti sunt consulis, non voluntatem vocantis. *Schol.*

(m) *Provisum.*) Quo modo, si comitiorum sors atque fortuna est? sed vult, totum pecunia Siciliensi, hoc est, corruptis a Verre tribubus, esse confectum. *Ascon.*

(n) *Quid est quæso Metelle.*) Invectio ad Metellum consulem designa-

P. B. rumpere, si hoc non est? testes, præsertim Siculos, (o) timidos homines & afflictos, non solum auctoritate deterrere, sed etiam consulari metu, (p) & duorum prætorum potestate? Quid faceres pro homine innocente & propinquo, cum propter hominem perditissimum atque alienissimum (q) de officio ac dignitate decedis: & committis, (r) ut quod ille dictitat alicui, 27 qui te ignorat, verum esse videatur?

29 Nam hoc Verrem dicere (s) ajebant, (t) te non fato, ut ceteros ex vestra familia, sed opera sua, consulem factum. Duo igitur consules & (u) quæsitor erunt ex illius voluntate.

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

signatum. Dicit hoc esse judicium corrumpere, si accusatores ab intentione revocaris. *Schol.*

(o) *Timidos homines & afflictos.*) Duplicavit timorem cum dixit causam timoris. *Idem.*

(p) *Duorum prætorum potestate.*) Potestatem magis ideo posuit. ut esset pro terroris nomine non pro hominis dignitate. *Idem.*

(q) *De officio & dignitate decedis.*) Officium est actus conveniens unius cujusque personæ. dignitas autem meritum senatoris. *Idem.*

(r) *Ut quod ille dictitat.*) Invisum Verrem omnibus facit. *Idem.*

(s) *Ajebant.*) Bene ad omnes contulit, ne interrogaretur a quo esset dictum. in ore est omni populo. Quod igitur Hortensius & Metellus. hic reddit quam spem nunc habeat in manibus & quid moliatur. Et est quæstio, an possit reus judicio absolvi. *Idem.*

(t) *Te non fato, ut ceteros ex vestra familia.*) Dictum facete & contumeliose in Metellos. Antiquum Nævii est:

Fato Metelli Romæ fiunt Consules.

Cui tunc Metellus consul iratus versu responderat senatio hypercatalecto, qui & Saturnius dicitur:

Dabunt malum Metelli Nævio poetæ:

De qua parodia subtiliter Cicero dixit, te non fato, ut ceteros ex vestra familia. *Ascon.*

(u) *Quæsitor.*) Prætor de pecuniis repetundis quæstionem exercens. Nam proprie *quæsitores* dicuntur criminalium quæstionum, ut VIRGILIUS:

Quæsitor Minos urnam movet. ——

Duo autem consules Q. Hortensius, Q. Metellus. Quæsitor M. Metellus. *Idem.*

---

27. *Qui te ignorat.*) Qui te non novit. Sic Terentius in Heauton.

Erras si id credis, & me ignoras Clinia.

In Eunucho.

Isti te ignorabant: postquam eis mores ostendi tuos,
Impetravi.

Cicero Acad. quæst. IV. *Majore etiam studio Lucullus Philosophiæ deditus fuit, quam qui illum ignorabant arbitrabantur.* Hotom.

28. A

tate. Non solum effugiemus, inquit, hominem (x) in quærendo (y) nimium diligentem, nimium servientem populi existimationi, M'. Glabrionem. [28] accedet nobis etiam illud: judex est (z) M. Cæsonius, collega nostri accusatoris, homo in rebus judicandis spectatus & cognitus: (a) quem minime expediat esse in eo consilio, quod conemur aliqua ratione corrumpere: propterea (b) quod jam antea, cum judex in (c) Juniano consilio fuisset, (d) turpissimum illud facinus non solum graviter tulit, sed tiam in medium protulit. [29] hunc judicem ex Kal. Januar. (e) non h habebimus. Q. Man-

h *alii* habemus. *alii addunt* necesse est.

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(x) *In quærendo nimium diligentem.*) Hic invisum facit omnibus Verrem, a quo repudiatos nominat judices. Non est enim innocens qui gravem judicem fugit. *Schol.*

(y) *Nimium diligentem.*) Hæc est artificiosa laudatio judicis sine suspitione assentationis, & tamen efficax ad benevolentiam. qui autem diligentem vituperare non poterat, pro crimine addidit *nimium*. TERENTIUS, *Ne quid nimis*. Ascon.

(z) *M. Cæsonius.*) Designatus ædilis cum Tullio, & ideo non judicaturus; quia & ædilis & judicis partes sustinere non poterat uno tempore, ut autem sagacem integritatem ejus ostenderet, non dixit, *quod corrumpamus*, sed *conemur corrumpere*. & non *aperta & plana corruptione*, sed *aliqua*. id est, vel exigua. *Idem.*

(a) *Quem minime expedit esse.*) Probabimus te Cæsoni integrum cum displices Verri. *Schol.*

(b) *Quod in Juniano consilio.*) Cui Junius præfuit. *Idem.*

(c) *Juniano consilio.*) Junius quæsitor fuit in Cluentii causa Verre prætore: in qua cum Oppianicus damnatus esset, defensor Oppianici tribunus pl. Quintius rem in invidiam adduxit, cum diceret pecuniam in judicio fuisse versatam: & cum incertum esset, ex qua parte esset profecta, populus Romanus non credidit ab Oppianico datam, quia damnatus erat, & errore multorum in falso crimine Cluentius fuit. hic ergo Cæsonius, damnatis aliis judicibus, non modo innocens pronunciatus est, sed etiam ex iis fuit, qui illa crimina Staleni, & Bulbi, & Guttæ, & ceterorum judicum detexerunt, cum Verres quoque turbatus subjectos judices esse diceret, & interpolatos libellos sortitionis judicum, quos libellos ipse obsignaverat. *Ascon.*

(d) *Et turpissimum facinus.*) Cum Oppianicum veneficii Cluentius accusaret. dedit majorem pecuniam & damnavit illum. Hoc Cæsonius prodidit. & Junium præpositum Quintius accusavit contra Pisone Frugi posito. nam quod dixit Turpissimum ceram tangit infamem. *Schol.*

(e) *Non habebimus.*) Quia ædilis futurus est; Homo TRISTIS. *Idem.*

---

28. *Accedet nobis etiam illud.*) Deest particula *sed*, quæ in manuscripto reperitur, necessaria, ut videtur, ad hujus loci sententiam, ut sit, *sed accedet*. Ursinus.

29. *Hunc judicem ex Kal. Jan. non habebimus.*) Locus animadver-

sione

30 Q. Manlium, & 30 Q. Cornificium, duos severissimos atque integerrimos judices, (*f*) quod tribuni plebis tum erunt, judices non habebimus. P. Sulpicius, 31 judex tristis & integer, (*g*) magistratum ineat i necesse est Nonis Decembr. M. Crepereius (*h*) ex (*i*) acerrima illa equestri familia & disciplina: *k* L. Cassius ex familia k tum ad ceteras res, tum ad judicandum severissima: Cn. Tremellius, homo summa religione & diligentia: (*l*) tres hi (*m*) homines veteres (*n*) tribuni militares sunt designati. ex Kal. Januar.

i oportet *MS.*

k *alii* cum.

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(*f*) *Quod in trib. pl. j. o. n. d.*) Quæsturam intelleximus. nam omnes ceteri magistratus Kalend. Jan. procedebant. Soli vero quæstores nonas Decembris. *Schol.*

(*g*) *Magistratum ineat necesse est nonis Decembribus.*) Eo die tribunus pl. futurus. *Ascon.*

(*h*) *Ex acerrima equestri illa familia.*) Novo modo laudem ab ignobilitate quæsivit, more suo laudans equites Romanos, & maxime, quia cum judicarent, sine infamia se gesserunt. *Idem.*

(*i*) *Acerrima.*) Fortissima, integerrima severissima. *Schol.*

(*k*) *L. Cassius cum ad ceteras res.*) Inde sunt leges Cassiæ tabellariæ de suffragiis libere ferendis, non voce, sed tabula. ille ille Cassius, qui cognoscendis criminalibus causis in primis quærendum esse dicebat, cui bono. *Ascon.*

Lucius Cassius.) Cassiana familia ideo severissima ad judicandum existimata est, quia sic judicabat· cui bonum fuit ut quæratur si ei prodesse poterat factum non utrum fecerit nec ne, *Schol.*

(*l*) *Tres hi homines.*) Optimi integerrimi antiquæ nobilitatis. *Idem.*

(*m*) *Homines veteres,*) Graves & severi. & vide figurate singulis additam laudem ex ore adversarii, veluti ostendentis, cur sibi isti omnes displiceant. *Ascon.*

(*n*) *Tribuni militares.*) Tribunorum militarium duo sunt genera. Primum eorum, qui *rufuli* dicuntur. hi in exercitu creari solent. Alii sunt *comitiati*, qui Romæ comitiis designantur. *Idem.*

---

sione dignus: ex quo illud intelligitur. quod sæpe dixi, non licuisse & Magistratus & judicis partes uno tempore sustinere, Etiam illud: multa in orationibus dicere Ciceronem ad tempus, non ad veritatem. Nam & Cæsonium hoc loco, & Cornificium paulo infra spectatos & integros appellat: cum in prima Epist. ad Atticum utrumque ut Consulatu, quem petebant, indignissimum, acriter perstringat. *Hotom.*

30. *Q. Cornificium.*) *Q. Cornuficius* incisum est in veteribus denariis, & Κορνουφίκιος item apud Appianum & Dionem: ita etiam hic scribendum esse opinor, *Ursin.*

31. *Judex tristis & integer.*) Donatus in illum Terentii locum, *Tristis severitas inest in vultu, atque in verbis fides*: *Ad laudem*, inquit, *interdum sumitur, non ad amaritudinem tristis*. Cicero, *Judex tristis & integer*. Hæc Donat. Servius in illud Virgilii, *Tristisque senectus*: *Severa*, inquit. *Cicero, judex tristis & integer*. Hotom.

32. Con-

nuar. non judicabunt. (o) Subsortiemur etiam in M. Metelli locum, quoniam is huic ipsi quæstioni præsuturus est. Ita (p) secundum Kalendas Januar. & prætore, & propè toto consilio commutato, magnas accusatoris minas magnamque judicii exspectationem ad nostrum arbitrium libidinemque eludemus. P.LXXII.

31 (q) Nonæ sunt hodie Sextiles. hora 1 nona convenire cœpistis. hunc (r) diem jam ne numerant quidem. Decem dies sunt (s) ante (t) ludos votivos, quos Cn. Pompejus facturus est. hi ludi dies quindecim auferent. (u) deinde (x) 32 continuo Roma-

1 *alii* octava.

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(o) *Subsortiemur etiam.*) Mire ostendit securitatem rei, tanquam ipse sit omnia facturus. *Ascon.*

(p) *Secundum Kalend.*) Juxta vel post. unde secundum cras dicimus. *Schol.*

(q) *Nonæ Sextiles.*) Sextiles, Augustæ: Quintiles, Juliæ, nondum enim nomina de Imperatoribus sumpserant. propter quam mutationem nominum VIRGILIUS ait:

Et incipient magni procedere menses;

Hac tota argumentatione significat Cicero, bis accusare se non posse; si accusandi consuetudinem servare voluerit, non servire brevitati. *Ascon.*

Nonæ sunt sext.) Hic jam ex sua persona loquitur. *Schol.*

(r) *Diem jam ne n. q.*) Id est adversarii. *Idem.*

(s) *Ante ludos v.*) De Victoria Sertoriana, aut Mithridatica, aut Piratica. *Idem.*

(t) *Ludos votivos.*) Hos Pompejus voverat, si Sertorium superasset. *Ascon.*

(u) *Deinde continuo Romani consequentur.*) Romani ludi sub regibus instituti sunt, *magnique* appellati, quod magnis impensis dati sunt: tunc enim primum ludis impensa sunt ducenta millia nummum. alii ideo *magnos ludos* dictos putant, quod Conso, consiliorum secretorum deo, id est, Neptuno laticum regi & rerum conditarum, & diis magnis, id est, laribus urbis Romæ, dati sunt: quibus ajunt raptas Sabinas esse, ut videatur propter hoc dicere VIRGILIUS:

—— *Magnis Circensibus actis.*

Nam & magni & circenses iidem sunt. *Idem.*

(x) *Cont. r.*) Id. ludi; fiunt autem mense Septembre. *Schol.*

32. *Continuo Romani consequentur.*) Oratorie pro paucis interjectis diebus; intersunt enim dies quatuor. Romanos autem instituisse traditur L. Tarquinius Priscus, primosque in Circo, qui Maximus dictus est, dedisse, bello cum Latinis feliciter gesto & Apiolis captis. Solennes deinde annui manserunt: primique Romani sunt nominati. Hi Junoni, Jovi & Minervæ ab Ædilibus curabantur: maximique etiam appellabantur: Livius lib. I. Cicero lib. Accusat. V. *Hotom.*

Romani consequentur. (y) Ita prope XL. diebus interpositis, tum denique se ad ea, quæ a nobis dicta erunt, responsuros esse arbitrantur: (z) deinde se ducturos,33 & (a) dicendo & (b) excusando, facile (c) ad 34 ludos Victoriæ. (d) cum his plebejos esse conjunctos: (e) secundum quos aut nulli aut pauci dies (f) ad agendum futuri sunt. Ita defessa ac (g) refrigerata accusatione, rem integram ad M. Metellum prætorem esse venturam. (h) quem ego hominem, si ejus fidei diffisus essem, judicem non retinuissem. Nunc tamen m eo animo sum, ut eo judice, quam præ-

m *alii* hoc.

32

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(y) *Ita prope* XL.) Quia non dixit quod dierum Romani. addidit prope deinde se ducturos γφέν legendum est. id tracturos tempus dicendo, respondendo, excusando causis occupationem fingendo. *Ascon.*

(z) *Deinde se ducturos.*) Dilaturos, moram facturos. *Idem.*

(a) *Dicendo.*) Longa oratione. *Idem.*

(b) *Excusando.*) Cur interdum non dicant. Admittebantur enim excusationes multæ etiam pro reo, aut occupationis alicujus, aut malæ valetudinis. *Idem.*

(c) *Ad ludos Victoriæ.*) Hos Sulla instituit bello civili victor. *Idem.*

Ad ludos Victoriæ.) Quos Sulla constituit post victoriam Marianam. *Schol.*

(d) *Cum his pleb. esse.*) Voluptarios. *Idem.*

(e) *Secundum quos.*) Plebejos ludos, quos exactis regibus pro libertate plebis fecerunt, aut pro reconciliatione plebis post secessionem in Aventinum. *Ascon.*

(f) *Ad agendum.*) Ad judicandum, postea enim feriæ sunt. *Schol.*

(g) *Refrigerato.*) Id. omni calore accusationis extincto. *Idem.*

(h) *Quem ego hominem.*) M. Metellum scilicet: in cujus locum subsortiendum judicem, ex persona Verris, supra dixerat: qui prætor futurus sit ex Kal. Jan., qui nunc in judicum numero est. *Ascon.*

Quem ego h.) Ὑποφορὰ Ηεγχιc id est rejecissem sicut alios suspectos jud. *Schol.*

---

33. *Et dicendo & recusando.*) Sic edidit Lambinus: in aliis quibusdam legitur, *accusando*, in aliis, *excusando*. quod verum esse ex Asconio intelligitur. Hunc autem locum de ludis Hotomanus illustravit cap. 15. lib. I. Observationum. ubi quod ait Ciceronem Verrina IV. admodum elatorie dixisse, *Ut dies* XLV. *inter binos ludos tollerentur*: sciendum est, in vetusto codice legi *dies* XXXV. *Fr. Fabrit.* Nullum dubium quin *excusando* legendum sit, & sententia suffragante & præter Asconium vetere anonymo scholiarum auctore. *Gravius.*

34. *Ludos Victoriæ.*) Qui committebantur VI. Kal. Oct. & per quinque dies fiebant. instituit eos L. Sulla, Telesino Samnitum duce dubia pugna victo. Vellejus lib. II. *P. Manut.*

35. *Et*

prætore, hanc rem transigi (*i*) malim: 35 & jurato suam; quam injurato aliorum (*k*) tabellas committere.

XI. NUNC (*l*) EGO, judices, jam vos consulo, quid mihi faciendum putetis. (*m*) id enim consilii (*n*) mihi profecto taciti dabitis, quod egomet mihi necessario capiendum intelligo. Si utar ad dicendum (*o*) meo legitimo tempore, (*p*) mei laboris, industriæ diligentiæque capiam fructum, & ex accusatione (*q*) perficiam, ut nemo umquam post hominum memoriam (*r*) paratior, (*s*) vigilantior, (*t*) 35 compositior ad judicium venisse videatur. Sed in

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(*i*) *Malim: & Jurato suam.*) Cum judex sit Metellus, tabellam judiciariam juratus accipiet. cum prætor fuerit, & non jurabit, quia non est moris, & in potestate habebit tabellas omnium judicum. *Ascon.*

(*k*) *Tabellas com.*) Non quia mos erat dare judici prætorii tabellas. Sed quia poterat jubere ut judices absolverent Gs Verrem. *Schol.*

(*l*) *Ego v. c.*) Utrum perpetua debeam uti oratione id. continua an per singula crimina debeam testes producere. *Idem.*

(*m*) *Id enim consilii mihi profecto taciti dabitis.*) Sermocinatio ista non decet judicum gravitatem: ideo, *Taciti*, dixit. sic agit autem, ut ostendat, se non debere horis legitimis abuti ad bis accusandum Verrem, cum possit pro una actione testimoniis uti tantum. *Ascon.*

(*n*) *Mihi prof. t. d.*) Bene conparticipes sui consilii facit judices. ne arroganter agere videatur. *Schol.*

(*o*) *Meo legitimo tempore.*) Aut perpetua oratione aut ex lege constituto. quia horis certis dicebant accusatores sive defensores perkλεπcyΔ;AM. Centum. & decemdies legitimum tempus erat. *Idem.*

(*p*) *Me laboris ind. dil.*) Industria qua invenimus. diligentia qua inventum perficimus. Alii dicunt industriam segnitiæ contrariam. aut quæ in persequendo officio labore non deficit. *Idem.*

(*q*) *Perficiam, ut nemo.*) Nunc illud est quod postea dicet: *ET NE aliter quam ego velim, meum laudet ingenium.* Ascon.

(*r*) *Paratior.*) Paratus accusator est, qui multa crimina objecturus est reo. *Schol.*

(*s*) *Vigilantior.*) Qui omnia circumspicit, ne reus evadat. *Idem.*

(*t*) *Copiosior.*) Ad varietatem dicendi retulit. *Idem.*

35. *Et jurato suam.*) Neque enim qui judex quæstionis erat, jurabat, quippe qui sententiam ipse non ferret, sed eorum, qui ipsi in consilio assidebant, tantummodo pronunciaret. Jurabat autem urbis Prætor, qui judices legebat de quæstione sententiam laturos, ut apparet ex orat. pro Cluentio. *Hotom.*

36. *Compositior.*) Verus interpres anonymus in libris, quos ille versavit, invenit, *copiosior*, quod sane prætulerim vulgato. Recte idem refert ad varietatem dicendi, perinde enim est, ac si Cicero dixis-

in hac laude industriæ meæ, reus ne (*u*) elabatur (*x*) summum periculum est. Quid est igitur, quod fieri possit? non obscurum, opinor, neque (*y*) absconditum.

33 Fructum istum laudis, qui ex perpetua oratione percipi potuit, (*z*) in alia tempora reservemus: (*a*) nunc hominem tabulis, testibus, privatis publicisque litteris, (*b*) auctoritatibusque accusemus; Res omnis mihi tecum erit, Hor-
C. B. tensi. dicam aperte. si te mecum dicendo, ac diluendis criminibus in hac causa contendere putarem; ego quoque in accusando atque in explicandis criminibus operam consumerem. nunc, quoniam pugnare contra me instituisti, non tam ex tua natura, quam (*c*) ex istius tempore & causa, malitiose; necesse est istiusmodi rationi aliquo consilio
34 obsistere. Tua ratio est, ut (*d*) secundum binos ludos mihi respondere incipias. mea, ut (*e*) ante primos ludos comperendinem. Ita fiet, ut tua ista ratio existimetur (*f*) astuta: meum hoc consilium, necessarium.

XII. Verum illud, quod institueram dicere, mihi rem tecum esse, hujusmodi est. Ego, cum hanc causam Siculorum rogatu recepissem, idque mihi amplum & præclarum existimassem, eos velle meæ fidei diligentiæque

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(*u*) *Elabatur.*) Evadat, effugiat. *Schol.*

(*x*) *Summum periculum est. obscurum.*) Est quod difficile invenitur. *Idem.*

(*y*) *Absconditum.*) Quod penitus ignoratur. *Idem.*

(*z*) *In alia tempora reservemus.*) In secundam actionem. *Ascon.*

(*a*) *Nunc hom. tab. test.*) Nam si voluerimus perpetua uti oratione quantum quidem ad eloquentiæ os .... *Idem.*

(*b*) *Auctoritatibus.*) Confirmationibus eloquentiæ scilicet. *Ascon.*

(*c*) *Ex istius tempore, & causa.*) Sensus est: non ingenii tui est, quod contra me malitiose exis: sed hoc ita expetit tempus hujus, hoc est, periculum Verris, & mala causa, quam suscepisti. *Idem.*

(*d*) *Secundum binos ludos.*) Post binos ludos, votivos, ac Romanos: *Idem.*

(*e*) *Ante primos ludos comperendinem.*) Id est, me & te dixisse profitens, comperendinationis judicibus faciam potestatem. *Idem.*

(*f*) *Astuta.*) Urbana: etenim urbs ἄςυ dicitur. Terentius, *An in astu venit*? Idem.

---

dixisset, qui uberius & copiosius sit persecuturus omnia Verris crimina. Si *compositior* retineas, explicandum est instructior, magis præparatus & meditatus ad hanc causam, ut de legibus: *Hæ rationes satis scite vobis instructa & composita videntur.* Sic III. de orat. *Cognoscere & componere causas*, est meditari & præparare, quid in causa dicendum sit. *Gravius.*

37. Ini-

tiæque periculum facere, qui innocentiæ abstinentiæque fecissent: tum, suscepto negotio, majus mihi quiddam proposui, in quo meam in rempublicam voluntatem populus Romanus perspicere posset.

Nam illud mihi nequaquam dignum industria conatuque 35
meo videbatur; istum a me in judicium jam omnium judicio condemnatum vocari, nisi ista tua intolerabilis potentia, & ea (g) cupiditas, qua per hosce annos (h) in quibusdam judiciis usus es, etiam in istius hominis desperati causa interponeretur. Nunc vero, quoniam hæc te omnis dominatio, regnumque judiciorum tantopere delectat: & sunt homines, quos libidinis infamiæque suæ neque pudeat, neque tædeat; qui quasi de industria in odium offensionemque populi Romani n irruere videantur: hoc me profiteor suscepisse, magnum fortasse onus, & mihi periculosum; verumtamen dignum, in quo omnes nervos ætatis industriæque meæ contenderem.

n *alii* incurrere.

Quoniam totus ordo, paucorum improbitate & audacia, 36
premitur & urgetur infamia judiciorum: profiteor, huic generi hominum me 37 inimicum, accusatorem odiosum, P.LXXIII.
(i) assiduum, acerbum adversarium. Hoc mihi sumo: hoc mihi deposco, quod agam in magistratu, quod agam (k) ex eo loco, ex quo me populus Romanus ex Kal. Januar. secum o agere de republica ac de hominibus improbis voluit. (l) hoc munus ædilitatis meæ populo Romano amplissimum pulcherrimumque polliceor. moneo, prædico, antedenuntio, (m) qui aut deponere, aut recipere, aut accipere, aut polliceri, aut sequestres, aut interpretes corrum-

o habere *MS. & ed. vet.*

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(g) *Cupiditas.*) Corruptionem judicum significat. *Ascon.*
(h) *In quibusdam judiciis.*) Terentii Varronis: ubi discoloribus ceris usus est, & ubi, ut supra diximus, elusit nobiles pueros. *Idem.*
(i) *assiduum.*) Molestum, addictum. *Idem.*
(k) *Ex eo loco, ex quo.*) De Rostris scilicet. *Idem.*
(l) *Hoc munus ædilitatis.*) Allusit ad ambiguitatem muneris, & Verris nomen bestiæ præferentis. *Idem.*
(m) *Qui aut deponere &c.*) *Deponitur* in sequestri: *accipitur* ab eo qui corrumpitur: *recipitur*, id est, promittitur ab eo, qui pro judicaturo spondet: *pollicetur*, qui apud se dicit aut præmium, aut sententiæ potestatem esse. *Sequestres* sunt, apud quos pecunia deponitur. *Interpretes*, per quos inducitur pactio. *Idem.*

37. *Inimicum &c.*) Lamb. *Inimicum odiosum. accusatorem assiduum, acerbum adversarium.*

rumpendi judicii solent esse, quique ad hanc rem aut potentiam, aut impudentiam suam professi sunt; abstineant in hoc judicio manus animosque ab hoc scelere nefario.

37 XIII. ERIT TUM consul Hortensius cum summo imperio & potestate: ego autem ædilis, hoc est, paullo amplius quam privatus, tamen hæc hujusmodi res est, quam me acturum esse polliceor, ita populo Romano grata atque jucunda, ut ipse consul in hac causa præ me minus etiam, si fieri possit, quam privatus esse videatur. omnia non modo commemorabuntur, sed etiam, expositis certis rebus, agentur. 38 quæ (n) inter decem annos, posteaquam

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(n) *Inter decem annos.*) Recte dixit. hoc enim tempus, quo senatus judicat, victore Sulla ab ordine equitum transferente judicia *Ascon.*

---

38. *Intra decem annos.*) Quum dicimus, *Intra decem annos*, hoc sine dubio significamus, minus decem annis, vel minus decem ab hinc annis: quod exemplis confirmandum est. Plautus in Curculione, III. 78.

Dimidiam partem nationum usque omnium
Subegit solus, intra viginti dies.

Livius lib. IV. *Decemviros legibus scribendis intra decem hos annos & creavimus, & e Repub. sustulimus.* Idem lib. IX. *Quid ego antiqua repetam? nuper intra decem annos C. Manius Dictatura seabdicavit.* Cæsar Lib. I. *Intellecturum, quid invicti Germani, exercitatissimi in armis, qui intra annos XIV. tectum non subissent, virtute possent, id est*, paulo minus annis XIV. proximis. Livius lib. IX. *Puberes ad triginta omnes intra annum cum stirpe exstinctos.* Idem lib. X. *Legem recitari jussit, qua inter decem annos eundem Consulem refici non liceret.* Similiter *intra Kalendas*, id est, ante exitum ejus diei. quod contra tamen apud Agellium ineptissime disputatur. Itaque cum mihi hujus scripturæ fides in dubium veniret, consului librum Asconii, in quo non *intra*, sed *inter*, & in manuscripto, & in Aldino reperi: quam lectionem longe probabiliorem & commodiorem esse judicavi. Video enim usurpatum ab hoc auctore esse multis in locis hoc dicendi genus, quod nostram sententiam planissime confirmat: ut in Orat. pro Quinctio: *Qui inter tot annos ne appellarit quidem Quinctium, cum potestas esset agendi quotidie.* Et pro lege Manilia: *Qui inter tot annos unus inventus est, quem socii in urbes suas cum exercitu venisse gaudeant.* Quibus ex locis hac locutione *inter tot annos*, nihil aliud significari videtur, quam per tot annos: quod etiam ex illo Titinnii intelligitur, apud Nonium Marc. *Qua inter decem annos nequisti unam togam detexere.* Similem etiam errorem irrepsisse video in librum Livii ab urbe condita primum: cum Aldus & veteres manuscripti habeant in eo loco, *Bina postea inter tot annos, tot bella, optima parta sunt spolia*: alii *intra* emendarunt, & hodie in multis impressis legitur. *Hotom. Inter decem annos*, omnio Pall. Cujac. mss. Hotom. editio-

quam judicia ad senatum translata sunt, in rebus judicandis nefarie flagitioseque facta sunt.

Cognoscet ex me populus Romanus, quid sit, quamobrem, cum equester ordo judicaret, (o) annos prope quinquaginta continuos, 39 nullo judice equite Romano judicante, ne tenuissima quidem suspicio acceptæ pecuniæ ob rem judicandam constituta sit; quid sit, quod judiciis ad senatorium ordinem translatis, (p) sublataque populi Romani in unumquemque nostrum potestate, (q) Q. Calidius damnatus dixerit, minoris H-S xxx. prætorium hominem honeste non posse damnari: quid sit, quod, P. Septimio senatore damnato, Q. Hortensio prætore de pecuniis repetundis, (r) 40 lis æstimata sit eo nomine, quod ille ob rem judicandam pecuniam accepisset. 38 P. B.

Qu

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(o) *Annos prope quinquaginta.*) Tanto enim fere tempore equester ordo judicavit lege Sempronia. *Ascon.*

(p) *Sublata populi Romani potestate.*) Scilicet sublata provocatione ad populum, hoc est, ad tribunos pl. *Idem.*

(q) *Q. Calidius damnatus dixerit, minoris sestertium tricies honeste n. p. d.*) Q. Calidius, M. Calidii oratoris pater, ex prætura Hispaniensi accusatus a Gallio, pro quo postea CICERO dixit, atque damnatus, cum sensisset judicibus pecuniam contra se datam, in eos judices, qui parvo pretio corrupti se damnaverant, exclamavit: *Vel idoneam*, inquit, *mercedem pro meo capite pacisci debuistis. hoc saltem honestatis esset in vobis, ut hominem pratorium non vili pretio venderetis.* &, *honeste*, ironice dictum est. *Idem.*

(r) *Lis æstimata sit.*) Hoc est, pecunia, de qua lis fuit, & propter quam condemnatus est, in summam redacta, quæ de rebus ejus exigeretur. Duæ res enim consequebantur damnationem. Altera redditio pecuniæ iis, ad quos pertinebat: in quo vel simpli, vel dupli, vel quadrupli ratio ducebatur. Altera exilii. *Idem.*

---

editioque Aldi Veteris; nam Junioris, *intra*, etiam contra ipsum Asconium. *Gruter.* Adde paterna ad Livium I. 10. quæ gemina sunt Fabricianis ad hunc locum. *Gronov.*

39. *Nullo judice equite Rom. &c.*) Hotomanus invitis libris legit de conjectura Joannis Lucanii, casu recto, *nulla &c.* sensu egregio. *Grut.* Grævius: *Annos prope quinquaginta continuos, nulla, ne tenuissima quidem: &c.* intermediis deletis. egregie.

40. *Lis æstimata sit in eo nomine.*) Omnes alii libri, *Æstimata sit eo nomine.* Et in orat. pro Cluentio, *P. Septimio Scævola litem eo nomine esse æstimatum. Æstimari* autem *lis dicitur*, cum reo damnato initur furtorum ejus omnium ratio atque æstimatio, ex qua summa quædam pecuniæ conficitur; ut sociis ereptæ pecuniæ restituantur. Nam continuo damnati bona Sectoribus auctione venduntur, qui eam summam Quæstoribus Ærarii repræsentent. *Hotomanus.*

 41. *C. Verre*

69 Quod in C. Herennio, quod in C. Popilio, senatoribus, (s) qui ambo peculatus damnati sunt: quod in M. Attilio, qui de majestate damnatus est, hoc planum factum est, eos pecuniam ob rem judicandam accepisse: quod inventi sunt senatores, (t) qui 41 C. Verre (u) prætore urbano sortiente, 42 exirent (x) in eum reum, (y) quem incognita causa con-

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(s) *Qui ambo peculatus damnati sunt.*) Quid Hoc, inquiet quispiam, ad judicium corruptum pertinet? respondebimus: litis æstimationem fieri non solum ex titulo propositi criminis, sed etiam ex aliis probationibus, quæ ex ante actis rebus apud judices constiterint. Hi, peculatus crimine proposito, etiam quas judicando pecunias ceperant, reddiderunt: similiter solvitur etiam illud, quod supra de pecuniis repetundis positum est. *Ascon.*

(t) *Qui C. Verre prætore urbano sortiente.*) Sic hoc criminose dicit, quemadmodum supra, Hortensio prætore. & totum hoc magis invidiose, quam vere, dicitur: nam ipse Verres pro testimonio dixit, in Juniano judicio adulteratas fuisse tabellas suas, in quibus suppositi judices essent ad sententiam corruptam ferendam. *Idem.*

.... fuisset susceptum. Similiter quemadmodum in Septimio senatore. *Schol.*

(u) *Pr. urb. sortiente.*) Ex sorte dante, quia ipse quasi prætor judices dabat. *Idem.*

(x) *In eum reum.*) Oppianicum significat. *Idem.*

(y) *Quem incognita causa condemnarent.*) Cum causam ante non audissent. Significat autem C. Fidiculanium Falculam, qui ad complendam Oppianici damnationem dicebatur esse suppositus. *Ascon.*

---

41. *C. Verre prat. urbano sortiente.*) Aut *absortiente* legendum, aut *sortiri* pro *subsortiri* positum, atque usurpatum est. Juniam enim subsortionem significat, de qua & hoc extremo libro, & in orat. pro Cluentio multa mentio est. Subsortiebatur autem non modo Prætor urbis: qui jus dicebat, sed una cum ipso is Prætor, qui quæstioni capitali præesset. Itaque non modo C. Verres, qui eo anno Prætor urbis erat, quo acta Oppianici causa est, subsortitus dicitur: sed etiam C. Junius qui ei quæstioni præfuit. Reponebantur autem in arcam Prætoris urbani, eorum qui mansferant judicum nomina, in libellis perscripta: Cicero pro Cluent. *Multa a C. Junio petita est, quod C. Verres Prætor urbanus homo sanctus & diligens, subsortitionem ejus in eo codice non haberet.* Et aliquanto post: *Ab illo enim, sive quod in legem non jurasset, sive quod ex lege subsortitus judicem non esset, multa petita esse dicitur.* Hotom.

42. *Exirent in eum reum.*) Non ex urna, ut fit, *Eorum nomina ex urna educerentur:* sicuti nonnulli existimant. Non enim ex urna nomen Falculæ exierat: sed *irent* simpliciter accipio, quasi dictum sit: Addirent ad illud judicium, & Prætori assiderent. *Idem.*

43 Li-

condemnarent: (z) quod inventus [p] est senator, qui cum judex esset, (a) in eodem judicio [q] & ab reo pecuniam acciperet, quam judicibus divideret, & ab accusatore, ut reum [r] damnaret. (b) Jam vero quomodo illam labem, ignominiam calamitatemque (c) totius ordinis conquerar? hoc factum esse in hac civitate, cum senatorius ordo judicaret, (d) ut discoloribus signis (e) juratorum hominum sententiæ notarentur? (f) hæc omnia me diligenter, (g) severeque acturum esse polliceor.

XIV. QUO ME tandem animo fore [s] putetis, si quid in hoc ipso judicio intellexero simili (h) aliqua ratione esse violatum atque commissum? cum [t] præsertim planum facere multis testibus possim, C. Verrem in Sicilia [t] multis

[p] *alii* fit.
[q] *alii delent* &.
[r] *alii* condemnaret.
[s] *alii* putatis.
[t] *Lamb. delet.* præfert

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(z) *Quod inventus est senator.*) Stalenum dicit ab utraque parte fuisse corruptum. quod adversus eum recitatum postea, in Cluentiana oratione vix purgat, ubi dicit a solo Oppianico sestertium DCXL. Cajo Ælio Staleno judici data pro numero judicum, qui corrumpendi essent. *Ascon.*

(a) *In eodem judicio.*) Cum consuetudo fuerit ut viginti & septem diebus judex audiret. Fidicolanius Falcula non audivit a principio sed triduo. quia forte subrogatus est. & sic Oppianicum damnavit. Ergo hic oratorie agit. Nam cum unus judex corruptus sit, augendi criminis causa omnes judices pecuniam accepisse dicuntur. *Schol.*

(b) *Jam vero quomodo ego illam labem, ignominiam,*) Tangit iterum judicium, in quo Hortensium dixit judicibus imperasse propter rei absolutionem. *Idem*

(c) *Totius ordinis conquerar hoc factum esse.*) Cum indignatione hoc est pronuntiandum. id est, tantum malum. *Idem.*

(d) *Ut discoloribus signis.*) Jam supra dictum est. *Signa* autem alii ceratas diverso colore tabulas; alii ab judicibus appositas tabulis ceras diversi coloris ajunt: ut hoc signum esset ad voluntatem rei sententiæ scriptæ. *Ascon.*

Ut discoloribus signis.) Post omnia crimina venit ad Hortensii facinus. ut cunctis pejus esse ostendat. *Schol.*

(e) *Juratorum hominum.*) Judicum scilicet, qui in leges antequam judicarent, jurare consueverant. *Ascon.*

(f) *Cum hac omnia a me diligenter.*) Diligenter ad inquirendum rettulit. *Schol.*

(g) *Severe.*) Cum gravibus sententiis & omnem misericordiam excludentibus. *Idem.*

(h) *Alia ratione esse violatum atque commissum.*) Id est quomodo tunc cum diversis coloribus tabulæ erant notatæ. Et perverse dixit. nam primum committitur & sic violatur aliquid sine commisso. Verbi causa si cogitaverit quis sacrilegium facere & non fecerit. *Idem.*

tis audientibus, sæpe dixisse, (*i*) *Se habere* (*k*) *hominem potentem, cujus fiducia provinciam spoliaret: neque sibi soli pecuniam quærere, sed ita triennium illud præturæ Siciliensis distributum habere: ut secum* (*l*) *præclare agi diceret, si unius anni quæstum in rem suam converteret: alterum patronis & defensoribus* u *suis traderet: tertium illum uberrimum quæstuosissimumque annum totum* (*m*) *judicibus reservaret.*

alii de-at *suis.*

41 (*n*) Ex quo mihi venit in mentem illud dicere, quod (*o*) apud M. Glabrionem nuper cum in rejiciendis judicibus commemorassem, intellexi vehementer populum Romanum commoveri me: arbitrari, fore, uti nationes exteræ legatos ad populum Romanum mitterent, ut lex de pecuniis repetundis judiciumque tolleretur. si enim judicia nulla sint, tantum unumquemque ablaturum putant, quantum sibi ac 43 liberis suis satis esse arbitrarentur. nunc, quod ejusmodi judicia sint, tantum unumquemque auferre, quantum sibi, patronis, advocatis x prætoribus, judicibus satis futurum sit. Hoc profecto infinitum esse. se avarissimi hominis cupiditati satisfacere posse, nocentissimæ victoriæ non posse.

P. LXXIV.

x prætori *Lamb.*

42 O commemoranda judicia, præclaramque existimationem y nostri ordinis! cum socii populi Romani judicia de pecuniis repetundis fieri nolunt, quæ a majoribus nostris sociorum causa comparata sunt. An iste nunquam de se bonam spem habuisset, nisi de vobis (*p*) malam opinionem ani-

alii ve-ri *male.*

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(*i*) *Se habere hominem potentem.*) Hortensium vult intelligi: scit enim hoc nimis valere ad minuendam ejus auctoritatem. *Ascon.*

(*k*) *Hominem potentem.*) Hortensium significat. *Schol.*

(*l*) *Praclare.*) Id. bene commode. *Idem.*

(*m*) *Quartum lucrum judicio reservaret.*) A persona judicum odii comparatio. *Idem.*

(*n*) *Ex quo mihi in mentem venit.*) Ex his scilicet quæ Verrem audivi dixisse *satisfacere posse nocentissima victoria non p.* hæc me dicente populus commotus est, quod de tollendo judicio repetundarum locutus fueram. *Idem.*

(*o*) *Apud M'. Glabrionem.*) Prætorem præsentis anni, quique præesset huic judicio. *Ascon.*

(*p*) *Malam opinionem animo inbibisset,*) Quia scilicet judicium corruptum esse speravit. *Schol.*

43. *Liberis suis satis esse arbitretur.*) Veneti *arbitrarentur*: id quod mihi nequaquam displicet, ac potius admodum probatur. *Camerar. Arbitrarentur*, est a Victoriana, placuitque Camerario. alludunque Pall. & ed. vet. in quibus *arbitrentur*, vulgata, *arbitretur*. Gruter.

44. *Con-*

animo (q) imbibisset? Quo majore etiam, si fieri potest, (r) apud vos odio esse debet, quam est apud populum Romanum, cum in avaritia, scelere, perjurio vos sui similes esse arbitretur.

XV. (s) CUI LOCO, per deos immortales, judices, consulite ac providete. moneo prædicoque id, quod intelligo, tempus z opportunissimum vobis hoc divinitus datum esse, ut odio, invidia, infamia, turpitudine totum ordinem liberetis. (t) Nulla in judiciis severitas, (u) nulla religio, nulla denique jam existimantur esse judicia. Itaque a populo Romano 44 contemnimur, (x) despicimur: gravi diuturnaque jam flagramus infamia. 45

z *alii delent* oport.

(y) Neque enim ullam aliam ob causam populus Romanus tribuniciam potestatem tanto studio requisivit: quam cum poscebat, verbo illam poscere videbatur, re vera judicia poscebat. (z) Neque hoc Q. Catulum, hominem sapientissimum atque amplissimum fugit, (a) qui Cn. (b) Pompejo, viro fortissimo & clarissimo, de tribunicia potestate referente, cum esset sententiam rogatus, hoc initio 44

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(q) *Inbibisset.*) Percepisset. *Schol.*

(r) *Apud vos odio esse.*) Quia scilicet tales vos speravit futuros. *Idem.*

(s) *Quo loco.*) Hoc est opinioni vestræ. *Idem.*

(t) *Nulla in judiciis severitas.*) Quia nocentes subtrahuntur. *Idem.*

(u) *Religio nulla.*) Quia pejeratur. *Idem.*

(x) *Despicimur.*) Vultu, verbo, simulatione. *Idem.*

(y) *Neque enim ullam aliam ob causam populus Romanus.*) Per annos continuos tres populus Romanus illo tempore tribuniciam potestatem flagitabat. hoc Cicero utitur ad invidiam judiciorum & infamiam senatu judicante. *Ascon.*

(z) *Neque hoc Q. Catulum f.*) Propter judiciorum iniquitatem quod P. R. tribuniciam potestatem reposcebat. *Schol.*

(a) *Qui Cn. Pompejo.*) In invidia tunc Pompejus fuit, quod consul redderet populo tribuniciam potestatem: sed totum Tullius ad sui temporis commodum refert, ut etiam Catuli sententiam in senatu demonstret. *Ascon.*

(b) *Pompejo viro f.*) Pompejo enim & Crasso consulibus reddita est tribunicia potestas. *Schol.*

---

44. *Contemnimur.*) Loquitur ut senator, quia censores eum Gellius, & Lentulus, qui tunc erant, in senatum legerant. anno autem superiore senator non fuerat. nam a censoribus Philippo, & Perperna, qui ante annos quatuordecim censuram gesserant, in senatum legi non potuit, cum ætate senatoria nondum esset. de qua suo loco dicemus. *P. Manut.*

initio est summa cum auctoritate usus: (c) *Patres conscriptos judicia male & flagitiose tueri : quod si in rebus judicandis* P. B. *populi Romani existimationi satisfacere voluissent, non tantopere homines fuisse tribuniciam potestatem desideraturos.*

45 Ipse denique Cn. Pompeius, (d) cum primum concionem (e) ad urbem consul designatus habuit; ubi (id quod maxime exspectari videbatur) ostendit, se tribuniciam potestatem restituturum, 45 factus est in eo strepitus & grata concionis admurmuratio. Idem in eadem concione cum dixisset, *Populatas vexatasque esse provincias : judicia autem turpia & flagitiosa fieri : ei rei se providere ac consulere :*

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(c) *Patres c. jud. m. & f. t.*) Ideo quod pr. tribuniciam desiderabat potestatem. *Schol.*

(d) *Cum primum concionem ad urbem consul designatus.*) *Ad urbem*, (non) in urbe. & sic dici solet de iis, qui cum potestate provinciali aut nuper e provincia revertissent, aut nondum in provinciam profecti essent. Pompejus autem pro consule de Hispania, Sertorio victo, nuper venerat, & statim habuerat concionem de restituenda tribunicia potestate, Palicano tribuno pleb. *Ascon.*

(e) *Ad urbem cons. designatus.*) In urbe vel prope urbem. quoniam interdum extra urbem consules concio . . . . *Schol.*

---

45. *Factus est in eo strepitus & grata concionis admurmuratio.*) Consuetudo populi; cum quid, quod sibi placeret, in concione audisset, teneri non poterat, quin summissa voce, alius alii bene & præclare dictum insusurraret. In orat. pro Pomp. cum orator obscure Lucullum avaritiæ notasset, ea re lætus populus insusurrare cœpit, significari Luculum, *Vestra*, inquit, *admurmuratio facit, Quirites, ut agnoscere videamini, qui hac fecerit, ego autem neminem nomino.* Idem etiam in Curia Senatorum mos erat. ut in Pisonem, *Quo quidem tempore cœpi P. C. fructum immortalem vestri in me & amoris, & judicii, qui non admurmuratione, sed voce, & clamore, abjecti hominis & semivivi furorem petulantiamque fregistis.* Et Ep. ad Q. frat *Multa feci verba de toto furore latrocinioque P. Clodii. Eum tanquam reum accusavi, multis & secundis admurmurationibus.* Quintilianus lib. X. *Conveniens etiam ambulatio quadam, propter immodicas laudationum moras.* Et aliquanto post, *Unde moveor ut ne id quidem transeam ineptissime fieri, inter moras laudationum, aut in aurem alicujus loquuntur, aut cum sodalibus jocantur,* &c. Sed alia erat populi acclamatio adversa, *qua*, ut Cicero de orat. I I. scribit, *aut orationis peccato aliquo excitatur, si aspere, si aroganter, si turpiter, si sordide, si quoquo animi vitio dictum esse aliquid videatur.* Eam ipse sustinuit, cum pro C. Rabirio diceret: *Nihil*, inquit, *me clamor iste comovet, sed consolatur, cum indicat esse quosdam cives imperitos, sed non multos. Nunquam mihi credite, populus R. hic qui silet, Consulem me fecisset, si vestro clamore perturbatum iri arbitraretur.* Hotom.

46. *Nunc*

lere velle: tum vero non strepitu, sed maximo clamore suam populus Romanus significavit voluntatem.

XVI. 46 NUNC AUTEM (*f*) homines in speculis sunt: 46
(*g*) observant, quemadmodum sese unusquisque a vestrum a *alii* nostrum.
gerat in retinenda religione, conservandisque legibus. vident adhuc (*h*) post legem tribuniciam (*i*) 47 unum senatorem vel tenuissimum esse damnatum. (*k*) quod tametsi non reprehendunt, tamen magnopere quod laudent, non habent. Nulla est enim laus ibi esse integrum, ubi nemo est, qui aut possit, aut conetur corrumpere.

Hoc est judicium, in quo vos de reo, populus Romanus 47
de vobis judicabit. in hoc homine statuetur, possitne, senatoribus judicantibus, homo nocentissimus pecuniosissimusque damnari. Deinde est hujusmodi reus, in quo homine nihil sit, præter summa peccata, maximamque pecuniam: ut, si liberatus sit, nulla alia suspicio, nisi ea, quæ turpissima est, residere possit. (*l*) non gratia, (*m*) non b ullis
cognatione, non b aliis recte factis, non denique c aliquo *Lamb. male.*
(*n*) me- c *MSS. Grut.* alio.

ASCONIUS.

(*f*) *Homines in speculis sunt.*) Scilicet equester ordo, & urbana plebs, & omnes, qui favent tribuniciæ potestati.

(*g*) *Observant.*) Modo speculantur, alias venerantur. VIRGILIUS;

Præterea regem non sic Ægyptus, & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes
Observant. ———

(*h*) *Post legem tribuniciam.*) Ex quo lex fertur de tribunicia potestate restituenda.

(*i*) *Unum hominem vel tenuissimum.*) Pauperem, qui, unde judices corrumperet, non haberet. Dolabellam autem significat.

(*k*) *Quod tametsi non reprehendunt.*) Potuit enim dici, quid ergo? noxius si pauper sit, non est damnandus?

(*l*) *Non gratia.*) Non vult amicum videri Hortensii Verrem, sed tantummodo prædæ participatione sociatum.

(*m*) *Non cognatione.*) Hoc ad Metellum collegam Hortensii pertinet, qui illum, tanquam si sit cognatus, defendit.

---

46. *Nunc autem homines in speculis sunt.*) Videtur hic locus translatus ex illo Dinarchi. Ὁρᾶτε γὰρ ὦ Ἀθηναῖοι· ὅτι παρὰ μὲν ὑμῖν Δημοσθένης οὑτοσὶ κρίνεται, παρὰ δὲ τοῖς ἄλλοις, ὑμεῖς οἱ σκοπῶσι τινά ποτε γνώμην ἕξετε περὶ τῶν τῇ πατρίδι συμφερόντων, καὶ πότερον τὰς ἰδίας τούτων δωροδοκίας καὶ πονηρίας ἀναδέχεσθε εἰς ὑμᾶς αὐτούς, ἢ φανερὸν πᾶσιν ἀνθρώποις ποιήσετε, ὅτι μισεῖτε τοὺς κατὰ τῆς πολιτείας δῶρα λαμβάνοντας. Ursinus.

47. *Unum Senatorem vel tenuissimum esse damnatum.*) Sic nostri libri & editi. at Asconius citat, *unum hominem vel*, Grut.

48. *De-*

h *alii* demovere. i *Lbmb.* dilectoque.

vera & certa posſit ſententia h demovere : intelliget populus Romanus integerrimo atque honeſtiſsimo prætore, i delectoque conſilio, nocenti reo magnitudinem pecuniæ plus habuiſſe momenti (*a*) ad ſuſpicionem criminis quam (*b*) ad rationem ſalutis.

53 XVIII. MIHI CERTUM eſt non committere, ut in hac cauſa prætor nobis conſiliumque mutetur; non patiar rem in id tempus adduci, ut Siculi, quos adhuc (*c*) ſervi deſignatorum conſulum non moverunt, cum eos novo exemplo univerſos arceſſerent, eos tum lictores conſulum vocent : ut homines miſeri, antea ſocii atque amici populi Romani, nunc ſervi ac ſupplices, non modo jus ſuum fortunaſque omnes eorum imperio amittant, verum etiam deplorandi juris ſui poteſtatem non habeant.

k *alii* xxx. l *alii* reſpondere.

54 Non ſinam profecto, cauſa a me perorata, (*d*) k quadraginta diebus interpoſitis, tum nobis denique l reſpondeant, 54 cum accuſatio noſtra in oblivionem diuturnitate adducta ſit : non committam, ut tum res judicetur, (*e*) cum hæc fre-

ASCONIUS.

(*a*) *Ad ſuſpicionem criminis*. Quod multum rapuit.

(*b*) *Ad rationem ſalutis*.) Ut corruptis judicibus reus reſervetur.

(*c*) *Servi deſignatorum conſulum*.) Mentionem facit illius rei, quam de Metello ſupra monſtraverat, quod Siculos domum arceſſitos jam ante conterruit.

(*d*) *Quadraginta diebus interpoſitis*.) Iis, qui ſunt per binos ludos, votivos, atque Romanos : quos alii bini conſecuturi erant, Victoriæ, atque plebeji.

(*e*) *Cum hac frequentia totius Italiæ Roma diſceſſerit*.) Frequentiam dicit plebis ruſticæ, cui voluit judicii exitu notam eſſe integritatem ſuam. convenerat autem ex municipiis cujuſcunquemodi multitudo, aut propter comitia ſuffragiorum cauſa, aut ludorum votivorum, Romanorum, Victoriæ, plebejorum, aut ut cenſeretur apud cenſores Gellium & Lentulum, qui tunc erant.

---

ro. Cicero ipſe ad Lentulum, *eſt vero*, inquit, *probandum, cum ob id ipſum fractum fuiſſe animo, in quo cum omnes homines, tum M. illum Scaurum, ſingularem virum, conſtantia & gravitate ſuperaſſet*. Ejuſdem conſtantia laudatur in orat. pro Fonteio. *Principem ſenatus fuiſſe*, ſignificat in oratione pro filio. *P. Manut.*

53. *Non patiar rem in id tempus adduci*.) J. Fr. Gronovius obſervat. I. 11. docet Ciceronem ſcripſiſſe, *nec patiar rem in id tempus duci*. Ut *ducere judicium, bellum, diem*. & ſupra : *Ut quacunque opus eſſet ratione res ita duceretur, ut apud M. Metellum prætorem cauſa diceretur*. Item : *Deinde ſe ducturos & dicendo & excuſando facile ad ludos Victoriæ*. Veriſſime. *Grævius*.

54. *Cum accuſatio noſtra in oblivionem diuturnitate ſit adducta*.) Veneti, & alii. *In oblivionem diuturnitatis*; neque aliam lectionem ſub-

frequentia totius Italiæ Roma discesserit: quæ convenit uno tempore undique, comitiorum, m judiciorum, censendique causa. (f) Hujus judicii, & laudis fructum, & offensionis periculum, vestrum: laborem, sollicitudinemque, nostram: scientiam quid agatur, memoriamque quid a quoque dictum sit, omnium puto esse oportere. m ludorum *Lamb.*

(g) Faciam hoc non novum, sed ab n iis, qui nunc principes nostræ civitatis sunt, ante factum, ut testibus utar statim. (h) illud a me novum, judices, cognoscetis, quod ita testes constituam, 55 ut crimen totum explicent: (i) ubi id interrogando, argumentis atque oratione firmavero, tum testes ad crimen accommodem. ut nihil inter illam usitatam accusationem, atque hanc novam intersit, nisi quod in illa tunc, cum omnia dicta sunt, testes dantur: hic in singulas res dabuntur: ut illis quoque eadem interrogandi facultas (k) argumentandi dicendique sit. (l) 56 Si quis erit, qui

55 *alii* aliis. P. LXXVI.

ASCONIUS.

(f) *Hujus judicii, & laudis fructum, & offensionis periculum vestrum.*) Figura Zeugma: ad singula enim subaudiendum est, puto esse oportere.

(g) *Faciam hoc non novum, sed ab iis, qui nunc principes nostræ civitatis sunt, ante factum.*) Verum dicit, etenim L. Licinius, & item M. Licinius, ambo consulares: Marcus vero etiam triumphalis fuit. Hi cum accusarent L. Cottam, non usi sunt oratione perpetua, sed interrogatione testium causam peregerunt.

(h) *Illud a me novum cognoscetis.*) In eo se dicit novi aliquid allaturum, in quo diligentius crimen expositurus est, quam qui ante ipsum breviter accusaverunt.

(i) *Ut ibi id interrogando.*) Apparet ex hoc dicto, testes suos etiam ipsum accusatorem interrogare consuesse.

(k) *Argumentandi dicendique sit.*) *Argumentari*, est argumentis uti ad rem probandam: *dicere*, amplificatione uti ad rem dilatandam, & ad delectandum commovendumque auditorem oratione perpetua.

(l) *Si quis erit, qui perpetuam orationem s*) Vides quod argumentis se usurum nou negat jam modo, quamquam perpetuam orationem se neget habiturum in hac actione, quæ prima est.

Si quis erit, qui perpetuam orationem accusationemque.) Bene hæc separavit: ut ostenderet, etiam sine perpetua oratione accusationem tamen esse: & intelligi posset, ut res non una, sed ut duę sunt.

---

subjici oportuisse existimo. *Camerar.* Nonnulli alios libros secuti *diuturnitatis.* quam correctionem, ut docto homine indignam, silentio potius quam argumentis refutandam puto *Hotom.*

55. *Ut crimen totum explicem. ubi id interrogando, argumentis &c.*) Hotomanus conjicit, *interrogando explicem; ubi id argum.* invasitque statim Lambinus; sed præter vett. libros. *Grut.*

56. *Si quis erit qui perpetuam orationem, accusationemque desideret,* altera

qui perpetuam orationem accusationemque desideret, altera actione audiet. (*m*) nunc id, quod facimus (ea ratione

o facimus *delet Lamb.* o facimus, ut malitiæ illorum consilio nostro occurramus) 57 necessario fieri intelligat.

56 Hæc primæ actionis erit accusatio. Dicimus, C. Verrem, (*n*) cum multa libidinose, multa crudeliter in cives Romanos, atque in socios, multa in deos hominesque nefarie fecerit, tum præterea (*o*) quadringenties sestertium ex Sicilia contra leges abstulisse. Hoc testibus, hoc tabulis privatis publicisque auctoritatibus, ita vobis planum faciemus, ut

ASCONIUS.

(*m*) *Nunc id, quod facimus, ea ratione facimus.*) Inconsequens locutio, & obscura non minus est, quam illa in fine orationis pro Ligario. nisi forte *facimus* semel ponitur.

(*n*) *Cum multa libidinose, multa crudeliter in cives, atque socios.*) A specie cœpit, & subjunxit genus; dicendo postea, in deos atque homines. sed non est vitium, quod pro auxesi positum, non pro ratiocinatione est.

(*o*) *Sestertium quadringenties.*) Diximus de hac quæstione. Summæ variæ. in Divinatione enim *sestertium millies* dixit. quod solvimus, quod adhuc non erat insinuata criminum ratio Ciceroni: & quod ex persona Siciliæ loquebatur, augere voluit veritatem: & quoniam, spe dupli vel quadrupli repetitionis, quantumvis accusatori progredi licuit. nam quamvis sestertium octingenties dupli nomine exigi usus est, sestertium tamen quadrigenties tantummodo repetitum est: ad gratiamne Hortensii, an suam; an etiam conniventia Ciceronis ipsius, parum comperimus.

---

altera actione audiet.) Moris erat tum in publicis, tum in privatis judiciis, ut, si judicibus non liquerer, ut *amplius cognoscendum* pronunciaret. cujus rei exemplum libro Accusarionis primo infra reperies, & in Bruto. Iraque de inregro causa agebatur, & cognoscebatur. In hoc vero repetundarum judicio, lege Glauciæ, qua hoc Verris judicium constitutum est, jubebatur, ut bis causa ageretur. Hoc igitur dicit, prima hac actione interrupta atque intercisa utemur oratione: altera vero, id est, post comperendinationem, perpetua. Similiter in orat. pro Fonteio, *Fontejus ita duabus actionibus accusatus est, ut objectum nihil sit, quo significari vestigium libidinis possit.* Et pro Cæcina, *Decemviri prima actione non judicaverunt. postea re quasita & deliberata, sacramentum justum judicaverunt.* Sic pro Cluent. supra. *Hac igitur, ut apparet, prior actio est, aut potius prioris actionis initium, qua novem continuis diebus transacta est.* Horom.

57. *Necessario fieri intelligat.*) Veneti *intelligant*, æque obscuro sensu, quem una particula inserta poterat perficere, ut hoc modo torus hic locus legeretur: *Nunc id, quod facimus (ea enim ratione facimus, ut malitia illorum consilio nostro occuramus) necessar o fieri intelligant.* Camer.

(*p*) *Di-*

ut hoc statutis, etiam si spacium ad dicendum nostro commodo, vacuos que dies habuissemus, tamen oratione longa nihil opus fuisse. (*p*) Dixi.

ASCONIUS.

(*p*) *Dixi.*) Moris veterum fuit, cum satis visum esset fluxisse verborum, hanc sibi necessitatem finiendæ orationis imponere, ut dicerent ad ultimum, *dixi*.

Quod etiam, ab utraque parte oratione consumpta, ut in consilium dimitterentur, prætor soleret pronunciare, *dixerunt*.

Bene ergo Tullius, denuncians adversariis compendium brevitatis, hoc verbo usus est, *dixi*.

Non autem ibi finitur prima actio: inducentur enim dehinc a Tullio testes: quorum verba in oratione conscribere, nullius elegantiæ fuit. Multis autem diebus prima actio celebrata est, dum testes Verris producuntur criminum diversorum, dum recitantur publicæ privatæque litteræ. Quibus rebus adeo stupefactus Hortensius dicitur, ut rationem defensionis omitteret: adeo perculsus Verres, ut abiret in exilium sua sponte. Nec quid amplius in judicio gestum est, nisi quod Tullius, metuens ne tantum negotium pene tacitum præteriret, finxit Verrem comperendinationi præsto fuisse, ut bis defensus accusaretur iterum. Et quemadmodum victoriæ consuluerat brevitate dicendi, ita laudem eloquentiæ tanquam repetita accusatione est consecutus reliquorum conscriptione librorum, qui ceteros consequuntur.

ACTIO-

P. B. 1ACTIONIS SECUNDÆ

IN

C. VERREM

LIBER PRIMUS,

DE

PRÆTURA URBANA

ORATIO SEXTA.

ARGUMENTUM.

Deinceps hac omnia non dicta, sed scripta sunt contra eum. quod ita factum est. Fingit Cicero, adesse in judicio Verrem comperendinatum, & respondere citatum, & defendi. In ceteris enim orationibus defensor futurus, accusationis officium his libris, qui Verrinarum nomine nuncupantur, compensare decrevit, &, quoniam accusare multos indecorum Tullio videbatur, in una causa vim hujus artis & eloquentia demonstrare. nam & bene intelligentes omnem virtutem oratoriam, quacunque in criminationibus constituta est, hic expressam vident: & contra ex

1. ACTIONIS *secunda in C. Verrem liber primus.*) Varie Ciceronis Verrinas orationes inscribunt Grammatici: & varie in veteribus etiam libris inscriptæ reperiuntur. hanc autem orationem *Primus Accusationis liber* inscribi debere, ex ipsius Ciceronis verbis intelligere possumus, quæ sunt in oratore ad Brutum. *Adhibenda est* (inquit) *numerosa oratio, si aut laudandum est aliquid ornatius, ut nos in accusationis secunda de Sicilia laudibus diximus: aut in Senatu de consulatu meo: aut exponenda narratio, qua plus dignitatis desiderat, quam doloris. ut in quarto accusationis de Ennensi Cerere, de Segestana Diana de Syracusarum situ diximus, &c.* Prima igitur oratio, quæ *Divinatio* dicitur, nihil ad Verris causam pertinet, sed cum Cæcilio contendit Cicero, uter melior futurus sit Verris accusator, ipsene an Cæcilius. Secunda, preparatio quædam est ad judicium & testium interrogationem. In tertia demum incipit Verrem accusare, qui primus liber accusationis a Cicerone quidem dicitur, a Grammaticis vero *Pratura urbana* inscribitur; cum secundus *Siciliensis*: tertius *Frumentaria*; quartus *De signis*; quintus *De suppliciis* inscribantur. *Ursinus.*

2. Re-

ex hoc defensionum vim in ceteris orationibus & nervos ejus ex hac virtute cognoscunt, quæ in opprimendo exprimitur reo. Igitur rerum scena sic facta est, ut dicit Tullius, non autem acta res est. Adest, *inquit, Verres, respondet, defenditur. ergo cum prima actione accusatus sit, ac defensus Verres, nunc, velut defensus iterum, (sic enim mos erat) in altera actione accusatur ad ultimum rursus oratione perpetua. Crimina repetundarum, & alia pleraque ex anteacta vita sæpe firmantur: sumitur etiam hinc sæpe defensio. omnis enim confirmatio ab attributis personæ, & negotio summi solet. ergo attributa personæ maxime in anteacta vitâ quæri solent: negotium, in ipso crimine. Libros igitur pro qualitate criminum Tullius dividens, anteactis unum dedit, hunc scilicet solum: crimini ipsi repetundarum quatuor: unum de jure dicendo: alterum de re frumentaria: tertium de signis: quartum de suppliciis. Ad hanc enim similitudinem poeta Virgilius, Minoem, judicem apud inferos, tanquam si prætor sit rerum capitalium,* quæsitorem *appellat: dat ibi sortitionem, ubi* urnam *nominat: dat electionem judicum, cum dicit,* consiliumque vocat: *dat cognitionem facinorum, cum dicit,* vitasque & crimina discit. *Ergo hic liber, qui de anteacta vita est, statum necesse est conjecturalem habeat. Capita autem quæ ipse Tullius fecit, dividendo totam hanc accusationem, sunt hæc: primum in quæsturam: deinde in legationem, & vicequæsturam: tertio in præturam urbanam: quarto in præturam Siciliensem. Nam quum omnes ejus actus quæsturæ nomine, legationis, præturæ urbana, Siciliensisque. quadripartita librorum divisione cognoscantur: anteacta ejus omnia hoc libro comprehensa sunt ad eorum fidem quæ post dicentur. Proœmia sane hujus libri in simulatione constituta sunt, quasi vera accusationis in Verrem audentem adesse, atque defensum: in exhortatione judicum ad recte judicandum: tum in minis contra adversarios: & in exhibenda ratione officii sui, cur ita maluerit accusare, ut prima actione tantum testibus uteretur. Quæ omnia ejusmodi sunt, ut non tam nova dicere, quam dicta libri superioris instaurare videatur. Post hæc omnia, ipsius Ciceronis per honores Verris cum criminibus junctos divisio per ordinem temporum currit.* Asconius.

*** *Iodami hospitis filiam per vim stuprare temptaverit. quod myoparonem Milesiorum vendiderit. quod Mallcolo quæstore Dolabellæ mortuo tutelam filii ejus perfide tractaverit. quo damnato Dolabella lis æstimata sit sestert. tot. ex quo Verres plurimum abstulerit. Prætura ejus urbana sic infamatur. quod empta sit. quod illa jurisdictio venalis fuit. Hic obicit de Asellini bonis quod possessionem eorum contra filiam dedisset. de bonis Minacianis. de sartis tectis ædis Castoris contra Junium pupillum. de judicio publico contra Ostimium. & de falso codice ad subscriptionem Junianam pertinente Oppianico reo usque in eo multa in his observatione exactissima designata sunt. ut non tantum onerosum sit æstimare singula, sed etiam longum. quod huic opusculo contrarium est. De omnibus autem orationibus nec meam persuasionem subtraho, nec tuam ignoro. Convenit enim inter nos nullam esse oratoriam virtutem, qua non sit perfectissima in singulis quoque narrandis. verum uberrima exempla per omnium generum figuras eminere. Satis autem constat omnes in Verrem orationes ante ædilitatem editas esse. Status conjecturalis. benivolos facit in principio auditores. Benivolos autem auditores quatuor modis facimus. aut a persona judicum hoc est quando eos laudamus quod brevi oratione faciendum est. aut ex nostra persona. hoc est quando nosmet ipsos commendamus commemorando studium nostrum erga remp. aut a persona adversariorum vituperando eorum vitam aut mores. aut a causa quando aut*

nostram laudamus causam quasi innocentia subnixam auxilio. In hoc ergo prohœmio a causa adversarii benivolos facimus judices. scilicet de quo talis rumor extitit. qui eum se quoque condemnantem demonstret. Facta est autem comperendinatio: dicendo enim accusator. deinde defensor. item modo accusator dicit ad ea quæ defensor dixit. Quærunt multi quare appellatur pratura. cum quæstura & legationis crimina continentur. & dicimus idee, quia pratura crimina graviora sunt Scholiast.

I. (*a*)

EMINEM vestrum ignorare arbitror, judices, (*b*) hunc per hosce dies (*c*) sermonem vulgi, atque hanc opinionem populi Romani fuisse, C. Verrem altera actione (*d*) [2] responsurum non [a] esse, neque (*e*) ad judicium affuturum. Quæ fama non idcirco solum (*f*) emanarat, (*g*) quod iste certe statuerat, ac deliberaverat non adesse: verum etiam, quod nemo quemquam tam audacem, tam amentem, tam impudentem fore arbitrabatur, qui tam nefariis criminibus, tam multis testibus (*h*) [3] evictus,

a sic Manut. fuisse. Victor. & alii.

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(*a*) *Neminem vestrum ignorare arbitror, jud.*) Hoc totum figmentum est Ciceronis, ut sequentium librorum vera actio videatur. nam Verres jam sua sponte elegit exilium. *Ascon.*

Neminem vestrum.) Genus causæ anceps. propositio. *Schol.*

(*b*) *Hunc per hosce dies.*) Qui fuit post primam actionem usque ad principium secundæ *Idem.*

(*c*) *Sermonem vulgi.*) Vulgus est extrema pars populi in populo etiam Boni continentur. Singulis ergo propria dedit. Vulgo sermonem: populo opinionem. inest enim in opinione auctoritas. nam vulgus loquitur. populus opinatur; legem condendo. (haud video quo pertineat.) *Idem.*

(*d*) *Responsurum.*) Fingit illum præsentem esse. ille autem exierat. *Idem.*

(*e*) *Ad judicium affuturum.*) Bene dixit affuturum. quia poterat adesse & non respondere. *Idem.*

(*f*) *Emanarat.*) Effluxerat. Μεταφορὰ ab equis (post inductæ primæ vocali superscriptum a.) *Idem.*

(*g*) *Quod iste certe statuerat.*) Statuere est aliquid proponere de quo deliberetur. Cum ergo aut subito aliquid facimus aut consilio habito ostendit Verrem consilio habito fugam cogitasse. Deliberatio est statutæ causæ & propositæ plena perfectio. *Idem.*

---

2. *Responsurum non esse.*) *Responsurum* est præsto futurum in judicio. Phædrus: *Citati non respondent*. de qua notione alibi plura notavimus exempla, *Grav.* Locus est e Lib. IV. Fab. 17. ad quem videndus Rittershusius.

3. *Evi*

(*h*) 3 evictus, ora judicum adſpicere, aut os ſuum populo Romano (*i*) oſtendere auderet.

Eſt idem Verres, qui fuit ſemper; 4 ut ad audendum (k) projectus, (*l*) ſic paratus ad audiendum. præſto eſt: (*m*) reſpondet: (*n*) defenditur. ne hoc quidem ſibi reliqui b facit, ut in rebus turpiſſimis, cum manifeſto teneatur, (*o*) ſi reticeat, & abſit, tamen impudentiæ ſuæ pudentem exitum quæſiſſe videatur. (*p*) Patior, judices, & non moleſte fero, me laboris mei, vos (*q*) virtutis veſtræ fructum eſſe 2

b fecit *edd.vet.*

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(*h*) *Convictus ora judicum aſpiceret.*) Quaſi ſententiam ferentium. quod judices adtendunt litigatorum dicentes ſententiam populos, *Schol.*

(*i*) *Oſtendere auderet.*) Impudens eſſet. ſi tantummodo veniſſet, impudentior nunc eſt. quia & loqui voluit. *Idem.*

(*k*) *Projectus.*) Facilis. pronus. *Idem.*

(*l*) *Sic paratus ad audiendum.*) Ut & de eo audiatur. & ut ipſe de alio audiat. ſed hic audiendum dixit. id eſt, ut audiatur de eo. *Idem.*

(*m*) *Reſpondet.*) Recte dictum eſt, *reſpondet.* nam apud veteres & judices, & rei, & accuſatores, & defenſores citabantur a præcone prætoris. *Aſcon.*

(*n*) *Defenditur.*) Patronorum impudentia notatur. quia tam nocentem defendunt. *Schol.*

(*o*) *Si reticeat & abſit.*) Si tacendo in exilium iſſet ſpontaneum. *Idem.*

(*p*) *Patior judices.*) Cum dolere debuerit, reſtitit ſibi: pati ſe. & æquo animo ferre dicit, ut pugnam victoria conſequatur. *Aſcon.* *Patior jud. & non moleſte fero.*) Moraliter locutus eſt. nam nemo eſt qui moleſte ferat fructum laboris ſui *Schol.*

(*q*) *Virtutis veſtræ f. e. l.*) Nam fructus accuſatoris erit, ſi optimus videatur accuſator. judicum ſi non corruptionis notetur infamia. *Idem.*

---

3. *Evictus.*) Lambinus *convictus*, & ita erat in Cujac. ſed Pall. editioneſque avorum, ſtabant pro noſtro, neque videtur mutandum. *Gruter.* Recte Gruterus. *Evictus* eſt qui pudore, aut ratione incitatur ad aliquid agendum. Tacito frequens eſt hæc vox. Annal. XII. 25. *His evictus, biennio majorem natu Domitium filio anteponit.* Annal. IV. 57. *Precibus uxoris evictus, Tiberio Germanico, ſibi Tiberium aſcivit.* Liv. II. 4. *Evincuntque inſtando, ut litteras ſibi ad Tarquinios darent.* Græv.

4. *Ut ad audendum projectus, ſic paratus ad audiendum.* Cujacii liber non agnoſcit vocem *paratus*, & videtur ſane abeſſe poſſe, ut ſubintelligatur *projectus.* Gruterus. Minime gentium. Nam *projectus ad audendum*, eſt homo projectæ audaciæ. Sed *projectus ad audiendum* nemo dixerit, nemo probarit. *Paratus ad audiendum* eſt hoc loco qui promtus eſt ad quidvis probroſum audiendum, qui nullo pudore probrorum ſibi objectorum ſuffunditur. *Græv.*

rumpendi judicii solent esse, quique ad hanc rem aut potentiam, aut impudentiam suam professi sunt, abstineant in hoc judicio manus animosque ab hoc scelere nefario.

37 XIII. ERIT TUM consul Hortensius cum summo imperio & potestate: ego autem ædilis, hoc est, paullo amplius quam privatus, tamen hæc hujusmodi res est, quam me acturum esse polliceor, ita populo Romano grata atque jucunda, ut ipse consul in hac causa præ me minus etiam, si fieri possit, quam privatus esse videatur. omnia non modo commemorabuntur, sed etiam, expositis certis rebus, agentur. 38 quæ (n) inter decem annos, posteaquam

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(n) *Inter decem annos.*) Recte dixit. hoc enim tempus, quo senatus judicat, victore Sulla ab ordine equitum transferente judicia *Ascon.*

---

38. *Intra decem annos.*) Quum dicimus, *Intra decem annos*, hoc sine dubio significamus, minus decem annis, vel minus decem ab hinc annis: quod exemplis confirmandum est. Plautus in Curculione, III. 78.

Dimidiam partem nationum usque omnium
Subegit solus, intra viginti dies.

Livius lib. IV. *Decemviros legibus scribendis intra decem hos annos & creavimus, & e Repub. sustulimus.* Idem lib. IX. *Quid ego antiqua repetam? nuper intra decem annos C. Manius Dictatura se abdicavit.* Cæsar Lib. I. *Intellecturum, quid invicti Germani, exercitatissimi in armis, qui intra annos XIV. tectum non subissent, virtute possent*, *id est*, paulo minus annis XIV. proximis. Livius lib. IX. *Puberes ad triginta omnes intra annum cum stirpe exstinctos.* Idem lib. X. *Legem recitari jussit, qua inter decem annos eundem Consulem refici non liceret.* Similiter *intra Kalendas*, id est, ante exitum ejus diei. quod contra tamen apud Agellium ineptissime disputatur. Itaque cum mihi hujus scripturæ fides in dubium veniret, consului librum Asconii, in quo non *intra*, sed *inter*, & in manuscripto, & in Aldino reperi: quam lectionem longe probabiliorem & commodiorem esse judicavi. Video enim usurpatum ab hoc auctore esse multis in locis hoc dicendi genus, quod nostram sententiam planissime confirmat: ut in Orat. pro Quinctio: *Qui inter tot annos ne appellarit quidem Quinctium, cum potestas esset agendi quotidie.* Et pro lege Manilia: *Qui inter tot annos unus inventus est, quem socii in urbes suas cum exercitu venisse gaudeant.* Quibus ex locis hac locutione *inter tot annos*, nihil aliud significari videtur, quam per tot annos: quod etiam ex illo Titinnii intelligitur, apud Nonium Marc. *Qua inter decem annos nequisti unam togam detexere.* Similem etiam errorem irrepsisse video in librum Livii ab urbe condita primum: cum Aldus & veteres manuscripti habeant in eo loco, *Bina postea inter tot annos, tot bella, optima parta sunt spolia*: alii *intra* emendarunt, & hodie in multis impressis legitur. *Hotom. Inter decem annos*, omnio Pall. Cujac. mss. Hotom.

editio-

quam judicia ad senatum translata sunt, in rebus judicandis nefarie flagitioseque facta sunt.

Cognoscet ex me populus Romanus, quid sit, quamobrem, cum eques ter ordo judicaret, (o) annos prope quinquaginta continuos, 39 nullo judice equite Romano judicante, ne tenuissima quidem suspicio acceptæ pecuniæ ob rem judicandam constituta sit; quid sit, quod judiciis ad senatorium ordinem translatis, (p) sublataque populi Romani in unumquemque nostrum potestate, (q) Q. Calidius damnatus dixerit, minoris H-S xxx. prætorium hominem honeste non posse damnari: quid sit, quod, P. Septimio senatore damnato, Q. Hortensio prætore de pecuniis repetundis, (r) 40 lis æstimata sit eo nomine, quod ille ob rem judicandam pecuniam accepisset. 38 P B.

Qu

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(o) *Annos prope quinquaginta.*) Tanto enim fere tempore equester ordo judicavit lege Sempronia. *Ascon.*

(p) *Sublata populi Romani potestate.*) Scilicet sublata provocatione ad populum, hoc est, ad tribunos pl. *Idem.*

(q) *Q. Calidius damnatus dixerit, minoris sestertium tricies honeste n. p. d.*) Q. Calidius, M. Calidii oratoris pater, ex prætura Hispaniensi accusatus a Gallio, pro quo postea CICERO dixit, atque damnatus, cum sensisset judicibus pecuniam contra se datam, in eos judices, qui parvo pretio corrupti se damnaverant, exclamavit: *Vel idoneam*, inquit, *mercedem pro meo capite pacisci debuistis. hoc saltem honestatis esset in vobis, ut hominem pratorium non vili pretio venderetis.* &, *honeste*, ironice dictum est. *Idem.*

(r (*Lis æstimata sit.*) Hoc est, pecunia, de qua lis fuit, & propter quam condemnatus est, in summam redacta, quæ de rebus ejus exigeretur. Duæ res enim consequebantur damnationem. Altera redditio pecuniæ iis, ad quos pertinebat: in quo vel simpli, vel dupli, vel quadrupli ratio ducebatur. Altera exilii. *Idem.*

editioque Aldi Veteris; nam Junioris, *intra*, etiam contra ipsum Asconium. *Gruter.* Adde paterna ad Livium I. 10. quæ gemina sunt Fabricianis ad hunc locum. *Gronov.*

39. *Nullo judice equite Rom. &c.*) Hotomanus invitis libris legit de conjectura Joannis Lucanii, casu recto, *nulla &c.* sensu egregio. *Grut.* Grævius: *Annos prope quinquaginta continuos, nulla, ut tenuissima quidem: &c.* intermediis deletis. egregie.

40. *Lis æstimata sit in eo nomine.*) Omnes alii libri, *Æstimata sit eo nomine*. Et in orat. pro Cluentio, *P. Septimio Scævola litem eo nomine esse æstimatum Æstimari* autem *lis dicitur*, cum reo damnato initur furtorum ejus omnium ratio atque æstimatio, ex qua summa quædam pecuniæ conficitur; ut sociis ereptæ pecuniæ restituantur. Nam continuo damnati bona Sectoribus auctione venduntur, qui eam summam Quæstoribus Ærarii repræsentent. *Hotomanus.*

Q 2 41. *C. Verre*

69 Quod in C. Herennio, quod in C. Popilio, senatoribus, (s) qui ambo peculatus damnati sunt: quod in M. Attilio, qui de majestate damnatus est, hoc planum factum est, eos pecuniam ob rem judicandam accepisse: quod inventi sunt senatores, (t) qui 41 C. Verre (u) prætore urbano sortiente, 42 exirent (x) in eum reum, (y) quem incognita causa con-

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(s) *Qui ambo peculatus damnati sunt.*) Quid Hoc, inquiet quispiam, ad judicium corruptum pertinet? respondebimus: litis æstimationem fieri non solum ex titulo propositi criminis, sed etiam ex aliis probationibus, quæ ex ante actis rebus apud judices constiterint. Hi, peculatus crimine proposito, etiam quas judicando pecunias ceperant, reddiderunt: similiter solvitur etiam illud, quod supra de pecuniis repetundis positum est. *Ascon.*

(t) *Qui C. Verre pratore urbano sortiente.*) Sic hoc criminose dicit, quemadmodum supra, Hortensio prætore. & totum hoc magis invidiose, quam vere, dicitur: nam ipse Verres pro testimonio dixit, in Juniano judicio adulteratas fuisse tabellas suas, in quibus suppositi judices essent ad sententiam corruptam ferendam. *Idem.*

.... fuisset susceptum. Similiter quemadmodum in Septimio senatore. *Schol.*

(u) *Pr. urb. sortiente.*) Ex sorte dante, quia ipse quasi prætor judices dabat. *Idem.*

(x) *In eum reum.*) Oppianicum significat. *Idem.*

(y) *Quem incognita causa condemnarent.*) Cum causam ante non audissent. Significat autem C. Fidiculanium Falculam, qui ad complendam Oppianici damnationem dicebatur esse suppositus. *Ascon.*

---

41. *C. Verre prat. urbano sortiente.*) Aut *absortiente* legendum, aut *sortiri* pro *subsortiri* positum, atque usurpatum est. Juniam enim subsortionem significat, de qua & hoc extremo libro, & in orat. pro Cluentio multa mentio est. Subsortiebatur autem non modo Prætor urbis: qui jus dicebat, sed una cum ipso is Prætor, qui quæstioni capitali præesset. Itaque non modo C. Verres, qui eo anno Prætor urbis erat, quo acta Oppianici causa est, subsortitus dicitur: sed etiam C. Junius qui ei quæstioni præfuit. Reponebantur autem in arcam Prætoris urbani, eorum qui manserant judicum nomina, in libellis perscripta: Cicero pro Cluent. *Multa a C. Junio petita est, quod C. Verres Prætor urbanus homo sanctus & diligens, subsortitionem ejus in eo codice non haberet.* Et aliquanto post: *Ab illo enim, sive quod in legem non jurasset, sive quod ex lege subsortitus judicem non esset, multa petita esse dicitur.* Hotom.

42. *Exirent in eum reum.*) Non ex urna, ut sit, *Eorum nomina ex urna educerentur:* sicuti nonnulli existimant. Non enim ex urna nomen Falculæ exierat: sed *irent* simpliciter accipio, quasi dictum sit: Adirent ad illud judicium, & Prætori assiderent. *Idem.*

43 Li-

condemnarent: (z) quod inventus p est senator, qui cum judex esset, (a) in eodem judicio q & ab reo pecuniam acciperet, quam judicibus divideret, & ab accusatore, ut reum r damnaret. (b) Jam vero quomodo illam labem, ignominiam calamitatemque (c) totius ordinis conquerar? hoc factum esse in hac civitate, cum senatorius ordo judicaret, (d) ut discoloribus signis (e) juratorum hominum sententiæ notarentur? (f) hæc omnia me diligenter, (g) severeque acturum esse polliceor.

XIV. QUO ME tandem animo fore s putetis, si quid in hoc ipso judicio intellexero simili (h) aliqua ratione esse violatum atque commissum? cum t præsertim planum facere multis testibus possim, C. Verrem in Sicilia multis

p alii fit.
q alii delent &.
r alii condemnaret.
s alii putatis.
t Lamb. delet. præfert

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(z) *Quod inventus est senator.*) Stalenum dicit ab utraque parte fuisse corruptum. quod adversus eum recitatum postea, in Cluentiana oratione vix purgat, ubi dicit a solo Oppianico sestertium DCXL. Cajo Ælio Staleno judici data pro numero judicum, qui corrumpendi essent. *Ascon.*

(a) *In eodem judicio.*) Cum consuetudo fuerit ut viginti & septem diebus judex audiret. Fidicolanius Falcula non audivit a principio sed triduo. quia forte subrogatus est. & sic Oppianicum damnavit. Ergo hic oratorie agit. Nam cum unus judex corruptus sit, augendi criminis causa omnes judices pecuniam accepisse dicuntur. *Schol.*

(b) *Jam vero quomodo ego illam labem, ignominiam,*) Tangit iterum judicium, in quo Hortensium dixit judicibus imperasse propter rei absolutionem. *Idem*

(c) *Totius ordinis conquerar hoc factum esse.*) Cum indignatione hoc est pronuntiandum. id est, tantum malum. *Idem.*

(d) *Ut discoloribus signis.*) Jam supra dictum est. *Signa* autem alii ceratas diverso colore tabulas; alii ab judicibus appositas tabulis ceras diversi coloris ajunt: ut hoc signum esset ad voluntatem rei sententiæ scriptæ. *Ascon.*

Ut discoloribus signis.) Post omnia crimina venit ad Hortensii facinus. ut cunctis pejus esse ostendat. *Schol.*

(e) *Juratorum hominum.*) Judicum scilicet, qui in leges antequam judicarent, jurare consueverant. *Ascon.*

(f) *Cum hac omnia a me diligenter.*) Diligenter ad inquirendum rettulit. *Schol.*

(g) *Severe.*) Cum gravibus sententiis & omnem misericordiam excludentibus. *Idem.*

(h) *Alia ratione esse violatum atque commissum.*) Id est quomodo tunc cum diversis coloribus tabulæ erant notatæ. Et perverse dixit. nam primum committitur & sic violatur aliquid sine commisso. Verbi causa si cogitaverit quis sacrilegium facere & non fecerit. *Idem.*

tis audientibus, ſæpe dixiſſe, (*i*) *Se habere* (*k*) *hominem potentem, cujus fiducia provinciam ſpoliaret: neque ſibi ſoli pecuniam quærere, ſed ita triennium illud præturæ Siciliensis diſtributum habere: ut ſecum* (*l*) *præclare agi diceret, ſi unius anni quæſtum in rem ſuam converteret: alterum patronis & defenſoribus* u *ſuis traderet: tertium illum uberrimum quæſtuoſiſſimumque annum totum* (*m*) *judicibus reſervaret.*

alii de-at *ſuis.*

41 (*n*) Ex quo mihi venit in mentem illud dicere, quod (*o*) apud M. Glabrionem nuper cum in rejiciendis judicibus commemoraſſem, intellexi vehementer populum Romanum commoveri me: arbitrari, fore, uti nationes exteræ legatos ad populum Romanum mitterent, ut lex de pecuniis repetundis judiciumque tolleretur. ſi enim judicia nulla ſint, tantum unumquemque ablaturum putant, quantum ſibi ac 43 liberis ſuis ſatis eſſe arbitrarentur. nunc, quod ejuſmodi judicia ſint, tantum unumquemque auferre, quantum ſibi, patronis, advocatis x prætoribus, judicibus ſatis futurum ſit. Hoc profecto infinitum eſſe. ſe avariſſimi hominis cupiditati ſatisfacere poſſe, nocentiſſimæ victoriæ non poſſe.

P.LXXIV.

x præto-ri *Lamb.*

42 O commemoranda judicia, præclaramque exiſtimationem y noſtri ordinis! cum ſocii populi Romani judicia de pecuniis repetundis fieri nolunt, quæ a majoribus noſtris ſociorum cauſa comparata ſunt. An iſte nunquam de ſe bonam ſpem habuiſſet, niſi de vobis (*p*) malam opinionem ani-

alii ve-ri. *male,*

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(*i*) *Se habere hominem potentem.*) Hortenſium vult intelligi: ſcit enim hoc nimis valere ad minuendam ejus auctoritatem. *Aſcon.*

(*k*) *Hominem potentem.*) Hortenſium ſignificat. *Schol.*

(*l*) *Praclare.*) Id. bene commode. *Idem.*

(*m*) *Quartum lucrum judicio reſervaret.*) A perſona judicum odii comparatio. *Idem.*

(*n*) *Ex quo mihi in mentem venit.*) Ex his ſcilicet quæ Verrem audivi dixiſſe *ſatisfacere poſſe nocentiſſima victoria non p.* hæc me dicente populus commotus eſt, quod de tollendo judicio repetundarum locutus fueram. *Idem.*

(*o*) *Apud M'. Glabrionem.*) Prætorem præſentis anni, quique præeſſet huic judicio. *Aſcon.*

(*p*) *Malam opinionem animo inbibiſſet.*) Quia ſcilicet judicium corrupturum eſſe ſperavit. *Schol.*

---

43. *Liberis ſuis ſatis eſſe arbitretur.*) Veneti *arbitrarentur*: id quod mihi nequaquam diſplicet, ac potius admodum probatur. *Camerar. Arbitrarentur.*, eſt a Victoriana, placuitque Camerario. alluduntque Pall. & ed. vet. in quibus *arbitrentur*, vulgata, *arbitretur*. Gruter.

44. *Con-*

animo (*q*) imbibisset? Quo majore etiam, si fieri potest, (*r*) apud vos odio esse debet, quam est apud populum Romanum, cum in avaritia, scelere, perjurio vos sui similes esse arbitretur.

XV. (*s*) CUI LOCO, per deos immortales, judices, consulite ac providete. moneo prædicoque id, quod intelligo, tempus z opportunissimum vobis hoc divinitus datum esse, ut odio, invidia, infamia, turpitudine totum ordinem liberetis. (*t*) Nulla in judiciis severitas, (*u*) nulla religio, nulla denique jam existimantur esse judicia. Itaque a populo Romano 44 contemnimur, (*x*) despicimur: gravi diuturnaque jam flagramus infamia. 43 z *alii delent* opport.

(*y*) Neque enim ullam aliam ob causam populus Romanus tribuniciam potestatem tanto studio requisivit: quam cum poscebat, verbo illam poscere videbatur, re vera judicia poscebat. (*z*) Neque hoc Q. Catulum, hominem sapientissimum atque amplissimum fugit, (*a*) qui Cn. (*b*) Pompejo, viro fortissimo & clarissimo, de tribunicia potestate referente, cum esset sententiam rogatus, hoc initio 44

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(*q*) *Inbibisset.*) Percepisset. *Schol.*

(*r*) *Apud vos odio esse.*) Quia scilicet tales vos speravit futuros. *Idem.*

(*s*) *Quo loco.*) Hoc est opinioni vestræ. *Idem.*

(*t*) *Nulla in judiciis severitas.*) Quia nocentes subtrahuntur. *Idem.*

(*u*) *Religio nulla.*) Quia pejeratur. *Idem.*

(*x*) *Despicimur.*) Vultu, verbo, simulatione. *Idem.*

(*y*) *Neque enim ullam aliam ob causam populus Romanus.*) Per annos continuos tres populus Romanus illo tempore tribuniciam potesttatem flagitabat. hoc Cicero utitur ad invidiam judiciorum & infamiam senatu judicante. *Ascon.*

(*z*) *Neque hoc Q. Catulum f.*) Propter judiciorum iniquitatem quod P. R. tribuniciam potestatem reposcebat. *Schol.*

(*a*) *Qui Cn. Pompejo.*) In invidia tunc Pompejus fuit, quod consul redderet populo tribuniciam potestatem: sed totum Tullius ad sui temporis commodum refert, ut etiam Catuli sententiam in senatu demonstret. *Ascon.*

(*b*) *Pompejo viro f.*) Pompejo enim & Crasso consulibus reddita est tribunicia potestas. *Schol.*

44. *Contemnimur.*) Loquitur ut senator, quia censores eum Gellius, & Lentulus, qui tunc erant, in senatum legerant. anno autem superiore senator non fuerat. nam a censoribus Philippo, & Perperna, qui ante annos quatuordecim censuram gesserant, in senatum legi non potuit, cum ætate senatoria nondum esset. de qua suo loco dicemus. *P. Manut.*

initio est summa cum auctoritate usus: (c) *Patres conscriptos judicia male & flagitiose tueri: quod si in rebus judicandis*
P. B. *populi Romani existimationi satisfacere voluissent, non tantopere homines fuisse tribuniciam potestatem desideraturos.*

45 Ipse denique Cn. Pompeius, (d) cum primum concionem (e) ad urbem consul designatus habuit; ubi (id quod maxime exspectari videbatur) ostendit, se tribuniciam potestatem restituturum, 45 factus est in eo strepitus & grata concionis admurmuratio. Idem in eadem concione cum dixisset, *Populatas vexatasque esse provincias: judicia autem turpia & flagitiosa fieri: ei rei se providere ac consulere:*

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(c) *Patres c. jud. m. & f. t.*) Ideo quod pr. tribuniciam desiderabat potestatem. *Schol.*

(d) *Cum primum concionem ad urbem consul designatus.*) *Ad urbem*, (non) in urbe. & sic dici solet de iis, qui cum potestate provinciali aut nuper e provincia revertissent; aut nondum in provinciam profecti essent. Pompejus autem pro consule de Hispania, Sertorio victo, nuper venerat, & statim habuerat concionem de restituenda tribunicia potestate, Palicano tribuno pleb. *Ascon.*

(e) *Ad urbem cons. designatus.*) In urbe vel prope urbem. quoniam interdum extra urbem consules concio . . . . . *Schol.*

---

45. *Factus est in eo strepitus & grata concionis admurmuratio.*) Consuetudo populi; cum quid, quod sibi placeret, in concione audisset, teneri non poterat, quin summissa voce, alius alii bene & praeclare dictum insusurraret. In orat. pro Pomp. cum orator obscure Lucullum avaritiae notasset, ea re laetus populus insusurrare coepit, significari Luculum, *Vestra*, inquit, *admurmuratio facit, Quirites, ut agnoscere videamini, qui hac fecerit, ego autem neminem nomino.* Idem etiam in Curia Senatorum mos erat. ut in Pisonem, *Quo quidem tempore coepi P. C. fructum immortalem vestri in me & amoris, & judicii, qui non admurmuratione, sed voce, & clamore, abjecti hominis & semivivi furorem petulantiamque fregistis.* Et Ep. ad Q. frat *Multa feci verba de toto furore latrocinioque P. Clodii. Eum tanquam reum accusavi, multis & secundis admurmurationibus.* Quintilianus lib. X. *Conveniens etiam ambulatio quadam, propter immodicas laudationum moras.* Et aliquanto post, *Unde moveor ut ne id quidem transeam ineptissime fieri, inter moras laudationum, aut in aurem alicujus loquuntur, aut cum sodalibus jocantur*, &c. Sed alia erat populi acclamatio adversa, *qua*, ut Cicero de orat. 1 r. scribit, *aut orationis peccato aliquo excitatur, si aspere, si aroganter, si turpiter, si sordide, si quoquo animi vitio dictum esse aliquid videatur.* Eam ipse sustinuit, cum pro C. Rabirio diceret: *Nihil*, inquit, *me clamor iste comovet, sed consolatur, cum indicat esse quosdam cives imperitos, sed non multos: Nunquam mihi credite, populus R. hic qui silet, Consulem me fecisset, si vestro clamore perturbatum iri arbitraretur.* Hotom.

46. Nunc

lere velle: tum vero non strepitu, sed maximo clamore suam populus Romanus significavit voluntatem.

XVI. 46 NUNC AUTEM (*f*) homines in speculis sunt: 46
(*g*) observant, quemadmodum sese unusquisque a vestrum a *alii no*-
gerat in retinenda religione, conservandisque legibus. vi- strum.
dent adhuc (*h*) post legem tribuniciam (*i*) 47 unum senatorem vel tenuissimum esse damnatum. (*k*) quod tametsi non reprehendunt, tamen magnopere quod laudent, non habent. Nulla est enim laus ibi esse integrum, ubi nemo est, qui aut possit, aut conetur corrumpere.

Hoc est judicium, in quo vos de reo, populus Romanus 47
de vobis judicabit. in hoc homine statuetur, possitne, senatoribus judicantibus, homo nocentissimus pecuniosissimusque damnari. Deinde est hujusmodi reus, in quo homine nihil sit, præter summa peccata, maximamque pecuniam: ut, si liberatus sit, nulla alia suspicio, nisi ea,
quæ turpissima est, residere possit. (*l*) non gratia, (*m*) non b ullis
cognatione, non b aliis recte factis, non denique c aliquo *Lamb. male.*
(*n*) me- c *MSS. Grut.* alio.

ASCONIUS.

(*f*) *Homines in speculis sunt.*) Scilicet equester ordo, & urbana plebs, & omnes, qui favent tribuniciæ potestati.

(*g*) *Observant.*) Modo speculantur, alias venerantur. VIRGILIUS;

Præterea regem non sic Ægyptus, & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes
Observant. ———

(*h*) *Post legem tribuniciam.*) Ex quo lex fertur de tribunicia potestate restituenda.

(*i*) *Unum hominem vel tenuissimum.*) Pauperem, qui, unde judices corrumperet, non haberet. Dolabellam autem significat.

(*k*) *Quod tametsi non reprehendunt.*) Potuit enim dici, quid ergo? noxius si pauper sit, non est damnandus?

(*l*) *Non gratia.*) Non vult amicum videri Hortensii Verrem, sed tantummodo prædæ participatione sociatum.

(*m*) *Non cognatione.*) Hoc ad Metellum collegam Hortensii pertinet, qui illum, tanquam si sit cognatus, defendit.

---

46. *Nunc autem homines in speculis sunt.*) Videtur hic locus translatus ex illo Dinarchi. Ὁρᾶτε γὰρ ὦ Ἀθηναῖοι, ὅτι παρὰ μὲν ὑμῖν Δημοσθένης οὑτοσὶ κρίνεται, παρὰ δὲ τοῖς ἄλλοις, ὑμεῖς οἱ σκοπᾶσι τινά ποτε γνώμην ἕξετε περὶ τῶν τῇ πατρίδι συμφερόντων, καὶ πότερον τὰς ἰδίας τούτων δωροδοκίας καὶ πονηρίας ἀναδέχεσθε εἰς ὑμᾶς αὐτούς, ἢ φανερὸν πᾶσιν ἀνθρώποις ποιήσετε, ὅτι μισεῖτε τοὺς κατὰ τῆς πολιτείας δῶρα λαμβάνοντας. Ursinus.

47. *Unum Senatorem vel tenuissimum esse damnatum.*) Sic nostri libri & editi. at Asconius citat, *unum hominem vel*. Grut.

48. *De-*

(*n*) mediocri vitio tot tantaque ejus vitia sublevata esse existimabuntur.

48 Postremo ego causam sic agam, judices: ejusmodi res, ita notas, ita testatas, ita magnas, ita manifestas proferam, ut nemo a vobis, ut istum absolvatis, per gratiam conetur contendere. Habeo autem certam viam atque rationem, qua omnes illorum conatus (*o*) investigare & (*p*) consequi
p. LXXV. possim. Ita res a me agetur, ut in eorum consiliis omnibus
d *alii delent* oculi. non modo aures hominum, sed etiam d oculi populi Romani interesse videantur.

49 Vos aliquot jam per annos conceptam huic ordini turpitudinem atque infamiam 48 delere ac tollere potestis. Constat inter omnes, (*q*) post hæc e constituta judicia quibus
e constit. *alii non habent.* nunc utimur, nullum hoc splendore, atque hac dignitate consilium fuisse. Hic siquid erit offensum, omnes homines non jam ex eodem ordine alios magis idoneos, (quod fieri non potest): sed alium omnino ordinem ad res judicandas quærendum arbitrabuntur.

50 XVII. QUAPROPTER primum ab diis immortalibus,
f peto *MSS. alii* opto. 49 quod sperare mihi videor, hoc idem, judices, f peto, ut in hoc judicio nemo improbus, præter eum, (*r*) qui jampridem inventus est, reperiatur: deinde, si plures improbi fuerint, hoc vobis, hoc populo Romano, judices, confirmo, vitam mehercule mihi prius, quam vim perseverantiamque ad illorum improbitatem persequendam defuturam.

Ve-

ASCONIUS.

(*n*) *Mediocri vitio.*) Mediocria vitia sustinebit, si quis nimia servitute patrocinium meruerit, aut assentatione aliqua defendi meruerit

(*o*) *Investigare.*) Ratione.

(*p*) *Consequi.*) Via. hoc totum ad terrendos a corruptione judices dicitur.

(*q*) *Post hac constituta judicia.*) Senatoria judicia dicit, per hos x. annos Sullæ legibus constituta.

(*r*) *Qui jam pridem inventus est.*) Verrem dicit.

48. *Delere ac tollere potestis.*) In Franc. primo non est *ac tollere.* nec videtur a Tullii manu profectum. *Grav.*

49. *Quod sperare mihi videor.*) Nonnunquam etiam verbum *debere* adjungitur: ut lib. Ep. IX. Ep. I. *Quamobrem quando placatis his utor, videor sperare debere si te viderim, &c.* Sæpe hoc eodem modo: ut lib. de orat. II. *Itaque si quid est in me quod jam sperare videor, quoniam quidem, &c.* Et lib. de Amic. *Quo in genere sperare videor, Scipionis amicitiam & Lælii notam posteritati fore* Hotomanus.

50. *Quo*

Verum quod ego laboribus, periculis inimicitiisque meis 51
tum, cum admissum erit, dedecus severe me persecuturum esse polliceor, id ne accidat, tu tua sapientia, auctoritate, diligentia, M. Glabrio, potes providere. Suscipe causam judiciorum: suscipe causam severitatis, integritatis, fidei, religionis: suscipe causam senatus, ut is hoc judicio probatus, cum populo Romano & in laude & in gratia esse possit. Cogita, g qui sis, (s) 50 quo loco sis, quid dare populo Romano, quid reddere majoribus tuis, debeas: (tu fac paternæ legis Aciliæ veniat in mentem, qua lege populus Romanus de pecuniis repetundis optimis judiciis severissimisque judicibus usus est.

g *alii non habent* qui sis.

Circumstant te summæ auctoritates, quæ te oblivisci laudis domesticæ non sinant: quæ te dies noctesque commoneant, (u) fortissimum tibi patrem, (x) sapientissimum 51 avum, (y) gravissimum socerum fuisse. Quare si Glabrionis patris vim & acrimoniam ceperis ad resistendum hominibus audacissimis: si avi Scævolæ prudentiam ad prospiciendas insidias, quæ tuæ atque horum famæ comparantur: si soceri (z) 52 Scauri constantiam, ut ne quis te de vera 52

P. B.

ASCONIUS.

(s) *Quo loco sis.*) In tribunali.

(t) *Fac tibi paternæ legis Aciliæ.*) M'. Acilius Glabrio legem Aciliam tulit, de pecuniis repetundis, severissimam, ut qua ne comperendinari quidem liceret reum.

(u) *Fortissimum patrem.*) M'. Acilium Glabrionem.

(x) *Sapientissimum avum.*) Scævolam dicit, juris peritissimum, qui cum Cn. Pisone consul fuit quo anno Tib. Gracchus occisus est.

(y) *Gravissimum socerum fuisse.*) Scaurum significat.

(z) *Scauri constantiam.*) Inde subjecit quid sit constantia; & animadvertendum, hanc esse artificiosam laudationem judicum ad benevolentiam, quæ tamen ab assentationis suspicione semota est.

---

50. *Quo loco sis.*) Summa dignitate, *Locum* pro dignitate usurpat alibi quoque ut lib. I. *Hominem ornatissimum loco, ordine, nomine, virtute,* Ad Terentiam, & Tulliam: *Videte, quid aliæ faciant isto loco fœminæ.* Opinionem Pediani de tribunalibus non probo, nam in eo, *qui sis*, præturæ significatio continetur: ut addere de tribunalibus non sit necesse. *P. Manut.*

51. *Avum.*) Scævolam, avum maternum. nam Glabrio gentis Aciliæ, Scævola Muciæ fuit. In Bruto: *M'. Glabrionem, bene institutum avi Scævolæ diligentia, socors ipsius natura neglegensque tardaverat.* P. Manut.

52. *Scauri constantiam.*) Scauri constantiæ multa suppetunt exempla; quorum nonnulla Pedianus commemorat in orat. pro Scauro.

h alii dimovere. vera & certa possit sententia h demovere: intelliget populus Romanus integerrimo atque honestissimo prætore, i delectoque consilio, nocenti reo magnitudinem pecuniæ plus habuisse momenti (*a*) ad suspicionem criminis quam (*b*) ad rationem salutis.

i *Lamb.* dilectoque.

53 XVIII. MIHI CERTUM est non committere, ut in hac causa prætor nobis consiliumque mutetur 53 non patiar rem in id tempus adduci, ut Siculi, quos adhuc (*c*) servi designatorum consulum non moverunt, cum eos novo exemplo universos arcesserent, eos tum lictores consulum vocent: ut homines miseri, antea socii atque amici populi Romani, nunc servi ac supplices, non modo jus suum fortunasque omnes eorum imperio amittant, verum etiam deplorandi juris sui potestatem non habeant.

54 Non sinam profecto, causa a me perorata, (*d*) k quadraginta diebus interpositis, tum nobis denique l respondeant, 54 cum accusatio nostra in oblivionem diuturnitate adducta sit: non committam, ut tum res judicetur, (*e*) cum hæc fre-

k *alii* xxx. l *alii* respondere.

ASCONIUS.

(*a*) *Ad suspicionem criminis*. Quod multum rapuit.

(*b*) *Ad rationem salutis*.) Ut corruptis judicibus reus reservetur.

(*c*) *Servi designatorum consulum*.) Mentionem facit illius rei, quam de Metello supra monstraverat, quod Siculos domum arcessitos jam ante conterruit.

(*d*) *Quadraginta diebus interpositis*.) Iis, qui sunt per binos ludos, votivos, atque Romanos: quos alii bini consecuturi erant, Victoriæ, atque plebeji.

(*e*) *Cum hac frequentia totius Italiæ Roma discesserit*.) Frequentiam dicit plebis rusticæ, cui voluit judicii exitu notam esse integritatem suam. convenerat autem ex municipiis cujuscunquemodi multitudo, aut propter comitia suffragiorum causa, aut ludorum votivorum, Romanorum, Victoriæ, plebejorum, aut ut censeretur apud censores Gellium & Lentulum, qui tunc erant.

---

10. Cicero ipse ad Lentulum, *est vero*, inquit, *probandum, cum ob id ipsum fractum fuisse animo, in quo cum omnes homines, tum M. illum Scaurum, singularem virum, constantia & gravitate superasset*. Ejusdem constantia laudatur in orat. pro Fonteio. *Principem senatus fuisse*, significat in oratione pro filio. *P. Manut.*

53. *Non patiar rem in id tempus adduci*.) J. Fr. Gronovius observat. I. 11. docet Ciceronem scripsisse, *nec patiar rem in id tempus duci*. Ut *ducere judicium, bellum, diem*. & supra: *Ut quacunque opus esset ratione res ita duceretur, ut apud M. Metellum prætorem causa diceretur*. Item: *Deinde se ducturos & dicendo & excusando facile ad ludos Victoria*. Verissime. *Grævius*.

54. *Cum accusatio nostra in oblivionem diuturnitate sit adducta*.) Veneti, & alii. *In oblivionem diuturnitatis*; neque aliam lectionem sub-

frequentia totius Italiæ Roma discesserit: quæ convenit uno tempore undique, comitiorum, m judiciorum, censendi- m ludo-que causa. (f) Hujus judicii, & laudis fructum, & offen- rum sionis periculum, vestrum: laborem, sollicitudinemque, *Lamb.* nostram: scientiam quid agatur, memoriamque quid a quoque dictum sit, omnium puto esse oportere.

(g) Faciam hoc non novum, sed ab n iis, qui nunc prin- 55 cipes nostræ civitatis sunt, ante factum, ut testibus utar n *alii* aliis. statim. (h) illud a me novum, judices, cognoscetis, quod ita testes constituam, 55 ut crimen totum explicent: (i) ubi id interrogando, argumentis atque oratione firmavero, P.LXXVI. tum testes ad crimen accommodem. ut nihil inter illam usitatam accusationem, atque hanc novam intersit, nisi quod in illa tunc, cum omnia dicta sunt, testes dantur: hic in singulas res dabuntur: ut illis quoque eadem interrogandi facultas (k) argumentandi dicendique sit. (l) 56 Si quis erit, qui

ASCONIUS.

(f) *Hujus judicii, & laudis fructum, & offensionis periculum vestrum.*) Figura Zeugma: ad singula enim subaudiendum est, puto esse oportere.

(g) *Faciam hoc non novum, sed ab iis, qui nunc principes nostra civitatis sunt, ante factum.*) Verum dicit, etenim L. Licinius, & item M. Licinius, ambo consulares · Marcus vero etiam triumphalis fuit. Hi cum accusarent L. Cottam, non usi sunt oratione perpetua, sed interrogatione testium causam peregerunt.

(h) *Illud a me novum cognoscetis.*) In eo se dicit novi aliquid allaturum, in quo diligentius crimen expositurus est, quam qui ante ipsum breviter accusaverunt.

(i) *Ut ibi id interrogando.*) Apparet ex hoc dicto, testes suos etiam ipsum accusatorem interrogare consuesse.

(k) *Argumentandi dicendique sit.*) *Argumentari*, est argumentis uti ad rem probandam: *dicere*, amplificatione uti ad rem dilatandam, & ad delectandum commovendumque auditorem oratione perpetua.

(l) *Si quis erit, qui perpetuam orationem s*) Vides quod argumentis se usurum non negat jam modo, quamquam perpetuam orationem se neget habiturum in hac actione, quæ prima est.

Si quis erit, qui perpetuam orationem accusationemque.) Bene hæc separavit: ut ostenderet, etiam sine perpetua oratione accusationem tamen esse: & intelligi posset, ut res non una, sed ut duę sunt.

---

subjici oportuisse existimo. *Camerar.* Nonnulli alios libros secuti *diuturnitatis.* quam correctionem, ut docto homine indignam, silentio potius quam argumentis refutandam puto *Hotom.*

55. *Ut crimen totum explicem. ubi id interrogando, argumentis &c.*) Hotomanus conjicit, *interrogando explicem; ubi id argum.* invasitque statim Lambinus; sed præter vett. libros. *Grut.*

56. *Si quis erit qui perpetuam orationem, accusationemque desideret,* altera

qui perpetuam orationem accusationemque desideret, altera actione audiet. (m) nunc id, quod facimus (ea ratione o facimus, ut malitiæ illorum consilio nostro occurramus) 57 necessario fieri intelligat.

o facimus delet Lamb.

56 Hæc primæ actionis erit accusatio. Dicimus, C. Verrem, (n) cum multa libidinose, multa crudeliter in cives Romanos, atque in socios, multa in deos hominesque nefarie fecerit, tum præterea (o) quadringenties sestertium ex Sicilia contra leges abstulisse. Hoc testibus, hoc tabulis privatis publicisque auctoritatibus, ita vobis planum faciemus, ut

ASCONIUS.

(m) *Nunc id, quod facimus, ea ratione facimus.*) Inconsequens locutio, & obscura non minus est, quam illa in fine orationis pro Ligario. nisi forte *facimus* semel ponitur.

(n) *Cum multa libidinose, multa crudeliter in cives, atque socios.*) A specie cœpit, & subjunxit genus, dicendo postea, in deos atque homines. sed non est virium, quod pro auxesi positum, non pro ratiocinatione est.

(o) *Sestertium quadringenties.*) Diximus de hac quæstione. Summæ variæ. in Divinatione enim *sestertium millies* dixit. quod solvimus, quod adhuc non erat insinuata criminum ratio Ciceroni: & quod ex persona Siciliæ loquebatur, augere voluit veritatem: & quoniam, spe dupli vel quadrupli repetitionis, quantumvis accusatori progredi licuit. nam quamvis sestertium octingenties dupli nomine exigi usus est, sestertium tamen quadrigenties tantummodo repetitum est: ad gratiamne Hortensii, an suam; an etiam conniventia Ciceronis ipsius, parum comperimus.

---

altera actione audiet.) Moris erat tum in publicis, tum in privatis judiciis, ut, si judicibus non liqueret, ut *amplius cognoscendum* pronunciaret. cujus rei exemplum libro Accusationis primo infra reperies, & in Bruto. Itaque de integro causa agebatur, & cognoscebatur. In hoc vero repetundarum judicio, lege Glauciæ, qua hoc Verris judicium constitutum est, jubebatur, ut bis causa ageretur. Hoc igitur dicit, prima hac actione interrupta atque intercisa utemur oratione: altera vero, id est, post comperendinationem, perpetua. Similiter in orat. pro Fonteio, *Fontejus ita duabus actionibus accusatus est, ut objectum nihil sit, quo significari vestigium libidinis possit.* Et pro Cæcina, *Decemviri prima actione non judicaverunt. postea re quæsita & deliberata, sacramentum justum judicaverunt.* Sic pro Cluent. supra. *Hac igitur, ut apparet, prior actio est, aut potius prioris actionis initium, quæ novem continuis diebus transacta est.* Hotom.

57. *Necessario fieri intelligat.*) Veneti *intelligant*, æque obscuro sensu, quem una particula inserta poterat perficere, ut hoc modo totus hic locus legeretur: *Nunc id, quod facimus (ea enim ratione facimus, ut malitiæ illorum consilio nostro occuramus) necessario fieri intelligant.* Camer.

(p) Di-

ut hoc ſtatu:is, etiam ſi ſpacium ad dicendum noſtro commodo, vacuoſque dies habuiſſemus, tamen oratione longa nihil opus fuiſſe. (*p*) Dixi.

ASCONIUS.

(*p*) *Dixi*.) Moris veterum fuit, cum ſatis viſum eſſet fluxiſſe verborum, hanc ſibi neceſſitatem finiendæ orationis imponere, ut dicerent ad ultimum, *dixi*.

Quod etiam, ab utraque parte oratione conſumpta, ut in conſilium dimitterentur, prætor ſoleret pronunciare, *dixerunt*.

Bene ergo Tullius, denuncians adverſariis compendium brevitatis, hoc verbo uſus eſt, *dixi*.

Non autem ibi finitur prima actio: inducentur enim dehinc a Tullio teſtes: quorum verba in oratione conſcribere, nullius elegantiæ fuit. Multis autem diebus prima actio celebrata eſt, dum teſtes Verris producuntur criminum diverſorum, dum recitantur publicæ privatæque litteræ. Quibus rebus adeo ſtupefactus Horrenſius dicitur, ut rationem defenſionis omitteret: adeo perculſus Verres, ut abiret in exilium ſua ſponte. Nec quid amplius in judicio geſtum eſt, niſi quod Tullius, metuens ne tantum negotium pene tacitum præteriret, finxit Verrem comperendinationi præſto fuiſſe, ut bis defenſus accuſaretur iterum. Et quemadmodum victoriæ conſuluerat brevitate dicendi, ita laudem eloquentiæ tanquam repetita accuſatione eſt conſecutus reliquorum conſcriptione librorum, qui ceteros conſequuntur.

ACTIO-

P. B. 1ACTIONIS SECUNDÆ

IN

C. VERREM

LIBER PRIMUS,

DE

PRÆTURA URBANA

ORATIO SEXTA.

ARGUMENTUM.

Deinceps hac omnia non dicta, sed scripta sunt contra eum. quod ita factum est. Fingit Cicero, adesse in judicio Verrem comperendinatum, & respondere citatum, & defendi. In ceteris enim orationibus defensor futurus, accusationis officium his libris, qui Verrinarum nomine nuncupantur, compensare decrevit, &, quoniam accusare multos indecorum Tullio videbatur, in una causa vim hujus artis & eloquentia demonstrare. nam & bene intelligentes omnem virtutem oratoriam, quacunque in criminationibus constituta est, hic expressam vident: & contra ex

1. ACTIONIS *secunda in C. Verrem liber primus.*) Varie Ciceronis Verrinas orationes inscribunt Grammatici: & varie in veteribus etiam libris inscriptæ reperiuntur. hanc autem orationem *Primus Accusationis liber* inscribi debere, ex ipsius Ciceronis verbis intelligere possumus, quæ sunt in oratore ad Brutum. *Adhibenda est* (inquit) *numerosa oratio, si aut laudandum est aliquid ornatius, ut nos in accusationis secunde de Sicilia laudibus diximus: aut in Senatu de consulatu meo: aut exponenda narratio, qua plus dignitatis desiderat, quam doloris. ut in quarto accusationis de Ennensi Cerere, de Segestana Diana de Syracusarum situ diximus, &c.* Prima igitur orario, quæ *Divinatio* dicitur, nihil ad Verris causam pertinet, sed cum Cæcilio contendit Cicero, uter melior futurus sit Verris accusator, ipsene an Cæcilius. Secunda, preparatio quædam est ad judicium & testium interrogationem. In tertia demum incipit Verrem accusare, qui primus liber accusationis a Cicerone quidem dicitur, a Grammaticis vero *Pretura urbana* inscribitur; cum secundus *Siciliensis:* tertius *Frumentaria*; quartus *De signis*; quintus *De suppliciis* inscribantur. *Ursinus.*

2. Re-

ex hoc defensionum vim in cateris orationibus & nervos ejus ex hac virtute cognoscunt, qua in opprimendo exprimitur reo. Igitur rerum scena sic facta est, ut dicit Tullius, *non autem acta res est.* ADEST, *inquit, Verres, respondet, defenditur. ergo cum prima actione accusatus sit, ac defensus Verres, nunc, velut defensus iterum, (sic enim mos erat) in altera actione accusatur ad ultimum rursus oratione perpetua. Crimina repetundarum, & alia pleraque ex anteacta vita sape firmantur: sumitur etiam hinc sape defensio. omnis enim confirmatio ab attributis persona, & negotio summi solet. ergo attributa persona maxime in anteacta vita quari soleut: negotium, in ipso crimine. Libros igitur pro qualitate criminum* Tullius *dividens, anteactis unum dedit, hunc scilicet solum: crimini ipsi repetundarum quatuor: unum de jure dicendo: alterum de re frumentaria: tertium de signis: quartum de suppliciis. Ad hanc enim similitudinem poeta Virgilius, Minoem, judicem apud inferos, tanquam si prator sit rerum capitalium,* quæsitorem *appellat: dat ibi sortitionem, ubi* urnam *nominat: dat electionem judicum, cum dicit,* consiliumque vocat: *dat cognitionem facinorum, cum dicit,* vitasque & crimina discit. *Ergo hic liber, qui de anteacta vita est, statum necesse est conjecturalem habeat. Capita autem qua ipse Tullius fecit, dividendo totam hanc accusationem, sunt hac: primum in quasturam: deinde in legationem, & vicequasturam: tertio in praturam urbanam: quarto in praturam Siciliensem. Nam quum omnes ejus actus quastura nomine, legationis, pratura urbana, Siciliensisque. quadripartita librorum divisione cognoscantur: anteacta ejus omnia hoc libro comprehensa sunt ad eorum fidem qua post dicentur. Procemia saue hujus libri in simulatione constituta sunt, quasi vera accusationis in Verrem audentem adesse, atque defensum: in exhortatione judicum ad recte judicandum: tum in minis contra adversarios: & in exhibenda ratione officii sui, cur ita maluerit accusare, ut prima actione tantum testibus uteretur. Qua omnia ejusmodi sunt, ut non tam nova dicere, quam dicta libri superioris instaurare videatur. Post hac omnia, ipsius Ciceronis per honores Verris cum criminibus junctos divisio per ordinem temporum currit.* Asconius.

*** *Iodami hospitis filiam per vim stuprare temptaverit. quod myoparonem Milesiorum vendiderit. quod Malleolo quastore Dolabella mortuo tutelam filii ejus perfide tractaverit. quo damnato Dolabella lis astimata sit sestert. tot. ex quo Verres plurimum abstulerit. Pratura ejus urbana sic infamatur. quod empta sit. quod illa jurisdictio venalis fuit. Hic obicit de Asellini bonis quod possessionem eorum contra filiam dedisset. de bonis Minacianis. de sartis tectis adis Castoris contra Junium pupillum. de judicio publico contra Ostimium. & de falso codice ad subscriptionem Junianam pertinente Oppianico reo usque in eo multa in his observatione exactissima designata sunt. ut non tantum onerosum sit astimare singula, sed etiam longum. quod huic opusculo contrarium est. De omnibus autem orationibus nec meam persuasionem subtraho, nec tuam ignoro. Convenit enim inter nos nullam esse oratoriam virtutem, qua non sit perfectissima in singulis quoque narrandis. verum uberrima exempla per omnium generum figuras eminere. Satis autem constat omnes in Verrem orationes ante adilitatem editas esse. Status conjecturalis. benivolos facit in principio auditores. Benivolos autem auditores quatuor modis facimus. aut a persona judicum hoc est quando eos laudamus quod brevi oratione faciendum est. aut ex nostra persona. hoc est quando nosmet ipsos commendamus commemorando studium nostrum erga romp. aut a persona adversariorum vituperando eorum vitam aut moras. aut a causa quando aut*

nostram laudamus causam quasi innocentia subnixam auxilio. In hoc ergo prohœmio a causa adversarii benivolos facimus judices. scilicet de quo talis rumor extitit. qui eum se quoque condemnantem demonstret. Facta est autem comperendinatio: dicendo enim accusator. deinde defensor. item modo accusator dicit ad ea quæ defensor dixit. Quærunt multi quare appellatur prætura. cum quæstura & legationis crimina continentur. & dicimus ideo, quia præturæ crimina graviora sunt Scholiast.

I. (*a*) EMINEM vestrum ignorare arbitror, judices, (*b*) hunc per hosce dies (*c*) sermonem vulgi, atque hanc opinionem populi Romani fuisse, C. Verrem altera actione (*d*) [2] responsurum non [a] esse, neque (*e*) ad judicium affuturum. Quæ fama non idcirco solum (*f*) emanarat, (*g*) quod iste certe statuerat, ac deliberaverat non adesse: verum etiam, quod nemo quemquam tam audacem, tam amentem, tam impudentem fore arbitrabatur, qui tam nefariis criminibus, tam multis testibus (*h*) [3] evictus,

a sic Manut. fuisse. Victor. & alii.

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(*a*) N*Eminem vestrum ignorare arbitror, jud.*) Hoc totum figmentum est Ciceronis, ut sequentium librorum vera actio videatur. nam Verres jam sua sponte elegit exilium. *Ascon.*

Neminem vestrum.) Genus causæ anceps. propositio. *Schol.*

(*b*) *Hunc per hosce dies.*) Qui fuit post primam actionem usque ad principium secundæ *Idem.*

(*c*) *Sermonem vulgi.*) Vulgus est extrema pars populi in populo etiam Boni continentur. Singulis ergo propria dedit. Vulgo sermonem: populo opinionem. inest enim in opinione auctoritas, nam vulgus loquitur. populus opinatur; legem condendo. (haud video quo pertineat.) *Idem.*

(*d*) *Responsurum.*) Fingit illum præsentem esse. ille autem exierat. *Idem.*

(*e*) *Ad judicium affuturum.*) Bene dixit affuturum. quia poterat adesse & non respondere. *Idem.*

(*f*) *Emanarat.*) Effluxerat. Μεταφορὰ ab equis (post inductæ primæ vocali superscriptum a.) *Idem.*

(*g*) *Quod iste certe statuerat.*) Statuere est aliquid proponere de quo deliberetur. Cum ergo aut subito aliquid facimus aut consilio habito ostendit Verrem consilio habito fugam cogitasse. Deliberatio est statutæ causæ & propositæ plena perfectio. *Idem.*

2. *Responsurum non esse.*) *Responsurum* est præsto futurum in judicio. Phædrus: *Citati non respondent.* de qua notione alibi plura notavimus exempla. *Grav.* Locus est e Lib. IV. Fab. 17. ad quem videndus Rittershusius.

3. Evi&

(*h*) 3 evictus, ora judicum adſpicere, aut os ſuum populo Romano (*i*) oſtendere auderet.

Eſt idem Verres, qui fuit ſemper; 4 ut ad audendum (k) projectus, (*l*) ſic paratus ad audiendum. præſto eſt: (*m*) reſpondet: (*n*) defenditur. ne hoc quidem ſibi reliqui b facit, ut in rebus turpiſſimis, cum manifeſto teneatur, (*o*) ſi reticeat, & abſit, tamen impudentiæ ſuæ pudentem exitum quæſiſſe videatur. (*p*) Patior, judices, & non moleſte fero, me laboris mei, vos (*q*) virtutis veſtræ fructum eſſe 2

b fecit *edd. vet.*

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(*h*) *Convictus ora judicum aſpiceret.*) Quaſi ſententiam ferentium. quod judices adrendunr litigatorum dicentes ſententiam populos, *Schol.*

(*i*) *Oſtendere auderet.*) Impudens eſſet. ſi tantummodo veniſſet, impudentior nunc eſt. quia & loqui voluir. *Idem.*

(*k*) *Projectus.*) Facilis. pronus. *Idem.*

(*l*) *Sic paratus ad audiendum.*) Ur & de eo audiatur. & ut ipſe de alio audiat. ſed hic audiendum dixit. id eſt, ur audiatur de eo. *Idem.*

(*m*) *Reſpondet.*) Recte dictum eſt, *reſpondet.* nam apud veteres & judices, & rei, & accuſatores, & defenſores citabantur a præcone prætoris. *Aſcon.*

(*n*) *Defenditur.*) Patronorum impudentia notatur. quia tam nocenrem defendunr. *Schol.*

(*o*) *Si reticeat & abſit.*) Si tacendo in exilium iſſer ſpontaneum. *Idem.*

(*p*) *Patior judices.*) Cum dolere debuerit, reſtitit ſibi: pati ſe. & æquo animo ferre dicit, ut pugnam victoria conſequatur. *Aſcon.* *Patior jud. & non moleſte fero.*) Moraliter locutus eſt. nam nemo eſt qui moleſte ferat fructum laboris ſui *Schol.*

(*q*) *Virtutis veſtræ f. e. l.*) Nam fructus accuſatoris erit, ſi optimus videatur accuſaror. judicum ſi non corruptionis noterur infamia. *Idem.*

---

3. *Evictus.*) Lambinus *convictus*, & ita erat in Cujac. ſed Pall. editioneſque avorum, ſtabant pro noſtro, neque videtur mutandum. *Gruter.* Recte Gruterus. *Evictus* eſt qui pudore, aut ratione inciratur ad aliquid agendum. Tacito frequens eſt hæc vox. Annal. XII. 25. *His evictus, biennio majorem natu Domitium filio anteponit.* Annal. IV. 57. *Precibus uxoris evictus, Tiberio Germanico, ſibi Tiberium aſcivit.* Liv. II. 4. *Evincuntque inſtando, ut litteras ſibi ad Tarquinios darent.* Græv.

4. *Ut ad audendum projectus, ſic paratus ad audiendum.* Cujacii liber non agnoſcit vocem *paratus*, & videtur ſane abeſſe poſſe, ut ſubintelligatur *projectus.* Gruterus. Minime genrium. Nam *projectus ad audendum*, eſt homo projectæ audaciæ. Sed *projectus ad audiendum* nemo dixerir, nemo probarit. *Paratus ad audiendum* eſt hoc loco qui promtus eſt ad quidvis probroſum audiendum, qui nullo pudore probrorum ſibi objectorum ſuffunditur. *Græv.*

c alii prius. esse laturos. Nam si iste id fecisset, quod c primo statuerat, ut non adesset: (r) minus aliquanto, quam mihi opus esset, cognosceretur, quid ego (s) in hac accusatione comparanda (t) constituendaque elaborassem: vestra vero laus, (u) tenuis plane, atque obscura, judices, esset.

3 Neque d enim hoc a vobis populus Romanus exspectat, neque eo potest esse contentus, si condemnatus sit is, qui adesse noluerit; & si fortes fueritis (x) in eo, quem nemo sit ausus defendere. immo vero adsit, respondeat: summis opibus, summo studio (y) potentissimorum hominum defendatur, certet mea diligentia (z) cum illorum omnium cupiditate; vestra integritas (a) cum e istius pecunia: testium constantia cum illius (b) patronorum minis atque (c) potentia. tum demum illa f victa videbuntur, cum (d) in

d enim abest MS.

P. LXXVII.

e illius ed. C. Steph.

f alii omnia victa.

4 contentionem, certamenque venerint. 5 Absens si iste esset damna-

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(r) *Minus aliquanto quam mihi opus esset*,) Ad fructum consequendum. id est, ad bonam opinionem comparandam. *Schol.*

(s) *In hac accusatione comparanda*.) Quando crimina colligebam. Omnes enim ex hac accusatione cognoscunt. quod inprobos omnes non solum Verrem odio habeo. quod minime fuisset si Verres abesset. *Idem.*

(t) *Constituenda*.) Quando incipiat accusatio quando dies petitur ad accusationem ut praesens condempnetur. *Idem.*

(u) *Tenuis plane atque obscura, judices, esset*.) Si absens condempnatus esset. Tenuis res vel videtur ex parte. obscura non videtur. Ergo per αὔξησιν dixit tenuis atque obscura. *Idem.*

(x) *In eo quem nemo ausus sit defendere*.) Ideo in eo dixit & non in eum, quia hoc in utrumque casum profertur. sicut Virgilius Talis in hoste fuit Priamo. cum in hostem Priamum dicere debuit (hunc locum citavit pater in notis ad praefationem Senecae libri IV. Nat. Quaest.) Nam si praesenti repugnetis & condempnetis eum. ubi nimia comprobatur integritas. nam absens ideo potest videri condemnatus, quia se redimere noluit. *Idem.*

(y) *Potentissimorum hominum def.*) Optat contendere cum adversariis ut ex majore certamine gloriosam victoriam sortiatur. *Idem.*

(z) *Cum illorum omnium cupiditate*.) Id est qui volunt illum absolvi corrupto judicio. *Schol.*

(a) *Cum istius pecunia*.) Quia conatur corrumpere judices. *Idem.*

(b) *Patronorum minis*.) Minae defensiones. *Idem.*

(c) *Potentia*.) Pecunia. *Idem.*

(d) *In contentionem certamenque v.*) Quod sine certamine gloria non potest comparari. *Idem.*

---

5. *Absens si iste esset damnatus*.) Tullio dignius videtur, *Absens damnatus*, recisis intermediis, tanquam quae adsperserit librarius. *Brut.*

6. Neque

damnatus, non (e) tam ipse sibi consuluisse, quam invidisse vestræ laudi videretur.

II. (f) [6] Neque enim salus ulla reipublicæ major (g) hoc tempore reperiri potest, quam populum Romanum intelligere, (h) diligenter rejectis ab accusatore judicibus, socios, leges, rempublicam senatorio consilio maxime posse defendi. neque tanta fortunis omnium (i) pernicies potest accedere, quam opinione populi Romani rationem (k) veritatis, (l) integritatis, (m) fidei, religionis, ab (n) hoc ordine abjudicari.

(o) 7 Itaque mihi videor g magnam, & maxime ægram, (p) & 5

g *Lamb. addit* judices.

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(e) *Tam sibi consuluisse.*) Quod inpudentem exitum quæsierit. *Schol.*

(f) *Neque enim salus ulla Reipub. major est.*) Eadem repetit, quæ in prima actione dicta sunt, e republica esse damnari Verrem. *Ascon.*

Neque enim salus ulla reip.) Conclusio. *Schol.*

(g) *Hoc tempore reperiri.*) Quod dixit judicia non integra celebrari. *Idem.*

(h) *Diligenter rejectis.*) *Rejectos judices* pro electis intelligi convenit. ibi enim rejectio judicum, ubi & retentio continetur. in rejectione autem accusatoris, vel fides accusationis, vel prævaricationis perfidia, ut supra dixi, apparet. *Ascon.*

(i) *Pernicies ulla.*) Ideo pernicies omnium. quasi hæc suspicio judiciorum sublata fuerit. incipit populus de judiciis transferendis contendere. contradicentibus senatoribus necesse est oriatur seditio. *Schol.*

(k) *Veritati.*) Justitiæ. *Idem.*

(l) *Integritatis.*) Propter corruptionem. *Idem.*

(m) *Fidei religioni.*) Quia jurabant. *Idem.*

(n) *Hoc ordine abjudicari.*) Notandum est quod ubi est vituperatio. Ordinem dixit. ubi laus Judices; ne eorum offensionem incidat. simul hoc quod noluit dicere transferri judicia quasi omen fugiens judicio abalienari. quod est abjudicari. *Idem.*

(o) *Itaque mihi videor.*) Secundum prohœmium. *Idem.*

---

6. *Neque enim salus ulla reipub. major hoc tempore reperiri potest.* ¶ Illud *reperiri potest*, suspectum mihi, tanquam παρέγγραφον. Gruterus.

7 *Itaque mihi videor magnam.*) Apud Non. Marcellum, in dictione *deponere*. *Itaque mihi videor, judices, magnam*, quod mihi majorem in modum arridet, præsertim cum statim inferat, *Quam vestra laudi*. Vox autem illa facile prætermitti potuit, cum hac nota vulgo sciberetur, *jud*, Hotom.

R 3 8. *Prope*

(p) & 8 prope depositam reipublicæ partem suscepisse : neque in eo magis meæ, quam vestræ laudi, existimationique servisse. h Accessi enim ad invidiam judiciorum levandam vituperationemque tollendam : 9 ut, cum hæc res pro voluntate populi Romani esset judicata, aliqua ex parte mea diligentia constituta auctoritas judiciorum videretur : (q) 10 postremo, ut esset hoc judicatum, ut finis aliquando judiciariæ controversiæ constitueretur.

h Accessit *ed. vet. & MSS*

6 Etenim sine dubio, judices, in hac causa ea res in discrimen adducitur. (r) i Reus est enim nocentissimus. qui si con-

i *alii* Homo.

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(p) *Et prope depositam.*) Desperatæ salutis. sic & VIRGILIUS : *Ille ut depositi proferret fata parentis*, Ascon.

Et prope depositam.) In ultimo positam. desperatam. ut recreari non possit. Virgilius. Ille ut depositi deferret fata parentis. PARTEM. Judiciorum scilicet. (*In hoc loco corruptus erat codex antiquus.* Sic margo: etsi omnia continenter media ponat pagina. desunt autem ad libri primi caput 17.) *Schol.*

(q) *Postremo ut esset hoc judicatum.*) Subauditur, *accessi*, ἀπὸ κοινοῦ ad omnia, quibus hoc verbum in hac sententia convenit. *Asconius.*

(r) *Homo est enim nocentissimus.*) TERENTIUS: *Et habet, quod det : & dat nemo largius.* & de persona: *Fatuus, insulsus, tardus stertit.* Idem.

---

8. *Prope depositam.*) Pergit in translatione: quia dixerat, *agram*: & quia, *prope depositam*, hic dicit, subjungit, *suscepisse*. *Prope*, autem non addidit sine caussa, sed ut spem tamen aliquam ostenderet sanandæ reip. nam si, *depositam*, simpliciter dixisset; interitum demonstrasset. Similiter in Divin. *Fateor me, salutis omnium caussa, ad eam partem accessisse reip. sublevandæ, qua maxime laboraret.* P. Manut.

9. *Et ut, cum hæc res pro volunt. Populi R. esset judic. aliqua, &c.*) Sic edendum curavi, levi immutatione facta, & sententia non inepta: *vituperationemque tollendam, & ut cum hac res pro voluntate populi R. esset judicata, aliqua ex parte mea diligentia constituta auct. jud. videretur: postremo, cum esset hoc judicatum, ut finis aliquando judiciaria controversia constitueretur.* Hotomani autem conjecturam, quæ ordine verborum converso magnam vim scripturæ vulgatæ, & receptæ affert, quamvis olim probarim, nunc timidius amplector. *Lamb.*

10. *Postremo ut esset hoc judicatum.*) Lambini interpolationem rejeci, retenta vulgata; quæ & in Pall. nostris; belleque sibi constabit, si geminabitur syllaba, ac fiet, *postremo, ut ut esset judicatum &c.* id est, quocunque tandem modo pronunciatum fuerit, sive pro Verre, sive contra Verrem, ut finis aliquando constituatur judiciariæ controversiæ. mecum sentit Muretus lib. XIX. Var. Lect. cap. 12. *Gruter.* Bene quod hactenus tantum sit addita in notis : nam pravitas arbitrii nimium aperta, & publicata ab patre lib. III. Observat. cap. 6. *Gronov.*

11. *Tametsi*

condemnatur, desinent k omnes dicere, his judiciis pecuniam plurimum posse, sin absolvitur, desinemus nos de judiciis transferendis recusare.[11] tametsi de absolutione istius neque ipse jam sperat, nec populus Romanus metuit. De impudentia singulari, [12] quod adest, quod respondet, sunt qui mirentur: mihi l pro cætera ejus audacia, atque amentia, ne hoc quidem mirandum videtur. multa enim & in deos, & in homines (s) impie nefarieque commisit. quorum scelerum pœnis agitatur, & a mente consilioque deducitur.

k homines edd. vet.

l propter ejus &c. edd. vett.

P. B.

III. (t) AGUNT EUM præcipitem pœnæ civium Romanorum: quos partim securi percussit, partim in vinculis necavit, partim implorantes jura libertatis & civitatis in crucem sustulit. Rapiunt eum ad supplicium dii patrii: [13] quod iste inventus est, qui e complexu parentum abreptos filios ad necem duceret, & parentes pretium pro sepultura liberum posceret. (t) Religiones vero, cæremoniæque omnium sacrorum fanorumque violatæ, simulacraque deorum, quæ non modo ex suis templis ablata sunt, sed etiam jacent in tenebris, ab isto retrusa atque abdita, consistere ejus animum sine furore atque amentia non sinunt. 7

Neque

ASCONIUS.

(s) *Impie nefarieque commisit.*) *Nefandum*, est non fandum: *nefarium*, quod sacra polluit, farre pio solita celebrari. ergo *nefarii*, sacrilegi.

(t) *Agunt eum præcipitem.*) Proprium Ciceronis & in orationibus; & in dialogis, & in epistolis, sæpius eandem sententiam dicere, & uti eloquentia diversis modis, in iisdem sententiis, tamen ab aliqua occasione repetitis. nam & hic repetitio furoris, in qua videtur insaniæ Verris causam velle monstrare. est enim hic locus de suppliciis irrogatis: ubi ostendit, cives Romanos Verrem pro prædonibus occidisse.

(u) *Religiones vero, cerimoniaque.*) De signis & furtis tacet modo, quasi minus idoneis ad furorem avaritiæ.

---

11. *Tametsi de absolutione istius &c.*) Pal. pr. *tamenetsi*, quam vocem retrahendam semper ex fuga autumabat Cujacius; conatusque est viriliter M. Ant. Muretus cap. 17. lib. XI. Var. Lect. *Gruter.*

12. *Quod adest, quod respondet, sunt qui mirentur.*) Cujacii codex, *quod respondet, & qui mirentur*, quod putabat Gulielmius, mutari posse in *est qui mir.* dictum, ut Propertio: *Est, qui'us in celeres gloria nata pedes.* duriusculе nimis. *Idem.*

13. *Quod iste inventus est &c.*) Haud aliter libri nostri. at Lambinus e Prisciano, *quod iste unus inv.* quod & monuerat Hotomanus. *Idem.*

14. Cui

8 Neque iste mihi videtur se ad damnationem offerre solum, neque hoc avaritiæ (*u*) supplicio communi, qui se tot sceleribus obstrinxerit, contentus esse. singularem quandam pœnam istius immanis atque importuna natura desiderat. non id solum quæritur, ut, isto damnato, bona restituantur iis, quibus erepta sunt: sed & religiones deorum immortalium expiandæ, & civium Romanorum cruciatus, multorumque innocentium sanguis, istius supplicio
9 luendus est. Non enim furem, sed ereptorem: non adulterum, sed expugnatorem pudicitiæ: non sacrilegum, sed hostem sacrorum religionumque: non sicarium, sed crudelissimum carnificem civium sociorumque, in vestrum judicium adduximus: ut ego hunc unum, ejusmodi reum post hominum memoriam fuisse, arbitrer, (*x*) 14 cui damnari m expediret.

IV. Namquis hoc non intelligit, istum absolutum, diis hominibusque invitis, n tamen ex manibus populi Romani eripi nullo modo posse? quis hoc non perspicit, præclare nobiscum actum iri, si populus Romanus istius unius supplicio contentus o erit, ac non sic statuerit, (*y*) non istum majus in sese scelus concepisse, cum fana p spoliarit, cum tot homines innocentes q necarit, cum cives Romanos morte, cruciatu, cruce affecerit; cum prædonum duces, accepta pecunia, dimiserit; quam eos, r si qui istum tot, tantis, tam nefariis sceleribus coopertum, jurati sententia sua s liberarint?

m *alii* expedit.
n eum ex. *edd. vett.*
o fuerit *Priscian.* p. LXXVIII.
p spoliaret *ed. Junt.*
q necaret *ead. ed.*
r *alii delent* si.
s liberavit *Priscian.*

10 15 Non est, non est in hoc homine cuiquam peccandi locus,

ASCONIUS.

(*u*) *Supplicio communi.*) Æstimatione litis, & exilio.

(*x*) *Cui damnari expediret.*) Quia minor in damnatione pœna, quam in concione populi Romani, & in eorum animadversione.

(*y*) *Non istum majus in sese scelus &c.*) Non istum modo terret, sed subtiliter etiam judicibus comminatur.

---

14. *Cui damnari expediret.*) Interpretatus sum hunc locum contra Pædiani sententiam, ad illud Taciti lib. XV. Annal. cap. 68. *Non aliter tot flagitiis ejus subveniri posse.* Grut. Quæ Gruterus ad hunc locum notavit, lucem non adspexerunt, sed ad eum vide Pichenam & Gronovium. Seneca ep. 77. *Hoc illis respondendum est, quibus succursura mors est.* Grævius.

15. *Non est, non est in hoc homine cuiquam peccandi locus.*) Peccare in hoc reo licet nemini. Iteratio, *Non est, non est*, & vim auget: & quasi ad minandum pertinet. tale illud pro Fonteio: *Fuit fuit illis judicibus divinum, ac singulare, judices, consilium.* P. Manut.

16. *Alieno*

locus, judices: (z) non is est reus, (a) non id tempus, (b) non id consilium (metuo ne quid arrogantius apud tales viros videar dicere) (c) ne actor quidem est is, cui reus tam nocens, tam perditus, tam † victus, aut occulte surripi, aut impune eripi possit. His ego judicibus non probabo, C. Verrem contra leges pecunias cepisse? sustinebunt tales viri, se tot senatoribus, tot equitibus Romanis, tot civitatibus, tot hominibus honestissimis ex tam illustri provincia, tot populorum privatorum litteris non credidisse? tantæ populi Romani voluntati restitisse? † alii convictus.

Sustineant. reperiemus, si istum vivum (d) ad aliud judicium perducere poterimus, quibus probemus, istum in quæstura pecuniam publicam, Cn. Carboni consuli datam, avertisse: quibus persuadeamus, istum (e) 16 alieno nomine a quæstoribus urbanis, quod priore actione didicistis, pecuniam abstulisse. Erunt qui & in eo quoque audaciam ejus reprehendant, 17 quod aliquot nominibus (f) de capite, 11

ASCONIUS.

(z) *Non is reus.*) Qui est nocentissimus.
(a) *Non id tempus.*) Quod invidiosum senatui est.
(b) *Non id consilium.*) Quod ex optimis viris lectum tale est, ut si quid in ipso culpæ fuerit, sperari melius ex senatu non possit.
(c) *Ne actor quidem.*) Tullius scilicet, in quo omnia ad vincendum parata.
(d) *Ad aliud judicium.*) Populi scilicet, & equitum Romanorum.
(e) *Alieno nomine a quæstoribus urbanis.*) Quæstores urbani ærarium curabant, ejusque pecunias expensas & acceptas in tabulas publicas referre consueverant. *Alieno* autem *nomine* dicit Carbonis nomine, & exercitus ejus: nam consulis & militum ejus nomine pecunias ex ærario sumptas avertit. conversus ad Sullam bellis civilibus. Vel *alieno nomine*, ad frumenti emptionem, quod Siculis non persolvit.
(f) *De capite.*) Hoc in Sicilia fecit gratiosius in decumanos, ut frumentum in auctione promissum ab decumanis, usibus populi Romani (cum illi freti Verris gratia licerentur quamplurimo) de summa detraxerit, minusque eos inferre passus sit annonæ populo Romano. quod illicitum probatur multis documentis.

16. *Alieno nomine.*) Pecuniam opinor, eam significat, quam tum empti, tum æstimati frumenti nomine a Quæstoribus urbanis accepit. Illam enim fœneratus est, hanc avertit; vide librum Accusat. III. *Hotom.* J. Fr. Gronovius, ut ex ejus ore olim intellexi, legendum coniiciebat: *Emti frumenti nomine.* Græv.

17. *Quod aliquot nominibus de capite.*) Manutius explicat, *aliquot nominibus*, fictis adumbratisque caussis. male. Est aliquot debitoribus, decumanis nimirum, qui frumentum publico debebant. *Nomen* pro debitore poni tritum est. Quis ignorat illud Columellæ

bona

pite, [18] quantum commodum fuerit, frumenti decumani detraxerit. Erunt etiam fortasse judices, qui illum ejus peculatum vel acerrime vindicandum putent, quod iste (*g*) M. Marcelli, & P. Africani monumenta, quæ nomine illorum, re vera, populi Romani, & erant, & habebantur, ex fanis religiosissimis u ex urbibus sociorum atque amicorum non dubitaverit auferre.

v alii & ex.

12 V. Emerserit ex peculatus etiam judicio. (*h*) Meditetur de ducibus hostium, quos accepta pecunia liberavit: videat, quid de illis respondeat, (*i*) quos in eorum locum subditos domi suæ x reservavit. quærat non solum, quemadmodum y nostro crimini, verum etiam quo pacto suæ confessioni possit mederi. meminerit, se priore actione, clamore populi Romani infesto atque inimico excitatum; confessum esse, duces a se prædonum securi non esse percussos: se jam tum esse veritum, ne sibi crimini dare-

P. B. x reservarit. *Lamb.* y *alii* vestro.

ASCONIUS.

(*g*) *M. Marcelli, & P. Africani monumenta.*) Signa concessa & reportata Siculis a M. Marcello & Scipione Africano. nam Marcellus donavit, quæ victis Syracusis asportare jure belli potuerat: Africanus victa Carthagine reportavit, quæ victis Siculis ademerant Pœni.

(*h*) *Meditetur de ducibus hostium.*) Hic crimen de suppliciis esse cognoscitur: in hoc enim libro hæc latius explicantur.

(*i*) *Quos in eorum locum subditos.*) Captis prædonum ducibus, Verres illos quidem remisit accepto præmio; pro illis autem mercatores innocentissimos partim trucidavit, partim domi suæ privatim reservavit, quod diceret timuisse se, ne sibi crimini daretur, eos ipsos a se pecunia liberatos esse.

---

bona nomina non appellando fieri mala. Dicit igitur, non nullis decumanis, qui debebant reip. de capite frumenti decumani seu de summa, quam debebant populo Romano jure pactionis, tantum detraxit, & in privatos usus convertit, quantum ei placuit. *Gravius.*

18. *Quantum commodum fuerit.*) Quantum ei libuerit. Quo sensu insignem Verris audaciam ostendit: ut summam Philodami liberalitatem, cum dixit infra: *Rogat Rubrium, ut, quos ei commodum sit, invitet:* pro, quoscumque velit. Et summam Verris injustitiam in eo: *Cur hunc dolorem cineri ejus, atque ossibus inussisti, ut liberis ejus bona patria, voluntate patris, jure, legibus tradita, eriperes, & cui tibi esset commodum, condonares?* Lib. II. *Eum judicem, quem commodum erat, præconem, haruspicem, medicum suum dabat.* Lib. III. *Cum is, non quantum debetur, sed quantum commodum est, auferat?* Ibidem: *Si cui civitati solvit, tantum detraxit, quantum commodum fuit.* Et: *Neque enim id, quod debebatur: sed quantum commodum fuit, imperavit.* P. Manut.

19. In

daretur, eos ab se pecunia liberatos. fateatur, id, quod negari non potest, se privatum hominem, prædonum duces vivos atque incolumes domi suæ, posteaquam Romam redierit, (k) usque dum per me licuerit, z tenuisse. hoc, z *alii* retinuisse.
in majestatis judicio si licuisse sibi ostenderit, ego oportuisse concedam. ex hoc quoque evaserit; proficiscar eo (l) quo me jampridem vocat populus Romanus.

13 De jure enim libertatis & civitatis suum putat esse judicium: & recte putat. Confringat iste sane vi sua consilia senatoria: quæstiones omnium perrumpat: evolet ex a vestra severitate. mihi credite, arctioribus apud populum a *alii* nostra.
Romanum laqueis tenebitur. credet iis equitibus Romanis populus Romanus, qui ad vos b antea producti testes, ipsis b *alii* ante.
inspectantibus ab isto civem Romanum, (m) qui cognitores homines honestos daret, sublatum esse in crucem dixerunt.

14 Credent omnes (n) v & xxx tribus homini gravissimo, atque ornatissimo M. Annio, qui, se præsente, civem Romanum securi percussum esse dixit. audietur a populo Romano vir primarius, eques Romanus L. Flavius, qui suum familiarem Herennium, negotiatorem ex Africa, cum eum Syracusis amplius centum cives Romani cognoscerent, lacrymantesque defenderent, pro testimonio dixit securi esse percussum. c Probabit fidem, & auctoritatem, & (o) religionem suam L. d Suetius, homo omnibus ornamentis præditus, qui juratus apud vos dixit, multos cives c Probavit *Lamb.* *male*. d Suetonius *MS.*

ASCONIUS.

(k) *Usque dum per me licuerit.*) Quantum in ipso fuerit. An hoc? domi suæ privatus, quod est majestatis crimen, hostes publicos habere non dubitavit: sed finem fecit hujus audaciæ me cogente, qui institi, ut de ejus domo in publicam custodiam ducerentur.

(l) *Quo me jampridem vocat populus R.*) Se dicit, quia ædilis est factus, ut defendat libertatem populi Romani.

(m) *Qui cognitores homines.*) Hic genus defensoris in jure *cognitor* dicitur, maxime cum de alicujus statu agitur. ipse alibi, *cognitorem juris sui*.

(n) *Quinque & xxx.*) Ac per has totus populus Romanus. Tribus principio tres fuerunt: Tatiensis una a Tatio rege: Ramnensis altera a Romulo: Luceres altera a Lucumone, sive Lucretino, sive a luco, quem lucum Asylum vocaverat Romulus. Post de nominibus Sabinarum plures factæ, quibus deprecatricibus parentum bellum maritorumque finitum est. Ad postremum xxx. & v. factæ. Obtinuerunt autem nomen aut a tributo dando, aut quia primo tres fuerunt: unde etiam *tribuni* dicti.

(o) *Religionem.*) Quia jurati testes dicebant.

p. LXXIX. cives Romanos 19 in (*p*) lautumiis istius imperio crudelissime per vim morte esse multatos. Hanc ego causam cum agam beneficio populi Romani (*q*) 20 de loco superiore, non vereor, ne aut istum vis ulla ex populi Romani suffragiis eripere, aut a me 21 ullus munus ædilitatis amplius, aut e gratius populo Romano esse possit.

e aliis gravius.

VI. Quapropter omnes in hoc judicio conentur omnia: nihil est jam, quod in hac causa peccare quisquam, judices, nisi vestro periculo, possit. 22 Mea quidem ratio, cum in præteritis rebus est cognita, tum in reliquis explorata atque provisa est. Ego meum studium in rempublicam 23 jam illo tempore ostendi, cum longo intervallo veterem consuetudinem retuli, & rogatu sociorum atque amico-

ASCONIUS.

(*p*) *Latumiis.*) *Latumiæ* carcer Syracusis. *Latomiæ* autem lingua Siculorum *lapidicinæ* dicuntur, id est, loca cæsis lapidibus exsecta.
(*q*) *De loco superiore.*) De rostris, quippe qui ædilis sum factus.

19. *In lautumiis istius.*) Ad hanc faciem scribitur in Pall. in edd. Primariis: & sic scribi debere liquet ex verbis Sabini apud Senecam libris controversiarum. *Grut.* Vide infra Lib. V. c. 27. & præterea Erasmi Adagia, in *In lapidicinas*. Verburg.

20. *De loco superiore.*) In Campo Martio superiorem aliquem fuisse locum oportet, unde Magistratus orationem ad populum haberet. In foro quidem Rostra ad eam rem fuisse nemini ignotum est. Similis autem in Verr. VII. locus est. *Hotom.*

21. *Ullum munus Ædilitatis.*) Ædiles solennes ludos curabant, Verr. VII. & lib. de legib. III. unde munera Ædilitia dicebantur. Cicero de Offic. II. *Crassus tum cognomine dives, tum copiis, functus est Ædilitio maximo munere.* Ad hanc igitur edilium consuetudinem alludit, *Nullo*, inquit, *Ædilitio munere gratiore populo Rom. fungi potero, quam hoc meo officio Reip. præstando.* Etsi autem *muneris* nomine venationes proprie intelliguntur, ut Lactantius docet lib. de vero cultu, VI. cap. 20. vulgo tamen pro ludis omnibus usurpari consuevit, præsertim autem pro gladiatoribus, ut ex Suetonio in Nerone & Vespasiano & Domitiano cuivis licet animadvertere. *Hotom.*

22. *Mea quidem ratio.*) Id, quod ad me attinet. Hujus vocabuli vis intelligi magis, quam exprimi potest. intelligitur autem observatione multorum exemplorum, ut in ep. ad Lentulum: *Mea ratio fuit alia, quod, neque desipiente populo, neque integra re mihi ad consulendum, capesseremne remp. implicatus tenebar.* Ad Appium: *Qua mea ratio facilior, & solutior esse posset.* Ad eundem: *Mea ratio in tota amicitia nostra constans & gravis reperietur.* P. Manut.

23. *Jam illo tempore ostendi.*) *Tantum illo tempore &c.* scriptum est in vetere libro, unde conjicio legi debere, *jam tum illo tempore*: Ursinus. Sic & Muretus conjecerat, *Grav.*

24. Nu

amicorum populi Romani, meorum autem necessariorum; nomen hominis audacissimi detuli. Quod meum factum lectissimi viri, atque ornatissimi, (r) (quo f in numero e vobis complures fuere) ita probarunt, ut ei, qui istius quæstor fuisset, & ab isto læsus (s) inimicitias justas persequeretur, non modo deferendi nominis, sed ne subscribendi quidem, (t) cum id postularet, facerent potestatem.

f e MS.

16 In Siciliam sum inquirendi causa profectus. quo in negotio industriam meam celeritas reditionis, diligentiam multitudo litterarum & testium declaravit: pudorem vero, ac religionem, quod, cum venissem senator ad socios populi Romani, qui in ea provincia quæstor fuissem, ad hospites meos, ac necessarios causæ communis defensor g deverti potius, quam ad eos, qui a me auxilium petivissent: Nemini meus adventus labori aut sumtui neque publice neque privatim fuit. (u) Vim in inquirendo tantam habui, quantam mihi lex dabat: non quantam habere poteram istorum studio, quos iste vexarat.

g *alii* diverti.

17 Romam ut ex Sicilia redii, cum iste, atque istius amici, homines lauti, & urbani, sermones hujuscemodi dissipassent, quo animos testium retardarent, me magna pecunia a vera accusatione esse deductum, tametsi probabatur nemini, quod & ex Sicilia testes erant ii, qui quæstorem me in provincia cognoverant, & hinc homines maxime illustres, qui, ut ipsi noti sunt, sic nostrum unumquemque optime norunt: tamen usque eo timui, (x) ne quis

P. B.

ASCONIUS.

(r) *Quo in numero e vobis complures fuerunt.*) Alia enim sortitione nunc sedent: alia in divinatione constituendi accusatoris fuit.

(s) *Inimicitias justas.*) Ad aliud argumentum victoriam suam interpretatus, simpliciter fatetur, quod in divinatione expugnaverat, non idoneam fuisse causam accusandi Verris Cæcilio commenticiam simultatem. An *justas inimicitias* magnas dicit? ut e contrario VIRGILIUS:

Injusto sub fasce viam dum carpit. ——

(t) *Cum id postularet.*) Bene addidit, quia in divinatione hujusce rei mentio facta non erat.

(u) *Vim in inquirendo tantam habui.*) Dicit, plura crimina inveniri potuisse, quam inventa sunt, si vellet Tullius non ad legem repetundarum inquisitionem facere, sed ad universa, quæ commiserat Verres. nam certe quantum abstulerit ex Sicilia Verres, non quantum flagitii commiserit, dicere accusatorem causa compellit.

(x) *Ne quis de mea fide.*) Et Verris pecuniosi rapinis invidiosum: & apud judices plurimum valet: ut non sine causa de eorum constantia

quis de mea fide atque integritate dubitatet, donec ad rejiciendos judices venimus.

VII. (y) SCIEBAM in rejiciendis judicibus nonnullos memoria nostra pactionis suspicionem non vitasse, cum ipsa

18 in accusatione, eorum industria ac diligentia probaretur. Ita rejeci judices, ut hoc constet, (z) post hunc statum reipublicæ, quo nunc h utimur, simili splendore & dignitate consilium nullum fuisse. (a) Quam iste laudem, communem ait sibi esse mecum: (b) qui cum P. Galbam judicem rejecisset, (c) M. Lucretium retinuit: &, cum ejus patronus ex eo quæreret, cur suos familiarissimos, Sex. Pæduceum, Q. Considium, Q. i Junium (d) rejici passus esset: respondit, quod eos in judicando 24 nimium sui juris sententiæque cognosceret.

h nitimur *Guliel.*

i Vivium *MS.* Vinicium *Grur.*

19 Itaque judicibus rejectis, sperabam jam onus meum vobiscum esse commune. putabam 25 non solum notis, sed etiam

ASCONIUS.

stantia Cicero dubitare videatur. & valet ad suspicionem magnopere, immo opinionem, vel potius fidem redempti Hortensii & fautorum Verris ad defensionem ejus: quo se quoque e suspicione hominum non excepit Tullius.

(y) *Sciebam, in rejiciendis judicibus.*) Multi, inquit, ita subtiles fuerunt prævaricatores, ut in tota actione fideles actores esse viderentur; qui tamen non effugerunt suspiciones hominum, cum in rejiciendis judicibus versarentur. rejiciens enim malos, & retinens bonos, verus accusator intelligitur. qui vero contra facit, ut sit impedimento cæteris, etsi rem astu tegat, facile tamen de hoc intelligitur quod prævaricator existat. Et est bona occasio cum causa laudandi judices oratoris.

(z) *Post hunc statum reip. quo nunc utimur.*) Qui est per x. annos, ex quo Sulla vicit, ex quo judicat senatus.

(a) *Quam iste laudem.*) Vitat argumentum, quod ipse rhetoricorum primo reprehendit, & *commune* appellavit.

(b) *Qui cum P. Galbam judicem rejecisset.*) Bonum.

(c) *M. Lucretium retinuit.*) Malum scilicet. sed tamen scire vos convenit, hunc Lucretium a Cicerone esse rejectum. neque enim præsentem judicem vituperare fas fuit.

(d) *Reijci passus esset.*) Ac per hoc rejecisset ipse.

24. *Nimium sui juris judiciique.*) Nulla gratia a semel suscepta sententia deduci posse. *Hotom. Sui juris, sententiæque*, Αὐτογνώμονας appellant Græci. Cornelius Nepos in Pomponio Attico, *sui judicii*. Lambin.

25. *Non solum notis.*) *Noti* & *ignoti* activa significatione pro iis qui norunt, & qui non norunt. In orat. pro Cœlio: *De dignitate, Cælius notis ac majoribus natu facile ipse respondet: quibus autem non atque est cognitus, &c.* Et lib. Epist. fam. v. *Atque illi artifices corporis, simu-*

etiam ignotis probatam meam fidem esse, & diligentiam: quod me non fefellit. Nam comitiis meis, cum ista infinita largitione contra me uteretur, populus Romanus judicavit, istius pecuniam, quæ apud me contra fidem meam nihil potuisset, apud se (*e*) contra honorem meum nihil posse debere. Quo quidem die, primum judices citati in hunc reum consedistis, quis tam k inimicus huic ordini fuit, k iniquus *MS.*
quis tam novarum rerum, judiciorum, judicumque cupidus, qui non l conspectu consessuque vestro commoveretur? l *alii* adspectu.

20 P. LXXX. Cum in eo vestra mihi dignitas fructum diligentiæ referret, id sum assecutus, ut una hora, qua cœpi dicere, reo audaci, pecunioso, profuso, perdito, spem judicii corrumpendi præciderem: ut primo die testium tanto numero citato populus Romanus judicaret, ipso absoluto rempublicam stare non posse: ut alter dies amicis istius ac defensoribus non modo spem victoriæ, sed etiam voluntatem defensionis auferret: ut tertius dies sic hominem prosterneret, ut morbo simulato, non, quid responderet, sed, quemadmodum non responderet, deliberaret: (*f*) deinde reliquis diebus, his criminibus, his testibus, & urbanis, & provincialibus sic obrutus atque oppressus est, ut his ludorum diebus interpositis, nemo istum comperendinatum, sed condemnatum judicaret.

21 VIII. QUAPROPTER ego, quod ad me attinet, judices, vici: (*g*) non enim spolia C. Verris, (*h*) sed existimationem populi Romani concupivi. Meum fuit (*i*) cum causa accedere ad accusandum. Quæ causa fuit m justior, quam a tam illustri provincia defensorem constitui & deligi? reipublicæ consulere? quid jam reipublicæ honestius, quam in tanta invidia judiciorum adducere hominem, cujus damnatione totus ordo cum populo Romano & in laude m illustrior *MSS.*

ASCONIUS.

(*e*) *Contra honorem meum nihil posse.*) Quia non sum ædilitate dejectus.

(*f*) *Deinde reliquis diebus.*) Apparet multis diebus prima actione accusatum productis testibus Verrem.

(*g*) *Non enim spolia C. Verris.*) Ut quadruplator, qui de condemnati bonis ipse aliquid sumam.

(*h*) *Sed existimationem.*) Ut bonus civis existimarer.

(*i*) *Cum causa.*) Cui rei contrarium est, *sine causa*.

---

simulacra ignotis nota faciebant. Sic paulo post & lib. Accus. v. infra. *Hotom.*

26. Qui

ſte & in gratia poſſit eſſe ? oſtendere ac perſuadere, hominem nocentem adductum eſſe ? Quis eſt in populo Romano, qui hoc non ex priore actione (*k*) abſtulerit, omnium ante damnatorum ſcelera, furta, flagitia, ſi in unum locum conferantur, vix cum hujus parva parte æquari conferrique poſſe ?

22 Vos, quod ad veſtram famam, exiſtimationem, ſalutemque communem pertinet, judices, proſpicite atque conſulite. Splendor veſter facit, ut peccare ſine ſummo reipublicæ detrimento ac periculo non poſſitis. Non enim poteſt ſperare populus Romanus eſſe alios in ſenatu, [26] qui recte poſſint judicare, vos ſi non potueritis. Neceſse eſt,
P. B. cum de toto ordine deſperarit, aliud genus hominum, atque aliam rationem judiciorum requirat. Hoc ſi vobis ideo levius videtur, quod putatis onus eſſe grave & incommodum, judicare: intelligere debetis, primum intereſſe, utrum id onus voſmetipſi rejeceritis: an, quod probare populo Romano fidem veſtram & religionem non potueritis, eo vobis judicandi poteſtas erepta ſit. deinde etiam illud cogitare (*l*) quanto periculo venturi ſimus ad eos judices,
n alii nobis. quos propter odium veſtri populus Romanus de n vobis voluerit judicare.

23 Verum vobis dicam id, quod intellexi, judices. homines ſcitote eſse quoſdam, quos tantum odium veſtri ordinis teneat, ut hoc palam jam dictitent, ſe iſtum, quem ſciant eſse hominem improbiſſimum, hoc uno nomine abſolvi velle, ut ab ſenatu judicia per ignominiam, turpitu-
o alii me res. dinemque auferantur. Hæc o me, judices, pluribus verbis, vobiſcum agere coegit non timor meus de veſtra fide, ſed ſpes illorum nova, quæ cum Verrem (*m*) a porta ſubito ad judicium retraxiſset, nonnulli ſuſpicati ſunt (*n*) non ſine

ASCONIUS.

(*k*) *Abſtulerit.*) Pro certo habuerit, perſuaſum ſibi crediderit.
(*l*) *Quanto periculo venturi ſimus ad eos judices.*) Vult intellegi, metuendum eſſe ſenatui, ne equites Romani judicent: quos non ſolum pro integris, ſed etiam pro inimicis nobilitatis vult populus Romanus judices eſſe.
(*m*) *A porta ſubito retraxiſſet.*) Hoc comminiſcitur Cicero, ut credamus veram fuiſſe ſecundam actionem: quæ ſecundum veram geſtorum fidem non dicta, ſed ſcripta eſt.
(*n*) *Non ſine cauſa.*) Corruptis judicibus ſcilicet.

---

26. *Qui recte poſſint &c.*) Editiones Rob. Staph. Junt. & aliæ: *Qui recte poſſint judicare: vos ſi non potueritis, neceſſe eſt.*

27. *Bis*

sine causa illius consilium tam repente esse mutatum.

IX. NUNC, (o) NE novo querimoniæ genere uti pos- 24
sit Hortensius, & ea dicere, opprimi reum, de quo nihil
dicat accusator: nihil esse tam periculosum fortunis inno-
centium, quam tacere adversarios: & ne aliter, quam ego
velim, meum laudet ingenium: cum dicat, me, si mul- p *Lamb.*
ta dixissem, sublevaturum fuisse eum, quem contra dice- *delet* per-
rem: quia non dixerim, perdidisse: morem illi geram: petua, *contra*
utar oratione p perpetua: non q quoniam hoc sit necesse; *MSS.*
verum ut experiar, utrum ille ferat molestius, me tunc ta- q *alii*
cuisse; an nunc dicere. quod.

(p) Hic tu fortasse eris diligens, ne quam ego horam de 25
meis legitimis horis remittam. nisi omni tempore, quod
mihi lege concessum est, abusus ero; querere: deum at-
que hominum fidem implorabis: circumveniri C. Ver- P. LXXXI.
rem, quod accusator nolit tamdiu, quamdiu liceat, dice-
re. (q) Quod mihi lex mea causa det, eo mihi r non uti r *sic Victor.*
non licebit? Nam accusandi mihi tempus mea causa da- *& Gron.*
tum est, ut possem oratione mea crimina causamque ex- *alii illud*
plicare. hoc si non utor, non tibi injuriam facio, sed de non *omit-*
meo jure aliquid & commodo detraho. Causam enim, *tunt.*
inquit, cognosci oportet. (r) Ea re quidem, quod aliter con-
demnari

ASCONIUS.

(o) *Nunc ne novo querimoniæ genere.*) Astutia Ciceronis hæc fuit, utendo testibus: ut nihil reliqui esset Hortensio, nisi ut eos interrogare posset. dicendi autem facultatem nullam ei dedit, nihil ipse dicendo. etenim metuebat, ne si locum dicendi invenisset Hortensius, brevitatem temporis longa oratione consumeret: ut secunda actio ad alios judices. qui corrumpi possent, aliumque prætorem post Kal. Januar. perveniret, consulibus futuris se & Metello, fautoribus Verris. hæc ita sunt, quemadmodum dicimus. sed Cicero sic proponit querelam Hortensii, ut & injusta & ridicula esse videatur. & est ordo: nunc ne novo querimoniæ genere uti possit Hortensius, morem illi geram.

(p) *Hic tu fortasse eris diligens.*) Apostropha ad ipsum Hortensium: qua ostendit, non posse se cogi uti oratione perpetua, & omnibus horis suis, si nolit uti. & mire *horis* dixit, cum dies sint plurimi: ut ostendat nimiam diligentiam, & eas horas dicentis dictione esse complendas. veteres præterea *horas* generaliter dicebant more Græcorum.

(q) *Quod mihi lex mea causa dedit.*) De commodo proprio licet unicuique detrahere, præsertim cum inde adversario nihil possit esse incommodi.

(r) *Ea re quidem.*) Ut quæstionem propositam infirmaret, causam propositionis affinxit, quæ sibi solutionem propositi, quam volebat, afferret.

demnari reus, quamvis sit nocens, non potest. Id igitur tu moleste tulisti, a me aliquid factum esse, quo minus iste condemnari posset? Nam causa cognita multi possunt absolvi: incognita quidem condemnari nemo potest.

26 (s) Adimo enim comperendinatum: quod habet lex in se molestissimum, 27 bis ut causa dicatur. quod aut mea causa potius est constitutum, quam tua: aut nihilo tua potius, quam mea. Nam si bis dicere est commodum, certe utriusque commune est. Si eum, qui posterius dixit, opus est redargui: accusatoris causa, ut bis ageretur, constitutum est. Verum, ut opinor, (t) 28 Glaucia primus tulit, ut

ASCONIUS.

(s) *Adimo enim comperendinatum.*) *Comperendinatum* pro *comperendinatione* posuit. & est sensus: aufero vobis molestiam bis dicendi. Sed quid? dices utile esse bis dicere? & mihi ego denego hanc utilitatem: in qua re cur me accuses, non habes. Aut enim comperendinatio propter me magis, quam propter te, est instituta; aut non magis propter te, quam propter me. si enim numerum dicendi consideres, ex æquo est: si ordinem, ego sum prior & ultimus. nam simul accusator dixerit, respondet prima actione defensor: & rursum comperendinato judicio dicit prior defensor, & defensionem tanquam duplicem in medio positam obruit ultimus accusator.

(t) *Glaucia primus tulit.*) Ante legem Glauciam de comperendinatione, aut statim sententia dicebatur, si absolvendus esset reus aut, Amplius, pronunciabatur, si videretur esse damnandus, cum dixissent judices, Non liquet, hoc est obscura causa est. itaque ea pars interposita dilatione dicebat, in cujus peroratione videbatur obscuritas. *Comperendinatio* vero utriusque partis recitatio

27. *Bis ut causa dicatur.*) Ex hoc loco erui posse putavi differentiam inter *comperendinationem* & *ampliationem*: quum in *lege comperendinationis* numerus actionum duarum præstiturus esset, *ampliationis* nullus esset certus numerus. Itaque causam C. Cottæ accusati repetundarum a L. Scipione, septies ampliatam esse Valerius auctor est. Et Cicero in lib. de claris orat. causam quorundam publicanorum tribus ampliationibus prolatam. Et Livius lib. XLIII. M. Titinum repetundarum ab Hispanis accusatum, bis ampliatum, tertio absolutum fuisse. Et paucis post versibus, *Gravissimis criminibus accusati ambo, ampliatique, quum dicenda de integro causa esset, excusati exilii causa solum vertisse.* Præterea *in ampliatione* judicari primo poterat, ut infra, *in comperendinatione* nonnisi post secundam actionem, ut ex hoc loco intelligitur: *Hotomanus.*

28. *Glaucia primus tulit.*) C. Servilius Glaucia: quo Prætore Saturninus maxime usus est in illa seditione, propter quam in Curia interfectus est. Eum Cicero libro de Orat. III. per similitudinem

ut comperendinaretur reus. antea vel (*u*) judicari primo poterat, vel amplius pronuntiari. Utram igitur putas legem molliorem? opinor 29 illam veterem, qua vel (*x*) cito absolvi, vel (*y*) tarde condemnari licebat. Ego tibi 30 illam (*z*) Aciliam legem restituo; qua lege multi semel accusati, semel dicta causa, semel auditis testibus, 31 condemnati sunt,

ASCONIUS.

tio est. Alii sic adnotant: *comperendinatio* est secunda actio. item *comperendinatio* est ab utrisque litigatoribus invicem sibi denunciatio in perendinum diem. namque cum in rem aliquam agerent litigatores, & pœna se sacramenti peterent, poscebant judicem: qui dabatur post trigesimum diem: quo dato, deinde inter se perendinum diem, ut ad judicium venirent, denunciabant, quo cum esset ventum, antequam causa ageretur, quasi per indicem rem exponebant. quod ipsum dicebatur *causæ conjunctio*. quasi causæ suæ in breve coactio. Alii sic: inter comperendinationem & ampliationem hoc interest, quod comperendinatio ex una tantum re dabatur, cum causam judex non intelligeret. & omnino, si videbatur judicibus bona causa, absolvebant reum: si mala, non statim damnabant, sed hac excusatione patcebant. nam cum condemnandi nota esset C litera, absolvendi A, ampliandi signum NL dabant, quo significabant non liquere: unde ampliatio nascebatur.

(*u*) *Judicari.*) Dici sententia absolutionis. hoc significat, id quod sequitur.

(*x*) *Cito absolvi.*) Judicari.

(*y*) *Tarde condemnari.*) Ampliari.

(*z*) *Aciliam legem*,) Acilii Glabrionis, patris hujusce prætoris: de quo etiam supra dixit, quæ lex neque comperendinationem, neque ampliationem habet.

---

nem *stercus Curiæ* appellari posse dicit, nisi deformis esset cogitatio similitudinis. Eius etiam mentionem facit contumeliæ caussa in Bruto, in orat. de respons. Harusp. & pro Rabirio Posthumo. Hujus legis Serviliæ meminit Asconius in Comment. pro M. Scauro. *Hotom.*

29. *Illam veterem.*) Quæ fuerat ante legem Servilii Glauciæ; nam, etsi comperendinationem non habebat, in eo tamen erat mollior quam Servilia, quia judicibus vel cito absolvendi, vel tarde condemnandi potestatem dabat. Ea fuit Acilia lex. quam tulit pater M'. Acilii Glabrionis. qui prætor erat in caussa Verris Act. 1. *Fac tibi paterna legis Aciliæ veniat in mentem.* P. Manut.

30. *Illam Aciliam legem restituo.*) Probat hanc lectionem Ant. Augustin. libro de Legibus, exstatque in mss. nostris & olim impressis. sed enim Hotomanus supposituim it *illam antiquam*, aut *illam Caciliam*; qui consulatur lib. I. Observat. cap. 14. *Gruter.*

31. *Condemnati sunt.*) Sine ampliatione, quia crimina erant manifesta; sine comperendinatione, quia nondum erat lex a Glaucia lata, per quam liceret reum comperendinare, ut bis caussa diceretur. *Lambin.*

sunt, nequaquam tam manifestis, neque tantis criminibus, quantis tu convinceris. puta te non 32 hac tam atroci, sed illa lege mitissima causam dicere. Accusabo: respondebis. testibus editis, ita (a) mittam in consilium, ut, et iamsi lex ampliandi faciat potestatem, tamen isti turpe sibi existiment, non primo judicare.

27 X. VERUM SI causam cognosci opus est, parumne
P. B. cognita est? dissimulamus, Hortensi, quod sæpe experti in dicendo sumus. quis nos magnopere attendit umquam, (b) in hoc quidem genere causarum, ubi aliquid ereptum, aut ablatum f a quopiam dicitur? nonne aut in tabulis aut in testibus omnis exspectatio judicum est? Dixi prima actione, me planum esse facturum, C. Verrem (c) H-S quadringenties contra legem abstulisse. Quid? hoc planius egissem, si ita narrassem? Dio quidam fuit Halesinus: qui, cum ejus filio, t prætore Sacerdote, hereditas a propinquo permagna venisset, nihil habuit neque negotii, neque controversiæ. Verres, simulac tetigit provinciam, statim 33 Messanam litteras dedit: Dionem evocavit: calumniatores ex sinu suo apposuit, qui illam hereditatem 34 Veneri Erycinæ commissam esse dicerent. hac de re ostendit seipsum cogniturum.

f *edd. vet. & MSS. non habent* a.

t Pr. Sacerdote *vet. ed.* C. Sacerdote prætore *MS.*

Possum

ASCONIUS.

(a) *Mittam in consilium.*) Id est, perorabo. nam *mittere judices in consilium*, est dimittere judices ad sententiam dicendam. ubi, allegatis omnibus argumentis, orator dixerit, dixi.

(b) *In hoc quidem genere causarum.*) Conjecturali scilicet.

(c) *Sestertium quadringenties.*) In divinatione, *millies*, dixit. sed cur ita variaverit fidem summæ, jam in superioribus diximus.

---

32. *Hac tam atroci.*) Cornelia L. Sullæ, qua tunc utebantur, Atrocem vocat, quia posteriores leges duriores, cum omnes, temporibus admoniti, auctis quotidie vitiis, aliquid adderent. *P. Manut.*

33. *Messanam litteras dedit.*) *Messana* habet Manutius, & ita olim Ant. Augustinus emendarat. adeuntibus enim ex Italia Siciliam, Messana primum ut attingatur necesse est: unde Halesam Verres litteras dedit. *Ursinus* Anton. Augustinus. *Messana* volebat. videatur Ursinus. id secuta est editio P. Manutii, contra mss. nostros & olim cusos. *Grut.* Hotomanus etiam legit *Messana*.

34. *Veneri Erycinæ commissam esse dicerent.*) *Commissa hereditas* ea dicitur, in qua id commissum est, quamobrem alteri debeatur. Jussus hæres fuerat in foro statuas ponere: nisi poneret, Veneri Erycinæ multatus est. Mortuo testatore, non posuit. *Commissa multa* dicitur, & *hæreditas*, quoniam id commissum est, quamobrem ei auferatur Similiter *pœna commissa* dicitur a Jurisconsul-

tis,

Possum deinceps totam rem explicare: deinde ad extremum id, quod accidit, dicere: Dionem H-S decies centena millia numerasse, ut causam certissimam obtineret: præterea greges equarum ejus istum abigendos, curasse: argenti vestisque stragulæ quod fuerit, curasse auferendum. Hæc neque cum ego dicerem, neque cum tu negares, magni momenti nostra esset oratio. Quo tempore igitur aures judex u erigeret, animumque attenderet? cum Dio ipse prodiret, cum ceteri, qui tum in Sicilia negotiis Dionis interfuissent: cum per eos ipsos dies, per quos causam Dio diceret, reperiretur pecunias sumsisse mutuas; (*d*) nomina sua exegisse, prædia vendidisse, cum tabulæ virorum bonorum proferrentur: cum, qui pecuniam Dioni dederunt, dicerent se jam tum audisse, x eo nummos sumi, ut Verri darentur: cum amici, hospites, patroni Dionis, homines honestissimi, (*e*) hæc eadem se audisse dicerent. Opinor, cum hæc fierent, tum vos auditetis, sicut audistis: tum causa agi y videretur. Sic a me sunt acta omnia priore actione, ut in criminibus z omnibus nullum esset, in quo quisquam vestrum perpetuam accusationem requireret. Nego ego esse quidquam a testibus dictum, quod aut vestrum cuipiam esset obscurum, aut cujusquam oratoris eloquentiam quæreret. 28

u arrigeret *Gubel.*

x alii eos *male*.

P. LXXXII.

y vere videretur. *Lamb. Grav.*

z alii delent omnibus.

XI. ETENIM sic me ipsum egisse memoria tenetis, (*f*) ut in testibus interrogandis omnia crimina proponerem, & explicarem: ut, cum rem totam in medio a proposuissem, tum denique testem interrogarem. Itaque non modo vos, quibus est judicandum, nostra crimina tenetis: (*g*) sed etiam populus Romanus totam accusationem, causamque 29

a alii posuissem.

ASCONIUS,

(*d*) *Nomina sua exegisse.*) Tituli debitorum, *nomina* dicuntur, præsertim in iis debitis, in quibus hominum nomina scripta sunt, quibus pecuniæ commodatæ sunt. cui rei contrarium est, mutuas accepisse ergo *nomina*, debita, vel debitores.

(*e*) *Hæc eadem se audisse dicerent.*) Apud antiquos & de auditione testimonium dicebatur.

(*f*) *Ut in testibus interrogandis.*) Tenere debemus, interrogationes testium & accusatoris; & defensoris esse, & ejus, qui producit, & ejus contra quem producuntur.

(*g*) *Sed etiam populus R.*) Qui circum subsellia coronam fecit-

tis, & *commissa stipulatio*: a Cicerone in orat. pro domo sua, *devotio sui capitis commissa*. Et in Ep. ad Thermum lib. XIII. *Commissa hypotheca*. Hotom. Hunc locum profert. Nonius in verbo *committo*. Lamb.

ſamque cognovit. tametſi ita de meo facto loquor, quaſi ego illud mea voluntate potius, quam veſtra injuria adductus fecerim.

30 (*h*) Interpoſuiſtis accuſatorem, qui, cum ego mihi c & x dies ſolos in Siciliam poſtulaſſem, c & VIII ſibi in Achajam poſtularet. menſes mihi tres cum eripuiſſetis ad agendum maxime appoſitos, reliquum omne tempus hujus anni me vobis remiſſurum putaſtis: ut (*i*) cum horis noſtris non eſſemus uſi, tu, binis ludis interpoſitis, quadrageſimo poſt die reſponderes: deinde ita tempus duceretur, ut a M. Glabrione prætore & a magna parte horum judicum, ad prætorem alium, judiceſque alios veniremus.

31 b Hæc ſi ego non vidiſſem; ſi me non omnes noti ignotique monuiſsent, id agi, id cogitari, in eo laborari, 35 ut res in illud tempus rejiceretur, credo, ſi meis horis in accuſando uti voluiſsem, vererer, ne mihi crimina non ſuppeterent: ne oratio deeſset: c ne vox vireſque deficerent: (*k*) ne, quem nemo prima actione defendere auſus eſset,

b alii Hoc.

c Lamb. ne me vox.

ASCONIUS.

(*h*) *Interpoſuiſtis accuſatorem.*) Qui iſte ſit accuſator, vel quem accuſet, in priore libro jam notavimus. Quod autem dicit, *menſes mihi tres cum eripuiſſetis*, hoc dicit: c & x dies inquirendi in Sicilia poſtulavi: conſequens erat, ut, etiam ſi quinquageſimo die rediſſem, ut redii, ſtatim accuſarem. quod ne poſſem facere, interpoſuiſtis accuſatorem quendam cujuſdam ex Achaja rei, qui ſibi c & VIII. peteret. ita factum eſt, ut quamvis ego feſtinato rediiſſem, ille adhuc proficiſceretur, non potuerim tamen agere, donec complerentur illo abſente c & VIII dies. Sic enim erat a prætore legibus ordinatum, ut, ſi intra centum & octo dies ille inquiſitor Achaicus adveniſſet priore loco ageret. ita factum eſt, ut prope tres menſes ſine ludorum impedimento ad agendum appoſitos ſine cauſa Tullius amiſerit adverſariorum dolo. centum enim & octo dies plus quam tres menſes ſunt.

(*i*) *Ut cum horis noſtris.*) XX. diebus ſcilicet. Hi enim dabantur ad accuſandum legitimi, totidemque defenſori ad reſpondendum.

(*k*) *Ne, quem nemo prima actione defendere auſus eſſet.*) Teſtes tabulæque facti dari ſolent. itaque ab accuſatore dantur. non facti non dantur teſtes: ergo nihil proſunt a parte defenſoris. quid ergo facit pro defenſore? oratio ſcilicet: cujus poteſtatem Hortenſius non habuit tacente accuſatore. non ergo defendere Verrem non auſus eſt, ſed, quia non poterat ut volebat, in totum prætermiſit Hortenſius.

---

35. *Ut res in illud tempus rejiceretur.*) Quidam *aliud* legunt pro *illud*, quod non placet: reſpicit enim ad Hortenſii conſulatum, in quod tempus differri judicium Verres cupiebat. *Urſinus.*

36. *Eri*

esset. cum ego bis accusare non possem. Ego meum consilium d tum judicibus, tum populo Romano probavi. Nemo est, qui alia ratione istorum injuriæ atque impudentiæ potuisse obsisti arbitretur. Etenim qua stultitia fuissem, (l) si, quam diem, qui istum 36 eripiendum redemerunt, in cautione viderunt, cum ita caverent, si post Kalendas Jan. in consilium iretur: (m) in eam diem ego, cum potuissem vitare, incidissem? (n) Nunc mihi temporis ejus, quod mihi ad dicendum datur; quoniam in animo est caussam omnem exponere, habenda ratio est diligenter.

d *alii* cum. P. B.

32 XII. ITAQUE PRIMUM illum actum istius vitæ turpissimum & flagitiosissimum prætermittam. nihil a me de pueritiæ suæ flagitiis e peccatisque audiet: nihil ex illa impura adolescentia sua: quæ qualis fuerit, aut meministis, (o) aut ex eo, quem sui simillimum produxit, recognoscere potestis. Omnia præteribo, quæ mihi turpia dictu videbuntur: neque solum, quid istum audire, verum etiam, quid me deceat dicere, considerabo. Vos, quæso, date hoc, & concedite pudori meo, ut aliquam partem de istius impudentia reticere possim.

e *sic vett. edd. alii non habent* peccatisque.

33 Omne illud tempus, quod fuit antequam iste ad magistratus remque publicam accessit, habeat per me solutum ac liberum. sileatur de nocturnis ejus bacchationibus ac vigi-

ASCONIUS.

(l) *Si, quam diem, qui istum eripiendum redemerunt.*) Fingit Tullius pervenisse se ad pactionem eorum, qui in se susceperant procurationem corrumpendorum judicum, & liberandi Verris, quos ita in cavendo scripsisse dicit, pro eo se promittere corrupturos esse judicium, si post Kal. Januar. de Verre judicarent.

(m) *In eam diem.*) Quam ego essem stultus, inquit, si quam diem illi in promittendo elegerant, ego in accusando non effugissem, præsertim cum possem effugere, si imprudens non essem.

(n) *Nunc mihi temporis ejus, quod mihi ad dicendum datur.*) Alii fecerunt hoc dies xx, alii pauciores, alii plures.

(o) *Aut ex isto, quem sui simillimum produxit.*) Reprehendunt homines stultissimi Tullium, quod in filio Verris innoxiam lædat ætatem, ignorantes illum accusatoria arte providere, ne in epilogis productus ab Hortensio conciliet misericordiam judicum patri.

36. *Eripiendum redemerunt.*) Qui redemerunt, & quasi conduxerunt certa pecunia, ut Verres eriperetur legibus. Verres quasi locavit, Hortensius conduxit hanc judices corrumpendi provinciam. Sic in epistolis ad Atticum libro I. dixit: *Rem illam redemtam esse a judicibus confitentur.* Et in hac oratione: *redemtio est hujus judicii facta.* Grævius.

vigiliis; (p) lenonum, aleatorum, 37 perductorum nulla mentio fiat: damna, dedecora, 38 quæ res patris ejus, ætas ipsius pertulit, prætereantur; 39 lucretur indicia veteris infamiæ; patiatur ejus vita reliqua me hanc tantam jacturam criminum facere.

34 (q) Quæstor Cn. Papirio f consuli fuisti abhinc annos quatuordecim. ex ea die ad hanc diem quæ fecisti, in judicium voco. Hora nulla vacua a furto, g scelere, crudelitate, flagitio reperietur. Hi sunt anni consumti in quæstura, & legatione 40 Asiatica, & prætura urbana, & prætura Siciliensi. Quare hæc eadem erit quadripartita distributio totius accusationis meæ.

f consule *Ascon.* g alii a scelere.

P. LXXXIII. XIII. QUÆSTOR ex senatusconsulto provinciam sortitus es. (r) obtigit tibi consularis, ut cum consule Cn. Carbone esses, eamque provinciam obtineres. Erat tum (s) dis-

ASCONIUS.

(p) *Lenonum, aleatorum, perductorum.*) *Lenones* sunt scortorum: *perductores* etiam invitarum personarum, & in quibus stupra exercita legibus vindicantur.

(q) *Quæstor Cn. Papirio consule fuisti.*) Uno nomine Cn. Papirii Carbonis & tempus criminis significavit, & crimen. legitur tamen & *consuli.*

(r) *Obtigit tibi consularis.*) *Provincia*, subauditur.

37. *Perductorum.*) Sic præter Asconium, etiam Pall. & Cujac. alluditque vetus editio, in qua *perditorum*. Invexerat tamen Lambinus *productorum*. *Grut.*

38. *Quæ res patris ejus, ætas ipsius pertulit.*) Pal. pr. habet a manu emendatrice *quæ rem patris ejus, ætatem ipsius perculit*. satis argute: sed an etiam vere? *Idem.*

39. *Lucretur indicia veteris infamiæ.*) Id est, ne reposcatur ab eo illiusmodi damnorum ratio. *Indicia* autem veteris infamiæ appellat damna & jacturas aleatorias. *Hotom.* Imo Cicero dicit prætereo *damna*, quæ res ejus familiaris fecit inter aleatores & *dedecora*, quæ ejus pertulit ætas inter perductores & lenones, sive ad alios ipse perductus est, sive pueri puellæ, matronæque ad eum sint perductæ. *Ætas* & *pueritia* sæpe in malam partem accipitur pro muliebri patientia. *Lucrari dedecora* dicimur, quæ aut non indicantur, aut non puniuntur. Scipio Africanus ad sacerdotem apud Valer. Max. IV, 1: *Traduc equum, & lucrifac censoriam notam.* Græv.

40. *Asiatica.*) Ciliciensi. nam Dolabellæ provincia fuit Cilicia cum Pamphylia, utraque minoris Asiæ pars. Et initio actionis primæ Asiam pro Cilicia posuit, in eo, Vexatorem Asiæ atque Pamphyliæ. Et hæc infra; *Verrem ex Asia descendentem*: id est, e Cilicia. *P. Manut.*

41. Est

(s) dissensio civium; de qua nihil sum dicturus (t) quid sentire debueris: unum hoc dico, in ejusmodi tempore (u) ac sorte, statuere te debuisse, utrum malles sentire atque defendere. Carbo graviter ferebat, sibi quæstorem obtigisse, hominem singulari luxuria atque inertia. verumtamen ornabat eum beneficiis h officiisque omnibus. Ne diutius teneam: (x) pecunia attributa, numerata est. profectus est quæstor in provinciam. venit in Galliam espectatus ad exercitum consularem cum pecunia. simulac primum ei occasio visa est (cognoscite hominis principium magistratuum gerendorum, & reipublicæ administrandæ) aversa pecunia publica; quæstor consulem, exercitum, provinciamque deseruit.

h *vett. edd. omittunt* officiisque.

35 Video quid egerim: eriget se: sperat, sibi auram posse aliquam afflari, in hoc crimine, (y) voluntatis, i assensionisque eorum, quibus Cn. Carbonis mortui nomen odio sit: quibus illam k relictionem, proditionemque consulis sui gratam sperat fore. Quasi vero id cupiditate defendendæ nobilitatis, aut studio partium fecerit: ac non apertissime consulem, exercitum, provinciamque (z) compilarit, & propter impudentissimum furtum aufugerit. 41 Est enim obscurum, & ejusmodi factum ejus, ut possit aliquis suspicari, C. Verrem, quod ferre novos homines non potuerit, (a) ad nobilitatem, hoc est, ad suos transisse: nihil

i *plerique alii* dissensionisque.

k *vett. edd.* rejectionem.

ASCONIUS.

(s) *Dissensio civium.*) Leviter dixit bellum civile gravissimum Sullæ cum Marianis.

(t) *Quid sentire debueris.*) Cum quibus facere.

(u) *Ac sorte.*) Potuisti enim, & debuisti, si nolles, repudiare illam sortem, aut susceptam tueri.

(x) *Pecunia attributa.*) Quæ in stipendium militum de ærario a tribunis ærariis adnumerari quæstori solet. ergo Verri adnumerata intelligitur.

(y) *Voluntatis assensionisque eorum.*) Sullanorum scilicet.

(z) *Compilarit.*) Pilos pervellerit: sic fraudaverit furto, ut ne pilos quidem in corpore spoliatis reliquerit.

(a) *Ad nobilitatem; hoc est, ad suos.*) Totum hoc per ironiam dicitur in Verrem, & Verris defensores.

41. *Est enim obscurum, & ejusmodi.*) Ubi sententiam nullis explicari posse verbis intelligit, hoc solet addere, *& ejusmodi.* ut lib. II. *Accipite nunc aliud ejus facinus nobile, & multis locis sæpe commemoratum, & ejusmodi, ut in uno omnia maleficia inesse videantur.* Et ad Crassum: *Non enim fuit aut mediocre, aut obscurum, aut ejusmodi, quod silentio posset præteriri.* P. Manut.

42. Accu-

nihil fecisse propter pecuniam. Videamus, rationes quemadmodum retulerit. Jam ipse ostendet, quamobrem Cn. Carbonem reliquerit; jam se ipse indicabit.

96 XIV. PRIMUM brevitatem cognoscite, (*b*) 42 ACCEPI, inquit, VICIES, DUCENTA TRIGINTAQUINQUE MILLIA, QUADRINGENTOS XVII. NUMMOS. (*c*) DEDI STIPENDIO, FRUMENTO, LEGATIS, (*d*) PROQUÆSTORIBUS, (*e*) 43 COHORTI PRÆTO-

ASCONIUS.

(*b*) *Accepi, inquit.*) Referri ad ærarium ratio solet pecuniæ publicæ a quæstoribus. Verres igitur retulit. sed Tullius hoc reprehendit. primo falsam hanc brevem relationem esse, deinde idcirco acceptam, quia proditor Carbonis favorem sibi apud Sullam comparaverat. nam paucis verbis, quid acceperat, quid reliquerat, dixit.

(*c*) *Dedi stipendio, frumento, legatis.*) Hæc omnia nomina sunt erogationum; quibus, aut stipendium militibus dedisse se, dicit Verres, aut frumentum coemisse in annonam exercitus; aut legatis, & proquæstori in sumptum dedisse: eis enim alimenta de publico dabantur.

(*d*) *Proquæstori.*) Id est, pro officio quæstorio. significat autem quæstoris annonas. sibi imputat pecunias publicas datas Verres. accepi, inquit, vicies ducenta triginta quinque millia, quadringentos decem & septem nummos.

(*e*) *Cohorti prætoria.*) Comitibus consularibus. Veteres enim omnem magistratum, cui pareret exercitus, *prætorem* appellaverunt. Unde & *prætorium* tabernaculum ejus dicitur, & in castris *porta prætoria*, & hodie quoque *præfectus prætorio*.

---

42. ACCEPI VICIES DUCENTA TRIGINTA QUINQUE MILLIA &c.) Secuti sumus editionem Victorii; aliter Budæus libro I. de Asse. aliter Lambinus, aliter mss. nostri atque edd. vett. *Grut.* Nempe Aldus & alii omittunt TRIGINTA; male, si quid video, & reclamante ipsa ratione, quæ ut melius pateat, age reducamus totam hanc summam ad rationem pecuniæ nostratis. ACCEPIT Verres *Vicies, ducenta trigintaquinque millia, quadringentos & XVII. nummos.* hæc summa ad nostram rationem ex mente J. F. Gronovii, quem plerique hodie sequuntur, ita accommodatur; *vicies*, facit 150000. florenorum; *ducenta trigintaquinque millia* efficiunt 17625. florenos, e *quadringentis & XVII. nummis* fiunt floreni 31. stuferi 5. cum dimidiato, atque ita tota summa est 167656. florenorum, cum quinque stuferis & dimidio. DEDIT autem *stipendio, frumento, legatis, &c. mille, sexcenta triginta quinque millia, quadringentos & XVII. nummos*, quæ una efficiunt 122656. florenos, quinque stuferos & dimidium. RELIQUIT *Arimini sexcenta millia*, quæ constituunt 45000. florenorum, quos si addas datis sive expensis proveniet eadem summa 167656. florenorum cum quinque stuferis & dimidiato. Nullus igitur de hujus loci lectione dubitandi superest locus. *Verburg.*

43. *Cohorti prætoria.*) *Cohors* prætoria magnus dicebatur partim evo-

TORIÆ, H-S MILLE SEXCENTA TRIGINTA- P. B.
QUINQUÆ MILLIA QUADRINGENTOS XVII.
NUMMOS. (*f*) RELIQUI ARIMINI H-S. SEXCENTA MILLIA. Hoc est rationes referre? (*g*) hoc modo aut ego, aut tu, Hortensi, aut quisquam¹ hominum retulit? ¹omnium quid hoc est? quæ impudentia? quæ audacia? quod *Guliel. & MSS.* exemplum ex tot hominum rationibus relatis hujusmodi est? Illa tamen H-S sexcenta millia, (*h*) quæ ne falso quidem potuit, 44 quibus data essent, describere, quæ se Arimini scribit reliquisse, quæ ipsa H-S sexcenta millia reliqua facta sunt, neque Carbo attigit, neque Sulla vidit, neque in ærarium relata sunt. (*i*) Oppidum sibi elegit Ariminum, quod tum, cum iste rationes referebat, oppressum direptumque erat. non suspicabatur id, quod nunc sentiet, satis multos ex illa calamitate Ariminensium testes nobis in hanc rem reliquos esse.

(*k*) Recita denuo. P. LENTULO, TRIARIO QUÆSTORIBUS URBANIS, 45 RES RATIONUM RELA- 37
TA-

ASCONIUS.

(*f*) *Reliqui Arimini sexcenta millia.*) Hæc summa cum ratione consentit.

(*g*) *Hoc modo aut tu Hortensi, aut ego.*) Ambo enim quæstores fuerant.

(*h*) *Quæ ne falso quidem potuit.*) Non enim verisimile est, tantæ pecuniæ rationem duobus versiculis confici potuisse.

(*i*) *Oppidum sibi eligit Ariminum.*) Hoc oppidum Albinovanus Sullæ prodiderat, dux ipse Marianus.

(*k*) *Recita denuo, P. Lentulo, L. Triario quæstoribus.*) Hoc est caput lectionis relatarum a Verre rationum ad ærarium totius quæsturæ ejus.

---

evocatorum militum, partim adolescentium nobilium, quæ & in castris & in agmine atque acie præsto Imperatori esse solebat. Scipio enim Africanus primus fortissimum quemque delegit, qui ab eo in bello non discederent, & cetero munere militiæ vacarent, & sesquiplex stipendium acciperent. *Prætoriam* autem dixit vetuste: quum esset Consularis. Nam *Prætores dicti*, ut ait Varro, *qui præirent jure & exercitu*. quare apud Livium libro VII. Legis vetustæ priscis litteris, verbisque scriptæ mentio fit; ut qui Prætor maximus esset, Idibus Septemb. clavum pangeret: id est qui summum imperium, & potestatem haberet, veluti Consul, vel Dictator. *Hotom.*

44. *Quibus data essent describere.*) Vetus liber habet *perscribere*, quod magis placet. *Ursinus.*

45. RES RATIONUM RELATARUM.) Non videtur isthæc agnoscere Pædianus. restant tamen in scriptis nostris & edd. vett. Ald. Manutius abstulit voculam RES. alii ejus loco reposuere VERBIS. *Grut.*

TARUM. Recita. EX S. C. ut hoc pacto rationem referre liceret, 46 eo Sullanus repente factus est, (*l*) non ut honos & dignitas nobilitati restitueretur. Quod si illinc inanis profugisses, tamen ista tua fuga nefaria, proditio consulis tui, m scelerata judicaretur. Malus civis, improbus consul, seditiosus homo, Cn. Carbo fuit. Fuerit aliis: tibi quando esse cœpit? posteaquam tibi pecuniam, rem frumentariam, rationes omnes suas exercitumque commisit. Nam si tibi antea displicuisset: (*m*) idem fecisses, quod anno post M. Piso. Quæstor cum 47 L. Scipioni consuli obtigisset; non attigit pecuniam; non ad exercitum profectus est. quod de republica sensit, ita sensit, ut nec fidem suam,

m con-scelerata *Lamb.*

P. LXXIV. nec morem majorum, nec necessitudinem sortis læderet.

XV. ETENIM si hæc perturbare omnia, & permiscere volumus: totam 48 vitam periculosam, invidiosam infestamque reddemus, si nullam religionem sors habebit, 49 nullam societatem conjunctio secundæ dubiæque fortunæ.

38

ASCONIUS.

(*l*) *Non ut honos & dignitas.*) Pro nobilitate pugnante Sulla contra Marianos: hac enim de causa se transfugisse ajebat Verres, ut dignitas & salus nobilitati restitueretur.

(*m*) *Idem fecisses, quod anno post M. Piso.*) Exemplo urget Verrem, ut ostendat, quid facere potuisset, nisi furtum pararet.

Grut. Cave quicquam auferas, *Res rationum relatarum*, sunt relatæ rationes. Nihil hac circumscriptione tritius apud Grecos æque ac Latinos, ut *res voluptatum* apud Plautum] Græcis, χρῆμα τῆς παρθένης est παρθένος. Grævius.

46. *Eo Sullanus repente factus est.*) *Factus es* legit Ant. Augustinus: & supra pro H-S. *mille sexcenta*, ut est in vulgatis editionibus, emendat H-S. *decies sexcenta &c.* quæ quidem emendatio, cum vulgata lectio ferri possit, non est necessaria: tantundem enim significant mille sexcenta, & decies sexcenta: atque utrunque in usu est. *Ursinus.* Recte utique emendavit Augustinus H-S. *decies*. Nam *sestertia mille* nunquam dixerunt veteres, sed semper pro illo *decies*. Docet id Gronovius de pecunia vetere, qui hunc locum sic quoque censuit corrigendum. *Grav.*

47. *L. Scipioni.*) Vellejus lib. II. *Felici deinde circa Capuam eventu Scipionem, Norbanumque consules superat. quorum Norbanus acie victus, Scipio ab exercitu desertus, ac proditus, inviolatus a Sulla dimissus est.* Hic Scipio P. Sextii, pro quo exstat Ciceronis oratio, socer fuit, & Massiliæ exsulavit: ut ea docet oratio. *P. Manut.*

48. *Vitam periculosam, insidiosam, infestam.*) Ita Pal. sec. uti conjecerat Lambinus. alii tamen scripti editique *invidiosam*. Paullus Manutius cum filio totam eam vocem eradicavit e suis libris. *Grut.*

49. *Nullam societatem conjunctio secundæ.*) De societate quidem nul-

thnæ, nullam auctoritatem mores atque instituta majorum. Omnium est communis inimicus, qui fuit hostis suorum. Nemo umquam sapiens proditori credendum putavit. Ipse Sulla, cui adventus istius gratissimus esse debuit, ab se hominem, atque ab exercitu suo removit: (n) Beneventi esse jussit apud eos, quos suis partibus amicissimos esse intelligebat: ubi iste summæ rei causæque nocere nihil posset. ei postea præmia tamen liberaliter tribuit. bona quædam proscriptorum in agro n Beneventano diripienda concessit: habuit honorem, ut proditori, non ut amico, fidem. n alii Beneventino.

39 Nunc, quamvis sint homines, qui mortuum Cn. Carbonem oderint: tamen hi debent, non, quid illi accidere voluerint, sed quid ipsis in tali re metuendum sit, cogitare. Commune est hoc malum, communis metus, commune periculum. Nullæ sunt occultiores insidiæ, quam eæ, quæ latent in simulatione officii, aut in aliquo necessitudinis nomine. nam eum, qui palam est adversarius, facile cavendo vitare possis. hoc vero occultum, intestinum, ac domesticum malum, (o) non modo non exsistit, verum etiam opprimit, antequam o prospicere atque explorare potueris. o Sic MSS. alii perspicere.

40 Itane vero? p tu, cum quæstor ad exercitum missus sis, custos non solum pecuniæ, sed etiam consulis: particeps omnium rerum consiliorumque fueris: habitus sis in liberum loco, sicut mos majorum ferebat: repente relinquas? deseras? ad adversarios transeas? O scelus! o portentum in ultimas terras exportandum! Non enim potest ea natura, quæ tantum facinus commiserit, hoc uno scelere esse contenta. necesse est semper aliquid ejusmodi moliatur: p alii tum. P. B.

ASCONIUS.

(n) *Beneventi esse jussit.*) Beneventani plerique Sullani erant.
(o) *Non modo non existit.*) Emergit, exoritur, exurgit.

---

nullus dubitaverit, quum ipsum conjunctionis vocabulum eam supponere & includere videatur. Sed tota series rogationum videtur requirere *sanctitatem*, ut emendabat Pater lib. I. Observat. cap. 12. *Gronov.* Vidit pulchre ὁ πάνυ J. F. Gronov. Observ. 12. non modo futile & ineptum esse discrimen verborum *conjunctionis* & *societatis*, sed & voces proximæ, *auctoritas*, *religio*, graviorem vocem hic desiderare, legendumque esse: *Nullam sanctitatem conjunctio secundæ dubiaque fortunæ.* Quemadmodum ex Ennio referat ipse Tullius in primo de officiis:

Nulla sancta societas, nec fides regni est. Grævius.

50. Ad

liatur: necesse est in simili audacia perfidiaque versetur.

41 Itaque idem iste, quem Cn. Dolabella postea C. (p) Malleolo occiso proquæstore habuit (haud scio, an major etiam hæc necessitudo fuerit, quam illa Carbonis: ac plus judicium voluntatis valere quam sortis debeat) idem in Cn. Dolabellam, qui in Cn. Carbonem fuit. Nam (q) quæ in q ipsum valebant crimina, contulit in illum, causamque illius omnem [50] ad inimicos accusatoresque detulit: ipse in eum, cui legatus, cui proquæstore fuerat, inimicissimum atque improbissimum testimonium dixit [51] Ille, (r) miser cum esset; tum proditione istius nefaria, tum improbo & falso ejusdem testimonio, tum multo r etiam ex maxima parte, istius furtorum, ac flagitiorum invidia conflavit.

q *alii* istum. r *alii* delent etiam.

42 XVI. [52] QUID HOC, homine faciatis? [53] aut

ASCONIUS.

(p) *Malleolo occiso.*) Oratorie, pro mortuo, *occisum* dixit,

(q) *Quæ in istum valebunt crimina.*) Apertius hoc postea dicturus est Tullius, etenim accusator Dolabellæ volens indice Verre uti contra Dolabellam, librum criminum communium Verris & Dolabellæ Verri ostendit, & promisit hæc se crimina non objecturum, si sibi Verres & causam omnem Dolabellæ proderet, & testimonium adversus eum diceret. quare Verres Dolabellam, cui legatus, & pro quæstore fuerat, oppugnare compulsus est. Inimicos autem accusatoresque Dolabellæ, Cæsarem dicit. nam Scaurus Dolabellam alium accusavit, nec damnare potuit.

(r) *Miser eum esset.*) *Miserum* pro innocente Tullius ponit. sic alibi: *Et erunt, qui illum, si hoc fecerit, non improbum, sed miserum, me non diligentissimum consulem, sed crudelissimum tyrannum existimari velint.*

---

50. *Ad inimicos, accusatoresque.*) Ad M. Scaurum. in quo turpiter Asconius erravit, qui ait: *Cæsarem dicit: nam Scaurus alium Dolabellam accusavit, nec damnare potuit.* Non enim, ut suprà docuimus, hunc Dolabellam Cæsar, sed Scaurus accusavit: ut hoc ipso in libro infra narratur. *P. Manut.*

51. *Ille miser cum esset.*) Neque hic mihi placet Asconius. accipit enim, *miser*, pro innocente. cum sit, *miser*, id est afflictus, & calamitosus, quia reus, ad quam miseriam accessit proditio Verris, testimonium, furta, & flagitia, quorum invidia multo magis, quam suorum conflagravit. Locus autem in Catilinam, cujus utitur testimonio, adversatur opinioni. Et de Philodamo infra: *Ille miser defensorem reperire neminem poterat.* Idem.

52. *Quid hoc homine faciatis.*) Antique: pro, de hoc homine. Infrà: *Dicent, quid illo myoparone factum sit*, Et lib. II. *Quid te futurum est?* Similiter Plautus in Mil. *Quid illa faciemus concubina, qua domi est?* In Merc. *Quid illa non fiet?* In Truc. *Quid me futurum est, quando miles venerit?* Et infra: *Quid eo fecisti puero?* Terentius quoque in Andr. *Nec, quid me nunc faciam, scio* Infra: *Quid*

53 aut ad quam spem tam perfidiosum, tam importunum animal reservetis? qui 54 in Cn. Carbonem sortem, in Cn. Dolabellam voluntatem neglexerit ac violarit, eosque f ambos non solum deseruerit, sed etiam prodiderit atque oppugnarit. Nolite, quæso, judices, brevitate orationis meæ potius, quam rerum ipsarum magnitudine, crimina ponderare. mihi enim properandum necessario est, ut omnia vobis, quæ mihi constituta sunt, possim exponere. *f alii ambo. non male.*

Quamobrem, quæstura istius demonstrata; primique 43 magistratus & furto & scelere perspecto, reliqua attendite. in quibus illud tempus Sullanarum proscriptionum ac rapinarum prætermittam: neque ego istum sibi (s) ex communi calamitate defensionem ullam sinam sumere. suis eum certis propriisque criminibus accusabo. Quamobrem, hoc omni tempore Sullano ex accusatione (t) circumscripto, legationem ejus præclaram cognoscite.

(u) Postea quam Cn. Dolabellæ provincia Cilicia constituta est: o dii immortales! quanta iste cupiditate, quibus allegationibus illam sibi legationem expugnavit? id quod Cn. Dolabellæ principium maximæ calamitatis fuit. Nam t ut iste profectus est, quacumque iter fecit, ejusmodi fuit: non ut legatus populi Romani, sed ut quædam calamitas pervadere videretur. 44 P. LXXXV *t ut est profectus alii.*

XVII. IN ACHAJA (prætermittam minora omnia, 45 quorum simile forsitan alius quoque aliquid aliquando fecerit: nihil dicam, nisi singulare, nisi quod, si in alium reum diceretur, incredibile videretur (magistratum Sicyonium

ASCONIUS.

(s) *Ex communi calamitate.*) Ex Sullanis temporibus scilicet. Defensionem de Sulla exclusit, ne liceret illi dicere, Sulla mihi jussit, Sulla hoc fecit.

(t) *Circumscripto.*) Sublato, circumducto, ac prætermisso. alias *decepto* significat.

(u) *Posteaquam Cn. Dolabellæ.*) Ἀνακεφαλαίωσις de Dolabella. nam supra de ejus damnatione dicebat.

Quid me fiet? Ibidem: *Nunc primum audio, quid illo sit factum.* Et in Heaut. *Cedo, quid hic faciet sua?* Interdum etiam dandi casu, ut lib. II. *Quid huic homini facias?* Et lib. V. *Quid Cleomeni fiet?* Pro Cæcina: *Quid huic tu homini facias?* P. Manut.

53. *Aut ad quam spem &c.*) Pall. & olim edd. *ad aliquam spem* sine *aut*, ut ea particula videatur supervacanea. *Grut.*

54. *In Cn. Carbonem sortem, in Cn. Dolabellam voluntatem negl.*) Expressi quod erat in mss. nostris, in vetuste impressis, secutusque fuerat Victorius. Vulgata *Carbone*, & *Dolabella*. Idem

55. *Ad*

nium nummos poposcit. Ne sit hoc crimen in Verrem: fecerunt alii. cum ille non daret, animadvertit. Improbum, sed non inauditum. Genus animadversionis videte. quæritis, ex quo genere v hominem istum judicetis. Ignem ex lignis viridibus atque humidis in loco angusto fieri jussit. ibi hominem ingenuum, domi nobilem, populi Romani socium atque amicum, fumo excruciatum, semivivum reliquit. Jam quæ iste signa, quas tabulas pictas, ex Achaja sustulerit, non dicam hoc loco (x) est alius mihi locus

v homi-num alii contra MSS.

55 ad hanc istius cupiditatem demonstrandam servatus. Athenis audistis ex æde Minervæ grande auri pondus ablatum. dictum hoc est in Cn. Dolabellæ judicio. dictum? (y) etiam æstimatum. Hujus consilii non modo participem C. Verrem, sed principem fuisse reperietis.

46 Delum venit. ibi ex fano Apollinis religiosissimo noctu clam sustulit signa pulcherrima atque antiquissima: (z) eaque in onerariam navem suam conjicienda curavit. Postridie cum fanum spoliatum viderent ii, qui Delum incolebant, graviter ferebant. est enim tanta apud eos ejus fani reli-

ASCONIUS ET SCOLIASTES.

(x) *Est alius mihi locus.*) De signis scilicet. an peculatus, si hinc evaserit Verres? *Ascon.*

(y) *Æstimatum.*) Imposito pretio exactum, secundum legem repetundarum. *Idem.*

..... ponere sine illis localibus faleris mellius est. nam tanto major fides adquiritur nostris criminationibus. quanto videmur tragœdia prætermissa veluti nuda propositione esse contenti. Velim tamen & in hac brevitate perspicias non abesse Ciceronis studium τ̃ αὐξήσεως. Idem egit, ut, quamvis proponeret, tamen acerbitatem mali facinoris extolleret; *Ignem* parum erat dixisse subjecit *ex lignis viridibus*, quod est intolerabilius. Addidit etiam *umidis*, quo spiritus magis magisque augeri solet. Superposuit *in loco angusto*. ubi densior fumus animas haurientes urgeret. Post hæc deinde intulit. hominem ingenuum, domi nobilem, p. r. socium atque amicum fumo excruciatum, semivivum reliquit. Totum si gradatim consideres αὐξητικὸν est. & nihilominus visus est tantum proposuisse, non & exaggerasse, cum robustius non potuerit augere. Ita si rem spectes, magna copia est: si verba numeres, summa brevitas. *Schol.*

(z) *Eaque in onerariam navem suam conjicienda curavit.*) Copiam rapinarum & signorum multitudinem de modo navis ostendit. quippe si ad hæc spolia templi avehenda oneraria navis admota est. apparet quantitas oneris de alvei magnitudine. *Idem.*

55. *Ad hanc ejus cup. demonstrandam servatus.*) Aliorum libri, *reservatus*, aut *separatus*. unde suspicatur Gulielmius istud *servatus* natum a glossa, ut & illas duas alias variantes, *Grut.*

56. Et

religio atque antiquitas, ut in eo loco ipſum Apollinem
natum eſſe arbitrentur. verbum tamen facere non audebant,
ne forte ea res ad Dolabellam ipſum pertineret. P. B.

XVIII. (*a*) TUM SUBITO tempeſtates coortæ ſunt
maximæ, judices, ut non modo proficiſci, cum cuperet,
Dolabella non poſſet, ſed vix in oppido x conſiſteret: (*b*) ita
x alii conſiſtere.
magni fluctus ejiciebantur. Hic navis illa prædonis iſtius,
onuſta ſignis religioſis, expulſa atque ejecta fluctu, frangi-
tur. in littore (*c*) ſigna illa Apollinis reperiuntur: juſſu Do-
labellæ reponuntur: tempeſtas ſedatur: Dolabella Delo
proficiſcitur.

Non dubito, quin tametſi nullus in te ſenſus humanita- 47
tis, nulla ratio umquam fuit religionis, nunc tamen in me-
tu periculoque tuo tuorum tibi ſcelerum veniat in men-
tem. Poteſtne tibi ulla ſpes ſalutis commoda oſtendi, cum
recordaris, in deos immortales quam impius, quam ſce-
leratus, quam nefarius fueris? (*d*) Apollinemne tu De-
lium ſpoliare auſus es? illinc tu templo, tam antiquo, tam
ſancto, tam religioſo manus impias ac ſacrilegas afferre
conatus es? Si in pueritia non his artibus & diſciplinis inſti-
tutus eras, ut ea, quæ litteris mandata ſunt, diſceres at-
que cognoſceres: ne poſtea quidem, cum in ea ipſa loca
veniſti, potuiſti accipere id, quod eſt proditum memoriæ
ac litteris?

Lato-

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(*a*) *Tum ſubito tempeſtates coorta ſunt.*) A conſequentibus ſignis argumentatur ad divinum quoddam teſtimonium. & magis invidioſum reum facit, quod non humanis probationibus ſed indiciis numinum deprehenſus ſit. *Sehol.*

(*b*) *Ita magni fluctus ejiciebantur.*) Extra fines litoris exibant. *Aſcon.*

Ita magni fluctus ejiciebantur.) Enniano hemiſtichio uſus eſt ex ea tragœdia quæ Achilles inſcribitur. *Sehol.*

(*c*) *Signa Apollinis reperiuntur.*) Expedi. Βραχυλογείᾳ uſus eſt ut gratiſſime multa concluderet. Sed & ipſa velocitas magnam habet virturem probandi. nam conſequetur ut violentiæ tempeſtatis illa cauſa fuerir. quod Verres templum Apollinis ſpoliaſſet. cum redhibitis omnibus tranquillitas reſtirura ſit. *Idem.*

(*d*) *Apollinemne tu Delium.*) Decore amplificationem proſecutus eſt. quaſi plus ſit Apollinem Delium violaſſe quam quemcumque. Alia præterea quod apud hanc inſulam major illi quædam non tantum numinis, verum etiam nativitatis religio debeatur. Ἀφορμὴ præterea elegans animadvertenda eſt, quemadmodum veterem fabulam ſic intulerit, ut Verrem admoneret puerilis eruditionis, ne levius fieret hoc non erit λάτος induceretur. *Idem.*

48 Latonem ex longo errore & fuga, gravidam, 56 & jam ad pariendum vicinam, (e) temporibus exactis, y confugisse Delum, atque ibi (f) Apollinem, Dianamque peperisse: qua ex opinione hominum, illa insula eorum deorum (g) sacra putatur: tantaque ejus auctoritas religionis & est, & semper fuit, (h) ut ne Persæ quidem, cum bellum toti Græciæ, (i) 57 diis hominibusque indixissent, & mille numero navium classem ad Delum appulissent, quidquam conarentur aut violare aut attingere. Hoc tu fanum z depopulari, homo improbissime, atque amentissime,

y alii fugisse.

z depeculari alii.

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(e) *Temporibus exactis.*) Mensibus exactis. *Ascon.*

(f) *Apollinem Dianamque peperisse.*) Huic opinioni repugnare videtur Herodotus. nam cum res Ægyptias (Lib. II. c. 156.) persequeretur, sic ait: Ἀπόλλωνα δὲ καὶ Ἄρτεμιν Διονύσου καὶ Ἴσιος δέ-τυσαν εἶναι παῖδας τυτινδε τροφὸν αὐτοῖς καὶ σωτεῖραν γενέσθαι. *Schol.*

(g) *Sacra putatur.*) Sic VIRGILIUS:

Sacra mari colitur medio. ——

Elegerunt potius *sacra* dicere, quam, id quod in consuetudine est, *sacrata*. Ascon.

(h) *Ut ne Persæ quidem.*) Cyro, Dario, Xerxeque duce. *Idem.*

Ut ne Persæ quidem.) ΔΙΝΟC ΜΕΤΑΠαΡαΔΙΓΜαΤΟC. exemplo invidiosissimo reum deprimit. quod legatus pr. id apud socios admiserit quod etiam Persarum hostile ingenium recusavit. *Schol.*

(i) *Diis hominibusque.*) Quia non solum hostes erant, utpote barbari, verum etiam more gentis suæ, nulla diis in terris templa condenda esse credebant; præsertim cum uni Soli, quem venerarentur, vix mundus ipse sufficeret. Erant ergo & ædium sacrarum & simulacrorum eversores. *Ascon.*

---

56. *Et jam ad pariendum vicinam, temporibus exactis confugisse Delum.*) Cujacianus non habet illud *vicinam*, & recte: nam *ad pariendum exacta tempora*, optime dicuntur. sicque usurpavit non unus Comicus. *Gulielmius*. Grut.

57. *Diis hominibusque &c.*) Pleni sunt libri Græcorum hujus immanitatis. Vid. Brisson. de Regno Persar. Lib. II. c. 31. Caussam autem, ob quam hoc templum reliquerint intactum, tradit Scholiast. Aristoph. ad Pacem vs. 409. Οἱ Βάρβαροι τόν τε ἥλιον καὶ τὴν σελήνην θεῶν μᾶλλον πάντων σέβουσι· διὰ τοῦτο καὶ τὴν Δῆλον καὶ τὴν Ἔφεσον οὐ διελυμήναντο. ὁ μὲν γὰρ ἥλιος Ἀπόλλων ἐνενόμιστο, ἡ δὲ Ἄρτεμις σελήνη. Id est: *Persæ ex omni Deorum numero maxime solem & lunam venerantur; propterea neque Delum neque Ephesum compilarunt: Apollo etenim habitus est sol, Diana luna.* Immo Hierocæsarienses, apud Tacit. Annal. III. c. 62. memorant *Persicam apud se Dianam, delubrum Cyro rege dicatum*. Adde Freinshem. ad Curt. Lib. III. c. 10. *Verburg.*

58. *Ad-*

ſime, audebas? fuit à ulla cupiditas tanta; quæ tantam exſtingueret religionem? &, ſi tum hæc non cogitabas; ne nunc quidem recordaris, nullum eſſe tantum malum quod non tibi pro ſceleribus tuis jamdiu debeatur?

a *ita MSS. alii* illa.

P.LXXXVI.

XIX. IN ASIAM VERO poſtquam venit, quid ego 49
58 adventus iſtius prandia; cenas, (*k*) equos; muneraque commemorem? nihil cum Verre de quotidianis criminibus acturus ſum. Chio per vim ſigna pulcherrima dico abſtuliſſe: item Erythris & Halicarnaſſo. Tenedo (prætereo pecuniam, quam eripuit) (*l*) 59 Tenem ipſum; qui apud Tenedios ſanctiſſimus Deus habetur, qui urbem illam dicitur condidiſſe: cujus ex nomine Tenedus nominatur: hunc ipſum, inquam, Tenem, pulcherrime factum, (*m*) quem quondam in comitio vidiſtis; abſtulit magno cum gemitu civitatis.

Illa vero expugnatio fani antiquiſſimi & nobiliſſimi 50
(*n*) Juno-

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(*k*) *Equos, muneraque.*) Quærendum cur equos a cæteris muneribus ſeparavit. an; quia Aſiani magno pretio æſtimant equos? *Aſcon.*

(*l*) *Tenen ipſum.*) CγλλΟΓΙCΤΙΚΟC ΚaΙ ΜΕΤλΕΙΙΙΜΟΝΕC obſtinate inmorando huic paſci. (f. *parti.*) quo magis videatur univerſum Tenedum diripuiſſe auſerendo ſimulacrum conditoris. ut quoniam ipſe urbis auctor fuiſſet, in eo exiſtimaretur Verres totius oppidi ſtatum depopulatus eſſe. *Schol.*

(*m*) *Quem quondam in comicio vidiſtis.*) Licebat enim mutua hæc ſigna deportare Romam ædilibus ad ornatum ludorum, & rurſum ſociis reportare. nec hoc crimen diſtulit in orationem, quæ eſt de ſignis: quia ſpecialiter crimen & breve eſt, nec habet quod adjici poſſit. *Aſcon.*

---

58. *Adventus iſtius prandia, cenai &c.*) Cælius conjicit *adventu*: non probat Gulielmio; quod ſic iterum loquatur noſter infra cap. 34. pr. item libro II. cap. 34. m. item libro IV. cap. 14. pr. *Gruterus.*

59. *Tenem ipſum.*) De *Tene* ipſe ſic ſcribit libro de Nat. deor. III. *Tenes enim Cycni filius in eam cum novis colonis ex Troade navigaſſe dicitur, conditamque ex ſe urbem Tenedon nominaſſe.* Hotom. Servius in lib. II. Æneid. hunc locum profert ad illum locum; *Tenedos notiſſima fama, Cic. Verr. Tenem ipſum, cujus ex nomine Tenedos nominatur.* ubi videmus multa a Servio eſſe prætermiſſa; unde quidam ſuſpicantur; hæc omnia; *qui apud Tenedios ſanctiſſimus Deus habetur, qui urbem illam dicitur condidiſſe*, non eſſe Ciceronis. ſed errant. proferunt enim grammatici ex auctoribus ea, quæ ad rem pertinent. cetera omittunt. Sic Cariſius lib. II. ex Milon. *Ut ſuſtinuit? immo vero ut contempſit?* Lamb.

 60. *Quam*

(n) Junonis Samiæ, quam luctuosa Samiis fuit? quam acerba toti Asiæ? [60] quam clara aqud omnes? quam nemini vestrum inaudita? de qua expugnatione cum legati ad C. Neronem in Asiam Samo venissent; responsum tulerunt, ejusmodi querimonias, quæ ad legatum populi Romani pertinerent, (*o*) non ad prætorem, sed Romam deferri oportere. Quas iste tabulas illinc, quæ signa sustulit? quæ cognovi egomet apud istum in ædibus nuper, (*p*) cum obsignandi gratia venissem.

51 Quæ signa nunc, Verres, ubi sunt? illa quæro, quæ aqud te nuper (*q*) ad omnes columnas, omnibus etiam intercolumniis, (*r*) in silva denique disposita (*s*) [61] sub divo vidimus.

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(*n*) *Junonis Samiæ.*) Hinc VIRGILIUS:
Posthabita coluisse Samo. —— Ascon.

(*o*) *Non ad prætorem, sed Romam deferri oportere.*) Atqui legimus, de Oppio, & de Procilio, non apud populum Romanum depositas esse querelas, sed apud eos, sub quibus agebant aut quæsturam, aut legationem. Legatus autem Verres non Neronis sed Dolabellæ erat. *Idem.*

Non ad prat. sed Romam deferri oportere.) Vigilanter ne videretur judicio Neronis C. Verres absolutus cum fanum Junonis Samiæ diripuisset. ait illum non de innocentia Verris pronuntiasse, judicium omne ab se ad senatum removisse. *Schol.*

(*p*) *Cum obsignandi gratia venissem.*) Moris fuit, ut accusator obsignaret domum, & clausa omnia ejus, quem accusaturus erat, ne qua furtorum indicia aut in vasis, aut in signis, aut in literis constituta, ab eo removerentur. *Ascon.*

(*q*) *Ad omnes columnas.*) Locus *intercolumnium* dicitur. *Idem.*

(*r*) *In silva.* In viridario. *Idem.*

(*s.*) *Sub dio.*) Id est, sub cœlo. *cælum* Græci τοῦ δία dicunt: sed ita declinatur: *hoc dium, bujus dii, huic dio, hoc dium, o dium, ab hoc dio.* Idem.

---

60. *Quam clara apud omnes.*) Pro *omnes* est in veteribus libris *deos*, ex quo factum est a quibusdam *eos*: sed magis placet, ut legatur *omnes*. Ursinus.

61. *Sub dio vidimus.*) Veneti *sub divo*. Est autem, ut puto, Æolice interposita *V* litera, ut Digamma, quemadmodum & in *Davo*. Camerar. *Sub divo* Pall. ita Cujac. ita edd. omnes vett. etiam Victoriana. aliæ *sub dio*, cui suffragatur editio Pædiani. *Gruter.* Video viros doctos non convenire de hac voce, scribentibus aliis *sub divo*, aliis *sub dio*. omnes fatentur a Grecis ad Romanos pervenisse deductamque ἀπὸ τοῦ Διός. Scio hodie eruditissimum quemque nihilominus eam scripturam damnare, quæ proxime accedit ad Διός, id est *dius*, quod putent digamma Æolicum esse voci huic inserendum. Mihi e contrario magis arridet *sub dio*, quod credam Romanos, ut in aliis factum quoque memini, non respicientes

mus. Cur ea, (t) quamdiu alium prætorem cum iis judicibus, quos in horum locum b subsortitus eras, de te in consilium iturum putasti, tamdiu domi fuerunt? posteaquam (u) nostris testibus nos, 62 quam horis tuis, uti malle vidisti; nullum signum domi reliquisti, præter duo, quæ in mediis ædibus sunt: quæ ipsa Samo sublata sunt? non putasti me tuis familiarissimis in hanc rem testimonia denuntiaturum, qui tuæ domi c sæpe fuissent: ex quibus quærerem d signa scirentne fuisse, quæ non essent?

b *alii* sortitus.

c semper *alii*. P. B.

d *alii non habent* signa.

XX. QUID TUM HOS de te judicaturos arbitratus es, 52 cum viderent, te jam non contra accusatorem tuum, sed contra (x) quæstorem (y) sectoremque pugnare? Qua de re Charidemum Chium testimonium priore actione dicere audistis: sese, cum esset (z) trierarchus, & Verrem ex Asia dece-

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(t) *Quamdiu alium prætorem*.) Metellum scilicet, cum judicibus, quos in horum locum, quemadmodum supra dixit, subsortiturum se Verres esse credebat. *Ascon.*

(u) *Nostris testibus, quam horis*.) Usus est enim prima actione Cicero magis testibus suis, quam temporibus, id est, sibi ad dicendum lege datis. *Idem*.

(x) *Quæsitorem*.) Legitur & *quæstorem*. Si *quæsitorem*, illum ipsum Glabrionem, cujus cura est ut sociis omnia rapta reddantur. Si *quæstorem*, eum ad quem rediguntur pecuniæ ex proscripti bonis, & a quo sociis adnumerantur. *Sectorem* autem dicit æstimatorem redemptoremque bonorum damnati, atque proscripti, qui spem spectans lucri sui, id est secutus spem æstimationis suæ, bona omnia auctione vendit, & semel infert pecuniam vel ærario, vel sociis. contra hos igitur jam pugnat Verres, inquit Tullius, subtrahens omnia signa, non contra me, qui illum, etiam subtractis signis, testimoniis tamen possum convincere. *Idem*.

(y) *Contra sectorem quæstoremque pugnare*.) Quoniam bona proscriptorum sectores mercabantur, & eorum pretia quæstores in ærarium referebant. *Schol.*

(z) *Trierarchus*.) Navi triremi præpositus. Triremis ternos remorum ordines habet. ita & biremis, & quadriremis, & deinceps dicuntur. *Ascon.*

---

cientes ad originem vocis, id quod a Græcis mutuati erant suo modo flexisse, atque inde *sub dio*, non *sub divo* provenisse. Pro me non tantum Festus & Asconius faciunt, sed etiam Horatius, qui *manet sub Jove frigido Venator* dixit, pro *sub dio*. Quid quod ipsi Gruterus & Gronovius *sub dio* ediderunt apud Ciceronem in Fragm. Lib. I. Oeconom. ex Xenophonte, quod reperitur apud Columell. Lib. XII. c. 1? Non potui itaque committere: quin hic etiam veterem scripturam *sub dio* Ciceroni restituerem. *Verburg.*

62. *Quam horis tuis*. Abest a vetere libro vox *tuis*. Ursin.

decedentem prosequeretur, jussu Dolabellæ fuisse una cum isto Sami: seseque tum scire spoliatum esse fanum Junonis, & oppidum Samum: postea que se causam apud Chios, cives suos, Samiis accusantibus, publice dixisse: † eoque se esse absolutum, quod planum fecisset, ea, quæ legati Samiorum dicerent: ad Verrem, non ad se, pertinere.

Aspendum, vetus oppidum, & nobile in Pamphilia sci-
53 tis esse, plenissimum signorum optimorum: non dicam illinc hoc signum ablatum esse, & illud: hoc dico, nullum te Aspendi signum, Verres, reliquisse: omnia ex fanis, ex locis publicis, palam, spectantibus omnibus, * plostris evecta, e asportataque esse. Atque etiam illum (a) Aspendium citharistam, de quo sæpe audistis id, quod est Græcis hominibus in proverbio, (b) quem omnia intus canere dicebant, sustulit & in intimis suis ædibus posuit: (c) ut etiam

e alii exportataque.

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

† *Eoque se absolutum.*) ΠaPaΔHMaTOC (f. παραδειγματικῶς): præjudicatum dicit esse de criminibus legati absoluto Charidemo. quem cum Samii apud quos rerum (f. Chios reum) fecerant. qui eo potissimum defensus sit. quod ostendisser omnem illam direptionem ad populorum legata (f. po. Ro. legatum) pertinere. *Schol.*

* *Plaustris avecta exportataque esse.*) Animadvertamus plerasque apud M. Tullium compositiones non lascivire. sed ad rigorem vetustatis inferri. Quod autem pertineat ad virtutem partis hujus non intulit nominatim signa, quod abstulisse Aspendo videbatur. sed cum generaliter dixisset plostris ait exportata esse. ut de qualitate vehiculorum appareret multitudo eorum quæ plostris avecta sint. *Idem.*

(a) *Aspendium citharista.*) Simulacrum dicit hujus citharistæ abstulisse Verrem. Fuisse autem fertur tantæ subtilitatis, ut non exerta manu nervos citharæ inpelleret, sed perquam occultis motibus ac propterea proverbio aliter (f. proverbialiter) dictus est in se canere solitus simulque orator χκελεντος (f. ω) *Idem.*

(b) *Quem omnia intus canere dicebant.*) Cum canunt citharistæ, utriusque manus funguntur officio. dextra plectro utitur: & hoc est *foris canere*. sinistra digitis chordas carpit: & hoc est *intus canere*. Difficile autem, quod Aspendius citharista faciebat, ut non uteretur cantu utraque manu, sed omnia, id est universam cantionem, intus & sinistra tantum manu complecteretur. Unde omnes quotquot fures erant, a Græcis *Aspendii citharistæ* in proverbio dicebantur, quod, ut ille carminis, ita isti furtorum occultatores erant, valet hoc proverbium & in eos, qui multum intestinis suis commodis consulunt præter honestatem. *Ascon.*

(c) *Ut illum ipsum inquit artificio superasse videatur.*) Callidiorem videlicet ostendens hunc in furando. quam illum in psallendo. *Schol.*

63. Per-

etiam illum ipsum (*d*) artificio *f* suo superasse videatur. *f Gul. delet suo.*
(*e*) [63] Pergæ fanum antiquissimum & sanctissimum Dianæ scimus esse. id quoque a te nudatum ac spoliatum esse; ex ipsa Diana, quod habebat auri, detractum atque ablatum esse dico. (*f*) Quæ, malum, est ista tanta audacia atque amentia? quas enim sociorum atque amicorum urbes adisti legationis jure & nomine; si in eas vi cum exercitu imperioque invasisses, tamen, opinor, quæ signa, *g* atque ornamenta ex his urbibus sustulisses, hæc non in tuam domum, (*g*) neque in suburbana amicorum, sed Romam in publicum deportasses. 54 *g & quæ alii.* P. LXXXVII.

55 XXI. QUID EGO DE M. Marcello loquar, qui Syracusas, urbem ornatissimam, cepit? (*h*) quid de L. Scipione, qui bellum in Asia gessit, Antiochumque, regem potentissimum, vicit? quid de *h* Flaminino, qui regem Philippum & Macedoniam subegit? quid de L. Paullo, qui regem Persen vi ac virtute superavit? (*i*) quid de L. Mum- *h. vett. edd. Flaminio.*

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(*d*) *Artificio superasse.*) Ut interius positus esset, qui intus cantare consueverat. *Ascon.*

(*e*) *Perga fanum antiquissimum.*) Apparet oppidum Pergam vocari, cujus nominativus casus Perga est: ergo adverbium loci *Pergæ. Fanum*, religiosissimum templum unde fata petuntur. *Idem.*

(*f*) *Quæ, malum, est ista audacia atque amentia.*) Ne infrigescat impetus accusationis. postquam breviter multa proposuit, adicit locos vehementes ad augendum, ut judex, postquam didicerit, inflammetur. Congregata enim debent esse hæc officia dicentis. & maxime in accusationibus ut indignationi calor subiiciatur. *Schol.*

(*g*) *Neque in suburbana amicorum.*) Hortensium præcipue videtur significare, qui hujusmodi signis & tabulis pictis familiariter delectabatur. Id manifestius in Hortensio ostendit dialogo. cum in villa Luculli bellum esset omnia (f. omni) apparatu venustatis ornatum. *Idem.*

(*h*) *Quid de L. Scipione?*) De quo cum senatus ambigeret, utrum idoneus esset, qui in Asiam contra Antiochum mitteretur, P. Scipio Africanus, frater ejus, legatum se ei obtulit ad id bellum gerendum, & victoriam reportavit. *Ascon.*

(*i*) *Quid de L. Mummio?*) Legatorum populi Romani violatorum causa bellum adversus Corinthum Græcam urbem gessit populus Romanus, eamque delevit duce Mummio. cur autem Græcorum triumphorum ponit exempla? quia de signis loquitur, quorum copia apud Græcos est constituta. *Idem.*

---

63. *Perga fanum.*) *Fanum* hoc non *Perga*, quod est oppidum Pamphyliæ, sed proxime *Pergam* fuisse Strabo testatur libro Geog. XIV. ἐν ᾧ inquit, πανήγυρις κατ' ἔτος συντελεῖται. *Perge* vero hac diphthongo legisse Asconium ex ejus verbis conjicio, ut sit

Mummio, qui urbem pulcherrimam atque ornatissimam; Corinthum, plenissimam rerum omnium, sustulit, urbesque Achajæ Bœotiæque multas sub imperium populi Romani ditionemque subjunxit? quorum domus cum honore & virtute florerent, signis & tabulis pictis erant vacuæ. At vero urbem totam; templa deorum, omnesque Italiæ partes, illorum donis ac monumentis exornatas videmus.

56 (k) Vereor, ne hæc forte cuiquam nimis antiqua, & jam obsoleta videantur, ita enim tum æquabiliter (l) omnes erant hujusmodi, ut hæc laus eximiæ virtutis & innocentiæ, non solum hominum, verum etiam temporum illorum esse videatur (m) 64 P. Servilius, vir clarissimus, ma-

I est *abest* ximis rebus gestis, abest: de te sententiam laturus est:

e MSS. 65 Olympum vi, copiis, consilio, virtute cepit, urbem anti-

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(k) *Vereor ne hæc forte cuipiam nimis antiqua & jam obsoleta videantur.*) Rapuit (f. apud) ineruditos judices exempla de vetustate prolata minus efficaciæ habent, quoniam videri possunt ab oratore confingi. Hoc etiam Demosthenes κτ᾽ Ἀριστογείτονος in consilio habens ita dixit ΚαΙ ΓΙΔΕΙΛΕΤΕΙΝ ΠΕΡΙ ΤΟΝ ΤΑΛΕΩΝ (l. παλαιῶν) αΛΛΟ ΤΟΥC ΕΦΙΜῶ αΥΤΟΝ αΝαΛΟΓΙCαCΤαΙ & reliqua. (quæ sunt in secunda contra Aristogitonem, *Schol.*

(l) *Omnes erant ejusmodi.*) Boni scilicet. *Ascon.*

(m) *P. Servilius.*) Bona occasio promerendi judicis cum obtestatione conjuncta: hic enim bellum in Cilicia gessit, deque ea triumphavit captis Coryco, Olympo, Phasilide, tribus magnis ejus terræ urbibus. *Idem.*

P. Servilius.) Collega fuit in consulatu Appio Claudio bellumque gravissimum in Cilicia gessit inter cætera etiam prius Elida (Phaselida ad marg. MS.) & Olumpum subjecit. unde rebus bene gestis Isauricus cognominatus est. *Schol.*

Perge, *Perges*, ἀπὸ τ πέργης. Hotom. Vide Pomp. Mel. I. 14. Hæc Pergæa Diana sæpissime conspicitur in nummis antiquis. *Grav.*

64. *P. Servilius.*) Hic est P. Servilius Isauricus, qui ut Strabo scribit lib. XII. Isauriam in populi R. imperium ditionemque redegit. quo loco idem testatur se Isauricum vidisse. *Hotom.*

65. *Olympum.*) Id nomen bis restituo Ciceroni, fide Strabonis Geographiæ lib. XIV, pro quo Lambinus, Manutius aliique maluerunt *Olynthum.* & huic quidem scripturæ accedunt mss. antiquitusque cusi; sed non suffragatur historia. *Gruter.* Quasi id non annos ante sexaginta præstitisset Grurerus, sed omnino ne attigisset quidem; ita nuper interpres Cenoraphiorum Pisanorum jussit reponi id ipsum, Gruterianæ dexteritati stulte detrectans. Videas licet eum & rideas pag. 215, quum talia in magno libro plura sint. *Gronov.* Immo editiones antiquæ, quæ diu ante Grurerum natum

antiquam, & omnibus rebus auctam, & ornatam. recens exemplum fortissimi viri profero. nam postea Servilius imperator populi Romani Olympum, urbem hostium, cepit, quam tu in iisdem locis (n) legatus quæstorius oppida pacata sociorum atque amicorum diripienda ac vexanda curasti.

Tu, quæ ex fanis religiosissimis per scelus & latroci- 57
nium abstulisti, ea nos videre, nisi tuis amicorumque tuorum tectis, non possumus: P. Servilius, quæ signa atque ornamenta ex urbe hostium, vi & virtute capta, belli lege, atque imperatorio jure sustulit, ea populo Romano apportavit, (o) per triumphum vexit, in k tabulas publicas (p) ad ærarium perscribenda curavit. Cognoscite ex litteris publicis hominis amplissimi diligentiam. Recita. RATIONES RELATÆ P. SERVILII. Non solum numerum signorum, sed etiam uniuscujusque magnitudinem, (q) figuram, statum, litteris definiri vides. (r) Certe major est virtutis victoriæque jucunditas, quam ista voluptas, quæ percipitur ex libidine & cupiditate. multo diligentius habere dico Servilium prædam populi Romani, quam te tua furta notata atque l descripta.

P. B. k tabulis publicis MSS.

l perscripta MSS.

XXII. (s) DICES. tua quoque signa & tabulas pictas 58
orna-

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(n) *Legatus quæstorius.*) Legatum ex quæstore agens. *Ascon.*

(o) *Per triumphum vexit.*) Ferculis enim signa ante triumphantem vehi per pompam solebant. *Idem.*

(p) *Ad ærarium perscribenda.*) Hæc fuit veterum diligentia, ut, quod quisque de subjugata provincia per triumphum apportavisset perscriptum in tabulis in ærario reponendis conservaretur. *Idem.*

(q) *Figuram, statum.*) *Figura* est circa gestum situmque membrorum: *status* circa ornatum & habitum vestis, insignium, & armorum. *Idem.*

(r) *Certe major est.*) Non video, quid apportet hic sensus. nihil enim mirum, diligentiorem esse Servilium, quam Verrem, si ita est. nisi forte, quod ait, *certe major est*, sic accipiamus, quasi dicat, *vere major est*: & quod subjunxit, argumentum sit, virtutis, quam voluptatis, majorem esse fructum. *Idem.*

(s) *Dices tua quoque signa.*) Oratoria phrasi hanc sibi objecit quæstionem, quæ genus confessionis in se habet. nam ædili atque prætori Hortensio, & item Metellis, rapta ex provinciis signa ad ornan-

natum in lucem sunt editæ, jam *Olympum* exhibent, & notatur in margine editionum Lambini, ut adeo hac re gloriari minime deceat.

66. Fo-

ornamento urbi foroque populi Romani fuiſſe. Memini ; vidi ſimul cum populo Romano 66 forum, (t) comitiumque adornatum ad ſpeciem magnifico ornatu ; ad ſenſum cogitationemque acerbo & lugubri, (u) vidi collucere omnia furtis tuis, præda provinciarum, ſpoliis ſociorum atque amicorum. Quo quidem tempore, judices, iſte ſpem maximam reliquorum quoque peccatorum nactus eſt. Vidit enim eos, (x) qui judiciorum dominos ſe dici volebant, harum cupiditatum eſſe ſervos.

59 Socii vero, nationeſque exteræ, ſpem omnium tum primum abjecere rerum ac fortunarum ſuarum : propterea quod caſu legati (y) ex Aſia atque Achaja plurimi Romæ tunc fuerunt, qui deorum ſimulacra (z) ex ſuis fanis ſublata, in foro venerabantur, itemque cetera ſigna & ornamenta

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

nandum forum & comitium commodaverat Verres. Olim enim, cum in foro ludi populo darentur, ſignis ac tabulis pictis partim ab amicis, partim e Græcia commodatis utebantur ad ſcenæ ſpeciem, quia adhuc theatra non fuerant. *Aſcon.*

(t) *Comitium.*) Locus propter ſenatum, quo coire equitibus & populo Romano licet. *Idem.*

(u) *Vidi conlucere omnia furtis tuis.*) Vehementi παραπροσδοκίαν καὶ τ̃ βυλῆς conlucere omnia furtis illius vidiſſe ſe dixit. quaſi non eſſet ornatus fori. ſed confeſſio rapinarum. *Schol.*

(x) *Qui ſe judiciorum dominos.*) Hortenſium, cæteroſque nobiles. *Aſcon.*

Qui ſe judiciorum dominos dici volebant harum cupiditatum eſſe ſervos.) ΕΚ ΤΟΝ ΑΝΤΙΘΕΤΟΝ (ſ. τ̃ ἀντιθέτυ) aſpere laceravit Hortenſium. cum illum dicat habuiſſe in judiciis dominationem. eundem tamen pati ſignificet in his luxuriæ apparatibus quandam libidinis ſervitutem. *Schol.*

(y) *Ex Aſia, atque Achaja,*) Unde fuerant iſta ſigna per furtum ſublata. *Aſcon.*

(z) *Ex ſuis templis ablata in foro venerabantur.*) Græcorum quidem mentes cerimonioſas & deorum obſervantiſſimas oſtendit. invidiam tamen hoc ipſo Verris accumulat ; quo magis illos miſerabiles facit, qui Romæ ſimulacra deorum recognoſcentes venerarentur. ut quamvis effigies ſacræ locum mutaſſent. nihil tamen de officio ſuo animi religio perdidiſſet. quo minus illi ubicumque inventos adorare. quos apud ſe colere conſueſſent. *Schol.*

---

66. *Forum comitiumque adornatum.*) Vox *adornatum*, quæ eſt in libris omnibus vulgatis, videtur mihi ſupervacanea. Credibile quidem eſt, eam ex annotatiuncula eſſe natam, cum lector aliquis interpretari vellet illud, *ad ſpeciem*. Itaque totum hunc locum ſic arbitror legendum, *comitiumque ornatu ad ſpeciem magnifico: ad ſenſum cogitationemque acerbo*. Lambin.

67. Le-

menta cum cognoscerent, alia alio in loco lacrymantes intuebantur, quorum omnium hunc sermonem tum esse audiebamus: *Nihil esse, quod quisquam dubitaret de exitio sociorum atque amicorum: cum quidem viderent* (a) *in foro populi Romani, quo in loco antea, qui sociis injurias fecerant, accusari & condemnari solebant, ibi esse palam posita ea, quæ ab sociis per scelus ablata ereptaque essent.* Pag. LXXXVIII.

60 Hic ego (b) non arbitror illum negaturum, signa m sese plurima, tabulas pictas innumerabiles habere: sed, ut opinor, solet hæc, quæ rapuit & furatus est, nonnumquam dicere se emisse: (c) quoniam quidem in Achajam, Asiam, Pamphiliam, sumtu publico, & 67 legationis nomine, (d) mer- m alii se,

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(a) *In foro pr. & reliqua.*) Senatores hac in parte proscindit. quibus exprobat infamiam judiciorum. quod in foro libere & sine metu magistratuum furta publicentur. ubi damnari potius oporteret. *Schol.*

(b) *Non arbitror illum negaturum.*) Nam solebant magistratibus commodati reddenda. *Ascon.*

(c) *Quoniam quidem cum imperio ac securibus.*) Εἰρωνία μετὰ συγχωρήσεως. *Cum imperio ac securibus*, bene: quia licet negotiari equitibus & privatis. *Idem.*

---

67. *Legationis nomine, mercator signorum &c.*) *Cum imperio & securibus* abest ab omnibus & manuscriptis, & impressis libris, quos quidem adhuc viderim uno Asconio excepto, neque qua ratione hoc adscriptum sit, intelligo, quum satis constet *legatis* non modo imperium, sed ne potestatem quidem datam fuisse: ut apparet infra. Secures autem *legati*, nisi cum operam fiduciariam præstant, id est, Proprætore relicti, aut a Prætore quopiam missi sunt quorsum haberent? Itaque Cornelii lictoris Verris legationem obeuntis, infra fit mentio, quapropter autem εἰρωνικῶς dictum, accipiendum esset, quemadmodum Asconius interpretatus est: aut tollendum hoc totum, & removendum putarem: quasi sumptum ex illo orationis sextæ loco, infra, *O dii immortales, præclaram defensionem: mercatorem cum imperio ac securibus in provinciam misimus*. Ubi de Prætore loquitur, cui summum imperium & sex secures dabantur, ut alibi dictum est. Hæc autem dicuntur per irrisionem: quia nulli neque *Magistratui*, neque *legato* quicquam in provinciis mercari licebat, quod videretur ereptio, non emptio, quum venditori suo arbitratu vendere non liceret. Legatis tamen lictores interdum a suis prætoribus concessos, sed ut opinor cum fascibus duntaxat, locus Ciceronis quem subscribam ostendit ex lib. epist. Famil. XII. ep. ult. *Illud non nimium probo, quod scribis, quo illi animo æquiore ferrent, te tuis etiam legatis lictores admisisse.* Hotom. *Cum imperio & securibus*, hoc totum neque ego reperi in codicibus Memmianis manuscr. neque Hotomanus in suis. Atque, ut reperiantur, delenda sunt tamen. legatus enim neque

(*d*) mercator signorum tabulatumque pictatum missus est.

XXIII. (*e*) HABEO & istius, & patris ejus accepti tabulas omnes: quas diligentissime legi atque digessi: patris, quoad vixit: tuas, quoad ais te confecisse. nam in isto, judices, hoc novum repetietis. Audimus, aliquem tabulas numquam confecisse: quæ est opinio hominum (*f*) de n legit alii, Antonio falsa. nam n fecit diligentissime. verum [68] sit hoc genus

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(*d*) *Mercator signorum publicorum tabularumque pictarum missus est.*) Eρωτ ας χαί χτ CINXOPHCIN in prætura h. questio CTOXACTIKON ZHΔINaTOC. (Numquid ςογχςικῆ ζιτίμxτος in conjecturali quæstione? (nam cum sit conjecturaliter tractatutus omnia illa non emisse C. Verrem sed diripuisse, concedit interim per qualitatem quasi emisse concedat. & hoc magistratui Romano per provincias agere mercaturam; verum posthæc ἀτεχνος IIICTEIC opponitur inartificialis probatio de citatione tabularum, in quibus emptio non inveniretur. *Schol.*

(*e*) *Habeo & ipsius, & patris ejus accepti tabulas.*) Id est, acceptarum pecuniarum. legitur & *ab eo*, & *accepi*. Moris autem fuit, unumquenque domesticam rationem sibi totius vitæ suæ per dies singulos scribere, ex quo appareret, quid quisque de redditibus suis quid de arte, fœnore, lucrove seposuisset quoque die, & quid item sumptus damnive fecisset. sed postquam obsignandis litteris reorum ex suis quisque tabulis damnari cœpit, ad nostram memoriam tota hæc vetus consuetudo cessavit. Dicit igitur Tullius, habere se & patris ejus tabulas, quoad vixit, & ipsius Verris, quoad confecisse dixit. ex quibus proditur, quam multæ tabulæ pictæ, quot signa apud eum nulla emptionis origine furto capta noscantur. remoraturque in eo, quod se dicat Verres non ex aliquo tempore cœpisse literas domesticæ rationis facere, sed ex aliquo tempore destitisse: quod factum nullo exemplo defendi potest. *Ascon.*

(*f*) *De M. Antonio.*) Hic est M. Antonius absolutissimus curator totius oræ maritimæ, Cretæ mortuus. de quo ipse dicet: *Et post M. Antonii infinitum illud imperium senserant*: & quem SALUSTIUS ait *perdunda pecunia genitum, & vacuum a curis, nisi instantibus*. Idem.

---

neque imperium, neque secures habebat, ut recte admonet Hotomanus. *Lambin.* Haud aliter quoque Pall. & Cujac. & vett. impressi. medii ævi editores intruserant, *leg. nomine, cum imperio & securibus, mercator.* consulatur Hotomanus. *Gruter.*

68. *Sit hoc genus aliquod minime probandum.*) Id est, hujusmodi aliqui homines. Sed Veneti ita: *Verum sit hoc genus, aliquid minime probandum*. id est, hujusmodi sit aliquid, quod nemo probare possit, id est *in hoc genere*, quasi Græca figura ἐλλείψεως. Quod tamen minime mihi arridet, etsi prope simile omnino repe-

genus aliquod, minime probandum. Audimus, alium non ab initio fecisse, sed ex tempore aliquo confecisse? (g) est aliqua etiam hujusce rei ratio. Hoc vero novum & ridiculum est, quod hic nobis respondit, cum ab eo tabulas postularemus: (h) usque ad M. Terentium, & C. Cassium consules o confecisse; postea destitisse. o *Lamb.* se conf.

61 (i) Alio, loco, hoc cujusmodi sit, considerabimus. nunc nihil ad me attinet. horum enim temporum, in quibus nunc versor, habeo tabulas & tuas, & patris. Plurima signa pulcherrima, plurimas tabulas p optimas deportasse te, negare non potes: (k) atque utinam neges! unum ostende in tabulis aut tuis, aut patris tui emptum esse: vicisti. ne hæc quidem duo signa pulcherrima, quæ nunc ad (l) impluvium tuum stant, quæ multos annos q ad valvas Junonis Samiæ steterunt, habes quomodo emeris; hæc, inquam, duo, quæ in ædibus tuis sola jam sunt, (m) quæ secto- p *alii non habent* optimas. q *alii* ante.

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(g) *Est aliqua etiam hujusce rei ratio.*) Vel mala, vel bona, dicit ergo, etsi non bonam, apparet tamen esse aliquam rationem. Aut ipse hoc dicit. bona ratio nunquam scribendi, judicium perseverans de tabulis non conficiendis: aliquando cœpisse, correctio erroris in melius: destitisse cum cœperis, mala ratio: est enim inconstantia, & mutatio quædam in deterius, *Ascon.*

(h) *Usque ad M. Terentium, & C. Cassium Coss.*) Ab horum consulatu videtur tabulas Verres rationum suarum destitisse consignare: quamvis a præsenti tempore non longe abest. *Idem.*

(i) *Alio loco, cujusmodi sit, considerabimus.*) Scilicet ad tegenda furta pertinet ista prætermissio rationum, ne conscriptis iis, quæ ante habuit, & iis, quæ nunc habet, extraordinaria rerum possessio cerneretur. *Idem.*

(k) *Atque utinam neges.*) Cum enim confiteris, etsi improbe, videris tamen aliquid dicere, cum dicis, emi, non rapui. si autem negaveris, & convinceris, & hujusmodi defensione nudaberis. *Idem.*

(l) *Impluvium.*) Locus sine tecto in ædibus, quo impluere imber in domum possit. *Idem.*

(m) *Quæ sectorem expectant.*) Repetundarum causa ita se habet, ut, si convictus reus sit, atque damnatus, pecuniam reddat æstimata lite, hoc est in pretium redactis omnibus furtis: quam summam pecuniæ proscriptis ejus bonis sectores curabant. *Sectores* autem dicti sunt, qui spem lucri sui secuti, bona condemnatorum semel

peritur ad Atticum: *Orationes, aut aliquid id genus soleo scribere.* Camerar. Victorius quidem expressit *aliquid*, sed simplicius mihi visum quod erat in ante publicatis & Pall. *Grut.*

69. In

sectorem exspectant; relicta ac destituta a ceteris signis.

62 XXIV. (*n*) AT, CREDO, in hisce solis rebus indomitas cupiditates atque effrenatas habebat: ceteræ libidines P. B. ejus ratione aliqua aut modo continebantur. Quam multis istum ingenuis, quam multis matribus familias, in illa tætra atque impura legatione vim attulisse existimatis? ecquo in oppido pedem posuit, ubi non plura stuprorum flagiriorumque suorum quam adventus sui vestigia reliquerit? Sed ego omnia, quæ negari poterunt, prætermittam: etiam hæc, quæ certissima sunt & clarissima, relinquam: unum aliquod de nefariis istius factis eligam, (*o*) quo facilius ad Siciliam possim aliquando, quæ mihi hoc oneris negotiique imposuit, pervenire.

63 (*p*) Oppidum est [69] in Hellesponto Lampsacum, judices, in primis [70] Asiæ provinciæ clarum & nobile: homines autem ipsi Lampsaceni tum summe in omnes cives Romanos officiosi, tum præterea maxime sedati & quieti, prope præter ceteros (*q*) ad summum Græcorum otium potius;

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

semel auctionabantur, proque iis pecunias pensitabant singulis: ac postea pro compendio suo singulas quasque res pecunia populo vendirabant. Sola ergo hæc duo signa dicit apud Verrem relicta, asportaris ad amicos cæteris signis. *Ascon.*

(*n*) *At credo,*) Transitus ad aliam criminum speciem. non enim hæc, quæ ante acta sunt, sic dicit, tanquam Siciliensia crimina, propria hujus cognitionis, quæ per singulos libros constat esse divisa, ut, de jure dicundo: de re frumentaria: de signis: de suppliciis. *Idem.*

(*o*) *Quo facilius ad Siciliam possim.*) Oratorie simular ad principalem causam Siciliæ, de qua sine dubio dici oportet se festinare. nimirum ut quæque retro ΕΚ ΤΗΣ παρασκευῆς dicta sunt & altius ad præparandum reperita necessario duxerit non studio loquacitatis ingesserit. *Schol.*

(*p*) *Oppidum est in Hellesponto Lampsacum.*) Alta ΕπιΔΙΚΤΗCΕΙC utcumque præsentis causæ ratio postulavit. videmus ele... *Idem.*

(*q*) *Ad summum Græcorum otium.*) Dixit hoc secundum illam sententiam de Græcis habitam, quos otiosos & leves esse consensus est. *Ascon.*

---

69. *In Hellesponto Lampsacum.*) Hellespontus Asiam discriminat ab Europa. hinc Sesto, & Callipoli, illinc Lampsaco & Abydo nobilissimis urbibus, inter se quasi e regione spectantibus. *Hotomanus.*

70. *Asia provinciæ.*) Quæ definitur a Septentrione Bithynia, ab Occasu Propontide, Ægeo pelago, atque Icario, Myrtooque. a meridie Lycia, ab oriente Pamphilia, & Galatia. *Idem.*

71. *Apud*

potius, quam ad ullam vim aut tumultum accommodati. Accidit, (r) cum iste a Cn. Dolabella efflagitasset, ut se ad regem Nicomedem regemque Sadalam mitteret, cumque iter hoc sibi magis ad quæstum suum, quam ad reipublicæ tempus accommodatum depoposcisset: ut illo itinere veniret Lampsacum, cum magna calamitate, & prope pernicie civitatis, deducitur iste ad (s) Janitorem quendam hospitem: comitesque ejus item [71] apud ceteros hospites collocantur. Ut mos erat istius, atque [72] ut eum suæ libidines flagitiosæ facere [r] admonuerant, statim negotium dat illis suis comitibus, nequissimis turpissimisque hominibus, uti (t) videant & (u) investigent, ecqua virgo sit, aut mulier digna, quamobrem iste Lampsaci diutius commoraretur.

[r] alii admonebant.
[s] alii ut.
[t] alii delent &.

XXV. ERAT COMES ejus Rubrius quidam, (x) homo factus ad istius libidines: qui miro artificio, quocumque venerat, hæc investigare omnia solebat. [73] is ad eum rem istam defert; Philodamum esse quendam genere, honore, copiis, existimatione facile principem Lampsacenorum; ejus esse filiam, quæ cum patre habitaret, propterea quod virum 64

P.LXXXIX.

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(r) Cum iste a Cn. Dolabella efflagitasset.) Ergo non e republica ire coactus est, sed, ut mitteretur, ambitione perfecit. Nicomedes autem Bithyniæ rex est, Sadala Thraciæ, ambo socii populi Romani. *Ascon.*

(s) Janitorem quendam.) *Janitorem* cum dixisset, addidit *quendam*, ut ostenderet, non appellativum nomen esse, sed proprium. *Idem.*

(t) Videant.) Si in promptu res est. *Idem.*

(u) Investigent.) Quam non videant. & ideo posterius positum. *Idem.*

(x) Homo factus ad istius libidines.) In nascendo sors est, in faciendo industria. bene ergo non *natum*, sed *factum* dixit. non enim naturam perductores procreare Verri, sed ipsum sibi docendo post eos fingere. *Idem.*

---

71. *Apud ceteros hospites.)* *Apud certos hospites* magis placet, ut est in vetere libro. *Ursinus.*

72. *Ut eum sua libidines flagitiosa facere admonuerant.)* Lambinus *admonebant*, quod & in cod. Cujac. placebatque Gulielmio, qui arbitrabatur posse præterea deleri vocem *facere*. Ego aliquando conjeceram, *ut tum sua libidines flagitiosa facem admovebant*. nunc desisto. *Grut.* Er quo tantos circuitus? nonne simplicissimum est, *ut eum sua libidines flagitiose facere admonuerant*, vel *nebant?* Certe ego sic legere hunc locum solitus sum. *Gronov.*

73. *Is ad eum rem istam defert.)* Nihil periret sententiæ, si tollerentur *ad eum rem istam*. Gruter.

74. *Ne*

virum non haberet, mulierem eximia pulchritudine; sed eam summa integritate pudicitiaque existimari. homo, ut hæc audivit, sic exarsit ad id, quod non modo ipse numquam viderat, sed ne audierat quidem ab eo, qui ipse vidisset, ut statim ad Philodamum migrare se diceret velle. Hospes Janitor, qui nihil suspicaretur, veritus 74 ne quid in ipso se offenderit, hominem summa vi retinere cœpit. iste, qui hospitis relinquendi caussam reperire non posset, alia sibi ratione viam munire ad stuprum cœpit: Rubrium, delicias suas, in omnibus ejusmodi rebus adjutorem suum, & conscium, parum laute v deversari dicit: ad Philodamum deduci jubet.

v *alii* diversari.

65 Quod ubi est Philodamo nunciatum, 75 tametsi erat ignarus, quantum sibi ac liberis suis jam tum mali constitueretur, tamen ad istum venit; ostendit, munus illud suum non esse: se, (y) cum suæ partes essent hospitum recipiendorum, 76 tum ipsos tamen prætores, & consules, non legatorum asseclas, recipere solere. Iste, qui (z) una cupiditate raperetur, totum illius postulatum caussamque neglexit: per vim ad eum, qui recipere non debebat, Rubrium deduci imperavit.

XXVI. Hic

ASCONIUS ET SCHOLIASTES.

(y) *Cum suæ partes essent.*) Id est, vicissitudo tangeret. simul enim ostendere vult, nec suscipiendum sibi esse nunc hospitem, &, cum suscipiat, condignum solere suscipere. *Ascon.*

(z) *Una cupiditate.*) Una vel præcipua: vel vere una, extra quam non jure, non more, non honestate moveretur. *Idem.*

---

74. *Ne quid in ipso se offenderit.*)] Gulielmius retinuit hanc lectionem, contra emendationes Lambini. Cujacii tamen liber, item Pal. pr. & ed. vet. *offenderetur*. Gruterus. Sic & uterque Francii MS. Sed Ciceronem ego scripsisse censeo: *Ne quid in ipso offenderis*. Delendum omnino τὸ *se*. Sic enim loqui Cicero solet. In v. ad fam. ep. XIV. quem locum Manutius attulit: *Cum duæ res istius contrariæ me conturbent: ex quibus aut in altera, mihi velim, si potes, obtemperes, aut in altera non offendas*. In 1. ad Q. Fratrem ep. 1. *Si quis est, in quo jam offenderis, de quo aliquid senseris, huic nihil credideris, nullam partem existimationis tuæ commiseris*. Est autem *ne quid in ipso offenderit*, ne quid commiserit quo Verrem offendisset. *Grævius*.

75. *Tametsi erat ignarus*.) Pal. pr. *tamen etsi*; qui etiam habet illam negationem, quam Critici dudum ejecerunt duce Nonio Marcello. consulatur item Muretus lib. V. Var. Lect. cap. 8. *Grut.*

76. *Tum ipsos tamen prætores*.) Vulgata *tantum præt.* sed alterum est in edd. vett. in Pall. in Cujaciano. Hotomanus corrigit, *tamen ipsos tantum*; non necessario. *Idem.*

77. Ho-

XXVI. HIC PHILODAMUS, posteaquam * jus suum obtinere non potuit; ut humanitatem consuetudinemque suam retineret, † laborabat. 77 homo, qui semper hospitalissimus amicissimusque nostrorum hominum existimatus esset, noluit videri ipsum illum Rubrium invitus x in domum suam recepisse: magnifice, & ornate, ut erat in primis inter suos copiosus, convivium comparat: rogat Rubrium, ut, quos ei commodum sit, invitet: locum sibi soli, si videatur, relinquat. 78 etiam filium suum, lectissimum adolescentem, foras ad propinquum suum quendam mittit ad cenam.

x a plerisque abest in.

P. B.

y Rubrius istius comites invitat: eos omnes Verres certiores facit, (a) quid opus esset. mature veniunt: discumbitur. fit sermo inter eos, & 79 invitatio, ut (b) Græco more bibere-

66

y alii Tum Rubr.

A S C O N I U S.

* *Jus suum.*) Ne Rubrium pateretur.
† *Laborabat.*) Bene, quia invitus susceperat hospitem se indignum.
(a) *Quid opus esset.*) Ut mulieri scilicet vis afferretur.
(b) *Græco more biberetur.*) Grandibus, inquiunt, poculis, & meracis potionibus, qui non intelligunt dicta Ciceronis: & hoc putant Græco more potare. Est autem Græcus mos (ut Græci dicunt) συμπιεῖν κυαθιζομένοις, cum merum cyathis libant, salutantes primo deos, deinde amicos suos nominatim. nam toties merum bibunt, quoties & deos & caros suos nominatim vocant.

---

77. *Homo.*) Sic sæpe sententiam exorditur paullo ante: *Homo, ut hæc audivit, sic exarsit ad id.* Et paullo post: *Homo, qui & summa gravitate, & jam id ætatis esset.* Et infra: *Homo, qui semper ita dictitasset.* Lib. II. *Homo, quamquam erat & Siculus, & reus.* P. Manut.

78. *Etiam filium &c. mittit ad cenam.*) Sic Gulielmius e Cujacii libro; neque aliter antea Lambinus. Vulgata, *ut etiam filium &c. mitteret ad cenam.* & sic est, etiam Pall. & ed. veterrimæ destituuntur illo *ut*, sed tamen habent *mitteret*. itaque nulli dubium est, emendandum adhuc, *etiam filium &c. mittere ad cenam. mittere*, pro *mittebat*, non insolens loquendi ratio. Statim etiam expunxi *Tum*, sed volentibus Cujac. Pall. item prisce cusis. *Grut.*

79. *Invitatio ut Græco more biberetur.*) *Morem* attingit duplicem: primum ut invitatio fieret: deinde ut majoribus poscerent; quare de utroque testimonia proferemus. Cicero lib. Tusculanarum disputation. 1. de Theramene loquens, *Cum venenum*, inquit, *ut sitiens obbibisset, reliquum sic e poculo ejecit, ut id resonaret. Quo sonitu redito, ridens*, *Propino*, inquit, *hoc pulchro Critiæ, qui in eum fuerat teterrimus. Græci enim in conviviis solent nominare, cui poculum tradituri sint.* Hæc ille. Morem autem hunc animadvertere possumus ex convivio, de quo mentionem facit Xenophon, libro de Cyri minoris expeditione VII. in quo convivæ inter se ad bibendum provocantes, eum nominant cui pincernam postea cor-

beretur. hortatur hospes: (c) 80 poscunt majoribus poculis: celebratur omnium sermone lætitiaque convivium. Posteaquam 81 satis celere Rubrio visa est; Quæso, inquit,

ASCONIUS.

(c) *Poscunt majoribus.*) Sunt, qui producta scilicet O litera *poscunt* legunt, quasi *sæpe potant*. sed *poscunt*. *provocant* intelligendum est: ut sit sensus: provocant se invicem. majoribus autem poculis poscunt a pincerna, id est petunt: ut subaudiatur *bibere*.

---

nu vino plenum tradere jubent. *Itaque*, inquit, *regi omnes propinant. Xenophon ipse cum adesset ab alio provocatus, regem invitat. ad extremum*, ἀνασχὼν δὲ ὁ Σεύθης, inquit, συνεξέπιε, καὶ συγκατεσκέδασε τῷ μετ' αὐτοῦ τὸ κέρας. Alexand. porro Aphrodis. in Problematis ejus moris, quo majoribus poscebant, mentionem facit, causamque affert quam non alienum erit hoc loco exponere. Διὰ τί ἐν τοῖς συμποσίοις τῶν ποτῶν ἐναντίως οἱ ἄνθρωποι κέχρηνται. ἀρξάμενοι μὲν γὰρ ἐν μικροῖς πίνουσι. πληρωθέντες δὲ ἐν μεγάλοις ποτηρίοις. τοῦτο νομίζεται μὲν εἶναι εὐκαταγέλαστον, ἔχεται δέ τινος αἰτίας εὐλόγου. διὰ γὰρ τὴν εὐοσχίαν πρὸς τὸ πίνειν πυκνότερον συνεχῶς, ἄρχονται μὲν ἀπὸ μικροτέρων φιάλων, λήγουσι δὲ ἐν μείζοσιν, αἱ γὰρ μικραὶ αὐτάρκη κόρον ὥσπερ ἐν δαψιλεῖ ποτῷ ποιεῖν οὐχ οἷαί τε εἰσίν. ἐὰν μὲν τοίνυν ἀπὸ μειζόνων ἄρχονται, θᾶττον πληρούμενοι πυκνῶς τοῦτο πράττειν, ὥσπερ ἐν τρυφαῖς, οὐ δύνανται. ἔτι γε μὴν καὶ τῇ ἀθρότητι, καὶ τῷ πλήθει ξενιζομένη εὐθὺς ἡ φύσις ἀνιωμένη τὸ πλῆθος ἀποστρέφεται. ἐν δὲ τοῖς μικροῖς, καθ' ὀλίγον ἐθιζομένη καὶ πλῆθος ἐνεγκεῖν δυνήσεται τῷ χρόνῳ. Hoc est, *Cur Græci in conviviis contraria ratione poculis utuntur? Bibunt enim initio in parvis, pleni vero in grandioribus poculis. hoc existimatur quidem esse perridiculum. habet tamen causam aliquam probabilem. nam propter epulas, ut crebro & continenter bibant, a parvis quidem poculis initium faciunt, finem a majoribus. parva enim, ubi large & prolixe bibendum est, satietatem afferre commode nequeunt. Quod si a majoribus inciperent, celerius explerentur, neque crebro hoc facere (ut fit in epulis) possent præterea natura, frequentia & crebritate bibendi excepta, statim fastidio afficitur, & copiam atque abundantiam aversatur, parvis autem paulatim assueta, succedente tempore abundantiam ferre poterit.* Hotom.

80. *Poscunt majoribus poculis.*) Illud proprie est, quod Græci dicunt τὴν μείζονα αἰτεῖν, quum ab initio propinarent ἴσον ἴσῳ. Egregie hæc illustrantur ab Athenæo Deipnos. Lib. X. c. 8. apud quem inter alia hæc leguntur e veteri comico:

Οὐ συμποσίαρχος ἦν γὰρ, ἀλλὰ δήμιος
Ὁ Χαιρέας κυάθους προπίνων εἴκοσιν
Ἴσον ἴσῳ, πάλιν τὴν μείζον' ᾔτουν.

Id est: *Charea non erat rex convivii sed carnifex, poscens majoribus poculis, quum viginti cyathos par pari propinasset.* Verburg.

81. *Satis calere res visa est.*) Non ad libidinem. non enim ea præda ulli convivæ quærebatur. Philodamum vero vino accensum non dicit, quem summa gravitate hominem, & natu grandem appellat. *Calere* igitur comitum & sodalium animos intelligo, ad audendum & suscipiendum facinus constitutum. Quod Demosthenis

quit, Philodame, cur ad nos filiam tuam non intro vocari jubes? Homo, qui & summa gravitate, & jam id ætatis, & parens esset, z obstupuit hominis improbi dicto. Instare Rubrius. Tum a ille, ut aliquid responderet, negavit moris esse Græcorum, ut in convivio virorum accumberent mulieres. Hic tum alius ex alia parte: Enim vero ferendum b hoc non est: Vocetur mulier, & simul servis suis Rubrius, ut januam clauderent, & ipsi ad fores assisterent, imperat. 67 Quod ubi ille intellexit id agi, atque id parari, ut filiæ suæ vis afferretur: servos suos ad se vocat: his imperat, ut se ipsum negligant: filiam defendant: excurrat aliquis, qui hoc tantum domestici mali filio c suo nuntiet. 82 Clamor interea fit tota domo, pugna inter servos Rubrii atque hospitis. 83 Jactatur domi suæ vir primus, & homo honestissimus.

z *alii* obstipuit. a *alii delent* ille. b hoc quidem non *MS.* c suo *non est in vett. edd.*

nis locus, quem Cicero sine ulla dubitatione sibi modo imitandum proposuit, apertissime declarat. Is est in oratione περὶ παραπρεσβείας, ubi de Æschinis intemperantia commemorat; apud Xenophontem cœnantis: Ἐπειδὴ δὲ ἧκον εἰς τὸ πίνειν, εἰσάγει τινὰ Ὀλυνθίαν γυναῖκα, εὐπρεπῆ μὲν, ἐλευθέραν δὲ, καὶ σώφρονα, ὡς τὸ ἔργον ἐδήλωσε. ταύτην τὸ μὲν πρῶτον ὑτοσὶ πίνειν ἠνάγκαζον ἡσυχῇ καὶ τρώγειν ὗτοι, μοι δοκεῖν, ὡς διηγεῖτο Ἰατροκλῆς ἐμοὶ τῇ ὑστεραίᾳ. ὡς δὲ προῄει τὸ πρᾶγμα, καὶ διεθερμαίνοντο, κατακλίνεσθαι καὶ τι καὶ ᾄδειν ἐκέλευον. ἀδημονούσης δὲ τῆς ἀνθρώπου, καὶ οὔτε ἐθελούσης, οὔτε ἐπισταμένης ὕβριν, τὸ πρᾶγμα, ἔφασαν ὑτοσὶ καὶ ὁ Φρύνων, καὶ οὐκ ἀνεκτὸν εἶναι τοὺς θεοῖς ἐχθρῶν τε, καὶ ἀλιτηρίων Ὀλυνθίων αἰχμάλωτον οὖσαν, τρυφᾶν, id est, *cum ad potationem ventum esset, introducit mulierem quandam Olynthiam. forma quidem eximia, sed ingenuam & pudicam: quemadmodum reipsa compertum est. Hanc ergo principio (ut opinor) bibere isti atque edere leniter cogebant; sicuti mihi postridie narrabat Jatrocles. Postquam res progressa est, & illi calere cœperunt, ut discumberet atque aliquid caneret jusserunt. Mulier cum animo angeretur, doloreque ardens. neque canere vellet, neque sciret, tum iste ac Phryno, enimvero, inquiunt, contumelia hac est, neque tolerandum ut ista ex nefariis ac sceleratis Olynthiis captiva delicias agat, nosque ludificetur*. Donatus autem hunc Ciceronis locum in Terentium proferens, *Enimvero*, inquit, *significationem habet nimium permoti atque irritati animi, principiumque est aliquid cum iracundia dicturi*. Hotom.

82. *Clamor & domo; pugna inter servos.*) Libris prius abetat dictio; *pugna*. eam ex Julii Rufiniani libro intulit primum Hotomanus. *Grut.*

83. *Jactatur domi suæ vir primus*. Ut hoc: *Primam, scio, dices, si videris*. Et: *Suavia in præsentia quæ essent, prima habere*. Et Maro:

Prima quod ad Trojam pro caris gesserat Argis.

Sed in Veneto exemplo est *vir optimus*. Camer. *Vir primus & homo honestissimus*: Hæc est lectio quoque Pall. & edd. exoletarum.

rissimus. pro se quisque manus affert: aqua denique ferventi a Rubrio ipso Philodamus perfunditur. Hæc ubi filio nuntiata sunt: statim exanimatus ad ædes contendit, ut & vitæ patris & pudicitiæ sororis succurreret. Omnes eodem animo Lampsaceni, simul ut hoc audiverunt, quod eos tum Philodami dignitas, tum injuriæ magnitudo movebat, ad ædes noctu convenerunt. Hic lictor istius Cornelius, qui cum ejus servis erat a Rubrio, quasi in præsidio, ad auferendam mulierem collocatus, occiditur, servi nonnulli vulnerantur. ipse Rubrius in turba sauciatur. Iste, qui

P. XC. sua cupiditate tantos tumultus concitatos videret, cupere aliqua evolare, si posset.

68 XXVII. Postridie mane homines [84] in concionem d veniunt. (d) quærunt, quid optimum factu sit. pro se quisque, ut in quoque erat auctoritatis plurimum, ad populum loquebatur. inventus est nemo, cujus non hæc & sententia esset, & e oratio: *Non esse metuendum, si istius nefarium scelus Lampsaceni ulti vi manuque essent, ne senatus populusque Romanus in eam civitatem animadvertendum putaret. Quod si hoc jure legati populi Romani in socios, nationesque exteras uterentur, ut pudicitiam liberorum servare ab eorum libidine tutam non liceret; quidvis esse perpeti satius, quam in tanta vi atque acerbitate versari.*

d conveniunt *MS*.

e *alii* ratio.

69 Hæc cum omnes sentirent, & cum in eam rationem pro suo quisque sensu ac dolore loqueretur; omnes ad eam domum, qua iste f deversabatur, profecti sunt: cædere januam saxis, instare ferro, ligna & sarmenta circumdare, g ignemque subjicere cœperunt. Tum cives Romani, qui Lampsaci negotiabantur, concurrunt: orant Lampsacenos, ut gravius apud eos nomen legationis, quam injuria legati putaretur: sese intelligere hominem illum esse impurum ac nefarium: sed, quoniam nec perfecisset, quod conatus esset, neque futurus esset Lampsaci postea;

f *alii* diversabatur.

g *alii* ignem subjic.

ASCONIUS.

(*d*) *Quærunt, quid optimum factu sit.*) Adeo non Græca levitate res gestæ sunt, sed agitato consilio defensa libertas.

Lambiniana ex Nonio, *vir primarius & homo honest.* vulgata, *vir optimus & honestissimus*. Grut.

84. *In concionem veniunt.*) Mos Græcorum, ut de publica injuria concio cognoscat, & psephisma fiat, de quo in oratione pro Flacco. *Hotom.*

85. *Quam*

postea; (e) levius eorum peccatum fore, si homini scelerato pepercissent, quam si legato non pepercissent.

(f) Sic iste, multo sceleratior, & nequior 85 quam ille Hadrianus; aliquanto etiam felicior fuit. ille, quod ejus 70
avaritiam cives Romani ferre non h potuerant, Uticæ domi suæ vivus exustus est: idque ita illi merito accidisse existimatum est, ut lætarentur omnes, neque ulla animadversio constitueretur: hic sociorum ambustus incendio, tamen ex illa flamma periculoque evolavit: neque adhuc causam ullam excogitare potuit, quamobrem commiserit, aut quid evenerit, ut in tantum periculum veniret. P. B.
Non enim potest dicere. Cum seditionem sedare vellem, cum frumentum imperarem, cum stipendium cogerem, cum aliquid deniqne reipublicæ causa gererem: quod acrius imperavi, quod animadverti, quod minatus sum. Quæ si diceret: tamen ignosci non oporteret, si nimis atrociter imperando sociis, in tantum adductus periculum videretur.

h alii potuerunt.

XXVIII. NUNC CUM ipse causam illius tumultus neque veram dicere, neque falsam confingere audeat: homo 71
autem ordinis sui frugalissimus, qui tum (g) accensus C. Neroni

ASCONIUS.

(e) *Levius eorum peccatum.*) Magna vi oratoria, etiam parcere peccatum esse dicebant, inquit, quia Verri parcebatur. sed tamen leve, quia legato.

(f) *Sic iste multo sceleratior & nequior, quam ille Adrianus.*) Cinnanis temporibus cum C. Fabius Adrianus, ut alii ajunt, legatus; ut alii putant, pro prætore, provinciam obtineret Africam, Uticæ in prætorio suo vivus ustus est, quod corrupto servitio civitatis illius de principum nece conspiratasse diceretur. sed opportune Tullius causam tacet illatæ necis in Adriano, & inultam mortem ejus ostendit: quem dicit oratorie non in hospitio, sed domi suæ vivum crematum. &, *ille*, sic dixit, ut de notissimo videretur loqui.

(g) *Accensus Neroni.*) *Accensus* nomen est ordinis, & promotionis in militia, ut nunc dicitur, princeps, vel commentariensis, aut corniculatius. hæc enim nomina de legionaria militia sumpta sunt.

85. *Quam ille Adrianus.*) Hunc postea diserte *Prætorem* appellat libro Accusat. v. quod quidem propter Asconii dubitationem dicimus. De hoc autem Adriano sic scribit Valerius Maximus libro nono: *Cum Adrianus cives R. qui Utica consistebant, sordido imperio vexasset, idcircoque ab his vivus esset exustus: nec quæstio ulla in urbe hac de re habita, nec querela versata est.* Et Florus in Epitome. *C.* inquit. *Fabius in Africa propter crudelitatem & avaritiam in Prætorio suo vivus exustus est.* Hotom. *Hadrianus*, Fabiæ gentis, prætor

 Afri-

roni fuit, [86] P. Tettius, hæc eadem se Lampsaci cognosse dixerit; vir omnibus rebus ornatissimus C. Varro, qui tum in Asia tribunus militum fuit, hæc eadem ipsa se ex Philodamo audisse dicat: potestis dubitare, quin istum fortuna non tam ex illo periculo eripere voluerit, quam ad vestrum judicium reservare? Nisi vero illud dicet, quod & in testimonio Tettii, priore actione (*h*) interpellavit Hortensius: quo tempore quidem signi satis dedit, si quid esset, quod posset dicere, se tacere non posse; [87] ut, quamdiu in ceteris rebus tacuerit, scire omnes possemus, nihil habuisse
i sed hoc *Lamb.* quod diceret [i] hoc tum dixit, Philodamum, & ejus filium, a C. Nerone esse damnatos.

72 De quo ne [k] multa disseram tantum dico, secutum id
k multum *MS.* esse Neronem, & ejus consilium, quod Cornelium lictorem occisum esse constaret: (*i*) putasse non oportere esse cuiquam, ne in ulciscenda quidem injuria, hominis occidendi potestatem. In quo video, Neronis judicio non te absolutum isse improbitatis: sed illos damnatos esse cædis. verum ista damnatio tamen cujusmodi fuit? Audite, quæso, judices, & aliquando misereminí sociorum, & ostendite, aliquid his in vestra fide præsidii esse oportere.

73 XXIX. Quod toti Asiæ jure occisus videbatur istius
P. XCI. ille verbo lictor, re vera minister improbissimæ [l] cupidita-
l voluptatis *Lamb.* tis: (*k*) pertimuit iste, ne Philodamus Neronis judicio liberaretur. rogat & orat Dolabellam, ut de sua provincia dece-

ASCONIUS.

(*h*) *Interpellavit.*) *Interpellare*, est mediam alterius orationem interrumpere, vel actioni se alterius interponere. Apparet ergo, Hortensium, quamvis diu multumque tacuerit, Tettium in medio testimonio perstrinxisse, quod diceret Philodamum adeo malam causam habuisse, ut a C. Nerone damnatus sit.

(*i*) *Putasse non oportere.*) Reprehensio judicati ab ea parte, qua causæ derivatio facit, ne nobis judicata obsint. non enim causam Verris relevatam esse, sed illos damnatos, quod quoquo modo occisum hominem esse constaret.

(*k*) *Pertimuit iste.*) Mire orator, non Verrem vindicare mortem Cornelii damnatione Philodami, sed crimen suum relevare voluisse: quorum alterum injuriam passi est; alterum male sibi conscii.

Africæ, ut ait Cicero lib. V. Pedianus addit, Cinnanis temporibus. Lib. V. *Neque quidquam propius est factum, quam ut illud Uticense exemplum de Hadriano transferretur Syracusas.* P. Manut.

86. *P. Tettius*. Pall. *Petitius.* Cujac. *Pectius*. ed. vet. *Petricius*; quæ tamen statim habuit *Cecilii*. Pall. vero *Cettii.* ac Cujac. *Tecti*. Grut.

87. *Ut quamdiu in ceteris rebus tacuerit, scire &c.*) Vox *tacuerit*, non comparet in Pall. aut adeo edd. primogeniis. Lambinus objecit

decedat: ad Neronem proficiscatur: se demonstrat incolumem esse non posse, si Philodamo vivere atque aliquando Romam venire licuisset. Commotus est Dolabella. fecit, id quod multi reprehenderunt, ut exercitum, provinciam, bellum relinqueret; & in Asiam, hominis nequissimi causa, in alienam provinciam proficisceretur. Posteaquam ad Neronem venit; (*l*) contendit ab eo, ut Philodami causam cognosceret. Venerat ipse, qui esset in consilio, & primus sententiam diceret. adduxerat etiam præfectos, & tribunos militares suos, quos Nero omnes in consilium vocavit. erat in consilio etiam æquissimus judex ipse Verres. erant nonnulli (*m*) togati creditores Græcorum, quibus ad exigendas pecunias improbissimi cujusque legati plurimum prodest gratia.

74 Ille miser defensorem reperire neminem poterat. quis enim esset aut togatus, qui Dolabellæ gratia; aut Græcus, qui ejusdem vi & imperio non moveretur? (*n*) Accusator autem apponitur civis Romanus (*o*) m de creditoribus Lampsacenorum: qui si dixisset quod iste jussisset, per ejusdem istius lictores a populo pecuniam posset exigere. Cum hæc omnia tanta contentione, tantis copiis agerentur: cum illum miserum multi accusarent, nemo defenderet: cumque Dolabella cum suis præfectis pugnaret in consilio: Verres fortunas agi suas diceret: idem testimonium diceret: idem esset in consilio: idem accusatorem parasset: hæc cum omnia fierent, & cum hominem constaret occisum: tamen tanta vis istius injuriæ, tanta in isto improbitas n putabatur, (*p*) ut de Philodamo [88] amplius pronuntiaretur.

m & ex *Lamb.*

n esse pu t *Lamb.*

XXX. (*q*) QUID

ASCONIUS.

(*l*) *Contendit ab eo.*) Extorsit ei.

(*m*) *Togati creditores Græcorum.*) Noluit dicere equites Romanos, sed *togatos* dixit, & *creditores Græcorum*, ut ostenderet causas gratificationis in Verrem.

(*n*) *Accusator apponitur.*) Non dicit *accedit*, sed a Verre scilicet subornatur.

(*o*) *Et ex creditoribus Lampsacenorum.*) Et hic causa gratiæ in persona ostenditur accusantis.

(*p*) *Ut de Philodamo amplius pronunciaretur.*) Mos veterum hic fuerat, ut, si absolvendus quis esset, statim absolveretur: si damnandus, damnaretur: causa non esset idonea ad damnationem, absolvi tamen non posset, *amplius* pronunciaretur.

---

jecit nobis *ut quamdiu tacuit in ceteris testibus*. Cujacii liber *in ceteris testibus scire, &c.* Grut.

88. *Amplius pronuntiaretur.*) Sensus est, tametsi multa Philodami

75 XXX. (q) QUID EGO nunc in alteram actionem (r) Cn. Dolabellæ spiritus, [89] quid hujus lacrymas, & [o] concursiones proferam? quid C. Neronis, viri optimi atque innocentissimi, nonnullis in rebus, animum nimis timidum atque demissum? qui in illa re quid facere potuerit, non habebat, nisi forte, id quod omnes tum desiderabant, ut ageret eam rem sine Verre [p] & Dolabella. quidquid esset sine his actum, omnes probarent. tum vero quod pronuntiatum est, non per Neronem judicatum, sed per Dolabellam [90] ereptum existimabatur. condemnatur enim (s) perpaucis sententiis Philodamus, & ejus filius. Adest, instat, urget Dolabella, ut quam primum securi feriantur, quo quam minime multi ex illis de istius nefario scelere audire possent.

o concursationes *Lamb.*

p & sine *alii.*

Con-

ASCONIUS.

(q) *Quid ego nunc in altera actione.*) Hic apparet, etiam in ampliatione sic *alteram actionem* dici, quemadmodum in comperendinatione.

(r) *C. Dolabellæ spiritus.* Plus significavit dicendo *spiritus*, quam si animositatem contentionemve diceret.

(s) *Perpaucis sententiis.*) Pernimium paucis sententiis autem eum dixit damnatum, ut ostenderet, vix paucos inventos, qui ad opprimendum eum, numerum damnationis implerent post ampliationem.

---

mi causæ adversarentur, etiam illud accederet, quod, quia occisum hominem constaret, aperta causa videretur, non tamen prima actione condemnarunt: sed fecerunt, quod in obscuris causis fieri solebat, ut causam ampliarent, & non liquere responderent. Sed oratorie hæc dicuntur, cum in optimam partem accipi hæc posset ampliatio: quam satis constat, etiam tum fieri a plerisque bonis viris solitam, cum reus condemnandus videretur: sed leviter de capite cujusquam judicare nollent. ut ex orat. pro Cæcina intelligitur. *Hotom.*

89. *Quid hujus lachrymas & concursiones.*) Corrigendum putarem *concursationes*. quo verbo tum utimur, cum vehemens aliquod studium significamus, & frequentem itionem ac reditionem: ut prima ad Lentulum Epistola: *Libonis & Hipsæi non obscura concursatio & contentio.* Sed *concursiones* dicimus earum rerum quæ inter se conflictantur: ut cum Cicero scribit Epicurum sensisse ex atomorum *concursione* natum esse mundum: aut cum ait, vitandas esse crebras vocalium *concursiones*. Horom.

90. *Ereptum.*) Est vi extortum. Sic *judicia rapta* apud Senec. de brev. vitæ c. 6 *Ausus & pupilius adhuc & prætextatus judicibus reos commendare, & gratiam suam foro interponere tam efficaciter, ut quadam judicia constet ab eo rapta.* Sic dicuntur eripi, & rapi, eripi rei, qui aut propter alicujus gratiam aut potentiam, aut alia de causa non damnantur, cum essent damnandi. *Gravius.*

91. *Jam-*

Constituitur in foro Laodiceæ spectaculum acerbum, & 76
miserum, & grave toti Asiæ provinciæ; [q] grandis natu parens, adductus ad supplicium ex altera parte filius: ille, quod pudicitiam liberorum: hic, quod vitam patris famamque sororis defenderat. Flebat uterque, non de suo supplicio, sed pater de filii morte, de patris filius. Quid lacrymarum ipsum Neronem putatis profudisse? quem fletum totius Asiæ fuisse? quem luctum & gemitum Lampsacenorum? securi esse percussos homines innocentes, nobiles, socios populi Romani atque amicos, propter hominis flagitiosissimi singularem nequitiam atque improbissimam cupiditatem?

q hinc grandis Lamb.

[91] Jam jam, Dolabella, neque me tui, neque tuorum 77
[r] liberum, quos tu miseros in egestate, atque in solitudine reliquisti, misereri potest. Verresne tibi tanti fuit, ut ejus libidinem, hominum [f] innocentium sanguine lui velles? (*t*) Idcircone exercitum, atque hostem relinquebas, ut tua vi & crudelitate istius hominis improbissimi pericula sublevares? Quod enim eum tibi quæstoris in locum constitueras, idcirco tibi amicum [t] in perpetuum fore putasti? Nesciebas, ab eo Cn. Carbonem consulem, cujus re vera quæstor [v] fuit, non modo relictum, sed tiam (*u*) spoliatum [92] auxiliis, pecunia nefarie oppugnatum & proditum? Expertus igitur es istius perfidiam tum, cum se (*x*) ad inimicos tuos contulit: cum in te homo ipse nocens acerrimum

r alii liberorum.
f alii innocentum.
t Guliel. delet. in P. XCII.
v fuerat. Lamb.

rimum

ASCONIUS.

(*t*) *Idcircone exercitum atque hostem relinquebas?*) Recte dixit: bellum enim a Dolabella gerebatur in Cilicia.

(*u*) *Sed etiam spoliatum auxiliis.*) *Auxiliis* pro *auxilio*, quæstoris scilicet. aut *auxiliis ipsius pecunia*, quæ avertebatur. Sic VIRGILIUS:

Auxiliumque via veteres tellure recludit
Thesauros. ——

(*x*) *Ad inimicos tuos.*) Accusatores, scilicet Scaurum.

---

91. *Jamjam Dolabella, neque &c. misereri potest.*) Reducendum putavimus, quod erat in Pall. in Cujac. in primis edd. recentiores *Nemo, jam Dolabella &c.* quod tamen non conspicitur in edd. vetustis, aut mss. Quintiliani lib. IX. cap. 1. ut monuit Hotomanus. *Grut.*

92. *Auxiliis, pecunia nefarie oppugnatum.*) Hotomanus expungendum putabat *pecunia*; fecitque statim Lambinus: sed nos retinuimus, quod exstaret in nostris & vet. ed. neque Asconius contrairet. *Idem.*

93. Ratio-

rimum testimonium dixit: cum 93 rationes ad ærarium, (y) nisi damnato te, referre noluit.

78 XXXI. TANTÆNE tuæ, Verres, libidines erunt, ut eas capere ac sustinere non provinciæ populi Romani, non nationes exteræ possint? (Tune, quod videris, quod audieris, quod concupieris, quod cogitaris, nisi id ad nutum tuum præsto fuerit, 94 nisi libidini tuæ, cupiditatique paruerit, immittentur homines? expugnabuntur domus? civitates non modo pacatæ, verum etiam sociorum atque amicorum, ad vim, atque ad arma confugient, ut ab x a Lamb. se, atque x ab liberis suis legati populi Romani scelus ac libidinem propulsare possint? Nam quæro abs te, circumy alii] diversabare. sessusne sis Lampsaci: cœperitne domum, in qua y deversabare, illa multitudo incendere; voluerintne legatum populi Romani comburere vivum Lampsaceni. negare non poz alii detes. habeo enim (z) testimonium z tuum, quod apud Nelent tuum. ronem dixisti: habeo quas ad eundem litteras misisti.

79 Recita hunc ipsum locum de testimonio. 95 TESTIMONIUM

ASCONIUS.

(y) *Nisi damnato.*) Non posset enim rationes falsas ad ærarium referre Verres, nisi damnato Dolabella, qui redarguere mentientem præsens valeret.

(z) *Testimonium, publicum tuum, quod apud Neronem dixisti.*) Contra Philodamum.

93. *Rationes ad ærarium, nisi damnato te, referre noluit.*) Nam & expensa Dolabellæ multa retulit, quæ ille non acceperat: & plus a Dolabella acceperat: quam in tabulas accepti retulisset, ut infra. Sed hoc absens & exul Dolabella redarguere non poterat. Hoc est, quod dicit infra: *Iterum gessit hæreditariam Quæsturam cum Dolabella, magnam pecuniam avertit, sed ejus rationem cum damnatione Dolabellæ permiscuit*. Hotom.

94. *Nisi libidini tuæ cupiditatique paruerit.*) Malit Lambinus *patuerit*: at id minus vehemens vulgato. *parere* enim heic positum pro *apparere*. apparet autem alicui is, qui est satelles ejus, qui adsecla. inde *apparitores*. Grut. Pessime Lambinus immutat, male Gruterus defendit & explicat hunc locum. *Parere libidini* est idem quod *servire libidini*, quod quid sit quis tam hospes est in literis, qui ignoret? *Gravius*.

95. TESTIMONIUM *C. Verris in Artemidorum. Non multo post in domum.*) Ant. Augustinus cum *Philodamum* pro *domum* reponit, propius quidem accedit, sed non plane intrat: nam quis iste est Artemidorus nusquam antea in hac causa nominatus? itaque recte Pantagathus duo putabat esse Verris testimonia, alterum in ipsum patrem familias Philodamum, alterum in reliquam domum, atque ita legendum esse, *Testimonium C. Verris in Philodamum, non multo post, in domum*. Ursinus.

96. (Re-

NIUM C. VERRIS IN ARTEMIDORUM. 96 [Recita ex Verris litteris ad Neronem. EX LITTERIS C. VERRIS AD C. NERONEM.] NON MULTO POST IN DOMUM. (a) Bellumne populo Romano 97 Lampsaceni cives facere conabantur? deficere ab imperio, ac nomine nostro a volebant? Video enim, & ex iis, quæ legi & audivi, intelligo: in qua civitate non modo legatus populi Romani circumsessus, non modo igni, ferro, manu, copiis oppugnatus, sed aliqua ex parte violatus sit, (b) nisi publice satisfactum sit, (c) ei civitati bellum indici atque inferri solere.

a volebat *MSS.*

P. B.

80

Quæ fuit igitur causa, cur cuncta civitas Lampsacenorum de concione, quemadmodum tute scribis, domum tuam b concurreret? Tu enim neque in litteris, quas Neroni mittis, neque in testimonio, causam tanti tumultus ostendis ullam: obsessum te dicis: ignem allatum, sarmenta circumdata, (d) lictorem tuum occisum esse dicis: prodeundi tibi in publicum potestatem factam negas: causam hujus tanti terroris occultas. Nam si quam Rubrius injuriam suo nomine, ac non impulsu tuo, & tua cupiditate fecisset; de tui comitis injuria questum ad te potius, quam te oppugnatum venirent. Cum igitur, quæ causa illius tumultus fuerit, testes a nobis producti dixerint, ipse celarit; nonne causam hanc, quam nos proposuimus, c tum illo-

b *ed. vet.* concurrerent. *Lamb.* concurreret.

c *alii* cum

ASCONIUS.

(a) *Bellum ne populo R.*) Sic enim ad Neronem scripserat Verres.

(b) *Nisi publice satisfactum sit.*) Nisi decreto publico traditi ad pœnam sint culpæ auctores. *Satisfacere* est enim, tantum facere, quantum satis sit irato ad vindictam.

(c) *Et civitati bellum indici.*) Ut Corinthiis. ut Tarentinis.

(d) *Lictorem tuum.*) Cornelium scilicet.

---

96. (*Recita ex Verris litteris &c. ad C. Neronem*,) Tota hæc linea uncis inclusa, manat a conjectura Hotomani: in nullo invenitur mss. aut vetustius edito. Haud abjeci tamen quod passim recepta esset ab aliis in contextum. *Grut.*

97. *Lampsaceni cives facere conabantur? deficere &c. volebant?*) Sic quidem vulgo publicatur; sed præter vett. edd. & Pall. in iis enim, *Lampsaceni civitas facere conabantur? deficere &c. volebat.* unde fit, ut arbitrer voce translata legendum: *Lampsaceni facere conabantur? civitas deficere &c. volebat?* non longe ab hac scriptura abeunt mss. quos laudat Hotomanus, sed abeunt tamen. edidit Lambinus *Lampsacena civitas facere conabatur? deficere &c. volebat?* quomodo fuisse in Cujaciano annotavit Gulielmius. *Idem i*...

98. Quæ

illorum testimonia, tum istius taciturnitas perpetua confirmat?

81 XXXII. Huic homini parcetis igitur, judices, cujus tanta peccata sunt, ut ii, quibus injurias fecerit, neque (e) legitimum tempus exspectare ad ulciscendum, neque vim tantam doloris in posterum differre [d] potuerint? Circumsessus es. a quibus? a Lampsacenis, barbaris hominibus, credo, aut iis, qui [e] populi Romani nomen contemnerent. Immo vero ab hominibus & natura, & consuetudine, & disciplina lenissimis: porro autem populi Romani conditione sociis, fortuna servis, voluntate supplicibus: ut perspicuum sit omnibus, nisi tanta acerbitas injuriæ, tanta vis sceleris fuisset, ut Lampsaceni moriendum sibi potius, quam perpetiendum putarent; numquam illos in eum locum progressuros fuisse, ut vehementius odio libidinis tuæ quam metu legationis moverentur.

[d] potuerunt. *edd. vett.*
[e] populum Roman. contemn. *edd. vett.*

82 Nolite, per deos immortales, cogere socios atque exteras nationes hoc uti perfugio: 98 quo, nisi vos vindicatis, utentur necessario. Lampsacenos in istum numquam
P.XCIII. ulla res mitigasset, nisi eum pœnas Romæ daturum credidissent. Et si talem acceperant injuriam, quam nulla lege satis digne persequi [f] poterant: tamen incommoda sua [g] vestris committere legibus & judiciis, quam dolori suo permittere maluerunt. 99 Tu mihi, cum circumsessus a tam illustri civitate sis propter tuum scelus atque flagitium cum coegeris homines miseros & calamitosos, quasi desperatis nostris legibus & judiciis, ad vim, ad manus, ad arma confugere: cum te in oppidis & civitatibus amicorum non legatum populi Romani, sed tyrannum libidinosum crudelemque præbueris cum apud exteras nationes imperii nominisque nostri famam tuis probris flagitiisque

[f] alii possent.
[g] alii nostris.

ASCONIUS.

(o) *Legitimum tempus ad ulciscendum.*) An vitio magistratus? accepto enim successore ad Magistratum accusari possunt.

---

98. *Quo nisi vos vindicatis.*) *Quo* ad utrumque refertur; & ad *utentur*, & ad *vindicatis:* ut sit, nisi vos libereris, atque asseratis ab hoc perfugii genere: nisi illud periculum a vobis propulsetis, eo utentur necessario. *Vindiceris* tamen apertius legeretur. *Hotom.*

99. *Tu mihi cum circumsessus a tam illustri.*) *Mihi* redundat, figura dicendi & Græcis & Latinis usurpara. Terent. in Phorm.

Qui mihi ubi ad uxores ventum est, tum fiunt senes.

Cicero extrema hac oratione, *Is mihi etiam queritur:* & alibi frequentissime. *Idem.*

1. *In*

gitiisque violaris: cum te ex ferro amicorum populi Romani eripueris. atque h e flamma sociorum evolaris: hic tibi perfugium speras futurum? Erras. ut huc incideres, non ut hic conquiesceres, illi te vivum exire passi sunt. h ex MS.

XXXIII. (*f*) ET AIS, judicium esse factum, te injuria cicumsessum esse Lampsaci, quod Philodamus cum filio condemnatus sit. Quid, si doceo, si planum facio, teste homine nequam, verum ad hanc rem tamen idoneo (te ipso, inquam, teste docebo) te hujus circumsessionis tuæ causam & culpam (*g*) [1] in alios transtulisse? (*h*) neque in eos, quos tu i insimularas, esse animadversum? jam nihil te judicium Neronis adjuvat. Recita quas ad Neronem litteras misit. EPISTOLA C. VERRIS AD NERONEM. THEMISTAGORAS ET THESSALUS. Themistagoram & Thessalum k scribis populum concitasse. Quem populum? qui te circumsedit: qui te vivum comburere conatus est. (*i*) Ubi hos persequeris? ubi accusas? ubi defendis jus nomenque legati? 83 i *alii* insimularis. k scribit. *edd. vett.*

84 In Philodami judicio dices id actum. Cedo mihi ipsius Verris testimonium. videamus, quid idem iste juratus dixerit. Recita. (*k*) AB ACCUSATORE l ROGATUS RESPONDIT, m IN HOC JUDICIO NON PERSEQUI: SIBI IN ANIMO ESSE ALIO TEMPORE PERSEQUI. Quid igitur te n juvat Neronis judicium? quid Philodami damnatio? Legatus cum esses circumsessus, cum- P. R. l *alii* interrogatus. m *alii* se in. n adjuvat. *Lam.*

ASCONIUS.

(*f*) *Et ais, judicium esse factum.*) Locus reprehensionis contra judicatum, ne prosit Verri, Philodamum esse damnatum.

(*g*) *In alios contulisse.*) Non in Philodamum.

(*h*) *Neque in eos, quos tu insimularis.*) Dixeris, vel accusaris. Sensus hic est. & alios, inquit, non Philodamum, accusasti: & ii ipsi, quos accusasti, damnati non sunt.

(*i*) *Ubi hos persequeris?*) Subauditur, *nusquam*. ἐν ὑποκρίσει.

(*k*) *Ab accusatore interrogatus.*) Verres scilicet, productus in causa Philodami, & interrogatus. Loqui enim, nisi interrogato, testi non licebat. interrogatur autem & ab eo, contra quem productus.

1. *In alios transtulisse?*) Lambinus, *contulisse* ex Asconio, ut & mox, *insimularis*: pro nostro *insimularas*. Sed ego sane usquequaque non possum accedere Asconio, utpote qui æque incidere potuerit in mangonum improbas manus; ac quilibet passim auctor. itaque ubi invenero conspirare mss. nostros cum editis, ab eis non recedam, nisi locis desperatis, & ubi omnia meliora oggerir Pædianus. *Grut.*

2. Quo

cumque, quemadmodum tute ad Neronem scripsisti, populo Romano communique causæ legatorum facta esset injuria insignis, non es persecutus: dicis tibi in animo esse alio tempore persequi. Quod fuit id tempus? quando es persecutus? (*l*) cur imminuisti jus legationis? cur causam populi Romani deseruisti ac prodidisti? cur injurias tuas conjunctas cum publicis, reliquisti? o Non te ad senatum causam deferre: non de tam atrocibus injuriis conqueri: non eos homines, qui populum p concitarant, consulum litteris evocandos curare oportuit?

o alii Nonne. *p alii* concitarent.

85 Nuper, M. Aurelio Scauro postulante, (*m*) quod is Ephesi se quæstorem vi prohibitum esse dicebat, [2] quo minus e fano Dianæ servum suum, qui in illud asylum confugisset, abduceret: Pericles Ephesius, homo nobilissimus, Romam evocatus est, quod auctor injuriæ illius fuisse argueretur. Tu, si te legatum ita Lampsaci tractatum esse, senatum docuisses, ut tui comites vulnerarentur, lictor occideretur, ipse circumsessus pæne incenderere: ejus autem rei duces, & auctores; q & principes fuisse, quos scribis, Themistagoram, & Thessalum: quis non commoveretur? quis non ex injuria, quæ tibi esset facta, sibi provideret? quis non in ea re causam tuam, periculum commune agi arbitraretur? Etenim nomen legati ejusmodi esse debet, quod non modo inter sociorum jura, (*n*) sed etiam inter hostium tela incolume versetur.

q MSS. & vett. edd. delent. &

XXXIV. MA-

ASCONIUS.

(*l*) *Cur imminuisti jus legationis?*) Qui potestatem suam in administrando non defenderit, imminuti magistratus, veluti majestatis læsæ, reus est.

(*m*) *Quod is Ephesi.*) Ephesus civitas, in qua Dianæ numen peculiariter colitur.

(*n*) *Sed etiam inter hostium tela.*) Invidiose orator hoc addidit, cum de magistratu dicat, non legato. Nam legatorum, in fœderibus faciundis, vel legibus pacis bellique dicendis, sancta corpora jure gentium atque inviolata servantur.

---

2. *Quo minus e fano Dianæ servum suum &c.*) Nempe servos fugitivos ex Asylis retrahere licebat, quod docet illustriss. Spanhemius Dissert. IV. De Præst. & Usu Numism. p. 671. ubi hunc locum egregie, ut solet, illustrat. Interdum tamen Græcis asylorum jus fuit concessum, interdum demptum. hinc Romanis publicæ utilitati & commodo civitatum prospicientibus, inde Græcis vetustæ religionis jura defendentibus, qua de re egregius omnino locus est apud Tacit. Lib. III. Annal. c. 60. & sequentibus. *Verburg.*

3. *Quid*

XXXIV. MAGNUM hoc Lampsacenum crimen est libidinis atque improbissimæ cupiditatis. accipite 1 nunc avaritiæ propemodum in suo genere non levius. Milesios navem poposcit, quæ cum præsidii causa Myndum prosequeretur. Illi statim myoparonem egregium (o) de sua classe, ornatum atque armatum, dederunt. Hoc præsidio Myndum profectus est. Nam, 3 quid Milesiis lanæ publicæ abstulerit, item de sumtu in adventum, de contumeliis & injuriis in magistratum Milesium, tametsi dici tum vere, tum graviter, & vehementer potest, tamen dicere prætermittam: eaque omnia testibus integra reservabo. illud, quod neque taceri ullo modo, neque dici pro dignitate potest, cognoscite. 86 P.XCIV. 1 alii vero.

Milites remigesque Miletum Myndo pedibus reverti jubet: ipse myoparonem pulcherrimum, de decem Milesiorum navibus electum, (p) 4 L. Magio & 5 L. Rabio, qui Myndi 87

ASCONIUS.

(o) *De sua classe.*) Habent enim Milesii præsidiariam classem, ex fœdere præbendam populo Romano maritimis necessitatibus, *Myoparo* navigii nomen est.

(p) *L. Magio, & L. Phannio.*) Hi transfugæ facti a Mariano exercitu apud Mithridatem agentes, ab eodem rege ad Sertorium missi erant de paciscenda societate belli adversus Romanos: quos in Italia jam positos, & ad Sertorium festinantes: & hostes judicaverant, & inquirendos mandaverat senatus. hi tamen ad ultimum ad Romanos, prodito ex magna parte Mithridate, redierunt

---

3. *Quid Milesiis lanæ publicæ.*) Fortasse legendum, *publice*. Lamb. Nequaquam. Nam Milesii magistratus habuerunt in pascuis publicis oves, ex quarum lana vectigalia reip. augebant. Hæ sunt *lanæ publicæ*. Grævius.

4. *L. Magio & L. Rabirio, qui Myndi habitant.*) Liber Asconii, *L. Magio & L. Fannio:* quos a Mariano exercitu ad Mithridatem transfugisse dicit, & ad Sertorium legatos de societate belli adversus Romanos ab eodem missos esse. Appianus autem L. Mummii & L. Fannii mentionem facit in Mithridatico, quos cum Sertorio in Hispania scribit fuisse, & ad Mithridatem profectos, ei, ut cum Sertorio belli societatem coiret, persuasisse. Nunc utrum sit verius, difficile est dicere: tametsi, cum eos Myndi Cicero habitasse dicat, verisimilior Asconii sententia videatur, qui egisse illos apud Mithridatem scribit. Est enim *Myndus* Cariæ oppidum, item ut *Miletus*. Cariam autem Mithridatis in regno fuisse, & eo devicto, in populi Romani imperium subactam, notum est ex historia. Scribit autem Plutarchus similiter in Sertorio, & hic ipse in orat. pro lege Manil. Mithridatem legatos ad Sertorium misisse. *Hotom.*

5. *L. Rabio.*) Nihil variant Pall. aut olim cusi. Asconius habet *Phanio*, & vero *Fannio* edidit P. Manutius. *Grut.*

Myndi habitabant, vendidit. Hi sunt homines, quos nuper senatus in hostium numero habendos censuit. hoc illi navigio ad omnes populi Romani hostes (q) [6] usque ab Dianio, quod in Hispania est, ad Sinopen, quæ in Ponto est, navigaverunt. O dii immortales! incredibilem avaritiam, singularemque audaciam! Navem tu de classe populi Romani, quam tibi Milesia civitas, ut te prosequeretur, dedisset, ausus es vendere? Si te magnitudo maleficii, f si te hominum existimatio non movebat: ne illud quidem cogitabas, huius improbissimi furti, t sive adeo nefariæ prædæ, tam illustrem, ac tam nobilem civitatem testem futuram? An, quia tum Cn. Dolabella in eum, qui ei myoparoni præfuerat, Milesiisque rem gestam renuntiarat, animadvertere tuo rogatu conatus est, (r) renuntiationemque ejus, quæ erat in publicas litteras relata illorum legibus, tolli jusserat: idcirco te v ex hoc crimine elapsum esse arbitrabere?

f *alii* si homin.

t *sic MSS.* *alii* hujus.

P. B. v *alii* delent ex.

88 XXXV. MULTUM te ista fefellit opinio, & quidem multis in locis. semper enim existimasti, & maxime in Sicilia, satis cautum tibi x ad defensionem fore, si aut referri aliquid in litteras publicas vetuisses: aut, quod relatum esset, tolli coegisses. Hoc quam nihil sit, tametsi ex multis Siciliæ civitatibus priore actione didicisti, tamen etiam in hac ipsa civitate cognosce. Sunt illi quidem dicto audientes, quamdiu adsunt ii, qui imperant. simulac discesserunt; (s) non solum illud perscribunt, quod tum prohibiti sunt, sed etiam causam adscribunt, cur non tum in litteras relatum sit.

x ad def. fore *Glossam sapit Grut.*

89 Manent istæ litteræ Mileti; manent, &, dum erit illa civitas, manebunt. Decem enim naves jussu L. Murenæ popu-

ASCONIUS,

(q) *Usque a Dianio ad Sinopen.*) Dianium Hispaniæ maritimæ civitas; *Sinope* Ponti est, ubi rex Mithridates erat.

(r) *Renunciationemque ejus.*) Quia renunciaverat, navem a Verre L. Magio venditam fuisse.

(s) *Non solum illud perscribunt, quod tum prohibiti sunt, sed etiam causam adscribunt.*) Sensus hic est, non solum prohibitos se scribunt, sed cur se magistratus ipse prohibere curaverit, ne, cum oporteret, in literas publicas referrent quod gestum esset.

---

6. *Usque ab Dianio, quod in Hispania.*) Possit aliquis suspicari & hæc verba *Quod in hispania est*, & hæc, *quæ in Ponto est*, e libri crepidine in contextum verborum esse translata. Quis enim tum nesciebat, Dianium esse in Hispania, Sinopam in Ponto? *Lamb.*

7. *Meu-*

populus Milesius ex pecunia vectigali y populi Romani fecerat, sicut pro sua quaque parte Asiæ ceteræ civitates. quamobrem unam ex decem, non prædonum repentino adventu, sed legati latrocinio; non vi tempestatis, sed hac horribili tempestate sociorum, amissam, in litteras publicas retulerunt.

y populi Rom. MSS. Grut.

Sunt Romæ legati Milesii, homines nobilissimi, ac principes civitatis: (t) qui, tametsi 7 mensem Februarium, (u) & consulum designatorum z nomen a exspectant; tamen hoc tantum facinus non modo negare interrogati, sed ne producti quidem reticere b poterunt: dicent, inquam, & (x) religione adducti, (y) c & domesticarum legum metu, quid illo myoparone factum sit. ostendent, C. Verrem in d ea classe, quæ contra piratas ædificata sit, piratam ipsum consceleratum fuisse. 90

z nutum Grav.
a extimescunt. Hotom. Manut. Lamb.
b sic edd. vett.
c sic edd. vett.
d sic eadem.

XXXVI. (z) C. MALLEOLO quæstore Cn. Dolabellæ occiso, duas sibi hereditates venisse arbitratus est: unam quæstoriæ procurationis; nam a Dolabella statim proquæstore jussus est esse: (a) alteram tutelæ. Nam, cum pupilli Malleoli tutor esset, in bona ejus impetum fecit. nam Malleolus in provinciam sic copiose profectus erat, ut domi pror- 91

ASCONIUS.

(t) *Qui, tametsi Februarium mensem.*) Hic est mensis, quo frequens senatus postulatis provinciarum & legationibus audiendis datur.

(u) *Et consulum designatorum nomen expectant.*) Et extimescunt legitur. nam utroque verbo idem significatur. Hortensii autem & Metelli opibus dicit legatos Milesios posse terreri, ne de myoparone dicant, præsertim cum ad beneficia petenda venturi sint Februario mense, & in manu sit consulum, quando, & quemadmodum referant ad Senatum. & bene *nomen consulum* dixit, ut potentiam demonstraret eorum, quorum etiam nomen formidinem efficit.

(x) *Religione adducti.*) Quia jurati testes produci solent, non solum, ne falsa dicant, verum etiam, ne, quæ vera sunt, taceant.

(y) *Legum domesticarum metu.*) Patriæ suæ legum, quibus coguntur de incommodis patriæ non tacere.

(z) *C. Malleolo quæstore C. Dolabellæ occiso.*) Suspicioso verbo usus est. nam non insistit, ut probet a Verre occisum esse: sed ita vult videri, quia Verri mors ejus lucro fuit.

(a) *Alteram tutelæ.*) Filii Malleoli tutor factus est Verres.

---

7. *Mensem Februarium.*) Hi legati Milesiorum erant: legationibus autem audiendis Februarium mensem dari solitum, Cicero docet ep. 4. lib. I. fam. & ep. 3. lib. II. ad Q. fr. *P. Manut.*

LXCV. prorsus nihil relinqueret: præterea [8] pecunias occuparat apud populos, & (b) syngraphas fecerat: argenti optimi cælati grande pondus secum tulerat: (nam ille quoque sodalis istius erat in hoc morbo, & cupiditate) grande pondus argenti: familiam magnam, multos artifices, multos formosos homines reliquit. Iste quod argenti placuit, invasit: quæ mancipia voluit, abduxit: vina, ceteraque quæ in Asia facillime comparantur, quæ ille reliquerat, asportavit: reliqua vendidit, pecuniam exegit.

92 [9] Cum eum ad H-S vicies quinquies redegisse constaret: ut Romam rediit, nullam litteram pupillo, nullam matri ejus, nullam tutoribus reddidit: servos artifices pupilli cum haberet domi, circum pedes autem homines formosos & litteratos, suos esse dicebat, se emisse. cum sæpius mater & avia pueri postularent, uti, si non redderet pecuniam, nec rationem e daret, diceret saltem quan-

ederet *Lamb.*

ASCONIUS.

(b) *Syngraphas fecerat.*) Inter syngraphas & cetera chirographa hoc interest, quod in cæteris tantum, quæ gesta sunt, scribi solent; in syngraphis etiam contra fidem veritatis pactio venit, & non numerata quoque pecunia, aut non integre numerata, pro temporaria voluntate hominum scribi solent more institutoque Græcorum: & cæteræ tabulæ ab una parte servari solent: syngraphæ signatæ utriusque manu, utrique parti servandæ traduntur.

---

8. *Pecunias occuparat apud populos.*) *Occupare pecuniam alicui*, vel *apud aliquem*, veteribus, opinor, idem significabat, quod *dare fœnori*: derivataque locutio videtur ex eo, quod *fœnerata pecunia otiosæ* opponitur, quasi quæ in commodo domini, quæstuque faciendo occupata sit. Cicero pro Flacco: *Pecuniam adolescentulo grandi fœnore, fiducia tamen accepta, occupavisti*. Jurisconsulti autem *exerceri pecuniam*, & *otiosam relinqui* frequenter pro contrariis usurpant. *P. Man.* Solebant Romani pecuniam occupare in provinciis, eamque gravissimis sub usuris collocare sociis, sicuti Brutus, qui quaternas centesimas pepigerat a Salaminiis, vide Cic. ep. 21. lib. V. ad Atticum. Sic Suillius objiciebat Senecæ apud Tacitum. Ann. XIII. 43. *Italiam & provincias immenso* (ejus) *fœnore hauriri*. Grævius.

9. *Cum ad* H-S *vicies quinquies.*) Placeret *tricies*, pro *vicies*, si antiqua lectio esset. *Ursin.* Est ab Hotomano. nam prius cusi, *cum ad* H-S XXD *quinquies*, certe sic Victorianus. quippe editio princeps *ad* H-S XXIIX *quinquies*. solum Pall. sec. H-S XX. *quinquies*. Grut. Quum ille sic citet ac notet, miror cur ipse imitatus sit, & unde priores hauserint voculam *eum*, quæ certe nec in Victoriana Stephani nec in Naugeriana Juntæ, nec Vvechelina exstat. In Lambino autem & Gothofredo nescio qui exstare video, unde delere penitus non sustinens, notavi. *Gronov.*

10. *In*

quantum pecuniæ Malleoli deportasset: f multis efflagitatus aliquando dixit H-S decies. deinde [10] in codicis (c) extrema cera (d) nomen infimum in flagitiosa litura fecit: (e).[11] expensa Chrysogono servo g H-S sexcenta millia accepta pupillo Malleolo retulit. [12] Quomodo ex decies H-S sex- f alii à multis. g ita MSS. Grut.

ASCONIUS.

(c) *Extrema cera.*) Ultima tabula, ultima parte tabulæ.
(d) *Nomen infimum.*) Ultimum titulum. Infimum autem, ut appareat falsum esse.
(e) *Expensa Chrysogono servo.*) Quæritur, cujus servo. Vertis scilicet, non Malleoli.

---

10. *In codicis extrema cera.*) Asconius *extremam ceram*, ultimam tabulam interpretatur: quomodo Plautus *ceras quatuor*, pro quatuor tabulas dixit in Curcul. *Novi adepol nomen. nam mihi istoc nomine, dum scribo, explevi totas ceras quatuor.* Hotom. Vetus liber: *deinde codicis ad extremam ceram:* que lectio melior videtur. *Ursin.* Ad clarius percipiendum hujus loci sensum consulere potes Lambin ad Horat. Lib. II. Sat. V. vs. 53. *Sic tamen, ut limis rapias quid prima secundo Cera velit versu*; & viros doctos ad illud Sueton. in Julio c. LXXXIII. *Reliquos in ima cera.* Verburg.

11. *Expenso Chrysogono servo &c.*) Nobis satis fuerit testari, sic quoque repertum in Pall. & vetuste cusis. *Grutet.* Audacissimam conjecturam Lambini nuperi Parisienses editores receperunt, quod ipse Lambinus non fuerat ausus; contra omnium tam scriptorum quam impressorum librorum fidem & auctoritatem, cum publicarunt: H-S *quadraginta* (male, voluit scribere: *quadringenta*) *millia expensa Chrysogono servo:* H-S *sexcenta millia accepta pupillo Malleolo retulit.* flagitiose, ut etiam in sequentibus: Omnino retinenda vulgata scriptura, sed sine interpunctione & scribendum; *Expenpensa Chrysogono servo* H-S *sexeenta millia accepta pupillo Malleolo retulit.* Recte Hotomanus exposuit. Hinc statim addit quasi admitans, *Quomodo ex decies* H-S *sexcenta sint facta*, quasi dixisset, quomodo qui paullo ante ipse fassus est, se pupilli nomine *decies* excepisse, in tabulis accepti tantum sexcenta retulit. Quomodo potuerunt ex decies sexcenta fieri? desunt enim ad decies quadrandum, quadringenta Parisienses scripserunt, sexcenta millia, invitis libris. quasi sexcenta sestertia, non essent sexcenta millia nummum sestertium. *Gravius.*

12. *Quomodo ex decies* H-S *sexcenta sint facta.*) Parisienses audacter: *Quomodo ex decies* H-S *sexcenta millia reliqua sunt facta.* Exponitur: corruptas ostendit fuisse tabulas. Nam pro *decies* scripsit *sexies*. Quomodo ergo si pro *decies* scripsit *sexies* reliqua facta sunt sexcenta millia? Sed hoc quoque ineptum pro *decies* scriptum fuisse *sexies*. Nam numquam dixerunt Latini sexies, aut septies, pro sexcenta, septingenta millia nummum. Sed grandium summarum ipsis per adverbia numerandarum initium erat *decies*, ut notum est. *Gravius.*

sexcenta sint facta; quomodo DC eodem modo (*f*) quadrarint, (*g*) [13] ut illa de Cn. Carbonis pecunia: reliqua H-S sexcenta facta sunt: quomodo Chrysogono expensa lata sint: cur id nomen infimum in lituraque sit, vos existimabitis. Tamen H-S sexcenta millia cum accepta retulisset, [14] H-S quinque millia soluta non sunt. homines, posteaquam reus factus est, alii redditi, alii etiam nunc retinentur; peculia omnium [15] vicariique retinentur.

93 XXXVII. HAEC EST ISTIUS præclara tutela. En, cui

ASCONIUS.

(*f*) *Quadrarint.*) Solida facta sint, ut neque plus quidquam, neque minus inveniatur in summa. ubi enim ratio sine fraude est, difficile est sexcenta, detractis quadringentis, quadrare, & solidari, vel solida fieri, quin aut minus, aut plus aliquid reperiatur.

(*g*) *Ut illa de Cn. Carbonis pecunia.*) Et, ibi enim sexcenta superfuisse, mentitus est.

---

13. *Ut illa de Cn. Carbonis pecunia reliqua* H-S *sexcenta facta sunt.*) Si annuerent codices ultima verba *facta sunt* delerem. aut interposito *qua* scriberem: *Ut illa qua de Cn. Carbonis pecunia reliqua* H-S *sestertia sexcenta facta sunt*. Ratio ex iis, quæ ad præcedentia verba notavi, facile cuivis patet. Vide quæso ut Parisienses hunc quoque locum perverterint. Sic enim scripserunt: *Quomodo ex decies* H-S *sexcenta millia reliqua sint facta: ut illa, de Cn. Carbonis pecunia, reliqua* H-S *sexcenta sunt facta: quomodo hac sexcenta eodem modo quadrarint*. Hoc est grassari in antiquorum scripta. Quod si in annotationibus, ut Lambinus fecit, tanquam conjecturas hæc posuissent, ferri posset. Sed tot lacinias adsuere ipsi Tullio, refragantibus omnibus codicibus, quis non indignetur? *Grav.*

14. H-S *Quinque millia soluta non sunt.*) Magnum crimen, ingens pecunia, furtum impudens: ut mihi suspicionem faciat, non *quinque* sed *quingenta* potius esse legendum. *Hotom.* Verosimilis est Hotomani conjectura. Num propterea sine veterum codicum præsidio est in contextum recipienda, ut fecerunt Parisienses? Sententia hæc videtur esse istius loci: Quamvis flagitiose pro decies, quæ se accepisse dixerat, in tabellas accepti tantum retulerit sexcenta millia H-S, pro his tamen vix solvit Malleolo pupillo H-S, sive quinque millia, sive quingenta millia. Manutius non est assecutus mentem Tullii. *Gravius.*

15. *Vicariique retinentur.*) *Vicarius*, dicitur in alterius servi peculio servus. *Ordinarium* autem Jurisconsulti *Vicarii dominum* appellant. *Hotom.* Vicarios habuisse servos ostendit Plautus in Asinaria II.4.

> LE. *Eho, ecquis pro vectura olivi*
> *Resolvit?* LI. *resolvit?* LE. *cui datum est?* LI. *Sticho vicario ipsi*
> *Tuo.* LE. *vah! delenire apparas. scio mihi vicarium esse.*
> *Neque eo esse servum in adibus heri qui sit pluris, quam ille sit.*

Vide & Martialis epigr. II. 18. *Grav.*

16. *Si*

cui tuos liberos committas: en [h] memoria mortui sodalis: en [i] metus vivorum existimationis. Cum tibi se tota Asia spoliandam ac vexandam tradidisset: cum tibi exposita esset omnis ad prædandum Pamphilia: contentus his tam opimis rebus non fuisti? manus a tutela, manus a pupillo, manus a sodalis filio abstinere non potuisti? Jam te non Siculi, non aratores, (ut dictitas) circumveniunt: non hi, qui decretis edictisque tuis in te concitati infestique sunt: [k] Malleolus a me productus [l] est, & mater ejus, atque avia, quæ [m] miseræ, flentes, eversum a te puerum patriis bonis esse dixerunt.

Quid exspectas? an dum ab inferis ille Malleolus exsistat, atque abs te officia tutelæ, sodalitatis, familiaritatisque flagitet? ipsum putato adesse. Homo avarissime & spurcissime, redde bona sodalis filio: [16] si non quæ abstulisti; at quæ confessus es. Cur cogis sodalis filium hanc primam in foro vocem cum dolore & querimonia emittere? cur sodalis uxorem, sodalis socrum, domum denique totam sodalis mortui, contra te testimonium dicere? cur pudentissimas lectissimasque fœminas in tantum virorum conventum insolitas invitasque prodire cogis? Recita omnium testimonia. TESTIMONIUM MATRIS ET AVIÆ.

XXXVIII. PRO QUÆSTORE vero quomodo iste (h) [17] commune Milyadum vexarit, quomodo Lyciam, Pamphiliam, Pisidiam, Phrygiamque totam (i) frumento im-

h memoriam MSS. P. B.
i metum iidem.
k alii Sed Mall.
l est abest a MSS. & edit. vett.
m misere MSS.
94

ASCONIUS.

(h) *Commune Milyadum.*) Mire, *commune*, rempublicam.

(i) *Frumento imperando, æstimando.*) Licebat enim magistratibus in usus suos frumentum accipere, si vellent, aut pro frumento pretium, quæ *æstimatio* dicebatur: in qua re avarissimi quique infinitam pecuniam contrahebant, iniquum pretium sociis imperando.

---

16. *Si non quæ abstulisti.*) Cujacii liber *si* excludit. poteratque abesse, & alioqui Pal. pr. ejus loco habet *sive*, lec. *sine*. Grut.

17. *Commune Milyadum.*) Græca locutio τὸ κοινὸν Μιλυάδων: pro *respublica*, vel *civitas Milyadum*. ut apud Callistratum in l. si de vi, D. de jud. τὸ κοινὸν Συρακουσίων. Est autem *Milyas*, Ptolemæo auctore, Carbaliæ civitas, quæ est in Pamphylia. *Hotom.* Τὸ κοινὸν Μιλυάδων, communitatem, & remp. Milyadum. sic infra lib. II. accus. dixit, *a communi Siciliæ*, semel atque iterum. *Lamb.* Non tam urbs, quam regio Milyas intelligitur, quæ ab angustiis apud Termessum & transitum Tauri ad interiora per eas angustias extenditur montana regio, usque ad Sagulussum, & Apameensium regionem, ut Strabo ait fine lib. XIII. incolæ in nummo Græco apud Goltzium & a Stephano de Urbibus dicuntur Μιλυεῖς.

imperando, æstimando, hac sua, quam tum primum excogitavit, Siciliensi æstimatione afflixerit, non est necesse demonstrare verbis. Hoc scitote: his nominibus, (quæ res per eum gestæ sunt, cum iste civitatibus frumentum, (k) coria, cilicia, 18 saccos imperaret, neque ea sumeret: pro his rebus pecuniam exigeret) his nominibus solis, Cn. (l) Dolabellæ H-S ad tricies litem esse æstimatam. Quæ
n alii nomina. omnia etiam si voluntate Dolabellæ fiebant, per istum
P. XCVI. tamen n omnia gerebantur.

96 (m) Consistam in uno nomine. multa enim sunt (n) ex eodem genere. Recita. DE LITIBUS ÆSTIMATIS
o Pecuniaque P. R. redacta. Lamb. CN. DOLABELLÆ PR. O PECUNIÆ REDACTÆ QUOD A COMMUNI MILYADUM. Te hæc coegisse, te æstimasse, tibi pecuniam numeratam esse dico: eademque vi & injuria, cum pecunias maximas cogeres, per omnes partes provinciæ te, tamquam aliquam calamitosam tempestatem pestemque pervasisse demonstro.

Ita-

ASCONIUS.

(k) *Coria, cilicia, saccos.*) Cilicia texta de pilis in castrorum usum atque nautarum.

(l) *Dolabella æstimatam.*) Sub quo hæc quæstor Verres admisit.

(m) *Consistam in uno nomine.*) Perseverabo, inquit, in eodem titulo quæstorii criminis.

(n) *Ex eodem genere.*) Furtorum scilicet Verris.

Gravius. Nihil frequentius in nummis urbium Græcarum occurrit, quam τὸ κοινὸν, qua voce designatur ipsa *respublica*, ut bene observarunt viri docti, & quod confirmatur magna nummorum multitudine passim apud Goltzium & alios exhibitorum. *Verburg.*

18. *Saccos imperaret.*) Scripsisse Ciceronem censeo *sagos*. Nam & *sagus* veteres dixisse, pro quo vulgatius *sagum* dicitur, ostendit Nonius, auctoritate Varronis & Enii: *Sagum*, inquit, *generis neutri, ut plerumque*, Mascul. Ennius:

Tergus igitur sagus pinguis oportet.

Varro virgula divina: *Cum neque aptam mollis humeris fibulam sagus ferret.* Varro igitur ostendit sua, hoc est Ciceronis ætate, *sagus & sagum* in communi usu fuisse Jam vero saga militibus a Quæstore data & sociis pro vectigali pecunia imperata fuisse, quis tam hospes est in Latinis litteris, qui possit ignorare? In libro sequente cap. 2: *Sine ullo sumtu nostro coriis tunicis frumentoque suppeditato, maximos exercitus nostris vestivit, aluit, armavit* sc. Sicilia. vides tunicas Romanis præbuisse Siciliam, ut hic Verri saga. Strabo id ipsum firmat lib. VI. cum dixit omnia quæ nascantur in Sicilia, deportari Romam, non fructus modo, ἀλλὰ καὶ βοσκήματα, καὶ δέρματα καὶ ἔρια, καὶ τὰ τοιαῦτα. *Sed & pecora, & coria, & lanas, & talia.* lanas ad conficiendas tunicas, & saga. *Gravius.*

19. *Istum*

Itaque M. Scaurus, qui Cn. Dolabellam accusavit, istum (o) in sua potestate ac ditione tenuit. (p) Homo adolescens cum istius in inquirendo multa furta ac flagitia cognosceret, fecit perite & callide. volumen ejus rerum gestarum maximum isti ostendit: ab homine quæ voluit, in Dolabellam abstulit: [19] istum testem produxit: dixit iste, quæ velle accusatorem putavit. Quo ex genere mihi testium, qui cum isto furati sunt, si uti voluissem, magna copia fuisset: qui ut se periculo litium, conjunctione criminum liberarent, [20] quo ego vellem, descensuros pollicebantur. 97

(q) Eorum ego voluntatem omnium repudiavi. Non modo proditori, sed ne perfugæ quidem locus in meis castris cuiquam fuit. Forsitan meliores illi accusatores habendi sunt, qui hæc omnia fecerunt: sed ego defensorem in mea persona, (r) non accusatorem, maximè laudari volo. (s) Rationes ad ærarium, antequam Dolabella condemnatus est, non audet referre. impetrat a senatu, ut dies sibi p prorogaretur; quod tabulas suas ab accusatoribus Dola- 98

p prorogetur MS.

ASCONIUS.

(o) *In sua potestate ac ditione tenuit.*) Obnoxium criminum conscientia, & societate cum reo Dolabella, cui proquæstore fuerat, & legatus.

(p) *Homo adolescens.*) Quia cupidius accusavit, quam graviorem virum decebat & dolosius: sed excusatur ætate.

(q) *Eorum omnium voluntatem repudiavi.*) Quia non ut Scaurus, adolescens accuso.

(r) *Non accusatorem maxime laudari volo.*) Accusatorum nomen ita viro bono fugiendum est, ut aut dici omnino se accusatorem nolit, aut velit se non satis accusatorem videri. tale est illud TERENTIANUM.

Eja, ne parum leno fies.

(s) *Rationes ad ærarium.*) Quia redargui potuit earum falsitas, si ante damnationem Dolabellæ more quæstorum rationes ad ærarium retulisset. sic enim fiebat, simul ut de provinciis quæstores Romam rediissent.

19. *Istum testem produxit &c. putavit.*) Hæc omnia non habentur in prima editione, neque agnoscunt Pall. & poterant certe concinni alicujus esse interpretis. *Gruter.*

20. *Quo ego vellem descensuros pollicebantur.*) Lambiniani, *discessuros*, & sic quidem Cujacianus. nolim sequi contra tot edd. & Pall. etiamsi in eam partem inclinaret Gulielmius; ut alluderetur scilicet *discessioni senatorum*. Idem.

Dolabellæ obsignatas diceret: (t) [21] proinde quasi exscribendi potestatem non haberet. Solus est hic, (u) qui nunquam rationes ad ærarium referat.

99 XXXIX. Audistis quæstoriam rationem (x) tribus versiculis relatam: [22] legationis non, nisi condemnato & ejecto eo, qui posset reprehendere: nunc denique q præturæ, quam ex senatus consulto statim referre debuit, usque ad hoc tempus non retulit. (y) [23] Quæstorem se in senatu exspectare dixit: perinde quasi non, ut quæstor sine prætore posset rationem referre (ut tu, Hortensi, ut omnes) eodem modo sine quæstore prætor. Dixit, diem Dolabellam impetrasse. (z) Omen magis patribus conscriptis, quam causa placuit. probaverunt. Verum quæstores quoque jampridem venerunt. cur non retulisti? illarum rationum ex ea (a) fæce legationis, quæstoriæque tuæ procurationis illa sunt (b) nomina, [24] quæ Dolabellæ necessario sunt æstimata.

P. B. q alii præt. rationem.

ASCONIUS.

(t) *Proinde quasi exscribendi.*) Etsi occupasset accusator tabulas rei, aut amicorum ejus, tamen ad necessarios usus licebat *exscribere*, id est, exempla transferre.

(u) *Qui nunquam rationes ad ærarium referat.*) Hoc ideo, quia nec superioris quæsturæ, quæ cum Carbone fuit, rationes ad ærarium retulisset.

(x) *Tribus versiculis.*) Ait enim, accepi, dedi, reliqui.

(y) *Quæstorem se expectare.*) Bini quæstores in Sicilia quotannis erant singulis prætoribus; Lilybætanus, & Syracusanus.

(z) *Omen magis, quam causa.*) *Omen*, auspicium: *causa*, excusatio. *Omen* autem ideo dixit, quia ejus exemplum attulit Verres, qui pecuniarum repetundarum damnatus est.

(a) *Face.*) Residuis sordibus.

(b) *Nomina.*) Tituli, & capita criminum.

---

21. *proinde quasi exscribendi potestatem.*) Veneti *perinde*, sed tam *perinde* quam *proinde* veteres in similitudinis significatione usurparunt, ut, quamvis unum sæpe de altero factum non ausim negare, scripturam tamen mutandam non fere existimem: *Camerar.*

22. *Legationis non, nisi condemnato & ejecto eo, qui posset reprehendere.*) Imperfecta oratio. Græci hanc figuram ἀνανταπόδοτον appellant. Subaudiendum videtur, *Ratio relata est*, ut sit, legationis ratio relata est. ut continuo post, *Nunc denique Pratura.* ubi subaudiendum, *Rationem audiamus*. Nam verbum *audistis*, ad utrunque referre, nulla ratio est. *Hotom.*

23. *Quæstorem se in senatu.*) Pugnat pro hac lectione Paullus Manutius, contra Asconianam *quæstores*, a qua item abeunt Pall. Cujac. edd. que vetustæ. nolim tamen pro ea acriter digladiari, quod infra sequatur: *Verum quæstores quoque jam pridem venerunt.* Gruter.

24. *Quæ Dolabellæ necessario sunt æstimata.*) Suspectam habet Gulielmius

mata. EX LITIBUS ÆSTIMATIS DOLABELLÆ PR. PECUNIÆ REDACTÆ PR. I ET PROPR.

(*c*) Quod minus Dolabella Verri acceptum retulit, quam Verres illi expensum tulerit, H-S quingenta triginta quinque millia: s & quod plus fecit Dolabella Verrem accepisse, quam iste in suis tabulis habuit, H-S ducenta triginta duo millia: t & quod plus frumenti fecit accepisse istum, H-S decies & octingenta millia: v quod tu, homo castissimus, aliud in tabulis habebas. (*d*) Hinc illæ extraordinariæ pecuniæ, quas nullo duce, tamen aliqua ex particula investigamus, redundarunt: (*e*) [25] hinc ratio cum Q. & Cn. Postumiis, Curtiis, multis nominibus: quorum in tabulis iste habet nullum: (*f*) hinc [26] H-S quaterdecies P. Tadio numerata Athenis, testibus planum faciam: hinc empta aper-

Grav. ed. 100

s *Manut.* non habet &,

t *Idem* & hoc & delet.

v ita MSS. *Grut.*

ASCONIUS.

(*c*) *Quod minus Dolabella*..) In hoc capite, ut ostendat falsitatem rationum Verris, dicit, non convenisse summas Dolabellæ cum ipsius summis: in qua re vult credi, non Dolabellam, sed Verrem fuisse mentitum.

(*d*) *Hinc illa extraordinaria pecunia*.) Sordida lucra, & furta significat. nam eæ sunt, quæ neque de reditibus, neque de annonis, neque de aliqua legitima accessione, ut donationis, aut hereditatis, verbi gratia, videntur adjectæ.

(*e*) *Hinc ratio cum Q. & Cn. Postumiis, Curtiis*.) Hi sunt qui extraordinarias pecunias Verris tractabant: quæ in tabulis Verris nunquam scriptæ sunt, ne se ipse proderet, ac pecunias tantas suis literis indicaret.

(*f*) *Hinc sestertium quater decies P. Tadio*.) Et hic extraordinariarum Verris pecuniarum susceptor esse ostenditur Græcorum testimonio.

---

lielmius dictionem *necessario*, & profecto aliquid sub ea latet *Grut.*

25. *Hinc ratio cum Q. & Cn. Postumiis, Curtiis, multis nominibus; quorum in tabulis iste habet nullum*.) Ant. Augustinus pro *nullum* legit *millies*: sed præterquam quod hæc summa est immanis, etiam illud contra facit, quod *nullum* refertur ad *nomina*, ut sit, iste nomen nullum habet. hic libenter legerem *Postumis Curtiis*, ut alibi est apud Ciceronem de altero Postumo. *Ursinus.*

26. *H-S quaterdecies P. Tadio numerata*.) Scutatorum centum viginti millia. Hic ego suspicor de mendo. nam unico verbo veteres dicebant, *vicies, tricies, quadragies*, pro, bis decies, ter decies, quater decies in Asconio legitur, XIV. quod fortasse valet, decies, quater centena millia, multo minore summa, quam superiore. sunt enim scutatorum quadraginta duo millia. *P. Manut.* Sequutus sum priores, etsi jam Scaliger monuerit corrigi debere *numeratum*, idque invictis argumentis probat pater in Pecunia Vetere lib. II. cap. 3. & III. 1. *Gronov.* Grævius etiam exhibuit

apertissime prætura; nisi forte id etiam dubium est, quomodo iste prætor factus sit.

101 Homo scilicet aut industria, aut opera probata, aut frugalitatis existimatione præclara, aut denique, id quod levissimum est, 27 assiduitate: qui ante quæsturam cum meretricibus lenonibusque vixisset: quæsturam ita gessisset, P.XCVII. quemadmodum cognovistis: Romæ post quæsturam illam nefariam vix triduum constitisset: absens non in oblivione jacuisset, sed in assidua commemoratione omnibus omnium flagitiorum fuisset: is repente, ut Romam venit, gratis prætor factus est. Alia porro pecunia, ne accusaretur, data. (g) Cui sit data, nihil ad me, nihil ad rem pertinere arbitror: datam quidem esse tum inter omnes recenti negotio facile constabat.

102 Homo stultissime & amentissime, (h) tabulas cum conficeres, & cum extraordinariæ pecuniæ crimen subterfugere velles: satis te elapsurum omni suspicione arbitrabare, si, quibus pecuniam credebas, (i) iis expensum non ferres,

ASCONIUS.

(g) *Cui sit data, nihil ad me.*) Oratorie, quæ probari non possunt, fingit se voluntate negligere. Terentius:

En, non dico. quasi non noris, tentatum advenis.

(h) *tabulas cum conficeres.*) Quo modo ergo dicit, Verrem tabulas non habere, sed aliquo tempore cœpisse non scribere? hæc ergo tempora rationis tabulas confectas habent.

(i) *His expensum non ferres.*) *Expensum ferre*, est scribere, te pecuniam dedisse.

buit *numerata*, neque satis causæ videtur esse, quare receptam hactenus lectionem mutem.

27. *Assiduitate.*) Non intellexit hunc locum, & quid sit *assiduitas* Hotomanus, nec Manutius, qui exponit officium affectationis, multo minus recentiores interpretes, qui non nisi ex illis sapiunt. Rectius doctor olim meus, ὁ πάνυ Gronovius lib. IV. de pec. vet. c. 9. ostendit *assiduitatem* esse illorum, qui quotidie comparent, & ob oculos versantur. Merito inter vias, quibus Romæ perveniatur ad honores, poni assiduitatem quod Cicero ipse pluribus interpretatur in orat. pro Plancio, cap. 26. & 27. & Quintus de petitione, ubi inter alia: *Jam assiduitatis nullum est præceptum, verbumque ipsum docet, quæ res sit: prodest quidem vehementer nusquam deesse: sed tamen hic fructus est assiduitatis, non solum esse Romæ atque in foro, &c.* Sic & assiduitas pro quotidiana præsentia in Plancii epistola ad Cic. lib. X. epist. 24. Et XII. ad Att. 28. Nec aliud hic intelligi, quæ assiduitati apponit statim declarant. Nam sicuti industriæ & frugalitatis existimationi opponitur vita cum meretricibus & lenonibus, sic assiduitati, quod Romæ post quæsturam vix triduum constiterit. *Gravius.*

28. *P. An-*

res, neque in tuas tabulas ullum nomen referres, cum tot tibi nominibus (k) acceptum Curtii referrent? Quid proderat tibi, te expensum illis non tulisse? An tuis solis tabulis te causam dicturum existimasti?

XL. VERUM AD illam jam veniamus præclaram præturam, criminaque ea, quæ notiora sunt his, qui adsunt, quam nobis, qui meditati ad dicendum, paratique venimus: in quibus non dubito, quin offensionem negligentiæ vitare atque effugere non possim. Multi enim ita dicent: *de illo nihil dixit, in quo ego interfui: illam injuriam non attigit, quæ mihi, aut quæ amico meo facta est: quibus ego in rebus interfui.* His omnibus, qui istius injurias norunt, hoc est, populo Romano universo, me vehementer excusatum volo, non negligentia mea fore, ut multa præteream: sed quod alia testibus integra reservari velim: multa autem propter rationem brevitatis ac temporis prætermittenda existimem. Fatebor etiam illud invitus, me prorsus, cum iste punctum temporis nullum vacuum peccato præterire passus sit, omnia, quæ ab isto commissa x sunt, non potuisse cognoscere. Quapropter ita me de præturæ criminibus auditote, (l) ut ex utroque genere & juris dicundi, & sartorum tectorum exigendorum, ea postuletis, quæ maxime digna sunt eo reo, cui parvum ac mediocre objici nihil oporteat. Nam ut prætor factus est, (m) qui auspicato a Chelidone surrexisset, sortem nactus est urbanæ provinciæ, magis ex sua, & Chelidonis, quam ex populi Romani voluntate, qui principio, qualis in edicto constituendo fuerit, cognoscite. 103

x sint Lamb. P. B.

XLI. 28 y P. ANNIUS ASELLUS mortuus est, C. Sacer- 104

y Lamb. C.

ASCONIUS.

(k) *Acceptum Curtii referrent?*) Accepisse a te se scriberent, expensum tulisse te sibi scriberent.

(l) *Ut ex utroque genere.*) Summa divisio accusationis præturæ urbanæ & criminum C. Verris, in duobus constituta, jurisdictione, & sartis tectis.

(m) *Qui auspicato a Chelidone.*) *Auspicari* dicuntur Ineuntes magistratus & quia *chelidon*, id est, hirundo, urbem frequentat, facere urbanam provinciam Chelidonis auspicio meretricis dicit esse susceptam.

28. *P. Annius Asellus.*) Lege Voconia, qui census esset, vetabatur mulierem suis bonis heredem supra quadrantem instituere. Fecit testamentum Annius non census. Filium scripsit heredem, lege nulla prohibente. Eam hereditatem Verres designatus Prætor, ut Annii filiæ adimeret, atque in heredem substitutum transferret,

cerdote prætore. Is cum haberet unicam filiam, (*n*) neque census esset; quod [z] eum natura hortabatur, lex nulla prohibebat, fecit, ut filiam bonis suis heredem institueret. heres erat filia: faciebant omnia cum [a] pupilla, legis æquitas, voluntas patris, edicta prætorum, consuetudo juris ejus, quod erat tum, cum Asellus est mortuus.

z eum *abest a MSS. & vett. edd.*

a puella, leges, æquitas. *Grav.*

Iste, prætor designatus (utrum admonitus, (*o*) an ten-
105 tatus, an, qua est iste sagacitate in his rebus, sine duce
ullo, sine indice pervenerit ad hanc improbitatem, nescio:
vos tantum hominis audaciam amentiamque cognoscite)
(*p*) appellat heredem L. Annium, 29 qui erat institutus secundum

ASCONIUS.

(*n*) *Neque census esset.*) Neque centum millia sestertium possideret. Nam more veterum *censi* dicebantur, qui centum millia professione detulissent. hujusmodi adeo facultates *census* vocabantur. (Vid. Gron. de Pec. Vet. Lib. III. c. 16.) Alii sic intelligunt: Neque census esset, hoc est, neque census ejus in quinquennium illud esset factus, quorum annorum spatio instaurari census solet apud censores, quorum administratio per lustrum, hoc est, quinquennium, extenditur.

(*o*) *An tentatus.*) Tanquam scire quis vellet, qualem se prætorem fuerit præbiturus.

(*p*) *Appellat heredem.*) Injuriosum verbum in persona prætoris. appellatio enim est inferioris ad potiorem.

---

ferret, edicto denuntiavit; se mulieribus quæ heredes sive a censis, sive a non censis factæ essent, non datutum possessionem. Id illi jure Prætorio licebat. Verum in eo arguitur, quod etiam in tempus præteritum edictum valere voluit, cum satis constet, leges id juris tantum statuere, quo post eas leges populus utatur. Disputari autem pro Verre sic poterat: non potuisse illum denegare petitionem hereditatum, nisi earum quæ se Prætore deferebantur. non deferebantur autem nisi quæ testamentis ante se prætorem factis relictæ fuissent. *Hotom.*

29. *Qui erat institutus secundum filiam:*) Id est, filiæ substitutus. Sed quærendum est, qualis hæc substitutio fuerit. Nam cum & filia exstaret, & ea toties pupilla nominetur, consentaneum est, pupillarem substitutionis formulam fuisse. Rursus cum substitutum admitti superstite filia, hoc est, contra pupillaris formulæ præscriptum, videamus, difficile dictu est, tantam Verris imprudentiam a Cicerone prætermissam silentio fuisse. Sane multa conturbant sed probabilius videtur pupillarem formulam fuisse: Prætorem autem perempto primo gradu, testamento initium a secundo gradu dedisse. ut in l. si filius, 75. D. de hered. inst. l. ex facto, 43. §. Lucius, D. de vul. & pupill. Neque obstat quod dici solet, *vitiosa institutione totum testamentum corrumpi*. quia *vitium* in illa regula intelligitur, quod a jure civili damnatur. hoc autem casu primi gradus institutio jure civili valebat; tametsi præ-

cundum filiam (non enim mihi persuadetur, istum ab illo prius appellatum,) dicit se posse ei condonare edicto hereditatem : docet hominem, quid possit fieri. illi bona res, huic vendibilis videbatur. Iste tametsi singulari est audacia, tamen ad pupillæ matrem summittebat. malebat pecuniam accipere, ne quid novi ediceret, quam ut hoc edictum tam improbum & inhumanum interponeret.

Tutores, pecuniam prætori si pupillæ nomine dedissent, 106
grandem præsertim; quemadmodum in rationem inducerent, quemadmodum sine periculo suo dare possent, non videbant: simul & istum fore tam improbum non arbitrabantur. sæpe appellati, pernegaverunt. Iste ad arbitrium ejus, cui condonarat hereditatem ereptam liberis, quam P.XCVIII.
æquum edictum scripserit, quæso, cognoscite. (q) 30 CUM INTELLIGAM, LEGEM VOCONIAM. Quis umquam crederet, Verrem mulierum adversarium futurum? an ideo aliquid contra mulieres fecit, ne totum edictum ad Chelidonis arbitrium scriptum videretur? Cupiditati hominum ait se obviam ire. 31 Quid potius, non modo his temporibus,

poribus,

ASCONIUS.

(q) *Cum intelligam, legem Voconiam.*) Voconius legem tulerat, ne quis *census*, hoc est, pecuniosus, heredem relinqueret filiam, hoc ergo caput edicti est legem Voconiam probantis prætoris.

---

prætorio jure admissa non est. Itaque videmus substitutionem, ac proinde reliquas omnes testamenti partes hoc casu effectum habere. *Hotom.* Prim. Franc. *qui erat substitutus secundum filiam*. hoc est, qui erat heres secundus, qui filia sine liberis mortua, illam adiret hereditatem. *Gravius.*

30. *Cum intelligam legem Voconiam.*) Hanc legem, latam Cæpione & Philippo Coss. suasisse se annos LXX. natum gloriatur Cato apud Ciceronem, in eo libro, qui ipsius nomine inscriptus est; extantque nonnulla ipsius orationis verba apud Gellium lib. XVII. cap. 5. Et Augustinus lib. de Civit. Dei III. *Lata*, inquit, *etiam est lex Voconia, nequis heredem fœminam faceret, nec unicam filiam.* Ex quo adducor in suspicionem mendum esse apud Florum, in Epit. lib. XLI. qua sic scribit, *Q. Volumnius Saxa legem tulit, nequis heredem mulierem institueret : suasit legem M. Cato.* extat oratio ejus: *Voconius* enim pro *Volumnius* legendum videtur. *Hotom.*

31. *Quid potius, non modo.*) Sic & Pal. sec. sed litteram *d* insignit puncto. pr. ut & ed. vet. habebat *Qui.* Cujac. *Quis*, quod etiam in aliorum mss. itaque Hotomanus arbitrabatur id recipiendum; a quo valde abit Lambinus. Gulielmius distinguebat; *Quis potius? non modo his temporibus, sed etiam apud majores nostros, quis tam remotus fuit a cupiditate.* ego nihil ausim mutare. *Grut.* Immo vero *potius* videtur Grævio aliunde irrepsisse.

32. Qui

poribus, sed etiam apud majores nostros? quis tam remotus fuit a cupiditate? Dic, quæso, cetera. delectat enim me hominis gravitas, scientia juris, auctoritas. 32 Qui ab A. Postumio, Q. Fulvio censoribus, postve ea fecit, fecerit. 33 Fecit, fecerit? Quis umquam edixit isto modo? quis umquam ejus rei fraudem, aut periculum proposuit edicto, b quæ neque post edictum, neque ante edictum provideri potuit?

b quod *edit. vet.*

107 XLII. Jure, legibus, auctoritate omnium, qui consulebantur, testamentum P. Annius fecerat, (r) 34 non improbum, non inofficiosum, non inhumanum. quod si ita fecisset; tamen post illius mortem nihil de testamento illius novi juris constitui oporteret. Voconia lex te videlicet delectabat. Imitatus esses ipsum illum C. Voconium, qui lege sua hereditatem ademit nulli neque virgini neque mulieri: sanxit in posterum, qui post eos censores census esset, ne quis heredem virginem; neve mulierem faceret.

108 In lege Voconia non est, Fecit, Fecerit: neque in ulla præteritum tempus reprehenditur, nisi ejus rei, quæ (s) sua sponte scelerata ac nefaria est, ut, etiam si lex non esset, magnopere vitanda fuerit. Atque in his rebus multa vide-

ASCONIUS.

(r) *Non improbum, non inofficiosum, non inhumanum.*) Hæc enim testamenta non solent valere. nam *improbum*, contra leges. *inofficiosum*, contra merita. *inhumanum*, contra pietatem.

(s) *Sua sponte scelerata ac nefaria est.*) Maleficia sponte, & non disputatione jurisconsultorum, sed naturali interpretatione fugienda sunt, veneficium, parricidium, & cætera, quæ etiam nullo prohibente evitanda sunt.

---

32. *Qui ab A. Postumio, Q. Fulvio.*) Sic accipio, ut si scriptum esset, *Qui Post A. Postumium, Q. Fulvium censores.* veluti cum dicimus, *Ab urbe condita.* itaque vocem *postve ea*, dilucidandi caussa positam interpretor. quasi scriptum ita fuisset: *Qui ab illo tempore quo Postumius & Fulvius censores fuerunt, postve id tempus, in testamento scribendo, virginem aut mulierem heredem fecit, fecerit: secundum ejus testamenti tabulas neque petitionem, neque possessionem dabo.* Hotom.

33. *Fecit fecerit.*) Defendit hæc Verrini edicti verba, & sententiam hujus capitis edicti Horom. 1. Observat. 1. ubi docet male. Ciceronem id reprehendere. *Grav.*

34. *Non improbum, non inofficiosum non inhumanum.*) *Improbum* dici puto, in quo liberi sine justa causa exheredati sunt: aut personæ turpes institutæ: *inofficiosum*, in quo liberi, parentes, aut propinqui præteriti: *inhumanum*, in quo amicorum, quibus aliquid relinquere moris fuit, mentio facta ulla est. *Hotom.*

35. *Ejus*

videmus ita sancta esse legibus; ut ante facta in judicium non vocentur. (t) Cornelia, testamentaria, nummaria, ceteræ complures: in quibus non jus aliquod novum populo constituitur, sed sancitur, ut, quod semper malum facinus fuerit, 35 ejus quæstio ad c populum pertineat, (u) ex certo tempore. P. B. c prætorem. Hotom. Lamb.

De jure vero civili siquis novi quid d instituit, 36 is omnia, quæ ante acta sunt, (x) rata esse patitur. (y) 37 Cedo mihi leges 109 d instituerit. Grav.

ASCONIUS.

(t) *Cornelia testamentaria, nummaria.*) Lex Cornelia nummaria, quæ de moneta, ne quis privatus pecuniam faceret.

(u) *Et certo tempore.*) Ut & quod semper reprehensum est, tamen a certo tempore in judicium veniat, & a certo tempore plecti possit.

(x) *Rata esse patietur.*) Hoc totum εἰ ὑποκρίσει: ut quasi per indignationem dici videatur, & interrogative.

(y) *Cedo mihi leges Atinias, Furias, Fusias.*) Istæ omnes de jure civili, sunt, nihil continent criminum capitalium, publicique judicii.

---

35. *Ejus quæstio ad populum pertineat.*) Non possum assentiri Hotomanno & Lambino. *Ad populum pertineat*, nihil aliud est, quam publicum de illo crimine judicium habeatur. Nam quamvis inter publica & populi judicia quid intersit non ignorem: quæstiones tamen, seu judicia de criminibus, quæ exercebant prætores, dicuntur ad populum pertinere, quia cuilibet e populo licebat talis criminis rei nomen deferre, in privatis non licebat in jus vocare, nisi ei, cujus intererat; sive ad quem spectabat actio. In publicis igitur cum cuilibet liceret accusare, pertinuisse ad populum crimina recte dicitur. Populi enim intererat, ut hæc delicta coercerentur. *Gravius.*

36. *Is omnia quæ ante acta sunt, rata esse patitur.*) Haud quidquam mutant mss. nostri, aut editi. Hotomanus e Prisciano volebat legi *is non omnia quæ acta sunt, rata esse patietur?* Grut. In Asconio quoque *non* legitur, sed alio loco positum. *Si quis novi quid instituit, is omnia quæ ante acta sunt rata esse non patietur?* Plane consentiunt codices Asconii & Prisciani, nisi quod in hujus libris *patiatur* fuerit lectum, & *non* appositum præcedentibus verbis eadem sententia. Sequentium temporum librarii & correctores hæc interpolarunt, quia non videntur animadvertisse *non* hic vim interrogandi habere ut recte notavit Asconius. Cur igitur non apprehemus vetustiorum librorum lectionem? *Gravius.*

37. *Cedo mihi leges Atinias, Furias, Fusias.*) *Fussiarum* legum alibi mentionem fieri non memini. Quinetiam in libro Asconii non *Fussias*, sed *Fusias* legimus. Constat autem veteres pro *Furiis*, *Fusiis* dixisse, & pro *Valeriis*, *Valesiis*. Tulit autem C. Furius legem de testamentis, ut scribit Cicero in orat. pro C. Balbo. ut aliquis suspicari possit, annotationem docti cujusdam hominis eam fuisse, qui in suo codice variam lectionem, ut mos est, annota-

e Fusias alii, quod delent Manut. & Lamb.

leges Atinias, Furias, e Fusias, ipsam, ut dixi, Voconiam, omnes præterea de jure civili; hoc reperies in omnibus statui jus, quo post eam legem populus utatur. Qui plurimum tribuunt edicto, prætoris edictum legem annuam dicunt esse. Tu edicto plus complecteris, quam lege. Si finem edicto prætoris afferunt Kalendæ Januarii, cur non initium quoque edicti f nascitur a Kalendis Januarii? an in eum annum progredi nemo poterit edicto, quo prætor alius futurus est; in illum, quo alius prætor fuit, regredietur? Ac si hoc juris non unius causa hominis edixisses, cautius composuisses.

f nascatur Quintil.

110 XLIII. SCRIBIS, SI QUIS HEREDEM FECIT, FECERIT. g Quod si plus legerit, quam ad heredem, heredesve perveniat, quod per legem voconiam [38] ei, qui census non sit, licet: cur hoc, cum in eodem genere sit, non caves? quia non generis, sed hominis causam verbis amplecteris: ut facile appareat, te pretio esse commotum. [39] Atque hoc si in posterum edixisses, minus esset nefarium: tamen esset improbum: sed h tum vituperari posset; in dubium venire non posset. nemo enim committeret. nunc est ejusmodi edictum, ut quivis intelligat, non populo esse scriptum, sed P. Annii secundis heredibus.

g Quid Grav.

h tantum Hotom. & ed. Grav.

Itaque cum a te caput illud tam multis verbis, [40] mercenario

notaret, quæ postea in contextum inducta est. nam quæ lex *Fusia Caninia*, de servis testamento manumittendis in Pandectis appellatur, eam legem Ulpianus in titulis *Furiam* appellavit. *Hotom.* Furias & Busias leges easdem esse docuit recte Hotomanus. Itaque alterutrum est expungendum cum Manurio & Lambino, aut cum Victor. Car. Steph. & aliis editis antiquioribus scribendum *Furias*, *Fussias*. Etsi Fussiæ hujus legis memoria intercideris; fuit tamen Fussia familia plebeia, ut vix quisquam ignorat, unde potuit esse Fussius, qui legem aliquam tulerit. Mihi tamen certior videtur esse ratio Hotomani, qui recte vidit tam *Fussias* quam *Fusias* esse delendum *Grævius*.

38. *Ei qui census non sit.*) Ita omnes mss. nostri & edd. obsoletæ ejecerat Hotomanus, ut vult Lambinus. sed idem tamen pronegativa ea dimicat libro I. observat cap. 7. adeo sensu non vivimus uno; *Grut.*

39. *Atque hoc si imposterum.*) Placet *Atqui*, ut est in MS. & infra: *sed tantum vituperari posset*, pro *sed tum vituperari posset*, quod est in vulgatis. *Ursin.* Grævius. *Atqui* in textum recepit.

40. *Mercenario proœmio.*) Prooemium legis dicebatur, quod ante legem ponebat Prætor, quo causam docebat, & significabat, propter quam hoc sit secutus in edicto Cic. de leg. II c. 7. *Sit hoc principium persuasum civibus*, & quæ sequuntur. paulo post: *Habes legis proœmium, Sic enim appellat Plato.* Grævius.

41. *Si*

nario procemio esset ornatum: ecquis est inventus postea
prætor, qui illud idem ediceret? non modo nemo edixit;
sed ne metuit quidem quisquam, ne quis ediceret. Nam
post te prætorem multi testamenta eodem modo fecerunt;
in his nuper Annia. Ea, de multorum propinquorum sen-
tentia pecuniosa mulier, quod censa non erat, testamen-
to fecit heredem filiam. i Itaque hoc magnum judicium P.XCIX. i Jam *Priscian. & Lamb.*
hominum de istius singulari improbitate, quod Verres sua
sponte instituisset, id neminem metuisse, ne quis reperi-
retur, qui istius institutum sequi vellet. Solus enim tu in-
ventus es, cui non satis fuerit corrigere voluntates vivo-
rum, nisi etiam rescinderes mortuorum. Tu ipse ex Sici-
liensi edicto hoc sustulisti. voluisti, ex improviso si quæ
res natæ essent, ex urbano edicto decernere. quam postea
tu tibi defensionem relinquebas, in ea maxime offendisti,
cum tuam auctoritatem tuæ ipse edicto provinciali repu-
diabas.

XLIV. ATQUE EGO non dubito, quin, ut mihi, cui 112
filia maxime cordi est, res hæc acerba k videatur, atque k videtur *Lamb.* judicatur *Grut.*
indigna; sic unicuique vestrum, qui simili sensu atque in-
dulgentia filiarum commovemini. Quid enim natura no-
bis jucundius, quid carius esse voluit? quid est dignius, in
quo omnis nostra diligentia indulgentiaque consumatur?

Homo importunissime, cur tantam injuriam P. l An- 113
nio mortuo fecisti? cur hunc dolorem cineri ejus atque l Anneio *Lamb. & ita semper.*
ossibus inussisti, ut liberis ejus bona patria, voluntate pa-
tris, jure, legibus tradita, eriperes, & cui tibi esset com-
modum, condonares? Quibuscum vivi bona nostra parti-
mur, iis prætor adimere, nobis mortuis, (z) bona for-
tunasque poterit? NEC PETITIONEM, inquit, NEC
POSSESSIONEM DABO (a) Eripies igitur pupillæ to-
gam prætextam? detrahes ornamenta non solum fortunæ,
sed etiam ingenuitatis? Miramur, ad arma contra istum
hominem Lampsacenos isse? miramur istum de provincia
decedentem clam Syracusis profugisse? nos, 41 si alienam
vicem

ASCONIUS,

(z) *Bona fortunasque.*) Bona in ipsis possessionibus, fortunæ in fructibus earum.

(a) *Eripies igitur pupillæ togam prætextam?*) *Toga* communis habitus fuit & marium, & fœminarum: sed *prætexta* honestorum, *toga* viliorum: quod etiam circa mulieres servabatur.

41. *Si alienam vicem pro nostra injuria doleremus.*) Sic omnes quos vidi

vicem pro nostra injuria doleremus, [42] vestigium istius in foro non esset relictum.

114 P. B. Pater dat filiæ: prohibes. leges sinunt: tamen te interponis. De suis bonis ita dat, ut ab jure non abeat. Quid habes, quod reprehendas? nihil, opinor. At ego concedo: prohibe, si potes: si habes qui te audiat: [43] si potest tibi dicto audiens esse quisquam. Eripias tu voluntatem mortuis, bona vivis, jus omnibus? (b) [44] Hoc populus Romanus [45] non manu vindicasset, nisi te huic tempori, atque huic judicio reservasset? (c) Posteaquam jus prætorium constitutum est, semper hoc jure usi sumus: si tabulæ testamenti non proferrentur, (d) tum uti in proximum quemque potissimum heredem esse oporteret: [46] si is intestato mor-

m prox. abest. a Vet.ed.& MS.

ASCONIUS.

(b) *Hoc populus Romanus non manu vindicasset.*) Confusa locutio: abundare enim videtur *non*.

(c) *Posteaquam jus prætorium constitutum est.*) Ex quo jus prætorium stabilitum est. Sic hoc dixit. quasi diceret, Post conditam urbem Romam, aut, Post hominum memoriam, ex quo est jus prætorium.

(d) *Tum uti proximum quemque potissimum heredem esse oporteret.*) Et si is intestatus mortuus esset.

---

vidi libri. Budæus in Comm. vocem *injuria*, studiose omisisse videtur: quasi dictam esset, æque ac nostram vicem. Ἡμεῖς δὲ εἰ τῶν ἀλλοτρίων ὑπεραλγοῦμεν ὁμοίως, καὶ ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων, οὐκ ἔστι ὅπως ἴχνος οὐδὲν τούτου ἐν τῇ ἀγορᾷ ὑπελείπετο. *Hotom.*

42. *Vestigium istius in foro non esset relictum.*) Sic Pall. sic editio vetus, etiam Victorina. recentior, *in foro esset relictum?* minus vehementer. quidquid dicat Hotomanus. *Grut.*

43. *Si potest tibi dicto audiens esse.*) Id est tuo dicto, ut qui mihi hæres in medullis, sed rectius Veneti & alii quoque nonnulli libri, *edicto*. Camerar. *Dicto* veterrima editio, & placet. nam Pall. & Victoriana *edicto*. quod non assequor. *Grut.*

44. *Hoc populus Romanus non manu vindicasset.*) Asconio videtur confusa locutio, & *non* particula redundare. Ego, quid vacet, nihil video: modo cum interrogatione locus legatur, ut in omnibus legitur: ut quivis potest intelligere. Itaque eum Priscianus protulit Lib. XVIII. ubi Græcam quoque interpretationem apposuit: οὐκ ἂν ἐξεδίκησεν. quo loco etiam animadverti posterius *Huic* omissum esse, quod non improbo. *Hotom.* Vide quoque illius lib. I. observat. c. 7. Prim. Franc. *Hoc populo Romano non manu vindicandum esset.* Græv.

45. *Non manu vindicasset.*) Defendit istud contra Asconium, cui displicebat negativa, Hotomanus lib. I. observat. cap. 7. *Grut.*

46. *Si is intestato mortuus esset.*) Totum istud funditus deletum est in editionibus hodiernis; quia placuit Hotomano. mihi postliminio revocare visum, quod exstaret in omni editione, neque abi-

mortuus esset, (*e*) ita secundum eum possessio daretur. Quare hoc sit æquissimum, facile est docere: sed in re tam usitata satis est ostendere, omnes antea jus ita dixisse, (*f*) & hoc, vetus edictum translaticiumque esse. 115

XLV. COGNOSCITE aliud hominis in re vetere edictum novum: & simul, dum est unde jus civile discatur, adolescentes ei in disciplinam tradite. mirum est hominis ingenium, mira prudentia. Minucius quidam mortuus est ante istum prætorem. ejus testamentum erat nullum. lege hereditas ad gentem Minuciam veniebat. (*g*) Si habuisset iste edictum, quod ante istum & postea omnes habuerunt, possessio Minuciæ genti esset data. Si quis testamento se heredem esse arbitraretur, quod tum non exstaret, (*h*) 47 lege ageret in hereditatem; (*i*) 48 aut,

ASCONIUS.

(*e*) *Ita secundum eum possessio daretur.*) Quasi ab intestato agnati ejus succederent, quamvis diceretur testamentum fecisse, si tamen tabulæ non proferrentur.

(*f*) *Et hoc vetus edictum, translaticiumque esse.*) *Translaticia* veteres dixerunt non nova, nec nuper inventa, sed aliunde translata.

(*g*) *Si habuisset iste edictum.*) Quale supra translaticium dixit esse.

(*h*) *Lege ageret in hereditatem.*) Experiretur jure, quemadmodum probaret se heredem scriptum esse: & possessionem a prætore peteret.

---

abirent Pall. nisi quatenus pr. *si is in testamento*. Grut. Quum ratio pro Hotomano stet, & eum Manutius & Lambinus audiverint, merito Grævius in sua editione omisit.

47. *Lege ageret in hereditatem.*) *Lege agere in hereditatem* est hereditatis petitionem intendere. Plinius lib. VII. *L. Papirius Prætor, secundo harede lege agente, bonorum possessionem contra eum dedit.* Valer. Max. VII. *Et Piso præfectus urbis Terentio patri exheredato bonorum defuncti filii possessionem dedit, heredesque lege agere passus non est.* Dein illud scire oportet, quod Ulpianus tradit *in l. regulariter 9. D. de hered. petit.* eum demum hereditatis petitione teneri, qui vel jus pro herede vel pro possessore possidet, vel rem hereditariam, vel minimam *Itaque* (inquit Cajus) *qui ex asse, vel ex parte heres est; intendit quidem hereditatem suam esse totam, vel pro parte: sed hoc tantum ei officio judicis restituitur, quod adversarius possidet.* Hotom. 1. observat. 6. *Lege ageret in hereditatem*, id est, Bonorum possessionem a prætore peteret: aut, si non impetraret, sponsione facta litigaret, sic tamen, ut possessor prius ei satisdaret, nihilo se deteriorem possessionem facturum, dum litigaretur. Sponsionem facere dicebatur, qui certam pecuniam deponebat, quam, si caussa caderet, amitteret. Quod autem legitur, *Pro prade*, malim, *Per prades*: ut legisse Pedianus etiam videtur: quia, Prædes qui sint, interpretatur. Dixit igitur, Per prædes litis vindiciarum, id est,

Z 2 per

n prædes Lamb. aut, pro n præde litis vindiciarum cum satis accepisset, sponsionem faceret. ita de hereditate certaret. Hoc, opinor, jure & majores nostri & nos semper usi sumus. Videte, ut hoc iste correxerit.

116 Componit edictum iis verbis, ut quivis intelligere possit, unius hominis causa conscriptum esse. 49 tantum quod hominem non nominat: causam quidem totam perscribit: jus, consuetudinem, æquitatem, edicta omnium negligit.

ASCONIUS.

(1 *Aut, pro præde litis vindiciarum, cum satis accepisset, sponsionem faceret. ita de hereditate certaret.*) Aut peteret, inquit, ut possessor esset: aut acciperet ab adversario satis pro præde litis vindiciarum, & ipse sponsionem faceret: & ita de hereditate certaret. *Lis vindiciarum* est, cum litigatur de ea re apud prætorem, cujus incertum est quis debeat esse possessor: & ideo, qui eam tenet, satisdat pro præde litis vindiciarum adversario suo, quo illi satisfaciat, nihil se deterius in possessione facturum, de qua jurgium esset. rursus sponsione ipse provocatur ab adversario certæ pecuniæ, aut æstimationis, quam amittat, ni sua sit hereditas de qua contendit. *Prædes* ergo dicuntur satisdatores locupletes pro re, de qua apud judicem lis est: ne interea, qui tenet, diffidens causæ, possessionem deteriorem faciat, tecta dissipet, excidat arbores, & culta deserat.

---

per eos, qui pro lite vindiciarum satisdant. Lis autem vindiciarum, lis possessionis est. *P. Manut.*

48. *Aut, pro præde.*) Sic & apud Asconium, & Priscianum lib. XVIII. & in omnibus ad unum libris. Ego si hæc scriptura retineatur, ingenue fateor nihil me hoc in loco intelligere. Putarem enim *&* pro *aut* reponendum: cujus sententiæ meæ rationem, simulque totius hujusce loci explorationem posui in lib. observ. I. c. 6. *Hotom. Aut pro præde litis vindiciarum*, Dissentio ab Hotomano, qui putat hoc loco vocem *litis* esse supervacaneam, & aliunde illatam. quamquam video eum postea sententiam mutasse: existimare hoc tantum, *&*, pro, *aut*, reponendum. *Lamb.*

49. *Tantum quod hominem non nominat.*) Rara & notanda locutio: pro, hoc tantum defuit, quod hominem non appellavit. Cujus similem notavimus Verrina v *Hotom.* Sic legendum, neque quidquam mutandum. *tantum quod*, autem, id est, hoc tantum quod: commodum, tantummodo, nihil nisi. sic accusat. lib. III. *Tantum quod oratoribus Metellus obsides non dedit.* Idem lib. VII. epist. ad familiar. *Tantum quod ex Arpinati veneram.* Lucret. lib. II. *Tantum quod nomen mutatum dicere possis.* Lambinus. Istud exemplum, quod Lambinus affert ex epistolis ad familiares: *Tantum quod ex Arpinati veneram* non est appositum ad hunc locum explicandum. Ibi enim *tantum quod* significat commodum, modo. Veneram modo ex ipso Arpinati. qua in notione hoc loquendi genus usurpari a Tullio, tum ab aliis notum est. vid. notas meas ad Luciani solœcistam. *Gravius.*

50. Si

git. EX EDICTO URBANO. 50 SI DE HEREDITATE AMBIGITUR; (k) SI POSSESSOR SPONSIONEM NON FACIET. Jam (l) quid id ad prætorem, uter possessor sit? nonne id quæri oportet, utrum possessorem esse oporteat? (m) Ergo quia possessor est, non moves possessione; si possessor non esset, non dares. nusquam enim scribis, neque ut aliud quicquam edicto amplecteris, nisi eam causam, pro qua pecuniam acceperas. P. C.

Jam hoc ridiculum est. (n) SI DE HEREDITATE AMBIGETUR, ET TABULÆ TESTAMENTI OBSIGNATÆ NON MINUS MULTIS SIGNIS QUAM E LEGE OPORTEAT, AD ME PROFERENTUR; SECUNDUM TABULAS TESTAMENTI POTISSIMUM HEREDITATEM DABO. (o) Hoc translaticium est: sequi illud oportet, SI TABULÆ TESTAMENTI NON PROFERENTUR. Quid ait? se ei daturum, (p) qui se dicat heredem esse. Quid ergo interest, pro- 117 o possessionem hereditatis. Hotom.

ASCONIUS.

(k) *Si possessor, sponsionem non faciet.*) Subauditur. *est*: hoc est, si possessor est, sponsionem non faciet.

(l) *Quid id ad prætorem?*) Bene dixit. cum enim incertum sit, cujus debeat esse possessio: cur prætor dicat, *Si possessor est*; quasi jam probaverit, possessorem esse eum qui incubavit? Ergo, a quo pretium accepit, possessorem illum vocat, & vetat eum facere sponsionem. & cum in possessionem mittere prætor ipse deberet; quem nondum misit, jam possessorem appellat.

(m) *Ergo quia possessor est, non moves possessione: si possessor non esset, non dares.*) Contrarium posuit, ut ostenderet improbitatem gratificati prætoris. Ergo nec adimere tibi licet possessionem incubanti, nec dare jure poscenti: quod cum utrumque fieri oporteat, cur hunc possessorem nominas a quo corruptus es, quasi eum, quia possessor dicitur, movere de possessione non posses.

(n) *Si de hereditate ambigitur.*) Caput est edicti Verris.

(o) *Hoc translaticium est.*) Ciceronis verba sunt.

(p) *Qui se dicat heredem esse.*) Verba Verris injusta. dabo, inquit. si quis tabulas testamenti bene obsignatas protulerit. Sequitur; Non dabo, inquit, si se tantum heredem factum esse dixerit, quamvis ille testamentum non proferat. Apparet, Verrem contra Minutiam gentem fuisse corruptum ab eo, quem ante possessorem appellat in edicto, quam ei possessionem paratus est dare.

50. *Si de hereditate ambigitur, si possessor.*) Ita formulam hanc reconcinnare non dubitavi, quum viderem in Naugerii Juntina & Victorii Stephanica non tantum sic exhiberi; sed ipsum quoque Asconium non aliter habere, etsi de hujus expositione nihil nunc dicam. *Gronov.*

51. *Si de hereditate ambigetur.*) Totum hunc locum satis explicasse videmur in libr. Observat. 1. cap. 11. *Hotom.*

 52. *L. Piso*

proferantur, necne? si protulerit: uno signo ut sit minus, quam ex lege oportet, non des possessionem. Si omnino tabulas non proferet, dabis. Quid nunc dicam? neminem
p ita edix. Lamb. umquam postea alium p edixisse? valde q sit mirum, neminem fuisse, qui istius se similem dici vellet. (q) Ipse in
q sit delet Guliel. Siciliensi edicto hoc non habet: exegerat enim jam mercedem. Item ut illo edicto, de quo ante dixi, in Sicilia de hereditatum possessionibus dandis, edixit idem, quod omnes Romæ, præter istum. EX EDICTO SICILIENSI. SI DE HEREDITATE AMBIGITUR.

118 XLVI. AT, PER DEOS immortales, quid est, quod de hoc dici possit? Iterum enim jam quæro abs te, sicut modo in illo (r) capite Anniano de mulierum hereditatibus? nunc in hoc de hereditatum possessionibus: cur ea capita in
P. B. edictum provinciale transferre nolueris? Utrum digniores homines existimasti eos, qui habitabant in provincia, quam nos, qui æquo jure r uteremur? An aliud Romæ
r uterentur Lamb. æquum est, aliud in Sicilia? Non enim hoc potest in loco dici, multa esse in provinciis aliter edicenda: non de hereditatum quidem possessionibus, non de mulierum hereditatibus. Nam utroque genere video non modo ceteros, sed te ipsum totidem verbis edixisse, quot verbis edici Romæ solet. Quæ Romæ magna cum infamia, pretio accepto, edixeras, ea sola te, ne gratis in provincia male audires, ex
119 edicto Siciliensi sustulisse video.

Et, cum edictum totum eorum arbitratu, quamdiu fuit designatus, componeret, qui ab isto jus ad utilitatem suam nundinarentur: tum vero in magistratu contra illud edictum suum sine ulla religione decernebat. Itaque 52 L. Piso multos

ASCONIUS.

(q) *Ipse in Siciliensi edicto.*) Figura prolepsis. non enim adhuc pervenimus ad Siciliam: cujus crimina in accusatione futura sunt: in tempore, præterita.

(r) *Capite Anniano.* Proprie *juris capita* dicuntur.

---

52. *L. Piso multos codices implevit.*) Etenim & Prætor Prætori, & Consul Consuli, & par denique omnis potestas pari, item ut superior inferiori intercedebat. Cicero de legibus III. *Par majorve potestas plus valeto.* Hunc autem L. Pisonem jus inter peregrinos dixisse arbitror. Nam C. Verres inter cives jus reddebat. In libro Commentariorum Cæsaris de bello civili III. similiter M. Cælii Prætoris mentio fit, qui initio magistratus tribunal suum juxta C. Trebonii Prætoris urbani sellam collocavit: & si quis appellavisset, fore auxilio pollicebatur. Apud Valerium Maximum libro

multos codices implevit earum rerum, (s) in quibus ita intercessit, quod iste aliter, atque ut edixerat, decrevisset. 53 quod vos oblitos esse non arbitror, quæ multitudo, qui ordo ad Pisonis sellam isto prætore solitus sit convenire. quem iste collegam nisi habuisset, lapidibus coopertus esset in foro. sed eo leviores istius injuriæ videbantur, quod erat in æquitate prudentiaque Pisonis paratissimum perfugium; quo sine labore, sine molestia, sine impensa, etiam sine patrono homines uterentur.

Nam, quæso, f redite in memoriam, judices, quæ li- 120
bido istius in jure dicundo fuerit, quæ varietas decretorum, f alii re-
quæ nundinatio, quam inanes domus eorum omnium, qui ducite.
de jure civili consuli solent: (t) quam plena atque referta
Chelidonis: a qua muliere cum erat ad eum ventum, & in
aurem ejus insusurratum, alias revocabat eos, inter quos
jam decreverat, decretumque mutabat: alias inter alios
contrarium sine ulla religione decernebat, ac proximis P.CI.
paullo ante decreverat.

Hinc illi homines erant, 54 qui etiam ridiculi invenie- 121
bantur ex dolore. 55 quorum alii, t ut audistis, negabant t id quod
miran- sæpe aud. Lamb.

ASCONIUS.

(s) *In quibus ita intercessit.*) Intercedere, ut vides, etiam prætor prætori solet, ut Piso Verri, appellatione causæ ad collegam facta.

(t) *Quam plena ac referta Chelidonis.*) Plebeja quædam clientula Verris Chelido fuit, quæ illum etiam moriens fecit heredem: qua causa impune illam meretricem appellat Orator.

---

bro septimo, capite septimo, *Appellatus Mamercus Consul Cn. Orestis Prætoris urb. decretum rescidit.* Hotom.

53. *Quod vos oblitos esse non arbitror.*) Pro, Sed vos oblitos non arbitror. non enim est, *Quod*, pro, quam rem. Ejusdem generis est illud lib. II. *Quod ego nisi meo adventu illius conatus aliquantulum repressissem; tam multos huc evocare non potuissem.* Et lib. IV. *Quod ubi intellexi, multum apud illum recentes nuncios, multum tabulas non commendaticias, sed tributarias valuisse, admonitu ipsorum Syracusanorum impetum in eas tabulas facio, in quibus singula præscripta erant.* sic in ep. ad Terentiam: *Quod utinam minus vitæ cupidi fuissemus.* Et pro Cœlio: *Quod cum hujus adolescentiam proposueritis; constituitote vobis ante oculos hujus etiam miseri senectutem.* P. Manut.

54. *Qui etiam ridiculi inveniebantur.*) *Ridiculi*, faceti, qui risum movent; ut illud alibi, *Facie magis, quam facetiis ridiculum.* Et lib. de orat. I. *Multa ex vita ac sermone communi non modo acute, sed etiam ridicule ac facete colligeres.* Hotom.

55. *quorum alii ut audistis.*) Vetus liber habet, *id quod sæpe audistis.* Ursinus. Probat Muretus.

mirandum esse, 56 jus tam nequam esse verrinum. alii etiam frigidiores erant: sed, quia stomachabantur, ridiculi videbantur esse, cum 57 Sacerdotem exsecrabantur, qui verrem tam nequam reliquisset. Quæ ego non commemorarem (neque enim perfacete dicta; neque porro hac severitate digna sunt) nisi vos illud vellem recordari, istius nequitiam & iniquitatem tum in ore vulgi, atque in communibus proverbiis esse versatam.

122 XLVII. IN PLEBEM vero Romanam utrum superbiam prius memorem, an crudelitatem? sine dubio crudelitas gravior est atque atrocior. Oblitosne igitur hos putatis esse, quemadmodum sit iste solitus virgis plebem Romanam concidere? quam rem etiam (u) tribunus plebis in concione egit, cum eum, quem virgis iste ceciderat, in v prospectum populi Romani produxit. (x) cujus rei cognoscendæ faciam vobis (y) suo tempore potestatem.

v adspectum alii.

123 Superbia vero qua fuerit, quis ignorat? quemadmodum is tenuissimum quemque 58 contemserit, despexerit, liberum esse numquam duxeri? P. Trebonius (z) viros bonos &

ASCONIUS.

(u) *Tribunus pleb.*) M. Lollius Pallicanus,

(x) *Cujus rei*,) Non in eodem negotio, sed generaliter, cujus criminis, id est, crudelitatis.

(y) *Suo tempore*. Cum agetur de suppliciis.

(z) *Viros bonos & honestos*.) Quo modo igitur fallunt mortui voluntatem, cum ad Verrem adeunt? an vetuste *bonos* pro magnis, *honestos* pro divitibus posuit? an bonos & honestos, ut ipse crediderat?

---

56. *Jus tam nequam esse Verrinum*.) Cornelius Tacitus in oratore quasi frigidius dictum reprehendit. Sed Quintilianus excusat, quod in aliorum persona hoc dicatur, & quasi pro testimonio positum esse videatur. *Jus* autem *liquorem* dicit, in quo Verrina caro decocta est. Et eodem modo ludit in Epist. ad Pætum: *Tu istic te Atteriano jure delectato, ego me hic Hirciano*. Et Ep. inseq. *Etiam Hircio cœnam dedi: sine pavone tamen. in ea cœna cocus meus præter jus fervens nihil potuit imitari*. Hotom. Merito Quintilianus tuetur Ciceronem. Ipse enim frigidos hos nonnullorum jocos fuisse dicit: *Alii etiam frigidiores erant*. Et paullo post: *quæ ego non commemorarem, neque enim perfacete dicta*. Grævius.

57. *Sacerdotem execrabantur*.) Ludit ex ambiguo. *Sacerdotes* enim suem sacrificabant. At C. Sacerdoti Prætori Verres successit. *Hotom.*

58. *Contempserit, despexerit*.) Plus est *despicere*, quam *contemnere*, sic enim auget hic Cicero superbiam Verris, ut act. 1. infamiam auget ordinis senatorii: quo loco dixit: *Contemnimur, despicimur: gravi diuturnaque jam flagramus infamia*. P. Manut.

59. *In*

& honestos complures fecit heredes: [59] in his [x] fecit suum libertum. is A. Trebonium fratrem habuerat proscriptum. ei cum cautum vellet, scripsit, ut heredes jurarent, se curaturos, ut ex sua cujusque parte [60] ne minus dimidium ad A. Trebonium fratrem illum proscriptum perveniret. Libertus jurat: ceteri heredes adeunt ad Verrem: docent, non oportere se jurare, facturos esse, quod contra legem Corneliam esset, quæ proscriptum juvari vetat. impetrant, ut ne jurent. (*a*) dat his possessionem. Id ego non reprehendo. etenim erat iniquum, homini proscripto, egenti, de fraternis bonis quidquam dari, [y] & ille libertus, nisi ex testamento patroni jurasset, scelus se facturum arbitrabatur..

x fecit delet. Guliel.

P. B. y at. Lamb. & Guliel.

Itaque ei Verres possessionem hereditatis negat se daturum, ne posset patronum suum proscriptum juvare: simul ut esset pœna, quod alterius patroni testamento obtemperasset. Das possessionem ei, qui non juravit. concedo: prætorium est. [61] [z] adimis tu ei, qui juravit? quo exemplo? Pro- 124

z adimas iid.

ASCONIUS.

(*a*) *Das eis possessionem.*) Injuste. aut enim solvi potius debuit testamentum, quod contra legem Corneliam factum fuerat: aut integrum cum voluntate mortui permanere.

59. *In his fecit libertum suum.*) Verissima est Guilielmi conjectura eaque probata quoque fuit I. Fr. Gronovio. Nam sic veteres loquebantur. Liv. 49. *Quadraginta millia peditum, duo millia septingenti equites, & tanta prope civium sociorumque pars casi dicuntur; in his ambo consulum quæstores.* C. Nep. Miltiad. *Domi autem creati decem pratores, qui exercitui praessent, in eis Miltiades.* Græv.

60. *Ne minus dimidium.*) Vetus locutio, in qua *quam* particula subauditur. Eadem usum reperio Livium libro III. tertiæ Decadis, *Ex quingentis septuaginta qui in præsidio fuerunt, minus dimidium ferrum famemque absumpsit.* Ex libro X. *Cædes in eo prælio minor, quam victoria fuit: non plus quinque millia occisa, minus dimidium ejus hominum captum est.* Et Plautus non uno loco. Hotom.

61. *Adimis tu ei qui juravit? quo exemplo?*) Sensus est non obscurus, ut mihi quidem videtur. Concedit enim Prætori qui juri dicundo præest, decretum interponere, & in causis civilibus ac privatis jus dicere veluti dare bonorum possessionem. Negat autem ejus officio contineri, ut pœnam in eum statuat qui in legem publici judicii commiserit. quemadmodum supra dixi, Quæsitorum hoc munus fuisse, qui de causis capitis cum consilio judicabant. & apparet non ita multo post infra. qua Verri crimini dat, quod judicium in Prætura publicum exercuerit. Sed Asconius ita hunc locum interpretatur, quasi non *juravit* in prætorio: sed *jurabit*, in futuri temporis significatione scriptum invenerit. ut sit, *Adimis tu ei, qui jurabit?* quod ego quemadmodum illi in men- tem

Proscriptum juvat. (*b*) Lex est: pœna est 62 quid ad eum, qui jus dicit? Utrum reprehendis, quod patronum juvabat eum, qui tum in miseriis erat; an quod alterius patroni mortui voluntatem conservabat, a quo summum beneficium acceperat? utrum horum reprehendis? Et hoc tum de sella vir optimus dixit, Equiti Romano, tam locupleti, libertinus sit homo heres? (*c*) a O modestum ordinem, quod illinc vivus surrexit! 63 Possum sexcenta decreta proferre, in quibus, ut ego pecuniam non dicam intercessisse, ipsa decretorum novitas iniquitasque b declarat. Verum, ut ex uno de ceteris conjecturam facere possitis: id quod priore actione cognostis, audite.

a *alii delent.* O.

b clamat. *Lamb.*

125 XLVIII. (*d*) 64 C. SULPICIUS Olympus fuit. is mortuus

ASCONIUS.

(*b*) *Lex est: pœna est.*) Accusetur, inquit, eum fecerit, & damnetur: hoc prætoris est: non, prohibere ne faciat. qui enim jus dicit, factorum judex est, non futurorum, duntaxat in civilibus caussis.

(*c*) *O modestum ordinem!*) Quia *ordinem* dixit, equitum Romanorum ordinem dici quidam putant. sed libertinos significat: quorum non conditionem, sed more suo, quasi honestorum, *ordinem* vocat.

(*d*) *C. Sulpicius Olympus fuit.*) Vetus locutio. eminus est Vulturnus Capua tria millia passuum.

---

rem venerit, conjectura assequi non possum. *Adimis* autem oratorie dixit, pro *denegas.* possessionem enim libertus nondum adeptus erat. *Hotom.*

62. *Quid ad eum, qui jus dicit.*) Quod æquum est, id prætor debet decernere, non de Cornelia lege cogitare: quæ pœnam irrogat non ei, qui jus dicit, sed ei, qui proscriptum juvat. *P. Manut.*

63. *Possum sexcenta decreta proferre.*) Alii omnes libri *sexaginta*: quorum auctoritatem elevat primum consuetudo Ciceronis, qui pro *multa* consuevit ponere *sexcenta*: deinde Donati auctoritas, qui in illud Terentii, *Sexcentas dicas scribito*, sic inquit: *Perspicere hinc licet consuetudinem utriusque sermonis. nam Apollodorus* Μυρίας *dixit, pro multis. Et ut apud Græcos* μύρια, *ita apud nos sexcenta dicere pro multis, usitatum est Ciceroni, sexcenta possum decreta proferre.* Hæc Donatus. *Hotom.* Sexcenta pro multis positum est sæpe in epistolis ad Atticum, ut II. 17. 19. VI. 1. 4. XIV. 12. & aliis locis sexcentis. Eodem modo usurpatur etiam *millies*, ut iisdem epistolis VII. 11. & XIV. 9. Vide Donat. ad Terent. Andr. V. 4. 44. *Verburg.*

64. *C. Sulpicius Olympus fuit.*) Sic legendum, non, ut vulgo, *Olympius.* quamvis in priore editione vulgatam lectionem secutus sim. Sic enim & ego postea plane scriptum reperi in libris veteribus, & Adr. Turnebus lib. XXIV. adversar. admonuit ita legi opor-

tuus est C. Sacerdote prætore, nescio an ante, quam Verres præturam petere cœperit. Fecit heredem M. Octavium Ligurem. Ligur hereditatem adiit: possedit Sacerdote prætore, sine ulla controversia. Posteaquam Verres magistratum iniit; (*e*) ex edicto istius, quod edictum Sacerdos non habuerat, 65 Sulpicii patroni filia sextam partem hereditatis ab Ligure petere cœpit. Ligur non aderat. L. frater ejus causam agebat: aderant amici, propinqui. Dicebat iste, nisi cum muliere decideretur, in possessionem se ire jussurum. (*f*) L. Gellius causam Liguris defendebat: docebat, edictum ejus non oportere ad hereditates valere, quæ ante eum prætorem venissent. si hoc tum fuisset edictum, fortasse Ligurem hereditatem aditurum non fuisse. P. CII.
Æqua postulatio, summa hominum auctoritas, pretio superabatur.

Venit Romam Ligur: non dubitabat, quin, si ipse Verrem convenisset, æquitate causæ & auctoritate sua commovere hominem posset. domum ad eum venit: rem demonstrat: quam pridem sibi hereditas venisset, docet. quod facile in causa æquissima homini ingenioso fuit: multa, quæ quemvis movere possent, dixit. ad extremum petere cœpit, ne usque eo suam auctoritatem despiceret, gratiamque contemneret, ut se tanta injuria afficeret. Homo Ligurem accusare cœpit, qui in re (*g*) adventicia atque heredi- 126

ASCONIUS.

(*e*) *Ex edicto istius, quod edictum Sacerdos non habuerat.*) Edictum in causa veteri novum adhuc ostendit, ut nummarium probet. nam ex ipso negotio videtur edixisse Verres, ut omnis libertus non patrono tantum, sed etiam patroni filiæ sextam relinquat hereditatis.

(*f*) *L. Gellius.*) Sine ornamentis nomen posuit, quia per se clarum est consularis & nobilis viri.

(*g*) *Adventicia.*) Quia ab alieniore hereditas veniebat.

---

oportere. *Lambinus*. In vetere libro scriptum est *C. sulpici Olympus fuit*, & ita locutus est in epist. XVII. lib. III. ad Atticum. placet autem *Olympus*, quia id cognomen in antiquis etiam lapidibus invenitur. *Ursinus*. Antea edebatur *Olympius*. mutavit Lambinus, hortatu Turnebi & librorum vett. at enim Pall. nostri & editio prima neutrum horum habent, sed *Olympiis*. Grut.

65. *Sulpicii patroni filia.*) Ejus filia qui patronus fuerat defuncti Sulpicii Olympii. Verres enim edixerat, si quis libertus alienum heredem instituisset, neque quicquam patroni sui liberis reliquisset, se iis sextam hæreditatis partem condonaturum. Qua de re dixi lib. observat. 1. cap. 1. *Hotom.*

66. *De-*

reditaria tam diligens tam attentus esset: [66] debere eum ajebat suam quoque rationem ducere; multa sibi opus esse, multa [67] canibus suis, quos circa se haberet. Non possum illa planius commemorare, quam ipsum Ligurem pro testimonio dicere audistis.

127 Quid enim, Verres? utrum ne his quidem testibus credetur? an hæc ad rem non pertinent? non M. Octavio? non L. Liguri? quis nobis credet? cui nos? quid est, Verres, quod planum fieri testibus possit, si hoc non fit? an id, quod dicunt, leve est? nihil levius quam prætorem urbis hoc juris in suo magistratu constituere, omnibus iis, quibus hereditas venerit, coheredem prætorem esse oportere. An vero dubitamus, quo ore iste ceteros homines inferiore loco auctoritate, ordine; quo ore homines rusticanos ex municipiis; quo denique ore, [68] quos c numquam liberos putavit, libertinos homines, solitus sit appellare, qui ob jus dicundum M. Octavium Ligurem, hominem ornatissimum loco, ordine, nomine, virtute, ingenio, copiis, poscere pecuniam non dubitarit?

c inquam *MS.*

128 XLIX. In sartis tectis vero quemadmodum sese gesserit, quid ego dicam? dixerunt, qui senserunt, sunt alii, qui dicant: notæ res, ac manifestæ, prolatæ sunt, & proferuntur. d Dixit C. Fannius, eques Romanus, frater germanus Q. Titinii judicis tui, tibi se pecuniam dedisse. Recita testimonium C. Fannii. Nolite C. Fannio dicenti credere: noli, inquam, tu, Q. Titini, C. Fannio, fratri tuo, credere. dicit enim rem incre-

P. B.

d Dicit *ed. Vict.*

dibi-

66. *Debere eum ajebat suam quoque rationem ducere.*) *Sui* quidam legunt. *Ursin.*

67. *Canibus.*) Quos ali oporteret, quandoquidem eorum opera multis in rebus uteretur. Canes vocavit, quia circa se, ut canes circa dominum, essent assidue, & quia, tamquam canes, ubi præda prætoris esset, odorarentur. lib. III. *Ista cohors quorum hominum est? Volusii haruspicis, & Cornelii medici, & horum canum, quos meum tribunal lambere videtis.* Et lib. IV. *Mirandum in modum (canes venaticos diceret) ubi quidquid esset, aliqua ratione invenirent.* Lib. V. *Non enim Charybdin tam infestam, neque Scyllam nautis, quam istum in eodem freto fuisse arbitror. hoc etiam iste infestior, quod multo se pluribus & majoribus canibus succinxerat.* P. Manut.

68. *Quos nunquam liberos homines duxerit, solitus sit app.*) In Venetis multo explicatior locus, *quos nunquam liberos putavit, libertinos homines solet*, ut paulo ante: *Equiti Romano tam locupleti libertinus sit homo heres? O modestum ordinem, quod illinc vivus surrexit.* De libertinis enim intelligenda hæc omnia: & libertinorum ordinem illum vocavit, teste Asconio quoque. *Camerar.*

69.

dibilem: C. Verrem insimulat avaritiæ & audaciæ: quæ vitia videntur in quemvis potius, quam in istum convenire. 69 Dixit Q. Tadius, homo familiarissimus patris istius, (h) non alienus a matris ejus genere & nomine: (i) tabulas protulit, quibus pecuniam se dedisse ostendit. RECITA NOMINA Q. TADII. RECITA TESTIMONIUM Q. TADII. Ne tabulis quidem Q. Tadii, nec testimonio credetur? Quid igitur in judiciis sequemur? quid est aliud, omnibus omnia peccata & maleficia concedere, nisi hoc, hominum honestissimorum testimoniis, & virorum bonorum tabulis non credere?

e Nam quid ego de quotidiano sermone querimoniaque 127
populi Romani loquar? de istius impudentissimo furto, seu e MSS.
potius novo ac singulari latrocinio? ausum esse in æde quid. Jam.
Castoris, celeberrimo clarissimoque monumento, quod templum in oculis quotidianoque adspectu populi Romani est positum, quo sæpenumero senatus convocatur: (k) quo maximarum rerum frequentissimæ quotidie advocationes fiunt: in eo loco, in sermone hominum, audaciæ suæ monumentum æternum relinquere?

L. ÆDEM CASTORIS, judices, P. Junius habuit
tuendam, 70 L. Sulla, Q. Metello censoribus. Is mor- 130
tuus

ASCONIUS.

(i) *Non alienus a matris ejus genere, & nomine.*) Qui putant εἰρωνικῶς pronunciandum, non vident contra testis suæ dignitatem nunquam dicturum Ciceronem fuisse. ergo simpliciter accipiendum est. vult enim patrem Verris divisorem fuisse, matrem honestiorem intelligi.

(i) *Tabulas protulit.*) Per quas probavit abiisse a se pecunias certis nominibus inscriptas. non enim Verres scripserat se accepisse: sed illo tempore, unde, & quo modo, & per quos dederit, scriptum in tabulis ostendit.

(k) *Quo maximarum rerum frequentissima quotidie advocationes fiunt.*) Vel uti consulatur convenientibus advocatis: vel ut alterutri parti apud arbitros adsint; vel ut ipsi judices in rem aliquam capiantur.

---

69. *Dixit Q. Tadius.*) Verrina v. *Q. Tadium* nominat, qui in Sicilia cum ipso fuerat, & ejus jussu pecuniam pictoribus Græcis dederat, quam expensam in tabulas retulerat, qua ex re conjecturam faciebam hunc Verri Quæstorem fuisse: sed explorati nihil habeo, Publium quidem Tadium ejus legatum fuisse dictum est Verrina 3. infra. *Hotom.*

79. *L. Sulla, Q. Metello Coss. censoribus.*) Vetus liber pro Cos. haber. *cens.* quod placet. *Ursinus* Vulgati *consulibus* aut Coss. male. natus error ex compendio scripturæ CESS. quæ non longe abit

tuus est. reliquit pupillum parvum filium, cum L. Octavius, C. Aurelius consules, ædes sacras locavissent, neque
P. CIII. potuissent omnia sarta tecta exigere, neque ii prætores, quibus erat negotium datum, C. Sacerdos, & M. Cæsius: factum est senatusconsultum, (*l*) quibus de sartis tectis cognitum & judicatum non esset, uti C. Verres, P. Cælius, prætores cognoscerent & judicarent. Qua potestate iste permissa, ut ex C. Fannio, & ex Q. Tadio cognovistis; f verumtamen cum esset omnibus in rebus apertissime impudentissimeque prædatus, g hoc voluit clarissimum relinquere indicium latrociniorum suorum: de quo non audire aliquando, sed videre quotidie possemus.

f verumt. *delet Hotom.*
g tum vero hoc. *Idem.*

131 Quæsivit, quis ædem Castoris sartam tectam deberet tradere. Junium ipsum mortuum esse sciebat: scire volebat, ad quem illa res pertineret: audit pupillum esse filium. homo qui semper ita palam dictitasset, pupillos, & pupillas, certissimam prædam esse prætoribus, optatum negotium sibi in sinum delatum esse h dicebat. Monumentum illa amplitudine, illo opere, quamvis sartum tectum integrumque esset, tamen aliquid se inventurum, in quo i moliri prædarique posset, arbitrabatur.

h ducebat *Grut.*
i aliquid mol. *alii.*

132 71 L. Rabonio ædem Castoris tradi oportebat. is casu pupilli Junii tutor erat, testamento patris. cum eo (*m*) sine ullo inter-

ASCONIUS.

(*l*) *Quibus de sartis tectis.*) Harum rerum cura propria censoribus datur, id est, sartorum tectorum exigendorum. Verum hæc tueri & procurare, cum cæteris item tum publicis tum privatis operibus, ædilium cura est annua.

(*m*) *Sine ullo intertrimento.*) *Detrimentum* vel unius partis dici potest: *intertrimentum* non ad unius partis spectat, sed dantis & accipientis.

---

abit ab altera, eratque librariis usitatior. vetus editio & Pall. *consf.* Grut. MSS. Francii, æque ut omnes editi præter Gruterianam, ipsa quoque Hotomani *L. Sulla*, *Q. Metello* Coss. Hi fuerunt Consules anno urbis DC LXXII. Biennio post, nimirum anno DC LXXV. mortuus est Sulla. Nusquam vero Sulla legitur fuisse Censor. Cur igitur damnemus codicum veterum scripturam? Cur non potuit illis Consulibus hanc ædem Junius conduxisse tuendam: sequentibus vero annis neglectam exactionem fuisse, uti neglecta fuit sub prætura Sacerdotis? Non recedimus igitur a codicum omnium, præter duos illos quos vidisse se ait Hotomanus, lectione. *Gravius.*

71. *L. Rabonio.*) Priscianus citat hunc locum, sed *Habonium* appellat, pro *Rabonium*, errore non puto librariorum, sed antiqua scribendi ratione, qua in vetusto quodam lapide incisum reperitur,

intertrimento convenerat jam, quemadmodum traderetur. Iste ad se Rabonium vocat: quærit, ecquid sit, quod a pupillo traditum non sit, quod exigi debeat. Cum ille, id quod erat, diceret, facilem pupillo traditionem esse: signa & dona comparere omnia: ipsum templum omni opere esse integrum: indignum isti videri cœpit, ex tanta æde, tantoque opere se non opimum præda, præsertim a pupillo, discedere.

LI. VENIT IPSE in ædem Castoris: considerat tem- 133
plum: videt undique tectum pulcherrime laqueatum: præterea cetera nova atque integra: versat se: quærit, quid agat. dicit ei quidam ex illis canibus, quos iste Liguri dixerat esse circa se multos: tu Verres hic quod moliare, nihil habes: nisi forte vis ad perpendiculum columnas exi- P. R.
gere. Homo omnium rerum imperius quærit, quid sit, ad perpendiculum. Dicunt ei, fere (n) nullam esse colum- k alii
nam, quæ ad perpendiculum esse possit. 72 k Jam mehercule, Nam.
inquit, sic agamus: columnæ ad perpendiculum exigantur.

Rabonius, qui legem nosset, qua in lege numerus tan-
tum columnarum traditur, perpendiculi mentio fit nulla; 134
& qui non putaret sibi expedire, ita accipere, ne eodem modo reddendum esset: negat, id sibi deberi: negat oportere exigi. Iste Rabonium quiescere jubet: & simul ei nonnullam spem societatis ostendit. hominem modestum & minime pertinacem facile coercet: columnas ita se exacturum esse confirmat.

Nova res atque improvisa pupilli calamitas nuntiatur 135
statim

ASCONIUS.

(n) *Nullam esse columnam, quæ ad perpendiculum esse possit.*) *Perpendiculum*, linea laterum æqualitatem a summo ad imum latitudine probans. hoc autem cum in columnis omnibus, tum maxime in structilibus vetustis, ubi tumoris est aliquid, evenit, in quibus aut media aut ima crassiora sunt.

---

tur, *Operisque incroandi*: & *Rujus operi*: & *T. Fl. Arcresilaus*, pro *inchoandi*, *hujus*, & *Archesilaus*. Ursinus.

72. *Nam merhercule.*) Sic ex antiquo libro, non, *Jam.* idque probat consuetudo Latini sermonis. sic enim hic *Nam*, vim habet affirmandi, non rationis reddendæ, ut lib. II. *Nam hercule, inquit Minucius, me quoque Petillius, ut sibi in consilio adessem, rogavit.* Et lib. III. *Nam speraveram, inquit arator, me ad denarios perventurum* Terentius in Ad.

Leno sum, fateor, pernicies communis adolescentium,
Perjurus, pestis: tamen tibi a me nulla est orta injuria.
Æ. Nam hercle etiam id restat. P. Manut.

73. Non

statim C. Mustio, vitrico pupilli, qui nuper est mortuus: M. Junio, patruo: P. Potitio tutori, homini frugalissimo. Hi rem ad virum primarium, summo officio ac virtute prędìtum, M. Marcellum, qui erat pupilli tutor, deferunt. Venit ad Verrem M. Marcellus: petit ab eo pro sua fide ac diligentia, pluribus verbis, ne per summam injuriam pupillum Junium fortunis patriis conetur evertere. Iste, qui jam spe & opinione prædam illam devorasset, neque ulla æquitate orationis, neque auctoritate M. Marcelli commotus est. Itaque, quemadmodum ostendisset, se id exacturum esse, respondit.

136 Cum sibi omnes ad istum allegationes difficiles, omnes aditus arduos, ac potius interclusos viderent, apud quem non jus, non æquitas, non misericordia, non propinqui oratio, non amici voluntas; 73 non cujusquam auctoritas, pro pretio, non gratia valeret: statuunt, id sibi optimum esse

P. CIV. factu, quod cuivis venisset in mentem, petere auxilium a Chelidone: quæ isto prætore non modo in jure civili, privatorumque omnium controversiis populo Romano præfuit, verum etiam in his (o) sartis tectis dominata est.

137 LII. VENIT AD Chelidonem C. Mustius, (p) eques Romanus, publicanus, homo cum primis honestus: venit M. Junius, patruus pueri, frugalissimus homo, & ca-

1 & alii delent. stissimus: venit homo summo honore, 1 & pudore, & summo officio spectatissimus ordinis sui, P. Potitius tutor. O multis acerbam, o miseram atque indignam præturam tuam! ut mittam cetera, quo tandem pudore tales viros, quo dolore, meretricis domum venisse arbitramini? qui nulla conditione istam turpitudinem subissent, nisi officii necessitudinisque ratio coegisset. Veniunt, ut dico, ad Chelidonem. domus erat plena: nova jura, nova decreta, nova judicia petebantur. *Mibi det possessionem: mihi ne adimat: in me judicium ne det: mihi bona addicat:* alii num-

ASCONIUS.

(o) *Sartis tectisque dominata est.*) Addidit, *que*, ut esset plenum dictum: nam *sarta tecta* dicuntur.

(p) *Eques R. publicanus.*) Aut potius parcus & attentus: quo magis indignum sit ad meretricem venisse.

73. *Non cujusquam auctoritas pro pretio.*) Videtur legendum *præ pretio*. Ursin.

74. *Alii*

nummos numerabant: 74 alii tabulas obsignabant. domus erat non meretricio conventu, sed prætoria turba referta. Simulac potestas primum data est, adeunt hi, quos dixi. loquitur Mustius: rem demonstrat: petit auxilium: pecuniam pollicetur. Respondit illa, ut meretrix, non inhumane: libenter ait se esse facturam, & se cum isto diligenter sermocinaturam: reverti jubet. tum discedunt. postridie revertuntur. negat illa posse hominem exorari: permagnam eum dicere ex illa re pecuniam confici posse. 1

LIII. VEREOR, ne quis forte de populo, qui priori actione non affuit, hæc quia propter insignem turpitudinem sunt incredibilia, fingi a me arbitretur. ea vos antea, judices, cognovistis. Dixit juratus P. Potitius, tutor pupilli Junii: dixit M. Junius tutor & patruus: Mustius dixisset, si viveret: sed pro Mustio, recenti re de Mustio auditum dixit L. Domitius: quicum sciret, me ex Mustio vivo audisse, quod eo sum usus plurimum, (q) etenim m id judicium, quod prope omnium fortunarum suarum C. Mustius habuit, me uno defendente vicit) cum hoc, ut dico, sciret L. Domitius me scire, ad eum res omnes Mustium solitum esse deferre; tamen de Chelidone reticuit, quoad potuit: alio responsionem suam derivavit. Tantus in adolescente clarissimo ac principe juventutis pudor fuit, ut aliquandiu, cum a me premeretur, omnia potius responderet, quam Chelidonem nominaret. Primo necessarios istius ad eum allegatos esse dicebat: deinde aliquando coactus Chelidonem nominavit. Non te pudet: Verres, ejus mulieris arbitratu gessisse præturam, quam L. Domitius ab se nominari vix sibi honestum esse arbitrabatur? 138 139

P. B.

m *alii delent* id.

LIV. REJECTI a Chelidone capiunt consilium necessarium, ut suscipiant ipsi negotium. cum Rabonio tutore, quod erat vix H-S quadraginta millium, transigunt 140

H-S

ASCONIUS.

(q) *Etenim judicium id, quod prope omnium fortunarum.*) Caussam Mustius pecuniariam habuit Tullio defendente; cujus oratio non est edita.

74. *Alii tabulas obsignabant.*) *Tabulas* Verris annulis suis *obsignabant*, in quibus scriptum erat, eos Verri pecuniam debere, Hinc *tabulis obsignatis agere*; de quo alibi diximus. Plautus in Milite glor. *Videtur tempus esse ut eamus ad forum, ut in tabellis, quas consignavi hic heri, latronibus ego dinumerem stipendium.* Hotom.

 75. *Lo-*

H-S ducentis millibus. Refert ad istum rem Rabonius; ut sibi videbatur, satis grandem pecuniam, & satis impudentem esse: iste, qui aliquanto plus cogitasset, male accipit verbis Rabonium: negat eum sibi illa decisione satisfacere posse. ne multa, [75] locaturum se esse confirmat.

141 Tutores hæc nesciunt: quod actum erat cum Rabonio, putant id esse certissimum: nullam majorem pupillo metuunt calamitatem. Iste vero non procrastinat: locare incipit, non proscripta, [76] neque edicta die, alienissimo tempore, ludis ipsis Romanis, (*r*) foro ornato. Itaque (*s*) renuntiat Rabonius illam decisionem tutoribus. accurrunt tamen ad tempus tutores: [77] digitum tollit Junius patruus. isti color immutatus est: vultus, oratio, mens denique excidit. quid ageret, cœpit cogitare. si opus pupillo redimeretur, si res abiret (*t*) ab eo mancipe, quem ipse [78]
P. CV. apposuisset, sibi nullam prædam esse. Itaque excogitat. quid?

ASCONIUS.

(*r*) *Foro ornato.*) Hoc fieri ludis solebat, qui in foro etiam tum dabantur.

(*s*) *Renuntiat Rabonius.*) *Renuntiat*, irritam nuntiat.

(*t*) *Ab eo mancipe, quem ipse apposuisset.*) Rabonio scilicet fabro.

---

75. *Locaturum.*) Alicui, qui redimeret ædem illam tuendam multo majore pecunia, non modo quam H-S. XL. millium, sed etiam, quam ducentorum millium: ut impensam deinde illam pupillus, qui ædem tradere sartam tectam debebat, solvere cogeretur. Locavit autem, ut infra patet, H-S. DLX. millibus P. *Manut.*

76. *Neque edicta die.*) Lambinus mavult *prodicta.* vellem prodidisset causam. Lipsius lib. II. Variorum cap. 13. fingit *edicta* nescio quare. *Grut.*

77. *Digitum tollit Junius.*) Mos in auctionibus. Qui licebatur in turba, digitum tollebat. sic Verrina v. infra. *Utrum est æquius eum qui manu quæsierat, an eum qui digito licitus sit, possidere*, Hanc etiam Festus consuetudinem notat, cum ait, *Manceps est, quisquis a populo aliquid emit, conducitve: quia manu sublata significat se auctorem emptionis esse.* & ad hanc consuetudinem respexisse videtur orator in ea de provinc. consularib. ubi sic scribit: *Cum palam populi Romani Imperator instructo exercitu dexteram tendens non ad laudem milites hortaretur: sed omnia sibi & empta & vendita esse clamaret.* Hotom.

78. *Apposuisset.*) Verbum callide agentis: ut supra: *Calumniatores ex sinu suo apposuit, qui illam hereditatem Veneri Erycinæ commissam esse dicerent.* infra: *Apponit, qui petat Veneri Erycinæ illam hereditatem.* Et lib. V. *Apponitur his tamen accusatur.* In ep. ad Marium: *Licitatorem potius apponam, quam illud minoris veneat.* P. Manut.

79. *Im*

quid? nihil ingenioſe. nihil, quod quiſquam poſsit dicere, [79] improbe, verum callide: nihil ab iſto tectum, nihil (*u*) veteratorium exſpectaveritis: omnia aperta; omnia perſpicua reperientur, impudentia, amentia, audacia.

Si pupillo opus redimitur, mihi præda de manibus 142
eripitur. (*x*) quod eſt igitur remedium? quod? ne liceat pupillo redimere. Ubi illa conſuetudo (*y*) in bonis, prædibus, prædiiſque vendendis, omnium [80] conſulum, cenſorum, prætorum, quæſtorum denique, (*z*) ut optima conditione ſit is, cuja res ſit, cujum periculum? Excludit eum ſolum, cui prope dicam ſoli poteſtatem factam eſſe oportebat. quid enim quiſquam ad meam pecuniam, [81] me invito,

ASCONIUS.

(*u*) *Veteratorium.*) Acutum, callidum.

(*x*) *Quod eſt igitur remedium? quod?*) Repetit *quod*, ut deliberantis cunctario videatur ineſſe verbis ejus.

(*y*) *In bonis, prædibus, prædiiſque vendundis.*) *Bona prædia* dicuntur bona ſatiſdationibus obnoxia, ſive ſint in mancipiis, ſive in pecunia numerata: *prædia* vero domus, agri. hæc omnia venduntur, ſi rationi publicæ locaror ſartorum tectorum non reſponderit. Ad hoc autem hæc omnia ſunt obnoxia, ut pro ſua voluntate agat redemptor operis, quiquid ſuo periculo facit. tu autem, Verres, cum ego populo Romano ſin obnoxius & prædibus, id eſt, fidejuſſoribus, & prædiis appoſitis, tu mihi non exactor ſis operis, ſed dominus voluntaris?

(*z*) *Ut optima conditione ſit.*) Ad hoc, inquit, aſtrictus redemptor tenetur populo Romano, ut optima conditione, quod vult, de redemptione ſua agat. & tu eum excludis, quem ſolum admitti oportuit: ut ad ejus pecuniam ac ſumptum operis, quem illi imperaturus es, alius accedat.

---

79. *Improbe, verum callide.*) Revocavi veterem ſcripturam. Hotomani auctoritas invexerat paſſim, *improbe vel callide;* ſed prærer mſſ. noſtros etiam eos quos ipſe excuſſerat. noſtra lectio, verus fuit formula, qua utebantur homines, cum indicarent aliquid factum *improbe*, ſed ita tamen uti haberer veterator ille, qua ſe tueretur defenſione. *Grut.*

80. *Conſulum, cenſorum, pretorum, quæſtorum.*) Nominat eos magiſtratus, qui locare publica opera, & redemptorum bona, niſi ſarta tecta opera reddidiſſent, vendere ſolebant. qua comparatione demonſtrat, quam inique pupillus redemptione excludatur. *P. Manut.*

81. *Me invito adſpirat? quid accedit?*) Gulielmius annoravit forte delendum, *quid accedit*? habetur tamen in membranis noſtris, neque eſt otioſum. *Grut.* Non male Gruterus. Sed reddenda fuiſſet ratio, cur non ſit otioſum. *quid accedit* eſt. *quid ad haſtam accedit*? nimirum ut alienum opus conducat. C. Nep. Att. *Ad haſtam publicam nunquam acceſſit*. Sic cap. ſeqn. hujus orationis; *Me ad*

invito, adſpirat? quid accedit? Locatur opus id, quod ex mea pecunia reficiatur, ego me refecturum eſſe dico: probatio futura eſt tua, qui locas: (*a*) 82 prædibus & prædiis (*b*) populo cautum eſt: 83 &, ſi non putas cautum, ſcilicet tu prætor in mea bona, quos voles, immittes? me ad meas fortunas defendendas accedere non ſines?

143 LV. OPERÆ PRETIUM eſt, ipſam legem cognoſcere, dicetis, eundem conſcripſiſſe, qui illud edictum 84 de hereditate: 85 EX OPERE FACIUNDO QUÆ PUPILLI

ASCONIUS.

(*a*) *Prædibus & prædiis.*) *Prædia* ſunt res ipſæ: *prædes* homines, id eſt fidejuſſores, quorum res *bona prædia* uno nomine dicuntur.

(*b*) *Populo cautum eſt.*) Ærario ſcilicet.

---

meas fortunas defendendas accedere non ſines. & cap. ſequ. *poterat aliquis ad id negotium de populo accedere.* & cap. 57. *Hac conditione, ſi quis de populo redemtor acceſſiſſet non eſſet uſus.* Grævius.

82. *Prædibus & prædiis populo cautum eſt.*) Id eſt, dati ſunt ſponſores, oppoſitaque eorum bona & prædia pignori, ni probum & non vitioſum opus fieret. Similiter Livius libro Decadis tertiæ ſecundo, ubi de captivis redimendis actum eſſe in Senatu commemorat, cenſuiſſe quoſdam ſcribit, de privato a cognatis, ſi velint, redimendos: quod ſi quibus argentum in præſentia deeſſet, dandam ex ærario pecuniam mutuam, prædibuſque ac prædiis cavendum populo. Sunt autem *prædes*: ut ſcribit Varro, & *prædia à præſtando dicta, quod ea pignori data publica, ni mancupes fidem præſtent.* qui tamen locus apud Varronem corruptiſſime legitur. Interdum etiam *prædes*, *prædia* ipſa ſignificare putant. ut in illo Philippicæ 11. *Ne L. Plancus prædes ſuos venderet*: quod tamen Aſconii ſententiam nulla ex parte tuetur cum de prædum bonis vendendis ſuſpicio nulla ſit, ſed tantum de operibus locandis. *Hotom.*

83. *Et, ſi non putas cautum.*) Vetus liber: *Etſi non putas, caveto.* Urſin.

84. *De hereditate.*) Mulierum. nam duo conſcripſerat edicta, unum de hereditatibus mulierum contra P. Annii filiam, alterum de hereditatum poſſeſſionibus contra gentem Minuciam. *P. Manut.*

85. *Lex operè faciundo quæ? Pupilli Junii. dic dic quæſo clarius.*) Ita habet Manutius, & Victorius: ſed uterque male. Ant. Auguſtinus optime, ſive ea conjectura ſit, ſive antiqua lectio. *Lex operi faciundo pupilli Junii, quæ? dic dic quæſo clarius.* Confirmatur hæc lectio antiqua inſcriptione Neapolitana, quæ totum hunc locum mirifice illuſtrat. *Lex parieti faciundo &c.* unde apparet operi legendum eſſe, non *opere.* in fine tabulæ inciſum eſt. *Hoc. opus. omne. facito. arbitratu. duo. vir. & duum. viratium. qui. in. conſilio. eſſe. ſolent. Puteolis. dum. ni. minus. viginti. adſient. cum. ea. res. conſuletur. quod. eorum. viginti. jurati. probaverint. probum. eſto. quod. iei. improbaverint. improbum. eſto. dies. operis. K. Novemb. primeis.*

dies.

II JUNII. Dic, dic, quæso, clarius. C. VERRES
PR. URBIS ADDIDIT. (c) 86 corriguntur leges cen-
soriæ. Quid enim? Video in multis veteribus legibus, n PERPENNA Grav.
CN. DOMITIUS, L. METELLUS, L. CASSIUS,
CN. SERVILIUS CENSORES ADDIDERUNT? o EUM deest in MS. sed ita Not.
vult aliquid ejusmodi C. Verres. dic. quid addidit?
QUI DE L. MARCIO, M. n PERPERNA CENSO-
RIBUS REDEMERIT, o EUM (d) SOCIUM NE AD- p EI desunt. iidem.
MITTITO: (e) NEVE p EI PARTEM DATO (f)
NEVE p EI REDIMITO. Quid ita? ne vitiosum opus P. B.
fieret? At erat probatio tua. Ne parum locuples esset?
At erat, & esset amplius, si velles, populo cautum præ-
dibus & prædiis.

Hic te si res ipsa, si indignitas injuriæ tuæ non com- 144
movebat: si pupilli calamitas; propinquorum lacrymæ; q si D. Lamb.
q D. Bruti, (g) cujus prædia r subjerunt periculum, M. r subjerant. Hotom. ed.
Mar-

ASCONIUS.

(c) *Corriguntur leges censoriæ. quid enim video,*) Non εἰρωνικῶς pronunciandum.

(d) *Socium ne admittito.*) Eum qui tradere ædem debebat.

(e) *Neve partem dato.*) Aliud enim *socius*, aliud *particeps*. nam particeps qui certam habet partem, & non indivise agit, ut *socius*.

(f) *Neve redimito.*) Ne ipse iterum a se redimat, aut per suppositam personam, ut alter redimat.

(g) *Cujus prædia subjerant periculum.*) Satisdatorem dicit fuisse D. Brutum.

---

dies. pequn. pars. dimidiata. dabitur. ubei. prædia. satis. subsignata. erunt. altera. pars. dimidia. solvetur. opere. effecto. probatoque. supra, *Bonis prædibus prædiisque vendundis*, Pantagathus legit *cavendi* pro *vendundis*. dixit enim paullo post, *Probatio futura est tua qui locas: prædibus & prædiis populo cautum est*. Ursinus. Lambinus publicavit, QUÆ EX OPERE FACIUNDO PUPILLI. sed nihili est ea scriptura: præ Antonii Augustini: LEX OPERI FACIUNDO PUPILLI JUNII. *quæ? dic dic &c.* verum ita non est in libris nostris antiquis; neque quidquam variant editiones; quamvis id dicere videatur, de Victoriana ac Manutiana, Ursinus noster. *Grut.* Frustra. Mos Romanus poscit LEX OPERE FACIUNDO. Vide Parris pecuniam veterem lib. I. c. 6. *Gronov.*

86. *Corriguntur leges censoriæ. quod enim video in multis.*) Vetus liber Asconii, *Censoriæ.* ut sit, more & exemplo Censorum. A Censoribus autem sartorum rectorum leges conscribebantur. quibus addere posteriores Censores nonnunquam capita quædam solebant, quos C. Verres imitatus est. Infra tamen Verrina v. Censorias leges hoc edicto commutatas dicit, ut nihil immutandum videatur. De lege Censoria, quæ ad Siciliæ portum pertinebat, mentionem facit Ulpianus in lege Censoria, D. de verb. signific. *Hotom.* Mihi magis placet ut est in antiquo, *corriguntur leges censoriæ. quid enim? video in multis.* Ursin.

Marcelli tutoris auctoritas apud te ponderis nihil habebat: ne illud quidem animadvertebas, ejusmodi fore hoc peccatum tuum, quod tu neque negare posses (in tabulas enim retulisti) nec cum defensione aliqua confiteri? Addicitur id opus H-S IↃLX millibus, cum tutores H-S LXXX millibus id opus ad illius hominis iniquissimi arbitrium se effecturos esse clamarent.

143 Etenim quid erat operis? id, quod vos vidistis. omnes illæ columnæ, quas dealbatas videtis, machina apposita, nulla impensa dejectæ, eisdemque lapidibus repositæ sunt. hoc tu H-S IↃLX millibus locavisti. Atqui in illis columnis dico esse, quæ a tuo redemptore commotæ non sint: dico esse, ex qua tantum tectorium vetus 87 delitum sit, & novum inductum. Quod si tanta pecunia columnas dealbari putassem, certe numquam ædilitatem petivissem. At, ut videatur tamen res agi, & non eripi pupillo; (*h*) SI QUID OPERIS CAUSA RESCIDERIS, REFICITO.

146 LVI. QUID ERAT, quod rescinderet, cum suo quemque loco lapidem reponeret? (*i*) QUI REDEMERIT, SATISDET DAMNI INFECTI, EI, (*k*) QUI A VETERE REDEMPTORE ACCEPERIT. Deridet, cum sibi ipsum jubet satisdare Rabonium. PECUNIA PRÆSENS SOLVATUR. Quibus de bonis? ejus, qui, quod tu H-S IↃLX millibus locasti, H-S LXXX millibus effectutum se esse clamavit. Quibus de bonis? pupilli.

P. CVI. cujus ætatem & solitudinem, etiamsi tutores non essent, defendere prætor debuit. Tutoribus defendentibus, non modo patrias ejus fortunas, sed etiam bona tutorum ademisti. (*l*) 88 HOC OPUS BONUM SUO CUIQUE FACITO. Lapis

ASCONIUS.

(*h*) *Si quid operis causa rescideris.*) Satisdet damni infecti redemptor novus veteri, si quid pro necessitate operis in æde læserit.

(*i*) *Qui redemerit.*) Rabonium significat.

(*k*) *Qui a vetere redemptore acceperit.*) Pupillum dicit. huic jubet satisdare Rabonium, hoc est, ipsum sibi. nam cum sit tutor pupilli, utrobique res ejus agitur.

(*l*) *Hoc opus bonum suo cuique.*) Verbum est res diversas simul comprehendens, hoc est, bono latere, integris mensuris, apta arena, utili calce, machinis idoneis, proba materie.

---

87. *Delitum sit.*) Retinendum istud putat Hotomanus. vetus editio *deletum*. quod & in Pal. sec. nam pr. *delectum*. forte *dejectum*, ut laudatur Prisciano lib. XIIX. *Gronov.*

88. *Hoc opus bonum suo cuique facito.*) Recentissimi *bono suo quoque*,

Lapis aliquis cædendus, & apportandus fuit machina 147
f sua. nam illo non saxum, non materies advecta est: f alii sua? an.
tantum operis in ista locatione fuit, quantum paucæ operæ fabrorum mercedis tulerunt, & (m) 89 manus pretium machinæ. Utrum existimatis minus operis esse unam columnam efficere ab integro novam nullo lapide 90 redivivo, an quatuor illas reponere? nemo dubitat, quin multo majus sit novam facere. Ostendam, in ædibus privatis, longa difficilique vectura columnas singulas ad impluvium, H-S quadragenis millibus, non minus magnas, locatas.

148 Sed ineptum est de tam perspicua istius impudentia pluribus verbis disputare, præsertim cum iste aperte tota lege omnium sermonem atque existimationem contemserit, qui etiam ad extremum t adscripserit, REDIVIVA SIBI HABE- t ita Priscian.

ASCONIUS.

(*m*) *Manupretii machinæ.*) *Manupretium* dicitur, ubi non tam materiæ ratio, quam manus atque artis ducitur.

---

que, ex arbitratu Hotomani, sed contra Pall. contra receptam antea lectionem, citatamque Pædiano. *Grut.*

89. *Manupretii machinæ.*) *Manupretium* quid sit, opinor, cum ex Asconio, tum ex his Valerii verbis intelligitur, quæ sunt ejus oratione apud Livium, Decadis quartæ, libro quarto, *Sed in purpura quæ teritur, absumitur, injustam quidem, sed aliquam tamen causam tenacitatis video: in auro vero, in quo præter manus pretium nihil intertrimenti fit, quæ malignitas est?* Item ex illo Alphæni Jurisconsulti, libro Pand. XIX. *Quoad opus lapidis erit, pro lapide & manus pretio dominus redemptori in pedes singulos septena dabit*, item ex illo Plauti in Menæchmo:

AN. *Obsecro mi Menachme inaures da mihi,*
Faciunda pondo duum nummum stalagmina,
Ut te lubenter videam, quom ad nos veneris.
MEN. *Fiat. cedo aurum: ego manupretium dabo.*

Sensus est igitur, nihil opus fuit illo capite legis, quo jubetur, ut opus bona materie fiat. Nam materies nulla nova advecta est: usi sunt iisdem lapidibus, quos tantummodo renovarunt, (quemadmodum paulo post ait, *Totum opus ex redivivis constitutum est*) itaque sumptus duntaxat factus est in fabrorum operas, easque perpaucas, & manus pretium ejus machinæ, quam ille data opera fecit. Non enim materiei, nec machinæ ejus ratio ducenda est, quæ ad fabrum redit, sed manupretii tantum. Quæ cum ita sint, sine dubio corrigendum, ut in aliis omnibus, *manupretium* in recto casu, ut sit, *Quantum abstulit mercedis manupretium machinæ*. Hotom.

90. *Redivivo.*) Videantur Castigationes Jos. Scaligeri ad epigramma Catulli XVII. *Grut.*

HABETO. quasi quidquam redivivi ex opere illo tolleretur, ac non totum opus ex redivivis constitueretur. At enim v si pupillo redimi non licebat, non necesse erat rem ad ipsum pervenire: poterat aliquis ad id negotium (n) de populo accedere. Omnes exclusi sunt non minus aperte, quam pupillus. diem præstituit operi faciundo, Kalendas Decembres. locat circiter Idus Septembres, angustiis temporis excluduntur omnes.

v *alii delent* si.

149 LVII. QUID ERGO? Rabonius (o) istam diem quomodo assequitur? Nemo Rabonio molestus est, (p) neque Kalendis Decembribus, neque Nonis, neque Idibus. denique aliquanto in provinciam iste proficiscitur prius, quam opus effectum est. Postcaquam reus factus est, primo negabat opus in acceptum referre posse. cum instaret
P. B. Rabonius, in me causam conferebat; 91 quod tum codicem obsignassem. Petit a me Rabonius, & amicos allegat: facile impetrat. iste, quid ageret, nesciebat. Si in acceptum non retulisset, (q) putabat se aliquid defensionum habiturum. Rabonium porro intelligebat rem totam esse patefacturum. tametsi quid poterat esse apertius, quam nunc est,

ASCONIUS.

(n) *De populo accedere.*) Hucusque a capite quod est, *At enim.* interrogative pronuntiandum est. & contra responsive, *Omnes rejecti sunt.* Omnia, inquit, facta sunt, ne quis de populo redemptor fieret, qui aut pupillo parceret, aut conscius prædæ prætoris esset. Sed quæritur, qui fieri potuit, ut cum ex Idibus Septembribus in calendas Decembres diem operi faciundo præstituerit, omnes angustiis temporis excluderentur, in tanta facilitate operis faciendi, quantam ipse ostendit, cum diceret, minus esse operis illas quatuor columnas reponere, quam unam ab integro novam efficere. Respondetur, Ciceronem impensam operis parvam putare, non moram. sed has, inquit, angustias temporis non timuit Rabonius propter conniventiam Verris.

(o) *Istam diem quomodo assequitur?*) Quo modo acourrit (f. occurrit) ad diem?

(p) *Neque Calendis Decembribus, neque Nonis, neque Idibus.*) Religiose in me * nominat vultu * divo * novit Idus Calen. * Cicero Nonas addidit, quamvis hoc pronuntiatione solvatur. Et cum irrisione hoc dici videre possumus.

(q) *Putabat se aliquid defensionis habiturum,*) Ut diceret, adeo nullum apposui redemtorem, ut post diem præstitutum operi non ab eo susceperim opus, nec in acceptum retulerim.

---

91. *Quod tum codicem.*) Vetus liber melius habet: *Quod eum codicem.* Ursin.

est, (r) 92 ut uno minus teste haberet Rabonio? Opus in acceptum retulit quadriennio post, quam diem operi dixerat.

93 Hac conditione, si quis de populo redemptor accessisset, cum die ceteros redemptores exclusisset, tum in ejus arbitrium ac potestatem venire x nolebat (s) qui sibi ereptam 150

x nolebant *Grav.*

ASCONIUS.

(r) *Ut uno minus teste haberet.*) Ut de tot, qui contra se sunt, testibus unum, Rabonium detraheret. Cum die cæteros exclusisset, tum in ejus arbitrium ac potestatem venire volebat. Præstituendo diem angustissimam operi, duas res assecutus est Verres, inquit: cæteros exclusit conditione temporis, & ipsum Rabonium in sua potestate habuit: qui videbat quidem sibi prædam eripi a Verre, sed non se commovebat metu temporis præfiniti.

(s) *Qui sibi ereptam prædam arbitraretur.*) Rabonius scilicet; qui a Verre sibi arbitraretur lucrum redemptionis ereptum.

---

92. *Ut uno minus teste haberet Rabonio?*) Sic omnes quidem habent libri, atque ita legit Asconius, & ita explicat, ut de tot, qui contra se sunt, testibus, unum Rabonium detraheret. Verum ego malim legi, *haberem.* magis proprie enim & convenientius dicat accusator, se habere testes in reum, quam reus se habere testes in se. *Lambin.* Elegans usus est vocis *minus*. Sic in hoc libro superius, *Si protuleris, uno signo, ut sit minus, quam ex lege oportet, non des possessionem.* Ovid. XII.

Bis sex Herculeis ceciderunt, me minus uno,
Viribus.

Lib. I. de Ponto el. 8.

——————— *uno*
Nempe salutaris, quam prius, ore minus.

hoc uno excepto. *J. Fr. Gronov.*

93. *Hac conditione, &c.*) Locus vexatissimus, ab Hotomano, ab Lambino; neque opem ferunt vetustius cusi, aut Pall. nisi quod ii omnes, *nolebant*, item *arbitrarentur*. Gruterus. Est locus obscurior, nec video unde pendeat *hac conditione*, nisi legas cum Prisciano, *usus non esset*. Hac inquit Cicero conditione non usus esset redemtor alius, qua usus est Rabonius, ut scilicet ad diem dictam opere non perfecto nemo ei esset molestus. Nam Verres ceteros redemtores excluserat, qui eam diem nimis brevem operi præstituerat, tum in ejus potestatem ac arbitrium venire nolebant, a quo mirum in modum fuissent vexati æque ac pupillus, quia existimasset Verres unctum bolum sibi a redemtore alio, quam Rabonio, esse ereptum. Sic puto Cimmerias hujas loci nebulas esse discussas. *Nolebant* autem ex MSS. recepi. Est enim in Pall. omnibus, ipse quoque reperi in primo Francii. Nec veritus sum ex Prisciano, qui melioribus usus est libris, quam qui nunc supersunt, reponere, quod ex nostris codicibus exciderat, *non esset usus*. Sententia enim huic περικοπῇ sine his verbis non constat. *Gravius.*

94. Non-

y *alii* judicium. *male.*
z *ed. vet.* CCL. *alii* DLX.
a referre *Gronov. ex Ascon.*
b *Lamb.* Recit. nom. Rab. NOMINA RABONII.

ereptam prædam arbitraretur. 94 Nam quid argumentamur, quo ista pecunia pervenerit? fecit ipse y indicium. Primum cum vehementius cum eo D. Brutus contenderet, qui 95 de sua pecunia H-S z XL millia numeravit: (*t*) quod jam iste a ferre non poterat, opere addicto, prædibus acceptis, de H-S IↃLX millibus, remisit D. Bruto H-S ex millia, Hoc si aliena res esset, certe facere non potuisset. Deinde nummi numerati sunt Cornificio: quem 96 scribam suum fuisse negare non potest. Postremo ipsius (*u*) Rabonii tabulæ prædam illam istius fuisse clamant. b RECITA NOMINA RABONII.

c stetisse cum patr. *Lamb. bene.*

151 LVIII. HIC ETIAM priore actione Q. Hortensius pupillum Junium venisse prætextatum in vestrum conspectum, & c testes secum, patruo testimonium dicente, questus est: & me populariter agere, atque invidiam commovere, quod puerum producerem, clamitavit. Quid erat, Hortensi, tandem in illo pueto populare? quid invidiosum?

ASCONIUS.

(*t*) *Quod jam iste referre non poterat.*) Nimis enim erat invidiosum.

(*u*) *Rabonii tabulæ.*) In quibus scriptum est, ad Verrem pecuniam pervenisse, quam Rabonius tutor pupilli nomine dedit Verri, tanquam si ipse a pupillo acciperet.

---

94. *Nonne argumentamur.*) In Veneto exemplo *Nam quid.* forte *Nunquid*, verius. *Camerar.* Editio vetus & Pall. item mss. Hotomani, *Nonne arg.* pro quo maluisset, *Non n. arg.* Grut.

95. *De sua pecunia* H-S DXL *millia numeravit.*) Mendosus numerus. nam, si locatum opus est H-S. DLX millibus, ut supra constat, remittuntur autem Bruto H-S. CX. millia: relinquuntur, quæ Verri Brutus numeret, H-S. CDL millia. nec dubitare licet, quin ita sit legendum: aut pro, DLX millia quibus locatum est opus, reponendum, DCXL. ita quadrabunt omnia. *P. Manut. De sua pecunia* H-S. DIX *millia numeravit*, Ita Victorius: at Manutius DXI. *millia*: quam scripturam Lambinus retinuit. Ego Ant. Augustini conjecturam probo, qui CDL. *millia* legendum putat: sequitur enim, *de* H-S. DIX. *millibus remisit D. Bruto* H-S. CX. *millia*. Paullo post legerem, *quod jam iste facere non poterat opere addicto*: nam infra habet, *certe facere non potuisset*, pro *ferre*. Ursinus.

96. *Scribam suum.*) Scribæ, postremi ordinis, id est de plebe homines erant. inde ad equestrem ordinem, si a censoribus legerentur, aut in provincia ab imperatore suo, tamquam bene de rep. meriti, anulo aureo donarentur, adscendebant. id ex iis verbis, quæ sunt in Cluentiana, licet conjicere: *Persuasi, ut scribam jurati legerent eum, quem iidem isti censores ærarium reliquissent.* Nam inter ærarios nec senarores, nec equites Romani, sed homines de plebe referebantur: ut Asconius, aliique docent. *P. Manut.*

97. *Paulo*

sum? (x) Gracchi, credo, aut Saturnini, aut alicujus hominis ejusmodi produxeram filium, ut nomine ipso, & memoria patris, animos imperitæ multitudinis concitarem. P. Junii erat, hominis de plebe Romana, filius: P. CVII.
quem pater moriens tum tutoribus & propinquis, tum legibus, tum æquitati magistratuum, tum judiciis vestris commendandum putavit.

152 Hic istius scelerata locatione, nefarioque latrocinio, bonis patriis, fortunisque omnibus spoliatus venit in judicium: si nihil aliud, saltem, ut eum, cujus opera ipse multos annos est in sordibus, 97 paullo tamen obsoletius vestitum videret. Itaque tibi, Hortensi, non illius ætas, sed causa: non vestitus, sed fortuna, popularis videbatur. neque te tam commovebat, quod ille cum toga prætexta, quam quod (y) 98 sine bulla venerat. vestitus enim neminem commovebat is, quem illi mos & jus ingenuitatis dabat. quod ornamentum pueritiæ pater dederat, indicium atque insigne fortunæ, hoc ab isto prædone ereptum esse, graviter & acerbe homines ferebant.

153 Neque erant hæ lacrimæ populares magis, quam nostræ, quam tuæ, Q. Hortensi; quam horum, qui sententiam laturi

ASCONIUS.

(x) *Gracchi credo, aut Saturnini.*) Seditiosorum tribunorum pl.
(y) *Sine bulla.*) Simul cum prætexta etiam bulla suspendi in collo infantibus ingenuis solet aurea, libertinis scortea, quasi bullientis aquæ, sinus communiens pectusque puerile.

97. *Paullo tamen obsoletius vestitum.*) *Paulo tandem*, apertius legeretur, hoc sensu, qui antea splendide magnificeque vestiebatur. Erat enim Verres atratus in judicio cum liberis & cognaris; ut erat consuetudo. Quamquam *tamen*, pro *tandem* frequenter a Cicerone usurpari supra docuimus. Et *obsoletius vestiri*, antiqua loquutio est, pro *detrita & sordida veste indutum esse*, ut in Rullia-na: *Vestitus obsoletior*, & apud Livium libro XXVII. ubi de M. Livio loquitur, *Erat*, inquit, *veste obsoleta, capilloque & barba promissa*. Hotom. *Paullo tamen obsoletius vestitum videret*, Vetustissimus, atque idem optimus liber pro *paullo* habet *aliquando*, sive illud *aliquanto* sit *t.* in *d.* a librariis, ut sæpe fit, murato. *Ursin.*

98. *Sine bulla venerat.*) *Aurea bulla* ornamentum puerorum erat ingenuorum, quorum patres equo meruissent. in cordis figuram formata, quam ante pectus gestabant: de qua Macrobius pluribus verbis commemorat libro Saturn. primo: Plutarchus in Romulo, & Plinius lib. XXXIII. Titus quidem Livius libro Decadis III. sexto sic scribit, *Aurum, argentumque, æs signatum omnes Senatores crastina die in publicum conferamus: ita ut annulos sibi quisque & conjugi, & liberis. & filio bullam relinquant.* Hotom.

99. A *signo*

turi sunt : ideo, quod communis est causa, commune periculum; communi præsidio talis improbitas, tamquam aliquod incendium, restinguenda est. habemus enim liberos parvos. incertum est, quam longa nostrum cujusque vita futura sit. consulere vivi ac prospicere debemus, ut illorum solitudo & pueritia quam firmissimo præsidio munita sit. Quis est enim, qui tueri possit liberum nostrorum pueritiam contra improbitatem magistratuum? Mater, credo. scilicet magno præsidio fuit Anniæ pupillæ mater, fœmina primaria: minus, illa deos hominesque implorante, iste infanti pupillæ fortunas patrias ademit. Tutoresne defenderent? perfacile vero apud istiusmodi prætorem, a quo M. Marcelli tutoris, in causa pupilli Junii, & oratio, & voluntas, & auctoritas repudiata est,

154 LIX. QUÆRIMUS etiam, quid iste in ultima Phrygia,
P. B. quid in extremis Pamphiliæ partibus fecerit? qualis in bello prædonum prædo ipse fuerit, qui in foro populi Romani pirata nefarius reperiatur? (z) Dubitamus, quid iste in hostium præda molitus sit, qui manubias sibi tantas (a) ex L. Metelli manubiis fecerit? qui majore pecunia quattuor columnas dealbandas, quam ille omnes ædificandas locaverit? exspectemus, quid dicant ex Sicilia testes? Quis umquam templum illud adspexit, quin avaritiæ tuæ, quin injuriæ, quin audaciæ testis esset? Quis (b) a signo Vertumni in circum maximum venit, quin is

ASCONIUS.

(z) *Dubitamus, quid iste in hostium præda molitus sit.*) Scilicet, cum piratarum navem cepit & prædam omnem ad se avertit.

(a) *Ex L. Metelli manubiis.*) Ex æde Castoris, quam de manubiis L. Metellus extruxerat: qui Metellus, subactis Dalmatis, Dalmaticus appellatus est. *Manubiæ* autem sunt præda Imperatoris pro portione de hostibus capta.

(b) *A signo Vortumni in circum maximum.*) Signum Vortumni in ultimo vico Thurario est, sub basilicæ angulo flectentibus se ad postremam dexteram partem. *Vortumnus* autem Deus invertendarum rerum est, id est, mercaturæ. Circus autem maximus est idem, in quo nunc Circenses spectantur.

99. *A signo vertumni.*) Hic præesse creditus est contrahendis permutandisque rebus: unde *Vertumni* nomen reperisse arbitror. non, quo mentes hominum & cogitationes verteret, ut nonnulli putant, sed, quia vertendis rebus præesset. Sed de *Vertumni* signo, quod in vico Thusco fuisse traditur, extat elegia Propertii perelegans, in lib. Elegiarum III. quam vide omnino. Ex vico autem Thusco in circum maximum, ubi ludi committebantur, iter est:

is d in unoquoque gradu de avaritia tua commoneretur? (c) d *Grav.& alii delent.*
quam tu viam tensarum, atque pompæ ejusmodi exegisti, in
ut tu ipse illa ire non audeas. Te putet quisquam, cum ab
Italia freto disjunctus esses, sociis temperasse? qui ædem
Castoris, testem furtorum tuorum esse volueris: quam e e populi *Priscian.*
populus Romanus quotidie, judices etiam tum, cum de te
sententiam ferrent, viderent?

LX. [1] ATQUE ETIAM judicium in prætura publicum 155
exercuit. non enim prætereundum est ne id quidem. petita multa est apud istum prætorem a Q. Opimio: qui adductus est in judicium, verbo, quod, cum esset tribunus plebis, (*d*)[2] intercessit contra legem Corneliam: f re, quod f *re abest a quibusd. edd.*
in tribunatu dixisset (*e*) contra alicujus hominis nobilis voluntatem. De quo judicio si velim dicere omnia, multi

appel-

ASCONIUS.

(*c*) *Quam tu viam thensarum, atque pompa ejusmodi exegisti.*) Sic exegisti. *Exigere viam* dicuntur magistratus, cum viciniam cogunt munire quam diligentissime sumptu facto. *Thensa* autem sunt sacra vehicula. *Pompa* ordinum & hostiarum. *Thensas* alii a divinitate dici putant: alii, quod ante ipsas lora tenduntur, quæ gaudent manu tenere & tangere, qui eas deducunt. *Orbita* autem duas res significat. nam *orbita* & rota ipsa intelligitur, & vestigium rotæ in molli solo.

(*d*) *Intercessisset contra legem Corneliam.*) Ut tribuni pl. aliorum quoque magistratuum capessendorum potestatem haberent. Persuasisse dicitur hanc legem Opimius.

(*e*) *Contra alicujus hominis nobilis voluntatem.*) Catulum significat, qui tunc princeps fuit Sullanæ factionis.

---

est. quod (quia per illud iter deferri dii in thensis solebant, in quorum honorem ludi dabantur, quemadmodum ex lib. Accusat. quinto intelligimus) Ædiles curabant, quibus commissa erat ludorum procuratio. Significat igitur Verrem, cum ludis præesset, quæstum ex ejus viæ curatione fecisse. Fieri autem quæstus poterat a viarum curatoribus, cum aut nequis viam facere cogeretur pecuniam dabat, aut id quod factum esset, ne improbaretur. Idem libro Accusat. v. *Omnesque dii qui vehiculis thensarum solennes cœtus ludorum initis, quorum iter iste ad suum quæstum, non ad religionum dignitatem faciendum exigendumque curavit.* Hotom.

1. *Atque etiam judicium.*) Vetus liber *atqui*, paullo post, pro *re* Priscianus legit, *re vera*. Ursinus

2. *Intercessit contra legem Corneliam.*) Non, ne ferretur, quæ lata jam erat ab ipso Sulla, sed, ut lex C. Cottæ tribuni pl. de restituenda tribunis pl. aliorum quoque capessendorum magistratuum potestate, quam Cornelia lex ademerat, ferretur est igitur, *intercessisset contra legem Corneliam*, opposuisset se legi Corneliæ, ut, ea abrogata, Aurelia C. Cottæ ferretur. *P. Manut.*

3. *Anim-*

g *alii non habent tres voces seqq.* appellandi, lædendique sunt: quod mihi non est necesse. tantum dicam, (*f*) paucos homines, g ut levissime dicam, arrogantes, hoc adjutore, Q. Opimium per ludum & jocum fortunis omnibus evertisse.

156 Is mihi etiam queritur, quod a nobis, ɪx solis diebus, prima actio sui judicii transacta sit: cum apud ipsum tribus horis Q. Opimius, senator populi Romani, bona, fortunas, ornamenta omnia amiserit? cujus propter indignitatem judicii, sæpissime est actum in senatu, ut genus hoc totum
P. CVIII. multarum ac judiciorum ejusmodi tolleretur. Jam vero in bonis Q. Opimii vendendis, quas iste prædas, quam aperte, quam improbe fecerit, longum est dicere. Hoc dico, nisi vobis id hominum honestissimorum tabulis planum fecero, fingi a me hoc totum temporis causa putatote. Jam qui ex calamitate senatoris populi Romani, cum prætor judicio
157 ejus præfuisset, spolia domum suam referre, & (*g*) manubias detrahere conatus k est; is ullam ab sese calamitatem
k *alii* fit, poterit deprecari?

i Judices *Manut.* LXI. (*h*) NAM DE subsortitione illa Juniana i judicum nihil dico. Quid enim? contra tabulas, quas tu protulisti, audeam dicere? difficile est. Non enim me tua solum, & judicum auctoritas, sed etiam 3 annulus aureus scribæ tui deterret.

ASCONIUS.

(*f*) *Paucos homines, ut levissime dicam, arrogantes.*) Catulum, Hortensium, Curionemque significat.

(*g*) *Manubias detrahere conatus sit.*) Spolia quæsita de vivo hoste nobili per deditionem *manubias* veteres dicebant: & erat imperatorum hæc præda, ex qua, quod vellent, facerent.

(*h*) *Nam de subsortitione illa Juniana, judices, nihil dico.*) Sortitus erat judices prætor Verres in judicio, quo Oppianicus accusatus est a Cluentio. rejectione utrinque facta, subsortitus est in eorum locum Verres, ut mos est, alios. damnato Oppianico, cum in invidia res esset, quod pecunia reus videretur oppressus; & princeps illorum judicum damnatus esset Junius, quod diceretur alios supposuisse, qui reum damnarent, non eos, quos prætor fuerat subsortitus: etiam Verres ipse, ut hæc invidia adversus Junium vera videretur, sustulit, quos in suis tabulis habebat, & alios in litura scripsit, & obsignavit annulo non solum suo, sed etiam scribæ sui, quem furtorum participem suorum & divitem fecerat, & annulo donaverat aureo.

---

3. *Annulus.*) Quo tabulas corruptas obsignaverat. lib. III. *Hinc ille annulus aureus, quo scribam tuum in concione donasti.* Ibidem: *Scriba tuus annulo aureo suo, quem ex his rebus invenit, ista te ratione uti non sinet.* Idem significat lib. II. cum ait: *Et eos in concione annulis aureis donabas.* P. Manut.

4. *Cu-*

deterret. Non dicam id, quod probare difficile est: hoc dicam, quod ostendam, multos ex te viros primarios audisse, cum diceres, ignosci tibi oportere, quod falsum codicem protuleris. nam, qua invidia C. Junius k conflagrarat, ea, nisi providisses, tibi ipsi tum pereundum fuisse. k *alii* conflagravit.

Hoc modo iste sibi & saluti suæ prospicere didicit, referendo in tabulas & privatas & publicas, quod gestum non esset: tollendo, quod esset, & semper aliquid demendo, mutando, 4 curando ne litura appareat, interpolando. Eo enim usque progreditur, ut ne defensionem quidem maleficiorum suorum sine aliis maleficiis reperire l posset. (*i*) Ejusdemmodi sortitionem homo amentissimus suorum quoque judicum fore putavit 5 per sodalem suum, (*k*) Q. Curtium, judicem quæstionis: cui nisi ego vi populi, & hominum clamore atque convitio restitissem: (*l*) 6 ex 138 l *alii* possit.

ASCONIUS.

(*i*) *Ejusdem modi subsortitionem homo amentissimus suorum quoque judicum fore putavit.*) Obscurus locus. sed, ut opinor, hic sensus est: Putavit, inquit, Verres eodem loco supponi potuisse judices, qui se corrupti absolverent, quemadmodum suppositi erant, qui Oppianicum condemnarant. nam Q. Curtius, sodalis ejus, judex quæstionis, subsortiebatur in locum rejectorum, quos iste redemerat, improbos judices, quibus ad venales sententias proferendas ultimo die subjectis uteretur. Facile autem pro veris judicibus improbi supponi poterant volente hoc judice quæstionis, & illis patientibus, qui veri judices erant: quia nisi citati non considebant: & grave onus erat, & incommodum, judicare.

(*k*) *Q. Curtium judicem quæstionis.*) Apparet hunc post hoc factum a Cicerone esse rejectum convitio populi, qui in corona aderat.

4. *Curando ne litura appareat, interpolando.*) Lipsius noster lib. I. Variorum cap. 20. ejicit, ceu cujuspiam nugatoris verba, totum istud, *curando ne litura appareat;* tanto quidem confidentius quod hujus nihil exstet item apud Nonium in *Interpolare.* mihi tanta non est audacia. ut ideo deleam. imo multa habent, quibus auditor capiatur: servantque alioqui & Pall. & olim cusi *Grut.*

5. *Per sodalem suum Q. Curtium.*) *Sodales* dicuntur ejusdem imperii provincialis ministri, & adjutores; ut supra, *Nam ille quoque sodalis istius erat in hoc morbo.* ut hujus Q. Curtii sodalem fuisse, dum Cn. Dolabellæ vel Legatus, vel Proquæstor esset, appareat. Nam infra sic scribit, *Hinc ratio cum Q. & Cn. Posthumiis, Curtiis, multis nominibus, &c.* Horomannus. Hic fortasse *Q. Curtius* est: qui cum *M. Silano, & Cn. Domitio*, quorum in sequenti libro meminit, monetæ cudendæ curator ærea numismata & argentea, quæ cum ipsius nomine circumferuntur, signavit. *Ursinus.*

6. Ex

m alii vestra. P. B. n innuerat Lamb.

(l) 6 ex hac decuria m nostra, (m) 7 cujus mihi copiam quam largissime factam oportebat, 8 erepta esset 9 facultas eorum, (n) quos iste n annuerat, in suum consilium (o) sine causa subsortiebatur. * * *

Multa desunt.

ASCONIUS.

(l) *Ex hac decuria nostra.*) *Decuriam* modo ordinem, ac per hoc ex vobis: quia honestiorum *decuria*, inferiorum *centuria* dicebantur.

(m) *Cujus mihi potestatem largissimam fieri oportebat.*) Quæ scilicet non fieret, si pro vobis alii subjicerentur.

(n) *Quos iste annuerat.*) Quasi diceret, suggereret.

(o) *Sine causa.*) Non rejectis scilicet iis, in quorum locum alios subsortiebatur. hoc est, unoquoque vestrum nobis manente, neque rejecto.

---

6. *Ex hac decuria nostra.*) Decuria nihil erat nisi tabula, in qua judicum nomina scribebantur, quæ aliter album dicebatur, ut docuit Casaubon. ad Suet. Aug. 32. Quamvis vero hoc tempore tantum ex Senatu legerentur judices, in tres tamen decurias fuerunt distincti. Alia vero decuria erat alia honestior, ut idem Casaubonus in loco laudato ostendit. Itaque videtur innuere hanc decuriam, quam nostram vocat, fuisse honestissimam & viris integerrimis refertam. *Gravius.*

7. *Cujus mihi copiam quam largissime factam oportebat.*) Vetus liber, *cujus mihi potestatem quam largissimam fieri oportebat*: & *quos iste annuerat*, pro, *cum is annuerat.* Ursin.

8. *Erepta esset facultas eorum, quos iste annuerat.*) Veneti, *Eorum cum is annuerat*. Sed Asconium *quos* apparet legisse, ut forte verum sit, *quos cum iste annuerat &c.* Camerar.

9. *Facultas eorum quos iste annuerat.*) Victorius habet, item Paulus Manutius, *bonorum, cum is annuerat, aut cum iis, quos iste annuit.* Lambinus *facultas bonorum cum eos quibus iste innuerat* præter mss. & olim vulgatos; quorum illi nihil abeunt a nostro: hi tantum, quod expresserint, *adnumerat.* Grut.

ACCU-

ACCUSATIONIS IN C. VERREM, LIBER SECUNDUS, DE JURISDICTIONE SICILIENSI, ORATIO SEPTIMA.

ARGUMENTUM.

HÆc sine dubio ad accusationem propositi criminis spectat oratio. nam in superiore anteacta res sunt expesita, quæ quia magis adjuvant accusationem, quam ipsæ sint principales, in unum librum coacta sunt judicio Ciceronis cursim enumerantis, quæ Verres Quæstor, quæ pro Quæstore, quæ Legatus, denique Prætor urbanus admiserit. ubi ventum est ad causam ipsam, & Siciliensia crimina, quatuor libros edidit, unum de jurisdictione, alterum de frumento, tertium de signis, quartum de suppliciis: in qua distributione non ordo temporis, sed facinorum genera & momenta servata sunt. Incipit autem à laude Siciliæ, & egreditur ad crimen Dionis, deinde Sosippi, & Epicratis. Sed de jure Siculorum everso frustra quidam Ciceronem reprehendunt, quod non inde cœperit: cum superiora crimina non egeant ejusmodi tractatu, qui ad sequentia pertinet: & oratoris consilio à magnis iisdemque clarioribus sumendum esset exordium. itaque post hoc, duo criminum genera persequitur ad extremum, primum de Heraclio, de expressis honoribus ab invitis, de Epicrate Bideno, deque rebus capitalibus, ubi de Sopatre, de Sthenio: quæ omnia sunt de jure dicundo. alterum de senatoribus, de sacerdotibus, de Censoribus pretio à Verre factis, de collatione in statuas, de publicanorum cum Verre convenientia in furtis, de tabulis Carpinatii pecunias Verris extraordinarias continentibus. Genus causæ in omnibus Verrinarum libris admirabile. status principaliter conjectura. Asconius.

a aliquo modo *non habet Grav.*

MULTA mihi necessario, judices, prætermittenda sunt; [1] ut possim a aliquo modo aliquando de iis rebus, quæ meæ fidei commissæ sunt, dicere. recepi enim causam Siciliæ. (*a*) ea me ad hoc negotium provincia attraxit. Ego tamen hoc onere suscepto, & recepta causa Siciliensi, amplexus animo sum aliquanto amplius. suscepi enim causam totius ordinis: suscepi causam populi Romani, b quod putabam tum denique recte judicari posse, si non modo reus improbus adduceretur; sed etiam diligens & firmus accusator ad judicium veniret.

b quam *Hotom.*

2 Quo mihi maturius ad Siciliæ causam veniendum est, relictis ceteris ejus furtis ac flagitiis, ut & viribus quam integerrimis agere, & ad dicendum temporis satis habere possim. Atque adeo, antequam de incommodis Siciliæ dico, pauca mihi videntur esse de provinciæ dignitate, vetustate, utilitate dicenda. Nam cum omnium sociorum provinciarumque rationem diligenter habere debetis, tum præcipue Siciliæ, judices, plurimis justissimisque de causis: primum quod omnium nationum exterarum (*b*) [2] princeps Sicilia se ad amicitiam fidemque populi Romani applicuit: prima omnium, id quod ornamentum imperii est, provincia est appellata: prima do-

ASCONIUS.

(*a*) (*EA me ad hoc negotium provincia attraxit.*) Hoc vero plus est, quam quod in Divinatione dixit, *suscepi causam reip.*

(*b*) *Princeps Sicilia.*) Tum cum Messana civitas seditione divisa auxilium contra Hieronem per legatos à populo Romano petiit: quod initium fuit discordiæ.

1 *UT possim aliquo modo.*) *Aliquando* omnes prope alii, & ita sine controversia corrigendum. *Hotom.* In Venetis *aliquando* omittitur, & sane de scriptura corruptiore, & cum utrumque a librariis legeretur, ita in orationis contextum irrepsisse videri possit. *Camer. Ut possim aliquo modo aliquando de his &c.*) Revocavi editionum exoletarum scripturam, Palatinis nostris confirmatam, item codice Joannis Matalii Metelli, quo usus fuerat Gulielmius. posteriores vel *aliquando*, vel *aliquo modo* abjecerant; non recte, mea quidem sententia. *Grut.*

2. *Princeps Sicilia se ad amicitiam.*) Prima fuit Siciliæ civitas Messana: quæ, quod ab Hierone Syracusanorum duce, qui postea Rex fuit, oppugnaretur, partim a Carthaginensibus: partim a Romanis auxilium petiit, missoque Appio Claudio urbem tradidit: Carthaginensium duce, quem in arcem ante adventum Appii receperant, ex urbe pulso. Polybius. *Hotom.*

3. Quæ

docuit majores nostros, quam præclarum esset exteris gentibus imperare: sola fuit ea fide benivolentiaque erga populum Romanum, ut civitates ejus insulæ, [3] quæ semel in amicitiam nostram venissent, (c) numquam postea deficerent: pleræque autem, & maxime illustres (d) in amicitia perpetuo manerent. Itaque majoribus [c] nostris [4] in Africam ex hac provincia gradus imperii factus est. neque enim tam facile opes Carthaginis tantæ concidissent, nisi illud & rei frumentariæ subsidium, & receptaculum classibus nostris pateret.

P. B.

3

c *alii non habent* nostris.

II. QVARE P. Africanus, Carthagine deleta, Siculorum urbes (e) signis monumentisque pulcherrimis exornavit: ut, quos victoria populi Romani maxime lætari arbitrabatur, apud eos monumenta victoriæ plurima collocaret. (f) Denique ille ipse M. Marcellus, cujus in Sicilia virtutem hostes, misericordiam victi, [d] fidemque ceteri Siculi perspexerunt, non solum sociis in eo bello consuluit, verum etiam superatis hostibus temperavit urbem pulcherrimam, Syracusas, (g) quæ cum manu munitissima esset, tum loci natura, terra ac mari claudebatur, (h) cum vi consilioque cepisset; non solum incolumem passus

4

d fidem *M.S.*

ASCONIUS.

(c) *Nunquam postea deficerent.*) Apparet, quia post societates & amicitiam firmatam nihil tale commiserant.

(d) *In amicitia perpetua manerent.* Quæ nunquam defecerant.

(e) *Signis monumentisque pulcherrimis.*) Præparatio ad librum de signis.

(f) *Denique ille ipse M. Marcellus.* Hic imperator cum esset, vicit, cepitque Syracusas, & victis pepercit.

(g) *Quæ cum manu munitissima esset.*) Ne quis diceret; non fuit quod timeret.

(h) *Cum vi consilioque cepisset.*) Ne quis diceret, non potuit hostium urbem Syracusas.

---

3. *Quæ semel in amicitiam nostram venissent,*) Gabriel Faernus pro *venissent*, legebat *redissent*, nullis veteribus libris auctoribus; sed conjectura tantum ductus. intelligendum autem, ut opinor, de septemdecim illis civitatibus, de quibus in lib. VI. *Nos* (inquit) *in septemdecim populis Siciliæ non eramus: nos semper in omnibus Punicis Siciliensibusque bellis amicitiam fidemque populi Romani secuti sumus.* Ursinus.

4. *In Africam ex hac provincia gradus Imperii factus est.*) Pulsis ex Sicilia Pœnis, pacataque provincia, populus Romanus duce Attilio Regulo, primum in Africam belli terrorem convertit, & paucis diebus Clypeam civitatem maritimam, itemque amplius CCC. castella subjugavit. Polybius, Strabo, alii. *Hotom.*

passus est esse, sed ita reliquit ornatam, ut esset idem monumentum victoriæ, mansuetudinis, continentiæ: cum homines viderent, & quid expugnasset, & quibus pepercisset, & quæ reliquisset. tantum ille honorem Siciliæ habendum putavit, ut ne hostium quidem urbem ex sociorum insula tollendam arbitraretur.

5 Itaque ad omnes res Sicilia provincia semper usi sumus, ut, quidquid ex sese posset efferre, id non apud e eos nasci, sed domi nostræ conditum f putaremus. (*i*) Quando illa frumentum, quod deberet, non ad diem dedit? quando id, quod opus esse putaret, non ultro pollicita est? quando id, quod imperaretur, recusavit? Itaque ille M. Cato Sapiens 5 cellam penariam reipublicæ nostræ; nutricem plebis Romanæ, Siciliam nominavit. Nos vero experti sumus, (*k*) Italico maximo difficillimoque bello, Siciliam nobis non pro penaria cella, sed pro ærario illo majorum vetere, ac referto fuisse. nam sine ullo sumtu nostro, 6 coriis, tunicis, frumentoque suppeditato, maximos exercitus nostros vestivit, armavit.

e nos ed. V. G.
f jam put. Grav. & MS.
R. CX.

6 III. QUID ILLA, (*l*) quæ forsitan ne sentimus quidem,

ASCONIUS.

(*i*) *Quando illa frumentum.*) Omne genus pensitationis in hoc capire positum est, canonis, oblationis, indictionis.

(*k*) *Italico bello.*) Sociali.

(*l*) *Quæ forsitan ne sentimus quidem judices.*) Quædam commoda ita, ut non sentiantur, alia consequuntur, ut sanitatem integritas virium. sentimus autem, si illa subtrahantur: cujusmodi est, quod nunc dicit, negotiatores Romani lucra faciunt, & locupletes sunt de opportunitate Siciliæ.

---

5. *Cellam penariam.*) Polybius de Sicilia: καλεῖ δ' αὐτὴν ταμιεῖον τῆς Ῥώμης &c. Strabo lib. VI. διὸ καὶ καλοῦσιν αὐτὴν ταμιεῖον τῆς Ῥώμης. κομίζεται γὰρ τὰ γιγνόμενα πάντα, πλὴν ὀλίγων τῶν αὐτόθι ἀναλισκομένων δεῦρο ταῦτα δ' ἐστὶν, οὐχ οἱ καρποὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ βοσκήματα καὶ δέρματα, καὶ ἔρια, καὶ τὰ τοιαῦτα. *Ursinus.*

6. *Coriis, tunicis, frumentoque.*) Conjicit Gulielmius *coritis*. minus dextre. neque enim admodum utebantur eo genere telorum Romani. & *coria* sunt quæ adhibebantur ad tabernacula. decepit eum puto, quod sequeretur, *vestivit*, *aluit*, *armavit*. at armat etiam qui pelles præbet, tueturque cum contra injuriam aeris, tum contra tela hostium in oppugnatione urbium &c. *Gruterus*. Itane vero? *coritus* est teli genus? Si Lambinus ita aberrasset, haud impune, credo, tulisset. Est enim *coritus* theca arcus, ut clarissime patet ex illo Homeri, Odyss. Φ. vs. 54.

Ἔνθεν ὀρεξαμένη ἀπὸ πασσάλου αἴνυτο τόξον,
Αὐτῷ γωρυτῷ, ὅς οἱ περίκειτο φαεινός.

Quem

dem, judices, quanta sunt? quod g multis locupletioribus civibus utimur? quod habent propinquam, fidelem, fructuosamque provinciam, quo facile excurrant? ubi libenter negotium gerant? quos illa partim mercibus suppeditandis cum quæstu compendioque dimittit: partim retinet, ut arare, ut pascere, ut negotiari libeat, ut denique sedes ac domicilium collocare. quod commodum 7 non mediocre populi Romani est; tantum civium h Romanorum numerum, tam prope ab domo, tam bonis fructuosisque rebus detineri.

g mult Naug. & Lamb.

h M.S. non habet Roman.

Et quoniam quasi quædam prædia populi Romani sunt, vectigalia nostra atque provinciæ: quemadmodum propinquis vos vestris prædiis maxime delectamini; sic populo Romano jucunda suburbanitas est hujusce provinciæ. Jam vero hominum ipsorum, judices, ea patientia, virtus frugalitasque est, ut proxime ad nostram disciplinam (*m*) illam veterem, (*n*) non i ad hanc, quæ nunc k increbruit, videantur accedere. nihil ceterorum simile Græcorum, nulla desidia nulla luxuria: contra summus labor in publicis privatisque rebus, summa parsimonia, summa diligentia. Sic porro nostros homines diligunt, ut his solis (*o*) neque publicanus neque negotiator odio sit. 7

i alii delent ad. k alii increbuit.

Magistratuum autem nostrorum injurias ita multorum tulerunt, ut numquam ante hoc tempus ad (*p*) aram legum præsidiumque vestrum (*q*) publico consilio l confugerint. (*r*) tametsi & illum annum pertulerant, qui sic eos affli- 8

l edd. vett. confugerent

ASCONIUS.

(*m*) *Illam veterem*, Bonam consuetudinem.
(*n*) *Non hanc, quæ nunc increbuit.*) Malam.
(*o*) *Neque publicanus, neque negotiator.*) Odiosissima hæc sunt Romanorum hominum per provincias nomina.
(*p*) *Aram legum.*) Tribunal prætoris, ac subsellia judicum.
(*q*) *Publico consilio.*) Quia non potest negari, fuisse illos accusatores M. Lepidi: addidit, *publico consilio*: quasi illud non omnes tunc fecerint.
(*r*) *Tametsi illum annum.*) M. Lepidi prætoris, qui accusari cœperat a duobus Metellis, Celere & Nepote: qui cum legibus interrogassent, victi ejus apud populum gratia destiterunt.

Quem locum & alia eò facientia jam olim protuli ad Ovid. Tristium Lib. V. 7. 15. *Verburg.*

7. *Non mediocre populi Ro. est; tantum civium Romanorum numerum &c.*) Metelli liber *non mediocre Reip. est; tant. civium numerum*, sine illo *Romanorum*, non placet: elegantius enim vox ea abesset retento *populi Rom.* quomodo expressere Pall. & edd. cæteræ. *Grut.*

 8. Sed

afflixerat,[p] ut salvi esse non possent, nisi C. Marcellus quasi aliquo fato venisset, (s) ut bis ex eadem familia salus Siciliæ constitueretur, (t) & [m] postea M. Antonii infinitum illud imperium senserant. [8] Sic a majoribus suis acceperant, tanta populi Romani in Siculos esse beneficia, ut etiam injurias nostrorum hominum perferendas putarent.

P. B.
m alii post. alii postquam.

9 (u) In neminem civitates ante hunc testimonium publice dixerunt. Hunc denique ipsum pertulissent, si humano modo, si usitato more, si denique uno aliquo in genere peccasset. sed cum perferre non possent luxuriem, crudelitatem, avaritiam, superbiam: cum omnia sua commoda, jura, beneficia senatus populique Romani, unius scelere ac libidine perdidissent: hoc statuerunt, aut istius injurias per vos ulcisci & persequi; aut, si vobis indigni essent visi, quibus opem auxiliumque ferretis, urbes ac sedes suas [n] relinquere, quandoquidem [o] agros jam ante istius injuriis exagitati reliquissent.

n ita Lamb. alii relinquerent.
q agros abest a vett. edd.

IV. Hoc consilio a L. Metello legationes uni-
10 versæ petiverunt, ut quamprimum isti succederet. Hoc animo toties apud patronos de suis miseriis deplorarunt. Hoc commoti dolore, (x) postulata consulibus, quæ non postulata, sed in istum crimina viderentur esse, ediderunt. Fecerunt etiam, ut me, cujus fidem continentiamque cognoverant, prope de vitæ meæ statu, dolore ac lacrymis

ASCONIUS.

(s) *Ut bis ex ea familia.*) Semel, quod proavus conservavit victor Syracusas: iterum, hic pronepos, magistratu suo Siculos recreavit.

(t) *Et postea M. Antonii.* Hic est M. Antonius, qui gratia Cottæ consulis, & Cethegi factione in senatu, curationem infinitam nactus totius oræ maritimæ, Siciliam & provincias omnes depopulatus est, & ad postremum inferens Cretensibus bellum, morbo interiit.

(u) *In neminem ante hunc.*) Recte: quia Lepidus legibus tantum interrogatus, necdum etiam cœperat accusari.

(x) *Postulata consulibus, quæ non postulata.* Ne ipse in Verrem concitasse Siculos videatur, voluntatem eorum contra Verrem cum multis aliis rebus esse monstratam dicit: tum etiam quia petitiones ad senatum per legatos Siculi tales miserunt, ut non tam beneficia postulare, quam hujus injurias describere viderentur, ut puta cum petunt, ne rei fiant absentes, quia Sthenius apud Verrem hoc passus fuerat: & alia hujusmodi.

8. *Sed sic a majoribus suis acceperant.*) Ita legendum videtur, cum in vulgatis desit *sed.* Ursinus.

9. *Gra-*

mis suis deducerent, ut ego istum accusatem : (y) a quo mea longissimè ratio voluntasque abhorrebat, Quamquam in hac causa multo plures partes mihi defensionis quam accusationis suscepisse videor.

Postremo homines ex tota provincia nobilissimi, primique, (z) publice privatimque venerunt. 9 gravissima atque honestissima quæque civitas vehementissime suas injurias persecuta est. (a) At quemadmodum, judices, venerunt? videor enim mihi liberius apud vos jam pro Siculis loqui debere, quam forsitan ipsi velint. (b) saluti enim eorum potius consulam, quam voluntati. 10 Ecquem existimatis umquam ulla in provincia reum absentem contra inquisitionem accusatoris, tantis opibus, tanta cupiditate esse defensum? (c) Quæstores utriusque provinciæ, qui illo prætore fuerant, cum fascibus mihi (d) præsto fuerunt. 11 P.CXI.

Hi porro, qui successerunt, vehementer istius cupidi, liberaliter ex istius cibariis tractati, non minus acres contra me 12

ASCONIUS.

(y) *A quo mea longissime ratio.*) *A quo*, a qua re, a quo negotio, accusationis scilicet.

(z) *Publice. privateque.*) Aut legati, aut suas injurias persequentes.

(a) *At quemadmodum judices venerint.*) Obscurus sensus, & per hyperbaton cum parenthesi figura, & novo modo, in sententia magis, quam in verbis explicatur. est enim sensus hic: at quemadmodum judices venerint, id est, quam animose contra Verrem, ex hoc cognoscite. & docet, quoties deterriti, & per quos, & quibus minis, accusandi tamen Verris non deposuerint voluntatem.

(b) *Saluti enim potius illorum consulam, quam voluntati.*) Hoc ideo, quia contra Metellum dicturus est Siciliæ nunc prætorem.

(c) *Quæstores utriusque provinciæ.*) Duos quæstores habet Sicilia, Lilybætanum & Syracusanum. nam prætori una provincia est, quæstori duæ.

(d) *Præsto fuerunt.*) Ut impedirent scilicet meam inquisitionem. sequitur enim, *non minus acres contra me fuerunt*. apparet, cum triennio Siciliam tenuerit unus Verres, quæstores tamen per annos singulos huic esse mutatos.

---

9. *Gravissima atque honestissima quæque civitas.*) Est a Pall. & olim editis. nam Lambinus *atque amplissima*. non erat necesse. nam & sic infra cap. 17. f. *imponatur honesta civitati &c.* Gruter.

10. *Ecquem existimatis unquam ulla in provincia absentem.*) Vetus codex, *Et quem existimatis unquam* &c. Idque perpetuo, quamobrem visum est adnorare. Vergilius & *quisquam* pro *ecquis* usurpare videtur, *Et quisquam numen Junonis adorat*, quamquam Linacer ibi & pro εἶτα exponat, *Nannius*.

p in aliis deest una.
q sit sui stud. Lamb. e conject.
r alii decrevissent.
s legationem.
t dicerent ad.

me fuerunt. Videre, quid potuerit, qui quatuor in p una
provincia quæstores, studiosissimos defensores propugna-
toresque habuerit: (e) prætorem vero, cohortemque to-
tam q sic studiosam, ut facile appareret, non tam illis Si-
ciliam, quam inanem offenderant, quam Verrem ipsum,
qui plenus decesserat, provinciam fuisse. Minari Siculis,
si r decressent legationes, quæ contra istum t dicerent: mi-
nari, si qui essent profecti: aliis, si laudarent, benignissime
promittere: gravissimos privatarum rerum testes, quibus nos
11 præsentibus denuntiavimus, eos vi custodiisque retinere.
V. QUÆ CUM omnia facta sint, tamen unam solam
13 scitote esse civitatem Mamertinam, quæ publice legatos,
qui istum laudarent, miserit. Ejus autem legationis prin-
cipem, t civitatis nobilissimum, u C. Hejum, juratum
dicere audistis: isti navem onerariam maximam Messanæ
esse, publice coactis operis, ædificatam. idemque Ma-
mertinorum legatus, istius laudator, non solum istum bo-
na sua, verum etiam sacra deosque penates a majoribus
traditos, ex ædibus suis eripuisse dixit. Præclara laudatio,
cum duabus in rebus legatorum (f) una opera consumitur,
(g) in laudando atque x repetendo. Atque ea ipsa civitas
(h) qua ratione illi amica sit, dicetur certo loco. reperie-
tis enim, quæ causæ benivolentiæ sint Mamertinis erga i-
stum, eas ipsas causas satis justas esse damnationis. (i)
Alia civitas nulla, judices, publico consilio laudat.

t civitatis Gul. delet. u civem C. idem, & Lamb.
x in sepet. Lamb.

(k) Vis

ASCONIUS.

(e) *Pratorem vero.*) Ipsum Metellum, successorem Verris.
(f) *Una opera.*) Quod Romam venerunt; aut quod processerunt in conspectum judicum.
(g) *In laudando, atque repetendo.*) Accusando repetundarum.
(h) *Qua ratione isti amica sit.*) Ob remissa munera, societatemque prædarum.
(i) *Alia civitas nulla, judices, publico consilio.*) Scilicet laudant aliæ, sed non publico consilio, per privatos testes: supra enim dixit, *præter quas civitates*, Mamertinam scilicet, & Syracusanam.

---

11. *Præsentibus denunciavimus.*) Grævius recte explicat, *quos accivimus ad testimonium dicendum*. Plura dabit J. F. Gronovius ad Lib. V. Fam. ep. 11.

12. *Una opera,*) Omnia hic integra, sed Asconii interpretatio in hunc locum mihi vitiosissima videtur. *Una opera*, inquit, *quod Romam venerant, aut quod processerunt in conspectum judicum*. Nihil falsius. Ad hoc enim missi erant, ut laudarent Verrem, atque ad hanc unicam operam destinati: sed ea duplex facta est, dum & sua a Verre repetunt, & ipsum laudant. *Nannius.*

13. *In-*

(k) Vis illa summi imperii tantum potuit apud perpaucos 14
homines, non civitates, ut aut levissimi quidam ex mi- P. B.
serrimis desertissimisque oppidis invenirentur, qui (l) in-
jussu populi ac senatus proficiscerentur: aut ii, qui con- *y ita*
tra istum y legati decreti erant, & (m) testimonium publi- *MSS. a-*
cum, ac z mandata acceperant, vi ac metu retineren- *lia edd.*
tur. Quod ego in paucis tamen (n) usu venisse non moleste *variant.*
fero, quo reliquæ, tot & tantæ, & tam graves civita- z mandaverant
tes, tota denique Sicilia plus auctoritatis apud vos habe- *Victor.*
ret, cum videretis nulla vi retineri, nullo periculo prohi-
beri a potuisse, quo minus experirentur, ecquid apud vos a *ita*
querimoniæ valerent antiquissimorum, fidelissimorumque *MSS. alii* posse
sociorum. Nam, quod fortasse nonnemo vestrum audie- 15
rit, istum a Syracusanis publice laudari; id tametsi priore
actione ex Heraclii Syracusani testimonio, cujusmodi es-
set, cognovistis; tamen vobis alio loco, ut se tota res ha-
beat, quod ad eam civitatem attinet, demonstrabitur. In-
telligetis enim, nullis hominibus quemquam tanto odio,
quanto istum Syracusanis, & esse, & fuisse.

VI. At enim istum soli Siculi b persequuntur: cives b odio
Romani, qui in Sicilia negotiantur, defendunt, diligunt, persf. *Lamb.*
salvum esse cupiunt. Primum, si ita esset, tamen vos in
c hac quæstione de pecuniis repetundis, quæ sociorum cau- c hac
sa constituta est, lege judicioque sociali, sociorum que- *non est in*
rimonias audire oporteret. Sed intelligere potuistis priore *vett. edd.*
actione cives Romanos ex Sicilia plurimos, honestissimos, 16
maximis de rebus, & quas ipsi accepissent injurias, & quas
scirent aliis esse factas, pro testimonio dicere. Ego hoc,
quod intelligo, judices, sic confirmo; videor mihi gra-
tum fecisse Siculis, quod eorum [13] injurias meo labore,
inimi-

ASCONIUS.

(k) *Vis illa summi imperii.*) Metelli prætoris in Sicilia, & Romæ fratris ejus Metelli alterius, prætoris urbani, alterius consulis cum Hortensio.

(l) *Injussu populi, ac senatus,*) Magnifice. quum de miserrimis & tenuissimis oppidis Siciliæ loquatur, tamen dicit & populum & senatum.

(m) *Testimonium publicum, mandataque acceperant.*) A suis civitatibus scilicet.

(n) *Usu venisse.*) Contigisse.

13. *Injurias meo labore, inimicitias periculo &c.*) Metelli liber, *inimicitiis*; non inepte profecto. sic enim Tullius libro V. in Verrem cap. 70. f. *nonne plurimis inimicitiis, maximis suis periculis ac doloribus amplissimos honores est adeptus?* Grut.

inimicitias periculo ſim perſecutus. non minus hoc gratum
P.CXII. me noſtris civibus intelligo feciſſe : qui hoc exiſtimant, juris, libertatis, rerum fortunarumque ſuarum ſalutem in iſtius damnatione conſiſtere.

17 Quapropter de iſtius prætura Sicilienſi non recuſo, quin ita me audiatis, ut, ſi cuiquam generi hominum ſive Sicu-
d ſive *Victor.* lorum, ſive noſtrorum civium ; d ſi cuiquam ordini, ſive aratorum, ſive pecuariorum, ſive mercatorum probatus ſit : ſi non horum omnium communis hoſtis prædoque fuerit : ſi cuiquam denique ulla in re [14] umquam temperaverit : ut vos quoque ei temperetis. Qui ſimulatque ei
e *alii* ab urbe. forte provincia Sicilia obvenit, (*o*) [15] ſtatim Romæ, & e ad urbem, ante quam proficiſceretur, quærere ipſe ſecum
f *alii* cogitare. *male.* & f agitare cum ſuis cœpit, quibusnam rebus in ea provincia (*p*) maximam uno anno pecuniam facere poſſet. Nolebat in agendo diſcere (tametſi non provinciæ rudis erat & tiro) [16] ſed in Siciliam paratus ad prædam, meditatusque venire cupiebat.

O præ-

ASCONIUS.

(*o*) *Statim Roma, & ad urbem.*) Præturæ jus. Omnis enim magiſtratus, qui intramuranus non eſt, nec urbanus, etiamſi adminiſtrator ejus Romæ eſt, *ad urbem* dicitur. SALLUSTIUS: *ii utrique ad urbem imperatores erant.*

(*p*) *Maximam uno anno pecuniam facere poſſet.*) Cur uno anno? an quia divinabat, Arrio ſibi non ſucceſſuro per triennium ſe fuiſſe in Sicilia futurum?

---

14. *Unquam temperavit; ut vos quoque ei temperetis.* (Vocula quidem *ut* extat in Pall. Met. & edd. priſcis. eædem tamen, ut & Pall. reſpuunt pronomen *ei*, poſterius vulgati, *temperaverit; ei vos quoque temp.* conjectura Hotomani. *Grut.*

15. *Statim Roma & ad urbem.*) Ex hoc loco conjecturam capimus, diſſimilem fuiſſe *Conſulum* & *Prætorum* rationem in ſortiendis comparandiſve provinciis. Nam *Conſules* adhuc deſignati, & antequam magiſtratum inirent, ſibi decretas provincias aut ſortiebantur, aut ſuo ipſi arbitratu inter ſe comparabant : quemadmodum ex orat. de Provinc. Conſ. Salluſtio in Jugurtha, & innumeris Livii locis facile intellectu eſt. At *Prætores*, qui modo Urbani magiſtratus erant, eas provincias, in quas cum imperio exirent, quo tempore, opinor, magiſtratu abibant, ſortiri conſueverant. *Ad urbem* autem quid ſignificet, dixi ſupra. Meam conjecturam etiam hoc adjuvat, quod lib. Epiſt. ad Attic. I. Epiſt. *Accepi*, ita ſcribit, *Provincias Prætores nondum ſortiti ſunt*: cum illam Epiſtolam VII. Kal. Febr. ſcribat, *Hotom.*

16. *Sed in Siciliam paratus &c.*) Metelli codex *ſed Sicilia*. unde dubitat Gulielmius an gloſſa fuerit, *ſcilicet Sicilia*, ad illud *provincia*, legendumque; *& tyro : paratus ad prædam meditatusque venire cup.* haud paullo ſuavius. *Grut.*

17. *Non*

O præclare conjectum a vulgo in illam provinciam omen communis famæ atque sermonis! cum ex nomine istius quid in provincia facturus esset, g perridicule homines augurabantur. Etenim quis dubitare posset, cum istius in quæstura fugam & furtum recognosceret: cum in legatione oppidorum fanorumque spoliationes cogitaret: (q) cum videret in foro latrocinia præturæ: qualis iste (r) in quarto actu improbitatis futurus esset. 18

g MSS. & alia edd. perridicull.

VII. ATQUE UT intelligatis, eum Romæ quæsisse (s) 17 non modo genera furandi, sed etiam nomina, certissimum accipite argumentum, quo facilius de singulari ejus impudentia existimare possitis. Quo die Siciliam h attigit (videte, satisne paratus ex illo omine urbano, ad i everrendam provinciam venerit) statim Messana litteras Halesam mittit (t) quas ego istum in Italia scripsisse arbitror. nam, simulatque e navi egressus est, dedit operam, ut Halesinus ad se Dio continuo veniret: se de hereditate velle cognoscere, quæ ejus filio a propinquo homine 18 Apollodoro Laphirone venisset. 19

h Grav. tetigit. i evertendam alii P. B.

Ea

ASCONIUS.

(q) *Cum videret in foro latrocinia.*) Furta in æde Castoris, ac pro Rostris.

(r) *In quarto actu improbitatis.*) Fabula, sive tragica, sive comica, quinque actus habere debet. ergo & mire transtulit: & significatur, administrationes in republica Verris infames tamquam scenicos actus spectaculo omnibus fuisse.

(s) *Non solum genera furandi, sed etiam nomina.*) Species negotiorum hominumque significat.

(t) *Quas ego istum in Italia scripsisse arbitror.*) Quasi in navi scribere non potuerit. Sed hoc eo dicit, quia constat, Verrem negotia Siciliæ extra Siciliam didicisse.

---

17. *Non modo genera furandi, sed etiam nomina; certissimum accipite argumentum.*) Gulielmius capiebatur emendare fide codicis Metelli, *nomina certissima; accipite argumentum. Nomina certa & incerta*, in debitione pecuniæ sunt, a quibus facile aut difficulter creditor suum recipit aut extricat. at hic Verres omnes Siculos suos debitores existimabat, qui haberent modo quod auferre posset. dabat igitur eam Romæ operam, ut sciret, quæ isthæc essent nomina certissima, h. e. qui & locupletissimi & impediti quadam controversia juris, ut sibi facultas & occasio prompta esset quæstum suum judiciarium persequendi. Sic amicus ille noster: subtilius tamen quam verius; meo quidem animo. *Grut.*

18. *Apollodoro Laphirone.*) Lambinus *Avalerone*, proculdubio ex Fabriciano cod. quomodo item in Metellano: ut fere suspicer Fabricianas membranas easdem fuisse cum eis, quas obtinuit a Matalio Gulielmius. semper sane concordant, aut plerumque. *Idem.*

19. *Bene-*

20 Ea erat, judices, pergrandis pecunia. Hic est Dio, Judices, nunc [19] beneficio Q. Metelli civis Romanus factus: de quo, multis viris primariis testibus, multorumque tabulis vobis priore actione satisfactum est, H-S undecies k numeratum esse, ut eam causam, in qua ne tenuissima quidem dubitatio posset esse, isto cognoscente obtineret: præterea greges nobilissimarum equarum abactos: argenti, vestisque stragulæ domi quod fuerit, [20] esse direptum. ita H-S undecies Q. Dionem, quod hereditas ei obvenisset, nullam aliam ob causam, perdidisse. Quid? Hæc hereditas quo prætore Dionis filio venerat? eodem, quo l Anniæ, P. Annii senatoris filiæ; eodem, quo M. Liguri senatori; C. Sacerdote prætore. Quid? tum nemo molestus Dioni fuerat? non plus quam Liguri, (u) Sacerdote prætore. Quid? ad Verrem quis detulit? nemo: nisi forte existimatis ei (x) quadruplatores ad fretum præsto fuisse.

21 (line beginning "set, nullam aliam ob causam")

k *alii* numerata.

l Anniæ *non habet Victor.* Anneiæ *Lamb.*

VIII. (y) AD URBEM cum esset, audivit, Dioni cuidam Siculo permagnam venisse hereditatem: heredem statuas jussum esse in foro ponere: nisi posuisset, Veneri Erycinæ esse m multatum. Tametsi positæ essent ex testamento: putabat tamen, quoniam Veneris nomen esset, [21] causam pecuniæ se n reperturum.

m mul-tandum *Nann.*

n reperi-turum *Gul.* e *MS.*

Ita-

ASCONIUS.

(u) *Sacerdote prætore.*) Hic & temporis admonitio est, & argumentum calumniæ Verris, de qua Sacerdos nihil contra heredem statuerit.

(x) *Quadruplatores.*) Accusatores, sive delatores criminum publicorum sub pœna quadrupli: sive, quod ipsi ex damnatorum bonis, quos accusaverant, quartam partem consequebantur.

(y) *Ad urbem.*) Jam supra diximus, quid intersit *ad urbem*, & *in urbe*.

---

19. *Beneficio Q. Metelli.*) Ideo Q. Cæcilius Dio vocabatur, Et infra: *Cn. Pompejus Theodorus, Cn. Pompeji beneficio civis Romanus.* Et lib. IV. Diodorus qui appellabatur, Q Lutarius Diodorus, quia Q. Lutatii Catuli beneficio civis Romanus a L. Sulla factus erat. Hi autem omnes Romana cognomina non sumebant, sed tantum prænomina, & nomina, cognominis autem loco vetus nomen retinebant, ut Dio, Theodorus, Diodorus. *P. Manut.*

20. *Esse dereptum.*) Ita erar in Met. pro vulg. *direptum*. *deripere* autem dictum pro *eripere*, ur viraretur hiatus qui insignis fuisset, si duæ vocales clarissimæ concurrissent. Gulielm. *Gruter.* Vide viri & amici summi Nicolai Heinsii cum superesset notas ad I. Amor. eleg. 5. & 14. *Grav.*

21. *Causam pecuniæ se rep.*) Lambinus *calumniæ*, vix dubium quin e Fabriciano, quoniam sic quoque Metelli liber, at alterum restat in scriptis Nannii, in Pall. in omnibus impressis. *Grut.*

22. Pu-

Itaque apponit, qui petat Veneri Erycinæ illam hereditatem. non enim quæstor petit (ut est consuetudo) (z) is, qui o Erycum montem obtinebat: petit Nævius Turpio quidam, istius (a) p excursor & emissarius, homo omnium ex illo conventu, quadruplatorum q deterrimus, r C. Sacerdote prætore condemnatus injuriarum. etenim erat ejusmodi causa, ut ipse prætor, cum quæreret calumniatorem, (b) paullo tamen consideratiorem reperire non posset. f Hunc hominem (c) Veneri absolvit: sibi condemnat maluit videlicet homines peccare, quam deos: se potius a Dione, quod non licebat, quam Venerem, (d) quod non debebatur, auferre. 22

o Ericinum. Grav. alii Erycium

p cursor MS.

q teterrimus. Hotom Gul. P. CXIII.

r Lamb. a Sac.

f Hic MS. & alia edd.

23 Quid ego hic nunc Sex. Pompeii Chlori testimonium recitem, qui causam egit Dionis? qui omnibus rebus interfuit; hominis honestissimi, tametsi civis Romanus virtutis causa jamdiu est, tamen omnium Siculorum primi ac nobilissimi. (e) Quid ipsius Q. Cæcilii Dionis, hominis probatissimi ac [22] pudentissimi? Quid [23] L. Vetecilii Liguris, T. Manlii, [24] L. Caleni? quorum omnium testimoniis de hac Dionis pecunia confirmatum est. Dixit hoc idem M. Lucullus, se de his Dionis incommodis pro hospitio, quod sibi cum eo esset, jam ante cognosse.

Quid s

ASCONIUS.

(z) *Iis, qui Erycinum montem obtinebant.*) Lilybætanus scilicet quæstor, non Syracusanus. nam hos binos quæstores annuos habuit Sicilia.

(a) *Excursor & emissarius.* (Sic vocantur conciliatores furtorum, quæ a magistratibus committuntur, atque internuncii.

(b) *Paulo tamen consideratiorem.*) Si consideratiorem, inquit, aliquatenus calumniatorem quæreret, reperire non posset.

(c) *Veneri absolvit, sibi condemnat.* (Sensus hic est: ita Verrem in causa bona tamen prædatum, quasi minus damni esset, si Dionem Erycinæ Veneri addicere voluisset.

(d) *Quod non debebatur.* (Mire perseveravit in causa, ut ostenderet, calumniam fuisse prætoris.

(e) *Quid ipsius Q. Cæcilii Dionis.*) *Ipsius* honorifice positum est, quasi alicujus magni hominis.

---

22. *Pudentissimi.*) Id retinendum videtur, cum Veneti & alii libri habeant *prudentissimi*. Camerar.

23. *L. Vetecilii Liguris.*) Alias legitur *Vecilii*, neque aliter Metelli membranæ, & fere placet; quamvis alterum hæreat in Pall. *Grut.*

24. *L. Caleni.*) *Kaleni* scriptum est in vetere libro, & in argenteo etiam denario: est autem *Kalenus* Fufiæ familiæ cognomen. *Ursinus.*

25. TESTI-

24 Quid? Lucullus, (*f*) qui tum in Macedonia fuit, melius hæc cognovit, quam tu, Hortensi, qui Romæ fuisti; ad quem Dio confugit? qui de Dionis injuriis gravissime per litteras cum Verre questus es? nova tibi hæc sunt & inopinata? nunc primum hoc aures tuæ crimen accipiunt? nihil t ex Dione, nihil ex socru tua, fœmina primaria, Servilia, vetere Dionis hospita, audisti? nonne multa mei testes, quæ tu scis, nesciunt? nonne te mihi testem in hoc crimine eripuit non istius innocentia, (*g*) sed legis exceptio?

t *ita MSS. alii* de D. n. de socru.

125 TESTIMONIA M. LUCULLI, CHLORI, DIONIS.

IX. SATISNE vobis magnam pecuniam Venerius homo, qui (*h*) e Chelidonis sinu in provinciam profectus esset, Veneris nomine quæsisse videtur? Accipite aliam in minore pecunia non minus impudentem calumniam. Sosippus & v Epicrates fratres sunt Agyrinenses. horum pater abhinc x duo & xx annos est mortuus: in cujus testamento, quodam loco, (*i*) si commissum quid esset, multa erat Veneri. (*k*) y ipso xx anno, cum tot interea prætores, tot quæstores, tot calumniatores in provincia fuissent, hereditas ab his Veneris nomine petita z non est. a Causam Verres (*l*) cognoscit. pecuniam per Volcatium accipit, fere b ad H-S cccc millia (*m*) ab duobus fratribus. Multorum c testimonia audistis antea. vicerunt Agyrinenses fratres, ita ut egentes inanesque discederent.

25 v Philocrates *Lamb.* x *hoc rectum. alii* duas. P. R. y *alii* ipsos xx annos. *delet. Grav.* a Causam *non habet MS.* Causam Verris *Grav.* b *Lamb. delet.* ad. c testimonium *Victor*.

X. (*n*) AT

ASCONIUS.

(*f*) *Qui tunc in Macedonia fuit.* (Proconsule scilicet: nam, ut opinor Curioni successerat.

(*g*) *Sed legis exceptio.* (Qua non licet, ut testimonium defensori denunciet accusator.

(*h*) (*E Chelidonis sinu.*) Alludit ad nomen, quod hirundo, quam Chelidona Græci vocant, veri, id est, tempori veris, sit amica.

(*i*) *Si commissum quid esset.* (*Commissa* dicuntur, quæ contra testatoris voluntatem facta, aut non facta ab herede; mulcta aliqua pœnaque plectuntur.

(*k*) *Ipso vigesimo anno.* (Præscriptio temporis.

(*l*) *Cognoscit.* (Jam primum hoc peccatum.

(*m*) *Ab duobus fratribus.* (Pares voluntate videri vult, in pari damno: & non unam partem hereditatis ablatam, sed duas partes.

---

25. TESTIMONIA.) Editiones posteriores præmittunt *Recita*, imo Aldus nepos amplius, *Recita testimonia.* At ejus eorumve nihil habet editio antiquior, aut 1Pall. monuit Gulielmius in Metellano fuisse *R. testimonium:* LUCULLI. CHLORI &c. ex quo liquet unica littera forsan perscriptum fuisse verbum illud. *Grut.*

26. *Asse-*

X. (*n*) AT ENIM ad Verrem pecunia ista non pervenit. Quæ est ista defensio? utrum 26 asseveratur in hoc, an (*o*) tentatur? mihi enim nova res est. (*p*) Verres d calumniatores apponebat: Verres adesse jubebat: Verres cognoscebat: Verres judicabat: pecuniæ maximæ dabantur: qui dabant, causas obtinebant: tu mihi ita defendas? non est ista Verri numerata pecunia. Adjuvo te: mei quoque testes idem dicunt: (*q*) Volcatio dicunt sese dedisse. Quæ vis erat e in Volcatio tanta, ut H-S cccc millia a duobus f hominibus auferret? (*r*) & quis Volcatio, si sua sponte venisset, unam libellam dedisset? (*s*) Veniat nunc: experiatur: tecto recipiet nemo. At ego amplius dico, H-S quadringenties accepisse te arguo contra leges: nego tibi ipsi ullum nummum esse numeratum: (*t*) sed cum 27 ob tua decreta, ob imperata, ob judicata, pecuniæ dabantur non erat quærendum, cujus manu numerarentur, sed cujus injuria cogerentur. 26

d calumniatores *Lamb.*

e *Victor.* delet in.

f nominibus *MS.*

Comites illi tui delecti, manus erant tuæ. Præfecti, scribæ, medici, accensi, haruspices, præcones erant manus tuæ. g ut quisque te maxime cognatione, affinitate, necessitudine aliqua attingebat, ita maxime manus tua putabatur. 27.

g quoquisque *Victor.*

ASCONIUS.

(*n*) *At enim ad Verrem pecunia ista non pervenit.*) Conjecturæ status.

(*o*) *Tentatur,*) Mire contra Hortensium, qui improbos sæpe defendit.

(*p*) *Verres calumniatores opponebat.*) A summo ad imum, hoc est a primis ad postrema.

(*q*) *Volcatio sese dicunt dedisse.* (Tollit conjectura, causam quærit,

(*r*) *Ecquis Volcatio.*) A persona.

Veniat nunc. (A consequentibus.

(*s*) *Sed cum ob tua decreta.* (Collectio.

---

26. *Asseveratur in hoc, an tentatur.* (Utrum serio id dicunt, ut defendant, an experiuntur si possint ea ratione defendere. Nam *asseverare* pro serio dicere, & pro eo, quod Græci σπουδάζειν dicunt, Latine usurpamus. Hic ipse in Bruto, *Bella ironia. si jocaremur: sin asseveramus, vide ne religio nobis tam adhibenda sit, quam si testimonium diceremus.* Plato in Gorgia. Εἰπέ μοι ὦ Χαιρεφῶν, σπουδάζει ταῦτα Σωκράτης; ἢ παίζει; Et in Phædro, Δοκῶ γάρ σοι παίζειν καὶ οὐχὶ ἐσπουδακέναι. *Hotom.*

27. *Ob edicta, ob imperia, ob judicia.* (Sic Lambinus, mirum nisi ex Fabriciano. quomodo item fuisse in Metellano testatur Gulielmius. prius editi, absque illo *ob edicta, ob imperata, ob judicata* neque aliter Pall. *Grut.*

(*y*) 28. *Nam,*

batur. cohors tota illa tua, quæ plus mali Siciliæ dedit; quam si (u) centum cohortes fugitivorum fuissent, tua manus sine controversia fuit. quidquid ab horum quopiam captum est, id non modo tibi datum, (x) sed tua manu
P.CXIV. numeratum judicari necesse est. (y) [28] Nam, si hanc defensionem probabitis, (z) *Non accepit ipse*: (a) licet omnia de pecuniis repetundis judicia tollatis. [29] nemo umquam tam reus, tam nocens adducetur, qui ista defensione non possit uti. etenim cum Verres utatur; quis erit umquam posthac reus tam perditus, qui non (b) ad Q. Mucii innocentiam referatur, si cum isto conferatur? Neque nunc tam mihi isti Verrem defendere videntur, quam in Verre
28 defensionis tentare rationem. Qua de re, judices, vobis magnopere providendum est. pertinet hoc ad summam reipublicæ, & ad existimationem h ordinis, salutemque sociorum. Si enim innocentes existimari volumus, non solum nos abstinentes, sed etiam nostros comites præstare debemus.

h ordinis nostri *Lamb.*

XI. PRIMUM omnium opera ‡ danda est, ut eos nobiscum ducamus, qui nostræ famæ capitique consulant. deinde, si in hominibus eligendis nos spes amicitiæ fefellerit; ut vindicemus: (c) missos faciamus: semper ita vivamus, ut (d) rationem reddendam nobis arbitremur, Africani

‡ *alii* tanta danda *male.*

ASCONIUS.

(u) *Centum cohortes fugitivorum fuissent.* (Propter Athenionem dicit, qui dux fugitivorum per Siciliam fuit

(x) *Sed in tua manu numeratum.* (Definitive.

(y) *Nam si hanc defensionem probabitis.* (Admittetis, accipietis.

(z) *Non accepit ipse.* (Sed non accepit ipse.

(a) *Licet tollatis.* (Pro eo quod est, *jam tollite.*

(b) *Ad Q. Mucii innocentiam referatur.* (Q. Mucius Asiam singulariter rexerat, adeo ut dies festus à Græcis in honorem ejus constitueretur, qui diceretur *Mutia.*

(c) *Missos faciamus.* (Dimittamus à nobis de provincia. eorumque opera non utamur.

(d) *Rationem reddendam nobis arbtiremur.* (Accusari nos posse credamus.

---

28. *Nam si hanc defensionem probabitis.* (*Probatis*, vetus liber. & paullo infra, *Nemo unquàm reus tam nocens adducetur*, pro eo quod est in vulgatis, *nemo unquam tam reus, tam nocens.* Ursinus.

29. *Nemo unquam tam reus, tam nocens.* (Lambinus ex mss. Hotomani expunxit prius *tam*, quod item aberat Fulviano: sed enim initio deerat Pal. sec. illicoque adscriptum est ab eadem manu; ut appareat fuisse in authenticis. *Grut.*

30. *Verum*

cani est hoc, hominis liberalissimi. 30 verumtamen ea liberalitas est probanda, quæ sine periculo existimationis est, ut in illo fuit.

Cùm ab eo quidam vetus assectator, k & ex numero amicorum, non impetraret, uti se præfectum in Africam duceret, & id ferret moleste: *Noli*, inquit, *mirari, si tu a me hoc non impetras. ego jam pridem ab eo, cui meam existimationem caram fore arbitror, peto, ut mecum præfectus proficiscatur: & adhuc impetrare non possum.* Etenim re vera multo magis est petendum ab hominibus, si salvi l & honesti esse volumus, ut eant nobiscum in provinciam, quam hoc illis in beneficii loco deferendum. Sed tu, cum & tuos amicos in provinciam, quasi in prædam, invitabas, & cum illis, ac per eos prædabare, & (e) eos in concione annulis aureis donabas, non statuebas, tibi non solum de m te, sed etiam de illorum factis rationem esse reddendam? Cum hos sibi quæstus constituisset magnos atque uberes, ex his causis, quas ipse instituerat 31 in consilio, hoc est, cum sua cohorte, cognoscere: tum infinitum genus invenerat ad innumerabilem pecuniam corripiendam.

29
k & *delet Victor.*

l *ita MS. alii non habent* & honesti.

P. B.
30
m tuis *Lamb.*

XII. Du-

ASCONIUS.

(e) *Et eos in concione.*) Quædam præmia & honori, & lucro sunt, ut hastæ, vexilla, faleræ, coronæ civicæ. At annuli aurei ingenuitatis signa & liberationis a cura invictæ publicarum.

30. *Verumtamen.*) Notant hic appono subdistinctionis, hoc sensu. Dicebat Africanus, propensus ille quidem vel maxime ad liberalitatem, *verumtamen*, (subaudi, *dicebat*) *ea liberalitas est probanda, qua sine periculo existimationis est*: nam Africani sententia incipit in, *Ea liberalitas*, non in, *Verumtamen*. est autem usitatus loquendi modus, ut lib. I. *Qua potestate iste permissa, ut ex C. Fannio, & ex Q. Tadio cognovistis, verumtamen cum esset omnibus in rebus*. P. Manut.

31. *In consilio, hoc est, cum sua cohorte.*) Prætores in provinciis legatorum suorum, & negotiatorum civium Rom. opera utebantur in judiciis. Cohortem in consilium advocare legibus non licebat. itaque oratione seq. infra, *Metellum ex sua cohorte judices nullos dedisse affirmat*. Verumtamen quia non *in consilio cognoscere* dicere solemus, sed *cum consilio*, ut constat ex locis innumeris: corrigendum potius sic putarem ut *Concilio* per C legeremus: ut significet conventum, qui quo concilium indictum vadimoniaque promissa essent, agebatur Livius XXXI. c. 29. *Siculorum civitatibus, Syracusas, aut Messanam, aut Lilybaum indicitur concilium. Prætor R. conventus agit. eo imperio evocati conveniunt excelso in suggestu superba jura reddentem, stipatum lictoribus vident: virgæ tergo, secures cervicibus imminent, & quotannis alium atque alium dominum sortiuntur.* Hotom.

XII. Dubium nemini est, quin omnes omnium pecuniæ positæ sint in eorum potestate, (*f*) qui judicia dant, & eorum, qui judicant; quin nemo nostrum possit ædes suas, nemo fundum, nemo bona patria obtinere, (*g*) si, cum hæc a quopiam vestrum petita n sint, prætor improbus; cui nemo o intercedere possit, det quem velit judicem: judex nequam & levis, quod prætor jusserit, judicet.

32 Si vero illud quoque p accedet, (*h*) ut in ea verba prætor judicium det, ut vel (*i k*) L. Octavius Balbus judex, homo, & (*l*) juris & officii peritissimus, 33 non possit aliter judicare: q si judicium sit ejusmodi, (*m*) L. OCTAVIUS JUDEX ESTO: (*n*) SI r PARET, FUNDUM CAPENATEM, 34 QUO DE AGITUR, EX JURE s QUIRITIUM P. SERVILII ESSE, (*o*) NEQUE IS FUN-

n sunt *Lamb.*
o intercidere *Victor. & alii.*
31
p *alii* accedat.
q si judicium *non habet Grav.*
r *alii* APPARET.
s cum *edd. Vett.*

ASCONIUS.

(*f*) *Qui judicia dant,*) Prætorum.

(*g*) *Si, cum hac a quopiam vestrum petita sunt, prætor improbus, cui nemo intercedere possit,*) In provincia scilicet: nam Romæ appellari tribuni possunt contra omnem potestatem.

(*h*) *Ut prætor in ea verba judicium det.*) In verba litis jure composito.

(*i*) *L. Octavius.*) Verbi gratia hunc dicit, qui nunc in numero judicum sedet, subtiliterque laudat.

(*k*) *L. Octavius Balbus judex, homo &c.*) Hæc sunt exempla verborum, quæ in verba judicium dare fingit prætorem improbum.

(*l*) *Juris & officii.*) *Jus* ad doctrinam pertinet, *officium* ad virtutem.

(*m*) *L. Octavius Balbus judex esto.*) Judicio suo fungatur Balbus in Servilium.

(*n*) *Si constat, fundum Capenatem P. Servilii esse, neque is fundus restituatur.*) Cujus non est. Memento autem, judices præsentes esse, quorum nominibus utitur ad exemplum.

(*o*) *Neque is fundus restituatur.*) Hoc significat, coge, ut restituat.

---

32. *Si vero illud quoque accedet.*) Vetus liber rectius, *quid vero si illud quoque accedet.* Ursinus.

33. *Non possit aliter judicare.*) Inconsequens locutio, quod vitium orationis Græci ἀνακόλουθον appellant; & nonnunquam in hoc ipso auctore reperitur. Subauditur autem, *Quanto deterior erit reorum conditio?* Sed cur Octavius aliter judicare non poterit? quia privatis hominibus jus facere non licet: sed necesse habent, ex eo jure quod illis a Prætore datum est sententiam dicere; neque ab ea formula vel tantulum eis discedere permittitur. *Hotom.*

44. *Quo de agitur &c.*) Alii: *Quo de agitur ex jure æquum P. Serv.* Veneti, sensu manifestiore: *Ex jure cum P. Serv.* Camer.

35. Si

FUNDUS Q. CATULO RESTITUETUR: non necesse erit L. Octavio judici cogere P. Servilium Q. Catulo fundum restituere, (p) aut condemnare eum, quem non oporteat? Ejusdemmodi totum jus prætorium, ejusdemmodi omnis res judiciaria fuit in Sicilia per triennium, Verre prætore. Decreta ejusmodi (q) 35 SI NON ACCIPIT QUOD TE DEBERE DICIS, ACCUSES: SI ‡ PETITUR, 36 DUCAS. C. ᵛ Fuficium (r) duci jussit petitorem, L. Suetium, L. Racilium. judicia hujusmodi: (s) QUI CIVES ROMANI ERANT, (t) x SI SICULI ESSENT (u) TUM SI EORUM LEGIBUS DARE OPORTERET. QUI SICULI (x) SI CIVES ROMANI ESSENT. (y) Ve-

‡ PATITUR MS. ‡ PETIT alii
ᵛ alii Fusicium.
x SI in aliis abest.

ASCONIUS.

(p) *Aut condemnare eum quem non oporteat.*) Quia de fundo exemplum dederat, subjecit clausulam etiam de condemnatione.

(q) *Si non accipit, quod te debere dicis, accuses: si patitur, dicas.*) Sensus hic est: Si non acceperit creditor quod se debere debitor dicit, accusetur: si patitur, condemnetur: idem scilicet.

(r) *Duci jussit.*) Vel reum fieri, & accusari eum qui petitor esset, vel etiam damnari. Melius autem, *duci jussit*, in vincula vel in carcerem, intelligimus, quam *duci jussit*, damnavit.

(s) *Qui cives Romani erant.*) Subauditur, *dabantur*.

(t) *Si Siculi essent.*) Subauditur, *rei*.

(u) *Tum si eorum legibus dari oporteret.*) Subauditur, *judicia*.

(x) *Si cives Romani essent.*) Subauditur, rei sic TERENTIUS.

Hic in noxa est, hic ad defendendam causam adest.
Cum ille est, hic præsto est: tradunt operas mutuas.

---

35. *Si non accipit, quod te debere dicis, accuses: si petit, ducas.*) Amicus meus legebat, *si non accipis, quod tibi debere dicis, accuses: si patitur, ducas:* Tolerabilior autem Manutii lectio videtur, *si petit*: nam illo modo nemo unquam duceretur: nemo enim pateretur se duci. nisi forte ita exponas: si patitur, scilicet judicium. *Petitur* vero, ut legit Victorius, sine certa persona, hoc loco non bene habet. *Ursinus*,

36. DUCAS.) In vincula. Eodem sensu infra: *Quisquis erat ductus senator Syracusanus ab Heraclio, duci jubebat: itaque permulti ducti sunt.* Retulit hoc verbum e XII. tabulis Gellius lib. XX. cap. I. Cicero autem pro Flacco: *Utrum in clarissimis est civibus is, quem, judicatum hic, duxit Hermippus?* Et paullo post: *Cum judicatum non faceret, addictus Hermippo, & ab hoc ductus est.* Idem lib. II. de orat. *Apud Nævium videtur esse misericors ille, qui judicatum duci videt, percunctatur ita: Quanti addictus? mille nummum. Nihil addo: ducas, licet.* Terentius in Phorm. *Mihi sciunt nihil esse. Dices: ducent damnatum domum. Alere nolunt hominem edacem.* Livius lib. II. *Ductum se ab creditore non in servitium, sed in ergastulum, & carnificinam esse.* P. Manut.

P. CXV. (y). Verum, ut totum genus complectamini judiciorum; prius jura Siculorum, deinde istius instituta cognoscite.

32 XIII. SICULI hoc jure sunt, ut, quod civis cum cive agat, (z) 37 domi certet (a) suis legibus: quod Siculus cum Siculo non ejusdem civitatis, ut de eo prætor judices (b) ex P. Rupilii decreto, quod is 38 de decem legatorum sententia statuit, quam legem y illi Rupiliam vocant, sortiatur. Quod privatus a populo petit, aut populus a privato: senatus ex aliqua civitate, qui judicet, datur, (c) cum alternæ civitates rejectæ sunt. (d) Quod civis Romanus a Siculo petit, Siculus judex datur, quod Siculus a cive Romano, civis Romanus datur. 39 ceterarum rerum selecti judices (e) civium Romanorum ex conventu proponi solent.

y *alii Siculi.*

ASCONIUS.

(y) *Verum ut totum genus complectamini judiciorum, prius jura Siculorum.*) Explanationem subjecit obscuræ rei.

(z) *Domi certet.*) Apud cives suos.

(a) *Suis legibus.*) Siculis. Etenim apud veteres non Romano tantum jure, sed & suæ cujusque civitatis legibus agebatur.

(b) *Ex P. Rupilii decreto.*) Hic est P. Rupilius, qui quondam ex publicano factus consul, postea de decem legatorum sententia leges Siculis conscripsit.

(c) *Cum alternæ civitates rejectæ sunt.*) Apparet ex hoc dicto, primum petitoris ac rei civitatem ad judicandum proponi; postremo iri ad aliam quamlibet, utriusque facta rejectione.

(d) *Quod civis Romanus.*) Deest, *in eo*: ut sit, in eo quod civis Romanus.

(e) *Ex civium Romanorum conventu.*) Ex iis civitatibus, ad quas cives Romani convenire solent agendæ suæ aut publicæ rei causa.

---

37. *Domi certet suis legibus.*) Hæc formula ita in vetere apud me Senatusconsulto Græce scripto expressa est: ἑκάστε ἐν ταῖς ἑαυτῶν πατρίσιν κατὰ τοὺς ἰδίους βούλωνται κρίνεσθαι Ursin.

38. *De decem legatorum sententia.*) Moris erat, ut Cicero Philippica XII. testatur decem in eam regionem legatos mittere, quæ paulo ante in imperium ditionemque populi Romani venerat, qui ejus jura & Remp. constituerent, exempla facile est cuilibet apud Livium invenire. Hunc autem P. Rupilium non publicanum in Sicilia fuisse, sed operam publicanis dedisse, posteaque Consulem fuisse Valerius Max. lib. VI. memoriæ prodidit, apud quem tamen non *Rupilius*, sed *Rutilius* corrupte legitur: de quo vide Asconium. *Hotom.*

39. *Ceterarum rerum selecti judices ex civium Rom. conventu.*) Quum sic edatur passim omnino ab omnibus, putavi tamen præpositionem transponendam ex necessitate sententiæ, & indicio ipsius Asconii, quod unus observavit & merito Pater lib. III. observ. cap. 31. *Gron.*

40. S i

lent. Inter aratores & decumanos, lege frumentaria, quam Hieronicam appellant, judicia fiunt. 33

Hæc omnia isto prætore non modo perturbata, sed plane & Siculis & civibus Romanis erepta sunt: primum suæ leges; quod civis cum cive ageret, (*f*) aut eum judicem, quem commodum erat, præconem, haruspicem, medicum suum dabat: aut, si legibus erat judicium constitutum, & ad civem suum judicem z venerant, libere civi judicare non licebat. Edictum enim hominis cognoscite, quo edicto omnia judicia redegerat in suam potestatem: 40 SI a QUI PERPERAM JUDICASSET, SE COGNITURUM: CUM COGNOSSET, ANIMADVERSURUM. idque cum faciebat, nemo b dubitabat, quin, cum judex alium de suo judicio c putet judicaturum, seque in eo capitis periculum aditurum, voluntatem d spectet ejus, quem statim de capite suo e putet judicaturum.

z *alii* venerar. a QUIS *edd. vett.* b dubitat *Grav.* c putaret *Lamb.* d spectaret *Idem.* e putaret *Idem.*

Selecti e conventu, aut propositi ex negotiatoribus judices, nulli. hæc copia, quam dico, judicum, cohors non Q. Scævolæ, qui tamen de cohorte sua dare non solebat; sed C. Verris. Cujusmodi cohortem putatis hoc principe fuisse? sicuti videtis edictum: (*g*) SI QUID PERPERAM JUDICARIT 41 SENATUS. Eum quoque ostendam, 34

P. B.

ASCONIUS.

(*f*) *Aut eum judicem, quem commodum erat.*) Vetuste posuit pro eo, quem volebat. Sic TERENTIUS:

Amat? dabitur a me argentum, dum erit commodum.

Nam meretrici dare quando est commodum? sed est positum pro eo, quam diu libuerit.

(*g*) *Si quid perperam judicarit senatus.*) Multi subdistinguunt, & separatim addunt, *senatus*, ut quasi per interrogationem ostendat, ne senatui quidem cujusquam civitatis in potestate fuisse judicare quod senserat.

---

40. SI QUIS PERPERAM JUDICASSET. Vetus. *Si qui perperam judicasset*. idque perpetuo, ut appareat, inter *quis* & *qui* nullam olim differentiam fuisse. *Nannius*. Pro *judicasset* nullus dubito Ciceronem scripsisse: *si qui perperam judicassit*. Pro *judicarit*, ut paullo post dicit. Nam eo tempore solebant, uti in edictis, S.C. plebiscitis, legibus, & in aliis solemnibus carminibus pleumque adhibere vetustiores inflexiones temporum, & verba quoque obsoleriora. Lex XII. tabb. *Si quis alienas fruges excantassit, capital esto*, pro excantarit. *Gravius*.

41. SENATUS.) Ex aliqua civitate, ut lex Rupilia jubebat. Integra sententia est: *Si quid perperam judicarit senatus, cognoscam: cum cognovero, animadvertam*. Id enim supra dixit. infra vero: *Tu, qui institueras in eos animadvertere, qui perperam judicassent*. P. Manut.

 42. *Assi-*

dam, siquando sit datus, coactu istius, quod non senserit, judicasse. Ex lege Rupilia sortitio nulla, (*h*) nisi cum nihil interesset istius. lege Hieronica judicia plurimarum controversiarum, sublata uno nomine omnia: de conventu, ac negotiatoribus nulli judices. Quantam potestatem habuerit, videtis: quas res gesserit, cognoscite.

35 XIV. HERACLIUS est Hieronis filius, Syracusanus, homo in primis domi suæ nobilis, & ante hunc prætorem vel pecuniosissimus Syracusanorum: nunc nulla alia calamitate, nisi istius avaritia, atque injuria, pauperrimus. huic hereditas facile ad H-S tricies venit testamento propinqui sui, Heraclii: plena domus cælati argenti optimi, multæque (*i*) stragulæ vestis, pretiosissimorumque mancipiorum: quibus in rebus istius cupiditates & (*k*) insanias quis ignorat? erat in sermone res, magnam Heraclio pecuniam venisse: non solum Heraclium divitem, sed etiam ornatum supellectili, argento, veste, mancipiis futurum.

36 Audit hæc etiam Verres: & primo, illo suo leviore artificio Heraclium aggredi conatur, ut eum roget inspicienda, quæ non reddat. deinde a quibusdam Syracusanis admonetur: hi autem quidam erant 42 affines istius, quorum iste uxores numquam alienas existimavit, Cleomenes, & Æschrio: qui quantum apud istum, & quam turpi de causa potuerint, ex reliquis criminibus intelligetis. Hi, ut dico, hominem admonent; rem esse præclaram, 43 refertam omnibus rebus: ipsum autem Heraclium hominem esse majorem natu, non promtissimum: & eum præter

Mar-

ASCONIUS.

(*h*) *Nisi cum nihil interesset istius.*) Nisi, cum, quid jussu ederet, non habebat.

(*i*) *Stragula vestis.*) Stragula vestis est picta.

(*k*) *Insanias.*) Nove, sed proprie.

Reliqua in Verrinas desiderantur.

---

42. *Affines istius.*) *Affines* sunt, aut quorum propinquam aliquis uxorem duxit, aut qui aliorum ipsi propinquam duxerunt. Significat autem Verri cum illorum uxoribus stupri consuetudinem intercessisse. Itaque quasi Verris propinquæ illorum uxores fuissent, ita affines istos illius appellat. similiter infra, *Agathinum ita observabat, ut aliquem affinem ac propinquum.* Hotom.

43. *Refertam omnibus.*) Lambinus præposuit, *domum refertam*, præter libros. duo enim admonetur Verres, primum rem esse dignam se; secundo hominem facile circumveniundum. hæc moneo quod videam Mich. Brutum repræsentasse idem verbum tanquam Ciceronis legitimum. *Grut.*

44. *Jure*

Marcellos, patronum, quem 44 jure suo adire, aut appellare posset, habere neminem: esse in eo testamento, quo ille heres esset, scriptum, ut statuas 45 in palæstra deberet ponere. faciemus, ut palæstritæ negent ex testamento esse positas: petant hereditatem, quod eam palæstræ f commissam esse dicant. Placuit ratio Verri. nam hoc animo providebat, cum tanta hereditas in controversiam venisset, judicioque peteretur, fieri non posse, ut sine præda ipse discederet. approbat consilium: auctor est, ut quam primum agere incipiant, hominemque id ætatis, minime litigiosum quam tumultuosissime adoriantur. 46 Scribitur Heraclio dica. P. CXVI. 37 f commisisse alii.

XV. PRIMO mirantur omnes improbitatem calumniæ: deinde qui istum nossent, partim suspicabantur, partim plane videbant, adjectum esse oculum hereditati. Interea dies advenit, quo die sese ex instituto, ac lege Rupilia, dicas sortiturum Syracusis iste edixerat: paratus ad hanc dicam sortiendam venerat, tum eum docet Heraclius, non posse eo die sortiri, quod lex Rupilia vetaret diebus XXX sortiri dicam, quibus scripta esset. dies XXX nondum fuerant. sperabat Heraclius, si illum diem effugisset, ante alteram sortitionem Q. Arrium, quem provincia tum maxime exspectabat, successurum.

47. Iste

44. *Jure suo.)* Pro sua virili parte, cum Siculus esset, & Marcelli patroni Siciliæ, *Hotom.* Imo suo jure, est ut ipse vellet, ut a nemine prohibeatur & impediatur. Cic. IV. ad Attic. 7. *qui illi dii irati homini Græco, qui conturbare, qui idem sibi putat licere, quod equitibus Romanis. Nam Terentius suo jure.* Florus I. 17. *Captisque superioribus jugis in subjectos suo jure detonuit.* vide quæ ibi noto. *Gravius.*

45. *In Palæstra.)* *Palæstra*, locus in urbibus Græciæ quamplurimis, ubi cursu & luctatione, aliisque variis ludis adolescentes exercebantur. Galenus de sanitate tuenda: Τοῦτο μὲν δεῖ κοινὸν γυμνάσιον ὀνομάζεται, ἰδίᾳ δὲ ἀφ' οὗπερ καὶ τὰ γυμνάσια προσαγορεύουσιν ἅπαντες ἐν τινὶ κοινῷ τῆς πόλεως οἰκοδομησάμενοι χωρίῳ, εἰς ὅπερ καὶ ἀλειψόμενοί τε καὶ διατριψόμενοι, καὶ διαπαλαίσαντες, καὶ δισκεύσοντες ἤ τι τοιοῦτον ἄλλο πράξοντες, ἥκουσι, hoc est, *proprie vero a loco Græce denominatur, quem* γυμνάσιον *ipsi appellant. Is locus est in publica aliqua urbis regione extructus, quo ungendi, fricandi, luctaturi, discum jacturi, aut tale quippiam facturi confluunt.* Hotom.

46. *Scribitur Heraclio dica.)* Defertur Heraclii nomen: vocatur Heraclius in judicium. Terentius in Phorm. *Ego te cognatum dicam, & tibi scribam dicam.* Ibidem. *En unquam injuriarum audisti mihi scriptam dicam?* Et infra: *Sexcenta perinde potius scribito jam mihi dicas.* Sic, *impingere dicam*, idem dixit ibidem. *P. Manut.*

38 47 Iste omnibus g dicis diem distulit: & eam diem constituit, ut hanc Heraclii dicam sortiri post dies XXX ex lege posset. Posteaquam ea dies venit: iste incipit simulare se velle sortiri. Heraclius cum advocatis adit, & postulat, ut sibi cum palæstritis, hoc est, cum populo Syracusano, æquo jure disceptare liceat. Adversarii postulant, ut in eam rem judices dentur, ex his civitatibus, quæ in id forum h convenitent, electi, qui Verri viderentur. Heraclius contra, ut judices e lege Rupilia dentur: ut ab institutis superiorum, ab auctoritate senatus, ab jure omnium Siculorum ne recedatur.

g *alii* judiciis.
h convenerant *MS.*

39 XVI. Quid ego istius in jure dicundo libidinem, i scelera, demonstrem? quis vestrum non ex urbana jurisdictione cognovit? quis umquam, isto prætore, Chelidone invita, lege agere potuit? non istum, ut non neminem, provincia corrupit: idem fuit, qui Romæ. Cum id, quod omnes intelligebant, diceret Heraclius, jus esse certum Siculis, inter se quo jure certarent, legem esse Rupiliam, 48 quam P. Rupilius consul de decem legatorum sententia dedisset: k hoc omnes semper in Sicilia consules, prætoresque servasse: 49 negavit se judices e lege Rupilia sortiturum. quinque judices, quos commodum ipsi fuit, dedit.

i *alii* & scelera *contra MSS. alii omnino delent.* P. B.
k hanc *Lamb.*

40 Quid l huic homini facias? quod supplicium dignum m libidini ejus n invenias? Præscriptum tibi cum esset, 50 homo deterrime, & impudentissime, quemadmodum inter Siculos judices dares: cum imperatoris populi Romani auctoritas, legatorum decem, summorum hominum, dignitas, senatus consultum intercederet, cujus consulto P. Rupilius o de decem legatorum sententia leges in Sicilia constituerat: cum omnes ante te p prætorem, Rupilias leges 51 & in ceteris rebus, & in judiciis maxime observassent:

l hoc homine *MS. & alia add.*
m libidine *MS.*
n invenies *Victor. & alii.*
o *alii* prætor de decem.
p *alii delent* prætorem.

47. *Iste omnibus judiciis diem distulit.*) Pro *distulit* Faernus legebat *diffidit*: quam ego veram hujus loci lectionem puto. *Ursin.*

48. *Quam P. Rupilius consul de x leg.*) Sic Pal. sec. Fabr. & Met. nam prius legebamus, *quam prætor Rupilius ex S. C. de x leg.* Grut.

49. *Negavit se judices è lege Rupilia sortiturum.*) Non displicet scriptura Metellani, *negavit se leg. Rup. sort.* omissis intermediis. *Idem.*

50. *Homo deterrime & impudentissime.*) Metel. non habet illud *deterrime &.* poteratque abesse. Pal. sec. præfert *teterrime.* mox quoque idem Met. legit, *Quid hoc homine facias*, ut expresserat ex Fabr. Lambinus. præterea erat in eo *dignum libidine.* Idem.

51. *Et in ceteris rebus, & in judiciis maxime observassent.*) Met. codex *& in ceteris rebus servassent*, omissis ceteris. neque mihi displicet,

ſent : tu auſus es pro nihilo præ tua præda tot res ſanctiſſimas ducere ? tibi nulla lex fuit ? nulla religio ? nullus exiſtimationis pudor ? nullus judicii metus ? nullius apud te gravis auctoritas ? nullum exemplum, quod ſequi velles ? Verum, ut inſtitui dicere, quinque judicibus nulla lege, 41
nullo inſtituto, nulla q rejectione, nulla ſorte, ex libidine iſtius datis, non qui cauſam cognoſcerent, ſed qui, quod imperatum eſſet, judicarent ; eo die nihil actum eſt. adeſſe jubentur poſtridie.

XVII. Heraclius interea, cum omnes inſidias a prætore fortunis ſuis fieri videret, capit conſilium de amicorum & propinquorum ſententia, non adeſſe ad judicium. itaque Syracuſis illa nocte profugit. Iſte poſtero die mane, cum multo maturius, quam umquam antea, ſurrexiſſet, judices citari jubet. ubi comperit Heraclium non adeſſe, cogere incipit eos, ut abſentem Heraclium condemnarent. P.CXVII
Illi eum commonefaciunt, [52] ut ſi ei videatur, utatur inſtituto ſuo ; nec cogat ante r horam decimam de abſente ſecundum præſentem judicare. impetrant.

42 Interea ſane perturbatus & ipſe, & ejus amici & conſiliarii, moleſte ferre cœperunt, Heraclium profugiſſe. putabant abſentis damnationem præſertim tantæ pecuniæ, multo invidioſiorem fore, quam ſi præſens damnatus eſſet. Eo accedebat, ſ quod judices e lege Rupilia dati non erant ; multo etiam rem turpiorem t fore, & iniquiorem viſum iri intelligebant. Itaque hoc dum corrigere vult, apertior ejus cupiditas improbitaſque facta eſt. Nam illis quinque judicibus uti ſeſe negat. jubet, id quod initio e lege Rupilia fieri oportuerat, citari Heraclium, & eos, qui dicam ſcripſerant : [53] ait, ſe judices e lege velle ſortiri. Quod ab eo pridie, multis [54] lacrymis cum eum oraret atque

q *Grav. & alii* religione.

r horam *abeſt a MSS. & edd.*

ſ *alii* quod, quoniam jud...

t *alii deleant* fore.

plicet, ut ſubintelligatur, *nedum in judiciis*. antea etiam eod. libro auctore ſcripſi, *te prætorem*, eo quidem proclivius, quod Pall. & ed. vet. duabus tantum litteris prioribus id vocis expreſſerant *Grut.*

52. *Ut ſi ei videatur, utatur inſtituto ſuo, nec cogat &c.*) Lectionem pro manu ſana arguit Metelli codex, in quo *ut ſi ſibi videretur inti suo ne cogat*. ſupraque illud *ti* collocatum S majuſculum. *Idem*.

53. *Ait ſe judices ex lege velle ſortiri.*) Sic Met. niſi quod is littera una plus, *judices e. ex lege &c.* proxime ſcripturam Fabricianam.. *aitque ſe jud. e lege Rupilia velle ſor*. Idem.

54. *Lacrimis cum eum oraret atque obſecraret Heraclitus.*) Metelli mem-

atque obsecraret Heraclius, impetrare non potuerat, id est v postridie venit in mentem, e lege Rupilia 55 sortiri dicas oportere. Educit ex urna tres. iis ut absentem Heraclium condemnent, imperat. itaque condemnant.

v postero die *Lamb.*

43 Quæ, malum, ista fuit amentia! ecquando te rationem factorum tuorum redditurum putasti? ecquando his de rebus tales viros audituros existimasti? Petatur hereditas ea, quæ nulla debetur, in prædam prætoris? interponatur nomen civitatis? imponatur honestæ civitati turpissima persona calumniæ? Neque hoc solum: sed ita res x agatur, ut ne simulatio quidem æquitatis ulla adhibeatur? Nam, per deos immortales, quid interest, utrum prætor imperet, vique cogat aliquem de suis bonis omnibus decedere; an hujusmodi judicium det, quo judicio, indicta causa, fortunis omnibus everti necesse sit?

x agitur *Victor.*

44 XVIII. PROFECTO enim y negare non potes, te ex lege Rupilia sortiri judicium debuisse, cum præsertim Heraclius id postularet. Sin illud dices, te Heraclii voluntate ab lege recessisse: ipse te impedies; ipse z tua defensione implicabere. Quare enim primum ille ipse adesse noluit, cum ex eo numero judices haberet, quos postularat? deinde tu cur post illius fugam judices alios sortitus es, si eos, qui erant antea dati, utriusque dederas voluntate? deinde ceteras dicas omnes illo foro M. Postumius quæstor sortitus est: hanc solam a tu illo conventu reperiere sortitus.

P. B. y alii negari n. potest

z tu tua *Grav.*

a alii tu in illo.

45 Ergo, inquiet aliquis, donavit populo Syracusano illam hereditatem. Primum, si id confiteri velim, tamen istum condemnetis, necesse est. neque enim permissum est, ut impune nobis liceat, quod alicui eripuerimus, id alteri tradere. Verum ex ista reperietis hereditate ita istum prædatum, ut perpauca occulte fecerit; populum quidem Syracu-

membranæ, *lacrimis oraret Heraclius*, sine intermediis, non male, dummodo fiat, *orarat*. Grut.

55. *Sortiri dicas oportere.*) Ex hoc loco apparet, *dicam* non *actionem* significare, sed *judicium*. *Judicium* vero *judices* ipsos: ut sæpe *legatio legatos*. unde *postulare judicium*, pro *postulare judices*: ut in illo, quem modo protuli, *Nympho cum se vellet æquo judicio defendere: iste viros optimos recuperatores dat*: id est, æquis judicibus uti, eorumque præsidio jus suum tueri, *judices* dat ex cohorte sua nequissimos. Itaque paucis post versibus, & *sortiri judicium*, & *sortiri dicam* eadem in re perspicue posuit. Et supra, *judicium constitutum*, pro *judices constituti*. *O præclarum judicium*, id est, o præclari judices. *Hotom.*

56. Qui

racusanum in maximam invidiam sua infamia, alieno præmio pervenisse: paucos Syracusanos, eos, qui se nunc publice laudationis causa venisse dicunt, tunc participes prædæ fuisse, & nunc non ad istius laudationem, sed ad communem litium æstimationem venisse. Posteaquam damnatus est absens, non solum illius hereditatis, de qua ambigebatur, quæ erat H-S b tricies, sed omnium bonorum paternorum ipsius Heraclii, quæ non minor erat pecunia, palæstræ Syracusanorum, hoc est, Syracusanis, possessio traditur.

b ccc. MS.

Quæ est ista prætura? Eripis hereditatem, quæ venerat a propinquo, venerat testamento, venerat legibus: quæ bona is, [56] qui testamentum fecit, huic Heraclio, ante c aliquanto, quam est mortuus, omnia utenda, ac possidenda tradiderat: cujus hereditatis, cùm ille aliquanto ante te prætorem esset mortuus, controversia fuerat nulla, mentionem fecerat nemo. 46

c Vill. non habet aliquanto P.

XIX. VERUM ESTO, eripe hereditatem propinquis, da palæstritis: prædare in bonis alienis, nomine civitatis: everte leges, testamenta, voluntates mortuorum, jura vivorum. num etiam patris Heraclium bonis d exturbare oportuit? qui simulac profugit, quam impudenter, quam palam, [57] quam acerbe, dii immortales! illa bona direpta sunt quam illa res calamitosa Heraclio, quæstuosa Verri, turpis Syracusanis, miseranda omnibus videbatur? Nam illud quidem statim curatur, ut quidquid cælati argenti fuit in illis bonis, ad istum deferatur: quidquid Corinthiorum vasorum, stragulæ vestis, hæc nemo dubitabat, quin non modo ex illa domo capta & oppressa, verum ex tota provincia ad istum comportari necesse esset. Mancipia, quæ voluit, abduxit; alia divisit: auctio facta est, in qua cohors istius invicta dominata est. CXVIII.

d exturbari Grut. e conj.

Verum illud est præclarum: Syracusani, qui præfuerant his Heraclii bonis, verbo, redigendis; re dispertiendis, red- 47

56. *Qui testamentum fecit, huic,*) Metelli liber fecerat *a. p. huic.* nescio an exprimere voluerit, *apud prætorem*. Gruter.

57. *Quam acerbe.*) Id est omnia bona direpta sunt, ut diligentissime cuncta quærerentur, & auferrentur, nihil illi relinqueretur. Sueton. Cal. 43. *dilectibus acerbissime actis*, est ut nulli parceretur, nulli militiæ gratia fieret. Claud. 35. *Reliquo tempore salutatoribus scrutatores apposuit, & quidem omnibus, & quidem acerbissimos* hoc est, qui omnes sinus pertentarent, nihil intactum relinquerent. Sic sæpe scriptores optimi. *Gravius.*

58. Colo-

reddebant eorum negotiorum rationem in senatu: dicebant, scyphorum paria complura, hydrias argenteas e pretiosas, vestem stragulam f multam, mancipia pretiosa, Verri data esse: dicebant, quantum cuique, ejus jussu, nummorum esset datum. gemebant Syracusani: sed tamen patiebantur. repente recitatur, uno nomine H-S CCL. millia jussu prætoris data. fit maximus clamor omnium, non modo optimi cujusque, neque eorum, quibus indignum semper visum erat, bona privati, populi nomine, per summam injuriam erepta: verum etiam ipsi illi auctores injuriæ, & ex aliqua particula socii prædæ ac rapinarum, clamare cœperunt, sibi ut haberet hereditatem. tantus in curia clamor factus est, ut populus concurreret.

e pretiosam Grav. & alii. f multa iidem.

P. B.

48 XX. RES AB omni conventu cognita 58 celeriter domum nuntiatur, Homo inimicus his, qui recitassent; hostis omnibus, qui acclamassent; exarsit iracundia, ac stomacho. verumtamen fuit tum sui dissimilis. nostis os hominis, nostis audaciam: tamen tum rumore populi, & clamore, & furto manifesto grandis pecuniæ perturbatus est. Ubi se collegit, vocat ad se Syracusanos: 59 quia non posset negare ab illis pecuniam datam; non quæsivit procul alicunde (neque enim probaret) sed proximum, pæne alterum filium, quem illam pecuniam diceret abstulisse. ostendit se reddere coacturum. qui posteaquam id audivit, habuit dignitatis, & ætatis, & nobilitatis suæ rationem. verba apud senatum fecit: docuit, ad se nihil pertinere. de isto, id, quod omnes videbant, neque ille quidem obscure, locutus est. itaque illi Syracusani statuam postea statuerunt: & is, ubi primum potuit, istum reliquit, de provinciaque g decessit.

g Manut. discessit.

Et tamen ajunt eum queri solere nonnunquam, se miserum, quod non suis, sed suorum h peccatis & criminibus prematur.

49 Triennium provinciam obtinuisti: gener electus adolescens unum annum tecum fuit: sodales, viri fortes, legati tui primo anno te reliquerunt: unus legatus P. Tadius, qui erat reliquus, non ita multum tecum fuit: qui si semper una fuisset, tamen summa cura tum tuæ, tum

h alii comitum pecc.

58. *Celeriter domum nuntiatur.*) Metelli membranæ amplius *celeriter iste mutet domum nunt.* forte *isti item*, inquit Gulielmius. *Grut.*

59. *Quia non posset negare.*) Melius forte, *qui non posset &c.* quemadmodum est in Met. sic infra cap. 23. m. *qui nihil amitteret.* & cap. 36. p. *qui hoc dignum populo R. arbitraretur.* Idem.

60. *Pecu-*

tum multo etiam magis suæ famæ pepercisset. Quid est,
quod tu alios accuses? quid est, quamobrem putes te tuam
culpam non modo derivare in aliquem, sed communicare
cum i altero posse? Numerantur illa H-S k ducenta quin- 50
quaginta Syracusanis. ea quemadmodum ad istum postea i *ita MSS* aliquo *alii.*
per [60] pseudothyrum revertantur, tabulis vobis, & testi-
bus, judices, planum faciam. k c c c. *MSS.*

XXI. EX HAC iniquitate istius, & improbitate, judi-
ces, quod præda ex illis bonis ad multos Syracusanos, in- P. CXIX.
vito populo, senatuque Syracusano, venerat, l illa scele- l *Manut.* etiam illa sunt, quæ. *Grav.* & illa scel.
ra per Theomnastum, & Æschrionem, & Dionysodorum,
& Cleomenem invitissima civitate facta sunt; primum ut
urbs tota spoliaretur, qua de re alius mihi locus ad dicen-
dum est constitutus: ut omnia signa iste per eos homines,
quos nominavi, omne ebur ex ædibus sacris, omnes undi-
que tabulas pictas, deorum denique simulacra, quæ vel-
let, auferret: deinde ut in curia Syracusis, quem locum
illi [61] buleuterium vocant, honestissimo loco, & apud il-
los clarissimo, [62] m ubi illius ipsius M. Marcelli, (qui eum Sy- m *sub Victor. Lamb. & alii.*
racusanis locum, quem eripere belli ac victoriæ lege pos-
set, conservavit, & reddidit,) statua n ex ære facta; ibi
inauratam isti, & alteram filio statuam posuerint: ut, dum n *ex ære non habet MS.*
istius hominis memoria maneret, senatus Syracusanus sine
lacrymis & gemitu in curia esse non posset.

Per eosdem istius injuriarum, furtorum, uxorumque 51
socios, istius imperio Syracusis Marcellea tolluntur maxi-
mo gemitu luctuque civitatis: quem illi diem festum
[63] cum recentibus beneficiis M. Marcelli debitum redde-
bant, tum generi, nomini, familiæ Marcellorum maxi-
ma voluntate tribuebant. Mithridates in Asia, cum eam
provinciam totam occupasset, Mucia non sustulit, hostis,
& hostis in ceteris rebus nimis ferus, & immanis, tamen
hono-

60. *Pseudothyrum.*) Ψευδοθύρον. Nannius Lib. VII. c. 11 Miscell. explicat e Virgil. Æneid Lib. II. vers. 452. atque idem putat hoc loco esse legendum *Pseudothyrion*. Verburg.

61. *Buleuterium vocant.*) Βουλευτήριον. ubi consultationes fiunt, ubi βουλευταὶ hoc est senatores de Rep. sententias dicunt. *Hotom.*

62. *Ubi illius &c. statua ex ære facta; ibi &c.*) Ita Fabr. cui adsensum præbet Met. nisi quod is non admittat illa, *ex ære facta*: hactenus vulgata, *sub illius &c.* (*qui cum Syrac. locum eum &c.* Grut.

63. *Cum recentibus beneficiis M. Marcelli.*) Videtur legendum *C. Marcelli* ex loco simili. *Ursinus.*

64. *Mar-*

honorem hominis, deorum religione consecratum, violare noluit: tu o Syracusanos unum diem festum 64 Marcellis impartire noluisti; per quos illi adepti sunt, ut ceteros dies festos agitare possent.

o Syracusanis edd. vett.

52 At verò præclarum diem p illis reposuisti, Verrea ut agerent; & ut ad eum diem, quæ sacris, epulisque opus essent, in complures annos locarentur. q Sed jam in tanta istius impudentia remittendum aliquid videtur, ne omnia contendamus; ne omnia cum dolore agere videamur. nam me dies, vox, latera deficiant, si hoc nunc vociferari velim, quam miserum indignumque sit, istius nomine apud eos diem festum esse, qui sese istius opera funditus exstinctos esse arbitrentur. O Verrea præclara, r quoquam si accessisti, quo non attuleris tecum istum diem! etenim quam tu domum, quam urbem adiisti, quod fanum denique, quod non eversum atque extersum reliqueris? quare appellentur sane ista Verrea, quæ non ex nomine, 65 sed ex manibus naturaque tua constituta esse videantur.

p illis alii non habent. P. B.
q Sed non habet. Ald. et Vict.
r quo accessisti. quasi quò MS.

53 XXII. QUAM FACILE serpat injuria, & peccandi consuetudo; quam non facile reprimatur, videte, judices. Bidis oppidum est, tenue sane, non longe à Syracusis. Hujus longe primus civitatis est Epicrates, quidam. Huic hereditas H-S quingentorum millium venerat a muliere quadam propinqua, atque ita propinqua, ut ea etiam si intestata esset mortua, Epicratem Bidinorum legibus heredem esse oporteret. Recens Syracusana erat illa res, quam ante demonstravi, de Heraclio Syracusano, qui bona non perdidisset, nisi ei venisset hereditas. Huic quoque Epicrati venerat, ut dixi, hereditas.

54 Cogitare cœperunt ejus inimici, nihilo minus eodem prætore hunc everti bonis posse, s quo Heraclius esset eversus. rem occulte instituunt: ad Verrem per ejus interpretes deferunt. ita causa componitur, ut item palæstritæ t Bidenses peterent ab Epicrate v hereditatem, quemadmodum palæstritæ Syracusam ab Heraclio petissent. 66 Nunquam

s quam Gul.
t forte Bidini.
v hered. delet Grut.

64. *Marcellis impartire noluisti.*) Est a copula librorum priorum. prius impressi, *Syracusanis un. d. f. Marcellis impartire vetuisti.* iisdem auctoribus rescripsi *agitare*, pro communi *agere*. Gruter.

65. *Sed ex manibus naturaque.*) Hotomanus notat Jo. Lucanium legere *moribus*. non est necesse: nam ecce libro III cap. 37. *manum procul à manibus &c.* Grut.

66. *Nunquam Prætorum tam palæstricum vidistis.*) Manuscriptus liber habet, *palæstritam*: sed magis placet *palæstricum* quam *palæstritam*;

quam vos prætorem tam palæstricum vidistis. verum ita
palæstritas defendebat, ut ab illis ipse unctior discederet.
67 qui statim cum x præsensisset, jubet cuidam suorum ami- x præsens
corum numerari H-S y LXXX.[68] res occultari satis non z pos- esset *MS.*
se. Per quendam eorum, qui a interfuerat, fit Epicrates P.CXX.
certior. Primo negligere, & contemnere cœpit; quod 55
causa prorsus, quod b disputari posset, nihil habebat. Dein- y c c c. *MSS.*
de, cum de Heraclio cogitaret, & istius libidinem nosset; z potuit *MS.*
commodissimum putavit esse de provincia clam abire. ita- a interfuerant *MSS.*
que fecit. profectus est Rhegium.

XXIII. QUOD UBI auditum c est, æstuare illi, qui b dubitari *Grav recte.*
dederant pecuniam, putare nihil agi posse, absente Epicra-
te. nam Heraclius tum affuerat, cum primum dati sunt
judices: de hoc, qui ante quam in jus aditum esset, ante c *alii non habent* est
quam denique mentio controversiæ facta esset, discessisset,
putabant nihil agi posse. Homines Rhegium proficiscun-
tur, Epicratem conveniunt: demonstrant id, quod ille
sciebat, se H-S LXXX dedisse: rogant eum, ut e sibi id, d c c c. *MSS.*
quod ab ipsis abisset pecuniæ, curet: ab sese caveat, quem-
admodum velit; de illa hereditate cum Epicrate neminem e *ita Lamb.*
esse acturum.

Epicrates homines multis verbis a se male acceptos dimi- *alii delent* sibi.
sit: redeunt illi Rhegio Syracusas: queri cum multis, ita 56
ut fit, incipiunt, sese H-S LXXX f nummum frustra dedisse.
res percrebruit: in ore atque sermone omnium cœpit esse. f nummum *abest a MS*
Verres [69] refert illam suam Syracusanam: ait se velle de il-
lis H-S LXXX cognoscere: advocat multos. dicunt Bidini
Volcatio se dedisse: illud non addunt, jussu istius. Volca-
tium

tam; nam illud hoc communius. neque nunc *Prætorem palæstritam* dicit, sed sæpe quæstum facientem ex palæstra. In eodem manuscripto, *quod præsens esset* scriptum est, pro *cum præsensisset*: & infra *ni restituebatur*, pro *non restituebantur*. Ursinus.

67. *Qui statim, cum præsensisset, &c.*) *Qui* pertinet ad Verrem, de quo proxime egerat. Sed hæc verba: *res occultari satis non posse*, exciderunt suo loco. Sic enim puto Ciceronem scripsisse; *Qui* Verres) *statim cum præsensisset res occultari non posse* (si scilicet per palæstritas everteret bonis Epicratem, ut Heraclium everterat Syracusis,) *jubet cuidam suorum amicorum numerari* H-S LXXX, ab illis qui per interpretes Verris egerant de hoc negotio cum Verre. *Grævius*

68. *Res occultari satis non posse.*) Ita Pall. duo. Hotomani *potest*. Metelli *potuit*. Librariorum ambo glossulæ. *Grut.*

69. *Refert illam suam Syracus.*) Ita nostri libri, & perplacet; ut subaudiatur *cantilenam*, aut quid simile. *Idem*.

70. Eidem

tium vocat : pecuniam referri imperat . Volcatius animo æquissimo nummos affert, qui nihil amitteret : reddit inspectantibus multis : Bidini nummos auferunt .

57 Dicet aliquis, Quid ergo in hoc Verrem reprehendis, qui non modo ipse fur non est, sed ne alium quidem passus est esse ? attendite . jam intelligetis hanc pecuniam, qua via modo visa est exire ab isto, [70] eadem semita revertisse. [71] Quid enim debuit prætor g fecisse, cum consilio re cognita, cum comperisset, suum comitem, juris, decreti, judicii corrumpendi causa, qua in re ipsius prætoris caput existimatioque ageretur, pecuniam accepisse : Bidinos autem contra prætoris famam ac fortunas dedisse ? & non in eum, qui accepisset, animadvertisse, & in eos, qui dedissent ? Tu, qui instituetas in eos animadvertere, qui perperam judicassent, quod sæpe per imprudentiam fit : hos pateris impune discedere, qui ob tuum decretum, ob tuum judicium, pecuniam aut dandam, aut accipiendam putarant ?

P. B g fecisse non habent Ald. Grav. alii

58 XXIV. VOLCATIUS idem apud te postea fuit, eques Romanus tanta accepta ignominia . Nam quid est turpius ingenuo, quid minus libero dignum, quam in conventu maximo cogi a magistratu furtum reddere ? qui, si eo animo esset, quo non modo eques Romanus, sed quivis liber debet esse ; adspicere te postea non potuisset ; inimicus, hostis esset, tanta contumelia accepta, nisi tecum collusisset, & tuæ potius existimationi servisset, quam suæ . qui quam tibi amicus non modo tum fuerit, quamdiu tecum in provincia fuit, verum etiam nunc sit, cum jam a ceteris amicis

70. *Eadem semita .*) Non sunt jungendæ *eadem* & *semita*, quasi sensus sit pecuniam *eadem via semita* . (id est per semitam) *revertisse* ad eum . Semita est angustior via, quæ fere latioribus jungitur ; & ambulantium usui servit, ut viæ vehiculationi & equitibus . Præter ea, quæ Grævius ad hunc locum adnotavit vide viros doctos ad Martial. Lib. VII. ep. 60.

Jussisti tenues, Germanice, crescere vicos,
Et, modo qua fuerat semita, facta via est . Verburg.

71. *Quid enim ? Debuit &c.)* Lambinus & Gruterus vocem inseruerunt contra libros scriptos : *Quid enim debuit Prætor fecisse .* Sic igitur rescripsi, ut volebat etiam Hotomanus, *Quid enim ? Debuit Prætor, cum consilio recognita, cum comperisset, &c.* Nihil novavi, nisi quod interrogationis notam, quam Victorius post *prætor* posuerat, retraxerim & locarim post *quid enim ?* Phædrus lib. III.

Accipiens, quid enim ? cuncta in contumeliam . Grævius .

72. Cum

amicis sis relictus, & tu intelligis, & nos existimare possumus. An hoc solum argumentum est, nihil isto imprudente factum, quod Volcatius ei non succensuit? quod iste nec in Volcatium, nec in Bidinos animadvertit?

Est magnum argumentum: verum illud maximum, quod 59
illis ipsis Bidinis, quibus iratus esse debuit, ut a quibus comperit, quod jure agere cum Epicrate nihil possent, etiamsi adesset, idcirco suum decretum pecunia esse tentatum: his, inquam, ipsis non modo illam hereditatem, quæ Epicrati venerat; sed, ut in Heraclio Syracusano, item in hoc, paullo etiam atrocius, quod Epicrates appellatus omnino non erat; bona patria fortunasque ejus Bidinis P. CXXI.
tradidit. ostendit enim novo modo, si quis quid ab absente peteret, se auditurum. Adeunt Bidini: petunt hereditatem, procuratores postulant, ut se ad leges suas rejiciat, h homines edd.
aut ex lege Rupilia dicam scribi jubeat. Adversarii non audebant contra dicere: exitus nullus reperiebatur: insimu- vett.
lant h hominem fraudandi causa discessisse: postulant, ut i jubeat MS.
bona possidere i liceat. Debebat Epicrates k ullum num- 60
mum nemini. amici, si quis quid peteret judicio, secum k nullum
agi passuros: judicatum solvi satisdaturos esse dicebant. MS.

XXV. 72 CUM OMNIA judicia frigerent; admonitu istius insimulare cœperunt, Epicratem litteras publicas corrupisse: a qua suspicione ille aberat plurimum. actionem ejus rei postulant. amici recusare, ne quod novum judicium, ne qua ipsius cognitio, illo absente, de existimatione ejus constitueretur: & simul idem illud postulare non desistebant, ut se ad leges suas rejiceret.

Iste amplam occasionem calumniæ nactus, 73 ubi videt 61
esse aliquid, quod amici l absentem Epicratem nollent l absente Epicrate
defendere: asseverat se ejus rei in primis actionem esse da- MS. Nam
turum. Cum omnes perspicerent, ad istum non modo illos nummos, qui per simulationem ab isto exierant, revertisse: sed multo etiam plures eum postea nummos abstulisse: amici Epicratem defendere destiterunt. iste Epicratis bona Bidinos omnia possidere & sibi habere jussit. Ad illa

72. *Cum omnia consilia frigerent.*) Sic Fabr. sic Metelli codex, non *judicia*, ut erat in retro editis. Gulielmius utramque illam vocem arbitrabatur supervacuam. *Grut.*

73. *Ubi videt esse aliquid, quod amici absentem Epicratem nollent defendere.*) Puto legendum, *quod amici absente Epicrate*, non ut quidam, *in quo amici absentem Epicratem*, emendarunt. *Ursinus.*

 74. Non

illa H-S S I Ↄ millia hereditaria accessit ipsius antiqua H-S quindecies pecunia. Utrum res ab initio ita ducta est? an ad extremum ita perducta est? an ita parva est pecunia? an is homo Verres, ut hæc, quæ dixi, gratis facta esse videantur?

62 Hinc nunc de miseria Siculorum, judices, audite. & Heraclius ille Syracusanus, & hic Bidinus Epicrates, expulsi bonis omnibus, Romam venerunt. sordidati, maxima barba, & capillo, Romæ biennium prope fuerunt. Cum L. Metellus in provinciam profectus est, tum isti bene commendati cum Metello una proficiscuntur. Metellus m simulac venit Syracusas, utrumque n rescidit, & de Epicrate, & de Heraclio. In utriusque bonis nihil erat, quod restitui posset, nisi quod moveri loco non poterat.

P. B.

m simul advenit / alii. n alii rescindit.

63 XXVI. FECERAT o hæc egregie primo adventu Metellus, ut omnes istius injurias, quas modo posset, rescinderet, & irritas faceret. p Heraclium restitui jusserat: 74 non restituebatur. quisquis erat eductus senator Syracusanus ab Heraclio, duci jubebat. itaque permulti ducti sunt. Epicrates quidem continuo restitutus est. Alia judicia Lilybæi, alia Agrigenti, alia Panormi restituta sunt. Census, qui isto prætore sunt habiti, non servaturum se Metellus ostenderat: decumas, quas iste contra legem Hieronicam vendiderat, sese venditurum 75 Hieronica lege dixerat. Omnia erant Metelli ejusmodi, 76 ut totam istius præturam retexere videretur.

o hoc *Gul.* p Quod Heraclio *MS.*

64 Simulatque ego in Siciliam veni, mutatus est. venerat ad eum illo biduo q Letilius quidam, homo non alienus a litte-

q L. Arilius *MS.* Lælius *MS.*

74. *Non restituebantur &c.*) Nostri libri nihil variant, neque ullam lucem inferunt loco obscuro. sed nec video quatenus illustrentur a Lambino ope Frabriciani. Gulielmius etiam ex Metelli libro adfert, *Quod Heraclio restitui jusserat, non restituebatur.* pro *eductus* autem, quod compareт in scriptis nostris, exstat in editis antique, etiam Victorio, *ductus*. Grut.

75. *Hieronica lege dixerat.*) Editio prima, inquit Gulielmius *edixerat*. probo. nostra tamen illa anni CCCCLXXXIII. stat a vulgata, quam ego æstimabam omnium principem; certe quæ haberet etiam Verrinas. *Idem.*

76. *Ut non tam suam præturam gerere.*) Melius in antiquo, *ut non tam ipse præturam, &c.* Ursin. *Ut totam ejus præturam retexere.* Pall. & ed. paulo vetustiores, *ut totam præturam suam.* Lambinus perscripserat, *ut non tam suam præturam gerere, quam istius retexere.* quod & videtur reperisse Gulielmius in Met. nisi quod non etiam agnosceret pronomen *suam*. Grut.

77. Pa-

litteris: itaque eo iste tabellario semper usus est. Is episto-
las complures attulerat: in his unam domo; quæ totum
immutarat hominem: repente cœpit dicere, se omnia Ver-
ris causa velle: sibi cum eo amicitiam cognationemque
esse. Mirabantur omnes, hoc ei tum denique in mentem
venisse; posteaquam tam multis eum factis decretisque
jugulasset. Erant qui putarent, r Letilium legatum a Ver- r L. Atilium MS. Lælium MS.
re venisse, qui gratiam, amicitiam, cognationemque
commemoraret. Ex illo tempore a civitatibus laudationes
petere: testes non solum deterrere verbis, sed etiam vi re-
tinere cœpit. Quod ego, nisi meo adventu illius conatus P.CXXII.
aliquantulum repressissem, & apud Siculos non Metelli,
sed Glabrionis litteris ac lege pugnassem: tam multos huc
evocare non potuissem. 65

XXVII. VERUM, quod institui dicere, miserias co-
gnoscite Siculorum. Heraclius ille, & Epicrates longe mi-
hi obviam cum suis omnibus processerunt: venienti Syra-
cusas egerunt gratias, flentes: Romam decedere mecum
cupierunt: quod erant mihi oppida complura etiam reli-
qua, quæ adire vellem, constitui cum hominibus, quo
die mihi Messanæ præsto essent. Eo mihi nuntium mise-
runt, se a prætore retineri: quibus ego testimonium denun-
tiavi, quorum nomina edidi Metello: cupidissimi venien-
di, maximis injuriis affecti, adhuc non venerunt. Hoc
jure sunt socii, ut iis ne deplorare quidem de suis incom-
modis liceat.

Jam Heraclii Centuripini, optimi nobilissimique ado- 66
lescentis, testimonium audistis: a quo H-S c millia per
calumniam malitiamque petita sunt. Iste 77 pœnis com-
promissisque interpositis, H-S ccc extorquenda curavit:
quodque judicium secundum Heraclium de compromissis
factum erat, quod civis Centuripinus inter s duos cives s duo MS. & Grav.
t judicasset, id irritum jussit esse: eumque iudicem falsum
judicasse iudicavit: in senatu ne esset: locis commodis- t dijudicasset MS.
que publicis uti vetuit. si quis eum pulsasset, edixit,
judicium iniuriarum non daturum: quidquid ab eo petere-
tur, iudicem de sua cohorte daturum, ipsi autem nullius
actionem rei sese daturum. 67

Quæ istius auctoritas tantum valuit, ut neque illum pul-
saret

77. *Pœnis compromissisque.*) *Compromissum* dicitur certa pecunia, ab utroque litigatore mutuo promissa, ni arbitri sententiæ pareant. *Hotom.*

ſaret quiſquam, cum prætor in provincia ſua verbo permitteret, re hortaretur: neque quiſquam ab eo quidquam peteret, cum iſte calumniæ licentiam [78] ſua auctoritate dediſſet. ignominia autem illa gravis tamdiu in illo homine fuit, quamdiu iſte in provincia manſit. Hoc iniecto metu iudicibus, novo more, nullo exemplo, ecquam
P. B. rem putatis eſſe in Sicilia, niſi ad nutum iſtius judicatam? Utrum id ſolum videtur eſſe actum, quod eſt tamen actum, ut Heraclio pecunia eriperetur? an etiam illud, in quo præda erat maxima, ut nomine iudiciorum, omnium bona atque fortunæ in iſtius unius eſſent v poteſtate?

v poteſtatem *MS.*

68 XXVIII. JAM VERO in rerum capitalium quæſtionibus quid ego unamquamque rem colligam, & cauſam ? ex multis x ſimilibus ea ſumam, quæ maxime improbitate excellere videbuntur. Sopater quidam fuit [79] Halicienſis, homo domi ſuæ cum primis locuples atque honeſtus. is ab inimicis ſuis apud C. Sacerdotem prætorem rei capitalis cum accuſatus eſſet, facile eo iudicio eſt liberatus. huic eidem Sopatro iidem inimici ad C. Verrem, cum is Sacerdoti succeſſiſſet, eiuſdem rei nomen detulerunt. Res Sopatro facilis videbatur, & quod erat innocens, & quod Sacerdotis iudicium improbare iſtum auſurum non arbitrabatur. Citatur reus: cauſa agitur Syracuſis: crimina tractantur ab accuſatore ea, quæ erant antea non ſolum defenſione verum etiam iudicio diſſoluta.

x millibus *MS.*

69 Cauſam Sopatri defendebat Q. Minucius, eques Romanus in primis ſplendidus atque honeſtus, vobiſque, iudices, non ignotus. Nihil erat in cauſa, quod metuendum, aut omnino quod dubitandum videretur. Interea iſtius libertus, & accenſus idem Timarchides, qui eſt, id quod ex plurimis teſtibus priore actione didiciſtis, rerum huiuſmodi omnium tranſactor & adminiſter, ad Sopatrum venit. monet hominem, ne nimis iudicio Sacerdotis & y cauſæ confidat: accuſatores, inimicoſque eius habere in animo pecuniam prætori dare: prætorem tamen z a ſalute malle accipere: & ſimul malle, ſi fieri poſſet, rem iudicatam

y cauſæ ſuæ *MS.* z ob ſalutem *Grav.* a Sopatro *Verb.*

78. *Sua auctoritate præbuiſſet.*) Vetus liber *poſſediſſet* habet, pro *præbuiſſet*, quomodo alibi locutus eſt. *Urſinus*. Credo Urſinum ſcripſiſſe *oſtendiſſet* pro *poſſediſſet*. Græv.

79. *Halicyenſes*.) Sic ſcribendum eſſe dudum monuit Cluverius in Sicilia antiqua. Halicyæ urbs inter Lilybæum & Entellam, nunc *Salemi*. Idem.

80. *Si*

tam non rescindere. Sopater, cum hoc illi improvisum atque inopinatum accidisset, commotus est sane: neque in præsentia, Timarchidi quid a respondere, habuit, nisi, se consideraturum, quid sibi b de ea re esset faciendum: & simul ostendit, se in summa difficultate esse nummaria. Post ad amicos retulit; qui cum ei fuissent auctores redimendæ salutis, ad Timarchidem venit. expositis suis difficultatibus, hominem ad H-S LXXX perducit: eamque ei pecuniam numerat.

P.CXXIII a respondere *Rhodig.* b de ea re *abest a MS.*

XXIX. POSTEAQUAM ad causam dicendam ventum est: tum vero sine metu sine cura omnes erant, qui Sopatrum defendebant. crimen nullum erat: res iudicata: Verres nummos acceperat. Quis posset dubitare, quidnam esset futurum? Res illo die non peroratur: dimittitur iudicium. iterum ad Sopatrum Timarchides venit. ait, accusatores eius multo maiorem pecuniam prætori polliceri, quam quantam hic dedisset: proinde, [80] si saperet, videret, quid sibi esset faciendum. Homo quamquam erat & Siculus, & reus, hoc est, & iure iniquo, & tempore adverso: ferre tamen atque audire diutius Timarchidem non potuit. Facite, inquit, quod c vobis libet, daturus non sum amplius. idemque hoc amicis eius & defensoribus videbatur: atque eo etiam magis, quod iste, quoquo modo se in ea quæstione præbebat, tamen [81] in consilio habebat homines honestos e conventu Syracusano, qui d Sacerdoti quoque in consilio fuerant tum, cum esset idem hic Sopater absolutus. Hoc rationis habebant, facere eos nullo modo posse, ut eodem crimine, iisdem testibus Sopatrum condemnarent iidem homines, qui antea absolvissent.

7

c vobis *abest a MS.*

d Sacerdotis *Vi. ttor. & alii.*

71

Itaque hac una spe ad judicium venitur. quo posteaquam ventum est, cum in consilium frequentes convenissent iidem, qui solebant, & hac una spe tota defensio Sopatri niteretur; consilii frequentia, & dignitate, & quod erant, ut dixi, iidem, qui antea Sopatrum eodem illo crimine libe-

P. R.

80. *Si saperet; videret quid sibi esset faciendum.*) Met. horum omnium loco solum habet. *saperet; videret.* & vero monuit Lambinus Fabr. non habere voces quatuor postremas. tacet tamen de illo *si.* meo judicio brevissima lectio verior videri queat. *Grut.*

81. *In consilio habebat.*) Observandum prætores provinciarum in causis capitalibus negotiatores aliquot in consilium adhibuisse, deque illorum sententia rem judicasse. At in privatis causis judices ex eo numero decernere solebant. *Hotom.*

 82. *Respon-*

liberarant : cognoscite hominis apertam, ac non modo
non ratione sed ne dissimulatione quidem tectam impro-
bitatem & audaciam . M. Petilium, equitem Romanum,
quem [e] habebat in consilio, jubet operam dare, quod rei
privatæ judex esset. Petilius recusabat, quod suos amicos,
quos sibi in consilio esse vellet, ipse Verres retineret. Iste
homo liberalis negat se quemquam retinere eorum, qui
Petilio vellent adesse. itaque discedunt omnes. nam ceteri
quoque impetrant, ne retineantur: qui se velle dicebant
alterutri eorum, qui tum illud judicium habebant, adesse,
Itaque iste solus cum sua cohorte nequissima relinquitur.
72 Non dubitabat Minutius, qui Sopatrum defendebat, quin
iste, quoniam consilium dimisisset, illo die rem illam quæ-
siturus non esset : cum repente jubetur dicere . [82] Respon-
det. Ad quos? Ad me, inquit, si tibi idoneus videor, qui
de homine Siculo ac Græculo judicem . Idoneus es, in-
quit: sed pervellem adessent ii, qui affuerant antea, cau-
samque cognorant . Dic, inquit: illi adesse non possunt,
Nam hercule, inquit Q. Minucius, me quoque Petilius,
ut sibi in consilio [f] adessem, rogavit. & simul a subselliis
73 [g] abire cœpit . Iste iratus, hominem verbis vehementiori-
bus prosequitur, atque ei gravius etiam minari cœpit, quod
in se tantum crimen invidiamque conflaret.

XXX. Minutius, qui Syracusis sic negotiaretur, ut
sui juris dignitatisque meminisset: & qui sciret ita se in
provincia rem augere oportere, ut ne quid de libertate de-
perderet; homini quæ visa sunt, & quæ tempus illud tulit,
& causa, respondit : causam sese, dimisso atque ablega-
to consilio, defensurum negavit. itaque a subselliis disces-
sit : idemque hoc, præter Siculos, ceteri Sopatri amici,
74 advocatique fecerunt. Iste, quamquam est incredibili im-
P.CXXIV. portunitate & audacia, tamen subito solus destitutus perti-
muit & conturbatus est . Quid ageret, quo se verteret,
nesciebat . Si dimisisset eo tempore quæstionem, [83] post
illis adhibitis, quos ablegarat, absolutum iri Sopatrum vi-
debat . sin autem hominem miserum atque innocentem
con-

e habet *Hotom.* habuit alii.

f essem *MS.*

g ire *MS.*

82. *Respondet ad quos? ad me inquit . si tibi idoneus* .) Sequor vete-
ris libri scripturam, in quo est, *Respondet abiisse judices . an non in-
quit tibi idoneus, &c.* Ursinus.

83. *Post illis adhibitis, quos ablegarat* .) *Adhibitis in consilium* Nan-
nii codex . Non necessario . Vid. egregiam summi Gronovii obser-
vationem ad Lib, IV. ep. 7. ad Fam. *A tuis reliquis non adhibemur*.
Verburg.

84. *Age*,

condemnasset, cum ipse prætor sine consilio; reus autem sine patrono, atque advocatis fuisset, judiciumque C. Sacerdotis rescidisset; invidiam se sustinere non posse tantam arbitrabatur. Itaque æstuabat dubitatione: versabat se in utramque partem non solum mente, verum etiam corpore:, ut omnes, qui aderant, intelligere possent, in animo ejus metum h cupiditatemque pugnare. Erat hominum conventus maximus, summum silentium, summa exspectatio, quonam esset ejus cupiditas eruptura. crebro dimittebat se accensus ad aurem Timarchides.

[h cum cupiditate *MSS*]

75 Tum iste aliquando, [84] Age, dic, inquit. Sopatrus implorare hominum atque deum fidem, ut cum consilio cognosceret. Tum repente iste testes citari jubet. dicit unus & alter breviter. nihil interrogatur. præco DIXISSE pronuntiat. Iste, quasi metueret, ne Petilius, privato illo judicio transacto, i aut dilato, cum ceteris in consilium revetteretur, ita properans de sella exsiluit: hominem innocentem, a C. Sacerdote absolutum, indicta causa, de sententia scribæ, medici, haruspicisque k condemnavit.

[i & perlato *MS.*]
[k condemnat *MS.*]

76 XXXI. RETINETE, retinete hominem in civitate, judices. parcite, & conservate, ut sit qui l nobiscum res iudicet: qui in senatu sine ulla cupiditate de bello, & pace sententiam ferat. Tametsi minus id quidem nobis, minus populo Romano laborandum est, qualis istius in senatu sententia futura sit. Quæ enim ejus auctoritas erit? quando iste sententiam dicere audebit, aut poterit? quando autem homo tanta luxuria, atque desidia, nisi Februario mense, adspirabit in curiam? Verum veniat sane: [85] decernat bellum Cre-

[l vobiscum *Vill. Grev. alii.*]
[P. B.]

84. *Age, dic, inquit. Sopatrus implorare hominum atque Deum fidem, ut cum consilio &c.*) Met. & Fabr. *inquit. Reus orare atque obsecrare, ut cum consilio.* Bone Deus! quanta diversitas? & tamen utrumque vix videtur heic consistere posse. *Grut.*

85. *Decernat bellum Cretensibus.*) Hoc tempore Cretenses belli societatem cum piratis adversus populum Romanum cojerant: ut ex Plutarcho intelligitur in Pompeii vita, & Livio lib. XCVIII. & XCIX. Ergo *decernat bellum Cretensibus*, scilicet, ut ejus belli administratio Q. Hortensio mandetur. sed Q. Metello tamen ejus collegæ mandata. Nam cum Consules sortirentur, Hortensio, ut bellum gereret cum Cretensibus, obvenit. Sed is urbe delectatus & foro, in quo primum locum post Ciceronem obtinebat, collegæ ultro exercitum cessit, ipse in urbe remansit. Metellus autem in Cretam missus eam insulam cepit. hæc ex Dione. *Hotomanus.*

 86. *Libe-*

Cretensibus; [86] liberet Byzantios; [87] regem appellet Ptolemæum; quæ vult Hortensius, omnia dicat & sentiat. minus hæc ad nos, minus ad vitæ nostræ discrimen, minus ad fortunarum nostrarum periculum pertinent.

77 Illud, illud est capitale, illud formidolosum, illud optimo cuique metuendum, quod iste, ex hoc judicio si aliqua vi se eripuerit, in judicibus sit necesse est: sententiam de capite civis Romani ferat: sit in ejus exercitu signifer, qui imperium judiciorum tenere vult. Hoc populus Romanus recusat, hoc ferre non potest: clamat, permittitque vobis; ut, si illis hominibus delectemini, si ex hoc genere splendorem ordini atque ornamentum curiæ constituere velitis, habeatis sane m vobiscum istum senatorem: istum n etiam de vobis judicem, si vultis, habeatis: de se homines, si qui extra istum ordinem sunt, [88] quibus ne rejiciundi quidem amplius, quam trium judicum, præclaræ leges Corneliæ faciunt potestatem, hunc hominem tam crudelem, tam sceleratum, tam nefarium, nolunt judicare.

m vobis *MS.*
n *Vict. & alii non habent* etiam.
o si *non est in MS.*

78 XXXII. Etenim si illud est flagitiosum (quod mihi omnium rerum turpissimum, maximeque nefarium videtur)

86. *Liberet Byzantios*) Ut suis legibus utantur, vectigalesque populo Romano non sint. hos postea P. Clodius tribunus pl. Pisone & Gabino Coss. lege sua liberavit. in orat. de provinciis cons. *Te imperatore infelicissimo, & teterrimo, Cæsonine Calventi, civitas libera, & proximis suis beneficiis a senatu, & a populo Romano liberata, sic spoliata atque nudata est, ut, nisi C. Virgilius legatus intervenisset, unum signum Byzantii ex maximo numero nullum haberent.* P. Manut.

87 *Regem appellet Ptolemæum.*) Alexandrinum: erat enim & Cyprius rex alter Ptolemæus, hujus frater. Videtur hic esse Ptolemæus ille, de quo Suetonius his verbis: *Conciliato populi favore, tentavit per partem tribunorum, ut sibi Ægyptus provincia plebiscito daretur, nactus extraordinarii imperii occasionem, quod Alexandrini regem suum, socium, atque amicum a senatu appellatum, expulerant.* Hic igitur Ptolemæus, qui, Cicerone ædile designato, nondum a senatu rex appellatus erat, honorem societatis & amicitiæ populi Romani ante Cæsarem ædilem obtinuit, auctore Suetonio. Cum Ptolemæo autem patre Cleopatræ non ante Cæsarem ædilem, sed post aliquot annos, ipso consule, societas facta est; ut lib. III. bel. civ. ipse scripsit. *P. Manut.*

88. *Quibus ne reiiciendi quidem, &c.*) *Potestas reiiciendi trium judicum* non est Græcismus, sed ellipsis Latinis perquam usitata. subauditur *negotium*. Potestas nimirum reiiciendi trium judicum negotium. vide Sanctii Minervam, sive de Causis Latinæ linguæ Comment. lib. III. cap. 8. *Grav.*

89. *Quem*

tur) ob rem judicandam pecuniam accipere, pretio habere addictam fidem & religionem : quanto illud flagitiosius, improbius indignius, eum, a quo pecuniam ob absolvendum acceperis, condemnare : ut ne prædonum quidem prætor in fide retinenda consuetudinem conservaret? Scelus est accipere ab reo: quanto magis ab accusatore? quanto etiam sceleratius ab utroque? Fidem cum proposuisses venalem in provincia, valuit apud te plus is, qui pecuniam majorem dedit. Concedo. forsitan aliquis aliquando ejusmodi quippiam fecerit. Cum vero fidem ac religionem tuam jam alteri addictam pecunia accepta habueris, post eandem p adversario tradideris majore pecunia: utrumque falles? & trades cui voles? & ei, quem fefelleris, ne pecuniam quidem reddes? P.CXXV. p alii adversariis.

89 Quem mihi tu Bulbum quem Stalenum, quod umquam hujusmodi monstrum, aut prodigium audivimus, aut vidimus, qui cum reo transigat, post cum accusatore decidat? honestos homines, qui causam norint, ableget, q consilioque dimittat? ipse solus reum absolutum, a quo pecuniam acceperit, condemnet, pecuniamque non reddat? Hunc hominem r in judicum numero habebimus? hic 90 alteram decuriam senatoriam judex obtinebit? hic de capite libero judicabit? huic judicialis tabella committetur? quam iste non modo cera, verum etiam sanguine, si s visum erit, notabit. 79

q consiliumque *Lamb.*
r in *non habet Vict.*
s usus *Gulrcde*

XXXIII. QUID ENIM horum se negat fecisse? illud videlicet unum, quod necesse est, pecuniam accepisse. Quidni iste neget? At eques Romanus, qui Sopatrum defendit, qui omnibus ejus consiliis rebusque interfuit, Q. Minucius juratus dicit pecuniam datam: juratus dicit Timar- 80

89. *Quem mihi tu Bulbum, quem Stalenum.)* Met. codex, *Quem mihi Tubulum &c.* quod defendit Gulielmius lib. I. verisimilium cap. 7. Et vero *L. Tubuli*, tanquam unius ex omni memoria sceleratissimi meminit Tullius orat. pro M. Scauro apud Asconium, item aliquoties in libris Philosophicis; sed non videtur tamen heic habere locum, certe *Bulbi & Staleni* tanquam judicum nummariorum, junctim iterum meminit Cicero orat. pro Cluentio cap. 28. pr. imo eosdem ibidem mire exagitat. itaque retineatur vulgata. *Grut.*

90. *Alteram decuriam Senatoriam.)* Alteram, id est secundam. Tres autem decurias sive centurias fuisse judicum Senatorum, apparet ex Philippica prima, & quinta, & Epistola Cælii lib. VIII. Sed de decuriis diximus in ejus orationis fine quæ huic antecedit. *Hotom.*

91. Ne-

marchidem dixisse, majorem ab accusatoribus pecuniam
dari. dicent hoc Siculi omnes: dicent omnes Halicienses:
dicet etiam prætextatus Sopatri filius, qui, ab isto homine
crudelissimo, patre innocentissimo, pecuniaque patria privatus est.

81 Verum, si de pecunia testibus planum facere non possem:
illud negare posses, aut nunc negabis, te consilio
tuo dimisso, viris primariis, qui in consilio C. Sacerdotis
fuerant, tibique esse solebant, remotis, de re judicata judicasse?
teque eum, quem C. Sacerdos, adhibito consilio,
causa cognita, absolvisset; eundem, remoto consilio,
causa incognita, condemnasse? cum hæc confessus
eris, quæ in foro palam Syracusis, in ore, atque in oculis
provinciæ gesta sunt; [91] negato sane, si voles, pecu-
P. B. niam accepisse: reperies, credo, aliquem, qui, cum
hæc, quæ palam gesta sunt, videat, quærat quid tu occulte
egeris: aut qui dubitet, utrum malit meis testibus,
82 an tuis defensoribus credere. Dixi jam antea, judices, me
non omnia istius, quæ in hoc genere essent, enumeraturum:
sed electurum ea, quæ maxime excellerent.

XXXIV. ACCIPITE nunc aliud ejus facinus nobile,
& multis locis sæpe commemoratum: & ejusmodi, ut in
uno omnia maleficia inesse videantur. [92] attendite diligenter.
invenietis enim id facinus natum a cupiditate, auctum
per stuprum, crudelitate perfectum atque conclusum.
83 Sthenius est is, qui nobis assidet, Thermitanus, antea multis
propter summam virtutem, summamque nobilitatem,
nunc propter † suam calamitatem atque istius insignem
injuriam, omnibus notus. Hujus hospitio Verres cum esset
usus, & cum apud eum, non modo Thermis sæpenumero
fuisset, sed etiam habitasset; domo ejus omnia abstulit,
quæ paullo magis animum cujuspiam, aut oculos possent
commovere. Etenim Sthenius ab adolescentia paullo
[93] studiosius hæc v comparat, supellectilem ex ære ele-
gan-

† alii summam.

v comparabat *edd. vett.*

91. *Negato sane si voles &c.*) Met. *nega totum sa. si voles*, legit Gulielmius, *negatio tum sane si voles*. Grut.

92. *Attendite diligenter. invenietis enim id &c.*) Sic Met. & Fabr. antea editi, *attendite enim diligenter. invenietis id &c.* Idem.

93. *Studiosius hac comparabat.*) Vetus *Paulo studiosius compararat*. ut studium elegantiarum desiisse cum adolescentia subindicet, non adhuc inhærere. Est enim hic quædam tacita species ἀνθυποφορᾶς, non esse; Sthenium elegantiarum studiosum affectatorem. Male enim ea res apud Romanos audiebat. *Nannius*.

94. *Ar-*

gantiorem, & Deliacam, & Corinthiam: tabulas pictas, etiam 94 argenti bene facti, prout Thermitani hominis facultates ferebant, satis. quæ, cum esset in Asia adolescens, studiose, ut dixi, comparárat, 95 non tam suæ delectationis causa, quam ad invitationes, adventusque nostrorum hominum, amicorum x suorum, atque hospitum. q suorum abest a MS.

Quæ posteaquam iste omnia abstulit, alia rogando, alia poscendo, alia sumendo: ferebat Sthenius, ut poterat. 84
96 angebatur tamen animi dolore necessario, quod domum ejus exornatam atque instructam fere jam iste reddiderat nudam atque inanem, verumtamen dolorem suum nemini impertiebat: prætoris injurias, tacite; hospitis, P.CXXVI placide ferendas arbitrabatur.

Interea cupiditate iste illa sua nota atque apud omnes 85
y pervulgata, cum signa quædam pulcherrima atque antiquissima Thermis in publico posita vidisset, adamavit: a y pervagata Grut. & MSS. Sthenio petere cœpit, ut ad ea tollenda operam suam profiteretur, seque adjuvaret. Sthenius vero non solum negavit, sed etiam ostendit id fieri nullo modo posse, ut signa antiquissima, monumenta P. Africani, ex oppido Thermitanorum, incolumi illa civitate imperioque populi Romani tollerentur.

XXXV. ETENIM, ut simul P. Africani quoque huma- 86
nitatem & æquitatem cognoscatis, oppidum Himeram Carthaginienses quondam ceperant; quod fuerat in primis Siciliæ clarum & ornatum. Scipio, qui hoc dignum populo Romano arbitraretur, bello confecto socios sua per nostram victoriam recuperare: Siculis omnibus, Carthagine capta, quæ potuit, restituenda curavit. Himera deleta, quos cives belli calamitas reliquos fecerat, ii sese Thermis collocarant, in ejusdem agri finibus, neque longe ab oppido antiquo. Hi se patrum fortunam ac dignitatem

94. *Argenti bene facti,)* Ita libri Veneti, & alii quoque; quod, nescio quo pacto & nos præferimus aliorum *fabrefacti*. Camer.

95. *Non tam suæ delectationis caussa &c.)* Tangit & illustrat hunc locum ex alio persimili de Hejo, qui est infra Lib. IV. c. 3. Illustr. Spanhem. Tom. I. de Præst. & Usu Numism. p. 6. *Verburg.*

96. *Angebatur tamen.)* Lambinus *tangebatur*, contra euntibus licet manuscriptis editisque. quod reprehendit Gulielmius, qui monuit fuisse solummodo in Met. *angebatur animi necessario*; & certe ferre possem abesse illud *dolore*; ut legeretur. *angebatur tamen animi necessario*. Grut.

97. In

tem recuperare arbitrabantur, cum illa majorum ornamenta in eorum oppido collocabantur.

87 Erant signa ex ære complura: 97 in his mira pulchritudine ipsa Himera, in muliebrem figuram habitumque formata, ex oppidi nomine, & fluminis. erat etiam Stesichori poetæ statua senilis, incurva, cum libro, summo, ut putant, artificio facta: qui fuit Himeræ: sed & est, & fuit tota Græcia summo propter ingenium honore & nomine. hæc iste ad insaniam concupierat. Etiam, quod pæne præterii, capella quædam est, ea quidem mire, ut etiam nos, qui rudes harum rerum sumus, intelligere possimus, scite facta, & venuste. Hæc, & alia Scipio non negligenter

P. B. abjecerat, ut homo intelligens Verres auferre posset: sed Thermitanis restituerat: non quo ipse hortos, aut suburbanum, aut locum omnino, ubi ea poneret, nullum haberet: z sed si domum abstulisset, non diu Scipionis appellarentur, sed eorum, ad quoscunque ipsius morte venissent: nunc his locis posita sunt, ut mihi semper Scipionis fore videantur, itaque dicantur.

z sed quod si *MS.*

88 XXXVI. HÆC CUM iste posceret, ageretur que ea res in senatu: Sthenius vehementissime restitit; multaque, ut in primis Siculorum in dicendo copiosus est, commemoravit: urbem relinquere Thermitanos esse honestius, quam pati tolli ex urbe monumenta majorum, spolia hostium, beneficia clarissimi viri, indicia societatis populi Romani atque amicitiæ. Commoti animi sunt omnium. repertus est nemo, quin mori diceret satius esse. Itaque hoc adhuc oppidum Verres invenit prope solum in orbe terrarum, unde nihil ejusmodi rerum de publico per vim, nihil occulte, nihil imperio, nihil gratia, 98 nihil pretio posset auferre. Verumtamen hasce hujus cupiditates exponam alio loco: nunc ad Sthenium revertar.

89 Itaque iste vehementer 99 Sthenio infensus, hospitium ei

97. *In his mira pulchritudine ipsa Himera, in muliebrem figuram habitumque formata, ex oppidi nomine, & fluminis.*) In Himeræorum numismatibus quæ sunt apud me, hoc ipsum Himeræ signum cum inscriptione IMEPA expressum est, & Thermarum etiam monumentum, de quibus meminit Polybius lib. I. quamvis corrupte in vulgatis θερμῶν ἡμεραίων legatur, pro ἱμεραίων. & *Thermas dulces* male interpretatus Perottus fuerit. *Ursinus.*

98. *Nihil pretio.*) Hotomanus & Lambinus asseverant exstare in suis *precario*. at nostri nihil tamen tale præ se ferunt, aut Gulielmiani, imo ne quidem antiquitus impressi. *Grut.*

99. *Sthenio infensus.*) Sic Victorii editio. antiquiores fere *incensi.*

ei renuntiat: [1] domo ejus emigrat, atque adeo exit. nam jam ante migrarat. Eum autem inimicissimi Sthenii domum suam statim invitant, ut animum ejus in Sthenium inflammarent, ementiendo aliquid, & criminando. Hi autem erant inimici, Agathinus, homo nobilis, & Dorotheus, qui habebat in matrimonio Callidamam, Agathini ejus filiam, de qua iste audierat. Itaque ad generum Agathini migrare maluit. Una nox intercesserat, cum iste Dorotheum sic diligebat, ut diceres omnia inter eos esse communia: Agathinum ita observabat, ut aliquem affinem ac propinquum. contemnere etiam signum illud Himeræ jam videbatur, quod eum multo magis figura & lineamenta hospitæ delectabant. P.CXXVII.

XXXVII. ITAQUE hortari homines cœpit, ut aliquid Sthenio periculi crearent, criminisque confingerent. Dicebant se illi nihil habere, quod dicerent. Tum iste his aperte ostendit, & confirmavit, eos, in Sthenium quidquid vellent, a simulatque ad se detulissent, probaturos. Ita illi non procrastinant: Sthenium statim educunt; ajunt ab eo litteras publicas esse corruptas. Sthenius postulat, [2] ut 90

a *ita MS. alii dicerent sim.*

sus. quod & in Met. qui tamen longe alia exhibebat reliqua, *Iratus iste vehementer Sthenio atque incensus*, quomodo item ediderat Lambinus ex Fabriciano. & prætulerim sane vulgato. *Grut.*

1. *Domo ejus emigrat, atque adeo exit.)* Quid interest inter *exire*, & *emigrare*? *Emigrare* seu *migrare* dicitur, qui ex eo loco, in quo habitabat, relictis vasis discedit. quod opinor hic Plauti locus ostendit in Menæchmis, ubi Menæchmum viri fratrem uxor surrepti Menæchmi noctu cum palla ad meretricem profectum apud patrem insimulat.

SENEX. *Ubi habitas insanissime?*
MEN. *Tun' senex ais habitare me in illisce ædibus?*
SE. *Tu negas?*
ME. *Nego hercle vero: imo si non hac eluderet, neget.*
UXOR. *Nisi ex quo nocte emigrasti?*
SE. *Concede hoc filia.*
Quid tu ais? non hinc emigrasti?
ME. *Quem in locum? aut quamobrem obsecro.*

Similiter Verr. VII. infra, *emigrare Verres ex Prætorio* dicitur, cum in lucum quendam Syracusis proximum, ad aliquot dies animi causa divertit: cum scilicet eo non omnia sua vasa exportasset. *Exire* vero eum apparet, qui cum alibi jam diversaretur, nondum tamen ex priore hospitio universa sua vasa exportarat. Tum igitur cum deportat, *exire* dicitur. Sed hæc servatur perraro differentia. Nam & locum qui mutat, & qui vasa exportat, *migrare*, & *commigrare*, & *emigrare* dicitur: ut modo quod sequitur, *Ad generum Agathini migrare maluit*. Hotom.

2. Ut

2 ut cum secum sui cives agant de litteris publicis corruptis, ejusce rei legibus Thermitanorum actio sit : cum senatus populusque Romanus Thermitanis, quod semper in amicitia fideque mansissent, urbes, agros, legesque suas reddidisset : Publiusque Rupilius postea leges ita Siculis ex senatus consulto de decem legatorum sententia dedisset, ut cives inter se legibus suis agerent ; idemque hoc habuerit Verres ipse in edicto, ut de his omnibus causis se ad leges rejiceret.

91 Iste, homo omnium æquissimus, 3 atque a cupiditate remotissimus, se cogniturum esse confirmat : paratum ad causam dicendam 4 venire hora nona jubet. non erat obscurum, quid homo improbus ac nefarius cogitaret. neque enim ipse satis occultarat : nec mulier tacere poterat. Intellectum est id ipsum agere, ut, cum Sthenium sine ullo argumento, ac sine teste damnasset, tum homo nefarius de homine nobili, atque id ætatis, suoque hospite, virgis supplicium crudelissime sumeret. Quod cum esset perspicuum ; de amicorum, hospitumque suorum sententia, Thermis Sthenius Romam profugit. hiemi sese fluctibusque committere maluit, quam non istam communem Siculorum tempestatem calamitatemque vitare.

92 XXXVIII. ISTE HOMO certus & diligens ad horam nonam præsto est. Sthenium citari jubet: quem posteaquam videt non adesse, dolore ardere, atque iracundia furere cœpit : 5 Venerios 6 in domum Sthenii mittere : equites b circum agros ejus villasque dimittere. itaque dum exspectat,

P. B. b circa MS.

2. *Ut cum secum &c. ejusce rei legibus.*) Secutus sum scripturam libri Metellici, præcipue cum ita quoque fuisset in Fabriciano, nisi quod is *ejusque*. vulgata sine bono sensu, *ut secum &c. ejusque rei legib.* Grut.

3. *Atque a cupiditate remotissimus.*) Haud aliter iterum Fabr. & Met. vulgata, *cupid. omnium rem.* conjeceratque Nannius, *omni*. sed præstat abesse. *Idem*.

4. *Venire hora nona jubet.*) Est rursus ab iisdem scriptis. nam nostri, & cusi *octava*, tam heic quam capite sequenti. cur eam elegerit in proclive est ; quia tunc scilicet homines domi concesserant ad balnea, ad cenas &c. *Gulielmius*. Idem.

5. *Venerios in domum Sthenii.*) *Venerii* viatores erant in Sicilia dicti a Venere Erycina : qui magistratibus populi Romani quasi apparitorum loco ac numero esse solebant. *Hotom*.

6. *In domum Sthenii.*) Mer. non agnoscit præpositiunculam, neque admodum requiritur. idem liber non habet *equites*, sed *equis*: quod item examinabunt Critici. *Grut.*

7. Cor-

ſtat, quidnam ſibi certi afferatur, ante horam tertiam no-
ctis de foro non diſceſſit. Poſtridie mane deſcendit: Aga-
thinum ad ſeſe vocat: jubet, eum de litteris publicis in ab-
ſentem Sthenium dicere. Erat ejuſmodi cauſa, ut ille ne
ſine adverſario quidem apud inimicum judicem reperire
poſſet, quid diceret.

Itaque tantum verbo poſuit, Sacerdote prætore, Sthe- 93
nium litteras publicas corrupiſſe. Vix ille hoc dixerat, cum
iſte pronunciat, STHENIUM LITTERAS PUBLICAS
7 CORRUPISSE VIDERI: & hæc præterea addidit ho-
mo Venerius, novo modo, nullo exemplo, OB EAM
REM H-S QUINGENTIES VENERI ERYCINÆ DE
STHENII BONIS EXACTURUM: bonaque ejus ſta-
tim cœpit vendere, & vendidiſſet, ſi tantulum moræ fuiſ-
ſet, quo minus ei pecunia illa numeraretur.

Ea poſtea quam numerata eſt, contentus hac iniquitate 94
non fuit: palam de ſella ac tribunali pronuntiat, SI QUIS
ABSENTEM STHENIUM REI CAPITALIS REUM
FACERE VELLET, SESE EJUS NOMEN RECE-
PTURUM; & ſimul, ut ad cauſam accederet, nomen-
que deferret, Agathinum, novum affinem atque hoſpi-
tem, cœpit hortari. Tum ille clare, omnibus audienti-
bus, 8 ſeſe id non eſſe facturum, neque ſe uſque eo Sthe-
nio eſſe inimicum, ut eum rei capitalis affinem eſſe dice-
ret. Hic tum repente Pacilius quidam, homo egens &
levis, accedit. ait, ſi liceret, nomen abſentis deferre ſe
velle. Iſte vero, & licere, & fieri ſolere, & ſe receptu-
rum. itaque defertur. edicit ſtatim, ut Kalendis Decembr.
adſit Sthenius Syracuſis.

Hic, qui Romam veniſſet, ſatiſque feliciter anni jam 95
adver-

7. *Corrupiſſe videri.*) Illud animadverſione dignum eſt hoc loco morem fuiſſe judicibus, ita pronunciare ſententiam, ut *non feciſſe aliquem* liquido dicerent, *ſed feciſſe videri*. ſimiliter ſupra. *Feciſſe videri pronuntiant*. & in orat. pro Cæcina, *Iſte veſter teſtis, qui auſus eſt dicere, feciſſe videri eum, de quo, &c.* Et lib. Acad. quæſt. II. *Quam rationem*, inquit, *majorum etiam comprobat diligentia: qui primum jurare ex ſui animi ſententia quemque voluerunt: deinde ita teneri, ſi ſciens falleret, quod inſcitia multa verſaretur in vita: tum qui teſtimonium diceret, ut arbitrari ſe diceret etiam quod ipſe vidiſſet: quæque jurati judices cognoviſſent, ea non eſſe facta, ſed ut videri pronuntiarent*. Hotom.

8. *Seſe id non eſſe facturum.*) Met. non admiſit illud *ſeſe*, neque deſideraverim. *Grut.*

9. *Di-*

adverso tempore navigasset, omniaque habuisset æquiora & placabiliora, quam animum prætoris atque hospitis,
P.CXVIII. rem ad amicos suos detulit : quæ ut erant acerba atque indigna, sic videbantur omnibus.

c alii Lucullus. male. XXXIX. ITAQUE IN senatu continuo Cn. Lentulus, & c L. Gellius consules faciunt mentionem, placere statui, si patribus conscriptis videretur, NE ABSENTES HOMINES IN PROVINCIIS REI FIERENT RERUM CAPITALIUM. causam Sthenii totam, & istius crudelitatem & iniquitatem senatum docent. Aderat in senatu Verres, pater istius, & flens unumquemque senatorem rogabat, ut filio suo parceret : neque tamen multum proficiebat. erat enim summa voluntas senatus. Itaque sententiæ dicebantur, CUM STHENIUS ABSENS REUS FACTUS ESSET, DE ABSENTE JUDICIUM NULLUM FIERI PLACERE: ET, SI QUOD ESSET FACTUM, ID RATUM ESSE NON PLACERE.

96 Eo die transigi nihil potuit, quod & id temporis erat, & ille pater istius, invenerat homines, qui 9 dicendo tempus consumerent. Postea senex Verres defensores atque hospites omnes Sthenii convenit : rogat eos, atque orat, ne oppugnent filium suum : de Sthenio ne laborent : confirmat his, curaturum se esse, nequid ei per filium suum noceretur : se homines certos ejus rei causa in Siciliam & terra & mari missurum. & erat spatium dierum fere triginta ante Kalendas Decembr. 10 quo die iste, ut Syracusis Sthenius adesset, edixerat.

97 Commoventur amici Sthenii, sperant fore, ut patris litteris, nuntiisque 11 filius ab incepto furore revocetur. In senatu postea causa non agitur. Veniunt ad istum domestici nuntii; litterasque a patre afferunt ante Kalendas Decembr.

cum

9. *Dicendo tempus consumerent*.) Senatusconsultum ante exortum aut post occasum solis factum, ratum non erat. Itaque si qui Senatusconsultum, quominus fieret, impedire vellent, *dicendo tempus consumebant*. Licebat enim Senatori & qua de re vellet, & quamdiu vellet, dicere. Atque hoc *diem tollere*, & *diem eximere* veteres appellabant, Gellius, Valerius, Plutarchus. *Hotom.*

10 *Quo die iste*.) Verbum *die* inventum a Gulielmio in Metelli libro, asseritque item Lambinus fuisse in Fabr. ante editionibus aliis aberat. *Grut.*

11. *Filius ab incepto furore revocetur*.) Codex Metelli, *fidelius ab illo furore rev.* neque omnino displicet, certe illud *illo*, quod & fuerat in Fabriciano. *Idem.*

12. Etiam

cum isti etiam tum de Sthenio integra tota res esset; eodemque ei tempore de eadem re litteræ complures a multis ejus amicis ac necessariis afferuntur.

XL. HIC ISTE, qui præ cupiditate, neque officii sui, neque periculi, neque pietatis, neque humanitatis rationem habuisset umquam, neque in eo, quod monebatur, auctoritatem patris, nec in eo, quod rogabatur, voluntatem anteponendam putavit libidini suæ: mane Kalendis 98
Decembr. ut edixerat, Sthenium citari jubet: Si abs te istam rem parens tuus alicujus amici rogatu, benignitate, aut ambitione inductus petisset: gravissima tamen apud te voluntas patris esse debuisset. Cum vero abs te tui capitis causa peteret, hominesque certos domo misisset, hique eo tempore ad te venissent, cum tibi in integro tota res esset, ne tum quidem te potuit, si non pietatis, at salutis tuæ ratio ad officium sanitatemque reducere? Citat reum. non respondet. citat accusatorem: attendite, quæso, d judices: e videte, f quantopere istius amentiæ fortuna ipsa adversata sit: & simul videte, quis Sthenii causam casus adjuverit) citatus accusator, M. Pacilius, nescio quo casu non respondit: non affuit.

P. B.

d judices *abest ab edd. vett.*
e videre *abest a MS.*
f *alii* quanto opere.

Si præsens Sthenius reus esset factus: si manifesto in maleficio teneretur, tamen, cum accusator non adesset, Sthe- 99
nium condemnari non oporteret. Etenim, si posset reus, absente accusatore, damnari, non ego a Vibone Veliam parvulo navigio inter fugitivorum, ac prædonum, ac tua tela venissem, quo tempore omnis illa mea festinatio fuit cum periculo capitis ob eam causam, ne tu ex reis eximerere, si ego non affuissem ad diem. Quod igitur g tibi erat in tuo judicio optatissimum, me, cum citatus essem, non adesse: cur Sthenio non putasti prodesse oportere, cum ejus accusator non affuisset? Itaque fecit, ut exitus principio simillimus reperiretur. quem absentem reum fecerat, eum absente accusatore condemnat. 100

g tibi *alii delent.*

XLI. NUNTIABATUR illi primis illis temporibus id, quod pater quoque ad eum pluribus verbis scripserat, agitatam rem esse in senatu: [12] etiam in concione tribunum ple-

12. *Etiam in crimine Trib. pl. de causa Sthenii M. Palikanum esse questum.*) Hic est *M. Lollius Palikanus*, quo Trib. pleb. auctore, Tribunicia potestas a Sulla populo adempta, per Cn. Pompeium consulem restituta est. In argenteo autem denario (in quo Rostra populi Romani ad hanc rem indicandam, quod in eis conciones

 ad

plebis de causa Sthenii M. Palicanum esse questum: postre-
P.CXXIX. mo me ipsum apud collegium hoc tribunorum plebis, cum
eorum omnium edicto non liceret quemquam Romæ esse,
qui rei capitalis condemnatus esset, egisse causam Sthenii:
cum rem ita exposuissem, quemadmodum nunc apud vos,
h X. TR. PL. MSS. docuissemque hanc damnationem duci non oportere; h tri-
i de non bunos plebis hoc statuisse, idque i de omnium sententia pro-
habet V.Ct. nuntiatum esse, NON VIDERI STHENIUM IMPE-
DIRI EDICTO; QUOMINUS EI LICERET ROMÆ
ESSE.

101 Cum hæc ad istum afferrentur, 13 timuit aliquando, & commotus est. vertit stilum in tabulis suis; quo facto causam omnem evertit suam. nihil enim sibi reliqui fecit, quod defendi aliqua ratione posset. Nam si ita defenderet: recipi nomen absentis licet; hoc fieri in provincia nulla lex vetat: mala & improba defensione, verum aliqua tamen uti videretur. Postremo illo desperatissimo perfugio uti posset, se imprudentem fecisse: existimasse id licere: quamquam
k hæc perd. alii: k perditissima defensio est; tamen aliquid dici videretur. Tollit ex tabulis id, quod erat, & facit, coram delatum esse.

102 XLII. Hic videte, in quot se laqueos induerit, quorum ex nullo se umquam expediet. Primum ipse in Sicilia sæpe & palam de loco superiore dixerat, & in sermone multis demonstrarat, licere nomen recipere absen-
l alii dictasse. tis: se exemplo fecisse id, quod fecisset. Hæc eum l dictitasse, priore actione & Sex. Pompejus Chlorus dixit, de cujus virtute antea commemoravi, & Cn. Pompejus Theo-
m & alii delent. dorus, homo m & Cn. Pompeji, clarissimi viri, judicio, plurimis maximisque in rebus probatissimus, & omnium
n Possides V.Ct. & alii. existimatione ornatissimus, & n Posides Matro Solentinus, homo summa nobilitate, existimatione, virtute: & hac actione quam voletis multi dicent, & qui ex isto ipso audierint, viri primarii nostri ordinis; & alii, qui interfuerint,
P. B. cum absentis nomen reciperetur. deinde Romæ, cum res
esset

ad populum a Tribunis haberentur, impressa sunt) *Palikani* nomen per *k* inscriptum est. *Ursinus*.

13. *Timuit aliquando*.) Fabr. & Met. *pertimuit* quod Lambino placuit. non male. *Grut*.

14. *In quot laqueos se induerit*.) Græca locutio, ἐνδύεσθαι ἑαυτὸν & παγιδεύειν, pro implicare, & irretire. Similiter in Lucullo, *Philo, ut docuit Antiochus, in idipsum se induit, quod timebat*. Et paulo infra, *Videte ut dum expedire sese vult, induat* item infra 1. *Hotom*.

15. Cn.

esset acta in senatu, omnes istius amici; in his etiam pater
ejus, hoc defendebat licere fieri: sæpe esse factum: istum,
quod fecisset, aliorum exemplo institutoque fecisse.

Dicit præterea testimonium tota Sicilia: quæ in commu- 103
nibus postulatis civitatum omnium, consulibus edidit, ro-
gare atque orare patres conscriptos, ut statuerent, ne ab-
sentium nomina reciperentur. Qua de re [15] Cn. Lentulum,
patronum Siciliæ, clarissimum adolescentem, dicere au-
distis: Siculos, cum se causam, quæ pro his sibi in senatu
agenda esset, docerent, de Sthenii calamitate questos esse:
propterque hanc injuriam, quæ Sthenio facta esset, eos o ut hoc, quod MS.
statuisse, o ut, quod dico, postularetur.

Quæ cum ita essent, tantane amentia p præditus, atque
audacia fuisti, ut in re tam clara, tam testata, tam abs te 104
ipso pervulgata, tabulas publicas corrumpere auderes? At p præditus delets Gul.
quemadmodum corrupisti? nonne ita, ut, omnibus no-
bis tacentibus, ipsæ te tuæ tabulæ condemnare possent?
q Quæso, codicem circumfer: ostende. videtisne totum
hoc nomen, coram ubi facit delatum, esse in litura? Quid q Cedo quæso MS. & Grav.
fuit istic antea scriptum? quod mendum ista litura correxit?
quid a nobis, judices, exspectatis argumenta hujus crimi-
nis? nihil dicimus: tabulæ sunt in medio, quæ se cor-
ruptas atque interlitas esse clamant.

Ex istis etiam tu rebus effugere te posse confidis, cum te 105
nos non opinione dubia, sed tuis vestigiis persequamur,
quæ tu in tabulis publicis expressa ac recentia reliquisti?
Is mihi etiam Sthenium litteras publicas corrupisse, causa
incognita, r judicavit, qui defendere non s potuit, se non
t ex ipsius Sthenii nomine litteras publicas corrupisse? r judicabit Grav. & alii s potuerit iid.

XLIII. VIDETE porro aliam dementiam: videte, ut,
dum expedire sese vult, induat. Cognitorem adscribit Sthe-
nio. Quem? cognatum aliquem, aut propinquum? non.
Thermitanum aliquem, honestum hominem ac nobi- t ex deest in MS. Lamb. in
lem? ne id quidem. At Siculum, in quo aliquis splendor
dignitasque esset? [16] minime. Quem igitur? civem Ro- 106
manum. Cui hoc probari potest? Cum esset Sthenius civi- P.CXXX.
tatis

[15]. *Cn. Lentulum.*) Marcellinum? is enim Siciliæ patronus fuit: erat hoc tempore alter Cn. Lentulus censor, sed non Marcellin cognomine: non enim a Marcellis, qui erant omnes Siciliæ patroni, originem ducebat. *P. Manut.*

[16]. *Minime. Quem igitur?*) Idem scriptus, *neminem. Quid igitur*, quomodo item fuit in Fabr. neque improbem. *Grut.*

tatis suæ nobilissimus, amplissima cognatione, plurimis amicitiis: cum præterea tota Sicilia multum auctoritate & gratia posset, invenire neminem Siculum potuit, qui pro se cognitor fieret? [17] Hoc probabis? an ipse civem Romanum maluit? cedo, cui Siculo, cum is reus fieret, civis Romanus cognitor factus umquam sit. Omnium prætorum litteras, qui ante fuerunt, profer, explica. si unum inveneris; ego hoc tibi, quemadmodum in tabulis scriptum habes, ita gestum esse concedam.

107 At, credo, Sthenius hoc sibi amplum esse putavit, eligere e civium Romanorum numero, ex amicorum atque hospitum suorum copia, quem cognitorem daret. quem delegit? quis in tabulis scriptus est? C. Claudius, C.F. Palatina. Non quæro, quis hic sit Claudius, quam splendidus, quam honestus, quam idoneus, propter cujus auctoritatem & dignitatem Sthenius ab omnium Siculorum consuetudine discederet, & civem Romanum cognitorem daret. nihil horum quæro. fortasse enim Sthenius non splendorem hominis, sed familiaritatem secutus est. Quid si omnium mortalium Sthenio nemo v inimicior, quam hic C. x Claudius, tum semper, tum in his rebus & temporibus fuit? si de litteris corruptis contra venit? si contra omni ratione pugnavit? utrum potius pro Sthenio inimicum cognitorem esse factum, ante in Sthenii periculo inimici ejus nomine abusum esse credemus?

v inimicitior MS. x Clodius Victor.

108 XLIV. AC, NE QUIS forte dubitet, cujusmodi totum sit negotium: tametsi jamdudum omnibus istius improbitatem perspicuam esse confido, tamen paullulum etiam attendite. Videtis illum subcrispo capillo, nigrum, qui eo vultu nos intuetur, ut sibi ipse peracutus esse videatur? qui tabulas tenet? qui scribit? qui monet? qui proximus est? is est C. y Claudius, qui in Sicilia sequester istius, interpres, confector negotiorum, prope collega Timarchidi numerabatur: nunc obtinet eum locum, ut vix Apronio illi de familiaritate concedere videatur, & qui se non Timarchidis, sed ipsius Verris collegam & socium esse dicebat.

P. B. y Clodius Vict.

109 [18] Dubitate etiam, si potestis, quin eum iste potissimum ex

17. *Hoc probabis?*) Sic edidit P. Manutius, restabatque in Mer. vulgata *probabitis*; quod forte natum ex *Hocprobabilist.* quod passim in membranis scriptum pro *probabile est* Grut.

18. *Dubitate etiam, si potestis*) Haud aliter Pall. Mer. & vetus edi-

ex omni numero delegerit, [19] cui improbam falsi cognitoris personam imponeret, quem & huic inimicissimum, & sibi z amicum esse arbitraretur? Hic vos dubitatis, judices, tantam istius audaciam, tantam crudelitatem, tantam injuriam vindicare? dubitatis exemplum judicum illorum sequi, qui damnato Cn. Dolabella, damnationem Philodami Opuntii resciderunt, quod is non absens reus factus esset: quæ res iniquissima & acerbissima est: sed cum ei legatio Romam a suis civibus esset data? Quod illi judices multo a in leviore causa statuerunt, æquitatem secuti: vos id statuere in gravissima causa, præsertim aliorum auctoritate jam confirmatum, b dubitabitis?

z amicissimum *MS.*

a in. *abest a MS.*

b dubitatis *MS.*

XLV. AT QUEM hominem, C. Verres, tanta, tam insigni injuria affecisti? [20] cujus absentis nomen recepisti? quem absentem non modo sine crimine, & sine teste, verum etiam sine accusatore damnasti? [21] Quem hominem? dii immortales! non dicam amicum tuum, quod apud homines carissimum est: non hospitem, quod sanctissimum est: nihil enim minus libenter de Sthenio commemoro: nihil aliud in eo, quod reprehendi possit, invenio, nisi quod homo frugalissimus atque integerrimus, te, hominem 110

editio. neoterica, *Dubitare etiamnum*. insulsa nimis præ altera: sic & supra, *tamen paullulum etiam attendite*. Grut.

19. *Cui improbam falsi cognitoris personam imponeret.*) Adblanditur plane scriptura Met. *cui hanc cognitoris falsi improbam personam imp.* Idem.

20. *Cujus absentis.*) Ante hæc verba aberat hoc membrum a vulgatis, *quem hominem absentem de litteris corruptis, causa incognita, condemnasti?* quod ego, repertum in codice illo antiquissimo, restitui. *Lambin.*

21. *Quem hominem? dii immortales?*) Amplificatio, ut infra: *Quanta illuc multitudo, quanta vis hominum convenisse dicebatur tum, cum statua sunt illius dejecta atque eversa? at quo loco? celeberrimo ac religiosissimo?* Et aliquanto post: *Possumne rem magis judicatam afferre? magis reum condemnatum in judicium adducere? at quorum judicio condemnatum? nempe eorum, quos ii, qui severiora judicia desiderant, arbitrentur eos judicare oportere.* Lib. III. *Videamus, Herbitensis civitas honesta, & antea copiosa, quemadmodum spoliata ab isto, ac vexata sit: at quorum hominum? summorum aratorum.* Lib. IV. *Mamertina civitas improba antea non erat, erat etiam inimica improborum: qua C. Catonis, illius, qui consul fuit, impedimenta retinuit: at cujus hominis? clarissimi potentissimique.* Ad Pætum: *Habuisses non hospitem, sed contubernalem. at quem virum? quem tu solitus es promulside conficere.* Terentius in Phorm. *At quem virum? quem ego optimum in vita viderim.* P. Manut.

C.CXXXI. minem plenum stupri, flagitii, sceleris, domum suam invitavit: nisi quod, qui C. Marii, Cn. Pompeii, C. Marcelli, L. Sisennæ, tui defensoris, ceterorumque virorum fortissimorum hospes fuisset, atque esset; ad eum numerum clarissimorum hominum tuum quoque nomen adscripsit.

111 Quare de hospitio violato, & de isto tuo nefario scelere nihil queror: hoc dico, non iis, qui Sthenium norunt, hoc est, nemini eorum, qui in Sicilia fuerunt: nemo enim ignorat, quo hic in civitate sua splendore, qua apud omnes Siculos dignitate atque existimatione sit; sed, ut illi quoque, qui in ea provincia non fuerunt, intelligere possint, in quo hominem tu statueris exemplum eiusmodi, quod tum propter iniquitatem rei, tum etiam propter hominis dignitatem, acerbum omnibus atque intolerandum videretur.

112 XLVI. ESTNE Sthenius is, qui omnes honores [22] domi suæ facillime cum adeptus esset, amplissime ac magnificentissime gessit? qui oppidum non maximum, maximis ex pecunia sua locis communibus, monumentisque decoravit? cuius de meritis in rempublicam Thermitanorum, Siculosque universos, fuit ænea tabula fixa Thermis in curia? in qua publice erat de huius beneficiis scriptum & incisum? quæ tabula tum imperio tuo revulsa, nunc a me tamen reportata est: ut omnes huius honores inter suos, & amplitudinem possent cognoscere.

113 Estne hic, qui apud Cn. Pompeium, clarissimum virum, cum accusatus esset, quod propter C. Marii familiaritatem & hospitium, contra rempublicam sensisse eum inimici & accusatores eius dicerent, [23] cum magis invidioso crimine, quam vero arcesseretur; ita a Cn. Pompeio absolutus

22. *Domi sua facillime.*) Pater libro I. Observ. cap. 46. non tolerabat vocem mediam; utpote quum ea addatur, solere intelligi privatas domos, non patriam. Id ut sæpe verum est, sic aliter interdum noster; ut cap. 28. *Sopater quidam fuit Halyciensis, homo domi sua cum primis locuples atque honestus.* Et III. 23. *Eubulides est Grosphus, Centuripinus, homo cum virtute & nobilitate domi sua, tum etiam pecunia princeps.* Utique enim & illic patrias respicit. Alioqui posses facile, *domi sane facillime.* Eidem mox videbatur fuisse, *nunc a me Romam deportata est.* Gronov.

23. *Cum magis invidioso &c.*) Est a mss. Hotomani. nam Pall. adhærent vulgatæ, *quod cum magis inv.* prima editio, *quod cum magis.* Metelli liber, *cum quo magis.* poterat adhuc abesse illud *cum.* Grut.

24. *Etiam*

lutus est, ut in eo ipso iudicio Pompeius hunc hospitio suo
dignissimum statueret? ita porro laudatus defensusque ab
omnibus Siculis, ut idem Pompeius non ab homine solum, P. B.
sed etiam a provincia tota se huius absolutione inire gra-
tiam arbitraretur? postremo estne hic, qui & animum in
rempublicam habuit eiusmodi, & tantum auctoritate apud
suos cives potuit, ut perficeret in Sicilia solus, te prætore,
quod non modo Siculus nemo, sed ne Sicilia quidem tota po-
tuisset; ut ex oppido Thermis nullum signum, nullum or-
namentum, nihil ex sacro, nihil de publico attingeres, cum
præsertim essent multa præclara, & tu omnia concupisses? 114

Denique nunc vide, quid inter te, cuius nomine apud
Siculos dies festi agitantur, & præclara illa Verrea celebran-
tur, cui statuæ Romæ stant inauratæ, a communi Siciliæ,
quemadmodum inscriptum videmus, datæ: vide, inquam,
quid inter te, & hunc Siculum, qui abs te est, patrono Si-
ciliæ, condemnatus, intersit. Hunc civitates ex Sicilia
permultæ, testimonio suo, legationibusque ob eam rem
missis publice laudant: te omnium Siculorum patronum,
una Mamertina civitas, socia furtorum, ac flagitiorum
tuorum, publice laudat: ita tamen, novo more, ut lega-
ti lædant, legatio laudet; ceteræ quidem civitates publice
litteris, legationibus, testimoniis accusant, queruntur, ar-
guunt: si tu absolutus sis, funditus eversas se esse arbitran-
tur.

XLVII. Hoc de homine, ac de huius bonis, etiam in 115
c Eryco monte monumentum tuorum flagitiorum, crude- c *Manut.* Eryce.
litatisque posuisti: in quo Sthenii Thermitani nomen ad-
scriptum est, Vidi argenteum Cupidinem cum lampade.
Quid tandem habuit argumenti, aut rationis res, quam-
obrem in eo potissimum Sthenianum præmium poneretur?
utrum hoc signum cupiditatis tuæ, an tropæum necessitu-
dinis atque hospitii, an amoris indicium esse voluisti?
Faciunt hoc homines, quos in summa nequitia non solum
libido & voluptas, verum 24 etiam ipsius nequitiæ fama de- P.CXXXI.
lectat, ut multis in locis notas ac vestigia scelerum suorum
relinqui velint.

Ardebat amore illius hospitæ, propter quam hospitii iura 116
vio-

24. *Etiam ipsius nequitiæ fama delectat.*) Hi homines Græcis di-
cuntur ἀπονενοημένοι Latinis *dissoluti*. Cic. I. de Offic. 28. *Negli-
gere quid de se quisque sentiat non solum arrogantis est, sed etiam omnin
dissoluti*. vide Theophrasti characteres, περὶ ἀπονοίας. Græv.

 25. *Fe-*

violarat. Hoc non solum scire tum, verum etiam commemorari semper volebat. itaque ex illa ipsa re, quam, accusante Agathino, gesserat, Veneri potissimum deberi præmium statuit, quæ illam totam accusationem iudiciumque conflarat. Putarem te gratum in deos, si hoc donum Veneri non de Sthenii bonis dedisses, sed de tuis: quod facere debuisti, præsertim cum tibi illo ipso anno a Chelidone venisset hereditas.

117 Hic ego, si hanc causam non omnium Siculorum rogatu recepissem: si hoc a me muneris non universa provincia poposcisset: si me animus, atque amor in d rempublicam existimatioque offensa nostri ordinis, ac iudiciorum non hoc facere coegisset: atque hæc una causa fuisset, quod amicum atque hospitem meum Sthenium, quem in quæstura mea singulariter dilexissem, de quo optime existimassem, quem in provincia existimationis meæ studiosissimum cupidissimumque cognossem, tam crudeliter, scelerate, nefarieque tractasses: tamen digna causa e, cur inimicitias hominis improbissimi susciperem, ut hospitis salutem fortunasque defenderem.

d rep. Vill.

e alii esser, cur. MS. videretur, cur

Fecerunt hoc multi apud maiores nostros: [25] fecit etiam
118 nuper homo clarissimus, Cn. Domitius, qui M. Silanum, consularem virum, accusavit propter Egritomari Transalpini hospitis iniurias. putarem me idoneum, qui exemplum sequerer humanitatis atque officii, proponeremque spem meis hospitibus ac necessariis, quo tutiorem vitam sese meo præsidio victuros esse arbitrarentur. Cum vero in communibus iniuriis totius provinciæ Sthenii quoque causa contineatur, multique uno tempore a me hospites atque amici publice privatimque defendantur: profecto vereri non debeo, ne quis hoc, quod facio, non existimet f me summi officii ratione impulsum coactumque suscepisse.

P. B. f me non habet Vill. nec Man.

XLVIII. ATQUE, ut aliquando de rebus ab isto cognitis iudicatisque, & de iudiciis datis dicere desistamus; &, quoniam facta istius in his generibus infinita sunt, nos modum aliquem & finem orationi nostræ criminibusque faciamus: pauca ex aliis generibus sumemus. Audistis ob
119 ius dicundum [26] Q. Varium dicere, procuratores suos isti cen-

25. *Fecit etiam nuper homo clarissimus Cn. Domitius, qui M. Silanum consularem virum accusavit.*) Cn. hic *Domitius cum M. Silano* & *Q. Curtio* præfectus monetæ cudendæ in æreo numismate descriptus est. *Ursin.*

26. *Q. Varium dicere.*) Ita edd. omnes, præter Lambinianam, in

centum & triginta millia nummum dedisse: meministis Q. Varii testimonium, remque hanc totam C. Sacerdotis, hominis ornatissimi, testimonio comprobari: scitis, Cn. Sertium, M. Modium, equites Romanos, sexcentos præterea cives Romanos, multosque Siculos, dixisse, se isti pecuniam ob jus dicundum dedisse. de quo crimine quid ego disputem, cum id totum positum sit in testibus? quid porro argumenter, qua de re dubitare nemo possit? An hoc dubitabit quisquam omnium, quin is venalem in Sicilia jurisdictionem habuerit, qui Romæ totum edictum, atque omnia decreta vendiderit? quin is ab Siculis ob decreta interponenda pecuniam acceperit, qui M. Octavium Ligurem ob jus dicundum poposcerit? 27 Quod enim præterea genus pecuniæ cogendæ præteriit? quod non ab omnibus aliis præteritum, excogitavit? ecqua res apud civitates Siculas expetitur, in qua aut honos aliquis sit, aut potestas, aut procuratio, quin eam rem tu ad tuum quæstum nundinationemque hominum traduxeris?

XLIX. DICTA sunt priore actione & privatim & publice testimonia: legati Centuripini, Halesini, Catinenses, Panormitanique dixerunt, multarum præterea civitatum: jam vero privatim plurimi: quorum ex testimoniis cognoscere potuistis, tota Sicilia per triennium neminem ulla in civitate senatorem factum esse gratis: neminem, ut leges eorum sunt, suffragiis: neminem, nisi istius imperio, aut litteris: atque g his omnibus senatoribus cooptandis, non modo suffragia nulla fuisse, sed ne genera quidem spectata esse, ex quibus in eum ordinem cooptari liceret: neque census, neque ætatis, neque cetera Siculorum jura valuisse. 120

P. CXXXIII.

g in his Vat.

121 Quicumque senator voluerit fieri, quamvis puer, quamvis indignus, quamvis ex eo loco, ex quo non liceret: 28 si is pretio apud istum fieret idoneus ut vinceret, factum esse

in qua *Marium*, contra omnes mss. qui accedunt vulgatæ, nisi quod Fabr. & heic, & mox infra, *Valerium* præferat. at Metelli liber, *Quartum* habet. quod natum ex *Q. Vario* quilibet sentit. *Grut.*

27. *Quod enim præterea genus pecuniæ.*) Est a scriptis Hotomani; neque abeunt Pall. nisi quod ii, *Quid enim est præterea.* Met. & Fabr. *Quod enim iste præterea.* Guilielmius putabat illud *præterea* mutari posse in *prætor.* prius cusi: *Quod enim est præterea genus pecuniæ cog. quod præteriit?* Idem.

28. *Si is pretio apud istum fieret idoneus ut vinceret.*) Sic Pall. & edd.

esse semper; non modo Siculorum nihil in hac re valuisse leges, sed ne ab senatu quidem populoque Romano datas. Quas enim leges sociis amicisque dat is, qui habet imperium a populo Romano, auctoritatem legum dandarum a senatu; hæ debent & populi Romani & senatus existimari.

122 Halesini pro multis & magnis suis majorumque suorum in rempublicam nostram meritis atque beneficiis, suo jure nuper, L. Licinio, Q. Mucio consulibus, cum haberent inter se controversias de senatu cooptando, leges ab senatu nostro petiverunt. Decrevit senatus honorifico senatus consulto, ut his C. Claudius, Appii filius, Pulcher, prætor, de senatu cooptando leges conscriberet. C. Claudius, adhibitis omnibus Marcellis, qui tum erant, de eorum sententia leges Halesinis dedit: in quibus multa sanxit de ætate hominum, [29] ne quis minor triginta annis natu: de quæstu, quem qui fecisset, ne legeretur; de censu, de ceteris rebus. quæ omnia, ante istum prætorem, & nostrorum magistratuum auctoritate & Halesinorum summa voluntate valuerunt. ab isto & præco, qui voluit, istum ordinem pretio mercatus est: & pueri annorum senum, septenumque denum, senatorium nomen nundinati sunt: &,

quod

edd. omnes. at enim Metelli liber, *si is pretio apud istum idoneus vinceret*, omissis intermediis, quod dudum probavit Gulielmius lib. I. Verisimilium cap. 7. ἀρχαϊκῶς, ut *idoneus* notet *idoneos*. eandem scripturam amplectitur Josias Mercerus, sed capit *idoneus* casu singulari, qui videatur, lectissimis suis ad Nonium notis, voce *Tolutim*. Grut

29. *Ne quis minor triginta annis natu.*) Docet hic locus, quo ætatis anno Romæ senatores legi possent. cum enim Halesini de senatu cooptando leges ab senatu Romano petiverint; non est dubitandum, quin eæ leges imaginem quandam Romani senatus expresserint. itaque cum Pompejo, in Africam contra Domitium proscriptum, & Hiarbam regem proficiscenti, consulare imperium cum exercitu, adhuc equiti Romano, datum esset, dicente L. Philippo in senatu contra nescio quem, objicientem: non oportere mitti hominem privatum pro consule, non se illum sua sententia pro consule, sed pro consulibus mittere: laudavit eum Cicero his verbis in suasione Maniliæ legis: *Quid tam præter consuetudinem, quam homini peradolescenti, cujus a senatorio gradu ætas longe abesset, imperium atque exercitum dari?* P. Manut. Vetus. *Ne qui minor triginta annis.* Nann. Sic & Francii, quod male mutarunt, qui nescierunt Tullium sæpe uti *ne qui*, *si qui*. pro vulgato *ne quis*, *si quis*. III. ad famam. VIII: *Quod si qui me astutiorem fingit*. Grævius.

30. *Hec*

quod Halesini, antiquissimi & fidelissimi socii atque amici, Romæ impetrarant, ut apud se ne suffragiis quidem fieri liceret, id pretio, ut fieri posset, effecit. P. B.

L. AGRIGENTINI de senatu cooptando Scipionis leges antiquas habent, in quibus & eadem illa sancta sunt, & hoc amplius: cum Agrigentinorum duo genera sint, unum veterum, alterum colonorum; quos h T. Manlius prætor ex senatusconsulto de oppidis Siculorum deduxit Agrigentum; cautum est in Scipionis legibus, ne plures essent i in senatu ex colonorum numero, quam ex k vetere Agrigentinorum. Iste, qui omnia jura pretio exæquasset, omniumque rerum delectum atque discrimen pecunia sustulisset: non modo illa, quæ erant ætatis, ordinis, quæstusque, permiscuit; sed etiam in his duobus generibus, civium novorum veterumque, delectum ordinemque turbavit. 123

h L. MSS. i in sen. alii non habent. k veterum Grut.

Nam, cum esset ex veterum numero quidam senator demortuus, & cum ex utroque genere par numerus reliquus esset: veterem cooptari necesse erat legibus, ut l is amplior numerus esset. Quæ cum ita se res haberet: tamen ad istum venerunt emtum locum illum senatorium non solum veteres, sed etiam novi. fit, ut pretio novus vincat, litterasque a prætore auferat. Agrigentini ad istum legatos mittunt, qui eum leges doceant, consuetudinemque omnium annorum demonstrent: ut iste intelligeret, ei se illum locum vendidisse, cui ne commercium quidem esse oporteret. quorum oratione iste, cum pretium jam accepisset, ne tantulum quidem commotus est. Idem fecit Heracleæ, nam eo quoque colonos P. Rupilius deduxit, legesque similes de cooptando senatu, ac de numero veterum ac novorum dedit. Ibi non solum iste, ut apud ceteros, pecuniam accepit: sed etiam genera veterum ac novorum, numerumque permiscuit. 124

l his amplius alii.

LI. NOLITE exspectare, dum omnes obeam oratione mea civitates. 30 hoc uno complector crimine omnia, neminem isto prætore senatorem fieri potuisse, nisi qui isti pecuniam dedisset. Hoc idem transfero in magistratus, curationes, sacerdotia: quibus in rebus non solum hominum jura, sed etiam deorum religiones immortalium omnes repu- 125 P.CXXXIV. 126

30. *Hoc uno complector crimine omnia.*) Vox *crimine* non est in Metelli membranis; & recte. nam *hoc* respicit ad enuntiationem sequentem, *Neminem isto &c.* Grut.

31. Ce-

m de rel. glossa vid. Grut. repudiavit. Syracusis lex est m de religione, quæ in annos singulos Jovis sacerdotem sortito capi jubebat: quod apud illos amplissimum sacerdotium putatur.

127 Cum suffragiis tres ex tribus generibus creati sunt, res revocatur ad sortem. Perfecerat iste imperio; ut pro suffragio Theomnastus familiaris suus in tribus illis renunciaretur. in sorte, cui imperare non poterat, exspectabant homines, quidnam acturus esset. homo, id quod erat facillimum, primo vetat sortiri: jubet extra sortem Theomnastum renuntiari. negant id Syracusani per n religiones sacrorum ullo modo fieri posse: fas denique negant esse. jubet ille sibi legem recitari. recitatur: in qua scriptum erat, UT, QUOT ESSENT RENUNTIATI, TOT IN HYDRIAM SORTES CONJICERENTUR: o CUJUS NOMEN EXISSET, UT IS HABERET ID SACERDOTIUM. Iste, homo p negotiosus & peracutus, Optime, inquit. nempe scriptum ita est, quot ergo, inquit, sunt renuntiati? responsum, tres. Numquid igitur oportet nisi tres sortes conjici? unam educi? nihil. Conjici jubet tres, in quibus omnibus scriptum esset nomen Theomnasti. Fit clamor maximus, cum id universis indignum atque nefarium videretur. Ita Jovis illud sacerdotium amplissimum per hanc rationem Theomnasto datur.

n religionem MS.

o cujum MS.

p ingeniosus Grav.

128 LII. CEPHALEDI mensis est certus, quo mense sacerdotem maximum creari oporteat. Erat ejus honoris cupidus q Artemo, quidam, Climachias cognomine, homo sane locuples, & domi nobilis: sed is fieri nullo modo poterat, si Herodotus quidam adesset. ei locus ille atque honos in illum annum ita deberi putabatur, ut ne Climachias quidem contra diceret. res ad istum defertur, & istius more deciditur. toreumata sane nota ac pretiosa auferuntur. Herodotus Romæ erat: satis putabat se ad comitia tempore venturum, si pridie venisset. Iste, ne aut alio mense, ac fas erat, comitia haberentur, aut Herodoto præsenti honor adimeretur (id quod iste non laborabat, Climachias minime colebat) excogitat (dixi jamdudum; non est homo acu-

q Manut. Athenio. alii Arthenio.

P. B.

51. *Cephalœdi mensis est*. Strabo libro VI. κεφαλίδιον Siciliæ oppidulum appellat: ut fortasse *Cephaledii* legendum esse videatur. *Hotom.* Non κεφαλίδιον dicitur. sed κεφαλοίδιον, & κεφαλοιδίς, Cephalœdium, Cephalœdis, incolis hodie *Cefala Citta placentissima* Unde vides non contra libros recipiendam esse conjecturam Hotomani, ut fecit Manutius. *Grævius.*

32 Ἐξαι-

acutior quisquam, nec fuit) excogitat, inquam, quemadmodum mense illo legitimo comitia haberentur, nec tamen Herodotus adesse posset.

Est consuetudo Siculorum, ceterorumque Græcorum, quod suos dies, mensesque congruere volunt cum solis lunæque ratione aut nonnunquam, si quid discrepet, eximant unum aliquem diem, aut summum, biduum ex mense; quos illi [32] ἐξαιρεσίμους dies nominant: item nonnumquam uno die longiorem mensem faciunt, aut biduo. Quæ iste cum cognovisset, novus astrologus, qui non tam cæli rationem, quam cælati argenti duceret, eximi jubet non diem ex mense, sed ex anno unum dimidiatumque mensem; hoc modo, ut, quo die (verbi causa) esse oporteret idus Januarias, eo die Kalendas Martias proscriberet. itaque fit, omnibus recusantibus & [r] plorantibus. dies is erat legitimus comitiis habendis. eo modo sacerdos Climachias renuntiatus est. 129

r alii implorantibus.

130 Herodotus, cum Roma revertitur, diebus, ut ipse putabat, quindecim ante comitia, [33] offendit eum mensem comitialem, comitiis jam abhinc triginta diebus habitis. Tunc Cephaleditani decreverunt intercalarium XLV dies longum, ut reliqui menses in suam rationem reverterentur.

Hoc

32. Ἐξαιρεσίμους.) Ἐξαιρέσιμοι sunt. quæ eximuntur de mense duplici ex causa, aut ut rationes solis cum lunaribus congruant, ut in anno veteri Græcorum, & in enneadecateride paschali, saltus lunæ Latinis dictus, Græcis ὑποτομὴ σελήνης, aut ut sollemnia festa cum feria septimanæ, ut in anno Judaico. Jos. Scal. 1. de emend. temp. In eodem libro ait, in anno Græco unum diem abundare, non quidem lunæ supra annum sed anni supra lunam. Huic rei remedium excogitatum esse τὴν ἐξαίρεσιν, cum diem eximerent in aliquo mense, unde dies, quæ eximebatur, dicta fuerit ἐξαιρέσιμος. Sed nihil certi de his diebus exemptilibus dici potest & definiri, cum videantur nonnunquam extra ordinem id fecisse Siculos. Tradit Geminus post annos XVI. ut solis motui responderet annus lunaris Græcorum, triduum exemptum esse de octæteride Græca. Similis videtur fuisse, quæ & Petavii est sententia, hæc detractio, cum Siculi propter eandem causam extra ordinem diem unum, aut summum duo mensi alicui detraherent; idque faciebant, ut omnes menses sui cum sole & luna convenirent. Diebus his exemptilibus opponuntur intercalares. *Gravius.*

33. *Offendit eum mensem comitialem.*) Lambinus interjecit de suo *mensem qui consequitur mensem comitialem*. sic sane nullus editus, nullus mss. nostrorum. *Grut.* Cur igitur Gruterus ipse in textum recepit? cur Gronovius nihil monuit? ego Grævium secutus, delevi. *Verburg.*

34. Ut

Hoc si Romæ fieri posset, certe aliqua ratione expugnasset iste, 34 ut dies XLV. inter binos ludos tollerentur, per quos solos judicium fieri posset.

P. CXXXV.

131 LIII. Jam vero censores quemadmodum in Sicilia isto prætore creati sunt, operæ pretium est cognoscere. Ille enim est magistratus apud Siculos, qui diligentissime mandatur a populo, propter hanc causam, quod omnes Siculi ex censu quotannis tributa conferunt: in censu habendo potestas omnis æstimationis habendæ, summæque faciundæ, censori permittitur. Itaque eum populus, f qui maximam fidem suarum rerum habebat, maxima cura deligit: & propter magnitudinem potestatis hic magistatus a populo summa ambitione contenditur.

f cui *Victor.*

132 In ea re iste nihil obscure t facere voluit, non in sortitione fallere, neque dies de fastis eximere. nihil sane vafre nec malitiose facere conatus est: sed, ut studia, cupiditatesque honorum, atque ambitiones ex v omnibus civitatibus tolleret, quæ res evertendæ reipublicæ x solent esse, ostendit, sese in omnibus civitatibus censores esse facturum.

t facere *abest a MS.*
v hominibus civitatibusque *MS.*
x *alis* causæ sol.

Tanto mercatu prætoris indicto, concurritur undique ad istum Syracusas. flagrabat domus tota prætoria studio
133 hominum & cupiditate: nec mirum, omnibus comitiis tot civitatum unam in domum revocatis, tantaque ambitione provinciæ totius in uno cubiculo inclusa. Exquisitis palam pretiis, & licitationibus factis, describebat censores binos in singulas civitates Timarchides. Is suo labore, suisque accessionibus, hujus negotii atque operis y molestia consequebatur, ut ad istum sine ulla sollicitudine, summa pecunia referretur. Jam hic Timarchides quantam pecuniam fecerit, plane adhuc cognoscere non potuistis: verumtamen priore actione, quam varie, quam improbe prædatus esset, multorum ex testimoniis cognovistis.

y *alii* molestiam.

134 LIV. Sed ne miremini, qua ratione hic tantum apud istum libertus potuerit; exponam vobis breviter, quid hominis sit: ut & istius nequitiam, qui illum secum habuerit, eo præsertim numero ac loco, & calamitatem provinciæ cognoscatis. In mulierum corruptelis, & in omni ejusmodi luxuria atque nequitia mirandum in modum reperiebam hunc Timarchidem ad istius flagitiosas libidines, singula-

P. B.

34. *Ut dies XLV. inter binos ludos.*) Excutit hunc locum Hotomanus lib. I. observat. cap. 16. *Grut.*

35. *Id*

gularemque nequitiam natum atque aptum fuisse; investigare, adire, appellare, corrumpere, quidvis facere in ejusmodi rebus, quamvis callide, quamvis audacter, quamvis impudenter; eundem mirâ quadam excogitare genera furandi. nam ipsum Verrem tantum avaritia semper hiante atque imminenti fuisse; ingenio & cogitatione nulla: ut, quidquid sua sponte faciebat, [35] item ut vos Romæ cognovistis, eripere potius quam fallere videretur.

Hæc vero [z] huius erat ars & malitia miranda; quod 135 acutissime tota pecunia, [36] quid cuique accidisset, quid [z] ejus cuique esset necesse, indagare & odorari solebat: [37] om- *alii ea* nium adversarios, omnium inimicos diligenter cognosce- *Manut.* re; colloqui, attentare; ex utraque parte causas, voluntates perspicere, facultates & copias: quibus opus esset, metum afferre: quibus expediret, spem ostendere: accusatorum & quadruplatorum quidquid erat, habebat in potestate: quod cuique negotii conflare volebat, nullo labore faciebat: istius omnia decreta, imperia, litteras peritissime & callidissime venditabat.

Ac non solum erat administer istius cupiditatum, ve- 136 rum etiam ipse sui meminerat æque. non solum nummos, siqui isti exciderant, tollere solebat, ex quibus pecuniam maximam fecit; sed etiam voluptatum flagitiorumque istius ipse reliquias colligebat. Itaque in Sicilia non Athenionem, qui nullum oppidum cepit; sed Timarchidem fugitivum omnibus oppidis per triennium scitote regnasse; P.cxxxvi. [38] in Timarchidis potestate sociorum populi Romani antiquissi-

35. *Id quod vos Romæ cognovistis*.) Satis plana de hac locutione omnia; Veneti tamen & alii: *Item ut vos Romæ cognovistis*, quod neque ipsum repudiamus. *Camerar.*

36. *Quid cuique accidisset*.) Triga horum verborum primum accedit Ciceroni e Fabr. & Metellano. *Grut.*

37. *Omnium adversarios*.) Et ista biga ortum habet à duobus illis libris. nec dici possunt supervacua. aliud enim sane *adversarius*, aliud *inimicus*. Idem.

38. *In Timarchidis potestate*.) Priscianus lib. VI. disputat Ciceronem hoc loco *Timarchidi* sine *s* littera dixisse: ut Terent. in Heaut. *Anchonidi filia* pro Anconidis. *Hotom.* Quia id in sui temporis codicibus reperit Priscianus, nullo modo rejici debet. A sciolis enim imperitis, qui ignorarunt sic quoque secundos casus hujusmodi nominum formasse veteres, mutatum fuit in *Timarchidis.* Sic Tullius dixit XIII. ad Attic. 2. *Ariobarzani filius* pro Ariobarzanis. Apud C. Nep. *Themistocles Neocli filius* pro Neoclis. Sic apud veteres *Ulyxi* pro Ulixis & mille talia. vide quæ notamus ad epistolas ad Atticum. *Gravius.*

39. *Nam.*

quissimorum atque amicissimorum liberos, matresfamilias, bona fortunasque omnes fuisse. Is igitur, ut dico, Timarchides in omnes civitates; accepto pretio, censores dimisit. comitia, isto prætore, censorum, ne simulandi quidem causa, fuerunt.

137 LV. JAM HOC impudentissime: palam (licebat enim videlicet legibus) singulis censoribus denarii trecenti ad statuam prætoris imperati sunt. Censores cxxx. facti sunt. pecuniam illam ob censuram contra leges clam dederunt; hæc a denarium xxxix. millia palam salvis legibus contulerunt in statuam. Primum quo tantam pecuniam? deinde quamobrem censores ad statuam tibi conferebant? ordo aliquis, censorum est collegium? genus aliquod hominum? nam aut publice civitates istos honores habent: aut generatim homines, ut aratores, ut mercatores, ut naviculari. Censores quidem qui magis, quam ædiles? Ob beneficium? Ergo hoc fatebere, abs te hæc petita esse; (39 nam erepta non audebis dicere:) te eos magistratus hominibus, beneficii, non reipublicæ causa, permisisse? Hoc autem cum tute fatebere, quisquam dubitabit, quin tu istam apud populos provinciæ istius invidiam atque offensionem, non ambitionis, neque beneficiorum collocandorum, sed pecuniæ conciliandæ causa susceperis?

a denaria *MSS.*

138 Itaque illi censores fecerunt idem, quod in nostra republica solent ii, qui per largitionem magistratus adepti sunt: dederunt operam, ut ita potestatem gererent, ut illam lacu-

39. *Nam erepta non audebis dicere.*) Pall. & antiquitus cusi *erepta*, Men. *epta. Grut.* Innuit *empta*, de quo Pater lib. I. observ. cap. 12. *Gron.* Hic ego quid *erepta* sit, non intelligere me fateor. Censorum creandorum in Sicilia jus penes ipsos populos, non penes prætorem Romanum erat. Verres, quasi corruptis ambitu moribus, ne hæc potestas parum tuto committeretur populis, censores fecit suo arbitratu centum & triginta. Singuli deinde in statuam ei locandam trecentos denarios contulerunt. Hoc reprehendens Cicero inter alia scripsit: *nam empta non audebis dicere*. Volo, inquit, uti tua lingua, quod mitissimum res patitur, dicam. Debebas quidem statim fateri, si ob beneficium dederunt nummos, hujusmodi munera abs te empta esse: sed hoc facere noles; fateberis dumtaxat, abs te petita esse, teque ista ob beneficium dedisse, non ut reip. servires. Ergo sic quoque peccasti. sed hoc parum est, & plus jam intelligimus, quam tu velis. Nam ubi hoc fassus fueris, abs te petita esse, quis morum tuorum gnarus dubitabit, quin nundinatus sis, quin empta sint. Gruterus notat in MS. fuisse *epta* nempe cum evanuisset virgula, quæ significabat *empta*. Grævius.

40. *Istius*

lacunam rei familiaris explerent. Sic census habitus est, te prætore, ut eo censu nullius civitatis respublica posset administrari. nam locupletissimi cujusque census extenuarant, b hausetant Grut.
tenuissimi [b] auxerant. Itaque in tributis imperandis tantum oneris plebi imponebatur, ut etiam si homines tacerent, res ipsa illum censum repudiaret: id quod intelligi facillime re ipsa potest. P. B.

LVI. NAM L. Metellus, qui, posteaquam ego inquirendi causa in Siciliam veni, repente Letilii adventu, istius non modo amicus, verum etiam cognatus factus est; is, quod videbat [40] istius censum stare nullo modo posse, eum censum observari jussit, qui viro fortissimo atque innocentissimo Sex. Peducæo prætore habitus esset. erant enim tum censores legibus facti, delecti a suis civitatibus: quibus, si quid commisissent, pœnæ legibus erant constitutæ.

Te autem prætore, qui censor aut legem [c] metueret, 139.
qua non tenebatur, quoniam creatus lege non erat; aut c metuerit edd.
animadversionem tuam, cum id, quod abs te emerat, vett.
vendidisset? Teneat jam sane meos testes Metellus: cogat alios laudare, sicut in multis conatus est: modo hæc faciat, quæ [d] facit. Quis enim umquam tanta a quoquam d ita MS.
contumelia, quis tanta ignominia affectus est? Quinto alii fecit.
quoque anno Sicilia tota censetur. erat censa prætore Peducæo. quintus annus cum te prætore incidisset, censa denuo est. postero anno L. Metellus mentionem tui census fieri vetat: censores dicit de integro sibi creari placere: interea Peducæanum censum observari jubet. Hoc si tuus inimicus tibi fecisset, [41] tamen etsi animo æquo provincia tulisset, inimici judicium grave videretur. fecit amicus recens, & cognatus voluntarius. aliter enim, si provinciam retinere, si salvus ipse in provincia vellet esse, facere non potuit.

LVII. EXSPECTAS etiam, quid [e] hi judicent? Si tibi 140.
magistratum abrogasset, minore ignominia te affecisset, e mihi h?
quam cum ea, quæ in magistratu gessisti, sustulit atque Gul.
irrita jussit esse. Neque in hac re sola fuit ejusmodi; sed, antequam ego in Siciliam veni, in maximis rebus ac plurimis.

40. *Istius censum stare nullo.*) Metelli & Fabr. *census stari*. Gulielmius lib. I. Verisim. cap. 7. *istius censu stari*. Gruter.

41. *Tamen etsi æquo animo.*) Est a mss. Mureti, qui videatur super ea voce lib. XI. Variar. Lect. cap. 17. vulgata, *tamen si*, vel *tametsi*. Idem.

P.CXXX-VII. timis. nam & Heraclio Syracusano tuos illos palæstritas bona restituere jussit, & Epicrati Bidinos, & pupillo Drepanitano A. Claudium: &, nisi mature Letilius in Siciliam venisset cum litteris; minus XXX diebus Metellus totam triennii præturam tuam rescidisset.

141 Et, quoniam de ea pecunia, quam tibi ad statuam censores contulerunt, dixi: non mihi prætermittendum videtur ne illud quidem genus pecuniæ conciliatæ, quam tu a civitatibus statuarum nomine coegisti. video enim ejus pecuniæ summam esse pergrandem: [42] ad H-S cxx millia. tantum conficitur ex testimoniis, ac litteris civitatum: & iste hoc concedit, nec potest aliter dicere. quare cujusmodi putamus esse illa, quæ negat, cum hæc tam improba sint, quæ fatetur? Quid enim vis constitui? consumtam esse omnem istam pecuniam in statuis? Fac ita esse. tamen hoc ferendum nullo modo est, tantam ab sociis pecuniam auferri, ut omnibus in angiportis prædonis improbissimi statuæ ponantur, qua vix tuto f transiri posse videatur.

f ita MSS. alii transire.

142 LVIII. Verum ubi tandem, aut in quibus statuis ista tanta pecunia consumta est? Consumetur, inquies. Scilicet exspectemus [43] legitimum illud quinquennium. si hoc intervallo non consumserit; tum denique nomen ejus de repetundis pecuniis statuarum nomine deferamus. Reus est maximis plurimisque criminibus in judicium vocatus. H-S cxx millia ex hoc uno genere capta videmus. si condemnatus eris: non, opinor, id ages, ut ista pecunia quinquennio consumatur in statuis. sin absolutus eris: quis erit tam amens, qui te, ex tot tantisque criminibus elapsum, post quinquennium statuarum nomine arcessat? Ita si neque adhuc consumta ista pecunia est, & est perspicuum non consumtum iri: licet jam intelligamus, inventam esse P. B. rationem, quare & iste H-S cxx millia uno genere conciliarit,

42. *Ad* H-S cxx. *millia*.) Met. & Fabr. H-S XXLXI vix mihi fit dubium fuisse initio CCIↃↃ. monet enim diserte Pierius Valerianus libro XXXIIX. Hieroglyph. ubi invenerimus L. unum duobus cc. præpositis, totidem vero II. vel XX. subjectis, credendum fuisse CCIↃↃ: item CCCLIII. vel CCCLXXX mutandum in CCCIↃↃↃ. & sic deinceps. quod ipsum & nos supra usu edocti monuimus. *Grut.*

43. *Legitimum quinquennium*.) Et ex hoc loco, & ex iis quæ sequuntur, intelligi potest, ad consumendam pecuniam in statuas collatam, permitti legibus *quinquennium*, quo præterito, neque positis statuis, accusare licere. *Hotom.*

44. *Sed*

ciliarit, & ceperit: & ceteri, si a vobis hoc erit compro-
batum, quam volent magnas hoc nomine pecunias cape- g *edd.* probare-
re possint. ut jam videamur non a pecuniis capiundis homi- mus *edd.*
nes absterrere: 44 sed, cum genera quædam pecuniarum *vet.* com-
capiundarum g comprobarimus, honesta nomina turpissi- probave-
mis rebus imponere. rimus *MS.*

Etenim, si C. Verres H-S cxx millia populum, verbi 143
gratia, Centuripinum popofcisset, eamque ab his pecu-
niam abstulisset: non, opinor, esset dubium, quin eum,
si tum id planum fieret, condemnari necesse esset. Quid, si
eundem populum H-S ccc millia poposcit, eaque coegit,
atque abstulit? num idcirco absolvetur, quod adscriptum
est, eam pecuniam datam statuarum nomine? non, opi-
nor, nisi forte id agimus, non ut magistratibus nostris
45 moram accipiundi, sed ut sociis caussam dandi auferre
videamur. Quod si quem statuæ magnopere delectant, & si
quis earum honore & gloria ducitur: is hæc tamen constituat
necesse est: primum, averti pecuniam domum non placere:
deinde, ipsarum statuarum modum quendam esse oportere;
deinde illud, certe ab invitis, exigi non oportere.

LIX. h AC DE avertenda pecunia, quæro abs te, utrum 144
ipsæ civitates solitæ sint statuas tibi faciundas locare ei, i cui h Age
possent optima conditione locare, an aliquem curatorem *MS*
præficere, qui statuis faciundis præesset, an tibi, an cui tu i qui *MS.*
imperasses, adnumerare pecuniam. Nam si per eos statuæ
fiebant, a quibus tibi iste honos habebatur: audio. sin Ti-
marchidi pecunia numerabatur: desine, quæso, simula-
re, te, cum in k manifesto furto teneare, gloriæ studio- k mani-
sum, ac monumentorum fuisse. Quid vero? modum sta- festissi-
tuarum haberi nullum placet? atqui habeatur necesse est. mo *MS.*
145

Etenim sic considerate. 46 Syracusana civitas (ut eam P. cxxx.
potissi- VIII.

44. *Sed, cum genera quadam pecuniarum capiendarum comprobaverimus.*) Veneti, *comprobaremus*, itemque alii, sed apparet hoc de *comprobarimus* factum, & hoc contractum verbum in nostris libris solutum esse. *Camerar.*

45. *Moram accipiundi, sed &c. auferre videamur.*) Hæc est scriptura omnium mss. nostrorum & editionum usque ad P. Manutium, qui maluit *morem &c. auferre.* quomodo emendatum in Pall. sec. Hotomanus inclinabat in *morem &c. adferre.* & vero *adferre* erat in Met. servabat tamen *moram.* Grut.

46. *Syracusana civitas, ut eam potissimum nominem, dedit ipsi statuam.*) Ita est in vulgatis libris, & recte, ut puto, pro *isti*) quo-

Ee 2 modo

potissimum nominem) dedit ipsi statuam. est honos. & patri, bella hæc pietatis, & quæstuosa simulatio. & filio fieri hoc potest. hunc enim puerum non oderant. verum quoties, & quot nominibus a Syracusanis statuas auferes? ut in foro statuerent, abstulisti: ut in curia, coegisti: ut pecuniam conferrent in eas statuas, quæ Romæ ponerentur, imperasti: ut iidem darent homines aratorum nomine, dederunt. ut iidem pro parte in commune Siciliæ conferrent. etiam id contulerunt, una civitas cum tot nominibus pecuniam contulerit, idemque hoc civitates ceteræ fecerint: non res ipsa vos admonet, ut putetis, modum aliquem huic cupiditati constitui oportere? Quod si hoc voluntate sua nulla civitas fecit: si omnes imperio, metu, vi, malo adductæ, tibi pecuniam statuarum nomine contulerunt: per deos immortales, num cui dubium esse poterit, quin, etiam si quis statuerit, accipere ad statuas licere, idem tamen statuat, eripere certe non licere?

146 Primum igitur in hanc rem testem totam Siciliam citabo: quæ mihi una voce statuarum nomine magnam pecuniam per vim coactam esse demonstrat. nam legationes omnium civitatum in postulatis communibus, quæ fere omnia ex tuis injuriis nata sunt, etiam hoc ediderunt, UT STATUAS NECUI, NISI CUM IS DE PROVINCIA DECESSISSET, POLLICERENTUR.

per vim alii non habent.

147 LX. TOT PRÆTORES in Sicilia fuerunt: toties apud majores nostros Siculi senatum adierunt: toties hac memoria: tamen hujusce novi postulati genus atque principium tua prætura attulit. Quid enim tam novum, non solum re, sed genere ipso postulandi? nam cetera, quæ sunt in iisdem postulatis de injuriis tuis, sunt nova: sed tamen non novo modo postulantur. Rogant & orant Siculi patres conscriptos, ut nostri magistratus posthac decumas lege Hieronica vendant. tu primus contra vendideras. Audio, ne, in cellam quod imperatur, æstiment. hoc quoque propter tuos ternos denarios nunc primum postulatur: sed genus istud postulandi non est novum. Ne absentis nomen recipiatur, ex Sthenii calamitate, & tua natum est injuria. Cetera non colligam. sunt omnia Siculorum postulata ejusmodi,

P. B.

modo quidam legunt) ob adjunctas personas patris, & filii: nam alioqui necesse erat illorum *isti*. infra, *Ipsius & patris & filii*. Ursin.

47. *Ni*-

modi, ut crimina collecta in unum te reum esse videantur. quæ tamen omnia novas injurias habent, sed postulationum formulas usitatas.

Hoc postulatum de statuis ridiculum esse videatur ei, qui rem sententiamque non perspiciat. Postulant enim, non, uti ne cogantur statuere. quid igitur? ut ipsis ne liceat. Quid est hoc? petis a me, quod in tua potestate est, ut id tibi facere non liceat? pete potius, ne quis te invitum polliceri aut facere cogat. 47 Nihil ergo, inquit. negabunt enim omnes se coegisse. si me salvum esse vis, mihi impone istam vim, ut omnino mihi non liceat polliceri. Ex tua prætura primum nata est hæc postulatio: qua cum utuntur, hoc significant, atque adeo aperte ostendunt, sese ad statuas tuas pecuniam metu ac malo coactos, invitissimos contulisse. Quid, si hoc non dicant? tibi non necesse sit ipsi id confiteri? Vide, & perspice, qua defensione sis usurus. nam intelliges, hoc tibi de statuis confitendum esse. 148

LXI. MIHI ENIM renuntiatur, ita constitui a tuis patronis, hominibus ingeniosis, causam tuam, & ita eos abs te institui & doceri: ut quisque ex provincia Sicilia gravior homo, atque honestior, testimonium vehementius dixerit, sicuti Siculi multi primarii viri multa dixerunt, te statim hoc istis tuis defensoribus dicere: *inimicus est propterea, quod arator est*. Itaque uno genere, opinor, circumscribere habetis in animo genus hoc aratorum, quod eos infenso animo, atque inimico venisse dicatis, quia fuerit in decumis iste vehementior. Ergo aratores, 48 inimici omnes, adversarii sunt. nemo eorum est, quin perisse te cupiat. Omnino præclare te habes, cum is ordo, atque id genus hominum, quod optimum atque honestissimum est, a quo uno & summa reipublicæ, & ista provincia maxime continetur, tibi est inimicissimum. 149 P.CXXXIX.

Verum esto: alio loco de aratorum animo & injuriis videro. nunc, quod mihi abs te datur, id accipio, eos tibi esse inimicissimos. nempe ita dicis, propter decumas 150

Con-

47. *Nihil ergo.*) Vetus. *Nihil rogo.* & recte. Nihil enim Siculus tale a Senatu vult petere aut rogare. *Nann. Nihil ergo inquit*, Vetus liber, *nihil ergo, inquit*. Ursinus.

48. *Inimici omnes, adversarii sunt.*) Lambinus interserit copulam, *& advers. &c.* mallem repeti vocem, hoc modo: *inimici omnes. omnes adversarii sunt*. Grut.

 49. O

m quic si-bi MSS. Concedo, non quæro, jure, an injuria sint inimici. Quid ergo illæ m sibi statuæ equestres inauratæ volunt, quæ populi Romani oculos animosque maxime offendunt, propter ædem Vulcani? nam inscriptum esse video, quandam ex his statuam aratores dedisse. Si honoris causa statuam dederunt, inimici non sunt. credamus testibus. tum enim honori tuo, nunc jam religioni suæ consulunt. sin autem metu coacti dederunt, confiteare necesse est, te in provincia pecuniam statuarum nomine per vim ac metum coegisse. Utrum tibi commodum est, elige.

151 LXII. EQUIDEM libenter hoc jam crimen de statuis relinquam, ut mihi tu illud concedas, quod tibi honestissimum est, aratores tibi ad statuam honoris tui causa, voluntate sua, contulisse. da mihi hoc. jam tibi maximam partem defensionis præcideris. non enim poteris aratores n hostes Gul.e MS. tibi n iratos esse atque inimicos, dicere. 49 O causam singularem! o defensionem miseram ac perditam! nolle hoc accipere reum ab accusatore, & eum reum, qui prætor in Sicilia fuerit, aratores ei statuam sua voluntate statuisse: aratores de eo bene existimare, amicos esse, salvum esse cupere! metuit, ne hoc vos existimetis. obruitur enim aratorum testimoniis.

152 P. B. Utar eo, quod datur. certe hoc ita vobis judicandum est, eos, qui isti inimicissimi sunt, ut ipse existimari vult, ad istius honores atque monumenta pecuniam non voluntate sua contulisse. Atque ut hoc o totum facillime intelligi possit, quem voles eorum testium, quos produxero, qui p ex Sicilia testes sint, 50 sive togatum velis, sive Siculum, rogato, & eum, qui tibi inimicissimus esse videbitur, qui se spoliatum a te dicit; ecquid suo nomine in tuam statuam contulerit. neminem reperies, qui neget. etenim omnes dederunt.

o alii tantum. alii tamen. p alii in.

153 Quemquam igitur putas dubitaturum, quin is, quem inimicissimum tibi esse oporteat, qui abs te gravissimas injurias acceperit, pecuniam statuæ nomine dederit, vi atque imperio adductus, non officio ac voluntate? Et hujus ego

49. *O causam singularem.*) *Causa* pro *excusatio*, ut alias sæpe. Græci πρόφασιν dicunt; pro quo Cicero *speciosam causam*, ut ad Attic. Lib. XVI. *Reversionis has speciosas causas habes*. Hotom.

50. *Sive togatum velis, sive Siculum.*) Emendatio est a libris Cujacii, quam prodidit Comment. ad l. obsidem. ϖ Qui test. fac. poss. neque aliter Met. aut Fab. Vulgata, *Ne civem Rom. velis, sive Siculum*, quod quis non sentit esse a calamo interpretis? *Grut.*

51. *Sed*

ego pecuniæ, judices, quæ permagna est, impudentissimeque coacta ab invitis, non habui rationem, neque habere potui, quantum ab aratoribus, quantum ab negotiatoribus, qui Syracusis, qui Agrigenti, qui Panormi, qui Lilybæi negotiantur, esset coactum: quoniam intelligitis, ipsius quoque confessione ab invitissimis coactam esse.

LXIII. VENIO nunc ad civitates Siciliæ: de quibus 154
facillime judicium fieri voluntatis potest. An etiam Siculi inviti contulerunt? non est probabile. Etenim sic C. Verrem præturam in Sicilia gessisse constat, ut, cum utrique satisfacere non posset, & Siculis, & togatis; officii potius in socios, quam ambitionis in cives rationem duxerit. Itaque eum non solum PATRONUM istius insulæ, [51] sed etiam SOTERA inscriptum vidi Syracusis. Hoc quantum est? ita magnum, ut Latino uno verbo exprimi non possit. Is est nimirum SOTER, qui salutem dedit. Huius nomine etiam dies festi agitantur, pulchra illa Verrea, non quasi Marcellea, sed pro Marcelleis: quæ illi istius jussu sustulerunt. Hujus fornix in foro Syracusis est, in quo nu- P. CXL.
dus filius stat: ipse autem ex equo nudatam ab se provinciam prospicit. [52] Hujus statuæ omnibus locis, quæ hoc demonstrare videntur, propemodum non minus multas statuas istum posuisse Syracusis, quam abstulisse. huic etiam

51. *Sed etiam Sotera.*) *Soter* habent aliquot veteres libri, quorum ego scripturam non sequor. non enim σωτὴρ, sed σωτῆρα in hujus statuæ basi inscriptum fuisse ex usitata illa veterum inscriptionum formula intelligere possumus. *Ursinus*. Hoc cognomen quoque Ptolemæo Lagi filio datum a Rhodiis perperam contendit Josephus, quippe qui fuerit Syriæ eversor. vide de hoc, & aliis Regibus & diis, quibus hoc nomen impositum fuisse nummi & inscriptiones veteres docent, erudire disserentem, Ezechielem Spanhemium, in dissertatione quinta de præstantia & usu antiquorum numismatum. *Gravius*.

52. *Hujus statua omnibus locis, qua &c.*) Ita Fabr. & Met. nam Pall. & editio exoleta adhuc abstulerant *locis*. sequentes *locis erecta sunt*, inepte. dictum enim ut lib. III. Offic. cap. xx. *omnibus locis statua: ad eas tui ac cerei*. Grut. Aldus: *hujus statua omnibus * qua hoc &c.*

53. *A communi Sicilia.*) *Sicilia* ne, an *Sicilia* scribendum sit, video a quibusdam adhuc dubitari, qui *communi Sicilia* retinent, ut sit communiter ab omnibus Siciliæ populis. Est autem *commune Sicilia* familiaris dicendi modus Græcis, a quibus Latini traxerunt, ut pro κοινὸν Ἀσίας, *communi Asia*, in Augusti denariis inscripserint: & pro κοινὸν Λυκίων, *commune Lyciorum* in vetere quodam lapide. κοινὸν Κυπρίων, & κοινὸν Βιθυνίας reperitur in

etiam Romæ videmus in basi statuarum, maximis litteris incisum, 53 A COMMUNI SICILIÆ DATAS. Quamobrem? qui hoc probari potest cuiquam, tantos honores habitos esse ab invitis?

155 LXIV. HIC TIBI etiam multo magis, quam q ante r in aratoribus, videndum & considerandum est, quid velis. magna res est. utrum tibi Siculos, publice privatimque amicos, an inimicos existimari vis? si inimicos, quid te futurum est? quo confugies? ubi nitere? modo aratorum honestissimorum hominum, 54 ac locupletissimorum, & Siculorum, & civium Romanorum numerum abs te abalienasti: nunc de Siculis civitatibus quid ages? dices tibi Siculos esse amicos? qui poteris? qui, quod nullo in homine antea fecerunt, ut in eum publice testimonium dicerent, cum præsertim ex ea provincia condemnati sint complures, qui ibi prætores fuerunt, duo soli absoluti; 55 huc conveniunt cum litteris, veniunt cum mandatis, veniunt cum testimoniis publicis. qui, si te publice laudarent, tamen id more potius suo, quam merito tuo, facere viderentur: hi cum de tuis factis publice conqueruntur, nonne hoc indicant, tantas esse injurias, ut multo maluerint de suo more decedere, quam de tuis moribus non dicere?

q paullo ante MS.
r in abest a MS. & ed. vet.

156 Confitendum est igitur tibi necessario, Siculos inimicos esse, qui quidem & in te gravissima postulata consulibus s ediderint, & me, ut hanc causam, salutisque suæ defensionem susciperem, t obsecrarint: qui cum a prætore prohiberentur, a quatuor quæstoribus impedirentur, omnium minas, atque omnia pericula, v pro salute sua, levia x duxerint. qui priore actione ita testimonia graviter vehementerque y dixerint; ut Artemonem Centuripinum legatum, & publice testem, Q. Hortensius accusatorem, non testem esse diceret. Etenim z cum propter virtutem, & fidem cum Androne, homine honestissimo, & certissimo, tum

s alii ediderunt.
t alii obsecrarunt.
P. B.
v præ Ald.
x alii duxerunt.
y alii duxerunt.
z ille cum MS.

æreis Trajani & Hadriani numismatibus. Quod autem scriptum est in superiore Verrina *commune Miliadum*, & in hoc ipso libro, *in commune Siciliæ conferrent*, facit ut hæc lectio quasi necessaria sit, deque ea dubitari nullo modo possit. *Ursinus.*

54. *Ac locupletissimorum, & Siculorum, & civium Romanorum maximum numerum.*) Illud, *& Siculorum & civium Rom.* non exstat in vulgatis. addidi ex Fabr. & Met. mss. *Grut.*

55. *Huc conveniunt.*) Pal. pr. & ed. antiquior *hinc conveniunt.* sec. *hi nunc conveniunt.* Met. *hi nunc veniunt.* quæ postrema lectio mihi non displicet. *Idem.*

56. Sci-

tum etiam propter eloquentiam, legatus a suis civibus electus est, ut posset multas istius & varias injurias quam apertissime vobis planissimeque explicare.

LXV. Dixerunt Halesini, Catinenses, Tyndaritani, 157
Ennenses, Herbitenses, Agyrinenses, Netinenses, Segestani. a & num
a numerare omnes non est necesse. 56 scitis quam multi, & alii. forte
quam multa priore actione dixerint. nunc & illi & reliqui di- enum.
cent. Omnes denique hoc in hac causa intelligent, hoc ani- Grut.
mo esse Siculos, ut, si in istum animadversum non sit, sibi relinquendas domos, ac sedes suas, & ex Sicilia decedendum, atque b adeo fugiendum esse arbitrentur. Hos homi- b alio
nes tu persuadebis ad c honores atque amplitudinem tuam Lamb.
pecunias maximas voluntate sua contulisse? credo, qui te in c honorem MS.
tua civitate incolumem esse nollent, hi monumenta tuæ formæ, ac nominis, in suis civitatibus esse cupiebant. Res d de- d declarabit MS.
claravit, ut cupierint. jamdudum enim mihi nimium tenuiter Siculorum erga te voluntatis argumenta colligere videor, utrum statuas voluerint tibi statuere, an coacti sint.

De quo homine hoc auditum est umquam, quod tibi 158
accidit, ut ejus in provincia statuæ, in locis publicis positæ, partim etiam in ædibus sacris, per vim, per universam multitudinem deiicerentur? Tot homines in Asia nocentes, tot in Africa, tot in Hispania, Gallia, Sardinia, tot in ipsa Sicilia fuerunt: ecquo de homine hoc umquam audivimus! Novum est, judices: in Siculis quidem, & P. CXLI.
in e omnibus Græcis, monstri simile. non crederem hoc e hominibus Gul.
de statuis, nisi jacentes revulsasque vidissem: propterea quod apud omnes Græcos hic mos est, ut honorem hominibus habitum in monumentis hujusmodi nonnulla religione deorum consecrari arbitrentur.

Itaque cum Rhodii bellum illud prope soli superius cum 159
Mithridate rege gesserint, omnesque ejus copias, acerrimumque f impetum, mœnibus, litoribus, classibusque f alii ejus
suis exceperint, cum & regis inimici præter ceteros essent: impetum
statuam ejus, quæ erat apud ipsos in celeberrimo urbis loco, ne tum quidem in ipsis urbis periculis attigerunt. For- a.
sitan vix convenire videretur, quem ipsum hominem cuperent evertere, ejus effigiem simulacrumque servare. sed tamen videbam, apud eos cum essem, & religionem esse

56. *Scitis quam multi & quam multa.*) Est in Met. *Scis quam multa*, omissis intermediis. Pall. habent *Satis quam multi &c.* Grut.

esse quandam in his rebus, a majoribus traditam, & hoc disputare: cum statua se ejus habuisse temporis rationem, quo posita esset; cum homine vero, quo gereret bellum, atque hostis esset.

160 LXVI. VIDETIS igitur consuetudinem religionemque Græcorum, quæ monumenta hostium in bello ipso soleat defendere, eam summa in pace prætoris populi Romani statuis præsidio non fuisse. Tauromenitani, quorum est civitas fœderata, homines quietissimi, qui maxime ab injuriis nostrorum magistratuum g remoti consuerant esse, præsidio fœderis: hi tamen istius evertere statuam non dubitaverunt. qua ablata, basin tamen in foro manere voluerunt: quod gravius in istum fore putabant, si scirent homines, statuam ejus a Tauromenitanis esse dejectam, quam si nullam umquam positam arbitrarentur. Tyndaritani dejecerunt in foro: & eadem de causa equum inanem reliquerunt. h Leontinis, misera in civitate atque inani, tamen istius, in gymnasio, statua dejecta est. Nam quid ego de Syracusanis loquar, quod non est proprium Syracusanorum, sed & i illorum commune, & conventus illius, ac prope totius provinciæ? quanta illuc multitudo, quanta vis hominum convenisse dicebatur tum, cum statuæ sunt illius dejectæ atque eversæ? at quo loco? celeberrimo ac religiosissimo: 57 ante ipsum Serapim, in primo aditu vestibuloque templi. Quod nisi Metellus hoc tam graviter egisset, atque illam k rem imperio edictoque prohibuisset: vestigium statuarum istius in tota Sicilia nullum esset relictum. Atque ego hoc non vereor, ne quid horum non

161 modo impulsu, verum omnino adventu meo factum esse videatur. omnia ista ante facta sunt, non modo, quam ego Siciliam, verum etiam quam iste Italiam attigit. dum ego in Sicilia sum, nulla statua dejecta est. posteaquam illinc discessi, quæ sunt gesta, cognoscite.

g remotissimi *alii.*

h Leontini *edd. vett.*

P. B.

i aliorum *Lamb.*

k rem *non habent edd. vett.*

LXVII. CEN-

57 *Ante ipsum Jovem, in primo aditu vestibuloque templi.*) Sic in Venetis libris: alii *Sepim*, aut nescio quid, habent. Ac fit in VI. Actione mentio sacerdotii Jovis qui honos apud Syracusanos amplissimum esset. Considerandum tamen putavimus, an forte in archetypo fuerit talis quædam scriptura, quam imperiti librarii postea depravarint, *Ante ipsum Zena*, aut *ante ipsum Zana*, id est τὸν Ζῆνα, vel Dorice, Ζᾶνα. *Camerar. Ante ipsum Serapim.* Ita Pal. sec. ita Met. ita Fabr. alluditque & pal. pr. in quo *ipsum Sepim.* Item ed. prima, in qua, *ipsum sæpe*: posteriores Critici nobis obtruserant *ante ipsum Jovem*, stulte. *Grut.*

58. De-

LXVII. CENTURIPINORUM senatus decrevit, populusque jussit, ut, quæ statuæ C. Verris ipsius, & patris, & filii, essent, eas quæstores demoliendas locarent: dumque ea demolitio fieret, senatores l ne XXX minus adessent. Videte gravitatem civitatis, & dignitatem. neque eas in urbe sua statuas esse voluerant, quas inviti per vim atque imperium dedissent; neque ejus hominis, in quem ipsi cum gravissimo testimonio m publice, quod numquam antea, Romam mandata legatosque misissent: & id gravius esse putaverunt, si publico consilio, quam si per vim multitudinis factum videretur. 162

l *aiii* non minus XXX.

m *alii non habent* publice.

Cum hoc consilio statuas Centuripini publice sustulissent, audit Metellus: graviter fert: evocat ad se Centuripinum magistratum, & decem-primos. nisi restituissent statuas, vehementer iis minatur. Illi ad senatum renuntiant. statuæ, quæ istius causæ nihil prodessent, reponuntur. 58 Decreta Centuripinorum, quæ de statuis erant facta, non tolluntur. Hic ego aliud alii concedo: Metello, homini sapienti, prorsus non possum ignoscere, si quid stulte facit. Quid? ille hoc putabat Verri criminosum fore, si ejus statuæ essent dejectæ, quod sæpe vento, aut aliquo casu fieri solet? non erat in hoc neque crimen ullum, neque reprehensio. Ex quo igitur crimen atque accusatio nascitur? ex hominum judicio & voluntate. 163

P. CXLII

LXVIII. EGO, SI Metellus statuas reponere Centuripinos non coegisset, hæc dicerem: Videte, judices, quantum & quam acerbum dolorem sociorum atque amicorum animis inusserint istius injuriæ; cum Centuripinorum amicissima & fidelissima civitas, quæ tantis officiis cum populo Romano conjuncta est, ut non solum rempublicam nostram, sed etiam in quovis homine privato nomen ipsum Romanorum semper dilexerit, ea publico consilio atque auctoritate iudicarit, C. Verris statuas esse in urbe sua non oportere. recitarem decreta Centuripinorum. laudarem illam civitatem: id quod verissime possem. commemorarem decem millia civium Centuripinorum, fortissimorum fidelissimorumque sociorum: eos omnes statuisse, MONUMENTUM ISTIUS IN SUA CIVITATE NULLUM ESSE OPORTERE.

Hæc

58. *Decreta Centuripinorum, quæ de statuis erant facta, non tolluntur.* (Totum istud Tullio adjeci ex membranis Nannii, Fabricii, Metelli: adeo ut sine dubio deinceps recipi possit in contextum. *Grut.*

59. *Ne.*

164 Hæc tum dicerem, si statuas Metellus non reposuisset. Velim quærere nunc ex ipso Metello, quidnam sua vi & auctoritate mihi ex hac oratione præciderit. eadem opinor omnia convenire. neque enim, si maxime statuæ dejectæ essent, eas ego vobis possem jacentes ostendere. hoc uno uterer: civitatem tam gravem statuas judicasse C. Verris demoliendas. hoc mihi Metellus non eripuit: hoc etiam addidit, ut quererer, si mihi videretur, tam iniquo jure sociis atque amicis imperari, ut iis ne in suis quidem beneficiis libero judicio uti liceret: n ut vos rogarem, ut conjecturam faceretis, qualem in his rebus in me L. Metellum fuisse putaretis, in quibus rebus obesse mihi posset, cum in hac re tam aperta cupiditate fuerit, in qua nihil obfuit. Sed ego Metello non irascor, [59] neque ei suam purgationem eripio, qua ille apud omnes utitur, ut nihil malitiose, neque consulto fecisse videatur.

n ut abest a MS. P. B.

165 LXIX. Jam igitur est ita perspicuum, ut negare non possis, nullam tibi statuam voluntate cujusquam datam: nullam pecuniam statuarum nomine, nisi vi expressam & coactam. quo quidem in crimine non illud solum intelligi volo, te ad statuas, H-S [60] cxx millia coegisse, sed multo etiam illud magis, quod [61] simul demonstrandum est, quantum odium in te aratorum, quantum omnium Siculorum sit, & fuerit. in quo quæ vestra defensio futura sit, conjectura assequi non queo.

166 Oderunt Siculi: togatorum enim causa multa feci. At hi quidem acerrimi inimicissimique sunt. Inimicos habeo cives Romanos, quod sociorum commoda ac jura defendi. At socii in hostium numero se abs te habitos queruntur. Aratores inimici sunt propter decumas. quid? qui agros immunes liberosque arant, cur oderunt? cur Halesini? cur Centuripini? cur Segestani? cur Halicienses? quod

genus

59. *Neque ei suam purgationem eripio.*) Lectio minus vera, certe ea quæ non comparet in editione antiquiore, aut Pall. ii enim *suam vagationem.* Metelli vero mss. *vacationem.* hanc interpretabuntur aut refingent alii. satis mihi fuit produxisse dias in luminis auras; hocque præterea Met. pro *qua utitur*, exhibere *quam utitur* Grut.

60. Cxx. *millia coegisse.*) Videtur reponendum CCIↃↃ ut erat in Fabr. aut vero quod in Met. *ω ω coegisse.* expressa enim sæpe millenarii nota per ultimam litteram Alphabeti Græcanici. *Idem.*

61. *Simul demonstrandum est, quantum.*) Idem Met. tantum habet *simul demonstratum odium &c.* Fabr. *simul demonstratum est, quant. od.* Idem.

62. *Aut*

genus hominum, quem numerum, quem ordinem pro- [o] possum *MS.*
ferre [o] possis, qui te non oderit, sive civium Romanorum,
sive Siculorum? ut etiam si causam, cur te oderint, non
possim dicere, tamen illud dicendum putem: *quem omnes
mortales oderint*, *eum quoque vobis odio esse oportere*.

An hoc dicere audebis; utrum de te aratores, utrum de- 167
nique Siculi universi bene existiment, [62] aut quo modo
existiment, ad rem id non pertinere? neque tu hoc dicere
audebis: neque, si cupias, licebit. [63] eripiunt enim tibi
istam [64] orationem contemnendorum Siculorum, atque
aratorum, statuæ illæ equestres, quas tu paullo ante, quam
ad urbem venires, poni inscribique jussisti, ut omnium P.CXLIII.
inimicorum amicos, accusatorumque tardares.

Quis enim tibi molestus esset, aut quis appellare aude- 168
ret, cum videret statuas ab negotiatoribus, ab aratoribus,
a communi Siciliæ? quod est aliud in illa provincia genus
[p] humanum? nullum. Ergo ab universa provincia, gene- [p] *alii* hominum. *male.*
ratimque a singulis ejus partibus non solum diligitur, sed
etiam ornatur. quis hunc attingere audeat? Potes igitur
dicere, nihil tibi obesse oportere aratorum, negotiatorum,
Siculorumque omnium testimonia, cum eorum nomini-
bus in statuarum inscriptione [q] positis omnem te [r] speraris [q] oppositis *MS.*
invidiam atque infamiam tuam posse extinguere? an, [r] sperabas *edd. vett.*
quorum auctoritate tu statuas cohonestare tuas conatus es,
eorum ego dignitate accusationem meam comprobare non
potero? Nisi forte, quod apud publicanos gratiosus fuisti, 169
in ea re spes te aliqua consolatur. Quæ gratia ne quid tibi
prodesse posset, ego mea diligentia perfeci: ut etiam obes-
se deberet, tu tua sapientia curasti. Etenim rem totam,
judices, breviter cognoscite.

LXX. In

62. *Aut quo modo existiment.*) Est a ms. Nannii, admisitque Lambinus; ideoque ei suum reliqui locum. ceteris impressis abest. conjecerat Hotomanus, *bene an male existiment*; quod ei videretur quippiam deesse. *Grut.*

63. *Eripiunt tibi istam orationem contemnendorum Siculorum, atque aratorum statua illa equestres.*) Pro verbo *contemnendorum*, quod est in omnibus vulgatis, legitur in manuscripto, *negotiatorum.* Ursinus.

64. *Orationem contemnendorum Siculorum.*) Nihil abeunt ab hac lectione mss. nostri. Aldus Manutius Nepos admisit, *orationem negotiatorum Sic.* quomodo fuisse in ms. suo prodidit Ursinus noster. bene, si plures exstarent rei bonæ testes. nam mihi quidem suspicio magna, illa *contemnendorum Siculorum atque aratorum*, esse pannum a librario adsutum Tullii purpuræ. *Grut.*

65. *Pro*

170 LXX. In scriptura Siciliæ [65] pro magistro est quidam L. Carpinatius, qui & sui quæstus causa, & fortasse quod sociorum interesse arbitrabatur, bene penitus in istius familiaritatem sese dedit. Is cum prætorem circum omnia fora sectaretur, neque ab eo umquam discederet; [66] in eam jam venerat familiaritatem consuetudinemque in vendendis istius decretis & judiciis, transigendisque negotiis, ut prope alter Timarchides numeraretur. Hoc erat etiam capitalior, quod idem pecuniam iis, qui ab isto aliquid mercabantur, fœnori dabat. ea autem fœneratio erat hujusmodi, judices, ut etiam hic quæstus huic cederet. nam, quas pecunias iis ferebat expensas, quibuscum contrahebat; aut scribæ istius, aut Timarchidi, aut etiam ipsi isti referebat acceptas. Idem præterea pecunias istius extraordinarias grandes suo nomine fœnerabatur.

P. B.

171 Hic primo Carpinatius antequam in istius tantam familiaritatem pervenisset, aliquoties ad socios litteras de istius injuriis miserat. Canulejus vero, qui in portu Syracusis operas dabat, furta quoque istius permulta nominatim ad socios perscripserat ea, quæ sine portorio Syracusis erant exportata: portum autem [67] & scripturas eadem societas habebat. Ita factum est, ut essent permulta, quæ ex societatis litteris dicere in istum ac proferre possemus.

172 Verum accidit, ut Carpinatius, qui jam cum isto summa consuetudine, præterea f re ac ratione conjunctus esset, crebras postea litteras ad socios de istius summis officiis

f re ac alii non habent.

65. *Pro magistro est.*) *Magister societatis* unus aliquis e sociis dicebatur, qui Romæ societati alicui, id est, aut scripturæ, aut portorii, aut vectigalium ita præesset, & ut Decumanos quasi Senatum cogendi, & ad eos de societatis negotiis referendi potestatem haberet: curamque omnem gereret tabularum, & rationum, quæ undique ab iis qui operis dabant, Romam mitterentur. Hic *Promagistrum* in provincia habebat, sui quasi muneris vicarium, & societati præfectum, qui etiam *Magister* dicebatur. *Promagistro* autem conjunctim dicitur, ut *Proconsule*, *Propretore*. Hotom.

66. *In eam venerat familiaritatem consuetudinemque in vendendis.*) Met. codex tantum habebat, *venerat consuetudinem vend.* & placet. *Grut.*

67. *Et scripturas.*) Ita quidem editi sed Pall. & Met. *scripturam*; quod & prima editione habebat Lambinus, sed exinde mutavit. *Idem*. Scriptura proprie dicebatur vectigal, quod pendebatur pro pascuis publicis: Hinc *pecus inscriptum*, quod in illis pascebat. *Gravius.*

68. Quos

tiis in rem communem, beneficiisque mitteret. Erenim t cum iste omnia, quæcumque Carpinatius postulabat, facere ac decernere solebat, tum ille etiam plura scribebat ad socios: ut, si posset, quæ antea scripserat, ea plane exstingueret. Ad extremum vero, cum iste jam decedebat, ejusmodi litteras ad eos misit, ut huic frequentes obviam prodirent, v gratiasque agerent; facturos x se, si quid imperasset, studiose pollicerentur. Itaque socii fecerunt: vetere instituto publicanorum, non quod istum ullo honore dignum arbitrarentur, sed quod sua interesse putabant, se memores gratosque existimari, gratias isti egerunt; Carpinatium sæpe ad se de ejus officiis litteras misisse dixerunt.

t ita Hot. alii. tum.

v gratias ag. MSS.

x alii esse.

LXXI. ISTE CUM respondisset, se ea libenter fecisse, operasque Carpinatii y magnopere laudasset: dat amico suo cuidam negotium, qui tum magister erat ejus societatis, ut diligenter caveret atque prospiceret, ne quid esset in litteris sociorum, quod contra suum caput atque existimationem valere posset. Itaque ille multitudine sociorum remota, decumanos convocat: rem defert: statuunt illi atque decernunt, ut eæ litteræ, quibus existimatio C. Verris læderetur, removerentur: operaque daretur, ne ea res C. Verri fraudi esse posset. 173

y magno opere MS.

P. CXLIV.

Si ostendo, hoc decrevisse decumanos: si planum facio; hoc decreto remotas esse litteras, quid exspectatis amplius? possumne rem magis judicatam afferre? magis reum condemnatum in judicium adducere? At quorum judicio condemnatum? nempe eorum, quos ii, qui severiora judicia desiderant, z arbitrantur a res judicare oportere: publicanorum judicio, quos videlicet nunc populus judices poscit; de quibus, ut eos iudices habeamus, legem ab homine non nostri generis, non ex equestri loco profecto, sed nobilissimo, promulgatam videmus. 174

z arbitrarentur MSS. Grut.

a ita Hot. alii res.

Decumani, hoc est, principes, & quasi senatores publicanorum, removendas de medio litteras censuerunt. habeo ex iis, qui affuerunt, 68 quos producam, quibus hoc committam, homines honestissimos ac locupletissimos, istos ipsos principes equestris ordinis: quorum splendore vel maxime 175

68. *Quos producam, quibus hoc committam &c.*) Manavit a Codd. Fabr. & Met. neque recedit Pal. pr. aut ed. vet. quam quod ibi. *hoc producam.* aliis impressis deest illud, *quibus hoc committam.* Grut.

69. Rom.

xime istius, qui legem promulgavit, oratio & causa b nititur. venient in medium; dicent, quid statuerint. profecto, si recte homines novi, non mentientur. litteras enim communes de medio removere potuerunt: fidem suam & religionem removere non possunt. Ergo equites [69] Romani, qui te suo judicio condemnarunt, horum judicio condemnari noluerunt. Vos nunc utrum illorum judicium, an voluntatem sequi malitis, considerate.

b nitatur *ed. vet*

176 LXXII. AT VIDE, quid te amicorum tuorum studium, quid tuum consilium, quid sociorum voluntas adjuvet. dicam paullo c promtius. neque enim jam vereor, ne quis hoc me magis accusatorie, quam libere dixisse arbitretur. Si istas litteras non decreto decumanorum magistri removissent; tantum possem in te dicere, quantum in litteris invenissem. nunc, decreto isto facto, litterisque remotis, tantum mihi licet dicere, quantum possum: tantum judici suspicari, quantum velit. Dico, te maximum pondus auri, argenti, eboris, purpuræ, plurimam [70] vestem Melitensem, plurimam stragulam, multam Deliacam supellectilem, prima vasa Corinthia, magnum numerum frumenti, vim mellis maximam, Syracusis exportasse: his pro rebus, quod portorium non esset datum, litteras ad socios misisse L. Canulejum, qui in portu operas daret.

c ita *MSS. alii* amplius.

P. B.

177 Satisne magnum hoc crimen videtur? nullum, opinor, majus. Quid defendet Hortensius? postulabit, ut litteras Canuleji proferam? crimen hujusmodi, nisi litteris confirmetur, inane esse dicet? Clamabo, litteras remotas esse de medio: decreto sociorum erepta mihi esse istius indicia ac monumenta furtorum. Aut hoc contendat numquam esse factum: aut d omnia tela excipiat necesse est. Negas esse factum? placet mihi ista defensio: descendo. æqua enim e conditio, æquum certamen proponitur. producam testes, & producam plures eodem tempore: quoniam tum cum

d omnium *MS*,

e contentio *MS*.

69. *Rom. qui te suo judicio condemnarunt, horum judicio comdemnari noluerunt.*) Locum defectuosum supplevi e Met. & Fabr. prius legebamus *Rom. se suo judicio condemnari voluerunt*. Grut.

70. *Vestem Melitensem*,) *Vestis Melitensis* muliebris fuit, quæ fiebat *Melitæ*: quæ est insula satis lato ab Sicilia mari periculosoque disjuncta, vide infra. *Maltam* hodie appellamus, vestem autem muliebrem fuisse docet hic locus, & alii. Sed tantumne Melitensium, quasi etiam amicorum uxores ornaturus esset? *Hotom*

71. *Mihi.*

cum actum est, una fuerunt: nunc quoque una [f] sunt, f sint *MS.*
cum interrogabuntur, obligentur non solum jurisjurandi;
atque existimationis periculo, sed etiam communi inter se
conscientia.

Si planum sit, hoc ita, quemadmodum dico, esse fa- 178
ctum; num poteris dicere, Hortensi nihil in istis fuisse
litteris, quod Verrem læderet? non modo id non dices,
sed ne illud quidem tibi dicere licebit; tantum, quantum
ego dicam, non fuisse. ergo hoc vestro consilio & gratia
perfecistis, ut quemadmodum paullo ante dixi, & mihi
summa facultas ad accusandum daretur, & judicibus libera
potestas ad credendum.

LXXIII. QUOD CUM ita sit, nihil fingam tamen. me- 179
minero, me non sumsisse, quem accusarem: sed rece- P.CXLV.
pisse, quos defenderem: vos ex me causam non a me pro-
latam, sed ad me delatam, audire oportere: me Siculis
satis esse facturum, si, quæ cognovi in Sicilia, quæ acce-
pi ab ipsis, diligenter exposuero populo Romano, si
[g] nullius vim, nullius potentiam pertimuero: vobis si fa- g nullius vim *non est in MS.*
cultatem vere atque honeste judicandi, fide & diligen-
tia mea fecero: [71] mihimet, si ne minimum quidem de
[h] eo curriculo vitæ, quod mihi semper propositum fuit, h meo
decessero. *MS.*

Quapropter nihil est, quod metuas, ne quid in te [i] con- 180
fingam: etiam quod lætere, habes. multa enim, quæ scio i fingam
abs te esse commissa, quod aut nimium turpia, aut parum *Grav. & alii.*
credibilia sunt, prætermittam. tantum agam de hoc toto
nomine societatis. [72] Ut jam scire possis: quæram, decre-
tumne sit. cum id invenero: quæram, remotæne sint lit-
teræ. cum id quoque constabit, [73] vos jam, me tacito,
intelligetis, si illi, qui hoc istius causa decreverunt, equi-
tes Romani, nunc iidem in eum judices essent, istum sine
dubio condemnarent, de quo litteras eas, qui istius furta
indi-

71. *Mihimet, si ne &c.*) Est a Fabr. & Met. longe elegantius quam ut prius publicabatur, *mihi in eo.* Grut.

72. *Ut jam scire possis; quæram &c.*) Haud secus Met. & Fabr. nam editiones medii ævi, *ut verum scire possitis*, nisi quod P. Manutius præposuerit *&*, de conjectura Hotomani. at enim Pall. & primitus publicati: *ut eam scire possitis*. Idem.

73. *Vos jam, me tacito, intelligetis, si illi &c.*) Lambinus finxit, *vos jam, me tacito, cetera intelligetis. Si illi &c.* sed sine libris, qui nihil variant, nisi quod Met. *me jam hoc tacito, intellig.* P. Manutius nihil mutavit nisi distinctionem, quam posuit ante *si* Idem.

indicarent, & ad se missas, & suo decreto remotas scirent esse. Quem igitur ab iis equitibus Romanis, qui istius causa cupiunt omnia, qui ab eo benignissime tractati sunt, condemnari necesse esset: is a vobis, judices, [k] ulla vi, aut ratione absolvi potest?

k *ita Hotom. alii* nulla.

181 Ac, ne forte ea, quæ remota de medio atque erepta vobis sunt, omnia ita condita fuisse, atque ita abdite latuisse videantur, ut hac diligentia, quam ego a me exspectari maxime puto, [74] nihil horum investigari, nihil assequi potuerit: quæ consilio aliquo, aut ratione inveniri potuerunt, inventa sunt, judices. manifestis in rebus hominem jam teneri videbitis. Nam quod in publicanorum causis vel plurimum ætatis meæ versor, vehementerque illum ordinem observo, satis commode mihi videor eorum consuetudinem usu tractandoque cognosse.

P. B.

182 LXXIV. ITAQUE UT hoc comperi, remotas esse litteras societatis; habui rationem [l] annorum, per quos iste in Sicilia fuisset: deinde quæsivi, quod erat inventu facillimum, qui per eosdem annos magistri istius societatis [75] fuissent. sciebam enim hanc magistrorum, qui tabulas haberent, consuetudinem esse, ut, cum tabulas novo magistro traderent, exempla litterarum ipsi habere non nollent. Itaque ad L. Vibium, equitem Romanum, virum primarium, quem reperiebam [m] magistrum fuisse eo ipso anno, qui mihi maxime quærendus erat, primum veni.

l annor. cor. *MS.*

m magistratum *MS.*

Sane

74. *Nihil horum investigari, nihil assequi.*) Defendit hunc locum & τὸ παθητικὸν in significatione verbi postremi Muretus in Scholiis Propertianis, & comparat cum τῷ *consequi* in principio de Petitione consulatus. Sed ut hic videri potest Gruterus, ita in nostro loco Tullianum patri videbatur, *ut hac diligentia, nihil horum investigare, nihil assequi potuerit*, ut notavit libro I. Observat. cap. 12. *Gronov.*

75. *Fuissent. sciebam enim.*) Lambini editiones e Nannii mss. interposuerant; *fuissent, apud quos tabulæ fuissent. sciebam &c. vulgatis abfuisse tabulis. imo absunt alia omnia.* quæ absunt editis ab Manutiis, a Victorio, ab Hotomanno, ab impressione omnium prima, neque admodum requiruntur ab eo qui attendet subsequentibus. *Gruter.* Merito hoc recepit Lambinus, frustra contradicente Grutero. Sententia enim loci plane desiderat hujus veteris libri scripturam. Sequentia maxime firmant hanc lectionem, quæ declarant cur Cicero illos magistros quæsiverit, qui tabulas habuissent. Non enim quosvis magistros quærebat, sed illos, qui tabulas habebant. Verbum *fuissent* oscitanti librario fraudi fuit, quod hæc verba eadem voce qua finiebantur exciderint. Reperiuntur etiam hæc verba in optimo Francii. *Grævius.*

76. *Scru-*

Sane homini præter opinionem improviso incidi. [76] scrutatus sum quæ potui, & quæsivi omnia: inveni duos solos libellos ab L. Canulejo missos sociis ex portu Syracusis: in quibus erat ratio scripta n mensium complurium, rerum exportatarum istius nomine sine portorio. itaque obsignavi statim. 183

n alii mensum.

o Erant hæc ex eo genere, quod ego maxime genus ex sociorum litteris reperire cupiebam, verum tantum inveni judices, quod apud vos quasi exempli causa proferre possem. sed tamen, quidquid erit in his libellis, quantulumcumque videbitur esse, hoc quidem certe manifestum erit: de ceteris ex hoc conjecturam facere debebitis. Recita mihi, quæso, hunc primum libellum: deinde illum alterum. p LIBELLI CANULEJI. Jam non quæro, unde cccc amphoras mellis habueris, unde tantum Melitensium, unde quiquaginta tricliniorum lectos, unde tot candelabra: non, inquam, jam quæro, unde hæc habueris: sed quo tibi tantum opus fuerit, id quæro. mitto de melle: sed tantumne Melitensium? quasi etiam amicorum uxores: tantum lectorum? quasi etiam omnium istorum villas ornaturus esses.

o Nec erant hæc Hotom. & alii.

p LIB. CAN. non est in Vict. ed.

LXXV. CUM HÆC paucorum mensium ratio in his libellis sit, facite, ut vobis triennii totius veniat in mentem. 184 P. CXLVI.
Sic contendo; ex his parvis libellis apud unum magistrum societatis repertis, vos jam conjectura assequi posse, cujusmodi prædo iste in illa provincia fuerit, quam multas cupiditates, quam varias, quam infinitas habuerit: quantam pecuniam non solum numeratam, verum etiam hujusmodi in rebus positam, [77] confecerit: quæ vobis alio loco planius explicabuntur.

Nunc hoc attendite. His exportationibus, quæ recitatæ sunt, [78] scribit H-S LX socios perdidisse ex vicesima portorii 185

76. *Scrutatus sum quæ potui, & quæsivi omnia.*) Idem codex & *quæ vidi omnia*; non plane absurde. nihil tamen muto. *Grut.*

77. *Confecerit.*) Consumserit inquit Manutius. pessime *Confecerit pecuniam*, est collegerit, acquisiverit, corraserit. Sic in hac ipsa oratione: *Permagnam eum dicere ex illa re pecuniam confici posse.* Terent. Phorm. I. I.

Jampridem apud me reliquum pauxillulum
Nummorum: id ut conficerem. confeci.

Ubi Donatus: *Conficerem* proprie. [Nam *fieri* pecunia dicebatur. Sallust. *Quæ pecunia ad Hispaniense bellum Metello facta erat*.] Grævius.

78. *Scribit H-S LX socios perdidisse.*) Mett & Nan. H-S DC. neque aliter

torii Syracusis. Pauculis igitur mensibus, ut hi pusilli, & contemti libelli indicant, furta prætoris [79] quæ essent H-S duodecies ex uno oppido solo exportata sunt. Cogitate nunc, cum illa sit hæc insula, quæ undique exitus maritimos habeat, quid ex ceteris locis exportatum putetis: quid Agrigento, quid Lilybæo, quid Panormo, quid Thermis, quid Halesa, quid Catina, quid ex ceteris oppidis, quid vero Messana, quem iste sibi locum maxime tutum arbitrabatur, ubi animo semper soluto liberoque erat, quod sibi iste [80] Mamertinos delegerat, ad quos omnia, quæ aut diligentius servanda aut occultius exportanda erant, deportaret. His inventis libellis, ceteri remoti & diligentius sunt reconditi: nos tamen, ut omnes intelligant, hoc nos sine cupiditate agere, his ipsis libellis contenti sumus.

186 LXXVI. NUNC AD sociorum tabulas accepti & expensi, quas removere honesto nullo modo potuerunt, & ad amicum tuum Carpinatium revertemur. Inspiciebamus Syracusis a Carpinatio confectas tabulas societatis, quæ significabant, multis nominibus eos homines versuram a Carpinatio fecisse, qui pecuniam Verri dedissent. Erit vo-
P. B. bis luce clarius, judices, cum eos ipsos produxero, qui dederunt. intelligetis enim, illa tempora, per quæ, cum essent in periculo, pretio sese redemerunt, cum societatis tabulis non solum consulibus, verum etiam mensibus, convenire.

187 [81] Cum hæc maxime cognosceremus, & jam in manibus

aliter Fabr. hac forma ɪↄc. Supra quoque in Pall. & Met. erat, *Libelli Canulejani: Non quæro &c.* pro quo hodie legimus, *Libelli Canuleji. Jam non quæro.* quod ipsum tamen neque in vetuste publicaris. *Grut.*

79. *Quæ essent.* H-S *duodecies.*) Met. & Fabr. *quæ essent* H-S cɪↄcc. adeatur Budæus lib. I. de Asse. *Idem.*

80. *Mamertinos.*) Messanenses ipso dicit, nam cum Mamertini, natio Campana, Messanam habitatum profecti essent: Messanæ urbis nomen mansit. Mamertini tamen cives, & Mamertina civitas dicta est. propterea cum agit Cicero de oneraria navi, quam Mamertini ad exportanda Verris furta ædificarunt, ait eam Messanæ ædificatam. *P. Manut.*

81. *Cum hæc maxime cognosceremus.*) Elegans locutio, cum emphasi momentum ipsum significans quo quid fieri dicitur. Sic libro Epist. ad Attic. II. *Cum hac maxime scriberem, ecce tibi Sebosus.* Hotom. *Cum maxime* sæpe Latinis notat hoc tempore, hoc temporis momento. vide Justi Zinzerlingii Promulsidem Criticam cap. 22. *Grav.*

82. C. Ver-

bus tabulas haberemus; repente adſpicimus lituras ejuſmodi, quaſi quædam vulnera tabellarum recentia. Statim ſuſpicione offenſi, ad ea ipſa nomina oculos animumque transtulimus. Erant acceptæ pecuniæ A [82] C. VERRUTIO C. F. ſic tamen, ut uſque ad alterum R, litteræ conſtarent integræ: reliquæ omnes eſſent in litura. alterum, tertium, quartum, permulta erant q ejuſdemmodi nomina, Cum manifeſta res, tum flagitioſa tabularum, atque inſignis turpido teneretur: quærere incepimus de Carpinatio quiſnam eſſet is Verrutius,. quicum tantæ pecuniæ rationem haberet. [83] Hærere homo, verſari, rubere. Quod lege excipiuntur tabulæ publicanorum, quo minus Romam deportentur: ut res quam maxime clara ac teſtata eſſe poſſet, in jus ad Metellum Carpinatium voco; tabulaſque ſocietatis [84] in forum defero. fit maximus concurſus hominum: & quod erat Carpinatii nota cum iſto prætore ſocietas ac fœneratio, ſumme exſpectabant omnes, r quidnam in tabulis contineretur.

q *alii* ejusmodi

r quid *alii*.

LXXVII. REM AD Metellum defero, me tabulas perſpexiſſe ſociorum: in his tabulis magnam rationem C. Verrutii permultis nominibus eſſe, meque hoc perſpicere ex conſulum, ſ menſiumque ratione, hunc Verrutium neque ante adventum C. Verris, neque poſt deceſſionem quidquam cum Carpinatio rationis habuiſſe. poſtulo, mihi reſpondeat, qui ſit iſte Verrutius: mercator, [85] an negotiator, an arator, an pecuarius; in Sicilia ſit an t jam deceſſerit. Clamare omnes ex conventu, neminem umquam v ex Sicilia fuiſſe Verrutium. Ego inſtare, ut mihi reſponderet, [86] quis eſſet, ubi eſſet, unde eſſet: cur [87] ſervus ſocie- 188

ſ menſium *MS.*

t jam *non eſt in edd. vett.*

PCXLVII. v in *MS.*

[82]. *C. Verrutio C. F.*) Revocavi *C. F.* auctoritate Nan. Met. & Fabr. libris antea deerant. notant autem puto *Caji filium*. Grut.

[83]. *Hærere homo, verſari, rubere*.) Emendavimus locum e Met. detractione litteræ editi enim *adverſari*. Pall. *adverſari*. quæ heic non conveniunt. at noſtrum illud, heic appoſitiſſimum eſt, ut dudum oſtendit Gulielmius Quæſtionibus Plautinis Perſ. cap. 4. *Idem.*

[84]. *In forum defero.*) Verius forſan Nan. & Met. *defert.* ut fuerint tabulæ penes Carpinatium, non autem Ciceronem. mox reſcripſi *quidnam in tabulis*, fide Met. & Fabr. *Idem.*

[85]. *An negotiator.*) Eſt & iſtud a Met. & Fabr. antea libris noſtris aberat. *Idem.*

[86]. *Quis eſſet, ubi eſſet, unde eſſet.*) Sic collocant iidem mſſ. Met. præterea ablata litterula ſcripſit *qui*. Idem.

[87]. *Servus ſocietatis.*) Is, qui ſocietati operas dabat, qui tabulas,

societatis, qui tabulas confecerit, semper in Verrutii nomine, certo ex loco, mendosus esset.

189 Atque hæc postulabam, non quo illum cogi putarem oportere, ut ea mihi responderet invitus: sed ut omnibus istius furta, illius flagitium, utriusque audacia perspicua esse posset. [88] Itaque illum in jure metu conscientiaque peccati mutum atque exanimatum, ac vix vivum relinquo: tabulas in foro summa hominum frequentia exscribo: adhibentur in exscribendo de conventu viri primarii: litteræ lituræque omnes assimulatæ, expressæ, de tabulis in libros transferuntur.

190 Hæc omnia summa cura & diligentia recognita, & collata, & ab hominibus honestissimis obsignata sunt. Si Carpinatius tum mihi respondere noluit: responde mihi nunc tu Verres, quem esse hunc tuum pæne gentilem Verrutium putes. fieri non potest, ut, quem video, te prætore, in Sicilia fuisse, & quem ex ipsa ratione intelligo locupletem fuisse, eum tu in tua provincia non cognoris [89] Atque adeo ne hoc aut longius, aut obscurius esse possit, procedite in medium, explicate descriptionem, imaginemque tabularum: ut omnes mortales istius avaritiæ

191 non jam vestigia, sed ipsa cubilia videre possint.

LXXVIII. VIDETIS Verrutium? videtis primas litteras integras? videtis extremam partem nominis, caudam illam Verris, tamquam in luto, demersam esse in litura? Sic habent se tabulæ, judices, ut videtis. Quid exspectatis? quid quæritis amplius? tu ipse Verres quid sedes? quid moraris? nam aut exhibeas nobis Verrutium, necesse est: aut te esse Verrutium [x] fateare. Laudantur oratores veteres, Crassi illi & Antonii, quod crimina diluere dilucide, quod copiose [y] reorum causas defendere [z] solerent. nimirum illi non ingenio solum his patronis, sed fortuna etiam præstiterunt. Nemo enim tunc ita peccabat, ut defensioni locum non relinqueret: nemo ita vivebat, ut nulla

x fatere *MS.*

y *Grut.* reorum *male.* P. B.

z *alii* solebant.

las scribebat. Carpinatium significat. is enim tabulas illas confecerat. supra: *Inspiciebamus Syracusis a Carpinatio confectas tabulas societatis*. P. Manut.

88. *Itaque illum in jure, metu conscientiaque peccati &c.*) Haud aliter Metellanus; quomodo item fuisse in Fabriciano Lambinus ipse prodit, dum id subricet. certe ita quoque restat in Pall. vulgata, *injuria metu &c.* Grut.

89. *Atque adeo ne hoc aut longius &c.*) Ita Fabr. nec abibat Met. quam quod is, *adeone.* prius editi: *Atque adeo hoc ne longius*. Idem.

90. *Ma-*

nulla ejus vitæ pars summæ turpitudinis esset expers : nemo ita in 90 manifesto peccatu tenebatur, ut, cum impudens fuisset in facto, tum impudentior videretur, si negaret. 192

Nunc vero quid faciat Hortensius? avaritiæne crimina frugalitatis laudibus deprecetur? At hominem flagitiosissimum, libidinosissimum, nequissimumque defendit. An ab hac ejus a infamia, nequitia, vestros animos in aliam partem, fortitudinis commemoratione, traducat? At homo inertior, ignavior, 91 magis vir inter mulieres, impura inter viros muliercula proferri non potest. At mores commodi. Quis contumacior? quis inhumanior? quis superbior? At hæc sine cujusquam malo. Quis acerbior? quis insidiosior? quis crudelior umquam fuit? In hoc homine, atque in ejusmodi causa quid facerent omnes Crassi & Antonii? Tantum, opinor, Hortensi, ad b hanc causam non accederent, ne in alterius impudentia sui pudoris

a infami nequitia *Gul.* infamia nequire *Hotom.*

b hanc *non est in MS.*

90. *Manifesto peccatu.*) Valerius Probus apud Gellium lib. XIII. cap. 19. & hic, *peccatu*, non peccato, & lib. V. *fretu*, non *freto*, legit, ex antiquissimo libro, quem Ciceronis libertus Tiro sua manu scripserat. *P. Manut.*

91. *Magis vir inter mulieres, impura inter viros muliercula proferri non potest.*) Contentione rem auget. Nam virum nequam & ignavum non contentus appellasse addidit, *inter mulieres.* ac si diceret, vel muliere ignavior. Similiter illud, *Magis impura inter viros muliercula* ut si diceret, impurior meretrice, & ea meretrice quæ vel viris impudicior esset. Nam quamvis impudica mulier, retinet tamen quam vir impudicus plus pudoris ac verecundiæ. Eadem ratione de Clodio in orat. pro domo sua loquitur. *Cum ipse impurus atque impius hostis omnium religionum, qui contra fas & inter viros sæpe mulier, & inter mulieres vir fuisset.* Vitia tandem hic alia in Clodio, quam in Verre notavit. Nam in Verre ignaviam coarguit: in Clodio vero primum infamiam, deinde religionem in operto bonæ deæ violatam cum habitu muliebri in mulierum cœtum introisset. *Hotom.* Vetus. *Magis vir inter mulieres, quam inter viros muliercula.* sed nescio an vulgata exemplaria rectius sese habeant. videtur enim in hac ἀνδυπαλλαγῇ sive anaclasi *nequam vir* & *impura mulier* sese mutuo respicere, & ad contentionem committi. Non absimile est illud Curionis de Julio Cæsare, *eum esse omnium mulierum virum, & omnium virorum mulierem.* Nannius. Quod exhibemus, exstat in Pall. & Met. nam alioquin non displicebat quod repererat in suo Nannius, *magis vir inter mulieres, quam inter viros muliercula.* habet editio princeps, *mag. vir int. mul. quam impura.* Manutianæ, *magis vir inter mul. nequam, impura.* Victoriana. *mulieres nequam quam impura.* Lambiniana, *vir magis nequam inter mulieres, magis impura inter viros muliercula.* ex quibus patet ultimam quamque editionum longissime recedere a libris pluteariis. *Grut.*

 92. Ne-

ris existimationem amitterent. liberi enim ad causas, solutique veniebant: 92 neque committebant, ut, si impudentes 93 in defendendo esse noluissent, 94 ingrati in deserendo existimarentur.

92. *Neque committebant, ut, si impudentes.*) Non committebant id, quod commisit Hortensius: qui si defendit Verrem, impudens est: si deserit, cum ab eo beneficia multa acceperit, ingratus existimabitur. Illi eas caussas recipiebant, quas cum defenderent, impudentes non habebantur: (erant enim justæ) aut, si quas non recipiebant, quod impudentes in defendendo esse nollent, non ideo tamen ingrati putabantur: quia beneficia, aut munera non acceperant, ut accepit Hortensius a Verre. Ad hanc sententiam pertinet illud ad Att. *Beneficio captus, ingratus esse non possum*. P. Manut.

93. *In defendendo.. noluissent.*) Ita Pall. ita Met. ita edd. omnes, præter maxime neotericas, Lambinianam puto, & Brutianam: ex enim *voluissent*: inepte. & sic tamen inveniunt traduces. *Grut.*

94. *Ingrati in deserendo.*) Sphingem Hortensio a Verre datam, notum est omnibus mediocriter quidem eruditis. Plinius libro XXXIV. Ciceronis dictum in Hortensium commemorat. *Cum*, inquit, *orta in Verris judicio altercatione: Hortensius diceret Ciceronis se ænigmata non intelligere: respondit debere, quoniam Sphingem domi haberet*. Quintilianus libro VI. his verbis, *Ex historia etiam ducere urbanitatem, eruditum: ut Cicero fecit, cum ei testem in judicio Verris roganti dixisset Hortensius, non intelligo hæc ænigmata: Atqui debes, inquit, cum Sphingem domi habeas. Acceperat autem ille a Verre Sphingem æneam magna pecunia*. & idem tradit Plutarchus in vita Ciceronis, & Apophthegmatis. *Hotom.*

ACCU-

ACCUSATIONIS IN C. VERREM, LIBER TERTIUS, DE FRUMENTO, SEU ORATIO FRUMENTARIA: ORATIO OCTAVA.

P.CXLVIII

ARGUMENTUM.

Tertius hic accusationis liber est, non, ut vulgo inscribitur, quintus: sicuti a nobis initio demonstratum est. Continet autem furta Verris in omni frumenti genere, in decumano, empto & æstimato. Hunc enim sibi ordinem accusationis orator hoc libro constituit. Genus causæ honestum est. Constitutio conjecturalis, simplex: versatusne sit in re frumentaria Verres avare & incontinenter. Hotom.

I. OMNES, qui alterum, judices, nullis impulsi inimicitiis, nulla privatim læsi injuria, nullo præmio adducti, in judicium reipublicæ causa vocant, providere debent, [1] non solum quid oneris in præsentia tollant, 1

1. *Non solum quid oneris in præsentia.*) Vox *solum* non compareret in Pall. aut editionibus anni CCCCLXXXIII, anni CCCCXCIX: ideoque habuerim pro spuria. certe sæpius subaudiri, notius est, quam ut probari debeat. *Gruter.*

2. Quan-

lant, sed etiam [2] quantum in omnem vitam negotii suscipere conentur. Legem enim sibi ipsi a dicunt innocentiæ, b continentiæ, virtutumque omnium, qui ab altero rationem vitæ reposcunt: atque eo magis, si id ut ante dixi, faciunt nulla re commoti alia, nisi utilitate communi.

a *alii* indicunt. b cont. *non est in MSS.*

2 Nam qui sibi hoc sumsit, ut corrigat mores aliorum, ac peccata reprehendat, quis huic ignoscat, si qua in re ipse ab religione officii declinarit? Quapropter hoc etiam magis ab omnibus ejusmodi civis laudandus ac diligendus est, 3 c qui non d solum e reipublicæ civem improbum removet, verum etiam se ipsum ejusmodi fore profitetur ac præstat, ut sibi non modo communi voluntate virtutis atque officii, 4 sed etiam ut quadam magis necessaria ratione recte sit honesteque vivendum.

c quod *MSS.* d *alii* solum R.P. civem. e ab rep. civem *Grut.* & *MSS.*

3 f Itaque hoc, judices, ex homine clarissimo atque eloquentissimo, L. Crasso, sæpe auditum est, cum se nullius rei tam pœnitere, diceret, quam 5 quod C. Carbonem umquam

f Ita *alii.*

2. *Quantum in omnem vitam negotii suscipere conentur.*) Voces illæ *negotii suscipere conentur*, admodum mihi suspectæ tanquam ortæ a calamo librariorum, non ore aut mente Tullii. *Grut.*

3. *Qui non solum Reip. civem improbum removet.*) Magis placet, *a Rep. civem improbum*, & si omnes libri habent *Reip.* Ursinus.

4. *Sed etiam vi quadam magis necessaria.*) Egregia isthæc lectio est ab Hittorpiano & Metellano; nisi quod hic, *ut*. quæ particula, cum non invenustam anadiplosin heic efficeret, visa est scribis legitima; addideruntque de suo *ratione*, quod a duobus illis libris omnino non agnoscitur, ut testatur sancte Gulielmius, qui locum istum confirmat illo Adelphis Terentii, ubi vis voluntati opponitur: *Illac fidem nunc vestram implorat Demea: Quod vos vis cogit, id voluntate impetret.* Grut.

5. *Quod C. Carbonem.*) Cicero ad Papyrium Pætum, Epistola *Ain' tandem? Tres.* inquit, *fratres fuere, C. Cn. M. Carbones. Marcus Publio Flacco accusante comdemnatus fur magnus ex Sicilia. Cajus, accusante L. Crasso, cantharidas sumpsisse dicitur. is & Tribunus pl. seditiosus, & P. Africano vim attulisse existimatur.* Et in Bruto. *C. Carbo propter perpetuam in populari ratione levitatem morte voluntaria se severitate judicum vindicavit.* At de L. Crasso in eodem libro sic scribit, *Accusavit C. Carbonem eloquentissimum hominem admodum adolescens; summam ingenii non laudem modo; sed etiam admirationem est consequutus.* In libro de Offic. II. *Nam L. quidem Crassus, cum esset admodum adolescens, non aliunde mutuatus est, sed sibi ipse peperit maximam laudem ex illa accusatione nobili & gloriosa.* Quot vero natus annos eam causam egerit, docet in ejus persona Tullius libro de Orat. III. *Quippe*, inquit, *qui omnium maturrime ad publicas causas accesserim, annosque natus unum & viginti, nobilissimum hominem & eloquentissimum in judicium vocarim.* Quo tamen loco videamus

quam in judicium vocavisset. minus enim liberas omnium rerum voluntates habebat; & vitam suam pluribus, quam vellet, observari oculis arbitrabatur. Atque ille his præsidiis ingenii fortunæque munitus, tamen hac cura continebatur, quam sibi, 6 nondum confirmato consilio, sed ineunte ætate, susceperat. quo minus etiam g perspicitur eorum virtus & integritas, qui ad hanc rem adolescentuli, quam qui jam firmata ætate descendunt. illi enim, antequam potuerunt existimare, quanto liberior vita sit eorum, qui neminem accusarint, gloriæ causa atque ostentationis, accusant: nos, qui jam, & quid facere, & quantulum judicare possemus ostendimus, nisi facile cupiditates nostras teneremus, numquam ipsimet nobis præcideremus istam licentiam libertatemque vivendi. P. B.

g præcipitur MS. rectè.

II. ATQUE HOC ego 7 plus oneris habeo, quam qui ceteros accusarunt (si onus est id appellandum, quod cum lætitia feras ac voluptate) verumtamen hoc ego amplius suscepi, quam ceteri; quod ita postulatur ab h omnibus, 8 ut ab iis se abstineant maxime vitiis, in quibus alterum reprehenderint. Furem aliquem, aut rapacem accusaris? vitanda tibi semper erit omnis avaritiæ suspicio. Maleficum quem-

4

h hominibus. MS.

mus ne librarii culpam admiserint, ac pro *undeviginti*, *unum & viginti* scripserint. cum scilicet Cornelius Tacitus in Dial. de oratore aperte testetur eam tum Crassi ætatem fuisse. *Nonodecimo*, inquit, *ætatis anno L. Crassus C. Carbonem, uno & vigesimo Cæsar Dolabellam, altero & XX. Asinius Pollio Catonem iis orationibus insecuti sunt, quas hodieque cum admiratione legimus*. Memorabilis autem hujus Crassi fiducia fuit, qui cum ex Consule provinciam Galliam obtineret, atque in eam Cn. Carbo, cujus patrem damnaverat, ad speculanda acta sua venisset, non solum eum inde non summovit, sed insuper locum ei in tribunali assignavit, nec ulla de re, nisi eo in consilium adhibito, cognovit auctor Valerius. Idem scribit, dum accusationem Crassus instrueret, & Carbonis servus scrinium plura continens, quibus facile opprimi posset, ad eum attulisset, ut erat signatum, cum servo catenato ad eum remisisse. *Hotom.*

6. *Nondum confirmato consilio.*) Vide ne verius sit, *consilio confirmata*, ut ad *ætatem* referatur. certe non multo post sequitur, *firmata ætate*. Gulielmius. *Grut.*

7. *Plus oneris habeo.*) Lambinus divinat *subeo*: sine causa necessaria. nam sic loquitur Tullius libro V. in Verr. cap. 15. p. *Idem.*

8. *Ut ab iis se abstineant.*) Hitt. & Met. *ut his abstineant*, omissis aliis. non male. noluí tamen sequi, quod & alteri sua esset vetustas. sed mox *reprehenderunt* mutavi in *reprehenderint*, iisdem auctoribus, & Nanniano codice. *Idem.*

9. In.

quempiam adduxeris, aut crudelem? cavendum erit semper, ne qua in re asperior aut inhumanior fuisse videare. Corruptorem, adulterum? providendum diligenter, ne quod in vita vestigium libidinis appareat. omnia postremo, quæ vindicaris in altero, tibi ipsi vehementer fugienda sunt. Etenim non modo accusator, sed ne objurgator quidem ferendus est is, qui, quod in altero vitium reprehendit, 9 in eo ipse deprehenditur. Ego in uno homine omnia vitia, quæ possunt in homine perdito nefarioque esse, reprehendo: nullum esse dico indicium libidinis, sceleris, audaciæ, quod non in istius vita perspicere possitis.

5 Ego in isto reo legem hanc, judices, mihi statuo; vivendum ita esse, ut isti non modo factis dictisque omnibus, sed etiam oris oculorumque illa contumacia ac superbia, quam videtis, dissimillimus esse ac semper fuisse videar. Patior non moleste, judices, eam vitam, quæ mihi sua sponte antea jucunda fuerit, nunc jam mea lege & conditione necessariam quoque futuram.

p. CCLIX.

6 III. ET IN HOC homine sæpe a me quæris, Hortensi, quibus inimicitiis, aut qua injuria adductus, ad accusandum descenderim. mitto jam rationem officii mei necessitudinisque Siculorum: de ipsis tibi inimicitiis respondeo. an tu majores ullas inimicitias putas esse, quam contrarias hominum sententias, ac dissimilitudines studiorum & voluntatum? fidem sanctissimam in vita qui putat, potest ei non inimicus esse, qui quæstor consulem suum, consiliis commissis, pecunia tradita, rebus omnibus creditis, spoliare, relinquere, prodere, oppugnare ausus sit? 10 Pudorem & pudicitiam qui colit, potest animo æquo istius quotidiana adulteria, meretriciam disciplinam, domesticum lenocinium videre? Qui religiones deorum immortalium retinere vult, ei, qui fana spoliarit omnia, qui ex tensarum orbitis prædari sit ausus, inimicus non esse qui potest? Qui jure æquo omnes putat esse oportere, is tibi non infestissimus sit; cum cogitet varietatem, libidinem-

que

9. *In eo ipse deprehenditur.*) Sic Pall. & edd. omnes. Gulielmius inclinabat in Hirt. & Met. scripturam *reprehenditur*; quam sane vix admiserim. *deprehenditur* enim is qui quasi in ipsa αὐτοφωρίᾳ plane tenetur, neque habet quo se excuset. *Grut.*

10. *Puderem & pudicitiam.*) Pudor animi, pudicitia corporis infra: *Non pudere, non pudicitia.* De harusp. resp. *An ex sororis cubiculo egressus, puderem pudicitiamque defendat?* Pro Cluent. *Eam non pudor, non pudicitia a cupiditate revocavit.* P. Manut.

11. *Asia.*)

que decretorum tuorum? qui sociorum injuriis, provinciarumque incommodis doleat, is in te non expilatione [11] Asiæ, vexatione Pamphiliæ, squalore & lacrymis Siciliæ concitetur? qui civium Romanorum jura ac libertatem, sanctam apud omnes haberi i velit, is non tibi plus i *alii vult.* etiam, quam inimicus esse debeat, cum tua verbera, cum secures, cum cruces ad civium Romanorum supplicia fixas recordetur? An, si qua in re contra rem meam decresset aliquid injuria, jure me ei inimicum esse arbitrarer: cum omnia contra omnium bonorum rem, caussam, rationem, utilitatem, voluntatemque fecerit, quæris, cur ei sim inimicus, cui populus Romanus infestus sit? qui præsertim plus etiam, quam pars virilis postulat, pro voluntate populi Romani oneris ac muneris suscipere debeam? P. B.

IV. QUID ILLA, quæ leviora videntur esse? non cujusvis animum possunt movere? quod ad tuam ipsius amicitiam, [12] ceterorumque hominum magnorum atque nobilium faciliorem additum istius habet nequitia & audacia, quam cujusquam nostrum virtus & integritas? odistis hominum novorum industrias; [13] despicitis eorum frugalitatem: pudorem contemnitis: ingenium vero, & virtutem, depressam exstinctamque cupitis.

Verrem amatis. Ita credo: si non virtute, non industria, 8 non innocentia, non pudore, non pudicitia: at sermone, at litteris, at humanitate ejus delectamini. nihil horum est: contraque sunt omnia cum summo dedecore ac turpitudine, tum singulari stultitia atque inhumanitate oblita. Huic homini si cujus domus patet, utrum ea patere, an hiare, ac poscere, aliquid videtur? Hunc vestri janitores, hunc cubicularii diligunt: hunc liberti vestri, hunc servi ancillæque amant: hic cum venit, extra ordinem vocatur: hic solus introducitur, ceteri sæpe frugalissimi homines excluduntur. ex quo intelligi potest, eos vobis esse carissimos,

11. *Asia*.) Ciliciæ, cui præfuit Dolabella, Verre legato: quam sæpe Asiam vocat, ut act. 1. *Vexatorem Asiæ, atque Pamphiliæ*: Et: *Cujus legatio exitium fuit totius Asiæ, & Pamphiliæ*. Jam. lib. I. *Legatione Asiatica*, pro, Ciliciensi. *P. Manut.*

12. *Ceterorumque hominum magnorum*.) Prius impressi, *ceterorumque omnium majorum*. sed alterum extat in Fabr. in Hirt. in Met. *Grut.*

13. *Despicit eorum frugalitatem*.) Gulielmius arbitratur pronomen esse additamentum librarii; malletque statim, *depressum exstinctumque itis*. Idem.

14. Hu-

mos, qui ita vixerunt, ut sine vestro præsidio salvi esse non possint.

9 Quid? hoc cuiquam ferendum putas esse, nos ita vivere in pecunia tenui, ut prorsus nihil acquirere velimus: ut dignitatem nostram, populique Romani beneficia non copiis, sed virtute tueamur; istum, rebus omnibus undique ereptis, impune eludentem circumfluere atque abundare? 14 hujus argento dominia vestra, hujus signis & tabulis forum comitiumque ornari? præsertim cum vos vestro Marte his rebus omnibus abundetis? Verrem esse,

P. CL. qui vestras villas suis manubiis ornet? Verrem esse, qui cum L. Mummio certet; ut plures hic sociorum urbes, quam ille hostium, spoliasse videatur? plures hic solus villas ornamentis fanorum, quam ille fana spoliis hostium ornasse? & is erit ob eam rem vobis carior, ut ceteri libentius suo periculo vestris cupiditatibus serviant?

10 V. VERUM HÆC & dicentur alio loco, 15 & dicta sunt: nunc proficiscemur ad reliqua, si pauca ante fuerimus a vobis, judices, deprecati. Superiore omni oratione perattentos vestros animos habuimus. id fuit nobis gratum admodum. sed multo erit gratius, si reliqua voletis attendere: propterea quod in his omnibus, quæ antea dicta sunt, erat quædam ex ipsa varietate ac k novitate rerum ac

k nobilitate *MS.*

14. *Hujus argento dominia vestra.*) Haud secus Fabr. Hitt. Met. eximie. *dominia* posita pro *magisteriis*; ut Græci βασιλείας, tunc enim maxime ostentabatur suppellex argentea. admodum frigide hactenus cusi, *domus vestras*. Grut. Musæ ne sinunt, ut hic Gruterum sequamur. Nusquam *dominia vini* pro *magisterus* aut *regnis vini*, ut vocantur ab Horatio, leguntur esse dicta. Novi *dominos* dici, illos bibendi magistros Martialis:

Qui me respiciet Regem dominumque vocabo.

Sed dominia fuisse a Cicerone appellata hæç magisteria numquam in animum inducere possum ut credam, & propter causam, quam dixi, & quia vox dominii nusquam apud Tullium occurrit, & quia in istis comporationibus non tam argenti ratio habebatur, quam vini. In conviviis lautioribus argentum exponebatur in abacis, sed in illis symposiis certabant poculis. Retinenda igitur editionum omnium ante Gruterianam, & librorum, quos docti consuluerunt, quosque ipse inspexi, *lectio*. Domus ornantur, cum abaci in domibus exornantur argento pretioso. *Grav.*

15. *Et dicta sunt.*) Suspicor hæc addita esse ab eo, qui hæc, quæ Cicero se dicturum alio loco pollicetur, satis jam hic ab eo esse dicta significare voluerit alioqui. ubinam hæc adversus nobiles in superioribus orationibus dicta sint, non invenio. *P. Manutius.*

16. *Vesti-*

ac criminum delectatio. Nunc tractare causam instituimus frumentariam: quę magnitudine injuriæ, l & re, criminibus ceteris antecellit; jucunditatis in agendo, & varietatis minus habebit. vestra autem auctoritate & prudentia dignissimum est, judices, in m audiendi diligentia non minus religioni tribuere, quam voluptati. l alii fere. m alii audiendo diligentiam.

In hac causa frumentaria cognoscenda hæc vobis proponite, judices, vos de rebus fortunisque Siculorum omnium, de civium Romanorum, qui arant in Sicilia, bonis, de vectigalibus a majoribus traditis, de vita victuque populi Romani cognituros. quæ si magna atque adeo maxima vobis videntur; quam varie, & quam copiose dicantur, exspectare nolite. Neminem vestrum præterit, judices, omnem utilitatem, opportunitatemque provinciæ Siciliæ, quæ ad commoda populi Romani adjuncta sit, consistere in re frumentaria maxime. nam ceteris rebus adjuvamur ex illa provincia: hac vero alimur ac sustinemur. Ea causa tripertita, judices, erit in accusatione. primum enim de decumano, deinde de empto dicemus frumento, postremo de æstimato. 11 12

VI. INTER Siciliam ceterasque provincias, judices, in agrorum vectigalium ratione hoc interest, quod ceteris aut impositum [16] vectigal est certum, quod stipendiarium dicitur, ut Hispanis, & plerisque Pœnorum, quasi victoriæ præmium, ac pœna belli: aut censoria locatio constituta P. B.

16. *Vectigal est certum.*) Certa & definita non frumenti, sed pecuniæ summa, quam populo Romano quotannis in frugum sive copia, sive inopia persolvant. Ac de toto hoc genere ut breviter dicamus, hoc intelligi oportet *civitates* alias *vectigales* fuisse, alias *liberas* atque *immunes*. *Vectigalium* autem alias certum (aut in pecunia scilicet, aut in frumento) vectigal solvisse: quæ *stipendiaria* dicebantur, alias *decumanas* fuisse, quæ decimam frugum partem solvebant. quod vectigal, quia ex annorum ratione, & frugum copia aut inopia pendet, modo minus modo amplius est, non certum appellatur. Harum utrarumque Livius mentionem facit lib. XXXVI. his verbis: *Cetera civitates Asiæ quæ Attali stipendiariæ fuissent, eadem Eumeni vectigal penderent: quæ vectigales Antiochi fuissent, ea liberæ atque immunes essent*. Decumanarum autem agri aratoribus Romæ a Censoribus locari solebant, ut eos suis civitatibus colerent, ea lege ut decimam frugum partem populo Romano penderent. Eas porro decumas publicani a populo Romano emebant certo pretio, quod Quæstoribus ærarii repræsentabant. Decumas autem postea qui in operis erant, ab aratoribus exigebant. *Hotom.*

n Asia *ed. vet.* tuta est, ut [n] Asiæ, lege Sempronia. Siciliæ civitates sic in amicitiam fidemque [o] recepimus, ut eodem jure essent, quo fuissent: eadem conditione populo Romano parerent, qua suis antea paruissent.

o accepimus *Gul. e MS.*

13 Perpaucæ Siciliæ civitates sunt bello a majoribus nostris subactæ: quarum ager cum esset publicus populi Romani factus, tamen illis est redditus. is ager a censoribus locari solet. Fœderatæ civitates duæ sunt, quarum decumæ venire non soleant, [17] Mamertina, & Taurominitana. quinque præterea sine fœdere immunes civitates ac liberæ, Centuripina, Halesina, Segestana, Halicyensis, Panormitana: præterea omnis ager Siciliæ civitatum decumanus est: itemque ante imperium populi Romani ipsorum Siculorum voluntate & institutis fuit.

Videte nunc majorum sapientiam. qui, cum Siciliam,
14 tam opportunum subsidium belli, atque pacis, ad rempublicam adjunxissent, tanta cura Siculos tueri & retinere voluerunt, ut non modo eorum agris vectigal novum nullum imponerent, sed ne legem quidem venditionis decumarum: neve [p] vendundi aut tempus, aut locum commutarent: ut certo tempore anni, ut ibidem in Sicilia, denique ut lege Hieronica venderent, voluerunt eos in suis rebus ipsos interesse: [q] eorumque animos, non modo lege nova, sed ne nomine quidem legis novo commoveri.

p vendundis *alii.*

q *alii* eorum.

Ita decumas lege Hieronica semper vendundas censue-
15 runt ut iis jucundior esset muneris illius functio, si ejus regis, qui Siculis carissimus fuit, non solum instituta, commutato imperio, verum etiam nomen maneret. Hoc jure ante Verrem prætorem Siculi semper usi sunt: hic primus instituta omnium, consuetudinem a majoribus traditam, conditionem amicitiæ, jus societatis, convellere & commutare ausus est.

P.CLI.

16 VII. QUA IN RE primum illud reprehendo & accuso, cur in re tam veteri, tam usitata, quidquam novi feceris. ingenio aliquid assecutus es? tot homines [18] sapien-

17. *Mamertina & Taurominitana.*) Ut non ubique ad hos Ciceronis libros adjungerem, quæ passim de Siciliæ oppidis prædicantur, fecit studium brevitatis. Si vero quis cupiat de iis plura scire, is adeat Plinium Lib. III. c. 8. Cluverii Siciliam Antiquam, Harduinum in Nummis Populorum & urbium, & alios antiquarios. *Verburg.*

18. *Sapien-*

18 sapientissimos & clarissimos, qui illam provinciam ante te tenuerunt, prudentia consilioque vicisti? Est tuum, est ingenii, r diligentiæque tuæ. do hoc tibi, & concedo: scio, te Romæ, cum prætor esses, edicto tuo [19] possessiones hereditatum a liberis ad alienos, a primis heredibus ad secundos, a legibus ad libidinem tuam transtulisse. scio, te edicta superiorum omnium correxisse, & possessiones hereditatum non secundum eos, qui proferrent, sed secundum eos, qui dicerent testamentum factum, dedisse: easque res novas abs te prolatas & inventas magno tibi quæstui fuisse scio: eundemque te memini censorias quoque leges in sartis tectis exigendis tollere & commutare: ne is redimeret, cuja res esset: ne pupillo tutores propinquique consulerent, quo minus fortunis omnibus averteretur: exiguam diem s præfinire operi, qua ceteros ab negotio excluderes, ipse in tuo redemtore nullam certam diem observares.

r ita MS. alii prudentiæque.

s præfiniri vett. edd.

17 Quamobrem novam legem te in decumis statuisse non miror, hominem in edictis prætoriis, in censoriis legibus tam prudentem, tam exercitatum: non, inquam, miror, te aliquid excogitasse: sed, quod tua sponte, injussu populi, sine senatus auctoritate jura provinciæ Siciliæ mutaris, id reprehendo, id accuso.

18 L. Octavio, & C. Cottæ consulibus senatus permisit, ut vini & olei decumas, & frugum minutarum, quas ante te quæstores in Sicilia vendere consuessent, Romæ venderent, legemque his rebus, t quæ v ipsis videretur, x edicerent. Cum locatio fieret, publicani postularunt, quasdam res ut ad legem adderent, neque tamen a censoriis ceteris legibus recederent. Contra dixit is, [20] qui casu tum Romæ fuit,

P. B.

t quam Vict. & alii.

v ipsi Lamb.

x dicerent ad.

18. *Sapientissimos & clarissimos.*) Non potui excludere vocem postremam, inventam non modo in Met. sed etiam Fabr. nisi quod is *clarissimosque*. aliis edd. id verbi abest. *Grut.*

19. *Possessiones hereditatum a liberis ad alienos.*) Adjecimus modo illud *a liberis*, admoniti a Nannii scriptis, idem Fabr. & Met. quod tamen non esse Ciceronis legitimum clamat Palatinus secundus; admittendumque potius *a suis ad alienos*. quid elegantius? Jurisconsultis enim *heredes sui*, sunt filii. *Idem.*

20. *Qui casu tum Romæ fuit.*) Ms. Metelli, *cassu*. & sic M. Tullium scripsisse ex Quintiliano discimus. annotat Gulielmius. *Idem.*

fuit, tuus hospes, Verres, hospes, inquam, & familiaris tuus, Sthenius hic Thermitanus. Consules causam cognoverunt: cum viros primarios atque amplissimos civitatis multos in consilium advocassent, de consilii sententia pronuntiarunt, se lege Hieronica vendituros.

VIII. ITANE VERO? prudentissimi viri, summa au-
19 ctoritate præditi, quibus senatus legum dicendarum in locandis vectigalibus omnem potestatem permiserat, populusque Romanus idem jusserat, Siculo uno recusante, cum amplificatione vectigalium, nomen Hieronicæ legis mutare noluerunt: tu homo minimi consilii, nullius auctoritatis, injussu populi ac senatus, tota Sicilia recusante, cum maximo detrimento, atque adeo exitio vectigalium,
21 totam Hieronicam legem sustulisti.

20 At quam legem corrigit, judices, atque adeo totam tollit? acutissime ac diligentissime scriptam: quæ omnibus custodiis subjectum aratorem decumano tradit, ut neque in segetibus, neque in areis, neque in horreis, neque in amovendo, neque in asportando frumento, grano uno posset arator sine maxima pœna fraudare decumanum. Scripta lex ita diligenter est, ut eum scripsisse appareat, qui alia vectigalia non haberet: ita acute, ut Siculum: ita severe, ut tyrannum: qua lege Siculis tamen arare expediret. nam ita diligenter constituta sunt jura y decumano, ut tamen ab invito aratore plus decuma non possit auferri.

y *ita MSS. alii* decumani.

21 Cum hæc essent ita constituta Verres tot annis, atque adeo sæculis z inventus est, qui hæc non a commutaret, sed everteret: eaque, quæ jamdiu ad salutem sociorum utilitatemque reipublicæ composita comparataque essent, ad suos improbissimos quæstus b converteret: qui primum certos instituerit nomine decumanos, re vera ministros, ac satellites cupiditatum suarum. per quos ostendam sic provinciam per triennium vexatam atque vastatam, judices, ut eam multis annis, multorum innocentia, sapientiaque recreare nequeamus.

z tot inv. *Gul. e MS.*

P. CLII.

a commutarit, sed everterit. *Ald.*

b converterit *MS.*

22 IX. EORUM omnium, qui decumani vocabantur, princeps erat Q. ille Apronius, quem videtis: de cujus improbitate singulari, gravissimarum legationum querimonia, au-

21. *Totam Hieronicam legem sustulisti.*) An factum sit incuria librarii, an vero data opera, nescio; in Metelli sane legitur bis *totam totam Hier.* in qua repetitione non parum, venustatis & indignationis videri, queat. *Grut.*

22. Ex

audiſtis. Adſpicite, judices, vultum hominis, & adſpectum: & [22] ex ea contumacia, quam hic in perditis rebus retinet, illos c ejus ſpiritus Sicilienſes quos fuiſſe putetis, cogitate ac recordamini. Hic eſt Apronius, quem in provincia tota Verres, cum undique nequiſſimos homines conquiſiſſet, & cum ipſe ſecum ſui ſimiles duxiſſet, non parum multos, nequitia, luxuria, audacia, ſui ſimillimum judicavit. Itaque iſtos inter ſe perbrevi tempore, non res, non ratio, non commendatio aliqua, ſed ſtudiorum turpitudo ſimilitudoque conjunxit. *c etiam Lamb.*

23 Verris mores improbos impuroſque noſtis. fingite vobis, ſi poteſtis, aliquem, qui in omnibus iſtis rebus par ad omnium flagitiorum nefarias libidines eſſe poſſit; is d erit Apronius ille: qui, ut ipſe [23] non ſolum vita ſed etiam corpore atque ore ſignificat, immenſa aliqua vorago eſt, [24] aut gurges vitiorum turpitudinumque omnium. Hunc in omnibus ſtupris, e hunc in fanorum expilationibus, hunc in impuris conviviis principem adhibebat: tantamque f habebat morum ſimilitudo conjunctionem atque concordiam, ut Apronius, qui aliis inhumanus ac barbarus, iſti uni commodus ac diſertus videretur: ut, quem omnes odiſſent, neque videre vellent, ſine eo iſte eſſe non poſſet: ut, cum alii, ne conviviis quidem iiſdem, quibus Apronius, hic iiſdem etiam poculis uteretur: poſtremo, ut odor Apronii teterrimus oris & corporis, quem (ut ajunt) ne beſtiæ quidem ferre poſſent, uni iſti ſuavis & jucundus videretur. Ille erat in tribunali proximus: [25] in cubiculo ſolus: in convivio dominus: ac tum maxime,

d ita Nan. alii erat.
e hunc alii non habent.
f habet MS.
P. B.

22. *Ex ea contumacia.*) Juriſconſulti a contendendo, Grammatici a tumendo dictam eſſe *contumaciam* putant: quibus hic locus & ſuperior, qui eſt infra, ſuffragari videtur: ut *contumacia* nihil aliud ſit quam habitus oris, ſuperbia & arrogantia quadam inflati atque intumeſcentis. *Hotom.*

23. *Non ſolum vita, ſed etiam corpore.*) Vox *etiam* non eſt in Met mſ. neque deſideraverim. Sæpius ſubaudiri, multis exemplis oſtendit olim Rivius in caſtigationibus ad Tullium noſtrum. *Grut.*

24. *Aut gurges vitiorum.*) *Ac gurges* eſt in vetere libro, rectius. & paullo poſt, *ſi plus abſtulerit*, pro eo quod eſt in vulgatis, *ſi plura ſuſtulerit*. Urſinus. Muretus quoque cenſebat legendum eſſe *ac gurges vitiorum*. Græv.

25. *In cubiculo ſolus.*) Ita Veneti & alii, quod non incommodo ſenſu legi videtur. Noſtri *ſocius*. Camerar. Liquido Pall. Nan. Met. libri agnoſcunt *ſolus*, ut & olim editi omnes, neque aliter legendum; cum ſuperius cap. 4. m. de Verre ſimiliter dixerit hoc

me cum, accubante prætextato prætoris filio, in convivio [26] saltare nudus cœperat.

24 X. HUNC, uti dicere institui, principem [27] Verres ad fortunas aratorum vexandas diripiendasque esse voluit: hujus audaciæ, nequitiæ, crudelitati, fidelissimos socios, optimosque cives scitote hoc prætore traditos, judices, atque addictos fuisse, novis institutis & edictis, tota Hieronica lege (quemadmodum antea dixi) rejecta & repudiata.

25 Primum, edictum, judices, audite præclarum; quantum decumanus edidisset aratorem sibi decumæ dare oportere, ut tantum arator decumano dare cogeretur. Quomodo? quantum poposcerit Apronius, dato. Quid est hoc? utrum g prætoris institutum in socios, an in hostes victos insani edictum atque imperium tyranni? Ego h tantumdem, quantum ille poposcerit? poscet omne, quantum exaravero. Quid omne? immo plus etiam, inquit, si volet. Quid tum? Quid censes? Aut dabis, aut contra edictum fecisse damnabere. Per deos immortales! quid est hoc? verisimile enim non est.

g. prætoris pop. Rom. *Grut.*
h tantumdem *Lamb.*

26 Sic mihi persuadeo, judices. tametsi omnia in istum hominem convenire putetis, tamen hoc vobis falsum videri. ego enim, cum hoc tota Sicilia diceret, tamen affirmare non auderem, si hæc edicta non ex ipsius tabulis totidem verbis recitare possem: sicuti faciam. da, quæso, scribæ: recitet ex codice. Recita edictum de professione. EDICTUM DE PROFESSIONE. Negat me recitare
P.CLIII. totum. nam id significare nutu videtur. Quid prætereo? an illud, ubi caves tamen Siculis, & miseros respicis aratores? i edicis enim, te in decumanum, si plura sustulerit, quam debitum sit, in octuplum judicium daturum esse. Nihil mihi placet prætermitti. Recita hoc quoque, quod

i *alii* dicis.

moneo, ne Lambino credamus, confirmanti, in suis mss. reperisse *socius*, quod ipse non modo admisit in contextum, sed obsequentem habuit quoque Mich. Brutum, aliosque. *Grut.*

26. *Saltare nudus cœperas.*) Græcorum hic mos erat in conviviis, apud Romanos turpis, itaque in Pisonem id ipsum Gabinio: in secunda Catilinaria Catilinæ sociis crimini dedit. *Hotom.*

27. *Verres ad fortunas aratorum vexandas dirip.*) Non potui non sequi exemplaria Fabr. & Mer. quæ non agnoscebant illud vulgatum, *Verres ad evertendas fort. ar. vex. dirip.* & quis non sentit eam vocem heic aut superfluam, aut non suo loco positam? *Gruterus.*

28. To-

quod postulat; [28] totum recita. EDICTUM DE JUDICIO IN OCTUPLUM. Judicio ut arator decumanum persequatur? miserum atque iniquum, ex agro homines traduci in forum, ab aratro ad subsellia, ab usu rerum rusticarum ad insolitam litem atque judicium.

XI. CUM omnibus in aliis vectigalibus, Asiæ, Macedoniæ, Hispaniæ, Galliæ, Africæ, Sardiniæ, ipsius Italiæ, quæ vectigalia sunt; cum in his, inquam, rebus omnibus publicanus petitor ac pignerator, non ereptor, neque possessor soleat esse: tu de optimo, de justissimo, de honestissimo genere hominum, hoc est, de aratoribus, ea jura constituebas, quæ omnibus aliis essent contraria. Utrum est æquius, decumanum petere, an aratorem repetere? judicium, integra re, an perdita, fieri? eum, qui manu quæsierit, an eum, qui digito licitus sit, possidere? Quid? [29] qui in singulis jugis arant, qui ab opere ipsi non recedunt, quo in numero magnus ante te prætorem numerus, magna multitudo Siculorum fuit: quid facient? cum dederint Apronio, quod poposcerit, relinquent arationes? relinquent Larem familiarem suum? venient Syracusas, ut, te prætore, videlicet, æquo jure, Apronium, delicias ac vitam tuam, judicio recuperatorio persequantur? 27

Verum esto. reperietur aliquis fortis & experiens arator, qui, cum tantum dederit decumano, quantum ille deberi dixerit, judicio repetat, & pœnam octupli persequatur. Exspecto vim edicti, severitatem prætoris: faveo aratori, cupio octupli damnari Apronium. Quid tandem postulat arator? nihil, nisi ex edicto judicium in octuplum. Quid Apronius? non recusat. quid prætor? [30] jubet 28

P. B.

28. *Totum recitá* EDICTUM *&c.*) Sic Pall. pr. nam sec. *totum* Ψήφισμα *de judicio in octuplum*. verum antiqua editio facit etiam pro nobis. posteriores aliquot adjecerant, *totum*. *Recita edictum de judicio in octuplum.* EDICTUM ex superabundanti. *Gruterus.*

29. *Qui in singulis jugis arant.*) Hunc locum intelligimus ex Varronis & Plinii verbis, quæ subjiciam. Varro de Re Rustica lib. I. *In Hispania ulteriore metiuntur Jugis, in Campania Versibus, apud nos in agro Romano ac Latino jugeris. Jugum vocant quod juncti boves uno die exarare possint*, Plinius autem lib. XVIII. cap. 3. *Jugerum*, inquit, *vocatur, quod uno jugo boum in die exarari posset*. Hotom. Pro *jugerum* legendum est *jugum* apud Plin. ut ex superiore loco Varronis patet, & ex sequentibus Plinii, id vidit etiam doctissimus Harduinus. *Grav.*

 30. *Jubet*

[30] jubet recuperatores rejicere. Decurias scribamus. Quas decurias? de cohorte mea rejicies, inquit. Quid? ista cohors quorum hominum est? Volusii haruspicis, & [31] Cornelii medici, & horum canum, quos tribunal meum vides lambere. Nam de conventu nullum umquam judicem nec recuperatorem dedit. iniquos decumanis esse ajebat omnes, qui ullam agri glebam possiderent. Veniendum erat ad eos contra Apronium, qui nondum etiam Aproniani convivii crapulam exhalassent.

29 XII. O PRAECLARUM & commemorandum judicium! o severum edictum! o tutum perfugium aratorum! Atque, ut intelligatis, cujusmodi ista judicia in octuplum, cujusmodi istius de cohorte recuperatores existimati sint: sic attendite. Ecquem putatis decumanum, hac licentia permissa, ut tantum ab aratore, quantum poposcisset, auferret, plus quam deberetur, poposcisse? considerate cum vestris animis vosmetipsi, ecquem putetis, præsertim cum id non solum sine avaritia, sed etiam [k] sine [l] impudentia accipere potuerit. multos necesse est. At ego omnes dico plus, ac multo plus, quam decumas abstulisse. cedo mihi unum ex triennio præturæ tuæ, quis octupli damnatus sit. damnatus? immo vero in quem judicium ex edicto tuo postulatum sit. Nemo erat videlicet aratorum, qui injuriam sibi factam queri posset: nemo decumanorum? qui grano amplius [32] sibi, quam deberetur, deberi professus esset. immo vero contra, rapiebat & asportabat, quantum a quoque volebat, Apronius: omnibus autem locis aratores spoliati ac vexati querebantur: neque tamen ullum judicium reperietur.

k sine *delet MS.*
l impru-dentia *id. MS.*

Quid

30. *Jubet recuperatores rejicere. Decurias scribamus. Quas dec.*) Ita Pall. & ver. editio, quemadmodum cupiebat distingui Hotomanus. nam medii ævi: *Jubet enim recuperatorum rejicere decurias. Scribamus. Quas dec.* porro videtur adhuc legendum ex Fabr. & Met. *exscribamus*. Grut.

31. *Cornelii medici.*) De quo sic infra : *Iste viros optimos recuperatores dat, eundem illum medicum Cornelium.* is est Artemidorus Pergæus, qui in sua patria dux isti quondam, & magister ad despoliandum Dianæ templum fuit. Cornelius vocatur, accepto Verris nomine, cujus beneficio civis Romanus factus esset: ut lib. I. *Lictor Cornelius.* P. Manur.

32. *Quam sibi deberetur.*) Mſ. Metelli *dederetur*. forte, inquit Gulielmius; *ederetur*: addiditque: sed & illud bonum, aut potius optimum. *Grut.*

33. *Quod*

Quid est hoc? m tot viri fortes, honesti, gratiosi, tot 30 Siculi, tot equites Romani ab uno homine nequissimo ac turpissimo læsi, pœnam octupli sine ulla dubitatione commissam, non persequebantur? quæ causa? quæ ratio est? una illa, judices, quam videtis: 33 quod ultro etiam 34 illusos se & irrisos ab judicio discessuros videbant. Etenim quod esset judicium, cum e Verris turpissimo flagitiosissimoque comitatu tres recuperatorum nomine assedissent, asseclæ istius, non a patre ei traditi, sed a meretricula commendati?

P. CLIV.

m in tot *non habet Aldus.*

31 Ageret videlicet causam arator: nihil sibi frumenti ab Apronio relictum, bona sua etiam direpta: se pulsatum verberatumque diceret. conferrent viri boni capita: de comissatione loquerentur inter se, ac de mulierculis, si quas a prætore abeuntes possent deprehendere. res agi videretur. surrexisset Apronius, nova dignitas publicani, non ut decumanus, squaloris plenus, ac pulveris; sed unguentis oblitus, vino vigiliisque languidus. omnia primo motu ac spiritu suo, vini, unguenti, corporis odore complesset. dixisset hæc, quæ vulgo dicere solebat, non se decumas emisse, sed bona fortunasque aratorum: non se decumanum esse Apronium, sed Verrem alterum: dominum illorum ac tyrannum. Quæ cum dixisset, illi viri optimi de cohorte istius recuperatores, non de absolvendo Apronio deliberarent, sed 35 quærerent, ecquo modo petitorem ipsum n Apronio condemnare possent.

n *alii* Apronium *male.*

XIII. HANC

33. *Quod ultro etiam illusos & se irrisos ab judicio discessuros videbantur.*) Pro *irrisos*, ut est a quibusdam emendatum, placet ut reponatur *irritos*, quo modo prius legebatur: nam *illusos* & *irrisos*; idem fere est. præterea *irritos* refertur ad frustrationem judicii, non ad ludibrium: nam de personis dici, testimonio est Tibullus illo versu:

Venit & a templo irrita turba domum. Ursinus.

34. *Illusos se & irrisos.*) Sic Nannii, sic Metelli codex: placuitque prorsus Gulielmio, præ vulgato *irritos*, quod & in Pall. & Ursiniano. tanquam *irritum*, vox sit sacrorum, cum res divina non recte facta. Tibullus. *Venit & a templis irrita turba domum.* ita & Jurisconsultis *testamentum irritum*, non recte factum. *Grut.*

35. *Quærerent, ecquomodo pet. ipsum Apronio &c.*) Cur *petitorem ipsum?* quem alium condemnarent? Dein omnes aratores petitores damnabant hi comites Verris. Adde quod *damnare Apronio*, durum admodum est, quamvis norim posse explicari, in Apronii gratiam condemnare. Sed quo magis hæc considerabis, eo absurdiorem esse sententiam deprehendes. Scripsit Cicero *condenare*

32 XIII. HANC TU licentiam diripiendorum aratorum cum decumanis, hoc eſt Apronio, o permiſiſſes, ut, quantum vellet, poſceret: quantum popoſciſſet, auferret: hoc tibi defenſionis ad judicium tuum comparabas, habuiſſe te edictum, recuperatores daturum in octuplum? Si mehercule ex omni copia conventus Syracuſani, ſplendidiſſimorum, honeſtiſſimorumque hominum faceres poteſtatem aratori, non modo rejiciundi, ſed etiam ſumendi recuperatores; tamen hoc novum genus injuriæ ferre nemo poſſet, te, cum tuos omnes fructus publicano tradidiſſes, & rem de manibus amiſiſſes, tum bona tua repetere ac perſequi lite atque judicio.

o permitterent, ut q. velent. Vict. & alii, duodecim vocib. antec. omiſſis. P. B.

33 Cum vero verbo, judicium ſit in edicto: re quidem vera tuorum comitum, hominum nequiſſimorum colluſio cum decumanis, ſociis tuis, atque adeo procuratoribus: tamen audes p illius judicii mentionem facere, præſertim cum id non modo oratione mea ſed etiam re ipſa refellatur? cum in tantis incommodis aratorum, injuriiſque decumanorum, nullum ex iſto præclaro edicto 36 non modo factum, ſed ne poſtulatum quidem judicium inveniatur?

p ullius Gul.

34 Erit tamen in aratores lenior, quam videtur. nam, qui in decumanos octupli judicium ſe daturum edixit, idem habuit in edicto, ſe in aratorem in quadruplum daturum. 37 Quis hunc audet dicere aratoribus infeſtum aut inimicum fuiſſe? quanto lenior eſt, quam in publicanum? Edixit, ut, quod decumanus edidiſſet ſibi dari oportere, id

nare Apronio, hoc eſt non modo damnare, ut perdat, quod petebat ſibi reſtitui, ſed & Apronio petitorem ipſum tradere vexans dum pro lubitu. Sic pro Cluent. 69. Pro Flacco 11. & multis aliis locis. *Gravius.*

36. *Non modo factum judicium.*) Non, conſtitutum, ſed habitum, vel exercitum. ut ſi diceret, non modo nunquam de ea re judices cognoverunt, &c. *Conſtitui* vero judicium a Prætore dicitur in privatis cauſis, cum judicibus ſumptis imperat ut de controverſia cognoſcant: quod cum facile ac perſpicue ex Ciceronis locis innumeris intelligatur, ſane mirum eſt has a Budeo locutiones ad forenſia noſtra vocabula ita translatas in prioribus annotationibus fuiſſe, ut quod vulgo dicimus, *Facere ſuper aliqua re proceſſum aut inſtantiam*, *conſtituere judicium* interpretetur & in cauſis publicis, *Evacuare finem non procedendi*, *conſtituere quæſtionem*. cujuſmodi alia ſunt in iiſdem annotationibus permulta, quæ Latinæ linguæ ſtudioſus facile animadvertet. *Hotom.*

37. *Quis hunc audet dicere aratoribus infeſtum aut inimicum fuiſſe?*) Non dubito quin pro *inimicum* ſit legendum, *iniquum*, quomodo legebat etiam Faernus. *Urſinus.*

38. *Homo*

id ab aratore magistratus Siculus exigeret. Quid dereliquit judicii, quod in aratorem dari posset? Non malum est, inquit, esse istam formidinem: ut, cum exactum sit ab aratore, tamen ne se commoveat, reliquus metus judicii sit. Si judicio a me vis exigere, remove Siculum magistratum, q alii poscerent.
si hanc vim adhibes, quid opus est iudicio? Quis porro r quadrupli iid.
erit, qui non malit decumanis tuis dare, quod q poposcerit, quam ab asseclis tuis r quadruplo condemnari?

XIV. ILLA VERO præclara est clausula edicti, quod 35
omnium controversiarum, quæ essent inter aratorem, & decumanum, si uter velit, edicit, se recuperatores daturum. Primum, quæ potest esse controversia, cum is, qui petere debet, aufert? & eum is non, quantum debetur, sed quantum commodum est, aufert? ille autem, unde ablatum est, judicio suum recuperare nullo modo potest? P.CLV.
deinde in hoc [38] homo luteus, etiam callidus ac veteratorem esse vult, quod ita scribit, SI UTER VOLET, RECUPERATORES DABO. Quam lepide se furari putat? Utrique facit potestatem; sed utrum ita scripserit, Si uter volet, an, Si decumanus volet, nihil interest. arator enim tuos istos [39] recuperatores numquam volet.

Quid? illa cujusmodi sunt, quæ ex tempore, ab Apronio admonitus, edixit? Q. Septitio, honestissimo homine equiteque Romano, resistente Apronio, & affirmante, se plus decuma non daturum, exoritur peculiare edictum 36

38. *Homo luteus.)* Id est homo nihili, ut in Pisonem, *ex luto & argilla factus*. & in VI. actione, *luteum negotium*, id est, futile. Sed Veneti & alii quoque libri *lynceus* perpetua ironia. *Camerar. Homo lynceus*, In Aldino & aliis quam multis, *luteus*: quæ lectio melior est sine controversia. Nam quid hoc significat? Homo cum sit lynceus, tamen vult videri callidus. Ecquinam enim callidi ac versuti sunt, nisi lyncei? At *lutei* dicuntur, hebetes & tardi, ut apud Plautum in truculento, *Blittea, & lutea est meretrix, nisi quæ sapit in vino ad rem suam.* Talem autem fuisse Verrem cum sæpe alibi, tum hoc loco declarat, quem subjiciam ex superioribus. *Itaque excogitat quid? nihil ingeniose, nihil quod quisquam possit dicere improbe, vel callide: nihil ab ipso tectum, nihil veteratorium expectaveris: omnia aperta ac perspicua reperientur, imprudentia, amentia, audacia.* Hotom. Sic Pal. pr. Met. & Aldinæ. at veterrimæ quæque *lynceus*. quod retinuit Victorius ac Lambinus: reprehendit autem Hotomanus. reperi in Pal. sec. *lautus*, quod non admodum displicet. *Grut.*

39. *Recuperatores nunquam volet.)* Sine interrogationis nota, ut est in antiquo libro. Magis placet quam aliorum *nunquid volet.* Ursin.

40. *Con-*

ctum repentinum, ne quis frumentum de area tolleret, ante quam cum decumano pactus esset. Ferebat hanc quoque iniquitatem Septitius, & imbri frumentum corrumpi in area patiebatur: cum illud edictum repente uberrimum & quæstuosissimum nascitur, ut ante Kalendas Sext. omnes decumas ad aquam deportatas haberent.

37 Hoc edicto non Siculi (nam eos quidem jam superioribus edictis satis perdiderat, atque afflixerat) sed f isti ipsi equites Romani, qui suum jus retinere se contra Apronium posse erant arbitrati, splendidi homines, & aliis prætoribus gratiosi, vincti Apronio traditi sunt. Attendite enim, cujusmodi edicta sint. NE TOLLAT, inquit, EX AREA, NISI ERIT PACTUS. Satis hæc magna vis est ad inique paciscendum. malo enim plus dare, quam non mature ex area tollere. At ista t vis Septitium, & nonnullos Septitii similes, non coercet, qui ita dicunt: v Non tollam, potius, quam paciscar. His hoc x apponitur, Deportatum habeas ante Kalend. Sext. Deportabo igitur. Nisi pactus eris, non commovebis. Sic deportandi dies præstituta tollere cogebat ex area. y Prohibitio tollendi nisi pactus esset, vim adhibebat pactioni, non voluntatem.

f illi *alii.*
t ita MSS. *alii* vi.
v Ne *edd. vett.*
x opponitur *alii.*
y Cohibitio *edd. vett.*

38 XV. JAM VERO illud non solum contra legem Hieronicam, nec solum contra consuetudinem superiorum, sed etiam contra omnia jura Siculorum, quæ habent a senatu, populoque Romano, ne extra suum forum vadimonium promittere cogantur. Statuit iste, ut arator decumano, z quo vellet decumanus, vadimonium promitteret. ut hic quoque Apronio, cum a Leontinis usque Lilybæum aliquem vadaretur, ex miseris aratoribus calumniandi quæstus accederet. Quamquam illa fuit ad calumniam singulari consilio reperta ratio, quod edixerat, ut aratores jugera sationum suarum profiterentur. Quæ res cum ad pactiones iniquissimas magnam vim habuit, sicut ostendam, neque ad ullam utilitatem reipublicæ pertinuit: tum vero ad calumnias, in quas omnes inciderent, quos vellet Apronius.

P. R.
z quod *edd. vett.*

39 Ut enim quisque contra voluntatem ejus dixerat, ita in eum judicium de professione jugerum postulabatur. cujus judicii metu magnus a multis frumenti numerus ablatus, magnæque pecuniæ coactæ sunt: non quo jugerum numerum vere profiteri esset difficile, aut amplius etiam profiteri (quid enim in eo periculi esse posset?) sed causa erat judicii postulandi, quod ex edicto professus non esset. Judi-

dicium autem quod fuerit isto prætore, si, quæ cohors, & qui comitatus fuerit, meministis, scire debetis. Quid igitur est, quod ex hac iniquitate novorum edictorum intelligi velim, judices? Injuriamne factam sociis? at videtis. Auctoritatem superiorum repudiatam? non audebit negare. Tantum Apronium isto prætore potuisse? confiteatur, necesse est.

XVI. SED VOS fortasse, quod vos lex commonet, id 40
in hoc loco quæretis, num quas ex hisce rebus pecunias ceperit. Docebo, cepisse maximas, omnesque eas iniquitates, de quibus antea dixi, sui quæstus causa 40 constituisse convincam, si prius illud propugnaculum, quo contra P. CLVI
omnes meos impetus usurum se putat, ex defensione ejus dejecero. Magno, inquit, decumas vendidi. Quid ais? an tu decumas, homo audacissime atque amentissime, vendidisti? tu partes eas, quas te senatus populusque Romanus voluit, an fructus integros, atque adeo bona fortunasque aratorum omnes vendidisti? Si palam præco jussu tuo prædicasset, non decumas frumenti, sed dimidias venire partes, & ita emptores accessissent, ut ad dimidias partes emendas. si pluris vendidisses tu dimidias, quam ceteri decumas, cuinam mirum videretur? Quid vero, si præco decumas pronuntiavit: re vera, hoc est, lege, edicto, conditione plus etiam, quam dimidiæ venierunt? tamen hoc tibi præclarum putabis, te pluris, quod non licebat, quam ceteros, quod oportebat, vendidisse?

Plu-

40. *Constituisse.)* In Veneto exemplo *Irrupisse;* quod cujusmodi sit aut esse debeat, mihi quidem parum liquet. *Camerar. Constituisse convincam*, Sic Pall. Nan. edd. quæ exoletæ. neque abit Fabr. aut Met. nisi quod ii *vincam*. Victoriana *irrupisse convincam*. Lambinus edidit *reperisse vincam*, quod & admisit Aldus Nepos; natum e conjectura Hotomani. *Grut.* Parisiis ediderunt, *sui quæstus caussa cepisse* nescio quo scripto editove meliore auctore. Sed cur respuamus, quæso, tot optimorum codicum scripturam? Si constituere jus dixit Cicero, *constituere judicium*, *actiones*, quæ omnes locutiones apud illum occurrunt, ut in Rull. *Lex, quæ jus melius Syllanis constituat, quam paternis*, cur non dixerit etiam *constituere iniquitates*, hoc est eorum iniquorum edictorum, ac judiciorum, quæ injuriis infinitis afficiebat aratores, auctorem esse? Modo dixit, *iniquitatem novorum edictorum*. Recepi quoque ex Metelli & Fabricii codice *vincam* hoc est invictis argumentis probabo, ut *vero vincere* apud Plautum. Lib. XI. ad Fam. ep. 28. *Id quidem me capere, nisi & antea acta nota & reliqua mea spes tacente me probat, dicendo vincere non postulo.* Justin. II, 13. *Cum vincere consilio ceteros non posset.* Grævius.

41. *Iis*

41 Pluris vendidi decumas, quam ceteri. Quibus rebus id assecutus es? innocentia? Adspice ædem Castoris: deinde, si audes, fac mentionem [a] innocentiæ. Diligentia? codicis lituras tui contemplare in Srhenii Thermitani nomine: deinde aude te dicere diligentem. Ingenio? qui testes interrogari priore actione nolueris, & 41 iis tacitum os tuum præbere malueris, quantumvis, & te, & patronos tuos, ingeniosos esse dicito. Qua re igitur id, quod ais, assecutus es? Magna est enim laus, si superiores consilio vicisti posterioribus exemplum atque auctoritatem reliquisti. Tibi fortasse idoneus fuit nemo, quem imitatere. At te videlicet, inventorem rerum optimarum, ac principem, imitabuntur omnes.

a innocentiæ diligentiæque *Vict. & alii.*

42 Quis aratorum, te prætore decumam dedit? quis duas? quis non maximo se affectum beneficio putavit, 42 cum tribus decumis pro una defungeretur, præter paucos, qui propter societatem furtorum tuorum nihil omnino dederunt? Vide, inter importunitatem tuam, senatusque bonitatem, quid intersit. Senatus, cum temporibus reipublicæ cogitur, ut decernat, ut alteræ decumæ exigantur; ita decernit, ut pecunia pro his decumis solvatur aratoribus: ut, quod plus sumitur, quam debetur, id emi, non auferri putetur. Tu, cum tot decumas non senatus consulto, sed novis edictis tuis, nefariisque institutis exigeres & eriperes: magnum te fecisse arbitrabere, si pluris vendideris, quam L. Hortensius, pater istius Q. Hortensii, quam Cn. Pompejus, quam M. Marcellus: qui ab æquitate, ab lege, ab institutis non recesserunt?

P. B.

43 An tibi unius anni, aut bienni ratio habenda fuit: salus provinciæ, commoda rei frumentariæ, ratio reipublicæ in [b] posterum fuit negligenda? cum ita rem constitutam accepisses, ut & populo Romano satis frumenti ex Sicilia sup-

b posteritatem *Grav. & alii.*

41. *Iis tacitum os tuum præbere.*) Melius forte Metelli *tacitus.* os præbet, qui verberari se aut contumelia affici impune patitur, ut notum ex Terentii Adelphis. *Grut.*

42. *Cum tribus decumis pro una defungeretur.*) *Defungerentur* recte se habere sentio. Veneri *defrugeretur*, id est, carperetur. haud scio an sine causa reposito verbo, quamvis rustico, inusitatiore tamen, & hoc loco translato. *Camerar.* Nonnulli impressi, *defrugeretur*. Utra sit melior, statuere equidem facile non possum. Nam fieri potest ut hoc verbo facete Cicero sit usus: quod ad frugum jacturam & amissionem indicandam non male accommodatum est. Id ego, ut vere dicam, neque negare, neque affirmare ausim. Quare doctioribus judicium relinquo, quibus antiquorum codicum major facultas erit. *Hotom.*

43. *Pa-*

ſuppeditaretur, & aratoribus tamen arare, atque agros colere expediret? Quid effeciſti? quid aſſecutus es? Ut c populo Romano, prætore te, neſcio quid ad decumas accederet, deſerendas arationes relinquendasque curaſti. Succeſſit tibi L. Metellus. Tu innocentior, quam Metellus? tu laudis & honoris cupidior? tibi enim conſulatus quærebatur, Metello [43] paternus honor & avitus negligebatur. multo minoris vendidit, non modo, quam tu, ſed etiam, quam qui ante te vendiderunt.

c *ita MS. Nann.* alii ut prætore neſcio.

XVII. QUÆRO, ſi ipſe excogitare non poterat, quemadmodum quam plurimo venderet: ne tua quidem recentia proximi prætoris veſtigia perſequi poterat, ut tuis præclaris, abs te principe inventis & excogitatis edictis atque inſtitutis uteretur? Ille vero tum ſe Metellum minime fore putaſſet, ſi te ulla in re imitatus eſſet: qui ab urbe Roma, quod nemo umquam poſt hominum memoriam fecit, cum ſibi in provinciam proficiſcendum putaret, litteras ad Siciliæ civitates d miſit, per quas hortatur & rogat, ut arent, ut [44] ferant in beneficio populi Romani. Hoc petit aliquanto ante adventum ſuum: & ſimul oſtendit, ſe lege Hieronica venditurum, hoc eſt, in omni ratione decumarum nihil iſti ſimile facturum. Atque hæc non cupiditate aliqua ſcribit adductus, ut in alienam provinciam

44

d miſerit *MS.*

P. CLVII.

43. *Paternus honor & avitus.*) Nam & L. Metellus Dalmaticus pater hujus Metelli, & Q. Metellus Macedonicus, avus, conſules fuere. *P. Manut.*

44. *Serant in beneficio populi Rom. Hoc petit &c.*) Lambinus edidit; *ſerant. In beneficio populi Rom. hoc petit.* Nannii codex non habet vocem *in* legitque ſtatim, *propter hoc petit*, &c. Locus lubricus. *Gruter. Beneficia* dici agros, qui cum publicati eſſent, redditi erant Siculis, qui ſibi perſuadeat? Beneficia populi Romani ſæpe magiſtratus appellant: ſed non agros populo victo conceſſos. Præterea *ſerere in beneficio populi Romani*, pro in agro, quem debent gratiæ Romanorum, Ciceronem ſcripſiſſe quis credat? In Seneca, Valerio Maximo, aut aliquo declamatore apud Senecam patrem ſi legerem, forte non rejicerem. Sed Ciceronem ſic locutum unquam eſſe in animum inducere non poſſum ut credam. Mihi igitur perſuaſiſſimum eſt Tullii manum eſſe, quam ſervavit vetus Nannianus: *ut arent, & ſerant beneficio populi Romani.* ut ſecure publicum agrum arent, & ſerant, ſe beneficio populi Romani uſuros, nec plus ab iis quemquam exacturum quam lege Hieronica aliiſque, quas beneficio populi Romani haberent, liceret. ne ſe patiantur novis illis edictis Verris, quæ beneficium Populi Romani pæne everterant, deterreri ab arando & ſerendo: uſuros illos, ſe prætore, beneficio populi Romani, quo ante Verris præturam uſi fuerant. *Grav.*

ciam mittat litteras ante tempus : sed consilio , ne, si
tempus sationis præteriisset , granum in provincia Sicilia
nullum haberemus . Cognoscite Metelli litteras. Recita
45 epistolam L. Metelli . LITTERÆ L. METELLI.

XVIII. HÆ LITTERÆ, judices , L. Metelli , quas
audistis, hoc, quantum est ex Sicilia frumenti hornotini
exaraverunt. glebam commosset in agro decumano Siciliæ
nemo, si Metellus hanc epistolam non misisset. Quid ? Me-
tello divinitus hoc venit in mentem : an ab Siculis , qui
Romam frequentissimi convenerant , negotiatoribusque
(e edoctus *Gul.*) Siciliæ e doctus est ? quorum , quanti conventus ad Mar-
cellos , antiquissimos Siciliæ patronos , quanti ad Cn.
Pompejum , consulem designatum , ceterosque illius pro-
vinciæ necessarios , fieri soliti sint , quis ignorat ? Quod
quidem judicium nullo umquam de homine factum est, ut
absens accusaretur ab iis palam , quorum in bona liberosque
summum imperium potestatemque haberet . Tanta vis erat
(f improbitate *MS.*) injuriarum , ut homines quidvis perpeti, quam non de
istius f pravitate & injuriis deplorare & conqueri mallent.

46 Quas litteras cum ad omnes civitates prope suppliciter
misisset Metellus: tamen antiquum modum sationis nul-
(g *alii* exsequi.) la ex parte g assequi potuit. diffugerant enim permulti, id
quod ostendam : non solum arationes , sed etiam sedes suas
(h causa *delet. Gul.*) patrias, istius injuriis exagitati , reliquerant. Non meher-
cule criminis augendi h causa dicam , judices : sed , quem
accepi ipse oculis animoque sensum , hunc vere apud vos,
&, ut potero , planissime exponam.

47 Nam, cum quadriennio post in Siciliam venissem : sic
mihi affecta visa est, ut hæ terræ solent, in quibus bel-
(P. B.) lum acerbum diuturnumque versatum est. quos ego cam-
pos antea collesque nitidissimos viridissimosque vidis-
sem, hos ita vastatos nunc ac desertos videbam, ut ager
ipse cultorem desiderare , ac lugere dominum videretur.
Herbitensis ager, Ennensis, Murgentinus, 45 Assorinus,
46 Macha-

45. *Assorinus Macharensis.*) *Imacharensis* scribendum est hic, & infra, non *Macharensis* si Ptolemæo & Plinii alphabeto Siciliensi credendum est, qui in littera *I* ponit hanc civitatem non in *M.*, ut quidam emendarunt. *Ursin.* Vere Fulvius. Urbs *Imacbara* oppidum Siciliæ mediterraneum. vide Cluver. Sic. antiq. I, cap. 8. Sic *Assorus*, quæ & *Assorium* appellatur, est urbs Siciliæ inter Ennam & Agyrium, nunc *Azaro.* vid. eundem lib. II. cap. 7. Agrium vero est oppidum in sublimi colle situm, nunc *S. Filippo d' Agirone*, & nonnunquam *d' Argirone*, vide cap. 6. ejusdem libri. *Gravius.*

46. *Macha-*

[46] Marcharensis, Agyrinensis, ita relictus erat ex maxima parte, ut non solum jugerum, sed etiam dominorum multitudinem quæreremus. Ætnensis vero ager, qui solebat esse cultissimus, & quod caput est rei frumentariæ, campus Leontinus, [47] cujus antea spes hæc erat, ut cum obsitum vidisses, annonæ caritatem non vererere; sic erat deformis atque horridus, ut in uberrima Siciliæ parte Siciliam quæreremus. labefactarat enim vehementer aratores jam superior annus: proximus vero funditus everterat.

XIX. Tu mihi etiam audes mentionem facere decu- 48
marum? Tu in tanta [48] improbitate, tu in tanta acerbitate, in tot & tantis injuriis, cum arationibus, & in earum rerum jure provincia Sicilia consistat: eversis funditus aratoribus, relictis agris, cum in provincia tam locuplete ac referta, non modo rem, sed ne spem quidem ullam reliquam cuiquam feceris, aliquid te populare putabis habere, cum dices, te pluris, quam ceteros, decumas vendidisse? Quasi vero aut populus Romanus hoc voluerit, aut senatus hoc tibi mandaverit, ut, cum omnes aratorum fortunas decumarum nomine eriperes, in posterum fructu illo commodoque rei frumentariæ populum Romanum privares: deinde, si quam partem tuæ prædæ ad summam decumarum addidisses, bene de populo Romano meritus viderere. Atque perinde loquor, quasi in eo sit iniquitas ejus reprehendenda, quod propter gloriæ cupiditatem, ut aliquos summa decumarum vinceret, acerbiorem

46. *Macharensis.*) An sic dedit Cicero, ut aliis sæpe placuit primam hujusmodi syllabam intermittere? Cluverius tamen & hic alia exemplaria notat habere *Imacharensis*, & lib. V. *Leonida Imacharensi*: & quum sic vocent alii auctores, nunc quoque sic corrigendum putat libro II. Siciliæ antiquæ. Nec secus ante eum ex Ursini observatione plures alii. Etiam cap. 42. sic edidit Victorius. *Gron.*

47. *Cujus antea spes hac erat.*) Mss. Nannii, item Pall. *species*, sicque edidere Lambinus atque Aldus Nepos. Sed vide num rectius sit alterum. Tibullus. *Nec spes destituat.* Mamert. Genethl. Maximiani: *Nullus ager fallit agricolam, nisi quod spem ubertate superat.* Gruter. Nihil ista spes agricolarum quam scilicet habent de semente, quæque illos fallit, cum nihil metunt: ad hunc locum. Recte veteres libri, & inter hos Francii *specie*, & recte sunt interpretati Nannius & Hotomanus. *Grævius.*

48. *Improbitate, tu in tanta.*) Recepi isthæc suasu mss. Nannii. prius deerant, neque hærent in Pall. nam heic jam deficiunt exemplaria Metelli atque Hittorpii; magno Criticæ rei malo. *Grut.*

49. Et

v.clviii. biorem legem, duriora edicta interposuerit, omnium superiorum auctoritatem repudiarit.

49 Magno tu decumas vendidisti. Quid, si doceo, te non minus domum tuam avertisse, quam Romam misisse, decumarum nomine? quid habet populare ratio tua, cum ex provincia populi Romani æquam partem tu tibi sumseris, atque populo Romano miseris? quid, si duabus partibus doceo te amplius frumenti abstulisse, quam populo Romano misisse? tamenne putamus patronum tuum in hoc crimine cerviculam jactaturum, 49 & populo se ad coronam daturum? Hæc vos antea, judices, audistis: verum fortasse ita audistis, ut auctorem rumorem haberetis, sermonemque omnium. cognoscite nunc, innumerabilem pecuniam frumentario nomine ereptam: ut simul illam quoque 50 ejus vocem improbam agnoscatis; qui se uno

49. *Et populo se ad coronam daturum.)* Lipsius noster emendabat lib. I. Variar. cap. 5. *ac coronæ*, quomodo & habebat mf. Nannii. tuetur tamen vulgarum Hotomanus lib. IX. observat. cap. 11. *Grut.* Scribendum est, ut Nannii codex ostendit, *populo ac coronæ, se daturum*, id est se committere & quodammodo jactare populo & multitudini. Coronam vocabant circumstantem populi multitudinem, quæ ad judicium spectandi & audiendi caussa convenerat. Cicero in Brutto: *At isti Attici eum dicunt non modo a corona quod est ipsum miserabile, sed etiam ab advocatis deseruntur.* Solent oratores veteres, si quid populare aut magnificum dicerent, in quo exsultare & triumphare eorum oratio posset, convertere & applicare se ad circumfusam populi multitudinem, ut ab iis melius oratio excidi & intelligi posset, sicuti conrra, cum invidiosum aliquid, & quod minus gratum ad populi aures accideret, summisse id & ad solos judices dicebant. Utriusque rei apud Ciceronem in orationibus exempla sunt. Dicit igirur nunc Cicero. Quid, inquit, Hortensi, quid est? Populare ribi videtur, & in eo jactare cerviculam poteris, quod Verres decumas magno vendiderit? quid si doceo, duabus partibus eum plus frumenti furto domum avertisse, quam Romam misisse: tamen etiam ne audebis te in hac præclara venditione frumenri jactare, & populo ac circumstanti coronæ te dare, quibus hanc rem gratam accidisse in annonæ caritate putas? *Dare* autem *se populo*, idem hoc loco fere valer, quod apud eundem Ciceronem dialogo de oratore: *Id quoque toto capite annuit, ut se Crasso daret.* Et epistolis ad Atticum: *Video ut equites vestri huic se dent, ut daturi sint.* Et epistolis ad Familiares: *Quare da te homini, complectetur, mihi crede.* J. Lipsius. Vera hæc sunt, inepta, quæ Hotomanus de corona civica oratoribus dari solita: Quod etsi verum esser, quis tamen sic loquitur *dare se populo ad coronam* scilicet accipiendam? Nemo, mihi crede, nemo. *Gravius.*

50. *Ejus vocem improbam agnoscatis.)* Ita & Veneti, & verum esse judico.

uno quæstu decumarum omnia sua pericula redempturum esse dicebat.

XX. i AUDIMUS hoc jamdiu, judices; nego quem- 50
quam esse vestrum, quin sæpe audierit, socios istius fuisse *i alii au-*
decumanos. nihil aliud arbitror in istum falso esse dictum *divimus.*
ab iis, qui male de isto existimarint, nisi hoc. nam socii
putandi sunt, quos inter res communicata est. Ego rem
totam, fortunasque aratorum omnes, istius fuisse dico:
Apronium, Veneriosque servos, quod isto prætore fuit no-
vum genus publicanorum, ceterosque decumanos, procu-
ratores istius quæstus, & ministros rapinarum k fuisse dico. *k duo fu-*
isse MS.
Quomodo hoc doces? quo modo ex locatione illa colu- *Nann.*
mnarum docui istum esse prædatum? opinor, ex eo maxime, 51
quod iniquam legem, novamque l dixisset. Quis enim um- *l edixis-*
quam conatus est jura m omnia, & consuetudinem omnium *set Gul.*
commutare cum vituperatione, sine quæstu? Pergam atque *m com-*
insequar longius. iniqua lege vendebas, quo pluris vende- *munia*
res. cur, jam addictis & venditis decumis, cum jam ad sum- *idem.*
mam decumarum nihil, ad tuum quæstum multum posset ac- P. E.
cedere, subito atque ex tempore nova nascebantur edicta?
nam ut vadimonium decumano, quocumque is vellet, pro-
mitteretur: ut ex area, nisi pactus esset, arator ne tolleret:
n ut ante Kalend. Sext. decumas deportatas haberent: hæc *n alii non*
omnia, venditis o decumis, anno tertio te edixisse dico: quæ *habent ut*
si reipublicæ causa faceres, in vendundo essent pronuntiata: *ante.*
quia tua causa faciebas, quod erat imprudentia prætermis- *o jam dec.*
sum, 51 id quæstu ac tempore admonitus reprehendisti. *Grav.*

Illud vero cui probari potest? te sine tuo quæstu, ac ma- 52
ximo quæstu, tantam tuam infamiam, tantum capitis tui
fortunarumque periculum neglexisse; p ut, cum totius Si- *p in vett.*
ciliæ quotidie gemitus querimoniasque audires; cum, *edd. non*
ut ipse dixisti, reum te fore putares; cum hujusce judicii *est ut.*
discrimen ab opinione tua non abhorreret, paterere tamen
aratores indignissimis injuriis vexari ac diripi? profecto,
quamquam ex singulari crudelitate & audacia; tamen abs
te

judico. Aliqui *probam*, εἰρωνικῶς. Quod cum aliqui non animadvertissent *probrosam* supposuere. *Camerar.*

51. *Id quæstu ac tempore admonitus reprehendisti.*) Apage correctores istos, qui heic argute inepti sunt. nam aptissimum hoc loco verbum *reprehendendi*; inque fugitivis retrahendis proprie sedem habet migratione in alias multas, ut ostendit Gulielmius in Verisimilibus. *Grut.*

res in Xenonem judicium dabat illud suum damnatorium de jugerum professione. Xeno ad se pertinere negabat: 53 fundum x elocatum esse dicebat. dabat y iste judicium, 54 SI PARERET, jugera ejus fundi esse plura, quam colonus esset professus, tum uti Xeno damnaretur. Dicebat ille, non modo non arasse se, id quod z satis erat, sed nec dominum ejus esse fundi, nec locatorem: 55 uxoris esse: eam ipsam suum negotium gerere: ipsam locavisse. Defendebat Xenonem homo summo splendore, & summa auctoritate præditus, M. Cossetius. Iste nihilominus judicium H-S LXXX a millium dabat. Ille tametsi recuperatores de cohorte latronum sibi parari videbat; tamen judicium accepturum se esse dicebat. Tum iste magna voce Veneriis imperat, 56 ut Xeno audiret; *Dum res* b *judicetur hominem ut* c *asservent: cum judicatum sit, ad se adducant.* & illud simul dixit; se non putare, illum, si propter divitias, pœnas damnationis contemneret, etiam virgas contemnere. Hac ille vi, & hoc metu adductus, tantum decumanis, quantum iste imperavit, exsolvit.

x cum locatum *edd. vett.* y testes, dabat *Victor.* z *Hotom. & Man.* in satis *male.* a millium *non habet Grav.* P. B. b *judicaretur* alii. c *asservarent* iid.

XXIII. POLEMARCHUS est Murgentinus, vir bonus 56
atque honestus. 57 Is, cum pro jugeribus quinquaginta, medimna IↃCC decumæ imperarentur, quod recusabat, domum ad istum in jus d eductus est; &, cum iste etiam cuba-

d *alii* deductus.

53. *Fundum elocatum esse.*) Veneti: *Fundum eum locatum esse dabat testes, judicium.* Forte legendum, *Dabat testes, iste judicium* Gamerar.

54. *Si pareret jugera ejus f. e. pl. q. col. es. p. tum uti Xeno.*) Est à Pal. pr. & sec. nisi quod is *apparet*. vulgata, *si pareret jugera ejusmodi &c. tum Xeno &c.* Grut.

55. *Uxoris esse.*) Ita liber Nannii aliorum, *uxorem*, quomodo item passim vulgata, nec omnino male. *Idem.*

56. *Ut Xeno audiret;*) Hoc est ut ille exaudire posset minas Verris subsequas. Sic Ovidius lib. II. Amorum: *Risit, ut audiret tenera cum matre Cupido.* emendatio hujus loci est ab Nanniano, & Pal. sec. inepto enim in hunc usque diem lectum *Xenonem ut adirent:* eique non cohærent illa sequentia, *ut asservent ut adducant:* quomodo diserte extare in Fabriciano testatur Lambinus. nam vulgati heic quoque *dum judicaretur*, item *ut adservarent*. quid, quod insolens est locutio, *imperat ut adirent*, potius dixisset *adeant.* Palatinus pr. etiam alludit huic correctioni. habuit enim primo *Xenon ut audirent*, moxque ab eadem manu fictum *audiretur* Idem.

57. *Is cum pro jugeribus.*) Ad hujus loci illustrationem suadeo videas, quid dicat summus vir I. F. Gronovius Lib. III. De Pec. Vet. p. 117. *Verburg.*

cubaret, in cubiculum introductus est: quod, nisi mulieri, & decumano, patebat nemini alii. Ibi, cum pugnis & calcibus conscissus esset; qui DCC medimnis decidere noluisset, mille promisit. Eubulides est Grosphus, Centuripinus, homo cum [58] virtute & nobilitate domi suæ, tum etiam pecunia princeps. huic homini, judices, honestissimæ civitatis honestissimo, non modò frumenti scitote, sed etiam vitæ & sanguinis tantum relictum esse, quantum Apronii libido tulit. nam vi, malo, plagis adductus est, ut frumenti daret, non quantum [e] haberet, sed quantum cogeretur.

e deberet *Lamb.*

57 Sostratus, & Numenius, & Nymphodorus ejusdem civitatis, cum ex agris [59] tres fratres consortes profugissent, quod iis plus frumenti imperabatur, quam quantum exatarant: hominibus coactis, in eorum arationes Apronius venit, omne instrumentum diripuit, familiam abduxit, pecus abegit. postea cum ad eum Nymphodorus venisset Ætnam, & oraret, ut sibi sua restituerentur; hominem corripi ac suspendi jussit in oleastro [f] quodam: quæ est arbor, judices, [g] in foro. tamdiu pependit in arbore socius amicusque populi Romani, in sociorum urbe ac foro, colonus aratorque vester, quamdiu voluntas Apronii tulit.

f alii quadam *minus recte.* P. CLX.

g Ætnæ in *MSS. Nann.*

58 Genera jamdudum innumerabilium injuriarum, judices, singulis nominibus profero: infinitam multitudinem injuriarum prætermitto. vos ante oculos animosque vestros, tota Sicilia decumanorum hos impetus, aratorum direptiones, hujus importunitatem, Apronii regnum proponite. Contempsit Siculos: non duxit homines: nec ipsos ad persequendum vehementes fore, & vos eorum injurias leviter laturos existimavit.

XXIV. ESTO:

58. *Virtute & nobilitate domi suæ princeps.*) *Sua* hic æque delendum censeo, ut Gronovius lib. II., c. 46. ubi vide caussas. *Gravius.*

59. *Tres fratres consortes.*) Nihil muto. fortasse tamen moveri hæc verba suo loco potuerunt: & post vocem *Nymphodorus* temere collocari: cum eo tamen, ut singulis articulis singulæ distinctiones apponantur: *Tres fratres, consortes, ejusdem civitatis,* &c. Sunt autem *consortes*, qui agrum eundem sortiti sunt, & inter se postea regionibus diviserunt. *Hotom.* Imo *consortes*, dicebantur, coheredes quamdiu hereditas divisa non erat. Glossæ: *consortes* κοινόβιοι, σύγκληροι. Inde & *consortium* societas & communio coheredum. Contra *dissortes* postquam diviserant. Glossæ; *dissortes* διακληρωθέντες. Salmasius Exercitat. Plin. *Grev.*

60. *Iste*

XXIV. Esto: falsam de illis habuit opinionem, ma- 59
lam de vobis: verumtamen cum de Siculis male mereretur, cives Romanos coluit, his indulsit, eorum voluntati & gratiæ deditus fuit. 60 Iste cives Romanos? At h nullis inimicior, aut infestior fuit. Mitto vincla, mitto carcerem, mitto verbera, mitto secures: crucem denique illam prætermitto, quam i civibus Romanis testem humanitatis in eos, ac benivolentiæ suæ voluit esse: mitto, inquam, hæc omnia, atque in aliud dicendi tempus rejicio; de decumis, de civium Romanorum conditione in arationibus disputo: qui quemadmodum essent accepti, judices, audistis ex ipsis. bona sibi erepta esse dixere.

h *Ita Hotom. alii* nullus.

i *ita Victor. alii* iste civib.

Verum hæc, 61 quoniam ejusmodi causa fuit, ferenda
sunt: nihil valuisse æquitatem, nihil consuetudinem: da- 60
mna denique, judices, nulla tanta sunt, quæ non viri fortes, magno & libero animo affecti, ferenda k arbitrentur. Quid, si equitibus Romanis non obscuris, neque ignotis, sed honestis & illustribus, manus ab Apronio, isto prætore, sine ulla dubitatione afferebantur? quid exspectatis? quid a me amplius dicendum putatis? an id agendum, ut eo celerius de isto transigamus, quo maturius ad Apronium possimus, id quod ego illi jam in Sicilia pollicitus sum, l pervenire? qui C. Matrinium, judices, summa virtute hominem, summa industria, summa gratia, Leontinis, in publico, biduum tenuit. m atque ab Apronio, judices, homine in dedecore nato, ad turpitudinem educato, ad Verris flagitia libidinesque accommodato, equitem Romanum scitote biduum cibo tectoque prohibitum. biduum Leontinis, in foro, custodiis Apronii retentum atque servatum, neque ante dimissum, quam ad conditiones ejus n depactus est.

k arbitrarentur *MS.*

P. B.

l *alii* venire.

m *Grut. delet* atque.

n dejectus *MS. Nann.*

XXV. Nam quid ego de Q. Lollio, judices, dicam,
equite Romano spectato atque honesto? Clara res est, quam
dicturus sum, tota Sicilia celeberrima atque notissima: 61
qui cum araret in Ætnensi, cumque is ager Apronio cum
cete-

60. *Iste cives Romanos?*) Gulielmius censebat excidisse voculam, *coluit iste civ. Ro.*? at enim in Pall. scriptum est, *iste C. R.* . . . edd. primis *Iste civ. Ro.* . . ut cuique liberum sit quemcumque eis adfingere casum. *Grut.*

61. *Quoniam ejusmodi causa fuit.*) Sic Lamb. e Fabriciano. vulgata, *quoniam hujusmodi casus adfuit.* quomodo item Pall. nisi quod a secunda manu esset in pr. *fuit.* uterque autem destituebatur illo nostro *verum*, quod proxime antecedit. *Idem.*

ceteris agris esset traditus; equestri vetere illa & auctoritate, & gratia fretus, affirmavit, se decumanis plus quam deberet, non daturum. refertur ejus sermo [o] ad Apronium. Enimvero iste ridere, ac mirari; Lollium nihil de Matrinio; nihil de ceteris rebus audisse. mittit ad hominem Venerios (hoc quoque attendite; apparitores a prætore assignatos habuisse decumanum: si [p] hoc mediocre argumentum videri potest; istum decumanorum nomine ad suos quæstus esse abusum) adducitur a Veneriis; atque adeo attrahitur Lollius commode; cum Apronius e palæstra redisset, & in triclinio, [62] quod in foro Ætnæ straverat, decubuisset.

o alii Apidnio.

p hoc alii delent.

62 Statuitur Lollius [63] in illo tempestivo gladiatorum convivio. Non mehercule, quæ loquor, crederem, judices; tametsi vulgo audieram, nisi mecum ipse senex, cum mihi, atque huic voluntati accusationis meæ lacrymans gratias ageret, summa cum auctoritate esset locutus. Statuitur, ut dico, eques Romanus, prope annos xc natus, in Apronii convivio, cum interea Apronius caput atque os suum unguento perfricaret. Quid est, Lolli? inquit. tu, nisi P. CLXI. malo coactus, recte facere nescis? Homo quid ageret: taceret, responderet: quid faceret denique, illa auctoritate, & ætate præditus, nesciebat. Apronius interea cenam ac pocula poscebat: servi autem ejus, qui & moribus iisdem essent,

62. *Quod in foro Ætnæ statuerat.*) Plane non possum hanc lectionem ab Lambino, Gothofredo, Grutero probatam tanti facere, ut præferam alteri, quam habent Victorianæ & VVechelina *straverat*, quum utique cap. seq. dicat: *publice sibi convivia parari; sterni triclinia, & in foro sterni jubebat.* cap. 44. *Imperasse, ut in foro sibi medio lecti sternerentur.* Gronov.

63. *In illo tempestivo gladiatorum convivio.*) Quid *tempestivum convivium* sit, non videtur intellexisse Manutius. Sic enim explicat, quasi tempestivum convivium laudi duceretur; cum sic non debeat appellari gladiatorum convivium; cum tempestiva convivia semper vitio vertantur. Sic enim dicebantur illa, quæ de die inibantur, hoc est ante legitimam cœnæ horam, quæ erat nona. Martialis:

Cum jubet exstructos frangere nona toros.

Quæ igitur hora septima aut octava cœperant agitari, dicebantur *tempestiva*, licet protraherentur in noctem. ut olim docuit maximus Salmasius. Ea vero erant hominum genio indulgentium, & luxuriosorum, non severiorum. *Gladiatores* autem hic non sunt qui artem gladiatoriam faciunt; sed homines perditi scelerati, audaces, quibus aratores aliosque vexabat. vide quæ notavi ad VI 1. ad Fam. 1. *Grav.*

64. *Nemo*

essent, quibus dominus, & eodem genere ac loco nati, præter oculos Lollii hæc omnia ferebant. Ridere convivæ: cachinnari ipse Apronius: nisi forte existimatis, eum in vino ac luxu non risisse, qui nunc in periculo atque exitio suo risum tenere non possit. Ne multa, judices: his contumeliis scitote Q. Lollium coactum ad Apronii leges conditionesque venisse.

Lollius, ætate & morbo impeditus, ad testimonium dicendum venire non potuit. Quid opus est Lollio? nemo hoc nescit: nemo tuorum amicorum, [64] nemo abs te productus, nemo interrogatus, nunc se primùm hoc dicet audire. M. Lollius, ejus filius, adolescens lectissimus, præsto est: hujus verba audietis. nam Q. Lollius ejus filius, qui Calidium accusavit, adolescens & bonus, & fortis, & in primis disertus, cum his injuriis, contumeliisque commotus in Siciliam esset profectus, in itinere occisus est. cujus [65] mortis causam fugitivi sustinent: re quidem vera nemo in Sicilia dubitat, quin eo sit occisus, quod habere clausa non potuerit sua consilia de Verre. Iste porrò non dubitabat, quin is, qui antea alium studio adductus accusasset, sibi advenienti præsto esset futurus, cùm esset parentis injuriis & domestico dolore commotus. 63

XXVI. JAMNE intelligitis, judices, quæ pestis, quæ immanitas in vestra antiquissima, fidelissima, proximaque provincia versata sit? q Jam videtis, quam ob causam Sicilia tot hominum antea furta, rapinas, iniquitates, ignominiasque perpessa, non potuerit r hoc novum ac singulare, atque incredibile genus injuriarum contumeliarumque perferre? Jam omnes intelligunt, cur universa provincia defensorem suæ salutis eum quæsivit, cujus iste fidei, diligentiæ, perseverantiæ, nulla ratione eripi possit. tot judiciis interfuistis: tot homines nocentes & impro- 64

q Jamne edd. quæd.

r hoc alii non habent.

P. B.

bos,

64. *Nemo abs te productus.*) Nunc primum adjicitur Ciceroni Nonio, qui id laudat in *producere*. vestigiaque ejus remanserant in mss. Nannii, præferente *nemo promte adductus*; quod Gulielmius refingebat in *nemo pro te adductus*. ut Cicero mirifice eos qui ab ipso Verre pro se adducerentur, contra illum testimonium dicere confirmet. *Grut.*

65. *Mortis causam fugitivi sustinent.*) E Græcis fontibus derivata locutio. Nam αἰτίαν ὑπέχειν Græce dicimus. Similiter Epist. ad Attic. libro XIII. *Nunc vero cum de Magno constet, nonne furor ejus omnem causam sustinet? Fugitivos* autem dicit, qui in Sicilia Athenione duce grassabantur. *Hotom.*

bos accusatos & vestra & superiorum memoria scitis esse. ecquem vidistis, ecquem audistis, in tantis furtis, in tam apertis, in tanta audacia, tanta impudentia esse versatum?

65 Apronius stipatores Venerios secum habebat: ducebat eos circum civitates: publice sibi convivia parari, sterni triclinia, & in foro sterni jubebat: [66] eo vocari homines honestissimos, non solum Siculos, sed etiam equites Romanos: ut, quicum f inire convivium nemo umquam, nisi turpis impurusque voluisset; ad ejus convivium spectatissimi atque honestissimi viri tenerentur. Hæc tu, omnium mortalium profligatissime ac perditissime, cum scires, cum audires quotidie, cum videres: si sine tuo maximo quæstu fierent, cum tanto periculo tuo fieri paterere, atque concederes? & tantum apud te quæstus Apronii, tantum ejus sermo inquinatissimus, & blanditiæ flagitiosæ valuerunt, ut numquam animum tuum cura tuarum fortunarum cogitatioque tangeret?

f convivere *Gul.*

66 Cernitis, judices, quod, & quantum incendium, decumanorum impetu, non solum per agros, sed etiam per reliquas fortunas aratorum; neque solum per bona, sed etiam per jura libertatis, & civitatis, isto prætore pervaserit. videtis pendere alios ex arbore: pulsari autem alios & verberari: porro alios in publico custodiri: [67] destitui alios in con-

66. *Eo vocari.*) Malim *eo evocari.* certe sic Pall. sed sine particula *eo*. Hotomanus ait alios legere, *eo convocari*, idque recepit P. Manutius: nescio quam bene. *evocare* autem verbum esse judiciale, aliquoties testatum reliquit auctor hisce Verrinis. mox scripsi, *sterni triclinia, & in foro sterni*, fide codicis Fabricii. *Grut.* MS. Francii quoque *evocari homines honestissimos*. Sed *e.* excidit. Vulgata non est sollicitanda. Est enim *eo*, in illum locum, forum nimirum, ubi sibi jusserat sterni triclinia, invitari jussit honestissimos homines ad convivium. Nam *voco* est invito ad epulas. Hinc *revocare* est cum qui me invitavit rursus invito Phædrus lib. I. fab. 26.

Vulpis ad cœnam dicitur ciconiam
Prior invitasse, &c.
Quæ vulpem cum revocasset, intrito cibo
Plenam lagenam posuit.

Alia exempla in promtu sunt, & vix cuiquam paullo humaniori incognita. *Gravius.*

67. *Destitui alios in convivio.*) *Destitui* pro *constitui*: ut libro accusat V. *Qui qua Cleomenem in defendendo filio læserat, nudus pene est destitutus* Q. autem Lollium intelligit. Sic apud Plautum. *Hoc Herculis & jam fanum Veneris quod sit; ita duo destituti signa hic cum clavis*

convivio: condemnari alios a medico, & præcone prætoris: bona tamen interea nihilominus eorum omnium ex agris auferri ac diripi. Quid est hoc? populi Romani imperium? populi Romani leges? judicia? socii fideles? provincia suburbana? nonne omnia potius ejusmodi P.CLXII. sunt, quæ, si Athenio vicisset, in Sicilia non fecisset? non, inquam, judices, esset ullam partem istius nequitiæ fugitivorum insolentia consecuta.

XXVII. PRIVATIM hoc modo: quid? publice civi- 67 tates quemadmodum tractatæ sunt? audistis permulta indicia & testimonia civitatum, & reliquarum audietis. Ac primum de Agyrinensi populo, fideli & illustri, breviter cognoscite. Agyrinensis est in primis honesta civitas Siciliæ, hominum ante hunc prætorem locupletium, summorumque aratorum. ejus agri decumas cum emisset idem Apronius, Agyrium venit. 68 Qui cum eo cum apparitoribus, id est, cum minis ac vi venisset, poscere pecuniam grandem cœpit, ut, accepto lucro, discederet. nolle se negotii quidquam habere dicebat, sed accepta pecunia, t quam primum aliam civitatem occurrere. Sunt omnes Si- t vellet quam Lamb. culi non contemnendi, si per nostros magistratus liceat: sed homines & satis fortes, & satis plane frugi ac sobrii; & in primis hæc civitas, de qua loquor, judices. Itaque 68 homini in primis improbissimo respondent Agyrinenses, sese decumas ei, quemadmodum deberent, daturos: lucrum, 69 cum ille magno præsertim emisset, non additu- ros.

clavis senex. Sic in oratione C. Gracchi apud A. Gellium, *Idcirco palus destitutus est in foro, vestimenta detracta sunt*. Item apud Livium lib. VII. ubi de Galli & Manlii Torquati duello loquitur, *Duo*, inquit, *in medio armati destituuntur*. Hotom.

68. *Qui cum eo cum apparitoribus, id est cum minis & vi venisset*.) Pall. edd. vett. *Qui cum aparitoribus eo, cum minis &c.* Lambinus exhibet, nescio an e Fabriciano: *Qui cum apparitoribus vi ac minis eo venisset*. Grut.

69. *Cum illo magno pretio emisset.*) Et eodem pretio remittere decumas aratoribus vellet. Nam *lucrum*, ut infra constabit, summa erat pecuniæ aut frumenti, quam Apronius decumas aratoribus remittens, ab iis una cum pretio, quanti decumas emerat, exigebat. Unde illud in Divinatione, supra; *Mancipes a civitatibus pro frumento pecuniam exegerunt*. Non tamen in pecunia numerata perpetuo dabatur. quin ne decumas quidem decumani pecunia numerata perpetuo coemebant: ut apparet multis ex locis. Cum autem magno emisset Apronius, nolebant Agyrinenses, si tantidem acciperent, quanti ille emerat, insuper aliquid adjungere. Atque hoc est quod supra dixit, *Poscere grandem pecuniam cœpit, ut acce-*

ros. Apronius certiorem facit istum, cuja res erat, quid rei esset.

XXVIII. STATIM, tamquam conjuratio aliqua Agyrii contra rempublicam facta, aut legatus prætoris pulsatus esset, ita Agyrio magistratus, & quinque-primi, accitu istius evocantur. Veniunt Syracusas: præsto est Apronius: ait, eos ipsos, qui venissent, contra edictum prætoris fecisse. Quærebant, quid? respondebat, se ad recuperatores esse dicturum. Iste, æquissimus homo, formidinem

P. B. illam suam miseris Agyrinensibus injiciebat: recuperatores se de cohorte sua daturum minabatur. Agyrinenses, viri fortissimi, judicium se passuros esse dicebant.

69 Ingerebat iste 70 Artemidorum, Cornelium medicum, Valerium præconem, 71 Tlepolemum pictorem, & ejusmodi recuperatores; quorum civis Romanus nemo erat: sed Græci sacrilegi, jampridem improbi, 72 repentè Cornelii. Videbant Agyrinenses, quidquid ad eos recuperatores Apronius attulisset, illum perfacilè probaturum. condemnari cum istius invidia infamiaque malebant, quam ad ejus conditiones pactionesque v accedere. Quærebant, quæ in verba recuperatores daret. Respondebat, SI PARERET ADVERSUS EDICTUM FECISSE: x quæ in judicio dicturum esse dicebat. Iniquissimis verbis, improbissimis recuperatoribus, conflictari malebant, quam quidquam cum isto sua voluntate decidere. Summittebat iste Timarchidem, qui moneret eos, si saperent, ut transigerent. Pernegabant. Quid ergo? In singulos H-S quinquagenis millibus damnati mavultis? Malle dicebant. Tum iste clarè, omnibus audientibus, QUI DAMNATUS ERIT, inquit, VIRGIS AD NECEM CÆDETUR. Hic

v descendere *Lamb.*

x qua re se *MS.*

accepto lucro discederet. Nonnulli hoc loco corrigere voluerunt, *Cum illi emissent*: quod absurdum est. *Hotom.*

70. *Artemidorum, Cornelium medicum &c.*) Sunt a Fabriciano. nam publicata retro lectio: *Artemidorum medicum Cornelium, pictorem Tlepolemum*, omissis ceteris. *Grut.*

71. *Pictorem Tlepolemum*.) Alii malunt, *præconem*, non recte: nam præco Valerius erat, supra nominatus cum eodem medico, & haruspice Volusiano: Tlepolemus autem pictor: de quo sic lib. V. *Cybirata sunt fratres quidam, Tlepolemus, & Hiero, quorum alterum fingere opinor e cera solitum esse, alterum esse pictorem*. P. Manutius.

72. *Repente Cornelii*.) Verris beneficio cives Romani facti, ideoque Cornelii a Verris nomine. *Idem.*

73. *Ara-*

Hic illi flentes rogare atque orare cœperunt, ut sibi suas segetes, fructusque omnes, arationesque vacuas Apronio tradere liceret: ut ipsi sine ignominia molestiaque discederent. Hac lege, judices, decumas vendidit Verres. Dicat licet Hortensius, si y volet, magno Verrem vendidisse. 70

y *ita MSS. V.ß. & alii audet.*

XXIX. HÆC CONDITIO fuit isto prætore aratorum, ut secum præclarè agi arbitrarentur, si vacuos agros Apronio tradere liceret. multas enim cruces propositas effugere cupiebant: quantum Apronius edidisset deberi, tantum ex edicto dandum erat. Etiamne si plus edidisset, quam quantum natum esset? Etiam. Quomodo? Magistratus ex ipsius edicto exigere debebant. At arator repetere poterat. Verum Artemidoro recuperatore. Quid, si P.CLXIII minus arator dedisset, quam poposcisset Apronius? Judicium in aratorem in quadruplum. Ex quo judicium numero? Ex cohorte prætoris præclara hominum honestissimorum. Quid amplius? minus te jugerum professum esse dico: recuperatores rejice, quod adversum edictum feceris. Ex quo numero? ex eadem cohorte. Quid erit extremum? Si damnatus eris (nam dubitatio damnationis, illis recuperatoribus, quæ poterat esse?) virgis te ad necem cædi necesse erit. His legibus, his conditionibus, erit quisquam tam stultus, qui decumas venisse arbitretur? qui aratori novem partes reliquas factas esse existimet? qui non intelligat, istum sibi quæstui prædæque habuisse bona, possessiones, fortunas aratorum? Virgarum metu Agyrinenses, quod imperatum esset, facturos se esse dixerunt.

XXX. ACCIPITE nunc, quid imperarit: & dissimulate vos, si potestis, vos intelligere, ipsum prætorem, quod tota Sicilia perspexerit, redemptorem decumarum atque adeo 73 aratorum dominum ac regem fuisse. Imperat Agyrinensibus, ut decumas ipsi publice accipiant: Apronio lucrum dent. Si magno z emerat, quoniam tu es, qui diligentissime pretium exquisisti; qui, ut ais, magno vendidisti: quare putabas emptori lucrum addi oportere? Esto: 71

z *emerant V.ß. & alii.*

73. *Aratorum dominum ac regem.*) Recepit tamen Carol. Stephanus: *arationum*. Recte. sic in præcedentibus corrupte in Francii legebatur *decumanorum*. Sicut & fuit decumarum emtor Verres, sic arationum dominus. hoc est, omnes arationes in suam potestatem redegerat, ut illarum proventum instar tyranni contra fas eriperet Verres aratoribus, & interciperet. vide infer. cap. 33. *Grævius*.

74. Tri-

Esto : putabas. quamobrem imperabas, ut adderent? Quid est aliud capere, & conciliare pecunias, in quo te lex tenet, si hoc non est, vi atque imperio cogere invitos lucrum dare alteri, hoc est, pecuniam dare?

72 Age, quid tum? si Apronio, deliciis prætoris, lucelli
aliquid jussi sunt dare, putate Apronio datum, si Apronia-
num lucellum, ac non prætoria præda vobis videbitur.
Imperas, ut decumas accipiant: Apronio dent lucrum,
74 tritici medimnum XXXIII millia. Quid est hoc? una ci-
P. B. vitas ex uno agro, 75 plebi Romanæ prope menstrua ciba-
ria prætoris imperio donare Apronio cogitur. Tu magno
decumas vendidisti, cum tantum lucri decumano sit da-
tum? profecto, si pretium exquisisses diligenter, tum,
cum vendebas, X 76 medimna potius addidissent, quam
H-S ꟾↃC postea. Magna præda videtur: audite reliqua, &
dili-

74. *Tritici medimna* XXXIV.) Hujus notæ ignoratione multa in hac oratione depravata sunt, quæ castigare facile est, si legamus, M E D. & intelligamus *medimnum*: ut perpetuo vox *millia* subaudiatur: item ut H-S, id est sestertium millia, & hujus ipsius & superioris orationis locis innumeris. Hanc autem notam etiam in manuscripto libro sæpe offendi, ex cujus ignorantia etiam alius error, qui infinitis locis hujus orationis tenebras offudit. Cum enim *modium* numerum librarii scriberent, hanc notam frequenter exarabant, M O D. quæ vix credi potest quam crebro cum alia superiore commutata sit. Nos Dei benignitate, quem in Christo Jesu, Deo & Domino nostro, colimus, magnam harum macularum partem, quæ hos pulcherimos libros inquinarant, ac turpissime contaminarant, eluisse studio ac labore nostro arbitramur. XXX. autem & III. hoc loco similiter legendum est, ut paulo infra pagina inseq. *Hotom. Tritici medimna* XXXIV; Vetus. Pro hoc numero XXXIII. *medimna* habet, eandemque summam in sequentibus retinet. *Nann. Tritici medimnum* XXXIII. Est a Nanniano. nam prius cusi, XXXIV. sine illo *millia*. consulatur heic Hotomannus. *Gruter.* Sed *millia* nec in Nannii, nec in Francii, nec in aliis libris veteribus invenitur, nec in editionibus melioribus. In Francii MS. legitur: *medimna* XXXVIII. Verum recte Hotomannus & Manutius: *medimnum* XXXIII. *Gravius.*

75. *Plebi Rom. menstrua cibaria.*) Probe explicat Italiæ suæ novum sidus Vincentius Contarenus lib. de Frumentatione. scripsi *plebi*; cogentibus Pall. & edd. antiquis, item Victoriana. recentior *plebis.* forte melius *plebei*. Grut.

76. *Medimnum potius.*) In his Verrinis vix recessimus a numeris medimnum modiorumque ab Hotomano nobis repræsentatis; non quod convenirent cum mss. nostris; sed quod tempus nobis deesset excutere membranas illas. fecimus hoc tanto fidentius, quod verisimiliora ipsius essent quam vulgata: & alioquin eundem jam antea secuti fuissent Manutius ac Lambinus. *Idem.*

77. Ut

diligenter attendite, quo minus miremini, Siculos, re necessaria coactos, auxilium a patronis, a consulibus, a senatu, a legibus, a judiciis petivisse. 77 Ut probaret Apronius hoc triticum, a imperat Agyrinensibus Verres, ut in medimna singula dentur Apronio H-S III. 73.

XXXI. QUID est hoc? tanto numero frumenti, lucri b nomine, imperato & expresso, nummi præterea exigentur, ut probetur frumentum? an poterat non modo Apronius, sed quivis, exercitui si metiundum esset, improbare Siculum frumentum, quod isti ex area, si vellet, admetiri licebat? Frumenti tantus numerus imperio tuo datur & cogitur. non est satis. nummi præterea imperantur. dantur. parum est. Pro decumis hordei alia pecunia cogitur. jubes H-S XXX lucri dari. Ita ab una civitate, vi,

a quod ei dabatur imp. MS. Nann.
b nomen alii.

77. *Ut probaret Apronius hoc triticum.*) Cum enim frumentum non satis probum dari diceret, aliquid insuper pecuniæ poscebat: quam Cicero sæpe postea *accessionem* appellat *Hotom.* *Probaret*, non est, quod Manutius putat, probum esse diceret, ut eo tanquam probo contentus esset. *Probare* est experiri, experimento capro cognoscere, quamvis id perneget G. Scioppius, postea vero probum judicare & approbare. Illud est caussa, hoc effectus. Sic Modestinus l. 32. π ad l. Cornel. de falsis: *Mensuras vini aut frumenti publice probatas corrumpere*. id est, publice examinatas & postea probas judicatas. Nec aliter Mela l. 39. π de solut. *Si soluturus tibi pecuniam, eam apud numularium, quoad probaretur, deposuerim*. Hoc loco, inquit Sciopp. *probaretur* non significat ad obrussam exigeretur, sive inspiceretur aut examinaretur, sed pro spectara & probata agnosceretur. Fallitur. *Probaretur* hic utique est exigeretur. Clarissime hoc patet ex trito illo loquendi genere, quod toties apud veteres occurrit, cum Censores dicuntur *opus locare*, & postea *probare*, hoc est inspicere & examinare num bonum sit. Plaut. Trinum. IV, 3, 42: *Ex eorum ingenio horum ingenium probant*, pro quo Terentius dicit *spectant*. Hic *probant* non est laudant, approbant, sed exigunt aliorum ingenia ad suum, & inde æstimant, & pendunt. Ut & in Pers. II, 2:

Tu ex ingenio mores alienos probas.

Sic & in leg. 12. π de re militari, *tribuni militum dicuntur probare frumentum*, quod Lampridius de Alexandro Severo dicit: *annonam militum diligenter inspicere*. Apud Varronem de re Rustica Romana, ut & apud Veterem Latinum interpretem Lucæ cap. XIV, 19, *probare boves* eadem in notione. Porro recepi ex Nannii libro optimo, ex quo & Metelli multæ in his orationibus lacunæ sunt expleræ, hæc verba, quæ in aliis desiderantur: *quod ei dabatur*. Sic enim in illo scribi testatur Nannius: *Ut probaret Antonius hoc triticum quod ei dabatur, imperat*. Receperat id jam ante Carolus Stephanus, quod miror a sequentibus editoribus fuisse neglectum, cum maxime faciat augendo crimini. *Gravius*

78. Tan-

P.CLVIII. biorem legem, duriora edicta interposuerit, omnium superiorum auctoritatem repudiarit.

49 Magno tu decumas vendidisti. Quid, si doceo, te non minus domum tuam avertisse, quam Romam misisse, decumarum nomine? quid habet populare ratio tua, cum ex provincia populi Romani æquam partem tu tibi sumseris, atque populo Romano miseris? quid, si duabus partibus doceo te amplius frumenti abstulisse, quam populo Romano misisse? tamenne putamus patronum tuum in hoc crimine cerviculam jactaturum, 49 & populo se ad coronam daturum? Hæc vos antea, judices, audistis: verum fortasse ita audistis, ut auctorem rumorem haberetis, sermonemque omnium. cognoscite nunc, innumerabilem pecuniam frumentario nomine ereptam: ut simul illam quoque 50 ejus vocem improbam agnoscatis; qui se uno

49. *Et populo se ad coronam daturum.)* Lipsius noster emendabat lib. I. Variar. cap. 5. *ac corona*, quomodo & habebat ms. Nannii. tuetur tamen vulgatum Hotomanus lib. IX. observat. cap. 11. *Grut.* Scribendum est, ut Nannii codex ostendit, *populo ac corona*, *se daturum*, id est se committere & quodammodo jactare populo & multitudini. Coronam vocabant circumstantem populi multitudinem, quæ ad judicium spectandi & audiendi caussa convenerat. Cicero in Brutto: *At isti Attici cum dicunt non modo a corona quod est ipsum miserabile, sed etiam ab advocatis deseruntur.* Solent oratores veteres, si quid populare aut magnificum dicerent, in quo exsultare & triumphare eorum oratio posset, convertere & applicare se ad circumfusam populi multitudinem, ut ab iis melius oratio excidi & intelligi posset, sicuti contra, cum invidiosum aliquid, & quod minus gratum ad populi aures accideret, summisse id & ad solos judices dicebant. Utriusque rei apud Ciceronem in orationibus exempla sunt. Dicit igitur nunc Cicero. Quid, inquit, Hortensi, quid est? Populare tibi videtur, & in eo jactare cerviculam poteris, quod Verres decumas magno vendiderit? quid si doceo, duabus partibus eum plus frumenti furto domum avertisse, quam Romam misisse: tamen etiam ne audebis te in hac præclara venditione frumenti jactare, & populo ac circumstanti coronæ te dare, quibus hanc rem gratam accidisse in annonæ caritate putas? *Dare* autem *se populo*, idem hoc loco fere valet, quod apud eundem Ciceronem dialogo de oratore: *Id quoque toto capite annuit, ut se Crasso daret.* Et epistolis ad Atticum: *Video ut equites vestri huic se dent, ut daturi sint.* Et epistolis ad Familiares: *Quare da te homini, complectetur, mihi crede.* J. Lipsius. Verà hæc sunt, inepta, quæ Hotomanus de corona civica oratoribus dari solita: Quod etsi verum esset, quis tamen sic loquitur *dare se populo ad coronam* scilicet accipiendam? Nemo, mihi crede, nemo. *Grævius.*

50. *Ejus vocem improbam agnoscatis.)* Ita & Veneti, & verum esse judico.

uno quæſtu decumarum omnia ſua pericula redempturum
eſſe dicebat.

XX. i AUDIMUS hoc jamdiu, judices; nego quem- 50
quam eſſe veſtrum, quin ſæpe audierit, ſocios iſtius fuiſſe i *alii* au-
decumanos. nihil aliud arbitror in iſtum falſo eſſe dictum divimus.
ab iis, qui male de iſto exiſtimarint, niſi hoc. nam ſocii
putandi ſunt, quos inter res communicata eſt. Ego rem
totam, fortunaſque aratorum omnes, iſtius fuiſſe dico:
Apronium, Veneriosque ſervos, quod iſto prætore fuit no-
vum genus publicanorum, ceteroſque decumanos, procu-
ratores iſtius quæſtus, & miniſtros rapinarum k fuiſſe dico. k duo fu-
iſſe *MS.*
Quomodo hoc doces? quo modo ex locatione illa colu- *Nann.*
mnarum docui iſtum eſſe prædatum? opinor, ex eo maxime, 51
quod iniquam legem, novamque l dixiſſet. Quis enim um- l edixiſ-
quam conatus eſt jura m omnia, & conſuetudinem omnium ſet *Gul.*
commutare cum vituperatione, ſine quæſtu? Pergam atque m com-
munia
inſequar longius. iniqua lege vendebas, quo pluris vende- *idem.*
res. cur, jam addictis & venditis decumis, cum jam ad ſum-
mam decumarum nihil, ad tuum quæſtum multum poſſet ac- P. E.
cedere, ſubito atque ex tempore nova naſcebantur edicta?
nam ut vadimonium decumano, quocumque is vellet, pro-
mitteretur: ut ex area, niſi pactus eſſet, arator ne tolleret:
n ut ante Kalend. Sext. decumas deportatas haberent: hæc n *alii non*
omnia, venditis o decumis, anno tertio te edixiſſe dico: quæ *habent* ut
ante.
ſi reipublicæ cauſa faceres, in vendundo eſſent pronuntiata: o jam dec.
quia tua cauſa faciebas, quod erat imprudentia prætermiſ- *Grav.*
ſum, 51 id quæſtu ac tempore admonitus reprehendiſti.

Illud vero cui probari poteſt? te ſine tuo quæſtu, ac ma- 52
ximo quæſtu, tantam tuam infamiam, tantum capitis tui
fortunarumque periculum neglexiſſe; p ut, cum totius Si- p *in vett.*
ciliæ quotidie gemitus querimoniaſque audires; cum, *cdd. non*
ut ipſe dixiſti, reum te fore putares; cum hujuſce judicii *eſt* ut.
diſcrimen ab opinione tua non abhorreret, paterere tamen
aratores indigniſſimis injuriis vexari ac diripi? profecto,
quamquam ex ſingulari crudelitate & audacia; tamen abs
te

judico. Aliqui *probam*, εἰρωνικῶς. Quod cum aliqui non animad-
vertiſſent *probroſam* ſuppoſuere. *Camerar.*

51. *Id quæſtu ac tempore admonitus reprehendiſti.*) Apage correcto-
res iſtos, qui heic argute inepti ſunt. nam aptiſſimum hoc loco
verbum *reprehendendi*; inque fugitivis retrahendis proprie ſedem
habet migratione in alias multas, ut oſtendit Gulielmius in Veri-
ſimilibus. *Grut.*

res in Xenonem judicium dabat illud suum damnatorium de jugerum professione. Xeno ad se pertinere negabat: 53 fundum x elocatum esse dicebat. dabat y iste judicium, 54 SI PARERET, jugera ejus fundi esse plura, quam colonus esset professus, tum uti Xeno damnaretur. Dicebat ille, non modo non arasse se, id quod z satis erat, sed nec dominum ejus esse fundi, nec locatorem: 55 uxoris esse: eam ipsam suum negotium gerere: ipsam locavisse. Defendebat Xenonem homo summo splendore, & summa auctoritate præditus, M. Cossetius. Iste nihilominus judicium H-S LXXX a millium dabat. Ille tametsi recuperatores de cohorte latronum sibi parari videbat; tamen judicium accepturum se esse dicebat. Tum iste magna voce Veneriis imperat, 56 ut Xeno audiret; *Dum res* b *judicetur hominem ut* c *asservent: cum judicatum sit, ad se adducant*. & illud simul dixit; se non putare, illum, si propter divitias, pœnas damnationis contemneret, etiam virgas contemnere. Hac ille vi, & hoc metu adductus, tantum decumanis, quantum iste imperavit, exsolvit.

x cum lo-catum *edd. vett.* y testes, dabat *Victor.* z *Hotom. & Man.* in satis *male*. a millium *non habet Grav.* P. B. b *judicaretur alii.* c *asservarent iid.*

XXIII. POLEMARCHUS est Murgentinus, vir bonus 56 atque honestus. 57 Is, cum pro jugeribus quinquaginta, medimna ꟾↃCC decumæ imperarentur, quod recusabat, domum ad istum in jus d eductus est; &, cum iste etiam cuba-

d *alii* deductus.

53. *Fundum elocatum esse.*) Veneti: *Fundum eum locatum esse dabat testes, judicium*. Forte legendum, *Dabat testes, iste judicium* Gamerar.

54. *Si pareret jugera ejus f. e. pl. q. col. es. p. tum uti Xeno.*) Est à Pal. pr. & sec. nisi quod is *apparet*. vulgata, *si pareret jugera ejusmodi &c. tum Xeno &c.* Grut.

55. *Uxoris esse.*) Ita liber Nannii aliorum, *uxorem*, quomodo item passim vulgata, nec omnino male. *Idem*.

56. *Ut Xeno audiret;*) Hoc est ut ille exaudire posset minas Verris subsequas. Sic Ovidius lib. II. Amorum: *Risit, ut audiret tenera cum matre Cupido.* emendatio hujus loci est ab Nanniano, & Pal. sec. inepto enim in hunc usque diem lectum *Xenonem ut alirent*: eique non cohærent illa sequentia, *ut asservent ut adducant*: quomodo diserte extare in Fabriciano testatur Lambinus. nam vulgati heic quoque *dum judicaretur*, item *ut adservarent*. quid, quod insolens est locutio, *imperat ut adirent*, potius dixisset *adeant*. Palatinus pr. etiam alludit huic correctioni. habuit enim primo *Xenon ut audirent*, moxque ab eadem manu fictum *audiretur* Idem.

57. *Is cum pro jugeribus.*) Ad hujus loci illustrationem suadeo videas, quid dicat summus vir I. F. Gronovius Lib. III. De Pec. Vet. p. 117. *Verburg.*

cubaret, in cubiculum introductus est: quod, nisi mulie-
ri, & decumano, patebat nemini alii. Ibi, cum pugnis &
calcibus consciſſus eſſet; qui DCC medimnis decidere no-
luiſſet, mille promiſit. Eubulides eſt Groſphus, Centuri-
pinus, homo cum [58] virtute & nobilitate domi ſuæ, tum
etiam pecunia princeps. huic homini, judices, honeſtiſſi-
mæ civitatis honeſtiſſimo, non modo frumenti ſcitote,
ſed etiam vitæ & ſanguinis tantum relictum eſſe, quan-
tum Apronii libido tulit. nam vi, malo, plagis adductus
e deberet *Lamb.* eſt, ut frumenti daret, non quantum [e] haberet, ſed quan-
tum cogeretur.

57 Soſtratus, & Numenius, & Nymphodorus ejuſdem ci-
vitatis, cum ex agris [59] tres fratres conſortes profugiſſent,
quod iis plus frumenti imperabatur, quam quantum exara-
rant: hominibus coactis, in eorum arationes Apronius ve-
nit, omne inſtrumentum diripuit, familiam abduxit, pecus
abegit. poſtea cum ad eum Nymphodorus veniſſet Ætnam,
& oraret, ut ſibi ſua reſtituerentur; hominem corripi ac
f *alii* quadam *minus recte.* ſuſpendi juſſit in oleaſtro [f] quodam: quæ eſt arbor, judi-
ces, [g] in foro. tamdiu pependit in arbore ſocius amicuſque
P. CLX. populi Romani, in ſociorum urbe ac foro, colonus arator-
g Ætnæ *in MSS. Nann.* que veſter, quamdiu voluntas Apronii tulit.

Genera jamdudum innumerabilium injuriarum, judices,
ſingulis nominibus profero: infinitam multitudinem inju-
58 riarum prætermitto. vos ante oculos animoſque veſtros,
tota Sicilia decumanorum hos impetus, aratorum direptio-
nes, hujus importunitatem, Apronii regnum proponite.
Contempſit Siculos: non duxit homines: nec ipſos ad per-
ſequendum vehementes fore, & vos eorum injurias leviter
laturos exiſtimavit.

XXIV. ESTO:

58. *Virtute & nobilitate domi ſua princeps.*) *Sua* hic æque delendum cenſeo, ut Gronovius lib. II., c. 46. ubi vide cauſſas. *Gravius.*

59. *Tres fratres conſortes.*) Nihil muto. fortaſſe tamen moveri hæc verba ſuo loco potuerunt: & poſt vocem *Nymphodorus* temere collocari: cum eo tamen, ut ſingulis articulis ſingulæ diſtinctiones apponantur: *Tres fratres, conſortes, ejuſdem civitatis,* &c. Sunt autem *conſortes*, qui agrum eundem ſortiti ſunt, & inter ſe poſtea regionibus diviſerunt. *Hotom.* Imo *conſortes*, dicebantur, coheredes quamdiu hereditas diviſa non erat. Gloſſæ: *conſortes* *κοινοβιοι*, σύγκληροι. Inde & *conſortium* ſocietas & communio coheredum. Contra *diſſortes* poſtquam diviſerant. Gloſſæ; *diſſortes* διακληρωθέντες. Salmaſius Exercitat. Plin. *Grev.*

60. *Iſte*

XXIV. ESTO: falsam de illis habuit opinionem, malam de vobis: verumtamen cum de Siculis male merere- 59
tur, cives Romanos coluit, his indulsit, eorum voluntati
& gratiæ deditus fuit. *60* Iste cives Romanos? At h nullis h *Ita Hotom. alii* nullus.
inimicior, aut infestior fuit. Mitto vincla, mitto carce-
rem, mitto verbera, mitto secures: crucem denique il-
lam prætermitto, quam i civibus Romanis testem huma- i *ita Victor. alii* iste civib.
nitatis in eos, ac benivolentiæ suæ voluit esse: mitto, in-
quam, hæc omnia, atque in aliud dicendi tempus rejicio;
de decumis, de civium Romanorum conditione in ara-
tionibus disputo: qui quemadmodum essent accepti, judi-
ces, audistis ex ipsis. bona sibi erepta esse dixere.

Verum hæc, *61* quoniam ejusmodi causa fuit, ferenda
sunt: nihil valuisse æquitatem, nihil consuetudinem: da-
mna denique, judices, nulla tanta sunt, quæ non viri for- 60
tes, magno & libero animo affecti, ferenda k arbitrentur. k arbitrarentur *MS.*
Quid, si equitibus Romanis non obscuris, neque ignotis,
sed honestis & illustribus, manus ab Apronio, isto prætore,
sine ulla dubitatione afferebantur? quid exspectatis? quid
a me amplius dicendum putatis? an id agendum, ut eo ce-
lerius de isto transigamus, quo maturius ad Apronium possi-
mus, id quod ego illi jam in Sicilia pollicitus sum, l per-
venire? qui C. Matrinium, judices, summa virtute homi- P. B.
nem, summa industria, summa gratia, Leontinis, in publi- l *alii* venire.
co, biduum tenuit. m atque ab Apronio, judices, homine m *Grut. delet* atque.
in dedecore nato, ad turpitudinem educato, ad Verris flagi-
tia libidinesque accommodato, equitem Romanum scitote
biduum cibo tectoque prohibitum. biduum Leontinis, in
foro, custodiis Apronii retentum atque servatum, neque an-
te dimissum, quam ad conditiones ejus n depactus est. n dejectus *MS. Nann.*

XXV. NAM QUID ego de Q. Lollio, judices, dicam,
equite Romano spectato atque honesto? Clara res est, quam
dicturus sum, tota Sicilia celeberrima atque notissima: 61
qui cum araret in Ætnensi, cumque is ager Apronio cum
cete-

60. *Iste cives Romanos?*) Gulielmius censebat excidisse voculam, *coluit iste civ. Ro.*? at enim in Pall. scriptum est, *iste C. R....* edd. primis *Iste civ. Ro...* ut cuique liberum sit quemcumque eis adfingere casum. *Grut.*

61. *Quoniam ejusmodi causa fuit.*) Sic Lamb. e Fabriciano. vulgata, *quoniam hujusmodi casus adfuit.* quomodo item Pall. nisi quod a secunda manu esset in pr. *fuit.* uterque autem destituebatur illo nostro *verum*, quod proxime antecedit. *Idem.*

ceteris agris esset traditus; equestri vetere illa & auctoritate, & gratia fretus, affirmavit, se decumanis plus quam deberet, non daturum. refertur ejus sermo 8 ad Apronium. Enimvero iste ridere, ac mirari, Lollium nihil de Mattinio, nihil de ceteris rebus audisse. mittit ad hominem Venerios (hoc quoque attendite, apparitores a prætore assignatos habuisse decumanum: si p hoc mediocre argumentum videri potest, istum decumanorum nomine ad suos quæstus esse abusum) adducitur a Veneriis, atque adeo attrahitur Lollius commode, cum Apronius e palæstra redisset, & in triclinio, 62 quod in foro Ætnæ straverat, decubuisset.

8 *alii* Apronio.

p hoc *alii delent.*

62 Statuitur Lollius 63 in illo tempestivo gladiatorum convivio. Non mehercule, quæ loquor, crederem, judices; tametsi vulgo audieram, nisi mecum ipse senex, cum mihi, atque huic voluntati accusationis meæ lacrymans gratias ageret, summa cum auctoritate esset locutus. Statuitur, ut dico, eques Romanus, prope annos XC natus, in Apronii convivio, cum interea Apronius caput atque os suum unguento perfricaret. Quid est, Lolli? inquit. tu, nisi P. CLXI. malo coactus, recte facere nescis? Homo quid ageret: taceret, responderet; quid faceret denique, illa auctoritate, & ætate præditus, nesciebat. Apronius interea cenam ac pocula poscebat. servi autem ejus, qui & moribus iisdem essent,

62. *Quod in foro Ætnæ statuerat.*) Plane non possum hanc lectionem ab Lambino, Gothofredo, Grutero probatam tanti facere, ut præferam alteri, quam habent Victorianæ & VVechelina *straverat*, quum utique cap. seq. dicat: *publice sibi convivia parari; sterni triclinia, & in foro sterni jubebat.* cap. 44. *Imperasse, ut in foro sibi medio lecti sternerentur.* Gronov.

63. *In illo tempestivo gladiatorum convivio.*) Quid *tempestivum convivium* sit, non videtur intellexisse Manutius. Sic enim explicat, quasi tempestivum convivium laudi duceretur; cum sic non debeat appellari gladiatorum convivium; cum tempestiva couvivia semper vitio vertantur. Sic enim dicebantur illa, quæ de die inibantur, hoc est ante legitimam cœnæ horam, quæ erat nona. Martialis:

Cum jubet exstructos frangere nona toros.

Quæ igitur hora septima aut octava cœperant agitari, dicebantur *tempestiva*, licet protraherentur in noctem. ut olim docuit maximus Salmasius. Ea vero erant hominum genio indulgentium, & luxuriosorum, non severiorum. *Gladiatores* autem hic non sunt qui artem gladiatoriam faciunt, sed homines perditi scelerati, audaces, quibus aratores aliosque vexabat. vide quæ notavi ad VII. ad Fam. I. *Græv.*

64. *Nemo*

essent, quibus dominus, & eodem genere ac loco nati, præter oculos Lollii hæc omnia ferebant. Ridere convivæ: cachinnari ipse Apronius: nisi forte existimatis, eum in vino ac luxu non risisse, qui nunc in periculo atque exitio suo risum tenere non possit. Ne multa, judices: his contumeliis scitote Q. Lollium coactum ad Apronii leges conditionesque venisse.

Lollius, ætate & morbo impeditus, ad testimonium dicen- 63
dum venire non potuit. Quid opus est Lollio? nemo hoc nescit: nemo tuorum amicorum, [64] nemo abs te productus, nemo interrogatus, nunc se primùm hoc dicet audire. M. Lollius, ejus filius, adolescens lectissimus, præsto est: hujus verba audietis. nam Q. Lollius ejus filius, qui Calidium accusavit, adolescens & bonus, & fortis, & in primis disertus, cum his injuriis, contumeliisque commotus in Siciliam esset profectus, in itinere occisus est. cujus [65] mortis causam fugitivi sustinent: re quidem vera nemo in Sicilia dubitat, quin eo sit occisus, quod habere clausa non potuerit sua consilia de Verre. Iste porrò non dubitabat, quin is, qui antea alium studio adductus accusasset, sibi advenienti præsto esset futurus, cùm esset parentis injuriis & domestico dolore commotus.

XXVI. JAMNE intelligitis, judices, quæ pestis, quæ 64
immanitas in vestra antiquissima, fidelissima, proximaque provincia versata sit? q Jam videtis, quam ob causam Sicilia tot hominum antea furta, rapinas, iniquitates, ignominiasque perpessa, non potuerit r hoc novum ac singulare, atque incredibile genus injuriarum contumeliarumque perferre? Jam omnes intelligunt, cur universa provincia defensorem suæ salutis eum quæsivit, cujus iste fidei, diligentiæ, perseverantiæ, nulla ratione eripi possit. tot judiciis interfuistis: tot homines nocentes & improbos,

q Jamne *edd. quad.*

r hoc *alii non habent.* P. B.

64. *Nemo abs te productus.*) Nunc primum adjicitur Ciceroni Nonio, qui id laudat in *producere*. vestigiaque ejus remanserant in mss. Nannii, præferente *nemo promte adductus*; quod Gulielmius refingebat in *nemo pro te adductus.* ut Cicero mirifice eos qui ab ipso Verre pro se adducerentur, contra illum testimonium dicere confirmet. *Grut.*

65. *Mortis causam fugitivi sustinent.*) E Græcis fontibus derivata locutio. Nam αἰτίαν ὑπέχειν Græce dicimus. Similiter Epist. ad Attic. libro XIII. *Nunc vero cum de Magno constet, nonne furor ejus omnem causam sustinet? Fugitivos* autem dicit, qui in Sicilia Athenione duce grassabantur. *Hotom.*

 65. Eo

bos accuſatos & veſtra & ſuperiorum memoria ſcitis eſſe. ecquem vidiſtis, ecquem audiſtis, in tantis furtis, in tam apertis, in tanta audacia, tanta impudentia eſſe verſatum?

65 Apronius ſtipatores Venerios ſecum habebat: ducebat eos circum civitates: publice ſibi convivia parari, ſterni triclinia, & in foro ſterni jubebat: 66 eo vocari homines honeſtiſſimos, non ſolum Siculos, ſed etiam equites Romanos: ut, quicum f inire convivium nemo umquam, niſi turpis impuruſque voluiſſet; ad ejus convivium ſpectatiſſimi atque honeſtiſſimi viri tenerentur. Hæc tu, omnium mortalium profligatiſſime ac perditiſſime, cum ſcires, cum audires quotidie, cum videres: ſi ſine tuo maximo quæſtu fierent, cum tanto periculo tuo fieri paterere, atque concederes? & tantum apud te quæſtus Apronii, tantum ejus ſermo inquinatiſſimus, & blanditiæ flagitioſæ valuerunt, ut numquam animum tuum cura tuarum fortunarum cogitatioque tangeret?

f convivere *Gul.*

66 Cernitis, judices, quod, & quantum incendium, decumanorum impetu, non ſolum per agros, ſed etiam per reliquas fortunas aratorum; neque ſolum per bona, ſed etiam per jura libertatis, & civitatis, iſto prætore pervaſerit. videtis pendere alios ex arbore: pulſari autem alios & verberari: porro alios in publico cuſtodiri: 67 deſtitui alios in con-

66. *Eo vocari.*) Malim *eo evocari.* certe ſic Pall. ſed ſine particula *eo*. Hotomanus ait alios legere, *eo convocari*, idque recepit P. Manutius: neſcio quam bene. *evocare* autem verbum eſſe judiciale, aliquoties teſtatum reliquit auctor hiſce Verrinis. mox ſcripſi, *ſterni triclinia, & in foro ſterni*, fide codicis Fabricii. *Grut.* MS. Francii quoque *evocari homines honeſtiſſimos*. Sed *e.* excidit. Vulgata non eſt ſollicitanda. Eſt enim *eo*, in illum locum, forum nimirum, ubi ſibi juſſerat ſterni triclinia, invitari juſſit honeſtiſſimos homines ad convivium. Nam *voco* eſt invito ad epulas. Hinc *revocare* eſt cum qui me invitavit rurſus invito Phædrus lib. I. fab. 26.

Vulpis ad cœnam dicitur ciconiam
Prior invitaſſe, &c.
Quæ vulpem cum revocaſſet, intrito cibo
Plenam lagenam poſuit.

Alia exempla in promtu ſunt, & vix cuiquam paullo humaniori incognita. *Grævius.*

67. *Deſtitui alios in convivio.*) *Deſtitui* pro *conſtitui*: ut libro accuſat V. *Qui qua Cleomenem in defendendo filio leſerat, nudus pene eſt deſtitutus* Q. autem Lollium intelligit. Sic apud Plautum. *Hoc Herculis & jam fanum Veneris quod ſit; ita duo deſtituti ſigna hic cum clavis*

convivio: condemnari alios a medico, & præcone prætoris: bona tamen interea nihilominus eorum omnium ex agris auferri ac diripi. Quid est hoc? populi Romani imperium? populi Romani leges? judicia? socii fideles? provincia suburbana? nonne omnia potius ejusmodi P.CLXII. sunt, quæ, si Athenio vicisset, in Sicilia non fecisset? non, inquam, judices, esset ullam partem istius nequitiæ fugitivorum insolentia consecuta.

XXVII. PRIVATIM hoc modo: quid? publice civi- 67
tates quemadmodum tractatæ sunt? audistis permulta indicia & testimonia civitatum, & reliquarum audietis. Ac primum de Agyrinensi populo, fideli & illustri, breviter cognoscite. Agyrinensis est in primis honesta civitas Siciliæ, hominum ante hunc prætorem locupletium, summorumque aratorum. ejus agri decumas cum emisset idem Apronius, Agyrium venit. 68 Qui cum eo cum apparitoribus, id est, cum minis ac vi venisset, poscere pecuniam grandem cœpit, ut, accepto lucro, discederet. nolle se negotii quidquam habere dicebat, sed accepta pecunia, t quam primum aliam civitatem occurrere. Sunt omnes Si- t velle quam Lamb.
culi non contemnendi, si per nostros magistratus liceat: sed homines & satis fortes, & satis plane frugi ac sobrii; & in primis hæc civitas, de qua loquor, judices. Itaque 68
homini in primis improbissimo respondent Agyrinenses, sese decumas ei, quemadmodum deberent, daturos: lucrum, 69 cum ille magno præsertim emisset, non additu-

ros.

clavis senex. Sic in oratione C. Gracchi apud A. Gellium, *Idcirco palus destitutus est in foro, vestimenta detracta sunt*. Item apud Livium lib. VII. ubi de Galli & Manlii Torquati duello loquitur, *Duo*, inquit, *in medio armati destituuntur*. Hotom.

68. *Qui cum eo cum apparitoribus, id est cum minis & vi venisset.*) Pall. edd. vett. *Qui cum apariteribus eo, cum minis &c.* Lambinus exhibet, nescio an e Fabriciano: *Qui cum apparitoribus vi ac minis eo venisset*. Grut.

69. *Cum ille magno pretio emisset.*) Et eodem pretio remittere decumas aratoribus vellet. Nam *lucrum*, ut infra constabit, summa erat pecuniæ aut frumenti, quam Apronius decumas aratoribus remittens, ab iis una cum pretio, quanti decumas emerat, exigebat. Unde illud in Divinatione, supra; *Mancipes a civitatibus pro frumento pecuniam exegerunt*. Non tamen in pecunia numerata perpetuo dabatur. quin ne decumas quidem decumani pecunia numerata perpetuo coemebant: ut apparet multis ex locis. Cum autem magno emisset Apronius, nolebant Agyrinenses, si tantidem acciperent, quanti ille emerat, insuper aliquid adjungere. Atque hoc est quod supra dixit, *Poscere grandem pecuniam cœpit, ut*

acce-

ros. Apronius certiorem facit istum, cuja res erat, quid rei esset.

XXVIII. STATIM, tamquam conjuratio aliqua Agyrii contra rempublicam facta, aut legatus prætoris pulsatus esset, ita Agyrio magistratus, & quinque-primi, accitu istius evocantur. Veniunt Syracusas: præsto est Apronius: ait, eos ipsos, qui venissent, contra edictum prætoris fecisse. Quærebant, quid? respondebat, se ad recuperatores esse dicturum. Iste, æquissimus homo, formidinem
P. B. illam suam miseris Agyrinensibus injiciebat: recuperatores se de cohorte sua daturum minabatur. Agyrinenses, viri fortissimi, judicium se passuros esse dicebant.

69 Ingerebat iste 70 Artemidorum, Cornelium medicum, Valerium præconem, 71 Tlepolemum pictorem, & ejusmodi recuperatores; quorum civis Romanus nemo erat: sed Græci sacrilegi, jampridem improbi, 72 repentè Cornelii. Videbant Agyrinenses, quidquid ad eos recuperatores Apronius attulisset, illum perfacilè probaturum. condemnari cum istius invidia infamiaque malebant, quam ad ejus conditiones pactionesque v accedere. Quærebant, quæ in verba recuperatores daret. Respondebat, SI PARERET ADVERSUS EDICTUM FECISSE: x quæ in judicio dicturum esse dicebat. Iniquissimis verbis, improbissimis recuperatoribus, conflictari malebant, quam quidquam cum isto sua voluntate decidere. Summittebat iste Timarchidem, qui moneret eos, si saperent, ut transigerent. Pernegabant. Quid ergo? In singulos H-S quinquagenis millibus damnari mavultis? Malle dicebant. Tum iste clarè, omnibus audientibus, QUI DAMNATUS ERIT, inquit, VIRGIS AD NECEM CÆDETUR. Hic

v descendere *Lamb.*

x qua re se *MS.*

accepto lucro discederet. Nonnulli hoc loco corrigere voluerunt, *Cum illi emissent*: quod absurdum est. *Hotom.*

70. *Artemidorum, Cornelium medicum &c.*) Sunt a Fabriciano. nam publicata retro lectio: *Artemidorum medicum Cornelium, pictorem Tlepolemum*, omissis ceteris. *Grut.*

71. *Pictorem Tlepolemum*.) Alii malunt, *praeconem*, non recte: nam præco Valerius erat, supra nominatus cum eodem medico, & haruspice Volusiano: Tlepolemus autem pictor: de quo sic lib. V. *Cybirata sunt fratres quidam, Tlepolemus, & Hiero, quorum alterum fingere opinor e cera solitum esse, alterum esse pictorem*. P. Manutius.

72. *Repente Cornelii*.) Verris beneficio cives Romani facti, ideoque Cornelii a Verris nomine. *Idem.*

73. *Ara-*

Hic illi flentes rogare atque orare cœperunt, ut sibi suas segetes, fructusque omnes, arationesque vacuas Apronio tradere liceret: ut ipsi sine ignominia molestiaque discederent. Hac lege, judices, decumas vendidit Verres. Dicat licet Hortensius, si y volet, magno Verrem vendidisse. 70

y *ita MSS. Vit. & alii* audet.

XXIX. HÆC CONDITIO fuit isto prætore aratorum, ut secum præclarè agi arbitrarentur, si vacuos agros Apronio tradere liceret. multas enim cruces propositas effugere cupiebant. quantum Apronius edidisset deberi, tantum ex edicto dandum erat. Etiamne si plus edidisset, quam quantum natum esset? Etiam. Quomodo? Magistratus ex ipsius edicto exigere debebant. At arator repetere poterat. Verum Artemidoro recuperatore. Quid, si minus arator dedisset, quam poposcisset Apronius? Judicium in aratorem in quadruplum. Ex quo judicum numero? Ex cohorte prætoris præclara hominum honestissimorum. Quid amplius? minus te jugerum professum esse dico: recuperatores rejice, quod adversum edictum feceris. Ex quo numero? ex eadem cohorte. Quid erit extremum? Si damnatus eris (nam dubitatio damnationis, illis recuperatoribus, quæ poterat esse?) virgis te ad necem cædi necesse erit. His legibus, his conditionibus, erit quisquam tam stultus, qui decumas venisse arbitretur? qui aratori novem partes reliquas factas esse existimet? qui non intelligat, istum sibi quæstui prædæque habuisse bona, possessiones, fortunas aratorum? Virgarum metu Agyrinenses, quod imperatum esset, facturos se esse dixerunt. P.CLXIII

XXX. ACCIPITE nunc, quid imperarit: & dissimulate vos, si potestis, vos intelligere, ipsum prætorem, quod tota Sicilia perspexerit, redemptorem decumarum atque adeo 73 aratorum dominum ac regem fuisse. Imperat Agyrinensibus, ut decumas ipsi publice accipiant: Apronio lucrum dent. Si magno z emerat, quoniam tu es, qui diligentissime pretium exquisisti; qui, ut ais, magno vendidisti: quare putabas emptori lucrum addi oportere? Esto: 71

z *emerant Vit. & alii.*

73. *Aratorum dominum ac regem.*) Recepit tamen Carol. Stephanus: *arationum*. Recte. sic in præcedentibus corrupte in Francii legebatur *decumanorum*. Sicut & fuit decumarum emtor Verres, sic arationum dominus. hoc est, omnes arationes in suam potestatem redegerat, ut illatum proventum instar tyranni contra fas eriperet Verres aratoribus, & interciperet. vide infer. cap. 33. *Gravius.*

74. Tri-

Esto : putabas. quamobrem imperabas, ut adderent? Quid est aliud capere, & conciliare pecunias, in quo te lex tenet, si hoc non est, vi atque imperio cogere invitos lucrum dare alteri, hoc est, pecuniam dare?

72 Age, quid tum? si Apronio, deliciis prætoris, lucelli
aliquid jussi sunt dare, putate Apronio datum, si Apronia-
num lucellum, ac non prætoria præda vobis videbitur.
Imperas, ut decumas accipiant : Apronio dent lucrum,
[74] tritici medimnum XXXIII millia. Quid est hoc? una ci-
P. B. vitas ex uno agro, [75] plebi Romanæ prope menstrua ciba-
ria prætoris imperio donare Apronio cogitur. Tu magno
decumas vendidisti, cum tantum lucri decumano sit da-
tum? profecto, si pretium exquisisses diligenter, tum,
cum vendebas, X [76] medimna potius addidissent, quam
H-S IↃC postea. Magna præda videtur : audite reliqua, &
dili-

74. *Tritici medimna* XXXIV.) Hujus notæ ignoratione multa in hac oratione depravata sunt, quæ castigare facile est, si legamus, MED. & intelligamus *medimnum* : ut perpetuo vox *millia* subaudiatur : item ut H-S, id est sestertium millia, & hujus ipsius & superioris orationis locis innumeris. Hanc autem notam etiam in manuscripto libro sæpe offendi, ex cujus ignorantia etiam alius error, qui infinitis locis hujus orationis tenebras offudit. Cum enim *modium* numerum librarii scriberent, hanc notam frequenter exarabant, MOD. quæ vix credi potest quam crebro cum alia superiore commutata sit. Nos Dei benignitate, quem in Christo Jesu, Deo & Domino nostro, colimus, magnam harum macularum partem, quæ hos pulcherimos libros inquinarant, ac turpissime contaminarant, eluisse studio ac labore nostro arbitramur. XXX. autem & III. hoc loco similiter legendum est, ut paulo infra pagina inseq. *Hotom. Tritici medimna* XXXIV ; Vetus. Pro hoc numero XXXIII. *medimna* habet, eandemque summam in sequentibus retinet. *Nann. Tritici medimnum* XXXIII. Est a Nanniano. nam prius cusi, XXXIV. sine illo *millia*. consulatur heic Hotomannus. *Gruter.* Sed *millia* nec in Nannii, nec in Francii, nec in aliis libris veteribus invenitur, nec in editionibus melioribus. In Francii MS. legitur : *medimna* XXXVIII. Verum recte Hotomannus & Manutius : *medimnum* XXXIII. *Gravius.*

75. *Plebi Rom. menstrua cibaria* .) Probe explicat Italiæ suæ novum sidus Vincentius Contarenus lib. de Frumentatione. scripsi *plebi* ; cogentibus Pall. & edd. antiquis, item Victoriana. recentior *plebis*. forte melius *plebei*. Grut.

76. *Medimnum potius* .) In his Verrinis vix recessimus a numeris medimnum modiorumque ab Hotomano nobis repræsentatis ; non quod convenirent cum mss. nostris ; sed quod tempus nobis deesset excutere membranas illas. fecimus hoc tanto fidentius, quod verisimiliora ipsius essent quam vulgata : & alioquin eundem jam antea secuti fuissent Manutius ac Lambinus. *Idem.*

77. Ut

diligenter attendite, quo minus miremini, Siculos, re necessaria coactos, auxilium a patronis, a consulibus, a senatu, a legibus, a judiciis petivisse. 77 Ut probaret Apronius hoc triticum, a imperat Agyrinensibus Verres, ut in medimna singula dentur Apronio H-S III. 73.

XXXI. QUID est hoc? tanto numero frumenti, lucri b nomine, imperato & expresso, nummi praeterea exigentur, ut probetur frumentum? an poterat non modo Apronius, sed quivis, exercitui si metiundum esset, improbare Siculum frumentum, quod isti ex area, si vellet, admetiri licebat? Frumenti tantus numerus imperio tuo datur & cogitur. non est satis. nummi praeterea imperantur. dantur. parum est. Pro decumis hordei alia pecunia cogitur. jubes H-S xxx lucri dari. Ita ab una civitate, vi,

a quod ei dabatur imp. *MS. Nann.* b nomen *alii.*

77. *Ut probaret Apronius hoc triticum.*) Cum enim frumentum non satis probum dari diceret, aliquid insuper pecuniae poscebat: quam Cicero saepe postea *accessionem* appellat *Hotom. Probaret*, non est, quod Manutius putat, probum esse diceret, ut eo tanquam probo contentus esset. *Probare* est experiri, experimento capto cognoscere, quamvis id perneget G. Scioppius, postea vero probum judicare & approbare. Illud est caussa, hoc effectus. Sic Modestinus l. 32. π ad l. Cornel. de falsis: *Mensuras vini aut frumenti publice probatas corrumpere.* id est, publice examinatas & postea probas judicatas. Nec aliter Mela l. 39. π de solut. *Si soluturus tibi pecuniam, eam apud numularium, quoad probaretur, deposuerim.* Hoc loco, inquit Sciopp. *probaretur* non significat ad obrussam exigeretur, sive inspiceretur aut examinaretur, sed pro spectata & probata agnosceretur. Fallitur. *Probaretur* hic utique est exigeretur. Clarissime hoc patet ex trito illo loquendi genere, quod toties apud veteres occurrit, cum Censores dicuntur *opus locare*, & postea *probare*, hoc est inspicere & examinare num bonum sit. Plaut. Trinum. IV, 3, 42: *Ex eorum ingenio horum ingenium probant*, pro quo Terentius dicit *spectant*. Hic *probant* non est laudant, approbant, sed exigunt aliorum ingenia ad suum, & inde aestimant, & pendunt. Ut & in Pers. II, 2:

Tu ex ingenio mores alienos probas.

Sic & in leg. 12. π de re militari, *tribuni militum dicuntur probare frumentum*, quod Lampridius de Alexandro Severo dicit: *annonam militum diligenter inspicere.* Apud Varronem de re Rustica Romana, ut & apud Veterem Latinum interpretem Lucae cap. XIV, 19, *probare boves* eadem in notione. Porro recepi ex Nannii libro optimo, ex quo & Metelli multae in his orationibus lacunae sunt expletae, haec verba, quae in aliis desiderantur: *quod ei dabatur.* Sic enim in illo scribi testatur Nannius: *Ut probaret Antonius hoc triticum quod ei dabatur, imperat.* Receperat id jam ante Carolus Stephanus, quod miror a sequentibus editoribus fuisse neglectum, cum maxime faciat augendo crimini. *Gravius*

78. *Tan-*

vi, minis, imperio, injuriaque prætoris eripiuntur tritici
e *alii* medimna xxx. c medimnum xxxIII, & præterea H-S d LX. an hæc obscura
sunt? aut, si omnes homines velint, obscura esse possunt?
d *MS.* L. quæ tu palam egisti? in conventu imperasti? omnibus inspe-
ctantibus coegisti? qua de re Agyrinenses magistratus, &
e quos tui quæst. *alii.* quinque-primi, e quos tu tuique quæstus causa f evocasti,
acta & imperia tua domum ad senatum suum renuntiave-
runt: quorum renuntiatio, legibus illorum, litteris publi-
f evocaras *alii.* cis mandata est: quorum legati, homines nobilissimi, Ro-
mæ sunt, qui hoc idem pro testimonio dixerunt?

74 Cognoscite Agyrinensium publicas litteras: deinde testi-
P.CLXIV. monium publicum civitatis. Recita litteras publicas. LIT-
TERÆ PUBLICÆ. Recita testimonium publicum. TE-
STIMONIUM PUBLICUM. Animadvertistis in hoc te-
g nomen *MS.* stimonio, judices, Apollodorum, cui Pyragro g cogno-
men est, principem suæ civitatis, lacrymantem testari ac
dicere, numquam post populi Romani nomen ab Siculis
auditum & cognitum, Agyrinenses contra quemquam
infimum civem Romanum dixisse, aut fecisse quippiam:
qui nunc contra prætorem populi Romani magnis injuriis,
& magno dolore publice testimonium dicere cogerentur.
Uni mehercule, huic civitati, Verres, obsistere tua defen-
sione non potes: tanta auctoritas est in eorum hominum
fidelitate, 78 tantus dolor in injuria, tanta religio in te-
h tantum *alii non habent.* stimonio. Verum non una te h tantum, sed universæ si-
milibus afflictæ incommodis, legationibus ac testimoniis
publicis persequentur.

75 XXXII. ETENIM deinceps videamus, Herbitensis ci-
vitas, honesta, & antea copiosa, quemadmodum spolia-
ta ab isto ac vexata sit. At quorum hominum? summo-
rum aratorum, remotissimorum a foro, judiciis, contro-
versiis: quibus parcere & consulere, homo impurissi-
me, & quod genus hominum studiosissime conservare de-
buisti. 79 Primo anno venierunt ejus agri decumæ tritici
i me-

78. *Tantus dolor in injuria.*) Ita ejusdem membranæ, publicati antea, *tantus dolor injuria.* verum & ego deinceps parcior ero indicare quæ sumpsimus ex Nannianis: cum Notæ ejus versentur jam sæculum fere in omnium manibus. *Grut.*

79. *Primo anno venierunt ejus agri decumæ tritici medimna* XVIII. *Atidius istius &c.*) Veneta lectio huic similis, præterquam quod in illa non est *Atidius*, sed *Accensus*? quod sane placet. De numeris vero; quid & hoc loco, & deinceps per totam orationem fiet?

i medimnum XVIII. k Atidius, istius item minister in decumis, cum emisset, & præfecti nomine cum venissent Herbitam cum Veneriis, locusque ei publice, quo diverteretur, datus esset: coguntur Herbitenses ei lucri dare tritici l medimnum XXXVII millia, cum decumæ venissent tritici m medimnum XVII. Atque hoc n tantum triticum lucri coguntur dare publice, cum jam privatim aratores ex agris, spoliati atque exagitati decumanorum injuriis, profugissent.

i *alii* medimna. k *alii* Accensus. l *alii* modium. m *alii* M. n *alii non* *bene* tantum.

76
Anno secundo cum emisset Apronius decumas tritici o medimnum XXV millibus, & ipse Herbitam cum illa p prædonum copia manuque venisset: populus publice coactus est ei conferre lucri tritici medimnum XXVI, & accessionem H-S CIƆ CIƆ. De accessione dubito, an Apronio ipsi data sit, merces operæ, pretiumque impudentiæ. De tritici quidem numero tanto quis potest dubitare, quin ad istum prædonem frumentarium, sicut Agyrinense frumentum, pervenerit? Anno vero tertio in hoc agro consuetudine usus est regia.

o *alii* modium. P. B. p *Victor.* prædonis.

XXXIII. SOLERE ajunt barbaros reges Persarum, ac Syrorum, plures uxores habere: his autem uxoribus civitates attribuere, hoc modo: Hæc civitas mulieri 80 redimiculum præbeat, hæc in collum, hæc in crines. ita populos

---

set? Ego quidem eos, qui diligenter attenderint, facile animadversuros esse aliquam horum rationem existimo. Mutare autem vel corrigere, sine auctoritate exemplorum veterum, cum alicubi depravatio manifesta sit, non ausim. *Camerar.*

80. *Redimiculum præbeat.*) Quid ita non *in redimiculum* legamus, item ut postea, *in collum*, *in crines*? &c. Hujus autem consuetudinis Plato in Alcibiade priore mentionem facit his verbis: Ἐπεί ποτ᾿ ἐγὼ ἤκουσα ἀνδρὸς ἀξιοπίστου, τῶν ἀναβεβηκότων παρὰ βασιλέα, ὃς ἔφη παρελθεῖν χώραν πάνυ πολλὴν καὶ ἀγαθὴν ἐγγὺς ἡμερησίαν ὁδὸν, ἣν καλεῖν τοὺς ἐπιχωρίους ζώνην τῆς βασιλέως γυναικός. εἶναι δὲ καὶ ἄλλην, ἣν αὖ καλεῖσθαι καλύπτραν. καὶ ἄλλους πολλοὺς τόπους καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς εἰς τὸν κόσμον ἐξῃρημένους τὸν τῆς γυναικὸς καὶ ὀνόματα ἔχειν ἑκάστους τῶν τόπων, ἀπὸ ἑκάστου τῶν κόσμων. Id est: *Audivi enim ex uno eorum, qui ad Regem ierant, fide digno, cum se regionem plane amplam & fructuosam preteriisse diceret, unius prope diei iter longam, quam incolæ Reginæ zonam vocitarent. Esse aliam præterea, quam rursus calyptram nominarent; itemque alia loca esse quamplurima, eaque amœna ac fructuosa, quæ mundo Reginæ attributa essent, & quorum singula ex singulis ornamentis nomen adepta essent.* Idem scribit Athenæus libro I. Videte eum. Probus in Themistocle; *Magnis muneribus ab Artaxerxe donatus in Asiam rediit, domicilium que Magnesiæ sibi constituit: namque hanc urbem ei Rex donarat cum duabus aliis, quæ panem præberet,*

los habent universos non solum conscios libidinis suæ, verum etiam administros. Eandem istius, qui se regem Siculorum esse q ducebat, licentiam libidinemque fuisse co-

77 gnoscite. Æschrionis Syracusani uxor est Pippa: cujus nomen istius nequitia tota Sicilia pervulgatum est, de qua muliere versus plurimi supra tribunal & supra prætoris caput scribebantur. Hic Æschrio, 81 Pippæ vir adumbratus, in Herbitensibus decumis novus instituitur publicanus. Herbitenses cum viderent, si ad Æschrionem pretium redisset, se ad arbitrium libidinosissimæ mulieris spoliatum iri: liciti sunt usque eo, quoad se efficere posse arbitrabantur. supra adjecit Æschrio. neque enim metuebat, ne, prætore Verre, decumana mulier damno affici posset. 82 Addicitur r medimnum xxxv millibus dimidio fere pluris, quam superiore anno. Aratores funditus evertebantur: & eo magis,

q *alii* dicebat.

r medimnis MM. *Vict.* med. VIIIC. dimidio MS. Nann.

ret, ex qua regione quinquaginta talenta quotannis redibant. Lampsacum item unde vinum sumeret, & Myuntam ex qua obsonium haberet. Hotom.

81. *Pippa vir adumbratus.*) Translatum a pictoribus, qui *adumbrare* dicuntur, cum leviter informant, ut quasi umbra duntaxat ejus rei, quam picturi sunt, appareat. Nam exprimere postea dicuntur, cum adhibent colores. Itaque sæpe hæc quasi contraria inter se Cicero opponit; ut Tuscul. II. *Est enim gloria, solida quadam res & expressa, non adumbrata.* Similiter actores in scena, veluti qui Priami aut Achillis personam sustinent, adumbrari dicuntur: & hoc loco *vir adumbratus*, qui mariti nomen ac personam sustinebat, cum essent alii revera Pippæ mariti. *Hotom.*

82. *Addicitur medimnum.*) Cornelium Fronto Grammaticus in exemplis elocutionum, adducit in voce *dimidio*, Ciceronis verba, ex libro, quem Tiro in lucem edidit, ut scribit Quintilianus lib. X. inscriptum *Commentaria causarum*; ex quibus totus hic de Herbitensium decumis locus corrigi potest. sunt autem hæc: *De decumis Herbitensium per triennium cum primo anno venditas dicat tritici modium* XLIIII. *Secundo tritici modium* XXV. *millibus* DCCC. *anno tertio superjaciente Æschrione venditas dicunt medimnum* VIII. *mill. centum, id est modium* XLVIII. *millibus* DC. *dupla summa anni proximi. addicitur medimnum* VIII. *millibus* C. *dimidio fere pluris quam superiore anno.* Ex hujus autem loci collatione, Ciceronis verba, quæ non bene a quibusdam emendata sunt, ita restitui poterunt. *Primo anno venierunt ejus agri decumæ tritici modium* XLIIII. paullo post: *anno secundo cum emisset Apronius decumas tritici modium* XXV. DCCC. & post, *modium* XXV. infra, *addicitur medimnum* VIII. C. *dimidio fere pluris quam superiore anno &c. jubet in tabulas pro medimnum* VIII. C. *referri. Ursinus*

83. *Duo*

gis, quod jam superioribus annis exhausti erant, ac pæne f *Vict.* & *alii* medimna DC.
perditi. Intellexit iste ita magno venisse, ut amplius ab
Herbitensibus exprimi non posset. demit de capite f me-
dimnum CIↃ CIↃ CIↃ IↃC jubet in tabulas pro t medimnum t *iid.* medimnis MMMVIII
XXXI, referri v XXXI & CCCC. Hordei decumas ejusdem agri
Docimus emerat. v *alii* DMMD & IIII.

XXXIV. HIC EST Docimus, qui ad istum deduxerat
Tertiam, Isidori mimi filiam, vi abductam ab Rhodio ti-
bicine. Hujus Tertiæ plus etiam quam Pippæ, plus quam 78
ceterarum, ac prope dicam, tantum apud istum in Sici- P.CLXV.
liensi prætura auctoritas valuit, quantum in urbana Chelı-
donis. Veniunt Herbitam 83 duo prætoris æmuli non mo-
lesti, 84 mulierculararum x teterrimarum improbissimi cogni- x *alii* deterrimar
tores, incipiunt postulare, poscere, minari. non poterant
tamen, cum cuperent, Apronium imitari. Siculi Siculos
non tam pertimescebant. Cum omni ratione tamen illi ca-
lumniarentur; promittunt Herbitenses vadimonium Syra-
cusas. Eo posteaquam ventum est, coguntur Æschtioni,
id est, Pippæ, dare tantum, quantum erat de capite
demptum, tritici y medimnum CIↃ CIↃ CIↃ IX. Mulier- y *Vict.* & *alii* modios MMMDC
culæ publicanæ noluit ex decumis nimium lucri dare, ne
forte ab nocturno suo quæstu animum ad vectigalia redi-
menda transferret.

Transactum putabant Herbitenses; cum iste, Quid de 79
hordeo, inquit, & Docimo, amiculo meo? quid cogi-
tatis? 85 At hoc agebat in cubiculo, judices, atque in
lectulo suo. Negabant illi sibi quidquam esse mandatum.
Non audio: numerate H-S z XV. Quid facerent miseri? z *alii* XII
aut quid recusarent? præsertim cum in lectulo decumanæ
mu-

83. *Duo prætoris æmuli non molesti.*) *Æmulum* dixit pro *rivali*, qui eandem amat; ut in illo Terentii, *Et istum æmulum, quod poteris, ab ea pellito.* *Æschrionem* autem, propter uxorem: & *Docimum* propter *Tertiam* significat. *Hotom.*

84. *Mulierculararum teterrimarum improbissimi cognitores.*) *Cognitores* (ut alibi declaravimus) præsertim dicuntur, qui *procuratores* absentium. Contumeliose autem *cognitores* appellat, quasi non suum ipsi jus persequerentur, sed mulierum: utpote quibus id Verres libidinis causa concesserat: itaque paulo infra, *Coguntur*, inquit, *Æschrioni, id est, Pippæ dare tantum*, &c. In orat. pro Cæcina, *Ebutium viduarum cognitorem* contumeliæ loco appellat: quod alendis earum litibus & controversiis ipse aleretur. *Hotom.* Vide de voce *cognitor* Gronov. de pec. vet. IV, 3.

85. *At hoc agebat in cubiculo judices.*) Melius *atqui*, pro *at*, ut est in manuscripto. *Ursinus.*

mulieris vestigia viderent recentia, quibus illum inflammari ad perseverandum intelligebant? Ita civitas una sociorum atque amicorum duabus teterrimis mulierculis, Verre prætore, vectigalis fuit. Atque ego nunc eum frumenti numerum, & eas publice pecunias decumanis ab Herbitensibus datas esse dico: quo illi frumento, & quibus pecuniis tamen a decumanorum injuriis cives suos non redemerunt. perditis enim & direptis aratorum bonis, hæc decumanis merces dabatur, ut aliquando ex eorum agris
80 atque ex urbibus abirent. Itaque cum Philinus Herbitensis,
P. B. homo disertus, & prudens, & domi nobilis, de calamitate aratorum, & de fuga, & de reliquorum paucitate publice diceret, animadvertistis, judices, gemitum populi Romani, cujus frequentia huic causæ numquam defuit. qua de paucitate aratorum alio loco dicam.

XXXV. Nunc illud, quod pene præterii, non omnino relinquendum videtur. nam, per deos immortales!
a iste *MS. alii* ipsi. quod de capite a ipso demsit, [86] quo tandem modo vobis non modo ferendum, verum etiam audiendum videtur? Unus adhuc fuit post Romam conditam (dii immortales
81 faxint, ne sit alter!) cui respublica totam se b traderet
b *alii* tradidit. temporibus coacta & malis domesticis, L. Sulla. hic tantum potuit, ut nemo, illo invito, nec bona, nec patriam, nec vitam retinere posset: tantum animi habuit ad audaciam, ut dicere in concione non dubitaret, bona civium Romanorum cum venderet, se prædam suam vendere. Ejus omnes res gestas non solum obtinemus; verum etiam pro-
c *ita Lamb. alii* malorum. pter c majorum incommodorum & calamitatum metum, publica auctoritate defendimus. Unum hoc illius senatus con-

86. *Quo tandem modo ferendum, verum etiam animadvertendum videtur?*) Qui tritas habent aures notandis generibus Latini sermonis, iis profecto, nisi fallor, locus hic vacare mendo non videbitur. atque ego, ut dicam quod sentio, legendum putarem: *Quo tandem modo ferendum, ferendum vero? etiam animadvertendum videtur?* Simile illud lib. I. *Dictum hoc est in Cn. Dellabella judicio. dictum? etiam æstimatum?* Et pro Plancio: *Nihil est, mihi crede, Laterensis, de te detractum: detractum dico? si mehercules vere, quod accidit interpretari velis, est aliquid etiam de virtute significatum tua.* P. Manut. Rectius habet antiquus liber: *Quo tandem modo vobis non modo ferendum, &c.* Ursin. *Quo tandem modo vobis non modo ferendum, verum etiam audiundum videtur?* Ita Lambinus, sed ex libro Nannii prius cusi, *modo ferendum verum etiam animadvertendum videtur.* Palatini accedunt scripturæ Nanniæ, nisi quod omittant, *vobis non modo*; neque aliter edd. vett. *Grut.*

87. A

consulto reprehensum decretumque est, ut, quibus ille de
capite dempsisset, hi pecunias in ærarium referrent. Statuit
senatus, hoc ne illi quidem esse licitum, cui concesserat
omnia, 87 a populo factarum quæsitarumque rerum sum-
mas imminuere.

Illum viris fortissimis judicarunt patres conscripti d re- 82
mittere de summa non potuisse: te mulieri e teterrimæ re- d dimit-
misisse senatores judicabunt? ille, de quo f lege populus tere *edd.*
Romanus jusserat, ut ipsius voluntas g populo Romano *vett.*
esset pro lege, tamen in hoc uno genere, veterum religio- e *alii* de-
ne legum, reprehenditur: tu, qui omnibus legibus impli- terrimæ.
catus tenebare, libidinem tibi tuam pro lege esse voluisti? f legem *MS.*
in illo reprehenditur, quod ex ea pecunia remiserit, quam g ei pos-
ipse quæsierat: tibi concedetur, qui de capite vectigalium set esse
populi Romani remisisti? *MS.* P. CLXVI.

XXXVI. ATQUE in hoc genere audaciæ multo etiam 83
impudentius in decumis Segestensium versatus est: quas
cum addixisset eidem illi Docimo, * hoc est h tritici mo- h Tertiæ
dium quinque i millibus, & accessionem adscripsisset trit. *Grav. e MS.*
H-S M D, coegit Segestenses a Docimo tantidem publice i *alii* mil-
accipere. id quod ex Segestensium publico testimonio co- lia.
gnoscite. Recita testimonium publicum. TESTIMO-
NIUM PUBLICUM. Audistis, quanti decumas accepe-
rit a Docimo civitas, tritici modium quinque k millibus, k *alii*
& accessionem. Cognoscite nunc, quanti se vendidisse re- millia.
tulerit. LEX DECUMIS VENDUNDIS C. VERRE
PR. Hoc nomine videtis tritici modium CIƆ CIƆ CIƆ de
capite esse dempta, quæ cum de populi Romani victu, de
vectigalium nervis, de sanguine detraxisset ærarii, Tertiæ
mimæ condonavit. Utrum impudentius a sociis abstulit?
an turpius meretrici dedit? an improbius populo Romano
ademit? an audacius tabulas publicas commutavit? Ex ho-
rum severitate te ulla vis, aut ulla largitio eripiet? sed si
l eripueris, non intelligis, hæc, quæ jamdudum loquor, l eripue-
ad rit *Grav.*

87. *A populo factarum quæsitarumque &c.*) Alii, *ab ipso factarum probo.* ut significentur factæ res ab ipso, & partæ, suo labore, sua virtute, civili bello. sequitur enim: *In illo reprehenditur, quod ex ea pecunia remiserit, quam ipse quæsierat.* P. Manut. Hotomanus & Lambinus heic se præbent satageos? non necessario. *Res facta a populo*, partæ sunt; neque enim ignota formula, *rem facere*; *rem factam habere.* Terentius Adelphis: *Porro autem dum studeo, illis ut quam plurimum facerem, contrivi in quærendo vitam atque ætatem meam.* sic Gulielmius. *Grut.*

84 ad aliam quæstionem, atque ad peculatus judicium pertinere? Itaque hoc mihi reservabo genus integrum totum: ad illam, quam institui, causam frumenti ac decumarum revertar. Qui cum agros maximos ac feracissimos per seipsum, hoc est per Apronium, Verrem alterum, depopularetur: ad minores civitates habebat alios, quos, tamquam canes, immitteret, nequam homines & improbos; quibus aut frumentum, aut pecuniam publice cogebat dari.

m *alii* Valentinus.

XXXVII. A. m VALENTIUS est in Sicilia, interpres: 88 quo iste interprete non ad linguam Græcam, sed ad furta & flagitia uti solebat. Fit interpres hic, homo levis atque egens, repente decumanus. emit agri Liparensis, miseri atque jejuni, decumas tritici medimnis ɪɔc. Liparenses vocantur. ipsi accipere decumas, & numerare Valentio coguntur lucri H-S xxx millia. Per deos immortales! utrum tibi sumes ad defensionem? tantone minoris n te decumas vendidisse, ut ad medimna ɪɔc, xxx millia lucri, statim sua voluntate civitas adderet, hoc est, tritici medimnum o II millia? an, cum magno decumas p vendidisses, te expressisse ab invitis Liparensibus hanc pecuniam?

P. B.

n *edd. vett.* tibi dec. venisse.

o LI. *C. Steph.*

p vendidisset *edd. vett.*

85 Sed quid ego ex te quæro, quid defensurus sis potius, quam cognoscam ex ipsa civitate, quid gestum sit? Recita testimonium publicum Liparensium, deinde quemadmodum Valentio nummi sint dati. TESTIMONIUM PUBLICUM, QUOMODO SOLUTUM SIT, q EX LITTERIS PUBLICIS. Etiamne hæc tam parva civitas, tam procul a manibus tuis, atque a conspectu remota, sejuncta a Sicilia, 89 in r insula inculta tenuique posita, cumulata aliis tuis majoribus injuriis, in hoc quoque frumentario genere prædæ tibi & quæstui fuit? quam tu totam insulam

q EX *delet Hot.*

r insulula *Grav.*

88. *Quo iste interprete ad furta.*) Dialogia ludit in voce *interpres*. Is enim dicitur *interpres*, cujus opera ad alterius linguam intelligendam utimur. Sed *interpretem* dicit, cujus opera ac ministerio in furtis & flagitiis usus est. *Hotom.* Abutitur in posteriore loco voce *interpres*. Nam interpres sæpe Latinis significabat proxeneta, per quem, ut Asconius dicit, inducitur pactio. Itaque interpretem dicit Valentium, cujus pactionibus prædas agebat in minoribus Siciliæ oppidis. *Gravius.*

89. *In insula inculta.*) Fabricianus codex *in siculo*, sub quo verbo latet aliquid agrimensoribus forsan eruendum. Tu, Rigalti, succurre. *Grut.*

sulam cuidam tuorum sodalium, sicut aliquod munuscu-
lum, condonaras: ab hac etiam hæc frumentaria lucra;
tamquam a mediterraneis, exigebantur? Itaque qui tot
annis agellos suos ante te prætorem redimere a [f] piratis so- [f] privatis eddi vett.
lebant, iidem seipsos a te pretio imposito redemerunt.

XXXVIII. QUID ERGO? [90] a Tissensibus perparva 86
& tenui civitate, [t] sed aratoribus laboriosissimis frugalis- [t] & edd. vett.
simisque hominibus, nonne plus, lucri nomine, eripitur;
quam quantum frumenti omnino exararant? ad quos tu
decumanum [v] Dignotum Venerium misisti, novum ge- [v] alii Diognetum.
nus publicani. cur hoc auctore [91] non Romæ quoque ser-
vi publici ad vectigalia accedant? Anno secundo Tissenses p.CLXVII
H-S xxi lucri dare coguntur inviti. tertio anno x CIↃ CIↃ CIↃ x H-S MM modium *Victor.*
me-

90. *A Tissensibus.*) Sic edidi relictis Gruteri aliorumque *Tissensibus*, quos quemadmodum legitime forment, nullus intelligo. Saltem debuerant *Tissinensibus*, ut recte etiam notatum Hotomano. Adde Ph. Cluverium in Sicilia. Similiter mox egi. *Gronov.* Plinius *Tissinensium* mentionem facit; non *Tissensium*, libro III. cap. 3. *Hotom. Tissa* parvum fuit oppidulum ad radices montis Ætnæ situm, ubi nunc *Randazzo*, teste Cluverio II. Sic. antiq. 6. cujus incolæ *Tissenses*, & Plin. Lib. III. c. 8. *Tissinenses*, Græcis *Tissæi*. Græv.

91. *Non Romæ servi publici ad vectigalia accedunt.*) Apparitores lictores, accensi, aliique magistratuum statores, quales in Sicilia sunt Venerii. Ulpianus in Titulis, *Servus publicus, Prætoriisve, parte dimidia testamenti faciendi habet jus.* Cicero Philippica 13. *Quos Antonius deliciarum causa loris in convivio cædi jubebas a servis publicis.* Hotom. Caroli Stephani editio politissima: *Non Romæ quoque servi publici ad publica vectigalia accedant.* MS. Francii: *servi publice ad vectigalia accedant.* Fortassis *ad vectigalia* irrepsit ex interpretatione magistri, quæ fuit apposita margini; & Cicero scripsit: *Non Romæ quoque servi ad publica accedant.* ut apud Senecam ep. 101. *Ille qui mari & terra pecuniam agitabat, qui ad publica quoque, nullum relinquens inexpertum genus quæstus, accesserat.* & apud Horat. in epistola ad Mecænatem:

Pars hominum gestit conducere publica,

scilicet *vectigalia*. sed quia tamen vectigalia nonnunquam apponitur, ut apud Sueton. Vitell. VII. *Sinuessanos Formianosque, quorum publica vectigalia interverterat; non nisi terrore calumniæ amovit,* & statim in hac oratione: *qui ex publicis vectigalibus tanta lucra facit.* Probo lectionem optimi illius libri, quem Nannius evolvit, a quo non longe abit Francii. Facit enim magis ad rem augendam apud judices, si dicas *non Romæ servi ad publica vectigalia accedant*, quam si dicas, *non Romæ servi publici ad vectigalia accedant.* *Accedere* autem *ad vectigalia*, pro conducere vectigalia est locutio elegans. Sic apud C. Nepotem in Attic. VI: *Ad hastam publicam nunquam accessit.* vide Gronovii notas ad Senecæ ep. 101. *Græv.*

 92. *Vica-*

medimnum tritici lucri Diognoto Venerio dare coacti sunt. Hic Diognotus, qui ex publicis vectigalibus tanta lucra facit, 92 vicarium nullum habet, nihil omnino peculii. Vos etiam nunc dubitate, si potestis, utrum tantum numerum tritici Venerius apparitor istius sibi acceperit, an huic exegerit.

87 Atque hæc ex publico Tissensium testimonio cognoscite. TESTIMONIUM PUBLICUM TISSENSIUM. Obscure, judices, prætor ipse decumanus est, cum ejus apparitores frumentum a civitatibus exigant, pecunias imperent, aliquanto plus ipsi y lucri auferant, quam quantum populo Romano decumarum nomine daturi sunt? Hæc æquitas in tuo imperio fuit, hæc prætoris dignitas, ut servos Venerios Siculorum dominos esse velles, hic delectus, hoc discrimen, te prætore, fuit, ut aratores in servorum numero essent, servi in publicanorum.

y lucri *non est in add. vett.*

88 XXXIX. QUID? Amestratini miseri, impositis ita magnis decumis, ut ipsis reliqui nihil fieret, nonne tamen numerare pecunias coacti sunt? Addicuntur decumæ M. Cæsio, cum adessent legati Amestratini. statim cogitur Heraclius legatus numerare H-S XXII. Quid hoc est? quæ est ista præda? quæ vis? quæ direptio sociorum? Si erat Heraclio ab senatu mandatum, ut emeret: emisset. si non erat: qui poterat sua sponte pecuniam numerare? Cæsio renuntiat se dedisse.

89 Cognoscite renuntiationem ex litteris. Recita ex litteris publicis. LITTERÆ PUBLICÆ. Quo senatusconsulto erat hoc legato permissum? nullo. cur fecit? coactus est. quis hoc dicit? tota civitas. Recita testimonium publicum. TESTIMONIUM PUBLICUM. Ab hac eadem civitate anno secundo simili ratione extortam esse pecuniam, & Sex. Vennonio datam, ex eodem testimonio cognovistis. At Amestratinos, homines tenues. cum eorum decumas medimnis DCCC vendidisses Banobali Venerio (cognoscite nomina publicanorum) cogis eos plus lucri addere, quam quanti venierant, cum magno venissent, dant Banobali medimnis z DCCC, H-S MD. Profecto numquam iste tam amens fuisset, ut ex agro populi Romani plus frumenti

P. B.

z pro DCCC. *Manut.*

92. *Vicarium nullum habet, nihil omnino peculii.*) Postremus igitur servorum omnium. nam servi nonnulli & vicarios habent, id est servos suos, & peculium, id est rem propriam, permissu domini suo labore partam. P. *Manut.*

93. P. Na-

ti servo Venerio, quam [a] populo Romano tribui patere- [a] prætori
tur, nisi omnis ea præda, servi nomine, ad istum ipsum *edd. vett.*
perveniret.

Petrini, cum eorum decumæ magno addictæ essent, ta- 90
men invitissimi 93 P. Nævio Turpioni, improbissimo ho-
mini, qui injuriarum, Sacerdote prætore, damnatus est, [b] VII. *Vict.*
H-S [b] XXXVII & ↄↄ dare coacti sunt. 94 Itane dissolute de- *Lamb.*
cumas vendidisti, ut, cum [c] modium XV millibus venis- [c] me-
sent, medimnum ↀↀↀ hoc est, H-S XXXXV lucri dimnum
decumano darentur? At permagno decumas ejus agri ven- *Vict. &*
didisti. 95 Videlicet gloriatur, non Turpioni lucrum da- *alii.*
tum, sed Petrinis [d] pecuniam ereptam. [d] pecuniæ ereptæ *edd.*

XL. QUID? Halicyenses, quorum incolæ decumas 91
dant, ipsi agros immunes habent: nonne huic eidem Tur-
pioni, cum decumæ * c. med. venissent, H-S XV ↄↄ da-
re coacti sunt? Si id, quod maxime vis, posses probare,
hæc ad decumanos lucra venisse, nihil te attigisse: tamen
hæ pecuniæ, per vim atque injuriam tuam captæ & con-
ciliatæ, tibi fraudi & damnationi esse deberent. cum
vero hoc nemini persuadere possis, te tam amentem fuisse,
ut Apronium, ac Turpionem, servos homines, tuo, li-
berorumque tuorum periculo divites fieri velles: dubitatu-
rum quemquam existimas, quin illis emissariis hæc tibi
omnis pecunia quæsita sit?

Segestam item ad immunem civitatem Venerius Sym- 92
machus decumanus immittitur. is ab isto litteras affert, ut P. CLXV. III.
sibi contra omnia senatus consulta, contra [e] omnia jura, [e] com-
contraque legem Rupiliam, extra forum vadimonium pro- munia
mittant aratores. Audite litteras, quas ad Segestanos mi- *Gul.*
serit. LITTERÆ C. VERRIS. Hic Venerius quemad- [f] in arat.
modum [f] aratores cluserit, ex una pactione hominis ho- *MS.*
nesti,

93. *P. Nævio.*) *Nævio* scribi debere ex veterum & lapidum & numismatum auctoritate supra docuimus: & infra scribendum iisdem auctoribus *Brocchus*: quod est *Furiæ* gentis cognomen in antiquis etiam denariis. *Ursinus.*

94. *Itane dissolute &c.*) Longe aliter quæ sequuntur sunt constituta in Grævii edit. ubi ita legas: *Ita dissolute decumas vendidisti, ut, cum medimnum esset* H-S XV. *decuma autem* III XV. *millibus venissent, hoc est* H-S XXXV, *ut lucri decumano* H-S LII *darentur?* Ita nempe Nannii codex, a quo ibi ne latum quidem unguem recessit Grævius.

95. *Videlicet gloriatur, non Turpioni &c.*) Sic Veneti & alii libri. Nostri *Videlicet igitur non Turpioni &c.* Camerar.

nesti gratiosique cognoscite. in eodem enim genere sunt
cetera.
93 Diocles est Panormitanus, Phimes cognomine, homo illu-
stris ac nobilis g arator. Is agrum in Segestano (nam com-
mercium in eo agro h Panormitanis est) conductum habebat
H-S sex millibus. pro decuma cum pulsatus a Venerio esset,
i decidit H-S XVI k millibus, & IↃCLIIII. id ex tabulis ip-
sius cognoscite. NOMEN DIOCLIS PANORMITANI.
Huic eidem Symmacho, Annejus Brocchus, senator, homo
eo splendore, ea virtute, qua omnes existimatis, nummos
præter frumentum coactus est dare. Venerio ne servo, te
prætore, talis vir, senator populi Romani, quæstui fuit?
94 XLI. HUNC ordinem si dignitate antecellere non exi-
stimabas, l in hoc quidem sciebas, JUDICARE? Antea
cum equester ordo judicaret, improbi & rapaces magi-
stratus in provinciis inserviebant publicanis: ornabant eos,
m quicunque in operis erant: quemcunque equitem Roma-
num in provincia viderant, beneficiis, ac liberalitate pro-
sequebantur: neque tantum illa res nocentibus proderat,
quantum obfuit multis, cum aliquid contra utilitatem ejus
ordinis, voluntatemque fecissent. Retinebatur hoc tum
nescio quomodo quasi communi consilio ab illis diligenter,
ut, qui unum equitem Romanum contumelia dignum pu-
tasset, ab universo ordine malo dignus judicaretur.
95 Tu sic ordinem senatorium despexisti: sic ad injurias li-
bidinesque tuas omnia coæquasti: sic habuisti statutum cum
P. B. animo ac deliberatum, omnes, 96 qui habitarent in Si-
cilia, aut, qui Siciliam te prætore attigissent, judices re-
jicere, ut illud non cogitares, tamen ad ejusdem ordinis
homines te judices esse venturum? in quibus, si ex ipso-
rum domestico incommodo nullus dolor insideret: tamen
esset illa cogitatio, in alterius injuria sese despectos, digni-
tatemque ordinis contemptam & abjectam. quod me-
hercule, judices, mihi non mediocriter ferendum videtur.
Habet enim quendam aculeum contumelia, quem pati
n pudentes ac viri boni difficillime possunt.
96 Spoliasti Siculos. solent enim multi esse in injuriis suis
o provinciales. vexasti negotiatores. inviti enim Romam,
raro-

g *alii non habent* arator.
h nemini *alii*.
i *alii* dedit.
k millia *id.*
l nec *MS.*
m qui *MS.*
n *alii* prudentes. *male.*
o graves *Vill.*

96. *Qui habitarent in Sicilia.*) Lambinus *haberent*, fide codicis Nan. nec displicet; sed tam antiquatas voces temere invehere non ausim, quam facile enim scriba syllabam omisit? *Grut.*

97. *Ther.*

raroque p decedunt, q Equites Romanos ad Apronii inju- p descendunt
rias dedisti. quid enim jam nocere possunt, quibus non li- *MS. alii*
cet judicare? Quid, cum senatores summis injuriis afficis? discedunt.
quid aliud dicis, nisi hoc? cedo mihi etiam istum r sena- q Equitem
torem: ut hoc amplissimum nomen senatorium non mo- Rom.
do ad invidiam imperitorum, sed etiam ad contumeliam *Grav.*
improborum natum esse videatur.

Neque hoc in uno fecit Annejo, sed in omnibus senatoribus: r senato-
ut ordinis nomen non tantum ad honorem, quantum ad igno- rium *id.*
miniam valeret. In C. Cassio, viro clarissimo & fortissimo, 97
cum is eo ipso tempore, primo istius anno, consul esset, tanta
improbitate usus est, ut, cum ejus uxor, fœmina primaria,
paternas haberet arationes in Leontino, frumentum omne in
decumas auferre jusserit. Hunc tu in hac causa testem, Ver-
res habebis: quoniam, judicem ne haberes, providisti.

Vos autem, judices, putare debetis, esse quiddam no- 98
bis inter nos commune atque conjunctum. multa sunt
imposita huic ordini munera, multi labores, multa peri-
cula, non solum legum ac judiciorum, sed etiam rumo-
rum ac temporum. Sic est hic ordo quasi propositus at- P.CLXIX
que editus in altum, ut ab omnibus ventis invidiæ circum-
flari posse videatur. In hac ſ tam misera & t iniqua con- ſ tam *non*
ditione vitæ, ne hoc quidem retinebimus, judices, ut ma- *habet*
gistratibus nostris in obtinendo jure nostro ne contemptissi- *Lamb.*
mi ac despectissimi esse videamur? t *alii* indigna.

XLII. THERMITANI miserunt, qui decumas eme- 99
rent agri sui. Magni sua putabant interesse, publice potius
quamvis magno emi, quam in aliquem istius emissarium
incidere. Appositus erat Venulejus quidam, qui emeret.
Is liceri non destitit. illi, quoad videbatur ferri aliquo mo-
do posse, contenderunt: postremo liceri destiterunt. addi-
citur Venulejo tritici modius VII millibus. Legatus Possi-
dorus renuntiat. Cum omnibus hoc intolerandum videre-
tur, tamen Venulejo dantur, ne accedat, tritici modii VI. v *alii*
præterea H-S CIↃ CIↃ v millia. ex quo facile apparet, quæ *delent*
merces decumani, quæ prætoris præda esse videatur. Ce- millia.
do

97. *Thermitani.*) Duo fuerunt oppida Siciliæ, quæ Thermæ dicuntur. Alterum est *Thermæ Himerenses*, nunc *Termini*, alterum Thermæ Selinuntiæ, nunc *Sciacca.* utrumque colonia Romanorum est, prius hic Cicero intelligit, de quo plura sunt alias notata. Incolæ *Thermæi* & *Thermitani*. Græv.

98. *Ima*

do Thermitanorum mihi litteras & testimonium. TABULÆ THERMITANORUM ET TESTIMONIUM.

100 98 Imacharenses jam omni frumento ablato, jam omnibus injuriis tuis exinanitos, 99 tributum facere, miseros ac perditos, coegisti: ut Apronio darent H-S xx. millia. Recita decretum de tributis, & publicum testimonium. SENATUS CONSULTUM DE TRIBUTO CONFERENDO TESTIMONIUM IMACHARENSIUM, Ennenses, cum decumæ venissent agri Ennensis x medimnum CIƆ CIƆ CIƆ CC, Apronio coacti sunt dare tritici modium y LXXIII. millia, & H-S III. millia. Quæso, attendite, quantus numerus frumenti cogatur ex omni agro decumano. nam per omnes civitates, quæ decumas debent, z percurrit oratio mea: & in hoc genere nunc, judices, versor, in quo non singillatim aratores eversis bonis omnibus sunt, sed publice decumanis lucra data sunt, ut aliquando ex eorum agris atque urbibus, expleri atque saturi, cum hoc cumulo quæstus decederent.

x medimnis *Manut.*

y XVIII. & *Grav.*

z præcurrit *vett. edd.*

P. B.

101 XLIII. 100 CALACTINIS quamobrem imperasti anno tertio, ut decumas agri sui, quas Calactæ dare consueverant, Amestrati M. Cæsio decumano darent, quod neque ante te prætorem illi fecerant, neque ipse hoc ita statueras antea per biennium? Theomnastus Syracusanus 1 in agrum Mutyensem cur abs te immissus est? qui aratores ita vexa-

98. *Imacharenses.*) Sic ex Victorio edidi pro Gruteriano *Acharenses*. Vide ad caput 18. *Gronov.*

99. *Tributum facere miseros &c.*) Habent istud Pall. & Nan. hactenus vulgatum, *ferre*, minus invidiosum est. *Grut*

100. *Calactinis.*) Obsequutus sum Ph. Cluverio sic emendanti lib. II. Siciliæ, pro *Calatinis*, & sic statim *Calactæ*, non *Calatæ*, ut XV.22. *Gronov.* Legendum est *Calactinis*, & paullo post *Calactæ*. Nam *Calate* sive Γαλατὶ est in mediteraneis Siciliæ, unde Plinio *Galatini*. Sed *Calacta* est littoralis urbs, ut ipsum nomen ostendit, καλὴ ἀκτὴ, uti vocatur Herodoto VI. postea dicta est Καλάκτα. Philip. Cluv. antiq. Sic. II. 4. *Grav.*

1. *In agrum Muticensem.*) *Mutyensem* putarem corrigendum, *Mutyenses*, enim, non *Muticenses*, & Plinius & Strabo vocant. *Hotom.* Vetus, *In agrum Mutiensem*. Nannius. Nannio & Hotomano suffragati sunt C. Stephanus, P. Manutius & Gruterus. Sed Victor. & Lamb. rectius cum vetustioribus *Muticensem*, aut potius *Mutycensem*. Urbs enim est Mutyca, Græcis Μύτυκα. nunc *Modica*, oppidum mediterraneum inter Pachynum & Siracusas. Incolæ Μυτυκαῖοι. Sane *Mutycenses* legi quoque apud Plin. III. 8. in omnibus MSS. auctor est Vi. eruditissimus P. Harduinus in notis politissimis ad Plinium. vid. & Cluv. Sic. antiq. II. 10. *Gravius.*

2. *Hera-*

vexavit, ut illi in alteras decumas, id quod in aliis quoque civitatibus ostendam, triticum emere necessario, propter inopiam cogerentur.

Jam vero ex Hyblensium pactionibus intelligetis, quæ pactæ sint cum decumano Cn. Sergio, sexies tantum, quam quantum satum sit, ablatum esse ab aratoribus. Recita sationes, & pactiones ex litteris publicis. Recita. PACTIONES HYBLENSIUM CUM VENERIO SERVO EX LITTERIS PUBLICIS. a Cognoscite item professiones sationum, & pactiones b Meneniorum cum Venerio servo. Recita ex litteris publicis. PROFESSIONES SATIONUM, ET PACTIONES c MENENIORUM CUM VENERIO SERVO EX LITTERIS PUBLICIS. Patiemini; judices, a sociis, ab aratoribus populi Romani, ab iis, qui vobis laborant, vobis serviunt, qui ita plebem Romanam ab sese ali volunt, ut sibi ac liberis suis tantum supersit, quo ipsi ali possunt; ab his, per summam injuriam, per d acerbissimas contumelias, plus aliquanto ablatum esse, quam natum sit? 102

a Cogn. item. alii delent.

b Menenior. Grav.

c MENENNOR. Grav.

b summas alii.

Sentio, Judices, moderandum mihi esse iam orationi meæ, fugiendamque vestram satietatem: non versabor in uno genere diutius, & ita cetera de oratione mea tollam, ut e tamen in causa relinquam. Audietis Agrigentinorum, fortissimorum virorum, diligentissimorumque querimonias: cognosceris, judices, Entellinorum summi laboris, summæque industriæ, dolorem & injurias: 2 Heracliensium, Gelensium, Solentinorum incommoda proferentur: Catinensium, locupletissimorum hominum, amicissimorumque agros vexatos ab Apronio cognoscetis: Tyndaritanam, nobilissimam civitatem, Cephaleditanam, Halenti- 103

e tamen alii non habent.

P.CLXX.

2. *Heracliensium, Gelensium, Solentinorum.*) Adhæsi heic Lambino, non temere suspicatus lectionem hanc ejus esse a codice Fabriciano. Vulgati, *Her. Incilensium, Ætnensium, Solentinorum.* At *Ætnensium* antea sane meminit Tullius, *Incilienses*que parum noti sunt; eorumque loco habent Pall. & *Ciliensium.* ceterum si Plinius lib. III. cap. 8. comparetur cum hac nomenclatura; dabit & accipiet lucem. *Grut.* Nisi justior ratio compellat nos adhærere Cluverio cogitanti *Ancyliensium* ex loco Diodori; etsi mihi quidem ea omnia tanti non videantur, ut non credam nominatos hic ab Cicerone *Alicyenses*; vel *Halicyenses*, ut alibi vocat in hac ipsa oratione, de quibus etiam collegit multa idem Cluverius lib. II. pag. 380. quum pag. 373. in sequentibus correxisset *Cephalæditanam, Haluntinam, Enguinam... letinis... Cetarinos, Anchyrinos* vel *ac Scherinos.* Gronov.

3. Leti-

f alii decumanorum. lentinam, Apolloniensem, Eggynam; Capitinam, perditas esse hac iniquitate f decumarum intelligetis: Murgentinis, Assorinis, Elorinis, Ennensibus, 3 Letinis, nihil omnino relictum: Citarinos, Acherinos, parvarum civitatum homines, omnino abjectos esse ac perditos: omnes denique agros decumanos per triennium populo Romano ex parte decuma, C. Verri ex omni reliquo vectigales fuisse: & plerisque aratoribus nihil omnino superfuisse: g si cui quid h aut remissum, aut relictum sit, id fuisse tantum, quantum ex eo, quo istius avaritia contenta fuit, redundarit.

g quibus si *Lamb.* quibus quod rum aut *alii.*

h tum aut *MS.*

104 XLIV. Duarum mihi civitatum reliquos feci agros, judices, fere optimos ac nobilissimos, i Ætnensem, & Leontinum. Horum agrorum ego missos faciam quæstus triennii: unum annum eligam, quo facilius id, quod institui, explicare possim. Sumam annum tertium, quod & recentissimus est, & ab isto ita administratus, ut, cum se certe decessurum videret, non laboraret, si aratorem nullum in Sicilia omnino esset relicturus. Agri Ætnensis, & Leontini decumas agemus. Attendite, judices, diligenter. agri sunt feraces: annus tertius: decumanus Apronius.

i alii Ætnensium & Leontinum.

105 De Ætnensibus perpauca dicam. dixerunt enim ipsi priore actione publice: memoria tenetis, Artemidorum Ætnensem, legationis ejus principem, publice dicere, Apronium venisse Ætnam cum Veneriis: vocasse ad se magistratum: imperasse, ut in foro sibi medio lecti sternerentur: quotidie solitum esse non modo in publico, sed etiam de publico convivari: cum in eis conviviis symphonia caneret, maximisque poculis ministraretur, 4 retinere solitum esse aratores, atque ab iis non modo per injuriam, sed etiam per contumeliam, tantum exprimi frumenti, quantum Apronius imperasset.

P. B.

106 Audistis hæc, judices, quæ nunc ego omnia prætereo ac relin-

3. *Letinis.*) Nulli sunt in Sicilia *Letini*; nemo sane illorum meminit. Itaque Ortelius, & Cluverius dudum conjecerunt legendum esse *Ietini*. Nam quamvis apud Plin. III, 8. Ietenses dicantur. In nummis tamen vocantur Ἰεταῖνοι, & a Diodoro Siculo in eclogis Ἰετῖνοι, ut Cl. Harduinus ad Plinium docuit. *Gravius.*

4. *Retinere solitum esse aratores.*) Lambini editio, *retineri solitos esse*, si ab Fabr. laudem, sed tamen fere suspicor, *solitum esse*, ortum e lineis præcedentibus sane, quamvis absit, nihil desideres tamen. *Grut.*

5. *Nihil*

relinquo. Nihil de luxuria Apronii loquor, 5 nihil de insolentia, nihil de singulari nequitia ac turpitudine: tantum de quæstu, ac lucro dicam unius agri, & unius anni, quo facilius vos conjecturam de triennio & de tota Sicilia facere possitis. Sed mihi Ætnensium brevis est oratio. ipsi enim venerunt: ipsi publicas litteras deportarunt. docuerunt vos, quid lucelli fecerit homo non malus, familiaris prætoris, Apronius. id, quæso, ex ipsorum testimonio cognoscite. Recita testimonium Ætnensium. TESTIMONIUM ÆTNENSIUM.

XLV. QUID AIS? dic, dic, quæso, clarius, ut populus Romanus de suis vectigalibus, de suis aratoribus, de suis sociis atque amicis audiat. L. k MEDIMNUM, L. H-S l MILLIA. Per deos immortales! unus ager uno anno ccc millia modium tritici; & præterea H-S L. millia, lucri dat Apronio? tantone minoris decumæ venierunt, quam fuerunt; an, cum satis magno venissent, hic tantus tamen frumenti pecuniæq; numerus ab aratoribus per vim ablatus est? utrum enim horum dixeris, in eo culpa & crimen hærebit.

k alii MEDIMNA. *l iid. delent.* MILLIA

107 Nam illud quidem non dices, quod utinam dicas, ad Apronium non pervenisse tantum. Ita te non modo publicis tenebo, sed etiam privatis aratorum pactionibus, ac litteris: ut intelligas, non te diligentiorem in faciendis furtis fuisse, quam me in deprehendendis. Hoc tu feres? hoc quisquam defendet? hoc hi, si aliter de te statuere voluerint, sustinebunt? Uno adventu, ex uno agro, Q. Apronium, præter eam, quam dixi, pecuniam numeratam, ccc millia modium tritici lucri nomine sustulisse? P.CLXXI

108 Quid? hoc Ætnenses soli dicunt? immo etiam Centuripini, qui agri Ætnensis multo maximam partem possident: quorum legatis, hominibus nobilissimis, Androni & Arthemoni, senatus ea mandata dedit, quæ publice ad civitatem ipsorum pertinebant, de iis injuriis, quas cives Centuripini non in suis, sed in aliorum finibus acceperunt, senatus & populus Centuripinus legatos noluit mittere: ipsi aratores Centuripini, qui numerus est in Sicilia maximus m hominum honestissimorum, & locupletissimorum, tres legatos, cives suos, delegerunt: ut eorum testimonio non unius agri, sed prope totius Siciliæ calamitates cognosceretis.

m hominum alii non habent.

5. *Nihil de insolentia.*) In vetere libro additum est, *nihil de permissa ab isto licentia*, post verbum *insolentia*. Ursinus.

6. *In*

teris. Arant enim tota Sicilia fere Centuripini. & hoc in te graviores certioresque testes sunt, quod ceteræ civitates suis solum incommodis commoventur: Centuripini, quod [6] in omnium fere finibus habent possessiones, etiam ceterarum civitatum damna ac detrimenta senserunt.

n *Vict.* consig. mea diligentia. Pensum. o *omnes alii omittunt* judices.

109 XLVI. VERUM, ut dixi, ratio certa est Ætnensium, & publicis & privatis litteris n consignata. 7 meæ diligentiæ pensum magis in Leontino agro est exigendum, propter hanc causam, quod ipsi Leontini publice non sane me multum adjuverunt. neque enim eos, isto prætore, hæ decumanorum injuriæ læserunt potius etiam, o judices, adjuverunt. Mirum fortasse hoc vobis aut incredibile videatur, in tantis aratorum incommodis, Leontinos, qui principes rei frumentariæ fuerunt, expertes incommodorum atque injuriarum fuisse. hoc causæ est, judices, quod in agro Leontino, præter unam Mnasistrati familiam, glebam Leontinorum possidet nemo. Itaque Mnasistrati, hominis honestissimi atque optimi viri testimonium, judices, audietis. ceteros Leontinos, quibus non modo Apronius in agris, sed ne tempestas quidem ulla nocere potuit, exspectare nolite. etenim non modo incommodi nihil ceperunt: sed etiam in Apronianis illis rapinis in quæstu sunt compendioque versati.

P. B.

110 Quapropter, quoniam me Leontina civitas, atque legatio, propter eam, quam dixi, causam, defecit: mihimet ineunda ratio & via reperiunda est, qua ad Apronii quæstum, sive adeo, qua ad istius ingentem immanem-

que

6. *In omnibus fere finibus,*) Ut antea, *in aliorum finibus*: sicque Nan. mss. nam vulgo, *in omnibus*; quod nec Hotomano satisfaciebat. *Grut.*

7. *Mea diligentia pensum magis.*) Hunc locum in libris & vulgatis & manuscriptis & vitiosa interpunctione, & casus mutatione depravatum, emendata interpunctione, & generandi casu facto ex ablativo, correxi. *mea autem diligentia pensum*, id est, meæ diligentiæ partes, & munus, & quasi opus. *Lambinus.* Conjecturam Lambini nullo librorum præsidio subnixam in contextum posuit Gruterus. nec possum damnare. Nam ratio hujus emendarionis certa est, quam nullæ convellent cavilationes unquam. Dixerat enim Ætnensium rarionem certam esse, & publicis & privaris litteris consignatam, non Ciceronis diligenria, sed suorum scribarum in publicis monumenris urbis, & parrum familias in suis tabulis. Ideoque de his nihil se dicturum ait. Sed Leonrinos noluisse illum in indagandis furris Verris multum juvare, ideoque suam diligenriam in pervestigandis furtis, quæ apud Leontinos facta sunr, inprimis requiri. *Gravius.*

8. *Si*

que prædam possim pervenire. Agri Leontini decumæ anno tertio venierunt tritici medimnum XXXVI; hoc est, tritici modium CCXVI. magno, judices, magno. neque enim hoc possum negare. itaque necesse est aut damnum, aut certe non magnum lucrum fecisse decumanum. hoc enim solet usu venire iis, qui magno redemerunt.

111 Quid, si ostendo, in hac una emptione lucri fieri tritici modium C? quid, si CC? quid, si CCC? quid, si CCCC millia? dubitatis etiam, cui ista tanta præda quæsita sit? Iniquum me esse quispiam dicet, qui ex lucri magnitudine
conjecturam p faciam furti atque prædæ. Quid, si doceo, judices, eos, qui CCCC millia modium lucri faciunt, p capiam Grav.
damnum facturos fuisse, 8 si tua iniquitas, si tui ex cohorte recuperatores non intercederent? num quis poterit in tanto lucro, tantaque iniquitate dubitare, quin propter improbitatem tam q magnos quæstus feceris? propter magnitudinem quæstus improbus esse volueris? q alii magni quæstus.

112 XLVII. QUOMODO igitur hoc assequar, judices, ut sciam quantum lucri factum sit? non ex Apronii tabulis, quas ego cum conquirerem, non inveni: & cum in jus ipsum eduxi, expressi, ut conficere tabulas se negaret. Si mentiebatur: quamobrem removebat, si hæ tabulæ nihil
tibi erant obfuturæ? Si omnino r nullas confecerat litteras: P. CLXX. II.
ne id quidem satis significabat, illum non suum negotium r nullus MS. & vett. edd.
gessisse. ea est enim ratio s decumanorum, ut sine plurimis litteris confici non possit. singula enim nomina aratorum, & cum singulis pactiones decumanorum, litteris persequi & conficere necesse est. s alii decumarum.
Jugera professi sunt aratores omnes imperio, atque instituto tuo: non opinor quemquam minus esse professum, quam, quantum arasset, cum tot cruces, tot t supplicia, tot ex cohorte recuperatores proponerentur. t ita MSS. alii judicia.
In jugero agri Leontini medimnum fere tritici seritur, 9 perpetua atque æquabili satione. ager v efficit, v reficit Manut.

cum

8. *Si tua iniquitas, si tui ex cohorte recuperat.*) Haud aliter Nan. cod. nam vulgata varie mutata pro ingenio correctorum. Vetustior, *si tua iniquitas sit, ut ex cohorte, &c.* sicque Victoriana. nam Hotom. *si ut tua iniquitas fuit, tui ex coh. &c.* Verum longius hæc abit a prima, cui accedunt Pall. & vestigia retinent emendationis nostræ. ejusdem libri fide mox mutavi *iniquitatem* in *improbitatem*. Grut.

9. *Perpetua atque æquabili satione.*) *Perpetua atque æquali satione*, id est hanc serendi rationem, nempe ut medimnum tritici in jugero seratur, semper & singulis annis omnes Leontini tenent. *Grav.*

10. Ni-

cum octavo bene ut agatur: verum, ut omnes dii adjuvent, cum decumo. quod si quando accidit, tum fit, ut tantum decumæ sit, quantum severis: hoc est, ut, quot jugera sunt sata, totidem medimna decumæ debeantur.

113 Hoc cum ita esset: primum illud dico, pluribus millibus
[x modium MS.] x medimnum venisse decumas agri Leontini, quam quot
millia jugerum sata erant in agro Leontino. Quod si fieri
[y jugere edd. vett.] non poterat, ut plus quam decem medimna ex y jugero
ararent: medimnum autem ex jugere decumano dari poterat, cum ager, id quod perraro evenit, cum decumo extulisset: quæ erat ratio decumani, si quidem decumæ ac non bona venibant aratorum, ut pluribus aliquanto medimnis decumas emeret, quam jugera erant sata? In Leontino jugerum subscriptio ac professio non est plus xxx
[z alii non habent millium.] z millium.

XLVIII. Decumæ xxxvi medimnis venierunt. Erravit, an potius insanivit Apronius? immo tum insanisset, si aratoribus, quod deberent, licitum esset; & non, quod
114 Apronius imperasset, necesse fuisset dare. Si ostendo, minus tribus medimnis in jugerum [10] neminem dedisse decu-
[a decumo Grav.] mæ: concedes, opinor, ut cum a decumano fructus ara-
P. B. tionis perceptus sit, neminem minus tribus decumis dedisse. Atqui hoc in beneficii loco petitum est ab Apronio, [11] ut in jugera singula ternis medimnis decidere liceret. Nam cum a multis quaterna, etiam quina, exigerentur: multis autem non modo granum nullum, sed ne paleæ quidem ex omni fructu, atque ex annuo labore relinquerentur: tum aratores Centuripini, qui numerus in agro Leontino maximus est, unum in locum convenerunt: hominem suæ civitatis in primis honestum ac nobilem, Andronem Centuripinum, legarunt ad Apronium, eundem, quem hoc tempore ad hoc judicium, legatum, & testem Centuripina civitas misit: ut is apud eum causam aratorum ageret, ab eoque peteret, ut ab aratoribus Centuripinis ne

10. *Neminem dedisse decuma.*) Legendum videtur, *decumarum nomine*. quamquam hæc lectio vulgata, quam & veteres codices comprobant, ferri potest. Paullo post autem, *ut cum decumo*, edendum curavi, ut habent omnes libri veteres, rejecta lectione vulgata, *cum decumano*. ut *cum decumo autem*, id est, hoc posito, agrum extulisse cum decuma parte, *Lambin.*

11, *Ut in jugera singula.*) Vocula *in* recepta fuit primitus a Manutio & Lambino de conjectura Hotomani. eam ego admisi, quod conspiceretur in Pal. pr. essetque in sec. *uti jugera &c.* Grut.

12. *Sunt*

ne amplius in jugera singula quam terna medimna exigeret.

Hoc vix ab Apronio in summo beneficio, pro iis, qui 115
etiam tum incolumes erant, impetratum est. id cum impetrabatur, hoc videlicet impetrabatur, ut pro singulis decumis ternas decumas dare liceret. Quod si tua res non ageretur, a te potius postularent, ne amplius, quam singulas, quam ab Apronio, ut ne plus, quam ternas decumas darent. Nunc, ut hoc tempore ea, quæ regie, seu potius tyrannice, statuit in aratores Apronius, prætermittam: neque eos appellem, a quibus omne frumentum eripuit, & quibus nihil non modo de fructu, sed ne de bonis quidem suis reliqui fecit: ex his ternis medimnis (quod beneficii gratiæque causa concessit). quid lucri fiat, cognoscite.

XLIX. PROFESSIO est agri Leontini ad b jugerum 116
xxx millia. Hæc sunt ad tritici c medimnum xc, id est, tritici modium DXL d millia. deductis tritici modium CCXVI millibus, quanti decumæ venierunt, reliqua sunt tritici CCCXXIV millia. adde totius summæ DXL millium modium tres quinquagesimas, id est tritici modium XXXII millia CCCC. ab omnibus enim ternæ præterea quinquagesimæ exigebantur. 12 Sunt hæc jam ad CCCLVI millia, CCCC modium tritici. At ego CCCC millia lucri facta esse dixeram. non enim duco in hac ratione, eos, quibus ternis medimnis non est licitum decidere. Verum, ut hac ipsa ratione summam mei promissi compleam, 13 ad singula medimnum

b *alii* jugera xxx

c *alii* medimna.

P. CLXXIII

d *alii delent* millia *& ita in seqq.*

multi

12. *Sunt hæc jam ad* H-S CCCXL. *mod. tritici.*) Ita & Veneti & alii libri, sed quis hic H-S locus? Verum a numeris abstinendæ manus, ac istorum supputatio relinquenda studioso lectori. Sine enim vel exemplaribus veteribus & incorruptis, vel doctorum virorum communicato studio, atque collata opera restitui non possunt. *Camerar.*

13. *Ad singula medimnum multi* H-S *duo.*) Temere nimis Gruterus contra libros admisit conjecturam Hotomani, cum nunquam subaudiatur *millia*, in quo toties lapsus est Hotomanus in hac oratione, & alios decepit: multo minus in sequentibus legendum cum eodem Hotomano, *singula nummum*, quod itidem recepit Gruterus, exemplo pessimo. Nam *singula nummum* Latinum non est, pro singula millia nummum. Franc. prim. *in singulos nummos*. Fefellit Hotomanum cum sestertia duo legit pro duobus millibus nummum sestertium, ad *duo* credidit subaudiri *millia*. Sed hunc errorem diu explosit Gronovius, ut supra notabamus. Restituendum igitur hic, ut habetur in omnibus melioribus editionibus,

multi H-S duo, multi H-S quinque accessionis cogebantur dare: qui minimum, singula nummum. hoc minimum ut sequamur, quoniam xc medimnum millia duximus, accedant eo novo pessimoque exemplo H-S xc millia.

117 Hic mihi etiam dicere audebit, magno se decumas vendidisse, cum ex eodem agro, dimidio e plus ipse abstulerit, quam populo Romano miserit? ccvi modium millibus decumas agri Leontini vendidisti: si ex lege, magno: si, ut lex esset libido tua, parvo: si, ut, quæ dimidiæ essent, decumæ vocarentur; parvo vendidisti. multo enim pluris fructus annui Siciliæ venire potuerunt, si id te senatus aut populus Romanus facere voluisset. etenim sæpe decumæ tanti venierunt, cum lege Hieronica venirent, quanti nunc lege Verrea venierunt. Cedo mihi 14 C. Norbani decumas venditas. C. NORBANI DECUMÆ VENDITÆ AGRI LEONTINI. f Atqui tum neque judicium de modo jugerum dabatur: neque enim erat Artemidorus Cornelius recuperator: neque ab aratore magistratus Siculus tantum exigebat, quantum decumanus ediderat: nec beneficium petebatur a decumano, ut in jugera singula ternis medimnis decidere liceret: nec nummorum accessionem cogebatur arator dare, nec ternas quinquagesimas frumenti addere: & tamen populo Romano magnus frumenti numerus mittebatur.

e *alii* plus abst.

f *alii* Atque.

118 L. QUID VERO istæ sibi quinquagesimæ, quid porro nummorum accessiones volunt? quo id jure, atque adeo, quo id potius ore fecisti? nummos dabat arator. quomodo? aut unde? qui, si largissimus esse vellet, cumulatiore mensura uteretur, ut antea solebant facere in decumis, cum æqua lege & conditiones venibant. Is nummum dabat. Unde? de frumento? quasi habuisset, te prætore, quod venderet. De vivo igitur erat aliquid resecandum, ut esset, unde Apronio ad illos fructus arationum hoc corollarium nummorum adderetur. Jam id porro utrum libentes an inviti dabant? libentes? amabant, credo,

P. B.

medimna singula & singulos nummos, in præcedentibus *H-S duo*, sunt sestertii duo. *Gravius*.

14. *C. Norbani decuma vendita.*) *C.* hic *Norbanus*, qui Prætor Siciliam provinciam obtinuit, in aureo nummo descriptus est cum titulo C. NORBANUS PR. S.C. Ab eodem cusus argenteus etiam denarius reperitur, in cujus altera parte, ad indicandam Siciliensem hanc Præturam. *fasces*, *spica*, & *navis prora* signata sunt. *Ursinus*.

15. *Vil.*

credo, Apronium. inviti? quare; nisi vi & malo, co- g H-S faciebat Grav.
gebantur? Jam iste, homo amentissimus, in vendundis
decumis g nummorum faciebat accessiones ad singulas de-
cumas: neque multum; bina aut terna millia addebat: fiunt
per triennium H-S fortasse 15 millia. Hoc neque exem-
plo cujusquam neque ullo jure fecit: neque eam pecu-
niam retulit: neque hoc parvum crimen quemadmodum
defensurus sit, homo quisquam umquam excogitavit.

Quod cum ita sit; audes dicere, te magno decumas ven- 119
didisse, cum sit perspicuum, te bona, fortunasque arato-
rum, non populi Romani, sed tui quæstus causa, vendi-
disse? Ut, si h quis [15] villicus i ex eo fundo, [16] qui H-S h qui MS.
dena meritasset, excisis arboribus ac venditis, demptis te- i ex eo fundo non est in MS.
gulis, instrumento, pecore abalienato, domino xx millia
nummum pro x miserit: sibi alia præterea centum confecerit:
primo dominus, ignarus incommodi sui, gaudeat, villico-
que delectetur, quod tanto sibi plus mercedis ex fundo re-
fectum sit: deinde, cum audierit, eas res, quibus fundi fru-
ctus & cultura continetur, amotas & venditas, summo sup-
plicio villicum afficiat, & secum male actum putet: [17] item
populus Romanus, cum audit, pluris decumas vendidisse C. p. CLXXIV
Verrem, quam innocentissimum hominem, cui iste successit,
C. Sacerdotem; putat se bonum in arationibus fructibusque
suis habuisse custodem ac villicum. cum senserit, istum omne
instrumentum aratorum, omnia subsidia vectigalium vendi-
disse, omnem spem posteritatis avaritia sua sustulisse, aratio-
nes & agros vectigales vastasse atque exinanisse, ipsum maxi-
mos quæstus, prædasque fecisse, intelliget secum actum esse
pessime; istum autem summo supplicio dignum existimabit.

LI. UNDE ergo hoc intelligi potest? ex hoc maxime;
quod ager decumanus provinciæ Siciliæ propter istius ava- 120
ritiam desertus est. neque id solum k accidit, uti minus k alii aiunt est
multis jugis ararent, si qui in agris remanserunt; sed etiam,
ut permulti locupletes homines, magni & navi aratores,
agros

15. *Villicus ex eo fundo, qui H S. dena meritasset.*) Plautus quidem similiter in Pseudolo, *Quid meret machara.* Sed nescio tamen quo pacto hæc figura alienior videtur; magisque placet Vetera lectio hæc: *Villicus ex fundo, cui H-S dena merces esset.* Camerar.

16. *Qui H-S dena meritasset.*) Ita Pall. nam ed. vet. *mercasset.* Victoriana, *cui H-S dena merces esset*, quod & in exemplari Nanniano: secutique sunt Manutiani posteriores. *Grut.*

17. *Item populus.*) Vetus liber, *ita populus Romanus.* Ursin.

 18. *La-*

agros [18] lætos ac fertiles desererent, totasque arationes derelinquerent. Id adeo sciri facillime potest ex litteris publicis civitatum, propterea quod lege Hieronica numerus aratorum quotannis apud magistratus publice subscribitur. Recita tandem, quot acceperit aratores agri Leontini Verres. OCTOGINTA TRES. quot anno tertio profiteantur. TRIGINTA DUO. Unum & quinquaginta aratores ita video dejectos, ut his ne vicarii quidem successerint. Quot aratores, adveniente te, fuerunt agri [l] Mutyensis? videamus ex litteris publicis. CENTUM OCTOGINTA OCTO. Quid? anno tertio? CENTUM ET UNUS. Octoginta septem aratores unus ager istius injuria desiderat: atque adeo nostra respublica, quoniam illa populi Romani vectigalia sunt, hunc tot patrumfamilias numerum desiderat, & [m] reposcit. Ager Herbitensis primo anno habuit aratores ducentos quinquaginta septem, tertio centum viginti. hinc centum triginta septem patresfamilias extorres profugerunt. Agyrinensis ager, quorum hominum! quam honestorum! quam [n] locupletum! ducentos quinquaginta aratores habuit primo anno præturæ tuæ. Quid tertio anno? octoginta, quemadmodum legatos Aygrinenses recitare ex publicis litteris audistis.

l Mutyeensis *Grav.*
m te pòscit *Gul.* P. B.
n locupletium *Grav.*

121 LII. PRO DII immortales! si ex provincia tota centum septuaginta ejecisses, possesne, severis judicibus, salvus esse? Unus ager Agyrinensis centum septuaginta aratoribus inanior cum sit, vos conjecturam totius provinciæ non facietis? Atque hoc peræque in omni agro decumano reperietis: quibus aliquid tamen reliqui fuerit ex magno patrimonio, eos in agris minore instrumento, [19] minus multis jugis, remansisse, quod metuebant, si recessissent, ne reliquas fortunas omnes amitterent: quibus autem iste nihil reliqui, quod perderent, fecerat, eos plane non solum ex agris, verum ex civitatibus suis profugisse. Illi ipsi, qui remanserant, vix decuma pars aratorum, relicturi agros omnes erant, nisi ad eos Metellus Roma litteras misisset, se decumas lege Hieronica venditurum; & nisi

18. *Latos & fertiles desererent.*) Admisi hanc scripturam quorundam librorum, quod magis placuisset Gulielmio quam altera, *latos*; annotassetque vocem eam domesticam de agris notæ optimæ & fœcundis, *Grut.*

19. *Minus multis jugis remansisse.*) Vulgati amplius, *jugis minores remans.* Sed ea vox abest Fabr. & Nan. & tantum turbat. *Idem.*

20. *Hac*

nisi ab iis hoc petivisset, ut sererent quam plurimum: quod o sua alii
illi semper o sui causa fecerant, cum eos nemo rogaret,
quamdiu intelligebant, sese sibi, & populo Romano, non
Verri & Apronio serere, impendere, laborare. Jam ve- 122
ro, p judices, si Siculorum fortunas negligitis: si, quem- p alii o-
admodum socii populi Romani a magistratibus nostris tra- mittunt
ctentur, non laboratis: at vos communem populi Roma- judices.
ni causam suscipite atque defendite. Ejectos aratores esse
dico: agros vectigales vexatos atque exinanitos a Verre:
populatam vexatamque provinciam: [20] hæc omnia do- q civita-
ceo litteris q civitatum, & privatis primariorum virorum tum alii
testimoniis. non habent.

LIII. QUID VULTIS amplius? num expectatis, dum
L. Metellus is, qui multos in istum testes imperio & pote-
state deterruit, idem absens de istius scelere, improbitate, P.CLXXV
audacia testimonium dicat? non opinor. At is optime,
qui successit isti, potuit cognoscere. Ita est: verum ami-
citia impeditur. At debet nos certiores facere, quo pacto
se habeat provincia.

Debet: verumtamen non cogitur. Num quis in Verrem 123
L. Metelli testimonium requirit? nemo. num quis postu-
lat? non opinor. Quid si testimonio L. Metelli ac litteris
hæc omnia vera esse docebo? quid dicetis? utrum Metel-
lum falsum scribere? an amicum lædendi esse cupidum?
an prætorem, quemadmodum provincia r affecta sit, ne- r afflicta
scire? Recita litteras L. Metelli, quas ad Cn. Pompejum, MS.Nan.
& M. Crassum consules, quas ad M. Mummium præto-
rem, quas ad quæstores urbis misit. EPISTOLA L. ME-
TELLI. DECUMAS FRUMENTI LEGE HIERO-
NICA VENDIDI. Cum scribit, se lege Hieronica ven-
didisse, quid scribit? ita se vendidisse, ut omnes, præter
Verrem. cum scribit, se lege Hieronica vendidisse, quid
scribit? se per istum erepta Siculis majorum nostrorum s dicit
beneficia, jus ipsorum, conditionem societatis, amicitiæ, dein
fœderum reddidisse. s dicit, quanti cujusque agri decu- quanti
mas vendiderit. deinde quid scribit? MS.

Recita de epistola reliqua. [21] SUMMA VI DATA EST 124
OPE-

20. *Hac omnia doceo civitatum & privatis primariorum virorum testimoniis.*) Videtur aliquid deesse ad sententiæ ornatum, quod ex vetere libro addi potest, si legatur: *Hac omnia doceo literis publicis honestissimarum civitatum, & privatis, &c.* Ursin.

21. *Summa vi data est a me opera.*) Addidi syllabam vi ex mss.

Nan-

OPERA A ME, UT QUAM PLURIMO DECUMAS VENDEREM. Cur igitur, Metelle, non ita magno vendidisti? quia desertas arationes, inanes agros, provinciam miseram perditamque offendi. Quid? id ipsum, quod satum est, qua ratione quisquam, qui sereret, inventus est? Recita litteras. LITTERÆ. Ait se misisse, & t præsentem confirmasse, suam interposuisse auctoritatem. [22] tantum quod aratoribus Metellus obsides non dedit, se v nulla in re Verri similem futurum. At quid est tandem, in quo se laborasse dicat? Recita, UT ARATORES, QUI RELIQUI ERANT, QUAMPLURIMUM SERERENT. Qui reliqui? quid hoc est? reliqui? quo ex bello? qua ex vastitate? quænam in Sicilia tanta clades, aut quod bellum tam diuturnum, tam calamitosum, te prætore, versatum est, ut is, qui tibi successerit, reliquos aratores collegisse & recreasse videatur?

t *ita Hot. in aliis deest* præsent.

r. B.

v ulla *alii.*

125 LIV. CUM BELLIS Carthaginiensibus Sicilia vexata est, & post x nostra patrumque y memoria, cum bis in ea provincia magnæ fugitivorum copiæ versatæ sint, tamen aratorum [23] interitio facta nulla est. tum, semente prohibita, aut messe amissa, fructus annuus interibat: tamen incolumis numerus manebat dominorum, atque aratorum. tum, qui M. Levinio, aut P. Rupilio, aut M. Aquillio, prætoribus in eam provinciam successerant, aratores reliquos non colligebant. Tantone plus Verres cum Apronio provinciæ Siciliæ calamitatis importavit, quam aut

x nostram *alii.*

y memoriam *iid.*

Nannii. Ita Orat. præcedente: *Hominem summa vi retinere capit.* Terent. Adelph. *Summa vi defendam hanc.* Grut.

22. *Tantum non aratoribus Met. obs. non dedit.*) Ita Victorii editio & liber Nannii, aliæ, *tantum quod arat Met. obs. non dedit:* quod habent item Palatini. quam bene nescio: receperunt tamen Lambinus. Aldus Nepos, alii, *Grut.* Et nos ut hoc postremum haberemus pro vere Tulliano, coegerunt paterna ad Livium XXXIII, 5. *Gronov. Tantum quod* apud Suetonium & Ciceronem quid notaret, non intellexit Hotomanus. Est enim *tantum quod* Latinis, quod aliter dicunt *commodum, vix. ut tantum quod pueritiam egresso*, cum vix, aut commodum pigritiam esset egressus. vide quæ notavi ad Luciani pseudosophistam. Recte quoque J. Fr. Gronovius ad Liv. XXXIII, 5. vindicavit hoc loco veterum librorum scriptorum, *tantum quod aratoribus Metellus obsides non dedit.* pro non longe abest, quin dederit obsides. propemodum dedit. vide ejus notas. *Gravius.*

23. *Interitio,*) Sic Pall. sic Nan. probatque Victorius lib. III. Variar. Lect. cap. 2. antea erat *internicio.* Grut.

24. *Jugu-*

aut Hasdrubal cum Pœnorum exercitu, aut Athenio cum fugitivorum maximis copiis, ut temporibus illis simulatque hostis superatus esset, ager araretur omnis, neque aratori prætor per litteras supplicaret, neque eum præsens oraret, ut quam plurimum sereret: nunc autem, ne post abitum quidem hujus importunissimæ pestis, quisquam reperiretur, qui sua voluntate araret? pauci essent reliqui, qui L. Metelli auctoritate in agros atque ad suum larem familiarem redirent?

His te litteris, homo audacissime atque amentissime, 126
24 jugulatum esse non sentis? non vides, cum is, qui tibi successit, aratores reliquos appellet, 25 hoc eum diserte scribere, reliquos hos esse, non ex bello, neque ex aliqua hujusmodi calamitate, sed ex tuo scelere, importunitate, P. CLXXVI.
avaritia, crudelitate? Recita cetera. TAMEN PRO EO, UT TEMPORIS DIFFICULTAS ARATORUMQUE PÆNURIA TULIT. Aratorum, inquit, pænuria. Si ego accusator toties de re eadem dicerem, vererer, ne animos vestros offenderem, judices. Clamat Metellus: NISI LITTERAS MISISSEM. non est satis. NISI PRÆSENS CONFIRMASSEM. ne id quidem satis est. RELIQUOS, inquit, ARATORES. reliquos? prope lugubri verbo calamitatem provinciæ Siciliæ significat. addit, ARATORUM PÆNURIA.

LV. EXSPECTATE etiam, z judices, a exspectate, si potestis, 127
auctoritatem accusationis meæ. dico aratores istius avaritia ejectos: scribit Metellus, reliquos ab se esse confirmatos. dico agros relictos, arationesque desertas esse: scribit Metellus aratorum esse pænuriam. hoc cum scribit, illud ostendit, dejectos, ejectos, fortunis omnibus expulsos esse populi Romani socios atque amicos: quibus si qua calamitas propter istum, salvis vectigalibus nostris, accidisset, animadvertere in eum vos oportebat: præsertim cum ea lege judicaretis, quæ sociorum causa esset constituta. cum vero

z *aliis edd. deest* judices.
a *aliis delent* exspectate.

24. *Jugulatum non sentis.*) Vetus liber, *jugulatum esse non sentit.* Ursinus.

25. *Hoc eum diserte scribere.*) Græci διαῤῥήδην, ἐναργῶς, id est, plane, aperte, dilucide, definite, nominatim. Livius Decadis IV. libro VI. *Tum decretum Phaneas, in quo id diserte scriptum erat, ostendit.* Et lib. V. *Alteram ex duabus conditionibus, quæ modo diserte a Quinctio data sunt, legit* Plautus in Amphitryone:
Satin' hoc plane, satin' diserte here nunc videor tibi locutus esse? Hotom.

b *alii* diminuta. c interiit *vet. ed.* d vestra resp. *vett. edd.*

vero, perditis profligatisque sociis, vectigalia populi Romani sint b deminuta; res frumentaria, commeatus, copiae, salus urbis atque exercituum nostrorum in posteritatem istius avaritia c interierit: saltem commoda d populi Romani respicite, si sociis fidelissimis prospicere non laboratis.

128 Atque, ut intelligatis, ab isto, prae lucro, praedaque praesenti, nec vectigalium, nec posteritatis habitam esse rationem: cognoscite, quid ad extremum scribat Metellus. IN RELIQUUM TEMPUS VECTIGALIBUS PROSPEXI. In reliquum tempus ait se vectigalibus prospexisse. non scriberet, se vectigalibus prospexisse, nisi hoc vellet ostendere, te vectigalia perdidisse. Quid enim erat, P. E. quod vectigalibus prospiceret Metellus in decumis & in tota re frumentaria, si iste non vectigalia populi Romani suo quaestu pervertisset? Atque ipse Metellus, qui vectigalibus prospicit, qui reliquos aratores colligit, quid assequitur, nisi hoc, ut arent, si quid possunt, quibus aratrum saltem aliquod satelles istius Apronius reliquum fecit; qui tamen in agris spe, atque exspectatione Metelli remanserunt? Quid ceteri Siculi? quid ille maximus numerus aratorum, qui non modo ex agris e ejecti sunt, sed etiam ex civitatibus suis, ex provincia, denique bonis fortunisque omnibus ereptis, profugerunt? qua ratione ii revocabuntur? quot praetorum innocentia sapientiaque opus est, ut illa aratorum multitudo aliquando in suis agris ac sedibus collocetur?

e *alii* rejecti.

129 LVI. AC, NE miremini tantam multitudinem profuisse, quantam ex litteris publicis, aratorumque professionibus cognovistis: scitote, tantam acerbitatem istius, tantum scelus in aratores fuisse (incredibile dictu est, judices: sed & factum, & tota Sicilia pervulgatum) ut homines, propter injurias, licentiam decumanorum, mortem sibi ipsi consciverint. Centuripinum Dioclem, hominem locupletem, suspendisse se constat, quo die sit ei nuntiatum, Apronium decumas redemisse. Dyrrachinum, primum civitatis, eadem ratione mortem oppetisse dixit apud vos homo nobilissimus, Archonidas Elorinus, cum audisset tantum decumanum professum esse ex edicto istius sibi deberi, quantum ille bonis suis omnibus efficere non posset. Haec tu, tametsi omnium hominum dissolutissimus crudelissimusque semper fuisti, tamen numquam perpeterere, propterea quod illi gemitus, luctusque pro-

vinciae

vinciæ ad tui capitis periculum pertinebant: non, inquam, perpeterere, ut homines injuriæ tuæ remedium morte ac suspendio quærerent, nisi ea res ad quæstum & ad præ- P.CLXXXVII
dam tuam pertineret.

Quid? illud perpeterere? attendite, judices; omnibus 130
enim nervis mihi [f] connitendum est, atque in hoc laboran- f ita MS.
dum, ut omnes intelligant, quam improbam, quam ma- alii con-
nifestam, [26] quam confessam rem pecunia redimere conentur. tendendum.
Grave crimen est hoc & vehemens, & post hominum memoriam, judiciaque de pecuniis repetundis constituta, gravissimum, prætorem populi Romani socios habuisse decumanos.

LVII. NON HOC nunc primum audit privatus de inimico, reus ab accusatore. jam antea in sella sedens prætor, cum provinciam Siciliam obtineret, cum ab omnibus non solum (id quod commune est,) propter imperium, sed etiam (id quod istius præcipuum est,) propter crudelitatem metueretur, millies audivit, cum eius animum ad persequendum non negligentia tardaret, sed conscientia sceleris avaritiæque suæ [g] refrenaret. Loquebantur enim de- g alii
cumani palam, & præter ceteros is, qui apud istum pluri- frenaret.
mum poterat, [27] maximosque agros populabatur, Apronius: perparvum ex illis magnis lucris ad sese pervenire: prætorem esse socium.

Hoc cum palam decumani tota provincia loquerentur, 131
tuumque nomen in re tam turpi nefariaque interponerent: nihilne tibi venit in mentem existimationi tuæ consulere? nihil denique capiti ac fortunis tuis providere? cum tui nominis terror in auribus animisque aratorum versaretur: cum decumani aratoribus ad pactiones faciendas, non suam vim, sed tuum scelus ac nomen opponerent: ecquod iudicium Romæ tam dissolutum, tam perditum, tam num-

26. *Quam confessam rem.*) Franc. *quam professam rem.* quod præfero vulgatæ. *Professum* enim est quod palam omnibus innotuit, apertum, indubium Phædr. IV.

Nec ad professa mortis audacem viam
Fabricasset Argus opere Palladio ratem.

Justin. VIII, 4. *Bœotii orant, ut professum adversus Phocenses ducem Græcia exhibeat.* Senec. *Odia professa.* Græv.

27. *Maximosque agros populabatur Apronius: perparum ex illis &c.*) Veneti *perparvum*, συλληπτικῶς, id enim hac figura dicitur *perparvum lucrum ex illis magnis lucris.* Camerar.

28. *Quo*

nummarium fore putasti, [28] quo ex judicio te ulla salus servare posset? cum planum fieret, decumis contra instituta, leges, consuetudinemque omnium venditis, in aratorum bonis fortunisque diripiendis decumanos dictitasse tuas esse partes, tuam rem, tuam prædam: idque te tacuisse, &, cum dissimulare non posses, potuisse tamen perpeti & perferre, quod magnitudo lucri obscuraret periculi magnitudinem, plusque aliquanto apud te pecuniæ cupiditas, quam judicii metus posset?

P. B.

132 Esto. cetera negare non potes. ne illud quidem tibi reliquum fecisti, ut hoc posses dicere, nihil eorum te audisse, nihil ad tuas aures de infamia tua pervenisse. Querebantur cum luctu & gemitu aratores. Tu id nesciebas? Fremebat tota provincia. nemo id tibi renuntiabat? Romæ querimoniæ de tuis injuriis conventusque habebantur. ignorabas hæc? ignorabas hæc omnia? quid? cum palam Syracusis, te audiente, maximo conventu P. Rubrius Q. Apronium sponsione lacessivit, NI APRONIUS DICTITARET, TE SIBI IN DECUMIS ESSE SOCIUM: hæc te vox non perculit? non perturbavit? non, ut capiti & fortunis tuis prospiceres, excitavit? Tacuisti: sedasti etiam lites illorum: & sponsio illa ne fieret, laborasti.

LVIII. PRO, DII immortales! hoc aut innocens homo perpeti potuisset, aut quamvis nocens, qui modo judicia Romæ fore putaret, [29] non aliqua h simulatione existima-

h alii se sim.P.R. vend.

[28]. *Quo ex judicio te ulla salus servare.*) Deam intelligit, quam populus Romanus coluit, cui ædes vota in bello Samnitium a C. Junio Bubulco Cos. Romæ exstructa est. Terentius in Adelphis.

Ipsa si cupiat salus
Servare prorsus non potest hanc familiam. Hotom.

Huc spectat illud etiam pro Fonteio: *Salus ipsa virorum fortium innocentiam tueri non potest.* P. Manut.

[29]. *Non aliqua se simulatione Pop. Rom. existimationi hominum vendicasset.*) Locum corruptum esse satis apparet. Veneti ita: *Non aliqua se simulatione existimationi hominum vindicasset.* Posse non incommodo sensu ita legi puto: *Non aliqua se simulatione populari existimationi hominum vindicasset.* Camerar. Victorius, *vindicasset*, contra Pall. & Nann. in quo restat alterum & belle hic convenit. iidem tamen Pall. habent, *non aliqua re simulatione P. R.* quod & in editt. antiquis, quæ tamen *vendicasset*. Gruterus. Miror Nannium hæsitasse, Lambinum damnasse certissimam optimorum librorum lectionem. *Aliqua simulatione existimationi hominum se venditare*, est simulata aliqua virtute studere efficere, ut homines bene

stimationi se hominum i venditasset? Quid est hoc? spon- 133
sio fit de capite ac fortunis tuis. tu sedes, & quiescis? non *i vindicasset Victor.*
persequeris? non perseveras? non perquiris, cui dixerit Apronius? quis audierit? unde hoc natum, quemadmodum prolatum sit? Si quis tibi ad aurem accessisset, & dixisset, Apronium dictitare, te sibi esse socium: commoveri te oportuit, vocare Apronium, nec illum ante tibi satisfacere, quam tu omnium existimationi satisfecisses. cum vero in foro celeberrimo, tanta frequentia, hoc, verbo & simulatione, Apronio, re vera tibi objectum esset, tu umquam tantam plagam tacitus accipere potuisses, nisi *P. CLXXVIII.* hoc ita statuisses, in re tam manifesta quidquid dixisses, te deterius esse facturum?

134 Quæstores, legatos, præfectos suos, tribunos, multi missos fecerunt, & de provincia decedere jusserunt, quod eorum culpa se minus commode audire arbitrarentur, aut quod peccare illos aliqua in re judicarent. Tu Apronium, hominem vix liberum, contaminatum, perditum, flagitiosum: [30] qui non modo animum integrum, sed ne animam quidem puram conservare potuisset, [31] eum in tanto tuo dedecore profecto ne verbo quidem graviore appellasses: neque apud te tam sancta religio societatis fuisset, ut tui capitis periculum negligeres, nisi rem tam notam esse omnibus & tam manifestam videres. Cum eodem A- 135
pronio postea P. Scandilius, eques Romanus, quem vos omnes nostis, eandem sponsionem de societate fecit, quam Rubrius facere voluerat. Institit, oppressit, non remisit: [32] facta est sponsio H-S V millium, cœpit Scandilius recuperatores aut judicem postulare.

LIX. SA-

ne de te existiment. Justin. v. 3. *Jam Alcibiades hanc operam civibus venditabat.* C. Nep. Att. *Non florentibus se venditavit.* Sed & Cicero non semel in epistolis ad Atticum. *Vendicare se hominum existimationi*, nihil est. *Gravius.*

30. *Qui non modo animum integrum, &c.*) Periodus tota impura, nihil tamen eluunt mss. nostri aut edd. vett. *Grut.*

31. *Eum in tanto tuo dedecore profecto ne verbo quidem graviore appellasses.*) Varie vexatus hic locus. mihi suffecerit, indicare, nihil mutare editiones priscas, aut Pall. nisi quod primus præferat, *profectò ne verbo quidem, verbo quidem graviore app.* iidem mox servant illud *neque*, quod Hotomanus mutatum cupiebat in *atque*. Idem.

32. *Facta est sponsio H-S V. mil.*) Pall. uterque rejicit illud *mil.* secundus vero virgulam habet supra V. edd. primæ etiam non agnoscunt illud *mil.* Hæc pono ob Budæum, qui hunc locum ita laudat tanquam expressum fuisset, *sponsio, &c.* Idem.

33. Re-

LIX. SATISNE vobis prætori improbo circumdati cancelli videntur in sua provincia; immo vero in sella ac tribunali: ut aut de suo capite judicium fieri patiatur presens, ac sedens, aut confiteatur, se omnibus iudiciis convinci necesse esse? Sponsio est, NI TE APRONIUS IN DECUMIS SOCIUM ESSE DICAT: provincia tua est: ades: abs te judicium postulatur. Quid facis? quid decernis? 33 Recuperatores dicis te daturum. bene agis: tametsi qui erunt tantis cervicibus recuperatores, qui audeant in provincia, cum prætor adsit, non solum contra voluntatem ejus, sed etiam contra fortunas judicare?

136 Verum esto. manifesta res est, cum nemo esset, quin hoc se audisse liquido diceret, locupletissimus quisque certissi- P. B. mus testis esset: nemo erat Sicilia tota, qui nesciret decumas esse prætoris: nemo, qui non audisset ita Apronium dictitasse: præterea conventus honestus Syracusis, multi equites Romani, viri primarii, ex qua copia recuperatores reiici oporteret, qui aliter iudicare nullo modo possent. Instat Scandilius poscere recuperatores. tum iste homo innocens, qui illam suspicionem levare atque ab se removere cuperet, recuperatores dicit se de cohorte sua daturum.

137 LX. PRO DEUM hominumque fidem! quem ego accuso? in quo meam industriam ac diligentiam spectari volo? quid est, quod ego dicendo, aut cogitando efficere, aut assequi debeam? k teneo, teneo, inquam in mediis vectigalibus populi Romani, in ipsis fructibus provinciæ Siciliæ furem 34 manifesto avertentem rem frumentariam omnem, pecuniam maximam: teneo, inquam, ita, ut negare non possit. nam quid hic dicet? Sponsio facta est 35 cum cognitore tuo Apronio de fortunis tuis omnibus,

k alii teneo te in med.

33. *Recuperatores dicis te daturum. bene agis.*) Franc. *Recuperatores dicis te daturum. bene ais.* quod verum est. Sic & inferius cap. 62. *bene ais Alba*, idem codex, ubi vulgo *agis*. Apud Comicos pro hoc sæpe dicitur, *bene narras*. Eἰρωνικῶς vero dicit, recte dicis te recuperatores daturum. *Gravius*.

34. *Manifesto avertentem*,) Nannii codex *avertentem*. Sed non probat ipse, quod non debuerit facetus esse Tullius in oratione tam atroci, *Grut.*

35. *Cum cognitore tuo Apronio.*) Non intellexerunt interpretes quid hoc loco *cognitor* sit. Sic quidem proprie dicebatur voluntarius susceptor alienæ litis, sed interdum latius patet, ut superius lib. 2. *datum Sthenio absenti cognitorem*. Quin & honestiore vocabulo sic dicebantur delatores, tanquam qui causas fisci, atque ita po-

bus, 1 ni m socium se tibi in decumis esse dictitaret. Exspectant omnes, quantæ tibi ea res curæ sit, quemadmodum hominum existimationi te atque innocentiam tuam probari velis. Hic tu medicum, & haruspicem, & præconem tuum, recuperatores dabis, aut etiam illum ipsum, quem tu in cohorte tua Cassianum judicem habebas, si qua res major esset, Papirium Potamonem, hominem severum, ex vetere illa equestri disciplina? Scandilius postulare de conventu recuperatores. Tum iste negat se de existimatione sua cuiquam, nisi suis, commissurum. Negotiatores putant esse turpe, id forum sibi iniquum ejurare, ubi negotientur. Prætor provinciam suam totam sibi iniquam ejurat.

1 in Grut. in aliis te socium sibi.

O impudentiam singularem! Hic postulat se Romæ ab- 138
solvi, qui in sua provincia judicavit, se absolvi nullo modo posse? qui plus existimet apud lectissimos senatores pecuniam, quam apud tres negotiatores metum valere? Scan- P. CLXXIX.
dilius vero negat sese apud Artemidorum recuperatorem verbum esse facturum: 36 & tamen auget atque onerat te bonis conditionibus, si tu uti velis. Si ex provincia Sicilia tota statuas idoneum judicem, aut recuperatorem nullum posse reperiri, postulat a te, ut Romam rejicias.

Hic enimvero tu exclamas, hominem improbum, qui 139
postulet ibi de tua existimatione judicium fieri, ubi te invidiosum esse intelligebat. negas te Romam rejecturum: negas de conventu recuperatores daturum: cohortem tuam proponis. Scandilius rem se totam relicturum dicit, & suo tempore esse rediturum. Quid tu ibi tum? quid facis? Scandilium cogis. quid? sponsionem acceptam facere? Impudenter tollis exspectatum existimationis tuæ judicium. non facis.

Quid

populi & principis susciperent sponte ac tuerentur, cujus operæ pretium partes de proscriptorum bonis accipiebant, ut ait Gronovius lib. IV. de pec. vet. cap. 3. quem vide. Hinc & Manilio *cognitor urbis*, est defensor urbis, ἔκδικος, σύνδικος. Sic Apronius hic dicitur cognitor Verris, qui est delator aratorum, & simul quasi caussam Verris suscipit in agenda præda & furtis, ac extorquendo frumento & pecunia. *Gravius.*

36. *Et tamen auget atque onerat, &c.?* Lambinianæ *urget atque.* sed alterum reperi in primitus cusis, in Vict. Manut. Hotom. in Pall. itaque reposui in possessionem suam. augetur enim conditione, cui offertur melior. Interim hæreo num & heic locum habere possit, *ornat*; quemadmodum loquitur ad Quirites post reditum: *non modo augere & ornare oratione &c.* mecum sentit & Hotomanus. *Grut.*

37. *Est*

140 Quid ergo? Apronio permittis, ut, quos velit, de cohorte sumat recuperatores? Indignum, uni potius ex iniquis sumendi, quam utrisque ex æquis rejiciendi fieri potestatem. Neutrum facis eorum: Quid ergo? 37 est aliquid, quod improbius fieri potest: cogit enim Scandilium quinque illa millia nummum dare atque adnumerare Apronio: Quid potuit elegantius facere prætor cupidus existimationis bonæ: qui ab sese omnem suspicionem propulsaret? qui se eripere ex infamia cuperet?

LXI. ADDUCTUS erat in sermonem, invidiam, vituperationem. dictitarat homo improbus atque impurus, Apronius, socium esse prætorem: venerat res in judicium atque discrimen: potestas erat isti, homini integro atque innocenti, data, ut, in Apronium cum animadvertisset, sese gravissima levaret infamia. Quid excogitat pœnæ? quid animadversionis in Apronium? cogit Scandilium Apronio, ob singularem improbitatem atque audaciam prædicationemque

P. B.

nefariæ societatis, 38 H-S v. millia mercedis n ac præmii
141 dare. Quid interfuit, homo audacissime, utrum hoc decerneres · an id, quod Apronius dictitabat, tute de te profitereres ac dictitares? quem hominem, si quis pudor in te, atque adeo si quis metus fuisset, sine supplicio dimittere non debuisti: hunc abs te sine præmio discedete noluisti: Omnia simul intelligere potuistis, judices, ex uno crimine Scandiliano: primum, hoc non esse Romæ natum de societate decumarum, non ab accusatore fictum: non (ut solemus interdum in defensionibus dicere) 39 crimen domesticum ac vernaculum, non ex tempore periculi tui constitutum: sed vetus, o excogitatum jam, & te prætore jactatum, & non ab inimicis Romæ compositum, sed Romam de provincia ex-
142 portatum. Simul intelligi potest illud istius in Apronium studium, Apronii de isto non modo confessio, verum etiam commemoratio: eodem accedit, quod hoc quoque intelligere

n *alii* nomine ac.

o exagitatum *Gul.*

37. *Est aliquid quod improbius fieri potest.*) Eleganter: tanquam si ne illo quidem usurus fuisset, si reperire potuisset quidpiam impudentius. Inepte Lambinus: *Estne aliquid &c. potest?* & contra libros. *Grut.*

38. H-S *V millia.*) Nannii liber H-S *quingenta millia.* cui refragantur quæ proxime præcessere. *Idem.*

39. *Crimen domesticum ac vernaculum.*) *Verna* servus est domi nostræ ex ancilla natus. *Crimen vernaculum*, domi natum & confictum ab accusatore. *Hotom.*

40. *Ve-*

gere poteftis, iftum ftatuiffe, in provincia fua, exiftimationis fuæ judicium extra cohortem fuam committendum fuiffe nemini.

LXII. Ecquis eft judex, cui non ab initio decumani
criminis perfuafum fit, iftum in aratorum bona fortunasque
imperum feciffe? quis hoc non ex eo ftatim judicavit, quod
oftendi, iftum decumas nova lege, atque adeo nulla lege,
contra omnium confuetudinem atque inftitura vendidiffe! 143
Verum, ut iftos ego judices tam feveros, tam diligentes,
tam religiofos non haberem: ecquis eft, ex injuriarum magnitudine, improbitate decretorum, judiciorum iniquitate,
qui hoc non jamdudum ftatuerit & judicarit? Etiam fane fit
aliquis diffolutior in judicando: legum, officii, reipublicæ, fociorum atque amicorum negligentior: quid? is poffitne de iftius improbitate dubitare, cum tanta lucra facta,
tam iniquas pactiones, vi & metu expreffas cognoverit? cum P.CLXXX.
tanta præmia civitates, vi atque imperio, virgarum ac mortis metu, non modo Apronio, atque ejus fimilibus, verum
etiam 40 Veneriis fervis dare coactas?

Quod fiquis fociorum incommodis minus movetur: fi 144
quem aratorum fugæ, calamitates, exfilia, fufpendia denique non permovent: non poffum dubitare, quin is tamen, cum vaftatam Siciliam, relictos agros, ex civitatum litteris, & epiftola L. Metelli cognoverit; ftatuat, fieri non poffe, ut de isto non feveriffime judicetur. Erit etiam aliquis, qui hæc omnia diffimulare ac negligere poffit. Attuli fponfiones ipfo præfente factas de decumarum focietate, ab ipfo prohibitas judicari. quid eft, quod poffet quifquam manifeftius hoc defiderare? Non dubito, quin vobis fatisfecerim, judices verumtamen progrediar longius: non mehercule quo magis hoc vobis perfuadeatur, quam jam perfuafum effe confido: fed ut ille aliquando impudentiæ fuæ finem faciat; aliquando definat, ea fe putare poffe emere, quæ ipfe femper habuit venalia, fidem, jusjurandum, veritatem, officium religionem: definant amici ejus ea dictitare, quæ detrimento, maculæ, invidiæ, infamiæ p nobis omnibus effe poffint. At qui amici? p bonis *Gul.*

40. *Veneriis fervis.*) Erant fervi templi Veneris Erycinæ, Græcis ἱερόδουλοι. Varro VII. de Latina ling. *ut focietatum, ut fanorum fervi.* Tales erant apud Larentinates fervi Marciales tefte Cicerone pro Cluentio. Item Corinthi Venereæ meretrices, quæ a dominis Veneri erant mancipatæ: Strabo lib. VIII. H. Valef. ad Eufeb. Hiftor. Ecclef. l. 6. ubi vide plura. *Grav.*

41. *Li-*

145 O miserum atque invidiosum, offensumque paucorum culpa atque indignitate ordinem senatorium! Albam Æmilium sedentem in faucibus macelli loqui palam, VICISSE Verrem, emptos habere judices, alium H-S cccc millibus, alium H-S ɪↄ, quem minimo, ccc. Atque ei cum responsum esset, fieri non posse: multos testes esse dicturos, me præterea causæ non defuturum: [41] *Licet hercules*, inquit, [42] *omnes omnia dicant in illum: nisi ita res manifesta erit allata, ut responderi nihil possit, vicimus.*

146 Bene agis, Alba: ad tuam veniam conditionem. nihil puta valere in judiciis conjecturam, nihil suspicionem, nihil anteactæ vitæ existimationem, nihil bonorum virorum testimonia, nihil civitatum auctoritates ac testimonia; [43] litteras manifestas quæris. Non quæro judices Cassianos: veterum judiciorum severitatem non requiro: vestram in hoc fidem, dignitatem, religionem in judicando non imploro: Albam habebo judicem, eum hominem, qui se ipse scurram improbissimum existimari vult: qui a scurris potius semper gladiator quam scurra appellatus sit. afferam rem ejusmodi in decumis, ut Alba fateatur, istum in re frumentaria, & in bonis aratorum aperte palamque esse prædatum.

147 LXIII. DECUMAS agri Leontini magno dicit se vendidisse. Ostendi jam illud initio, non existimandum magno vendidisse eum, qui verbo decumas vendiderit. re, & conditione, & lege, & edicto, & licentia decumanorum, decumas aratoribus nullas reliquas fecerit. etiam illud ostendi, vendidisse alios magno decumas agri Leontini, ceterorumque agrorum: & lege Hieronica vendidisse: & pluris etiam, quam te vendidisse: nec aratorem quemquam esse questum. nec enim fuit quod quisquam queri posset,

41. *Licet hercules (inquit) omnes omnia dicant.*) Vetus liber habet, *omnes omnia dicant in illo*, sive ut emendavit Ant. Augustinus, *in illum*: sed puto inepti alicujus glossema fuisse, quod ab imperito librario fuerit in contextum receptum. *Ursinus.*

42. *Omnes omnia dicant in illum: nisi &c.*) Interpunctio a me est, lectio a vetere libro Hotomani: prius editi, *dicant: in illo nisi &c.* P. Manutius omisit *in illo*, haud poterat se expedire facilius. *Grut.*

43. *Litteras manifestas quæris.*) Hæc est omnium edd. & Pall. lectio. Lambinus secutus est fere Hotomanum, qui censeant rescribendum, *auctoritates, testimonia, literas; res manifesta quæris.* quod idem recepit P. Manutius, nimis ubique pronus in conjectanea hominis Galli. quod miremur in Italo. *Idem.*

44. *Decu-*

posset, cum lege æquissime scripta venirent? neque illud umquam aratoris interfuit, quanti decumæ venirent. non enim ita est, ut, si magno venierint, plus arator debeat: si parvo, minus. Ut frumenta nata sunt, ita decumæ veneunt. aratoris autem interest, ita se frumenta habere, ut decumæ quam plurimo venire possint. dum arator ne plus decuma det, expedit ei decumam esse quam q maximi. q maximam *alii.*
Verum hoc, ut opinor, esse vis caput defensionis tuæ, 148
magno te 44 decumas vendidisse, agri vero Leontini, qui plurimum efficit, tritici modium cccvi millibus. Si do- P.CLXXXI.
ceo, pluris aliquanto potuisse te vendere, neque his voluisse addicere, qui contra Apronium licerentur: & Apronio multo minoris, quam aliis potueris, tradidisse: si hoc doceo; poteritne te, Alba, tuus antiquissimus non solum amicus, verum etiam amator, absolvere?

LXIV. Dico equitem Romanum, hominem in primis honestum, Q. Minucium, cum sui similibus, ad decumas agri Leontini tritici modium non CIↃ, non CIↃ CIↃ, non CIↃ CIↃ CIↃ, sed ad unas unius agri decumas tritici modium xxx millia voluisse addere, & ei potestatem emendi non esse factam, ne res abiret ab Apronio. Negare hoc, 149
nisi forte negare omnia constituisti, nullo modo potes. palam res gesta est, maximo conventu, Syracusis: testis est tota provincia, propterea quod undique ad emendas decumas solent eo convenire. quod sive fateris, sive convinceris; quot, & quam r manifestis in rebus teneare, non vides? primum tuam rem illam, & prædam fuisse. nam, nisi ita esset, cur tu Apronium malebas, (quem omnes tuum procurare in decumis negotium loquebantur) quam Minucium, decumas agri Leontini sumere? deinde immensum, atque infinitum lucrum esse factum. 45 nam si xxx f millibus modium tritici tu commotus non esses: certe hoc idem lucri

r maximis *alii.*

f *alii* mod. trit.

44. *Decumas vendidisse, agri vero &c.*) Post vendidisse Lambinus, & eum secutus Gruterus, intruserant, *atque aliorum quidem agrorum proportione magno decumas vendidisse*. Ego vero denuo sustuli, quod & Grævius in suam editionem voces istas non admisit, nec eæ compareant in aliquo MS. aut alia editione; immo in plerisque edd. Lamb. tantum in margine ponantur. Interim miror hic Gruteri indulgentiam in recipiendo octo voces integras in textum unius Lambini fide, quam alioqui suspectam habet, si vel de unius literulæ mutatione aut transpositione agitur. *Verburg.*

45. *Nam si xxx. mod. tritici.*) Veneti rectius DCCC. sed & hoc considerandum. *Camer.*

lucri Minucius Apronio libenter dedisset, si ille accipere voluisset.

150 Quantam igitur illi spem prædæ propositam arbitramur fuisse, qui tantum præsens lucrum, nulla opera insumpta, contempserit, atque despexerit? deinde ipse Minucius numquam tanti habere voluisset, si decumas tu lege Hieronica venderes: sed quod tuis novis edictis, & iniquissimis institutis plus aliquanto se, quam decumas, ablaturum videbat, idcirco longius progressus est. At Apronio semper plus etiam multo abs te permissum est, quam quod edixeras. Quantum igitur quæstum putamus factum esse per eum, cui quidvis licitum sit: cum tantum lucri voluerit addere is, cui, si decumas emisset, idem non liceret?

151 Postremo illa quidem certe tibi præcisa defensio est, in qua tu semper omnia tua furta atque flagitia latere posse arbitratus es: magno te decumas vendidisse: plebi Romanæ consuluisse: annonæ prospexisse. Non potest hoc dicere is, qui negare non potest, se unius agri decumas xxx t millibus modium minoris, quam potuerit, vendidisse: ut etiam, si tibi hoc concedam, Minucio ideo te non tradidisse, quod jam addixisses Apronio: ajunt enim te ita dictitare; quod ego exspecto, cupioque te v ita illud defendere: verum ut ita sit, tamen non potes hoc, quasi præclarum aliquid, prædicare, magno te decumas vendidisse, cum fuisse fateare, qui multo pluris voluerint emere.

t *alii* mod. minoris.
v ita *alii non habent.*

152 LXV. TENETUR x igitur jam, judices, & manifesto tenetur avaritia, cupiditas hominis, scelus, improbitas, audacia. Quid si hæc, quæ dico, ipsius amici defensoresque judicarunt? quid vultis amplius? Adventu L. Metelli, prætoris, cum omnes ejus comites iste sibi suo 46 illo panchresto medicamento amicos y reddidisset; z aditum

x *alii* ergo.
y redemisset *MS.*
z aditus est Metellus. *MS.*

46. *Illo panchresto medicamento amicos redemisset.*) Vetus, *Amicos reddidisset*. Quod sincerius puto. Est autem *panchrestum* medicamentum, quod ad omnes morbos sit utile, qualem poetæ suam *panacem* fingunt. *Nannius.* Non dubito, quin pro *panchresto*, legendum sit *panchristo*, cujus scripturæ vestigia in veteri quodam libro adhuc remanent in litura. pecuniam enim appellat per translationem, medicamentum illud, quo Verres utebatur tanquam antidoto quodam ad omnia parato: quoque inuncto, hoc est, qua numerata pecunia, omnes difficultates se evasurum confidebat. Apte autem *panchristum* accommodavit ad *medicamentum*, ut quoniam translato verbo semel usus esset, in translatione permaneret, & ex ea magis jocaretur. Eadem translatione supra quoque usus est, cum de eodem Verre dixit: *Verum palæstritas ita defendebat*,

tum est ad Metellum: 47 eductus est Apronius: eduxit vir primarius C. Gallius, senator a postulavit a L. Metello, ut ex edicto suo judicium daret in Apronium, QUOD PER VIM, AUT METUM ABSTULISSET: quam formulam Octavianam & Romæ Metellus habuerat & habebat in provincia. non impetrat: cum hoc diceret Metellus, præjudicium b a se de capite C. Verris per hoc judicium nolle fieri. Tota Metelli cohors, hominum non ingratorum, aderat Apronio. C. Gallius, homo nostri ordinis, a suo familiarissimo L. Metello judicium ex edicto non potest impetrare.

a Victor. non habet postul.

b alii omittunt a.

p.CLXXXII.

Non reprehendo Metellum. pepercit homini amico, & quemadmodum ipsum dicere audivi, necessario. non reprehendo, inquam, Metellum: sed hoc miror, quomodo, de quo homine præjudicium noluerit fieri per recuperatores, de hoc ipso non modo præjudicarit, verum gravissime ac vehementissime judicarit. Primum enim, si Apronium absolutum iri putaret: nihil erat, quod ullum præjudicium vereretur. deinde, si, condemnato Apronio, conjunctam cum eo Verris causam omnes erant existimaturi: Metellus quidem certe jam hoc judicabat, eorum rem causamque esse conjunctam; qui statuerit, Apronio condemnato, de isto præjudicium futurum. & simul una res utrique rei est argumento: & aratores vi & metu coactos Apronio multo plus quam debuerint dedisse: & Apronium istius rem suo nomine egisse, cum L. Metellus

155

debat, ut ab illis ipse unctior discederet. Φάρμακον ἔγχριστον, hoc est medicamentum quod inunctum prodesset, dixit Theocritus in Cyclope:

Οὐδὲν ποττὸν ἔρωτα πεφύκει φάρμακον ἄλλο,
Νικία, οὔτ' ἔγχριστον, ἐμοὶ δοκεῖ, οὔτ' ἐπίπαστον.

Paullo post pro *aditum est ad Metellum*, legitur in vetere libro, *aditus est Metellus.* de Panchresto videndus Plinius. *Ursinus.* Hallucinatur Fulvius. non a Χρίω, sed a Χρηστὸς Πάγχρηστος omnibus utilis. *Grav.*

47. *Eductus est Apronius.*) In jus. & sic loquutus est Asconius in orat. in toga candida, *Deinde Græci, quos spoliaverat, eduxerunt Antonium in jus ad M. Lucullum prætorem, qui jus inter peregrinos dicebat.* Sic noster paulo supra, *Et cum in jus ipsum eduxi, expressi, &c.* Sumptum videtur de Græcorum consuetudine, qui εἰσάγειν interdum omnino dicunt, interdum εἰσάγειν τὴν δίκην. Plato in Apol. Τὸν μὲν γὰρ διαφθείροντα ἐξευρών, ὥς φῆς, ἐμὲ εἰσάγεις τουτοισὶ καὶ κατηγορεῖς. Demosthenes. Περὶ στεφάνου. Φθόνου δίκην εἰσάγων. οὐκ ἀδικήματος οὐδενός. in l. 1. D. de eo quod met. caus. *Hotom.*

tellus statuerit non posse Apronium condemnari, quin simul de istius scelere atque improbitate judicaretur.

154 LXVI. Venio nunc ad epistolam c Timarchidis, liberti istius & accensi: de qua cum dixero, totum hoc crimen decumanum d perorabo. Hæc epistola est, judices, quam nos Syracusis in ædibus Apronii, cum litteras conquireremus, invenimus. missa est, ut ipsa significat, ex itinere, cum Verres jam de provincia decessisset, Timarchidis manu scripta. Recita epistolam Timarchidis. TIMARCHIDES VERRIS ACCENSUS APRONIO SALUTEM DICIT. Jam hoc quidem non reprehendo, quod adscripsit, *Accensus*. cur enim sibi hoc scribæ soli sumant? L. PAPIRIUS SCRIBA. volo ego hoc esse commune accensorum, lictorum, viatorum. FAC DILIGENTIAM ADHIBEAS, QUOD AD EXISTIMATIONEM PRÆTORIS ATTINET. commendat Apronio Verrem, & hortatur, ut inimicis ejus resistat. Bono præsidio munitur existimatio tua: si quidem in Apronii constituitur diligentia atque auctoritate. HABES VIRTUTEM ATQUE ELOQUENTIAM.

c Timarchidi Lamb. & sic in seqq.

d perorato MS. & Grav.

P. B.

155 Quam copiose laudatur Apronius a Timarchide? quam magnifice? cui ego non putem illum placere oportere, qui tantopere Timarchidi probatus sit? HABES SUMPTUM UNDE FACIAS. Necesse est, quod e redundarit de vestro frumentario quæstu, ad illum potissimum, per quem agebatis, defluxisse. SCRIBAS, APPARITORES RECENTES ARRIPE. CUM L. VULTEIO, QUI PLURIMUM POTEST, CÆDE, CONCIDE. Videte quam valde 48 malitiæ suæ confidat Timarchides, qui etiam Apronio improbitatis præcepta det. Jam hoc, CÆDE, CONCIDE, f nonne verba domo patroni depromere videtur, ad omne genus nequitiæ accommodata? VOLO g MI FRATER FRATERCULO TUO CREDAS. Consorti quidem in lucris atque furtis, gemino & simillimo nequitia, improbitate, audacia.

e alii redundaret.

f alii non.

g MIHI FRATERCULO alii.

LXVII. IN COHORTE CARUS h HABERERE. Quid est hoc, IN COHORTE? quo pertinet? Apronium doces?

h alii HABEARE.

48. *Malitiæ suæ confidat.*) Lambini editiones *militia*, sed contra alias edd. & Pall. Inter verba nequam esse illud *cæde concide*, ostendit Varro apud Nonium in *Probster*: & Lipsius ad Plauti Aululariam pluribus explicuit, libro v. Epistolicar. quæstionum Epistola 14. *Grut.*

49. *Da*,

doces? quid? in vestram cohortem, te monitore, an sua
sponte pervenerat? QUOD CUIQUE OPUS SIT, i OP- i APPONE MS.
PONE. Qua impudentia putatis eum in dominatione fuis-
se, qui in fuga tam improbus sit? ait, omnia pecunia ef-
fici posse: 49 da, profunde, oppone, si velis vincere. Non
hoc mihi tam molestum est, Apronio suadere Timarchi-
dem; quam quod hoc idem patrono suo præcipit. P. CLXXXIII.

TE POSTULANTE OMNES VINCERE SOLENT. 156
Verte quidem prætore, non Sacerdote, non Peducæo,
non hoc ipso Metello. SCIS METELLUM SAPIEN-
TEM ESSE. 50 Hoc vero ferri jam non potest, irrideri
viri optimi, L. Metelli, ingenium, & contemni, ac despi-
ci a fugitivo Timarchide. SI VULTEJUM HABEBIS,
OMNIA LUDIBUNDUS k CONFICIES. Hic vehe-
menter errat Timarchides, qui aut Vultejum pecunia cor- k alii PERFIC.
rumpi putet posse, aut Metellum unius arbitratu gerere
præturam. sed erravit conjectura domestica: quia multos
per se, & per alios multa ludibundos libidinose apud Ver-
rem effecisse vidit; ad omnes eosdem patere aditus arbi-
trabatur. facilius vos efficiebatis ludibundi, quæ volebatis
a Verre, quod multa ejus ludorum genera noratis. INCUL-
CATUM EST METELLO, ET VULTEJO, TE ARA-
TORES EVERTISSE. Quis istuc Apronio attribuebat,
cum aratorem aliquem everterat? aut Timarchidi, cum ob
judicandum, aut decernendum, aut imperandum aliquid, aut
remittendum, pecuniam acceperat? aut Sextio lictori, cum
aliquem innocentem securi percusserat? nemo. omnes ei
Verri tunc attribuebant, quem nunc condemnari volunt.
OBTUDERUNT EJUS AURES, TE SOCIUM PRÆ- 157
TORIS FUISSE. Videsne, hoc quam clarum sit, ac
fuerit? cum etiam Timarchides hoc metuat: concedes,
non hoc crimen nos in te confingere, sed jampridem ad
crimen aliquam defensionem libertum quærere. libertus,
& accensus tuus, & tibi ac liberis tuis, omnibus in rebus,
conjunctus ac proximus, ad Apronium scribit, vulgo esse P. B.

49. *Da, profunde, oppone, si velis &c.*) Sitne a conjectura an libro Horomani, nescio; adeo heic parcus est verborum. malim tamen quam Lambinianum; *dare, profundere, oportere. si velis.* editi cum & scripti nostri, *dare, profundere, opponere; si velis:* Grut.

50. *Hoc vero ferri jam non potest.*) Pall. pr. *fieri utique jam &c.* sec. *sperari jam &c.* illud *utique* non displicet. *Idem.*

ab omnibus ita demonstratum Mettello, tibi Apronium in decumis socium fuisse. FAC SCIAT IMPROBITATEM ARATORUM. IPSI SUDABUNT, SI DII VOLUNT. Quod istuc, per deos immortales! aut qua de causa excitatum esse dicamus in aratores tam infestum odium, atque tantum? quantam injuriam fecerunt Verri aratores, ut eos etiam libertus & accensus ejus tam irato animo his litteris insequatur?

LXVIII. NEQUE EGO hujus fugitivi, judices, epistolam vobis recitassem, nisi ut ex ea totius familiæ præcepta, & instituta, & disciplinam cognosceretis. Videtis, ut moneat Apronium? [51] quibus rebus, ac muneribus insinuet in familiaritatem Metelli? Vultejum corrumpat? scribas, accensumque pretio deliniat? ea præcipit, quæ vidit; ea monet alienum hominem, quæ domi didicit ipse. verum in hoc l errat uno, quod easdem existimat vias ad omnium familiaritates esse munitas. (l erat *alii.*)

158 Quamquam merito sum iratus Metello: tamen hæc, quæ vera sunt, dicam. Apronius ipsum Metellum non pretio, ut Verrem, non convivio, non muliere, [52] non sermone incauto atque improbo posset corrumpere: quibus

bus

51. *Quibus rebus ac muneribus se insinuet.*) Sic Gruterus ab Lambino & Gothofredo, qui in ora notant *quibus se rebus ac muneribus insin.* Sed miror nullam rationem Victorii haberi, in cujus editionibus est *quibus rebus ac muneribus insinuet*; quod sane admitti debuit vel ideo, quod & Manutius sic citet in notis ad libri IV. familiarium epistolam XIII. & id defendat. *Gron.* Hic nec codicem Nann. nec Hotomanum audio cum Carolo Stephano, Mich. Bruto, Grutero, qui *se* inculcant, quod a sciolo insertum est, qui ignoravit *insinuare* apud Tullium & alios scriptores sic per ellipsin non infrequenter poni. Cicer. I. de orat. *Quod ita nati essemus, ut & blandiri & suppliciter insinuare iis possemus, a quibus esset petendum.* Virgil.

Tum vero tremefacta novus per pectora cunctis
Insinuat pavor.

Plautus Cistell. I. I. 94.

Inde in amicitiam insinuavit cum matre & mecum simul.

Et apud hunc Comicum & apud Tullium nostrum plura sunt exempla. Monuit id quoque Manutius olim, & miror & codicum, & illius auctoritatem contemsisse posteriores editores. *Grav.*

52. *Non in sermone incauto & improbo.*) Sic vett. edd. sic Pall. nostri, sic Victorius, sic Hotomanus. Lambinus nobis substituit ex editione Caroli Stephani, *impuro*; quod & in ms. Nannii. Sed cur id vocis degenerasset in alteram? Fuit cum divinarem *inlauto*, neque adhuc pœnitet: sed nihil pertendo. *Grut.*

53. *Ma-*

bus rebus non sensim, atque moderate ad istius amicitiam adrepserat, sed brevi tempore totum hominem, totamque ejus præturam possederat. Cohortem autem Metelli, quam vocat, quid erat, quod corrumperet, ex m qua recuperatores nulli dabantur? m qua in aratorem rec. Grav.

Nam quod scribit, Metelli filium puerum esse, vehementer errat. non enim ad omnes prætorum filios iidem 159
aditus sunt. O Timarchide, Metelli est filius in provincia, non puer, sed adolescens bonus ac pudens, dignus illo loco ac nomine. vester ille puer prætextatus, in provincia quemadmodum fuisset, non dicerem, si pueri esse illam culpam, ac non patris existimarem. Tunc, cum te ac P. CLXXXIV.
tuam vitam nosses, in Siciliam tecum grandem prætextatum filium ducebas? ut, etiam si natura puerum a paternis vitiis atque a generis similitudine abduceret, consuetudo tamen eum & disciplina degenerare non sineret?

Fac enim fuisse in isto C. Lælii, M. Catonis 53 materiem atque indolem: Quid ex eo boni sperati atque effici potest, qui in patris luxurie sic vixerit, ut nullum umquam pudicum neque sobrium convivium viderit? qui in epulis quotidianis, adulta ætate, per triennium inter impudicas mulieres & intemperantes viros versatus sit? nihil umquam a patre audierit, quo pudentior aut me- n alii vilior. 160
lior esset? nihil umquam patrem agere n viderit, quod cum imitatus esset, o non, id quod turpissimum est, patri similis putaretur? o non honestior, sed quod Nann.

LXIX. Quibus in rebus non solum filio verum etiam reipublicæ fecisti injuriam. Susceperas enim liberos non 161
solum tibi, sed etiam patriæ: qui non modo tibi voluptati, sed etiam qui aliquando usui reipublicæ esse possent. Eos instituere, atque erudire ad majorum instituta, atque civitatis disciplinam non ad tua flagitia, neque ad tuas turpitudines debuisti. Esset p ex inerti atque impuro & improbo parente navus, & pudens, & probus filius. haberet p ex alii non habent.
aliquid abs te respublica muneris. nunc pro te Verrem substituisti alterum civitati. nisi hoc forte deterior est, si fieri potest, quod tu ejusmodi evasisti, non in hominis luxuriosi, sed tantum in furis ac divisoris disciplina educatus.

Quid isto festivius fore arbitramur, qui est tuus natura 162
filius,

53. *Materiem atque indolem.*) Conjicit Lambinus, *naturam*. cur obsecro? aut quid est in altero vitiosum? *Grut.*

 54. *Quam-*

filius, consuetudine discipulus, voluntate similis? Quem ego, judices, 54 quamvis bonum fortemque facile paterer evadere. non enim me inimicitiæ commovent, si quæ mihi cum isto futuræ sint. nam si in omnibus rebus in-
P. B. nocens fuero, meique similis; quid mihi istius inimicitiæ nocebunt? sin aliqua in re Verri similis fuero; non magis mihi deerit inimicus, quam Verri defuit. Etenim, judices, ejusmodi respublica debet esse, & erit, 55 severitate judiciorum constituta, ut inimicus neque deesse nocenti possit, neque obesse innocenti. Quapropter nulla res est, quamobrem ego istum nolim ex paternis probris ac vitiis emergere. id quod tametsi isti difficile est, tamen haud scio an fieri possit: præsertim si (ut nunc fit) custodes amicorum eum sectabuntur: quoniam pater tam negligens ac dissolutus est.

163 Verum huc longius, quam voluntas fuit, ab epistola Timarchidis degressa est oratio mea. qua recitata, conclusurum me esse crimen decumarum dixeram: ex quo intellexistis, innumerabilem frumenti numerum per triennium aversum a republica esse, q ereptumque aratoribus.

q *alii* abreptumque.

LXX. SEQUITUR, ut de frumento empto vos, judices, doceam, maximo atque impudentissimo furto: de quo dum certa, & pauca, & magna dicam breviter, attendite. Frumentum emere in Sicilia debuit Verres ex senatusconsulto, & ex lege Terentia, & Cassia, frumentaria. Emundi duo genera fuerunt: 56 unum ceterarum decumarum: alterum, quod præterea civitatibus æqualiter esset distributum. Illius decumani tantum, quantum ex primis decumis fuisset: hujus imperati r tritici modium ɪɔccc s millia: pretium autem constitutum decumano in mo-

r *alii* fuisset tritici.

s *alii* delent millia.

54. *Quamvis bonum fortemque facile paterer evadere.*) Substituerunt nonnulli, *quantumvis bonum* contra libros veteres. *Quamvis* enim est quantumvis, valde, Cic. III. de orat. 26. *Quare bene & praclare quamvis nobis sape dicatur, belle & festive nimium sape nolo.* Græv.

55. *Severitate judiciorum constituta.*) Prim. Franc. *veritate judiciorum constituta.* *Veritas* enim est justitia, quæ præcipue in judiciis quæritur, ut ostendit ὁ πάνυ J. Fr. Gronov. ad II. Senecæ de Ira c. 29. Cic. pro Cluent. *Ut omnes intelligant, in concionibus esse invidiæ locum, in judiciis veritati.* Sic *veritas rei* pro justitia caussæ restitui in Lælio c. 25. *Idem.*

56. *Unum ceterarum decumarum.*) Retinui lectionem primarum editionum, a qua nihil recedunt Pall. Sequentes publicarunt *certarum*. Nannii liber voce illa litigiosa omissa habebat, *unum decumarum*, at Hotomani vetus: *unum alterarum decumarum*. Grut.

57. H-S

modios singulos H-S t terni: imperato H-S IIII. Ita in frumentum imperatum 57 H-S bis & tricies in annos singulos Verri decernebatur, quod aratoribus solveret: in alteras decumas ferme ad nonagies. sic per triennium ad hanc frumenti emptionem Siciliensem prope centies & v tricies erogatum est.

t *edd. vett.* ternos *aut* ternis.

v vicies *Manut.*

164 Hanc pecuniam tantam, datam tibi ex ærario inopi atque exhausto: datam ad frumentum, hoc est, ad necessitatem salutis & vitæ: datam, ut Siculis aratoribus, quibus tanta onera respublica imponeret, solveretur: abs te sic laceratam esse dico, ut possim illud probare, si velim, omnem ac hanc pecuniam domum tuam avertisse. etenim sic hanc rem totam administrasti, ut hoc, quod dico, probari æquissimo judici possit. Sed ego habebo rationem auctoritatis meæ: meminero, quo animo, quo consilio ad causam publicam accesserim: non agam tecum accusatorie: nihil fingam: nihil x cuiquam probari velim, me dicente, quod non ante mihimetipsi probatum sit. p. CLXXXV.

x cuiquam *non est in edd. vett.*

165 In hac pecunia publica, judices, hæc insunt tria genera furtorum. Primum y cum posita esset pecunia apud eas societates, unde erat attributa, binis centesimis fœneratus est.

y eam, cum *alii edd.*

57. H-S *duodetricies.*) Falsum, & hoc vidit Budæus, qui hunc locum, ut ait, mendosum maluit relinquere, quam quicquam asserere. Nos parva immutatione ita hunc locum emendavimus, ut cuivis nostram hanc sententiam probatum iri confidamus. Sic igitur legimus II. *& tricies:* quod sic interpretamur, *bis & tricies.* Nam in annos singulos tantundem sine ullo errore efficitur. Mendi autem occasionem hoc attulit, quod cum hic locus notis ita scriptus esset H-S. II. *& tricies:* & alii postea imperiti librarii sic eum descripsissent, *duo & tricies*, alius tandem corruptam locutionem animadvertens, deterius in *duodetricies* corrupit, nisi forte *duo & tricies* Latine dictum putemus, simili figura qua Fabium in annalibus *duo & tricesimo anno* dixisse Agellius testatur, lib. V. cap. 4. *Mortuus est*, inquit, *Fabius*, *anno duo & vicesimo*, *Rex fuit anno vicesimo primo*. Et qua Cornelium Tacitum usum plerunque Budæus observavit, cum diceret, *Una & vicesimanorum principes sextadecimanos duodevicesimanosque lævum cornu complesse. Abduxit Alexandria duodevicesimanos, tertianosque.* Plinius lib. II. *Quantas enim dimetiens habet septimas, tantas habere circulum duo & vicesimas.* Sed superior conjectura magis arridet. ut *bis & tricies* similiter dictum sit, ac *bis & vicies* in epistola prima lib. ad Attic. XI. *Ego in cistophoro in Asia habeo ad H-S. bis & vicies.* Et Suet. in Cæsare, *Galliam, qua patet ad bis & tricies centum millia passuum.* Hotom. H-S *bis & tricies.* Et hæc lectio a conjectura Hotomani. editi enim scriptique H S *duodetricies*, Videatur præter Hotomanum Nannius, atque Budæus. *Grut.*

est. deinde permultis civitatibus pro frumento nihil solvit omnino: postremo, si cui civitati solvit; tantum detraxit, quantum commodum fuit: nulli, quod debitum est, reddidit.

LXXI. AC PRIMUM, hoc ex te quæro: 58 tu, cui publicani ex z Carpinatii litteris gratias egerunt, pecunia publica ex ærario erogata, ex vectigalibus populi Romani ad emendum frumentum attributa, fueritne tibi quæstui? pensitaritne tibi binas centesimas? Credo te negaturum. turpis

z Arpinati *edd. vett.*

166 enim est & periculosa confessio. Mihi autem hoc perarduum est demonstrare. quibus enim testibus? a publicanis? tractati honorifice sunt: tacebunt. litteræ eorum? decreto decumanorum remotæ sunt. Quo me igitur vertam? rem tam improbam, crimen tantæ audaciæ, tantæque impudentiæ, propter inopiam testium ac litterarum prætermittam? non faciam, judices. utar teste. quo? P. Vettio Chilone, homine equestris ordinis honestissimo atque ornatissimo: qui isti ita amicus & necessarius est, ut, etiam si vir bonus non esset, tamen, quod contra istum diceret, grave videretur: ita vir bonus est, ut, etiam si inimicissimus isti esset, tamen ejus testimonio credi oporteret.

a publicani tractati *edd. vett.*

P. B.

Admiratur & exspectat, quidnam Vettius dicturus sit.

167 nihil dicet ex tempore: nihil ex sua voluntate: nihil, ut ei utrum-

58. *Tu, cui publicani ex Carpinatii litteris.*) Quæro verbum, unde tu regatur, inquit Manutius. Verum est, nullum verbum, unde tu pendet reperies. Sed sic solent interdum veteres loqui, ut post interpositam longam parenthesin, sic forment orationem, ac si novam quandam periodum ordirentur, quasi nullam haberent superiorum verborum rationem. Quin & nonnunquam post illam interpositionem subjiciunt verba, cum quibus connecti deberent primæ illæ voces in initio periodi positæ, quæ ad sententiam potius quam ad illas voces possunt referri. Livius: *C. Mutius adolescens nobilis, cui indignum videbatur* &c. *quorum sæpe exercitus fuderit: itaque magno audacique aliquo facinore eam indignitatem vindicandam ratus, primo sua sponte in Castra hostium intrare constituit.* hic nihil est quod respondeat his verbis: *C. Mutius adolescens nobilis.* post interpositionem enim longam incipit *Itaque magno audacique exemplo.* quod perinde est, ac si dixisset, *Is itaque, de quo dicere cœpi Mutius*; ut erudite docuit J. F. Gronovius ad illum locum, quem vide, ut & ad Liv. lib. XLIV. c. 40. Sic hoc loco, *Tu, cui pecunia ex Carpinati litteris,* &c. *fueritne tibi quæstui*, eadem loquendi ratione dicitur, ac si Cicero scripsisset, *Tu, cui pecunia ex Carpinati litteris* &c. *tu*, inquam, *quæstum ne illo feceris.* Sed sententiam respicit, non verba, ac si dixisset, *tibi, cui pecunia,* &c. *tibi, dico, fueritne quæstui.* Grævius.

59. *Cum*

utrumvis licuisse videatur. Misit in Siciliam litteras ad Carpinarium, 59 cum esset magister scripturæ, & b ejus societatis publicanorum: quas ego Syracusis, c apud Carpinatium in litterarum allatarum libris; Romæ, in litterarum missarum apud magistrum Tullium, familiarem tuum inveni: quibus ex litteris impudentiam d fœnerationis, quæso, cognoscite. 60 LITTERÆ MISSÆ L. VETTII, L. SERVILII, C. ANTISTII, MAGISTRORUM. Præsto se tibi ait futurum Vettius, & observaturum, quemadmodum rationes ad ærarium referas: ut, si hanc ex fœnore populo pecuniam non retuleris, reddas societati. Pos- 168
sumus hoc teste, possumus P. Servilii, & C. Antistii, magistrorum, litteris, primorum hominum atque honestissimorum, possumus auctoritate societatis, cujus litteris utimur, quod dicimus, obtinere? an aliqua firmiora, aut graviora quærenda sunt?

b *ita Hotom. alii* lex public.
c *septem seq. voces non sunt in MS. Nann.*
d *alii* fœneratoris.

LXXII. VETTIUS, tuus familiarissimus; Vettius, tuus affinis, cujus sororem habes in matrimonio, tuæ frater uxoris Vettius, frater tui quæstoris, e testatur impudentissimum tuum furtum, certissimumque peculatum. nam quo alio nomine pecuniæ publicæ fœneratio est appellanda? ** RECITA RELIQUA. Scribam tuum dicit, Verres, hujus f perscriptorem fœnerationis fuisse. ei quoque magistri minantur in litteris: etenim casu scribæ tum duo magistri fuerunt cum Vettio. Binas centesimas ab se ablatas ferendum non putant; & recte non putant. Quis enim hoc fecit umquam? quis denique conatus est facere; aut posse fieri cogitavit, ut, cum senatus publicanos 61 usura sæpe juvisset, magistratus a publicanis pecuniam P. CLXXXVI.
pro

e *alii non habent.* testatur.
f præscrip. *MS.*

59. *Cum esset magister scripturæ ejus societatis.*) Ita legitur in MS. sine conjunctionis nota, quæ est in vulgatis. *Ursin.*

60. *Littera missa L. Vettii, L. Servilii.*) *Vetii* ex argentei denarii auctoritate scribendum est: atque hic *Vettius* vel supra Lucius, vel hic Publius prænominandus est. pro *C. Antistei* suspicor legendum esse *C. Antistii*. hæc licet levia sint, miror tamen non fuisse ab aliis animadversa. *Ursinus*. Sic in titulo antiquo, qui penes me est, invento in agro suburbano: C. ANTISTIUS. ADVENTUS. LEG. AUG. PR. PR. *Gravius*.

61. *Usura sæpe juvisset.*) Observa, *usura*, pro *usu & commodo pecuniæ*. quæ propria est hujus verbi significatio. Similiter in libro Tusc. disput. I. *Natura dedit usuram vitæ tanquam pecuniæ, nulla præstituta die. quid est igitur quod querare, si repetit cum vult?* Sed postea recepta loquendi consuetudine factum est, ut quemadmodum *locatio* pro *locationis mercede* accipitur, eodem modo *usura*;
pro

pro usuris auderet auferre? Certe huic homini spes nulla salutis esset, si publicani, hoc est, si equites Romani judicarent.
169 Minor esse g nunc, judices, vobis disceptantibus debet: & tanto minor, quanto est honestius alienis injuriis, quam re sua commoveri. Quid ad hæc respondere cogitas? Utrum factum negabis? an tibi hoc licitum esse defendes? negare qui potes? an ut tanta auctoritate litterarum, tot testibus publicanis convincare? licuisse vero qui? si mehercule te pecuniam tuam, non populi Romani, in provincia fœneratum docerem, tamen effugere non posses. * sed publicam, sed ob frumentum decretam, sed a publicanis fœnore accepto: hoc licuisse cuiquam probabis? quo non modo ceteri, sed tu ipse nihil audacius improbiusque fecisti. Non mehercule hoc, quod omnibus singulare videtur, de quo mihi deinceps dicendum est, possum, judices, dicere audacius esse, aut impudentius, quod permultis civitatibus pro frumento nihil solvit omnino. major hæc præda fortasse est: sed illa impudentia certe non minor.
170 Et, quoniam de illa fœneratione satis dictum est, nunc de hac tota pecunia aversa, quæso, cognoscite.

g cura nunc *Lamb. Manut:*

LXXIII. SICILIÆ civitates multæ sunt, judices, ornatæ atque honestæ: ex quibus in primis numeranda est civitas Halesina. nullam enim reperietis aut officiis fideliorem, aut copiis locupletiorem, aut auctoritate graviorem. Huic iste in annos singulos, cum sexaginta tritici millia modium imperavisset, pro tritico nummos abstulit, quanti erat in Sicilia triticum: quos de publico nummos acceperat, retinuit omnes. h Obstupui, judices, cum hoc mihi primum Halesiæ demonstravit in senatu Halesinorum homo summo ingenio, summa prudentia, summa auctoritate præditus, Halesinus i Æneas: cui senatus dederat publice causam, ut mihi, fratrique meo gratias ageret; & simul, qui nos ea, quæ ad judicium pertinerent, doceret.
171 Demonstrat, hanc istius consuetudinem ac rationem fuisse,

h Obstipui *Lamb. e MS.* P. B.

i alii Æneas. alii Æneias.

pro *usura mercede & pretio* diceretur: de quo fusius in libris de usuris explicavimus. *Hotom.* Nihili est *usura juvare*. Scribendum puto *versura juvisset*, id est, mutuo, & quidem gratuito. Nam *versura* mutuum, sive gratuitum, sive fœnebre. Sueton. Calig. 41. *Prabita advenientibus pecunia fœnebris, appositique qui nomina palam subnotent quasi adjuvantium Cæsaris reditus.* Vespas. 19. *Convivabatur assidue, ac sæpius recta ac dapsili, ut macellarios adjuvaret.* J. Fr. Gron. xv. de pec. vet. 3. *Grav.*

62. *Quid*

fuisse, cum omnis frumenti copia decumarum nomine penes istum esset redacta, solitum esse istum pecuniam cogere a civitatibus: frumentum improbare; quantum frumenti Romam esset mittendum, tantum de suo quæstu, ac de sua copia frumenti mittere. Posco rationes: inspicio litteras: video frumenti granum Halesinos, quibus k LX millia modium imperata erant, nullum dedisse: pecuniam Volcatio, Timarchidi, scribæ dedisse. reperio genus hujusmodi, judices, prædæ, ut prætor, qui frumentum emere debebat, non emat, sed vendat: pecunias, quas civitatibus distribuere debebat, eas omnes avertat atque auferat. Non mihi jam furtum, sed monstrum, ac prodigium videbatur: civitatum frumentum improbare, suum probare: l cum suum probasset, pretium ei frumento constituere: m quod constituisset, id civitatibus auferre: quod a populo Romano accepisset, tenere.

k sexagena *MS.*

l cum suum prob. *alii non habent.*

LXXIV. QUOT vultis esse in uno furto peccatorum gradus? ut si singulis insistere velim, progredi iste non possit. Improbas frumentum Siculum. Quid? ipse quod mittis? peculiarem habes aliquam Siciliam, quæ tibi ex alio genere frumentum suppeditare possit? Cum senatus decernit, ut ematur in Sicilia frumentum, aut cum populus jubet: hoc, ut opinor, intelligit, ex Sicilia Siculum frumentum apportari oportere. Tu, cum civitatum Siciliæ vulgo omne frumentum improbas, num ex Ægypto, aut ex Syria frumentum Romam mittis? Improbas Halesinum, Cephalœditanum, Thermitanum, Amestratinum, Tyndaritanum, Herbitense, multarum præterea civitatum. 62 Quid accidit tandem, ut horum populorum agri frumentum ejusmodi, te prætore, ferrent, quod numquam antea, ut neque mihi, neque tibi, neque populo Romano posset probari, præsertim cum ex iisdem agris, ejusdemque anni frumentum ex decumis Romam mancipes advexissent? quid acciderat, ut ex eodem horreo decuma-

m quod cum const. *MS.*

172

Pag. CLXXXVII.

num

62. *Quid accidit tandem, ut horum populorum &c.*) Veneta lectio elegantior, *quid accidit tamen, &c. Et ut nunquam antea.* Camer. *Quid accidit tandem cur, &c.* Sic legendum est: atque ut ita legatur, ratio & consuetudo Latine loquentium postulat. ita enim loquitur, *nihil accidit, quamobrem.* seu *quare*, seu *cur hoc facere debeam*. licet tamen & hoc modo legere: *Quid accidit, ut horum, &c.* Nam sic quidem loquuntur Latini. *accidit, ut, &c.* sed, *nihil accidit, ut,* vel, *aliquid accidit, ut, &c.* arbitror apud bonos scriptores non reperiri. *Lambinus.*

63. *Tan-*

num probaretur, emptum non probaretur? Dubiumne est, quin ista omnis improbatio cogendæ pecuniæ causa nata sit?
173 Esto: improbas Halesinum: habes ab alio populo quod probes. eme illud, quod placet: missos fac eos, quorum frumentum improbasti. Sed ab iis, quos repudias, exigis tantum pecuniæ, quantum ad eum numerum frumenti satis sit, quem civitati imperas. Dubium est quid egeris? In medimna singula video ex litteris publicis tibi Halesinos H-S quinos denos dedisse. Ostendam ex tabulis locupletissimorum aratorum, eodem tempore neminem in Sicilia pluris frumentum vendidisse.

LXXV. QUÆ EST ergo ista ratio, aut quæ potius amentia, frumentum improbare id, quod ex eo loco sit, ex quo senatus & populus Romanus emi voluerit: ex eo acervo, ex quo partem tu idem, decumarum nomine, probaris: deinde a civitatibus pecunias, ad emendum frumentum, cogere, cum ex ærario acceperis? Utrum te lex Terentia Siculorum pecunia frumentum emere a Siculis, an populi Romani pecunia frumentum ab Siculis emere
174 jussit? Jam vero ab isto omnem illam ex ærario pecuniam, quam his oportuit civitatibus pro frumento dari, lucrifactam videtis. accipis enim H-S xv pro medimno. 63 tanti enim est illo tempore medimnum. 64 retines H-S XVIII. tanti enim est frumentum Siciliense ex lege æstimatum. Quid interest, utrum hoc feceris, an frumen-
P. B. tum non improbaris, sed frumento probato & accepto pecuniam publicam tenueris omnem, neque quidquam ulli dissolveris civitati, cum æstimatio legis ejusmodi sit, ut ceteris temporibus tolerabilis Siculis, te prætore etiam grata esse debuerit? Est enim modius lege H-S III æstimatus. fuit autem, te prætore, n ut tu in multis epistolis ad amicos tuos gloriaris, H-S II. Sed fuerit H-S III. quoniam tu tantum a civitatibus in modios singulos exegisti. cum, si solveres Siculis tantum, quantum te populus Romanus jusserat, aratoribus fieri gratissimum posset: tu non

n ut in multis. *MS.*

63. *Tanti enim est illo tempore medimnum.*) *Esse* pro venale esse, æstimari, vendi Cicero sæpius usurpat. Pro Rosc. Comœdo 10. *Ex qua parte erat Fannii, non erat* H-S ꟾↃↃↃ, *ex qua parte erat Roscii, amplius erat* H-S CCCꟾↃↃↃ. Id. IX. ad Attic. 13. *Id ego volui Q. sed pluris est.* Sic εἰμι Ælian. Var. Hist. I. 20. *Gravius.*

64. *Retines* H-S *XVIII.*) Est ab Hotomano. nam vulgo, *XII.* Nannii mss. *XXI.* non heic modo, sed iterum infra. *Grut.*

65. *Ma-*

non modo eos accipere quod oportebat, noluisti: sed etiam dare, quod non debebant, coegisti. Atque hæc ita gesta esse, judices, cognoscite & ex litteris publicis civitatum, & ex testimoniis publicis; in quibus nihil fictum, nihil ad tempus accommodatum o intelligetis. Omnia, quæ dicimus, rationibus populorum non p interpositis, neque perturbatis, neque repentinis, sed certis, institutis, ordine relata atque confecta sunt. Recita rationes Halesinorum. Cui pecuniam datam dicit? dic etiam clarius. VOLCATIO, TIMARCHIDI, MÆVIO. 175

o intelligatis alii.

p interpolatis Lamb.

LXXVI. QUID EST, Verres? ne illam quidem tibi defensionem reliquam fecisti, mancipes in istis rebus esse versatos? mancipes frumentum improbasse? mancipes pretio cum civitatibus decidisse, & eosdem abs te illarum civitatum nomine pecunias abstulisse: deinde ipsos sibi frumentum coemisse: nihil hæc ad te pertinere? q Mala mehercule, ac misera defensio, prætorem hoc dicere, Ego frumentum neque attigi, neque r adspexi: mancipibus potestatem probandi improbandique permisi: mancipes a civitatibus pecunias extorserunt: ego autem, quam pecuniam populis dare debui, mancipibus dedi. 65 Mala est hæc 176 qui-

q ita Victor. alii Magna. male.

r inspexi MS.

65. *Mala est hac quidem, ut dixi, &c.*) Sic restitui, partim auctoritate codicis illius veteris fretus, partim conjectura ductus. Proponam igitur antiquam scripturam, quæ talis est: *Mala est hac quidem, ut dixi, ac potius perdita, maximorum peccatorum, hujus autem iniquitatis; & inertia confession. defensio criminis.* Ex qua hanc facio: *Mala est hac quidem, ut dixi, ac perdita maximorum peccatorum per hujusmodi incuria & inertia confessionem defensio: sed tamen &c.* Licet continuo videre lectori, etiam me tacente, quid secutus sim, quid mutatim, quid deletim. Si quis hic plus videbit, ei gratulabor. *Lambinus.* Hæc verba, quæ in vulgatis desiderantur, ex optimo Fabritii codice procul dubio promsit Lambinus, hic non sunt negligenda. Nam ex illo codice multa loca egregie sunt emendata. Sapiunt sane Ciceronis eloquentiam, & maxime faciunt ad hujus sententiæ exaggerationem, nec potuerunt ab ullius interpretis manu aut, ut loquuntur, glossa ex margine irrepsisse. Sed quoniam vitiis sunt ultima inquinata, melior codex, ex quo illa quoque possint redintegrari, est expectandus. Mihi videntur duo verba esse superflua, quæ si deleantur, & una littera quæ in MS. desideratur, addatur, omnia esse sana. Nimirum scripsit Cicero: *Mala est hac quidem, ut dixi, ac potius perdita maximorum peccatorum, hujus iniquitatis & inertia confessione, defensio.* Id sane recepi, *ac potius perdita.* Sane fuit iniquitas, cum permisit, mancipes frumentum se inconsulto improbare, & pecuniam civitatibus extorquere, & simul *inertia.* Prætoris enim est hæc curare. *Grav.*

66. Quod

quidem, ut dixi, defensio criminis: sed tamen hac ipsa
Pag. CLXXXVIII. tibi, si uti cupias, non licet: vetat te Volcatius, tuæ tuorumque deliciæ, mentionem mancipis facere. Timarchides autem, columen familiæ vestræ, premit fauces defensionis tuæ: cui simul, & Volcatio pecunia a civitate numerata est. Jam vero scriba tuus annulo aureo suo, quem ex his rebus invenit, ista te ratione uti non sinet. Quid igitur est reliquum, nisi uti fateare, te Romam frumentum emptum Siculorum pecunia misisse: publicam pecuniam domum tuam convertisse? O consuetudo peccandi, quantam habes jucunditatem, in improbis, & audacibus, cum pœna abfuit, & licentia consecuta est!

177 Iste in hoc genere peculatus non nunc primum invenitur: sed nunc demum tenetur. Vidimus huic ab ærario pecuniam numerari quæstori ad sumptum exercitus consularis: vidimus paucis post mensibus & exercitum & consulem spoliatum. Illa omnis pecunia latuit in illa caligine ac tenebris, quæ totam rempublicam tum ſ occupaverant. Iterum gessit hereditariam quæsturam cum Dolabella. magnam pecuniam avertit: sed ejus rationem cum damnatione Dolabellæ permiscuit. Commissa est pecunia tanta prætori. non reperietis hominem timide, nec leviter hæc improbissima lucra † ligurrientem. devorare omnem pecuniam publicam non dubitavit. Ita serpit illud insitum in natura malum, consuetudine peccandi libera, finem ut audacia statuere ipse sibi non possit. Tenetur igitur aliquando, &
178 in rebus tum maximis, tum manifestis tenetur. Atque in eam fraudem mihi videtur divinitus incidisse, non solum ut eas pœnas, quas proxime meruisset, solveret: sed ut illa etiam scelera ejus in Carbonem & in Dolabellam vindicarentur.

ſ alii occupaverat.

† alii ligurientem.

LXXVII. Etenim nova quoque alia res exstitit, ju-
P. B. dices, in hoc crimine, quæ tollat omnem dubitationem superioris illius decumani criminis. Nam, ut illud missum faciam, permultos aratores in alteras decumas, & in hæc ɪↄccc millia modium, quod emptum populo Romano darent, non habuisse: sed a tuo procuratore, hoc est, ab Apronio, emisse: ex quo intelligi potest, nihil te aratoribus reliqui fecisse: ut hoc præteream, 66 quod in multis est testimoniis expositum: potest illo quidquam esse certius, in

66. *Quod in multis est testimoniis expositum.*) Vetus liber, *quod multorum est testimoniis &c.* Ursinus.

67. A

in tua potestate, atque in tuis horreis omne frumentum Siciliæ, per triennium, atque omnes fructus agri decumani, fuisse.

179 Cum enim a civitatibus pro frumento pecuniam exigebas, unde erat frumentum, quod Romam mitteres, si tu id non omne clausum & compressum possidebas? Itaque in eo frumento primus tibi ille quæstus fuit, ipsius frumenti, quod erat ereptum ab aratoribus: alter, quod id frumentum improbissime per triennium partum, non semel, sed bis; neque uno, sed duobus pretiis, unum & idem frumentum vendidisti: semel civitatibus H-S xv. in medimnum: iterum populo Romano, [67] a quo H-S XVIII in medimna, pro eodem illo frumento abstulisti.

180 At enim frumentum Centuripinorum, & Agrigentinorum, & nonnullorum fortasse præterea, probasti, & his populis pecuniam dissolvisti. Sint aliquæ civitates in eo numero, quarum frumentum improbare nolueris. quid tandem? his civitatibus omnisne pecunia, quæ pro frumento debita est, dissoluta est? Unum mihi reperi, non populum, sed aratorem: [68] vide, quære, circumspice, si quis forte est ex ea provincia, in qua tu triennium præfuisti, qui te nolit perisse: unum, inquam, da mihi ex illis aratoribus, qui v tibi vel ad statuam pecuniam contulerunt, qui sibi dicat pro frumento omne esse, quod oportuerit, solutum. confirmo, judices, neminem esse dicturum.

v alii non habent tibi.

LXXVIII. Ex omni pecunia, quam aratoribus solvere debuisti, certis nominibus deductiones fieri solebant: primum [69] pro spectatione & collybo: deinde pro nescio quo

P. CLXXXIX.

67. *A quo H-S XVIII.*) Placet magis XII. *Ursinus.*

68. *Vide, quare, circumspice.*) In vetere libro, *undique circumspice* scriptum est: ut *vide. quare* ex unico verbo *undique* scribendum esse videatur. *Idem.*

69. *Pro spectatione & collybo.*) *Spectatione*, probatione pecuniæ, quæ a numulariis spectabatur. *Spectator*, inquit Donatus, *probator ut spectatores pecuniæ dicuntur.* Plautus in Persa, *Toxilus, Numi sexcenti hic erunt, probi, numerati. Dorpalus, Non hercle qui nunc hodem spectandum scio. Collybus* autem proprie minuta est moneta. sed fere pro permutatione nummorum sumitur, qui in alienam regionem, in qua diversi generis nummorum usus est, deportantur. Cicero *permutationem* appellat in epist. ad Appium Pulchrum. cujus initium est, *Tralleis veni: Puto*, inquit, *me Laodicea fore, ubi per paucos dies, dum pecunia accipitur, quæ mihi ex publica permutatione debetur, commorabor.* Etiam pro rerum omnium permutatione cum pecunia, quæ fit ab argentariis. *collybus* dicitur. ut apud Ciceronem

181 quo cerario. Hæc omnia, judices, non rerum certarum, ſed furtorum improbiſſimorum ſunt vocabula. nam collybus eſſe qui poteſt, cum utantur omnes uno genere nummorum? [70] cerarium vero [x] quid? quomodo hoc nomen ad rationes magiſtratus, quomodo ad pecuniam publicam allatum eſt? Nam illud genus tertium deductionis erat ejuſmodi quaſi non modo liceret, ſed etiam oporteret: nec ſolum oporteret, ſed plane neceſſe eſſet. Scribæ nomine de tota pecunia binæ quinquageſimæ detrahebantur. Quis tibi hoc conceſſit? quæ lex? quæ ſenatus auctoritas? quæ porro æquitas, ut tantam pecuniam ſcriba tuus [y] averreret, ſive de aratorum bonis, ſive de populi Romani vectigalibus?

x quid vocas? *Victor.*

y *alii* auferret, *alii* averteret.

182 Nam ſi poteſt iſta pecunia ſine aratorum injuria detrahi: populus Romanus habeat, præſertim in tantis ærarii anguſtiis. ſin autem & populus id voluit, & æquum ita eſt, ſolvi aratoribus: tuus apparitor parva mercede populi conductus, de aratorum bonis prædabitur? & in hac cauſa ſcribarum ordinem in me concitabit Hortenſius? & eorum commoda a me labefactari atque oppugnari [z] injuria dicet? quaſi vero hoc ſcribis ullo exemplo ſit, aut ullo jure conceſſum. Quid [a] ergo vetera repetam? aut quid eorum ſcribarum mentionem faciam, quos conſtat ſanctiſſimos homines atque innocentiſſimos fuiſſe? non me fugit, judices, vetera exempla pro fictis fabulis jam audiri atque haberi. in his temporibus verſabor miſeris ac perditis. Nuper, Hortenſi, quæſtor fuiſti. quid tui ſcribæ fecerint, tu potes dicere: ego de meis hoc dico, cum in eadem iſta Sicilia pro frumento civitatibus pecuniam ſolverem: & mecum [b] duos frugaliſſimos homines ſcribas haberem, L. Ma-

z *Grut.* jura.

a *alii* ego. *non male.*

P. B.

b duo *MS.*

nem Epiſt. v. libri ad Attic. XII. *Cum omnia quæ haberet, cum argentario Cœlio permutare vellet, & in auream pecuniam redigere* Hotom.

70. *Cerarium vero quid vocas? quomodo hoc nomen.*) Vetus. *Cerarium vero quid? quomodo hoc nomen, &c.* Videtur autem hic cerarium eſſe pretium, quod exigunt ſcribæ pro impenſis ceræ. *Nannius.* Hic quoque C. Stephanus & Gruterus Nannii codicis ſcripturam probarunt. *Cerarium* eſt quod pro cera exigitur, ut *vaſarium*, pecunia quæ pro vaſariis, id eſt pro utenſilibus attribuebatur e ærario magiſtratibus in provincias proficiſcentibus. Sic *ſalarium* antiquitus, quod dabatur pro victu, in quo principem locum tribuebant ſali. *Linguarium* apud Senecam, quod pro lingua, quæ temere locuta eſt, penditur. Muret. Var. lect. XII. 5. ubi vide plura. *Grav.*

71. *Mulio*

L. Mamilium, & L. c Sergium: non modo istas duas quinquagesimas, sed omnino nummum nullum cuiquam esse deductum. c Segestum edd. vett.

LXXIX. DICEREM, hoc mihi totum esse attribuendum, judices, si illi umquam a me hoc postulassent, si umquam omnino cogitassent. Quamobrem enim scriba deducat, ac non potius 71 mulio, qui advexit? tabellarius, cujus adventu certiores facti petiverunt? 72 præco; qui abire jussit? viator, ac Venerius, qui fiscum sustulit? quæ pars operæ, aut opportunitatis in scriba est? cur d ei non modo merces tanta detur, sed cur cum eo tantæ pecuniæ partitio fiat? 73 Ordo est honestus. Quis negat? aut quid ea res ad hanc rem pertinet? est vero honestus, quod eorum hominum fidei tabulæ publicæ 74 periculaque magistra-

183

d rei edd. vett.

71. *Mulio qui advexerit.*) Sic Pall. neque aliter fere edd. vett. vulgata *adduxerit*. Grut. Agnoscis differentiam Gruteri inter hanc citationem & contextum, quem paravit ex Lambino, cui etiam manum dedit pater de pecunia vetere lib. II. cap. 3. pag. 68. *Gron.*

72. *Præco, qui adesse jussit.*) Alii *adire*. Veneti minus recte, ni fallor, *abire*. Camerar.

73. *Ordo est honestus.*) Negat Sigonius II. de Antiq. Jure Civ. Rom. 14. sed refutatur a Gutherio II. de Jure Pontificio. *Grav.* At vide, quid dicat Illustr. Spanh. Dissert. IX. de Præst. & Usu numism p. 704.

74. *Periculaque magistratuum.*) Mirabiliter isthæc interpretatus erat Cujacius libris Observationum: quem bene refellit Hotomanus lib. III. Observation. cap. 20. & 79. qui videantur. *Grut.* Quæ Hotomanus ibi tradit, quasi *pericula* hic sint discrimina in notione vulgari, alienissima sunt ab hoc loco. Nam quamvis ex tabulis scribarum periculum possit nasci magistratibus, non minus tamen propterea inepte dicerentur scribis committi pericula magistratuum, ac si iis diceretur committi laus & decus illorum, quia ex tabulis scribarum apparet eos sancte ac secundum leges administrasse provinciam. Nec illi sunt audiendi, qui *paricula* hic legendum putant, inter quos est doctissimus Sirmondus in Antirhetico secundo. Sed hanc sententiam rejecit erudite Salmasius de modo usurarum cap. 15. qui ostendit *paricula* esse ἴσα, ἰσότυπα, exempla, quæ hic locum nullum habeant, *pericula* vero esse libellos, tabellas magistratuum: & *periculum* in hac significatione oriri ab obsoleto *perior*, & notare documentum, argumentum, experimentum, probationem rei cujuscunque vel caussæ, & inde libellum, tabellam, titulum, columnam, cui tale documentum inscriptum sit. C. Nep. in vita Epaminondæ: *Neque recusavit, quo minus legis pœnam subiret, sed unum ab iis petivit, ut in periculo suo scriberent: Epaminondas a Thebanis morte multatus est quod eos coegit apud Leuctra superare Lacedamonios.* In *periculo suo* est

gistratuum committuntur. Itaque ex his scribis, qui digni sunt illo ordine, 75 patribus familias, viris bonis atque honestis, percontamini, quid sibi istæ quinquagesimæ velint, jam omnes intelligetis, novam rem totam atque indignam videri.

184 Ad eos me scribas revoca, si placet: noli hos colligere, qui nummulis corrogatis de nepotum e donis, ac de scenicorum corollariis, 76 cum decuriam emerunt, ex primo ordine explosorum in secundum ordinem civitatis se venisse dicunt. Eos scribas tecum disceptatores hujus criminis habebo, qui istos scribas esse moleste ferunt. Tametsi cum in eo ordine videamus esse multos non idoneos, qui ordo industriæ propositus est, & dignitati; mirabimur, turpes f aliquos ibi esse, quo cuivis licet pretio pervenire?

e *alii* bonis.

f alii aliquot.

LXXX. TU EX pecunia publica H-S g tredecies scribam tuum permissu tuo cum abstulisse fateare, reliquam tibi ullam defensionem putas esse? hoc ferre quemquam posse? hoc quemquam denique nunc tuorum advocatorum animo æquo audire arbitrare? qua in civitate 77 C. Catoni, clarissimo viro, consulari homini, H-S XVIII millibus lis æstimata sit, in eadem civitate apparitori tuo esse concessum, ut H-S uno nomine tredecies auferret? Hinc ille est annulus aureus, quo tu istum in concione donasti, quæ tua donatio singulari impudentia prædita, nova Siculis omni-

g terdecies *vett. edd.*

P. CXC.

185

in titulo, in inscriptione sepulchrali. Apud Ciceronem quoque 2. de legibus veteres libros habere *periculum* pro opusculo, ac libello: *Qui in isto periculo non ut a poeta veritatem exigunt.* Titulus in codice *de sententiis judicum ex periculo recitandis.* h. e. ex tabella. *Grævius.*

75. *Patribus familias.*) Priscianus citat *Patribus familiis* libro VI. *Grut.*

76. *Cum decuriam emerunt.*) Locum in aliqua scribarum decuria. Livius de L. Petilio loquens, cujus in agro Numæ libri reperti sunt, *Q.* inquit, *Petilius Prætor urbanus studiosus legendi, eos libros a L. Petilio sumpsit, & erat familiaris usus, quod scribam eum Quæstor Q. Petilius in decuriam legerat.* Hotom. Decuriæ erant collegia, in quibus librarii, scribæ, lictores, viatores, nomenclatores, accensi, magistratuum Romanorum censebantur. De quibus vide Valesf. ad Am. Marcell. lib. XX. & Reinesium in ep. 31. ad Rupertum. *Grav.*

77. *C. Catoni.*) Qui Siciliæ præfuit, &, cum H-S tantum XVIII millia, id est scutatos DX. contra leges cepisset, de repetundis damnatus est. Nepos fuit M. Catonis Censorii, & L. Æmilii Paulli, Africani minoris sororis filius. lib. IV. *P. Manut.*

78. *M. Ca-*

omnibus, mihi vero etiam incredibilis videbatur. Sæpe enim nostri imperatores, superatis hostibus, optime republica gesta, scribas suos annulis aureis in concione donarunt. Tu vero quibus rebus gestis; quo hoste superato; concionem, donandi caussa, advocare ausus es? Neque enim solum scribam tuum annulo, sed etiam virum fortissimum ac tui dissimillimum; Q. Rubrium, h excellentem virtute, auctoritate, copiis, corona & phaleris, & torque donasti: M. Cossutium, sanctissimum virum, atque honestissimum: [78] M. Castritium, summo splendore, ingenio, gratia præditum. — h excel- lenti *aliis*

186 Quid hæc sibi horum trium civium Romanorum dona voluerunt? Siculos præterea, potentissimos nobilissimosque donasti. qui non, quemadmodum sperasti, tardiores fuerunt: sed ornatiores tuo judicio ad testimonia dicunda venerunt. Quibus ex hostium spoliis? de qua victoria? qua ex præda, aut manubiis, hæc abs te donatio constituta est? an quod, te prætore, paucorum adventu myoparonum, classis pulcherrima, Siciliæ propugnaculum, præsidiumque provinciæ, piratarum manibus incensa est? an quod ager Syracusanus prædonum incendiis, te prætore, vastatus est? an quod forum Syracusanum navarchorum sanguine redundavit? an quod in portu Syracusano piraticus myoparo navigavit? Nihil possum reperire, quamobrem te in istam amentiam incidisse arbitrer: nisi forte id egisti, ut hominibus ne oblivisci quidem rerum tuarum male gestarum liceret. — P. B.

187 Annulo est aureo scriba donatus, & ad eam donationem concio est advocata. Quod erat os tuum, cum videbas in concione eos homines, quorum ex bonis iste annulus aureus donabatur, qui ipsi annulos aureos posuerant, liberisque detraxerant, [79] ut esset, unde scriba tuus hoc tuum munus ac beneficium [80] tueretur? quæ porro præfatio tuæ

78. *M. Castritium summo splendore, ingenio, gratia præditum.* Veneti & alii *gloria* pro *gratia*; quod & ipse cur mutare debuerim, non video. *Camerar.*

79. *Ut esset, unde.*) Sic reposuimus discedentes ab Gruteriano *essent.* Sic lib. XI. ad Attic. ep. 11. *Videas, ut sit, qui utamur.* Gron.

80. *Tueretur?*) Annuli enim aurei, & equestris ordinis, censu equestri imminuto jus amitteret. in ep. ad Dolabellam: *Res familiaris alteri eorum valde exigua est, alteri vix equestris.* Docere videtur hic locus, qui annulo aureo donaretur, adeptum esse lo- cum

tuæ donationis fuit? Illa scilicet vetus, atque imperatoria? QUANDO TU QUIDEM IN PROELIO, IN BELLO, IN RE MILITARI; cujusne mentio quidem, te prætore, ulla facta est: an illa? QUANDOQUIDEM TU NULLA UMQUAM MIHI IN CUPIDITATE, AC TURPITUDINE DEFUISTI: OMNIBUSQUE IN IISDEM FLAGITIIS MECUM ET IN LEGATIONE, ET PRÆTURA, ET HIC IN SICILIA VERSATUS ES: OB HASCE RES, QUONIAM TE LOCUPLETAVI, HOC ANNULO AUREO DONO. Vera hæc fuisset oratio. non enim iste annulus aureus abs te datus, istum virum fortem, sed hominem locupletem esse declarat. Ita eundem annulum ab alio datum, testem virtutis duceremus: abs te donatum, comitem pecuniæ judicamus.

188 LXXXI. DICTUM, judices, est de decumano frumento: dictum de empto. extremum, & reliquum est, de æstimato. quod i cum magnitudine pecuniæ, tum injuriæ genere quemvis debet commovere: k tum vero eo magis, quod ad hoc crimen non ingeniosa aliqua defensio, sed improbissima confessio comparatur. 81 Nam cum ex senatus consulto & ex legibus frumentum ei in cellam sumere liceret: idque frumentum senatus ita æstimasset, quaternis H-S tritici modium; binis, hordei: iste, numero ad summam tritici adjecto, tritici modios singulos cum aratoribus denariis ternis æstimavit. Non est in hoc crimen, Hortensi: ne forte ad hoc meditere; multos sæpe viros bonos, & fortes, & innocentes cum aratoribus, & cum civitatibus l frumentum, in cellam quod sumi oporteret, æstimasse, & pecuniam pro frumento abstulisse. Scio, quid soleat fieri: scio, quid liceat. nihil, quod antea fuerat in consuetudine bonorum, nunc in istius facto reprehenditur.

i *alii* tum.
k te vero *MSS.*
P. CXCI.
l frumenti *Grav. e MS.*

189 Hoc reprehendo, quod, cum in Sicilia H-S II tritici modius esset, ut istius epistola ad te missa declarat, summum H-S ternis: id quod & testimoniis omnibus & tabulis aratorum planum factum antea est: tum iste pro tritici modiis

cum inter equites Romanos licet a censoribus nondum lectus esset. *P. Manut.*

81. *Nam cum ex S. C. & ex legibus.*) Veneti & alii, *ex Sicilia*, non recte, ut videtur; quid enim *sit ex Sicilia & ex legibus*? Camerar.

82. *Sed,*

modiis singulis ternos ab aratoribus denarios exegit. Hoc crimen est, ut intelligas, non ex æstimatione, neque ex ternis denariis pendere crimen, [82] sed ex coauctione annonæ atque æstimationis.

LXXXII. Etenim hæc estimatio nata est, judices, initio non ex prætorum aut consulum, sed ex aratorum atque civitatum commodo. Nemo enim fuit initio tam impudens, qui, cum frumentum deberetur, pecuniam posceret. certe hoc ab aratore primum est profectum, aut ab ea civitate, cui imperabatur: cum aut frumentum vendidisset, aut servare vellet, aut in eum locum, quo imperabatur, portare nollet: petivit in beneficii loco & gratiæ, ut sibi pro frumento, quanti frumentum esset, dare liceret. Ex hujusmodi principio, atque ex liberalitate, atque accommodatione magistratuum, consuetudo æstimationis introducta est.

Secuti sunt avariores magistratus: qui tamen in avaritia 190
sua non solum viam quæstus invenerunt, verum etiam exitum, ac rationem [83] defensionis. Instituerunt semper ad ultima ac difficillima loca m ad portandum frumentum, imperare, ut vecturæ difficultate, ad quam vellent, æstimationem pervenirent. In hoc genere facilior est existimatio, quam reprehensio: ideo quod eum, qui hoc facit, avarum possumus existimare: crimen in eo constituere non tam facile possumus: quod videtur concedendum magistratibus nostris esse, ut iis, quo loco velint, frumentum accipere liceat. Itaque hoc est, quod multi fortasse fecerunt: [84] & ita multi, ut ii, quos innocentissimos meminimus, aut audivimus, non fecerint.

m alii apportandum. P. B.

LXXXIII. Quæro nunc a te, Hortensi, cum utris 191
tan-

82. *Sed ex coauctione annonæ.*) Ita Veneti, ut intelligatur pretii multiplicatio. Aliorum *conjunctione* quid sibi velit, non est certe manifestum. *Camerar.*

83. *Defensionis, Instituerunt semper &c.*) Retinui distinctionem Lambini, quamvis non improbem prius vulgatam, *defensionis instituerunt. Semper &c* eodem enim res redit. miror que Lambinum de musca sibi fecisse elephantum. *Grut.*

84. *Et ita multi, ut ii, quos innocentissimos mem. aut audivimus.*) Lambinus ait fuisse in Fabr. & duabus aliis membris, *quos mem. aut vidimus*, sine illo *innocentissimos*. non ausus fui sequi, contra nostros Pall. omnemque editionem. haud refrager tamen admittere, *sed ita multis &c.* quod placuit: P. Manutio, si confirmarit se auctoritate veterum librorum. & nihilominus suspicor grandius sub istis latere ulcus. *Idem.*

 85. *Vel*

tandem istius factum collaturus es? cum iis, credo, qui benignitate adducti, per beneficium, & gratiam civitatibus concesserunt, ut nummos pro frumento darent. Ita credo, petiisse ab isto aratores, ut, cum H-S ternis tritici modium vendere non possent, pro singulis modiis ternos

n *alii* hoc non aud. denarios dare liceret. An, quoniam, n hoc cum non audes dicere, illuc confugies, vecturæ difficultate adductos, ternos denarios dare maluisse? Cujus vecturæ? quo ex loco, in quem locum ne portarent? Philomelione Ephesum? Video, quid inter annonam interesse soleat: video quot dierum via sit: video Philomeliensibus expedire, quanti Ephesi sit frumentum, tantum dare potius in Phrygia, quam Ephesum portare, aut ad emendum frumentum Ephesum pecuniam & legatos mittere.

192 In Sicilia vero quid ejusmodi? Enna mediterranea est maxime. coge, ut ad aquam tibi, id quod summi juris est, frumentum Ennenses metiantur: 85 vel Phintiam, vel Halesam, vel Catinam, loca inter se maxime diversa, eodem die, quo jusseris, deportabunt. tametsi ne vectura quidem opus est. Nam totus quæstus hic, judices, æstimationis, ex annonæ natus est varietate. hoc enim magistratus in provincia assequi potest, ut ibi accipiat, ubi est carissimum. ideo valet ista ratio æstimationis in Asia: valet in Hispania:

P. CXCII. valet in his provinciis, in quibus unum pretium frumento esse non solet. In Sicilia vero quid cujusquam intererat, quo loco daret? neque enim portandum erat: &, quo quisque vehere jussus esset, ibi tantidem frumentum emeret, quanti domi vendidisset. Quamobrem si quid, Hortensi, docere vis, aliquid ab isto simile, in æstimatione, atque a ceteris, esse factum: doceas oportet, aliquo in loco Siciliæ, prætore Verre, ternis denariis tritici modium fuisse.

193 LXXXIV. VIDE, QUAM tibi defensionem patefecerim; quam iniquam in socios, quam remotam ab utilitate reipublicæ, quam sejunctam a voluntate atque sententia legis. Tu, cum tibi ego frumentum in meis agris, atque in

85. *Vel Phintiam, vel Halesam.*) Hanc verissimam scripturam denique Ciceroni, auctori suo, restituendam putavi, quum hactenus nescio quod inauditi loci nomen invaserit *Plutiam*. Restitutioni isti valide patrocinatur Ph. Cluverius in Siciliæ antiquæ cap. 16. Sed non erat fraudandus laude sua eximius ille Hieron. Surita, cujus doctrina prima hic aperuit lectori oculos in notis ad Antonini itinerarium pag. 255. quos ab tot editoribus clausos gestari non decuit. *Gronov.*

86. *Non*

in mea civitate; denique cum in iis locis, in quibus es, versaris, rem geris, provinciam administras, paratus sim dare: angulum mihi aliquem eligas provinciæ, reconditum ac derelictum? jubeas ibi me metiri, quo portare non expediat? ubi emere non possum?

Improbum facinus, judices: non ferendum, nemini lege 194
concessum, sed fortasse adhuc in nullo etiam vindicatum. tamen ego hoc, quod ferri nego posse, Verri, judices, concedo & largior. Si ullo in loco ejus provinciæ frumentum tanti fuit, quanti iste æstimavit, hoc crimen in istum reum valere oportere non arbitror. Verum enimvero cum esset H-S binis, aut etiam ternis, quibusvis in locis provinciæ, duodenos sestertios exegisti. Si mihi tecum neque de annona, neque de æstimatione tua potest esse controversia, quid sedes? quid exspectas, quid defendes? Utrum tibi pecuniæ conciliatæ videntur adversum leges, adversum rempublicam, cum maxima sociorum injuria: an vero id recte, ordine, e republica, sine cujusquam injuria factum esse defendes?

Cum tibi senatus ex ærario pecuniam prompsisset, & sin- 195
gulos tibi denarios adnumerasset, quos tu pro singulis mo- P. B.
diis aratoribus solveres: quid facere debuisti? Si, quod L. Piso ille Frugi, qui legem de pecuniis repetundis primus tulit: cum emisses, quanti esset; quod superaret pecuniæ, retulisses. si, ut ambitiosi homines, aut benigni: cum pluris senatus æstimasset, quam quanti esset annona, ex senatus æstimatione, non ex annonæ ratione, solvisses. sin, ut plerique faciunt, in quo etiam erat aliquis quæstus, sed o is honestus atque concessus: frumentum, quoniam vilius erat, ne emisses: sumpsisses id nummorum, quod tibi senatus, cellæ nomine, concesserat.

o his *edd. vett.*

LXXXV. Hoc vero quid est? quam habet rationem, non quæro æquitatis, sed ipsius improbitatis atque impudentiæ? Neque enim est fere quidquam, quod homines palam facere audeant in magistratu, quamvis improbi, quin ejus facti, si non bonam, at aliquam rationem afferre soleant. Hoc quid est? Venit prætor: frumentum, 196
inquit, me abs te emere oportet. Optime. Modium denario. Benigne ac liberaliter. nam ego p tribus H-S non possum vendere. Mihi frumento non opus est: nummos volo. 86 Nam speraveram, inquit arator, me ad denarios per-

p H-S. ternis *MS. Nann.*

86. *Nin speraue, raminquit arator.*) Nonnulli impressi codices anti-

perventurum : sed, si ita necesse est, quanti frumentum sit, considera. Video esse binis H-S. Quid ergo a me tibi q *alii* nummos. nummorum dari potest, cum senatus tibi quaternos q H-S dederit ? Quid poscat, attendite. & vos, quæso, simul, judices, æquitatem prætoris attendite.

197 Quaternos H-S, quos mihi senatus decrevit, & ex ærario dedit, ego habebo, & in cistam transferam ex fisco. Quid postea ? quid ? pro singulis modiis, quos tibi impero, tu mihi octonos H-S dato. Qua ratione ? Quid quæris rationem ? non tantam rationem res habet, quantam r *ita MS.* *alii* Dic, inq. utilitatem atque prædam. r Dic, dic, inquit ille, planius. Senatus te voluit mihi nummos dare : me tibi frumentum metiri. tu eos nummos, quos mihi senatus dari P.CXCIII. voluit, ipse habebis : a me, cui singulos denarios dari oportuit, binos aufers ? & huic prædæ ac direptioni cellæ nomen imponis ?

198 f Hoc d. injuriæ *MS.Nann.* f Hæc deerat injuria, & hæc calamitas aratoribus, te prætore, qua reliquis fortunis omnibus everterentur. nam quid esse reliqui poterat ei, qui per hanc injuriam non modo frumentum omne amittere, sed etiam omne instrumentum vendere cogeretur ? Quo enim se verteret, non habebat. ex quo fructu nummos, quos tibi daret, inveniret ? Decumarum nomine tantum erat ablatum, quantum voluntas tulerat Apronii : pro alteris decumis, emptoque frumento, aut nihil datum, aut tantum datum, quantum reliqui scriba fecerat, aut ultro etiam (id quod didicistis) ablatum.

LXXXVI. COGANTUR etiam nummi ab aratore ? quomodo ? quo jure ? quo exemplo ? Nam, cum fructus diripiebantur aratorum, atque omni lacerabantur injuria, vide-

antiqui, in his Aldinus, *Nam speraveram*, quæ lectio mihi majorem in modum arridet. Hæc enim particula *nam* interdum pro *atqui* ponitur, ut supra. *Nam Hercule*, inquit Q. Minutius, *me quoque Petilius, ut sibi in consilio adessem rogavit*. Et apud Plautum in Aulularia.

EUC. *Exi inquam, age, exi; eundum hercle tibi hinc est foras,*
Circumspectatrix cum oculis emissitiis.
ST. *Nam cur me miseram verberas?*
EUC. *Ut misera sis,*
Atque ut te dignam mala malam ætatem exigas.
ST. *Nam qua nunc causa me extrusisti ex ædibus?*

Item in Casina act. 3. scen. 5. & Menæchmis, act. 2. scen. 3. & aliis locis sexcentis *Hotom.* Ita Manutiani omnes, firmatque exemplis Hotomanus, *nam* notare *atqui*. Plautina tamen non faciunt ad rem. quippe *nam cur*, positum pro *cur nam*. Grut.

87. *Quos*

videbatur id perdere arator, quod aratro ipse quæsisset, in quo elaborasset, quod agri segetesque extulissent. Quibus 199
injuriis gravissimis tamen illud erat miserum solatium, quod id perdere videbatur, quod alio prætore, eodem ex agro reparare posset. Nummos vero, ut daret arator, [87] quos non aratro ac manu quærit, boves, & aratrum ipsum & omne instrumentum vendat, necesse est. Non enim debetis hoc cogitare: habet idem in nummis: habet idem [88] in urbanis prædiis. nam cum aratori onus aliquod imponitur, [89] non omnes, si quæ sunt præterea facultates, sed arationis ipsius vis ac ratio consideranda est; quid ea sustinere, quid pati, quid efficere possit ac debeat. Quamquam illi quoque sunt homines ab isto omni ratione exinaniti ac perditi: tamen hoc vobis est statuendum, quid aratorem ipsum arationis nomine muneris in republica fungi ac sustinere velitis. Imponitis decumas: patiuntur. alteras: temporibus vestris serviendum putant. dent emptum præterea. dabunt, si voletis. P. R.

Hæc quam sint gravia, & quid, his rebus detractis, possit 200
ad dominos puri ac reliqui pervenire, credo vos ex vestris rebus rusticis conjectura assequi posse. Addite nunc eodem istius edicta, instituta, injurias: addite Apronii, Veneriorumque servorum, in agro decumano regna ac rapinas. Quamquam hæc omitto: de cella loquor. Placetne vobis, in cellam magistratibus nostris frumentum Siculos gratis dare? quid hoc indignius? quid iniquius? atqui hoc scitote, aratoribus, hoc prætore, optandum ac petendum fuisse.

LXXXVII. SOSITENUS est Entellinus, homo cum primis [t] prudens, & domi nobilis: cujus verba audistis; qui ad hoc judicium legatus publice cum Arthemone, & Menisco, primariis viris, missus est. Is cum in senatu Entellino multa mecum de istius injuriis ageret, hoc dixit: si hoc de cella, atque hac æstimatione concederetur, velle Siculos senatui polliceri frumentum in cellam gratis, [90] ne post-

t *alii* civitatis prud.

87. *Quos non aratro ac manu quærit.*) Nannianus, *quos non exarat* prætermittit: id si recipimus, delenda subsequentia. at Lambinus utrumque admisit. scias patremfamilias frugi. *Grut.*

88. *In urbanis prædiis.*) *Urbana prædia* Jurisconsulti appellant omnia ædificia, quamvis in villa sint. *Hotom.*

89. *Non omnes, si quæ sunt.*) Veneti eleganter, ut puto, *non hominis, si quæ sunt, &c.* Camerar.

90. *Ne posthac tantas pecunias &c.*) Id est hoc decreto emptionis infi-

posthac tantas pecunias magistratibus nostris decerneremus?

201 Perspicere vos certo scio, Siculis quantopere hoc expediat; non ad v aequitatem conditionis, sed ad minima malorum eligenda. nam, 91 qui mille modium Verri suae partis in cellam gratis dedisset, duo millia nummum, aut summum tria dedisset: idem nunc pro eodem numero frumenti H-S VIII millia dare coactus est: hoc arator assequi per triennium, x certe fructu suo, non potuit: vendiderit instrumentum, necesse est. quod si hoc munus & hoc vectigal aratio tolerare, hoc est, Sicilia ferre ac pati potest; populo Romano ferat potius quam nostris magistratibus. Magna est pecunia: magnum praeclarumque vectigal. si modo id salva provincia, si sine injuria sociorum percipere possitis: nihil detraho. Magistratibus tantundem detur in cellam, quantum semper datum est. quod praeterea Verres imperat, id, si facere non possunt, recusent, si possunt, populi Romani potius hoc sit vectigal, quam praeda praetoris.

v *ita Grut. alii* aequitatis conditionem.
x *ita MSS. alii* certo.
§. CXCIV.

202 Deinde cur in uno genere solo frumenti ista aestimatio constituitur? Si est aequa & ferenda: y debet populo Romano z Sicilia decumas. det pro singulis tritici modiis ternos denarios: sibi habeat frumentum. Data tibi pecunia est, Verres: una, qua frumentum tibi emeres in cellam; altera, qua frumentum emeres a civitatibus, quod Romam mitteres. Tibi datam pecuniam domi retines: & praeterea pecuniam permagnam tuo nomine aufers. fac idem in eo frumento, quod ad populum Romanum pertinet. exige eadem aestimatione pecuniam a civitatibus, & refer, quam accepisti. tum refertius erit aerarium populi Romani quam umquam fuit.

y debet *alii non habent.*
z det Sicilia *iid.*

203 At enim istam rem in publico frumento Sicilia non ferret: hanc rem in meo frumento tulit. a Proinde quasi aut aequior sit ista aestimatio in tuo, quam in populi Romani commodo: aut ea res, quam ego dico, & ea, quam tu fecisti, inter se genere injuriae, non magnitudine pecuniae differat. Verum istam ipsam cellam ferre nullo modo possunt.

a *alii* Perinde.

infinitas pecunias conficiendi potestatem daremus. Est autem haec Veneta lectio: alii *ut post hac*. Camerar.

91. *Qui mille modium Verri.*) Non fert Latinae linguae ratio *mille modium*, sed *mille modios*. Itaque ut in Francii primo inveni, scripsi *mille mod.* Aut si *mille modium* habent vetustiores libri, subaudiendum, *numerum*. vide Gronov. 1. de Sestertiis cap. 14. *Gravius*.

92. Ob

sunt. ut omnia remittantur, ut omnibus injuriis & calamitatibus, quas te prætore tulerunt, in posterum liberentur; istam se cellam atque istam æstimationem negant se ullo modo ferre posse.

LXXXVIII. MULTA Sophocles Agrigentinus apud Cn. 204
Pompejum consulem nuper, homo disertissimus, & omni doctrina & virtute ornatissimus, pro tota Sicilia de aratorum miseriis graviter ac copiose dixisse, ac deplorasse dicitur. ex quibus hoc, iis, qui aderant, (nam magno conventu acta res est) indignissimum videbatur: qua in re senatus optime ac be- P. B.
nignissime cum aratoribus egisset, large liberaliterque æstimasset, in ea re prædari prætorem, bonis everti aratores; & id non modo fieri, sed ita fieri, quasi liceat concessumque sit.

Quid ad hæc Hortensius? falsum esse crimen? Hoc 205
numquam dicet. Non magnam hac ratione pecuniam captam? Ne id quidem dicit. Non injuriam factam Siculis, atque aratoribus? Qui poterit dicere? Quid igitur dicet? Fecisse alios. quid est hoc? Utrum crimini defensio, an comitatus exsilio quæritur? Tu in hac republica, an in hac hominum libidine, & (ut adhuc habuit se status judiciorum) etiam licentia, non ex jure, non ex æquitate, non ex lege, [b] non ex eo, quod oportuerit, non ex eo, quod licuerit; sed ex eo, quod aliquis fecerit, id quod reprehenditur, recte factum esse defendes?

b non e. eo q.o. est e MS. Nann. alii non habent.

Fecerunt [c] alii alia quam multa: cur in hoc uno crimine isto genere defensionis uteris? Sunt quædam omnino in te 206
singularia, quæ in nullum alium hominem dici, neque convenire possint: quædam tibi cum multis communia. Ergo, ut omittam tuos peculatus, ut ob jus dicundum pecunias acceptas, ut ejusmodi cetera, quæ forsitan alii quoque etiam fecerint; illud, in quo te gravissime accusavi, quod [92] ob judicandam rem pecuniam accepisses, eadem ista

c aliqui Victor. & alii.

92. *Ob judicandam rem.*) Mire crimen hoc e multis singularibus data opera delegit ad judices offensionis invidiæque, quam apud populum propter judiciorum corruptionem sustinebant, leniter admonendos. & animadvertendum quemadmodum aperte hæc opponat. *Pecuniam ob jus dicendum accipere, & ob rem judicandam.* Nam illo superiori totam ejus præturam urbanam significat, hoc vero Sopatri & Athenii damnationem. Ex quo intelligi licet, tametsi jus dicere nonnunquam Prætores dicantur, quum publica judicia exercent: proprie tamen tum demum jus dicere prætorem urbanum aut provincialem cum privata judicia data decernit. *Hotom.*

93. Quo-

ista ratione defendes, fecisse alios? Ut ego assentiar orationi, defensionem tamen non probabo. Potius enim, te damnato, ceteris angustior locus improbitatis defendendæ relinquetur, quam, te absoluto, alii, quod audacissime fecerunt, recte fecisse existimentur.

207 LXXXIX. LUGENT omnes provinciæ: 93 queruntur omnes liberi populi: regna denique jam omnia de nostris cupiditatibus & injuriis expostulant: locus intra oceanum p. CXCV. jam nullus est, neque tam longinquus, neque tam reconditus, quo non, per hæc tempora, nostrorum hominum libido iniquitasque pervaserit. sustinere jam populus Romanus omnium nationum non vim, non arma, non bellum, sed luctum, lacrymas, querimonias non potest. In ejusmodi re ac moribus, si is, qui erit adductus in judicium, cum manifestis d in flagitiis tenebitur, alios eadem fecisse dicet: illi exempla non deerunt: reipublicæ salus deerit, si improborum exemplis improbi judicio ac periculo liberabuntur.

d Gul. delet in.

208 Placent vobis hominum mores? placet ita geri magistratus, ut geruntur? placet socios sic tractari, quod restat, ut per hæc tempora tractatos videtis? Cur hæc a me opera consumitur? quid sedetis? cur non in media oratione mea consurgitis atque disceditis? Vultis autem istorum audacias ac libidines aliqua ex parte resecare? Desinite dubitare, utrum sit utilius, propter multos improbos, uni parcere, an unius improbi supplicio multorum improbitatem coercere.

209 Tametsi quæ ista sunt exempla multorum? nam cum in causa tanta, cum in crimine maximo dici a defensore cœptum est, factitatum esse aliquid: exspectant ii, qui audiunt, exempla ex vetere memoria, & monumentis, ac litteris, plena dignitatis, plena antiquitatis.

XC. HÆC e PLURIMUM solent & auctoritatis habere ad probandum, & jucunditatis ad audiendum. 94 Africanos mihi,

e alii enim plur.

93. *Queruntur omnes liberi populi.*) *Liberi populi* sunt, qui neque vectigal pendunt, & suis legibus utuntur. Magistratibus enim populi Romani jus in iis dicere non licet. *Hotom.*

94. *Africanos.*) Minorem significat, non utrumque: cum sequatur, Catones: & Lælios: quod de posteriore Lælio, minoris Africani amicissimo, qui & ipse, tamquam Cato, sapientis cognomine est honestatus, dictum volo. hos enim tres alibi quoque Cicero simul nominat, ut pro Murena, pro Archia. *P. Manut.*

mihi, & Catones, & Lælios commemorabis? & eos feciſſe idem dices? quamvis res mihi non placeat: tamen contra hominum auctoritatem pugnare non potero. An, cum eos non f poteris; proferes hos recentes, Q. Catulum patrem, C. Marium, Q. Scævolam, M. Scaurum, 95 Q Metellum? qui omnes provincias habuerunt, & frumentum cellæ nomine imperaverunt. magna eſt hominum auctoritas, & tanta, ut etiam delicti ſuſpicionem tegere poſſit.

f poteris proferre, proferes. Grav.

P. B.

Non habes, ne ex his quidem hominibus, qui nuper fuerunt, ullum 96 auctorem iſtius æſtimationis. Quo me igitur, aut ad quæ exempla revocas? Ab illis hominibus, qui tum verſati ſunt in republica, cum & optimi mores erant, & hominum exiſtimatio gravis habebatur, & judicia ſevera fiebant, ad hanc hominum licentiam & libidinem me abducis? & in quos aliquid exempli populus Romanus ſtatui putat oportere, ab iis tu defenſionis exempla quæris? Non fugio ne hos quidem mores, dummodo ex his ea, quæ probat populus Romanus exempla, non ea, quæ condemnat, ſequamur. Non circumſpiciam, 97 non quæram foris, cum habeas judices, principes civitatis, P. Servilium, Q. Catulum: qui tanta auctoritate ſunt, tantis rebus geſtis, ut in illo antiquorum & clariſſimorum hominum, de quibus antea dixi, numero reponantur. 210

Exempla quærimus, & ea non antiqua. modo uterque horum exercitum habuit. Quære, Hortenſi, quoniam te recentia exempla delectant, quid fecerint. Itane verò? Q. Catulus frumento eſt uſus, pecuniam non coegit. P. Servilius quinquennium exercitui cum præeſſet, & iſta ratione innumerabilem pecuniam facere poſſet, non ſtatuit ſibi quid- 211

95. *Q. Metellum.*) Numidicum. hic enim, cum multi Q. Metelli fuerint, virtute, & rerum geſtarum gloria omnibus antecelluit: & idem nominatur. *P. Manut.*

96. *Auctorem iſtius æſtimationis.*) *Auctor* dicitur cujus exemplum & factum imitamur, translatione ab iis, qui rem aliquam nobis mancipio tradiderunt, ſumpta. Nam ut illi rem tradunt, ſic iſti exemplum: ut illos in rei controverſia laudamus, hoc eſt nominamus, ſic hos in reprehenſione facti noſtri commemoramus. *Hotom.*

97. *Non quæram foris, cum habeas judices principes, &c.*) Lamb. *foris. habeo judices.* neſcio an e ſcripto: interim reperio in Pal. ſec. & vett. edd. *non q. foris. habeas judices tecum princ.* nam pr *habebis.* Grut.

98. *Sed*

quidquam licere, quod non patrem suum, non avum Q. Metellum facere vidisset. C. Verres reperietur, qui, quod expediat, id licere dicat? quod nemo, nisi improbus, fecerit, id aliorum exemplo se fecisse defendat? At in Sicilia factitatum est.

XCI. QUÆ EST ista conditio Siciliæ? cur, quæ optimo jure, propter vetustatem, fidelitatem, propinquitatem
212 esse debet, huic præcipua lex injuriæ definitur? Sed in ista ipsa Sicilia non quæram exemplum foris: hoc ipso ex consilio utar exemplis. C. Marcelle, te appello. Siciliæ
v. CXCVI. provinciæ, cum esses pro consule, præfuisti: num quæ in tuo imperio pecuniæ cellæ nomine coactæ sunt? neque ego hoc in tua laude pono. alia sunt tua facta atque consilia, summa laude digna: quibus illam tu provinciam afflictam & perditam erexisti atque recreasti. nam hoc de cella
g ante Vict. ante ne Manut. g ne Lepidus quidem fecerat, cui tu successisti. Quæ sunt tibi igitur exempla in Sicilia cellæ, si hoc crimen non modo Marcelli facto, sed ne Lepidi quidem potes defendere?

213 An me ad M. Antonii æstimationem frumenti, exactionemque pecuniæ revocaturus es? Ita, inquit, ad M. Antonii. hoc enim mihi significasse & annuisse visus est.
h ita MS. Nannii. alii consulibus. Ex omnibus ne igitur populi Romani prætoribus, h proconsulibus, imperatoribus, M. Antonium delegisti, & ejus unum improbissimum factum, quod imitarere? Et hic utrum mihi difficile est dicere, an his existimare, ita se in illo infinito imperio M. Antonium gessisse, ut multo isti perniciosius sit dicere, se in re improbissima voluisse Antonium imitari, quam i si defendere possit, nihil in vita se M. Antonii simile fecisse. Homines in judiciis ad crimen defendendum, non, quid fecerit quispiam, proferre solent, 98 sed quid probarit. Antonium, cum multa

i se defendere posset alia edd.

98. *Sed quid probarit.*) Sic emendavi. nam vulgo legitur, *sed quid probarint*, mendose. quid probarit autem, id est, quid huiusmodi fecerit, ut recte factum existimetur. Sic M. Tull. epist. lib. I. ad Lent. *Tantum contendere in rep. quantum probare tuis civibus possis*. Idem in divinat. in Cæcil. *Si in hac causa nostrum officium, ac diligentiam populo Romano probaverimus*. Lambin. Ita Lambinus non improbante Hotomano. Multa enim facimus, quæ non probamus nobis, nedum aliis: ut pluribus ostendi ad Taciti illud lib. I. Annal. cap. 10. *ne ipsis quidem qui fecere laudatas &c.* vulgata, *probarint*; cui & suus sane sensus, sua vis. *Gruterus.*

99. Re-

multa contra sociorum salutem, k multa contra l utilitatem provinciarum & faceret & cogitaret, in mediis ejus injuriis & cupiditatibus mors oppressit. Tu mihi, quasi ejus omnia facta atque consilia senatus populusque Romanus, judices, comprobarint, ita m M. Antonii exemplo istius audaciam defendis.

k multa *deest in MSS.* l voluntatem *MSS.* m *alii non habent.*

XCII. AT IDEM fecit Sacerdos. Hominem innocentem, & summa prudentia præditum nominas: sed tum idem fecisse erit existimandus, si eodem consilio fecerit. Nam genus æstimationis ipsum a me numquam est reprehensum: sed ejus æquitas, aratorum commodo & voluntate perpenditur. Non potest reprehendi ulla æstimatio, quæ aratori non modo incommoda non est, sed etiam grata est. Sacerdos, ut in provinciam venit, frumentum in cellam imperavit. Cum esset, ante novum, tritici modius n denariis quinque; petiverunt ab eo civitates, ut æstimaret. 99 remissior aliquanto ejus fuit æstimatio, quam annonæ. nam æstimavit o denariis III. Vides, eandem æstimationem, propter temporis dissimilitudinem, in illo laudis causam habere; in te criminis: in illo, beneficii; in te, injuriæ?

M. 214 P. B. n *alii* H-S. xv. o *MS.* x. *id est denariis.*

215 Eodem tempore Antonius III denariis æstimavit, post messem, summa in vilitate, cum aratores frumentum dare gratis malebant. & ajebat, se tantidem æstimasse, quanti Sacerdotem: neque mentiebatur: sed eadem ista æstimatione alter sublevarat aratores, alter everterat. Quod nisi omnis frumenti ratio ex temporibus esset, & annona, non ex numero, neque ex summa, consideranda: numquam tam grati hi sesquimodii, Q. Hortensi, fuissent: quos tu cum ad mensuræ tam exiguam rationem populo Romano in capita descripsisses, gratissimum omnibus fecisti. caritas enim annonæ faciebat, ut istuc, quod re parvum videbatur, tempore magnum videretur. Idem istuc si in vilitate populo Romano largiri voluisses; derisum tuum beneficium esset atque contemptum.

216 XCIII. NOLI IGITUR dicere, istum idem fecisse, quod

99. *Remissior aliquanto ejus fuit æstimatio, quam annona.*) Vetus, *Quam annona.* In pari propemodum pondere, superius prætulerim. Est enim ipsa *annona* quædam *æstimatio* rerum promercalium. quanti enim per aliquod tempus frumentum vendi solet, id ejus *annona* est, quæ si gravior est, cara dicitur. Terent. in Andria, *Tum. annona cara est.* Græci ἀγορὰν vocant. *Nannius.*

p anno alii. quod Sacerdotem : quoniam non eo tempore, neque simili fecit p annona. dicito potius, quoniam habes auctorem idoneum, quod Antonius uno adventu & vix menstruis cibariis fecerit, id istum per triennium fecisse : & istius innocentiam M. Antonii facto atque auctoritate defendito. Nam de Sex. quidem Peducæo, fortissimo atque innocentissimo viro, quid q dicetis? de quo quis umquam arator questus est? aut quis non ad hoc tempus innocentissimam omnium diligentissimamque præturam illius hominis existimavit? r Biennium provinciam obtinuit, cum alter annus in vilitate, alter in summa caritate fuerit. s num aut in vilitate nummum arator quisquam dedit; aut in caritate de æstimatione frumenti questus est? At uberiora cibaria facta sunt caritate. Credo : neque id est novum, neque reprehendendum.

q alii dicitis. P.CXCVII

r Biennio edd.vett. s unum edd.vett.

217 Modo C. Sentium vidimus, hominem vetere illa ac singulari innocentia præditum, propter caritatem frumenti, quæ fuerat in Macedonia, permagnam ex cibariis pecuniam t deportare. Quamobrem non ego invideo tuis commodis, siqua ad te lege venerunt : injuriam queror, improbitatem v coarguo : avaritiam in crimen, & in judicium voco. Quod si suspiciones iniicere voletis, ad plures homines, & ad plures provincias crimen hoc pertinere : non ego istam defensionem vestram pertimescam, sed me omnium provinciarum defensorem esse profitebor. Etenim hoc dico, & magna voce dico : UBICUMQUE HOC FACTUM EST, IMPROBE FACTUM EST. QUICUMQUE HOC FECIT, SUPPLICIO DIGNUS EST.

t alii reportare. v alii arguo.

218 XCIV. NAM, per deos immortales! videte, judices, & prospicite animis, quid futurum sit. multi magnas pecunias ab invitis civitatibus, atque ab invitis aratoribus ista ratione, cellæ nomine, coegerunt : (omnino ego neminem video, præter istum : sed do hoc vobis, & concedo, esse multos :) in hoc homine rem adductam in judicium videtis. quid facere potestis? Utrum, cum judices sitis de pecunia capta, conciliata, tantam pecuniam captam negligere : an, cum lex sociorum causa rogata sit, sociorum querimonias non audire?

219 Verum hoc quoque vobis remitto. negligite præterita, si vultis : sed ne reliquas spes turbetis, atque omnes provincias evertatis; id providete, ne avaritiæ, quæ antehac occultis itineribus atque x angustiis uti solebat, auctoritate

x angustiis edd. vett.

P. B.

vestra

vestra viam patefaciatis illustrem atque latam. Nam si hoc probatis, & si hoc licere, pecunias isto nomine capi, judicatis: certe hoc, quod adhuc nemo, nisi improbissimus, fecit, posthac nemo, nisi stultissimus, non faciet. Improbi sunt, qui pecunias contra leges cogunt: stulti, qui, quod licere judicatum est, prætermittunt.

220 Deinde, judices, videte, quam infinitam sitis hominibus licentiam pecuniarum eripiendarum daturi. Si ternos denarios qui coegir, erit absolutus: quaternos, y quinos, denos denique, aut vicenos coget alius, quæ erit reprehensio? in quo primum injuriæ gradu resistere incipiet severitas judicis? quotus erit iste denarius, qui non sit z ferendus, & in quo primum æstimationis iniquitas, atque improbitas reprehendatur? non enim a vobis summa, sed genus æstimationis a erit comprobatum. neque hoc potestis judicare, ternis denariis æstimare licere; b denis non licere. ubi enim semel ab annonæ ratione, & ab ararorum voluntate res ad prætoris libidinem translata est; non est jam in lege, atque in officio, sed in voluntate hominum atque avaritia positus modus æstimandi.

y *ita MS. Nann. alii non habent* quinos.
z *alii* deferendus.
a est *alia edd.*
b denis non lic. *aliis edd. deest.*

XCV. QUAPROPTER, si vos semel in judicando finem æquitatis & legis transieritis; scitote, vos nullum ceteris in æstimando finem improbitatis & avaritiæ reliquisse. Videte igitur, quam multa simul a vobis postulentur. 221 Absolvite eum, qui se fateatur maximas pecunias cum summa sociorum injuria cepisse. non est satis. Sunt alii quoque plures, qui idem fecerint. absolvite etiam illos, siqui sunt: ut uno judicio quam plurimos c improbos libereris. Ne id quidem satis est. facite, ut ceteris posthac idem liceat. licebit. [1] At hoc parum est. Permittite, ut liceat, quanti quisque velit, tanti æstimet. æstimabit. Videtis jam profecto, judices, hac æstimatione a vobis comprobata, neque modum posthac avaritiæ cujusquam, neque pœnam improbitatis futuram.

c impios *edd. vett.*
P. CXCIII.

222 Quas ob res [2] quid agis, Hortensi? consul es designatus: provinciam sortitus es: de æstimatione cum dices frumenti, sic te audiemus, quasi id, quod ab isto recte factum

1. *At hoc parum est.*) Vetus liber *adhuc parum est.* Ursin. Pal. sec. *Ad hoc.* nimirum sententia requirit: *Adhuc parum est.* itaque nihil est, cur non deinde ita excudatur. *Grut.*

2. *Quid agis, Hortensi? consul es designatus: provinciam sortitus es.*) Placet Ant. Augustini conjectura, qui pro *sortitus* legendum putat *sortiturus.* Ursinus

 3. *Eorum,*

ctum esse defendes, te facturum profiteare, & quasi, quod isti licitum esse dices, vehementer cupias tibi licere. Atqui, si id licebit, nihil est, quod putetis quemquam posthac commissurum, ut de pecuniis repetundis condemnari possit. Quantam enim quisque concupierit pecuniam, tantam licebit per cellæ nomen æstimationis magnitudine consequatur.

223 XCVI. AT ENIM est quiddam, quod, etiam si palam in defendendo non dicit Hortensius, tamen ita dicit, ut vos id suspicari, & cogitare possitis: pertinere hoc ad commodum senatorium: pertinere ad utilitatem 3 eorum, qui judicent, qui in provinciis 4 cum potestate, aut cum legatione se futuros aliquando arbitrentur. Præclaros d vero (d viros *MS. Lamb.*) existimas judices nos habere, quos alienis peccatis concessuros putes, quo facilius ipsos peccare liceat. Ergo id volumus populum Romanum, id provincias, id socios nationesque exteras existimare, si senatores judicent, hoc certe unum genus infinitæ pecuniæ per summam injuriam cogendæ, nullo modo posse reprehendi? Quod si ita est, quid possumus contra illum prætorem dicere, qui quotidie 5 templum tenet, qui 6 rempublicam sistere

negat

3. *Eorum, qui judicent.*) Judicabant adhuc senatores. nam legem de judiciis inter tres ordines communicandis promulgaverat Cotta prætor, nondum pertulerat. de quo paullo post. Ad utilitatem autem judicum id pertinere videbatur, quia, cum essent senatores, & evenire facile posset, ut in provincias irent, non mediocre lucrum ex eadem æstimandi licentia sperare possent. *P. Manut.*

4. *Cum potestate, aut cum legatione.*) *Cum potestate* dicuntur esse magistratus, qui imperium a populo Romano acceperunt: ut Prætores, & Consules. Legatorum vero varia erant genera: quemadmodum ex his Ciceronis verbis intelligitur, & in oratione in Vatinium: *Legati, id est nuntii pacis ac belli, curatores, interpretes, bellici consilii auctores, ministri muneris provincialis, deligebantur a Senatu, more majorum.* Ministros autem dicit provincialis muneris, qui cum Prætore, aut Consule mittuntur in provincias, & in consilio cum Prætore consident. Sallustius in Jugurthino: *Rogationem ad populum promulgat, ut quæreretur in eos qui a Jugurtha in legationibus, aut imperiis pecunias accepissent.* Hotom.

5. *Templum tenet.*) *Templum* Rostra vocabatur, in quibus legem magistratus ferebat. quotidie autem prætor Cotta erat in Rostris, ut legem de judiciis ferre posset. in Vatinium: *Judicem. in Rostris, in illo, inquam, augurato templo, ac loco collocaris.* P. Manut.

6. *Rempublicam sistere.*) Lambinus hac lectione ad oram rejecta edit *subsistere*, non addito, cur tali judicio utatur, nec dubitaru

eum

negat posse; ni ad equestrem ordinem judicia referantur?

Quod si ille hoc unum agitare cœperit, esse aliquod genus cogendæ pecuniæ, senatorum commune, & jam prope concessum ordini; quo genere ab sociis maxima pecunia per summam injuriam e averratur: neque ullo modo senatoriis judiciis reprehendi posse; idque, dum equester ordo judicaret, numquam esse commissum: quis obstet? quis erit tam cupidus f vestrum, tam fautor ordinis, qui de transferendis judiciis possit recusare? 224

e avertatur Grut. auferatur alii. P. B.

f alii vestri.

XCVII. ATQUE UTINAM posset aliqua ratione hoc crimen, quamvis falsa; modo humana atque usitata; defendere! minore periculo vestro, minore periculo provinciarum omnium, judicaretis. 7 Negaret hic æstimatione se usum? vos id credidisse homini, non factum comprobasse videremini. nullo modo negare potest: urgetur a tota Sicilia: nemo est ex tanto numero aratorum, a quo pecunia cellæ nomine non sit exacta.

Vellem etiam hoc posset dicere, nihil ad se istam rationem pertinere: per quæstores rem frumentariam esse administratam: ne id quidem ei g licet dicere: propterea quod ipsius litteræ recitantur, ad civitates de ternis denariis missæ. Quæ est igitur defensio? Feci quod arguis: coegi pecunias maximas cellæ nomine: sed hoc mihi licuit: vobis, si prospicitis, licebit. Periculosum provinciis, genus injuriæ confirmari judicio: perniciosum nostro ordini, populum Romanum existimare, non posse eos homines, qui ipsi legibus teneantur, leges in judicando religiose defendere. Atque isto prætore, judices, non solum æstimandi frumenti modus non fuit, sed ne imperandi quidem. neque enim id, quod debebatur, sed quantum commodum fuit, imperavit. Summam faciam vobis ex publicis litteris & testimoniis civitatum, frumenti in cellam imperati reperietis quinquies tanto, judices, amplius istum, quam quan- 225

g alii licebit.

eum sequi vel Gothofredus vel Gruterus. Quod si id factum auctoritate veterum librorum, aliquid saltem fateor eos habere, quod prætexant. Sed quum in Victorianis & VVechelina videam esse simplex (nec causa est, cur in illis dubitem sic expressum ex MSStis,) idque sit longe suavius in ore Latino; nec Ciceronem eo nunc putavi abstinuisse. Adde paterna ad Livium IV. 12 *Gronov.*

7. *Negaret hac æstimatione se usum?*) Prius editi *hic*: Lambinus *Si negaret hac æstimatione &c.* a conjecturis procul dubio. antea enim publicarat; *Vellem negare posset æstim. se usum*. Grut.

quantum ei in cellam sumere licitum sit, civitatibus imperasse. Quid ad hanc impudentiam addi potest, si & æstimavit tanti, ut homines ferre non possent, & tanto plus, quam erat ei concessum legibus, imperavit?

226 p.CCXCIX. Quapropter, cognita tota re frumentaria, judices, jam facillime perspicere potestis, amissam esse populo Romano Siciliam, fructuosissimam atque oportunissimam provinciam, nisi eam vos istius damnatione recuperatis. Quid est enim Sicilia, si ei agri cultionem sustuleris, & si aratorum numerum ac nomen exstinxeris? quid enim potest esse in calamitate residui, quod non ad miseros aratores, isto prætore, per summam injuriam ignominiamque pervenerit? quibus, cum decumas dare deberent, vix h ipsis decumæ relictæ sunt: cum pecunia deberetur, soluta non est: cum optima æstimatione senatus frumentum eos in cellam dare voluisset, etiam instrumenta agrorum vendere coacti sunt.

h ipsæ Lamb

227 XCVIII. DIXI JAM antea, judices, ut has omnes injurias tollatis, tamen ipsam rationem arandi spe magis, & jucunditate quadam, quam fructu atque emolumento teneri. etenim ad incertum casum, & eventum, certus quotannis labor & certus sumptus impenditur. annona porro, pretium, nisi in calamitate fructuum, non habet. si autem ubertas in percipiendis fructibus fuit, consequitur vilitas in vendendis: ut aut male vendendum intelligas, si processit; aut male perceptos fructus, [8] si recte licet vendere. Totæ autem res rusticæ ejusmodi sunt, ut eas non ratio, neque labor, sed res incertissimæ, venti, tempestatesque moderentur. Hinc cum unæ decumæ [9] lege & conditione trahantur: alteræ novis institutis propter annonæ rationem imperentur: ematur præterea frumentum quotannis publice: postremo etiam in cellam magistratibus & legatis imperetur: quid, aut quantum præterea est, quod aut liberum possit habere ille arator, ac

8. *Si recte licet vendere.*) *Recte* pro care. contrarium contrario retulit. quia dixerat, *male vendendum.* Et, *recte*, ex persona aratoris; qui caritate potius in calamitate fructuum, quam vilitate gaudet in copia. *P. Manut.*

9. *Lege & consuetudine trahantur.*) Vulgata *& conditione*. alterum exstat in Nannianis. *Grut.* Nos tamen hoc Ciceronis putavimus inducti per ea, quæ monuit pater ad Livium lib. XXXIV. cap. 23. *Gron.*

ac dominus in potestate, suorum fructuum, aut in ipsis fructibus solutum?

Quod si hæc feruntur omnia; si vobis potius ac populo Romano, quam sibi, & suis commodis, opera, sumptu, labore deserviunt: etiamne hæc nova debent edicta & imperia prætorum, & Apronii dominationem, & Veneriorum servorum furta rapinasque perferre? etiamne frumentum pro empto gratis dare? etiamne in cellam cum cupiant gratis dare ultro, pecuniam grandem dare? etiamne hæc tot detrimenta atque damna cum maximis injuriis contumeliisque perferre? itaque hæc, judices, quæ pati nullo modo potuerunt, non pertulerunt. Arationes tota Sicilia desertas atque a dominis relictas esse cognoscitis: neque quidquam aliud agitur hoc judicio, nisi ut antiquissimi socii fidelissimique, Siculi, coloni populi Romani, atque aratores, vestra severitate & diligentia, me duce atque auctore, in agros atque in ædes suas revertantur. 228 P. B.

P. CC.

ACCUSATIONIS IN C. VERREM, LIBER QUARTUS, DE SIGNIS.

ORATIO NONA.

ARGUMENTUM.

IN hoc quarto Accusationis libro, quem alii sine causa sextum nominant, furta Verris recensentur in signis & ornamentis Siciliæ: falsamque Tullius esse demonstrat Hortensii defensionem, cum diceret, empta, non ablata esse hæc signa: *primum quod magistratibus populi Romani nihil in sua provincia mercari liceat: deinde quod ea Verres eo pretio per potestatem abstulerat, ut nihilo turpius facturus fuisset, si ea palam atque aperte diripuisset. Hac autem prima parte propositio continetur eorum quæ mox singulatim commemoraturus est, & attentionem comparavit, cum demonstravit se* magna, nova, incredibilia dicturum: *quæ cum ad summam Reip. tum ad Deos immortales pertinerent.* Hotom.

§ I. VENIO nunc ad istius, [1] quemadmodum ipse appellat, studium: ut amici ejus, morbum & [2] insaniam: ut Siculi, latrocinium. ego, quo nomine appellem, nescio. rem vobis pro-

1. *QUemadmodum ipse appellat studium.*) *Studium* pro voluptate & delectatione, sæpe apud hunc eundem scriptorem. in libro de Senect. *Ignoscetis autem; nam & studio rerum rusticarum provectus, & senectus est natura loquacior.* Terentius in Adelphis,

Dii vestram fidem,
Utrum studione id sibi habet, an tanti putat
Fore, si perdiderit gnatum? Hotom.

2. *Insaniam.*) Non modo morbum, sed morbum etiam ejusmodi, o-

proponam: 3 vos eam suo, non nominis pondere penditote. genus ipsum prius cognoscite, judices: deinde fortasse non magnopere quæretis, quo nomine appellandum putetis. Nego in Sicilia tota, tam locupleti, tam vetere provincia, tot oppidis, tot familiis, tam copiosis, ullum argenteum vas, ullum Corinthium, aut Deliacum fuisse; 4 ullam gemmam, aut margaritam; quidquam ex auro, aut ebore factum; signum ullum æneum, marmoreum, eburneum: nego ullam picturam neque in tabula, neque a textili fuisse, quin conquisierit, inspexerit: quod placitum sit, abstulerit.

a textilem *alii*

Magnum videor dicere. attendite etiam, quemadmo- 2
dum dicam. non enim verbi, neque criminis augendi causa complector omnia. cum dico, nihil istum ejusmodi rerum in tota provincia reliquisse, 5 Latine me scitote, non accusatorie loqui. etiam planius: nihil in ædibus cujusquam, ne in oppidis quidem: nihil in locis communibus, ne in fanis quidem: nihil apud Siculum, 6 nihil apud civem Roma-

di, qui similitudinem habeat insaniæ. Qui enim alicujus rei majore, quam deceat, cupiditate flagraret, insanire dicebatur: ut infra: *Similis istius cupiditas, hoc etiam acrior atque insanior.* Et post: *Nonne vobis id egisse videtur, ut non unius libidinem, non suos oculos, sed omnium avarissimorum insanias, cum Romam revertisset, expleret?* Lib. II. *Quibus in rebus istius cupiditates & insaniam quis ignorat?* Ibidem infra: *Hæc iste ad insaniam concupierat.* Ad Attic. lib. XIII. *Othonem vincas volo: nec tamen insaniturum illum puto* Eodem sensu Horatius:

Insanit veteres statuas Damasippus emendo. P. Manut.

3. *Vos eam suo, non nominis pondere.*) Ita primus legendum censuit Turnebus libro XXV. cap. 5. ex inst. cui adsentitur Gifanius ad Lucretium, neque aliter liber Cujacii Hittorpiique. vulgatum prius, *suo nominis pondere*, cui assentiuntur Pall. & Gruterianus. *Gruter.*

4. *Ullam gemmam aut margaritam.*) Sic iterum iidem libri H. & C. nam prius cusi præposita postpositaque voce, *nego ullam gem. aut marg. fuisse, aut*, a liberalitate scilicet scribatum. *Idem.*

5. *Latine non accusatorie.*) Hoc est simpliciter & aperte, omnium Latine loquentium more, nulla superlatione utens vocabuli, ut solent accusatores. Alibi dixit, *more Romano*, in epist. quadam ad Trebatium, cujus initium, *In equo Trojano. Balbus*, inquit, *mihi confirmavit, te divitem futurum; id utrum Romano more loquutus sit, bene nummatum te fututum: an quomodo Stoici dicunt, omnes esse divites, qui cælo & terra frui possunt, postea videro.* Et eodem rursus libro, epist. *Vide quam mihi.* Item Philipp. VII. *Quem gladiatorem non ita appellavi, ut interdum etiam M. Antonius gladiator appellari solet: sed ut appellant ii qui plane & Latine loquuntur.* Hotom.

6. *Nihil apud civem Romanum; nihil denique istum, quod oculos*

manum, denique nihil istum, [7] quod ad oculos animumque acciderit, neque privati, neque publici, neque profani, neque sacri, tota in Sicilia reliquisse. Unde igitur
3 potius incipiam, quam ab ea civitate, quæ tibi una in amore atque in deliciis fuit? aut ex quo potius numero, quam
P. B. ex ipsis laudatoribus tuis? facilius enim perspicietur, qualis apud eos fueris, qui te oderunt, qui accusant, qui persequuntur: cum apud tuos Mamertinos inveniare improbissima ratione esse prædatus.

II. C. HEJUS EST Mamertinus (omnes hoc mihi facile concedent, qui Messanam accesserunt) omnibus rebus in illa civitate ornatissimus. hujus domus est vel optima Messanæ, notissima quidem certe, & nostris hominibus apertissima, maximeque hospitalis. ea domus ante adventum istius sic ornata fuit, ut urbi quoque esset ornamento. nam ipsa Messana, quæ situ, mœnibus, portuque ornata sit, ab his rebus, quibus iste delectatur, sane vacua atque nuda est.

4 Erat apud Hejum sacrarium magna cum dignitate in ædibus, a majoribus traditum, perantiquum, in quo signa pulcherrima quattuor, summo artificio, summa nobilitate: quæ non modo istum hominem, ingeniosum atque intelligentem, verum etiam quemvis nostrum, quos iste idiotas appellat, delectare possent: unum Cupidinis, marmoreum,
b Praxiteles Gul. b Praxitelis: (nimirum didici etiam, dum in istum inquiro, artificum nomina) idem, opinor, artifex ejusdem modi Cupidinem fecit illum, qui est Thespiis, propter quem Thespiæ visuntur. nam alia visendi causa nulla est. Itaque ille L. Mummius, [8] cum Thespiis ea, quæ ad ædem Felici-

los animumque accenderit.) Ita videtur hic locus legendus: nec adsentior iis, qui *denique* tollunt, & *ve* pro *que* reponunt. Nam *denique* suo loco positum est: & *que*, quam *ve* longe melius. nam quæ accendunt oculos omnia, animum quoque accendunt: at non omnia, quæ animum, oculos quoque accendunt. *Ursin.*

7. *Quod ad oculos animumque acciderit.*) Id est, quod conspexerit atque concupiverit. Sed alia lectio, quam & Veneti libri retinent, mihi sane placet: *Quod oculos animumque accenderit*, id est, cupiditate permoverit. Camerar *Quod ad oculos animumque acciderit*, præter Lambinianos, H. & C. quippe retro cusi, *qua oculos animumque accenderint*, quod & in mss. nostris: qui cum exarati fuerint in Italia, confitendum est Gallica atque Belgica exemplaria descripta ex aliis authenticis, aut minus sibi permisisse scribas in excipiendo. *Gruter.*

8. *Cum Thespiis ea quæ ad ædem.*) Pall. edd. que vett. *cum Thespiada*

licitatis sunt, ceteraque profana ex illo oppido signa tolleret, hunc marmoreum Cupidinem, quod erat consecratus, non attigit.

III. VERUM, ut ad illud sacrarium redeam, signum erat hoc, quod dico, Cupidinis e marmore; ex altera parte Hercules egregie factus est ex ære. is dicebatur 9 esse Myronis, ut opinor: & certe. Ante hosce deos erant c arulæ, quæ cuivis sacrarii religionem significare possent. erant ænea præterea duo signa, non maxima, verum eximia venustate, virginali habitu atque vestitu, quæ manibus sublatis sacra quædam more Atheniensium virginum reposita in capitibus sustinebant. 10 Canephoræ ipsæ vocabantur. sed earum 11 artificem quem? quemnam? recte admones: Polycletum esse dicebant. Messanam ut quisque nostrum venerat, hæc visere solebat: 12 omnibus hæc ad visendum patebant quotidie: domus erat non domino magis ornamento, quam civitati. 5

c aliæ edd. tabulæ. P. CCI.

13 C. Claudius, cujus ædilitatem magnificentissimam scimus 6

da qua ad adem, adeo ut fere accedam Turnebo, emendanti ex veteri libro, *cum Thespiadas qua ad adem*. Gruter. Clare Regius *Thespiadas*. Proxime Francii *Thespid?* Sic scribendum esse patet ex Plin. xxxvi. 5. *Sita fuere & Thespiades ad adem Felicitatis*, Græv.

9. *Esse Myronis, ut opinor, & certe.*) In manuscripto, & nonullis impressis, *Et certe ita est.* *Myron* autem insignis fuit statuarius, de quo meminit Cicero lib. de orat. II. Buculam ex ære fecit, propter quam nobilitatus est: cujus supra mentio fit. Sed intelligendum est, *Myrones* duos fuisse, alterum *Lycium*, alterum *Eleutheris natum*, *Gracum*: Ille Polycleti, hic Atladis discipulus, Polycleti condiscipulus fuit. Itaque Plinii tres locos explico, qui obscuriores videtur; in lib. XXXIV. cap. II. & VIII. *Hotom.*

10. *Canephora.*) Sic uno ore omnes mss. nostri. vulgo *Canephora*, male. consulatur Turnebus lib. XXV. cap. 5. *Grut.* Vid. Joh. Meursii Panathenæa c. XXIII. Reg. quoque *Canephoræ*. Hinc apud Plinium Lib. XXXVI. c. 5. *Ubi & Canephoros ejusdem*, Sc. Scopæ. *Græv.*

11. *Artificem: quem? quemnam?*) Ita laudat Quintilianus, & Julius Ruffinianus, & Donatus: neque aliter codex Cujacii. vulgata *quem* excluserat, neque comparet in nostris. *Grut.*

12. *Omnibus hac ad visendum patebant.*) Assentior Jureto arbitranti Notis ab lib. II. Symmachi Epist. 46. illud *ad visendum*, ortum a glossa. *Grut.*

13. *C. Claudius.*) Ut opinor, is qui cum M. Perperna consul fuit, avus P. Clodii, Ciceronis inimici. nam lib. II. offic. ubi de muneribus ædiliciis mentio fit, post L. Crassum, & Q. Mucium nominatur; & post eosdem triennio consul fuit. Valerius lib.

mus fuisse, usus est hoc Cupidine tamdiu, dum forum diis immortalibus populoque Romano habuit ornatum: &, cum esset hospes Hejorum, Mamertini autem populi patronus; ut illis benignis usus est ad commodandum, sic ipse diligens fuit ad d reportandum. Nuper homines nobiles ejusmodi, judices: & quid dico nuper? immo vero modo, ac plane paullo ante vidimus, qui forum ac basilicas non spoliis provinciarum, sed ornamentis amicorum, commodis hospitum, non furtis nocentium, ornarent: qui tamen signa atque ornamenta sua cuique reddebant: non ablata ex urbibus sociorum, quatridui e causa, per simulationem ædilitatis; domum deinde atque ad suas 7 villas auferebant. Hæc omnia, quæ dixi, signa, judices, ab Hejo de sacrario Verres abstulit: nullum, inquam, horum reliquit, neque aliud ullum tamen, præter unum pervetus ligneum, Bonam Fortunam, ut opinor: eam iste habere domi suæ noluit.

d reponendum Grut. e MS.

e MSS. causam.

IV. PRO DEUM, hominumque fidem! quid hoc est? quæ hæc causa? quæ hæc impudentia est? quæ f dico signa, antequam abs te sublata sunt, Messanam cum imperio nemo venit, quin viderit. tot prætores, tot consules in Sicilia, tum in pace, tum etiam in bello fuerunt? 14 tot homines g cujusque modi: non loquor de integris, innocentibus, religiosis: tot cupidi, tot improbi, tot audaces: quorum nemo sibi tam vehemens, tam potens, tam nobilis visus est, qui ex illo sacrario quidquam poscere, aut tollere, aut attingere auderet: Verres quod ubique erit pulcherrimum, auferet? nihil habere præterea cuiquam licebit? tot domus locupletissimas domus istius una capiet? idcirco nemo superiorum attigit, ut iste tolleret? ideo C. Claudius Pulcher retulit, ut C. Verres posset auferre? At non requirebat ille Cupido lenonis domum, ac meretriciam disciplinam: facile illo sacrario patrio continebatur: Hejo se a majoribus relictum esse sciebat. 15 h ad heredi-

f dico delet Grut.

P. B.

g cujusceмodi MSS.

h an edd. vett. in MSS.

lib. II. cap. 5. *C. Pulcher scenam varietate colorum adumbravit, vacuis antea pictura tabulis extentam.* P. Manut.

14. *Tot homines cujusque modi.*) Ita est in vulgatis & manuscriptis libris, & melius, quam ut quidam emendarunt, *cui cuimodi*: non enim eadem est vis illius & hujus verbi: illud amplectitur omne genus hominum: hoc quodvis genus ex omnibus generibus. *Ursinus.*

15. *Ad hæreditatem sacrorum non quærebat meretricis hæredem.*) Romæ unaquæque familia sua sacra, gentis suæ propria, habebat: quæ

reditatem sacrorum non quærebat meretricis [16] i heredem. i here-
Sed quid ego tam vehementer invehor? verbo jam uno dem
repellar. Emi, inquit. O dii immortales! præclaram de- quære-
fensionem! mercatorem cum imperio ac securibus in pro- bat ead.
vinciam misimus: qui omnia signa, tabulas pictas, omne MSS.
argentum, aurum, ebur, gemmas coemeret: nihil cui- 8
quam relinqueret. hæc enim mihi ad omnia defensio pate-
fieri videtur, emisse. Primum, si id, quod vis, tibi ego concedam, ut emeris: quoniam in toto hoc genere hac una defensione usurus es: quæro, cujusmodi tu judicia Romæ putaris esse, si tibi hoc quemquam concessurum putasti, te in prætura atque imperio, tot res, tam pretiosas, omnes denique res, quæ alicujus pretii fuerint, tota ex provincia coemisse.

V. VIDETE majorum diligentiam, qui nihil dum etiam 9
istiusmodi suspicabantur: verumtamen ea, quæ parvis in rebus accidere poterant, providebant. Neminem, qui cum potestate, aut legatione in provinciam esset profectus, tam amentem fore putaverunt, ut emeret argentum; [17] dabatur enim de publico: ut vestem; præbebatur enim legibus.
mancipium putaverunt; quo & omnes utimur, & non P. CCII.
præbetur a populo. sanxerunt, NE QUIS EMERET MANCIPIUM, NISI IN DEMORTUI LOCUM. si qui Romæ esset demortuus? immo, si quis ibidem. non enim te instruere domum tuam voluerunt in provincia; sed illum usum provinciæ supplere.

Quæ fuit causa, cur tam diligenter nos in provinciis ab 10
emptionibus removerent? hæc, judices, quod putabant ereptionem esse, non emptionem, cum venditori suo arbitratu

quæ gentilitia vocabantur, & perpetua esse jubebantur lege XII. tabul. Itaque bonorum hæredem, sacrorum quoque hæredem esse oportebat. Cicero libro de Legib. II. Fuit autem a Chelidone meretrice hæres institutus Verres. *Hotom.* Ant. Augustinus, pro *hereditatem.* legendum putat *heredem.* Ursinus.

16. *Heredem.*) Sacrorum hereditas cum bonorum hereditate veniebat. Verres autem Cupidinem illum, Hejo a majoribus traditum, qui similiter posteris ab Hejo tradi debebat, quasi ejus heres e sacrario abstulit. *P. Manut.*

17. *Dabatur enim de publico.*) *Vasarium* appellabant, quicquid magistratus sibi in provinciam euntibus ex ærario ad usus suos attributum secum asportabant. Ut in Pisoniana: *Nonne sestertium centies & octogies, quod quasi vasarii nomine in venditione mei capitis ascripseras, ex ærario tibi attributum Romæ in quæstu reliquisse?* Hotom.

18. *Modo*

bitratu vendere non liceret: in provinciis intelligebant, si is, qui esset cum imperio ac potestate, quod apud quemque esset, emere vellet, idque ei liceret: fore, uti, quod quisque vellet, sive esset venale, sive non esset, quanti vellet, auferret. Dicit aliquis, Noli isto modo agere cum Verre. noli ejus facta ad antiquæ religionis rationem exquirere: concede, ut impune emerit; [18] modo ut bona ratione emerit, nihil pro potestate, nihil ab invito, nihil per injuriam. Sic agam. si quid venale habuit Hejus, si id, quanti æstimabat, tanti vendidit: desino quærere, cur k emeris.

k emeres *edd.* *quad.*

11 VI. QUID IGITUR nobis faciundum est? num argumentis utendum in re ejusmodi? quærendum est, credo, Hejus iste num æs alienum habuerit, num auctionem fecerit: si fecit, num tanta difficultas eum rei nummariæ tenuerit, tanta egestas, tanta vis l oppresserit, ut sacrarium suum spoliaret: ut deos patrios venderet. At hominem video auctionem fecisse nullam: vendidisse, præter fructus suos, nihil umquam: non modo in ære alieno nullo, sed [19] in suis nummis multis esse ac semper fuisse. si hæc contra, ac dico, essent omnia: tamen illum hæc, quæ tot annos in familia sacrarioque majorum fuissent, venditurum non fuisse. Quid si magnitudine pecuniæ persuasum est ei? [20] verisimile non est, ut ille homo tam locuples,

l presserit *MS.*

P. B.

18. *Modo ut bona ratione emerit, nihil pro potestate, nihil ab invito.*) Hæc mihi quidem admodum probantur: in emptionibus enim quantum valeat potestas, quis non videt? Potestatem autem dicit magistratus, ut pro Cluentio: *At neque privatus accusare, nec sedata jam invidia volebat. Videtis igitur non in causa, sed in tempore ac potestate spem omnem accusatoris fuisse.* In Venetis tamen & aliis quibusdam libris *Nihil pro potestate* omissum. *Camerar.*

19. *In suis nummis multis esse.*) Est locutio profecto alienior, & quam facile potuit fieri, ut *ejus* in *suis* mutaretur? *Camer.* Perspicue rectum, cum in aliis vitiose *multos*, in accusandi casu legatur, & hanc scripturam similis loquutio confirmat in orat. pro Q. Roscio, supra: quam Ulpianus explicat sub tit. de verb. signif. his verbis, *Æs alienum est, quod nos aliis debemus: Æs suum, quod nobis alii debent.* Ergo hoc Tullius significat, multos in illius ære fuisse. *Hotom.* Orat pro Q. Roscio: *Egebat? imo locuples erat. Debebat? imo in suis nummis versabatur.*

20. *Verisimile non est, ut ille, &c.*) Suspectus mihi hic locus est quemadmodum & ille, qui est in orat. pro Roscio Amerino. *non est verisimile, ut Chrysogonus horum litteras adamarit*, ubi dixi, vocem, *verisimile*, videri ab aliquo intertextam. Sed hic putarem sic legendum, *verisimile non est, ut ille homo tam locuples, tam copiosus*

cuples, tam honestus, religioni suæ, monumentisque majorum pecuniam anteponeret.

Sunt ista: verumtamen abducuntur homines nonnumquam etiam ab institutis suis magnitudine pecuniæ. Videamus, quanta ista pecunia fuit, quæ potuerit Hejum, hominem maxime locupletem, minime avarum, ab humanitate, m a pietate, ab religione deducere. Ita jussisti, opinor, ipsum in tabulas referre: HÆC OMNIA SIGNA n PRAXITELIS, MYRONIS, POLYCLETI, [21] HS VI MILL. ET IↃ VERRI VENDITA SUNT. Recita ex tabulis. TABULÆ HEJI. Juvat me, hæc præclara nomina artificum, quæ isti ad cælum ferunt, Verris æstimatione sic concidisse. Cupidinem Praxitelis H-S CIↃ IↃC. profecto hinc natum est, *Malo emere, quam rogare.* 12

m *Vict. & alii &.*
n PRAXITELI MS.

VII. DICET aliquis, Quid? tu ista permagno æstimas? Ego vero ad meam rationem usumque non æstimo. verumtamen a vobis ita arbitror spectari oportere, quanti hæc eorum judicio, qui studiosi sunt harum rerum, æstimentur: quanti venire soleant: quanti hæc ipsa, si palam libereque venirent, venire possent: denique ipse Verres quanti æstimet. numquam enim, si denariis quadringentis Cupidinem illum putasset, commisisset, ut propter eum, in sermonem hominum atque in tantam vituperationem veniret. 13

Quis vestrum igitur nescit, quanti hæc æstimentur? In auctione signum æneum non magnum H-S o cxx millibus venire non vidimus? Quid si velim nominare homines, qui aut non minoris, aut etiam pluris emerint? nonne possum? etenim qui modus est in his rebus cupiditatis, idem est æstimationis. difficile est enim finem facere pretio, nisi libidini feceris. Video igitur Hejum, neque voluntate, neque difficultate aliqua temporis, neque magnitudine pecuniæ adductum esse, ut hæc signa venderet: teque ista simulatione emptionis, vi, metu, imperio, fascibus, ab homine eo, quem una cum cæteris sociis non solum potestati 14

o *xi. MS.*

P.CCIII.

piosus, tam honestus, religioni sua, monumentisque majorum pecuniam anteponeret? Lambinus.

21. H-S VI *millibus, &* IↃ.) Sic legendum bene monuit Hotomanus, nam illud *&* IↃ vulgatis deest. ejus loco erat in Cujac. *mill.* IIICIↃ, qui idem, loco *vendita sunt*, scriptum habet *vendita, sed retulit.* Grut.

22. *Pra-*

stati tuæ, sed etiam fidei populus Romanus commiserat, eripuisse atque abstulisse.

15 Quid mihi tam optandum, judices, potest esse in hoc crimine, quam ut hæc eadem dicat ipse Hejus? nihil profecto. sed ne difficilia optemus. Hejus est Mamertinus: Mamertina civitas istum publice communi consilio sola laudat: omnibus ipse ceteris Siculis odio est: ab his solis amatur. Ejus autem legationis, quæ ad istum laudandum missa est, princeps est Hejus. Etenim est primus civitatis. ne forte, dum publicis mandatis serviat, de privatis injuriis reticeat.

16 Hæc cum scirem & cogitarem, commisi tamen me judices, Hejo. produxi eum prima actione: neque id tamen ullo periculo feci. Quid enim poterat Hejus respondere, si esset improbus, si sui dissimilis? signa illa domi suæ esse, [21] non apud Verrem? qui poterat quidquam ejusmodi dicere? ut homo turpissimus esset, impudentissimeque mentiretur, hoc diceret: illa se habuisse venalia, eaque sese, quanti voluerit, vendidisse. Homo domi suæ nobilissimus, qui vos de religione sua ac dignitate vere existimare maxime vellet, primo dixit se istum publice laudare, quod sibi ita mandatum esset: deinde neque se illa habuisse venalia, neque ulla conditione, si, utrum vellet, liceret, adduci umquam potuisse, ut venderet illa, quæ in sacrario fuissent a majoribus suis relicta & tradita.

17 VIII. QUID SEDES, Verres? quid exspectas? quid te a Centuripina civitate, a Catinensi, ab Halesina, ab Tyndaritana, p Ennensi, Agyrinensi, ceterisque Siciliæ civitatibus circumveniri atque opprimi dicis? tua te altera patria, quemadmodum dicere solebas, Messana circumvenit: tua, inquam, Messana: tuorum adjutrix scelerum, libidinum testis, [22] prædarum ac furtorum receptrix. adest enim vir amplissimus ejus civitatis, legatus, hujusce judicii causa domo missus, princeps laudationis tuæ: qui te publice laudat. ita enim mandatum atque imperatum est, tametsi [23] rogatus de Cybea, tenetis memoria, quid respon-

q Ætnensi *alia edd.*

P. B.

22. *Prædarum ac furtorum.*) Hoc dicit propter *Cybeam*, navim onerariam permagnam, quam Verri Mamertinos ædificasse postea dicet, qua furta sua Romam veheret. *Hotom.*

23. *Rogatus de Cybea.*) Sic appellat navem onerariam non omnem tamen, sed, ut opinor, quadratam. Nam a cuborum similitudine dictam opinor. Est autem κύβος, figura omni ex parte quadrata. ut *cubeas naves* dictas putem, quæ in omnes partes æquæ pateant

responderit : ædificatam publicis operis, publice coactis, eique ædificandæ publice Mamertinum senatorem præfuisse. Idem ad vos privatim, judices, confugit : utitur hac lege, 24 qua judicium est communis & privatæ rei sociorum. tametsi lex est de pecuniis repetundis, ille se negat pecuniam repetere ; quam ereptam non tantopere desiderat : 25 sacra se majorum suorum repetere abs te dicit : deos penates a te patrios reposcit.

Ecqui pudor est ? ecquæ religio, Verres ? ecqui metus ? 18.
habitasti apud Hejum Messanæ : res illum divinas apud q eos (q *alii delent eos.*) deos in suo sacrario 26 prope quotidie facere vidisti. non movetur pecunia : denique quæ ornamenti caussa fuerunt, non requirit : habe r Canephoros : deorum simulacra restitue. (r *alii tibi Caneph.*)

pateant. Et de hac *cybea* illud Juvenalis Sat. VIII. intelligendum est : *Inde Dolabella est : atque hinc Antonius : inde Sacrilegi Verres referebant manibus albis occulta spolia, & plures de pace triumphos.* Hotom. *De Cybea*, Navi oneraria a Mamertinis publice ædificata, Verrique donata, ut exportare furta sua posset. quadrata esse debuit : siquidem a κύβος cybea deducitur. *P. Manut.* Cybea quid sit ignoro, nec naves quadratæ veteribus sunt cognitæ. forte scripsit Cicero *cymbia*. In Franc. primo est sane *cimba*. Nam quamvis *cymbium* Virgilio sit poculi genus, id tamen dici, a *cymba*, auctor est Macrob. Sat. v, 2 : *Cymbia autem hæc*, (cum in prioribus ostendisset esse Græcum vocabulum) *ut ipsius nominis figura indicat, diminutive a cymba dicta : quod & apud Græcos & apud nos ab illis trahentes navigii genus est.* Paullo post : *Hæc cymbia pocula procera ac navibus similia.* vide & Festum. Cur non a *cymba* formetur a Græcis Siculis *cymbia*, genus navis paullo majoris? *Grævius.*

24. *Qua judicium est, communi arce sociorum.*) Qua defensione ac præsidio. Sed Veneti libri melior & evidentior lectio : *Qua judicium est, communis ac privata rei sociorum.* Camerar. Haud aliter vulgata, verum antiquius cusi, *communis* : *arte sociorum*, Lambinus citat e ms. suo, *qua jud. est munia arce sociorum*, refingitque in, *utitur hac lege, tanquam communi arce sociorum* : quod & recepit in contextum. malim ego cum Pal. sec. *qua judicium est, communi arce sociorum* : præsertim cum ei respondeat item Pal. pr. & liber Gruteri, nisi quod ii, *communis arce*. ut forte rescribendum sit, *qua judicium est communis arx sociorum*. Gruter.

25. *Sacra se majorum suorum repetere.*) Animadvertendum, appellatione *pecuniæ* res omnes contineri : uti permultis locis Jurisconsulti tradunt. Verum eas res tantum quæ in hominum commercio esse dicuntur. Itaque rerum sacrarum & religiosarum ad pecuniarum repetundarum judicium, non pertinere, perspicue Cicero demonstrat. *Hotom.*

26. *Prope quotidie facere vid.*) Cujacii liber, *cottidiano*. quod rectum est Guilielmio. ita enim *anno*, *horno*, adverbialiter dici. *Grut.*

tue. Quæ quia dixit, quia tempore dato, modeste apud vos socius amicusque populi Romani questus est: quia religioni suæ non modo in diis patriis repetundis; sed etiam in ipso jurejurando, ac testimonio, proximus fuit: hominem missum ab isto scitote esse Messanam de legatis unum, illum ipsum, qui navi istius ædificandæ publice præfuit, qui a senatu peteret, ut Hejus ignominia afficeretur.

19 IX. HOMO amentissime, quid putasti? te impetraturum? quanti is a civibus suis fieret, quanti auctoritas ejus haberetur, ignorabas? Verum fac te impetravisse: fac aliquid gravius in Hejum statuisse Mamertinos: quantam putas auctoritatem laudationis eorum futuram, si in eum, quem constet verum pro testimonio dixisse, pœnam f constituerint? tametsi quæ est ista laudatio, cum laudator interrogatus lædat, necesse est? Quid? isti laudatores tui, nonne testes mei sunt? Hejus est laudator: læsit gravissime. producam ceteros: reticebunt, quæ poterunt, libenter: dicent, [27] quæ necesse erit, ingratis. Negent isti onerariam navem maximam ædificatam esse Messanæ? negent, si possint. negent ei navi faciundæ senatorem Mamertinum publice præfuisse? utinam negent! Sunt etiam cetera, [28] quæ malo integra reservare, ut quam minimum sit illis temporis ad meditandum confirmandumque perjurium.

P. CCIV. f constituerent Aldus.

20 Hæc tibi laudatio procedat in numerum. hi te homines auctoritate sua sublevent: qui te neque debent adjuvare, si possint: neque possunt, si velint: quibus tu privatim injurias plurimas contumeliasque imposuisti: quo in oppido multas familias t in perpetuum infames tuis stupris flagitiisque fecisti. At publice commodasti. Non sine magno quidem reipublicæ provinciæque Siciliæ detrimento. Tritici modium LX millia empta populo Romano dare debebant, & solebant, abs te solo remissum est. Respublica detrimentum fecit, quod per te imperii jus una in civitate

t totas in MSS. & edd. vett.

27. *Quæ necesse, erit, ingratis.*) Hoc verum puto, ut pro Quintio: *Extorquendam est invito atque ingratis, quod non debet.* Apud Plautum Curculione, & alibi sæpe, sed τετρατυλλαβως *ingratiis*, id est non libenter. Veneti tamen & alii *gratis* habent. *Camerar.* Lambinus, *ingratis*, sed præter mss. vetustius præterea cusi habent, *gratis*; neque aliter scripti nostri: testaturque idem de suis aliorumque Hotomanus. *Grut.*

28. *Quæ malo integra reservare, ut quam minimum.*) Omnino melior lectio Venetorum, sed & aliorum quorundam librorum: *Quæ modo integra servare volui, ut quam minimum.* Camerar.

29. *Pha.*

vitate imminutum est: Siculi, quod hoc non de summa frumenti detractum est, sed translatum in Centuripinos, & Halesinos, immunes populos: & hoc plus impositum, quam ferre possent.

Navem imperare ex fœdere debuisti. remisisti in triennium. militem nullum umquam poposcisti per tot annos. fecisti item, uti prædones solent: qui cum communes hostes sint omnium, tamen aliquos sibi instituunt amicos, quibus non modo parcant, verum etiam præda quos augeant, & eos maxime, qui habent oppidum opportuno loco, quo sæpe adeundum sit navibus, nonnumquam etiam necessario. 21

X. [29] Phaselis illa, quam cepit P. Servilius, non fuerat urbs ante Cilicum, atque prædonum: [30] Lycii illam, Græci homines, incolebant. sed quod erat ejusmodi loco, atque [31] ita projecta in altum, & exeuntes e v Cilicia prædones sæpe ad eam necessario devenirent: &, cum ex hisce se locis reciperent, eodem deferrentur: asciverunt illud sibi oppidum piratæ, primò commercio, deinde etiam societate. P. B. v Sicilia add. Lamb.

Mamertina civitas improba antea non erat: etiam erat inimica improborum: quæ C. Catonis, illius, qui consul fuit, impedimenta retinuit. at cujus hominis? clarissimi potentissimique; qui tamen cum consul fuisset, condemnatus est. Ita C. Cato, duorum hominum clarissimorum nepos, L. Paulli, & M. Catonis, & P. Africani sororis filius (quo damnato, tum, cum x severa judicia fiebant) H-S XVIII millibus lis æstimata est. [32] huic Mamertini irati fue- 22 x severa non est in MS.

[29]. *Phaselis illa.*) Urbs est Pamphyliæ nobilis, olim piratarum receptrix, quam Strabo lib. Geograph. XIV, Zeniceti piratæ fuisse scribit: qui, cum Olympum montem Servilius Isauricus cepisset, sese cum universa domo cremavit. *Hotom.*

[30]. *Lycii illam Græci homines.*) *Lucii* videtur scribendum ex auctoritate vetusti lapidis, qui effossus est ad radices rupis Tarpeiæ. *Ursinus.*

[31]. *Ita projecta in altum.*) Hoc Livius eleganter describit lib. XXXVIII, his verbis: *In confinio Lyciæ & Pamphyliæ Phaselis est: prominet penitus in altum, conspiciturque prima terrarum Rhodum a Cilicia petentibus, & procul navium præbet prospectum.* Hotom.

[32]. *Huic Mamertini irati fuerunt.*) Applicantur ab aliis isthæc Verri. nos Catoni accommodanda duximus. sane Lambinianus codex, item Cujacianus, nec non Gruterianus, haud agnoscunt illud negativum hactenus vulgatarum, *irati non fuerunt*: itaque expunxi. *Gruter.*

y Catoni *Manut.*

z Timarchidi *Lamb. & MS.*

fuerunt; qui majorem sumptum, quam, quanti y Catonis lis æstimata est, in z Timarchidis prandium sæpe fecerunt.

Verum hæc civitas isti prædoni ac piratæ Siciliensi Phaselis fuit. huc omnia undique deportabantur; apud istos
23 relinquebantur: 33 quod celari opus erat, habebant sepositum ac reconditum: per istos, quæ volebat, in navem clam imponenda, occulte exportanda curabat: navim denique maximam, quam onustam furtis in Italiam mitteret, apud istos faciendam ædificandamque curavit. pro hisce rebus vacatio data est ab isto sumptus, laboris, militiæ, rerum denique omnium. per triennium soli non modo in Sicilia, verum, ut opinio mea fert, his quidem temporibus, in omni orbe terrarum, vacui, expertes, soluti ac liberi fuerunt ab omni sumptu, molestia, mune-
24 re. Hinc illa Verrea nata sunt: a hinc in convivium Sex. Cominium protrahi jussit, in quem scyphum de manu jacere conatus est: quem obtorta gula de convivio in vincula, atque in tenebras abripi jussit. hinc illa crux, in quam civem Romanum iste, multis inspectantibus, sustulit: 34 quam non ausus est usquam defigere, nisi apud eos, quibuscum omnia scelera sua ac latrocinia communicasset.

a quod in convivium *edd. vett.*

P. CCV.

25 XI. LAUDATUM etiam vos quemquam venire audetis? qua auctoritate? utrum, quam apud senatorium ordinem, an quam apud populum Romanum habere debetis? b Ecquæ civitas est, 35 non in provinciis nostris, verum in ultimis nationibus, aut tam potens, aut tam libera, aut etiam tam immanis ac barbara: Rex denique ecquis est,

b Ecqua *alii.*

33. *Quod celari opus erat.*) Veneti & alii, *opertuerat.* Quid autem est aliud *opus erat*, nisi *opertuerat?* Camerar.

34. *Quam non ausus est usquam defigere.*) placet Ant. Augustino ut pro *est* legatur *esset*: quam ego lectionem probo, quod magis ad Tullianum dicendi genus accedere videatur, modo id apud illum perpetuum sit, *quam non ausus esset nisi communicasset.* Ursin. Sed Regius præ se fert *communicavit*, pro *communicasset*. Græv.

35. *Non in provinciis nostris, verum etiam in ultimis.*) Recepta lectio, *non modo in pr.* sed frequenter particula talis subauditur: abestque Cujaciano, item Lambinianis. *Gruter.* Sic Gruteri sola ex MSS. si & alii annuerunt optimi codices, non improbo. *Non* enim ponitur non nunquam pro *non modo*. Victorii tamen, Manutii, C. Steph. Lambini, Hotomani, ceteræque omnes ut & prim. Franc. *non modo omnes in provinciis nostris, verum etiam*. Grævius.

36. *Teste*

est, qui senatorem populi Romani [36] tecto ac domo non invitet? qui honos non homini solum habetur, sed primum populo Romano, cujus beneficio nos in hunc ordinem venimus: deinde ordinis auctoritati, quæ nisi gravis erit apud socios, [c] atque exteras nationes, ubi erit imperii nomen & dignitas? Mamertini me publice non invitarunt. me cum dico, leve est: Senatorem populi Romani si non invitaverunt, honorem debitum detraxerunt, non [d] homini, sed ordini. Nam ipsi Tullio patebat domus locupletissima & amplissima [37] Cn. Pompeji Basilisci, quo, etiam si esset invitatus a vobis, tamen devertisset: erat etiam Percenniorum, qui nunc item Pompeji sunt, domus honestissima: [e] quo L. frater meus summa illorum voluntate devertit. Senator populi Romani, quod in vobis fuit, in vestro oppido jacuit, & pernoctavit in publico. nulla hoc civitas umquam alia commisit. Amicum enim nostrum in judicium vocabas: Tu, quid ego privatim negotii geram, interpretabere in minuendo honore senatorio?

c in Grut.

d nomini Lamb. male.

e qua edd. vett.

26 Verum hæc tum queremur, si quid de vobis per eum ordinem agetur, qui ordo a vobis adhuc solis contemptus est. In populi Romani quidem conspectum quo ore vos commisistis? nec prius illam crucem, quæ etiam nunc civis Romani sanguine redundat, quæ fixa est ad portum urbemque vestram revellistis, neque in profundum abjecistis, locumque illum omnem expiastis, quam Romam, atque in horum conventum adiretis? In Mamertinorum solo fœderato atque pacato monumentum istius crudelitatis constitutum est. vestrane urbs electa est, ad quam cum adirent ex Italia, crucem civis Romani prius, quam quemquam amicum populi Romani viderent? quam vos Rheginis,

P. B.

36. *Tecto ac domo non invitet.*) Venuste dictum, & idiotismo: cum usitatius fuisset, *in tectum ac domum*; quod qui huc intrudere conantur nugas agunt. non absimile illud Terentii Eunucho: *Vestem omnem misera discidit: tum ipsam capillo conscidit.* ubi videatur Donatus. *Gulielmius.* Gruter. Lambinus in margine pessime: *Invitare tecto ac domo* est excipere tecto ac domo, ut apud Justinum Lib. I. c. 6. *Eosdem apparatis epulis invitat*, ubi quoque viro docto hæsit aqua. Vide, quæ ibi notavi. Quæ hic Gulielmius notavit apud Gruterum nihil faciunt ad hoc genus loquendi, quod non intellexit. *Grav.*

37. *Cn. Pompeji Basilisci.*) Mallet Gulielmius, *Basili*, nam liber Cujac. *Basiliti.* Pal. pr. *Basilici.* Grut.

pis, [38] quorum civitati invidetis, [39] item incolis vestris, civibus Romanis, ostendere soletis: quo minus sibi arrogent, minusque vos despiciant, cum videant jus civitatis illo supplicio esse mactatum.

77 XII. [40] VERUM hæc emisse te dicis. Quid? [41] illa Attalica, tota Sicilia nominata ab eodem Hejo, [42] peripetasmata emere oblitus es? licuit eodem modo, ut signa. Quid enim actum est? [43] an litteris pepercisti? Verum hominem amentem hoc fugit: minus clarum putavit fore, quod de armario, quam quod de sacrario esset ablatum. At quomodo abstulit? non possum dicere planius, quam ipse apud vos dixit Hejus. cum quæsissem, numquid aliud de bonis ejus pervenisset ad Verrem, respondit istum ad se misisse, ut sibi mitteret Agrigentum peripetasmata. Quæsivi an misisset. respondit id, quod necesse erat, scilicet dicto audientem fuisse prætori: misisse. Rogavi, pervenissentne Agrigentum: dixit pervenisse. Quæsivi, f an domum revertissent.

f quemadmodum rev. *Vict. & Grev.*

38. *Quorum civitati invidetis.*) Quia cives Romani sunt, infra: *Quid arbitramini Rheginos, qui jam cives Romani sunt, mereri velle, ut ab iis marmorea Venus illa ne auferatur?* Iidem Cornificii tribules in epistola ad illum vocantur, municipes autem Phil. I. *P. Manut.*

39 *Item incolis vestris.*) Vetus liber, *itemque incolis vestris* & infra, *si* H-S D. pro H-S VI *mill.* D. Ursinus.

40. *Verum hæc emisse te dicis.*) Putant nonnulli hic aliquid desiderari. sed falluntur. Nam redit ad illud, quod respondebat Verres, se emisse signa, quæ ex provincia exportasset, multis interpositis de Hejo, & Mamertinis, & Messana. *Lambinus.*

41. *Illa Attalica.*) Ordo est, illa peripetasmata, quæ tota Sicilia nominabantur *Attalica*. Dicuntur autem *peripetasmata* παρὰ τὸ περιπίπτειν. quod armariis appensa decidant: *Attalica* vero auro intertexta, qualia solebant esse Regis Attali. Plinius lib. VIII. capite de generibus vestium, *Aurum*, inquit, *intexere, in eadem Asia invenit Attalus rex, unde nomen Attalicis.* Hotom.

42. *Peripetasmata.*) Aulæa, auro intertexta: qualia primus Attalus rex invenit, *peripetasmata* vero generale nomen est, παρὰ τὸ περιπετάζειν, quod verbum ex Hesychio notum est, potius, quam ut aliis videtur, παρὰ τὸ περιπίπτειν. *P. Manut.*

43. *An litteris pepercisti?*) Non illum in tabulas referre jussisti, item ut de signis sacrarii. Hinc illud in Pisonem, *Quas rationes si cognoveris, intelliges nemini plus, quam mihi litteras profuisse.* Ludit enim ancipiti significatione vocabuli: quia *litteras* intelligit tabularum, in quibus ipsius jussu scriba quæ ipse vellet, & quomodo vellet, scribebat: cum cæteroqui prodesse *litteræ* dicantur hominibus doctrina & eruditione præditis. Ipse in hac oratione nec ita multo post, *Dicat se emisse*. Etenim hic propter magnitudinem furti sunt, ut opinor, litteræ factæ. *Hotom.*

44. *Fuit*

sent. negavit adhuc revertisse. Risus populi atque admurmuratio omnium g facta est. g vestrum facta alii.

28 Hic tibi in mentem non venit, jubere, ut hæc quoque referret, H-S VI millibus ɪↄ se tibi vendidisse? metuisti, ne æs alienum tibi cresceret, si H-S VI millibus ɪↄ tibi constarent ea, quæ tu facile posses vendere H-S CC millibus? [44] fuit tanti, mihi crede. haberes quod defenderes: nemo P.CCVI. quæreret, quanti illa res esset. si modo te posses docere emisse: facile cui velles, tuam causam & factum probares. nunc de peripetasmatis quemadmodum te expedias, non habes.

29 Quid? a h Philarcho Centuripino, homine locuplete ac nobili, phaleras pulcherrime factas, quæ regis Hieronis fuisse dicuntur, utrum tandem abstulisti, an emisti? [45] In Sicilia quidem cum essem, sic a Centuripinis, sic a ceteris audiebam (non enim parum res erat clara) tam te has phaleras a Philarcho Centuripino abstulisse dicebant, quam alias i item nobiles ab Aristo Panormitano, quam tertias a Cratippo Tyndaritano. Etenim si Philarchus vendidisset, non ei, posteaquam reus factus es, redditurum te promisisses, quod quia vidisti plures scire, cogitasti, si ei reddidisses, [46] te minus habiturum, rem nihilominus testatam futuram, non reddidisti. dixit Philarchus pro testimonio, se, quod nosset tuum istum morbum, [47] ut amici tui

h Philarchio MS. Philiarcho MS.

a ita edd. vett.

44. *Fuit tanti.*) Fuit, cur id faceres. e re tua fuit, ut in tabulas id referri juberes. Modus loquendi, quo, utile esse, vel fuisse, aliquid fieri ostenditur. nec alio spectat, quod infra dicitur: *Credo, etiam tabulæ proferentur, est tanti.* Simile illud Cœlianum: *Sed tanti? sed est mehercule.* Et in Catil. Or. II. *Est mihi tanti, Quirites, hujus invidiæ falsæ, atque iniquæ tempestatem subire, dummodo a vobis hujus horribilis belli, ac nefarii periculum depellatur.* P. Manut.

45. *In Sicilia quidem cum essem, sic a Cent.*) Veneti & alii, *Siciliæ quidem.* & memorantur sane de Cicerone similes locutiones. Sed ipse tamen de his ita disserit, ad Attic. Lib. VII. ut præpositionem non esse omittendam sentire videatur. Esset autem illud simile huic Virgiliano: *Aut Cretæ jussit considere Apollo*. Camerar.

46. *Te minus habiturum.*) Mss. Hotomani nostrique, item olim cusi, etiam Victoriani, *te minus invidiæ habit*. videntur præcedentia & sequentia intermixta aliquot glossulis, quas non eruo. *Grut.*

47. *Ut amici tui appellant, studiose.*) Cumque has voces habeo pro librarii additamento, desumptas scilicet ab hujus orationis exordio, & vero, quo magis appareat, faciunt Pall. & vett. edd. in

tui appellant, k studiose cupisse te celare de phaleris: cum abs te appellatus esset, negasse habere sese: apud alium quoque eas habuisse depositas, ne qua invenirentur: tuam tantam fuisse sagacitatem, ut eas per illum ipsum inspiceres, ubi erant depositæ: tum se deprehensum negare non potuisse: ita ab se invito ablatas phaleras gratis.

k studiose non habet Grav.

30 XIII. JAM UT HÆC omnia reperire ac perscrutari solitus sit, judices, est operæ pretium cognoscere. Cibyratæ sunt fratres quidam, Tlepolemus, & Hiero: quorum alterum fingere opinor e cera solitum esse, alterum esse pictorem. hosce opinor Cibyræ, cum in suspicionem venissent, suis civibus fanum expilasse Apollinis, veritos pœnam judicii ac legis, domo profugisse. quod Verrem artificii sui cupidum cognoverant tum, cum iste, idquod ex testibus didicistis, Cibyram [48] cum inanibus syngraphis venerat, domo l profugientes ad eum se exsules, cum iste esset in Asia, contulerunt. habuit secum eos ab illo tempore: & in legationis prædis atque furtis multum illorum opera consilioque usus est.

P. B. l fugientes.

31 Hi sunt illi, quibus, in m tabulis retulit sese Q. Tadius dedisse jussu istius, Græcis pictoribus. Eos jam bene cognitos, & re probatos secum in Siciliam duxit. Quo posteaquam venerunt, [49] mirandum in modum, canes venaticos diceres, ita odorabantur omnia, & pervestigabant, ut, [50] ubi n quidque esset, aliqua ratione invenirent. aliud minitando,

m tabulas Manut. ed.

n alii quidquid.

in quibus, *appellant*, *studium*, quod & in Gr. nam Lambinus obtrusit nobis, *appellant*, *ut tu studium &c.* Grut.

48. *Cum inanibus syngraphis venerat.*) Missus est Verres in Asiam legatus cum Cn. Dolabella proconsule. *Legati* vero nonnunquam ii asciscebantur, quibus negotia erant in provincia. Tum enim suas syngraphas persequi poterant: quarum causa etiam certæ legationes, quæ (ut alibi diximus) *liberæ* appellabantur, institutæ sunt. *Inanes* autem *syngraphas* dicit, in quibus numeratam fuisse pecuniam scriptum erat, cum tamen numerata non esset. nam in syngraphis contra fidem veritatis pactio venit, ut scribit Asconius. De syngraphis lib. I. supra. *Hotom.*

49. *Mirandum in modum canes venaticos diceres.*) Alludit ad Cibyratarum mores, qui venandi studio erant dediti. Sunt enim Cibyratæ in montuosa & aspera regione. *Hotom.* Locus hic cum Manutio sic est distinguendus, *mirandum in modum, canes venaticos diceres, ita odorabantur omnia & pervestigabant.* ita mirandum in modum odorabantur & pervestigabant omnia, ut canes venatici possent dici. *Gravius.*

50. *Ubi quidquid esset.*) *Quidquid* pro quidque: ut pro Fonteio: *Si ut, quidquid ex illo loco dicetur, ex oraculo aliquo dici arbitrabitur.*

In

hitando, aliud pollicendo, aliud per ſervos, aliud per liberos, per amicum aliud, aliud per inimicum inveniebant. quidquid illis placuerat, perdendum erat. nihil aliud optabant quorum poſcebatur argentum, niſi ut Hieroni, & Tlepolemo diſpliceret.

XIV. VERE mehercules hoc, judices, dicam. memini Pamphilum Lilybætanum, hoſpitem meum & amicum, nobilem hominem, mihi narrare: cum iſte ab ſeſe 32
hydriam 51 Boeti manu factam, præclaro opere, & grandi pondere, per poteſtatem abſtuliſſet, ſe ſane triſtem & conturbatum domum revertiſſe, quod vas ejuſmodi, quod ſibi a o patre, & a majoribus eſſet relictum, quo ſolitus eſſet uti ad feſtos dies, ad hoſpitum adventum, a ſe eſſet ablatum. Cum ſederem, inquit, domi triſtis, accurrit Venerius: jubet me ſcyphos 52 ſigillatos ad prætorem ſtatim afferre. permotus ſum, inquit: binos habebam: jubeo promi utroſque, ne quid plus mali naſceretur, & mecum ad prætoris domum ferri. eo cum venio, prætor quieſcebat: fratres illi Cibyratæ inambulabant. qui, me ubi viderunt, Ubi ſunt, Pamphile, inquiunt, ſcyphi? oſtendo triſtis. laudant. incipio queri, me nihil habiturum, quod alicujus eſſet pretii, ſi etiam ſcyphi eſſent ablati. tum illi, ubi me conturbatum vident: *Quid vis nobis dare, ut iſti abs te ne auferantur?* 53 ne multa, ſeſtertios cc me, inquit, popoſce-

o matre Vict.

p. CCVII.

In ep. ad Torquatum; *Quocumque in loco quiſquis eſt, idem eſt ei ſenſus, & eadem acerbitas.* Tuſc. v. *Ut quidquid objectum eſt.* Plautus in Amphitr. *Ordine omne, ut quidquid actum eſt, Ediſſertavit.* Et in Trin. *Unum quidquid ſigillatim, & placide percunctabere.* Lucretius lib. II. *Inque ſuos quidquid rurſus revocare meatus.* Idem alibi ſæpe. *P. Manut.*

51. *Boeti manu factam.*) Scribe *Boethi*, de quo meminit Plinius lib. XXXIII. cap. 12. lib. XXXIV. cap. 8. & Pauſanias rerum Eliacarum lib. I. *Urſinus.*

52. *Sigillatos.*) Parvis ſignis ornatos. in ep. ad Attic. *Puteolia ſigillata.* Hic infra: *Patella grandis, cum ſigillis, ac ſimulacris deorum.* Et poſt: *Sigillis avulſis, reliquum argentum ſine avaritia reddidit.* P. Manut.

53. *Ne multa: ſeſtertios cc me, inquit, popoſcerunt: dixi me daturum centum.*) Hæc eſt perquam elegans lectio, & vera etiam videtur. Venet. & alii ita: *Ne multa,* H-S M. *me, inquit, dixi daturum.* quæ profecto ſumma pecuniæ in quamvis pretioſos ſcyphos nimia fuerit. Seſtertia enim mille, fuerint decies, id eſt Coronati, ut nunc loquimur, circiter XXV. *Camerar.* Pall. noſtri Grut. & edd. olim, etiam Victoriani; *ne multa:* H-S. CIↃ *me inquit dixi daturum* abſque intermediis. quod etiam ferri queat. ineptiſſi-

poſcerunt : dixi me daturum c. Vocat interea prætor : ſcyphos poſcit. tum illos cœpiſſe prætori dicere, putaſſe ſe, id quod audiſſent, alicujus pretii ſcyphos eſſe Pamphili : luteum negotium eſſe, non dignum, quod in ſuo argento Verres haberet. Ait ille, idem ſibi videri. Ita Pam-
33 philus ſcyphos optimos aufert. Et p mehercules ego antea,
p mehercule alii. 54 tametſi hoc neſcio quid nugatorium ſciebam eſſe, iſta intelligere : tamen mirari ſolebam, iſtum in his ipſis rebus aliquem ſenſum habere ; quem ſcirem nulla in re quidquam ſimile hominis habere.

XV. TUM PRIMUM intellexi, 55 ad eam rem iſtos fratres Cibyratas fuiſſe, ut iſte in furando manibus ſuis, oculis illorum uteretur. At ita ſtudioſus eſt hujus præclaræ exiſtimationis, ut putetur in hiſce rebus intelligens eſſe, ut nuper (videte hominis amentiam) poſteaquam eſt comperendinatus, cum jam pro damnato mortuoque eſſet, ludis Circenſibus mane apud L. Siſennam, virum primarium, cum eſſent triclinia ſtrata, argentumque expoſitum in ædibus ; cum pro dignitate L. Siſennæ domus eſſet plena hominum honeſtiſſimorum, acceſſerit ad argentum : contemplari unumquodque otioſe, & conſiderare cœperit. mirari ſtultitiam alii, quod in ipſo judicio, ejus ipſius cupiditatis, cujus inſimularetur, ſuſpicionem augeret : alii amentiam, cui comperendinato, cum tam multi teſtes dixiſſent, quidquam illorum veniret in mentem. pueri autem Siſennæ, credo, qui audiviſſent, quæ in iſtum teſtimonia eſſent dicta, oculos de iſto nuſquam dejicere, neque ab argento digitum diſcedere.

34 Eſt boni judicis, parvis ex rebus conjecturam facere uniuſcujuſque & cupiditatis, & incontinentiæ. qui reus lege,

ineptiſſime vero Lambinus, H-S cc *millia me inquit pop. &c.* quem refellit Horomanus libro de re numaria. *Grut.*

54. *Tametſi hoc neſcio quid nugatorium ſciebam eſſe iſta intelligere.*) Aut *hoc* aut *iſta* abundat. Sententia non fert utramque vocem. tametſi intelligere iſta neſcio quid nugatorium eſſe ſciebam. aut tametſi hoc intelligere neſcio quid nugatorium eſſe ſciebam. Alterutram dele, aut ſcribe cum Francii libro: *ita intelligere*, ita intelligere hoc, ut ſcilicet narravi, de ſcyphis ablatis, & avaritia Cibyratarum redditis Pamphilo mercede centum ſeſtertiorum. *Gravius.*

55. *Ad eam rem iſtos fratres Cybiratas fuiſſe.*) Locutio eſt idem ſignificans ut ſi plene dixiſſet, uſui fuiſſe. Sic etiam Cato plerunque loquitur, ut dicat, *Id eſt ad alvum crudam, laterum dolorem*: pro emolumento, vel uſui eſt. *Hotom.*

56. *Ab*

lege, & reus comperendinatus, re & opinione hominum P. B.
pæne damnatus, temperare non potuerit maximo conventu,
quin L. Sisennæ argentum tractaret, & consideraret;
hunc in provincia prætorem quisquam putavit a Siculorum
argento cupiditatem, aut manus abstinere potuisse?

XVI. VERUM, uti Lilybæum, unde digressa est, oratio [q] revertatur, Diocles est, Pamphili gener, illius, a 35 [q] revertamur. *Lamb.*
quo hydria ablata est, Popillius cognomine. [56] ab hoc abaci vasa omnia, ut exposita fuerant, abstulit. Dicat se emisse. Etenim hic propter magnitudinem furti, sunt, ut opinor, litteræ factæ. jussit Timarchidem æstimare argentum. Quo modo? quo qui umquam tenuissime [57] in donatione histrionum æstimavit. Tametsi jamdudum erro, qui tam multa de tuis emptionibus verba faciam, & quæram, utrum emeris [r] nec ne, & quomodo, & quanti emeris: quod [r] in Grav. e MS.
verbo transigere possum. Ede mihi scriptum, quid argenti in provincia Sicilia pararis, unde quidque, aut quanti emeris.

Quid fit? quamquam non debebam ego abs te has litteras poscere. 36
[58] me enim tabulas tuas habere & proferre oportebat. Verum negas te horum annorum aliquot confecisse. compone hoc, quod postulo, de argento: de reliquo videro. *Nec scriptum habeo, nec possum edere.* Quid futurum igitur est? Quid existimas hosce judices facere posse? domus plena signorum pulcherrimorum jam [f] etiam [f] etiam *non est in MS.*
ante præturam: multa ad villas tuas posita, apud amicos multa deposita, multa aliis data atque donata: tabulæ nullum indicant emptum: omne argentum ablatum ex Sicilia est: nihil cuiquam, quod suum dici vellet, relictum. fingi-

56. *Ab hoc abaci vasa omnia &c.*) Ad illustrationem hujus loci vide Ursinum nostrum in Appendice ad Ciacconii Triclin. p. 180.

57. *In donatione histrionum.*) Significat, opinor, largitiones quæ histrionibus fieri solebant: si qui præter cæteros populo placuissent. *Hotom.* Locus hic ostendit, bonos histriones argento donari solitos. æstimationi tamen locum esse non video. cur enim æstimetur, quod donatur? nisi si hoc dicitur, eum, qui donabat, retulisse in tabulas, non quanti valebat argentum, sed multo minoris: ne quando sibi probro dari posset. quod in histriones pecuniæ plus, quam diceret, erogasset. *P. Manut.*

58. *Me enim tabulas.*) Ex lege Prætoris Glabrionis, qui Ciceroni potestatem fecerat omnia quæ ad accusationem instruendam pertinerent, conquirendi, quemadmodum Verrina III. dictum est. *Hotom.*

59. *Spe-*

fingitur improba defensio, prætorem omne id argentum coemisse: tamen idipsum tabulis demonstrari non potest: siquas tabulas profers, in his, † quid habeas, quomodo habeas, scriptum non est. horum autem temporum, cum te plurimas res emisse dicas, tabulas omnino nullas proferas: nonne te & prolatis & non prolatis tabulis condemnari necesse est?

† quas add. vett. ɔ.CCVIII.

XVII. TU A M. Cælio, equite Romano, lectissimo adolescente, quæ voluisti, vasa argentea Lilybæi abstulisti: tu C. Cacurii, promptissimi hominis, & experientis, & imprimis gratiosi, supellectilem omnem auferre non dubitasti: tu maximam, & pulcherrimam mensam citream a Q. Lutatio Diodoro, qui Q. Catuli beneficio a L. Sulla civis Romanus factus est, omnibus scientibus Lilybæi abstulisti. Non tibi objicio, quod hominem dignissimum tuis moribus, Apollonium, Nicomis filium, Drepanitanum, qui nunc A. Clodius vocatur, omni argento optime facto 59 spoliasti ac depeculatus es. taceo. non enim putat ille sibi injuriam factam: propterea quod homini jam perdito, & collum in laqueum inserenti, subvenisti, cum pupillis Drepanitanis bona patria erepta cum illo partitus es. gaudeo etiam, si quid ab illo abstulisti: & abs te nihil rectius factum esse dico. a Lysone vero Lilybætano, primo homine, apud quem deversatus es, Apollinis signum ablatum certe esse non oportuit. At dices te emisse. scio: H-S cIↃ ita opinor. scio, inquam. proferam litteras: & tamen id factum non oportuit. A. pupillo Hejo, cui Marcellus tutor est, a quo pecuniam grandem eripueras, 60 Scaphia cum emblematis Lilybæi utrum empta esse dicis,

37

38 an confiteris erepta? Sed quid ego istius in ejusmodi rebus mediocres injurias colligo: quæ tantummodo in furtis istius, & damnis eorum, a quibus auferebat, versatæ esse

59. *Spoliasti ac depeculatus es.*) Cujacii codex *depecuniatus es.* quod tui judicii facio. ego verbum non addo: nisi ad hoc propemodum exemplum a Lucillio dictum, *deargentare*, pro *argento emungere* libro XXIX. *Gulielmius.* Grut.

60. *Scaphia cum emblematis.*) *Scaphia*, sunt *scyphi* instar scaphæ facti *Emblemata.* vero παρὰ τὸ ἐμβάλλεσθαι, dicuntur crustæ & ornamenta exemptilia, quæ scyphis ubi commodum est, apponi adimique possunt. *Hotom.* Emblemata sunt signa, seu sigilla Deorum, hominum, animalium, quæ pateris, scyphis aliisque vasis poterant inseri, & ab iis revelli, & aliis rursus illigari. vide Salmas. Exerc. Plinian. p. 736, editionis novæ. *Grav.*

61. *Per-*

esse videantur? accipite, si vultis, judices, rem ejusmodi, ut amentiam singularem, ut furorem jam, non cupiditatem ejus perspicere possitis.

XVIII. MELITENSIS Diodorus est, qui apud vos antea testimonium dixit, is Lilybæi multos jam annos habitat, homo & domi nobilis, & apud eos, quo se contulit, propter virtutem splendidus & gratiosus. de hoc Verri dicitur, habere eum [61] perbona toreumata: in his pocula ▼ duo quædam, [62] quæ Heraclea nominantur, Mentoris manu, summo artificio, facta. quod iste ubi audivit, sic cupiditate inflammatus est non solum inspiciundi, verum etiam auferendi, ut Diodorum ad se vocaret, ac posce-

P. B.

▼ duo non habet MS.

61. *Perbona toreumata.*) *Toreumata* dicuntur opera sculpta & cælata, παρὰ τὸ τορεύεσθαι. *Mentorem* autem in vasis cælandis mirum artificem fuisse testis est Plinius, lib. XII. *Hotoman.* Non est idem *sculpere* & *cælare.* Τόρευμα Græcis proprie argentum cælatum, τορευταὶ cælatores. Hinc τορευτὰ vasa cælata, & toreuma Latinis vasculum argenteum cælatum. Plinius de vitro: *Aliud flatu figuratur, aliud torno teritur, aliud argenti modo cælatur.* Cælatura autem extantes figuras ostendebat, & extra corpus materiei prominentes. Sculpebantur vero, quæ cavabantur. Hodie fere tantum scalpitur & cavatur argentum, ex quo pocula fiunt, apud veteres tamen frequentius cælabatur argentum figuris extantibus. Salmas. in Exerc. Plin. ubi vide plura. *Grav.*

62. *Quæ Heraclea vocantur.*) Locus mire vexatus. alii enim repositum volunt. *Thericlea*: quorum e numero est Canterus lib. V. Nov. Lect. c. 28. Ciacconius in libro de Triclinio, Gifanius ad Lucretium, Lambinus, aliique. Turnebus aliquando quoque in eadem fuerat sententia, sed postea adhæsit vulgatæ, qui videatur lib. VIII. Advers. cap. 10. ut & Rob. Titius eandem defendentem lib. IV. controvers. cap. 6. Mss. Pall. favent receptæ lectioni, nisi quod sec. *Eraclea.* nam Gruterianus *Ereclea.* Cujacianus & Puteani liber inclinant potius in alteram partem: habent enim *Theridia.* Hittorpii quoque schedæ præferunt, *& beridia.* Ceterum retinui *pocula duo quædam*, rejecto Lambiniano, cui expuncta vox *duo*: licet abesset & Hit. & Cujac. quod invenerim in mss. nostris, & editis omnibus. Puteanus deletum ibat & *eum*, & *duo.* Grut. In Pisonem cap. 29. *toreuma nullum, maximi calices, & hi, ne contemnere suos videatur.* Gron. Cum in codicibus Cujacii, Puteani & Regio legatur *Thericlia*, pro *Thericlea*, ad quos proxime accedit Hittorpianus, nullus dubitavit hanc scripturam recipere. Thericles fuit quidem figulus, qui fictiles calices fecit ex nigra terra, qui vixit Aristophanis tempore, sed postea pocula quæ ad fictilium illorum imitationem fiebant, sive ex terebintho, aliove ligno, sive ex argento vitrove essent, Thericlea dicebantur. Ut docuit Salmasius in Exercitationibus Plinianis p. 734. qui & ibi hanc istius loci emendationem probat. *Grævius.*

63. Eri-

poſceret. Ille, qui illa non invitus haberet, reſpondet ſe Lilybæi non habere: Melitæ apud quendam propinquum ſuum reliquiſſe.

39 Tum iſte continuo mittit homines certos Melitam: ſcribit ad quoſdam Melitenſes, ut ea vaſa perquirant: rogat Diodorum, ut ad illum ſuum propinquum det litteras. nihil ei longius videbatur, quam dum illud videret argentum. Diodorus, homo frugi ac diligens, qui ſua ſervare vellet, propinquo ſuo ſcribit, ut iis, qui a Verre veniſſent, reſponderet, illud argentum ſe paucis illis diebus miſiſſe Lilybæum. Ipſe interea recedit. abeſſe ab domo paullisper maluit, quam præſens illud optime factum argentum amittere. Quod ubi audivit iſte, uſque eo eſt commotus, ut ſine ulla dubitatione inſanire omnibus ac furere videretur. quia non potuerat argentum eripere, ipſe a Diodoro erepta ſibi vaſa optime facta dicebat: minitari abſenti Diodoro: vociferari palam: lacrymas interdum vix tenere. [63] Eriphylam accepimus in fabulis ea cupiditate, ut, cum vidiſſet monile, ut opinor, ex auro & gemmis, pulchritudine ejus incenſa, [64] ſalutem viri proderet. Similis iſtius cupiditas: hoc etiam acrior atque inſanior, quod illa cupiebat id, quod viderat; hujus libidines non ſolum oculis, ſed etiam auribus excitabantur.

40 XIX. CONQUIRI Diodorum tota provincia jubet. ille
P. CCIX. ex Sicilia [65] jam caſtra moverat, & vaſa collegerat. Homo, ut aliquo modo illum in provinciam revocaret, hanc exco-

63. *Eriphylam accepimus &c.*) Ad hujus fabulæ illuſtrationem videndi Apollod. Lib. III. c. 6. & alii, quos magno numero citat Paſſeratius ad illud Propertii Lib. II. 13, 29.

Aſpice, quid donis Eriphyla invenit amaris. Verburg.

64. *Salutem viri.*) Amphiarai vatis: quem latentem, ut ad bellum Thebanum iret, quod ibi ſe periturum ex auguriis noverat, aureo monili corrupta uxor Polynici prodidit. Servius in illud Virg. lib. VI. *Maſtamque Eriphylen, Crudelis nati monſtrantem vulnera, cernit*. Attingit hanc fabulam Æſchylus in ſeptem, Euripides in Phœniſſis, Plato de Rep. lib. IX. Pauſanias in Atticis, Cicero in ep. ad Cæcinam, cum ait: *Prudens & ſciens, tamquam Amphiaraus in fabulis, ad exitium ruerem voluntarium*. Et Propertius in eo verſu:

Adſpice, quid donis Eriphyla invenit amaris. P. Manut.

65. *Jam caſtra moverat.*) Argute, pro, diſceſſerat: quia ſequitur, *vaſa collegerat*: nam vaſa, id eſt impedimenta, milites colligunt caſtra moturi: jocus eſt: quia ſua vaſa, id eſt ſcyphos, Diodorus abſtulerat. *P. Manut.*

66. *Res*

excogitavit rationem: si hæc ratio potius, quam amentia nominanda est. apponit de suis canibus quendam, qui dicat, se Diodorum Melitensem rei capitalis reum velle facere. Primo mirum omnibus videri, Diodorum reum, hominem quietissimum, ab omni non modo x facinoris, verum etiam minimi errati suspicione remotissimum. deinde esse perspicuum, fieri omnia illa propter argentum. Iste non dubitat jubere nomen deferri: & tum primum opinor istum absentis nomen recepisse.

x *alii* facinore.

[66] Res clara Sicilia tota, propter cælati argenti cupiditatem reos fieri rerum capitalium: neque solum y reos fieri, sed etiam absentes. Diodorus Romæ sordidatus circum patronos atque hospites cursare: rem omnibus narrare. litteræ mittuntur isti a patre vehementes, ab amicis item, videret, quid ageret, de Diodoro quo progrederetur: rem claram esse & invidiosam: insanire hominem: periturum hoc uno crimine, nisi cavisset. Iste etiam tum patrem, si non in parentis, at in hominum numero putabat: ad judicium nondum se satis instruxerat: primus annus erat provinciæ: non ut in Sthenio, jam refertus pecunia. itaque furor ejus, paullulum non pudore, sed metu ac timore repressus est. condemnare Diodorum non audet: absentem de reis eximit. Diodorus interea prætore isto prope triennium provincia domoque caruit. Ceteri non solum Siculi, sed etiam cives Romani hoc statuerant, quoniam iste tantum cupiditate progrederetur, nihil esse, quod quisquam putaret, se, quod isti paullo magis placeret, conservare, aut domi retinere posse. 41 42

y presentes reos *alii Manut.* pref, sed et. abs.

XX. POSTEA vero quam intellexerunt, isti virum fortem, quem summe provincia exspectabat, Q. Arrium, non succedere: statuerunt se nihil tam clausum, neque tam reconditum posse habere, quod non istius cupiditati apertissimum promptissimumque esset. Tum iste ab equite Romano splendido & gratioso, Cn. Calidio, cujus filium sciebat senatorem populi Romani & judicem esse, P. B.

[67] equu-

66. *Res clara Sicilia tota.*) Ita rescribendum duxit Turnebus, dicto cap. 10. fide librorum vetustæ antiquitatis; & ita reperit Gulielmius in Cujac. & Hittorp. sed, ecce, Italici nostri codd. tres stant a vulgata: *Reclamat Sicilia tota.* quæ si vitiosa est clare patet, libros Transalpinos superare bonitate Cisalpinos; ideoque natos antequam licentiosa prurigo invasisset librarios quidvis mutandi, addendi, &c. *Grut.*

67. Equu.

[67] equuleos argenteos nobiles, qui Q. Maximi fuerant, aufert.

43 Imprudens huc incidi, judices; emit enim, non abstulit. nollem dixisse. jactabit, se, & [68] in his equitabit equuleis. Emi: pecuniam solvi. Credo, etiam tabulæ proferentur. [69] est tanti. cedo tabulas. dilue sane crimen hoc Calidianum, dum ego tabulas adspicere possim. Verumtamen quid erat, quod Calidius Romæ quæreretur, se, cum tot annos in Sicilia [70] negotiaretur, abs te solo ita esse contemptum, ita despectum, [71] ut etiam una cum ceteris Siculis z despoliaretur, si emeras? quid erat, quod confirmabat, se abs te argentum esse repetiturum, si tibi sua voluntate vendiderat? tu porro posses facere, ut Cn. Calidio non redderes? præsertim cum is L. Sisenna, defensore tuo, tam familiariter uteretur; & cum ceteris familiaribus Sisennæ reddidisses?

z Vulg. dispoliaretur.

44 Deinde non opinor negaturum esse te, homini honesto, sed non gratiosiori, quam Cn. Calidius est, L. Cordio argentum per Potamonem, amicum tuum, reddidisse. qui quidem ceterorum causam apud te difficiliorem fecit. Nam cum

67. *Equuleos arg. nob. qui Q. Maximi fuerant.*) Quis ille vero *Q. Maximus*, nusquam alibi pictus aut fictus? Sed vide, ne rectius legatur, *quique maximi fuerant*, hoc est pretiosissimi, quique venire potuerant plurimo. Ulpianus in Pandectis ad L. Aquiliam l. 23. ait, *occisionem hominis occisi ad id tempus referri, quo plurimi in eo anno fuit.* Adjuvat conjecturam Priscianus quoque, qui hæc laudat fine libri III. *quique maximi fuerant.* Gulielmius. *Grut.*

68. *In his equitabit equuleis.*) Jactabit se, quasi idoneam defensionem nactus: & jactabit se ut agitatores, qui in equis desultoriis equitant, seseque ostentant. *Hotom. Equitabit*, quod est, se ostentabit, se jactabit, qua in significatione verbo *equitandi*, nisi me memoria fallit, utitur Arnobius: & Horat. epod. od. 7. pro insultabo dixit. *Vectabor humeris tunc ego inimicis eques.* Turnebus.

69. *Est tanti.*) Vetus liber, *Exeant cedo tabulas.* Ursin. Male hoc interpretatur Hotomanus: & frustra est Fulvius Ursinus, qui aliam lectionem suppeditat. dicit enim Cicero, esse operæ pretium inspiciundi tabulas: itaque ipsas poscit, urgetque. *Grut.*

70. *Negotiaretur.*) Negotiari licebat equitibus Romanis, senatoribus per leges non licebat. unde in Parad. *Propter aviditatem pecuniæ nullum quæstum turpem putas: cum isti ordini ne honestus quidem esse possit ullus.* P. Manut.

71. *Ut etiam una cum ceteris.*) Dictio *una.* exulat fere hodiernis exemplaribus, sed injuste; si modo fides Pall. Grut. Cujac. & vetuste cusis. idem dictum velim de vocula *ita*, quæ præcessit, redonataque a me auctori, iisdem libris addicentibus. *Grut.*

72. *Eque-*

tum te compluribus confirmasses redditurum, posteaquam Cordius pro testimonio dixit; te sibi reddidisse; finem reddendi fecisti: quod intellexisti, te, præda de manibus amissa, testimonium tamen effugere non posse. Cn. Calidio, equiti Romano, per omnes prætores licuit argentum habere bene factum: licuit posse domesticis copiis, cum magistratum aut aliquem superiorem invitasset, ornare & apparare convivium. multi domi Cn. Calidii cum imperio ac potestate fuerunt: nemo inventus est tam amens, qui illud argentum tam præclarum ac tam nobile eriperet: nemo tam audax, qui posceret: nemo tam impudens, qui postularet, ut venderet. P. CCX.

45 Superbum est enim, judices, & non ferendum, dicere a prætorem in provincia homini honesto, locupleti, splendido, VENDE MIHI VASA CÆLATA. hoc est enim dicere; Non es dignus tu, qui habeas, quæ tam bene facta sint: meæ dignitatis ista sunt; Tu dignior, Verres, quam Calidius? qui, ut non conferam vitam atque existimationem tuam cum illius (neque enim est conferenda) hoc ipsum conferam, quo tu te superiorem fingis: quod H-S LXXX millia divisoribus, ut prætor renuntiarere, dedisti; trecenta accusatori, ne tibi odiosus esset: ea re contemnis[72] equestrem ordinem, ac despicis? ea re indignum tibi visum est, quidquam, quod tibi placeret, Calidium potius habere, quam te? a P. R. MS.

46 XXI. JACTAT SE jamdudum de Calidio: narrat omnibus, se emisse. num etiam de L. Papirio, viro primario, locuplete honestoque equite Romano turibulum emisti? qui pro testimonio dixit, te, cum inspiciendum poposcisses, b avulso emblemate remisisse: ut intelligatis, in homine[73] intelligentiam esse, non avaritiam: artificii cupidum, non argenti fuisse. Nec solum in Papirio fuit hæc ab- b evulso MS.

72. *Equestrem ordinem*.) Nam equestris ordinis Calidius. Ne quis putet, quia dixit, Quo tu te superiorem fingis, Calidium petiisse præturam cum Verre, & repulsam tulisse. præturam enim, qui senator non esset, ei petere non licebat, sed in uno Calidio equestris ordinis universi dignitatem Cicero considerat: eoque contempto, simul universum ordinem contemptum dicit. *P. Manut.*

73. *Intelligentiam*.) Artificium enim erat in emblemate, non in thuribulo: sed artificium pretii majoris erat, quam argentum. Eodem modo jocatus est infra: *Sigillis avulsis, reliquum argentum sine avaritia reddidit*. Idem.

abstinentia: tenuit hoc institutum in turibulis omnibus, quæcumque in Sicilia fuerunt. incredibile est autem quam multa, & quam præclara fuerint. Credo tum, cum Sicilia florebat opibus & copiis, magna artificia fuisse in ea insula. nam domus erat ante istum prætorem nulla paullo locupletior, qua in domo hæc non essent, etiamsi prætere-
P. B. ea nihil esset argenti; 74 patella grandis cum sigillis ac simulacris deorum; patera, qua mulieres ad res divinas
c *alii* thurib. uterentur, c turibulum. hæc autem omnia antiquo opere, & summo artificio facta: ut hoc liceret suspicari, fuisse aliquando 75 apud Siculos peræqua proportione cetera: sed quibus multa fortuna ademisset, tamen apud eos remansisse ea, quæ religio retinuisset.

47 Dixi, judices, multa fuisse fere apud Siculos omnes: ego idem confirmo, nunc ne unum quidem esse. Quid hoc est? quod monstrum, quod prodigium in provinciam misimus? nonne vobis id egisse videtur, ut non unius libi-
d *alii* avarissimor. dinem, non suos oculos, sed omnium d cupidissimorum insanias, cum Romam revertisset, expleret? qui simul
e *alii* quodpiam. atque in oppidum e quopiam venerat, immittebantur 76 illi continuo Cibyratici canes, qui investigabant, & perscrutabantur omnia. Si quod erat grande vas, & majus opus inventum, læti auferebant. si minus ejusmodi quippiam venari potuerant; illa quidem certe pro lepusculis capiebantur, patellæ, pateræ, turibula. Hic quos putatis fletus mulierum? quas lamentationes fieri solitas esse in hisce rebus? quæ forsitan vobis parvæ esse videantur: sed magnum & acerbum dolorem commovent, mulierculis præsertim, cum eripiuntur e manibus ea, quibus ad res divinas

74. *Patella grandis*.) Nihil mutandum. Nam *patella* dicebantur, quibus utebantur in sacris. *Lambinus*. In patella diis apponebantur epulæ, cum res divina penatibus laribusque fiebat, aut de cœna iis libabatur. patera vinum libabatur, thuribulo thus adolebatur vaporabaturque. *Turneb.*

75. *Peraqua proportione cetera*.) Sic Victoriana, & seqq. nam exoletæ, *æqua prop.* quod & in Pal. & Grut. Turnebus lib. VIII. cap. 10. malebat *peraque*. Grut.

76. *Illi continuo Cibyratici canes*.) Duos fratres *Cibyratas* dicit, & *canes* per metaphoram appellat, quod omnia sagaciter odorabantur. Etiam hac de causa, quod cum *Cibyrata* in regione aspera ac montuosa sint, prope ab Tauro monte, venandi studio dediti fuerunt. Itaque Celius ad Ciceronem Asiæ Proconsulem scribens, lib. Epist. Famil. VIII. *Item*, inquit, *de Pantheris, ut Cibyratas accersas curesque mihi ut venentur*. Hotom.

77. Non

nas uti consuerunt, quæ a suis acceperunt, quæ in familia semper fuerunt.

XXII. Hic nolite exspectare, dum ego hoc cri- 48
men agam ostiatim, ab Æschylo Tyndaritano istum pateram abstulisse, a Thrasone item Tyndaritano patellam, a Nymphodoro Agrigentino turibulum. cum testes ex Sicilia
dabo, quem volet, f ille eligat, quem ego interrogem de *f alii non habent* ille.
patellis, pateris, turibulis: 77 non modo oppidum nullum, sed ne domus quidem paullo locupletior expers hujus
injuriæ reperietur. g qui cum in convivium venisset, si quid- *g quin MS. Hotom.*
quam cælati adspexerat, manum abstinere, judices, non
poterat. Cn. Pompejus est Philo, 78 qui fuit Tyndaritanus. P. CCXI.
is cenam isti dabat apud villam in Tyndaritano. fecit, quod 49
Siculi non audebant. ille, civis Romanus quod erat, impunius id se facturum putavit. apposuit patellam, in qua sigilla erant egregia. iste continuo ut vidit, non dubitavit illud insigne penatium, hospitaliumque deorum ex hospitali mensa tollere. sed tamen, quod antea de istius abstinentia dixeram, sigillis avulsis reliquum argentum sine ulla avaritia reddidit.

Quid? 79 Eupolemo Calactino, homini nobili, Lucullorum hospiti ac perfamiliari, qui nunc 80 apud exercitum cum L. Lucullo est, non idem fecit? cenabat apud eum 81 argentum illi ceterum purum apposuerat, ne purus ipse

77. *Non modo oppidum nullum, sed ne domus quidem ulla paullo &c.*) Illud *ulla* addidi suasu Cujac. ac Hott. haud tamen ita absurde Pall. Grut. edd. vett. *nullum: domus nulla paullo*, sine *sed ne*, item *quidem*. Grut.

78. *Qui fuit Tyndaritanus.*) Antequam civis Romanus esset. sic in ep. ad Acilium: *L. Mallius est Sosis. is fuit Catinensis: postea est cum reliquis Neapolitanis civis Romanus factus.* P. Manut.

79. *Eupolemo Calactino.*) Vetus liber habet *Eupolemo Gelastino.* Ursin. Forte *Galatino.* Pall. tamen & Grut. *Galastino.* Grut. Vide ad III, 43.

80. *Apud exercitum.*) Qui erant in castris non militandi, sed militiæ potius cognoscendæ gratia, *apud exercitum* esse dicebantur; de quibus Cæsar lib. I. bell. Gall. *Qui ex urbe amicitiæ caussa Cæsarem secuti.* Plinius autem lib. XXXIII. cap. 11. *Pompejum Paullinum, Arelatensis equitis Romani filium, paterna quoque gente pulsum, quod XII. pondo argenti habuisset apud exercitum ferocissimis gentibus oppositum, scimus.* P. Manut.

81. *Argentum illi ceterum purum apposuerat.*) Obscurus locus & corruptus, nisi me animus fallit. *Purum* autem *argentum* appellat sine emblematis. ut paulo infra, *Emblemata detrahuntur. sic Haluntini, excussis deliciis, cum argento puro domum revertuntur.* Ego

ipse relinqueretur; duo pocula non magna, verumtamen cum emblematis. hic, quasi festivum acroama, ne sine corollario de convivio discederet, ibidem convivis inspectantibus, emblemata h avellenda curavit. Neque ego nunc istius facta omnia enumerare conor: neque opus est, nec fieri ullo modo potest. Tantummodo uniuscujusque de varia improbitate generis indicia apud vos, & exempla profero. neque enim ita se gessit in his rebus, tamquam rationem aliquando esset redditurus: sed prorsus ita, quasi aut reus numquam esset futurus, aut, quo plura abstulisset, eo minore periculo in judicium esset venturus: qui hæc, quæ dico, jam non occulte, non per amicos, atque interpretes, sed palam de loco superiore ageret, pro imperio & potestate.

h evellenda MS.

50 XXIII. CATINAM cum venisset, oppidum locuples, honestum, copiosum, [82] Dionysiarchum ad se [83] proagorum, hoc est, summum magistratum, vocari jubet. ei palam imperat, ut omne argentum, quod apud quemque

P. B. esset Catinæ, conquirendum curaret, & ad se transferendum.

hoc modo legendum potius arbitrer, *Argentum ille ceterum, purum, ne purus ipse relinqueretur: duo pocula non magna, verumtamen cum emblematis apposuerat.* Primum enim cum de Eupolemo intelligat, *ille*, non *illa* dicendum fuit, ne ad eum, qui cœnabat, hæc oratio referatur. *Purum* autem relinqui hospitem sic accipio, quasi diceret, nudum & inanem. Ludit enim ancipiti significatione vocabuli. Et quod initio posuit *ceterum*, ne cui mirum videatur, intelligendum est, sic eum loquutum esse cum alibi, tum in Epist. ad Trebatium, cujus initium est, *accepi* a te, lib. Epistol. VII. Verbum autem *apponebat*, quomodo superiore in loco consisteret, conjectura assequi non possum. Glossema sane ex suo, id est, extremo loco sumptum fuisse res ipsa non obscure significat. *Purum* autem *cælato* Paulus opponit in L. si in rem, D. de rei vindicatione. *Hotom.*

82. *Dionysiarchum ad se proagorum &c.*) Veneti & alii, *Pardiorum*, sed in re incerta illud retinuimus. Et mox, *ut ipse de me detraham*, Veneta elegantiora, *ut egomet mihi detraham*. Sed illa tamen non possum improbare. *Camerar.*

83. *Pardiorum, hoc est, summum magistratum.*) Pro *Pardiorum* corrigendum putarem *Proagorum*. ut hac eadem oratione, *Discedens mandat Proagoro Sopatro, ut demoliatur. Proagorus refert rem ad Senatum.* Et paulo post, pagina insequenti, *C. Marcelli statuam delegit in ea Sopatrum, hominem tum domi nobilem, tum summo magistratu præditum, divaricari ac deligari jubet.* Hotom. Quidam putant verba illa *summum magistratum*, interpretis alicujus translationem esse, quos non sequor. In ænea apud me tabella, in qua Agrigentinorum decretum quoddam incisum est, PROAGORUS hic

dum. Philarchum Centuripinum, 84 primum hominem genere, virtute, pecunia, non hoc idem juratum dicere audistis, sibi istum negotium dedisse, atque imperavisse, ut Centuripinis, in civitate totius Siciliæ multo maxima & locupletissima, omne argentum conquireret, & ad se comportari juberet? Agyrio similiter istius imperio vasa Corinthia per i Apollodorum, quem testem audistis, Syracusas deportata sunt. i Apollod. *delet Lamb.*

Illa vero k optima, quod, 85 cum ad Haluntium venisset 51
prætor laboriosus & diligens, 86 ipse in oppidum accedere k optima est MS.
no-

hic ita describitur: Ἐπὶ ἱεροθύτα Νυμφοδώρου τοῦ φίλωνος, παραπροστάται βουλᾶς, προεδρευούσας τᾶς φυλᾶς τῶν ὑλλέων, προαγορεύοντος Διοκλέος τοῦ Διοκλέους, γραμματεύοντος Ἀδρανίωνος τοῦ Ἀλεξάνδρου. *Ursinus.*

84. *Primum hominem.*) Vulgata *primarium*, sed contra edd. vett. & mss. Pall. Cujac. Grut. Forsan adsitum *hominem* est emblema scribæ. *Gruter.*

85. *Cum ad Haluntium venisset, &c.*) Est a Pall. Grut. edd. antiquis. mediæ ætatis edd. abjecere *ad*, nescio quare. Manutii habent *Haluntinum*, contra eosdem omnes libros. *Idem.*

86. *Ipse in oppidum ascendere noluit.*) Sic reposui. neque vero dubium est quin ita legendum sit. nam primum, *accedere* in urbem, aut in oppidum, non dicunt Latini: deinde, si maxime sit Latinis usitatum, tamen *accedere in urbem*, non esset intrare in urbem. postremo apparet, hanc urbem fuisse in monte sitam. itaque *ascendere* convenit: & ita mox loquitur, *accedere* nullo modo, utpote qui jam ad urbem accesserat, neque longe ab urbe aberat, ad mare, infra oppidum. ut mox dicet, *ibi Archagathum, & argentum in lectica cubans ad mare infra oppidum exspectabat.* quem locum aliquantum corruptum profert Servius lib. III. Æn. ad illum versum, *Arduus inde Acragas ostentat maxima longe, &c.* his verbis: *Mons est muro cinctus: in cujus summa parte oppidum est unde & Cicero ait, Ad mare infra mœnia ante oppidum exspectabat, de Verre.* legendum, ut hic est apud Ciceronem: vel sic utrobique, *ad mare infra ante oppidum exspectabat.* Infra autem non longe nonnulli libri veteres habent, ut vulgati, *ibi, ut quidquid Halunti esset argenti calati, aut, siquid etiam Corinthiorum, ut omne statim, &c.* quæ scriptura ferri potest, ut intelligamus, particulam, *ut* esse iteratam: quod non est Ciceroni, Plauto, & aliis inusitatum. *Lambin. Ipse in oppidum accedere noluit*, Habeo totum istud pro panno librariorum, adsuto purpuræ Tullianæ; nisi dicamus id forte retinendum, ejecta voce *noluit*, quæ non comparet in Cujaciano. sed non: totum est a glossa: itaque tollatur. Gifanius tamen locum hunc laudat, quo probet, *accedere* dici pro *ascendere*, cujus adeantur Observationes. *Grut.* Nescio quid Grutero in mente fuerit, cum hæc deleri jussit, sine quibus sententia huic loco non constat. *Grav.*

 87. *Efferri*

noluit, quod erat difficili adscensu, atque arduo; Archagathum Haluntinum, hominem non solum domi suæ, sed tota Sicilia in primis nobilem, vocari jussit: ei negotium dedit, ut, quidquid Halunti esset argenti cælati, aut, si quid etiam Corinthiorum, id omne statim ad mare ex oppido deportaretur. adscendit in oppidum Archagathus homo nobilis, qui a suis & amari, & diligi vellet: ferebat graviter, illam sibi ab isto provinciam datam: nec, quid faceret, habebat. pronuntiat, quid sibi imperatum esset: jubet omnes proferre, l quæ haberent. metus erat summus. ipse enim tyrannus non discedebat longius: Archagathum, & argentum in lectica cubans ad mare m infra oppidum exspectabat.

l quod MS.

m intra mœnia oppidi. Servius.

52 Quem concursum in oppido factum putatis? quem clamorem? quem porro fletum mulierum? qui viderent equum Trojanum introductum, urbem captam esse dicerent. [87] efferri sine thecis vasa, extorqueri alia de manibus mulierum, effringi multorum fores, revelli claustra. Quid enim putatis? scuta si quando conquiruntur a privatis in bello ac tumultu: tamen homines inviti dant, etsi ad salutem communem dari sentiunt: ne quem putetis sine maximo dolore argentum cælatum domo, quod alter eriperet, protulisse. omnia deferuntur. Cibyratæ fratres vocantur: pauca improbant: quæ probarant, iis crustæ, aut emblemata detrahuntur. Sic Haluntini, excussis deliciis, cum argento puro domum reverterunt.

P.CCXII.

53 XXIV. QUOD umquam, judices, hujusmodi everriculum n in illa provincia fuit? avertere aliquid de publico quam obscurissime [88] per magistratum solebant: etiam aliquid

n ulla in Lamb. & alii.

87. *Efferri sine thecis vasa.*) Placet *efferri e Gynaceis vasa*. Ursin.

88. *Per magistratum.*) Sic quidem mss. Italica. sed Gallicum Cujacii *per magistratum*; quod non videbatur displicere Gulielmio, ut is notaretur qui bonorum publicæ præesset auctioni: de quali Cicero lib. I. Epist. 1. ad Atticum, & alibi sæpius. *Gruter.* Celeb. Grævius ad hunc locum censet Ciceronem scripsisse *magistratus*, quod *magistratus* nunquam dicatur de collegio rem publicam gerentium, sed de uno homine constituto ad administrandam publicam rem; dixit tamen Nepos *magistratum* de Ephoris Lacedæmoniorum in Lysandro c. 4. *Postquam de suis rebus gestis apud maximum magistratum, quæ voluerat, dixerat, &c.* Justinus quoque Lib. II. c. 10. etiam de Ephoris: *Omnia in tabellis ligneis magistratui perscribit.* Liv. Lib. XXXIV; c. 61. *Tabellas conscriptas celeberrimo loco supra sedem quotidianam magistratus prima vespera suspendit.* Quibus accedit ipse Cicero hoc loco, & Lib. III. de Legg. c. 2. *Videtur*

quid de privato nonnumquam occulte auferebant: & illi tamen condemnabantur. & si quæritis, ut ipse o de me detraham: illos ego accusatores puto fuisse, qui hujusmodi hominum furta odore, aut p aliquo leviter presso vestigio persequebantur. Nam nos quidem quid facimus in Verre, quem in luto volutatum totius corporis vestigiis invenimus? permagnum est in eum dicere aliquid, qui præteriens, lectica paullisper deposita, non per præstigias, sed palam per potestatem, uno imperio ostiatim totum oppidum compilarit? At tamen, ut possit se dicere emisse, Archagatho imperat, ut [89] aliquid illis, quorum argentum fuerat,

o mihi detr. edd. vett.

p aliquid MS.

tis igitur magistratus hanc esse vim, ut præsit, præscribatque recta, & utilia, & conjuncta cum legibus. Ut enim magistratibus leges, ita populo præsunt magistratus: vereque dici potest magistratum legem esse loquentem; legem autem mutum magistratum. Non ignoro a viris magni nominis Nepotis, Justini, ac Livii verba aliter legi, sed immerito, ut quidem mihi videtur. Verum hæc accuratius disputandi non est hic locus, *Verburg.*

89. *Aliquid nummorum dicis causa daret.*) Hæc locutio quid significet, non ita obscurum, aut difficile est ad intelligendum. Apparet enim tum apud Jurisconsultos, tum apud alios item auctores idem significare quod Cicero plerumque dicit, *simulandi causa*, vel *per simulationem*, aut *per speciem*, ut cum scribit Ulpianus in Pandectis. titulo de S. C. Silaniano, *Si servus finxit se domino auxilium ferre, vel dicis gratia tulit: nihil hoc commentum illi proderit*, id est, per simulationem officii, atque ut falsam visionem & speciem defensionis objiceret. Sic Plinius lib. XXVIII. *Si Pontifici accidat dicis causa epulanti.* id est cum revera non epularetur, sed ceremoniæ causa epulari se fingeret. Similiter igitur hoc loco, *Aliquid nummorum dicis causa dare*, nihil aliud esse patet, quam per simulationem solutionis dare, vel falsam speciem solutionis objicere. Sed hujus vocabuli origo perdifficilis esse videtur ad investigandum: nisi forte depravatum consuetudine loquentium verbum *dicis* existimemus, de verbo *dixis*: quo vocabulo Græci speciem & ostentationem significant, præsertim cum satis constet; *dicis causa* apud Latinos nihil aliud significare, quam apud Græcos δείξεως ἕνεκα. Quanquam de voce δίκη derivata quoque videri possit. ut non *dicis*, sed *dices causa* scribamus. cum δίκη plerumque ritum modumque significet: ut *dices causa*, ritus tantum observandi causa, ac non revera fieri aliquid dicatur. unde δίκην etiam adverbium pro *instar* Græci usurpant. Latinas in hoc genere locutiones apud Cæsarem istas observavimus, *ad speciem*, *per causam*, *simulatione*, *speciem atque opinionem præbere*. In libro de Bello Gall. 1. *Omnes alarios in conspectu hostium posuit, ut ad speciem alariis uteretur.* Item de Bello Civili, *Qua re animadversa Varus, & terrore exercitus cognito, buccinatore in castris, & paucis ad speciem tabernaculis relictis, de tertia vigilia silentio exercitum in oppidum reducit.*

fuerat, nummulorum, dicis causa, daret: invenit Archagathus paucos, qui vellent accipere: his dedit. eos nummos tamen iste Archagatho 90 non reddidit. voluit Romæ petere Archagathus: Cn. Lentulus Marcellinus dissuasit, sicut ipsum dicere audistis. RECITA ARCHAGATHI ET LENTULI TESTIMONIUM.

54 Et, ne forte hominem existimetis hanc tantam vim emblematum sine causa coacervare voluisse, videte, quanti vos, quanti existimationem populi Romani, quanti leges
q negotiatores *MSS.* & judicia, quanti testes Siculos, q negotiatoresque fecerit, posteaquam tantam multitudinem collegerat emblematum, ut ne unum quidem cuiquam reliquisset, instituit offici-
r *alii.* regiam. P. B. nam Syracusis in r regia maximam 91 palam artifices omnes, cælatores, ac vascularios convocari jubet: & ipse suos complures habebat, 92 eo conducit magnam hominum multitudinem. menses octo continuos opus his non defuit, cum vas nullum fieret, nisi aureum. tum illa, ex patellis & turibulis quæ vellerat, ita scite in aureis poculis illigabat, 93 ita apte in scyphis aureis includebat, ut ea ad illam rem nata

ducit. Eodem rursus lib. I. *Retineri legiones duas, quæ ab se simulatione Parthici belli sint abductæ*. Et lib. II. *Speciem atque opinionem pugnantium præberent.* Et lib. VII. *Mulionesque cum cassidibus equitum specie ac simulatione collibus circumvehi jubet.* Eodem rursus libro *Per causam supplementi, equitatusque cogendi, ab exercitu discedit.* Quem Livius imitatus lib. II. *Per causam*, inquit, *renovati ab Æquis belli*: Cicero supra: *Per simulationem ædilitatis dixit*; quod vulgo dicimus, *prætextu ædilitatis*, *signa ablata ex urbibus, quatridui causa, per simulationem ædilitatis*. *Per nomen*: *Quantam quisque concupierit pecuniam: tantam licebit per cellæ nomen æstimationis magnitudine consequatur*, atque hæc quidem de vetusta locutione olim scripseram: sed postea in commentario verborum juris originem ejus alteram judicavi. *Hotom.* Nimirum ibi notat esse *dicis* ab obsoleto *dex* vel *dix*, ut judex judicis. Sed recte Charisius observat esse μονόπτωτον. vide Vossii etymologicum in *dica* & quos ibi laudat. *Grav.*

90. *Non reddidit.*) Dederat enim Archagathus de suo, tantum sibi Verrem esse redditurum arbitratus quantum ipse dedisset iis, quorum argento crustæ & emblemata fuerant avulsa. *P. Manut.*

91. *Palam artifices.*) Vetus liber habet *aurifices* pro *artifices*. Ursinus.

92. *Eo concludit magnam hominum multitudinem.*) Hittorp. *eos concludit.* neque aliter Cujac. nisi quod is præterea, *magna hominum multitudine*, & vero videtur legi posse: *eo concludit magnam hom. multitudinem*: aut magis *eo conclusit.* *Grut.*

92. *Ita apte in scyphis aureis includebat.*) Excerpta & Cujacii & Hittorpii, *scaphis aureis conclud.* Gulielmius rescribit *scaphiis.* de quibus supra quoque dixit. *Scaphium* ὑποκοριστικῶς a scapha; *Cymbium*,

nata esse diceres: ipse tamen prætor, qui sua vigilantia pacem in Sicilia dicit fuisse, in hac officina majorem partem diei cum tunica pulla sedere solebat & pallio.

XXV. HÆC EGO, judices, non auderem proferre, ni 55
vereter, ne forte plura de isto ab aliis in sermone, quam a
me in judicio audisse vos diceretis. Quis enim est, qui de hac
officina, qui de vasis aureis, qui 94 de istius pallio, tunica
pulla non audierit? quem voles de conventu Syracusanorum virum bonum nominato. producam. nemo erit, quin hoc se aut vidisse, aut audisse dicat.

O tempora, o mores! nihil nimium vetus proferam. Sunt 56
vestrum, judices, s quam multi, qui L. Pisonem cognove- s ita Grav.
runt, hujus L. Pisonis, qui prætor fuit, patrem. t is cum aliquam Lamb. & Grut.
esset in Hispania prætor, qua in provincia occisus est, nescio
quo pacto, dum armis exercetur, annulus aureus, quem t ei conj. Grav.
habebat, fractus est & comminutus. cum vellet sibi annulum facere, aurificem jussit vocari in v foro, ad sellam, v forum Grav.
Cordubæ, & ei palam appendit aurum. hominem in foro sellam jubet ponere, & facere annulum, omnibus præsentibus. Nimium fortasse dicet aliquis hunc diligentem. hactenus reprehendat, si quis volet: nihil amplius. verum fuit ei concedendum. filius enim L. Pisonis erat, ejus, qui primus de pecuniis repetundis legem tulit.

Ridiculum est nunc de Verre me dicere, cum de Pisone 57
frugi dixerim. verumtamen, quantum intersit, videte.
iste cum aliquot abacorum faceret vasa aurea, non labora- P.CCXIII.
vit, 95 quid non modo in Sicilia, verum etiam Romæ in
judicio x audiret. ille in auri semuncia totam Hispaniam x audiretur Manut.
scire voluit, unde prætori annulus fieret, nimirum, ut hic nomen suum comprobavit: sic ille cognomen.

XXVI. NULLO MODO possum omnia istius facta aut memoria consequi, aut oratione complecti. genera ipsa cupio breviter attingere: ut hic modo me commonuit Pisonis annulus, quod totum effluxerat. Quam multis istum putatis hominibus honestis de digitis annulos aureos abstulisse?

bium, a Cymba; ut alia pleraque poculorum genera, de quo Macrobius lib. V. Saturn. cap. 21. *Grut.*

94. *De istius pallio, tunica pulla &c.*) Pall. Grut. ed. vet. *pallio, palla*: sine illo *tunica*, quod nec in Cujac. qui tamen, *pulla*. examinanda est lectio media. *Idem.*

95. *Quid non modo in Sicilia.*) Emendatio est a Mureti libro III. cap. 8. Variar. Lectio. affirmatque Lambinus exstare in suis mss. bene, nostri tamen accedunt vulgatæ, *quod non &c.* Idem.

96. *In*

lisse? numquam dubitavit, quotiescumque alicujus aut gemma, aut annulo delectatus est. Incredibilem rem dicam, sed tam claram, ut ipsum negaturum non arbitrer.

58 Cum Valentio ejus interpreti epistola y Agrigento allata esset, casu signum iste animadvertit 96 in cretula. placuit ei: z exquisivit, unde esset epistola: respondit, Agrigento. iste litteras, ad quos solebat, misit: ut is annulus ad se primo quoque tempore afferretur: ita litteris istius, patrifamilias L. Titio cuidam civi Romano annulus de digito detractus est. Illa vero ejus cupiditas incredibilis est: nam ut in singula conclavia, quæ iste non modo Romæ, sed in omnibus villis habet, tricenos lectos optime stratos cum ceteris ornamentis convivii quæreret, nimium multa comparare videretur. nulla domus in Sicilia locuples fuit, ubi iste non textrinum instituerit.

y Agrigenti *Lamb.* Agragento *Manut.*
z quæsivit *MS.*

59 Mulier est Segestana, perdives & nobilis, Lamia nomine: per triennium isti plena domo telarum, stragulam vestem confecit: nihil nisi conchylio tinctum. 97 Attalus, homo pecuniosus, Neti; Lyso, Lilybæi; Critolaus Ennæ; Syracusis Æschrio; Cleomenes, Theomnastus; 98 Elori Archonides, Megistus. vox me citius defecerit, quam nomina. Ipse dabat purpuram tantum, amici operas, credo. jam enim non libet omnia criminari. a quasi hoc mihi non satis sit ad crimen, habuisse tam multum, quod daret: voluisse deportare tam multa: hoc denique, quod concedit, amicorum operis esse in hujuscemodi rebus

P. B.
a *alii* quasi vero hoc.

96. *In cretula.*) Et cera, & creta in obsignandis litteris veteres utebantur. Asiaticam cretam, qua publicani uterentur, Cicero nominat in oratione pro Flacco *P. Manut.* Vetus liber *in cerula: placuit ei: quæsivit unde esset epistola.* Ursin.

97. *Attalus homo pecuniosus, Neti; Lyso, Lilybei, &c.*) Auctor hujus lectionis Turnebus lib. VIII. cap. 10. Advers. e vestigiis mss. Vulgo enim, *pecuniosus nec vulgo Lilybai.* Grut.

98. *Pelori Archonides.*) Scribendum *Elori*, quod oppidum est in eo litore, quod est inter Syracusas & Pæchynum. Idem mendum irrepsit in Livii librum XXIV. ut annotavit Ant. Augustinus *Ursin.* Vere Ursinus. Nullum enim est in Sicilia oppidum *Pelorus*, aut *Pelorum* dictum, sed promontorium: itaque hic contra libros ausus sum admittere Ursini emendationem, quam asseruit quoque & sibi vindicavit Cluverius Sicil. Antiqua, l. 13. ubi pluribus de hoc oppido & ejusdem nominis fluvio disputat. Reg. *Peluri Archonidas. Vox me citius.* τὸ *Megistus* ille ignorat. statim idem: *dies me ante deficeret*, pro vulgato, *vox me.* idem *amici operam.* Grævius.

99. *Lectos*

bus usum. Jam vero 99 lectos æratos, & candelabra ænea 60
num cui, præter istum, Syracusis per triennium facta esse existimatis? Emebat, credo: 1 Sed tantum vos certiores, judices, facio, quid iste in provincia prætor egerit, ne cui forte nimium negligens fuisse videatur, neque se satis, cum potestatem habuerit, instruxisse & ornasse.

XXVII. VENIO nunc non b jam ad furtum, non ad avaritiam, non ad cupiditatem, sed ejusmodi facinus, in quo omnia nefaria contineri mihi atque inesse videantur: in quo dii immortales violati, existimatio atque auctoritas nominis populi Romani imminuta, hospitium spoliatum ac proditum, abalienati scelere istius a nobis omnes reges amicissimi, nationesque, quæ in eorum regno ac ditione sunt.

b *jam non habet Lamb.*

Nam 2 reges Syriæ, 3 regis Antiochi filios pueros, sci- 61
tis Romæ nuper fuisse: qui venerant non propter Syriæ regnum; nam id sine controversia obtinebant, ut a patre;

99. *Lectos æratos, & candelabra ænea.*) Ex ære Siracusano scilicet. quod nobile & pretiosum fuisse, utpote auro vel argento temperatum, auctor est Plinius libro XXXIV. cap. 3. *Hotomanus.*

1. *Sed tantum vos certiores facio.*) *Sed tamen vos certiores facio* est in antiquo, & ita videtur legendum. *Ursin.*

2. *Reges Syriæ.*) Regnum igitur inter se partiti erant: non ut multis in locis fieri mos fuit, primus filius solus Regis nomen obtinuit Biennium autem Romæ illos constitisse, posterius dicet cum per senatum Ægypti regnum sibi restitui postularent. *Hotom.* Hæc oratorie Tullius, cum Reges vocat Lucullus quidem, expulso Tigrane, Rege Armeniorum ex Syria, cujus regnum tenuerat ipsos, si Justino fides, octodecim annos; (quo tempore Antiochus Pius horum Regnum pater latuerat in Comagene) avitum regnum his Antiochi liberis dicitur restituisse, quod tamen post eis eripuit, aut reddere noluit Pompejus, cum in formam provinciæ Syriam redegisset. Sed Comagenes illis reliquit regnum. Hoc est illud Syriæ regnum, quod hic commemorat Cicero. *Grav.*

3. *Regis Antiochi.*) Hic fuit Antiochus Pius, Antiochi Cyziceni filius. Mater ejus fuit Cleopatra, quæ a Tryphæna fuit interfecta. Suscepit ex Cleopatra Selene duos, ut ex hoc loco colligere licet, filios, qui partem regni Syriæ tenuerunt, cum cæteram Syriam subjugasset Tigranes Armeniæ Rex. Alter filiorum vocabatur Antiochus Asiaticus, quia fuit educatus in Asia, teste Appiano in Syriacis. Alter fuit Seleucus Cybiosactes, quem Beronice Ptolomæi Auletis filia ad Ægypti regnum vocatum non longe post interfecit. *Grav.*

4. *Sed*

ere, & a majoribus acceperant: 4 sed 5 regnum Ægypti ad se, & ad Selenen, matrem suam, pertinere arbitrabantur. 6 Hi ipsi posteaquam temporibus Reipublicæ exclusi, per senatum agere quæ voluerant, non potuerunt, in Syriam in regnum patrium profecti sunt. eorum alter, qui Antiochus vocatur, iter per Siciliam facere voluit: itaque isto prætore venit Syracusas.

62 Hic Verres hereditatem sibi venisse arbitratus est, quod in ejus regnum ac manus venerat is, quem iste & audierat multa secum præclara habere, & suspicabatur. mittit homini munera satis large: 7 hæc ad usum domesticum. vini, olei quod visum erat: etiam tritici, quod satis esset, de 8 suis decumis. deinde ipsum regem ad cenam vocavit. exornat ample magnificeque triclinium: exponit ea, quibus abundabat, plurima ac pulcherrima vasa argentea. nam-

alii de his. v. ccxiv.

4. *Sed regnum Ægypti quod ad se & ad Selenen matrem suam pertinere arbitrabantur, &c.*) Ita legitur hic locus in manuscripto, & rectius, ut videtur, quam in vulgaris. *Ursinus.* Vid. quæ notavi ad præcedentia. Fuit hæc Selene, quæ & Cleopatra dicta, uxor primo Ptolemæi Lathuri, dein Antiochi Gryphi, & tandem Antiochi Pii. Perperam Appianus scribit, eam ante nuptam fuisse Antiocho Cyziceno patri Antiochi Pii, ut & mater Pii & uxor fuerit, quod falsum est. Nunquam nupta fuit Cyziceno Ejus uxor dicta quidem est quoque Cleopatra, sed non fuit Selene, Cleopatras confudit Appianus. *Gravius.*

5. *Regnum Ægypti ad se & ad Selenem matrem pertinere.*) Selene fuit Ptolemæi Physconis Ægypti Regis & Cleopatræ ejus neptis & uxoris filia natu minima Ad hanc pertinere regnium Ægypti contendebant, quod tum tenebat Ptolemæus Norhus, non legitimus regni hæres. Nam cum Ptolemæus Alexander sine hærede mortuus esset, Auletes vero, qui id regnum invaserat, & magno pondere auri Romæ proceres corruperat, ne a Senatu id sibi eriperetur, aut aliis addiceretur, sed ut inter amicos populi Rom. reciperetur, esset spurius, Antiochus & Seleucus Romæ frustra laborarunt, ut sibi & matri tanquam justis hæredibus id assereretur *Idem.*

6. *Temporibus populi Romani.*) Fortasse propter duo bella difficillima, quæ tum gerebantur Mithridaticum in Asia duce Lucullo, Sertorianum in Hispania ducibus Metello Pio, Cn. Pompejo Magno. *P. Manut. Hi ipsi posteaquam temporibus Reipubl.* Obtemperavi Hitt. ac Cujac. in quibus ita erat: non ut in hodie vulgatis: *Hi postquam temporibus populi Rom.* Eorundem librorum fidem sæpius tota hac oratione sequor, neque tamen semper prodo; ne tædio sim lectori. *Grut.*

7. *Hac ad usum domesticum.*) Supervacua heic particula *hac.* mallem transferre infra, ponique ante *de suis decumis*, sic enim Cujac. & Hitt. non ut vulgo, *de his dec.* Idem.

8. Et

namque hæc aurea nondum fecerat. omnibus curat rebus instructum & paratum ut sit convivium. Quid multa? Rex ita discessit, ut & istum copiose ornatum, & se honorifice acceptum arbitraretur. vocat ad cenam deinde ipse prætorem: exponit suas copias omnes, multum argentum, non pauca etiam pocula ex auro, quæ, ut mos est regius, & maxime in Syria, gemmis erant distincta clarissimis. Erat etiam vas vinarium ex una gemma pergrandi, trulla excavata, manubrio aureo. de qua, credo, satis idoneum, satis gravem testem, Q. Minucium dicere audistis.

Iste unum quodque vas in manus sumere, laudare, mirari. Rex gaudere, prætori populi Romani satis jucundum, & gratum illud esse convivium. posteaquam inde discessum est, cogitare iste nihil aliud (d quod ipsa res declaravit) nisi, quemadmodum regem ex provincia spoliatum expilatumque dimitteret. mittit rogatum vasa ea, quæ pulcherrima apud illum viderat: ait se suis cælatoribus velle ostendere. Rex, qui istum non nosset, sine ulla suspicione libentissime dedit. Mittit etiam trullam gemmeam rogatum: velle se eam diligentius considerare. ea quoque ei mittitur. 63

d quam id *add. vett.*

XXVIII. NUNC reliquum, judices, attendite, de quo & vos audistis, & populus Romanus non nunc primum audiet: 8 & in exteris nationibus usque ad ultimas terras e pervagatum est. Candelabrum e gemmis clarissimis, opere mirabili perfectum, Reges hi, quos dico, Romam cum attulissent, ut in Capitolio ponerent: quod 9 nondum etiam perfectum templum offenderant, neque ponere f potuerunt, neque vulgo ostendere ac proferre voluerunt: ut & magnificentius videretur, cum suo tempore in g cella Jovis Optimi Maximi poneretur: & clarius, cum pulchritudo ejus recens ad oculos hominum, atque integra perveniret. statuerunt id secum in Syriam reportare: ut, cum audissent simulacrum Jovis Optimi Maximi dedicatum, legatos mitterent, qui cum ceteris rebus illud quoque eximium atque pulcherrimum donum in Capitolium afferrent. Pervenit res ad istius aures, nescio quomodo. nam rex celatum voluerat: non quo quidquam metueret, aut suspicaretur. sed 64

e pervulgatum. *MSS.*
f *alii non habent* potuerunt. *P. B.*
g *Grut.* sella. *male.*

8. *Et in exteris.*) Placet, ut est in antiquo, *quod in exteras nationes*. Ursin.

9. *Nondum etiam perfectum templum.*) Quod cum incendio deflagrasset, Sulla mortuo, Q. Catulus refecit, & consecravit. Plutarchus, Appianus, Florus. *P. Manut.*

10. *Ma-*

h præcipercnt MSS. sed ut ne multi illud ante h perciperent oculis, quam populus Romanus. Iste petit a rege, & eum pluribus verbis rogat, ut id ad se mittat: cupere se dicit inspicere, neque se aliis videndi potestatem esse facturum.

65 Antiochus, qui animo & puerili esset, & regio, nihil de istius improbitate suspicatus est: imperat suis, ut id in prætorium involutum quam occultissime deferrent. quo posteaquam attulerunt, involucrisque rejectis constituerunt; iste clamare cœpit, dignam rem esse regno Syriæ, dignam regio munere, dignam Capitolio. Etenim erat eo splendore, qui ex clarissimis & i plurimis gemmis esse debebat: ea varietate operum, ut ars certare videretur cum copia: ea magnitudine, ut intelligi posset, non ad hominum apparatum, sed ad amplissimi templi ornamentum esse factum. k quod cum satis jam perspexisse videretur, tollere incipiunt, ut referrent. Iste ait, se velle illud etiam atque etiam considerare: nequaquam se esse satiatum. jubet illos discedere, & candelabrum relinquere. Sic illi tum inanes ad Antiochum revertuntur.

i pulcherrimis MSS.

k quod deest in MS.

66 XXIX. Rex primo nihil metuere, nihil suspicari. dies unus, alter, plures: non referri. Tum mittit l rex ad istum, si sibi videatur, ut reddat. Jubet iste posterius ad se reverti. mirum illi videri. mittit iterum. non redditur. Ipse hominem appellat: rogat, ut reddat. Os hominis, insignemque impudentiam cognoscite. Quod sciret, quodque ex ipso rege audisset in Capitolio esse ponendum; quod Jovi Optimo Maximo, quod populo Romano servari videret, id sibi ut donaret, rogare, & vehementer petere cœpit. Cum ille se & religione Jovis Capitolini, & hominum existimatione impediri diceret, quod multæ nationes testes essent illius operis ac muneris: iste homini minari acerrime cœpit. Ubi videt eum nihilo magis minis, quam precibus m permoveri: repente hominem de provincia jubet ante noctem decedere. ait se comperisse, ex ejus regno piratas in Siciliam esse venturos.

l rex deest in MS.

P. CCXV.

m removeri MS.

67 Rex 10. maximo conventu Syracusis, in foro, ne quis forte me in crimine obscuro versari atque affingere aliquid suspicione hominum arbitretur, in foro, inquam, Syra-

10. *Maximo conventu.*) Paulo post civium Rom. conventum fuisse dicit. *Hotom.* Conventus in provinciis dicebantur urbes, & loca, in quibus conventus agebantur. vide. I. Fr. Gronov. Observat. III. 22. *Grav.*

11. Quo-

Syracusis flens, ac deos hominesque contestans, clamare cœpit, candelabrum factum e gemmis, quod in Capitolium missurus esset, quod in templo clarissimo populo Romano monumentum suæ societatis amicitiæque esse voluisset, id sibi C. Verrem abstulisse: de ceteris operibus ex auro, & gemmis, quæ sua penes illum essent, se non laborare: hoc sibi eripi, miserum esse & indignum. id etsi antea jam mente & cogitatione sua, fratrisque sui, consecratum esset: tamen tum se in illo conventu civium Romanorum dare, donare, dicare, consecrare Jovi Optimo Maximo, testemque ipsum Jovem suæ voluntatis ac religionis adhibere.

XXX. Quæ vox? quæ latera? quæ vires hujus unius criminis querimoniam possint sustinere? Rex Antiochus, qui Romæ ante oculos omnium nostrum biennium fere comitatu regio, atque ornatu fuisset: is cum amicus, & socius populi Romani esset, amicissimo patre, avo, majoribus, antiquissimis, & clarissimis regibus, opulentissimo & maximo regno, præceps provincia populi Romani exturbatus est. P. B.

68 Quemadmodum hoc accepturas nationes exteras: quemadmodum hujus tui facti famam in regna aliorum, atque in ultimas terras perventuram putasti, cum audierint a prætore populi Romani in provincia violatum regem, spoliatum hospitem, ejectum socium populi Romani atque amicum? Nomen vestrum, populique Romani odio atque acerbitati scitote nationibus exteris, judices, futurum, si istius hæc tanta injuria impunita discesserit. sic omnes arbitrabuntur, præsertim cum hæc omnino fama de nostrorum hominum avaritia & cupiditate percrebruerit, non istius solius hoc esse facinus, sed eorum etiam, qui approbarunt. Multi reges, multæ liberæ civitates, multi privati opulenti ac potentes habent profecto in animo Capitolium sic ornare, ut templi dignitas imperiique nostri nomen desiderat. qui si intellexerint, interverso regali hoc dono, graviter vos tulisse: grata fore vobis populoque Romano sua studia ac dona arbitrabuntur. sin hoc vos in rege tam nobili, in re tam eximia, in injuria tam acerba, neglexisse audierint: non erunt tam amentes, ut operam, curam, pecuniam impendant in eas res, quas vobis gratas fore non arbitrentur.

XXXI. Hoc loco, Q. Catule, te appello. loquor 69 enim de tuo clarissimo pulcherimoque monumento: non judi-

judicis solum severitatem in hoc crimine, sed prope inimici, atque accusatoris vim suscipere debes. tuus est enim honos in illo templo, senatus, populique Romani beneficio: tui nominis æterna memoria simul cum templo illo consecratur. tibi hæc cura suscipienda; tibi hæc opera sumenda est, p. CCXVI. ut Capitolium, [11] quomodo magnificentius est restitutum, sic copiosius ornatum sit, quam fuit: [12] ut illa flamma divinitus exstitisse videatur, non quæ deleret Jovis Optimi Maximi templum, sed quæ præclarius magnificentiusque deposceret.

70 Audisti, Q. Minucium Rufum dicere, domi suæ deversatum esse Antiochum regem Syracusis: se illud scire ad istum esse delatum: se scire non redditum. audisti, & audies n omni e conventu Syracusano, qui ita dicant, sese audientibus, illud Jovi Optimo Maximo dicatum esse ab rege Antiocho, & consecratum. Si judex non esses, & hæc ad te delata res esset: te potissimum hoc persequi, te petere, te agere oporteret. Quare non dubito, quo animo judex hujus criminis esse debeas, qui apud alium judicem multo acrior, quam ego sum, actor accusatorque esse deberes.

n omnes *Vict. & MS.*

71 XXXII. Vobis autem, judices, quid hoc indignius, aut quid minus ferendum videri potest? Verresne habebit domi suæ candelabrum Jovis Optimi Maximi e gemmis auroque perfectum? cujus fulgore collucere atque illustrare Jovis Optimi Maximi templum oportebat, id apud istum in ejusmodi conviviis constituetur, quæ domesticis stupris flagitiisque flagrabunt? In istius lenonis turpissimi domo, simul cum ceteris Chelidonis hereditariis ornamentis, Capitolii ornamenta ponentur? Quid huic sacri umquam fore, aut quid fuisse religiosi putatis, qui nunc tanto scelere se obstrictum esse non sentiat? qui in judicium veniat, ubi ne precari quidem Jovem Optimum Maximum, atque ab eo auxilium petere more omnium possit? a quo

11. *Quomodo magnificentius est restitutum.*) *Quemadmodum* pro *quomodo* melius habet manuscriptus liber. *Ursin.*

12. *Ut illa flamma divinitus excitata.*) Lactant. Lib. De Fal. Sap. III. cap. 7. *Capitolium*, inquit, *quod est Romanæ urbis, & religionis caput summum, non semel, sed sæpius fulmine illum conflagravit. Homines autem ingeniosi quid de hoc existimaverint, ex edicto Ciceronis apparet: qui ait divinitus extitisse illam flammam, non qua terrestre illud domicilium Jovis deleret, sed qua sublimius magnificentiusque deposceret.* Hotom.

13. *Perga*

a quo etiam dii immorteales sua repetunt in eo judicio, quod hominibus ad suas res repetundas est constitutum. Miramur Athenis Minervam, Deli Apollinem, Junonem Sami, 13 Pergæ Dianam, multos præterea ab isto deos tota Asia, Græciaque violatos, qui a Capitolio manus P. B.
abstinere non potuerit? quod privati homines de suis pecuniis ornant, ornaturique sunt, id C. Verres ab regibus ornari non est passus. Itaque hoc nefario scelere concepto, 72
nihil postea tota in Sicilia neque sacri, neque religiosi esse duxit. ita sese in ea provincia per triennium gessit, ut ab isto non solum hominibus, verum etiam diis immortalibus bellum indictum putaretur.

XXXIII. SEGESTA est oppidum pervetus in Sicilia, judices, 14 quod ab Ænea fugiente a Troja, atque in hæc loca veniente, conditum esse demonstrant. Itaque Segestani non solum perpetua societate atque amicitia, verum etiam cognatione se cum populo Romano conjunctos esse arbitrantur. Hoc quondam oppidum, cum illa civitas cum Pœnis suo nomine, ac sua sponte bellaret, a Carthaginiensibus o vi captum atque p deletum est: omniaque, quæ ornamento urbi esse possent, Carthaginem sunt ex illo loco deportata. fuit apud Segestanos ex ære simulacrum Dianæ, cum summa atque antiquissima præditum religione, tum singulari opere, artificioque perfectum. hoc translatum q Carthaginem, locum tantum, hominesque mutarat: religionem quidem pristinam conservabat. nam propter

o vi deest in MS.

p ita Victor, alii dejectum.

q Carthagine edd. vett.

13. *Perga Dianam.*) In æreo apud me numismate ΠΕΡΓΑΙΩΝ, impressa est in una parte Dianæ imago, in altera Victoriæ signum, cui adscriptum est, ΑΡΤΕΜΙΔΟΣ ΠΕΡΓΑΙΑΣ. *Ursinus.*

14. *Quod ab Ænea fugiente.*) Nam Æneæ & Antenori soli Achivi Troja capta pepercerant: qua de causa Æneas domo profugus, in Siciliam, sedes quærens, delatus est: ubi oppida quædam condidisse dicitur: Strabo tamen lib. VI. a Philoctetæ comitibus, qui Crotonem commigrarunt, conditam Segestam putat: quos Philocteta una cum Ægesto Trojano transmiserat in Siciliam. Thucydides autem omnino a Trojanis conditam scribit, neque nominatim quenquam auctorem commemorat. Ejus verba ex libro VI. subjiciam: Ἰλίου δὲ ἁλισκομένου, τῶν Τρώων τινὲς διαφυγόντες Ἀχαιούς, πλοίοις ἀφικνοῦνται πρὸς τὴν Σικελίαν, καὶ ὅμοροι τοῖς Σικανοῖς οἰκήσαντες, ξύμπαντες μὲν Ἔλυμοι ἐκλήθησαν, πόλεις δ' αὐτῶν Ἔρυξ τε καὶ Ἔγεστα. *Hotom.* Sane in nummis Segestanorum conspicitur Augusti caput, & in aversa parte Æneas ferens humeris Anchisen cum penatibus, & alius cum eadem effigie sed ab altera parte caput turritum. quæ monumenta sunt persuasionis Segestanorum, ab Ænea eorum urbem esse conditam. *Grav.*

pter eximiam pulchritudinem, etiam hostibus digna, quam sanctissime colerent, videbatur.

73 Aliquot sæculis post, P. Scipio bello Punico tertio Carthaginem cepit: qua in victoria (videte hominis virtutem & diligentiam, ut & domesticis præclarissimæ virtutis exemplis gaudeatis, & eo majore odio dignam istius incredibilem audaciam judicetis)[15] convocatis Siculis omnibus, quod diutissime sæpissimeque Siciliam vexatam a Carthaginensibus cognorat, jubet omnia conquiri: pollicetur, sibi magnæ curæ fore, ut omnia civitatibus, quæ cujusque

P.CCXVII. fuissent, restituerentur. Tum illa, quæ quondam fuerant Himera sublata, de quibus antea dixi, Thermitanis sunt reddita: tum alia[16] Gelensibus, alia Agrigentinis: in quibus etiam ille nobilis taurus, quem crudelissimus omnium tyrannorum Phalaris habuisse dicitur, quo vivos, supplicii causa, demittere homines, & subjicere flammam solebat: quem taurum Scipio cum redderet Agrigentinis, dixisse dicitur: æquum esse illos cogitare, utrum esset Siculis utilius, suisne servire, an populo Romano obtemperare; cum idem monumentum & domesticæ crudelitatis & nostræ mansuetudinis haberent.

74 XXXIV. ILLO TEMPORE Segestanis maxima cum cura hæc ipsa Diana, de qua dicimus, redditur; reportatur Segestam: [17] in suis antiquis sedibus summa cum gratulatione civium & lætitia reponitur. [18] Hæc erat posita Segestæ, sane excelsa in basi: in qua grandibus litteris P. AFRICANI nomen erat incisum, eumque CARTHAGINE

15. *Convocatis Siculis.*) Testatur hoc & Plutarchus ἀποφθεγμ. βασιλ. Εὑρὼν δὲ τὴν πόλιν (τῶν Καρχηδονίων) ἀνδριάντων Ἑλληνικῶν, καὶ ἀναθημάτων ἀπὸ Σικελίας μεστὴν οὖσαν, ἐκήρυξε τοῖς ἀπὸ τῶν πόλεων παρόντας ἐπιγινώσκειν, καὶ κομίζεσθαι. Id est, *Scipio Africanus cum reperisset urbem Karthaginensium statuis Græcis, & donis, quæ diis fuerant consecrata, refertam, prædicandum curavit, ut omnes e Sicilia urbibus convenirent; & suas quisque statuas recognoscerent, ac reciperent.* Lamb.

16. *Gellensibus.* *Gelensibus* unico *l* scribendum est auctoribus antiquis horum populorum numismatibus, in quibus est ΓΕΛΑΣ *Ursin.* Plinio Lib. III. c. 8. dicuntur *Gelani*, Græcis Γελῷοι. Oppidum *Gela* nunc *Alicata*. Græv.

17. *In suis antiquis sedibus.*) In vetere libro conjunctionis nota additur, quæ in vulgatis deest, *& in suis &c.* Paullo post pro *prius* scriptum est *antiquius*. Ursin.

18. *Hæc erat posita Segestæ.*) Pall. Grut. ed vet. *reposita*: ut fere suspicer triadem hanc verborum esse a benignitate scribarum. sine ea sane nihil Tullianæ desit sententiæ. *Grut.*

19. *Do-*

NE CAPTA RESTITUISSE, perscriptum. colebatur a civibus: ab omnibus advenis visebatur cum quæstor essem, nihil mihi ab illis est demonstratum prius. Erat admodum amplum & excelsum signum cum stola: veruntamen inerat in illa magnitudine ætas, atque habitus virginalis: sagittæ pendebant ab humero: sinistra manu retinebat arcum: dextra ardentem facem præferebat.

75 Hanc cum iste sacrorum omnium hostis religionumque prædo vidisset: quasi illa ipse face [1] percussus esset, ita flagrare cupiditate atque amentia cœpit. imperat magistratibus iste, ut eam demoliantur, & sibi dent: nihil sibi gratius ostendit futurum. illi vero dicere, id sibi nefas esse: seque tum summa religione, tum summo metu legum & judiciorum teneri. iste tum petere ab illis, tum minari, tum spem, tum metum ostendere. Opponebant illi interdum nomen Africani: [19] donum populi Romani illud esse dicebant: nihil se in eo potestatis habere, quod imperator clarissimus, urbe hostium capta, [20] monumentum victoriæ populi Romani esse voluisset. P. B.

76 Cum iste nihilo remissius, atque etiam multo vehementius, instaret quotidie: res agitur in senatu. vehementer ab omnibus reclamatur. Itaque illo tempore, ac primo istius adventu pernegatur. postea, quidquid erat oneris in nautis remigibusque exigendis, in frumento imperando, Segestanis, præter ceteros, imponebat aliquanto amplius, quam ferre possent. præterea magistratus eorum evocabat: optimum quemque & nobilissimum ad se arcessebat: circum [21] omnia provinciæ fora rapiebat: singillatim unicuique

[1] ita MSS alii perculsus.

19. *Donum populi Ro. id esse dicebant.*) Abest ab Hitt. & Cujac. *donum.* recte, inquit Gulielmius. acrius enim repellitur Verres, si rem non suam, sed pop. Rom. esse confirment. & certe ita infra hoc libro, Mercurii signum apud Tyndaritanos, *publicum populi Ro.* vocat. *Grut.* Male Hotomanus *Imperatoris* nomen vult inseri, pejus Gruterus *donum* deleri, quamvis absit quoque a Reg. cod. Nam quod Scipio fecerat, id populi Romani nomine fecerat, itaque donum erat populi Romani, quod virtute Scipionis capta Carthagine, ejusque studio receperant ac reposuerant Segestani. Invidiam quoque majorem Cicero conflabat Verri, cum donum populi Romani, quam cum donum Scipionis ab eo direptum esse docet. *Græv.*

20. *Monumentum victoriæ pop. Rom.*) Hittorpii excerpta excludunt *pop. Rom.* placetque Gulielmio; cum ipsemet Cicero paullo post eandem hanc Dianam nominet *monumentum victoriæ P. Africani.* Grut.

21. *Omnia provinciæ fora.*) Dictum est jam aliquoties in quibusdam

que calamitati fore se denuntiabat: 22 universam se funditus illam eversurum esse civitatem minabatur. Itaque aliquando, multis malis, magnoque metu victi Segestani, prætoris imperio parendum esse decreverunt. magno cum luctu & gemitu totius civitatis, multis cum lacrymis, & lamentatione virorum mulierumque omnium, simulacrum Dianæ tollendum locatur.

77 XXXV. VIDETE quanta s religione fuerit, apud Segestanos repertum esse, judices, scitote neminem, neque liberum, neque servum, neque civem, neque peregrinum, qui illud signum auderet attingere. Barbaros quosdam Lilybæo t scitote v advocatos esse operarios. hi denique illud, ignari totius negotii ac religionis, mercede accepta, sustulerunt. quod cum ex oppido exportaretur, quem conventum mulierum factum esse arbitramini? quem fletum majorum natu? quorum nonnulli etiam illum diem memoria tenebant, cum illa eadem Diana Segestam, Carthagine revecta, victoriam populi Romani reditu suo nuntiasset. Quam dissimilis hic dies illi tempori videbatur? tum P.CCXVIII. imperator populi Romani, vir clarissimus, deos patrios reportabat Segestanis, ex urbe hostium recuperatos. 23 nunc ex urbe sociorum prætor ejusdem populi turpissimus atque impurissimus, eosdem illos deos nefario scelere auferebat. Quid hoc tota Sicilia est clarius, quam omnes x Segestanas matronas, & virgines convenisse, cum Diana exportaretur ex oppido? unxisse unguentis? complesse coronis, & floribus? ture, odoribusque incensis usque ad agri fines prosecutas esse?

s religio fuit *Lamb. & alii.*

t scitote deest in *MS.*

v adductos *MS.*

x Segestanos *MS.*

78 Hanc tu tantam religionem, si tum in imperio propter cupiditatem atque audaciam non pertimescebas, ne nunc quidem in tanto tuo liberorumque tuorum periculo perhorrescis? Quem tibi aut hominem, invitis diis immortalibus, aut vero deum, tantis eorum religionibus violatis, auxi-

dam provinciis oppida certa fuisse, ubi magistratus jus dicerent: & quo promitti vadimonia solebant. Ea *fora* Latine dicebantur. *Hotom.*

22. *Universam se funditus.*) Putat Gulielmius melius, *universis*, quod in Cujac. atque Hitt. nisi tamen verius existimemus *universim*, ut respondeat illi *singillatim*: & corrumpi facillime potuit in *universam*. Grut.

23. *Nunc ex urbe sociorum Prætor ejusdem populi,*) Scribendum ex antiquo, *nunc ex urbe sociorum populi Romani, ejusdem Prætor populi.* Ursinus.

24. Qui

auxilio futurum putas? Tibi illa Diana in pace atque in
otio religionem nullam attulit? quæ cum duas urbes, in
quibus locata fuerat, captas incensasque vidisset, bis ex
duorum bellorum flamma, ferroque servata est: quæ Car-
thaginiensium victoria, loco mutato, religionem tamen
non amisit: P. Africani virtute religionem simul cum loco
recuperavit. Quo quidem scelere suscepto, cum inanis es-
set basis, & in ea P. Africani nomen incisum: res indigna
atque intoleranda videbatur omnibus, non solum religio-
nes esse violatas, verum etiam P. Africani, viri fortissimi;
rerum gestarum gloriam, memoriam virtutis, monumen-
ta victoriæ, C. Verrem sustulisse. Quod cum isti renuntia- 79
retur de basi ac litteris, existimavit homines in oblivionem
totius negotii esse venturos, si etiam basim, tamquam in-
dicem sui sceleris, sustulisset. itaque tollendam istius impe-
rio locaverunt: quæ vobis locatio ex publicis Segestanorum
litteris priore actione recitata est.

XXXVI. TE NUNC, P. Scipio, te, inquam, lectissi- I. B.
mum ornatissimumque adolescentem appello: abs te of-
ficium tuum, debitum generi & nomini, requiro & fla-
gito. Cur pro isto, 24 qui laudem honoremque familiæ
vestræ depeculatus est, pugnas? cur eum defensum esse
vis? cur ego tuas partes suscipio? cur tuum onus sustineo?
M. Tullius P. Africani monumenta requirit: P. Scipio eum,
qui illa sustulit, defendit, cum mos a majoribus traditus
sit, ut monumenta majorum ita suorum quisque defendat,
ut ea ne ornari quidem nomine alieno sinat: tu isti aderis,
25 qui non obtrusit aliqua ex parte monumenta P. Scipionis,
sed funditus sustulit ac delevit?

Quis-

24. *Qui laudem honoremque familiæ vestræ.*) Vetus liber habet, *qui laudem honoremque tuum, familiæque tuæ.* Ursin.

25. *Qui non obstrusit aliqua ex parte monumenta P. Scip.*) Alii *obstruxit*, id est illa obscuravit, translatione ab ædificationibus ducta, quibus officitur luminibus, aut commoditati aliarum ædium, idque verum puto. Camerar. *Obstrusit*, mendosum fortasse verbum, nisi si quis putet, *Obtrusit aliqua ex parte* dictum esse pro loco movit. quod placere vix potest: sicuti nec, *obtrivit*, admodum arridet. Quid, si nec mendosum sit, & hoc sensu accipiatur? Obtrusit aliqua ex parte: alieno nomini aliqua ex parte tradidit: ita respondebis ad id quod proxime dictum est: *Cum mos a majoribus traditus sit, ut monumenta majorum ita suorum quisque defendat, ut ea ne ornari quidem nomine alieno sinat.* Sic Terentius in Andr. *Ea quoniam nemini obtrudi potest, ad me itur.* Et in Hec. *Quam mihi obtrudit pater.* P. Manut. *Qui non obtrusit* nostri, & editi omnes

 con-

80 Quisnam igitur, per deos immortales! tuebitur P. Scipionis memoriam mortui? quis monumenta, atque indicia virtutis, si tu ea relinquis ac deseris? neque solum spoliata illa patiere, sed etiam eorum spoliatorem vexatoremque defendes? adsunt Segestani, clientes tui, socii populi Romani atque amici: certiorem te faciunt, P. Africanum, Carthagine deleta, simulacrum Dianæ majoribus suis restituisse: idque apud Segestanos ejus imperatoris nomine positum ac dedicatum fuisse: hoc Verrem demoliendum & asportandum, nomenque omnino P. Scipionis delendum tollendumque curasse: orant te atque obsecrant, ut sibi religionem, generi tuo laudem gloriamque restituas, ut, quod ex urbe hostium per P. Africanum recuperarint, id per te ex prædonis domo conservare possint.

XXXVII. [26] Quid aut his respondere honeste potes, aut illi facere, nisi ut te, ac fidem tuam implorent? adsunt, & implorant. potes domesticæ laudis amplitudinem, Scipio, tueri. potes: omnia in te sunt, quæ aut fortuna hominibus, aut natura largitur. non præcerpo fru-
p. CCXIX. ctum officii tui: non alienam mihi laudem appeto: non est pudoris mei, P. Scipione, florentissimo adolescente, vivo & incolumi, me propugnatorem y monumentorum P. Scipionis, defensoremque profiteri.

y monum. abest a MS.

81 Quam ob rem si suscipis domesticæ laudis patrocinium, me non solum silere de vestris monumentis oportebit, sed etiam lætari, P. Africani ejusmodi esse fortunas mortui, ut ejus honos ab iis, qui ex eadem familia sint, defendatur; neque ullum adventicium requiratur auxilium. Sin istius amicitia te impediet: si hoc, quod abs te postulo, minus ad officium tuum pertinere arbitrabere: succedam ego vicarius tuo muneri; suscipiam partes, quas alienas esse arbitrabar, [27] ne ista præclara nobilitas desinat queri, populum

conjicebat Hotomanus *obtrivit*, alii *obruit*, Cujacii liber servat *obstruxit*: quod Gulielmius annotavit, tanquam dignum de quo deliberaretur: & est profecto. *Grut.*

26. *Quid aut his respondere.*) Deest *tu*, quod habet manuscriptus, in quo legitur, *quid aut tu his respondere*. Ursin.

27. *Ne ista præclara nobilitas.*) Ironice simul & acerbe dictum. Nam plane & Latine dixisset *ut ista*. Sensus est igitur hominis nobilis partes subibo, quasi ignavi & inertis: & non modo reipub. verum etiam familiæ generisque sui dignitatem negligentis. Ita præclara illa nobilitas causam de populo Romano quærendi habe-

lum Romanum hominibus z novis a atque industriis libenter honores mandare, semperque mandasse. [28] Non est querendum, in ea civitate, quæ propter virtutem omnibus nationibus imperat, virtutem plurimum posse. Sit apud alios imago P. Africani: ornentur alii mortui virtute ac nomine. talis ille vir fuit: ita de populo Romano meritus est, ut non uni familiæ, sed universæ civitati commendatus esse debeat. Est aliqua mea pars virilis, quod ejus civitatis sum, quam ille amplam, illustrem, claramque reddidit: præcipue quod in his artibus pro mea parte versor, quarum ille princeps fuit, æquitate, industria, temperantia, defensione miserorum, odio improborum: quæ cognatio studiorum, & artium, propemodum non minus est conjuncta, quam ista, qua vos delectamini, generis & nominis.

z navis Gul.
a Lamb. delet atque.

82 XXXVIII. REPETO abs te, Verres, monumentum P. Africani: causam Siculorum, quam suscepi, relinquo: judicium de pecuniis repetundis ne sit hoc tempore: Segestanorum injuriæ negligantur: basis P. Africani restituatur: nomen b invictissimi imperatoris incidatur: signum pulcherrimum Carthagine c captum reponatur. Hæc abs te non Siculorum defensor, non tuus accusator, non Segestani postulant: sed is, qui laudem gloriamque P. Africani tuendam conservandamque suscepit. Non vereor, ne hoc officium meum P. Servilio judici non probem; qui cum res maximas gesserit, [29] monumentaque suarum rerum cum

b invicti MS. P. B.
c ita MSS. alii capta recuperatum.

habebat, quod hominibus novis industriis honores mandet, cum tamen nobiles inertes prætereat. *Hotom.* Videtur legendum, ut est in antiquo, *dummodo ista præclara nobilitas.* Ursinus. Guilielmius annoravit *ne* confirmantis esse, non instantis, nisi Fulvii librum sequi malimus, in quo *dummodo*, quod tamen ei minus placet. at ego non video quomodo possit esse confirmantis. *Grut.*

28. *Non est querendum.*) Non video quomodo hæc belle cohæreant cum præcedenti. debebat sequi: *quamquam quid quæso est, quod quis merito queratur, in ea civitate &c.* Grut. Inepte! Optime cohærent cum præcedentibus. Queritur nobilitas novis hominibus mandari honores. Sed non debent queri, his honores mandari qui eos merentur, licet sint homines novi. *Grævius.*

29. *Monumentaque suarum rerum nunc maxime instituat.*) Ita vetus liber. in aliis deest *nunc*. Ursinus. *Monumentaque rerum maxime constituat*, Forsan *quam maxim. const.* nam Pall. & Grut. & edd. vett. *cum maxime.* Cujac. *cum quam max.* Fulvianus, *nunc maxime.* Gruter. Legendum omnino, ex Reg. Pall. Grut. & edd. priscis. *cum maxime.* hoc est nunc, hoc tempore. *Nunc maxime*, quod est in Fulvii lib. o, prioris est explicatio. Simile mendum ex Cic. orat.

cum maxime constituat, atque in his elaboret: profecto volet hæc non solum suis posteris, verum etiam omnibus viris fortibus, & bonis civibus defendenda, non spolianda improbis tradere. Non vereor, ne tibi, Q. Catule, displiceat, cujus amplissimum in orbe terrarum, clarissimumque monumentum est, quam plurimos esse custodes monumentorum, & putare omnes bonos alienæ gloriæ defensionem ad officium suum pertinere.

83 Et quidem ceteris istius furtis atque flagitiis ita moveor, ut ea reprehendenda tantum putem: hic vero d tanto dolore afficior, [30] ut nihil mihi indignius ferendum videatur. Verres Africani monumentis domum suam, plenam stupri, plenam flagitii, plenam dedecoris, ornabit? Verres temperatissimi sanctissimique viri monumentum, Dianæ simulacrum virginis, in ea domo collocabit, in qua semper meretricum, [31] lenonumque flagitia versantur?

d tantum *MSS. & alia edd.*

84 XXXIX. AT HOC solum Africani monumentum violasti? quid? à Tyndaritanis non ejusdem Scipionis beneficio positum simulacrum Mercurii, pulcherrime factum, sustulisti? At quemadmodum, dii immortales! quam audacter! quam libidinose! quam impudenter! audistis nuper dicere legatos Tyndaritanos, homines honestissimos, ac principes civitatis, Mercurium, qui sacris anniversariis apud eos, ac summa religione coleretur, quem P. Africanus, Carthagine capta, Tyndaritanis non solum suæ victoriæ, sed etiam illorum fidei, societatisque monumentum atque indicium dedisset, hujus vi, scelere, imperioque esse sublatum: qui ut primum in illud oppidum venit, statim, tamquam ita fieri non solum oporteret, sed etiam necesse esset; tamquam hoc senatus mandasset, populusque Roma-

P. CCXX.

de arusp. responso diluit. civis meus elegantissimi ingenii Justus Zinzerlingius in Promulside Critica c. 22: *Antiqua negligimus, etiamne ea negligemus, quæ fiunt cum maxime*: Sic enim restitui ex MS. Vulgo legebatur: *quæ fiunt maxime*. Senec. ep. 120. *Hoc quod futurum dico, cum maxime fit, & pars ejus jam magna facta est.* Ex cod. Regio recepi *gestarum*, quod in editis desideratur. *Grav.*

30. *Ut nihil mihi indignius ferendum videatur.*) *Ferendum* hic mihi suspectum olim fuit, credebamque id esse delendum: sed post deprehendi ex Regio codice duas voces, quæ in aliis desiderantur, inserendas esse, legendumque *nihil indignius, nihil minus ferendum esse videatur.* id recepi sententia flagitante. *Idem.*

31. *Lenonumque flagitia versantur.*) Gifanius ad Lucretium in voce *Trivia*, refert veterem codicem suum non agnoscere illud *versantur.* habent tamen nostri omnes, & edd. vett. *Grut.*

3'. *Ad*

Romanus jussisset: ita continuo, signum ut demolirentur, & Messanam deportarent, imperavit.

Quod cum illis, qui aderant, indignum; qui audiebant, incredibile videretur: non est ab isto, primo illo adventu, perseveratum. discedens mandat proagoro Sopatro, cujus verba audistis, ut demoliatur. cum recusaret, vehementer minatur ita tum ex illo oppido proficiscitur. Proagorus refert rem ad senatum: vehementer undique reclamatur. ne multa: iterum iste aliquanto post ad illos venit, quærit continuo de signo. respondetur ei senatum non permittere: pœnam capitis constitutam, si injussu senatus quisquam attigisset: simul religio commemoratur. Tum iste. Quam mihi religionem narras? quam pœnam? quem senatum? vivum te non relinquam: moriere virgis, nisi signum traditur. Sopater iterum flens [32] ad senatum [e] defert istius cupiditatem, minasque demonstrat. Senatus Sopatro responsum nullum dat, sed commotus perturbatusque discedit. Ille prætoris arcessitus nuntio rem demonstrat: negat ullo modo fieri posse. 85

e refert Grav.

XL. ATQUE HÆC (nihil enim prætermittendum de istius impudentia videtur) agebantur in conventu palam, de sella, ac de loco superiore. Erat hiems summa, tempestas, ut ipsum Sopatrum dicere audistis, perfrigida: imber maximus: cum iste imperat lictoribus, ut Sopatrum de porticu, in qua ipse sedebat, præcipitem in forum dejiciant, nudumque constituant. Vix erat hoc plane etiam imperatum, cum illum spoliatum stipatumque lictoribus videres. omnes ideo putabant, ut miser atque innocens virgis cæderetur. fefellit hæc homines opinio. virgis iste cæderet sine causa socium populi Romani atque amicum? non usque eo improbus: non omnia sunt in eo uno vitia: numquam fuit crudelis. leniter hominem, clementerque accepit. Equestres sunt medio in foro Marcellorum statuæ, sicuti fere ceteris in oppidis Siciliæ: ex quibus iste C. Marcelli statuam delegit: cujus officia in illa civitate totaque provincia recentissima erant & maxima. in ea Sopatrum, hominem tum domi nobilem, tum summo magistratu præditum, divaricari ac deligari jubet. 86

P. B.

Quo

32. *Ad senatum defert istius cupid. &c.*) Cujacii liber *rem defert istius cupid. &c.* non reprehendo. sed mox plane mihi supervacuum videtur; *rem demonstrat*: tanquam potius legendum sit, *nuntio, negat ullo &c.* Grut.

33. De

87 Quo cruciatu sit affectus, venire in mentem necesse est omnibus, cum esset vinctus nudus in f ære, in imbri, in frigore. neque tamen finis huic injuriæ, crudelitatique fiebat, donec populus, atque universa multitudo, atrocitate rei misericordiaque commota, senatum clamore coegit, ut ei simulacrum illud Mercurii polliceretur. g clamabant fore, ut ipsi sese dii immortales ulciscerentur: hominem interea perire innocentem non oportere. Tum frequens senatus ad istum venit: pollicetur signum. Ita Sopater de statua C. Marcelli, cum iam pæne obriguisset, vix vivus aufertur. Non possum disposite istum accusare, si cupiam: opus est non solum ingenio, verum etiam artificio quodam singulari.

f *alii* ære. *malc.*

g *Grut. delet.* clamab.

88 XLI. Unum hoc crimen videtur esse, & a me pro uno ponitur, 33 de Mercurio Tyndaritano: plura sunt. sed ea quo pacto distinguere ac separare possim, nescio. est pecuniarum captarum, quod signum a sociis pecuniæ magnæ sustulit. est peculatus, quod publice populi Romani signum, de præda hostium captum, positum imperatoris nostri nomine, non dubitavit auferre. est majestatis, quod imperii nostri gloriæ, rerumque gestarum monumenta h evertere atque asportare ausus est. est sceleris, quod religiones maximas violavit. est crudelitatis, quod in hominem innocentem, in socium nostrum atque amicum, novum ac singulare supplicii genus excogitavit.

P. CCXXI. h avertere *Gul.*

89 Illud vero quid sit, jam non queo dicere: quo nomine appellem, nescio, quod in C. Marcelli statua. Quid est hoc? patronusne quod erat? quid tum? quo id spectat? utrum ea res ad opem, an ad calamitatem clientium atque hospitum valere debebat? an ut hoc ostenderes, contra vim tuam in patronis præsidii nihil esse? quis hoc non intelligeret, in improbi præsentis imperio majorem esse vim quam in bonorum absentium patrocinio? an vero ex hoc illa tua singularis significatur insolentia, superbia, contumacia? detrahere videlicet aliquid te de amplitudine Marcellorum putasti. itaque nunc Siculorum Marcelli non sunt patroni: Verres in eorum locum substitutus est.

90 Quam in te tantam virtutem esse aut dignitatem arbitratus

33. *De Mercurio Tyndaritano*,) Aut hoc, ut glossema, inducendum: aut locus ita distinguendus. *Unum hoc crimen videtur esse, & a me pro uno ponitur, de Mercurio Tyndaritano; plura sunt.* P. Manutius.

34. *Mar-*

tratus es, ut conarere clientelam tam illustrem, tam splendidæ provinciæ, transducere ad te, auferre a certissimis antiquissimisque patronis? Tu ista stultitia, nequitia, inertia, non modo totius Siciliæ, sed unius tenuissimi Siculi clientelam tueri potes? tibi Marcelli statua pro patibulo in clientes Marcellorum fuit? tu ex illius honore in eos ipsos, qui honorem illi habuerant, supplicia quærebas? Quid postea? quid tandem tuis statuis fore arbitrabare? an vero id, quod accidit? Nam Tyndaritani statuam istius, quam sibi propter Marcellos, altiore etiam basi poni jusserat, deturbarunt, simulac successum isti audierunt.

XLII. DEDIT igitur tibi fortuna Siculorum C. Marcellum judicem, ut, cujus ad statuam Siculi, te prætore, alligabantur, ejus religioni te eundem vinctum adstrictumque dedamus. Ac primo, judices, hoc signum Mercurii dicebat iste Tyndaritanos C. 34 Marcello huic Æsernino vendidisse: atque hoc sua causa etiam Marcellum ipsum sperabat esse dicturum: quod mihi numquam verisimile visum est, adolescentem illo loco natum, patronum Siciliæ, nomen suum isti ad translationem criminis commodaturum. Verumtamen ita res mihi tota prævisa atque præcauta est, uti, si maxime esset invitus, qui in se suscipere istius culpam crimenque cuperet, tamen is proficere nihil posset, 35 eos enim testes deduxi, & eas litteras deportavi, ut de istius facto dubium nemini esse posset. P. 8. 91

92 Publicæ litteræ sunt, deportatum esse Mercurium Messanam sumptu publico. dicunt, quanti: præfuisse huic negotio publice legatum Poleam. quid? is ubi est? præsto est: testis est. Proagori Sopatri jussu. Quis est hic? qui ad statuam adstrictus est. Quid? is ubi est? i testis est. vidistis hominem,

i testis est *deest in MSS.*

34. *Marcello huic Æsernino.*) *Æsernia*, urbs Samnitium in Italia, unde hunc C. Marcellum fuisse opinor, & ob eam causam, ut ab alio C. Marcello discerni posset, *Æserninum* appellatum. Hujus in Bruto mentio fit his verbis: *M. Marcellus Æsernini pater, non ille quidem in patronis, &c.* Plinius lib. XII. *Marcelli Æsernini* libertum quendam spadonem Thessalicum prædivitem fuisse ait, qui platanum in suburbana sua transtulerit. *Hotom. Æsernino:* M. Marcelli filio, ejus, de quo lib. I. mentio fit his verbis: *Hi rem ad virum primarium, summo officio ac virtute præditum, M. Marcellum, quod erat pupilli tutor, deferunt.* Nominatur idem, ut hujus Æsernini pater, in Bruto. *P. Manut.*

35. *Eos enim testes deduxi.*) Vetus liber *adduxi*. Et infra: *nuper illum ipsum esse pollicitum*, cum in aliis desit *ipsum*. Ursin.

36. Et

k Demetrius MS. minem, & verba ejus audistis. Demoliendum curavit k Democritus gymnasiarchus, quod is in eo loco praerat. Quid? hoc nos dicimus; immo vero ipse praesens: Romae nuper ipsum esse pollicitum, sese id signum legatis esse redditurum, si ejus rei testificatio tolleretur, cautumque esset, eos testimonium non esse dicturos Dixit hoc apud vos Zosippus, & Hismenias, homines nobilissimi, & principes Tyndaritanae civitatis.

93 XLIII. QUID? Agrigento nonne ejusdem P. Scipionis monumentum, signum Apollinis pulcherrimum, cujus in femine, litterulis minutis argenteis, nomen Myronis erat inscriptum, ex Aesculapii religiosissimo fano sustulisti? quod iste, judices, cum clam fecisset: cum ad suum scelus il-
r.ccxxii. lud furtumque, nefarios quosdam homines improbos, duces atque adjutores adhibuisset, vehementer commota civitas est. Uno eodem tempore Agrigentini beneficium Africani, religionem domesticam, ornamentum urbis, indicium victoriae, testimonium societatis, requirebant. Itaque ab illis, qui principes in ea civitate erant, praecipitur, & negotium datur quaestoribus, & aedilibus, ut noctu vigilias agerent ad aedes sacras. 36 etenim iste Agrigenti (credo propter multitudinem illorum hominum, atque virtutem, & quod cives Romani, viri fortes ac strenui, & honesti permulti in illo oppido, conjunctissimo animo, cum ipsis Agrigentinis vivunt ac negotiantur) non audebat palam tollere, aut poscere, quae placebant.

94 Herculis templum est apud Agrigentinos, non longe a foro, sane sanctum apud illos & religiosum. ibi est ex aere simulacrum ipsius Herculis, quo non facile quidquam dixerim me vidisse pulchrius, (tametsi non tam multum in istis rebus intelligo, quam multa vidi) usque eo, judices,

37 ut

36. *Etenim iste Agrigenti.*) Tota haec periodus neque cum superioribus, neque cum insequentibus verbis congruere videtur: denique quorsum istud *etenim* pertineat, dici non potest. Ego, ut libere quod sentio, exponam, totum hunc verborum ambitum a priore librario praetermissum, post ad marginem adscriptum, arbitrarer ab altero descriptore alieno loco positum fuisse; & aliquanto superius, ad illa scilicet verba, *Quod iste judices cum clam fecisset*, attexendum esse; eumque integrum parenthesis nota includendum; ut mox post verbum *placebant*, illud subjungatur, *Cum ad suum scelus, &c.* Conjecturam adjuvat quod narratio insequens de nocturna Herculis oppugnatione aptissime cum illo vigiliarum agendarum praecepto congruit. *Hotom.*

37. Ri-

37 ut rictum ejus ac mentum paullo sit attritius, quod 38 in precibus & gratulationibus 39 non solum id venerari, verum etiam osculari solent. Ad hoc templum, cum esset iste Agrigenti, duce Timarchide, repente, nocte intempesta, servorum armatorum fit concursus atque impetus. clamor a vigilibus fanique custodibus tollitur. Qui primo cum obsistere ac defendere conarentur, male mulcati clavis ac fustibus repellunrur. postea convulsis repagulis, effractisque valvis, demoliri signum, ac vectibus labefactare conantur. Interea ex clamore fama tota urbe percrebruit, expugnari deos patrios, 40 non hostium adventu nec-opinato, neque repentino prædonum impetu, sed ex domo, atque cohorte prætoria, manum fugitivorum instructam armatamque venisse. P. 8.

95

Nemo Agrigenti neque ætate tam affecta, neque viribus tam infirmis fuit, qui non illa nocte, eo nuntio, excitatus surrexerit, telumque, quod cuique [1] fors offerebat, arripuerit. Itaque brevi tempore ad fanum ex urbe tota concurritur. Hora amplius jam in demoliendo signo permulti homi-

[1] alii fors.

37. *Rictum ejus ac mentum paulo sit attritius.*) Nonius Marcellus *Rictum*, inquit, *neutri generis. Lucretius:*

Mollia ricta tremunt duros nudantia dentes.

Marc. Tull. De signis: Ut rictum mentumque ejus paulo sit attritius. Ego nihil muto. tantum eos quæso, quibus antiquorum codicum facultas erit, ut hanc scripturam ratione aliqua confirment, aut repudient. *Hotom. Ut rictum ejus*, Nonius, servatque Cujac. atque Hirt. namque vulgata *rictus*. Grut.

38. *In precibus ac gratulationibus.*) Lipsius noster putabat vocem magis convenientem cum de Diis ageretur, *gratationibus*, lib. II. Elect. cap. 6. verum alteram vocem sane frequentissime usurpatam in simili re, centum pene exemplis ostendi dudum in Suspicionibus. *Idem.*

39. *Non solum id venerari, verumetiam osculari solerent.*) Hunc in precando osculandi morem expressit Homerus Ἰλιαδ. α. ubi Junonem Jovem precantem inducit:

Καὶ ῥα πάροιθ' αὐτοῖο καθέζετο, καὶ λάβε γούνων
Σκαιῇ, δεξιτερῇ ευ ἄρ ἀνθερεῶνος ἑλοῦσα,
Λισσομένη προσέειπε Δία κρονίωνα ἄνακτα.

De *contrectatione* quoque Arnob. Cont. Gent. lib. VI. *Ita enim*, inquit, *non videtis spirantia hæc signa, quorum plantas & genua contingitis, & contrectatis orantes.* De mento Plinius lib. XI. cap. 45. *Antiquis Græcia in supplicandis mentum attingere mos erat.* Hotom.

40. *Non hostium adventum nec-opinato.*) Illud *nec-opinato* admisit primitus Lambinus e cod. Cujac. reperitque item in Hirt. Gulielmius. abest tamen Italicis nostris mss. *Gruter*, Alii *neque*.

41. *Chry-*

homines moliebantur: illud interea nulla lababat ex parte: cum alii vectibus subjectis conarentur commovere: alii deligatum omnibus membris rapere ad se funibus. Repente Agrigentini concurrunt: fit magna lapidatio, dant sese in fugam istius praeclari imperatoris nocturni milites. duo tamen sigilla perparvula tollunt, ne omnino inanes ad istum praedonem religionum reverterentur. Numquam tam male est Siculis, quin aliquid facete & commode dicant: velut in hac re. ajebant in labores Herculis non minus hunc immanissimum Verrem, quam illum aprum Erymanthium referri oportere.

96 XLIV. Hanc virtutem Agrigentinorum imitati sunt Assorini postea, viri fortes & fideles, sed nequaquam ex tam ampla, neque tam ex nobili civitate. [41] Chrysas est amnis, qui per Assorinorum agros fluit. is apud illos habetur deus, & religione maxima colitur. fanum ejus est in agro propter ipsam viam, qua Assoro itur Ennam. in eo Chrysae est simulacrum, praeclare factum e marmore. id iste poscere Assorinos propter singularem ejus fani religionem non ausus est. Tlepolemo dat Hieronique negotium. illi noctu, facta manu, m armatique veniunt: fores aedis effringunt: [42] aeditui, custodesque mature sentiunt: signum, quod

m armataque *Gul.* *Grav.*

quod

41. *Chrysas est.*) Octava pars orationis, de tentato Assorinorum templo, spoliata aede matris magnae apud Enguinos, Cereris signo religiosissimo e fano Catinensium & altero Junonis Militensium sublato. *Hotom.* *Chrysas est amnis qui per Assorinorum agros fluit.*) Ex auctoritate veteris quod est apud me numismatis, scribendum est *Crysas* sine aspiratione. In ejus autem numismatis una parte imberbis juvenis, caput redimitum, prolixa caesarie, quale Apollinis, impressum est cum titulo *Assoru*, pro *Assori*, ut *Menandru*, pro *Menandri*, herois (ut opinor) ejus a quo Assorina civitas, quod ab eo condita fuerit, nomen accepit: in altera parte hoc ipsum quod describit Cicero *Crysa* fluvii simulacrum incisum est, dextra manu urceolum retinens, sinistra copiae cornu, adscripto nomine *Crysai*, sine aspiratione. *Ursinus*. Est haec istius nummi scriptura antiquissima, cum nullis uterentur duplicibus. Posteriores tamen, ut ex Diodoro Siculo liquet, scripserunt Χρύσας. In dextram Symethi fluminis incidit, nunc dicitur *Dattaino*. Graev.

42. *Aeditui custodesque mature sentiunt.*) Gellius lib. XII. cap. 10. *In Verrem*, inquit, *M. Tullii, in exemplaribus fidelissimis, ita inveni scriptum, Aeditimi custodesque mature sentiunt. In his libris autem vulgatis, Aeditui scriptum est. M. Varro in lib. 11. ad Marcellum, de Latino sermone: Aeditimum dici oportere censet, magis quam Aedituum. quod alterum sit recenti nomine fictum, alterum antiqua origine incorruptum.* haec Gellius. Ejusdem Varronis verba haec sunt ex

lib.

quod erat notum vicinitati, buccina datur: homines ex agris concurrunt: ejicitur, fugaturque Tlepolemus: neque quidquam ex fano Chrysæ, præter unum perparvulum signum ex ære, desideratum est.

Matris magnæ fanum 43 apud Enguinos est. jam enim 97
mihi non modo breviter de unoquoque dicendum, sed P.CCXXIII
etiam prætereunda videntur esse permulta, ut ad majora
istius & illustriora in hoc genere furta & scelera veniamus. In hoc fano loricas, galeasque æneas, cælatas opere Corinthio, hydriasque grandes, simili in genere, atque eadem arte perfectas, idem ille P. Scipio, vir omnibus rebus præcellentissimus, posuerat, & suum nomen inscripserat. Quid jam de isto plura dicam, aut querar? omnia illa, judices, abstulit: nihil in religiosissimo fano, præter vestigia violatæ religionis, nomenque P. Scipionis, reliquit. hostium spolia, monumenta imperatorum, decora atque ornamenta fanorum posthac, his præclaris nominibus amissis, in instrumento ac supellectili C. Verris numerabuntur.

Tu videlicet solus vasis Corinthiis delectaris? tu illius
æris temperationem, tu operum lineamenta sollertissime 98
perspicis? hæc Scipio ille non intelligebat, homo doctissimus atque humanissimus? tu sine ulla bona arte, sine humanitate, sine ingenio, sine litteris, intelligis, & judicas? vide, ne ille non solum temperantia, sed etiam intelligentia te, atque istos, qui se elegantes dici volunt, vicerit. nam quia, quam pulchra essent, intelligebat, idcirco existimabat, ea non ad hominum luxuriem, sed ad ornatum fanorum atque oppidorum esse facta, ut posteris nostris monumenta religiosa esse videantur.

XLV. AUDITE etiam singularem ejus, judices, cu- 99
pidi-

lib. I. de re rust. *Sementinis feriis in ædem Telluris veneram rogatus ab æditimo, ut dicere didicimus a patribus nostris: ut corrigimur a recentibus urbanis, ab æditup.* Hotom. *Æditimi, custodesque: Æditimi*, legendum, & ita est in libris manuscr. idem autem valet *æditimi*, quod, *æditui*. de qua voce lege Gell. lib. XII. cap. 2. *Lambinus*.

43. *Apud Enguinos.*) Pall. *Inguinos.* Cujac. Hitt. *Eguinos.* Grut. *Inunios.* repetitur idem nomen infra lib. VII. cap. 72. ubi Cujac. præfert *Eginos*, ut etiam ed. vet. Pal. pr. *Æginnos* sec. *Eguinos.* Gruter. *Enguium* & *Enguiun* Siciliæ oppidum fuit, nunc funditus deletum, cujus incolæ *Enguini.* Vid. Cluv. Sicil. Antiq. Lib. II. c. 11. *Grav.*

44. *Fani*

piditatem, audaciam, amentiam, in his præsertim sacris polluendis, quæ non modo manibus attingi, sed ne cogitatione quidem violari fas fuit. Sacrarium Cereris est apud Catinenses, eadem religione, qua Romæ, qua in ceteris locis, qua prope in toto orbe terrarum. In eo sacrario intimo fuit signum Cereris n perantiquum: quod viri, non modo cujusmodi esset; sed ne esse quidem sciebant. aditus enim in id sacrarium non est viris: sacra per mulieres ac virgines confici solent. hoc signum noctu clam istius servi ex illo religiosissimo atque antiquissimo fano sustulerunt. postridie sacerdotes Cereris, atque illius 44 fani antistitæ, majores natu, probatæ ac nobiles mulieres, rem ad magistratus suos deferunt. omnibus acerbum, indignum, luctuosum denique videbatur.

P. B. n inantiquum *MS.*

100 Tum iste permotus illa atrocitate negotii, ut ab se sceleris istius suspicio removeretur, dat hospiti suo cuidam negotium, ut aliquem reperiret, quem ea fecisse insimularet; daretque operam, ut is eo crimine damnaretur, ne ipse esset in crimine. Res non procrastinatur. nam cum iste Catinam profectus esset, servi cujusdam nomen defertur. is accusatur: ficti testes in eum dantur: rem cunctus senatus Catinensium legibus judicat. Sacerdotes vocantur. ex his quæritur secreto in curia, quid esse factum arbitrarentur; quemadmodum signum esse ablatum. respondent illæ, Prætoris in eo loco servos esse visos. res, 45 quæ esset jam antea non obscura sacerdotum testimonio perspicua esse cœpit. itur in consilium: servus ille innocens omnibus sententiis absolvitur, quo facilius vos hunc omnibus sententiis condemnare possetis.

101 Quid enim postulas, Verres? quid speras? quid spectas? quem tibi aut deorum, aut hominum auxilio putas futurum? eone tu servos ad spoliandum fanum immittere ausus es, quo liberos adire, ne orandi quidem causa, fas erat? hisne rebus manus afferre non dubitasti, a quibus etiam oculos cohibere te religionum jura cogebant? tametsi ne

44. *Fani antistita.*) Ut, *propter hospita hujusce consuetudinem.* Veneti tamen *κοινῶς antistites?* sed *antistita* legit & Priscianus Lib. V. *Camerar.* Priscianus libro V, ut monuit Gifanius, nec aliter Gellius lib. XIII. cap. 19. ut indicavit Puteanus; in cujus item libro scripto hæc erat lectio, restabatque etiam in Cujaciano. nam Pall. & Grut. *antistites*, ut vulgati. *Grut.*

45. *Qua esset antea non obscura.*) In manuscripto est, *qua esset jam antea non obscura.* Ursinus.

46. *Ex*

ne oculis quidem captus in hanc fraudem tam sceleratam ac tam nefariam decidisti. nam id concupisti, quod numquam videras: id, inquam, adamasti, quod antea non adspexeras. auribus tu tantam cupiditatem concepisti, ut eam non metus, non religio, non deorum vis, non hominum existimatio contineret. P.CCXXIV.

102 At ex viro bono audieras, credo, & bono auctore. Qui id potest, qui ne ex viro quidem audire potueris? Audisti igitur ex muliere: quoniam id viri neque vidisse, neque nosse poterant. Qualem porro illam fœminam fuisse putatis, judices? quam pudicam, quæ cum Verre loqueretur? quam religiosam, quæ sacrarii spoliandi ostenderet rationem? At minime mirum, quæ sacra per summam castimoniam o virorum ac mulierum fiant, eadem per istius stuprum ac flagitium esse violata. (o virginum *Hotom.*)

XLVI. QUID ERGO? hoc solum auditione expetere cœpit, cum id ipse non vidisset? immo vero alia complura: [46] ex quibus eligam spoliationem nobilissimi atque antiquissimi fani: de qua priore actione testes dicere audistis. nunc eadem illa, quæso, audite, & diligenter, sicut adhuc fecistis, attendite.

103 Insula est Melita, judices, satis lato ab Sicilia mari periculosoque disjuncta: in qua est eodem nomine oppidum, quo iste numquam accessit: quod tamen isti textrinum per triennium ad muliebrem vestem conficiendam fuit. Ab eo oppido non longe, in promontorio, fanum est Junonis antiquum: quod tanta religione semper fuit, ut non modo illis Punicis bellis, quæ in his fere locis [47] navali copia gesta atque versata sunt: sed etiam in hac prædonum multitudine semper inviolatum sanctumque fuerit. Quin etiam hoc memoriæ proditum est, classe quondam Masinissæ regis ad eum locum appulsa, præfectum regium dentes eburneos, incredibili magnitudine, e fano sustulisse, & eos in Africam portasse, Masinissæque donasse. Regem quidem primo delectatum esse munere: post, ubi audisset, unde essent, statim certos homines in quinqueremi misisse, qui eos dentes reportarent. itaque in his inscriptum litteris Punicis P. B.

46. *Ex quibus eligam.*) Vetus liber, *ex quibus unam eligam &c.* Ursin.

47. *Navali copia gesta, &c.*) Bene, *copia navali*; hoc est apparatu navali, sive classibus. & miror Lambinum, qui mutavit, *navali prælio.* Gulielm. *Gruter.*

nicis fuit : REGEM MASINISSAM IMPRUDENTEM ACCEPISSE : RE COGNITA, REPONENDOS RESTITUENDOSQUE CURASSE. Erat præterea magna vis eboris, multa ornamenta, in quibus eburneæ Victoriæ, antiquo opere, ac summa arte perfectæ. Hæc iste omnia, ne multis morer, uno impetu, atque uno nuntio per servos Venerios, quos ejus rei causa miserat, tollenda atque asportanda curavit.

104

XLVII. PRO DII immortales! quem ego hominem accuso? 48 quem legibus ac judiciali jure persequor? de quo vos sententiam per tabellam feretis? dicunt legati Melitenses publice, spoliatum templum esse Junonis: nihil istum in religiosissimo fano reliquisse: in quem locum classes hostium sæpe accesserint: ubi piratæ fere quotannis hiemare soleant: quod neque prædo violarit antea, p neque hostis attigerit, id ab uno isto sic spoliatum esse, ut nihil omnino sit relictum. Hic nunc aut iste reus, aut ego accusator, aut hoc judicium appellabitur? criminibus enim coarguitur, q aut suspicionibus in judicium vocatur. dii ablati, fana vexata, nudatæ urbes reperiuntur. 49 earum autem rerum nullam sibi iste neque inficiandi rationem, neque defendendi facultatem reliquit: omnibus in rebus coarguitur a me, convincitur a testibus, urgetur confessione sua, manifestis in maleficiis tenetur, & manet etiam, ac tacitus facta mecum sua recognoscit.

p neque unquam hostis. Grav.

q haut Id.

105 Nimium mihi diu videor in uno genere versari criminum. sentio, judices, occurrendum esse satietati aurium animorumque vestrorum. Quam ob rem multa prætermittam. ad ea autem, quæ dicturus sum, reficite vos, quæso, judices, per deos immortales! per eos ipsos, de quorum religione jamdiu dicimus, dum id ejus facinus commemoro & profero, quo provincia tota commota est. de quo si paullo altius ordiri ac repetere memoriam religionis

p.CCXXV.

48. *Quem legibus, ac judiciali jure persequor?*) Hoc, *judiciali jure*, mihi suspectum est: videturque vox, *judiciali*, delenda, aut transferenda in alium locum inferiorem, ut legamus, *per judicialem tabellam*. hic autem sit *legibus ac jure persequor?* Lambinus.

49. *Earum autem rerum inficiandi.*) Notanda locutio, *Facultatem earum rerum inficiandi*, pro eas res, cujus locutionis similes aliis quibusdam locis observavimus. *Hotom.* Vide Sanctii Minervam lib. III. c. 8. & Gerhard. Vossii in Aristarcho de Constructione librum cap. 53. *Grav.*

50. *Lectis.*

gionis videbor, ignoscite. Rei magnitudo me breviter perstringere atrocitatem criminis non sinit.

XLVIII. VETUS EST haec opinio, judices, quae constat ex antiquissimis Graecorum litteris atque monumentis; insulam Siciliam totam esse Cereri & Liberae consecratam. hoc cum ceterae gentes sic arbitrantur, tum ipsis Siculis tam persuasum est, ut animis eorum insitum atque innatum esse videatur. nam & natas esse has in his locis deas, & fruges in ea terra primum repertas arbitrantur: & raptam esse Liberam, quam eandem Proserpinam vocant, ex Ennensium nemore: qui locus, quod in media est insula situs, umbilicus Siciliae nominatur: quam cum investigare & conquirere Ceres vellet, dicitur inflammasse taedas iis ignibus, qui ex Aetnae vertice erumpunt: quas sibi cum ipsa praeferret, orbem omnium peragrasse terrarum. 106

Enna autem, ubi ea, quae dico, gesta esse memorantur, est loco praecelso atque edito: quo in summo est aequata agri planities, & aquae perennes. tota vero f ab omni aditu circumcisa atque dirempta est. quam circa lacus, lucique sunt plurimi & [50] f laetissimi flores omni tempore anni: locus ut ipse raptum illum virginis, quem jam a pueris accepimus, declarare videatur. [51] Etenim propter est spelunca quaedam, conversa ad aquilonem, infinita altitudine, qua Ditem patrem ferunt repente cum curru exstitisse, abreptamque ex eo loco virginem secum asportasse, & subito non longe a Syracusis penetrasse sub terras, lacumque in eo loco repente exstitisse: ubi usque ad hoc tempus Syracusani festos dies anniversarios agunt, celeberrimo virorum mulierumque conventu. 107

f ab non habent edd. vett. *f ita MS. alii lectissimi.*

P. B.

XLIX. PROPTER hujus opinionis vetustatem, quod eorum in his locis vestigia, ac prope incunabula reperiuntur

50. *Lectissimi flores omni tempore anni.*) Quod elegantissimus poeta, nulli veterum aut ingenio, aut doctrina concedens, lib. V. Met. cum hunc ipsum locum describeret, Ovidius mira brevitate dixit, *perpetuum ver est.* Et quod hic Cicero, *Quam circa lacus, lucique sunt plurimi:* ille eadem brevitate,

Silva coronat aquas:

tum addidit ingenio scilicet indulgens,

Cingens latus omne, suisque
Frondibus ut velo, Phoebeos summovet ignes. P. Manut.

51. *Etenim propter est spelunca.*) Deest *eam*, ut sit, *Etenim propter eam est spelunca*, & ita habet manuscriptus. *Ursinus.*

tur deorum, mira quædam tota Sicilia privatim ac publice religio eſt Cereris Ennenſis. Etenim multa ſæpe prodigia vim ejus numenque declarant: multis ſæpe in difficillimis rebus præſens auxilium ejus oblatum eſt, ut hæc inſula ab eo non ſolum diligi, ſed etiam incoli cuſtodirique videatur.

108 Nec ſolum Siculi, verum etiam ceteræ gentes nationeſque, Ennenſem Cererem maxime colunt. Etenim, ſi Athenienſium ſacra ſumma cupiditate expetuntur, ad quos Ceres in illo errore veniſſe dicitur, frugeſque attuliſſe: quantam eſſe religionem convenit eorum, apud quos eam natam eſſe, & fruges inveniſſe conſtat? Itaque apud patres noſtros atroci ac difficili reipublicæ tempore, cum, Ti. Graccho occiſo, magnorum periculorum metus ex oſtentis portenderetur, P. Mucio, L. Calpurnio conſulibus, aditum eſt ad libros Sibyllinos: in quibus inventum eſt, CEREREM ANTIQUISSIMAM PLACARI OPORTERE. Tum [52] ex ampliſſimo collegio decemvirali ſacerdotes populi Romani, cum eſſet in urbe noſtra Cereris pulcherrimum & magnificentiſſimum templum, tamen uſque Ennam profecti ſunt. tanta enim erat auctoritas & vetuſtas illius religionis, ut, cum illuc irent, non ad ædem Cereris, ſed ad ipſam Cererem proficiſci viderentur.

109 Non obtundam † diutius. etenim jamdudum vereor, ne oratio mea, aliena ab judiciorum ratione, & quotidiana dicendi conſuetudine eſſe videatur. hoc dico, hanc ipſam Cererem, antiquiſſimam, religioſiſſimam, [53] principem omnium ſacrorum, quæ apud omnes gen-

† *alii* diutius aures veſtras.

tes,

52. *Ex ampliſſimo collegio decemvirali.*) Videtur legendum, *quindecimvirali.* Urſin. Male. primo fuerunt duumviri uſque ad annum 388, tum decemviri S. F. creati a populo Liv. VI. Sed Sullæ temporibus numero aucto XVvirale collegium factum eſt. *Gravius*

53. *Principem omnium ſacrorum,*) Quia eſt mater Deum hominumque, inde dicitur Magna Mater. Huic primæ ante Deos alios cultus reddebatur, ac prima Dearum dicta, πρῶτα Θεῶν, ut conſtat ex Pindari Nem. XI. quod & probat Græcus Interpres, adlato etiam eam in rem Sophoclis verſu, additque, πρώτην δὲ ταύτην εἶπε, μαθόντες ἀπ᾽ αὐτῆς ἤρχοντο. *Primam vero eam dixit, quia ab ea incipiunt.* Unde natum Græcorum proverbium, ἀφ᾽ ἑςίας ἀρχόμενος, *a Veſta incipiens*, ab Ariſtophane, in Veſpis uſurpatum v. 490. Hinc & Cyrus Sardes victor ingreſſus, primum Veſtæ, dein Jovi, aliiſque Diis rem ſacram feciſſe legitur: Ἐπεὶ δὲ εἰσῆλθεν ὁ Κῦρος,

tes nationesque sunt, a C. Verre ex suis templis ac sedibus esse sublatam. Qui accessistis Ennam, vidistis simulacrum Cereris e marmore, & in altero templo Liberæ. sunt ea perampla atque præclara, sed non ita antiqua. Ex ære fuit quoddam modica amplitudine, ac singulari opere, cum facibus, perantiquum, omnium illorum, quæ sunt in eo fano, multo antiquissimum. id sustulit; ac tamen eo contentus non fuit. 110 Ante ædem Cereris in aperto ac propatulo loco signa duo sunt, Cereris unum, alterum Triptolemi, & pulcherrima, & perampla. his pulchritudo periculo, amplitudo saluti fuit, quod eorum demolitio atque asportatio perdifficilis videbatur. insistebat in manu Cereris dextra simulacrum pulcherrime factum Victoriæ. hoc iste e signo Cereris avellendum asportandumque curavit.

p.ccxlvii

L. QUI TANDEM istius animus est nunc in recognitione scelerum suorum, cum ego ipse in commemoratione eorum non solum animo commovear, verum etiam corpore perhorrescam? venit enim mihi fani, loci, religionis illius in mentem: versantur ante oculos omnia: dies ille, quo ego Ennam cum venissem, præsto mihi sacerdotes Cereris cum infulis ac verbenis fuerunt: concio, conventusque civium: in quo ego cum loquerer, tanti fletus gemitusque fiebant, ut acerbissimus tota urbe luctus versari videretur.

111 Non illi decumarum imperia, non bonorum direptiones, non iniqua judicia, non importunissimas istius libidines, non vim, non contumelias, quibus operti oppressique erant, conquerebantur: Cereris numen, sacrorum vetustatem, fani religionem, istius sceleratissimi atque audacissimi supplicio expiari volebant: omnia se cetera pati,

Κῦρος, πρῶτον μὲν Ἑστίᾳ ἔθυσεν, ἔπειτα Διὶ βασιλεῖ, καὶ εἴ τινι ἄλλῳ θεῷ Μάγοι ἐξηγοῦντο. *Cum ingressus esset Cyrus, primum Vestæ rem sacram facit, deinde Jovi Regi, & si cui alteri Deo Magi sacrificandum indicarent.* Idem in celebritate Olympiaca observatum tradit Pausanias, testatus sacra ibi fieri primæ Vestæ, aut primum, dein Jovi Olympio, tertio Mercurio, quarto Minervæ, quinto Dianæ. Huic etiam primæ ante Deos alios in Græcia sacra faciebant Prytanes, ut auctor est Pindarus. Sed quid Vesta, inquies, ad Cererem. Nimirum, quia Ceres & Vesta eadem Dea; Phornutus: ἑκατέρα δ' ἔοικεν οὐκ ἑτέρα τῆς γῆς εἶναι. *Utraque autem* Ceres & Vesta, *non videtur alia esse, quam terra.* Hæc, Lector, debes Ezechieli Spanhemio, qui hæc pluribus persecutus est in diatribe de Vesta & Prytanibus Græcorum, adjecta selectis nummis P. Seguini. *Grav.*

pati ac negligere dicebant. Hic dolor erat tantus, ut Verres, alter Orcus, venisse Ennam, & non Proserpinam
P. B. asportasse, sed ipsam abripuisse Cererem videretur. Etenim urbs illa non urbs videtur, sed fanum Cereris esse. habitare apud sese Cererem Ennenses arbitrantur: ut mihi non cives
v sacricolæ *Gul.* illius civitatis, sed omnes sacerdotes, omnes v accolæ atque antistites Cereris esse videantur.

112 Ennæ tu simulacrum Cereris tollere audebas? Ennæ tu
x *ita MSS.* diripere *edd.* de manu Cereris Victoriam x deripere, & deam deæ detrahere conatus es? quorum nihil violare, nihil attingere ausi sunt, in quibus erant omnia, quæ sceleri propiora sunt, quam religioni. tenuerunt enim P. Popillio, P. Rupilio consulibus, illum locum servi, fugitivi, barbari, hostes. sed neque tam servi illi dominorum, quam tu libidinum: neque tam fugitivi illi a dominis, quam tu a jure, & a legibus: neque tam barbari lingua, & natione illi, quam tu natura & moribus: neque illi tam hostes hominibus, quam tu diis immortalibus. Quæ deprecatio est igitur ei reliqua, qui indignitate servos, temeritate fugitivos, scelere barba-
113 ros, crudelitate hostes vicerit?

LI. AUDISTIS Theodorum, & Numinium, & Nicasionem, legatos Ennenses, publice dicere, sese a suis civibus hæc habere mandata, ut ad Verrem adirent, & eum simulacrum Cereris & Victoriæ reposcerent. id si impetrassent, tum ut morem veterem Ennensium conserva-
y instituta *Lamb.* rent; publice in eum (tametsi vexasset Siciliam) tamen, quoniam hæc a majoribus y constituta accepissent, testimonium ne quod dicerent. sin autem ea non reddidisset, tum ut judicio adessent, tum uti de ejus injuriis judices docerent, sed multo maxime de religione quererentur, quas illorum querimonias nolite, per deos immortales, aspernari; nolite contemnere ac negligere, judices. Aguntur
p.ccxxvii. injuriæ sociorum: agitur vis legum: agitur existimatio veritasque judiciorum. quæ sunt omnia permagna: verum illud maximum: tanta religione obstricta tota provincia est: tanta superstitio ex istius facto mentes omnium Siculorum
z *alii* scelusque. occupavit, ut, quæcunque accidant publice, vel privatim incommoda, 54 propter eam causam z scelere istius evenire videantur.

Audi-

54. *Propter eam causam scelere istius evenire videantur.*) Nihil abeunt ab hac lectione mss. nostri, aut antiquitus impressi, itaque habuerim illa *propter eam causam* pro spuriis, & sic necesse non erit diver-

Audistis, Centuripinos, Agyrinenses, Catinenses, Herbitenses, Ennenses, compluresalios, publice dicere, quæ solitudo esset in agris, quæ vastitas, quæ fuga aratorum, quam deserta, quam inculta, quam relicta omnia. Et tametsi istius multis & variis injuriis acciderunt: tamen hæc una causa in opinione Siculorum plurimum valet; quod, Cerere violata, omnes cultus fructusque Cereris in his locis interiisse arbitrantur. Medemini religioni sociorum, judices 55 conservate vestram. neque enim hæc externa vobis religio, neque aliena. quod si esset, si suscipere eam nolletis: tamen in eo, qui violasset 56 sancire vos velle oporteret. Nunc vero in communi omnium gentium religione, inque his sacris, quæ majores nostri ab exteris nationibus adscita atque arcessita coluerunt: quæ sacra, ut erant re vera, sic appellari Græca voluerunt: negligentes ac dissoluti si cupiamus esse, qui possumus? 114

115

LII. 57 UNIUS ETIAM urbis, omnium pulcherrimæ atque ornatissimæ, Syracusarum direptionem commemorabo, & in medium proferam, judices: ut aliquando 58 totam hujus generis orationem concludam ac definiam.

divertere ad conjecturas Lambini. *Grut.* Nihil immutandum. Sic vero semper graves scriptores publicarum calamitatum caussas adscribunt neglectæ religioni. Horat. III, Carm. 6.

Di multa neglecti dederunt
Hesperiæ mala luctuosa.

Camillus oratione ad Romanum populum apud Livium: *Invenietis omnia prospera evenisse sequentibus Deos, adversa spernentibus.* Grævius.

55. *Conservate vestram.*) Subintellige *religionem.* vulgo additur *vestram auctoritatem.* sed nulla ejus vocis litera in Cujaciano, aliisque Lambini, si modo non fallit, vereor enim ne sæpe loquatur de pluribus veteribus, & tantum ipse intelligat de uno. *Grut.*

56. *Sancire vos velle oporteret.*) *Sancire*, (inquit Servius) *est sanguine fuso confirmare.* Hinc noster in orat. pro Balb. *sanctiones* ait *sacrandas aut genere ipso, ut obtestatione & consecratione legis; aut pœna, cum caput ejus qui contra facit consecratur.* Hotom.

57. *Unius etiam urbis omnium pulcherrima*) Legendum putarem, *Graecarum omnium pulcherrima*: ut paulo infra, *Urbem Syracusas maximam esse Græcarum omnium.* Est autem hæc orationis pars decima, in qua de Syracusarum urbis templis compluribus spoliatis & direptis commemorat. & M. Marcelli, qui urbem cepit, victoriam & temperantiam cum Verris adventu & latrocinio comparat. *Hotom.* De Syracusarum pulchritudine, partibus, & locis, vide Cluver. Sicil. Antiq. II, 12. *Grav.*

58. *Totam hujus generis orationem concludam ac definiam.*) Verius videtur Gulielmio, *atque finiam.* ego divinabam *& desinam.* Gruterus.

niam. Nemo fere vestrum est, quin, quemadmodum captæ sint a M. Marcello Syracusæ, sæpe audierit, nonnumquam etiam in annalibus legerit. 59 conferte hanc pacem cum illo bello: hujus prætoris adventum, cum illius imperatoris victoria: hujus cohortem impuram, cum illius exercitu invicto: hujus libidines, cum illius continentia: ab illo, qui cepit, conditas: ab hoc, qui constitutas accepit, captas dicetis Syracusas.

P. 8.

116 60 Ac jam illa omitto, quæ disperse a me multis locis dicentur, ac dicta sunt. forum Syracusanorum, quod introitu Marcelli 61 purum a cæde servatum est, id adventu Verris Siculorum innocentium sanguine redundasse: portum Syracusanorum, qui tum & nostris classibus, & Carthaginiensium clausus fuisset, eum, isto prætore, Cilicum myoparoni, prædonibusque patuisse. Mitto adhibitam vim ingenuis, matresfamilias violatas: quæ tum, urbe capta, commissa non sunt, neque odio hostili, neque licentia militari, neque more belli, neque jure victoriæ: mitto inquam, hæc omnia, quæ ab isto per triennium perfecta sunt. ea, quæ conjuncta cum illis rebus sunt, de quibus antea dixi, cognoscite.

117 62 Urbem Syracusas maximam esse Græcarum urbium, pulcherrimamque omnium, sæpe audistis. Est, judices, ita, ut dicitur. nam & situ est cum munito, tum ex omni aditu

terus. Sic *concludere* superius 111. in Verr. act. 69: *Qua recitata conclusurum me esse crimen decumarum dixeram.* quamvis neget G. Scioppius in hac notione istam vocem apud Latinos accipi. *Gravius.*

59. *Conferte hanc pacem cum illo bello.*) Mirabilis in hoc toto verborum ambitu vis agnoscitur eloquentiæ. nam & pluribus membris distinguitur sententia: & ipsa membra comparatione contrariorum numerum efficiunt: & ita paucis verbis multa dicuntur, ut apertius tamen ac planius esse nihil possit. Ipsemet Cicero in libro, qui inscribitur Orator, cum loquitur de numero, *Nos etiam*, inquit, *in hoc genere frequentes ut illa sunt in quarto Accusationis: Conferte hanc pacem cum illo bello.* P. Manut.

60. *Ac jam illa omitto.*) Veneti, *nunc jam*, itidemque alii: sed nobis tamen nostrum probatur. *Camerar.*

61. *Purum a cade servatum est.*) Ita Lamb. aliique e Cujac. cod. in quo *cade serv.* antea cusi, *a plurima cade*, cujus vitium primo detexit Turnebus libro VIII. cap. 12. etsi id serio amplectatur Mich. Brutus. *Grut.*

62. *Urbem Syracusas maximam esse Gracarum urbium &c.*) Quanto, inquit Gulielmius: Hittorpianæ schedæ venustius: *Urbem Syracusanam, maximam esse Gracarum, pulcer &c.* & vero illud *urbium* abest etiam Cujaciano. *Idem*

63. *Qua*

aditu, vel terra, vel mari, præclaro ad adſpectum: & portus habet prope in ædificatione adſpectuque urbis incluſos; qui cum diverſos inter ſe aditus habeant, in exitu conjunguntur, & confluunt. Eorum conjunctione pars oppidi, quæ appellatur Inſula, mari disjuncta anguſto, ponte rurſum adjungitur & continetur.

LIII. EA TANTA eſt urbs, ut ex quatuor urbibus maxi- 118
mis conſtare dicatur: quarum una eſt ea, quam dixi, Inſula: quæ duobus portubus cincta, in utriuſque portus oſtium aditumque projecta eſt: in qua domus eſt, 63 quæ regis Hieronis fuit, qua prætores uti ſolent. in ea ſunt ædes ſacræ complures; ſed duæ, quæ longe ceteris antecellunt Dianæ una; & altera, quæ fuit ante iſtius adventum ornatiſſima, Minervæ. In hac inſula extrema eſt fons aquæ dul-
cis, 64 cui nomen Arethuſa eſt, incredibili magnitudine, P.CCXX. VIII.
pleniſſimus piſcium: qui fluctu totus operiretur, niſi munitione ac mole lapidum a mari disjunctus eſſet.

Altera autem eſt urbs Syracuſis, cui nomen Acradina 119
eſt: in qua forum maximum, pulcherrimæ porticus, 65 ornatiſſimum prytaneum, ampliſſima eſt curia, templumque egregium Jovis Olympii, ceteræque urbis partes una lata via perpetua, multiſque tranſverſis diviſæ privatis ædificiis continentur. Tertia eſt urbs, quæ, quod in ea parte Fortunæ fanum antiquum fuit, 66 Tycha nominata eſt: in qua & gymnaſium ampliſſimum eſt; & complures ædes ſacræ: coliturque ea pars, & habitatur frequen-

63. *Qua regis Hieronis fuit.*) Hitr. *Gelonis*, neque temeraria ea eſt ſcriptura. inquirendum. *Grut.*

64. *Cui nomen Arethuſa.*) *Amnes quidam odio maris ipſa ſubeunt vada, ſicut Arethuſa, fons Syracuſanus, in quo redduntur jacta in Alpheum.* Hæc Plinius libro II. cap. 3. poetæ fingunt virginem ab Alpheo adamatam, cum ejus vim effugere non poſſet, a Diana in fontem commutatam eſſe: qui ne amaroriis aquis miſceretur, cuniculis in Siciliam profugit. Hæc. Ovid. Metam. v. *Hotom.*

65. *Ornatiſſimum prytaneum.*) Athenis πρυτανεῖον dicebatur locus, in quo οἱ πρυτάνεις judicia exercebant, & de Rep. benemeriti publicis ſumptibus alebantur. Ad ejus ſimilitudinem alterum fuiſſe Syracuſis *prytaneum* apparet. *Idem.* Prytanea Græcorum erant Veſtæ ſacra, in cujus honorem perpetuus ibi ignis fovebatur. Nulla autem urbs fuit tota Græcia, quæ ſuum prytaneum non haberet; vid. Caſaub. ad Athen. xv, 19. & Ezech. Spanhemii Diſſertationem de Veſta & Prytaneis. *Grav.*

66. *Tycha nominata.*) Eſt a Cujac. & Hitr. nam vulgata *Tyche*, ſcilicet Syracuſani Dorum lingua pleraque efferebant. Galielmius. *Grut.*

67. Qui

quentiſſime. Quarta autem eſt urbs: quæ quia poſtrema ædificata eſt, Neapolis nominatur: quam ad ſummam theatrum eſt maximum: præterea duo templa ſunt egregia, Cereris unum, alterum Liberæ; ſignumque Apollinis, [67] qui Temenites vocatur, pulcherrimum & maximum: quod iſte ſi portare potuiſſet, non dubitaſſet auferre.

120 LIV. NUNC AD Marcellum revertar, ne hæc a me ſine cauſa commemorata eſſe videantur; qui cum tam præclaram urbem vi copiiſque cepiſſet, non putavit ad laudem populi Romani hoc pertinere, hanc pulchritudinem, ex qua præſertim nihil periculi oſtenderetur, delere & exſtinguere. itaque ædificiis omnibus, publicis & privatis, ſacris & profanis ſic pepercit, quaſi ad ea defendenda cum exercitu, non expugnanda veniſſet. in ornatu urbis habuit victoriæ rationem, habuit humanitatis. victoriæ putabat eſſe, multa Romam deportare, quæ ornamento urbi eſſe poſſent: humanitatis, non plane ſpoliare urbem, præſertim quam conſervare voluiſſet.

121 In hac partitione ornatus, non plus victoria Marcelli populo Romano appetivit; quam humanitas Syracuſanis reſervavit. Romam quæ aſportata ſunt, [68] ad ædem Honoris atque Virtutis, itemque aliis in locis videmus. nihil in ædibus, nihil in hortis poſuit, nihil in ſuburbano: putavit, ſi urbis ornamenta domum ſuam non contuliſſet, [69] domum ſuam ornamento urbi futuram. Syracuſis autem per-

P. B.

67. *Qui Tenites vocatur.*) Forte a *Teniis*. Veneti *Theſmotes*, ſed de hoc cognomine nihil habeo dicere. *Camerar. Qui Temenites vocatur*, omnibus litteris Pal. ſec. nam pr. *Temutes*. Grut. Cujac. Hitr. *Tomnites*. prima editio *Themicles*, Victoriana *Theſmotes*. Hotomanus conjicit *Themiſtes*, ſed non erat opus. lectio primo loco poſita firmatur Suetonii loco cap. 74. Tiberii. adeatur Turneb. lib. VIII. cap. 12. *Grut.*

68. *Ad ædem Honoris atque Virtutis.*) *Ædem Honoris* ad portam Collinam ſitam eſſe, ipſe in libro de legib. II. declarat. De utraque idem lib. de Nat. Deor. II. ſcribit his verbis: *Vides Virtutis templum, vides Honoris a M. Marcello renovatum, quod multis ante annis erat bello Liguſtico a Q. Maximo dedicatum?* Et Livius lib. VII. tertiæ decadis: *Marcellum alia atque alia objecta religiones tenebant: in quibus, quod cum bello Gallico ad Claſtidium ædem Honori & Virtuti voviſſet, dedicatio ejus a Pontificibus impediebatur, quod negabat unam cellam amplius quam uni Deo recte dedicari, ita addita Virtutis ædes approperato opere.* Hotom.

69. *Domus ſuam ornamento urbi futuram.*) Domus urbi ornamento futura erat: ſi quæ ipſa non receperat, publicis urbis locis viſerentur. Et ſane ſingulorum abſtinentia domeſtica publicum civitatis

permulta atque egregia reliquit: deum vero nullum violavit, nullum attigit. Conferte Verrem: non ut hominem cum homine comparetis, nequa tali viro mortuo fiat injuria: ſed ut pacem cum bello, leges cum vi, forum & juriſdictionem cum ferro & armis, adventum & comitatum cum exercitu & victoria conferatis.

LV. ÆDES Minervæ eſt in Inſula de qua ante dixi: 122
quam Marcellus non attigit: quam plenam atque ornatam reliquit: quæ ab iſto ſic ſpoliata atque direpta eſt, non ut ab hoſte aliquo, 70 qui tamen in bello religionum, & conſuetudinis jura retineret, ſed ut a barbaris prædonibus vexata eſſe videatur. Pugna erat equeſtris a Agathoclis regis in tabulis picta præclare: his autem tabulis interiores templi parietes veſtiebantur, nihil erat ea pictura nobilius: nihil Syracuſis, quod magis viſendum putaretur. has tabulas M. Marcellus, cum omnia illa victoria ſua profana feciſſet, tamen religione impeditus non attigit, iſte, cum illa jam, propter diuturnam pacem fidelitatemque populi Syracuſani, ſacra religioſaque accepiſſet, omnes eas tabulas abſtulit: parietes, quorum ornatus tot ſæcula manſerat: tot bella effugerat, nudos ac deformatos reliquit.

a Agathocli MSS.

Et Marcellus, qui, ſi Syracuſas cepiſſet, duo templa ſe 123
Romæ dedicaturum voverat, id, quod erat ædificaturus, his rebus ornare, quas ceperat, noluit: Verres, qui non Honori, neque Virtuti, ut ille, ſed Veneri & Cupidini vota deberet, is Minervæ templum ſpoliare conatus eſt, ille deos deorum ſpoliis ornare noluit: hic ornamenta Minervæ virginis in meretriciam domum tranſtulit. Viginti & ſeptem præterea tabulas pulcherrime pictas ex eadem æde

P. CCXXIX

vitatis decus eſt. hoc admoneo Lambini cauſa, qui nobis finxit, *domui ſua ornamento urbem futuram*. Gulielmius. *Grut.*

70. *Qui tamen in bello religionum jura.*) Quæ ſunt in bello *jura religionum*, cum paulo poſt dicat, *ſacra omnia, adepta victoria, profana fieri*? Sed ita locutus eſt, cum præter rei militaris inſtituta, & conſuetudinem quæ in pace *religionum jura* habentur, ea ab hoſte victore conſervantur. *Hotom.* Quæ ſacris uſibus ſunt dicata, ſi non nocent, propter rerum divinarum reverentiam ſolent a victoribus ſervari. Sil. Ital. lib. XIII. de Capua capta:

Ecce repens tacito percurrit pectora ſenſu
Relligio, & ſævas componit numine mentes,
Ne flammam tædaſque velint, ne templa ſub uno
In cinerem ſediſſe rogo.

Vide H. Grotium lib. III. de Jure Belli ac Pacis c. 12. *Græv.*

71. Tam

æde sustulit; in quibus erant imagines Siciliæ regum ac tyrannorum, quæ non solum pictorum artificio delectabant; sed etiam commemoratione hominum, & cognitione formarum. Ac videte, quanto tætrior hic tyrannus Syracusanus fuerit, quam quisquam superiorum. cum illi tamen ornarint templa deorum immortalium: hic etiam deorum monumenta atque ornamenta sustulerit.

124 LVI. JAM VERO quid ego de valvis illius templi commemorem? vereor, ne hæc qui non viderunt, omnia me nimis augere atque ornare arbitrentur: quod tamen nemo suspicari debet, 71 tam esse me cupidum, ut tot viros primarios velim, præsertim ex judicum numero, qui Syracusis fuerint, qui hæc viderint, esse temeritati & mendacio meo conscios. Confirmare hoc liquido, judices possum, valvas magnificentiores, ex auro atque ebore 72 perfectiores nullas umquam ullo b templo fuisse. incredibile dictu est, quam multi Græci de valvarum harum pulchritudine scriptum reliquerint. nimium forsitan hæc illi mirentur atque efferant. esto; verumtamen honestius est reipublicæ nostræ, judices, ea, quæ illis pulchra esse videantur, imperatorem nostrum in bello reliquisse; quam prætorem in pace abstulisse. Ex ebore diligentissime perfecta argumenta erant in valvis: ea detrahenda curavit omnia. Gorgonis 73 os pulcherrimum, crinitum anguibus, revellit atque abstulit: & tamen indicavit, se non solum artificio, sed etiam pretio quæstuque duci. nam bullas aureas omnes ex his valvis, quæ erant & multæ, & graves, non dubitavit auferre: quarum iste non opere delecta-

b alii tempore. male

71. *Tam esse me cupidum, &c.*) Lambinus putat aliquid deesse; sed frustra. nam sic iterum locutus Oratione pro Cæcina cap. 3. m. *Grut.* Hallucinatur sane Lambinus, quia non intellexit vim verbi *cupidus*. Latinis sic dicitur, qui nimio partium studio est abreptus, qui est, ut barbari loquuntur, *partialis*. Cic. pro Fonteio: *Igitur testibus, judices, non credere cupidis & iratis & conjuratis non solum potestis, sed & debetis*. Sæpius in illa oratione occurrit. In XVI. ad Tiron ep. 11. *Nos agimus nihil cupide, eoque est nostra pluris auctoritas*. Exempla plura notavimus superius. *Grav.*

72. *Perfectiores nullas unquam ullo tempore fuisse.*) *Ullo in templo* habet vetus liber, pro *ullo tempore*, quod placet. & paullo post *in hoc nomine*, pro eo quod est in vulgatis, *in hoc non minime*. Ursinus.

73. *Os pulcherrimum crinitum anguibus.*) Non audio libros qui habent *cinctum*. nostrum est a *crinire*, verbo eleganti, & quod haud dubie ab antiquis mutuatus est Statius libro IIII. Silvar: *Nunc cuncta veris frondibus annuis crinitur arbos*. Grut.

74. *Etiam*

ctabatur; sed pondere. Itaque ejusmodi valvas reliquit, P. B. ut, quæ olim ad ornandum templum erant maxime, nunc tantum ad claudendum factæ esse videantur. 74 Etiamne gramineas hastas? vidi enim vos in hoc non minime, cum 125 testes dicerent, commoveri, quod erant hujusmodi, ut semel vidisse satis esset: in quibus neque manu factum quidquam, neque pulchritudo erat ulla, sed tantum magnitudo incredibilis, de qua vel audire satis esset: nimium, videre plus quam semel. etiamne id concupisti?

LVII. NAM SAPPHO, quæ sublata de Prytaneo est, dat tibi justam excusationem, prope ut concedendum atque ignoscendum esse videatur. Silanionis opus tam perfectum, tam elegans, tam elaboratum, quisquam non 126 modo privatus, sed populus potius haberet, quam homo elegantissimus atque eruditissimus Verres? nimirum contra dici nihil potest. nostrum enim unusquisque, qui tam beati, quam iste est, non sumus, tam delicati esse non possumus: si quando [c] aliquid istiusmodi videre volet, eat ad ædem Felicitatis, ad monumentum Catuli, in porticum Metelli: det operam, ut admittatur [76] in alicujus istorum

ç quis aliquid P. Manut.

74. *Etiamne gramineas hastas.*) Vocem *gramineas* pertinaciter retinent omnes libri veteres, & præterea explicat Servius ad Lib. V. Æneid. per *graminosum*. Viri docti fatentur tamen se nescire quid sint *hasta graminea*, & ideo eorum quidam *fraxineas* legunt, ut & P. Manutius edidit; quæ conjectura est indigna virorum doctorum acumine & ingenio. Si fraxineæ fuissent hastæ, quid mirum aut adeo memorandum in iis fuisset? Tria de iis prædicat Cicero, quod scilicet essent neque manu factæ, neque ulla pulcritudine, sed tantum incredibili magnitudine. Quæ singula de fraxineis hastis partim non possunt vere dici, partim nullam adferunt illis dignitatem. Omnia optime procedent, si per *hastas* primo intelligas stimulos, quibus rustici boves incitabant ad laborem aut cursum, quemadmodum alibi apud Virgilium eo sensu legitur, & deinde statuas istos stimulos non manu factos fuisse, sed quodam tempore gramen alibi in Sicilia, regione fertilissima, in tantam magnitudinem crevisse, ut eo rustici quasi pro stimulis uti potuissent, nisi maluissent id servare ad exemplum fertilitatis Siciliæ ostentandum advenientibus. Inde adscribitur iis hastis incredibilis magnitudo, non ratione hastarum militarium, sed graminis e quo creverant. Nolo plura huic opinioni firmandæ addere. *Ea* se ipsam, ut puto, satis probat singula Ciceronis verba expendenti. *Verburg.*

75. *In alicujus istorum Tusculanum.*) Plinius lib. XXXV. de Hortensii Tusculano loquitur, in quo ædem illum fecisse scribit tabulæ Argonautarum a Cydia factæ, quam H-S CLXIV. emerat. *Ædes* enim hæ quoque appellabantur: ut mihi non *Ædilibus*, proximo versu, sed *Ædibus* potius legendum esse videatur: nam de

tum Tusculanum: 76 spectet forum ornatum, si quid iste suorum, ædilibus accomodavit: Verres hæc habeat domi? Verres ornamentis fanorum atque oppidorum habeat plenam domum; villas refertas? Etiamne hujus operarii studia ac delicias, judices, perferetis? qui ita natus est, ita educatus, ita factus & animo & corpore, ut multo appositior ad deferenda, quam ad auferenda signa esse videatur.

127 Atque hæc Sappho sublata quantum desiderium sui reliquerit, dici vix potest. nam cùm ipsa fuit egregie facta, tum epigramma Græcum pernobile incisum habuit in basi, quod iste eruditus homo, & Græculus, qui hæc subtiliter judicat, qui solus intelligit, si unam litteram Græcam scisset, certe non sustulisset. nunc enim quod inscriptum est inani in basi, declarat, quid fuerit, & id ablatum indicat. Quid? signum Pæanis ex æde Æsculapii præclare factum, sacrum & religiosum, non sustulisti? quod omnes propter pulchritudinem visere, propter religionem colere solebant.

P. CCXXX.

128 Quid? ex æde Liberi simulacrum Aristei non tuo imperio palam ablatum est? Quid? ex æde Jovis religiosissimum simulacrum 77 Jovis imperatoris, quem Græci Urion homi-

de hoc more veterum apparet ex æde Apollinis, in qua Lucullus Pompejo & Ciceroni cænam apparavit. *Tusculum* autem, oppidum est urbi proximum, & ut Strabo scribit, *in ipsius urbis conspectu*. Ejus ager Tusculanus dicitur, in quo cives Rom. complures villas habebant. De Tusculano agro, Strabonis verba, quæ de Græco expressi, subjiciam: *In albano colle*, inquit, *situm est Tusculum, oppidum non parvis ornamentis instructum. Ornatum est autem undique consitionibus & ædificiis: sed multo maxime iis quæ sunt versus Romam. Nam ibi Tusculanus est collis ubertate agrorum, & aquationibus insignis, pluribus in locis sensim & leviter assurgens, villasque complectens magnificentissimas. Huic Albano monti continentia atque adjuncta subsunt eâdem bonitate & magnifico ornatu prædia. Hinc campi sunt, quorum partim Romæ, ejusque suburbiis, partim vero mari adjuncti sunt: sed qui cum mari continentes sunt, minus sunt salubres.* Hæc Strabo. *Hotom.*

76. *Spectet forum ornatum, si quid iste suorum ædilibus accommodavit.*) Hotomanus capiebatur legere *ædibus*: sed tunc cum adhuc legebatur *eorum*, pro *forum*, quæ vox postrema conjecturam talem omnino spernit. *Grut.*

77. *Jovis Imperatoris, quem Græci Urion nominant.*) Templum Οὐρίου διὸς inter Bosporum Thracium & urbem Trapezuntem fuisse, auctores sunt Arrianus ἐν περίπλῳ Ponti Euxini, & Stephanus in libro de urbibus. *Hotom.* *Jovis Imperatoris*, Melior Laubanus,

non

hominant, pulcherrime factum, nonne abstulisti? Quid? 78 ex æde Liberi parvum illud caput pulcherrimum, quod visere solebamus, num dubitasti tollere? Atque ille Pæan sacrificiis anniversariis simul cum Æsculapio apud illos colebatur. Aristeus, qui, ut Græci ferunt, Liberi filius, inventor olei esse dicitur, una cum Libero patre apud illos eodem erat in templo consecratus.

LVIII. JOVEM autem imperatorem quanto honore in suo templo fuisse arbitramini? hinc d colligere potestis, si recordari volueritis, quanta religione fuerit eadem specie atque forma signum illud, 79 quod ex Macedonia captum in Capitolio posuerat Flaminius. Etenim tria ferebantur in orbe terrarum signa Jovis imperatoris uno in genere pulcherrime facta: unum illud Macedonicum, quod in Capitolio videmus; alterum, 80 in Ponti ore & angustiis: ter- 129

d conjicere *Lamb.*

non inficere conjiciebant, *Imbricitoris*. de eodem videndus item Brodæus libro Miscellan. VI. cap. 9. Bisciola lib. XI. cap. 14. Miscellaneorum. *Grut.* Οὔριος Jupiter non est *Imbricitor*, sed qui secundos ventos immittit navigantibus quasi secundorum ventorum dator. vide Stuckium ad periplum Ponti Euxini p. 113. Latinos autem Jovem, quem Græci dixerunt, Οὔριον, Imperatorem appellasse, nulla habita ratione Græcæ vocis; constat non modo ex sequentibus, ubi Jovis Imperatoris signum, quod in Capitolio fuit, ex Macedonia adportatum ait, quod tamen Livius lib. VI. Præneste advectum scribit. Sed & ex Plinii Panegyrico cap. 5. & P. Victore, ut ibi Lipsius docet. *Grav.*

78. *Ex æde Liberi parvum illud caput.*) Pal. pr. *Parmum*, quod & in Cujac. qui præterea *Libera.* sec. *Patinum*. Conjectabam aliquando, *ex æde Liberi; Liberi parvum illud caput.* nunc sileo. quid si tamen fuerit? *ex æde Libera, Liberi parvum &c.* Grut.

79. *Quod ex Macedonia captum in Capitolio posuerat Flaminius.*) Per Flaminium intelligit T. Quinctium Flaminium. Sed id Liv. lib. VI. tribuit Quinctio Cincinnato, quem Præneste Romam id signum Jovis Imperatoris detulisse scribit: *Triumphans signum, Præneste devectum Jovis Imperatoris in Capitolium tulit. dedicatum est inter cellam Jovis & Minervæ.* Huic adstipulatur P. Victor in descriptione urbis, qui in regione VI. Capitolii: *Signum Jovis Imperatoris Præneste devectum.* Putat J. Lipsius hunc dissensum ortum esse ex titulo hujus signi, cui tantum *T. Quinctii* nomen fuerit inscriptum, qui id dedicaverit in Capitolio, sine cognomine: Itaque alios retulisse ad T. Quinctium Flamininum acsi e Macedonia id attulerit, ut Cicero; alios ad T. Quinctium Cincinnatum, tanquam is Præneste devexerit, ut Livius & Victor. *Gravius.*

80. *In Ponti ore & angustiis.*) Situm est in promontorio, ubi Bosporus Thracius est angustissimus. De hoc templo P. Mela l. XIX: *Thracius Bosporus. Ipsis in faucibus oppidum, in ore templum est. oppidi nomen Calcedon, auctor Achias, Megarensium princeps: templi*

Numen

tertium, quod Syracusis ante Verrem prætorem fuit. illud Flaminius ita ex æde sua sustulit, ut in Capitolio, hoc est, in terrestri domicilio Jovis poneret.

130 Quod autem est ad introitum Ponti; id, cum tam multa ex illo mari bella emerserint, tam multa porro in Pontum invecta sint, usque ad hanc diem integrum inviolatumque servatum est. Hoc tertium, quod erat Syracusis,

P. B. quod M. Marcellus, armatus & victor, viderat: quod religioni concesserat: quod cives atque incolæ Syracusani colere, advenæ non solum visere verum etiam venerari solebant: id Verres ex templo Jovis sustulit.

131 Ut sæpius ad M. Marcellum revertar, judices, sic habetote: plures esse a Syracusanis istius adventu deos, quam victoria Marcelli homines desideratos. Etenim ille requisisse dicitur etiam Archimedem illum, summo ingenio hominem ac disciplina, [81] eumque cum audisset interfectum, permoleste tulisse. Iste omnia, quæ requisivit, non ut servaret, verum ut asportaret, requisivit.

LIX. [82] JAM ILLA, quia leviora videbuntur, si hoc loco dicerentur, ideo præteribo; quod iste mensas [83] Delphicas e marmore, crateras ex ære e pulcherrimas, vim maximam vasorum Corinthiorum, ex omnibus ædibus sacris Syracusis abstulit. Itaque, judices, hi, qui hospites ad ea, quæ visenda sunt, ducere solent, & unumquidque

e ita MS. Lamb. pulcherrimos.

132 osten-

Numen Jupiter, conditor Jaso. alii tamen a Phryxo positum tradunt, nec soli Jovi Urio, sed duodecim diis, si Apollonio Rhodio credimus, positum, ut multis docenr Isaacus Vossius ad Melæ laudatum locum, & ante illum Gulielm. Stuckius in Arriani periplum Ponti. Locus ille per excellentiam dicebatur ἱερὸν, & ἐφ' ἱερὸν. Qui post Arcturum navigabant ex Ponto in locum ἐφ' ἱερὸν graviores usuras paciscebantur. vid. Harpocrationem, & ibi Vallesium. Locus ille hoc quoque tempore a Græcis dicitur ἱερὸν a Latinis *fanum*. Est nunc castellum muro munitum, quod tenent Turcæ. *Grav.*

81. *Eumque cum audisset interfectum.*) Vetus liber, *quem cum audisset interfectum*. Ursinus. Sic & Reg. cod.

82. *Jam illa quia leviora.*) *Quæ leviora* placer, ut est in antiquo. *Ursin.*

83. *Delphicas ex marmore.*) *Delphica* dicebantur abaci marmorei, qui sic dicti sunt, quod primo Delphis fuerunt facti, deinde sic appellati omnes abaci, ubicunque fuerint facti, qui erant ejusdem formæ. vide Plin. XXXIV: 3. & Giffan. in Indice Lucretiano voce *præstringere*. vide & Cujac. IX. Observat. 13. *Grav.* Adde etiam viros doctos ad illud Martial. Lib. XII. ep. 67. *Argentum atque aurum non simplex Delphica portat.*

84. *Quid*

oſtendere, quos illi myſtagogos vocant, converſam jam habent demonſtrationem ſuam. nam, ut ante demonſtrabant, quid ubique eſſet: ita nunc, [84] quid undique ablatum ſit, oſtendunt. Quid tum? mediocrine tandem dolore eos affectos eſſe arbitramini? non ita eſt, judices: primum, quod omnes religione moventur: & deos patrios, quos a majoribus acceperunt, colendos ſibi diligenter, & retinendos eſſe arbitrantur: deinde hic ornatus, hæc opera, atque artificia, ſigna, tabulæ pictæ, Græcos homines [85] nimio opere delectant. Itaque ex illorum querimoniis intelligere poſſumus, hæc illis acerbiſſima videri, quæ forſitan nobis levia & contemnenda eſſe videantur. mihi credite, judices, (tametſi voſmetipſos hæc eadem audire certo ſcio) cum multas acceperint per hoſce annos ſocii atque exteræ nationes calamitates & injurias, nullas Græci homines gravius tulerunt, nec ferunt, quam hujuſcemodi ſpoliationes fanorum atque oppidorum. P.CCXXXI.

Licet iſte dicat emiſſe ſe, ſicuti ſolet dicere: credite hoc mihi, judices: nulla unquam civitas tota Aſia & Græcia, ſignum ullum, f tabulam pictam, g ullum denique ornamentum urbis, ſua voluntate cuiquam vendidit. niſi forte exiſtimatis, poſteaquam judicia ſevera Romæ fieri deſierint, Græcos homines hæc venditare cœpiſſe, quæ tum non modo non venditabant, cum judicia fiebant, verumetiam coemebant: niſi arbitramini, L. Craſſo, Q. Scævolæ, C. Claudio, potentiſſimis hominibus, quorum ædilitates ornatiſſimas vidimus, commercium iſtarum 133

f ullam *addit. Gul.*
g nullum *ed. vet.*

84. *Quid undique ablatum ſit, oſtendunt.*) Ita habent omnes manuſcripri & vulgati libri. Ant. Auguſtinus legit, *Quid undeque ablatum ſit:* quæ lectio cum magis propria, rum elegantior videtur, ut *undeque* ſint duo verba, non unum. iraque miror non ei veniſſe in mentem, ur hoc eodem in loco legeret, *Ut ante demonſtrabat quid ubique eſſet: ut ubique* ſint duo etiam verba. libet autem hic adſcribere Plinii verba ex libro XXXIV. cap. 7. quod in eis ſigni cujuſdam mentio ſit, quod a Cicerone numerarur inter ea quæ a Verre ablata fuiſſe dicir, nec tamen in hoc de ſignis libro reperitur. *Signis* (inquit) *quæ vocantur Corinthia plerique in tantum capiuntur, ut ſecum circumferant; ſicut Hortenſius orator Sphingem Verri reo ablatam, propter quam Cicero illo judicio in altercatione neganti ei ſe ænigmata intelligere, reſpondit debere, quoniam Sphingem domi haberet.* Urſinus.

85. *Nimio opere delectant.*) Sic in Parad. *Quos ſigna, quos tabulæ, quos Corinthia opera, quos ædificia magnifica nimio opere delectant.* P. Manut.

rum rerum cum Græcis hominibus non fuisse: iis, qui post judiciorum dissolutiones, ædiles facti sunt, fuisse.

134 LX. Acerbiorem etiam scitote esse civitatibus falsam istam & simulatam emptionem, quam si quis clam surripiat, aut eripiat palam, atque auferat. nam turpitudinem summam esse arbitrantur, referri in litteras publicas, pretio adductam civitatem, & pretio parvo, ea, quæ accepisset a majoribus, vendidisse atque alienasse. etenim mirandum in modum Græci rebus istis, quas nos contemnimus, delectantur. Itaque majores nostri facile patiebantur, hæc esse quamplurima apud socios, ut imperio nostro quam ornatissimi florentissimique essent. apud eos autem, quos vectigales, aut stipendiarios fecerant, tamen hæc relinquebant, ut illi, quibus ea jucunda sunt, quæ nobis levia videbantur, haberent hæc oblectamenta & solatia servitutis.

135 Quid arbitramini Rheginos, qui jam cives Romani sunt, merere velle, [86] ut ab eis marmorea Venus illa auferatur? quid Tarentinos, ut Europam in tauro sedentem amittant? ut Satyrum, qui apud illos in æde Vestæ est? ut cetera? quid Thespienses, ut Cupidinis signum, [h] propter quod unum visuntur Thespiæ? quid Cnidios, ut Venerem marmoream? quid, ut pictam, Coos? quid Ephesios, ut Alexandrum? quid Cyzicenos, ut Ajacem, aut Medeam? quid Rhodios, ut Jalysum? quid Athenienses, ut [87] ex marmore Jacchum, aut

h *Grut. delet quatuor seqq. voces.* P. B.

86. *Ut ab eis marmorea Venus illa auferatur.*) Ita e ms. Turnebus lib. VIII. cap. 12. neque aliter Cujacii codex. vulgata, *illa ne auferatur.* iidem libri auctores fuere, cur etiam mox scriberemus. *ut Europam, &c.* pro quo prius editi, *ut ne Europam.* haud displiceret tamen adhuc expungere vocem *sedentem*, utpote quæ non compareat in Cujaciano: non ausus fui, quod extaret in Turnebiano. ausus tamen est Lambinus. *Grut.* Pessime hic Manutius, deceptus prava lectione. *Merere* non est impendere: sed accipere Plaut. Menæchmis 1, 3: *Neque hodie ut te perdam meream Deum divitias mihi*. Multa hujus locutionis exempla collegit Philippus Ferrarius in notis ad Ciceronis Philippicas. *Sedentem* merito Lamb. expunxit. Nam nec in Reg. reperitur. *Græv.*

87. *Ex marmore Jacchum aut Paralum.*) Hæc vera scriptura, nam quod alii, ut Veneti, *Parthalum* habent, ex eo, ut opinor, evenit, quod in archetypo reperissent, inserta adspiratione *Parhalos*, ut in *exhedra* quoque & similibus factum animadvertimus. *Camer.* *Ex marmore Jacchum aut Parthalum?*) *Jacchus*, Bacchus dicebatur, ἀπὸ τοῦ ἰακχεῖν, & vox initiatorum erat ἴακχ᾽ ὦ ἴακχε. *Paralum* autem, ut aliis in libris, non *Parthalum* legendum est. Fuit autem *Paralus* navis longæ, ut scribit Plin. inventor, & Plut. ac Thucyd.

aut [i] Paralum pictum, aut ex ære Myronis buculam? Longum est, & non necessarium, commemorare, quæ apud quosque visenda sunt tota Asia & Græcia. verum illud est, quamobrem hæc commemorarim; quod existimare vos hoc volo, mirum quendam dolorem [k] accidere iis, ex quorum urbibus hæc auferantur.

i Parthalum *Vict.*

k accipere eos *Lamb. e MS.*

LXI. ATQUE, ut ceteros omittamus, de ipsis Syracusanis cognoscite: ad quos ego cum venissem, sic primo 136
existimabam, ut Romæ ex istius amicis acceperam, civitatem Syracusanam propter Heraclii hereditatem, non minus esse isti amicam, quam Mamertinam propter prædarum ac furtorum omnium societatem: simul & verebar, ne mulierum nobilium & formosarum gratia, quarum iste arbitrio præturam per triennium gesserat, virorumque, quibuscum illæ nuptæ erant, nimia in istum [88] non lenitudine, sed etiam liberalitate oppugnarer, siquid ex litteris Syracusanorum conquirerem.

Itaque Syracusis cum civibus Romanis eram: [89] eorum 137
tabulas exquirebam: injurias cognoscebam. cum diutius in

cyd. sacram navim incredibilis celeritatis πάραλον dictam tradunt qua Athenienses, cum gravior aliquis casus urgeret, uti solebant. *Hotom.* Omnino legendum *Paralus*, qui fuit heros qui triremem struxit. Plin. VII. 56. & Phylarchus apud Harpocrationem meminit ἥρωος Παράλου. *Grav.*

88. *Non lenitudine.*) Lambinus invexerat, *non modo lenitudine*: quod & in mss. Turnebi. sed cum absit nostris Pall. & Grut. item edd. aliis omnibus, gratiosius subaudiatur. *Grut.* Subaudiri non potest, sed ex Cujaciano & Reg. ista vox *modo* est reponenda cum Lambino, quam jamdudum hic excidisse sine libris conjecerat Manutius. Nec dubito quin Gruterus eam repositurus fuisset, si alius quam Lambinus id præcepisset. Huic enim quantum potest semper obloquitur. Præterea Tullium existimo scripsisse, *nimia in istum lentitudine. Lentitudo* enim proprie dicitur de iis, qui ferunt, quæ ferenda non sunt, in primis, qui uxorum licentiam non castigant; sed æquiore, quam decet, animo tolerant. Cic. II. Tusc. *Virum denique videri negant, qui irasci nesciat, eamque, quam lenitatem nos dicimus, vitioso lentitudinis nomine appellant.* Ovid. Am. II. & ult.

Lentus es, & pateris nulli patienda marito.

Et epistola Helenes:

Te fore tam lentum justa Menelaon in ira?

Vocabulum *lentitudo* non intellexerunt scioli, ideo perverterunt in sibi notius *lenitudo.* Grævius.

89. *Eorum tabulas exquirebam.*) Veneti & alii *scribebam*; quod sensum minus commode absolvere videtur. *Exscribebam* quidem erat plane aptum. *Camerar.*

 90. Ut

in negotio curaque fueram, ut requiescerem, curamque
animi remitterem, ad Carpinatii praeclaras tabulas revertebar : ubi cum equitibus Romanis ex illo conventu honestissimis, illos Verrutios, de quibus ante dixi, explicabam : a Syracusanis prorsus nihil adjumenti neque publice, neque privatim exspectabam : neque erat in animo postulare. Cum haec agerem, repente ad me venit Heraclius is, qui tum magistratum Syracusis habebat, homo nobilis, qui sacerdos Jovis fuisset, qui honos apud Syracusanos est amplissimus, agit mecum & cum Q. fratre meo, ut, si nobis vide-
P.ccxxxii. retur, adiremus ad eorum senatum : frequentes esse in
curia : se jussu senatus a nobis petere, ut veniremus. Primo nobis fuit dubium, quid ageremus: deinde cito venit
138 in mentem, non esse vitandum nobis illum conventum &
locum.

LXII. ITAQUE in curiam venimus. Honorifice sane consurgitur. nos rogatu magistratus assedimus. Incipit is loqui, qui & auctoritate, & aetate, &, ut mihi visum est, usu rerum antecedebat, Diodorus l Timarchides : cujus omnis
oratio hanc habuit primo sententiam : Senatum populumque Syracusanum moleste graviterque ferre, quod ego, cum in ceteris Siciliae civitatibus, senatum populumque docuissem, quid eis utilitatis, quod salutis afferrem, & cum ab omnibus mandata, legatos, litteras testimoniaque sumpsissem, in illa civitate nihil ejusmodi facerem. Respondi, neque Romae in conventu Siculorum, cum a me auxilium communi omnium legationum consilio petebatur, causaque totius ad me Siciliae deferebatur, legatos Syracusanorum affuise : neque me postulare, ut quidquam contra C. Verrem decerneretur in ea curia, in qua inauratam C. Verris statuam viderem.

l Timarchidi *Guilelm.*

Quod posteaquam dixi, tantus est gemitus factus adspe-
139 ctu statuae, & commemoratione, ut illud in curia positum monumentum scelerum non beneficiorum videretur. Tum pro se quisque, quantum dicendo assequi poterat, docere me coepit, ea, quae paullo ante commemoravi : spoliatam urbem, fana direpta : ex Heraclii hereditate, quam palaestritis concessisset, multo maximam partem ipsum abstulisse : neque postulandum fuisse, ut ille palaestritas diligeret, qui etiam inventorem olei deum sustulisset : neque illam statuam esse ex pecunia publica, neque publice datam : sed eos, qui hereditatis diripiendae participes fuissent, faciendam statuendamque curasse : eosdem

Ro-

Romæ fuisse legatos, illius adjutores improbitatis, socios P. B.
furtorum, conscios flagitiorum: eo minus mirari me oportere, si illi communi legatorum voluntati & saluti Siciliæ defuissent.

LXIII. UBI EORUM dolorem ex illius injuriis, non 140
modo non minorem sed prope majorem, quam ceterorum Siculorum esse cognovi: tum meum animum in illos, tum mei consilii negotiique totius suscepti causam rationemque proposui: tum eos hortatus sum, ut causæ communi salutique ne deessent: 90 ut ei illam laudationem, quam se vi, ac metu coactos, paucis illis diebus, decresse dicebant, tollerent. Itaque, judices, Syracusani hæc faciunt, istius clientes atque amici: primum mihi litteras publicas, quas in ærario sanctiore conditas habebant, proferunt: in quibus ostendunt omnia, quæ dixi ablata esse, perscripta, & plura etiam, quam ego potui dicere: perscripta autem hoc modo, QUOD EX ÆDE MINERVÆ hoc & illud ABESSET: QUOD EX ÆDE JOVIS, QUOD EX ÆDE LIBERI. ut quisque eis rebus tuendis
m conservandisque præfuerat, ita perscriptum erat, cum m cōserv.
rationem ex lege redderet, & quæ acceperat, deberet tra- *deest in*
dere: petisse, ut sibi, quod hæ res abessent, ignosceretur: *MS.*
itaque omnes liberatos discessisse, & esse ignotum omnibus: quas ego litteras obsignandas publico signo deportandasque curavi.

De laudatione autem ratio sic reddita est. primum cum 141
a Verre litteræ aliquanto ante adventum meum de laudatione venissent, nihil esse decretum: deinde, cum quidam ex illius amicis commonerent, oportere decerni; maximo esse clamore & convicio repudiatos: posteaquam meus adventus appropinquarit, imperasse eum, qui summam potestatem haberet, ut decernerent: decretum ita esse, ut multo plus illa laudatio mali, quam boni possit afferre, Id n adeo
n ideo, judices, ut mihi ab illis demonstratum est, sic vos *Ald.*
ex me cognoscite. P.CCXXXIII.

LXIV. MOS EST Syracusis, ut, si qua de re ad sena- 142
tum

90. *Ut ei illam laudationem.*) Aut *ei* excidit suo loco, & Cicero scripsit, *ut illam laudationem, quam ei* (Verri) *se vi ac metu coactos paucis illis diebus decresse dicebant, tollerent*; aut abundat *ei*, & rescindendum est, ut recte rescidit & delevit hanc voculam Roberti Stephani optima editio, quam sequor. abest etiam a Reg. cod. *Grav.*

 91. *Si*

tum referatur, dicat sententiam, qui velit. nominatim nemo rogatur. & tamen, ut quisque honore & ætate antecedit, ita primus solet sua sponte dicere: idque a ceteris ei conceditur. [91] si quando taceant omnes, tunc sortito coguntur dicere. Cum hic mos esset, refertur ad senatum de laudatione Verris. in quo primum, ut aliquid esset moræ, multi interpellant: de Sex. Peducæo, qui de illa civitate, totaque provincia optime meritus esset, sese antea, cum audissent ei negotium facessitum, cumque eum publice pro plurimis ejus & maximis meritis laudare cuperent, a C. Verre prohibitos esse: iniquum esse, tametsi Peducæus eorum laudatione jam non uteretur, tamen non id prius decernere, quod aliquando voluissent, quam quod tum cogerentur.

143 Conclamant omnes, & approbant fieri oportere. Refertur de Peducæo. ut quisque ætate & honore antecedebat, ita sententiam dixit ex ordine. Id adeo ex ipso senatus consulto cognoscite. nam o principium sententiæ perscribi p solet. Recita. QUOD VERBA FACTA SUNT DE SEX. PEDUCÆO. Dicit, qui primi suaserint. decernitur. refertur deinde de Verre. dic, quæso, quomodo? QUOD VERBA FACTA SUNT DE C. VERRE. Quid postea scriptum est? CUM SURGERET NEMO, NEQUE SENTENTIAM DICERET. Quid hoc est? SORS DUCITUR. Quamobrem? nemo erat voluntarius laudator præturæ tuæ, defensor periculorum tuorum, præsertim cum inire a prætore gratiam posset? nemo. ipsi illi tui convivæ, consiliarii, conscii, socii, verbum facere non audebant. in qua curia statua tua stabat, & nuda in ea filii, nemo fuit, quem [92] ne nudus quidem filius in nuda provincia commoveret.

o principium *Grav.* p solent. *Id.*

P. B.

144 Atque etiam hoc me docent, ejusmodi senatusconsulto sese fecisse laudationem, ut omnes intelligere possent, non laudationem, sed potius irrisionem esse illam, quæ commo-

91. *Si quando taceant omnes, tunc sortito coguntur dicere.*) Vetus liber, *sin aliquando taceant omnes, tunc sortitione coguntur dicere*. Ursinus.

92. *Ne nudus quidem filius.*) Obscœnæ libidinis cupiditate. hanc suspicionem sæpe excitat de puero Verre, ut in Divin. *Cursare iste homo potens cum filio blando & gratioso circum tribus*. Lib. II. *Hunc enim puerum non oderant*. Lib. III. *Vester ille puer prætextatus in provinciis quemadmodum fuisset; dicerem, si pueri esse illam culpam, ac non patris existimarem*. P. Manut.

93. De-

monefaceret iſtius turpem calamitoſamque præturam. Etenim ſcriptum eſſe ita, QUOD iſte VIRGIS NEMINEM CECIDISSET: a quo cognoſcitis, nobiliſſimos homines, atque innocentiſſimos ſecuri eſſe percuſſos: QUOD VIGILANTER PROVINCIAM ADMINISTRASSET: cujus omnes vigilias in ſtupris conſtat adulteriiſque eſſe conſumptas. hoc autem ſcriptum etiam, quod proferre non auderet reus, accuſator recitare non deſineret, QUOD PRÆDONES PROCUL AB INSULA SICILIA PROHIBUISSET VERRES: quos etiam intra Syracuſanam Inſulam recepiſſet. Quæ poſteaquam ex illis cognovi, di- 145
ſceſſi cum fratre e curia, ut, nobis abſentibus ſi quid vellent, decernerent.

LXV. 93 DECERNUNT ſtatim: primum, UT L. FRATRI HOSPITIUM PUBLICE FIERET, quod is eandem voluntatem erga Syracuſanos ſuſcepiſſet, quam ego ſemper habuiſſem. id non modo tum ſcripſerunt, verum etiam in ære inciſum nobis tradiderunt. Valde hercle te

93. *Decernunt ſtatim primum ut L. fratri hoſpitium publice fieret.*) Ita omnes cuſi ante Lambinum, qui ex Cujaciano protulit *Dec. ſtatim, ut cum fratre L. hoſpitium publ.* neſcio an debeam probare; nimis enim conciſe dicuntur a Cicerone. aliud quid latet. *Gruter.* Nihil latet. Sic non ſolum ex cod. Cujacii, ſed & Reg. Sic autem veteres loquebantur, *facere cum aliquo hoſpitium*, non *facere alicui hoſpitium.* hoc proprium in hac re loquendi genus. Tabula hoſpitalis in æs inciſa apud Octavium Rubeum in monumentis Brixienſibus: *M. Craſſo Frugi L. Calpurnio Piſon.* IIIII. Coſſ. III. *Non. Febr. Civitas Themetra hoſpitium fecit cum C. Silio C. F. Fab. Aviola* IIIIII. M. *Liberos poſteroſque ejus ſibi liberis poſteriſque ſuis patronum cooptaverunt. C. Silius, C. F. Fab. Aviola civitatem Themetrenſem liberos poſteroſque eorum ſibi liberis poſteriſque ſuis in fidem clientelamque ſuam recepit.* Alia inſcriptio apud Tomaſinum de teſſeris hoſpitalitatis: *Senatus populuſque Timiligenſis hoſpitium fecerunt cum C. Sicilio C. F. Aviola, &c. eumque poſteroſque ejus ſibi poſteriſque ſuis patronum ceperunt.* In alia legitur *teſſeram hoſpitalem cum eo fecerunt.* Et in alia: *Decuriones & coloni colonia Ælia* &c. *cum Quinto Aradio* &c. *hoſpitium clientelamque feciſſent, & ſibi liberiſque ſuis poſteriſque eorum cooptaſſent.* In æs vero inciſas fuiſſe has tabulas hoſpitales ex alia Fulvii Urſini, quæ apud Gruterum extat, patet: *Placere conſcriptis legatos ex hoc ordine mitti ad T. Pomponium Baſſum, Clariſſimum Virum, qui ab eo impetrent, in clientelam ampliſſima domus ſua municipium noſtrum recipere dignetur, patronumque ſe cooptari. tabula hoſpitali inciſa hoc decreto in domo ſua poſita permittat, cenſuere.* Vide alias hujus generis tabulas & teſſeras quoque hoſpitalitias apud Tomaſinum cap. 2. de teſſeris hoſpitalitatis, ex quibus vides, quid ſit *hoſpitium facere cum aliquo.* Græv.

te Syracusani tui, quos crebro commemorare soles, diligunt: qui cum accusatore tuo satis justam causam conjungendæ necessitudinis putant, quod te accusaturus sit, & quod ad inquirendum in te venerit. postea decernitur, ac non varie, sed prope conjunctis sententiis, UT LAUDATIO; QUÆ C. VERRI DECRETA ESSET, TOLLERETUR.

146 [94] At vero cum jam non solum discessio facta esset, sed
etiam perscriptum atque in tabulas relatum, prætor appellatur.
At quis appellat? magistratus aliquis? nemo. senator?
ne id quidem. Syracusanorum aliquis? minime.
quis igitur prætorem appellat? qui [95] quæstor istius fuerat,
Cæcilius. O rem ridiculam! o desertum hominem! o
desperatum ac relictum a magistratu Siculo! ne senatus
P.CCXXXIV. consultum Siculi homines facere possent, ne suum jus suis
moribus, suis legibus obtinere possent; non amicus istius,
non hospes, non denique aliquis Siculus, sed quæstor prætorem
appellat. Quis hoc vidit? aut quis audivit? Prætor
æquus & sapiens dimitti jubet senatum. concurrit ad me
maxima multitudo. primum senatores clamare, eripi sibi
jus, eripi libertatem: populus senatum laudare, q gratias
agere: cives Romani a me nusquam discedere. quo quidem
die nihil ægrius factum est, multo labore meo, quam ut
manus ab illo appellatore abstinerentur. Cum ad prætorem
in jus adissemus, excogitat sane diligenter & caute, quid
147 decernat. nam ante quam verbum facerem, de sella surrexit
atque abiit. Itaque tum de foro, cum jam advesperasceret,
discessimus.

q mihi gratias. *Gul.*

LXVI. POSTRIDIE mane ab eo postulo, ut Syracusanis liceret senatus consultum, quod pridie fecissent, mihi reddere. Ille enim vero negat: & ait, indignum facinus esse, quod ego in senatu Græco verba fecissem: quod quidem apud Græcos Græce locutus essem, id ferri nullo modo posse. Respondi homini, ut potui, ut volui, ut debui,

tum

94. *At vero cum jam &c.)* Sic Veneti ἐγκυτιῳμαχτικῶς. Nos *Atque adeo cum jam &c.* Camerar.

95. *Quæstor istius fuerat Cæcilius.)* Non fit verisimile factum a Cæcilio, alioqui clare hoc ei objecisset Cicero. supra itaque, cum restet in Pal. sec. *Cesellius*, in Grut. *Ceselius*, quomodo & a manu secunda Pal. pr. cum prius habuisset *Celius*, inclino legere cum Cujaciano, *Cæsetius*, qui classi Verrinæ præfuit, & videtur fuisse Item quæstor; ex iis quæ occurrunt Oratione sequenti, cap. 24. sub finem, hæcque etiam fuit sententia Gulielmii. *Grut.*

96. *Ille*

tum multa, tum etiam hoc me memini dicere, facile eſſe
perſpicuum, quantum inter hunc & illum Numidicum,
verum & germanum Metellum, intereſſet. illum noluiſſe
ſua laudatione juvare L. Lucullum, ſororis virum, qui-
cum optime conveniſſet: hunc homini alieniſſimo a ci-
vitatibus laudationes per vim & metum comparare.

Quod ubi intellexi; multum apud illum recentes nun- 148
tios, multum tabulas non commendaticias, ſed tributarias
valuiſſe: admonitu ipſorum Syracuſanorum impetum in
eas tabulas facio, in quibus ſingula perſcripta erant. Ecce P. B.
autem nova turba atque rixa. ne tamen iſtum omnino
Syracuſis ſine amicis, ſine hoſpitibus, plane nudum eſſe
ac deſertum putetis: retinere cœpit tabulas Theomnaſtus
quidam, homo ridicule inſanus, quem Syracuſani Theo-
ractum vocant: qui illic ejuſmodi eſt, ut eum pueri ſecten-
tur: ut omnes, cum loqui cœperit, irrideant. Hujus ta-
men inſania, quæ ridicula eſt aliis, mihi tum moleſta ſane
fuit. nam cum ſpumas ageret in ore, arderent oculi, voce
maxima vim me ſibi afferre clamaret: copulati in jus per-
venimus.

Hic ego poſtulare cœpi, ut mihi tabulas obſignare ac 149
deportare liceret. [95] Ille contra negare, eſſe illud S. C. in
quo prætor appellatus eſſet, negare id mihi tradi oporte-
re. Ego legem recitare, omnium mihi tabularum & lit-
terarum fieri poteſtatem oportere. Contra, ille furioſus ur-
gere, nihil ad ſe noſtras leges pertinere. Prætor intelligens,
negare ſibi placere, quod ſenatus conſultum ratum eſſe non
deberet, id me Romam deportare. Quid multa? niſi ve-
hementius homini minatus eſſem: niſi legum ſanctionem
pœnam-

96. *Ille contra inſtare, &c.)* Lambinus heic aliquam multa interſeruit ex mſſ. ſuis, hoc eſt, ut ego interpretor, ex Cujaciano: quæ cum etiam legerit in eodem Gulielmius, heic ſubjicienda duxi. recepiſſe etiam in contextum, & uncis incluſa, diſcreviſſem a ceteris certo legitimis, niſi quod ea ratione turbaretur omnino lector. ſunt autem iſthæc: *Ille contra, dicere: negare eſſe illud S. C. in quo prætor appellatus eſſet, negare id mihi tradi oportere. Ego legem recitare omnium mihi tabularum & literarum fieri poteſtatem. Ille furioſus urgere, nihil.* ita Cujacii liber, niſi quod pro voce *prætor* ſervaret *pop. Rom.* Lambinus hæc produxit; ſed nonnihil a ſe interpolata; uti ſolent propolæ. *Grut.* Grævius, Cujaciani libri ſcripturam ſecutus, non dubitavit recipere verba illa, quæ codex iſte præter alios habet. Ego ejus exemplum ſecutus ſum. Gruterus, credo, eodem modo ſe geſſiſſet, ſi Gulielmius non Lambinus fuiſſet monitor. *Verburg.*

pœnamque recitassem: tabularum mihi potestas facta non esset. Ille autem insanus: qui pro isto contra me vehementissime declamasset, postquam non impetravit: credo, ut in gratiam mecum rediret, libellum mihi dat, in quo istius furta Syracusana perscripta erant: quæ ego antea jam ab illis cognoram & acceperam.

150 LXVII. LAUDENT te sane jam Mamertini, qui ex r tanta provincia soli sunt, qui te salvum velint. ita tamen laudent, ut Hejus, qui ejus princeps legationis est, adsit: ita laudent, ut ad ea, quæ rogati erunt, mihi parati sint respondere. Ac ne subito a me opprimantur, hæc sum rogaturus: *Navem* f *populo Romano debeantne?* fatebuntur. *prbuerintne, pratore C. Verre?* negabunt. *edificaverintne navem onerariam maximam publice, quam Verri dederunt?* negare non poterunt. *frumentumne ab his sumpserit Verres, quod populo Romano mitteret, sicuti superiores?* negabunt. *quid militum, aut nautarum per triennium dederint?* nullum datum dicent. Fuisse Messanam omnium istius furtorum ac prædarum receptricem, negare non poterunt. permulta multis navibus illinc exportata: hanc navem denique maximam a Mamertinis datam, onustam cum isto prætore profectam fatebuntur.

r tota Lamb.

f pop. Rom. non habēt quæd. edd.

P. CCXXXV.

151 Quamobrem tibi habe sane istam laudationem Mamertinam: Syracusanam quidem civitatem, ut abs te affecta est, ita in te esse animatam videmus: apud quos etiam Verrea illa flagitiosa sublata sunt. etenim minime conveniebat, ei deorum honores haberi, qui simulacra deorum sustulisset. Etiam mehercule illud in Syracusanis merito reprehenderetur, si, cum diem festum ludorum de fastis suis sustulissent celeberrimum & sanctissimum, quod eo ipso die Syracusæ a Marcello captæ esse dicuntur, iidem diem festum Verris nomine agerent; cum iste Syracusanis, quæ ille calamitosus dies reliquerit, ademisset. At videte hominis impudentiam atque arrogantiam, judices, qui non solum Verrea hæc turpia ac ridicula ex Heraclii pecunia constituerit: verum etiam Marcellea tolli imperarit, ut ei sacra facerent quotannis, cujus opera omnium annorum sacra deosque patrios amiserant: ejus autem familiæ dies festos tollerent, per quam ceteros quoque festos dies recuperarant.

ACCU-

ACCUSATIONIS IN C. VERREM, LIBER QUINTUS, DE SUPPLICIIS. ORATIO DECIMA.

P. B.

Argumentum.

HÆc oratio tripartita est. Nam primo loco de bello fugitivorum tractat, ex Spartaci reliquiis conflato; tum de maritimo adversus prædones & piratas, quorum latrociniis mare tum infestum habebat Sicilia; postremo de civium Rom. suppliciis. Ac primos quidem duos locos de bello suscepisse se dicit, e re nata, adversus defensionem Hortensii, qui omnia Verris crimina virtute ac laude rei militaris tegere atque obscurare volebat. At de suppliciis, dicit se non cujusquam rogatu, sed sua voluntate, reique indignitate adductum, ad accusandum descendisse. Continet autem hic postremus locus minorem orationis partem, ex quo mirum alicui videri possit, quod cum ex majore parte res nominanda sint, tamen hunc postremum librum De suppliciis *veteres nominarint: cum* de bello maritimo *ex majore parte inscribendus esse videatur, nisi forte hac causa est, quod maritimi belli tractatio non accusandi causa instituta est: sed querela de suppliciis ad crimen repetundarum quodammodo pertinet, propterea quod imperii crudeliter & contra leges administrati accusationem continet.* Hotomannus.

I.

EMINI video dubium esse, judices, quin apertissime C. Verres in Sicilia, sacra profanaque omnia & privatim & publice spoliarit, versatusque sit sine ulla non modo religione, verum etiam dissimulatione in omni genere furandi atque prædandi. sed quædam mihi magnifica & præclara ejus defensio ostenditur: cui quemadmo- 1

admodum resistam, multo mihi ante, judices, providendum. Ita enim causa constituitur, provinciam Siciliam virtute ejus, & vigilantia singulari, dubiis formidolosisque temporibus, a fugitivis, [1] atque a belli periculis tutam esse servatam.

2 Quid agam, judices? quo accusationis meæ rationem conferam? quo me vertam? ad omnes enim meos impetus, quasi murus quidam, boni nomen imperatoris opponitur. Novi locum: video, ubi se jactaturus sit Hortensius. belli pericula, tempora reipublicæ, imperatorum pænuriam commemorabit: tum deprecabitur a vobis, tum etiam pro suo jure contendet, ne patiamini, talem imperatorem populo Romano Siculorum testimoniis eripi: neve obteri laudem imperatoriam criminibus avaritiæ velitis.

3 Non possum dissimulare, judices: timeo, ne C. Verres propter hanc virtutem eximiam in re militari, omnia, quæ fecit, impune fecerit. venit enim mihi in mentem, in judicio M'. Aquilii quantum auctoritatis, quantum momenti a oratio M. Antonii habuisse existimata sit: qui, ut erat in dicendo non solum sapiens, sed etiam fortis, causa prope perorata, ipse arripuit M'. Aquilium, constituitque in conspectu omnium, tunicamque ejus a pectore abscidit, ut cicatrices populus Romanus judicesque adspicerent, adverso corpore exceptas. simul & de illo vulnere, quod ille in capite ab hostium duce acceperat, multa dixit: eoque adduxit eos, qui erant judicaturi, vehementer ut vererentur, ne, quem virum fortuna ex hostium telis eripuisset, cum sibi ipse non pepercisset, hic non ad populi Romani laudem, sed ad judicum crudelitatem videretur

4 esse servatus. b Hæc eadem nunc ab illis defensionis ratio viaque tentatur: idem quæritur. Sit fur, sit sacrilegus, sit flagitiorum omnium vitiorumque princeps: at est bonus imperator, & felix, & ad dubia reipublicæ tempora reservandus.

a *alii* ratio. P.CCXXXVI.

b *alii* de*lens* Hæc.

II. [2]. NON AGAM summo jure tecum: non dicam id, quod

1. *Atque a belli periculis tutam esse servatam.)* Magis placet si *totam*, pro *tutam* legatur, quomodo Faernus conjectura ductus, legi debere existimabat. *Ursin.*

2. *Non agam summo jure tecum: non dicam, id quod debeam forsitan obtinere.)* Apud Quintilianum lib. IX. cap. 11. hunc locum ita scriptum reperio, *Non agam tecum jure summo: non dicam, quod forsitan obtinerem*. Nihil muto tamen cum satis constet multa illum non

quod debeam forsitan obtinere : cum judicium certa lege
sit [c] constitutum , non quid in re militari fortiter fece- c constitutum *delet*
ris , sed , quemadmodum manus ab alienis pecuniis abstinue- *Lamb.*
ris, abs te doceri oportere : non, inquam , sic agam , sed
ita quæram, quemadmodum te velle intelligo, quæ tua ope-
ra, & quanta fuerit in bello. Quid dices? [3] an bello fugi- 5
tivorum Siciliam virtute tua liberatam ? magna laus , [d] ho- d *vett.edd.*
nesta oratio : sed tamen quo bello ? nos enim post id bel- & hon.
lum, quod M'. Aquillius confecit, sic accepimus, nullum
in Sicilia fugitivorum bellum fuisse. At in Italia fuit , fa-
teor , & magnum quidem , ac vehemens . num igitur ex
eo bello partem aliquam laudis appetere conaris ? num tibi
illius victoriæ gloriam cum M. Crasso, [4] aut Cn. Pompe-
jo communicandam putas? non arbitror hoc etiam deesse tuæ
impudentiæ, ut quidquam ejusmodi dicere audeas. Obstiti-
sti videlicet, ne ex Italia transire in Siciliam fugitivorum
copiæ possent. ubi ? quando ? qua ex parte ? cum aut na-
vibus , aut ratibus conarentur accedere ? nos enim nihil P. B.
umquam prorsus audivimus : & illud audivimus, M.Crassi,
fortissimi viri, virtute consilioque factum, ne ratibus con-
junctis, freto fugitivi ad Messanam transire possent : a quo
illi conatu non tantopere prohibendi fuissent, si ulla in Si-
cilia præsidia ad illorum adventum opposita putarentur .
At tum in Italia bellum tam prope a Sicilia, tamen in Si- 6
ci-

non accurate de libro sumpsisse : sed ex memoria , quantum ad propositum satis esse putabat, prompsisse. *Hotom.*

3. *An bello fugitivorum.*) In Triocalino primum excitatum est: ubi fugitivi duce Euno , fractis ergastulis ad LX. millia conjuraverunt : Prætorum castra superata , Manilii , Pisonis , Lentuli, Hypsæi , M. Perpenna vicit , & obsessos Ennæ fame consumpsit. Hic ovans urbem ingressus . Post paullo, idem incendium excitavit Athenio Cilix pastor : qui interfecto domino ergastula aperuit Prætoriana castra Servilii & Luculli succubuere . M'. Aquilius exemplo Perpennæ , & ferro & fame maceratos cepisset , nisi metus supplicii fuisset . Itaque magna ex parte mortem sibi conscivere, dux aufugit: hæc fere ad summam Florus lib. historiar. III. Athenæus lib. δειπνοσοφ. β. Servorum in bellis quæ in Sicilia excitarant, scribit interfecta amplius decies centena millia . *Idem.*

4. *Aut Cn. Pompejo.*) Cum fugitivis Pompejus non pugnavit; sed , cum ex Hispania , superato Sertorio, rediret, magnum fugitivis terrorem ejus adventus injecit. unde illa in oratione pro lege Manilia : *Testis est iterum , & sæpius Italia: quæ cum servili bello tetro periculosoque premeretur, ab hoc auxilium absente expetivit: quod bellum exspectatione Pompeji attenuatum atque imminutum est , adventum sublatum ac sepultum.* P. Manut.

5. Vetus

cilia non fuit. Quid mirum? ne cum in Sicilia quidem fuit, eodem intervallo pars ejus belli in Italiam ulla pervasit.

III. ETENIM propinquitas ad utram partem hoc loco profertur? utrum aditum facilem hostibus, an contagionem imitandi ejus belli periculosam fuisse? Aditus omnis hominibus sine ulla facultate navium non modo disjunctus, sed etiam clausus fuit: ut illis, quibus Siciliam propinquam fuisse dicis, facilius fuerit ad oceanum pervenire, quam ad Peloridem accedere.

7 Contagio autem ista servilis belli, cur abs te potius, quam ab iis omnibus, qui ceteras provincias obtinuerunt, prædicatur? an quod in Sicilia jam ante bella fugitivorum fuerunt? At ea ipsa caussa est, cur ipsa provincia minimo in periculo sit, & fuerit. Nam posteaquam illinc M'. Aquillius decessit, omnium instituta atque ædicta prætorum fuerunt ejusmodi, ut ne quis cum telo servus esset. 5 Vetus est quod dicam, & propter severitatem exempli nemini fortasse vestrum inauditum: L. Domitium prætorem in Sicilia, cum aper ingens ad eum allatus esset, admiratum requisisse, quis eum percussisset. cum audisset, pastorem cujusdam fuisse, eum ad se vocari e jussisse: illum cupide ad prætorem, quasi ad laudem atque præmium accurrisse: quæsisse Domitium, qui tantam bestiam percussisset: illum respondisse, venabulo. statim deinde jussu prætoris in crucem esse sublatum. Durum hoc fortasse videatur: neque ego ullam in partem disputo. tantum intelligo, maluisse Domitium crudelem in animadvertendo, quam in prætermittendo dissolutum videri.

e jussit *Victor. & alii.*

Pag. CCXXXVII.

8 IV. ERGO HIS institutis provinciæ, jam tum, cum bello fugitivorum tota Italia arderet, homo non accerrimus, nec fortissimus C. Norbanus, in summo otio fuit. perfacile enim sese Sicilia tuebatur, nequod in ipsa bellum posset existere. etenim cum nihil tam conjunctum sit, quam negotiatores nostri cum Siculis, usu, re, ratione, concordia: & cum ipsi Siculi res suas ita constitutas habeant, ut his pacem expediat esse: imperium autem populi Romani sic diligant, ut id imminui aut commutari minime velint: cumque hæc ab servorum bello pericula, & præto-rum

5. *Vetus est quod dicam, & propter severitatem &c.*) Mihi videtur in manuscripto rectius esse, *Verum est quod dicam, sed propter severitatem &c.* Ursinus.

6. In

rum institutis, & dominorum disciplina provisa sint: nullum est malum domesticum, quod ex ipsa provincia nasci possit.

Quid igitur? nulline motus in Sicilia servorum Verre prætore? nullæne consensiones factæ esse dicuntur? nihil 9 sane, quod ad senatum populumque Romanum pervenerit: nihil, quod iste Romam publice conscripserit: & tamen cœptum esse in Sicilia moveri aliquot locis servitium suspicor. id adeo non tam ex re, quam ex istius factis decretisque cognosco. Ac videte, quam non inimico animo sim acturus. ego ipse hæc, quæ ille quærit, quæ adhuc nunquam audistis, commemorabo & proferam. [6] In Trio- 10 calino, quem locum fugitivi jam ante tenuerunt, Leonidæ cujusquam Siculi familia in suspicionem vocata est conjurationis. res delata ad istum. statim (ut par fuit) jussu ejus homines, [7] qui nominati erant, comprehensi sunt adductique Lilybæum. domino denuntiatum est, [f] ut adesset: causa dicta damnati sunt.

V. QUID DEINDE? quid censetis? furtum fortasse, aut prædam exspectatis aliquam. Nolite usquequaque [g] eadem quærere. In metu belli, furandi qui locus potest esse? etiam siqua fuit in hac re occasio, prætermissa est. Tum potuit a Leonida nummorum aliquid auferre, cum denuntiavit, ut adesset. fuit nundinatio aliqua, & isti non nova, ne causam diceret. etiam alter locus, ut absolverentur. damnatis quidem servis, quæ prædandi potest esse ratio? produci ad supplicium necesse est. testes enim sunt: qui in con-

f ut adesset *non est in MS. nec in ed. Grev.* P. B.

g *alii* idem *aut* quidem.

6. *In Triocalino.*) Hanc enunciationem, ut veritati tum originis, tum scripturæ Ciceronis congruentiorem, elegi, quum Lambinus edat *Tricalino*, & sic citet quoque Cluverius lib. II. Siciliæ cap. 12. ut videtur, ex prioribus editis & quidem Victorianis: Gruterus autem *Triochalino*, nescio cur immixta illa adspirante, quomodo tamen & ad oram Lambinus & editio Vvechelina; unde colligo literam *o* fuisse in MSS. *Gronov.* Certum est urbem mediterraneam in monte sitam, dictam fuisse Τριόκαλα, a tribus pulchris, sed pro hoc dixerunt vulgo Τρίκαλα, ut patet non saltem ex Stephano, sed & ex nummis antiquis, & incolæ Τριοκαλῖνοι Reg. cod. & Franc. *Triochalino*. Sed aspiratio perperam inseritur. P. Francii liber *Tricola*, hodie dicitur *Troccoli*. vid. Cluver. Sic. antiq. 11. 12. & Holsteinium ad Stephanum in Τρίκαλα. Grævius.

7. *Qui nominati erant.*) Sic dicebantur qui rei criminum postulati erant. Tranquill. Caligula: *Quæstorem suum in conjuratione nominatum flagellavit*. Plinius in ep. *Inductus est nominatus. Egit ipse pro se.* Sic apud Jurisconsultos, ut in Comment. de verbis juris exposui. *Hotom.*

8. *Ne-*

consilio fuerunt: testes, publicæ tabulæ: testis, splendidissima civitas Lilybætana: testis, honestissimus maximusque conventus civium Romanorum. nihil potest: producendi sunt. itaque producuntur & ad palum alligantur.

11 Etiam nunc mihi exspectare videmini, judices, quid deinde factum sit: quod iste nihil umquam fecit sine aliquo quæstu atque præda. Quid in ejusmodi re fieri potuit? quod commodum est? exspectate facinus, quam vultis improbum: vincam tamen exspectationem omnium. [8] nomine sceleris conjurationisque damnati, ad supplicium traditi, ad palum alligati, repente, multis millibus hominum inspectantibus, soluti sunt, & Leonidæ illi domino redditi. Quid hoc loco potes dicere, homo amentissime? nisi id, quod ego non quæro: quod denique in re tam nefaria, tametsi dubitari non potest, tamen, ne si dubitetur quidem, quæri oporteat: quid, aut quantum, aut quomodo acceperis. remitto tibi hoc totum, atque ista te cura libero. neque enim metuo, ne hoc cuiquam persuadeatur, ut, ad quod facinus nemo, præter te, ulla pecunia adduci potuerit, id tu gratis suscipere conatus sis. verum de ista furandi prædandique ratione nihil dico: de hac imperatoria jam tua laude disputo.

12 VI. QUID AIS, bone custos defensorque provinciæ? tu, quos servos arma capere ac bellum facere in Sicilia Pag. ccxxxviii. voluisse cognoras, & de consilii sententia judicaras: hos ad supplicium jam more majorum traditos, & ad palum alligatos, ex media morte eripere ac liberare ausus es? ut, quam damnatis servis crucem fixeras, hanc indemnatis civibus Romanis reservares? Perditæ civitates, desperatis omnibus rebus, hos solent exitus exitiales habere, ut damnati in integrum restituantur, vincti solvantur, exules reducantur, res judicatæ rescindantur. quæ cum accidunt, nemo est, quin intelligat ruere illam rempublicam. hæc ubi h veniunt, nemo est, qui ullam spem salutis reliquam esse arbitretur.

h eveniunt *R. Steph. P. Manut. & Grav.*

13 Atque hæc sicubi facta sunt, facta sunt, ut homines populares, aut nobiles supplicio, aut exsilio levarentur; at non ab his ipsis, qui judicassent; at non statim; at non eorum facinorum damnati, quæ ad vitam, & omnium for-

8. *Nomine sceleris conjurationisque damnati.*) Lambinus ex Cujaciano forsan, *homines sceleris*; quod etiam placuit Gulielmio: sed vulgatum longe melius est: ut ostendi in Suspicionibus. *Grut.*

9. Fe-

fortunas pertinerent. Hoc vero novum & ejuſmodi eſt, ut
magis propter reum, quam propter rem ipſam credibile
videatur; ut homines ſervos; ut ipſe, qui judicarat; ut
ſtatim e medio ſupplicio dimiſerit; ut ejus facinoris damnatos ſervos, quod ad omnium liberorum caput & ſanguinem pertineret.

O præclarum imperatorem, nec jam cum M'. Aquillio, 14
fortiſſimo viro, ſed vero cum Paullis, Scipionibus, Ma-
riis conferendum! Tantumne vidiſſe in metu periculo-
que provinciæ? cum ſervitiorum animos in Sicilia ſuſpen-
ſos propter bellum Italiæ fugitivorum videret: ne quis ſe
commovere auderet, quantum terroris injecit? Compre-
hendi juſſit. quis non pertimeſcat? cauſam dicere domi-
nos. quid ſervis tam formidoloſum? [9] FECISSE VIDE-
RI pronuntiavit. exortam videtur flammam paucorum do-
lore ac morte reſtinxiſſe. Quid deinde ſequitur? verbera,
atque ignes, & illa extrema ad ſupplicium damnatorum, P. B.
metum ceterorum, cruciatus, & crux. hiſce omnibus ſup-
pliciis ſunt liberati. Quis dubitet, quin ſervorum animos
ſumma formidine oppreſſerit, cum viderent ea facilitate
prætorem, [10] ut ab eo, ſceleris conjurationiſque damna-
torum, vita, vel ipſo carnifice internuntio, redimeretur?
Quid? hoc in Appollonienſi Ariſtodamo? quid? [11] in Leon- 15
te Megarenſi non idem feciſti?

VII. QUID? ISTE motus ſervorum bellique ſubita
ſuſpi-

9. *Feciſſe videri.*) Condemnationis verba: ut modeſte ſuam ſententiam judices oſtenderent. In Lucullo: *Quæ jurati judices cognoviſſent, ut ea non eſſe facta, ſed ut, videri, pronunciarent.* In ep. ad Attic. lib. IV. *Druſus, Scaurus, non feciſſe videntur.* Simile illud lib. II. *Sthenium litteras publicas corrupiſſe videri.* Ibidem: *Omnium ſententia pronuntiatum eſſe, non videri Sthenium impediri edicto, quo minus ei liceret Romæ eſſe.* Et pro Cæcina, & in Piſonem. P. *Manutius.*

10. *Ut ab eo ſervorum ſceleris &c.*) Emphaſin habet dictio *ſervorum*, quæ in nuper vulgatis interpoſita; ſed tamen non agnoſcitur a Palatinis, aut olim editis: idemque de ſuis prædicavit Hotomannus. *Grut.*

11. *In Leone Megarenſi.*) Puto melius eſſe in antiquo *Leonida Imacharenſi.* Urſin. Habent dicti libri omnes, præter Cujacianum, in quo *Leonida Acarenſi*; quod Lambinus admiſit, tanquam inventum in libris ſuis; cum arbitrer intelligere ipſum tamen unicum illum Cujacianum. nam eo uſum patet ex nota numer. 33. *Grut.* Progreditur Phil. Cluverius, ac teſtatur alia exemplaria in hoc loco habere *Leonida Imacharenſi*, quod videtur præferre lib. 11. Siciliæ pag. 329. *Gronov.*

ſuſpicio, utrum tibi tandem diligentiam cuſtodiendæ provinciæ, an novam rationem improbiſſimi quæſtus attulit? Halicyenſis Eumenidæ nobilis hominis & honeſti, magnæ pecuniæ villicus, cum impulſu tuo inſimulatus eſſet, H-S LX a domino accepiſti: quod nuper ipſe juratus docuit, quemadmodum geſtum eſſet. Ab equite Romano C. Matrinio abſente, cum is eſſet Romæ, quod ejus villicos paſtoreſque tibi in ſuſpicionem veniſſe dixeras, H-S centum abſtuliſti. dixit hoc L. Flavius, qui tibi eam pecuniam numeravit, procurator C. Matrinii; dixit ipſe C. Matrinius; dicet vir clariſſimus Cn. Lentulus cenſor, qui Matrinii honoris cauſa, recenti negotio ad te litteras miſit, mittendasque curavit.

16 Quid? de 12 Apollonio, Diocli filio Panormitano, cui Gemino cognomen eſt, præteriri poteſt? ecquid hoc tota Sicilia clarius? ecquid indignius? ecquid i manifeſtius proferri poteſt? quem is, uti Panormum venit, ad ſe vocari, & de tribunali citari juſſit, concurſu magno, frequentiaque conventus. Homines ſtatim loqui: mirari, quod Apollonius, homo pecunioſus tamdiu ab iſto maneret integer: excogitavit: neſcio quid attulit. profecto homo dives repente a Verre non ſine cauſa citatur. exſpectatio

P.CCXXXIX. ſumma omnium, quidnam id eſſet; cum examinatus ſubito ipſe accurrit cum adoleſcente filio. nam pater, grandis natu, jam diu lecto tenebatur.

17 Nominat iſte ſervum, 13 quem magiſtrum pecoris eſſe diceret. eum dicit conjuraſſe, & alias familias concitaſſe. is omnino ſervus in familia non erat. eum ſtatim exhibere jubet. Apollonius affirmare, ſervum ſe omnino illo nomine habere neminem. Iſte hominem k abripi a tribunali, & in carcerem conjici jubet. clamare ille, cum raperetur, nihil

i confeſtius *MS.*

k arripi *quad. edd.*

12. *Apollonio Diocli filio.*) Antique pro *Dioclis*; neque aliter mſſ. noſtri, niſi quod Pal. ſec. *Dioclii.* meminit hujus loci Rivius in Caſtigationibus ad Tullium. *Grut.*

13. *Quem magiſtrum pecoris eſſe dicebat.*) Petrus Nannius, cujus in ſuperiores aliquot orationes adnotationes ſunt editæ, adſcripſerat huic orationi, quam habebat ex editione Saſſeniana anni 1550. obſervationes itidem aliquot ſuas. Eæ mecum ſunt communicatæ a viro quodam nobili. inde quaſdam huc tranſtuli. Ad hunc igitur locum adſcripſit Nannius: *Varro, Dictator, magiſter populi, magiſter equitum, magiſter equeſtris ordinis, ceteri minores magiſtratus. magiſter publicanorum, qui præfectus eſt ceteris publicanis, magiſter pecoris, qui præeſt ceteris paſtoribus. Alioqui non niſi ipſe paſtor. Virg. Idem amor exitio eſt pecori pecoriſque magiſtro.* Verburg.

14. *Qui*

nihil se miserum fecisse, nihil commisisse: pecuniam sibi esse in nominibus: numeratam in præsentia non habere. Hæc cum maxime summa hominum frequentia testificaretur, ut quivis intelligere posset, eum, quod pecuniam non dedisset, idcirco illa tam acerba injuria affici: cum maxime, ut dico, hoc de pecunia clamaret, in vincla conjectus est.

VIII. VIDETE constantiam prætoris, & ejus præto- 18
ris, [14] qui nunc reus non ita defendatur, ut mediocris prætor: sed ita laudetur, ut optimus imperator. Cum servorum bellum metueretur, quo supplicio dominos indemnatos afficiebat, hoc servos damnatos liberabat. Apollonium, locupletissimum hominem, qui, si fugitivi bellum in Sicilia facerent, amplissimas fortunas amitteret, belli fugitivorum nomine, indicta causa, in vincla conjecit; servos, quos ipse [l] cum consilio, belli faciendi causa consensisse judicavit, eos sine consilii sententia, sua sponte, omni supplicio liberavit. l de MS.

19
Quid si ab Apollonio aliquid commissum est, quamobrem jure in eum animadverteretur: [m] tamenne hanc rem sic agemus, ut crimini, aut invidiæ reo putemus esse oportere, siquo de homine severius [n] judicavit? Non agam tam acerbe: non utar ista accusatoria consuetudine, siquid est factum clementer, ut dissolute factum criminer: siquid vindicatum severe est, ut ex eo crudelitatis invidiam colligam. non agam ista ratione: tua sequar judicia: tuam defendam auctoritatem, quoad tu voles. simul ac tute cœperis tua [15] judicia rescindere, mihi succensere desinito. meo enim jure contendam, eum, qui suo judicio condemnatus sit, juratorum judicum sententiis damnari oportere. m tamen non MS. n judicaverit MS. P. B.

20
Non defendam Apollonii causam, amici atque hospitis mei, ne tuum judicium videar rescindere: nihil de hominis frugalitate, virtute, diligentia dicam: prætermittam illud etiam, de quo antea dixi, fortunas ejus ita constitutas fuisse, familia, pecore, villis, pecuniis creditis, ut nemini minus expediret, ullum in Sicilia tumultum, aut bel-

14. *Qui nunc reus*.) Hæc est exemplaris Veneti scriptura. alii *in reis*, alii *in rebus*. Camerar.

15. *Judicia rescindere*.) Mox docebit hunc ipsum anno & sex mensibus post, accepta pecunia carcere dimissum & absolutum. *Hotom.*

bellum commoveri : non dicam ne illud quidem, si maxime in culpa fuerit Apollonius, tamen in hominem honestissimum, civitatis honestissimæ, tam graviter animadverti, causa indicta, non oportuisse.

21 Nullam invidiam in te, ne ex illis quidem rebus concitabo, cum esset talis vir in carcere, in tenebris, in squalore, in sordibus, tyrannicis interdictis tuis, patri exacta ætate, & adolescenti filio, adeundi ad illum miserum potestatem numquam esse factam. etiam illud prætereo, quotiescunque Panormum veneris illo anno, & sex mensibus (nam

o *alii* diu. o tamdiu fuit in carcere Apollonius) toties ad te senatum Panormitanum adisse supplicem cum magistratibus sacerdotibusque publicis, orantem atque obsecrantem, ut aliquando ille miser atque innocens calamitate illa liberaretur. p re-

p relinquo *MS.* linquam hæc omnia, quæ si velim persequi, facile ostendam, tua crudelitate in alios, omnes tibi aditus misericordiæ judicium jampridem esse præclusos.

IX. Omnia igitur ista concedam & remittam. prævi-

22 deo enim, quid sit defensurus Hortensius. fatebitur, apud

P.CCXL. istum neque senectutem patris, neque adolescentiam filii, neque lachrymas utriusque plus valuisse, quam utilitatem salutemque provinciæ; dicet, rempublicam administrari sine metu ac severitate non posse; quæret, quamobrem fasces prætoribus præferantur, cur secures datæ, cur carcer ædificatus, cur tot supplicia sint in improbos more majorum constituta? quæ cum omnia graviter severeque dixerit: quæram, cur hunc eundem Apollonium Verres idem, repente, nulla nova re allata, nulla defensione, sine causa de carcere emitti jusserit? tantumque in hoc crimine suspicionis esse affirmabo, ut jam ipsis judicibus sine mea argumentatione conjecturam facere permittam, quod hoc genus prædandi, quam improbum, quam indignum, quamque ad magnitudinem quæstus immensum infinitumque esse videatur.

23 Nam quæ iste in Apollonio fecit, ea primum breviter cognoscite, quot & quanta sint: deinde hæc expendite atque æstimate pecunia. reperietis, idcirco hæc in uno homine pecunioso tot constituta, ut ceteris formidines similium incommodorum atque exempla periculorum proponerentur. Primum insimulatio est repentina, capitalis, atque invidiosi criminis. Statuite, quanti hoc putetis, &

q multo *alii.* quam q multos redemisse. Deinde crimen sine accusatore, sententia sine consilio, damnatio sine defensione. Æstimate

te harum rerum omnium pretia : & cogitate, in his iniquitatibus unum hæsisse Apollonium : ceteros profecto multos ex his incommodis pecunia se liberasse. Postremo tenebræ, vincula, carcer, [16] inclusum supplicium, atque a conspectu parentum, ac liberum, denique a libero spiritu, & communi luce seclusum.

Hæc vero, quæ vel vita redimi recte possunt, æstimare pecunia non queo. hæc omnia sero redemit Apollonius, jam mærore ac miseriis perditus : sed tamen ceteros docuit, ante istius avaritiæ ac sceleri occurrere. Nisi vero existimatis, hominem pecuniosissimum sine aliqua causa quæstus [17] injectum ad tam incredibile crimen, aut sine eadem causa repente e carcere emissum; aut hoc prædandi genus ab isto in illo uno adhibitum ac tentatum, & non per illum omnibus pecuniosis Siculis metum propositum & injectum. 24 P. B.

X. CUPIO mihi, judices, ab illo subjici, quoniam de militari ejus gloria dico, siquid forte prætereo. Nam mihi videor de omnibus jam rebus ejus gestis dixisse, quæ quidem ad belli fugitivorum pertinerent suspicionem : certe nihil sciens prætermisi. Habetis hominis consilia, diligentiam, vigilantiam, custodiam defensionemque provinciæ. Summa illuc pertinet, ut sciatis, quoniam plura genera sunt imperatorum, ex quo genere iste sit. Ne diutius in tanta penuria virorum fortium talem imperatorem ignorare possitis : non ad Q. Maximi sapientiam, neque ad illius superioris Africani in re gerunda celeritatem, neque ad hujus, qui postea fuit, singulare consilium, neque ad Paulli rationem ac disciplinam, neque ad C. Marii vim atque virtutem, [18] sed ad aliud genus imperatorum r sane di- 25

r Lamb. esse retinendum saneque.

16. *Inclusum supplicium.*) Vellem quis mihi indicaret quidnam isthæc verba heic sibi velint. *Grut.* Puto hæc verba delenda esse, quod ex sequentibus patet, *a libero spiritu seclusum*. Hoc esse *inclusum supplicium* aliquis in margine notavit, inepte, quod postea tamen irrepsit in ipsum contextum Tullii. *Grav.*

17. *Injectum ad tam incredibile &c.*) Cujacii codex *ejectum*. unde facile fiat *electum*. Gulielmius conjiciebat *selectum*. Grut.

18. *Sed ad aliud genus imperatorum.*) Hunc etiam conclamatum locum ope vetustissimi Regii restitui. In illo est; *sed aliud genus imperatoris sane diligenter retinendum &c.* Omnia nunc sunt liquida. Ne diutius talem Imperatorem ullus ignorare possit, qui quidem non potest comparari cum Q. Maximo, quoad sapientiam ejus, nec cum Scipione majore, quoad celeritatem &c. Sed aliud plane genus imperatoris cognoscite, quod modis omnibus est con-

diligenter retinendum & conservandum, quæso, cognoscite.

26 Itinerum primum laborem, qui vel maximus est in re militari, judices, & in Sicilia maxime necessarius, accipite, quam facilem sibi iste & jucundum ratione consilioque reddiderit. Primum temporibus hibernis, ad magnitudinem frigorum, [19] & ad tempestatum vim ac fluminum præclarum sibi hoc remedium comparat. urbem Syracusas elegerat: cujus hic situs atque hæc natura esse loci cælique dicitur, ut nullus umquam dies tam magna turbulentaque tempestate fuerit, quin aliquo tempore f ejus diei solem homines viderent. hic ita vivebat iste bonus imperator hibernis mensibus, ut eum non facile, non modo extra tectum, sed ne extra lectum quidem quisquam videret. ita diei brevitas, conviviis; noctis longitudo, stupris

f solem ejus diei *alii.*

P.CCXLI.

27 & flagitiis conterebatur. Cum autem ver esse cœperat, cujus initium iste non a Favonio, [20] neque ab aliquo astro notabat; sed, cum rosam viderat, tunc incipere ver arbitrabatur: dabat se labori atque itineribus; in quibus usque eo se præbebat patientem atque impigrum, ut eum nemo unquam in equo sedentem videret.

XI. NAM, UT mos fuit Bithyniæ regibus, lectica octophoro ferebatur; [21] in qua pulvinus erat t perlucidus, Melitensi rosa farctus: ipse autem coronam habebat unam in capi-

t perluc. Melitensis, rosa *Lamb. & alii.*

servandum, ne pereat. Hæc εἰρωνικῶς *Imperatoris* est etiam in Franc. *Ad* inservirè comparationibus nemo nisi hospes in litteris ignorat. Pro Dejotaro VIII. *Veteres, credo, Cæsar* (sc. equites) *nihil ad tuum equitatum.* II. de orat. c. 12. *Quem cognovimus virum bonum, & non illiteratum, sed nihil ad Persium.* Plaut. *Ad sapientiam hujus ille nimius nugator fuit.* Græv.

19. *Et ad tempestatum vim ac fluminum.*) Hæc est scriptura editionum veterum, & Pall. ac Cujac. posteriores substituerunt *atque imbrium;* quasi non *flumina* invenirentur in Jure civili pro *imbribus.* Gruter.

20. *Neque ab aliquo astro notabat.*) In vetere libro post hæc verba additum est, *Nec enim egrediebatur tecto, ut vel ventos sentire, vel cernere sidera posset.* sed puto glossema alicujus esse. *Ursinus.*

21. *In qua pulvinus erat pellucidus, Melitensi rosa fartus.*) Henrici Memmii clarissimi viri conjecturæ de *Melitensis*, ut Lambinus refert, voce ad *pulvinum* propter Melitense linum quod celebre tunc erat, referenda, non ad *rosam*, adversatur Cornelii Frontonis auctoritas, qui *Melitensi rosa*, perspicue legit: (licet in uno manuscripto sit *Milesia*, pro *Melitensi*) ut credendum omnino sit, Melitensem quoque rosam in deliciis tunc fuisse, ut Pæstana fuit. *Idem.*

22. *Reti-*

capite; alteram in collo, [22] reticulumque ad nares sibi
v admovebat, tenuissimo lino, minutis maculis, plenum v apponebat *alii.*
rosæ. Sic confecto itinere, cum ad aliquod oppidum venerat, eadem lectica usque in cubiculum deferebatur. eo veniebant Siculorum magistratus, veniebant equites Romani; id quod ex multis juratis audistis. controversiæ secreto deferebantur: paullo post palam decreta auferebantur. deinde, ubi paullisper in cubiculo, pretio, non æquitate jura descripserat; Veneri jam & Libero reliquum tempus deberi arbitrabatur.

Quo loco mihi non prætermittenda videtur præclari imperatoris egregia ac singularis diligentia. Nam scitote esse 28
oppidum in Sicilia nullum ex iis oppidis, in quibus consistere prætores, & conventum agere solent, quo in oppido non isti [23] ex aliqua familia, non ignobili, x delecta ad x dilecta *MS.*
libidinem mulier esset. Itaque nonnullæ ex eo numero in convivium adhibebantur palam. si quæ castiores erant, ad tempus veniebant: lucem conventumque vitabant. erant P. B.
autem convivia non illo silentio prætorum atque imperatorum, neque eo pudore, qui in magistratuum conviviis versari solet, sed cum maximo [24] clamore atque convicio. nonnumquam etiam res ad manus, atque ad pugnam veniebat. Iste enim prætor severus ac diligens, qui populi Romani legibus namquam paruisset; illis diligenter legibus, quæ in poculis ponebantur, obtemperabat. Itaque erant exitus ejusmodi, ut alius inter manus e convivio, tamquam e prœlio, auferretur: alius, tamquam occisus, relin-

22. *Reticulumque ad nares sibi apponebat.)* Apud Nonium Marcellum, in dictione *minutum*, *ad nares admovebat*. Nihil muto. sed tamen hoc modo locutum potius Ciceronem reperio. ut Tusc. III. *Fasciculum ad nares admovebis? incendes odores?* Etiam aliud argumentum. Iterum idem Nonius in dictione *reticulus*, *M.* inquit, *Tullius in Verrinis, reticulumque sibi ad nares admovebat.* Et rursus in dictione *macula*. postremo etiam in dictione *tenuis*. Hotom.

23. *Ex aliqua familia non ignobili.)* Membranx Cujacii, *ignorabili:* quod Ciceronianis non placet; mihi, qui multa illorum Ciceroni improbari scio, non displicet. Glossæ vett. *Ignorabilis*, ἀγνωςότερος. Gulielmius. *Grut.*

24. *Clamore atque convicio.)* Hic quoque locus argumento esse poterit, *convicium* a multis vocibus dictum esse: quod Ulpiano Jurisconsulto videbatur: & ex oratione pro Sextio, quodam insigni loco intelligitur. *Hotom.* Sic millies *convicium* apud veteres. Phædrus I, 2. *Clamorem ranæ sustulere ad sidera. Convicio permotus quærit Jupiter.* Ovid. de ranis: *ranca convicia lingua*. Græv.

 25. *Et*

relinqueretur: plerique fusi sine mente, ac sine ullo sensu jacerent, quivis ut, cum adspexisset, non se prætoris convivium, sed ut Cannensem pugnam nequitiæ videre arbitraretur.

29 XII. CUM VERO æstas summa esse jam cœperat, quod tempus omnes Siciliæ semper prætores in itineribus consumere consueverunt, propterea quod tum putant obeundam esse maxime provinciam, cum in areis frumenta sunt, quod & familiæ congregantur, & magnitudo servitii perspicitur, [25] & labor operis maxime ostenditur, & frumenti copia commonet, tempus anni non impedit: tum, inquam, cum concursant ceteri prætores, iste novo quodam ex genere imperator, [26] pulcherrimo Syracusarum luco stativa sibi castra faciebat.

30 Nam in ipso aditu atque ore portus, ubi primum ex alto sinus ad urbem ab litore inflectitur, tabernacula carbaseis intenta velis collocabat. huc ex illa domo prætoria, quæ regis Hieronis fuit, sic emigrabat, ut per eos dies nemo istum extra illum lucum videre posset. in eum autem ipsum lucum aditus erat nemini, nisi qui aut socius, aut minister libidinis esse posset. Huc omnes mulieres, quibuscum iste [27] consueverat, conveniebant: quarum incredibile est, quanta multitudo fuerit Syracusis. huc homines digni istius
P.CCXLII. amicitia, digni vita illa conviviisque veniebant. Inter ejusmodi viros ac mulieres, adulta ætate filius versabatur: ut eum, etiamsi natura a parentis similitudine abriperet, consuetudo tamen ac disciplina patri similem esse
31 cogeret. Huc Tertia illa perducta per dolum atque insidias ab Rhodio tibicine, maximas in istius castris effecisse turbas dicitur, cum indigne pateretur uxor Cleomenis Syracusani, nobilis mulier, itemque Æschrionis, honesto loco nata, in conventum suum mimi Isidori filiam venisse.

iste

25. *Et labor operis maxime offenditur.*) Editiones primæ *ostenditur*. Cujacii lib. *maxime offendit.* Gulielmius legebat *affunditur* egregie. *Grut.*

26. *Pulcerrimo Syracusarum luco stativa.*) Vetuste cusis abest illud *pulcerrimo*, quod nec conspicitur in Pall. quorum pr. habet *locum:* & vero videtur simpliciter legendum, *imperator, Syracusarum locum stativa*, aut adeo *luco.* quod est in ms. Hotomanni, repræsentavitque P. Manutius & Aldus filius. *Idem.*

27. *Consueverat.*) Rem habuerat. Plautus in Cist. *En unquam cum quiquam viro consuevisti?* Ibidem: *Consuetudine cœpi amare ego contra illum, atque ille me.* In Pseud. *Nunc nostri amores, amores, consuetudines.* P. Manut.

28. *Cum*

iste autem Hannibal, qui in suis castris virtute putaret oportere, non genere certari, sic hanc Tertiam dilexit, ut eam secum ex provincia exportaret.

XIII. Ac per eos dies, cum iste [28] cum pallio purpureo, talarique tunica versaretur in conviviis muliebribus, non offendebantur homines in eo: neque moleste ferebant, abesse a foro magistratum, non jus dici, non judicia fieri: [29] lucum illum litoris percrepare totum y mulierum vocibus cantuque symphoniæ: in foro silentium esse summum caussarum atque juris; non ferebant homines moleste. non enim jus abesse videbatur a foro, neque judicia, sed vis, & crudelitas, & bonorum acerba atque indigna direptio. y mulieribus alii.

Hunc tu igitur imperatorem esse defendis, Hortensi? hujus furta, rapinas, cupiditatem, crudelitatem, superbiam, 32
scelus, audaciam, rerum gestarum magnitudine atque imperatoriis laudibus tegere conaris? Hic scilicet est metuendum, ne, ad exitum defensionis tuæ, vetus illa Antoniana dicendi ratio atque auctoritas proferatur: ne excitetur Verres, ne denudetur, a pectore, ne cicatrices populus Romanus adspiciat, ex mulierum morsu vestigia libidinis atque nequitiæ.

Dii faciant, ut rei militaris, ut belli mentionem facere 33
audeas. cognoscentur enim omnia istius æra illa vetera, ut,
non solum in imperio, verum etiam in stipendiis qualis fue- P. B.
rit, intelligatis. renovabitur prima illa militia, cum iste e foro abduci, non, ut ipse prædicat, [30] perduci solebat. alea-

28. *Cum pallio purpureo, talarique tunica.*) Liber Cujac. *parique tunica*. neque aliter Pall. aut antiquitus impressi. sed stat tamen pro vulgata locus alter infra cap. 33. m. *Grut.* Vid. Ferrar. de Re Vestiar. Lib. III. c. 6.

29. *Lucum illum littoris.*) Faernus pro *lucum* emendavit *locum*; quam postea lectionem in veteribus quoque libris inveniri Lambinus indicavit. *Ursinus.*

30. *Perduci solebat.*) Non audiendus Lambinus. *Perduci* recte Hotomannus dicit, dici quæ libidinis caussa ad aliquem ducuntur. In capite præcedente: *Huc Tertia illa perducta per dolum atque insidias ab Rhodio tibicine.* Suet. Tib. 45: *Fœminarum quoque, & quidem illustrium capitibus quantopere solitus sit illudere, evidentissime apparuit, Malloniæ cujusdam exitu, quam perductam, nec quicquam amplius pati constantissime recusantem, delatoribus objecit.* ubi vide quæ notavi. *Abduci* autem veteribus proprie illi dicebantur, qui vi aut a conjugibus, aut parentibus abstrahebantur libidinis caussa. Sueton. Aug. 69. *Fœminam consularem e triclinio viri coram in cubiculum*

aleatoris Placentini castra commemorabuntur: in quibus cum frequens fuisset, tamen ære dirutus est. multa ejus in stipendiis damna proferentur: quæ ab isto, ætatis fructu dissoluta & compensata sunt.

34 Jam vero, cum in ejusmodi patientia turpitudinis, aliena, non sua satietate obduruisset: qui vir fuerit, quot præsidia, quam munita pudoris & pudicitiæ, vi & audacia ceperit, quid me attinet dicere, aut conjungere cum istius flagitio, cujusquam præterea dedecus? non faciam, judices: omnia vetera prætermittam. duo sola recentia sine cujusquam infamia ponam: ex quibus conjecturam facere de omnibus possitis. unum illud, quod ita fuit illustre notumque omnibus, ut nemo tam rusticanus homo, L. Lucullo, & M. Cotta consulibus Romam ex ullo municipio vadimonii causa venerit, quin sciret, [31] jura omnia prætoris urbani, nutu atque arbitrio Chelidonis meretriculæ gubernari: alterum, quod, cum paludatus exisset, votaque pro imperio suo, [32] communique populi Romani nuncupasset, noctu, stupri causa, lectica in urbem introferri solitus est ad mulierem, nuptam uni, propositam omnibus, contra fas, contra auspicia, contra omnes divinas atque humanas religiones.

35 XIV. O DII immortales! Quid intersit inter mentes homi-

biculum abductam. Just. XXII, 2: *Virgines ante nuptias abducebat, stupratasque sponsis reddebat*. Virgil. X. Æn.

Quid, soceros legere, & gremiis abducere pactas.

Quamvis & abduci dicebantur illi, qui volentes quoque ad concubitus & stupra *perducebantur*. Sed hoc loco tamen *perduci* simpliciter accipitur, pro in forum duci, ut solebant nobiles pueri, cum primum prætextam deponerent, togamque virilem inducrent, dicebantur proprie *in forum duci*, *perduci*, *forum attingere*, ut apud Ciceronem in epistolis, *a quo forum attigi*, hoc est, in forum viris adscriptus veni. Dicit igitur Tullius Verrem ea ætate non in forum perductum ad caussas aut orandas, aut ad operam amicis dandam, sed a foro abductum ad libidines, quamvis non negem in voce *perducere* latere quoque figuram aculeatam, qua libidines ejus notantur, quod corpus prostituerit, æque ut in altera *abduci*. Grævius.

31. *Jura omnia prætoris urbani.*) Proba lectio fide mſ. Cujac. nam vulgo, *jura omnia pop. Rom.* præter vetuste cusos, in quibus *P. R.* quod & in Pall. adeo ut forte delendum veniat illud *urbani*. videatur Lambinus. *Grut.*

32. *Communique populi Rom.*) Certe solennius est in hac loquutione *communique republica*, quod in MSS. esse testabatur Lambinus, & probat pater libro I. Observ. cap. 12. *Gronov.*

33. Ipſi

hominum & cogitationes? Ita mihi meam voluntatem, spemque reliquæ vitæ vestra populique Romani existimatio comprobet, ut ego, quos adhuc mihi magistratus populus Romanus mandavit, sic eos accepi, ut me omnium officiorum obstringi religione arbitrarer. Ita quæstor sum factus, ut mihi honorem illum tum non solum datum, sed etiam creditum ac commissum putarem. Sic obtinui quæsturam in [z] provincia, ut omnium oculos in me unum conjectos arbitrarer; ut me, quæsturamque meam, quasi in aliquo orbis [a] terræ theatro versari existimarem: ut omnia semper, quæ jucunda videntur esse, non modo his extraordinariis cupiditatibus, sed etiam [33] ipsi naturæ ac necessitati denegarem.

[34] Nunc sum designatus ædilis: habeo rationem, quid a populo Romano acceperim: mihi ludos sanctissimos maxima [b] cum cæremonia Cereri, Libero Liberæque faciundos: mihi Floram matrem populo plebique Romanæ ludorum celebritate placandam: mihi ludos antiquissimos, qui primi Romani sunt nominati, maxima cum dignitate ac religione Jovi, Junoni, Minervæque esse faciundos; mihi sacrarum ædium procurationem, mihi totam urbem tuendam esse commissam; ob earum rerum laborem & sollicitudinem fructus illos datos, antiquiorem in senatu sententiæ dicendæ locum, togam prætextam, sellam curulem, [35] jus imaginis ad memoriam posteritatemque [c] prodendæ, 36

Ex

z prov. Sicilia *Ald.* P.CCXLIII.

a terrarũ *MS.*

b cum cura rum *MS.*

c prodendã *Grav.*

33. *Ipsi naturæ ac necessitati.*) Quidam legendum censent, *ipsi naturæ necessitati*, quorum conjecturam adjuvant harum duarum vocum sic positarum, *naturæ necessitas*, exempla apud M. Tull. & alios bonos scriptores non pauca. *Lambinus*. Nihil muta. *Necessitas* enim est illa vis, quæ ciet motus in corporibus necessarios. vid. Gronovii Observ. 11. 2. *Grav.*

34. *Nunc sum designatus ædilis.*) Ad illustrationem horum & sequentium verborum egregie faciunt, quæ habet Illustr. Spanhem. Diss. X. De Præst. & Usu Numism. p. 144. *Verburg.*

35. *Jus imaginis ad memoriam, &c.*) Haud aliter Nonius Marcellus. prius editi, *jus imagines ad &c.* Lambinus heic frustra satagit. *Gruter.* Quidquid id est, non potest dubium videri, quin legendum sit *prodendæ*, ut citato loco monuit docuitque pater. Quomodo quia post eum deprehendi hæc verba ab quibusdam citari, sustinui ad hanc formam reponere manum Tullii. *Gronov.* *Ad memoriam, posteritatemque prodendam.* *Imaginis* est in Reg. Locus non est mendosus, ut censuit Lambinus, nec *posteritatem prodere* quisquam dixit, sed *prodere ad posteritatem*. Est autem ἓν διὰ δυοῖν, *prodere ad memoriam posteritatemque*, pro *prodere ad posteritatis memoriam*,

aleatoris Placentini castra commemorabuntur: in quibus cum frequens fuisset, tamen ære dirutus est. multa ejus in stipendiis damna proferentur: quæ ab isto, ætatis fructu dissoluta & compensata sunt.

34 Jam vero, cum in ejusmodi patientia turpitudinis, aliena, non sua satietate obduruisset: qui vir fuerit, quot præsidia, quam munita pudoris & pudicitiæ, vi & audacia ceperit, quid me attinet dicere, aut conjungere cum istius flagitio, cujusquam præterea dedecus? non faciam, judices: omnia vetera prætermittam. duo sola recentia sine cujusquam infamia ponam: ex quibus conjecturam facere de omnibus possitis. unum illud, quod ita fuit illustre notumque omnibus, ut nemo tam rusticanus homo, L. Lucullo, & M. Cotta consulibus Romam ex ullo municipio vadimonii causa venerit, quin sciret, 31 jura omnia prætoris urbani, nutu atque arbitrio Chelidonis meretriculæ gubernari: alterum, quod, cum paludatus exisset, votaque pro imperio suo, 32 communique populi Romani nuncupasset, noctu, stupri causa, lectica in urbem introferri solitus est ad mulierem, nuptam uni, propositam omnibus, contra fas, contra auspicia, contra omnes divinas atque humanas religiones.

35 XIV. O DII immortales! Quid interest inter mentes homi-

biculum abductam. Just. XXII, 2: *Virgines ante nuptias abducebat, stupratasque sponsis reddebat*. Virgil. X. Æn.

Quid, soceros legere, & gremiis abducere pactas.

Quamvis & abduci dicebantur illi, qui volentes quoque ad concubitus & stupra *perducebantur*. Sed hoc loco tamen *perduci* simpliciter accipitur, pro in forum duci, ut solebant nobiles pueri, cum primum prætextam deponerent, togamque virilem inducrent, dicebantur proprie *in forum duci*, *perduci*, *forum attingere*, ut apud Ciceronem in epistolis, *a quo forum attigi*, hoc est, in forum viris adscriptus veni. Dicit igitur Tullius Verrem ea ætate non in forum perductum ad caussas aut orandas, aut ad operam amicis dandam, sed a foro abductum ad libidines, quamvis non negem in voce *perducere* latere quoque figuram aculeatam, qua libidines ejus notantur, quod corpus prostituerit, æque ut in altera *abduci*. Grævius.

31. *Jura omnia prætoris urbani.*) Proba lectio fide mſ. Cujac. nam vulgo, *jura omnia pop. Rom.* præter veruste cusos, in quibus *P. R.* quod & in Pall. adeo ut forte delendum veniat illud *urbani*. videatur Lambinus. *Grut.*

32. *Communique populi Rom.*) Certe solennius est in hac loquutione *communique republica*, quod in MSS. esse testabatur Lambinus, & probat pater libro I. Observ. cap. 12. *Gronov.*

33. *Ipsi*

hominum & cogitationes? ita mihi meam voluntatem, spemque reliquæ vitæ vestra populique Romani existimatio comprobet, ut ego, quos adhuc mihi magistratus populus Romanus mandavit, sic eos accepi, ut me omnium officiorum obstringi religione arbitrarer. Ita quæstor sum factus, ut mihi honorem illum tum non solum datum, sed etiam creditum ac commissum putarem. Sic obtinui quæsturam in [z] provincia, ut omnium oculos in me unum conjectos arbitrarer; ut me, quæsturamque meam, quasi in aliquo orbis [a] terræ theatro versari existimarem: ut omnia semper, quæ jucunda videntur esse, non modo his extraordinariis cupiditatibus, sed etiam 33 ipsi naturæ ac necessitati denegarem.

z prov. Sicilia *Ald.* P. CCXLIII.

a terrarũ *MS.*

34 Nunc sum designatus ædilis: habeo rationem, quid 36
a populo Romano acceperim: mihi ludos sanctissimos maxima [b] cum cæremonia Cereri, Libero Liberæque faciundos: mihi Floram matrem populo plebique Romanæ ludorum celebritate placandam: mihi ludos antiquissimos, qui primi Romani sunt nominati, maxima cum dignitate ac religione Jovi, Junoni, Minervæque esse faciundos; mihi sacrarum ædium procurationem, mihi totam urbem tuendam esse commissam; ob earum rerum laborem & sollicitudinem fructus illos datos, antiquiorem in senatu sententiæ dicendæ locum, togam prætextam, sellam curulem, 35 jus imaginis ad memoriam posteritatemque [c] prodendæ,

b cum cæra rum *MS.*

c prodendã *Grav.*

Ex

33. *Ipsi naturæ ac necessitati.*) Quidam legendum censent, *ipsi naturæ necessitati*, quorum conjecturam adjuvant harum duarum vocum sic positarum, *naturæ necessitas*, exempla apud M. Tull. & alios bonos scriptores non pauca. *Lambinus*. Nihil muta. *Necessitas* enim est illa vis, quæ ciet motus in corporibus necessarios. vid. Gronovii Observ. II. 2. *Grav.*

34. *Nunc sum designatus ædilis.*) Ad illustrationem horum & sequentium verborum egregie faciunt, quæ habet Illustr. Spanhem. Diss. X. De Præst. & Usu Numism. p. 144. *Verburg.*

35. *Jus imaginis ad memoriam, &c.*) Haud aliter Nonius Marcellus. prius editi, *jus imagines ad &c.* Lambinus heic frustra satagit. *Gruter.* Quidquid id est, non potest dubium videri, quin legendum sit *prodendæ*, ut citato loco monuit docuitque pater. Quomodo quia post eum deprehendi hæc verba ab quibusdam citari, sustinui ad hanc formam reponere manum Tullii. *Gronov.* *Ad memoriam, posteritatemque prodendam. Imaginis* est in Reg. Locus non est mendosus, ut censuit Lambinus, nec *posteritatem prodere* quisquam dixit, sed *prodere ad posteritatem*. Est autem ἓν διὰ δυοῖν, *prodere ad memoriam posteritatemque*, pro *prodere ad posteritatis memoriam*,

37 Ex his ergo rebus omnibus, judices, ita mihi deos omnes propitios esse velim, ut, tametsi mihi jucundissimus est honos populi, tamen nequaquam tantum capio voluptatis, quantum sollicitudinis & laboris, ut hæc ipsa ædilitas, non quia necesse fuerit, alicui candidato data, sed quia sic oportuerit, recte collocata, & judicio populi d in loco posita esse videatur.

d digno in alii.

38 XV. TU CUM esses prætor renuntiatus quoquo modo (mitto enim & prætereo, quid tum sit actum,) sed cum esses renuntiatus, ut dixi, non ipsa præconis voce excitatus es, qui te TOTIES SENIORUM JUNIORUMQUE CENTURIIS ILLO HONORE AFFICI pronuntiavit, ut hoc putares, aliquam reipublicæ partem tibi creditam? annum tibi illum unum domo carendum esse meretricis? Cum tibi sorte obtigisset, ut jus diceres: quantum negotii, quid oneris haberes, numquam cogitasti: neque illud rationis habuisti, si forte expergefacere te posses, eam provinciam, quam tueri singulari sapientia atque integritate difficile esset, 36 ad summam stultitiam nequitiamque venisse. Itaque non modo domo tua Chelidonem in prætura e extrudere noluisti, sed in Chelidonis domum præturam tuam totam detulisti.

T. B.

e excludere MS.

39 Secuta provincia est: in qua tibi numquam venit in mentem, non tibi idcirco fasces, & secures, & tantam imperii vim, tantamque ornamentorum omnium dignitatem datam; ut earum rerum vi & auctoritate omnia repagula juris, pudoris & officii perfringeres: ut omnium bona, prædam tuam duceres: nullius res tuta, nullius domus clausa, nullius vita septa, nullius pudicitia munita contra tuam cupiditatem & audaciam posset esse. in qua tu te ita gessisti, ut, cum omnibus teneare rebus, ad bellum fugitivorum confugias: ex quo jam intelligis, non modo tibi nullam defensionem, sed maximam vim criminum exortam. nisi forte Italici belli fugitivorum reliquias atque illud 37 Temsanum incommodum proferes. ad quod recens cum

moriam. Sic enim in orat. pro Rab. Posthumo: *Delectat imago ad posteritatis memoriam prodita*. *Prodere* autem est proponere, in publico loco ponere, nimirum in atrio, ut omnium oculis pateat. Censet autem Gronov. Observ. 1, 12. scribendum esse *prodenda*, quem vide. *Grav.*

36. *Ad summam stultitiam*.) Verris scilicet. hoc pono, quia Hotomano locus putatus defectuosus. *Grut.*

37. *Tempsanum incommodum*) Lege, *Temsanum*, & infra, *Temsa*, sine

cum te peropportune fortuna obtulisset, si quid in te virtutis atquæ industriæ fuisset: idem, qui semper fueras, inventus es.

XVI. [38] CUM AD te Valentini venissent, & pro his 40
homo disertus & nobilis, M. Marius, loqueretur, ut negotium susciperes, ut, cum penes te prætorium imperium ac nomen esset, ad illam parvam manum exstinguendam, ducem te principemque præberes: non modo id refugisti, sed eo ipso tempore, cum esses in litore, Tertia illa tua, quam tecum deportabas, erat in omnium conspectu. ipsis autem Valentinis ex tam illustri nobilique municipio, tantis de rebus responsum nullum dedisti, cum esses cum
tunica pulla & pallio. Quid hunc proficiscentem, quid P.CCXLIV.
in ipsa provincia fecisse existimatis, qui cum jam ex provincia, non ad triumphum, sed ad judicium decederet, ne illam quidem infamiam fugerit, quam sine ulla voluptate capiebat?

O divina senatus frequentis in æde Bellonæ admurmu- 41
ratio! Memoria tenetis, judices, cum advesperasceret, & paullo ante esset de hoc Temsano incommodo nuntiatum, cum inveniretur nemo, qui in illa loca cum imperio mitteretur, dixisse quendam; Verrem esse non longe a Temsa: quam valde universi admurmurarint, quam palam principes contra dixerint. Et is tot criminibus testimoniisque convictus, in eorum tabellis spem sibi aliquam ponit, quorum omnium palam, causa incognita, voce damnatus est?

XVII. ESTO: nihil ex fugitivorum bello, aut suspicio- 42
ne belli laudis adeptus est, quod neque bellum ejusmodi, neque

sine *p.* & aspirationis nota. *Lambin.* Imo scribitur *Temsa*, *Tempsa*, *Temesa*, unde in Reg. *Temesanum*. & Lycophroni *Temessa*. Vide Cluver. Ital. Antiq. lib. IV. cap. 15. in antiqua inscriptione *Temsani* dicuntur *Temsanai*. Illam prodidit Gualterus in antiquis tabulis Siciliæ p. 74. *Grav.* *Timesa*, sive *Timpsa*, Brutiorum civitas, condita ab Ausonibus, occupata ab Ætolis. Nannius. *Verburg.*

38. *Cum ad te Valentini venissent,*) *Hipponem* esse non longe a *Tempsa* scribunt iidem, quos ante nominavi; quæ ipsorum ætate *Vibona Valentia* nominata sit. Hos *Valentinos* esse puto, *Tempsanorum vicinos*, de quibus loquitur. *Hotom.* Valentia, dicitur & *Vibon*, & *Vibo Valentia*, & simpliciter Valentia, & antea *Hippo*, & *Hipponium*. Oppidani *Hipponiatæ*, *Vibonenses*, *Valentini*. hodie *M. Leone*. Cicero dicit h. l. municipium; sed Livius & Paterculus coloniam tradunt fuisse. Vide Cluver. Ital. antiq. lib. IV. cap. 15. *Grav.*

39. Sumptu

neque belli periculum fuit in Sicilia, neque ab isto provisum est, ne quod esset, at vero contra bellum prædonum classem habuit ornatam, diligentiamque f adhibuit in eo singularem. itaque, isto prætore; præclare defensa provincia est. Sic de bello prædonum, sic de classe Siciliensi, judices, dicam, ut hoc jam ante confirmem, in hoc uno genere omnes inesse culpas istius maximas, avaritiæ, majestatis, g dementiæ, libidinis, crudelitatis. Hæc dum breviter expono, quæso, ut fecistis adhuc, diligenter attendite.

f adhib. *non est in ed. Vict. & MSS.*

g deminutæ *Lamb.*

43 Rem navalem primum ita dico esse administratam, non uti provincia defenderetur, sed ut classis nomine pecunia quæreretur. Superiorum prætorum consuetudo cum hæc fuisset, ut naves civitatibus certusque numerus nautarum militumque imperaretur, maximæ & locupletissimæ civitati Mamertinæ nihil horum imperavisti. ob quam rem quid tibi Mamertini clam dederint pecuniæ, post h videbitur; ex ipsorum litteris & testibus quæremus.

h si videb. *ed. R. Steph.* P. B.

44 Navem vero Cybeam maximam, triremis instar, pulcherrimam atque ornatissimam, palam ædificatam 39 sumptu publico, sciente Sicilia, per magistratum senatumque Mamertinum tibi datam donatamque esse dico. hæc navis onusta præda Siciliensi, cum ipsa quoque esset ex præda, simul cum iste decederet, appulsa 40 Veliam est, cum plurimis rebus, & iis, quas ante Romam mittere cum ceteris furtis noluit, quod erant carissimæ, maximeque eum delectabant. Eam navem nuper egomet vidi Veliæ, multique alii viderunt, pulcherrimam atque ornatissimam, judices. quæ quidem omnibus, qui eam adspexerant, prospectare jam exsilium atque explorare fugam domini videbatur.

45 XVIII. Quid mihi hoc loco respondebis? nisi forte id, quod tametsi probari nullo modo potest, tamen dici quidem in judicio de pecuniis repetundis necesse est, de tua pecunia i constare ædificatam esse eam navim. Aude hoc saltem dicere, quod necesse est. noli metuere, Hortensi;

i const. *deest in MSS.*

39. *Sumptu publico.*) In manuscripto additum est, *tuo nomine publice sciente tota Sicilia.* Ursin. Sic & Reg. admisit *tota.*

40. *Veliam.*) In Lucania est, in quam adnatavit Palinurus, Lib. VI. Æneid. dicta a paludibus, quibus cingitur, quas Græci ἕλη dicunt, mutata adspiratione in digamma Æolicum, ut ex *Henetis*, *Veneti* sunt facti. Nannius. *Verburg.*

41. Qui

tensi; ne quæram, 41 qui licuerit ædificare navem senatori. antiquæ sunt istæ leges & mortuæ, quemadmodum tu soles dicere, quæ vetant. 42 Fuit ista respublica quondam, fuit ista severitas in judiciis, ut ista rem accusator in magnis criminibus objiciendam putaret. 43 Quid enim tibi nave opus fuit? qui siquo publice proficiscereris, & præsidii, & vecturæ causa, sumptu publico navigia præberentur: privatim autem nec proficisci quoquam potes, nec arcessere res transmarinas ex iis locis, in quibus tibi habere, mercari nihil licet.

Deinde cur quidquam contra leges parasti? Valeret hoc crimen in illa veteri severitate ac dignitate reipublicæ. 46
Nunc non modo te hoc crimine non arguo: sed ne illa quidem communi vituperatione reprehendo. 44 Postremo tu tibi hoc nunquam turpe, numquam criminosum, numquam invidiosum fore putasti, celeberrimo loco palam tibi ædificari onerariam navem in ea provincia, quam tu cum impe- P. CCXLV.

41. *Qui licuerit ædificare navem senatori.*) L. aufertur ff. de Jure Fisci, in ea provincia, in qua quis administrat, ædificare prohibetur. Senatores autem navem habere etiam prohibentur lege Julia repetund. ff. De Vacationibus. Q. quoque Claudio lex lata, ne quis senator, qui senatoris pater fuisset, maritimam navim, quæ plus quam trecentarum amphorarum esset, haberet. Nannius. *Verburg.*

42. *Fuit ista Respublica quondam.*) Alii *responsio*, quod falsum esse apparet. Est & Veneta commodi sensus scriptura *Reprehensio*. Camerat. *Respublica* malui, quam vulgatum, *reprehensio quondam*, nuper admodum natum. quippe temporibus cusi *responsio*; quod & in Pall. nostris, etiam minus absurdum. Lambinus monuit in Memmianis fuisse *resp. rentio.* unde format Gulielmius, *res pramio.* mea scriptura confirmatur illo infra: *Valeret hoc crimen in illa veteri severitate reip.* Grut.

43. *Quid enim tibi nave opus fuit?*) Cujacianus brevius: *Quid enim tibi navim?* & profecto fere perplacet. *Idem*. Cicero forte scripsit, *quo enim tibi navim?* Hanc enim vim ista habent potius, quam illa quæ supposuerunt. Horat.

Quo mihi divitias, si non conceditur uti?

Cic. VII. ad Fam. 23: *Quo mihi signum Martis?* Senec. de tranquillitate animi c. 9: *Quo mihi innumerabiles libros & bibliothecas, quorum dominus vix tota vita indices legit?* Multa hujus locutionis exempla passim obvia. *Gravius.*

44. *Postremo tu tibi hoc numquam turpe.*) Pall. duobus non adest, *numquam turpe*, rejecitque etiam editio Victorii. extat tamen in prioribus cusis, sed ii non agnoscunt *Postremo*, neque habet Cujacianus. & sane aut ejici debet, aut potius addi sententiæ prioris fini; *reprehendo postremo; Tu tibi &c.* Grut.

45. Na-

imperio obtinebas? Quid eos loqui, qui videbant: quid existimare eos, qui audiebant arbitrabare? inanem te navem esse in Italiam deducturum? 45 naviculariam te, cum Romam venisses, esse facturum? Ne illud quidem quisquam poterat suspicari, te habere in Italia maritimum fundum, & ad fructus deportandos onerariam navem comparare? Ejusmodi de te voluisti sermonem esse omnium, palam ut loquerentur, te illam navem parare, quæ prædam ex Sicilia deportaret: & quæ ad ea furta, quæ reliquisses, commearet?

67 Verum hæc omnia, si doces, navem de tua pecunia ædificatam, remitto atque concedo. sed hoc, homo amentissime, non intelligis priore actione ab ipsis istis tuis Mamertinis laudatoribus esse sublatum? Nam dixit Hejus, princeps civitatis, princeps istius legationis, quæ ad tuam laudationem missa est, navem tibi operis publicis Mamertinorum esse ædificatam, eique faciendæ senatorem Mamertinum publice præfuisse. Reliqua est materies. hanc Rheginis, ut ipsi dicunt (tametsi tu negare non potes) publice, quod Mamertini materiem non habent, imperavisti.

XIX. SI ET EX quo fit navis, & qui faciunt, imperio tibi tuo, non pretio, præsto fuerunt; ubi tandem istuc
48 latet, quod tu de tua pecunia dicis impensum? At Mamertini in tabulis nihil habent. Primum video potuisse fieri, ut ex ærario nihil darent. etenim vel Capitolium, sicut apud majores nostros factum est, publice, gratis, coactis fabris, operisque imperatis, exædificari atque effici potuit. deinde id quod perspicio (k quod & ostendam, cum istos produxero) ipsorum ex litteris, multas pecunias isti erogatas, in operum locationes falsas atque inanes 46 esse perscriptas. Nam illud minime mirum est, Mamertinos,

k & quod edd. vett. F. B.

45. *Naviculariam te &c.*) Naviculariam faciunt, qui vehendis oneribus aut vectoribus navim locant. Nannius. *Verburg.*

46. *Esse perscriptas.*) *Perscribi pecunia* dicuntur proprie, quæ jubebantur per mensæ scripturam solvi, sive ab argentario pendi, apud quem pecuniam depositam habebant, sive publice, sive privatim. Liv. 24, 18. *Inde si quid emtum paratumque pupillis foret, a quæstore perscribebatur.* quæstor jubebatur pendere. Terent. Phorm. v, 7. *Quod ne ego perscripsi porro illis* (argentum) *quibus debui*, hoc est jussi trapezitæ solvere. Cic. XVI. ad Attic. epist. 2. *De Publiola quod perscribi oportet, moram non puto esse faciendam.* solvi a mensa. Sic & *rescribere nummos* est reddere per scripturam mensæ. Potest tamen hic *perscribi* simpliciter esse, referri in accepti & expensi tabulas. *Grævius.*

47. Ma-

tinos, a quo summum beneficium acceperant, quem sibi amiciorem, quam populo Romano esse cognoverant, ejus capiti litteris suis pepercisse. sed si argumento est, Mamertinos pecunias tibi non dedisse, quia scriptum non habent: sit argumento, tibi gratis constare navem, quia, quid emeris, aut quid locaveris, scriptum proferre non potes.

At enim idcirco navem Mamertinis non imperasti, quod sunt fœderati. Dii approbent. habemus hominem in fetialium manibus educatum: unum, præter ceteros, in publicis religionibus fœderum sanctum & diligentem. omnes, qui ante te prætores fuerunt, dedantur Mamertinis, quod iis navem contra pactionem fœderis imperarint. Sed tamen tu, sancte homo, ac religiose, cur Taurominitanis item fœderatis navem imperasti? an hoc probabis, in æqua causa populorum sine pretio varium jus, & disparem conditionem fuisse? 49

Quid, si ejusmodi esse hæc duo fœdera duorum populorum, judices, doceo, ut Taurominitanis nominatim cautum & exceptum sit fœdere, NE NAVEM DARE DEBEANT: Mamertinis in ipso fœdere sanctum atque perscriptum sit, UTI NAVEM DARE NECESSE SIT: istum autem contra fœdus & Taurominitanis imperasse, & Mamertinis remisisse? num cui dubium poterit esse, quin, Verre prætore, plus Mamertinis Cybea, quam Taurominitanis fœdus opitulatum sit? Recitentur fœdera.. 47 MAMERTINORUM ET TAUROMINITANORUM CUM POPULO ROMANO FOEDERA. 50

XX. ISTO IGITUR tuo, quemadmodum ipse prædicas, beneficio; ut res indicat, pretio atque mercede, minuisti majestatem reipublicæ, minuisti auxilia populi Romani, minuisti copias, majorum virtute ac sapientia comparatas: sustulisti jus imperii, conditionem sociorum, memoriam fœderis. Qui ex fœdere ipso navem vel usque P.CCXLVI. ad oceanum, si imperassemus, sumptu periculoque suo armatam atque ornatam, mittere debuerunt: hi, ne in freto ante sua tecta & domos navigarent: ne sua mœnia por-

47. MAMERTINORUM ET TAUROMINITANORUM CUM POPULO ROMANO FOEDERA.) Hanc laciniam suis editionibus inseruerunt Lambinus, & Gruterus, nulla ullius libri facta mentione, cum nec in Regio, nec P. Francii libro, nec in victorii, nec R. Stephani, nec P. Manutii, nec Hotomanni, nec ulla vetustiore ed. conspiciatur. Excindenda igitur. *Grav.*

portusque defenderent, pretio abs te jus fœderis & imperii conditionem emerunt.

51 Quid censetis in hoc fœdere faciundo voluisse Mamertinos impendere laboris, operæ, pecuniæ, ne hæc biremis adscriberetur, si id ullo modo possent a nostris majoribus impetrare? nam, cum hoc munus [l] imperaretur tam grave civitati, inerat nescio quo modo in illo fœdere societatis quasi quædam nota servitutis. Quod tum recentibus suis officiis, integra re, nullis populi Romani difficultatibus, a majoribus nostris fœdere assequi non potuerunt: id nunc nullo novo officio suo, tot annis post, jure imperii nostri quotannis usurpatum, ac semper retentum, summa in difficultate navium, a C. Verre pretio assecuti sunt. At hoc solum sunt

52 assecuti, ne navem darent. Ecquem nautam, ecquem militem, qui aut in classe, aut in præsidio esset, te prætore, per triennium Mamertini dederunt?

l imperabatur *MSS.* imponebatur *Lamb.*

XXI. DENIQUE cum ex senatusconsulto, itemque ex lege Terentia & Cassia frumentum æquabiliter emi ab omnibus Siciliæ civitatibus oporteret: id quoque munus leve atque commune Mamertinis remisisti. Dices, frumentum Mamertinos non debere. Quomodo non debere? an, ut ne venderent? non enim erat hoc genus frumenti ex eo genere, quod exigeretur, sed ex eo, quod emeretur. Te igitur auctore & interprete, ne foro quidem & commeatu, Mamertini populum Romanum juvare debuerunt.

53 Quæ tandem civitas fuit, quæ deberet? Qui publicos agros arant, certum est, quid ex lege censoria dare debeant. cur iis quidquam præterea ex alio genere imperavisti? Quid? decumani num quid præter singulas decumas ex lege Hieronica debent? cur iis quoque statuisti, quantum ex hoc genere frumenti empti darent? Qui sunt immunes, ii certe nihil debent. at his non modo imperasti: verum etiam, quo plus darent, quam poterant, hæc sexagena millia modium, quæ Mamertinis remiseras, addidisti. Neque hoc dico: ceteris non recte imperatum esse. [48] Mamertinis, qui erant in eadem causa, [m] quibus superiores omnes prætores item ut ceteris imperarant, pecuniamque ex senatus consulto & ex lege dissolverant, his dico non recte remissum. Et, ut hoc beneficium, quemad-

P. B.

m *alii* in quib. *Nän.* & quib.

48. *Mamertinis, qui erant &c.*) In antiquo legitur: *Sed Mamertinis &c.* Ursin.

49. DE-

admodum dicitur, trabali clavo figeret, cum consilio caussam Mamertinorum cognoscit, & de consilii sententia Mamertinis se frumentum non imperare pronuntiat.

Audite decretum mercenarii prætoris ex ipsius commentario: cognoscite, quanta in scribendo gravitas, quanta in constituendo jure sit auctoritas. Recita commentarium. 54
[49] DECRETUM EX COMMENTARIO. *Libenter* ait se *facere*: itaque perscribit. Quid, si hoc verbo non esses usus, Libenter? [n] nos videlicet invitum te quæstum facere putaremus? *ac de consilii sententia*. præclarum recitari consilium, judices, audistis. utrum vobis consilium recitari tandem prætoris videbatur, cum audiebatis nomina, an prædonis improbissimi societas atque comitatus? n alii non.

En fœderum interpretes, societatis pastores, religionis 55
auctores. numquam in Sicilia frumentum publice est emptum, quin Mamertinis pro portione imperaretur, ante quam hoc delectum præclarumque consilium iste dedit, ut ab his nummos acciperet, ac sui similis esset. Itaque tantum valuit istius decreti auctoritas, quantum debuit ejus hominis, qui, a quibus frumentum emere debuisset, iis decretum vendidisset. Nam statim L. Metellus, ut isti successit, ex C. Sacerdotis, & Sex. Peducæi instituto ac litteris frumentum Mamertinis imperavit. P.CCXLVII.

XXII. TUM ILLI intellexerunt, se id, quod a malo auctore emissent, diutius obtinere non posse. Age porro, 56
tu, qui te tam religiosum existimari voluisti interpretem fœderum, cur Taurominitanis frumentum, cur Netinis imperasti? quarum civitatum utraque fœderata est. Ac Netini quidem sibi non defuerunt. nam simul ac pronuntiasti, libenter te Mamertinis [o] quiddam remittere: te adierunt, & eandem suam caussam fœderis esse docuerunt. tu aliter decernere in eadem caussa non potuisti. Pronuntias, Netinos frumentum dare non [p] oportere: & ab his tamen exigis. Cedo mihi ejusdem prætoris litteras & rerum decretarum, [50] & frumenti imperati, & tritici empti. LITTE-

o quidem *alii*.

p debere *MS.*

49. DECRETUM EX COMMENTARIO.) Hæc quoque non ex libris sunt adsuta a Lambino & Grutero, ceteris omnibus editoribus invisa & ignota. *Grv.*

50. *Et frumenti imperati, & tritici empti.*) Vulgati olim *& fr. imp. & rerum decretarum tritici empti*: neque aliter Pal. pr. sed is punctis subduxit illud, *& rer. decr.* priore loco positum. at sec. solummodo habet, *literas & rerum decretarum tritici empti*, omisso altero membro. quod verosimile est factum negligentia librarii ob

TERÆ PRÆTORIS RERUM DECRETARUM, FRUMENTI IMPERATI, ET FRUMENTI EMPTI. Quid potius in hac tanta ac tam turpi inconstantia suspicari possumus, judices, quam id, quod necesse est, aut isti a Netinis pecuniam, cum posceret, non datam: aut id esse actum, ut intelligerent Mamertini, bene se apud istum tam multa pretia ac munera collocasse, cum idem alii juris ex eadem causa non obtinerent?

57 Hic mihi etiam audebit mentionem facere Mamertinæ laudationis? in qua quam multa sint vulnera, quis est vestrum, judices, quin intelligat? 51 Primum, in judiciis, 52 qui decem laudatores dare non potest, honestius est, ei nullum dare, quam illum quasi legitimum numerum consuetudinis non explere. tot in Sicilia civitates sunt, quibus tu per triennium præfuisti: arguunt ceteræ: paucæ, & parvæ, metu repressæ, silent: una laudat. Hoc quid est, nisi intelligere, quid habeat utilitatis vera laudatio; 53 sed tamen ita provinciæ præfuisse, ut hac utilitate necessario sit carendum?

De-

ob similitudinem vocum. Ceterum ea, quæ postea in nostris libris sequuntur LITERÆ PRÆTORIS &c. non habentur in ullis mss. idem dictum esto de hujusmodi titulis infra sequentibus positisque supra. nolui tamen expungere, quod facerent ad lucem sententiæ: quæ æque nihilominus pateret, si illud *Recita* exprimeretur majusculo charactere. *Grut.* Imo delenda sunt omnia, quæ contra libros sunt inserta & assuta. Nec illa habentur in Reg. & Franc. Non male Lambinus in margine suadet legendum esse: *Litteras & rerum decretarum & frumenti imperati, & tritici emti.* Sic sane Reg. nisi quod in illo abessent *& tritici empti*. Græv.

51. *Primum, in judiciis.*) Ita P. Manutius, sed a conjectura Hotomani, contra libros, & Grammaticos, quibus inserta syllaba; *primum ut in judiciis*. Grut.

52. *Qui decem laudatores dare non potest.*) Rei solebant laudari in judiciis a viris gravibus & nobilibus. Cic. IX. ad Fam. I. *Cum Pomponius, ut laudaret P. Sextium, introisset in urbem*. Idem ibid. *Cur autem laudarim*, (Vatinium) *peto a te ut id a me neve in hoc reo, neve in aliis requiras*. Statim: *Recordare enim quibus laudationem ex ultimis terris miseris*. Græv. Irascitur Appius Pulcher Ciceroni, quod obstiterat, ne legationes, ad ipsius laudationes missæ, ex publico pecunia instruerentur. Lib. III. ep. 10. & 11. Nannius. *Verburg.*

53. *Sed tamen ita provinciæ præfuisse &c.*) Obsecutus sum Cujaciano, tanto facilius, quod asseveraret Lambinus sic legi in omnibus libris suis: qui tamen male retinet *tibi*, quod non adest Cujaciano, imo, ne Pall. quidem aut edd. priscis. vulgata satis frigide; *laudatio? sed tamen ita Verres prov. præfuisti, ut hac util. necess. tibi sit carendum*. Grut.

54. *Ea*

Deinde, id quod alio loco ante dixi, quæ est ista tan- 58
dem laudatio, cujus laudationis legati principes & publice P. B.
tibi navem ædificatam, & privatim se ipsos abs te spolia-
tos, q expilatosque esse dixerunt? Postremo quid aliud isti
faciunt, cum te soli ex Sicilia laudant, nisi testimonio no- q exspo-
bis sunt, te omnia sibi esse largitum, quæ tu de republica liatosque
nostra detraxeris? Quæ colonia est in Italia tam bono jure, edd. vett.
quod tam immune municipium, quod per hosce annos
tam commoda vacatione sit usum omnium rerum, quam
Mamertina civitas per triennium? soli, ex fœdere quod
debuerunt, non dederunt: soli, isto prætore, omnium
rerum immunes fuerunt: soli in istius imperio 54 ea condi-
tione vitæ fuerunt, ut populo Romano nihil darent, Ver-
ri nihil denegarent.

XXIII. VERUM, ut ad classem, quo ex loco sum di- 59
gressus, revertar: accepisti a Mamertinis navem contra
r legem: remisisti contra fœdera. ita in una civitate bis im- r leges
probus fuisti: cum & remisisti, quod non oportebat; & MS.
accepisti, quod non licebat. Exigere te oportuit navem,
quæ contra prædones; non quæ cum præda navigaret:
quæ defenderet, ne provincia spoliaretur; non quæ nova
provinciæ spolia portaret. Mamertini tibi & urbem, quo
furta undique f portares, & navem, qua exportares, præ-
buerunt. illud tibi oppidum receptaculum prædæ fuit: f depor-
illi homines, testes custodesque furtorum: illi tibi & lo- tares MS.
cum furtis, & furtorum vehiculum comparaverunt. Ita-
que ne tum quidem, cum classem avaritia ac nequitia
tua perdidisti, navem Mamertinis imperasse ausus es: quo
tempore in tanta inopia navium, tantaque calamitate pro-
vinciæ, etiam si precario essent rogandi, tamen ab his
impetraretur. reprimebat enim tibi & imperandi vim, &
rogandi conatum præclara illa, non populo Romano red-
dita biremis, sed prætori donata Cybea. ea fuit merces im- P.CCXLVIII.
perii, t auxilii, juris, consuetudinis, fœderis. Habetis 60
unius civitatis firmum auxilium amissum ac venditum pre- t alii au-
tio. cognoscite nunc novam prædandi rationem, ab hoc xilium ju-
primum excogitatam. ris.

XXIV. SUMPTUM omnem in classem frumento, sti-
pendio, ceterisque rebus navarcho suo quæque civitas sem-
per

54. *Ea conditione vita fuerunt.*) Cujacii lib. *vixerunt.* forsan illud *vita* est a glossa. indeque natum illud alterum, tanquam interpretamentum *fuerunt.* Grut.

per dare solebat. is neque ut accusaretur a nautis, committere audebat, & civibus suis rationem referre debebat. in illo omni negotio, non modo labore, sed etiam periculo suo versabatur. Erat hoc, ut dico, factitatum semper, nec solum in Sicilia, sed in omnibus provinciis; etiam in sociorum, & Latinorum stipendio ac sumptu; tum cum illorum auxiliis uti solebamus. Verres post imperium constitutum primus imperavit, ut ea pecunia omnis a civitatibus sibi adnumeraretur, ut is pecuniam tractaret, quem ipse præfecisset.

61 Cui potest esse dubium, quamobrem & omnium consuetudinem veterem primus immutaris, & tantam utilitatem per alios tractandæ pecuniæ neglexeris, & tantam difficultatem 55 cum crimine, molestiam cum suspicione susceperis? Deinde alii quæstus instituuntur, ex uno genere navali, videte quam multi. accipere a civitatibus pecunias, ne nautas darent: pretio certo missos facere nautas: missorum omne stipendium lucrari: reliquis, quod deberet, non dare. Hæc omnia ex civitatum testimoniis cognoscite. Recita testimonia civitatum. TESTIMONIA CIVITATUM.

62 XXV. HUNCCINE hominem? hanccine impudentiam, judices? hanccine audaciam? civitatibus pro numero militum pecuniarum summas describere? v certum pretium, sexcentenos nummos, nautarum missioni constituere? quos qui dederat, commeatum totius æstatis abstulerat: iste, 56 quod & nautæ nomine pro stipendio frumentoque acceperat, lucrabatur. Itaque quæstus duplex unius missione fiebat. Atque hæc homo amentissimus in tanto prædonum impetu tantoque periculo provinciæ, sic palam faciebat, ut & ipsi prædones scirent, & tota provincia testis esset.

validi certo pretio.

P. B.

63 Cum propter istius hanc tantam avaritiam, nomine classis

55. *Cum crimine.*) Et difficultas erat in tractanda pecunia; cujus quæcumque jactura fieret, ab eo sarciri debebat, cui esset a civitatibus adnumerata: & cum difficultate crimen conjungebatur: quia Verres ejus pecuniæ partem ad se ipsum avertebat. *P. Manut.*

56. *Quod & nautæ nomine.*) Dictiuncula &, non est Cujac. Lambinus conjecturam suam nobis obtruserat: *quod & militis & nautæ nomine*; malim, ut invenerat in scriptis suis, *quod ejus nautæ nomine*, qui videlicet sexcentos nummos dederat, ut interpretatur Gulielmius. *Grut.*

57. *Sup-*

sis esset in Sicilia, re quidem vera naves inanes, quæ prædam prætori, non quæ prædonibus metum afferrent: tamen, cum P. Cæsetius, & P. Tadius decem navibus his semiplenis navigarent, navem quandam piratarum præda refertam, non ceperunt, sed abduxerunt, onere suo plane captam atque depressam. erat ea navis plena juventutis formosissimæ, plena argenti facti atque signati, multa cum stragula veste. Hæc una navis a classe nostra non capta est, sed inventa ad Megaridem, qui locus est non longe a Syracusis, quod ubi isti nuntiatum est; tametsi x in acta cum mulierculis jacebat ebrius, erexit se tamen, & statim quæstori legatoque suo custodes misit complures, ut omnia sibi integra quam primum exhiberentur. x noctu *Vitt. & alii male.*

Appellitur navis Syracusas: exspectatur ab omnibus: [57] supplicium sumi de captivis putatur. iste, quasi præda sibi advecta, non prædonibus captis; siqui senes, aut deformes erant, eos in hostium numero ducit; qui aliquid formæ, ætatis artificiique habebant, abducit omnes, nonnullos scribis suis, filio cohortique distribuit: symphoniacos y sex cuidam amico suo Romam muneri misit. nox illa tota exinaniunda navi consumitur. Archipiratam ipsum videt nemo, de quo supplicium sumi oportuit. hodieque omnes sic habent z persuasum [58] (quid ejus sit, vos conjectura quoque assequi debetis) istum clam a piratis ob hunc archipiratam pecuniam accepisse. 64

y homines sex *MS.*

z persuasum *delet Grav.*

XXVI.

57. *Supplicium sumi de captivis putatur.*) Lambinus varie heic hariolatur. mihi omnia sana sunt. opinio hæc Syracusanorum erat, cum moras duceret Verres in suo luco, punire ipsum captivos ultimo supplicio &c. forsan tamen planior exiret sensus, si distingueremus: *Appellitur navis: Syracusas exspectatur ab omnibus: supplicium &c.* quomodo est in Pal. sec. *Grut.* Infausta hæc ambiguitas. Sententia clara est, non aliud notans, quam sumptum iri creditur, vel, ut sumatur, exspectatur. Vide paterna ad Livium 21, 5. *Gron.*

58. *Quid ejus sit.*) Sensum obscurat præcisa locutio. sed exemplorum similitudo lucem affert. *quid ejus sit*, valet, quid ejus rei sit, vera ne sit ea res, an falsa sic Terentius in Eun. *Quidquid hujus feci, virginis caussa feci.* Ubi Donatus: *Quidquid hujus: rei, subaudiendum est: quod eum exclusi foras.* Idem in Heaut. *At mihi fides apud hunc est, nihil me istius facturum, pater.* Ibidem: *Quidquid ego hujus feci, tibi prospexi, & stultitia tua.* In Hec. *Quod te Æsculapi, & te Salus, ne quid sit hujus, oro.* Noster autem in ep. ad Attic. lib. XVI. *Non video sciturum me, quid ejus sit, ni statim aliquid litterarum.* Plautus in Aul. plene dixit: *Ibo intro, ut, quid hujus sit rei, sciam.* P. Manut.

65 XXVI. CONJECTURA bona est. Judex esse bonus ne-
F.CCXLIX. mo potest, qui suspicione certa non movetur. hominem nostis; consuetudinemque omnium tenetis: qui ducem prædonum, aut hostium ceperit, quam libenter eum palam ante oculos omnium esse patiatur. Hominem in tanto conventu Syracusis vidi neminem, judices, qui archipiratam captum vidisse se diceret; cum omnes, ut mos est, ut solet fieri, concurrerent, quærerent, videre cuperent. Quid accidit, cur tantopere iste homo occultaretur, ut eum ne casu quidem quisquam adspicere posset? [59] Homines maritimi Syracusis, qui sæpe istius ducis nomen audissent, cum eum sæpe timuissent, cum ejus cruciatu atque supplicio pascere oculos animumque exsaturare vellent: potestas adspiciendi nemini facta est.

66 Unus plures prædonum duces vivos cepit P. Servilius, quam omnes antea. Ecquando igitur isto fructu quisquam ca-

59. *Homines maritimi Syracusis.* In vetere libro scriptum est, *erant homines Mamertini Syracusis*: quæ lectio placet. *Ursinus.* In Pall. & olim impressis inveni, *Homines Mamertini Syracusis.* & profecto videtur verosimile, si non verum. *Grut.* Sic sane & P. Francii liber, sed Reg. cod. & edd. post Victorianam omnes, *homines maritimi Syracusis.* Sed sive *maritimi* legas sive *Mamertini*, est tamen ἀνανταπόδοτον, qualia plura in Cicerone MS. & ceteris optimæ notæ scriptoribus inveniri dudum viri docti observarunt. Divinat. in Cœlium: *Putasne te posse de maximis acerbissimisque rebus, cum caussam sociorum, fortunasque provinciæ, jus populi Romani, gravitatem judicii legumque susceperis, tot res tam graves, tam varias, voce, memoria, consilio, ingenio, sustinere?* Liv. lib. II, 12. *Quum C. Mucius adolescens nobilis, cui indignum videbatur, populum Romanum servientem, cum sub Regibus esset, nullo bello. nec ab hostibus ullis obsessum esse, liberum eundem populum ab iisdem Etruscis obsideri; quorum sæpe exercitus fuderit: itaque magno audacique aliquo facinore eam indignitatem vindicandam ratus primo sua sponte penetrare in hostium castra constituit.* Ubi eadem ratione, ut hic Lambinus, queritur Sigonius de ἀνακολούθῳ. Nihil enim esse quod respondeat recto illi *C. Mucius*, itaque legendum esse, *C. Mucio adolescenti nobili indignum videbatur.* Sed merito fuit explosa ista emendatio a Gronovio, quem ibi vide, ut & ad Senecam de Ira, l. 3. *Mamertini* vero jure damnavit Hotomannus & alii. Cur enim Mamertini soli, qui Syracusis erant, tanta flagrassent cupiditate videndi archipiraram? Imo *maritimi* omnes, quicunque Syracusis eranr, sive Mamertini, sive Syracusani, sive Megarenses, quicunque tandem, quos misere vexarat, hoc videre cupiebant. & clarissime caput sequens ostendir, *maritimi* legendum. Sic enim de hoc ipso pirata: *Amandat hominem. quo? Lilybæum fortasse. Video: tamen homines maritimos non plane reformidat*, si scilicet in urbem maritimam ablegasset. *Gravius.*

60. La-

caruit, ut videre piratam captum non liceret? At contra; quacumque iter fecit, hoc jucundissimum spectaculum omnibus vinctorum captorumque hostium praebebat. Itaque ei concursus undique fiebant, ut non modo ex his oppidis, qua ducebantur, sed etiam ex finitimis, visendi causa, convenirent. Ipse autem triumphus quamobrem omnium triumphorum gratissimus populo Romano fuit atque jucundissimus? quia nihil est victoria dulcius. nullum est autem testimonium victoriae certius, quam, quos saepe metueris, eos te vinctos ad supplicium duci videre.

Hoc tu quamobrem non fecisti? quamobrem ita iste pi- 67
rata celatus est, quasi eum adspicere nefas esset? quamobrem supplicium non sumpsisti? quam ob causam hominem reservasti? ecquem audisti in Sicilia antea captum archipiratam, qui non securi percussus sit? unum cedo auctorem tui facti: unius profer exemplum. Vivum tu archi-
piratam servabas, quem per triumphum, credo, quem P. B.
ante currum tuum duceres. Neque enim quidquam erat jam reliquum, nisi ut, classe populi Romani pulcherrima amissa, provinciaque lacerata, triumphus navalis tibi decerneretur.

XXVII. AGE PORRO, custodiri ducem praedonum 68
novo more, quam securi feriri omnium exemplo magis placuit. quae sunt istae custodiae? apud quos homines? quemadmodum est asservatus? [60] lautumias Syracusanas omnes audistis: plerique nostis. opus est ingens; magnificum, regum ac tyrannorum. totum est ex saxo in mirandam altitudinem depresso, & multorum operis penitus exciso. nihil tam clausum ad exitus, nihil tam septum undique, nihil tam tutum ad custodias, nec fieri, nec cogitari potest. In has lautumias, si qui publice custodiendi sunt, etiam ex ceteris oppidis Siciliae deduci imperantur.

Eo quod multos captivos cives Romanos conjecerat, & 69
quod

60. *Latomias Syracusanas omnes audistis.*) Sic est forma nominis usitata, sed alii *Latumias*, Veneti *Lautumias*, antiqua forma, ut *Laumedon*, pro *Laomedon*; & mutata *o* in *u*, quod in Graecis nominibus facere Latini consuevere ut Πρίαμος, *Priamus*. Sic igitur *Lautumiam* illi veteres, ἀντὶ τῆς Λατομίας. *Camerar*. Carcerem Cypri *Ceramon* vocant. Homerus de Marte: Χαλκέῳ δ' ἐν κεράμῳ δέδετο τρισκαίδεκα μῆνας. Latomias dici carcerem Siculorum lingua docet Asconius Paedianus. Fuisse Spartae quoque latomias Plinius significat, quum earum angustias Aristomenem Messenium evasisse scribat. Nannius. *Verburg*.

61. Cum

quod eodem ceteros piratas contrudi imperarat: intellexit, si hunc subditicium archipiratam in eandem custodiam dedisset, fore, ut a multis illis in lautumiis verus ille dux quæreretur. Itaque hominem huic optimæ tutissimæque custodiæ non audet committere. denique Syracusas totas timet: amandat hominem. quo? Lilybæum fortasse. Video: tamen homines maritimos non plane reformidat. Minime, judices. Panormum igitur? Audio: quamquam Syracusis, quoniam in Syracusano captus erat, maxime, si minus supplicio affici, at custodiri oportebat. Ne Panormum quidem.

70 Quid igitur? quo putatis? Ad homines a piratarum metu & suspicione alienissimos: a navigando, rebusque maritimis remotissimos, ad Centuripinos, homines maxime mediterraneos, summos aratores: qui nomen numquam timuissent maritimi prædonis: unum, te prætore, horruissent Apronium, terrestrem archipiratam. Et, ut quivis facile perspiceret, id ab isto actum esse, ut ille suppositus, facile & libenter se illum, qui non erat, esse simularet: imperat Centuripinis, ut is victu ceterisque rebus quam liberalissime commodissimeque [a] habeatur.

P. CCL.

a adhibeatur MSS. adhiberetur alii.

71 XXVIII. INTEREA Syracusani, homines periti & humani, qui non modo ea, quæ perspicua essent, videre, verum etiam occulta suspicari possent: habebant rationem omnes quotidie piratarum, qui securi ferirentur: quam multos esse oporteret, ex ipso navigio, quod erat [b] factum sex remorum numero, conjiciebant. Iste, quod omnes, qui artificii aliquid habuerant, aut formæ, removerat atque abduxerat, reliquos si, ut consuetudo est, universos ad palum alligasset, clamorem populi fore suspicabatur, [61] cum tanto plures abducti essent, quam relicti. propter hanc causam cum instituisset alios alio tempore producere: tamen in tanto conventu nemo erat, quin rationem numerumque haberet, & reliquos non desideraret solum, sed etiam posceret & flagitaret.

b captum ex *MS. Cuj. & ed. Lamb.*

72 Cum maximus numerus deesset, tum iste homo nefarius in eorum locum, quos domum suam de piratis abduxerat, substituere & supponere cœpit cives Romanos, quos in

61. *Cum tanto plures adducti essent.*) *Cum altero tanto plures adducti essent*, vetus liber. *Ursinus*. Fulviani libri lectionem sequitur Gulielmius, *cum altero tanto plures*. Grut.

62. *Alios*

In carcerem antea conjecerat: quorum [62] alios, Sertoria-
nos milites fuiſſe inſimulabat, & ex Hiſpania fugientes ad
Siciliam appulſos eſſe dicebat: alios, qui a prædonibus
erant capti, cum mercaturas facerent, aut aliquam [c] aliam c aliam
ob cauſam navigarent, ſua voluntate cum piratis fuiſſe ar- *alii non*
guebat. Itaque alii cives Romani ne cognoſcerentur, ca- *habent.*
pitibus obvolutis e carcere ad palum, atque ad necem ra-
piebantur: alii cum a multis civibus Romanis recognoſce-
rentur, ab omnibus defenderentur, ſecuri feriebantur.
Quorum ego de acerbiſſima morte, crudeliſſimoque cru-
ciatu dicam, cum eum locum tractare cœpero: & ita di-
cam, ut, ſi me in ea querimonia, quam ſum habiturus de P. B.
iſtius crudelitate, & de civium Romanorum indigniſſima
morte, non modo vires, verum etiam vita deficiat, id
mihi præclarum & jucundum putem. Hæc igitur eſt ge- 73
ſta res, hæc victoria præclara: myoparone piratico capto,
dux liberatus, ſymphoniaci Romam miſſi: formoſi ho-
mines, & adoleſcentes, & artifices domum abducti: in
eorum locum & ad eorum numerum cives Romani hoſti-
lem in modum cruciati & necati: omnis veſtis ablata:
omne aurum & argentum ablatum & averſum.

XXIX. AT QUEMADMODUM ipſe ſeſe induit priore
actione? qui tot dies tacuiſſet, repente in M. Annii, ho- d civem
minis ſplendidiſſimi, teſtimonio, cum is [d] cives Roma- Roman.
nos dixiſſet, & archipiratam negaſſet ſecuri eſſe percuſ- *MS.*
ſum, exſiluit; conſcientia ſceleris, & furore ex malefi-
ciis concepto excitatus dixit, ſe, quod ſciret ſibi crimini
datum iri, pecuniam accepiſſe, neque de vero archipirata
ſumpſiſſe ſupplicium, ideo ſecuri non percuſſiſſe: domi
eſſe apud ſeſe archipiratas dixit duos.

O clementiam populi Romani ſeu potius patientiam mi- 74
ram ac ſingularem! Civem Romanum ſecuri eſſe percuſ-
ſum Annius, eques Romanus, dicit: taces. archipiratam
negat: fateris. fit in eo gemitus omnium & clamor, cum
tamen a præſenti ſupplicio tuo ſe continuit populus Roma-
nus,

62. *Alios Sertorianos milites.*) Q. Sertorius a Sulla proſcriptus, in ulteriore Hiſpania bellum ingens excitavit, plurimaſque civitates in poteſtatem ſuam redegit. Metellum & Perpennam cum duobus exercitibus prælio fudit, tandem octavo ducatus ſui anno a M. Antonio & M. Perpenna aliiſque conjuratis in convivio interfectus eſt, magnus dux, & adverſus duos Imperatores ſæpe par. Livius, Plutarchus, Appianus. *Hotom.*

63. Sa-

nus, & repressit, & 63 salutis tuæ rationem judicium severitati reservavit. Qui sciebas tibi crimini datum iri? quamobrem sciebas? quamobrem etiam suspicabare? inimicum habebas neminem. si haberes, tamen non ita vixeras, ut metum judicii propositum habere deberes. Ante, id quod fieri solet, conscientia timidum suspiciosumque faciebat? e Qui igitur, cum esses f cum imperio, jam tum judicium & crimen horrebas: g reus cum tot testibus coarguare, potes de damnatione dubitare?

e Quid *edd. vett.*
f in *Grav. ed.*
g reus *deest in MS.*

75 Verum, si crimen hoc metuebas, nequis abs te suppositum esse diceret, qui pro archipirata securi feriretur: utrum
P. CCLI. tandem tibi ad defensionem firmius fore putasti, 64 in judi-
76 cio, coactu atque efflagitatu meo, producere ad ignotos tanto post eum, quem archipiratam esse diceres: an recenti re, Syracusis, apud notos, inspectante Sicilia pæne tota, securi ferire? vide, quid intersit, utrum faciendum fuerit. In illo reprehensio nulla esse potuit. hic defensio nulla est. Itaque illud semper omnes fecerunt, hoc 65 quis ante te, quis præter te fecerit, quæro. Piratam vivum tenuisti. Quem ad finem? dum cum imperio fuisti. quamobrem? quam ob causam? quo exemplo? cur tamdiu? cur, inquam, civibus Romanis, quos piratæ ceperant, securi statim percussis, ipsis piratis lucis usuram tam diuturnam dedisti? Verum esto: sit tibi illud liberum omne tempus, quod cum imperio fuisti. etiamne privatus? etiamne reus? etiamne pæne damnatus, hostium duces privata in domo retinuisti? unum, alterum mensem, prope annum denique, domi tuæ piratæ, a quo tempore capti sunt, quoad per me licitum est, fuerunt: hoc est, quoad per M'. Acilium Glabrionem licitum est: qui, postulante me, produci atque in carcerem condi imperavit.

XXX. Quod est hujusce rei jus? quæ consuetudo? quod

63. *Salutis tuæ rationem.*) An populus salutis Verris rationem servavit judicibus? Olim in hoc loco hæsi, sed expediit me Regius codex, qui scribit: *Salutis suæ rationem.* Continuit se populus Romanus, & te non puniit, qui civem Romanum pro Archipirata percussisti securi, in quo sua salus agitur, quam commisit judicibus vindicandam. Nihil certius. *Gravius.*

64. *In judicio coactus.*) Vetus liber, *in judicium.* Ursin.

65. *Quis ante te, quis præter te fecerit.*) Cujac. non habet illud *quis:* unde putabat Gulielmius rescribi posse *quis ante te prætorem fecerit.* verum alterum videtur argutius. *Grut.*

66. *Est*

quod exemplum? Hostem acerrimum atque infestissimum populi Romani, seu potius communem hostem gentium nationumque omnium, quisquam omnium mortalium privatus intra mœnia domi suæ retinere poterit?

Quid si pridie, quam a me tu coactus es confiteri, civi- 77
bus Romanis securi percussis, prædonum ducem vivere, apud te habitare: si, inquam, pridie domo tua profugisset, si aliquam manum contra populum Romanum facere P. B.
potuisset, quid diceres? Apud me habitavit: mecum fuit: ego illum ad judicium meum, quo facilius crimen inimicorum diluere possem, vivum atque incolumem reservavi. Itane vero? tu tua pericula communi periculo defendes? tu supplicia, quæ debentur hostibus victis, ad tuum, non ad populi Romani tempus conferes? populi Romani hostis h privatis custodiis asservabitur? At etiam qui triumphant, i eoque diutius vivos hostium duces servant, ut, his per triumphum ductis, pulcherrimum spectaculum fructumque victoriæ populus Romanus percipere possit; tamen cum de foro in Capitolium currum flectere incipiunt, illos duci in carcerem jubent? idemque dies & victoribus imperii, & victis vitæ finem facit.

h privati nominis *MSS.*

i eo quoque *edd. vett.* eo *Grav.*

66 k Et nunc cuiquam credo esse dubium, quin tu id com- 78
missurus non fueris, præsertim cum statuisses, ut ais, tibi causam esse dicendam, ut ille archipirata non potius securi feriretur, quam, quod erat ante oculos positum, tuo periculo viveret. Si enim esset mortuus, tu, qui crimen ais te metuisse, l quæro, cui probares? cum constaret, istum Syracusis ab nullo visum esse archipiratam, ab omnibus desideratum: cum dubitaret nemo, quin abs te pecunia liberatus esset: cum vulgo loquerentur, suppositum in ejus locum, quem pro illo probare velles: cum tute fassus esses, te id crimen tanto ante metuisse: si eum diceres esse mortuum, quis te audiret? nunc, cum vivum istum

k Est *Grav.* qui *& delet* esse.

l quæ *MS.*

66. *Est nunc, credo, cuiquam dubium.*) Implicata sententia: sed videtur hoc dici: Nisi, pecunia accepta, achipiratam dimisisses, certe eum securi potius percussisses, quam ut eum domi tuæ, tuo cum periculo, vivum custodires; qui præsertim scires, ubi Romam revertisses, caussam tibi esse dicendam. Cum igitur dicit; *Est nunc, credo, cuiquam dubium, quin tu id commissurus non fueris;* hoc, opinor, dicit: Numquam commisisses, ut ille securi non potius feriretur, quam domi tuæ tuo periculo viveret. *P. Manut.*

67. Et

istum nescio quem m produces, n tamenne id credi voles?

m producis *Grav.*

79 Quid si aufugisset? si vincla rupisset, ita, ut Nico ille, nobilissimus pirata o fecit, quem P. Servilius, qua felicitate ceperat, eadem recuperavit? quid diceres? Verum hoc erat. si ille semel verus archipirata securi percussus esset: pecuniam illam non haberes. si hic falsus esset mortuus, aut profugisset: non esset difficile alium in suppositi locum supponere. Plura dixi, quam volui, de illo archipirata: & tamen ea, quæ certissima sunt hujus criminis argumenta, prætermisi. Volo enim mihi totum esse crimen hoc integrum. est certus locus, certa lex, certum tribunal, quo hoc reservetur.

n tamen te derideri vides *idem*.
o fugit. *MSS.*
P. CCLII.

80 XXXI. Hac tanta præda auctus, mancipiis, argento, veste locupletatus, nihilo diligentior ad classem ornandam, milites revocandos alendosque esse cœpit: cum ea res non solum provinciæ saluti, verum etiam ipsi prædæ esse posset. Nam æstate summa, quo tempore ceteri prætores obire provinciam, 67 & concursare consueverunt, aut etiam in tanto prædonum metu & periculo ipsi navigare: eo tempore ad luxuriam libidinesque suas, domo sua regia, quæ regis Hieronis fuit, qua prætores uti solent, contentus non fuit. tabernacula, quemadmodum consueverat temporibus æstivis, quod antea jam demonstravi, carbaseis intenta velis, collocari jussit in litore: quod est litus in Insula Syracusis post Arethusæ fontem, propter ipsum introitum atque ostium portus, amœno sane & ab arbitris remoto loco.

81 Hic dies æstivos sexaginta prætor populi Romani custos defensorque provinciæ sic vixit, ut muliebria quotidie convivia essent, vir accumberet nemo, præter ipsum & prætextatum filium. tametsi recte sine exceptione dixeram, virum, cum isti essent, neminem fuisse. Nonnumquam etiam libertus Timarchides adhibebatur. mulieres autem nuptæ nobiles, præter unam mimi Isidori filiam, quam iste, propter amorem, ab Rhodio tibicine abduxerat, Pippa quædam, uxor Æschrionis Syracusani: de qua muliere plurimi versus, qui in istius cupiditatem facti sunt, tota Sicilia percelebrantur.

82 Erat & Nice, facie eximia, ut prædicatur, uxor Cleomenis

67. *Et concursare.*) Lambini editio, *circumcursare.* sed alterum iterum habuimus supra cap. 12. pr. *Grut.*

68. *Tot*

menis Syracusani. hanc Cleomenes vir amabat: verumtamen hujus libidini adversari nec poterat, nec audebat: & simul ab isto donis beneficiisque plurimis devinciebatur. Illo autem tempore iste, tametsi ea est hominis impudentia, quam nostis, ipse tamen, cum vir esset Syracusis, uxorem ejus parum poterat animo soluto ac libero [68] tot in acta dies secum habere. Itaque excogitat rem singularem. naves, quibus legatus præfuerat, Cleomeni tradit: classi populi Romani Cleomenem Syracusanum præesse jubet. atque p imperat. Hoc eo facit, ut ille non solum abesset a domo tum, cum navigaret: sed etiam libenter cum magno honore beneficioque abesset: ipse autem, remoto atque ablegato viro, non liberius, quam ante (quis enim umquam istius libidini obstitit?) sed paullo solutiore tamen animo secum illam haberet, si non tamquam virum, at tamquam æmulum removisset. Accipit navem sociorum atque amicorum Cleomenes Syracusanus.

P. B. p imperare *Grav.*

XXXII. QUID PRIMUM aut accusem, aut querar, 83 judices? Siculone homini, legati, quæstoris, prætoris denique potestatem, honorem, auctoritatem dari? Si te impediebat ista conviviorum mulierumque occupatio: ubi quæstores? ubi legati? ubi ternis denariis æstimatum frumentum? ubi muli? ubi tabernacula? ubi tot tantaque ornamenta magistratibus & legatis a senatu populoque Romano permissa, & data? denique ubi præfecti, & tribuni tui? Si civis Romanus dignus isto negotio nemo fuit, [69] quid civitates, quæ in amicitia fideque populi Romani perpetuo manserant: ubi Segestana? ubi Centuripina

68. *Tot in acta dies secum habere.*) Hotomanus negabat se sensum videre, nisi forte corrigamus, *totos in lecto dies*: invenuste, veluti ostendit Muretus lib. I. Var. Lect. cap. 3. Gulielmio supervacua visa vox *secum*, etiam minus venuste, mea quidem opinione. *Grut.* Hunc locum primus recte exposuit Muret. Var. Lect. 1, 3. cum ante ipsum non esset intellectus. Solebant autem actam, hoc est locum late maris arbitrum eligere veteres, cum vellent indulgere genio. Unde proverbium apud Plut. σήμερον ἀκτάζομεν *hodie in littore versamur*, h. e. epulamur, indulgemus genio, ut supra quoque notavi. *Grav.*

69. *Quid civitates, quæ in amicitia fideque populi Romani perpetuo manserant.*) His similia sunt, quæ in vetere senatusconsulto apud me Græce scripto in ænea tabella incisa sunt: Ἐόντε ἀεὶ πόλεως ἐλευθέρας τῆς διὰ τέλους ἐν τῇ φιλίᾳ τοῦ δήμου τοῦ Ῥωμαίων μεμενηκυιῶν. Ursinus.

70. *Ste-*

ripina civitas, quæ tum officiis, fide, vetustate, tum etiam cognatione populi Romani nomen attingunt?

84 O dii immortales! quid, si harum ipsarum civitatum militibus, navibus, navarchis, Syracusanus Cleomenes

P. CCLIII. jussus est imperare? non omnis honos ab isto dignitatis, æquitatis officiique sublatus est? Ecquod in Sicilia bellum gessimus, quin Centuripinis sociis, Syracusanis hostibus uteremur? atque hæc omnia ad memoriam vetustatis, non ad contumeliam civitatis referri volo. Itaque ille vir clarissimus, summusque imperator, M. Marcellus, cujus virtute captæ, misericordia conservatæ sunt Syracusæ, habitare in ea parte urbis, quæ insula est, Syracusanum neminem voluit. Hodie, inquam, Syracusanum in ea parte habitare non licet. est enim locus, quem vel pauci possunt defendere. Committere igitur eum non fidelissimis hominibus noluit: simul quod ab illa parte urbis navibus aditus ex alto est. Quamobrem qui nostros exercitus sæpe excluserant, iis claustra loci committenda non existimavit.

85 Vide quid intersit inter tuam libidinem, majorumque auctoritatem: inter amorem furoremque tuum, & illorum consilium atque prudentiam. Illi aditum litoris Syracusanis ademerunt: tu maritimum imperium concessisti.

q habitari *edd. vett.* Illi q habitare in eo loco Syracusanum, r quo naves accedere possent, noluerunt: tu classi, & navibus Syracusanum

r qua *ead. edd.* præesse voluisti. quibus illi urbis suæ partem ademerunt, iis tu nostri imperii partem dedisti: &, quorum sociorum opera Syracusani nobis dicto audientes sunt, eos Syracusanis dicto audientes esse jussisti.

86 XXXIII. EGREDITUR f Centuripina quadriremi

f in Cent. *MS.* Cleomenes e portu: sequitur Segestana navis, Tyndaritana, Herbitensis, Heracliensis, Apolloniensis, Haluntina, præclara classis in speciem: sed inops & infirma, propter dimissionem propugnatorum atque remigum. Tamdiu in imperio suo classem iste prætor diligens vidit, quamdiu convivium ejus flagitiosissimum prætervecta est. ipse autem, qui visus multis diebus non esset, tum se tamen

P. B. in conspectum nautis paullisper dedit. 70 Stetit soleatus prætor

70. *Stetit soleatus prætor populi Romani.*) *Soleæ*, crepidæ sunt muliebres, quibus plantarum tantum infima teguntur, ceteris prope nudis & teretibus habenis vinctis. Gerebantur in ipso fervore æstatis. at viros, præsertim belli duces atque Imperatores tales mulierum deliciæ minus decere existimabantur. Vide Gellium libro XIII. cap. 20, Plutarchus in Antonio φαικάσια soleas videtur

tor populi Romani cum pallio purpureo tunicaque talari, muliercula nixus in litore. Jam hoc ipso istum vestitu Siculi civesque Romani per multi sæpe viderunt.

Posteaquam paullum provecta classis est, & Pachynum 87
quinto die denique appulsa est: nautæ fame coacti, radices palmarum agrestium, quarum erat in illis locis, sicut in magna parte Siciliæ, multitudo, colligebant, & his miseri perditique alebantur. Cleomenes autem, qui alterum se Verrem cum luxuria atque nequitia, tum etiam imperio, putaret: similiter totos dies, in litore tabernaculo posito, perpotabat.

XXXIV. ECCE AUTEM repente, ebrio Cleomene esurientibus ceteris. nuntiatur piratarum naves esse [71] in portu Edissæ. nam ita is locus nominatur. nostra autem classis erat in portu Pachyni. Cleomenes autem, quod erat t terrestre præsidium non re, sed nomine, sperabat, iis militibus, quos ex eo loco deduxisset, explere se numerum nautarum & remigum posse. Reperta est eadem istius hominis avarissimi ratio in præsidiis, quæ in classibus. nam erant perpauci reliqui, ceterique dimissi.

t ibi terr. *Lamb.*

Princeps Cleomenes in quadriremi Centuripina malum 88
erigi, vela fieri, præcidi anchoras imperavit: & simul, ut se ceteri sequerentur, signum dari jussit. Hæc Centuripina navis erat incredibili celeritate velis. nam scire isto prætore nemo poterat, [72] quid quæque navis remis facere posset: etsi in hac quadriremi propter honorem & gratiam Cleomenis minime multi remiges & milites deerant. Evolarat jam e conspectu fere fugiens quadriremis, cum etiam tunc ceteræ naves suo in loco moliebantur.

Erat animus in reliquis. quamquam erant pauci, quo- 89
quo modo sese res habebat, pugnare tamen se velle clama- P.CCLIV.
bant: &, quod reliquum vitæ; v viriumque fames fecerat, id ferro potissimum reddere volebant. Quod si Cleomenes

v virumque *MS.*

tur appellare: Ἐπὶ τούτοις εἱστία τοὺς Ἕλληνας, ἐγυμνασιάρχει δὲ Ἀθηναίοις, καὶ τὰ τῆς ἡγεμονίας παράσημα καταλιπὼν οἴκοι. μετὰ τῶν γυμνασιαρχῶν ῥάβδων, ἐν ἱματίῳ καὶ φαικασίοις περιῄει. Id est, *Ob eas causas Græcos convivio excepit, & Athenis gymnasii magistrum egit: relictisque domi magistratus insignibus & acceptis gymnasiarcharum virgis, cum pallio & soleis in publicum prodiit.* Hotom.

71. *In portu Edissæ.*) Corruptum putat Phil. Cluverius libro I. Siciliæ antiq. pag. 189. pro *Odyssea.* Gron. & ita edidit Grævius.

72. *Quid quæque navis remis facere posset.*) Lambino olet glossam vocabulum *facere*, mihi nihil minus, item Gulielmio. *Grut.*

menes non tanto ante fugisset, aliqua ad resistendum ratio fuisset. erat enim sola illa navis constrata, & ita magna, ut propugnaculo ceteris posset esse. quæ, si in prædonum pugna versaretur, urbis instar haberi inter illos piraticos myoparones videretur: sed tunc inopes relicti a duce præfectoque classis, eundem necessario cursum tenere cœperunt.

90 73 Elorum versus, ut ipse Cleomenes, ita ceteri navigabant. neque hi tamen tam prædonum fugiebant impetum, quam imperatorem sequebantur. Tum ut quisque in fuga postremus, ita periculo princeps erat. postremam enim quamque navem piratæ primam adoriebantur. ita prima Haluntinorum navis capitur, cui præerat Haluntinus, homo nobilis, Philarchus: quem ab illis prædonibus Locrenses postea publice redemerunt: ex quo vos priore actione jurato rem omnem causamque cognostis. deinde Apolloniensis navis capitur, & ejus præfectus Anthropinus occiditur.

91 XXXV. HÆC DUM aguntur, interea Cleomenes jam ad Elori litus pervenerat: jam sese in terram e navi ejecerat, quadriremenque in salo fluctuantem reliquerat. Reliqui præfecti navium, cum in terram imperator exisset, cum ipsi neque repugnare, neque mari effugere ullo modo possent, appulsis ad Elorum navibus, Cleomenem persecuti sunt. Tunc prædonum dux Heracleo, repente, præter spem, non sua virtute, sed istius avaritia nequitiaque victor, classem pulcherrimam populi Romani in litus expulsam & ejectam, cum primum x advesperasceret, inflammari incendique jussit.

x invesper. *MS.*

92 O tempus miserum atque acerbum provinciæ Siciliæ! P. B. o casum illum multis innocentibus calamitosum atque fune-

73. *Pelorum versus, ut ipse Cleomenes, ita ceteri navigant.)* Et post, *interea Cleomenes jam ad Pelori litus pervenerat:* item, *Appulsis ad Pelorum navibus Cleomenem persecuti sunt.* & paullo post: *Unam illam solam noctem prædones ad Pelorum commorati, accedere incipiunt ad Syracusas.* super horum locorum emendatione, ita olim scripsit ad me Ant. Augustinus: *Cum in Sicilia essem, turpiter erratum esse in hoc Pelori nomine didici; nam cum ad Pachynum esset Cleomenes, & Syracusas prædones fugiens veniret, non potuit eadem nocte terra Syracusas pervenire. sed scribendum est, Elorum, pro Peloro, quo est oppidum in eo litore, quod est inter Syracusas & Pachynum.* Ursinus. Verissima hæc est emendatio Ursini, sic & superius act. IV. 26. idem Ursinus pro *Pelori* restituit *Elori*. Scribitur autem ab aliis cum adspiratione *Helorus*, & *Helorum*. vid. Cluv. Sic antiq. *Græv.*

74. *Ignis*

ſunestum! o iſtius nequitiam ac turpitudinemm ſingularem! Una atque eadem nox erat, qua prætor amoris turpiſſimi flamma, ac claſſis populi Romani prædonum incendio conflagrabat. Affertur nocte intempeſta gravis hujuſce mali nuntius Syracuſas: curritur ad prætorium, quo iſtum e convivio illo præclaro reduxerant paullo ante mulieres cum cantu atque ſymphonia. Cleomenes, quamquam nox erat, tamen in publico eſſe non audet: includit ſe domi: neque aderat uxor, quæ conſolari hominem in malis poſſet.

Hujus autem præclari imperatoris ita erat ſevera domi 93
diſciplina, ut in re tanta, in tam gravi nuntio nemo admitteretur: nemo eſſet, qui auderet aut dormientem excitare, aut interpellare vigilantem. Jam vero, re ab omnibus cognita, concurſabat urbe tota maxima multitudo. non enim, ſicut antea conſuetudo erat, prædonum adventum ſignificabat [74] ignis e ſpecula ſublatus, aut tumulo, ſed flamma ex ipſo incendio navium & calamitatem acceptam & periculum reliquum nuntiabat.

XXXVI. CUM PRÆTOR quæreretur; & conſtaret, 94
ei neminem nuntiaſſe: fit ad domum ejus cum clamore concurſus atque impetus. [75] Tum iſte excitatus exit: audit rem omnem ex Timarchide: ſagum ſumit. Lucebat jam fere: procedit in medium, vini, ſomni, ſtupri plenus. Excipitur ab omnibus ejuſmodi clamore, ut ei Lampſaceni periculi ſimilitudo verſaretur ante oculos. hoc etiam majus hoc videbatur, quod in odio ſimili multitudo hominum hæc erat maxima. [76] Tum iſtius acta commemorabantur: tum flagitioſa illa convivia: tum appellabantur

a

74. *Ignis e ſpecula ſublatus.*) Φρυκτωρίαι quæ Græci appellant, ſignificat, faces quæ prædonibus adventantibus ab iis, qui in ſpecula & cuſtodia collocati erant, accendebantur. *Hotom.* Φρυκτώριον eſt ſpecula, φρυκτωρίαι ſunt excubiæ in ſpeculis ad ſignum dandum facibus accenſis; φρυκτοὶ ſunt faces, quibus ſignum datur. *Grav.*

75. *Tum iſte excitatus exit.*) *Exit* nondum poteſt hic locum habere. Nam excitatus ex ſomno primo intelligit, dein ſago ſumpto exit. Itaque cum ea vox in Reg. non reperiatur, jure deletur. *Grav.*

76. *Tum iſtius acta commemorabantur.*) Memmius Erricus conjiciebat *commemorabatur.* ut loquatur de amœno illo litore. probo. in proxime tamen ſequentibus vereor ne aliquot lateant ulcera occulta. diſplicet enim ita quater repeti voces eadem terminatione; quæ ſuavius exprimerentur per infinitivum. *Grut.*

P.CCLV. a multitudine mulieres nominatim: tum quærebatur ex ipso
palam, tot dies continuos, per quos numquam visus esset,
ubi fuisset, quid egisset? tum imperator ab isto præpositus
Cleomenes flagitabatur: neque quidquam propius est factum, quam ut illud Uticense exemplum de Hadriano
transferretur Syracusas, ut [77] duo sepulcra duorum prætorum improborum, duabusque in provinciis constituerentur. verum habita est a multitudine ratio temporis, habita
est tumultus, habita etiam dignitatis existimationisque
communis, quod is est conventus Syracusis civium Romanorum, ut non modo illa provincia, verum etiam hac
republica dignissimus existimetur.

Confirmant ipsi se, cum is etiam tum semisomnis stupe-
95 ret: arma capiunt: totum forum atque Insulam, quæ est
urbis magna pars, complent. Unam illam solam noctem
prædones ad Elorum commorati, cum fumantes etiam
nostras naves reliquissent, accedere incipiunt ad Syracusas. Qui videlicet sæpe audissent, nihil esse pulchrius, quam
Syracusarum mœnia, ac portus, statuerant, sese, si ea
Verre prætore non vidissent, numquam esse visuros.

XXXVII. AC PRIMO ad illa æstiva prætoris accedunt,
96 ipsam illam ad partem litoris, ubi iste per eos dies, tabernaculis positis, castra luxuriæ collocarat. quem posteaquam
inanem locum offenderunt, & prætorem commovisse ex
eo loco castra senserunt: statim sine ullo metu in portum
ipsum penetrare cœperunt. Cum in portum dico, judices,
(explanandum est enim diligentius, eorum causa, qui locum ignorant) in urbem dico, atque in urbis intimam partem venisse piratas. [78] non enim portu illud oppidum clauditur,

77. *Duo sepulcra.*) Animadvertendum *sepulcra* dici hoc loco, pro *bustis*: cum in lib. de legibus II. notet ex duodecim tabulis *non qui uratur, sepeliri: sed qui humetur*. Tametsi Plinius *sepultos* quoquomodo *conditos* dici testetur. *Hotom.*

78. *Non enim portu illud oppidum clauditur.*) Miratur vir doctus & quærit, quomodo oppidum claudi possit portu. Nimirum ignoravit vim minus tritam vocis *claudere*. Homines & loca dicuntur *claudi*, illi cum pervenerunt, hæc cum sita sunt ad littora maris aut alia in via, unde non licet ulterius progredi: ultimi quoque limites, ad quos patet gens aliqua, dicuntur illam claudere. De hominibus Tac. II. annal. 20. *Hostem a tergo palus, Romanos flumen aut montes claudebant*. Liv. 42, 52. *Majores eorum, qui Europa omni domita, transgressi in Asiam, incognitum tum fama aperuerint armis orbem terrarum: nec ante vincere desierint, quam rubro mari inclusis quod vincerent defuerit*. Ovid. VIII. Metam. 183.

Dada-

ditur, 79 sed urbe portus ipse cingitur & concluditur: 80 non ut alluantur a mari mœnia extrema, sed influat in urbis sinum portus.

Hic, te prætore, Heracleo archipirata cum quatuor 97
myoparonibus parvis ad arbitrium suum navigavit. Pro,
dii immortales! piraticus myoparo, cum imperium populi Romani, nomen, ac fasces essent Syracusis, usque ad fo- P. B.

Dædalus interea Creten longumque perosus
Exilium, tactusque soli naturalis amore,
Clausus erat pelago.

Id. VI. Metam. 571.

Quid faciat Philomela? fugam custodia claudit.

Custodes obsistunt, & impediunt instar maris, ne possit fugere. Hinc emendandus Seneca in Consolat. ad Helviam, ubi recenset varias caussas, quæ gentes impulerunt ad sedes mutandas, & in longinquis locis figendas, hoc est ad spontaneum exilium, ut ostendat, exilium non tam grave & intolerabile supplicium esse, quam multis videbatur: *Alii armis sibi jus in aliena terra fecerunt; quasdam gentes cum ignota peterent, mare hausit, quædam ibi consederant, ubi illas rerum inopia deposuit.* Gentibus, quas mare hausit, sive quæ in mari submersæ perierunt, quis locus est inter illas, quæ sedes posuerunt in exteris regionibus, voluntarii exules? Scripsit sine dubio Seneca, ut olim probavi viris doctis, *quasdam gentes, cum ignota peterent, mare clausit.* Alii populi, cum ignotas terras peterent, usque ad mare delati cum ulterius progredi non possent, in maritimis locis consederunt, ut Thraces apud Florum III, 4. cum venissent ad mare Hadriaticum, quamvis ibi non permaserint. Virgil. x. Æneid.

Ecce maris magno claudit nos obice pontus.

De locis Liv. 21, 43. *Dextra lævaque duo maria claudunt.* Virg. VIII. Æn.

Nobis, ad belli auxilium pro nomine tanto
Exigua vires; hinc Tusco claudimur amni,
Hinc Rutulus premit, & murum circumsonat armis.

Ovid. VI. Metam. v. 419.

Quaque urbes aliæ bimari clauduntur ab Isthmo.

Quæ sunt in Peloponneso, quarum finis est Isthmus. *Grævius.*

79. *Sed urbe portus ipse cingitur & includitur.*) Non possum hoc ullo modo rejicere. Veneti tamen & alii, *concluditur.* Camerar.

80. *Non ut alluantur a mari, &c.*) Recte Manutius *mœnia* interpretatur, domos, edificia. Justin. II, 12. *Patriam municipes esse, non mœnia.* Auson. Mosella:

Mœniaque antiquis te prospectantia muris
Addam præsidiis dubiarum condita rerum,
Sed modo securis non castra, sed horrea Belgis.

Mœnia sunt castella ad Mosellam sita. Florus I, 4. *Hic igitur & mœnia muro amplexus est.* Hoc est ædes Romæ urbis cinxit muro, cum ante tantum vallo essent cinctæ. Statim *ipse* in cod. Reg. non sine emphasi addit: *sed ipse influat in urbis sinum portus.* Grævius.

 81. *Quæ*

forum, & ad omnes urbis crepidines accessit: quo neque Carthaginiensium gloriosissimæ classes, cum mari plurimum poterant, multis bellis sæpe conatæ, umquam adspirare potuerunt; neque populi Romani invicta ante te prætorem gloria illa navalis, unquam tot Punicis Siciliensibusque bellis penetrare potuit: qui locus ejusmodi est, ut ante Syracusani in mœnibus suis, in urbe, in foro hostem armatum ac victorem, quam in portu ullam hostium navem viderent.

98 Hic, te prætore, prædonum naviculæ pervagatæ sunt, quo Atheniensium classis sola post hominum memoriam ccc navibus, vi ac multitudine invasit: quæ in eo ipso portu, loci ipsius, portusque natura, victa atque superata est. Hic primum opes y illius civitatis victæ, comminutæ depressæque sunt: in hoc portu Atheniensium nobilitatis, imperii, gloriæ naufragium factum existimatur.

y ipsius *alii.*

XXXVIII. EONE PIRATA penetravit, quo simul atque adisset, non modo a latere, sed etiam a tergo magnam partem urbis relinqueret? Insulam totam prætervectus est: [81] quæ est urbis magna pars Syracusis suo nomine, ac mœnibus, quo in loco majores (ut ante dixi) Syracusanum quemquam habitare vetuerunt: quod, qui illam partem urbis tenerent, in eorum potestatem portum futurum intelligebant.

At quemadmodum est pervagatus? radices palmarum
99 agrestium, quas in nostris navibus invenerant, jaciebant, ut
omnes istius improbitatem, & calamitatem Siciliæ possent
cognoscere. Siculosne milites? aratorumne liberos? quorum patres tantum labore suo frumenti exarabant, ut populo Romano totique Italiæ [82] suppeditare possent, eosne in-

81. *Quæ est urbis magna pars Syracusis suo nomine, ac mœnibus.*) Lambinus in margine notat ex veteri libro legendum esse, *quæ est urbs Syracusis suo nomine & mœnibus*. Sic sane Reg. cod. sententia est, quæ est urbs, quæ suum habet nomen, & sua peculiaria mœnia. Nomen est Νῆσος, insula. Equidem hæc verba, quæ non agnoscit Regius, spuria sunt & delenda, *urbis magna pars*. Cur enim Cicero repetat, quod paucis ante dixerat Insulam esse magnam partem urbis. Sic enim paullo superius: *Arma capiunt totum forum atque insulam, quæ est urbis magna pars, complent*. Non est Tullianæ copiæ sine necessitate verba eadem repetere. Posset quoque deleri *Syracusis*, si MSS. annuerent. *Grav.*

82. *Suppeditare possent.*) Legendum opinor *posset*, numero singulari: ut sit sufficere & satis esse posset. Idem lib. I. Offic. *ob easque causas studeat parare ea quæ suppeditant & ad cultum & ad victum.* Hotom.

insula Cereris natos, ubi primum fruges inventæ esse dicuntur, eo cibo esse usos, a quo majores eorum ceteros quoque, frugibus inventis, removerunt? Te prætore, Siculi milites palmarum stirpibus, prædones Siculo frumento alebantur. P.CCLVI.

100 O spectaculum miserum atque acerbum! ludibrio esse urbis gloriam, & populi Romani nomen; hominum [z] conventum atque multitudinem: piratico myoparone, in portu Syracusano de classe populi Romani triumphum agere piratam; cum prætoris nequissimi inertissimique oculos prædonum remi respergerent? Posteaquam e portu piratæ non metu aliquo affecti, sed satietate exierant: tum cœperunt quærere homines causam illius tantæ calamitatis. dicere omnes & palam disputare, minime esse mirandum, si, militibus remigibusque dimissis, reliquis egestate & fame perditis, prætore tot dies cum mulierculis perpotante, tanta ignominia & calamitas esset accepta. Hæc autem istius vituperatio atque infamia confirmabatur eorum sermone, qui a suis civitatibus illis navibus præpositi fuerant: qui ex illo numero 101 reliqui Syracusas, classe amissa, refugerant. Dicebant, quos ex sua quisque navis missos sciret esse. Res erat clara: neque solum argumentis, sed etiam certis testibus istius [a] audacia tenebatur.

z *ita Lamb. alii* conventu atque multitudine.

a avaritia *Grav.*

XXXIX. HOMO certior fit, agi nihil in foro & conventu tota die, nisi hoc quæri a navarchis, quemadmodum classis sit amissa. illos respondere, & docere unumquemque missione remigum, fame reliquorum, Cleomenis timore & fuga. Quod posteaquam iste cognovit, hanc rationem habere cœpit. causam sibi dicendam esse statuerat jam ante, quam hoc usu veniret, ita ut ipsum priore actione dicere audistis. videbat, illis navarchis testibus,

Hotom. Vere Hotomannus. Vulgata triviale sapit. Cic. III. Philipp. *Si vita suppeditasset.* in 2. Catil. *Sed si omissis his rebus omnibus, quibus nos suppeditamus, egit ille.* In libro VII. ad fam. epist. 18. *An hoc significas, nihil fieri! frigere te, ne chartam quidem tibi suppeditare*, Tac. IV. Hist. 40. *Publio neque animus in periculis, neque oratio suppeditavit.* Hæc non annotassem, cum hæc notio τȣ̃ *suppeditare* jam satis nota sit, nisi vidissem ab omnibus editoribus & interpretibus contemtam fuisse Hotomanni auctoritatem, *Gravius. Suppeditare* est sufficere III. Offic. *Parare ea quæ suppeditent ad cultum & ad victum & sibi & liberis.* De Claris Orat. *Miror illum, cum & vita suppeditavisset, & splendor ei non defuisset, consulem non fuisse.* Rursus ibid. *Si vita suppeditavisset, consul factus esset.* Nannius. *Verburg.*

83. *Testi-*

bus, tantum hoc crimen sustinere se nullo modo posse. consilium capit primo stultum, verumtamen clemens. Cleomenem & navarchos ad se vocari jubet. veniunt. accusat eos, quod hujusmodi de se sermones habuerint: rogat, ut id facere desistant, & in sua quisque navi dicat se tantum habuisse nautarum, quantum oportuerit, neque quemquam esse dimissum. illi enimvero se ostendunt, quod vellet, esse facturos. Iste non procrastinat: advocat amicos statim: quærit ex his singillatim, quot quisque nautas habuerit. respondit unusquisque, ut erat præceptum. Iste in tabulas refert: obsignat signis amicorum, providens homo: ut contra hoc crimen, si quando opus esset, hac videlicet [83] testificatione uteretur.

P. B. 102

103 Derisum credo esse hominem amentem a suis consiliariis & admonitum, hasce ei tabulas nihil profuturas: etiam plus ex nimia prætoris diligentia suspicionis in eo crimine futurum. Jam iste erat hac stultitia multis in rebus usus, ut publice quoque, quæ vellet, in civitatum litteris & tolli & referri juberet: quæ omnia nunc intelligit sibi nihil prodesse, posteaquam certis litteris, testibus, auctoritatibusque convincitur.

XL. UBI HOC videt, b illorum confessionem, testificationem suam, tabulas sibi nullo adjumento futuras: init consilium, non improbi prætoris (nam id quidem esset ferendum) sed [84] importuni atque amentis tyranni. statuit, si hoc crimen extenuare vellet (nam omnino tolli posse non arbitrabatur) navarchos omnes, testes sui sceleris, vita esse privandos. Occurrebat illa ratio: quid Cleomene

104 fiet? poterone animadvertere in eos, quos dicto audientes esse jussi? missum facere eum, cui imperium potestatemque permisi? poterone eos afficere supplicio, qui Cleo-

b *quatuor seqq. voces delet Grev.*

83. *Testificatione uteretur.*) Observanda, consuetudo, cujus simile exemplum extat in Quinctiana supra, unde intelligitur, *testificationem* scripturam fuisse illius rei, propter quam advocati testes essent, ipsorum testium annulis obsignatam, Quam consuetudinem Venulejus significans in L. curent, 22. D. de testibus. *curent*, inquit, *magistratus cujusque loci testari volentibus & se ipsos & alios testes vel signatores præbere: quo facilius negotia explicentur, probatio rerum salva sit.* Hotom.

84. *Importuni atque amentis tyranni.*) Cicero pro Cluentio: *Quem propter importunitatem animi nemo recipere tecto vellet.* In Pisonem: *Animal ex omnium scelerum importunitate & omnium flagitiorum impunitate concretum.* Virgil. Georg. I. *Obscœnique canes importunaque volucres*, Nannius. *Verburg.*

85. *In*

Cleomenem secuti sunt: ignoscere Cleomeni, qui secum fugere, & se consequi jussit? peterone in eos esse vehemens, P.CCLVIII qui naves inanes non modo habuerunt, sed etiam apertas: in eum dissolutus, qui solus habuerit constratam navem & minus exinanitam? pereat Cleomenes una. Ubi fides? ubi exsecrationes? ubi dextræ complexusque, ubi illud contubernium muliebris militiæ in illo delicatissimo litore? fieri nullo modo poterat, quin Cleomeni parceretur.

Cleomenem vocat. dicit ei, se statuisse animadvertere 105 in omnes navarchos: ita sui periculi rationes ferre ac postulare. Tibi uni parcam, & totius istius culpæ crimen vituperationemque inconstantiæ potius suscipiam, quam aut in te sim crudelis, aut tot tam graves testes vivos incolumesque esse patiar. Agit gratias Cleomenes, approbat consilium: dicit, ita fieri oportere. Admonet tamen illud, quod istum fugerat, in Phalargum Centuripinum, navarchum, non posse animadverti, propterea quod secum fuisset una in Centuripina quadriremi. Quid ergo? iste homo ex ejusmodi civitate, adolescens nobilissimus, testis relinquetur? [85] In præsentia, inquit Cleomenes, quoniam ita necesse est: sed post aliquid videbimus, ne iste nobis obstare possit.

XLI. HÆC posteaquam acta & constituta sunt, pro- 106 cedit iste repente e prætorio, inflammatus scelere, furore, crudelitate. in forum venit: navarchos vocari jubet. Qui nihil metuerent, nihil suspicarentur, statim accurrunt. Iste hominibus miseris innocentibusque injici catenas imperat. [86] Implorare illi fidem populi Romani, & quare id faceret, rogare. Tunc iste hoc causæ dicit, quod classem prædonibus prodidissent. [87] Fit clamor & admiratio populi, tantam esse in homine impudentiam atque audaciam

85. *In præsentia, inquit Cleom.)* Legendum fortasse est, *in præsenti*, inquit Cleom. *Lambin.* Cave hic audias Lambinum. Nam sic sæpe veteres: Terent. Phorm. *Provisum est, ne in præsentia hae hinc abeat.* Liv. XLIX. *Occultiora quædam agebantur, quæ in præsentia invisum quidem & suspectum Eumenem Romanis falsis gravioribus criminibus onerarunt.* Græвius.

86. *Implorare illi fidem populi Romani.)* Placet Gulielmio, quod erat in Cujacii *fidem prætoris*, sic & cap. 42. pr. *fidem tuam quæ nusquam erat, implorant.* & vero editio prima, item Pal. sec. expresserunt istud per *pop. Roman.* hæreo tamen, hæreo. *Grut.*

87. *Fit clamor & admiratio.)* Tentant nonnulli, *admurmuratio.* stulte. *murmur* ibi supervacuum, ubi *clamor*. Idem.

88. *Præ-*

ciam, ut aliis causam calamitatis attribueret, quæ omnis propter avaritiam ipsius accidisset: aut, cum ipse [88] prædonum socius putaretur, aliis proditionis crimen inferret: deinde, hoc quintodecimo die crimen esse natum, postquam classis esset amissa.

P. B.

107 [89] Cum hæc fierent, quærebatur, ubi esset Cleomenes? non quo illum ipsum, [90] cujusmodi esset, quisquam supplicio, propter illud incommodum, dignum putaret. nam quid Cleomenes facere potuit? (non enim possum quemquam insimulare falso) quid, inquam, magnopere Cleomenes facere potuit, istius avaritia navibus exinanitis? atque eum vident sedere ad latus prætoris, & ad aurem familiariter, ut solitus erat, insusurrare. Tum vero omnibus indignissimum visum est, homines honestissimos, electos ex suis civitatibus, in ferrum atque in vincula conjectos: Cleomenem propter flagitiorum ac turpitudinis societatem, familiarissimum esse prætoris. Apponitur his tamen accusator Nævius Turpio quidam, qui, C. Sacerdote prætore, injuriarum damnatus est, homo bene appositus ad istius audaciam: quem iste in decumis, in rebus capitalibus, in omni calumnia, præcursorem habere solebat & emissarium.

108 XLII. VENIUNT Syracusas parentes propinquique miserorum adolescentium, hoc repentino calamitatis suæ commoti nuntio: vinctos adspiciunt catenis liberos suos, cum istius avaritiæ pœnam collo & cervicibus suis sustinerent. adsunt, defendunt, proclamant: fidem tuam, quæ nusquam erat, nec umquam fuit, implorant. Pater aderat Dexio Tyndaritanus, homo nobilissimus, hospes tuus, cujus tu domi fueras, quem hospitem appellaras. cum [91] cum illa auctoritate & miseria videres præditum,

non

88. *Prædonum socius putaretur.*) Malebat Gulielmius e mss. Lamb. & Cujac. *socius arbitraretur*. παθητικῶς. Sic infra pro Murena: *denique bellum confectum arbitraretur.* ubi male Lambinus *arbitrantur*. Grut.

89. *Cum hæc fierent.*) Vetus liber: *cum hæc ita fierent*. Ursin.

90. *Cujusmodi esset*. Pro *cujuscumque modi*, ut alibi aliquoties. malebat tamen P. Manutius *cujuscujusmodi*. Lambinus edidit, *cuicuimodi*. sed non adprobantibus mss. *Grut.*

91. *Cum illa auctoritate & miseria videres præditum.*) Lambinus nescio quæ interponit. simplicius Gulielmius, qui quod Cujacianus non haberet copulam, divinat. *cum illa auctoritate, miseria videres perditum.* tu, inquit, Verres, cum hospitem tuum videres

&

non te ejus lacrymæ, non senectus, non hospitii jus atque nomen a scelere aliquam ad partem humanitatis revocare potuit.

Sed quid ego hospitii jura in hac tam immani bellua commemoro? qui Sthenium Thermitanum, hospitem suum, cujus domum per hospitium exhausit & exinanivit, absentem in reos retulerit, causa indicta, capite damnarit: ab eo nunc hospitiorum jura atque officia quæramus? cum homine enim crudeli nobis res est, an cum fera atque immani bellua? te patris lacrymæ de innocentis filii periculo non movebant? cum patrem domi reliquisses: filium tecum haberes: te neque præsens filius de liberorum caritate, neque absens pater de indulgentia patria commonebat. 109 P.CCLVIII.

Catenas habebat hospes tuus Aristeus, c Dexionis filius. quid ita? Prodiderat classem. 92 quod ob præmium? deseruerat exercitum. quid Cleomenes? ignavus fuerat. At cum tu ob virtutem 93 corona aurea donaras. Dimiserat nautas. tu ab omnibus mercedem missionis acceperas. Alter parens ex altera parte erat Herbitensis Eubulida, homo domi suæ clarus & nobilis: qui, quia Cleomenem in defendendo filio læserat, nudus d pæne est destitutus. Quid erat autem, quod quisquam diceret, aut defenderet? Cleomenem nominare non licet. At causa cogit. Moriere, si appellaris. numquam enim iste est cuiquam mediocriter minatus. At remiges non erant. Prætorem tu accusas? frange e cervicem. Si neque prætorem, neque prætoris æmulum appellare licebit, cum in his duobus tota causa sit: quid futurum est? 110

c Dexonis *MS.*

d pœna *MS.*

e cervices *Grav. & alii.*

XLIII. DICIT etiam causam Heraclius Segestanus, homo domi suæ summo loco natus. Audite, ut vestra humanitas postulat, judices. audietis enim de magnis incommo- 111

& auctoritate Prætoris esses, videres, inquam, hospitem tuum miseria perditum. *Grut.*

92. *Quod ob præmium? deseruerat exercitum, &c.*) Cujacii liber non admisit vocem *exercitus*, quod rejicit quidem Lambinus, sed non Gulielmius, ut subintelligatur *classem*. Idem.

93. *Corona aurea donaras.*) Color Verris talis fuit, quia a ceteris desertus navim Centuripinam solus servasti, virtutis ergo te aurea corona condono; sed hoc Cicero tacuit. Plin. Lib. XXXIII. c. 2. *Apud Romanos A. Posthumius dictator apud lacum Regillum castris Latinorum expugnatis, ei, cujus maxime opera capta essent, coronam auream ex præda dedit.* Nannius. *Verburg.*

94. De-

modis injuriisque sociorum. Hunc scitote fuisse Heraclium in ea causa; qui propter gravem morbum oculorum tum non navigarit, & jussu ejus, qui potestatem habuit, f cum commeatu, Syracusis remanserit. g iste certe neque prodidit classem, neque metu perterritus fugit, neque exercitum deseruit. Etenim tunc esset hoc animadversum, cum classis Syracusis proficiscebatur. Is tamen in eadem causa fuit, quasi esset in aliquo manifesto scelere deprehensus: in quem ne falso quidem causa conferri criminis potuit.

f *ita Hotom.* *alii* in.
g is *MS.* P. B.

112 Fuit in illis navarchis Heracliensis quidam Furius (nam habent illi nonnulla hujuscemodi Latina nomina) homo, quamdiu vixit, domi suæ, h non solum post mortem, tota Sicilia clarus & nobilis. in quo homine tantum animi fuit, non solum ut illum libere læderet; nam id quidem, quoniam moriendum videbat, sine periculo se facere intelligebat: verum, morte proposita, cum lacrymans in carcere mater noctes diesque assideret, 94 defensionem causæ suæ scripsit: quam nunc nemo est in Sicilia, quin habeat, quin legat, quin tui sceleris & crudelitatis ex illa oratione commonefiat. in qua docet, quot a civitate sua nautas acceperit: quot & quanti quemque dimiserit: quot secum habuerit: item de ceteris navibus dicit. quæ cum apud te diceret, virgis oculi verberabantur. Ille morte proposita, facile dolorem corporis patiebatur. clamabat, id quod scriptum reliquit, *Facinus esse indignum, plus impudicissimæ mulieris apud te de Cleomenis salute, quam de sua vita lacrymas matris valere.*

h *Grav. delet* non solum.

Deinde etiam illud video esse dictum, quod, si recte
131 vos populus Romanus cognovit, non falso ille jam in ipsa morte de vobis prædicavit: *Non posse Verrem, testes interficiendo, crimina sua extinguere: graviorem apud sapientes judices se fore ab inferis testem, quam si vivus in judicium produceretur: tum, avaritiæ solum, si viveret; nunc, cum ita esset necatus: sceleris, audaciæ, crudelitatis testem fore.* Jam illa præclara: *Non testium modo catervas, cum tua res age-*

P. CCLIX.

94. *Defensionem causæ suæ scripsit.*) Nisi est ἀνακόλουθον legendum videtur, *scripserit*. Nam, nisi propter parenthesin, mutavit orationis formam, pendet hoc verbum ab illo loco, *non solum ut illum libere læderet*, &c. sequi debet, nunc, *verum, morte proposita*, &c. *defensionem causæ suæ scripserit*. Sed dicamus, esse ἀνακόλουθον propter hyperbaton. *Lambin.*

95. *Se-*

ageretur, sed a diis manibus innocentium pœnas, [95] *sceleratorumque furias in tuum judicium esse venturas: sese ideo leviorem casum suum fingere, quod jam ante aciem securium tuarum Sestiique, tui carnificis, vultum & manum vidisset, cum in conventu civium Romanorum jussu tuo securi cives Ro-* 114
mani ferirentur. Ne multa, judices; [96] libertate, quam vos sociis dedistis, [97] hac ille in acerbissimo supplicio miserrimæ servitutis abusus est.

XLIV. CONDEMNAT omnes de consilii sententia. tamen neque iste in tanta re, tot hominum, totque civium causa, [98] P. Vettium ad se arcessit, quæstorem suum, cujus consilio uteretur: neque P. Cervium, talem virum, legatum, qui, quia legatus, isto prætore, in Sicilia fuit, primus ab isto judex rejectus est: sed de latronum, hoc est, de comitum suorum sententia condemnat omnes.

Hic cuncti Siculi, fidelissimi atque antiquissimi socii, 115
plurimis affecti beneficiis a majoribus nostris, graviter commoventur, & de suis periculis [99] fortunisque omnibus pertimescunt. Illam clementiam mansuetudinemque nostri imperii [1] in tantam crudelitatem inhumanitatemque esse con-

95. *Sceleratorumque furias.*) Liber Cujacii, *scelere quamque furias.* Lambinus heic varie se torquet: sed res clara est. vocat *furias sceleratorum*, quia destinatæ sunt ideo, ut crucient *sceleratos*. Grut.

96. *Libertate, quam vos sociis dedistis, hac ille &c.*) Veneti & aliorum librorum lectio vera est *Libertatem, quam.* ut hoc: *urbem, quam statuo vestra est*. Et: *populo ut placerent quas fecisset fabulas*. Camerar. Cujacii liber, *libertatem quam vos &c. hac ille.* quod placet Gulielmio, nec displicebat etiam Lambino, est quoque in Pal. sec. *libertatem quam &c. hac vos.* quod mihi potissimnm satisfacit. *Abuti* heic est largius *uti*. Grut.

97. *Hac ille .... est abusus.*) *Abusus* ad extremum usus, ut nihil reliqui fecerit quasi diceret, universam illam libertatem consumpsit, ea quoad licuit est usus, nihil prætermisit. Similiter Verr. III. *Nisi omni tempore, quod mihi lege concessum est, abusus ero quærere*. Hotom.

98. *P. Vettium.*) Cujus sororem in matrimonio Verres habebat prænomen aut in hoc Vettio, aut in altero, ejus fratre, qui lib. III. nominatur. mendosum sit necesse est: nam uterque *Publius* appellatur. *P. Manut.*

99. *Fortunisque omnibus pertimescunt.*) Mallet Gulielmius, *fort. communibus.* sicque fere loquitur noster, infra cap. 46. pr. ceterum inepte illi qui heic tentant illud *periculis* mutare in *pecuniis.* pertimescebant enim Siculi magis de vita & sanguine, quam de pecuniis. *Grut.*

1. *In tantam crudelitatem inhumanitatemque.*) *Inhumanitas* nimis hiç leve est, post *crudelitatem*. Nec satis Latine, credo, dicitur, in-

conversam? condemnari tot homines uno tempore nullo crimine? defensionem suorum furtorum prætorem improbum ex indignissima morte innocentium quærere? Nihil addi jam videtur, judices, ad hanc improbitatem, amentiam crudelitatemque posse. & recte i nihil videtur. nam si cum illorum improbitate certet, longe omnes, multumque superabit.

i Lamb. delet nihil.

116 [2] Sed secum ipse certat: id agit, ut semper superius suum facinus novo scelere vincat. Phalargum Centuripinum dixeram exceptum esse a Cleomene, quod in ejus quadriremi Cleomenes vectus esset: tamen quia pertimuerat adolescens, quod eandem suam causam videbat esse, quam illorum, qui innocentes peribant: ad hominem accedit Timarchides: a securi negat ei esse periculum: virgis ne cæderetur, monet ut caveat. Ne multa: ipsum dicere adolescentem audistis, se ob hunc virgarum metum pecuniam Timarchidi numerasse.

P. B.

117 Levia sunt hæc in hoc reo crimina. metum virgarum navarchus k nobilissimæ civitatis pretio redemit: humanum. alius, ne condemnaretur, pecuniam dedit: usitatum est. non vult populus Romanus obsoletis criminibus accusari Verrem: nova postulat, inaudita desiderat: non de prætore Siciliæ, sed de crudelissimo tyranno fieri judicium arbitratur.

k homo nobilissimus summæ MSS.

XLV. INCLUDUNTUR in carcerem condemnati: supplicium constituitur in illos, sumitur de miseris parentibus navarchorum: prohibentur adire ad filios suos:

118 prohibentur liberis suis cibum vestitumque l ferre. Patres hi, quos videtis, jacebant in limine, matresque miseræ pernoctabant ad ostium carceris, ab extremo complexu liberum

l inferre MSS.

inhumanitas, aut *humanitas imperii*. Scripsit, credo, Tullius: *Illam clementiam mansuetudinemque nostri imperii in tantam crudelitatem immanitatemque esse conversam*. Opponitur clementiæ crudelitas, mansuetudini immanitas. Inferius cap. 47. *Qui a parentibus spe nostri imperii, nostraque æquitatis suscepti educatique sunt, ad C. Verris nefariam immanitatem, & ad ejus securem funestam esse servatos?* Firmat emendationem meam Reg. cod. e cujus excerpto biennio postquam hæc scripseram, accepi, in quo legitur *humanitatem*: pro vulgato *inhumanitatem*. Inferius tamen cap. 46. recte *inhumanus*. Sic enim ibi dicitur qui omnem humanitatem exuit, & nullius hominis rationem habet. *Gravius*.

2. *Sed secum ipse certat.*) Videtur rectius, ut est in antiquo: *Sed cum secum ipse certet, id &c.* Ursin.

3. *Nisi*

rum exclusæ : quæ nihil aliud orabant, 3 nisi ut filiorum extremum spiritum ore excipere sibi liceret. Aderat janitor carceris, carnifex prætoris : mors terrorque sociorum & civium, lictor Sestius : cui ex omni gemitu doloreque certa merces comparabatur. ut adeas, tantum dabis : ut cibum tibi intro ferre liceat, tantum. nemo recusabat. quid ? ut uno ictu securis afferam mortem filio tuo, quid dabis, ne diu crucietur? ne sæpius feriatur? ne cum sensu doloris aliquo, aut cruciatu spiritus auferatur? Etiam ob hanc causam pecunia lictori dabatur.

119 O magnum atque intolerandum dolorem! o gravem acerbamque fortunam! non vitam liberum, sed mortis celeritatem pretio redimere cogebantur parentes. Atque ipsi etiam adolescentes cum Sestio m de eadem plaga, & de uno illo ictu loquebantur. idque postremum parentes suos liberi orabant, ut levandi cruciatus sui n gratia lictori pecunia daretur. Multi & graves dolores inventi parentibus & propinquis: multi. verumtamen mors sit extrema. non erit. Estne aliquid ultra, quo progredi crudelitas possit? reperietur. nam, illorum liberi cum erunt securi percussi ac necati, corpora feris objicientur. hoc si luctuosum est parenti, redimat pretio sepeliendi potestatem.

m suo de *MS.* P.CCLX.

n *Gul. delet* gratia.

120 Onasum Segestanum, hominem nobilem, dicere audistis, se ob sepulturam Heraclii navarchi pecuniam Timarchidi dinumerasse. Hoc o (ne possis dicere : patres enimo veniunt, amissis filiis, irati.) vir primarius, homo nobilis-

o *ita Grav. ed.*

3. *Nisi ut filiorum extremum spiritum excipere liceret.)* Quinct. lib. IX. cap. extremo, *Sicut illud. Ore spiritum excipere liceret: si jungas, lascivi carminis est; sed interpunctis quibusdam, & tribus quasi initiis sit plenum auctoritatis.* Quibus ex verbis perspicuum est, ita illum hunc locum legisse, ut vocem *ore*, interponeret, quo in loco diu multumque addubitavimus, donec apud Nonium Marcellum in dictione *excipere*, sic scriptum offendimus, *Filiorum extremum spiritum ore excipere liceret* : & postea apud Servium in quartum Æneid. Significat autem Fabius lascivum carmen hoc futurum sine illis interpunctis fuisse : quod spiritus alterius ore osculando excipitur. *Hotom.* Si *ore* meliores libri habent, ut habet Regius codex, in quo est quoque *postremum* ut in Nonio ; non repudio. Virg.

Extremus si quis super halitus errat
Ore legam.

Sin in illis desideratur, sicut non extat in Victorii, R. Steph. Lamb. Manut. ed. nec in Francii MS. non requirerem. Justin. XXIII, 2. *Nec invitam periculo spiritus sui emturam, ut extremos viri spiritus exciperet.* Grævius.

4. *Utrum*

lissimus, dicit: neque de filio dicit. Jam hoc, quis tum fuit Syracusis, qui non audierit, quin sciat, has per Timarchidem pactiones sepulturæ cum vivis etiam illis esse factas? non palam cum Timarchide loquebantur; non omnes omnium propinqui adhibebantur? non palam vivorum funera locabantur? Quibus rebus omnibus actis atque decisis, producuntur e carcere, & deligantur ad palum.

121 XLVI. QUIS TAM fuit illo tempore durus & ferreus, quis tam inhumanus, præter unum te, qui non illorum ætate, nobilitate, miseria commoveretur? ecquis fuit, quin lacrymaretur? quin ita calamitatem putaret illorum, ut fortunam tamen non alienam, periculum autem commune agi arbitraretur? Feriuntur securi. lætaris tu in omnium gemitus, & triumphas: testes avaritiæ tuæ gaudes esse sublatos. Errabas, Verres, & vehementer errabas, cum te maculas furtorum & flagitiorum tuorum, sociorum innocentium sanguine eluere arbitrabare: præ-
P. B. ceps amentia ferebare, qui te existimares avaritiæ vulnera crudelitatis remediis posse sanare. Etenim quamquam illi sunt mortui sceleris tui testes, tamen eorum propinqui neque tibi, neque illis desunt: tamen ex illo ipso numero navarchorum aliqui vivunt & adsunt: quos, ut mihi videtur, ab illorum innocentium pœna fortuna ad hanc caussam reservavit.

122 Adest Philargus Haluntinus, qui, quia cum Cleomene non fugit, oppressus a prædonibus & captus est: cui calamitas saluti fuit: qui, nisi captus a piratis esset, in hunc prædonem sociorum incidisset. dicet is pro testimonio, de missione nautarum, de fame, de Cleomenis fuga. Adest Centuripinus Phalargus, in amplissima civitate, amplissimo loco natus. eadem dicit: nulla in re discrepat.

123 Per deos immortales! judices, quo tandem animo sedetis? aut hæc quemadmodum auditis? [4] Utrum ego desipio, & plus quam satis est, doleo P in tanta calamitate mi-
P in deest in MS. seriaque sociorum? an vos quoque hic acerbissimus innocentium cruciatus & mœror pari sensu doloris afficit? Ego enim cum Herbitensem, cum Heracliensem securi esse per-

4. *Utrum ego desipio, & plus quam satis est.)* Veneti & alii: *Et plus quam satis opus est:* quorum alterum de explicatione inculcatum videtur. *Camerar.*

5. *Eo-*

cuſſum dico, verſatur mihi ante oculos indignitas calami-
tatis.

XLVII. EORUMNE populorum cives, [5] eorumne agro-
rum alumnos, ex quibus maxima vis frumenti quotannis ple-
bi Romanæ, illorum operis ac laboribus quæritur, qui a pa-
rentibus, ſpe noſtri imperii noſtræque æquitatis, ſuſcepti
educatique ſunt, ad C. Verris nefariam immanitatem, & ad 124
ejus ſecurem funeſtam eſſe ſervatos? Cum mihi Tyndarita-
ni illius venit in mentem, cum Segeſtani, tum jura ſimul
civitatum atque officia conſidero. quas urbes P. Africanus
etiam ornandas eſſe ſpoliis hoſtium arbitratus eſt, eas C.
Verres non ſolum illis ornamentis, ſed etiam viris nobiliſ-
ſimis nefario ſcelere privavit. En quod Tyndaritani li- P.CCLXI.
benter prædicent: *Nos in ſeptemdecim populis Siciliæ nu-
meramur: nos ſemper in omnibus Punicis Sicilienſibuſque bel-
lis amicitiam fidemque populi Romani ſecuti ſumus: a nobis
omnia populo Romano ſemper & belli adjumenta, & [6] pacis
ornamenta adminiſtrata ſunt.* Multum vero hæc his jura pro-
fuerunt in iſtius imperio ac poteſtate.

Veſtros quondam nautas contra Carthaginem Scipio du- 125
xit. at nunc naves contra prædones pæne inanes Cleome-
nes ducit. Vobiſcum Africanus hoſtium ſpolia & præmia
laudis communicavit. at nunc per me ſpoliati, nave a præ-
donibus abducta, ipſi [7] in hoſtium numero locoque du-
cemini. Quid vero? illa Segeſtanorum non ſolum litteris
tradita, neque commemorata verbis, ſed multis officiis
illorum uſurpata & comprobata cognatio, quos tandem
fructus hujuſce neceſſitudinis in iſtius imperio tulit? Nem-
pe hoc fuit jure, judices, ut ex ſinu patris nobiliſſimus ado-
leſcens, & e complexu matris ereptus innocens filius, iſtius
carnifici Seſtio dederetur. Cui civitati majores noſtri ma-
ximos agros atque optimos conceſſerunt: quam immu-
nem eſſe voluerunt: hæc tanta apud te cognationis, fide-
li-

5. *Eorumne agrorum alumnos.*) Primum hæc vox viſitur hoc loco. hactenus enim editi, *agr. colonos*, ſatis ruſtice. noſtrum illud nititur fide Palatinorum duorum. ſed & alluſit Cujacianus, in quo *alumnus*. Grut.

6. *Pacis ornamenta adminiſtrata.*) Rectius cod. Regius. *pacis ornamenta miniſtrata.* hoc eſt, data, ſubminiſtrata. In Piſon. *Cum ardentes faces furiis Clodianis pene ipſe Conſul miniſtrabas.* Græv.

7. *In hoſtium numero locoque ducemini.*) Ultimo ſupplicio afficiemini. id enim eſt hoſtium numero ducere. ſupra: *Si qui ſenes, aut deformes erant hoſtium numero, ducit.* P. Manut.

q juris de-est in MS. litatis, vetustatis auctoritate, ne hoc quidem q juris obtinuit, ut unius honestissimi atque innocentissimi civis mortem & sanguinem deprecaretur.

XLVIII. Quo confugient socii? quem implorabunt? 8
126 qua spe denique, ut vivere velint, tenebuntur, si vos eos deseritis? 9 ad senatum devenient, qui de Verre supplicium sumat? non est usitatum, non senatorium. ad populum Romanum confugient? facilis est causa populi. legem enim sociorum causa jussisse, & vos ei legi custodes ac vindices præposuisse dicet. Hic locus est igitur unus, quo perfugiant: hic portus, hæc arx, hæc ara sociorum: quo quidem nunc non ita confugiunt, ut antea in suis repetendis
P. B. rebus solebant. non argentum, non aurum, non vestem, non mancipia repetunt: non ornamenta, quæ ex urbibus fanisque erepta sunt. metuunt homines imperiti, ne jam hæc populus Romanus concedat, & jam fieri velit. 10 Patimur enim jam multos, & silemus, cum videamus, ad paucos homines omnes omnium nationum pecunias pervenisse. quod eo magis ferre æquo animo atque concedere videmur, quia nemo istorum dissimulat: nemo laborat, ut obscura sua cupiditas esse videatur.

127 In urbe nostra pulcherrima atque ornatissima, quod signum, quæ tabula picta est, quæ non ab hostibus victis capta atque apportata sit? At istorum villæ, sociorum fidelissimorum & plurimis & pulcherrimis spoliis ornatæ refertæque sunt. Ubi pecunias exterarum nationum esse arbitramini, quibus nunc omnes egent, cum Athenas, Per-

8. *Qua spe denique ut vivere velint tenebuntur &c.*) Cujac. *quas denique preces ut viv. vel tenebunt.* fuit forte; *qua se denique spe ut viv. vel tenebunt.* Gulielm. *Grut.*

9. *Ad Senatum devenient &c.*) Emendat Lambinus, *venient.* Gulielmius litera mutata, *ad Senatumne venient.* Sic pro Murena: *Quo se miser vertet? domumne.* pro Flacco: *Quem implorem Senatumne.* Idem.

10. *Patimur enim jam multos annos, & silemus.*) Abest a veteribus aliquot libris vox *annos*, unde conjiciebat Ant. Augustinus legendum esse, *insultos*, pro *multos.* quæ mihi lectio argutior sane videtur, quam ea, quæ in vulgatis libris invenitur: utri tamen accedam hæreo. *Ursinus. Annos* omisit Lambinus & Gruterus. Sed Reg. cod. Victorii, Rob. Stephani, Manutii, & edd. vett. *annos* retinent. In P. Francii libro non reperitur. Utraque scriptura potest ferri. Patimur multos annos sc. tales fures, & provinciarum prædones. *Patimur multos* nimirum tales proconsules & proprætores, qui nudarunt provincias, ut suas ditarent domos. *Grav.*

11. Re-

Pergamum, Cyzicum, Miletum, Chium, Samum, totam denique Asiam, Achajam, Græciam, Siciliam in paucis villis inclusas esse videatis? Sed hæc, ut dico, omnia jam socii vestri [11] relinquunt, & negligunt, judices. Ne publice a populo Romano spoliarentur, officiis ac fide providerunt. Paucorum cupiditati tum, cum obsistere non poterant, tamen sufficere aliquo modo poterant. nunc vero jam adempta est non modo resistendi, verum etiam suppeditandi facultas. itaque res suas negligunt. pecunias, quo nomine judicium hoc appellatur, non repetunt: relinquunt & negligunt. Hoc jam ornatu ad vos confugiunt. adspicite, adspicite, judices, squalorem sordesque sociorum. 128

XLIX. STHENIUS hic Thermitanus cum hoc capillo atque veste, domo sua tota expilata, mentionem tuorum furtorum non facit: sese ipsum abs te repetit, nihil amplius. totum enim tua libidine & scelere ex sua patria, (in qua multis virtutibus & beneficiis [1] floruit princeps) sustulisti. Dexio hic, quem videtis, non quæ publice Tyndari, non quæ privatim sibi eripuisti, sed unicum miser abs te filium optimum atque innocentissimum flagitat. [12] non ex litibus æstimatis tuis pecuniam domum, sed ex tua calamitate cineri atque ossibus filii sui solatium vult aliquod reportare. Hic tam grandis natu Eubulida, hoc tantum, exacta ætate, laboris itinerisque suscepit, non ut aliquid [13] ex suis bonis recuperaret; sed ut, quibus oculis cruentas cervices filii sui viderat, iisdem te condemnatum videret.

P. CCLXII.

1 fuit edd. vett.

Si per L. Metellum licitum esset, judices, matres illorum, uxores, [14] sororesque veniebant. quarum una, cum 129

ego

11. *Relinquunt & negligunt. hoc jam.*) Tres voces, *relinquunt & negligunt* videntur repetitæ ex lineis præcedentibus. certe si abjiciantur, nihil defuerit sententiæ, quæ non parum rigidaretur, si repeteretur, *hoc, hoc jam &c.* Grut.

12. *Non ex litibus æstimatis tuis pecuniam domum.*) Ant. Augustinus legit *ex litibus æstimatis tuis non pecuniam domum*, felici, ut mihi videtur, conjectura. *Ursinus.*

13. *Ex hujus bonis usurparet.*) Veneti verius *recuperaret*. Camerar. *Ex suis bonis recuperaret*. Vetus editio *ex hujus bonis exurparet*. Pall. *exuperaret*. Cujacianus *de suis bonis recuperaret:* quod recepit Lambinus. recepta lectio habet, *ex hujus bonis usurparet*. Grut.

14. *Sororesque veniebant.*) Hoc est venturæ erant. Solebant veteres uti hoc tempore de re, quæ certo futura erat, fierique debebat, quasi jam facta. Tacit. VI. An. 43. *Ac si statim interiora ceterasque nationes petivisset, oppressa cunctantium dubitatio, & omnes in unum cedebant.* Pro omnes ei cedere volebant, accessuri erant.

Justin.

ego ad Heracliam noctu accederem, cum omnibus matronis ejus civitatis, & cum multis facibus mihi obviam venit, & ita, me suam salutem appellans, te suum carnificem nominans, filii nomen implorans, mihi ad pedes misera jacuit, quasi ego excitare filium ejus ab inferis possem. Faciebant hoc idem in ceteris civitatibus grandes natu matres, & item parvuli liberi miserorum: quorum utrorumque ætas laborem & industriam meam, fidem & misericordiam vestram requirebat.

130 Itaque ad me, judices, præter ceteras hanc querimoniam Sicilia [15] detulit. lacrymis ego ad hoc, non gloria inductus accessi: ne falsa damnatio, ne carcer, ne catenæ, ne verbera, ne secures, ne cruciatus sociorum, ne sanguis innocentium, ne denique etiam exsangium corpora mortuorum, ne mœror parentum ac propinquorum, magistratibus nostris quæstui posset esse. Hunc ego si metum Siciliæ, damnatione istius, per vestram fidem & severitatem dejecero, judices:
P. B. satis officio meo, satis illorum voluntati, qui a me hoc petiverunt, factum esse arbitrabor.

131 L. QUAPROPTER si quem forte inveneris, qui hoc
f ista def. edd. vett. navale crimen conetur defendere, f is ita defendat: illa communia, quæ ad causam nihil pertinent, prætermittat; me culpam fortunæ assignare, calamitatem crimini dare: me amissionem classis objicere; cum t multi viri fortes in
t multa Gul.e MS. communi incertoque periculo belli, & terra, & mari sæpe offenderint. Nullam tibi objicio fortunam. nihil est, quod ceterorum res minus commode gestas proferas: nihil est, quod multorum naufragia fortunæ colligas. ego naves inanes fuisse dico: remiges nautasque dimissos: reliquos stipibus vixisse palmarum; præfuisse classi populi Romani Si-

Justin. XXXV., I. *Orofernes ingrato animo, inita cum Antiochensibus pactione, offensis tunc Demetrio, pellere ipsum regno, a quo restituebatur, consilium cepit.* qui eum restituere volebat. Exempla hujus locutionis, quæ & in sacris litteris, præsertim in divinorum vatum voluminibus, occurrunt non infrequenter, alibi attulimus plura. *Gravius.*

15. *Detulit: lacrimis ego ad hoc, non gloria inductus: accessi: ne falsa.)* Interpunctio solum a me est. nam illud *sed*, quod visitur in recepta lectione, abest libro Cujacii: nec aliter voluit Brutus. Lambinus Memmii conjecturam admisit. Gulielmius ita distinguebat legebatque; *requirebat: totaque ad me &c. detulit. lacrimis ego huc, non gloria inductus accessi: sed* &c. & vero Cujac. non habet illud *ad hoc*, sed ejus loco *huc*. Grut.

16. *Per-*

Siculum, [16] perpetuo sociis atque amicis Syracusanum: te illo tempore ipso, superioribusque diebus omnibus in litore cum mulierculis perpotasse dico: harum rerum omnium auctores testesque produco.

Num tibi insultare in calamitate, num intercludere per- 132
fugium fortunæ, num casus bellicos exprobrare, aut objicere videor? tametsi solent hi fortunam sibi objici nolle, qui se fortunæ commiserunt, qui in ejus periculis sunt ac varietate versati. istius quidem calamitatis tuæ fortuna particeps non fuit. homines enim in præliis, non in conviviis, belli fortunam tentare, periclitari solent. in illa autem calamitate non Martem fuisse communem, sed [17] Venerem possumus dicere. Quod si fortunam objici tibi non oportet, cur tu fortunæ illorum innocentium veniam ac locum non dedisti? Etiam illud [v] præcidas licet, quod sup-
plicium more majorum sumpseris, securique percusseris, 133 v *ita MS. alii* prædicas *male.*
idcirco a me in crimen & invidiam vocari. Non in supplicio crimen meum vertitur: non ego securi nego quemquam feriri debere: non ego metum ex re militari, non
[x] severitatem imperii, non pœnam flagitii, tolli dico opor- P.CCLXIII. x securitatem *Lamb.*
tere. fateor non modo in socios, sed etiam in cives militesque nostros, persæpe esse severe ac vehementer vindicatum.

LI. QUARE hæc quoque prætermittas licet. Ego culpam non in navarchis, sed in te fuisse demonstro: [y] pretio y te pret. *Lamb. Grav.*
milites remigesque dimisisse arguo. hoc navarchi reliqui dicunt: hoc Netinorum fœderata civitas publice dicit: hoc Herbitenses, hoc Amestratini, hoc Ennenses, hoc Agyrinenses, Tyndaritani, [z] Locrenses publice dicunt: tuus z Locrenses *delet Grav.*
denique testis, tuus imperator, [18] tuus hospes Cleomenes hoc

16. *Perpetuo sociis atque amicis Syracusanum.)* Vetus liber *profectum sociis atque amicis Syracusanum*: & infra habet, *quod de his supplicium &c.* Ursinus.

17. *Venerem.)* Quia mulieres eædem tibi cum aliis communes erant. Nicen Cleomenis, Pipam Æschrionis uxorem, Tertiam, Isidori mimi filiam a Docimo perductam, præcipuæ significat. ideo lib. III. dixit de Æschrione, & Docimo: *Veniunt Herbitam duo prætoris æmuli non molesti.* Hoc autem libro æmulum prætoris Cleomenem bis appellavit. *P. Manut.* Venerem πάνδημον intelligit Nannius. *Verburg.*

18. *Tuus hospes Cleomenes & egressum.)* Veneti & alii: *In terra esse projectum.* Hoc mutandum quidam putarunt in *profectum.* Sed illa nostra lectio sane longe abducta videbatur, non exponere tamen noluimus. *Camerar.*

a projectum Victor. hoc dicit, sese in terram esse a egressum, uti Pachyno, e terrestri præsidio, milites colligeret, quos in navibus collocaret. quod certe non fecisset, si suum numerum naves haberent, ea est enim ratio instructarum ornatarumque navium, ut non modo plures, sed ne singuli quidem possint accedere.

134 Dico præterea, illos ipsos reliquos nautas fame atque inopia rerum omnium confectos fuisse ac perditos. dico, aut omnes extra culpam fuisse, aut, si uni attribuenda culpa sit, in eo maximam fuisse, qui optimam navem, plurimos nautas haberet, summum imperium obtineret: aut, si omnes, in culpa fuerint, non oportuisse Cleomenem constitui spectatorem illorum mortis atque cruciatus. dico etiam, in illo supplicio mercedem lacrymarum, mercedem vulneris atque plagæ, mercedem funeris ac sepulturæ constitui nefas fuisse.

135 Quapropter si mihi respondere voles, hæc dicito: classem instructam atque ornatam fuisse, nullum propugnatorem abfuisse, nullum vacuum transtrum fuisse, remigi rem frumentariam esse suppeditatam, mentiri navarchos, mentiri tot & tam graves civitates, mentiri etiam Siciliam totam: proditum te esse a Cleomene, qui se dixerit exisse in terram, ut Pachyno deduceret milites: animum illis b. B. non copias defuisse: Cleomenem acerrime pugnantem ab his relictum esse atque desertum: nummum ob sepulturam datum nemini. quæ si dices, tenebere, sin alia dices: quæ a me dicta sunt, non refutabis.

136 LII. HIC TU etiam dicere audebis, *Est in judicibus ille* b imo MS. *familiaris meus, est paternus amicus ille?* b non, ut quisque maxime est, [19] quicum tibi aliquid sit, [20] ita tui hujuscemodi

19. *Quicum tibi aliquid sit*. Non negotii, sed consuetudinis & amicitiæ. id enim hoc loquendi modo significari, exemplis intelligitur. in ep. ad Memmium lib. XIII. *Cum Patrone Epicureo mihi omnia sunt, nisi quod in philosophia vehementer ab eo dissentio*. Et ad C. Marcellum lib. XV. *Si mihi tecum minus esset, quam est cum tuis omnibus; allegarem ad te illos a quibus intelligis me præcipue diligi*. Et in ep. ad Attic. lib. XII. *Mihi ante ædilitatem meam nihil erat cum Cornificio*. Ad eundem lib. XIV. *Bruto certe tuo nihil deero: idque, etiam si mihi cum eo nihil fuisset, facerem propter ejus singularem eximiamque virtutem*. P. Manut.

20. *Ita tui hujuscemodi criminis maxime eum pudet?*) Ita & Victoriana, sed vetustiores & Pall. *Ita te hujuscemodi crimine maxime ejus pudet*. Cujacianus, *ita te in hujuscemodi crimine ejus maxime pudet?* Grut.

21. Le-

di criminis maxime eum pudet? Paternus amicus est. Ipse pater si judicaret, per deos immortales! quid facere c possis, cum tibi hæc diceret? Tu in provincia populi Romani d prætor, cum tibi maritimum bellum esset administrandum, Mamertinis, ex fœdere quam deberent navem, per triennium remisisti: tibi apud eosdem privatim navis oneraria maxima publice est ædificata: tu a civitatibus pecunias classis nomine coegisti: tu pretio remiges dimisisti: tu, cum navis esset a quæstore, & ab legato capta prædonum, archipiratam ab omnium oculis removisti: tu, qui cives Romani esse dicerentur, qui a multis cognoscerentur, securi ferire potuisti: tu tuam domum piratas adducere, in judicium archipiratam domo producere ausus es.

c possset *Grav.* posses *Quintil.*
d prætor *deest in vett. edd.*

Tu in provincia tam splendida, apud socios fidelissimos, 137
cives Romanos honestissimos, in metu periculoque provinciæ, dies continuos complures in litore conviviisque jacuisti: te per eos dies nemo domi tuæ convenire, nemo in foro videre potuit: tu sociorum atque amicorum ad ea convivia matresfamilias adhibuisti: tu inter ejusmodi mulieres prætextatum tuum filium, nepotem meum, collocavisti: ut ætati maxime lubricæ atque incertæ exempla nequitiæ parentis vita præberet: tu prætor in provincia cum tunica pallioque purpureo visus es: tu, propter amorem libidinemque tuam, imperium navium [21] legato populi Romani P.CCLXIV.
ademisti, Syracusano tradidisti: tui milites in provincia Sicilia frugibus frumentoque caruere: tua luxuria atque avaritia classis populi Romani a prædonibus capta & incensa est.

Post Syracusas conditas, quem in portum numquam 138
hostis accesserat, in eo, te prætore, primum piratæ navigaverunt: neque hæc tot tantaque dedecora dissimulatione tua, neque oblivione hominum ac taciturnitate tegere voluisti: sed etiam navium præfectos sine ulla causa [22] de complexu parentum suorum, e hospitum tuorum, ad mortem cruciatumque rapuisti: neque in parentum lu-

e hospitumque *alii.*

21 *Legato populi Romani.*) Hujus loci testimonio, legatum potius, quam quæstorem, præesse classi debuisse, cognoscitur: cum tamen quæstorem simul cum legato præfuisse, supra demonstratum sit. *P. Manut.*

22. *De complexu parentium, &c.*) Priscianus lib. VII. sic legit, *parentium suorum, hospitum tuorum.* & Carisius lib. I. testatur ita sæpe dici a Cicerone. Sic & Horatius oda 24. lib. III. *Dos est magna parentium Virtus, &c.* Lamb.

luctu atque lacrymis, te mei nominis commemoratio mitigavit: tibi hominum innocentium sanguis non modo voluptati, sed etiam quæstui fuit.

LIII. HÆC SI tibi tuus parens diceret, posses ab eo ve-
139 niam petere? posses, ut tibi ignosceret, postulare? Satis est factum Siculis, satis officio ac necessitudini, judices, satis promisso nostro ac recepto. Reliqua est ea causa, judices, quæ non jam recepta, sed innata: neque delata ad me, sed in anima sensuque meo penitus affixa atque insita est: quæ non ad sociorum salutem, sed ad civium Romanorum, hoc est, ad uniuscujusque nostrum vitam & sanguinem pertinet. In qua nolite a me, quasi dubium sit aliquid, argumenta, judices, exspectare. omnia, quæ dicam de supplicio civium Romanorum, sic erunt clara & illustria, ut ad ea probanda totam Siciliam testem adhibere possim. Furor enim quidam, sceleris & audaciæ comes, istius effrenatum animum, importunamque naturam tanta oppressit amentia, ut numquam dubitaret in conventu palam supplicia, quæ in convictos maleficii servos
140 constituta sunt, ea in cives Romanos expromere. Virgis quam multos ceciderit, quid ego commemorem? Tantum brevissime dico, judices. nullum fuit omnino, isto præto-
P. B. re, in hoc genere discrimen. Itaque jam consuetudine ad corpora civium Romanorum etiam sine istius nutu ferebatur manus ipsa lictoris.

LIV. NUM POTES hoc negare, Verres, in foro Lilybæi, maximo conventu, C. Servilium, civem Roma-
f è Manut. num f in conventu Panormitano veterem negotiatorem, ad tribunal, ante pedes tuos, ad terram, virgis & verberibus abjectum? aude hoc primum negare, si potes. nemo Lilybæi fuit, quin viderit: nemo in Sicilia, quin audierit. Plagis confectum dico a lictoribus tuis civem Romanum ante oculos tuos concidisse.

141 Ob quam causam? dii immortales! tametsi injuriam facio communi causæ & juri civitatis. quasi enim possit esse ulla causa, cur hoc cuiquam civi Romano jure accidat, ita quæro, quæ in Servilio causa fuerit. Ignoscite in hoc uno, judices. in ceteris enim non magnopere causas requiram. Locutus erat liberius de istius improbitate atque nequitia. Quod isti simulac renunciatum est: hominem jubet Lilybæum vadimonium Venerio servo promittere. Promittit. Lilybæum venitur. cogere eum cœpit, cum ageret nemo, nemo postularet, H-S duobus millibus sponsionem facere

cum

cum lictore suo, NI FURTIS QUÆSTUM FACERET. 23 Recuperatores de cohorte sua dicit daturum. Servilius & recusare, & deprecari, ne iniquis judicibus, nullo adversario, judicium capitis in se constitueretur.

Hæc cum maxime loqueretur, sex lictores eum circumsistunt valentissimi, & ad pulsandos verberandosque homines exercitatissimi: cædunt acerrime virgis: denique proximus lictor (de quo sæpe jam dixi) Sestius, converso bacillo, oculos miseros tundere vehementissime cœpit. Itaque illi cum sanguis os oculosque complesset, concidit; cum illi nihilo minus jacenti latera tunderentur, ut aliquando spondere se diceret. Sic ille affectus, illinc tum pro mortuo sublatus, brevi postea est mortuus. Iste autem homo Venerius & affluens omni lepore & venustate, de bonis illius in æde Veneris argenteum Cupidinem posuit. Sic etiam fortunis hominum abutebatur ad nocturna vota cupiditatum suarum. 142 P. CCLXV.

LV. NAM QUID ego de ceteris civium Romanorum suppliciis singillatim potius, quam generatim atque universe loquar? Carcer ille, qui est a crudelissimo tyranno Dionysio factus Syracusis, quæ lautumiæ vocantur, in istius imperio domicilium civium Romanorum fuit. ut quisque illius animum aut oculos offenderat, in lautumias statim conjiciebatur. Indignum hoc video videri g omnibus, judices: & id jam priore actione, cum hæc testes dicerent, intellexi. retineri enim putatis oportere jura libertatis non modo hic, ubi tribuni plebis sunt, ubi ceteri magistratus; ubi plenum forum judiciorum, ubi senatus auctoritas, ubi existimatio populi Romani & frequentia: sed, ubicumque terrarum & gentium violatum jus civium Romanorum sit, statuitis id pertinere ad communem causam libertatis & dignitatis. 143

g vobis *alii*, vobis omnib. *Manut.*

In externorum hominum, & maleficorum, sceleratorumque, in prædonum hostiumque custodias tu tantum numerum civium Romanorum includere ausus es? numquamne tibi judicii, numquam concionis, numquam hujus tantæ frequentiæ, quæ nunc animo te iniquissimo infestissimoque intuetur, venit in mentem? numquam tibi populi 144

23. *Recuperatores.*) Ex Lexico Oldendorpii: Recuperatores dicebantur, quibus prætor jurisdictionem mandabat privatarum causarum, a recuperando, seu iterum acquirendo quod amissum erat, dicti, quos hodie judices delegatos appellamus. *Nannius.* Verburg.

24. *Nam*

populi Romani absentis dignitas, numquam species ipsa hujuscemodi multitudinis, in oculis animoque versata est? numquam te in horum conspectum rediturum, numquam in forum populi Romani venturum, numquam sub legum & judiciorum potestatem casurum esse putasti?

LVI. AT QUÆ erat ista libido crudelitatis exercendæ? P. B. quæ tot scelerum suscipiendorum causa? nulla, judices, præ-
145 ter prædandi novam singularemque rationem. 24 Nam ut illi, quos a poetis accepimus, sinus quosdam obsedisse maritimos, aut aliqua promontoria, aut prærupta saxa tenuisse dicuntur, ut eos, qui essent appulsi navigiis, interficere possent, sic iste in omnia maria infestus ex omnibus Siciliæ partibus imminebat. Quæcumque navis ex Asia h ex Syria; quæ Tyro, quæ Alexandria venerat, statim certis indicibus & custodibus tenebatur: vectores omnes in lautumias conjiciebantur: onera atque merces in prætoriam domum deferebantur: versabatur in Sicilia longo intervallo 25 alter, non Dionysius ille, nec Phalaris (tulit enim illa quondam insula multos & crudeles tyrannos) sed quoddam novum monstrum; 26 ex vetere illa immanitate, quæ in iisdem locis versata esse dicitur.

h quæ ex *Grav.* & *alii.*

146 Non enim Charybdim tam infestam, neque Scyllam nautis, quam istum in eodem freto fuisse arbitror. hoc etiam iste infestior, quod multo se pluribus & majoribus canibus 27 succinxerat. Cyclops alter, multo importunior. hic enim

24. *Nam ut illi, quos a Poetis accepimus, sinus quosdam obsedisse maritimos.*) Ut Læstrygones, qui Capuæ portum obsidebant; de quibus Homerus in Odyssea. *Hotom.*

25. *Alter, non Dionysius ille.*) Apud Quintilianum lib. VIII. capite extremo, ita hunc locum scriptum reperio, ut ab hac usitata lectione nonnihil discrepet: primum enim vox *alter* abest; deinde pro *quoddam novum*, *novum quoddam*, immutato ordine; postremo pro *in iisdem locis versata esse dicitur*, sic scriptum est, *in iisdem versata locis dicitur*. Nunc utrum sit verius, eruditi viri cognoscent. Nam mihi quidem sine maximis gravissimisque causis quicquam immutare religio est. Quod si cuique suam sententiam testificari licet, omnino vox illa quam dixi abesse, jacere atque otiosa esse videtur. In aliis quidem locis, sine dubio immutato ordine multo lenius fluit ipsa comprehensio. *Hotom.*

26. *Ex vetere illa immanitate.*) Libro VIII. cap. ultimo Quintilianus ms. Bibliothecæ Palatinæ legit heic, *ex utero illo immanitatem.* quod mutatum ibat in *utero immanitatis*, amicus meus Janus Gebhardus libro I. Crepundiorum cap. 8, qui videatur: insulsa sane illa nutricula immanium regum &c. *Grut.*

27. *Succinxerat.*) Usus est eodem verbo, quo Lucretius lib. V.

Alat

enim totam insulam [i] obtinebat : ille Ætnam solam, & eam Siciliæ partem tenuisse dicitur. At quæ causa tum subjiciebatur ab ipso, judices, hujus tam nefariæ crudelitatis? eadem, quæ nunc in defensione commemorabitur. Quicumque accesserant ad Siciliam paullo pleniores, eos Sertorianos milites esse, atque [28] a Dianio fugere dicebat. Illi ad deprecandum periculum proferebant, alii purpuram Tyriam; tus alii atque odores, [29] vestemque linteam; gemmas alii & margaritas; vina nonnulli Græca, venalesque Asiaticos: ut intelligeretur ex mercibus, quibus ex locis navigarent. Non providerant, eas ipsas sibi causas esse periculi, [30] quibus [k] adjumentis se ad salutem uti arbitrabantur. Iste enim hæc eos ex piratarum societate adeptos esse dicebat: ipsos in lautumias abduci imperabat; naves eorum atque onera diligenter asservanda curabat.

[i] obsidebat *MS.*

[k] argumentis *MS.*

P. CCLXVI.

147. LVII. His institutis cum completus jam mercatorum carcer esset, tum illa fiebant, quæ L. Suetium, equitem Romanum, lectissimum virum, dicere audistis, quæ ceteros audietis. Cervices in carcere frangebantur indignissime civium Romanorum, ut jam illa vox & imploratio,

Ci-

Aut rapidis canibus succinctas semi marinis
Corporibus Scyllas.

Nec aliter postea Virgilius lib. VI.

——— Scyllam. Nisi, quam fama secuta est,
Candida succinctam latrantibus inguina monstris,
Dulichias vexasse rates.

Et Ovidius lib. XIII. Met.

Illa feris atram canibus succingitur alvum,
Virginis ora gerens. P. Manutius.

28. *A Dianio fugere dicebat.*) Strabo Lib. III. Inter Sucionem & Carthaginem tria Massiliensium sunt oppida, haud procul a flumine, ex iis celeberrimum est Ἡμεροσκοπεῖον ἔχον ἐπὶ τῇ ἄκρᾳ τῆς Ἐφεσίας Ἀρτέμιδος ἱερὸν σφόδρα τιμώμενον, ᾧ ἐχρήσατο ὁρμητηρίῳ κατὰ θάλατταν Σερτώριος. ἐρυμνὸν γάρ ἐστι καὶ λῃστρικόν, καλεῖται δὲ Διάνιον, οἷον Ἀρτεμίσιον, ἔχον σιδηρεῖα εὐφυῆ. *Nannius.* Verburg.

29. *Vestemque linteam.* Quidam hic legi volunt, *vestemque lineam*, alii, *vestemque Meliteam.* ego nihil muto. *Lambin.* Credo ad lectos cubiculares sternendos. Nam Romani linteis indumentis tum non utebantur. Servi quidem in tricliniis ministrabant inducti & succincti tunicis lineis, sed nullus hujus indumenti usus apud ingenuos, nisi forte in re sacra facienda. *Grævius.*

30. *Quibus argumentis se ad salutem uti arbitrabantur.*) Id est, quibus rebus demonstrare nitebantur se mercatores non milites Sertorianos esse. Sed Veneti non minus recte: *Quibus adjumentis se &c.* Camerar.

31. 'Εδι-

CIVIS ROMANUS SUM, quæ sæpe multis, in ultimis terris, opem inter barbaros & salutem tulit, ea mortem illis acerbiorem & supplicium maturius ferret. Quid est, Verres? quid ad hæc cogitas respondere? num mentiri me? num fingere aliquid? num augere crimen? num quid horum dicere istis defensoribus tuis audes? Cedo mihi, quæso, ex ipsius sinu litteras Syracusanorum, quas iste ad arbitrium suum confectas esse arbitratur. cedo rationem carceris, quæ diligentissime conficitur, quo quisque die datus in custodiam, quo mortuus, quo necatus sit. LITTERÆ SYRACUSANORUM.

148 Videtis cives Romanos gregatim conjectos in lautumias: videtis indignissimo in loco coacervatam multitudinem vestrorum civium. Quærite nunc vestigia, quibus exitus illorum ex illo loco compareant. nulla sunt. Omnesne mortui? Si ita posset defendere, tamen fides huic defensioni non haberetur. Sed scriptum exstat in iisdem litteris, quod iste homo barbarus ac dissolutus neque attendere umquam, neque intelligere potuit, [31] ΕΔΙΚΩΘΗΣΑΝ, inquit, hoc est, ut Siculi loquuntur, supplicio affecti ac necati sunt.

149 LVIII. SI QUIS rex, si qua civitas exterarum gentium, si qua natio fecisset aliquid in civem Romanum ejusmodi nonne publice vindicaremus? non bello persequeremur? possemus hanc injuriam ignominiamque nominis Romani inultam impunitamque dimittere? Quot bella majores nostros, & quanta suscepisse arbitramini, quod cives Romani injuria affecti, quod navicularii retenti, quod mercatores spoliati dicerentur? At ego retentos non queror: spoliatos ferendum puto: navibus, mancipiis, mercibus ademptis, in vincula conjectos esse mercatores, & in vinculis cives Romanos necatos esse arguo.

P. B.

150 Si hæc apud Scythas dicerem, non hic in tanta multitudine

31. Ἐδικώθησαν.) Lambinus invenit in duobus mss. ἐδικκιώθησαν. quomodo omnino legendum contendit Hotomannus libro II. Observation. cap. 14. m. *Grut.* Ἐδικώθησαν, *inquit, hoc est, ut Siculi loquuntur, supplicio affecti*. Manifesta trajectio contra mentem & manum Tullii, qui sane non id notare voluit Siculos loqui *supplicio affecti sunt*, sed verbum Græcissans usurpare; quod facile viderunt omnes. Ita scripsit, ἐδικώθησαν, *inquit, ut Siculi loquuntur, hoc est, supplicio affecti & necati sunt*. Gronov. Exempla hujus notionis τοῦ δικκιοῦν non pauca Theologi quoque congesserunt. Vide Thomæ Gatak. Dissert. de Stylo N. Test. *Grav.*

32. *Pla-*

dine civium Romanorum, non apud senatores lectissimos civitatis, non in foro populi Romani, de tot & tam acerbis suppliciis civium Romanorum: tamen animos etiam barbarorum hominum permoverem. Tanta enim hujus imperii amplitudo, tanta nominis Romani dignitas est apud omnes nationes, ut ista in nostros homines crudelitas nemini concessa videatur. Num ego tibi ullam salutem, ullum perfugium putem, cum te implicatum severitate judicum, circumretitum frequentia populi Romani esse videam?

Si mehercules (id quod fieri non posse intelligo) ex his 151
laqueis te exueris, ac te aliqua [1] vi ac ratione explicaris: in [1] via *Grav.*
illas tibi majores [32] plagas incidendum est, in quibus te ab eodem me, superiore ex loco confici & concidi necesse est. Cui si etiam id, quod defendit, velim concedere: tamen illa ipsa defensio non minus esse ei perniciosa, quam mea vera accusatio debeat. Quid enim defendit? ex Hispania fugientes se excepisse, & supplicio affecisse dicit. Quis tibi id permisit? quo id jure fecisti? quis idem fecit? qui tibi id facere licuit?

Forum plenum & basilicas istorum hominum videmus, 152
& animo æquo videmus. Civilis enim dissensionis, & sive amentiæ, sive fati, seu calamitatis, non est iste molestus exitus, in quo reliquos saltem cives incolumes licet conservare. Verres ille, vetus proditor consulis, translator quæsturæ, aversor pecuniæ publicæ, tantum sibi auctori- P.CCLXVII.
tatis in republica suscepit, ut, quibus hominibus per senatum, per populum Romanum, per omnes magistratus, in foro, in suffragiis, in hac urbe, in republica versari liceret, iis omnibus mortem acerbam crudelemque proponeret, si fortuna eos ad aliquam partem Siciliæ detulisset.

Ad Cn. Pompejum, clarissimum virum & fortissimum, 153
permulti, occiso Perperna, ex illo Sertoriano numero militum confugerunt. quem non ille summo cum studio salvum incolumemque servavit? cui civi supplici non illa dextera invicta & fidem porrexit, & spem salutis ostendit? itane

32. *Plagas.*) Virgil. Lib. IV. Æneid. *Retia rara plagas.* ubi Servius: Multi dividunt, ut sint retia majora, plagas minora intelligamus. Alii plagas per definitionem accipiunt. Sciendum tamen proprie plagas dici funes illos, quibus retia tenduntur circa imam & summam partem. *Nannius.* Verburg.

33. *Pro-*

itane vero? quibus fuit portus apud eum, contra quem arma tulerunt; iis apud te, cujus nullum in republica umquam m monumentum fuit, mors & cruciatus erat constitutus? Vide, quam commodam defensionem excogitaris.

m momẽtũ *Lamb.*

LIX. Malo, malo mehercule, id, quod tu defendis, his judicibus populoque Romano, quam id, quod ego insimulo, probari. malo, inquam, te isti generi hominum, quam mercatoribus & navicularii inimicum atque infestum putari. meum enim crimen avaritiæ te nimiæ coarguit: tua defensio furoris cujusdam, & immanitatis, & inauditæ crudelitatis, & pæne novæ proscriptionis.

Sed non licet me isto tanto bono, judices, uti, non li-
154 cet. adsunt enim Puteoli toti: frequentissimi venerunt ad hoc judicium mercatores, homines locupletes atque honesti, qui partim socios suos, partim libertos ab isto spoliatos, in vincula conjectos: partim in vinculis necatos, partim securi percussos esse dicent. Hic vide quam me sis usurus æquo. Cum ego P. Granium testem produxero, qui suos libertos a te securi percussos esse dicat, qui a te navem suam mercesque repetat: refellito, si poteris: meum testem deseram, tibi favebo: te, inquam, adjuvabo: ostendito,
P. B. illos cum Sertorio fuisse, a Dianio fugientes ad Siciliam esse delatos. Nihil est, quod te malim probare. nullum enim facinus, quod majore supplicio dignum sit, reperiri, neque proferri potest.

155 Reducam iterum equitem Romanum, L. Flavium, si voles: quoniam priore actione, ut patroni tui dictitant, nova quadam sapientia; ut omnes intelligunt, conscientia tua atque auctoritate meorum testium, testem nullum interrogasti. interrogetur Flavius, si voles, quinam fuerit n
n T. *MS.* L. Herennius, is, quem ille argentariam Lepti fecisse dicit: qui cum amplius centum cives Romanos haberet ex conventu Syracusanorum, qui eum non solum cognoscerent, sed etiam lacrymantes, ac te implorantes defenderent: tamen a te, inspectantibus omnibus Syracusanis, securi percussus est. hunc quoque testem meum refelli, & illum Herennium Sertorianum fuisse abs te demonstrari & probari volo.

156 LX. Quid de illa multitudine dicemus eorum, qui, capitibus involutis, in piratarum captivorumque numero producebantur, ut securi ferirentur? quæ ista nova diligentia? quam ob causam abs te cogitata? an te L. Flavii ce-

te-

terorumque de L. Herennio vociferatio commovebat? an M. Annii, gravissimi atque honestissimi viri, summa auctoritas paullo te diligentiorem timidioremque fecerat? qui nuper pro testimonio, non advenam, nescio quem, nec alienum, sed eum civem Romanum, qui omnibus in illo conventu notus, qui Syracusis natus esset, a te securi percussum esse dixit.

Post hanc illorum vociferationem, post hanc communem famam atque querimoniam, non mitior in supplicio, 157
sed diligentior esse cœpit. Capitibus involutis cives Romanos ad necem 33 producere instituit: quos tamen idcirco necabat palam, quod homines in conventu (id quod P.CCLXVIII.
antea diximus) nimium diligenter prædonum numerum requirebant. 34 Hæccine plebi Romanæ, te prætore, est constituta conditio? 35 hæc negotii gerendi spes? hoc capitis vitæque discrimen. Parumne multa mercatoribus sunt necessario pericula subeunda fortunæ, nisi etiam hæ formidines ab nostris magistratibus, atque in nostris provinciis impendebunt? ad eamne rem fuit hæc suburbana ac fidelis provincia Sicilia, plena optimorum sociorum honestissimorumque civium, quæ cives Romanos omnes suis ipsa sedibus libentissime semper accepit, ut, qui usque ex ultima Syria atque Ægypto navigarent: qui apud barbaros 36 propter togæ nomen in honore aliquo fuissent: qui ex

33. *Producere instituit.*) Ciceronem existimo scripsisse: *producere instituit*, hoc est cœpit. Sæpe hoc vocabulum parum in hac notione vulgo cognitum, mutatum fuit a sciolis in *instituit*, ut paullo ante notavimus. Non tamen nego *instituit* quoque ferri & defendi posse. In lib.I. ep. I. ad Lentulum: *quod instituit referre de religione, & sæpe jam retulit, ab eo deduci non potest*. Grævius.

34. *Hæccine plebi Ro. te prætore est constituta conditio.*) Hanc veram lectionem esse nemo, ut opinor, dubitare poterit, quamvis Venetus liber, quem esse emendarissimum volunt, & nos magni facimus, vulgarem retineat: *Hæc in plebe Romana te prætore*. non enim certe jacere hoc loco orationem oportet. *Camerar.* *Hæccine plebi Romanæ, &c.* Retinui istam scripturam, quod satisfacerer Camerario. nam alioquin Pall. edd. vetustæ, etiam Victoriana, *Hæc in plebe Roman.* Grut.

35. *Hæc negotii gerendi spes.*) *Species* pro *spes* scriptum est in antiquo, & ita legendum videtur. *Ursin.*

36. *Propter togæ nomen.*) Cives Romanos togam in provinciis gestare leges jubebant: qui non gestabant, civitatis jus imminuebant, ut ex orat. pro Posthumo intelligitur. At quibus aqua & ignis interdicebatur, iis togæ jus adimebatur: quemadmodum Plinius in quarto Epistolarum testatur. *Hotom.*

37. Toto

ex prædonum inſidiis; qui ex tempeſtatum periculis profugiſſent : in Sicilia ſecuri ferirentur, cum ſe jam domum veniſſe arbitrarentur?

158 LXI. NAM QUID ego de P. Gavio o Coſano municipe dicam, judices? aut qua vi vocis, qua gravitate verborum, quo dolore animi dicam? tametſi dolor me non deficit. ut cetera mihi in dicendo digna re, digna dolore meo ſuppetant, magis elaborandum eſt. quod crimen ejuſmodi eſt, ut, cum primum ad me delatum eſt, uſurum me illo non putarem. Tametſi enim veriſſimum eſſe intelligebam, tamen credibile fore non arbitrabar. Coactus lacrymis omnium civium Romanorum, qui in Sicilia negotiantur, adductus Valentinorum, hominum honeſtiſſimorum, omniumque Rheginorum, multorumque equitum Romanorum, qui caſu tum Meſſanæ fuerunt, teſtimoniis, dedi tantum priore actione teſtium, res ut nemini dubia eſſe poſſet.

o Conſano *MS.* Coſſano *edd. vett.*

159 Quid nunc agam? Cum jam tot horas de uno genere, ac de iſtius nefaria crudelitate dicam: cum prope omnem vim verborum ejuſmodi, quæ ſcelere iſtius digna ſunt, aliis in rebus conſumpſerim, neque hoc providerim, ut varietate criminum vos attentos tenerem: quemadmodum de tanta re dicam? Opinor unus modus atque una ratio eſt. Rem in medio ponam: quæ tantum habet ipſa gravitatis, ut neque mea, quæ nulla eſt, neque cujuſquam, ad inflammandos veſtros animos eloquentia requiratur.

P. B.

160 Gavius hic, quem dico, Coſanus, cum illo in numero ab iſto in vincula conjectus eſſet, & neſcio qua ratione clam e lautumiis profugiſſet, Meſſanamque veniſſet: qui prope jam Italiam & mœnia Rheginorum videret, & ex illo metu mortis ac tenebris, quaſi luce libertatis, & odore aliquo legum recreatus, revixiſſet; loqui Meſſanæ cœpit, & queri, ſe civem Romanum in vincula eſſe conjectum: ſibi recta iter eſſe Romam: Verri ſe preſto advenienti futurum.

LXII. NON intelligebat miſer, nihil intereſſe, utrum hæc Meſſanæ, an apud ipſum in prætorio loqueretur. Nam, ut ante vos docui, hanc ſibi iſte urbem delegerat, quam haberet adjutricem ſcelerum, furtorum receptricem, flagitiorum omnium ſociam. Itaque ad magiſtratum Mamertinum ſtatim deducitur Gavius: eoque ipſo die caſu Meſſanam venit Verres. Res ad eum defertur, eſſe civem Romanum, qui ſe Syracuſis in lautumiis fuiſſe quereretur.

quem

quem jam ingredientem navem, & Verri nimis atrociter minitantem, a se retractum esse & asservatum, ut ipse in eum statueret, quod videretur.

Agit hominibus gratias, & eorum erga se benevolentiam diligentiamque collaudat. Ipse inflammatus scelere & furore in forum venit. Ardebant oculi: 37 toto ex ore crudelitas eminebat. exspectabant omnes, quo tandem progressurus, aut quidnam acturus esset: cum repente hominem proripi, atque in foro medio nudari ac deligari, & virgas expediri jubet. Clamabat ille miser, se civem esse Romanum, municipem Cosanum: meruisse se cum L. Pretio, splendidissimo equite Romano, 38 qui Panormi negotiaretur, ex quo hæc Verres scire posset. Tum iste se comperisse ait, eum speculandi causa in Siciliam ab ducibus fugitivorum esse missum: cujus rei neque index, neque vestigium aliquod, neque suspicio cuiquam esset ulla. deinde jubet undique hominem proripi, vehementissimeque verberari. 161 P.CCLXIX.

Cædebatur virgis in medio foro Messanæ civis Romanus, judices; cum interea nullus gemitus, nulla vox alia istius miseri, inter dolorem crepitumque plagarum audiebatur, nisi hæc, CIVIS ROMANUS SUM. Hac se commemoratione civitatis omnia verbera depulsurum, p cruciatumque a corpore dejecturum arbitrabatur. Is non modo hoc non perfecit, ut virgarum vim deprecaretur: sed, cum imploraret sæpius, usurparetque nomen civitatis: crux, crux, inquam, infelici & ærumnoso, qui numquam istam potestatem viderat, comparabatur. 162

p cruciatum *edd. vett.*

LXIII. O NOMEN dulce libertatis! o jus eximium nostræ civitatis! 39 o lex Porcia, legesque Semproniæ! o graviter desiderata & aliquando reddita plebi Romanæ tribunicia potestas! Huccine tandem omnia reciderunt, ut ci- 163

37. *Toto ex ore crudelitas eminebat.*) Apud Agellium lib. X. cap. 3. *emanabat*. apud Quintilianum, lib. IX. cap. 11. *emicabat.* quod ἐνεργητικώτερον videtur, & ad crudelitatem ostentandam accommodatius. *Hotom.*

38. *Qui Panormi negotiaretur.*) Addendum verbum *adesse* ex manuscripto: ut sit, *adesse qui Panormi &c.* Ursinus.

39. *O lex Porcia legesque Semproniæ.*) Quarum illa virgas amovit a corpore civium Romanorum: hæ de civium capite injussu populi Romani judicari vetuerunt. Leges Semproniæ, dicit, quia plures leges C. Sempronius Gracchus pro libertate civium Romanorum tulit. *P. Manut.*

civis Romanus in provincia populi Romani, in oppido fœderatorum, ab eo, qui beneficio populi Romani, faces & secures haberet, deligatus in foro virgis cæderetur? Quid, cum ignes q ardentesque laminæ, ceterique cruciatus admovebantur? Si te illius acerba imploratio & vox miserabilis 40 non inhibebat, ne civium quidem Romanorum, qui tum aderant, fletu & gemitu maximo commovebare? In crucem tu agere ausus es quemquam, qui se civem Romanum esse diceret? Nolui tam vehementer agere hoc prima actione, judices: nolui. Vidistis enim, ut animi multitudinis in istum dolore, & odio, & communis periculi metu, concitarentur. 41 Statui egomet mihi tum modum orationi meæ, & C. Numitorio, equiti Romano, r primo homini, testi meo: & Glabrionem, id quod sapientissime fecit, facere lætatus sum, ut repente, 42 consilio in medio, testem dimitteret. Etenim verebatur. ne populus Romanus ab isto eas pœnas vi repetisse videretur, quas veritus esset, ne iste legibus & vestro judicio non esset persoluturus.

q *alii* candentes.

P. B.

r *alii* primario.

164 Nunc, quoniam jam exploratum est omnibus, quo loco causa tua sit, &, quid f de te futurum sit: sic tecum agam. Gavium istum, quem repentinum speculatorem fuisse dicis, ostendam, in lautumias Syracusis a te esse conjectum: neque id solum ex litteris ostendam Syracusanorum: ne possis dicere, me, quia sit aliquis in litteris Gavius, hoc fingere & eligere nomen, ut hunc illum esse possim dicere: sed secundum arbitrium tuum testes dabo, qui istum ipsum Syracusis abs te in lautumias conjectum esse dicant. producam etiam Cosanos, municipies illius, ac necessarios, qui te nunc sero doceant, judices non sero, illum P. Gavium, quem tu in crucem egisti, civem Ro-

f *Gul. delet* de.

40. *Non inhibebat.*) Lambinus *non leniebat*, minus recte, certe contra libros: licet sic exstet apud Gellium, qui memoriter scripsisse se ista confirmat. in *inhibere* metaphora est a re nautica. remos inhibent, cum inflectunt ut aliter navigent. *Grut.*

41. *Statui egomet mihi.*) Nihil deest. & sic Terentius: *Tute ipse huic rei statuisti modum pater.* induxit Lambinum, ut locum mutilum crederet, superfluum *tibi.* atqui elegans id & tritum optimis scriptoribus. Gulielmius. *Idem.*

42. *Consilio in medio.*) Consilio est ipsa deliberatio, quam judices inter se habent, quid de causa videatur, & quid pronunciandum. Pro Cluentio: *Cur, cum in consilium iretur, abesse patiebantur? cum in consilium mittebant, Stalenum judicem non requirebant.* Nannius. *Verburg.*

43. Cu-

Romanum, & municipem Cosanum, non ſpeculatorem fugitivorum fuiſſe.

LXIV. Cum hæc omnia, quæ polliceor, [43] cumulate tuis proximis plana fecero: tum iſtuc ipſum tenebo, 165
quod abs te mihi datur. eo contentum me eſſe dicam. Quid
enim nuper tu ipſe, cum populi Romani clamore atque
impetu perturbatus exſiluiſti, quid, inquam, locutus es?
Illum, quod moram ſupplicio quæreret, ideo clamitaſſe,
ſe eſſe civem Romanum: ſed ſpeculatorem fuiſſe. Jam
mei teſtes veri ſunt. Quid enim dicit aliud C. Numitorius?
quid M. & P. Cottii, nobiliſſimi homines, ex agro Tauromenitano? quid Q. Lucejus, qui argentariam Rhegii
maximam fecit? quid ceteri? Adhuc enim teſtes ex eo
genere a me ſunt dati, non qui noviſſe Gavium, ſed qui
ſe vidiſſe dicerent, cum is, qui ſe civem Romanum eſſe P. cclxx.
clamaret, in crucem ageretur. Hoc tu, Verres, idem
dicis: hoc tu confiteris illum clamitaſſe, ſe civem eſſe Romanum: apud te nomen civitatis ne tantum quidem valuiſſe, [44] ut dubitationem aliquam, ut crudeliſſimi tæterrimique ſupplicii aliquam parvam moram ſaltem poſset afferre.

Hoc teneo, hic hæreo, judices, hoc ſum contentus 166
uno: omitto ac negligo cetera: ſua confeſſione induatur ac juguletur, neceſse eſt. Qui eſset, ignorabas? ſpeculatorem eſse ſuſpicabare? non quæro, qua ſuſpicione: tua te accuſo oratione. Civem Romanum eſse dicebat. Si

43. *Cumulate tuis proximis plana fecero.*) Lambinus cenſet locum corruptum, cui accedit Lipſius lib. II. Variar. Lect. cap. 19. Negat Hotomannus lib. IX. Obſerv. cap. II. & recte. *proximi* enim ſunt, defenſores Verris, qui circa ipſum familiariſſime verſarentur, & vero tunc forte ſtarent ei ad latus. ſic ſupra *non quæſivit procul aliunde: ſed proximum pene alterum filium*: quem locum etiam annotarat Gulielmius. *Grut.* His addi poſſunt, quæ ad interpretationem hanc confirmandam protulit pater libro I. Obſervat. cap. 23. *Gron.*

44. *Ut dubitationem aliquam crucis.*) Recte. Id eſt, ut tibi adferret dubitationem, an crucis illum ſupplicio ſtatim afficere velles. Veneti non deterius *dilationem*, id eſt, ut ſupplicium ſaltem differre velles. *Camerar.* *Ut dubitationem aliquam; ut crudeliſſimi.*) Secutus ſum fere mſſ. noſtros & editionem exoletam, in quibus aperte; *ut dubitationem aliquam, crudeliſſimi, &c.* exinde natæ obtruſere nobis, *ut dilationem aliquam crucis; ut crud.* neſcio quam bene. *dubitationis* voce iterum utitur pro Cæcina cap. 2. p. *Gruterus.*

tu apud Persas, aut in extrema India deprehensus, Verres, ad supplicium ducerere: quid aliud clamitares, nisi te civem esse Romanum? &, si tibi ignoto apud ignotos, apud barbaros, apud homines in extremis atque ultimis gentibus positos, nobile & illustre apud omnes nomen tuæ civitatis profuisset: ille, quisquis erat, quem tum in crucem rapiebas, qui tibi esset ignotus, cum civem se Romanum esse diceret: apud te prætorem si non effugium, ne moram quidem mortis, mentione, atque usurpatione civitatis, assequi potuit?

167 LXV. HOMINES tenues, obscuro loco nati, navigant: adeunt ad ea loca, quæ numquam antea viderunt: ubi neque noti esse iis, quo venerunt, neque semper cum cognitoribus esse possunt. Hac una tamen fiducia civitatis non modo apud nostros magistratus, qui & legum, & existimationis periculo continentur: neque apud cives solum Romanos, qui & sermonis, & juris, & multarum rerum societate juncti sunt, fore se tutos arbitrantur: sed, quocunque venerint, [45] hanc sibi rem præsidio sperant futurum.

168 Tolle hanc spem, tolle hoc præsidium civibus Romanis: constitue nihil esse opis in hac voce, CIVIS ROMANUS SUM: posse impune prætorem, aut alium quemlibet, supplicium, quod velit, in eum constituere, qui se civem Romanum esse dicat; [46] quod quis ignoret: jam omnes provincias, jam omnia regna, jam omnes liberas civitates, jam omnem orbem terrarum, qui semper nostris hominibus maxime patuit, civibus Romanis ista defensione præcluseris. Quid, si L. Pretium, equitem Romanum, qui tum in Sicilia, † nominabat? etiamne id magnum fuit, Panor

P. B.

† *alii addunt* negotiabatur.

45. *Hanc sibi rem præsidio sperant futurum.*) Si quis miretur, cur ita ediderim, legat Gellium lib. I. cap. 7. ubi hic locus profertur, & item superior ille, non longe hinc distans, *Homines tenues, obscuro loco nati, navigant, adeuntque ad ea loca*, &c. quem sic edidimus, etiam A. Gellium secuti, cum ita vulgo legatur: *Hom. ten. obsc. loco nati, navigant: adeunt ad ea l.* &c. Postremo quia apud eundem sic leguntur illa, *Hac tantum fiducia*, &c. ita & nos edenda curavimus, codices vulgatos non secuti, qui sic habent, *Hac tamen fiducia*, &c. quæ scriptura tamen ferri potest. *Lambinus.* De hac locutione, *Hanc rem præsidio futurum*, vide Vossium de analogia III, 16. Sanctii Minervam I, 14. & quæ ibi notavit vir politissimus & mei amantissimus Jacobus Perizonius. *Grav.*

46. *Quod quis ignoret.*) Scilicet an verum sit nec ne, quod adjicio,

normum litteras mittere? asservasse hominem? custodiis Mamertinorum tuorum vinctum, clausum habuisse, dum Panormo Pretius veniret? cognosceret hominem: aliquid de summo supplicio remitteres. 47 si ignoraret: tum si ita tibi videretur, hoc juris in omnes constitueres, ut, qui neque tibi notus esset, neque cognitorem locupletem daret, quamvis civis Romanus esset, in crucem tolleretur.

169 LXVI. SED QUID ego plura de Gavio? quasi tu Gavio tum fueris infestus, ac non nomini, generi, juri civium hostis. non illi, inquam, homini, sed causæ communi libertatis inimicus fuisti. Quid enim attinuit, cum Mamertini more atque instituto suo crucem fixissent post urbem, in via Pompeja; te jubere in ea parte figere, quæ ad fretum spectaret: & hoc addere, quod negare nullo modo potes, quod omnibus audientibus dixisti palam, te idcirco illum locum deligere, ut ille, qui se civem Romanum esse diceret, ex cruce Italiam cernere, ac domum suam prospicere posset? Itaque illa crux sola, judices, post conditam Messanam illo loco fixa est. Italiæ conspectus ad eam rem ab isto delectus est, ut ille in dolore cruciatuque moriens, 48 perangusto fretu divisa servitutis ac libertatis jura cognosceret; Italia autem alumnum suum servitutis extremo summoque supplicio 49 affixum videret.

170 Facinus est, vinciri civem Romanum: scelus, verberari:

cio, quia Hotomannus, quia Lambinus, pervenire, non potuerunt ad hanc sententiam, ideoque nescio quibus mutationibus usi sint. *Gruter.*

47. *Si ignoraret.)* Venit in mentem, cum Latini sermonis consuetudinem specto, abundare particulam, *si*, est enim elegans in primis, & veteribus usitata figurà; cum duo contraria proponuntur: ut Phil. XI. *Assensus ero: ambitionem induxero in curiam. negaro, videbor suffragio meo, tamquam comitiis, honorem homini amicissimo denegavisse.* Et Phil. XIII. *Recesseris: undique omnes insequentur. manseris: hærebis.* Et apud. Terentium in Heaut.

Vel me monere hoc, vel percunctari puta:
Rectum est, ego ut faciam: non est, te ut deterream. P. Manut.

48. *Perangusto freto.)* Veneti similiter. alii *fretu:* sed nos usitatius illud huic antiquiori prætulimus. Et mox: *supplicio affectum*, notà figura sermonis Veneti & alii *supplicio affixum*, de crucis supplicio minus simpliciter. *Camerar.*

49. *Affixum videret.)* Sic etiam omnes membranæ Bibliothecarum, nisi quod Pall. *ea fixum:* sic edd. antiquæ, etiam Victoriana. recentiores maluere, *affectum videret.* Gruter.

P.CCLXXI. rari : prope parricidium, necari : quid dicam in crucem tollere? verbo satis digno tam nefaria res appellari nullo modo potest. Non fuit his omnibus iste contentus. Spectet, inquit, patriam : in conspectu legum libertatisque moriatur. Non tu hoc loco Gavium, non unum hominem, nescio quem, civem Romanum, sed communem libertatis & civitatis causam in illum cruciatum & crucem egisti. Jam vero videte hominis audaciam. Nonne eum graviter tulisse arbitramini, quod illam civibus Romanis crucem non posset in foro, non in comitio, non in rostris defigere? 50 quod enim his locis in provincia sua, celebritate simillimum, regione proximum potuit, elegit. monumentum sceleris audaciæque suæ voluit esse in conspectu Italiæ, vestibulo Siciliæ, prætervectione omnium, qui ultro citroque navigarent.

171 LXVII. SI HÆC non ad cives Romanos, non ad aliquos amicos nostræ civitatis, non ad eos, qui populi Romani nomen audissent; denique, si non ad homines, verum ad bestias; aut etiam, ut longius progrediar, si in aliqua desertissima solitudine, ad saxa, & ad scopulos hæc conqueri & deplorare vellem : tamen omnia 51 muta atque inanima tanta & tam indigna rerum v atrocitate com-

v acerbitate *MSS.*

50. *Quod enim his locis in provincia sua, &c.*) Miror cur Lambinus libris omnibus, ut ipsemet prodit, invitis, repositum iverit, *quem enim locum in provincia sua*; cum lectio recepta satis a se clara sit & arguta. mallem tamen abesse illud *enim*. Grut. *Locum* veteres quoque dixisse ut *loca* ostendit Vossius I. de Analog. 37. ex Varronis VIII. Rerum Divinarum: *Sicut locum, in quo figere candelam, candelabrum appellatur, ita in quo deum ponerent delubrum*. Legitur hoc fragmentum apud Macrob. Saturn. III, 4. Similis locutio in illo Ciceronis XV. ep. ult. *Ille baro te putabat quæsituram, unum cælum esset an innumerabilia.* ac si diceretur *cæla. Grav.* Recte quidem Vossius e Varrone *locum* dici docuit, verum a Varrone non a Cicerone. Sciunt eruditi alia quædam similis farinæ apud Varronem reperiri, quæ non facile inveniuntur apud Ciceronem nec apud alios probatæ fidei scriptores. Quid igitur? an legendum est *quem* cum Lambino? minime gentium. *Quod* positum est substantive, quasi dixerit Cicero Verrem quodcunque, cui nomen suum ponere orator non vult, elegisse, sive illud mons fuerit sive promontorium. Vide, præter Sanctium in Minerva & Ursinum in Instit. Gronovium Lib. III. Observ. c. 2. *Verburg.*

51. *Muta atque inanima.*) Recte. videatur amicus noster Pichena, Taciti sospitator post Lipsium unico magis unicus, Notis ad librum I. Hist. cap. 84. *Gruter.*

52. *Non*

commoverentur. Nunc vero cum loquar apud senatores populi Romani, legum judiciorumque, & juris auctores, timere non debeo, ne non unus iste civis Romanus illa cruce dignus, ceteri, omnes simili periculo indignissimi judicentur.

Paullo ante, judices, lacrymas in morte misera atque 172
indignissima navarchorum non tenebamus; & recte ac merito sociorum innocentium miseria commovebamur: quid nunc in nostro sanguine tandem facere debemus? nam civium Romanorum sanguis conjunctus existimandus est: quoniam id & salutis omnium ratio, & x veritas omnium postulat. omnes hoc loco cives Romani, & qui adsunt, & qui ubicumque sunt, vestram severitatem desiderant, vestram fidem implorant, vestrum auxilium requirunt: omnia sua jura, commoda, auxilia, totam denique libertatem in vestris sententiis versari arbitrantur.

x severitas *Lamb.* P. B.

A me, tametsi satis habent, tamen si res aliter y acciderit, plus habebunt fortasse, quam postulant. nam & si qua vis istum z de vestra severitate eripuerit, id quod neque metuo, judices, neque ullo modo fieri posse video: sed si in hoc me ratio fefellerit; Siculi causam suam perisse querentur, & mecum pariter moleste ferent: populus quidem Romanus brevi, quoniam mihi potestatem apud se agendi dedit, jus suum, me agente, suis suffragiis ante Kal. Februarias recuperabit. Ac, si de mea gloria & amplitudine quæritis, judices: non est alienum meis rationibus istum mihi ex hoc judicio ereptum ad illud populi Romani judicium reservari. Splendida est illa causa: probabilis mihi & facilis: populo grata atque jucunda. Denique, si videor hic, id quod ego non quæsivi, de uno isto voluisse crescere: isto absoluto, quod sine multorum scelere fieri non potest, de multis mihi crescere licebit. 173

y ceciderit *Gul.*

z vestræ severitati *Lamb.*

LXVIII. SED mehercules, vestra reique publicæ causa, judices, nolo in hoc delecto consilio tantum flagitium esse commissum: nolo eos judices, quos ego probarim atque delegerim, sic in hac urbe notatos, isto absoluto, ambulare, ut 52 non cera, sed cœno obliti esse videantur. 174
Quamobrem te quoque, Hortensi, a siqui monendi locus est,

a *alii* quia.

52. *Non cera, sed cœno obliti.*) Notam dicit censoriam, qua Censores, quos Senatu moverant, aut equo publico multarant, notare consueverant, *ceram* autem ceratas Censorum tabulas modo singnificat. *Hotom.*

est, ex hoc loco moneo: videas etiam atque etiam; & consideres, quid agas, quo progrediare: quem hominem, b ex qua b & qua ratione defendas. neque de illo quidquam tibi præ- cdd. vett. finio, quo minus ingenio mecum, atque omni dicendi facultate contendas. cetera, si qua putas te occultius extra c judic. nō c judicium, quæ ad judicium pertinent, facere posse: si est in MS. quid artificio, consilio, potentia, gratia, copiis istius mo- P.CCLXXII. liri cogitas: magnopere censeo 53 desistas; & illa, quæ tentata jam & cœpta ab isto sunt, a me autem pervestigata & cognita, moneo ut exstinguas, & longius progredi ne sinas. magno tuo periculo peccabitur in hoc judicio; majore, quam putas.

175 Quod enim te liberatum jam existimationis metu, defunctum honoribus, designatum consulem cogites: mihi crede, ornamenta ista & beneficia populi Romani non minore negotio retinentur, quam comparantur. Tulit hæc civitas, quoad potuit, quoad necesse fuit, regiam istam vestram dominationem in judiciis, & in omni republica; tulit. sed quo die populo Romano tribuni plebis restituti sunt, omnia ista vobis (si forte nondum intelligitis) adempta atque erepta sunt: omnium nunc oculi conjecti sunt hoc ipso tempore in unumquemque nostrum, qua fide ego accusem, qua religione hi judicent, qua tu ratione defendas.

176 De omnibus nobis, 54 si quis tantulum de recta regione deflexerit, non illa tacita existimatio, quam antea contemnere solebatis; sed vehemens ac liberum populi Romani judicium consequetur. nulla tibi, Quinte, cum isto cognatio est, nulla necessitudo. quibus excusationibus antea nimium in aliquo judicio studium tuum defendere solebas, earum habere in hoc homine nullam potes. quæ iste in provincia palam dictitabat, cum ea, quæ faciebat, tua se fiducia facere dicebat, ea ne vera putentur, tibi maxime est providendum.

177 LXIX. EGO MEI jam rationem officii confido esse omni-

53. *Desistas: & illa quæ tentata &c.*) Cujacii codex: *desistas ista: sed & illa quæ tent.* Forsan recte, ut *desistere* regat accusativum. ut ut est, vehementior fuerit oratio, si reponatur, *desistas: sed & illa quæ tent. &c.* Gruter.

54. *Si quis tantulum de recta regione deflexerit.*) Ant. Augustinus pro *regione* existimat legendum esse *religione* vel *ratione*. Ego vulgatam lectionem retineo, *regione:* nam hoc verbo complectitur fidem, religionem, rationem supradictas. *Ursinus.*

55. *Venit*

omnibus iniquissimis meis persolutam. nam istum paucis horis primæ actionis, omnium mortalium sententiis, condemnavi. Reliquum judicium non jam de mea fide, quæ perspecta est, neque istius vita, quæ damnata est; sed de judicibus, &, vere ut dicam, de te futurum est. At quo tempore futurum est? nam id maxime providendum est: P. B. etenim cum omnibus in rebus, tum in republica permagni momenti est, ratio atque inclinatio temporum: nempe eo, cum populus Romanus aliud genus hominum, atque alium ordinem ad res judicandas requirit: nempe ea lege de judiciis judicibusque [d] novis promulgata, quam non is promulgavit, cujus nomine proscriptam videtis; sed hic reus. hic, inquam, sua spe atque opinione, quam de vobis habet, legem illam scribendam promulgandamque curavit.

[d] nobis edd. vett.

Itaque cum primo agere cœpimus, lex non erat promulgata: cum iste, vestra severitate permotus, multa signa dederat, quamobrem responsurus non videretur, mentio de lege nulla fiebat. Posteaquam iste recreari & confirmari visus est: lex statim promulgata est. cui legi cum vestra dignitas vehementer [e] adversaretur, istius spes falsa, & insignis impudentia maxime suffragatur. Hic si quid erit commissum a quoquam vestrum, quod reprehendatur: aut populus Romanus judicabit de eo homine, quem jam antea judiciis indignum putavit; aut ii, qui propter offensionem judiciorum de veteribus judicibus lege nova novi judices erunt constituti. 178

[e] adversetur MS.

LXX. MIHI PORRO, ut ego non dicam, quis omnium mortalium non intelligit, quam longe progredi sit necesse? potero silere, Hortensi? potero dissimulare, cum tantum respublica vulnus acceperit, ut expilatæ provinciæ, vexati socii, dii immortales spoliati, cives Romani cruciati & necati impune, me actore, esse videantur? potero hoc ego onus tantum aut in hoc judicio deponere, aut diutius tacitus sustinere? non agitanda res erit? non in medium proferenda? non populi Romani fides imploranda? non omnes, qui tanto se scelere obstrinxerint, ut aut fidem suam corrumpi paterentur, aut judicium corrumperent, in discrimen ac judicium vocandi? 179 P.CCLXXIII.

Quæret aliquis fortasse, Tantumne igitur laborem, tantas inimicitias, tot hominum, suscepturus es? Non studio quidem hercule ullo, neque voluntate. sed non idem mihi licet, quod iis, qui nobili genere nati sunt: quibus omnia 180

omnia populi Romani beneficia dormientibus deferuntur: longe alia mihi lege in hac civitate & conditione vivendum est. 55 Venit enim mihi in mentem M. Catonis, 56 hominis sapientissimi: qui cum se virtute non genere, populo Romano commendari putaret, cum ipse sui generis initium, ac nominis, ab se gigni & propagari vellet; hominum potentissimorum suscepit inimicitias, & maximis in laboribus usque ad summam senectutem, summa
181 cum gloria vixit. 57 Posteaque Pompejus, humili atque obscuro loco natus, nonne plurimis inimicitiis, maximisque suis periculis 58 ac f doloribus amplissimos honores est adeptus? Modo L. Fimbriam, C. Marium, C. Cœlium vidimus non mediocribus inimiciis ac laboribus contendere, ut ad istos honores pervenirent, ad quos vos per ludum & per negligentiam pervenistis. 59 Hæc eadem est

f laboribus *Man.*

55. *Venit enim mihi in mentem M. Catonis.*) Cato cum Scipionibus ambobus Africanis, cum T. Flaminio debellatore Philippi, cum omni nobilitate in censura inimicitias gessit. Nannius. *Verburg.*

56. *Hominis sapientissimi.*) In manuscripto post hæc verba additum est *& vigilantissimi.* Ursin.

57. *Posteaque Pompejus humili atque obscuro loco natus.* Q. Pompejum Rufum intelligit, qui consul fuit anno DCXII. cum Cn. Servilio Cæpione, quem hominem novum appellat in Fontejana, his verbis: *Cn. & Q. Cæpionibus L. & Q. Metellis testibus in Q. Pompejum hominem novum non crediderunt*, & pro L. Murena: *Nec mihi unquam minus in Q. Pompejo novo homine, & fortissimo viro virtutis esse visum est, quam in homine nobilissimo M. Æmilio &c.* Itaque dubitandum non est, quin pro, *posteaque Pompejus* sit legendum, *postea Q. Pompejus*: quam lectionem miror cur rejecerit Lambinus, præsertim cum veterum quoque codicum auctoritate confirmetur. *Ursinus.* Recepit P. Manutius merito & est in cod. Reg. *Grav.*

58. *Ac doloribus.*) Occisus quidem hic Q. Pompejus in Consulatu fuit, nam milites illum sacrificare incipientem in modum hostiæ mactaverunt. Sed hoc nihil ad honorum contentionem pertinet. Videndum igitur ecquid *laboribus* rectius legeremus. *Hotom. Maximisque suis periculis ac doloribus*, est in veteribus libris, & fortasse non male: quamvis recentior lectio *laboribus* nitatur exemplo superiore & inferiore. Antiqua lectio defendi potest cum varietatis ornamento, tum quod in periculis inest metus, & cum metu labor mali vitandi: in malo autem ipso inest dolor, quem non semper vitare possunt ambitiosi. *Ursinus.* Vide Manutium multis emendationem Hotomanni adserentem exemplis, & cum eam repererim in Cod. Reg. nullus dubitavi recipere. *Grav.*

59. *Hæc eadem est nostræ rationis regio & via.*) Ita legitur in vulga-

est nostræ rationis regio & via : horum nos hominum sectam atque instituta persequimur.

LXXI. VIDEMUS, quanta sit invidia, quantoque in odio apud quosdam homines nobiles novorum hominum virtus & industria : si tantulum oculos dejecerimus, præsto esse insidias : si ullum locum aperuerimus suspicioni, aut crimini, accipiendum esse statim vulnus: esse nobis semper vigilandum, semper laborandum videmus.

Inimicitiæ sunt ? subeantur : labores ? suscipiantur. Et- 182
enim tacitæ magis & occultæ inimicitiæ timendæ sunt, quam
indictæ & apertæ. Hominum nobilium non fere quisquam P. B.
nostræ industriæ favet : nullis nostris officiis benivolentiam illorum allicere possumus : quasi natura & genere disjuncti sint, ita dissident a nobis animo ac voluntate. Quare quid habent eorum inimicitiæ periculi, quorum animos jam ante habueris inimicos & invidos, quam ullas inimicitias susceperis?

183
Quamobrem mihi, judices, g optandum est illud, in hoc reo finem accusandi facere ; cum & populo Romano satisfactum, & receptum officium Siculis necessariis meis, erit persolutum. Deliberatum autem est, si res opinionem meam, quam de vobis habeo, fefellerit, non modo eos persequi, ad quos maxime culpa h corrumpendi judicii, sed etiam illos, ad quos conscientiæ contagio pertinebit. Proinde si qui sunt, qui in hoc reo aut potentes, aut audaces, aut artifices ad corrumpendum judicium velint esse, ita sint parati, ut 60 disceptante populo Romano, mecum sibi

g optatum *Gul. e MS.*

h corrupti *MS.*

gatis, & magis placet, quam ut est ab amico meo emendatum, *regia via* : Nam *regio* refertur ad studium ambitus : *via* ad labores, diligentiam, & virtutem. *Regia* autem *via* significat publicam ; qui sensus hic nihil facit : hæc enim *via* non est publica, sed communis solum novis hominibus. neque mihi certum est Ciceronem uti *Regia via*. Ursinus. *Nostræ rationis regio & via*. Recte. nec auscultandum emendatoribus. sic supra cap. 68. *si quis tantulum de recta regione deflexerit*. Plautus Milite : *Dum in regionem astutiarum mearum te induco*. Guilielmius. Solus Paullus Manutius edidit *nostræ nationis* invitis omnibus libris & editionibus, & explicat novorum hominum, nollem factum. *Nostræ rationis* scripsit Cicero, hoc est, hanc ego quoque viam sequor, sic ego quoque facere institui. III. ad Fam. 9. *quo mea ratio facilior & solutior sit*. quo expeditius & minore molestia possim agere quæ volo. *Gravius*.

60. *Disceptante populo Romano*.) Judice populo Romano. nam, disceptare, judicis est. pro Milone : *Isti est præpositus quæstioni, qui hæc juste sapienterque disceptet*. Pro Dejot. *Si hanc caussam in fore*

sibi rem videant futuram. &, si me in hoc reo, quem mihi inimicum Siculi dederunt, satis vehementem, satis perseverantem, satis vigilantem esse cognorunt; existiment, in his hominibus, quorum ego inimicitias, populi Romani salutis causa, suscepero, multo graviorem atque acriorem futurum.

184 LXXII. [61] Nunc te, Jupiter Optime, Maxime, cujus iste donum regale, dignum tuo pulcherrimo templo, dignum Capitolio, atque ista arce omnium nationum, [62] dignum regio munere, tibi factum ab regibus, tibi dicatum atque promissum, per nefarium scelus de regiis manibus extorsit; cujusque sanctissimum & pulcherrimum simulacrum Syracusis sustulit: teque, Juno regina, cujus duo fana duabus in insulis posita sociorum, Melitæ, & Sami, sanctissima & antiquissima, simili scelere idem iste omnibus donis ornamentisque nudavit: teque, Minerva, quam item iste duobus in clarissimis & religiosissimis templis expilavit: Athenis, cum auri grande pondus; Syracusis, cum omnia, præter tectum & parietes, abstulit.

P.CCLXXIV.

185 Teque, Latona, & Apollo, & Diana, quorum iste Deli non fanum, sed ut hominum opinio & religio fert, sedem antiquam, divinumque domicilium nocturno latrocinio atque impetu compilavit: etiam te, Apollo, quem iste Chio sustulit: teque etiam atque etiam, Diana, quam Pergæ spoliavit: cujus simulacrum sanctissimum Segestæ, bis apud Segestanos consecratum, semel ipsorum religione, iterum P. Africani victoria, tollendum asportandumque curavit: teque, Mercuri, quem Verres in villa, & in privata aliqua palæstra posuit, P. Africanus in urbe sociorum, &

ro dicerem, eodem audiente, & disceptante te. Interdum valet, litigo, contendo. pro Balbo: *Qui non de suo facto, sed de publico jure disceptat.* Et in Verrem lib.II. *Ut sibi cum palæstritis æquo jure disceptare liceat.* P. Manut.

61. *Nunc te Jupiter.*) Conclusio universæ accusationis: in qua Deos deasque omnes, quorum religionem Verres violarat, obsecrat atque obtestatur, ut quam ipsi fidem in suscipienda atque augenda causa dederant, eandem judicibus in judicando disceptandoque præbeant. ubi simul memoria violatarum omnium religionum, de quibus libro superiore dictum est, cursim strictimque renovatur. *Hotom.*

62. *Dignum regio munere.* Observanda locutio, donum regale, *dignum munere*, quasi *donum* sit *res*, *munus* vero ipsa *donatio & liberalitas.* Idem..

63. Ce-

& in gymnasio Tyndaritanorum, juventutis illorum custodem ac præsidem voluit esse:

Teque, Hercules, quem iste Agrigenti, nocte intempesta, servorum instructa & comparata manu, convellere ex suis sedibus atque auferre conatus est: teque, sanctissima mater Idæa, quam apud Enguinos augustissimo & religiosissimo in templo sic spoliatam reliquit, ut nunc nomen modo Africani, & vestigia violatæ religionis maneant, monumenta victoriæ, fanique ornamenta non exstent: vosque, omnium rerum forensium, consiliorum maximorum, legum judiciorumque arbitri & testes, 63 celeberrimo in loco prætorii locati, Castor & Pollux, quorum e templo quæstum sibi iste, & prædam maximam improbissime comparavit: omnesque dii, qui vehiculis tensarum sollemnes cœtus ludorum initis, quorum iter iste ad suum quæstum, non ad religionum dignitatem, faciendum exigendumque curavit: 186

Teque, Ceres & Libera, quarum sacra, sicut opiniones hominum ac religiones ferunt, longe maximis atque occultissimis cæremoniis continentur, 64 a quibus initia vitæ atque victus, legum, morum, mansuetudinis, humanitatis exempla hominibus & civitatibus data ac dispertita esse dicuntur: quarum sacra populus Romanus a Græcis ascita & accepta, tanta religione & publice & privatim tuetur, non ut ab aliis huc allata, sed ut ceteris hinc tradita esse videantur: quæ ab isto uno sic polluta & violata sunt, ut simulacrum Cereris unum, quod a viro non modo tangi, sed ne aspici quidem fas fuit, e sacrario Catinæ convellendum avertendumque curaverit; alterum autem Ennæ ex sua sede ac domo sustulerit: quod erat tale, ut homines, cum viderent, aut ipsam videre se Cererem, aut effigiem Cereris, non humana manu factam, sed cœlo delapsam, arbitrarentur: 187 P. B.

Vos

63. *Celeberrimo in loco prætorii locati.*) Varie exercuit hic locus viros doctos, dum duarum vocum ultimarum veram lectionem eruere satagunt. Mihi plane videntur a glossa profectæ. Quum enim fuerat antea scriptum *celeberrimo in loco*, glossator supra *celeberrimo* posuit *præcipuo*, & supra *in loco* scripsit *foro*. Postea *præcipuo foro* ad latus est positum ab aliis & in textum receptum, quod cum nullum sensum efficeret, alii aliter emendare conati sunt. hinc tot variantes lectiones reperiuntur in MSS. *Verburg.*

64. *A quibus initia vitæ.*) Vid. Meurs. Eleusinia c. XVIII. *Gravius.*

65. *Mihi-*

188 Vos etiam atque etiam imploro & appello sanctissimæ deæ, quæ illos Ennenses lacus lucosque colitis, cunctæque Siciliæ, quæ mihi defendenda tradita est, præsidetis, a quibus, inventis frugibus, & in orbem terrarum distributis, omnes gentes ac nationes vestri religione numinis continentur: ceteros item deos deasque omnes imploro atque obtestor, quorum templis & religionibus iste nefario quodam furore & audacia instinctus, bellum sacrilegum semper, impiumque habuit indictum, ut, si in hoc reo, atque in hac causa, omnia mea consilia ad salutem sociorum, dignitatem populi Romani, fidem meam spectaverunt: si ullam ad rem, nisi ad officium & veritatem omnes meæ curæ, vigiliæ cogitationesque elaborarunt: quæ mea mens in suscipienda causa fuit, fides in agenda, eadem vestra in judicanda sit.

189 i Denique uti C. Verrem, si ejus omnia sunt inaudita, & singularia facinora sceleris, audaciæ, perfidiæ, libidinis, avaritiæ, crudelitatis, dignus exitus ejusmodi vita atque factis, vestro judicio consequatur: utque respublica k meaque fides una hac accusatione mea contenta sit: 65 mihique posthac bonos potius defendere liceat, quam improbos accusare necesse sit.

P.CCLXXV. i Deinde *edd. vett.* k mea fide, unaque *Manut.*

65. *Mihique posthac bonos potius defendere liceat.)* In margine libri emendati a viro doctissimo, pro verbo *defendere*, notatum est, *laudare*, ad sententiam apte. sed nimis longe a vulgata scriptura. *Ursinus.*

M. TUL-

M. TULLII CICERONIS P.CCLXXVI.

PRO

M. FONTEJO,

ORATIO UNDECIMA.

ARGUMENTUM.

M. Fontejus, Gallia per triennium post praturam administrata, Romam reversus, postulantibus Gallis repetundarum accusatur a M. Platorio, defenditur a Cicerone, actione secunda, consulatum gerentibus, quantum consequi conjectura liceat, Q. Hortensio, Q. Metello, cum judicia per tres ordines Aurelia lege administrarentur. P. Manutius. (Habita A. V. C. DCLXXXIV.)

Desunt permulta.

I. Hoc prætore oppressam esse ære alieno Galliam: 1. A quibus versuras tantarum pecuniarum a factas esse dicunt? a Gallis? nihil minus. A quibus igitur? a civibus Romanis, qui negotiantur in Gallia. Cur eorum verba non audimus? cur eorum tabulæ nullæ proferuntur? Insector ultro atque insto accusatori, judices: insector, inquam, & flagito testes. Plus ego in hac causa laboris & operæ consumo in poscendis testibus, quam ceteri defensores in refutandis. b Audaciter hoc dico, judices: non temere confirmo. Referta Gallia negotiatorum est, plena civium Romanorum. nemo Gallorum sine cive Romano quidquam negotii gerit: nummus in Gallia nullus sine civium Romanorum tabulis commovetur.

a tractas *MS.*

b *ita MSS. alii* audacter.

Vi-

1. *A Quibus versuras tantarum pecuniarum factas esse dicunt.*) Semper *versuras facere*, est pecuniam sub usuris mutuam accipere. Sive alteri des, sive impendas aliis usibus. Aliud est *versura solvere*, quod est, *versura facta solvere*, pecuniam ab aliis mutuari ad debitum expungendum, sive quam alteri debitori des. Hæc duo a doctissimis quoque confunduntur, quod in Act. III. in Verr. notatum. *Grav.*

2. Pra-

Videte quo descendam, judices, quam longe videar
2 c alii a. c ab consuetudine mea, & cautione ac diligentia discedere. Unæ tabulæ proferantur, in quibus vestigium sit aliquod, quod significet, pecuniam Fontejo datam; unum
d tot Gul. ex d toto negotiatorum, colonorum, publicanorum, aratorum, pecuariorum numero testem producant; vere accusatum esse concedam. Pro dii immortales! quæ est hæc causa? quæ defensio? [2] Provinciæ Galliæ M. Fontejus præfuit, quæ constat ex iis generibus hominum & civitatum, qui (ut vetera mittam) partim nostra memoria bel-
P. B. la cum populo Romano acerba ac diuturna gesserunt: partim modo ab nostris imperatoribus subacti, modo bello domiti, modo triumphis ac [3] monumentis notati, modo ab senatu agris urbibusque multati sunt: partim, qui cum ipso M. Fontejo ferrum ac manus contulerunt, multoque ejus sudore ac labore sub populi Romani imperium
3 e reciderunt MS. ditionemque e ceciderunt. Est in eadem provincia Narbo Marcius, colonia nostrorum civium, specula populi Romani ac propugnaculum, istis ipsis nationibus oppositum & objectum. est item urbs Massilia, de qua ante dixi, fortissimorum fidelissimorumque sociorum, qui Gallicorum bellorum pericula, [4] populo Romano coriis remisque com-

2. *Provincia Galliæ M. Fontejus præfuit.*) Fontejam gentem tribus tantum prænominibus, Publio, Cajo, & Manio usam fuisse, satis constat ex antiquorum numismatum auctoritate, in quibus *M'. C.* & *P. Fonteij* descripti sunt. Sæpe autem librarii in eo errarunt, ut omissa virgula, quæ *M'.* litteræ obducta, Manium significabat, pro Manio prænomine, Marcum scripserint. quod cum in Acilia gente persæpe accidit, tum in Aquilia, quæ hoc prænomine frequentius usæ sunt. quibus rationibus facile adducor, ut credam, hic quoque erratum esse in Fonteji prænomine, & pro Marco Manium, Fontejum hunc, qui prætor Galliam obtinuit, prænominandum esse. *Ursinus*.

3. *Monumentis notati.*) Intelligit, credo, monumenta, quæ Domitius Ænobarbus, & Fabius Maximus, victis Gallis, constituerunt, de quibus Flor. III, 2. *Utriusque victoriæ quod quantumque gaudium fuerit, vel hinc existimari potest, quod & Domitius Ænobarbus, & Fabius Maximus, ipsis, quibus dimicaverant, in locis saxeas extruxere turres, & desuper exornata armis hostilibus tropæa fixere, cum hic mos inusitatus fuerit nostris.* Grævius.

4. *Populo Romano coriis remisque compensarunt.*) Ita editiones veteres, nisi quod ii duabus literis *pop. Rom.* item *copiis.* at illud *coriis* est a Pal. cui a prima manu *coriis.* nimirum Massilia coria remosque suppeditavit Romanis. Quid planius? at quid insulsius pridem vulgatis? *P. R. copiis armisque.* hæc non sunt civitatis unius
in

compensarunt. est præterea numerus civium Romanorum atque hominum honestissimorum.

II. Huic provinciæ, quæ ex [5] hac gentium varietate constaret, M. Fontejus, (ut dixi) præfuit. [6] qui erant hostes, subegit: qui proximi fuerant, eos ex iis agris, quibus erant multati, decedere coegit: ceteris, qui idcirco magnis sæpe erant bellis superati, ut semper populo Romano parerent, magnos equitatus ad ea bella, quæ tum

in

in medio hostium positæ, sed integræ provinciæ. de tali emendatione alii gloriarentur; statuam & clypeum aureum sibi poscerent, mihi satis est, si non reprehendar, quod unius libri auctoritate, damnare ausus fuerim lectionem hactenus vulgatam. *Grut.* Vere hunc locum restituit Faernus, ex optimo illo & antiquissimo codice, qui in hac oratione nobis debet esse pharos. Franc. ed. Mediol. & aliæ veteres non longe recedunt a Faerno, quæ *Populi Romani copiis remisque compensarunt.* Qui retinent *propulsarunt*, ostendant quando Narbo & Massilia propulsarint a Romanis pericula bellorum Gallicorum. Massilia cum Romam a Gallis incensam & solo æquatam intellixisset, dolebat, justitium indicebat, Romanos solabatur. Sed nullum unquam ullius belli Gallicani periculum propulsavit. Grutero, cui Cicero plurimum debet, ut tota res litteraria, nollem excidisse [illegible], cum nusquam in Cicerone infelicius versatus sit, quam in hoc loco. Quis enim credat virum tam emunctæ naris potuisse probare, imo in contextum admittere corruptissimam & ineptissimam unius codicis scripturam? An *coriis remisque* poterant pensari pericula illa bellorum Gallicorum, quæ Romam pœne totam funditus deleverant, & propter quæ sanctius ærarium constituerunt? Verissime Faerni liber & nonnulli alii, *copiis armisque compensarunt*. Narbo Marcius, & Massilia, missis armis & copiis, ubi reip. tempora requirebant, pensarunt illa pericula, in quæ ceteri Galli variis in bellis Romam adduxerant. Itaque non recedo a lectione, quam restituit Faernus: *qui Gallicorum bellorum pericula populo R. copiis armisque compensarunt.* Qui non intellexerunt vim vocis *compensarunt*, id mutarunt in *propulsarunt*. Græv.

5. *Hac gentium varietate.*) Faernus edidit *generum varietate.*) Invenitur quidem apud Ciceronem, Livium & alios scriptores *genus* pro Populo frequenter: sed in numero multitudinis pro populis facilius feras in Appulejo & illius ætatis scriptoribus, quam in Cicerone. Norunt quoque docti, gentem esse proprie terræ & hominum originis unius quæ multos populos habet. Sic est una gens Germanorum, Gallorum, Hispanorum, sed in multos populos diffusa. nonnumquam tamen *gentes* quoque ponuntur pro populis. itaque nihil muto. In Franc. *gentium* sed alia manus, eaque vetus adscripserat, *alii generum.* Græv.

6. *Qui erant hostes, subegit: qui proximi fuerunt.*) Videtur legendum, *qui proxime fuerant*: & ita vidi notatum in libro manuscripto. *Ursin.*

in toto orbe terrarum à populo Romano gerebantur, magnas pecunias, ad eorum stipendium, maximum frumenti numerum, ad Hispaniense bellum tolerandum, imperavit.
4 f Is qui gessit, in judicium vocatur: vos; qui in re non interfuistis, causam una cum g populo Romano cognoscitis. dicunt contra, quibus invitissimis imperatum est: dicunt, qui ex agris 7 ex M. Fonteji decreto decedere sunt coacti: dicunt qui ex bello cæde & fuga nunc primum audent contra M. Fontejum inermem consistere. Quid coloni Narbonenses? quid volunt? quid existimant? Hunc per vos volunt; se per hunc incolumes existimant esse. Quid Massiliensium civitas? hunc præsentem iis affecit honoribus, quos habuit amplissimos: vos autem absens orat atque obsecrat, ut sua religio, laudatio, auctoritas, aliquid apud vestros animos momenti habuisse videatur. Quid? civium
5 Romanorum quæ voluntas est? Nemo est ex tanto numero, quin hunc optime de provincia, de imperio, de sociis & civibus meritum esse arbitretur.

III. QUONIAM igitur videtis, qui h oppugnatum M. Fontejum, i cognostis, qui defensum velint: statuite nunc, quid vestra æquitas, quid populi Romani dignitas postulet: utrum colonis vestris, negotiatoribus vestris, amicissimis, atque antiquissimis sociis, & credere, & consulere malitis; an iis, quibus neque propter iracundiam, fidem,
6 neque, propter infidelitatem, honorem habere debetis. Quid, si majorem hominum etiam honestissimorum copiam k affero, l qui hujus virtuti atque innocentiæ testimonio m possint esse? tamenne plus Gallorum consensio valebit, quam n summæ auctoritatis hominum? Cùm Galliæ Fontejus præesset, scitis, judices, maximos populi Romani exercitus in 8 duabus Hispaniis, clarissimosque imperatores

f *Ita Grav. alii* Hæc qui.
g P. *MSS.*
p. CCLXXVII.
h oppugnent *edd. quad.*
i cognoscitis *Gruter.*
k affert *quad. edd.*
l quæ *Gron.*
m possit *idem.*
n summa auct. omnium *alii.*

7. *Ex M. Fonteji decreto.*) Sic hodie legimus, sed de conjectura Hotomani. libri quippe editi olim & mss. *ex Gn. Pompeji decr.* quod cur delevimus? Sane Siculis adfuisse, liquet ex Maniliana, capite 11. *Grut.* Scilicet a senatu Pompejus fuerat missus in Siciliam anno V. C. DCLXXI. contra Cn. Carbonem, ut vel ex Epitome Liviana LXXXIX. patet, id est annis tredecim ante orationem hanc habitam. Nihilo minus caussam nullam video retinendi *Cn. Pompeji*, quum non tam profectus sit ad provinciam Siciliam ordinandam, quam quidem ad opprimendum Carbonem, quod brevi tempore effectum dedit. *Verburg.*

8. *Duabus Hispaniis.*) Sine dubio legendum, non, ut quidam doctus volebat, *in duabus Galliis.* primum ita scriptum est in libris omnibus: deinde, quod ait ille, nihil attinere hic commemorare

peratores fuisse. Quam multi equites Romani, quam multi tribuni militum, quales, & quot, & quoties legati ad o eos exercitus? prætetea Cn. Pompejus maximus atque or- o eos natissimus hiemavit in Gallia, M. Fontejo imperante. Satisne vobis multos, satis idoneos testes & conscios videtur Exercitus præt. Grav. ipsa fortuna esse voluisse earum rerum, quæ M. Fontejo prætore gererentur in Gallia? Quem ex tanto hominum numero testem in hac causa producere potestis? quis est ex eo numero, qui vobis auctor placeat? eo nos jam laudatore & teste utemur.

Dubitabitis etiam diutius, judices, quin illud, quod initio vobis proposui, verissimum sit, aliud per hoc judicium 7 nihil agi, nisi ut, M. Fontejo oppresso testimoniis eorum, quibus multa reipublicæ causa invitissimis imperata sunt, segniores posthac ad imperandum ceteri sint, cum videant eos oppugnari, quibus oppressis populi Romani imperium P. R. incolume esse non possit?

IV. OBJECTUM est etiam, quæstum M. Fontejum ex viarum munitione fecisse: ut aut ne cogeret munire, aut id, quod munitum esset, ne improbaret. Si & coacti sunt munire omnes, & multorum opera improbata sunt: certe utrumque falsum est, & ob vacationem pretium datum, cum immunis nemo fuerit; & ob probationem, cum multa improbata sint. Quid, si hoc crimen 9 optimis nominibus delegare possimus; & ita, ut non culpam in alios 8 transferamus, sed uti doceamus, eos isti munitioni præfuisse, qui facile officium suum & præstare & probare p possunt? tamenne vos omnia in M. Fontejum, iratis te- p possint MS. stibus freti, conferetis? Cùm majoribus reipublicæ negotiis

morare Hispanias, cum Fontejus Galliæ præesset: respondeo eo pertinere Hispaniarum commemorationem, quod ex Italia per Galliam, id est, per mare Gallicum, & per Massiliam navigabant tot equites illi R. & tribuni militum, ad eos exercitus, qui in duabus Hispaniis erant, legati: ut obscurum esse non possit, quomodo se in Gallia provincia administranda gesserit Fontejus. *Lambinus.*

9. Optimis hominibus denegare.) Sane fateor hoc me non admodum intelligere quale sit, itaque Venetæ lectioni assentior *optimis hominibus delegare*, id est *adscribere*, seu *adtribuere*. Camerar. Faernus recte ex antiquo: *Nominibus: id est, debitoribus.* Sic in ea pro domo. *Delegavi amico locupletiori: non quo illi onus illud imponerem.* Cælius ad Ciceronem scribens lib. VIII. *Tamen in hoc deprecor, ne meum hoc officium arrogantiæ condemnes, quod hunc laborem alteri delegavi.* Hotom.

tiis M, Fontejus impediretur, & cùm ad rempublicam pertineret, viam Domitiam munire, legatis suis, primariis viris, C. Annio Bellieno, & C. Fontejo negotium dedit. itaque præfuerunt : 10 imperaverunt pro dignitate sua, quod visum est, & probarunt, quod vos, si nulla alia ex re, 11 ex litteris quidem q vestris, quas r scriptis, & missis, & allatis certe scire potuistis. quas si antea non legistis, nunc ex nobis, quid de iis rebus Fontejus ad legatos suos scripserit, quid ad eum illi rescripserint, cognoscite. LITTERÆ s AD C. ANNIUM LEG. AD C. FONTEJUM LEG. LITTERÆ A C. ANNIO LEG. A C. FONTEJO LEG. Satis opinor esse perspicuum, judices, hanc rationem munitionis, neque ad M. Fontejum pertinere, & ab iis esse tractatam, quos nemo possit reprehendere.

q nostris Grav. r exscripsi. id. s M. AD MS. Faern.

9 V. COGNOSCITE nunc de crimine vinario, quod illi invidiosissimum & maximum esse voluerunt. Crimen à Plætorio, judices, ita constitutum est; Fontejo non in Gallia primum venisse in mentem, ut portorium vini instituerit, sed hac in Italia proposita ratione, Roma profectum. Itaque Titurium Tolosæ quaternos denarios in singulas vini amphoras portorii nomine exegisse: t Croduni Porcium, & u Numium ternos victoriatos. x Vulchalone Servæum binos H-S, & victoriatos mille. 12 atque in his locis

Pag. CCLXXVIII. t Crodimum Lamb. v Munium Faern. x Nulch. fevere Umbinos & vict. Lamb.

10. *Imperaverunt pro dignitate sua quod visum est, & probaverunt.*) Pertinent hæc ad antiquam illam, qua utebantur in publicis operibus, inscriptionum formulam: *Coeraverunt eidemque probaverunt.* Ursinus.

11. *Ex litteris quidem vestris.*) Cum in hoc consilio judices sedeant, ut ante dixi, ex Senatu, equitibus, & Tribunis ærariis, hæc ad Senatores tantum pertinet oratio. Senatus enim de vectigalibus & summa Reip. consultabatur. *Hotom.* Libri veteris scripturam merito recepit P. Manutius, quem alii quoque sequi debebant. Nam vulgara explicari non potest. Non enim de his scribebant ad senatum Proconsules, aut legati eorum, sed legati de rebus sibi mandatis certiores faciebant Proconsules, Hi Romam reversi omnium cogebantur rationem reddere senatui, si res exigeret. *Gravius.*

12. *Atque in his locis se Croduni & Vulchalone ab hiis portorium esse exactum.*) Legendum opinor, *Atque in his locis ab his portorium esse exactum &c.* verba autem illa, *se Corduni & Vulchalone*, glossema alicujus esse existimo, qui voluerit declarare, quæ essent ea loca. itaque voci *Croduni* inhæsit particula *se*, quæ erat SC. hoc est, *scilicet.* paullo supra, quidam pro *Numium*, reponunt *Munium*: quod non placet. *Numium* est in antiquo libro Vaticano, & Numiæ gentis mentio est in vetustissimo lapide Reatino. Octavius Pan-

locis Servæum y Croduni & Vulchalone ab his portorium esse exactum, si qui Cobiamacho, qui vicus inter Tolosam, & Narbonem est, deverterentur, neque Tolosam ire vellent: Elesiodolus tantum senos denarios ab his, qui ad hostem portarent, exegisset. Video, judices, esse crimen, & genere ipso magnum. Vectigal enim esse [13] impositum z frugibus nostris dicitur: & pecuniam permagnam ista ratione cogi potuisse confiteor, & invidiam. Vel maxime enim inimici hanc rem sermonibus divulgare voluerunt: [14] Sed ego ita existimo, quo majus crimen sit id, quod ostendatur esse falsum, hoc majorem ab eo injuriam fieri, qui id confingat: vult enim magnitudine rei sic occupare animos eorum, qui audiunt, ut difficilis aditus veritati relinquatur.

y Croduni & Nulchalo alii. 10 z a fructibus *Gravi*

Omnia de crimine vinario; de bello Vocontiorum; & de dispositione hibernorum desiderantur.

VI. [15] At hoc Galli negant: At a ratio rerum, & vis argu-

11 F. E. a actio alii.

Pantagathus totum hunc locum ita legebat: *Crodimi M. Porcium & Numium ternos victoriatos Narbone Servejum,* (sive *Serenum* de quo in orat. pro Cn. Plancio) *binos victoriatos Massilia. atque in his locis Crodimi scilicet & Narbone &c. Elesiodolis T. Annium senos denarios ab his qui ad hostem portarent, exegisse.* Vidi qui Pantagathi lectionem probarent, deleto tamen verbo *Victoriatos*, quod est secundo loco positum; & glossula illa, quam supra dixi ab imperito librario in seriem receptam; *Crodimi scilicet & Narbone.* Ursinus.

13. *Impositum fructibus nostris.*) Octavius Pantagathus *fratribus nostris*, ex historia. *Idem.*

14. *Sed ego ita existimo quo majus crimen sit id, quod ostendetur esse falsum.*) Ita legebat Pantagathus; cujus emendationi suffragatur liber etiam Vaticanus. *Idem.*

15. *At hoc Galli negant: at ratio rerum & vis argumentorum coarguit.*) Ita Faernus corruptæ scripturæ Vaticani libri secutus vestigia ingeniose hunc locum emendavit, cum antea legeretur, *Actio rerum & vis argumentorum coargui potest.* quæ tamen lectio quamvis non sit cum ea comparanda, quam reposuit Faernus, potest tamen aliquo modo defendi: nam falsæ negationi Gallorum opponit actionem ipsam rerum, & vim argumentorum, quæ negari non possunt. Non habebat enim contrarios testes, quos produceret, sed actionem ipsam negotiorum publicorum, quam fateri cogebantur, tametsi impudenter negabant: & vim argumentorum quoque afferebat, quam refutare nequibant. Victorius habet, *At Galli hoc non negant: actio rerum & jus argumentorum coargui potest.*) Plane illud *jus* deterius est quam *vis*: ceteroqui placet

 lectio

argumentorum coarguit. 16 Potest igitur testibus judex non credere? Cupidis, & iratis, & conjuratis, & ab religione remotis, non solum potest, sed etiam debet. Etenim si, quia Galli dicunt, idcirco M. Fontejus nocens existimandus est: quid mihi opus est sapiente judice? quid æquo quæsitore? quid oratore non stulto? Dicunt enim Galli. negare non possumus. Hic si ingeniosi, & periti, & æqui judicis has partes esse existimatis, ut, quoniam quidem testes dicunt, sine ulla dubitatione credendum sit: salus ipsa virorum fortium innocentiam tueri non potest. Sin autem in rebus judicandis, non minimam partem ad unamquamque rem æstimandam, momentoque suo ponderandam; sapientia judicis b tenet: videte ne multo vestræ majores gravioresque partes sint ad cogitandum, quam ad dicendum meæ.

b tenet *non est in MS.*

12 Mihi enim semper unaquaque de re testis non solum semel, verum etiam breviter interrogandus, & sæpe etiam non interrogandus; ne aut irato facultas ad dicendum data, aut cupido auctoritas attributa esse videatur. vos & sæpius eandem rem animis agitare, & diutius c uno de teste cogitare potestis: &, si quem nos interrogare d nolumus, quæ causa nobis tacendi fuerit, existimare debetis. Quamobrem, si hoc, e judices, præscriptum lege, aut officio putatis, testibus credere: nihil est, cur alius alio judice melior, aut sapientior existimetur. unum est enim & simplex aurium judicium; & promiscue, & communiter stultis ac sapientibus ab natura datum.

c *ita Grav.* unoquoque *Grut.* d noluimus *Grav.* e judici præscr. *Grav.*

13 Quid est igitur, ubi elucere possit prudentia? ubi discerni stultus auditor & credulus, ab religioso & sapienti judice? nimirum illud, in quo ea, quæ dicuntur a testibus, 17 conjectura & cogitatione traduntur, quanta auctoritate, quanta animi æquitate, quanto pudore, quanta

p.CCLXX. IX.

lectio cum illa interrogatione, *Quid enim negent? cum actio rerum & vis argumentorum coargui non possit*. Pantagathus legebat *actio eorum*, pro *actio rerum.* Ursinus.

16. *Potest igitur &c.*) In Aldina & aliis antiquis edd. totus hic locus ita exhibetur: *Coargui potest. Igitur testibus judices non credere cupidis, & iratis, & conjuratis, & ab religione remotis, non solum potestis, sed etiam debetis.*

17. *Conjectura & cogitatione traduntur.*) Pantagathus legebat *conjectura & cogitationi.* Ursin. Lambinus edidit *conjectura & cogitatione*, sed de conjectura Hotomanni. accedit propius libris divinatio Gulielmii, *trahuntur.* Grut.

18. *Q. Pom-*

ta fide quanta religione, quanto studio existimationis bonæ, quanta cura, quanto timore dicantur.

VII. AN VERO vos id in testimoniis hominum barbarorum dubitabitis, quod persæpe & nostra & patrum memoria sapientissimi judices de clarissimis nostræ civitatis viris dubitandum non putaverunt? qui Cn. & Q. Cæpionibus, L. & Q. Metellis testibus in 18 Q. Pompejum, hominem novum, non crediderunt: quorum virtuti, generi, rebus gestis, fidem & auctoritatem in testimonio, cupiditatis atque inimicitiarum suspicio derogavit. Ecquem hominem vidimus, ecquem f vere commemorare possumus parem consilio, gravitate, constantia, ceteris virtutibus, honoris, ingenii, rerum gestarum ornamentis, M. Æmilio Scauro fuisse? tamen hujus, cujus injurati nutu prope terrarum orbis regebatur, jurati testimonio, neque in C. Fimbriam, neque in C. Memmium creditum est. Noluerunt ii, qui judicabant, hanc patere inimicitiis viam, quem quisque odisset, ut eum testimonio posset tollere. Quantus in L. Crasso pudor fuerit, quod ingenium, quanta auctoritas, quis ignorat? tamen is, cujus etiam sermo testimonii auctoritatem habebat, testimonio ipso, quæ in M. Marcellum inimico animo dixit, probare non potuit.

14 f vero Gul.

Fuit, fuit illis judicibus divinum ac singulare, judices, consilium, qui se non solum de g reo, sed etiam de accusatore, de teste judicare arbitrabantur, quid fictum, quid a fortuna ac tempore allatum, quid pretio corruptum, quid spe, aut metu depravatum, quid a cupiditate aliqua, aut inimicitiis profectum videretur. Quæ si judex non amplectetur omnia consilio; non animo ac mente circumspiciet; 19 si, ut quidque ex illo loco dicetur, ex oraculo aliquo dici arbitrabitur; profecto satis erit, id quod dixi antea, non surdum judicem huic muneri atque officio præ-

15 g reo judicium MS.

P. B.

18. *Q. Pompejum.*) Auli Filium, de quo vid. Leopard. Emend. Lib. I. c. 6. *Grav.*

19. *Si, quidquid ex illo loco.*) Faernus notat, in codice Vaticano scriptum esse, *si, ut quidque.* Ego ut antiquam scripturam non repudio, ita vulgatam probo. Quod si quis antiquo libro fidem habendam putat, ut ego puto, existimem eadem opera vel sic legendum, *si, ut quidque ex illo loco dicetur, ita ex oraculo,* &c. vel sic: *si, ut quidquid,* &c. *ita ex oraculo,* &c. Nam, *quidquid* pro, *quidque,* a M. Tullio, Lucretio, Plauto, ceteris bonis & probatis scriptoribus esse usurpatum, alibi notavimus. *Lambin.*

 20. *Del.*

præesse. nihil erit, quamobrem ille, nescio, quis sapiens homo, ac multarum rerum peritus, ad res judicandas requiratur.

16 VIII. An vero illi equites Romani, quos nos vidimus, qui nuper in republica judiciisque maximis floruerunt, habuerunt tantum animi, tantum roboris, ut M. Scauro testi non crederent, vos h Volgarum atque Allobrogum testimoniis non credere timetis? Si inimico testi credi non oportuit, inimicior Marcello Crassus, aut Fimbriæ Scaurus ex civilibus studiis atque obtrectatione domestica, quam huic Galli? quorum, qui optima in causa sunt, equites, frumentum, pecuniam semel atque iterum, ac sæpius invitissimi, dare coacti sunt: ceteri, partim ex veteribus bellis, agro multati, partim ab hoc ipso bello superati & oppressi.

h Volcarum *Grav.* Belgarum *alii.*

17 Si, qui ob aliquod emolumentum suum cupidius aliquid dicere videntur, iis credi non convenit: credo majus emolumentum Cæpionibus & Metellis propositum fuisse ex Q. Pompeji damnatione, cum studiorum suorum obtrectatorem sustulissent, quam cunctæ Galliæ ex M. Fonteji calamitate: in qua illa provincia prope suam immunitatem ac libertatem positam esse arbitratur. An, si homines ipsos spectare convenit (id quod in teste profecto valere plurimum debet) non modo cum summis civitatis nostræ viris, sed cum infimo cive Romano quisquam amplissimus Galliæ comparandus est? scit Indutiomarus, quid sit testimonium dicere? movetur eo timore, quo nostrum unusquisque, cum in eum locum productus est?

18 IX. Recordamini, judices, quantopere laborare soleatis, non modo quid dicatis pro testimonio, sed etiam, quibus verbis utamini, ne quod minus moderate positum, P.CCLXXX. nequod ab aliqua cupiditate prolapsum verbum esse videatur. Vultu denique laboratis, nequa significari possit suspicio cupiditatis: ut &, cum proditis, existimatio sit quædam tacita de vobis pudoris, ac religionis; &, cum disceditis, ea diligenter conservata ac retenta videatur.

19 Credo hæc eadem i Indutiomarum in testimonio timuisse, aut cogitasse: qui primum illud verbum consideratissimum nostræ consuetudinis, Arbitror, quo nos etiam tunc utimur, cum ea dicimus jurati, quæ comperta habemus, quæ ipsi vidimus, ex toto testimonio suo sustulit, atque omnia se scire dixit. Verebatur enim videlicet, nequid apud vos populumque Romanum de existimatione sua de-

i Indutiom. *Vid.*

deperderet : neque fama consequeretur ejusmodi, Indutiomarum, talem virum, tam cupide, tam temere dixisse. non intelligebat, se in testimonio nihil præter vocem & os, & audaciam neque civibus suis neque accusatoribus nostris præstare debere.

An vero istas nationes, religione h jurisjurandi, ac metu deorum immortalium in testimoniis dicendis commoveri arbitramini? quo tantum a ceterarum gentium more ac natura dissentiunt, quod ceteræ pro religionibus suis bella suscipiunt, istæ contra omnium religiones. Illæ in bellis gerendis ab diis immortalibus pacem ac veniam petunt; istæ cum ipsis diis immortalibus bella gesserunt.

h *aliis* jusjurandi.

X. HÆ SUNT nationes, quæ quondam tam longe ab suis sedibus, 20 Delphos usque, ad Apollinem Pythium, atque ad oraculum orbis terræ vexandum ac spoliandum profectæ sunt. Ab iisdem gentibus sanctis, & in testimonio religiosis, obsessum Capitolium est, 21 atque ille Jupiter, cujus nomine majores nostri l vinctam testimoniorum fidem esse voluerunt.

l sanctam *Grav.*

Postre-

20. *Delphos usque ad Apollinem Pythium.*) Nota est Historia ex Pausania in Phocicis, & Justini libro XXIV. extremo: quam & Strabo attigit lib. IV. & Livius lib. XLIX. *Hotom.*

21. *Atque ille Jupiter, cujus numine majores nostri sanctam testimoniorum fidem esse voluerunt.*) Placet, ut pro *sanctam* legatur *vinctam*: ut est in optimo libro Vaticano: intelligit enim Jovem, qui a Græcis, quod jurijurando præsit, ὅρκιος appellatur. *Ursin.* Non hic audiendi Ursinus, Lambinus, nec Faerni codex. totus autem locus sic est legendus *Ille Jupiter, cujus numine majores nostri sanctam testimoniorum fidem esse voluerunt.* Cujus tanquam jurisjurandi summi præsidis divina vi & potestate sancta debet esse testimoniorum fides, & nullis commentis ac calumniis polluta, quippe qui perjuros & falsos testes punit. Inde dictus Ζεὺς πίστιος, Latinis *Dius fidius*, in cujus templo dedicatum fuit fœderis monumentum inter Tarquinium & Gabinios initi. Dion. Halic. IV. τούτων ἐστὶ τῶν ὁρκίων μνημεῖον ἐν Ῥώμῃ κείμενον ἐν ἱερῷ Διὸς πιστίου, ὃν Ῥωμαῖοι Σάγκτον καλοῦσιν. *Hujus fœderis monumentum Romæ dedicatum in templo Dii Fidii, quem Sanctum Romani nominant.* Meminit hujus templi etiam lib. IX: Ἐν τε τῇ πόλει τὸν νεὼν τοῦ πιστίου Διὸς Σπόριος Ποστόμιος ὁ συνύπατος αὐτοῦ καθιέρωσε. *In urbe ædem Dii Fidii collega ejus Spurius Postumius dedicavit.* Latinis *Fidius.* Ovid. VI. Fast.

Quærebam nonas Sanco fidione referrem.

Scribendum autem *numine*, (non, quod omnes hic editiones præ se ferunt sine ulla commoda sententia, *nomine*) οἱ χαρίεντες mihi facile credo assentientur. *Numine* enim est divina vi & potestate. ut in Catil. *Dii immortales, qui &c. præsentes suo numine at-*

que

21 Postremo his quidquam sanctum ac religiosum videri
P. B. potest : qui etiam si quando aliquo metu adducti deos placandos esse arbitrantur, 22 humanis hostiis eorum aras ac templa funestant? ut ne religionem quidem colere possint, nisi eam prius scelere violarint. Quis enim ignorat, eos usque ad hanc diem retinere illam immanem ac barbaram consuetudinem hominum immolandorum? Quamobrem, quali fide, quali pietate existimatis esse eos, qui etiam deos immortales arbitrentur hominum scelere & sanguine facillime posse placari? cum his vos testibus vestram religionem conjungetis? ab his quidquam sancte aut moderate dictum putabitis?

22 Hoc vestræ mentes, tam castæ tam integræ, sibi suscipient, ut, cum omnes legati nostri, qui illo triennio in Galliam venerunt, omnes equites Romani, qui in illa provincia fuerunt, omnes negotiatores ejus provinciæ; denique omnes, in Gallia qui sunt socii populi Romani atque amici, M. Fontejum incolumem esse cupiant, jurati privatim & publice laudent: vos tamen m cum Gallis jurare malitis? quid ut secuti esse videamini? voluntatemne hominum? Gravior igitur vobis erit hostium voluntas, quam civium? an dignitatem testium? potestis igitur ignotos notis, iniquos æquis, alienigenas domesticis, cupidos moderatis, mercenarios gratuitis, impios religiosis, inimicissi-

m Gallis credere mal. Grav.

que auxilio nos defendunt. Et in Anton. *Mihi quidem numine Deorum videtur hoc fortuna voluisse*. Virgil. XII. Æneid.

——tuque inclyte Mavors
Cuncta tuo qui bella pater sub numine torques.

Ovid. epist. Sapphus:

Fons sacer, hunc multi numen habere putant.

Forte tamen erit, qui vulgatam asserendam ac sic explicandam esse censeat, ille Jupiter, cujus nomine jurantes testes utuntur, quo firment testimonii fidem. Nam sollemne jurisjurandi carmen est: *Si sciens fallo, tum me Diespiter* perdat. Hinc *Jovem lapidem jurare*, de quo Festus & alii. Si quis sic sentit, per me glande hac sit contentus. *Grav.*

22. *Humanis hostiis.*) Hunc Gallorum morem cognosce ex Comment. Cæsaris libro de bello Gall. VI. Plinius lib. XXX. scribit usque ad suam memoriam eum morem a Gallis retentum ac conservatum fuisse: sed Tiberii Cæsaris principatum Druidas eorum sustulisse. hoc amplius, DCLVII. demum anno urbis Cn. Cornelio Lentulo, P. Licinio Crasso Coss. Senatusconsultum factum esse, ne homo immolaretur, palamque ad illud usque tempus sacra prodigiosa celebrata. Multa etiam hac de re scribit Eusebius libro de Præparat. Euang. IV. *Hotom.*

23. *Con-*

cissimos huic imperio ac nomini, bonis ac fidelibus & sociis & civibus anteferre?

XI. AN VERO dubitatis, judices, quin insitas inimicitias istæ gentes omnes & habeant, & gerant cum populi Romani nomine? sic existimatis eos hic sagatos n bracatosque versari, animo demisso atque humili, ut solent ii, qui affecti injuriis ad opem judicum supplices inferioresque confugiunt? Nihil vero minus. Hi contra vagantur læti atque erecti passim toto foro, cum quibusdam minis, & barbaro atque immani terrore verborum, quod ego profecto non crederem, nisi aliquoties ex ipsis accusatoribus vobiscum simul, judices, audissem: cum præciperent, ut caveretis, ne, hoc absoluto, novum aliquod bellum Gallicum concitaretur. 23

n bracharosque Grav.

P. CCL. XXXI.

Si M. Fontejum, judices, in causa deficerent omnia: si turpi adolescentia, vita infami, magistratibus, quos ante oculos vestros gessit, [22] convictus virorum bonorum testimoniis, legationibus flagitiose obitis, invisus suis omnibus, in judicium vocaretur: si in eo judicio colonorum populi Romani Narbonensium, fidelissimorum sociorum Massiliensium, civium Romanorum omnium testimoniis tabulisque premeretur: tamen esset vobis magnopere providendum, ne, quos ita afflictos a vestris patribus majoribusque accepissetis, ut contemnendi essent, eos pertimuisse, 24

23. *Convictis virorum bonorum testimoniis.*) *Convictus*, alii nonnulli: & sic puro emendandum. sed utrocunque modo, mendum tamen subest, nam verbum *magistratibus*, quo se referat, non habet, quare haud scio an sic potius sit legendum: *Magistratibus, quos ante oculos vestros gessit, legationibus flagitiose obitis, convictus virorum bonorum testimoniis, invisus suis omnibus.* Nihil tamen affirmo: tantum sententiam meam testificor. *Hotom.* Miror hic Gruterum, non æquissimum Lambino, passum tamen esse sibi, ab eo persuaderi, ut centones ejus Ciceronis purpuræ artexeret, verbaque transponeret. Nam editiones Faerni, Victor. Rob. Steph. P. Manutii, nec non MS. Franc. & verr. edd. omnes constanter ex antiquis libris: *si turpi adolescentia, vita infami, magistratibus, quos ante oculos vestros gessit, convictis virorum bonorum testimoniis, legationibus flagitiose obitis*, nisi quod in Mediol. ed. est *convictus*, quod recepi. Cetera immutare, repugnantibus membranis, non licet. Procul dubio hic exciderunt aliquot verba, tam quæ pertinent ad *magistratibus* quam ad *convictus* nimirum tale aliquid *male gestis, ullius criminis convictus.* Sed hæc ex ingenio sine testatæ fidei codicibus supplere Musæ non scirint. Restitui igitur optimarum um omnieditionum lectionem, rejectis conjecturis. *Gravius.*

timuisse, & eorum minis, & terrore commoti esse videremini.

25 Nunc vero, cum lædat nemo bonus, laudent omnes vestri cives atque socii: oppugnent ii, qui sæpissime hanc urbem, & hoc imperium oppugnarunt: cumque inimici M. Fonteji vobis ac populo Romano minentur: amici ac propinqui supplicent vobis: dubitabitis non modo vestris civibus, qui maxime gloria ac laude ducuntur, verum etiam exteris nationibus ac gentibus ostendere, vos in sententiis ferendis civi parcere, quam hosti cedere maluisse?

26 XII. MAGNA o mehercule causa, judices, absolutionis cum ceteris causis hæc est, nequa insignis huic imperio macula atque ignominia suscipiatur, si hoc ita perlatum erit in Galliam, p senatum, equitesque populi Romani non testimoniis Gallorum, sed minis commotos, rem ad illorum libidinem judicasse. Ita vero, si illi bellum facere conabuntur, excitandus nobis erit ab inferis C. Marius, qui Indutiomaro isti, minaci atque arroganti, par in q belligerando esse possit: excitandus Cn. Domitius, & r Q. Maximus, qui nationem Allobrogum, 24 & reliquas suis iterum armis conficiat atque opprimat: aut, quoniam id quidem non potest, orandus erit nobis amicus meus, 25 M. Plætorius, ut suos novos clientes a bello faciendo deterreat, ut eorum iratos animos atque horribiles impetus deprecetur: aut, si non poterit, M. Fabium subscriptorem ejus rogabimus, ut Allobrogum animos mitiget, quoniam apud illos Fabiorum nomen est amplissimum: f ut velint isti aut quiescere, id quod victi ac subacti solent: aut, cum minantur, intelligere, se populo Romano non metum belli, sed spem triumphi ostendere.

o mehercules *Grav.*
p senatores *id.*
P. B.
q bello gerendo *Faern.*
r *alii non habent* Q.
f volunt *sine ut est in MS. Faerni.*

27 Quod si in turpi reo patiendum non esset, ut quidquam

isti

24. *Et reliquas suis iterum.*) Vel vox, *reliquias*, quæ est in libris vulgatis, delenda, vel addendum, *belli*: ut sit, *reliquias belli*: vel legendum, *reliquas*, ut subaudiatur, nationes, quomodo edendum curavimus. *Lambin.* Verosimilis quidem est Lambini conjectura, quin & veram esse censeo, non ausim tamen contra librorum omnium tam scriptorum quam editorum auctoritatem recipere. *Grav.*

25. *M. Pletorius,*) *M. Plætorius* scribendum est auctoribus antiquis numismatibus, in quibus hic ipse, ut opinor, M. PLÆTORIUS, qui M. Fontejum accusavit, descriptus est, adscripto adoptionis cognomine, CESTIANUS. *Ursinus.*

26. Cum

isti minis profecisse arbitrarentur: quid faciendum vobis in M. Fontejo arbitramini? de quo homine, judices, (jam enim mihi videor hoc, prope causa duabus actionibus perorata, debere dicere,) de quo vos homine, ne ab inimicis quidem ullum fictum probrosum non modo crimen, sed ne maledictum quidem audistis. Ecquis umquam reus, præsertim in hac vitæ ratione versatus, in honoribus petendis, in potestatibus, in imperiis gerendis, sic accusatus est, ut nullum probrum, nullum facinus, nulla turpitudo, quæ a libidine, aut a petulantia, aut ab audacia nata esset, ab accusatore objiceretur, si non vera, attamen ficta cum aliqua ratione ac suspicione?

XIII. M. ÆMILIUM Scaurum, summum nostræ civitatis virum, scimus accusatum a M. Bruto. exstant orationes, ex quibus intelligi potest, multa in illum ipsum Scaurum esse dicta; falso. quis negat? verumtamen ab inimico dicta & objecta. Quam multa M'. Aquillius audivit in suo judicio? quam multa L. Cotta? denique P. Rutilius, qui etsi damnatus est, mihi videtur tamen inter viros optimos atque innocentissimos esse numerandus. Ille igitur ipse homo sanctissimus ac temperantissimus, multa audivit in sua causa, quæ ad suspicionem stuprorum ac libidinem pertinerent. 28 P. CCLXXXII

Exstat oratio hominis (ut opinio mea fert) nostrorum hominum longe ingeniosissimi atque eloquentissimi, C. Gracchi: qua in oratione permulta in L. Pisonem turpia ac flagitiosa dicuntur. At in quem virum? qui tanta virtute atque integritate fuit, ut etiam illis optimis temporibus, 26 cum hominem invenire nequam neminem posses, solus tamen Frugi nominaretur. quem cum in concionem Gracchus vocari juberet, & viator quæreret, quem Pisonem? quod 29

26. *Cum hominem invenire nequam neminem posses, solus tamen frugi nominaretur.*) Ergo *frugi hominem* cum *homine nequam*, quasi contraria inter se, opponit in Tuscul. III. hoc modo: *Frugalitates, ut opinor, a fruge, qua nihil melius e terra oritur. nequitia ab eo, quod nequicquam est in tali homine ex quo idem mihi dicitur.* Hæc Cicero, fereque *nequitia* verbum ita propric usurpatur, ut ponatur in hominibus luxu diffluentibus. quos *nepotes* etiam vulgo appellamus, ex quo Prætoris bonis alicui interdicentis formula concepta est: quemadmodum Paulus Jurisconsultus testatur: *Quandoquidem tibi bona paterna avitaque nequitia tua disperdis, liberosque tuos ad egestatem perducis, ob eam rem tibi ea re commercioque interdico.* Hotom.

27. *Qui*

quod erant plures : *cogis me*, inquit, *dicere inimicum meum, Frugi*. Is igitur vir, quem ne inimicus quidem satis in appellando significare poterat, nisi ante laudasset : qui uno cognomine declarabatur, non modo quis esset, sed etiam qualis esset : tamen in falsam atque iniquam probrorum
30 insimulationem vocabatur. M. Fontejus ita duabus actionibus accusatus est, ut objectum nihil sit, quo significari vestigium libidinis, petulantiæ, crudelitatis, audaciæ possit. non modo nullum facinus hujus protulerunt, sed ne dictum quidem aliquod reprehenderunt.

XIV. Quod si, aut quantam voluntatem habent ad hunc opprimendum, aut quantam ad maledicendum licentiam, tantum haberent, aut ad ementiendum, animi, aut ad fingendum, ingenii : non meliore fortuna ad probra t non audienda Fontejus, quam illi, de quibus antea commemoravi, fuisset. Frugi igitur hominem, judices, frugi, inquam, & in omnibus vitæ partibus moderatum ac temperantem, plenum pudoris, plenum officii, plenum religionis, videtis positum in vestra fide ac potestate : atque ita, ut commissus sit fidei, permissus potestati.

t nunc *alii.*

F. B.

31 Videte igitur, utrum sit æquius, hominem honestissimum, virum fortissimum, civem optimum, dedi inimicissimis atque immanissimis nationibus, an reddi amicis : præsertim cum tot res sint, quæ vestris animis pro hujus innocentis salute supplicent : primum generis antiquitas, quam Tusculo ex clarissimo municipio profectam, in monumentis rerum gestarum incisam ac notatam videmus : tum autem continuæ præturæ, quæ & ceteris ornamentis, & existimatione innocentiæ maxime floruerunt : deinde recens memoria parentis, cujus sanguine non solum Asculanorum manus, a qua interfectus est, sed totum illud sociale bellum macula sceleris imbutum est : postremo ipse cum in omnibus vitæ partibus honestus atque integer, tum in re militari cum summi consilii, & maximi animi, tum vero usu quoque bellorum gerendorum in primis eorum hominum, [27] qui nunc sunt, exercitatus.

32 XV. Quare si etiam monendi estis, judices, a me, quod non estis, videor hoc leviter pro mea auctoritate vobis præcipere posse, ut ex eo genere homines, quorum cogni-

27. *Qui nunc. sunt, exercitus.*) *Exercitatus* habent veteres libri manuscripti. *Ursinus.*

28. *Ho-*

cognita virtus, industria, felicitas in re militari sit, diligenter vobis retinendos existimetis. Fuit enim major talium virorum in hac republica copia: quæ cum esset, tamen eorum non modo saluti, sed etiam honori consulebatur. Quid nunc vobis faciendum est, studiis militaribus apud juventutem obsoletis: [28] hominibus autem, ac summis ducibus partim ætate, partim civitatis discordiis, v ac reipublicæ calamitate consumptis? cum tot bella aut a nobis necessatio suscipiantur, aut subito, atque improvisa nascantur? nonne & hominem ipsum ad dubia reipublicæ tempora reservandum, & ceteros studio laudis, ac virtutis inflammandos putatis?

v hac alii.

Pag. CCLXXX. III.

33 Recordamini, quos legatos nuper in bello L. Julius, quos P. Rutilius, quos L. Cato, quos Cn. Pompejus habuerit. scietis fuisse tum M. Cornutum, L. Cinnam, L. Sullam, prætorios homines, belli gerendi peritissimos: præterea C. Marium, T. Didium, Q. Catulum, P. Crassum, non litteris homines ad rei militaris scientiam, sed rebus gestis ac victoriis eruditos. Age vero, nunc x inserite oculos in curiam, introspicite penitus in omnes reipublicæ partes: utrum videtis nihil posse accidere, ut tales viri desiderandi sint? an, si acciderit, eorum hominum copia populum Romanum abundare? Quæ si diligenter attendetis, profecto, judices, virum ad labores belli impigrum, ad pericula fortem: ad usum ac disciplinam peritum: ad consilia, prudentem: ad casum fortunamque, felicem, domi vobis ac liberis vestris retinere, quam inimicissimis populi Romani nationibus, & crudelissimis tradere & y condemnare maletis.

x inferte alii.

y condonare Faern.

34 XVI. AT INFESTIS prope signis inferuntur Galli in Fontejum: & instant atque urgent summo cum studio, summa cum audacia. nos vero, judices, z non & multis & firmis præsidiis, vobis adjutoribus, isti immani atque intolerandæ barbariæ resistemus? Primum obiicitur contra istorum impetus Macedonia, fidelis & amica populo Romano provincia: quæ cum se ac suas urbes non solum consilio, sed etiam manu Fonteii conservatam esse dicat,

z ita Vict. aliis deest non, aliis &.

28. *Hominibus autem*). Hic aliquid desiderari quivis, si attendit animum, per se videt. Id nos expiscati sumus ex codice Francii, in quo est: *aut claris hominibus, ac summis ducibus.* Sine dubio legendum: *claris autem hominibus, ac summis ducibus.* Grævius. qui ita edidit.

29. *Ut*

ut illa per hunc a Thracum adventu ac depopulatione defensa a fuit; sic ab hujus nunc capite Gallorum impetus terroresque depellit.

a est *alii*.

35 P. B. Constituitur ex altera parte ulterior Hispania, quæ profecto non modo religione sua resistere istorum cupiditati potest, sed etiam sceleratorum hominum perjuria testimoniis ac laudationibus suis refutare. Atque ex ipsa etiam Gallia fidelissima & gravissima auxilia sumuntur. Venit huic subsidio, misero atque innocenti: Massiliensium cuncta civitas, quæ non solum ob eam causam laborat, ut huic, a quo ipsa servata est, parem gratiam referre videatur: sed etiam, quod ea conditione, atque eo fato se in his terris collocatam esse arbitratur, ne quid nostris hominibus illæ gentes nocere possint.

36 b Pugnat pariter pro salute M. Fonteji Narbonensis colonia, quæ per hunc ipsa nuper obsidione hostium liberata, nunc ejusdem miseriis ac periculis commovetur. Denique, [29] ut oportet bello Gallico, ut majorum jura moresque

b Propugnat *MS. Faerni*.

29. *Ut oportet bello Gallico.*) Appianus ἐμφυλ. β. sic scribit. Οὕτω δή τι Ῥωμαίοις ἐπίφοβα, ὡς νόμῳ τῷ περὶ ἀστρατείας ἱερέων καὶ γερόντων ἐγγραφῆναι, πλὴν εἰ μὴ κελτικὸς πόλεμος ἐπίοι, τότε δὲ καὶ γέροντας καὶ ἱερέας στρατεύεσθαι. *Usque eo*, inquit, *Galli Romanis terribiles & formidolosi sunt, ut in lege de vacatione militiæ, quæ sacerdotibus & senibus permittitur, illud ascriptum sit, nisi bellum Gallicum exoriatur*. Tum enim & senes & sacerdotes in militiam proficisci. Livius quoque lib. VIII. tradit: *Exorto tumultu Gallico, Mamercum COS. jussum scribere exercitum sine ulla vacationis venia, quin opificum quoque vulgus, & sellularii, minime militiæ idoneum genus, exciti dicuntur*. Idem præterea lib. X. ubi de eodem nuntio commemorat, *Senatus*, inquit, *justitium indici, delectum omnis generis hominum haberi jussit, nec ingenui modo, aut juniores sacramento adacti sunt: sed seniorum etiam cohortes factæ, Libertinique centuriati*. Plutarchus præterea in vita M. Marcelli, de Gallis loquens: Οὓς μάλιστα, inquit, Ῥωμαῖοι δεῖσαι δοκοῦσιν, ἅτε δὴ καὶ τὴν πόλιν ὑπ' αὐτῶν ἀποβαλόντες, ἐξ ἐκείνου δὲ καὶ θέμενοι νόμον ἀτελεῖς εἶναι στρατείας τοὺς ἱερέας, πλὴν εἰ μὴ Γαλατικὸς πάλιν ἐπέλθοι πόλεμος. Id est: *Quos maxime Romani metuisse videntur, quippe a quibus urbe pulsi aliquando fuerant, ac jam tum legem tulerant, ut vacatio militiæ sacerdotibus esset, præterquam si rursus Gallicum bellum exoriretur*. Item in Cammilo Οὕτω δὲ ἦν ὁ φόβος ἰσχυρὸς, ὥστε θέσθαι νόμον ἀφεῖσθαι τοὺς ἱερεῖς στρατείας χωρὶς ἂν μὴ Γαλατικὸς ᾖ πόλεμος: Id est, *Tantus erat Gallorum metus, ut legem Romani tulerint, ut sacerdotes militiæ vacationem haberent, præterquam si bellum Gallicum exoriretur*: Tumultu tamen, non bello Gallico, hanc fuisse consuetudinem, Cicero Philippica octava docet his verbis; *Gravius autem esse tumultum, quam bellum hinc intelligi potest, quod bello Gallico vacatio*-

nes

esque præscribunt, nemo est civis Romanus, qui sibi ulla excusatione utendum putet. omnes illius provinciæ publicani, agricolæ pecuarii, ceteri negotiatores, uno animo M. Fontejum: atque una voce defendunt.

XVII. Quod si tantas auxiliorum nostrorum copias Indutiomarus ipse despexerit, dux Allobrogum cererorumque Gallorum: num etiam de matris hunc complexu, lectissimæ miserrimæque fœminæ, vobis inspectantibus avellet atque abstrahet? præsertim cùm virgo Vestalis ex altera parte germanum fratrem complexa teneat, vestramque, judices, ac populi Romani fidem imploret: quæ pro vobis liberisque vestris tot annos in diis immortalibus placandis occupata est, ut ea nunc, pro salute sua fratrisque sui, animos vestros placare possit.

Cui miseræ quod præsidium, quod solatium reliquum est, 37
hoc amisso? nam ceteræ fœminæ gignere ipsæ sibi præsidia, & habere domi fortunarum omnium socium participemque possunt: huic vero virgini, quid est, præter fratrem, quod aut jucundum, aut carum esse possit? Nolite pati, judices, aras deorum immortalium, Vestæque matris, quotidianis virginis lamentationibus 30 de vestro judicio commoveri. Prospicite, ne ille ignis æternus, nocturnis Fontejæ laboribus vigiliisque servatus, Sacerdotis c vestræ lacrymis exstinctus esse dicatur.

P. CEL. XXXIV.

c Vestæ alii.

31 Tendit ad vos virgo Vestalis manus supplices, easdem, 38
quas pro vobis diis immortalibus tendere consuevit. cavete, ne periculosum superbumque sit, ejus vos obsecratione repudiare, cujus preces si dii aspernarentur, hæc salva esse non d possent. Videtisne subito, judices, virum fortissimum, M. Fontejum, parentis & sororis commemora-

d possunt MS.

* *nes valens*, *tumultu non valens.* Appian. ἐμφυλ. β. loquens de Cæsare urbem ingresso: Τὰ δὲ κλεῖθρα τῶν δημοσίων ταμιείων ἐξέκοπτε, καὶ τῶν ταμιῶν ἑνὶ Μετέλλῳ κωλύοντι θάνατον ἠπείλει. τῶν δὲ ἀψαύστων ἐκίνει χρημάτων ἅ φασιν ἐπὶ Κελτοῖς πάλαι σὺν ἀρᾷ δημοσ. τεθεῖναι μὴ σαλεύειν ἐς μηδὲν εἰ μὴ Κελτικὸς πόλεμος ἐπίοι. Hotom.

30. *De vestro judicio commoneri.*) Nisi Vaticani codicis auctoritas obstaret, in quo est *commoneri*, libenter vulgatam retinerem lectionem, *commoveri*, hoc est, indignari, & irasci Deos, qui omnem in vos potestatem habent: non enim commonentur dii, sed homines; qui errant. *Ursinus.*

31. *Tendit ad vos virgo Vestalis manus.*) Sequor Faerni lectionem, qui *tendit* legit pro *tendet*, ut habent Victorius, & Manutius, nescio quid secuti: neque enim illud puto dicendum, perorante adhuc Cicerone non tendisse, sed postea quam peroravit. *Idem.*

moratione lacrymas profudisse? Qui numquam in acie pertimuerit, qui se armatus sæpe in hostium manum multitudinemque immiserit, cum in ejusmodi periculis eadem se solatia suis relinquere arbitraretur, quæ suus pater sibi reliquisset: idem nunc perturbato animo pertimescit, ne non modò ornamento & adjumento non sit suis, sed etiam cum acerbissimo luctu dedecus æternum miseris atque ignominiam relinquat.

39 O fortunam longe disparem, M. Fontei! si diligere potuisses, ut potius telis tibi Gallorum, quam perjuriis intereundum esset. tum enim vitæ socia virtus, mortis comes gloria fuisset. nunc vero qui est dolor, victoriæ, te atque imperii pœnas ad eorum arbitrium sufferre, qui aut victi armis sunt, aut invitissimi paruerunt? A quo periculo defendite, judices, civem fortem atque innocentem: curate, ut nostris testibus plus quam alienigenis credidisse videamini: plus saluti civium, quam hostium libidini consuluisse: graviorem duxisse ejus obsecrationem, quæ vestris sacris
P. B. delubrisque bella gesserunt. postremo prospicite, judices, id quod ad dignitatem populi Romani maxime pertinet, ut plus apud vos preces virginis Vestalis, quam minæ Gallorum valuisse videantur.

M. TUL-

M. TULLII CICERONIS

P. CCI. XXXV.

PRO

A. CÆCINA,

ORATIO DUODECIMA.

ARGUMENTUM.

M. Fulcinius Tarquiniensis Cesenniæ uxori moriens usumfructum bonorum suorum legavit, ut frueretur una cum filio hærede instituto. Filio mortuo & auctione bonorum constituta, Cesennia fundum ex iis bonis emere de sententia amicorum constituit: Idque negotium Sex. Æbutio dedit, cui fundus pecunia Cesenniæ emptus fuit addictus. Cesennia cum non longe post A. Cæcinæ nupsisset, eumque hæredem fecisset, decessit. Tum Æbutius fundum illum, quem mandato Cesenniæ emerat, suum esse dixit. Itaque constitutum fuit, qua die in rem præsentem veniretur, ut, cum Cæcina de fundo esset dejectus, interdictum a Prætore postularet. Verum Æbutius fundo occupato, Cæcinam in eum ingredi conantem coactis armatisque hominibus per vim aditu ingressuque prohibuit. Repulsus Cæcina interdictum de armatis hominibus a Dolabella Prætore impetravit, ut unde dejectus esset, eo restitueretur. Æbutius restitisse se dixit, in eamque rem sponsio facta est, de qua Recuperatores a Prætore dati cognoverunt. P. Faber. (Habita A. V. C. DCLXXXIV.)

I. SI, QUANTUM in agro locisque desertis audacia potest, tantum in foro atque in judiciis impudentia valeret: non minus a nunc in causa cederet A. Cæcina Sex. Æbutii impudentiæ, quam tum in vi facienda cessit audaciæ. Verum & illud considerati hominis esse putavit, qua de re jure decertari oporteret, 1

a *Vict. et alii non habent* nunc.

1. PRo *A. Cæcina.*) *Pro A. Licinio* citat Gellius lib. VI. cap. 16. Idem & prænomen & nomen fuit Archiæ Poetæ, pro quo item egregia Ciceronis extat oratio: id neminem conturbare debet. Etenim *Cæcinis* quoque nomen fuisse *Licinii* auctor est Plinius in libro XX. cap. 18. Mirum tamen quod non, ut ambiguitatem vitaret, hanc orationem Gellius *pro Cæcina* inscripserit. non veniebat fortasse in mentem. *P. Faber.* Cæcina nomen Hetruscum, eoque nomine fuit atavus Mæcenatis. Menodorus enim,

qui

feret, armis non contendere: & hoc constantis, quicum vi & armis certare noluisset, eum[2] jure judicioque superare.

2 Ac mihi quidem cum audax præcipue fuisse videtur Æbutius in convocandis hominibus, & armandis: tum impudens in judicio: non solum quod in judicium venire ausus est (nam id quidem, tametsi improbe fit in aperta re, tamen malitia est jam usitatum) sed quod non dubitavit id ipsum, quod arguitur, confiteri. nisi forte hoc rationis habuit, quoniam, si facta vis[b] esset moribus, superior in possessione retinenda non fuisset: quia contra jus moremque facta sit, A. Cæcinam cum amicis metu perterritum profugisse: nunc quoque in judicio, si causa more institutoque omnium defendatur, nos inferiores in agendo non futuros: sin[c] a consuetudine recedatur, se, quo impudentius egerit, hoc superiorem discessurum. [3] quasi vero aut in judicio possit

b non esset *alii male.*

c e *MSS. Grut.*

qui Cæsari adversus Pompejum adfuit, pater fuit Mæcenatis, Meodori Mennipus, Menippi Cæcina. Si a Cæcino fluvio Italiæ cognomen *sumpsere* Cæcinæ, ut Ufens Vergilii, unico *n* scribi debet nomen illud. & *Cacina* scribitur apud Plinium. Rationem Etruscæ disciplinæ a parre nobilissimo & sapientissimo acceperat. Cic. ep. 6. lib. VI. Videtur ex patre Mæcenatis. Iterum ibidem vocat *Etruria nobilissimum*, & hic in peroratione, *Etruria amplissimum*. Libro VI. ad Fam. tres Ciceronis epistolæ ad hunc Cæcinam leguntur, & una Cæcinæ ad Ciceronem. Ex prima intelligitur exulem fuisse Cæcinam, ut Pompejanum, & ob librum in Cæsarem scriptum. In ea, quæ est ipsius Cæcinæ, se clientem veterem Ciceronis vocat, & mittit alterum librum de laudibus Cæsaris. Meminit etiam epistolæ 66. lib. XIII. ad Fam. ubi salutem Cæcinæ commendat Servilio Cæsaris collegæ. In epist. 5. lib. XVI. ad Attic. *Octavianus misit ad me Cacinam quendam Volaterranum*, sed non de hoc loqui videtur. An ille fuit Mæcenas? Apud Gellium VI, 16. nominatur hæc oratio pro Aulo Licinio, ubi mendum est, & legendum *pro A. Cilnio.* Nam & Cilnius Mæcenas dictus, & probavimus gentile Cæcinæ fuisse Mæcenatem. *Passeratius.*

2. *Jure judicioque superare.*) *Jus*, quod Prætor decrevit, cum *judicium* constituit: *Judicium*, judicum sive Recuperatorum a Prætore datorum cognitio atque disceptatio. *Hotom.* Diversa sunt *jus* & *judicium*. Nam jure superare potest quis æquitate & bonitare caussæ, qui tamen non superet judicio, ut plerumque malæ caussæ culpa judicum obtinentur, & judicio superior, qui causa inferior & jure. *Passerat.*

3. *Quasi vero in judicio possit idem improbitas, quod in vi confidentia.*) Quasi vero in foro tantum valeat impudentia, quod in vi audacia. *Improbitas* est impudentia. Ennius: *Nam se veretur, quam eum accusas, qui est probus.* Sueton. de Illustribus Grammaticis:

Sal-

sit idem improbitas; quod in vi confidentia: aut non eo libentius tum audaciæ cesserimus, quo nunc impudentiæ facilius obsisteremus.

Itaque longe alia ratione, recuperatores, ad agendam causam 4 hac actione venio, atque initio veneram. Tum 3
enim nostræ causæ spes erat posita in defensione mea, nunc in confessione adversarii: tum in nostris; nunc vero in illorum testibus: de quibus ego antea laborabam, ne, si improbi essent, falsi aliquid dicerent; si probi existimarentur, quod dixissent, probarent: nunc sum animo æquissimo. P. B.
Si enim sunt viri boni, me adjuvant, cum id jurati dicunt, quod ego injuratus insimulo. sin autem minus idonei: me non lædunt, cum, d iis sive creditur hoc ipsum, quod nos arguimus, sive fides non habetur; de adversarii testium fide detogatur. d sive iis creditur, creditur Lamb.

II. VERUMTAMEN cum illorum causæ actionem 4
considero, non video, quid impudentius dici possit: cum autem vestram in judicando dubitationem; vereor, ne id, quod videntur impudenter fecisse, astute & callide fecerint. Nam, si negassent vim hominibus armatis esse factam, facile honestissimis testibus in re perspicua tenerentur. sin confessi essent, id, quod nullo tempore jure fieri potest, tum ab se jure factum esse defenderent: sperarunt, id quod assecuti sunt, se injecturos vobis causam deliberandi, & judicandi justam moram ac 5 religionem; simul illud quod in-

Sallustius ore improbo & animo inverecundo scripsit eum fuisse. Cic. pro Quint. *improbe mentiri*. *Confidentia* est audacia. Cic. 3. Tusc. *Qui fortis est, idem est fidens, qui confidens mala consuetudine loquendi in vitio ponitur.* Plautus utrumque conjunxit in Amphit. *Quis me audacior est homo, aut qui confidentior?* Passerat.

4. *Hac actione.*) Tertia; nunc enim tertium agitur hæc causa; cum judices antea bis sibi non liquere dixissent, & amplius cognoscendum pronuntiassent. Hæc enim fuit judiciorum consuetudo, de qua diximus in Verr. II. & III. & paulo post latius explicabimus. *Hotom.* Actio generale nomen est, l. 37. de oblig. action. & tam de petitione ac persecutione sui juris, quam de accusatione accipitur. *Passerat.*

5. *Religionem.*) *Religio*, definitore Cicerone, in primo de Nat. Deor. est *Deorum pius cultus*. separaturque a superstitione, quæ est inanis deorum timor, ut audacia a fortitudine. Nam qui minima etiam, & quæ deorum cultum non violatura sint, si fiunt forte temere, aut consulto vertit in religionem, superstitiosus dicitur. *Obstringere religione* & *obligare* dicebant, pro eo quod dicimus conscientiæ metum incutere, sive metum quendam violandi aut contemnendi deos injicere. *Exsolvere religionem* est ejusmodi

 veluti

indignissimum est, futurum arbitrati sunt, ut in hac causa non de improbitate Sex. Æbutii. sed [6] de jure civili judicium fieri videretur.

5 Qua in re, si mihi esset unius A. Cæcinæ causa agenda, profiterer satis idoneum esse me defensorem, propterea quod fidem meam diligentiamque præstarem: quæ cum sunt in actore causæ, nihil est, in re præsertim aperta ac simplici, quod excellens ingenium requiratur. Sed cum de eo jure mihi dicendum sit, quod pertineat ad omnes, quod constitutum sit a majoribus, conservatum usque ad hoc tempus: quo sublato non solum pars aliqua juris deminuta, sed etiam vis ea, quæ juri maxime est adversaria, judicio confirmata esse videatur: video summi ingenii causam esse non uti demonstretur quod ante oculos est, sed ne, si quis vobis error in tanta re sit objectus, omnes potius me arbitrentur causæ, quam vos religioni vestræ defuisse.

P. CCLXXXVI.

6 Quamquam ego mihi sic persuadeo, recuperatores, non vos tam propter juris obscuram dubiamque rationem [7] bis jam de eadem causa dubitasse, quam quod videtur ad summam illius existimationem hoc judicium pertinere, moram ad condemnandum [e] acquisisse, simul & illi spatium ad sese colligendum dedisse. Quod quoniam jam in consuetudinem venit, & id viri boni, vestri similes, in judicando faciunt, reprehendendum fortasse minus, querendum vero magis etiam videtur: ideo quod omnia judicia, aut distrahendarum controversiarum, aut puniendorum maleficiorum causa reperta sunt: quorum alterum levius est, propterea quod

e anquisisse *Gul.*

veluti scrupulum tollere, ac facere ne quis ultra teneatur concepta lege. *Dissolvere vero religionem*, est secus aut contra quam religio concepta dictet atque præscribat, facere. Budæus in L. prima de Ædilitio edicto. Ceterum religionem hoc loco dicit propter judicum jusjurandum, quod metum injiceret. *Pellitarius.*

5. *De jure civili judicium fieri videretur.*) *Jus civile*, jus civium interpretor. Quod autem Cæcina Volaterranus esset, cui municipio Sulla victor, item ut ceteris Italiæ municipiis, civitatem ademerat, jure Quiritium ac civium uti eum posse negabat: veluti hereditatem a cive R. accipere: solis enim civibus Rom. hereditatum aditio permittebatur. Cæcina autem ab uxore sua Cæsennia heres fuerat institutus; ergo de jure civili sic accipio, de jure civium, vel de jure civitatis. *Hotom.*

7. *Bis jam de eadem causa dubitasse.*) Deliberasse. Sueton. Claud. 35. *Dubitavit adhibitis principibus viris an obtemperaret.* Justin. XXI, 1. *Dius dubitavit an imperium deponeret, an bello resisteret.* Grævius.

8. *Sic*

quod & minus lædit, & persæpe disceptatore domestico dijudicatur: alterum est vehementissimum, quod & ad graviores res pertinet, & non honorariam operam amici, sed severitatem judicis ac vim requirit.

Quod est gravius, & cujus rei causa maxime judicia constituta sunt, id jam mala consuetudine dissolutum est. nam 7
ut quæque res est turpissima; [8] sic maxime & matutissime f judicanda est. at ea, g in qua existimationis periculum est, tardissime judicatur.

f vindicanda MS.
g de alit.

III. QUI IGITUR convenit, quæ causa fuerit ad constituendum judicium, eandem moram esse ad judicandum? Si quis, quod spopondit, qua in re verbo se uno obligavit, id non facit, maturo judicio; sine ulla religione judicis condemnatur. qui per tutelam, aut societatem, aut rem mandatam, [9] aut fiduciæ rationem, fraudavit quempiam, in eo, quo delictum majus est, eo pœna est tardior.

[10] Est enim turpe judicium. & h facto quidem turpe. Vi- 8
dete igitur quàm inique accidat, quia res indigna sit, ideo turpem existimationem sequi: quia turpis existimatio sequatur, [11] ideo rem indignam non judicari. At si quis mihi hoc judex, recuperatorve dicat: *Potuisti enim leviore actione confligere: potuisti ad tuum jus faciliore & commodiore judicio pervenire. quare aut muta actionem, aut*

P. B. h factum Manut. Lamb.

8. *Sic maxime & maturissime judicanda est.*) Octavius Pantagathus eorum conjecturam non probabat, qui pro, *sic maxime*, *ocyssime* vel *velocissime* legendum putant. nam *ocyssime* contra significat quam *maturissime*: causa enim periculi existimationis omnes alias anteire debet, & per quam mature (non ocyssime ut quidam volunt) judicari: quod autem tardissime judicetur, peccatur contra maturitatem judicandi; quemadmodum etiam peccaretur, si ocyssime judicaretur. *Ursinus*

9. *Aut fiducia rationem.*) Fiducia est genus contractus, quo fidem alterius secuti vel fundum, vel filium, vel hereditatem relinquimus, ut vicissim mancipanti remancipetur. vide Boet. in Top. unde *fiduciarius heres* l. Sejus ad S C. Trebell. *Passerat.* Cic. in Top. *Si tutor fidem præstare debet, si socius, si cui mandaris siqui fiduciam acceperit.* vid. Boet. *I. Omphalius.*

10. *Est enim turpe judicium.*) Objectio est, cui particula *enim* frequenter accomodatur; exempla crebra sunt apud hunc auctorem; ut Verr. II. *Causam enim*, inquit, *cognosci oportet; ea re quidem, quod aliter condemnari reus non potest*: & hac ipsa oratione, *Usus enim*, inquit, *ejus & fructus fundi fuerat Cesenniæ.* Hotom.

11. *Ideo rem indignam non vindicari.*) Veneti *judicari*, quod non displicet. *Camerar.*

aut noli mihi instare, ut judicem. tamen is aut timidior videatur quam fortem, aut cupidior quam sapientem judicem esse æquum est, si aut mihi præscribat, quemadmodum meum jus persequar, aut ipse id, quod ad se delatum sit, non audeat judicare. Etenim si prætor is, qui judicia dat, numquam [12] petitori præstituit, qua actione illum uti velit. videte quam iniquum sit, constituta jam re, judicem, quid agi potuerit, aut quid possit, non quid actum sit, quærere.

9 Verumtamen nimiæ vestræ benignitati pareremus, si alia ratione jus nostrum recuperare possemus. Nunc vero quis est, qui aut vim armatis hominibus factam [13] relinqui putet oportere, aut ejus rei i leviorem actionem nobis aliquam demonstrare possit? Ex quo genere peccati, ut illi clamitant, vel injuriarum, vel capitis judicia constituta sunt, in eo potestis atrocitatem nostram reprehendere, cum videatis nihil aliud actum, nisi possessionem per interdictum esse repetitam?

i leniorem MS.

IV. VERUM sive vos existimationis illius periculum, sive juris dubitatio tardiores fecit adhuc ad judicandum; alterius rei causam vosmetipsi jam vobis, sæpius prolato judicio, sustulistis: alterius ego vobis hodierno die causam profecto auferam, ne diutius de controversia nostra ac de communi jure dubitetis.
10 Et, si forte videbor altius initium rei demonstrandæ petisse, [14] quam me ratio juris, & jus, de quo judicium est, & natura causæ coegerit, quæso ut ignoscatis. non enim minus laborat A. Cæcina, [15] ne

P. CCL. XXXVII.

12. *Petitori præstituit.*) Actori præscribit. In privatis pecuniariis *petitor*, in criminibus & publicis *accusator*. Pro Quintio: *Possumus petitoris personam capere; accusatoris deponere.* Plerumque tamen *petitionis* verbo actionem in rem significamus, & *actionis* nomine personales actiones. Sed *actio* etiam utrumque complectitur. Ulpianus l. pecuniæ §. actionis D. de verb. signif. *Præstituit* est præscribit. Cic. II. de Invent. *Lex quibus diebus proficisceretur, præstituebat.* III. in Verr. *Diem præstituit operi faciundo.* Passerat.

13. *Relinqui putet.*) Inultam, non persequi III. Verr. *Cur injurias tuas conjunctas cum publicis reliquistis?* Huic opponitur persequi. *Relinquere* est imperfecti operis ait Donatus, ut apud Virgil. *Atque opere in medio defixa reliquit aratra.* Idem.

14. *Quam me ratio juris, & jus de quo, &c.*) Lambinus, *& vis de qua;* sicque ait legendum, codicibus quamvis reclamantibus. at aliquanto propius scripturam veterem reponebat Gulielmius, *juris ejus de quo.* natumque vult errorem, quod veteres duplicarent *i*, ut docet Quintilianus, affirmans Tullium perpetuo scripsisse, *aiio*, *Maiiam*, &c. Grut.

15. *Ne*

15 ne summo jure egisse, quam ne certum jus non obtinuisse videatur. M. Fulcinius fuit, recuperatores, e municipio Tarquiniensi, qui & domi suæ cum primis honestus existimatus est, & Romæ 16 argentariam non ignobilem fecit. Is habuit in matrimonio Cæsenniam, eodem e municipio, summo loco natam & probatissimam fœminam, sicut & vivus multis ipse rebus ostendit, & in morte sua testamento declaravit.

Huic Cæsenniæ fundum in agro Tarquiniensi vendidit 18
17 temporibus illis difficillimis solutionis. Cum uteretur dote uxoris numerata: quo mulieri esset res cautior, curavit, ut in eo fundo dos collocaretur. Aliquanto post, jam argentaria dissoluta, Fulcinius huic fundo uxoris continentia quædam prædia atque adjuncta mercatur. Moritur Fulcinius: (multa enim, quæ sunt in re, quia remota sunt

a

15. *Ne summo jure egisse &c.*) *Summo jure agere* dicitur, qui caussæ, quæ in disceptationem venit, dat nomen quam odiosissimum atque eo nomine jus suum persequitur. Nempe cum una atque eadem res apud judicem variis nominibus possit proponi, is summo jure agit, qui eam ita proponit, ut gravioribus quam par est pœnis reus afficiatur & condemnetur, exempli gratia, adulterii si scortator sit, cædis si hominem vulneraverit, plagii si emerit hominem ignarus an servus sit, &c. atque hinc explicandum proverbium; *summum jus, summa injuria*: quia revera interdum est summa injuria, aliquem deferre graviorum criminum, quam eum commisisse facile probare apud judicem possis. Hæc est certissima explicatio istius proverbii, quod a paucis, si quidem ex eorum scriptis est judicandum, hactenus fuit intellectum. *Verburg.*

16. *Argentariam non ignobilem fecit*. *Argentarii* Latine dicti sunt, qui Græce *trapezitæ* dicebantur; apud quos pecuniæ deponi solebant, quas occupare aliquis atque exercere vellet; inde enim fœnore vulgo sumebantur, præerant etiam auctionibus faciendis: nam ad eorum tabernam plerumque fiebant, & in tabulas quod cuique expensum aut acceptum esset, referebant. *Hotom.* Cic. III. de Offic. *Pytheas, qui argentariam Syracusis faceret*. Græcis ἀργυροπρακτικὴν ἐργάζεσθ. *Grav.*

17. *Temporibus illis difficillimis solutionis*.) Nihil mutem: dicitur non minus commode quam in lib. I. de Officiis meministi dici, *Tempus actionis opportunum*, Græce εὐκαιρία. Latine appellatur occasio. *P. Faber.* *Temporibus difficillimis solutionis* est, quibus æs alienum summa difficultate dissolvebatur. *Nam cum in Asia res magnas tam multi amiserunt* (initio belli Mithridatici) *scimus Romæ solutione impedita fidem concidisse*. In orat. pro Lege Man. *Secuta sunt quoque tempora Sullana difficillima & perniciosissima municipiis plurimis Italiæ*. Id. in epist. Et lib. X. *His temporibus difficillimis reipublicæ* rasserat.

18. In

a causa, prætermittam) testamento facit heredem, quem habebat e Cæsennia filium: usumfructum omnium bonorum suorum Cæsenniæ legat, ut frueretur una cum filio.

12 Magnus honos viri, jucundus mulieri fuisset, si diuturnum esse licuisset: frueretur enim bonis cum eo, quem suis bonis heredem esse cupiebat, & ex quo maximum fructum ipsa cupiebat. Sed hunc fructum k mature fortuna ademit. nam brevi tempore M. Fulcinius adolescens mortuus est: heredem P. Cæsennium fecit: uxori grande pondus argenti, matrique partem bonorum majorem legavit: Itaque [18] in partem mulieres vocatæ sunt.

k præmature *Lamb.*

13 V. Cum esset hæc auctio hereditaria constituta: Æbutius iste, qui jamdiu Cæsenniæ viduitate ac solitudine aleretur, ac se ejus in familiaritatem insinuasset hac ratione, ut cum aliquo suo compendio negotia mulieris, siqua acciderent, controversiasque susciperet: versabatur quoque eo tempore in his rationibus auctionis & partitionis: atque etiam se ipse l inferebat, & m intrudebat: & in eam opinionem Cæsenniam adducebat, ut mulier imperita nihil putaret agi callide posse, ubi non adesset Æbutius.

P. B.

l ingerebat *Gul.* m intrudabat *MS.*

14 Quam personam jam ex quotidiana cognoscitis vita, recuperatores, mulierum n assentatoris, [19] cognitoris viduarum, defensoris nimium litigiosi, conciti ad rixam, inepti ac stulti inter viros, [20] INTER MULIERES PERITI JU-

n assectatoris *Gul.*

18. *In partem vocatæ sunt.*) Sive *re & verbis*, sive *re tantum conjunctæ* fuerunt, in solidum quidem juris interpretatione ab initio vocatæ sunt; concursu autem partes fecerunt. *Hotom.* Ad uxorem & matrem pars bonorum venit. *Venire in partem* dixit lib. XIV. ad Fam. ad Terentiam, *Doleo te in ejus (rei) partem venire.* Ovid. *Hic soror in partem misera cum matre doloris Venit.* Unde *partiarius legatarius*, cui pars hereditatis legata erat. Ulpian. Institut. tit. 24. *Passerat.*

19. *Cognitoris viduarum.*) Cognitor est familiarissimus defensor, quem procuratorem vocamus. Pedianus in Divinat. *Qui defendit alterum in judicio, aut patronus dicitur, si orator est; aut advocatus, si aut jus suggerit, aut præsentiam suam commodat amico; aut procurator, si negotium suscepit; aut cognitor, si præsentis causam novit, ac sic tuetur, ut suam.* Cicero in ead. Divin. *Me defensorem calamitatum suarum, me ultorem injuriarum, me cognitorem juris sui, me actorem causæ totius esse voluerunt.* Pellitarius.

20. *Inter mulieres periti juris & callidi.*) Euripides in Hippolyto coronato:

Οἱ γὰρ ἐν σοφοῖς φαῦλοι, παρ' ὄχλῳ μουσικώτεροι λέγειν.

Inter doctos nihili & infantes, apud turbam & plebem valde facundi videntur. Quale illud dictum ab æmulis in Hermogenem Rhetorem,

ob

JURIS ET CALLIDI: hanc personam imponite Æbutio. is enim Cæsenniæ fuit Æbutius: ne forte quæratis num propinquus? nihil alienius. amicus aut a patre, aut a viro traditus? nihil minus. quis igitur? ille, quem supra 21 deformavi: voluntarius amicus mulieris, non necessitudine aliqua, sed ficto officio, simulataque o sedulitate, conjunctus: magis opportuna opera nonnumquam, quam aliquando fideli.

o fidelitate MS. Lamb.

Cum esset, ut dicere institueram, constituta auctio Romæ, suadebant amici cognatique Cæsenniæ, id quod ipsi quoque mulieri in mentem veniebat; quoniam potestas esset emendi fundum illum Fulcinianum, qui fundo ejus antiquo continens esset, 22 nullam esse rationem, amittere ejusmodi occasionem; cum præsertim pecunia ex partitione deberetur; nusquam eam posse melius collocari. itaque mulier facere constituit: mandat ut fundum sibi emat. Cui tandem? cui putatis? an non in mentem venit omnibus, p hominis illius ad hoc munus, & ad omnia mulieris negotia parati, sine quo nihil satis caute, nihil satis callide agi posset? Recte attenditis. 15

p illius hoc munus esse ad o. Grav.

VI. ÆBUTIO negotium datur. 23 Adest ad tabulam lice- 16

ἐν παισὶ μὲν γέρων, ἐν τοῖς δὲ γέρουσι παῖς. *Inter pueros senex, inter senes puer.* quo & illud ἐν ἀκάνθαις καὶ κόρυδος φθέγγεται. *Passerat.*

21. *Deformavit.*) Est, descripsi, depinxi. Male Manutius. non descripsi, aut designavi. sed probrosis verbis deformavi. Nam *deformare* est quidem deformem reddere non nunquam. Virgil. *deformare domum.* Cic. de Harusp. responsis: *Pompejam ornat, an potius deformat.* Sed tamen sæpius est depingere simpliciter & describere, delineare. Cic. pro Cæcin. 5. *Quis igitur ille, quem frustra deformavi, voluntarius amicus meus.* Vitruv. *Tragica scena deformantur columnis, signis & regalibus rebus.* Grævius.

22. *Nullam esse rationem &c.*) Delicium sermonis: *nulla ratio est hoc facere*: quod nos vulgatius diceremus, *imprudentis & stulti est hoc facere.* Prima in Verrem: *Minari denique divisoribus ratio non erat.* Contra, Ad Atticum, *ratione facere.* & pro Plancio. *ratione uti* est, recte & ordine, & ut virum prudentem convenit, ita agere. Hæc Gulielmus in Lambinum, multa heic molientem. *Gruter.*

23. *Adest ad tabulam.*) Olim ad argentariorum tabernas auctiones fieri in foro solebant, ut cui quæque res addicta esset, ei argentarius expensam pecuniam in tabulas referret, ut modo ostendit, cum ait, *Pecuniam argentario promittit*; & paulo post, *Se autem habere argentarii tabulas, in quibus sibi expensa pecunia lata sit acceptaque relata*; & Quintil. lib. XI. *Hortensius*, inquit, *auctione dimissa, quod cuique vendidisset, testibus argentariorum tabulis reddidit?*

quod

licetur Æbutius: deterrentur emptores multi, partim gratia Cæsenniæ, partim etiam pretio: fundus addicitur Æ-
P.CCLXXX-VIII butio: pecuniam argentario promittit Æbutius: quo testimonio nunc vir optimus utitur, sibi emptum esse. quasi vero aut nos ei negemus addictum, aut tum quisquam fuerit, qui dubitarit, quin emeretur Cæsenniæ, cum id plerique scirent; omnes fere, audissent; hi conjectura assequi possent, cum pecunia Cæsenniæ ex illa hereditate deberetur: eam porro in prædiis collocari maxime expediret: essent autem prædia, quæ mulieri maxime convenirent: ea venirent: liceretur is, quem Cæsenniæ dare operam nemo miraretur: sibi emere nemo posset suspicari.

17 Hac emptione facta, pecunia solvitur a Cæsennia. cujus rei putat iste rationem reddi non posse, quod ipse tabulas averterit: se autem habere argentarii tabulas, in quibus sibi expensa pecunia lata sit, acceptaque relata: quasi id aliter fieri oportuerit. Cum omnia ita facta essent, quemadmodum nos defendimus, Cæsennia fundum possedit locavitque: neque ita multo post A. Cæcinæ nupsit. Ut in pauca conferam, testamento facto mulier moritur. facit heredem ex deunce & semuncia Cæcinam: 24 ex duabus sextulis M. Fulcinium, liberum superioris viri:

quod Seneca in prologo Declamationum commemorat his verbis: *Hortensius a Sisenna provocatus in auctione persedit diem totum, & omnes res, & pretia, & emptores, ordine suo recensuit argentariis recognoscentibus, ita ut in nullo falleretur*; & Suetonius in Nerone, *Perfidia vero tanta, ut non modo argentarios pretiis rerum coemptarum frauderet*, &c. itemque Ulpianus in l. item videndum, D. de petit. hæred. & aliis locis sexcentis. Ad easdem tabernas *tabulæ* figebantur, in quibus quarum rerum auctio futura esset, perscriptum erat; atque illæ *tabulæ* scilicet, *auctionariæ* dicebantur. Cicero in Catil. *Meo beneficio tabulæ novæ proferentur, sed auctionariæ.* Hinc *tabula Valeria* in epistola ad Terentiam, id est Valerii argentarii, ad cujus tabernam bona Ciceronis auctione vendebantur, *Nam ad me*, inquit, *P. Valerius homo perofficiosus scripsit, id quod ego maximo cum fletu legi, quemadmodum a Vesta ad tabulam Valeriam ducta esses*; & in epist. ad Attic. lib. XII. ubi de Scapulanis hortis loquitur, quos emere cogitabat, ut in iis fanum defunctæ Tulliolæ ædificaret: *De hortis*, inquit, *Scapulanis hoc videtur effici posse, ut præconi subjiciantur, id nisi fit, excludemur: sin ad tabulam venimus, vincemus facultatem Othonis nostra cupiditate*; & lib. inseq. *Quid vis? inquam? At ego ad tabulam, ut si recte possem, Scapulanos hortos*, id est, properabam ad tabulam, ad quam Scapulanorum hortorum auctio futura est. *Hotom.*

24. *Ex duabus Sextulis L. Fulcinium.*) Sextula est sexta pars unciæ.

viri; Æbutio sextulam adspergit. hanc sextulam illa mercedem isti esse voluit assiduitatis & molestiæ, siquam susceperat. Iste autem hac sextula se ansam retinere omnium controversiarum putat.

VII. JAM PRINCIPIO ausus est dicere, non posse heredem esse Cæsenniæ Cæcinam: quod is deteriore jure esset, quam ceteri cives, propter incommodum Volaterranorum calamitatemque civilem. Itaque homo timidus imperitusque, qui neque animi neque consilii satis haberet, non putavit esse tanti hereditatem, ut de civitate in dubium veniret. concessit, credo, Æbutio, quantum vellet, de Cæsenniæ bonis ut haberet: immo, ut viro forti ac sapienti dignum fuit, ita calumniam stultitiamque obtrivit ac contudit. 18 F. B.

[25] In possessione bonorum cum esset, [26] & cum ipse sextulam suam nimium exaggeraret, nomine heredis arbitrum familiæ erciscundæ postulavit. atque illis paucis diebus, posteaquam videt nihil se ab A. Cæcina posse, litium terrore, abradere; [27] homini Romæ in foro denuntiat, fundum illum, de quo ante dixi, cujus istum emptorem demonstravi fuisse, q mandatu Cæsenniæ, suum esse, seque sibi emisse. Quid ais? r Istius ille fundus est, quem sine ulla controversia quadriennium, hoc est, ex quo tempore fundus veniit, quoad vixit, possedit Cæsennia? Usus enim, inquit, ejus, & fructus fundi, testamento viri, fuerat Cæsenniæ. 19

q *alii* mandato

r Tuus *Manut. Lamb.*

Cum hoc novæ litis genus tam malitiose intenderet, placuit 20

ciæ. Dividitur hereditas in duodecim uncias, quæ sunt partes hereditatis, unaquæque uncia in sex sextulas, de hoc loco multis Budæus j. de Asse. *Hotom.*

25. *In possessione bonorum cum esset.*) Editio anni CCCCXCIX.' habet *possessiones*: unde putabat Gulielmius fieri, *In possessiones bonorum cum esset*. & vero illud *possessiones* extat item Pal. pr. ac sec. *Gruterus.*

26. *Et cum ipse sextulam suam nimium exaggeraret.*) Pro *ipse* legebat Pantagathus *istam*. Ursin.

27. *Homini Romæ in foro denuntiat.*) Ex hoc loco, & illo altero, intelligi potest, moris fuisse, ut qui litem instituere & aliquid petere vellet, prius de ea re debitori denuntiaret, id est, tanto ante prædiceret, litem se & controversiam ei velle intendere, nisi cedendum putaret. *Hotom.* *Denuntiatio comminantis* est Donat. in Terentii Adelphos. Cic. 11. ad Attic. *Clodius terrore, adhuc & judicium denunciat.* Pro Sext. *Judicium & disceptationem denuntiare.* Passerat.

28. Quam

f diem const. *Lamb.* cuit Cæcinæ, de amicorum sententia f constituere, quo die in rem præsentem veniretur, & de fundo Cæcina moribus deduceretur. Colloquuntur. dies ex utriusque commodo sumitur. Cæcina cum amicis ad diem venit in castellum Axiam: ex quo loco fundus is, de quo agitur, non longe abest. Ibi certior fit a pluribus, homines permultos, liberos atque servos, coegisse & armasse Æbutium. Cum id partim mirarentur, partim non crederent: ecce ipse Æbutius in castellum venit. denuntiat Cæcinæ se armatos habere: abiturum eum non esse, si accessisset.

21 Cæcinæ placuit, & amicis, quoad videretur salvo capite fieri posse, experiri. Tum de castello descendunt: in fundum proficiscuntur: videtur temere commissum. verum, ut opinor, hoc fuit causæ. tam temere istum re commissurum, [28] quam verbis nuntiabatur, nemo putavit.

VIII. Atque iste ad omnes introitus, qua adiri poterat non modo in eum fundum, de quo controversia fuerat, sed etiam in illum proximum, de quo nihil ambigebatur, armatos homines opponit. P. CCL. XXXIX. Itaque primo cum in antiquum fundum ingredi vellet, quod ea proxime accedi poterat: frequentes armati obstiterunt.

22 Quo loco depulsus Cæcina, tamen, qua potuit, ad eum fundum [29] profectus; ex quo ex conventu vim fieri oportebat. ejus autem fundi extremam partem [30] oleæ directo ordine definiunt. Ad eas cum accederetur, iste cum omnibus

bus

28. *Quam verbis minitabatur.*) Sic Turingicus liber Suffridi Petrei, & placuit Gulielmio, neque mihi displicet. nam licet Pal. pr. & vetuste cusi stent pro recepta lectione; est tamen in sec. aut *minitabatur*, aut certe *immitabatur.* Gruter.

29. *Profectus, ex quo ex conventu.*) Pal. sec. *in quo*. hodie cusi habent; *profectus est, ex quo &c.* sed verbulum illud manavit ab Hotomanni arbitratu; in nullo est edito scriptove. *Idem.*

30. *Olea directo ordine definiunt.*) Ad oram ita satæ sunt, ut recta serie terminent fundum. In Catone: *Cum admiraretur & proceritates arborum, & directos in quincuncem arbores.* Virgil. II. Georg.

Indulge ordinibus: nec secius omnis in unguem
Arboribus positis secto via limite quadret.

Ibid.

Omnia sunt paribus numeris dimensa viarum.

Demosthenes πρὸς Νικόστρατον. Φυτευτήρια τῶν ἐλαιῶν περιστοίχων κατέκλασε. *Oliveta in versus quoquo versum digesta confregit.* Xenophon quem Cicero transtulit, οἱ στίχοι τῶν δένδρων, εὐγώνια δὲ πάντα καλῶς: *Directi versus arborum, & ad angulos rectos pulchre exacta omnia.* Passerat.

31. Re-

bus copiis præsto fuit, servumque suum, nomine Antiochum, ad se vocavit, & clara voce imperavit, ut eum, qui illum olearum ordinem intrasset, occideret. Homo, mea sententia, prudentissimus Cæcina, tamen in hac re plus mihi animi, quam consilii videtur habuisse. nam cum & armatorum multitudinem videret, & eam vocem Æbutii, quam commemoravi, audisset, tamen accessit propius, & jam ingrediens intra finem ejus loci, quem oleæ terminabant, impetum armati Antiochi ceterorumque tela atque incursus refugit. Eodem tempore se in fugam conferunt una amici advocatique ejus, metu perterriti,
quemadmodum illorum testem dicere audistis. His rebus 23
ita gestis, P. Dolabella prætor interdixit, ut est consuetudo, DE VI, HOMINIBUS ARMATIS, sine ulla exceptione, tantum, ut, unde dejecisset, restitueret. [31] Restituisse se dixit. † sponsio facta est. hac de sponsione vobis judicandum est.

† quinque seqq. voces desunt in MSS. male.

IX. MAXIME fuit optandum Cæcinæ, recuperatores, ut controversiæ nihil haberet; secundo loco, ut ne cum tam improbo homine: tertio, ut cum tam stulto haberet. etenim non minus nos stultitia illius sublevat, quam lædit improbitas. improbus fuit, quod homines coegit, armavit: coactis armatisque vim fecit. læsit in eo Cæcinam. sublevavit ibidem. nam in eas ipsas res, quas improbissime fecit, testimonia sumpsit, & eis in causa testimoniis utitur.

Itaque mihi certum est, recuperatores, antequam ad 24
meam defensionem meosque testes venio, illius uti con- P. B.
fessione & testimoniis. Quid confitetur, atque ita libenter confitetur, ut non solum fateri, sed etiam profiteri videatur, recuperatores? Convocavi homines: coegi: armavi: terrore mortis ac periculo capitis, ne accederes, obstiti: ferro, (inquit) ferro, (& hoc dicit in judicio) te rejeci atque perterrui. Quid? testes quid ajunt? [32] P. Vetilius, pro-

31. *Restituisse se dixit.*) Hoc falsum est: sed, cum significare vellent, dejectum aliquem non esse, ideoque nec restituendum, restituisse se dicebant, modestiæ caussa, ut prætoris decreto paruisse viderentut. infra quoque: *Si me vilicus tuus solus dejecisset; non familia dejecisset, ut opinor, sed aliquis de familia; recte igitur diceres te restituisse?* Et: *Si glebis, aut saxis, aut fructibus aliquem de fundo præcipitem egeris, jussusque sis, quem hominibus armatis dejeceris, restituere; restituisse te dices?* P. Manut.

32. *P. Vetilius.*) Legendum opinor *Vettilsius*: ut enim a Manio, Ma-

propinquus Æbutii, se Æbutio cum armatis servis venisse advocatum. Quid præterea? fuisse complures armatos. Quid aliud? minatum esse Æbutium Cæcinæ. Quid ego de hoc teste dicam, nisi hoc, recuperatores, ut idcirco non minus ei credatis, quod homo minus idoneus habetur: sed ideo credatis, quod ex illa parte id dicit, quod illi causæ maxime est alienum?

25 A. Terentius, alter testis, non modo Æbutium, sed etiam se ipsum arguit. in Æbutium hoc dicit, armatos homines fuisse: de se autem hoc prædicat, Antiocho, Æbutii servo, imperasse, ut in Cæcinam advenientem cum ferro invaderet. Quid loquar amplius hoc de homine? in quem ego dicere, cum rogarer a Cæcina, numquam volui, ne arguere illum rei capitalis viderer: de eo dubito nunc, quomodo aut loquar, aut taceam, cum ipse hoc
26 de se juratus prædicet. Deinde L. Cœlius non solum Æbutium cum armatis dixit fuisse compluribus, verum etiam cum advocatis perpaucis eo venisse Cæcinam.

X. De hoc ego teste detraham; cui æque, atque meo testi, ut credatis, postulo? P. Memmius secutus est, qui suum non parvum beneficium commemoravit in amicos Cæcinæ, quibus sese viam per fratris sui fundum dedisse
P.CCXC. dixit, qua effugere possent, cum essent metu omnes perterriti. Huic ego testi gratias agam, quod & in re misericordem se præbuit, & v in testimonio religiosum.

v alii non habent in.

27 A. Atilius, & ejus filius L. Atilius, & armatos ibi fuisse, & se x suos armatos adduxisse dixerunt. etiam hoc amplius: cum Æbutius Cæcinæ malum minaretur, ibi tum Cæcinam postulasse, ut moribus deductio fieret. Hoc idem P. Rutilius dixit, & eo libentius dixit, ut aliquo in judicio ejus testimonio creditum putaretur. Duo præterea testes nihil de vi, sed y ipsa emptione fundi dixerunt: 33 P. Cæsennius, auctor fundi, non tam auctoritate gravis, quam corpore: & argentarius Sex. Clodius, cui nomen est Phormio, 34 nec minus niger, nec minus confidens, quam ille Teren-

x servos *Grav.*

y re ipsa atque *Grav.*

Manilius, & a Lucio Lucilius, ita a *Vettio*, *Vettilius*. Ursinus.

33. *P. Cæsennius auctor fundi.*) *Auctionator* Pantagathus, pro *auctor*. Idem.

34. *Nec minus niger, nec minus confidens.*) Verba sunt Getæ servi, act. I. scena VI.

Est parasitus quidam Phormio,
Homo confidens: qui illum di omnes perduint.

Sed *niger*, opinor, ex histrionis, quem illas partes agentem viderat,

Terentianus est Phormio, nihil de vi dixerunt, nihil præterea, quod ad vestrum judicium pertineret.

Decimo vero loco testis exspectatus, & ad extremum reservatus, dixit, senator populi Romani, splendor ordinis, decus atque ornamentum judiciorum, exemplar antiquæ religionis, Fidiculanius Falcula: qui cum ita vehemens acerque venisset, ut non modo Cæcinam perjurio suo læderet, sed etiam mihi videretur irasci; ita eum placidum mollemque reddidi, ut non auderet, sicut meministis, iterum dicere, quot millia fundus suus abesset ab urbe. nam cum dixisset minus z abesse LIII, populus cum risu acclamavit, ipsa esse. meminerant enim omnes quantum in Albiano judicio accepisset. 28

z habere MS. & edd. vett.

In eum quid dicam, nisi id, quod negare non possit? venisse in consilium publicæ quæstionis, cum ejus consilii judex non esset: & in eo consilio, cum causam non audisset, & potestas esset ampliandi, dixisse SIBI LIQUERE: dum incognita re judicare voluisset, maluisse condemnare, quam absolvere: cum, si uno minus damnarent, condemnari reus non posset, non ad cognoscendam causam, sed ad explendam damnationem præsto fuisse. Utrum gravius aliquid in quempiam dici potest, quam ad hominem condemnandum, quem numquam vidisset, neque audisset, adductum pretio esse? An certius quidquam objici potest, quam quod is, cui objicitur, 35 ne nutu quidem infirmare conatur? 29

P. B.

Verumtamen is testis, ut facile intelligeretis, eum non 30

a ad-

derat, colore dixit: tametsi improbitatis quoque argumentum videri hoc voluit Athenæus quidem libro δειπνοσοφιστῶν VI. verba parasiti cujusdam profert, ex quibus existimari potest moris fuisse, ut nigri parasiti in scenam producerentur. Δύ' ἐστὶ Ναυσίνικε παρασίτων γένη. Ἓν μὲν, τὸ κοινὸν καὶ κεκωμῳδημένον. Οἱ μέλανες ἡμεῖς. θἄτερον ζητῶ γένος. Σεμνοπαράσιτον ἐκ μέσου καλούμενον, ὑποκρινόμενον ἐν τοῖς βίοις. ὀφρῦς ἔχοντά γε χιλιοταλάντους. Verba sunt Alexis comici, in Gubernatore. *Hotom. Nec minus niger.* Vituperatio est ex notatione. Jocatur in nomine *Phormionis*, ut hac urbanitate judicum animos reficiat. *Prabet aliquando*, ut ait Fabius Lib. VI. c. de Risu, *occasionem quadam felicitas hoc quoque genere bene utendi, ut pro Cæcina Cicero in S. Clodium Phormionem: Nec minus niger, &c.* De confidentia porro Phormionis lege 2, & 3, sc. Act. II. apud Terent. in Phorm. *Tilsinus.*

35. *Ne nutu quidem.*) Significat taciturnitatem comitari confessionem. Nutus est annuentis, & renuentis, minusque est nutu, quam oratione. Cic. VII. ad Attic. *An nutus tuus mihi non faceret fidem.* de re facili lib. III. ad fam.: *nutu quod velis consequare.* Passer.

a absfuisse *edd. vett.* à adfuisse animo, cum ab illis causa ageretur, testesque dicerent, sed tantisper de aliquo reo cogitasse: cum omnes ante eum dixissent testes, armatos cum Æbutio fuisse complures; solus dixit non fuisse. Visus est mihi primo veterator intelligere præclare; quid causa optaret: & tantummodo errare, quod omnes testes infirmaret; qui ante eum dixissent: cum subito ecce idem, qui solet, suos solos servos armatos fuisse dixit.

XI. Quid huic tu homini facias? nonne concedas interdum, ut excusatione summæ stultitiæ, summæ improbitatis odium deprecetur?
31 Utrum, recuperatores, his testibus non credidistis, cum, quid liqueret, non habuistis? At controversia non erat, quin verum dicerent. An in coacta multitudine, in armis, in telis, in præsenti metu mortis, perspicuo periculo cædis, dubium vobis fuit, utrum esse vis aliqua videretur, necne? Quibus igitur in rebus vis intelligi potest, si in his non intelligetur? An vero illa defensio vobis præclara visa est? Non dejeci, sed obstiti. non enim te sum passus in fundum ingredi: sed armatos homines opposui: ut intelligeres, si in fundo [36] pedem posuisses, statim tibi esse pereundum. Quid ais? is, qui armis perterritus, fugatus, [37] pulsus est, non videtur esse dejectus?

32 [38] Posterius de verbo videbimus: nunc rem ipsam ponamus; quam illi non negant: & ejus rei b jus actionemque quæramus. Est hæc res posita, quæ ab adversario non negatur: Cæcinam, cum ad constitutam diem tempusque venisset, [39] ut jus ac deductio moribus fieret, pulsum pro-

b vis *MS.*
p. ccxci.

36 *Pedem posuisses.*) Leviter esses ingressus. Cic. III. Phil. *Hodie in libertatis possessionem pedem ponimus* XIII. ad Att. *Pedem ubi ponat in suo non habet.* Pro Ligario: *Prohibiti estis in provincia vestrum pedem ponere.* Propert. *Nec domina ulla meo ponet vestigia lecto* Passerat.

37. *Pulsus est.*) Non tantum loco motus. Vis major inest huic verbo, quam apparet; ut apud Virgil. II. Æneid. *Pone animos & pulsus abi.* Respondet Turnus: *Pulsus ego? aut quisquam merito fœdissime pulsum Arguet?* Idem VII. Æneid. *Pulsi regnis, quæ maxima quondam Extremo veniens sol aspiciebat Olympo* Idem.

38. *Posterius de verbo videbimus,*) Alio loco disputabimus. Pro Quintio: *Posterius ista videbimus.* Ad Attic. *Sed hoc posterius, & coram commodius.* Pro Cœlio: *Videre hoc posterius.* VI. Verr. *Compone hoc quod postulo de argento, de reliquo videro.* Pro Sext. Roscio: *De Capitone post videbimus.* Idem.

39. *Ut jus ac deductio moribus fieret.*) Sic Veneti & alii libri, sed veram

prohibitumque esse vi, coactis hominibus & armatis. Cum hoc constet, ego homo imperitus juris, ignarus negotiorum ac litium; hanc puto me habere actionem, ut per interdictum, meum jus teneam, atque injuriam tuam persequar. 40 Fac in hoc errare me; nec ullo modo posse per hoc interdictum id assequi; quod velim. te uti in hac re magistro volo. Quæro; sitne aliqua hujus rei actio, an 33 nulla. convocari homines propter possessionis controversiam non oportet: armari multitudinem, juris retinendi causa, non convenit: nec juri quidquam tam inimicum, quam vis: nec æquitati quidquam tam infestum est, quam convocati homines, & armati.

XII. QUOD CUM ita sit, resque ejusmodi sit, ut in primis a magistratibus animadvertenda esse videatur, iterum quæro, sitne ejus rei aliqua actio, an nulla. nullam esse dices? audire cupio: qui in pace & otio, cum manum fecerit, copias pararit, multitudinem hominum coegerit, armarit, instruxerit, homines inermes, qui ad constitutum experiundi juris gratia venissent, armis, viris, terrore periculoque mortis repulerit, fugarit, averterit; hoc dicat; Feci equidem, quæ dicis, omnia: & ea sunt 34 & turbulenta, & temeraria, & periculosa. Quid ergo est? impune feci. nam quid agas mecum ex jure civili ac prætorio, non habes. Itane vero, recuperatores? hoc vos audietis? & apud vos dici patiemini sæpius? cum majores nostri tanta diligentia prudentiaque fuerint, ut omnia omnium non modo tantarum rerum, sed etiam tenuissimarum jura statuerint persequutique sint; c ut hoc genus unum, vel maximum prætermitterent: ut, si qui me exire domo mea coegissent armis, haberem actionem; si qui introire prohibuissent, non haberem? Nondum de Cæcinæ causa disputo, nondum de jure possessionis nostræ loquor: tantum de tua defensione, C. Piso, queror.

c *ut delet Lamb.* P. B.

Quando ita dicis & ita constituis, Si Cæcina, cum in 35 fundo esset, inde dejectus esset, tum per hoc interdictum eum

veram lectionem esse apparet, *ut vis & deductio moribus*. Nam quædam vis legitima erat in suo recuperando, quam moribus, id est consuetudine, facere solerent. *Camerar.*

40. *Fac in hoc errare.* Finge in hoc me decipi. *Fac* usitatum verbum in concessione ficta. 1. de Nat. Deorum: *Fac esse imagines, quibus pulsantur animi.* In Tusc. *Fac animum interire ut corpus.* VII. ad Attic, *Tradam igitur isti me. fac posse tuto. num etiam honeste.* Passerat.

eum restitui oportuisse: nunc vero dejectum nullo modo esse inde, ubi non fuerit; hoc interdicto nihil nos assecutos esse? quæro, si te hodie domum tuam redeuntem coacti homines & armati, non modo limine tectoque ædium tuarum, sed 41 primo aditu vestibuloque prohibuerint, quid acturus sis. Monet amicus meus te, L. Calpurnius, ut idem dicas, quod ipse antea dixit, injuriarum. Quid? ad causam possessionis: quid? ad restituendum eum, quem oportet restitui: quid denique? ad jus civile, 42 aut ad actoris notionem, & ad animadversionem, ages injuriarum? Plus tibi ego largiar. non solum egeris, verum etiam condemnaris licet: numquid magis possidebis? actio enim injuriarum non jus possessionis assequitur, sed 43 dolorem imminutæ libertatis, judicio pœnaque mitigat.

36 XIII. Prætor interea, Piso, tanta de re tacebit? quem-

41. *Primo aditu vestibuloque*.) His verbis confirmatur Cæcilii Galli Jurisconsulti sententia, quem Gellius & Macrobius commemorant, *vestibulum* esse non in ipsis ædibus, neque ædium partem: sed locum ante januam domus vacuum, per quem de via aditus accessusque ad fores ædium sit. Ipsa enim janua procul a via fiebat, area interlita quæ vacaret. *Hotom.* Cic. IV. Verr. *In primo erant aditu vestibuloque templi.* Virgil. *Vestibulum ante ipsum primisque in faucibus Orci.* Pro Cœlio: *Si essent in vestibulo balnearum non laterent.* vide Gell. XVI, 5. Dictum a *ve*, & *stabulo*, quod qui salutatum veniebant in illo loco, tanquam in grandi stabulo consistebant. *Passerat.*

42. *Aut ad actoris notionem & animadversionem*.) Lambinus totum istud delet; satis licenter. Hotomannus emendat, *cum ad actoris ultionem & animad. agatur injuriarum.* Gulielmius conjicit, *aut ad auctoris notationem &c.* Cujacius citat vulgatum libro V. Emend. cap. 7. *Grut.* Proxime sequentia verba etiam non uno modo leguntur tam in MSS. quam editis codicibus. Manutius exhibuit: *ad animadversionem ages actionem & ad injuriarum.* Gruterus Lambinum secutus est; Grævius Victorium, qui dedit: *ad animadversionem ages? injuriarum?*

43. *Dolorem imminutæ libertatis judicio pœnaque mitigat*.) *Imminuta libertatis* est acceptæ injuriæ. Hoc ipsum est injuriam facere libertatem imminuere. Pro lege Manilia cum dixisset: *Majores vestri sæpe mercatoribus aut naviculatoribus vestris injuriosius tractatis bella gesserunt*, subjicit: *Illi libertatem civium imminutam non tulerunt.* Nam fit injuria cum adimitur potestas vivendi ut velis, quæ est inde minutio libertatis in Paradoxis, & injuria, de Finibus. De pœna injuriæ secundum leges XII. Tabb. vide Gellium XX, 1. Posterioribus temporibus humiliores fustibus cæsi, & ceteri exilio temporali, vel certæ rei interdictione coercebantur. l. ult. D. de injur. & famos. *Passerat.*

44. Qui

quemadmodum te restituat in ædes tuas, non habebit?
Qui dies totos aut vim fieri vetat, aut restitui factam ju-
bet: qui de fossis, de cloacis, de minimis aquarum iti-
nerumque controversiis interdicit, is repente obmutescet?
in atrocissima re quid faciat, non habebit? & ; C. Piso-
ne domo tectisque suis prohibito; prohibito, inquam;
per homines coactos, & armatos, prætor quemadmodum
more & exemplo opitulari possit; non habebit? Quid
enim dicet? aut quid tu, tam insigni accepta injuria, po-
stulabis? Unde vi prohibitus [d] sis, nemo umquam inter- P.CCXCII.
dixit. novum est, non dico inusitatum; verum omnino [d] sis? Grav.
inauditum. Unde dejectus? quid proficies, cum illi hoc
respondebunt tibi, quod tu nunc mihi: armatos [e] se tibi [e] se deest in MS.
obstitisse, ne in ædes accederes: dejici porro nullo modo
potuisse, qui non accesserit?

37 Dejicior ego, inquis, siquis meorum dejicitur: Omni-
no. jam bene agis. a verbis enim recedis, & æquitate ute-
ris. nam verba ipsa si sequi volumus, quomodo tu deji-
ceris, cum servus tuus dejicitur? Verum ita est, uti di-
cis. te dejectum debeo intelligere, etiamsi tactus non fue-
ris. nonne? Age nunc; si ne tuorum quidem quisquam
loco motus erit; atque omnes in ædibus adservati ac te-
tenti: tu solus prohibitus, & a tuis ædibus vi atque ar-
mis perterritus: utrum hanc actionem habebis, qua nos usi
sumus, an aliam quampiam, an omnino nullam? nullam
esse actionem dicere in re tam insigni tamque atroci, ne-
que prudentiæ, neque auctoritatis tuæ est. alia siqua for-
te est, quæ nos fugerit, dic, quæ sit: cupio discere.

38 Hæc si est, qua nos usi sumus: te judice vincamus ne-
cesse est. non enim vereor, ne hoc dicas, in eadem causa,
eodem interdicto, te oportere restitui, Cæcinam non opor-
tere. Etenim cui perspicuum non sit, ad incertum revocari
bona, fortunas, possessiones omnium, si ulla ex parte sen-
tentia hujus interdicti [f] deminuta, aut infirmata sit? si au- [f] diminuta alii.
ctoritate virorum talium, [g] jus armatorum hominum, ju-
dicio [h] approbatum videatur: in quo judicio non de armis [g] vis Lamb.
dubitatum, sed de verbis quæsitum esse dicatur? Isne apud [h] approbata id.
vos obtinebit causam suam, qui se ita defenderit? Ejeci
ego te armatis hominibus, non dejeci. ut tantum facinus 39
non in æquitate defensionis, sed in una littera latuisse vi- P. B.
deatur? Hujusce rei vos statuetis nullam esse actionem, [i] nullum Grut. e MS.
[i] nulli experiundi jus constitutum, quod obstiterit armatis

 homi-

hominibus? 44 qui multitudine coacta, non introitu, sed omnino aditu quempiam prohibuerit?

XIV. Quid ergo? hoc, 45 quam habet vim? 46 ut illa res aliquid aliqua ex parte differre videatur, utrum, pedem cum intulero, atque in possessionem vestigium fecero, tum expellar atque dejiciar: 47 an quum eadem vi atque iisdem armis mihi ante occurratur, ne non modo intrare, verum etiam adspicere, aut adspirare possim! qui hoc ab illo differt? ut ille cogatur restituere, qui ingressum expulerit: ille, qui ingredientem repulerit, non cogatur?

40 Videte, per deos immortales! quod jus nobis, quam conditionem vobismetipsis, quam denique civitati legem con-

44. *Qui multitudine coacta.*) Obscurus locus: sed, ut opinor, sic explicandus, ut illa duo verba subaudiantur, *Adversus eum*, ut sit, *nullam esse actionem, nullum jus constitutum adversus eum, qui multitudine coacta aditu quempiam prohiberet: actionem*, inquam, de eo, quod armatis hominibus obstiterit. *Hotom.*

45. *Quam habet vim?*) Vis hic notionem significat. Pro Balbo: *Adjunctum est in fœdere, majestatem P. Rom. comiter conservent. ita habet hanc vim ut sit ille in fœdere inferior.* Cic. Lib. XI. ad Famil. ad Brutum: *Qui Antonium oppresserit, is bellum confecerit. Hoc quod habeat vim te existimare malo, quam me apertius scribere.* Sic. in Top. *Ex vi nominis argumentum ducere.* Passerat.

46. *Ut illa res aliquid aliqua ex parte.*) Pantagathus *in ipsa re aliquid cum aliqua ex parte* Ursinus. *Aliquid ex aliqua parte.* Alterutrum vacat, & est interpretatio alterius. *Illa res* est prohiberi, non dejici. *Passerat.*

47. *An in eadem vi atque iisdem armis.*) Veteres libri, *an cum eadem.* Hotom. Lambinus sic emendavit nulla librorum suorum mentione facta, & in contextum recepit, *an eum eadem vi atque iisdem armis*, quod & secutus est Gruterus, qui alioquin non facile Lambiniana probat, cum tamen & ipse in notis nullius codicis meminerit, in quo se sic reperisse doceret. Passeratius quoque id probat, aut pro *in* censet legi posse *ut.* Sed omnes tamen MSS. & editi, ante Lambinum, præter duos: *an in eadem vi atque iisdem armis.* hoc est eadem vi utentes, & similiter armati. Locutiones sunt antiquæ. *In vi* est vim adhibens, *in armis*, est armatus, ut apud Phædrum lib. V. *occasio in novacula* est manu novaculam gerens. Virgil. v. Æneid. *Acestes Horridus in jaculis, & pelle Libystidis ursæ.* jacula gerens, & indutus pelle ursina. Apud alium poetam *juventus in remis* sunt remiges & Valer. Flacc. I. *trifida Neptunus in hasta*, tridente armatus. Sic quidem tot librorum scriptura potest defendi, sed tamen cum diu post oblatus Erfurt. codex probet *an eadem vi* in illo conquiesco. *Cum* ἀπὸ κοινοῦ repetendum. Vereor tamen ne exciderit hæc particula. Est enim insolentius istud loquendi genus, quod in editis habetur. Sane, si *cum* reperissem in ullo libro, non respuissem. *Gravius.*

48. Ut

constituere velitis. Hujusce generis una est actio per hoc interdictum, quo nos usi sumus, constituta. ea si nihil valet, aut si ad hanc rem non pertinet; quid negligentius, aut quid stultius majoribus nostris dici potest, qui aut tantæ rei prætermiserint actionem; aut eam constituerint, quæ nequaquam satis verbis causam & rationem juris amplecteretur? Periculosum est dissolvi hoc interdictum: est captiosum omnibus, rem ullam constitui ejusmodi, quæ, cum armis gesta sit, rescindi jure non possit. verumtamen est turpissimum illud, tantæ stultitiæ prudentissimos homines condemnari, 48 ut vos judicetis, hujus rei interdictum atque actionem in mentem majoribus nostris non venisse.

Queramur, inquit, licet: tamen hoc interdicto Æbutius non tenetur. Quid ita? k Quod vis Cæcinæ facta non est. Dici in hac causa potest, ubi arma fuerint, ubi coacta hominum multitudo, ubi instructi, & certis locis cum ferro homines collocati, ubi minæ, pericula terroresque mortis, ibi vim non fuisse? Nemo, inquit, occisus est, neque saucius. Quid ais? cum de possessionis controversia, & de privatorum hominum contentione juris loquamur, tu vim negabis esse factam, si cædes & occisio facta non erit? Ego exercitus maximos, sæpe pulsos & fugatos esse dico, terrore ipso impetuque hostium, sine cujusquam non modo morte, verum etiam vulnere. 41

k Quia *Lamb.*

P.CCXCIII

XV. ETENIM, recuperatores, non ea sola vis est, quæ ad corpus nostrum, vitamque pervenit, sed etiam multo major ea, quæ, periculo mortis injecto, formidine animum perterritum, 49 loco sæpe & certo de statu demo- 42

48. *Ut vos judicetis hujus rei interdictum atque actionem in mentem majori.*) Sic Veneti & alii libri, præter unum editum inter primas expressiones istas librorum, cujus mihi etiam lectio vera visa est hæc: *Ut vos judicetis hujus rei atque actionis in mentem majori.* Nam alicui fortasse hæc figura orationis ignotior fuit, qui illud *interdictum* inculcavit. *Camerar.*

49. *Loco sæpe & certo de statu demovet.*) *Dimovet* est in pluribus libris; quod verbum, vel magis disturbare adversarium significet; utrumque est commodum. In lib. I. de Officiis Proverbium, *de gradu dejici*, idem est. *statum* autem vocant etiam στάσιν Græci; quod nomen usurpatum a Rhetoribus Græcis & Latinis sæpe, maxime autem in Partitionibus & in Topicis, Illos ipsos qui usurparent, testantur Hermogenes & Quintilianus, unde ductum id esset, dubitavisse. Docuerat autem Æschines in oratione contra Ctesiphontem his verbis: Ὥσπερ ἂν ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσιν

demovet. Itaque saucii sæpe homines, cum corpore debilitantur, animo tamen non cedunt, neque eum relinquunt locum, quem statuerint defendere. At alii pelluntur integri: ut non dubium sit, quin major adhibita vis ei sit, cujus animus sit perterritus, quam illi, cujus corpus vulneratum sit.

43 Quod si vi pulsos dicimus exercitus esse eos, qui metu ac tenui sæpe suspicione periculi fugerunt: &, si non solum 50 impulsu scutorum, neque conflictu corporum, neque ictu cominus, neque conjectione telorum; sed sæpe clamore ipso militum, aut instructione adspectuque signorum magnas copias pulsas esse, & vidimus, & audivimus: quæ vis in bello appellatur, ea in otio non appellabitur? & , quod vehemens in re militari putatur id leve in jure civili judicabitur? & , quod exercitus armatos movet, id advocationem togatorum non videbitur movisse? & vulnus

ὁρᾶτε τοὺς πύκτας περὶ τῆς στάσεως πρὸς ἀλλήλους διαγωνιζομένους, οὕτω καὶ ὑμεῖς ὅλην τὴν ἡμέραν ὑπὲρ τῆς πόλεως καὶ περὶ τῆς τάξεως αὐτῷ τοῦ λόγου μάχεσθε. Interpres quoque vetus Hermogenis στάσιν apud Rhetores ait esse, ἴδιον τῶν πυκτευόντων. Sed in verbis Æschinis ubi est περὶ τῆς στάσεως corrigo & lego, & in priore parte collationis περὶ τῆς στάσεως, & sic auctor est Quintilianus in lib. III. cap. 6. legisse veteres, qui vertit περὶ τῆς στάσεως τοῦ λόγου, de ipso causæ statu, χῶρον vocat Homerus in singulari certamine Paridis & Menelai lib. III. Iliadis, ubi vetus interpres ad illa verba, χῶρον μὲν πρῶτον διεμέτρεον. annotat. ἀναγκαίως διεμέτρουν περὶ τὸ χωρίον ἐν ᾧ ἔμελλον μονομαχήσειν, ὥστε μὴ μόνον τὸν διὰ τῶν ὅπλων ἡττηθέντα νενικῆσθαι, ἀλλὰ τὸν ἀπολιπόντα τὸ ἀποδεδειγμένον χωρίον. ὅπερ γίνεται καὶ ἐπὶ τῶν ἀθλητῶν. Sic apud Plautum. *In statu stat senex.* paratus videlicet ad pugnam. Sic Q. Claudius apud Gellium in lib. IX. cap. 13. cum describit certamen illud nobile Manlii cum Gallo: *Manlius animo magis quam arte confisus scutum scuto percussit, atque statum Galli conturbavit. Dum se Gallus iterum eodem pacto constituere studet, Manlius iterum scutum scuto percutit, atque iterum de loco hominem dejicit.* Hic quidem statum, ut illi, interpretatur locum; & res tota cujusmodi sit, ex illo planissimum est: dixi pluribus; quod sciebam fore, ut & ratione verbi sic exquirenda, & historia ista valde delectari quis queat. *P. Fab. De statu*, est sua sede dejicit, & firmitudine ac ratione. Laberius: *movere potuit in juventa de statu.* Mox: *ut facile labefecit loco.* Horat. *mente quatit solida* Cic. Parad. *Voluptas quo major est, eo magis mentem ex sua sede & statu dimovet.* Virgil. *Casuque animum concussus amici.* Catull. *Externata mente.* Passerat.

50. *Impulsu scutorum.*) Cum scuta scutis colliduntur. Sueton. in Cæs. *Transilivit in navem umbone obvios agens.* Virg. *Jam clypeus clypeos umbone repellit Umbo.* Liv. lib. V. *Gallum umbone illum deturbat.* Idem.

nus corporis magis istam vim, quàm terror animi declarabit? & sauciatio quæretur, cùm fugam factam esse constabit?

Tuus enim testis hoc dixit, metu perterritis nostris advocatis, locum, quà effugerent, demonstrasse. Qui non modo ut fugerent, sed etiam ipsius fugæ tutam viam quæsierunt, his vis adhibita non videbitur? Quid igitur fugiebant? propter metum. Quid metuebant? vim videlicet. Potestis igitur principia negare cum extrema conceditis? Fugisse perterritos confitemini: caussam fugæ dicitis eandem, quam omnes intelligimus, arma, multitudinem hominum, incursionem atque impetum [1] armatorum: hæc ubi conceduntur esse facta, ibi vis facta negabitur? 44

P. B.

1 *illa Lamb. alii* armorum

XVI. AT VERO hoc quidem jam vetus est, & majorum exemplo multis in rebus usitatum: cùm ad vim faciendam veniretur, si quos armatos, quamvis procul, conspexissent, ut statim 51 testificati discederent, optime sponsionem facere possent, NI ADVERSUS EDICTUM PRÆTORIS VIS FACTA ESSET. Itane vero? scire esse armatos, satis est, ut vim factam probes: in manus eorum incidere, non est satis? adspectus armatorum ad vim probandam valebit: incursus, & impetus non valebit? qui abierit, facilius sibi vim factam probabit, quam qui effugerit? 45

At ego hoc dico: si, ut primo in castello Cæcinæ dixit Æbutius, se homines coegisse & armasse: neque illum, si eo accessisset, abiturum: statim Cæcina discessisset; dubitare vos non debuisse, quin Cæcinæ facta vis esset. si vero, simulac procul conspexit armatos recessisset: eo minus dubitaretis. omnis enim vis est, quæ periculo aut decedere nos alicunde cogit, aut m prohibet accedere. Quod si aliter statuetis: videte ne hoc vos statuatis, qui vivus discess- 46

m aliquo proh. *MS*,

51. *Testificati.*) Postquam testium signis tabulæ obsignatæ. Testificari is dicebatur, qui testificandi alicujus negotii caussa tabulas obsignari curabat. VI. Verrina: *Ipse in tabulas refert, obsignat signis amicorum providens homo, ut contra hoc crimen, si quando opus esset, hac testificatione uteretur.* Pro Quintio: *Necessarios rogat, ut ad tabulam Sextiam sibi adsint hora secunda. Veniunt frequentes. Testificantur isti P. Quintium non stitisse, & se stitisse. tabula maxima signis hominum nobilium consignata.* Ad hunc morem alludit Ovid. IV. de Ponto:

Confiteor, testere licet, signate Quirites.
Nec opus est legum viribus, ipse loquor. Passerat.

52. *Si*

discesserit, ei vim non esse factam: ne hoc omnibus in possessionum controversiis, præscribatis, ut confligendum sibi, & armis decertandum putent: ne, quemadmodum in bello pœna ignavis ab imperatoribus constituitur, sic in judiciis deterior causa sit eorum, qui fugerint, quam qui ad extremum usque contenderint.

47 Cum de jure & legitimis hominum controversiis loqui-
p.CCXCIV. mur, & in his rebus vim nominamus, pertenuis vis intelligi debet. Vidi armatos, quamvis paucos: magna vis est. decessi unius hominis telo perterritus; dejectus detrususque sum. Hoc si ita statueris: non modo non erit, cur depugnare quisquam posthac possessionis causa, velit: sed ne illud quidem, cur repugnare. Sin autem vim sine cæde, sine vulneratione, sine sanguine nullam intelligetis: statuetis, homines possessionis cupidiores quam vitæ esse oportere.

48 XVII. AGE VERO, de vi te ipsum habebo judicem, Æbuti. responde, [52] si tibi videtur. In fundum Cæcina utrum noluit tandem, an non potuit accedere? cum te [53] obstitisse, & repudiasse dicis, certe hunc voluisse concedis. Potes igitur dicere, non ei vim fuisse impedimento, cui, cum cuperet, eoque consilio venisset, per homines coactos non sit licitum accedere? Si enim, id, quod maxime voluit, nullo modo potuit: vis profecto quædam obstiterit necesse est: aut tu dic, quamobrem, cum vellet accedere, non accesserit.

49 Jam vim factam negare non potes. dejectus quemadmodum sit, qui non accesserit, id quæritur. [n] demoveri enim & depelli de loco necesse est eum, qui dejiciatur. id autem accidere ei qui potest, qui omnino in eo loco, unde se dejectum esse dicit, numquam fuit? Quod si fuisset, &

n dimoveri *alii.*

52. *Si tibi videtur.*) Nisi molestum est. Interdum est blandientis. In Lucullo: *Simul assideamus, si videtur*. VII. ad Fam. ep. ad Gallum: *Facies me, si tibi videtur, certiorem*. Interdum acrius est. Catullus; *Prodeat nova nupta jam si videtur*. Plaut. Capt. *Secede hinc si videtur, hinc procul.* Passerat.

53. *Obstitisse & repudiasse.*) Pantagathus *repulisse* legebat pro *repudiasse*: & optime, ut videtur. mihi tamen *repugnasse* magis placeret. Ursinus. Pal. sec. *repulisse*. primus tamen stat a vulgata. Lambinus nobis ingessit *repugnasse*. quod literis sane parum distat ab altero. veteres enim scribebant *repugnasse*. sed tamen nihil mutandum. *repudiare*, est repellere. Noster pro Sextio: *num defuit gladiis? num repudiavit?* Pro domo sua: *Quocunque venit repudiatus convictusque discessit.* Gulielmius. Grut.

54. Si

& ex eo loco, metu permotus, fugisset, cum armatos vidisset: diceresne esse dejectum? Opinor. An tu, qui tam diligenter, & tam callide verbis controversias, non æquitate, dijudicas: & jura non utilitate communi, sed litteris exprimis: poterisne dicere, dejectum esse eum, qui tactus non erit? Quid? detrusum dices? nam eo verbo antea prætores in hoc interdicto uti solebant. Quid ais? potestne detrudi quisquam, qui non attingitur? nonne, si verbum sequi volumus, hoc intelligamus necesse est, eum detrudi, cui manus afferantur? necesse est, inquam, (o statu] *Lamb.*) 54 si ad verbum rem volumus attingere, neminem o statu detrusum qui non adhibita vi, manu demotus, & actus præceps intelligatur.

Dejectus vero qui potest esse quisquam, nisi in inferiorem locum de superiore motus? potest pulsus, fugatus, 50 ejectus denique: illud vero nullo modo potest, dejectus esse quisquam, non modo qui tactus non sit, sed ne æquo quidem & plano loco. Quid ergo? hoc interdictum putamus eorum esse causa compositum, qui se præcipitatos ex locis superioribus dicerent? eos enim vere possumus dicere esse dejectos.

XVIII. AN NON, cum voluntas, & consilium, & sententia interdicti intelligatur, p impudentiam summam, (p imprudentiam *ed. vet.*) aut stultitiam singularem putabimus, in verborum errore versari: rem, & causam, & utilitatem communem non relinquere solum, sed etiam prodere? An hoc dubium est, 51 quin neque verborum tanta copia sit, non modo in nostra lingua, 55 quæ dicitur esse inops: sed ne in alia quidem

ulla,

54. *Si ad verbum rem volumus attingere.*) Vox *attingere* a glossa mihi addita videtur. Hotomannus malebat *adstringere*, alii *adjungere*. Gulielmius tuetur vulgatum, illo Plauti Mercatore: *Quæ nihil attingunt ad rem, neque sunt usui*. Grut.

55. *Quæ dicitur esse inops.*) Fabius Lib. VIII. c. 2. *Multa ex Græco formata nova, ac plurima a Sergio Flavioque, quorum dura quadam admodum videntur, ut ens & essentia: quæ cur tantopere adspernemur nihil video, nisi quod iniqui judices adversus nos sumus, ideoque paupertate sermonis laboramus.* Ipse tamen Cicero multis in locis linguam Romanam Græca copiosiorem sentit Lib. I. de Nat. Deor. *In quo genere tantum profecisse videmur, ut a Græcis ne verborum quidem copia vincamur.* De Finib. *Sed ita sentio, & sæpe disserui Latinam Linguam non modo non inopem, ut vulgo putatur, sed locupletiorem esse quam Græcam*, Pellitarius. Lucret. lib. III.

——— *sæpe*
Dicere nos prohibet patrii sermonis egestas,

Mar.

ulla, res ut omnes suis certis ac propriis vocabulis nominentur? neque vero quidquam opus sit verbis, cum ea res cujus causa verba quæsita sint, intelligatur? Quæ lex, quod senatusconsultum, quod magistratus edictum, quod fœdus, aut pactio, quod (ut ad privatas res redeam) testamentum: quæ judicia; aut stipulationes, 56 aut pacti & conventi formula non infirmari, aut convelli potest, si ad verba rem deflectere velimus: consilium autem eorum, qui scripserunt, & rationem, & auctoritatem relinquamus?

52 Sermo mehercule, & familiaris & quotidianus non cohærebit, si verba inter nos aucupabimur: denique imperium domesticum nullum erit, si servulis hoc nostris concesserimus ut ad verba nobis obediant: non ad id, quod ex verbis intelligi possit, obtemperent. Exemplis nunc uti videlicet mihi necesse est harum rerum omnium? non occurrit unicuique vestrum aliud alii in omni genere exemplum, quod testimonio sit, 57 non ex verbis aptum pendere

p. ccxcv.

Martial. *Nobis non licet esse tam disertis*.) Tuscul. II. *Græcorum copiosior est lingua quam nostra*. II. de Fin. *Quod nobis in hac inopi lingua non conceditur, quamquam tu hanc etiam copiosiorem dicere soles*. At lib. I. de Fin. linguam Latinam non modo non inopem, sed etiam copiosiorem disputat, ut in I. Tuscul. & II. de Orat. *Passerat.*

56. *Aut pacti & conventi formula*.) Nihil mutandum hic fuit: utroque enim modo & sine copula, & cum copula hoc recte dicitur. Vidi in veteribus glossis, *pactum & conventum*; ut apud Senecam Controversiarum lib. IX. Controversia 3. *Pacta conventaque legibus facta sint*. Et sic alibi idem copulam hic addidit. Et apud Juven. Sat. 6.

Conventum tamen & pactum & sponsalia nostra
Tempestate paras:

ubi recte corrigi nihil potest. Sine copula autem, *pactum conventum*, sæpius dicitur, quam ut exemplis egeat. *P. Fab.* Conventum verbum generale ad omnia pertinet, quibus transigendi negotiique gerendi caussa consentiunt, qui inter se agunt. l. I. D. de pactis. Addit *& conventi*, quod pacta quædam ex legibus observantur, quædam ex conventu tantum. II. ad Herenn. Et VI. ad Att. *Pompejus ex pacto & conventu a me discesserat*. Conventionis alia legitima est, alia juris gentium, teste Ulpiano, l. juris gentium D. de pactis. Hic pactum est legitimum conventum juris gentium. Formula pacti & conventi, ut VII. ad Fam. *Ubi illa formula fiduciæ inter bonos bene agier*. I. de Orat. *Cantor formularum*. &, *tot stipulationum & judiciorum formulæ*, Passerat.

57. *Non ex verbis aptum pendere jus*.) Hæc est scriptura Pall. hæc Turring. & veritatis ejus vestigium etiamnum hæret in olim cusis; in quibus *actum*, vulgata substituit *totum*, ignoratione vocis alterius,

dere jus: sed verba servire hominum consiliis & auctoritatibus?

Ornate & copiose L. Crassus, homo longe eloquentissimus, paullo ante, quam nos in forum venimus, judicio centumvirali hanc sententiam defendit, & facile, cum contra eum prudentissimus homo, Q. Mucius, diceret, probavit omnibus, M. Curium, qui heres institutus esset ita, mortuo postumo filio: cum filius non modo non mortuus, sed ne natus quidem esset, heredem esse oportere. Quid? verbis satis hoc cautum erat? minime. quæ res igitur valuit? voluntas. quæ si tacitis nobis intelligi posset, verbis omnino non uteremur. quia non potest; verba reperta sunt, non quæ impedirent, sed quæ indicarent voluntatem. 53

XIX. 58 Lex usum & 59 auctoritatem fundi jubet esse biennium. 54

rius, qua tamen usus lib. 1. Officiorum; *Honestum ex quo aptum est officium*; sæpiusque libro V. Tuscul. ut cap. 12. m. cap. 14. pr. item cap. 12. m. ex nostra quidem lectione, firmata libris vetustis; cum prius fuisset *appensum*. Gulielmius. *Grut.*

58. *Lex usum & auct. fundi jubet esse biennium*,) Hotomannus conjicit *biennem*. Idem. In omnibus libris tam editis quam scriptis, quot & ipse & alii viderunt, legitur *usum & auctoritatem fundi*. Perperam sane, ut jam viderunt docti viri. Recte in aliis Ciceronis locis, quæ laudat Hotomannus, scribitur sine copula, idque ratio evincit. Non hic est ordo verborum hujus legis: *usus fundi biennium auctoritas est*, hoc est usus seu usura fundi per biennium parit jus possessionis legitimæ. Usus non est usucapio, ut alibi nonnunquam, sed ipsa utendi facultas, & potestas, Ciceroni aliter usura dicitur, ut in Tusculana 1. *Natura dedit usuram vitæ, tanquam pecuniæ, nulla præstituta die*. *Usus biennium* est utentes per biennium, si quis utitur fundo duos annos, ut in VII. ad Famil. *Annos multos nihil aliud commentaris*; per annos multos. Et ad Attic. VIII, 14: *Neque Romæ quicquam auditur novi, nec in his locis, quæ a Brundusio absunt propius, quam tu, biduum, aut triduum*. An non omnium est in ore, *annos tres*; *biennium afuit*? Vides igitur concidere emendationem Hotomanni, explicationem Fabri & Passeratii, qui retinent connectendi particulam. *Auctoritas* est evictio, sive potius id quod actionem parit, pro evictione, ut erudite docuit Salmasius de Usuris, & dein ipsa actio evictionis, denique quod acquiritur actione illa jus possessionis, id quod male negat Salmasius in loco laudato. Hæc pluribus confirmarem, nisi esset res liquida. Clarissime quoque patet, biennium pertinere ad τὸ *usum*, non ad auctoritatem ex iis, quæ apud Ciceronem in Topicis hæc verba, *quoniam usus auctoritas fundi biennium est*, sequuntur, *& sunt ceterarum omnium, quarum annuus est usus*, hoc est, mobilium, quibus annum tantum sumus usi, auctoritas est. *Gravius.*

59. *Auctoritatem*,) Auctoritatem hic & in Topicis vocat usu

ca-

biennium. At utimur eodem jure in ædibus, quæ in lege non appellantur: Si via sit immunita, jubet, qua velit, agere jumentum. potest hoc ex verbis intelligi, licere, si via sit in Brutiis immunita, agere, si velit, jumentum per M. Scauri Tusculanum. 60 Actio est in 1 auctorem præsentem his verbis; QUANDOQUIDEM TE IN JURE CONSPICIO. Hac actione Appius ille Cæcus uti non posset, 61 si tam vere homines verba consectarentur, quam rem, cujus causa verba sunt, non considerarent. Testamento si recitatus heres esset pupillus Cornelius; isque jam annos XX. haberet; vobis interpretibus amitteret hereditatem.

1 *sic Grav.* actorem *Grut.*

55 Veniunt in mentem mihi permulta: vobis plura, certo scio. verum, ne nimium multa complectamur, atque ab eo, quod propositum est, longius aberret oratio: hoc ipsum interdictum, de quo agitur, consideremus. f Intelligetis enim in eo ipso, si in verbis jus constituamus, omnem utilitatem nos hujus interdicti, dum versuti, & callidi volumus esse, amissuros. UNDE TU, AUT FAMILIA, AUT PROCURATOR TUUS. 62 Si me villicus tuus solus dejecisset: non familia dejecisset, ut opinor, sed aliquis de familia. Recte igitur diceres te restituisse? quippe. Quid enim facilius est, quam probari iis, qui Latine sciant, 63 in uno servulo familiæ nomen non valere? Si vero ne ha-

P. B. f Intelligitis *Grav.*

capiendi conditionem, quæ olim erat biennii in rebus soli, ut auctor est in secundo Justin. quemadmodum & Gellius lib. XVII. *Rei furtivæ non annuus est usus & auctoritas, aut bima trimave dies, sed æterna.* Cicero in 1. De Offic. Adversus hostem æterna auctoritas. Vid. Budæum in Pand. in dictione Auctoritas. *Tislinus.*

60. *Actio est in auctorem præsentem.*) Sed Veneti *in actorem*, ut intelligamus formula hac actorem uti solitum. *Camer.*

61. *Si tam vere homines verba consectarentur, quam rem.*) Quid est *vere consectari verba?* Licet *vere* interpreteris juste, juste tamen verba consectari quid sit, nemo dixerit. Forte scripsit Cicero. *si tam severe homines verba consectarentur*: Nihil sani elicies ex hac periodo, si advertes animum. Quid enim hic sibi vult, *quam rem non considerarent?* Nisi Erfurtensis nobis succurrisset, etiam nunc in tenebris & mendis hic locus jaceret. In illo scribitur pulchre: *ut rem, cujus caussa verba sunt, non considerarent.* Vides nunc omnia liquida esse. *Gravius.*

62. *Si me villicus tuus.*) Extat inter exempla locorum apud Fabium lib. V. cap. de Argumentis. Villicus dicitur servus, ut Cato & Columella scribunt, qui villam gubernat, aut præest pago, & totius rei rusticæ curam habet. Huic servo ipsi agricultores subjiciuntur. *Tislinus.*

63. *In uno servulo familiæ nomen non valere.*) *Non valere* est non habe-

habeas quidem servum, præter eum, qui me dejecerit: clames videlicet, Si habeo familiam, a familia mea fateor te esse dejectum. neque dubium est, quin, si ad rem judicandam verbo ducimur, non te, familiam intelligamus, quæ constet ex servis pluribus; quin unus homo, familia non sit. verbum certe, hoc non modo postulat, sed etiam cogit. [64] At vero ratio juris, interdictique vis, & prætorum voluntas, & hominum prudentium consilium & auctoritas, respuat hanc defensionem, & pro nihilo putet. 56

XX. QUID ERGO? isti homines [65] Latine non loquuntur? immo vero tantum loquuntur, quantum est satis ad intelligendam voluntatem: [66] cum sibi hoc proposuerint, ut, sive me tu dejeceris, sive tuorum quispiam, sive servorum, sive amicorum, ut servos non numero distinguant, sed appellent uno familiæ nomine.

De liberis autem quisquis est, procuratoris nomine appelletur: non quo omnes sint, aut appellentur procuratores, qui negotii nostri aliquid gerant; sed in hac re, cognita sententia interdicti, verba † subtiliter exquiri omnia no- 57

† subtil alii non habent.

habere locum Tuscul. 3. *Id augustus apud Græcos valet*, h. e. significat. De re ipsa l. *Detestatio* §. *familia*, *de verb. signif.* *Unicus servus*, inquit Ulpianus, *familia appellatione non continetur; ne duo quidem familiam faciunt*. Paullus tamen libro V. sententiarum duos servos familiam facere respondet. & Ulpian. in *l.* 1. §. *familia*, *D. de vi armata: Etiam si unus servus dejecerit, familiam ait videri dejecisse*. Passerat. Cicero hoc loco docet quomodo hæc, quæ videntur sibi esse adversa, possint in concordiam redigi. Si nimirum propriam vocis significationem respicias; familia non est villicus, aut servus, si ad mentem legis attendas, ubi me villicus, aut alius servus tuus unicus dejecit, judicabor a familia tua dejectus esse. *Gravius*

64. *At vero ratio juris interdictique jus.*) Veneta hoc etiam loco probatur lectio: *At vero rationis interdictique jus*. Non solum prætoris sed etiam ipsius intelligentiæ dictata reclamare tali interpretationi, ut dicat quemadmodum alibi: *Si tu maluisses benevolentia quam litium jura perdiscere*. Camerar.

65. *Latine non loquuntur.*) An Osce & Volsce? In III. de Orat. *Latine loqui est verba ea efferre, quæ nemo jure reprehendat*. Interdum simpliciter & vere VI. Verr. *Latine scitote me, non accusatorie loqui*. VII. Phil. *Gladiatorem appello, non ut interdum M. Antonius gladiator appellari solet, sed ut appellant, qui plane & Latine loquuntur*. VII. ad Famil. *Romano more loqui & commendare*. I. ad Att. *more majorum*. Passerat.

66. *Cum sibi hoc proposuerint &c.*) Lambinus, ope veteris codicis, ut dicit, locum corruptum ita restituit: *cum sibi hoc proposuerint, ut me restituas, sive tu dejeceris*.

67. Quam

noluerunt. Non enim alia causa est æquitatis in uno servo, & in pluribus: non alia ratio juris in hoc genere duntaxat, P.CCXCVI. utrum me tuus procurator dejecerit is, qui legitime procurator dicitur omnium rerum ejus, qui in Italia non sit, absitve reipublicæ causa, quasi quidam pæne dominus, hoc est, alieni juris vicarius: v an tuus colonus, aut vicinus, aut cliens, aut libertus, aut quivis, qui illam vim, dejectionemque tuo rogatu, aut tuo nomine fecerit.

v aut alii.

58 Quare, si ad eum restituendum, qui vi dejectus est, eandem vim habet æquitatis ratio: ea intellecta, certe nihil ad rem pertinet, quæ verborum vis sit ac nominum. Tam restitues, si tuus me libertus dejecerit, nulli tuo præpositus negotio, quam si procurator dejecerit: non quo omnes sint procuratores, qui aliquid nostri negotii gerunt; sed quod in hac re quæri nihil attinet. Tam restitues, si unus servulus, 67 quam si familia dejecerit universa: non quo idem sit servulus x unus, quod familia; verum quia non, quibus verbis quidque dicatur, quæritur, sed quæ res agatur. Etiam ut jam longius a verbo recedamus, ab æquitate ne tantulum quidem; si tuus servus nullus fuerit, sed omnes alieni ac mercenarii: tamen & ipsi tuæ familiæ & genere & nomine continebuntur.

x unus alii non habent.

59 XXI. Perge porro hoc idem interdictum sequi, HOMINIBUS COACTIS. Neminem coegeris: ipsi convenerint sua sponte. certe cogit is, qui congregat homines & convocat. coacti sunt ii, qui ab aliquo sunt unum in locum congregati. Si non modo convocati non sunt, sed ne convenerunt quidem: sed ii modo fuerunt, qui etiam antea, non, vis ut fieret, verum colendi aut pascendi causa, esse in agro consueverant: defendes, homines coactos non fuisse: & verbo quidem superabis, me ipso judice: re autem, ne consistes quidem ullo judice. 68 Vim enim multitudinis restitui voluerunt, non solum convocatæ multitu- P. B. dinis: sed, quia plerumque, ubi multitudine opus est, homines

67. *Quam si familia dejecerit.*) Erf. *quam si familia fecerit*: paullo post idem: *etiamsi ut jam longius.* ut posset deleri, aut, si retinetur, accipitur pro *licet*. inferius rescripsi ex eodem libro, *sua familia genere & nomine.* cum in editis sit *sua familia & genere & nomine*. Græv.

68. *Vim enim multitudinis restitui voluerunt.*) *Refici voluerunt*, Pantagathus. *Ursinus*. Sed *vim multitudinis restitui* est vim a multitudine factam reparari, ut vulgo. Superius: *totos dies aut vim fieri vetat, aut factam restitui jubet*. Passerat.

69. In

mines cogi solent, ideo de coactis compositum interdictum est: quod, etiam si verbo differre videbitur, re tamen erit unum, & omnibus in causis idem valebit, in quibus perspicitur una atque eadem causa æquitatis.

ARMATISVE. Quid dicemus? armatos, si Latine loqui volumus, quos appellare vere possumus? opinor eos, qui scutis telisque parati ornatique sunt. Quid igitur? si glebis, aut saxis, aut fustibus aliquem de fundo præcipitem egeris; jussusque sis, quem hominibus armatis dejeceris, restituere: restituisse te dices? Verba si valent: si causæ non ratione, sed vocibus ponderantur: me auctore dicito. vinces profecto non fuisse armatos eos, qui saxa jacerent; quæ de terra ipsi tollerent: non esse arma cæspites, neque glebas: non fuisse armatos eos, qui prætereuntes ramum defringerent arboris: arma esse suis nominibus, alia ad tegendum, alia ad nocendum: quæ qui non habuerint; eos inermes fuisse vinces. 60

Verum siquidem erit armorum judicium: tum ista dicito. juris judicium cum erit, & æquitatis: cave 69 in ista tam frigida, tam jejuna calumnia delitescas. non enim reperies quemquam judicem, aut recuperatorem, qui, tamquam si arma militis inspicienda sint, ita probet armatum: sed perinde valebit, quasi y ornatissimi fuerint, si reperientur ita z parati fuisse, ut vim vitæ, aut corpori potuerint afferre. 61

y armatissimi quad. edd

z Grut. & alii parata.

XXII. ATQUE, ut magis intelligas, quam verba nihil valeant: Si tu solus, aut quivis unus cum scuto, cum gladio impetum in me fecisses, atque ego ita dejectus essem: auderesne dicere, interdictum esse de armatis hominibus: hic 62

69. *In ista tam frigida, tam jejuna calumnia delitescas.*) Tam languida, tam inani defensione fraudulenta tectus esse velis, ut Teucer sub Ajacis clypeo. II. de Orat. *frigida, ridicula.* Sic Græcis ψυχρὸν & ψυχρολογεῖν ut apud Plutarch. Cic. ad Q. Fratr. *Tantum fuit frigus in sermone, ut Appius nos coactus sit dimittere.* Contra Ennius: *Enni poeta salve, qui mortalibus versus propinas flammeos medullitus.* Jejunus est inanis Cic. II. ad Fam. 18. *Jejunus animus & inanis malevolentia.* & X. *Jejunus homo.* II. de Orat. *Jejunitas bonarum artium.* Virgil

Nam jejuna quidem clivosi glarea ruris.

Hoc est, sicca & sterilis, vulgo macilenta dicimus. *Delitescere* est defendi, tegi. In Lucullo: *Arcesilaum ait in eorum auctoritate delitescere, qui negans quicquam fieri posse, cum ipse totam philosophiam evertat.* Supra, *ut tantum facinus in una littera latuisse videras.* Infra: *invenero verbum unum, ubi delitescam.* Passerat.

hic autem hominem armatum unum fuisse? Non, opinor, tam impudens esses. Atqui vide, ne multo nunc sis impu-
p. ccxc. dentior, nam tum quidem omnes mortales implorare pos-
vii. ses, quod homines in tuo negotio Latine loqui oblivisce-
a inermi rentur; quod a inermes armati judicarentur: quod, cum
MS. interdictum esset de pluribus, commissa res esset ab uno; unus homo plures esse homines judicarentur.

63 Verum in his causis non verba veniunt in judicium, sed ea res, cujus causa verba hæc [70] in interdictum conjecta sunt. Vim, quæ ad caput & ad vitam pertinet, restitui sine ulla exceptione voluerunt. Ea fit plerumque per homines coactos armatosque: quæ si alio consilio, eodem periculo facta sit; eodem jure esse voluerunt. Non enim major est injuria, si tua familia, quam si tuus villicus: non si tui servi, quam si alieni ac mercenarii: non, si tuus procurator, quam si vicinus, aut libertus tuus: non, si coactis hominibus, quam si voluntariis, aut etiam assiduis ac domesticis: non, si armatis, quam si inermibus, qui vim haberent armatorum ad nocendum: non si pluribus, quam si uno armato. Quibus enim rebus plerumque vis fit, ejusmodi hæres appellantur interdicto. si per alias res eadem facta vis est: ea, tametsi verbis interdicti non con-
b Lamb. cluditur, tamen sententia juris atque auctoritate b retine-
contine- tur.
tur.

XXIII. Venio nunc ad illud tuum: *Non dejeci, si non*
64 *sivi accedere*. Puto te ipsum, Piso, perspicere, quanto ista sit [71] angustior iniquiorque defensio, quam si illa uterere: *Non fuerunt armati: cum fustibus & saxis fuerunt*. Si mehercule mihi, non copioso homini ad dicendum, optio detur, utrum malim defendere, non esse dejectum eum, cui vi & armis ingredienti sit occursum; an, armatos non fuisse

70. *In interdictum conjecta*.) Collata, inclusa. Ad Attic. *Conjeci id prooemium in eum librum, quem tibi misi*, In Parad. *Illa, quæ vix Stoici probant, conjeci in communes locos*. Et VII. ad Attic. *Plurima conjeci in epistolam*. I. de Invent. *Quam legem eisdem prope verbis nostri decemviri in decimam tabulam conjecerunt*. Passerat.

71. *Angustior iniquiorque defensio*.) Legendum fortasse est, *inaniorque def.* Lambin. *Angustior* est quæ minus late pateat, minusque juris habeat. Top. *longe lateque pervagata angustis anteponenda sunt. Videtur spatiari, ubi non conceditur*. II. de Orat. *angustis disputationibus illigari*. Infra *verborum angustia*. *Iniquior* potest esse ejusdem significationis, ut apud Virg. *spatioque subit Sergestus iniquo*. Idem: *spatiis exclusus iniquis*. Propert. *Iniqua vada*. Passerat.

72. *Ad*

fuisse eos, qui sine scutis ac sine ferro fuerint; omnino ad
probandum utramque rem videam infirmam nugatoriamque
esse: ad dicendum autem, in altera videar mihi aliquid reperire posse, non fuisse armatos eos, qui neque ferri R. B.
quidquam, neque scutum ullum habuerint: hic vero
hæream, si mihi defendendum sit, eum, qui pulsus fugatusque sit, non esse dejectum.

Atque illud in tota defensione tua mihi maxime mirum 65
videbatur, te dicere, jurisconsultorum auctoritati obtemperari non oportere. Quod ego, tametsi non nunc primum, neque in hac causa solum audio, tamen admodum
mirabar, abs te quam ob rem diceretur. nam ceteri tum
72 ad istam hortationem decurrunt, cum se in causa putant
habere æquum & bonum, quod defendant; si contra verbis & litteris, & (ut dici solet) summo jure contenditur;
solent ejusmodi iniquitati c boni & æqui nomen dignitatemque opponere. Tum illud, 73 quod dicitur, SIVE, c alii & boni.
NIVE, irrident: tum aucupia verborum, & litterarum
tendiculas in invidiam vocant: tum vociferantur, ex æquo
& bono, non ex callido versutoque jure rem judicari
opor-

72. *Ad istam hortationem decurrunt.*) *Decurrunt*, tanquam ad sacram ancoram. Vis verbi *decurrere* secretior minus vulgo nota, hec Passeratio satis perspecta. Sicut Latinis *succurrere* est opem ferre, sic *decurrere* est opem implorare; apud Justinum *decurrere ad oraculum*, *ad Regem*, ut alibi notavi & declaravi pluribus. *Gravius*.

73. *Quod dicitur, SIVE, NIBE, irrident.*) In Venetis mendi nota sublata locus integre sic legitur: *Tum illud quod dicitur, sic venire irrident*, sed vereor, ne sic quoque integritati suæ restitutus locus non sit. *Camer.* *Quod dicitur irrident.* Scio aliter ab aliis hanc lacunam repletam esse. Ant. Augustinus pro *sic venire*, ut est in aliquibus libris, corrigebat: *sic invenire* ex loco inferiori, in quo est: *Sed ego invenio in interdicto verbum unum.* Sed ille locus proprius est hujus causæ, hic communis omnium. Quare Octav. Pantagathus ita legendum putabat: *Tum illud, quod dicitur, summo jure irrident.* nam paullo ante dixit, *Et ut dici solet summo jure contenditur*: ut idem sit hic, *quod dicitur*, & supra, *ut dici solet.* Etiam in hoc inferiori, *Sed ego invenio in interdicto verbum unum ubi delitescam*, omnia dicuntur εἰρωνικῶς: hic serio agitur. *Ursin.* Hæc est lectio Pall. duorum, item aliorum mss. ut dudum monuerunt Hotomanus, Manutius, sed neuter sese inde expediit: fecit Gulielmius; dudumque prodidit ad Asinariam Plauti cap. 9. *Nibe* scriptum pro *Nive*, ἀρχαϊκῶς, ut mille locis in Pandectis Florent. respicit autem ad formulas sponsionum, quarum initium, SI; SIVE, NI, NIVE: quod infinitis exemplis palam fecit Barnabas ille Brissonius lib. V. de Formulis, &c. qui consulatur. *Grut.*

 74. *Fa-*

oportere scriptum sequi, calumniatoris esse: boni judicis, voluntatem scriptoris auctoritatemque defendere.

66 In ista vero causa, cum tu sis is, qui te verbo litteraque defendas: cum tuæ sint hæ partes, unde dejectus es? an
d es *quad. edd. non habent.* inde, quo prohibitus es accedere? ejectus d es, non dejectus. cum tua sit hæc oratio, Fateor, me homines coegisse: fateor, armasse: fateor, tibi mortem esse minitatum: [74] fateor, hoc interdicto prætoris vindicari, si voluntas & æquitas valeat: sed ego invenio in interdicto verbum unum, ubi delitescam: non dejeci te ex eo loco, quem in locum prohibui ne venires.

XXIV. In ista defensione accusas eos, qui consuluntur, quod æquitatis censeant rationem, non verbi, haberi
67 ti oportere. Et hoc loco Scævolam dixisti [75] causam apud centumviros non tenuisse: quem ego antea e commemoravi, quod idem faceret, quod tu nunc (tametsi ille in aliqua causa faciebat, tu in nulla facis) tamen probasse f nemini quod g defendit, quia verbis oppugnare æquitatem videbatur. Cum id miror, te hoc in hac re, alieno tempore, & contra, quam ista causa postulasset, defendisse: tum illud vulgo in judiciis, & nonnumquam ab ingeniosis hominibus defendi, mihi mirum videri solet, nec jurisconsultis concedi, nec jus civile in causis semper valere oportere.

v. CCXCVIII. e non comm. *edd. nett.* f memini *Vict.* g defendis *id. & alii.*

68 [76] Nam qui hoc disputant, si id dicunt, non recte aliquid statuere eos, qui consulantur: non hoc debent dicere, juri civili, sed hominibus stultis, obtemperari non opor-

74. *Fateor, hoc interdicto Prætoris vindicari.*) Aliqui ita: *Fateor, hoc interdictum prætoris vindicavi.* Veneti, *hoc interdictum prætoris violavi.* Camerar. *Violari* legebat Panteagathus pro *vindicari.* Ursinus. Nihil muto. Sententia est, hoc interdictum Prætoris ulcisci vim, cum restitui jubet. *Grav.*

75. *Caussam apud centumviros non tenuisse.*) Caussam apud judices privatarum rerum non obtinuisse. Sueton. in Domit. *Ut accusatori, qui caussam non teneret, exilii pœna esset. Apud majores id teneri non potuit, ut patres reprehensores essent comitiorum.* Pro Placco: *Tenere auctoritatem & salutem per judices.* Passerat.

76. *Nam qui hoc disputant, si id dicunt, non recte aliquid statuere eos qui consulantur, nec hoc debent dicere juri civili, sed hominibus stultis obtemperari non oportere.*) Alibi hic locus, non sententia quidem diversa, sed oratione venustiore ita reperitur perscriptus *Nam qui hoc disputant si id dicunt, non ratione aliquid statuere eos qui consulantur, nec hoc debent dicere jurisconsultis, sed hominibus stultis obtemperari non oportere.* Camerar.

77 Ut.

oportere. sin illos recte respondere concedunt, & aliter judicari dicunt oportere, male judicari oportere dicunt. neque enim fieri potest, ut aliud judicari de jure, aliud responderi oporteat: nec ut quisquam juris numeretur peritus, qui id statuat esse jus, quod non oporteat judicari.

At est aliquando contra judicatum. Primum utrum recte, 69
an perperam? si recte: id fuit jus, quod judicatum est. sin aliter: non dubium est, utrum judices, an jurisconsulti vituperandi sint. deinde si de jure vario quippiam judicatum est: non potius contra jurisconsultos statuunt, si aliter pronuntiatum est, ac Mucio placuit, quam ex eorum auctoritate, si, 77 ut Manilius statuebat, sic est judicatum. Etenim ipse Crassus non ita causam apud centumviros egit, ut contra jurisconsultos diceret: sed ut hoc doceret, illud, quod Scævola defendebat, non esse juris: & in eam rem non solum rationes afferret, sed etiam Q. Mucio socero suo, multisque peritissimis hominibus auctoribus uteretur.

XXV. NAM QUI jus civile contemnendum putat, is vin- 70
cula revellit non modo judiciorum, sed etiam utilitatis, vi- P. B.
tæque communis. qui autem interpretes juris vituperat: si imperitos juris esse dicit; de hominibus, non de jure civili detrahit. sin peritis non putat esse obtemperandum: non homines lædit, sed leges ac jura labefactat. Quod vobis venire in mentem profecto necesse h est; nihil esse in civitate tam diligenter, quam jus civile, retinendum. Etenim, hoc sublato, nihil est, quare exploratum cuiquam possit esse, quid suum; aut quid alienum sit: nihil est, quod æquabile inter omnes atque unum omnibus esse possit.

h alii detulent est.

Itaque in ceteris controversiis atque judiciis, cum quæ- 71
ritur, aliquid factum, necne sit: verum, an falsum proferatur: & fictus testis subornari solet, & i imponi falsæ tabulæ: nonnumquam, honesto ac probabili nomine, bono

i interponi Lamb.

77. *Ut Manilius statuebat.*) M. Manilius summus Jurisconsultus. ut Cicero testatur in 1. de Oratore & de Finibus libro. Pomponius sub tit. de Orig. juris, *Post hos*, inquit, *P. Mutius & Brutus, & Manilius, qui fundaverunt jus civile. ex his P. Mutius decem libellos reliquit, Brutus septem, Manilius tres. extant & volumina inscripta Manilii monumenta.* Horom. Meminit & Gell lib. XVIII, cap. 7. Perperam a multis vocatur M. Manlius, cum ex tabula Capitolina legendum sit Man. Manilius P. F. P. N. Cos. fuit A. V. DCIV, ut observavit eruditissimus Rupertus ad Pomponii Enchiridion de Origine juris. *Grav.*

bono viro, judici, error objici: improbo facultas dari, ut, cum sciens perperam judicarit, k testamentum, aut tabulas secutus esse videatur. In jure nihil est ejusmodi, recuperatores, non tabulæ falsæ, non testis improbus: denique nimia ista, quæ dominatur in civitate, potentia, in hoc solo genere quiescit: quid agat, quomodo aggrediatur judicem, 78 qua denique digitum proferat, non habet.

k testimonium Lamb.

72 Illud enim l potest dici judici ab aliquo non tam verecundo homine, quam gratioso. Judica hoc factum esse, aut numquam esse factum, vel cogitatum: crede huic testi: has comproba tabulas. Hoc non potest: cui filius agnatus sit, ejus testamentum non esse ruptum, judica: quod mulier sine tutore auctore promiserit, deberi. non est aditus ad hujusmodi res neque potentiæ cujusquam, neque gratiæ. denique, quo majus hoc sanctiusque videatur, ne pretio quidem corrumpi judex in ejusmodi causa potest. Iste vester

l potest Gul.

73 testis, qui ausus est dicere, FECISSE VIDERI EUM: de quo ne cujus rei argueretur quidem, scire potuisset, ipse numquam auderet judicare, deberi viro dotem, quam mulier nullo auctore dixisset. O rem præclaram, vobisque ob hoc retinendam, recuperatores!

P. CCCXCIX.

XXVI. QUOD ENIM est jus civile? quod neque inflecti gratia, neque perfringi potentia, neque adulterari pecunia possit, quod si non modo oppressum, sed etiam desertum, aut negligentius adservatum erit; nihil est, quod quisquam sese habere certum, aut a patre accepturum, aut relicturum liberis arbitretur. Quid enim refert, ædes

74 aut fundum relictum a patre, aut aliqua ratione habere bene partum, 79 si incertum sit, quæ cum omnia tua jure mancipii sint, ea possisne retinere? si parum sit communitum jus? si civili ac publica lege contra alicujus gratiam

78. *Qua denique digitum proferat.*) Non recte interpretatur Passeratius. Sed hæc significant hæc verba, ne tantillum quidem habet quod moliatur, aut agere possit. Nam *digitum proferre, exserere, porrigere* dicuntur de actione minima, ut patet ex loco illo III. de Finibus: *Chrysippus ne digitum quidem ejus caussa porrigendum dicebat.* Grævius.

79. *Si incertum sit, qua cum omnia tua &c.*) Mordicus retinui vulgatam, Palatinis nostris sustentatam. nam Manutii ac Lambini supposita, nihil habent certi. Hotomanus tentabat, *si qua tua communi juri mancipi sint.* & certum quidem est legendum, *mancipi.* sed quis intrusit illa alia? Gulielmius putabat extrito *qua*, constare lectionem. *Grut.* Verba illa *cum omnia tua* videntur Grævio a mala manu.

80. *Si*

tiam teneri non poteſt ? Quid, inquam, prodeſt, fundum
habere, ſi, quæ decentiſſime deſcripta a majoribus jura
finium, poſſeſſionum, aquarum itinerumque ſunt, hæc
perturbari aliqua ratione commutarique poſſunt ? Mihi
credite; major hereditas venit, unicuique veſtrum in iiſ-
dem bonis, a jure, & a legibus, quam ab iis, a quibus
illa ipſa bona relicta ſunt. nam, ut perveniat ad me fun-
dus, teſtamento alicujus fieri poteſt : ut retineam quod
meum factum ſit, ſine jure civili non poteſt. Fundus a pa-
tre relinqui poteſt. at uſucapio fundi, hoc eſt, m finis *m ita*
ſollicitudinis ac periculi litium, non a patre relinquitur, *MSS. alii ali-*
ſed a legibus. Aquæductus, hauſtus, iter, actus, a patre: *ter.*
ſed rata auctoritas harum rerum omnium a jure civili ſu-
mitur. Quapropter non minus diligenter ea, quæ a majo-
ribus accepiſtis, publica patrimonia juris, quam privatæ 75
rei veſtræ retinere debetis : non ſolum quod hæc jure civili
ſepta ſunt; n ſed etiam quod patrimonium unius incom- P. B.
modo dimittitur : jus amitti non poteſt, ſine magno in- *n ita Gronov.*
commodo civitatis.

XXVII. IN HAC ipſa cauſa; recuperatores, ſi hoc nos
non obtinebimus, vi, armatis hominibus, dejectum eſſe
eum, quem vi armatis hominibus, pulſum fugatumq; eſſe
conſtet : Cæcina rem non amittet, quam ipſam animo
forti, ſi tempus ita ferret, amitteret : in poſſeſſionem in
præſentia non reſtituetur : nihil amplius : Populi Romani 76
cauſa, civitatis jus, bona : fortunæ poſſeſſioneſque in
dubium incertumque revocabuntur : veſtra auctoritate hoc
conſtituetur, hoc præſcribetur : quicum tu poſthac de
poſſeſſione contendes, eum, 80 ſi ingreſſum modo dejece-
ris, in prædium reſtituas oportebit : ſin autem ingre-
dienti cum armata multitudine obvius fueris, & ita ve-
nientem repuleris, 81 fugaris, averteris : non reſtitues.

82 tum

80. *Si ingreſſum modo dejecerit.*) Erfurt. *Si ingreſſum modo delegeris.* quod qui non intellexerunt, interpolare ſunt auſi. Sic in Vatin. 13. *Urnas delegerit*, ubi peſſime alii *deleverit*, al. *dejecerit.* Plut. Aſin. III, 3. *Hinc me amantem ex ædibus delegit hujus mater.* Plura ſunt exempla in promtu. *Gravius.*

81. *Fugaris, averteris, non reſtitues * tu res, &c.*) Hic totus locus in Venetis nulla indicatione depravationis, commodius quidem perſcriptus eſt, ſed haud ſcio tamen an perſonatus non ſit. Illam autem ſcripturam ſubjecimus: *Fugaris, averteris, non reſtitues. Tum ſtatueritis vim in cæde ſolum non etiam in animo. Niſi cruor appareat vim non eſſe factam. In jure parum delictum eſſe, qui prohibitus ſit.*

• non in edd. vett.

82 tum statueritis vim ° in cæde solum, non etiam in animo, nisi cruor appareat, vim non esse factam: injuriarum delictum esse, qui prohibitus sit, nisi ex eo loco, ubi vestigium impresserit, dejici neminem posse.

77 Juris igitur retineri sententiam & æquitatem plurimum valere oportere; an verbo ac littera jus omne torqueri; vos statuite, recuperatores, utrum utilius esse videatur. Hoc loco percommode accidit, quod non adest is, qui paullo ante affuit, & adesse nobis frequenter in hac causa solet vir ornatissimus, C. Aquillius. nam ipso præsente, de virtute ejus, & prudentia timidius dicerem, quod & ipse pudore quodam afficeretur ex sua laude, & me similis ratio pudoris a præsentis laude tardaret. cujus auctoritati dictum est ab illa causa concedi nimium non oportere. Vereor, de tali viro ne plus dicam, quam vos aut sentiatis, aut apud vos commemorari velitis.

P. CCC.

78 Quapropter hoc dicam, numquam ejus auctoritatem nimium valere, cujus prudentiam populus Romanus in cavendo, non in decipiendo perspexerit: qui juris civilis rationem numquam ab æquitate sejunxerit: qui tot annos ingenium, laborem, fidem suam populo Romano promptam expositamque præbuerit: qui ita justus & bonus vir est, ut natura, non disciplina consultus esse videatur: ita peritus ac prudens, ut ex jure civili, non scientia solum quædam, verum etiam bonitas nata videatur: cujus tantum est ingenium, ita prompta fides, ut, quidquid inde hau-

Nisi ex eo loco ubi vestigium impresserit dejici neminem posse. Juris retinere sententiam, & aquitatem plurimum valere oportere, verbo ac litera jus omne torqueri, vos statuite, recuperatores, utrum melius esse videatur. Atque hæc fortasse etiam meliora videantur, si legamus *tum statuetis, & si qui prohibitus sit.* Camerar.

82. *Tum statueritis vim in cade &c.*) Octavius Pantagathus locum mala interpunctione subobscurum restitui posse existimabat, si ita interpungeretur: *Tum statueritis vim in cade solum, non etiam in animo: nisi cruor appareat, vim non esse factam: injuriarum delictum esse, qui prohibitus sit: nisi ex eo loco ubi vestigium impresserit, dejici neminem posse: juris retinere sententiam & aquitatem plurimum valere oportere; verbone ac littera jus omne torqueri, vos statuite, recuperatores, utrum utilius esse videatur.* Ursin. *Tum statueritis vim in cade solum, non etiam in animo: nisi cruor appareat, vim non esse factam &c.* Sic quidem patrum ævo impressi. at primæ edd. accedunt membranis scriptis, in quibus, *res si equos vestes si vim non in cade solum sed etiam in animo libidinis, nisi cruor app.* Lambinus heic archiatrum agit; suo sibi suffragio. pudentior Hotomanuus, qui contentus detexisse ulcus, tacet, quem sequor. *Grut.*

83. *Cum*

haurias, purum liquidumque te haurire ſentias. Quare 79
permagnam initis a nobis gratiam, [83] cum eum auctorem
noſtræ defenſionis eſſe dicitis. [84] Illud autem miror, cur
vos aliquid contra me ſentire dicatis, cum eum auctorem
vos pro me appelletis; noſtrum nominetis. verumtamen
quid ait iſte noſter auctor? Omnibus; [p] quidquid verbis
actum pronuntiatumque ſit, [85] convenit.

XXVIII. Ego ex iſto genere conſultorum non nominem, ut opinor, iſtum ipſum, quo [q] nos auctore rem
iſtam agere, & defenſionem cauſæ conſtituere [r] vos dicitis. qui cum iſtam diſputationem mecum ingreſſus eſſet,
non poſſe probari quemquam eſſe dejectum, niſi ex eo loco, in quo feciſſet: rem & ſententiam interdicti mecum
facere fatebatur; verbo me excludi dicebat: a verbo autem poſſe recedi non arbitrabatur. [86] Cum exemplis ute- 80
rer multis, etiam illa [s] materia æquitatis, ab verbo & ab
ſcripto, plurimis ſæpe in rebus, [t] jus, & æqui bonique
ratio-

[p] quidque *MS.*
[q] vos *MS.*
[r] *alii delent* vos.
[s] me tuetur *Hetem.*
[t] jus & *non habet ed. Manutii.*

83. *Cum eum auctorem noſtra defenſionis &c.*) Non abii a ſcriptis, & olim impreſſis, quæ plurifariam Lambinus violavit, interque alia illud *noſtra, noſtrum noſter* mutavit in *veſtra, veſtrum veſter*, nullorum librorum ſubnixus fiducia. *Gruter.*

84. *Illud autem miror cur vos, quem aliquid contra me ſentire prædicetis, cum pro me ſentire dicatis; cur quem auctorem meum appelletis, veſtrum nominetis.*) Sententia hujus loci ſic reſtituti facilis & plana eſt. oſtendit enim M. Tullius, adverſarios pugnantia loqui, cùm dicunt, C. Aquillium contra Cæcinam, & pro Cæcina ſentire: cum C. Aquillium & ſuum, & Cæcinæ auctorem appellant. Fuerant autem prætermiſſa verba aliquot a ſcriptore librario: quæ nos reſtituimus, veſtigia ſcripturæ veteris perſecuti, & ſenſum Ciceronis, ratione duce, conſecuti. *Lambin.*

85. *Convenit. Ego ex iſto genere conſultorum non neminem.*) Lectio mire diſtorta. nihil tamen medentur noſtri, niſi quod Pal. ſec. *non neminem iſtum ipſum ut opinor.* P. Manutius edidit: *conveni ego ex iſto genere conſultorum nonneminem.* neſcio an melius vulgato. *Gruter.*

86. *Cum exemplis uterer multis: etiam illa me tuerer æquitate.*) Pantagathus legebat, *cum exemplis uterer multis ex omni memoria antiquitatis.* Urſinus. *Materia æquitatis.* Quod mutat Hotomannus facit non neceſſario: vocat enim hic *materiam æquitatis*, quem *campum æquitatis* vocabit paullo poſt, quem *latum locum* alibi. Sic in lib. I. de Orator. & in II. De Inventione, conjuncte dixit, *Sylvam & materiam.* Pro Milone, *Segetem & materiam.* In lib. IV. de Finibus, *Materiam & copiam*, ut Græci quoque ὕλην uſurpare ſolent. *P. Faber.* *Materia* hic de loco communi capitur. Infra vocabit campum. ὕλη enim eſt copia. Pro Milon. *Materia & seges ſua gloria.* Paſſerat.

87. *Re-*

rationem esse sejunctam: semperque id valuisse plurimum, quod in se auctoritatis habuisset: æquitatisque plurimum? P. B. consolatus est me, & ostendit, in hac ipsa causa nihil esse, quod laborarem. nam verba ipsa sponsionis facere mecum, si vellem diligenter attendere. Quonam, inquam, modo? Quia certe, inquit, dejectus est Cæcina vi, hominibus armatis, aliquo ex loco: si non ex eo loco, quem in locum venire voluit; at ex eo certe, unde fugit. Quid tum? Prætor, inquit, interdixit, ut, unde dejectus esset, eo restitueretur, hoc est, quicumque is locus esset, unde dejectus esset. Æbutius autem, qui fatetur, aliquo ex loco dejectum esse Cæcinam, is, quo modo se restituisse dixit, necesse est male fecerit sponsionem.

81 Quid est, Piso? placet tibi pugnare verbis? placet caussam juris, & æquitatis, & non nostræ possessionis, sed omnino possessionum omnium, constituere in verbo? Ego, quod mihi videretur, quod a majoribus factitatum, quod horum auctoritate, quibus judicandum est, dignum esset: ostendi, id verum, id æquum, id utile omnibus esse, spectari, quo consilio, & qua sententia, non, quibus quidque verbis esset actum. Tu me ad verbum vocas? non ante venio, quam recusaro. nego oportere, nego obtineri posse, nego ullam rem esse, quæ aut comprehendi satis, aut caveri, aut excipi possit, si aut præterito aliquo verbo, aut ambigue posito, sententia, & re cognita, non, id, quod intelligitur, sed id, quod dicitur, valebit.

82 XXIX. QUONIAM satis recusavi: venio jam quo vocas. quæro abs te, simne dejectus, non de Fulciniano fundo: neque enim prætor, si ex eo fundo essem dejectus, ita me restitui v jussit: sed eo, unde dejectus essem; sum ex proximo vicini fundo dejectus, qua adibam ad istum fundum: sum de via: sum certe alicunde, sive de privato, sive de publico. eo restitui sum jussus. [87] restituisse te dixisti. nego

v jussisset alii.

P. CCCI.

87. *Restituisse te dixisti.*) Leve sit fortasse monere Quintilianum in lib. IX. cap. 3. ubi hæc verba recitat, legere *dixti*, cum dicit, *ubi & ipsum dixti extrita littera, figura in verbo est.* Potuit addere imitatum esse illud Terentii, *Eunuchum dixti velle te*, ut alia mittam. Sed hoc nonsitem leve dixeris, quod idem Quintilianus ibidem hæc verba recitat: *Nego me ex edicto Prætoris restitutum esse.* Cum Hotomannus pro *edicto* legendum omnino esse *decreto* contendet; & ita esse in multis libris, itaque etiam corrigit in pagina sequenti; ut illum sequutus utrobique legit clarissimus item Jurisconsultus Cujacius in lib. V. Observat. quem citavi superius? qui

go me ex x decreto prætoris restitutum esse. Quid ad hæc dicimus? aut tuo, quemadmodum dicitur, gladio; aut nostro, defensio tua conficiatur, necesse est.

x *ita Vill.* alii edicto. *Lamb.* interdicto.

Si ad interdicti sententiam confugis, & de quo fundo actum sit tum, cum Æbutius restituere jubebatur, id quærendum esse dicis, neque æquitatem rei, verbi laqueo capi putas oportere: in meis castris præsidiisque versaris. mea, mea est ista defensio: ego hoc vociferor: ego omnes [88] homines deosque testor, cum majores vim armatam nulla juris defensione texerint, non vestigium ejus, qui dejectus sit: sed factum illius, qui dejecerit, in judicium venire: dejectum esse, qui fugatus sit: vim esse factam, cui periculum mortis sit injectum. 83

Istum locum fugis & reformidas? & me ex hoc, ut ita dicam, campo æquitatis ad istas verborum angustias, & ad omnes litterarum angulos revocas? in iis ipsis intercludere insidiis, quas mihi conaris opponere. Non dejeci, sed ejeci. Peracutum hoc tibi videtur. hic est mucro defensionis tuæ, in eum ipsum causa tua incurrat, necesse est. [89] Ego enim tibi refero, si non sum ex eo loco dejectus, 84

qui etiam addit. non putare se *edicti* & *interdicti* auctores abuti vocabulis. Id valet, opinor, altero eorum vocabulorum pro altero uti, quibus in locis Lambinus mavult *interdicto* reponere. supra tamen in his verbis interdicti, *Ni adversus edictum prætoris vis facta esset*, illi non correxerant. Ego satis constare puto ex tot hujus orationis locis, & Quintilianum recte descripsisse, & qui *decreto*, quo continetur *interdictum*, ait Hotomannus: & qui, *interdicti* hic pro *edicto* posuerunt, parum attendisse *interdictum* etiam *edicti* appellatione, ut speciem in genere contineri. Cum *interdicere* sit edicere & non modo prohibere, sed etiam jubere significet. In Glossis satis interpretatum est, ut etiam a Justiniano, & Jurisconsultis, ut mittam Terentium aliquot locis, & alios. Neque in hac oratione modo, tot locis *edictum* pro *interdicto* dicitur; sed in una lege 1. in interdicto. *Ne vis fiat ei, qui in possessionem missus erit*, quater *interdictum* illud ab Ulpiano *edicti* nomine appellatum est. Hoc de Jurisconsultis ipsis nemo, opinor, negaverit. *P. Faber.*

88. *Homines, deosque testor.*) Recte prius homines dixit, & inde subjungit deos, ut oratio potius cresceret quam diminueretur. *Testari* autem est in testimonium adducere, & alterius implorato testimonio affirmare. Numquid enim sic Virgilius? *Vos æterni ignes: & non violabile vestrum Testor numen, ait.* Et Terent. in Hecyra, *Neque culpa id evenisse mea, id deos testor.* Alias *testari* significat rogare, quod precantes solemus adhibere numina. *Tislinus.*

89. *Ego enim tibi refero.*) *Referre*, contradicere, ad defensionem alterius afferre, & contra alterius responsionem opponere. Græci

ctus, quo prohibitus sum accedere: at ex eo sum dejectus, quo accessi, unde fugi. Si prætor non distinxit locum, quo me restitui juberet, & restitui jussit: non sum ex decreto restitutus.

85 Velim, recuperatores, hoc totum, si vobis versutius, quam mea consuetudo defendendi fert, videbitur, sic existimetis, primum alium, non me, excogitasse: deinde hujus rationis non modo non inventorem, sed ne probatorem quidem esse me: idque me non ad meam defensionem attulisse, sed illorum defensioni retulisse: me posse pro meo jure dicere, y neque in hac re, quam ego protuli, quæri oportere, quibus verbis prætor interdixit, sed de quo loco sit actum, cum interdixit: neque in vi armatorum spectari oportere, in quo loco sit facta vis, verum sitne facta: te vero nullo modo posse defendere, in qua re tu velis, verba spectari oportere: in qua re nolis, non oportere.

y neve *Ed. vet.* & *MS.* P. B.

86 XXX. VERUMTAMEN ecquid mihi respondetur ad illud, quod antea dixi, non solum re & sententia, sed verbis quoque hoc interdictum ita esse compositum, ut nihil commutandum videretur? Attendite diligenter, quæso, recuperatores. Est enim vestri ingenii, non meam, sed majorum prudentiam cognoscere. non enim sum id dicturus, quod ego invenerim, sed quod illos non fugerit. Cum de vi interdicitur, duo genera causarum esse intelligebant, ad quæ interdictum pertineret: unum, 90 si qui ex loco, in quo esset: alterum, si ab eo loco, quo veniret, vi dejectus esset: & horum utrumque, neque præterea quidquam, potest accidere, recuperatores.

Id

ci ἀνθυποφέρειν dicunt, Jurisconsulti *replicare* Hic ipse in Partit. *Denique unicuique rationi opponendum est ab accusatore id, quod si non esset in accusatione, causa omnino esse non posset: itaque ea quæ sic referuntur, Continentia causarum vocentur.* Et paulo post, *Firmamentum autem, quod contra ad labefactandam rationem refertur, sine quo accusatio stare non potest.* Et in orat. pro Quinctio, *Quid a nobis autem C. Aquilli refertur?* Hotom. *Tibi refero*, tuæ defensioni oppono. *Referre* ut Græcis ἀντιφέρειν, replicare J. C. In Lucull. *Sic enim ego nunc tibi refero.* Passer. Paullo postea in hac oratione: *Idque me non ad meam defensionem attulisse, sed illorum defensioni retulisse.* Græv.

90. *Si qui ex eo loco &c.*) Erfurt. *Si qui ex loco, ubi fuisset, se dejectum diceret, alterum, si qui ab eo loco, quo venisset.* Hoc sane vulgatis præferendum. *Grav.*

91. Ux-

Id adeo, si placet considerate. Si qui meam familiam de meo fundo dejecerit, ex eo me loco dejecerit. si qui mihi præsto fuerit cum armatis hominibus extra meum fundum, & me introire prohibuerit: non ex eo, sed ab eo loco me dejecerit. Ad hæc duo genera rerum, unum verbum, quod satis declararet utrasque res, invenerunt: ut, sive ex fundo, sive a fundo dejectus essem, uno atque eodem interdicto restituerer, [91] UNDE, VI. Hoc verbum, UNDE, utrumque declarat: & ex quo loco, & a quo loco. [92] Unde dejectus est z Cinna? ex urbe. Unde dejecisti? ab urbe. Unde dejecti Galli? a Capitolio. Unde qui cum Graccho fuerunt? ex Capitolio. 87

z Cæcin. edd. quad. na.

Vide-

91. UNDE VI.) Ita & alii libri, sed Veneti & Gallici, *unde tu* de formula interdicti recuperatorii expositi. Digest. Lib. XLIII. UNDE TU ILLUM VI DEJECISTI. Sed hujus tamen interdicti judicatio est UNDE VI. *Camerar.*

92. *Unde dejectus est Cacinna? ex urbe. Unde deiecisti? ab urbe.*) Legendum ita, paululum suffragante & Veneto exemplo, *unde dejectus est Cacinna? ex urbe. urbe Cn. Carbo? ab urbe.* Hanc lectionem historiarum belli civilis, quod inter Marium & Sullam gestum est, expositiones confirmant. Nam Cinnam primum Octavius ex urbe expulit, ex Italia autem Carbonem Sulla. *Camerar. Unde dejectus Carbo? Unde dejecti Samnites?* Pantagathus. *Ursinus. Unde dejectus Carbo? ab urbe.* In libris impressis a Rob. Stephano, & postea a Carolo illius fratre pro his verbis est, *unde dejecisti ab urbe?* corrupte. nemo neget, sed tamen quam longe ab illis, *unde dejectus Carbo?* Certe vix posse videtur historia de Carbone hic convenire, Lambinus conjicit legendum, *unde dejecti Pœni? ab urbe.* Longe recedit a scriptura. Neque tamen Hannibal aut repulsus, aut fugatus e locis tam propinquis urbis atque Tarquinius Superbus. video apud Livium, *Tarquinio clausa porta*, quo tempore Rex Romanus, quomodo Cicero hic dejectum ab urbe vult intelligi, certe ab urbe dejectus est; nisi quis malit intelligere de eo tempore, cum Porsenæ regis copiis urbem obsedit Maro sic extulit:

Nec non Tarquinium ejectum Porsena jubebat
Accipere, ingentique urbem obsidione premebat,

Nec sane probabile fit, in tam multis exemplis, exemplum tam aptum simul & nobile hic fuisse prætermissum, neque e notis *Tar.* aut *Tarq.* facere *Carbo*, librario difficile fuit. *P. Faber. Carbo* sane, quod præ se fert P. Manutius, & alii recentiores editores ferri non potest. Nam Carbonem non constat ab Urbe Roma dejectum esse, sed Arimino tantum exercitu Pompeji. ut tradit Appian. lib. I. bell. civil. Malui retinere quod in Erfurt. aliisque MSS. extat cum Victorio, & Car. Stephano, & Grutero, quam dubias & ancipites conjecturas cum Manutio & Lambino recipere. *Gravius.*

92. In

88 Videtis igitur, hoc uno verbo significari res duas, & ex quo, & a quo loco. Cum autem eo restitui jubet: ita jubet: ut, si Galli a majoribus nostris postularent, ut eo restituerentur, unde dejecti essent, & aliqua vi hoc assequi possent: non, opinor, eos 92 in cuniculum, qua aggressi erant, sed in Capitolium restitui a oporteret. hoc enim intelligitur. UNDE TU DEJECISTI, sive ex quo loco, sive a quo loco. EO RESTITUAS. hoc jam simplex est, in eum locum restituas: sive ex hoc loco dejecisti, restitue in hunc locum: sive ab hoc loco, restitue in eum locum, non ex quo, sed a quo dejectus b est. Ut si qui ex alto, cum ad patriam accessisset, tempestate subito rejectus 93 optaret, ut, cum esset a patria dejectus, eo restitueretur: hoc, opinor, optaret, ut, a quo loco depulsus esset, in eum se fortuna restitueret, non in salum, sed in ipsam urbem, quam petebat: sic quoniam vim verborum necessario similitudine rerum aucupamur, 94 qui postulat, ut, a quo loco dejectus est, hoc est, unde dejectus est, eo restituatur.

a oporterent alii.

b alii non habent est.

89 XXXI. CUM VERBA nos eo ducunt, tum res ipsa hoc sentire atque intelligere cogit. Etenim, Piso, (redeo nunc ad illa principia defensionis meæ) si quis te ex ædibus tuis vi, hominibus armatis dejecerit, quid c ageres? opinor, hoc interdicto, quo nos usi sumus, d persequerere. Quid? si qui jam de foro redeuntem, armatis hominibus domum tuam te introire prohibuerit, quid ageres? e uterere eodem interdicto. Cum igitur prætor interdixerit, unde

c ages? Lamb.

d persequere alii.

e utere Idem.

92. *In cuniculum, qua aggressi erant.*) Si modo id actum vere fuit, aut actum fuisse crediderit & alicunde cognoverit Tullius. Nam ab illis, quos habemus, auctoribus non tales describuntur isti Galli ut vehementer talium astuum peritos quis possit opinari; & in hac munitione id evenisse omnino refert nullus. Unde olim ad Livii librum V. dixi me suspicari *in colliculum*. Gronnov.

93. *Optaret, ut cum esset a patria dejectus, eo restitueretur.*) Lambinus publicavit *optaret ut unde esset dejectus, eo restitueretur: hoc optaret, ut cum esset, &c.* tanquam si Ciceronis ea essent, cum provenerint de timida conjectura Hotomanni. *Grut.*

94. *Qui postulat &c.*) Repræsentamus quod erat in editionibus antiquis. cui accedunt Pall. nam Hotomanni Lambinique supplementa, non curo. *Idem.* In hoc loco pessime habito restituendo secutus sum codicem Erfurtensem, in quo sic legitur: *Qui postulat, ut a quo loco dejectus est, hoc est, unde dejectus est, eo restituatur, hoc postulat, ut in eum ipsum locum restituatur.* Unde scilicet dejectus est. Unam tantum litteram ex aliis codd. & edd. adjecimus. Nam pro *unde dejectus* in illo vitiose scribitur, *unde ejectus*. Grævius.

95. Quod

de dejectus es, ut eo restituatis: tu hoc idem, quod ego dico, & quod perspicuum est, interpretabere: cum illud verbum, UNDE, in utramque rem valeat, eoque tu restitui sis jussus: tam te in ædes restitui oportere, si e vestibulo, quam si ex interiore ædium parte dejectus sis.

Ut vero jam, recuperatores, nulla dubitatio sit, sive 90
rem, sive verba spectare vultis, quin secundum nos judicetis, exoritur hic jam, obrutis rebus omnibus & perditis, illa defensio, eum dejici posse, qui tum possideat: qui non possideat, nullo modo posse. itaque, si ego sim a tuis ædibus dejectus, restitui non oportere: si ipse sis, oportere. Numera, quam multa in ista defensione falsa sint, Piso: ac primum illud attende, te jam ex illa ratione esse depulsum, 95 quod negabas quemquam dejici posse, nisi, qui in eo loco f fuerit. nunc, qui possideat, eum, etiam si non fuerit in eo loco, dejici posse concedis.

P. B.

f esset alii.

Cur ergo aut in illud quotidianum interdictum, UNDE ILLE ME VI DEJECIT, additur, CUM EGO POSSIDEREM: si dejici nemo potest, qui non possidet: aut in hoc interdictum, DE HOMINIBUS ARMATIS, non additur, si oportet quæri, possederit, necne? Negas dejici, 91

95. *Quod negabas quemquam dejici posse, nisi qui in eo loco fuerit, nunc, qui possideat, etiam si non fuerit in eo loco, dejici posse concedistis.*) Hæc verba sensum habent convenientem, sed Venetam tamen & aliorum lectionem huic nostræ præfero, & veriorem judico, hanc: *Quod negabas quemquam dejici posse, nisi in eo loco esset, nunc jam concedis, eum qui non possideat negas dejici posse.* Camerar. *Quod negabas quemquam dejici posse, nisi qui in eo loco fuerit. Nunc qui possideat, cum etiam si non fuerit in eo loco, dejici concedis, Cur, &c.* In libris Aldinis, Victorianis, impressis deinde a Rob. Stephano; item a Carolo fratre illius, est *qui in eo loco esset. Nunc jam posse concedis: eum, qui possideat, negas dejici posse.* Cur horum librorum aliorumve auctoritatem repudiarint Hotomannus & Lambinus, non video: quod videatur obscurius dictum propter ἔκλειψιν *qui in eo loco esset*, in eo facile subaudimus toties repetita verba, *unde dejiceretur*; Deinde, *nunc jam*, cur quemquam offendere debeat, quod quinquies usurparit in una Adelphorum scena Terentius? quod Donatus cum explicat, ait jam, *incusationem esse tarditatis*: ut hac particula nihil his potuerit esse commodius. Cetera, opinor, sunt hic planissima omnia. *P. Faber.* Hic locus in Erfurt. Franc. editione prima, & Mediolan. sic legitur, *te jam dejici posse, nisi indubium* (ed. prim. *nisi dubium*) *esse etiam posse concedis. Eum qui non possideat negas dejici posse.* Suspicor Ciceronem scripsisse: *quod negabas quemquam dejici posse, nisi qui in eo loco fuerit, id indubium esse; nunc etiam posse concedis. Eum qui non possideat negas dejici posse.* Grævius.

96. Ad

jici, nisi qui possideat. Ostendo, si sine armatis coactisve hominibus dejectus quisquam sit, eum, qui fateatur se dejecisse, vincere sponsione, si ostendat, eum non possedisse. Negas dejici, nisi qui possideat. Ostendo ex hoc interdicto, DE ARMATIS HOMINIBUS, qui possit ostendere non possedisse eum, qui dejectus sit, condemnari tamen sponsionis necesse esse, si fateatur esse dejectum.

g sponsionem *alii omnes.*

92 XXXII. DUPLICITER homines dejiciuntur: aut sine coactis armatisve hominibus, aut per ejusmodi rationem, h aut vim. 96 Ad duas dissimiles res duo i dejuncta interdicta sunt. In illa vi quotidiana non satis est posse docere se dejectum, nisi ostendere possit, cum possideret, tum dejectum. ne id quidem satis est, nisi docet ita se possedisse, ut nec vi nec clam, nec precario possederit. Itaque is, qui se restituisse k dixit, magna voce sæpe confiteri solet, se vi dejecisse: verum illud addit, Non possidebat: vel etiam, cum hoc ipsum concessit, vincit tamen sponsione, si planum facit, ab se illum aut vi, aut clam, aut precario possedisse.

h aut per *alii*

i devincta *alii.*

k dicit *Hotom.*

v.CCCIII.

93 Videtisne, quot defensionibus eum, qui l sine armis ac multitudine vim fecerit, uti posse majores voluerunt? hunc vero, qui ab jure, officio, bonis moribus, ad ferrum, ad arma, ad cædem confugerit, nudum in causa destitutumque videtis: ut, qui armatus de possessione contendisset, inermis plane de sponsione certaret. Ecquid igitur interest, Piso, inter hæc interdicta? ecquid interest, utrum hoc additum, Cum A. Cæcina m possederit, necne? ecquid te ratio juris, ecquid interdictorum dissimilitudo, ecquid auctoritas majorum commovet? Si esset additum: de eo quæri oporteret. additum non est: tamen oportebit?

l qua edd. delent sine.

m possideret *Manut.*

94 Atque ego in hoc Cæcinam non defendo: possedit enim Cæcina, recuperatores: & id, tametsi extra causam est, percurram tamen brevi, ut non minus hominem ipsum, quam jus commune defensum velitis. Cæsenniam possedisse propter usum fructum non negas. n qui colonus habuit conductum de Cæsennia fundum, cum idem ex eadem con-

n quia *MS.*

96. *Ad duas dissimiles res duo devincta interdicta sunt.*) *Adjuncta* pro *devincta* placet ut legatur *Ursin.* Editio sane antiquissima anni 1472, Erfurt & P. Franc. MSS. *dejuncta.* Plaut. Asinar. *Ne nos dejunge amantes.* Cic. de Universitate; *dejuncta quæ fuerant omnia sunt unum.* sic ibi legendum. Ubi quoque perperam in vulgatis *devincta.* Græv.

97. *Du-*

conductione fuerit in fundo, 97 dubium est, quin, si Cæsennia tum possidebat, cum erat colonus in fundo, post ejus mortem heres eodem jure possederit? deinde ipse Cæcina, cum circuiret prædia, venit in istum fundum: rationes a colono accepit. sunt in eam rem testimonia. Postea cur, 95
Æbuti, de isto potius fundo, quam de alio, si quem habes, Cæcinæ denuntiabas, si Cæcina non possidebat? Ipse porro Cæcina cur se moribus deduci volebat: idque tibi de amicorum, etiam de ipsius C. Aquillii 98 sententia responderat? At enim Sulla legem tulit.

XXXIII. UT NIHIL de illo tempore, nihil de calamitate reipublicæ querar, hoc tibi respondeo: adscripsisse eundem Sullam in eandem legem, SI QUID JUS NON ESSET OROGARI, EJUS EA LEGE NIHILUM ROGATUM. Quid est, quod jus non sit, P quod populus jubere, aut vetare non possit? 99 Ut ne longius abeam, declarat ista adscriptio esse aliquid. nam, nisi esset, hoc in omnibus legibus non adscriberetur. Sed quæro abs te, putesne, si populus jusserit, me, tuum, aut item, te, meum servum esse: id jussum, ratum, atque firmum futurum. Perspicis hoc nihil esse 1 ut in ceteris, quæ rogavit. * Primum illud

P. B. OROGARIER Grav. P quo MSS. & edd. vett.

96

97. *Dubium est, quin si Casennia.*) *Dubiumne est?* malim. Veneti, *dubium non est*. Camerar.

98. *Sententia responderat?*) Hoc amplius alii tum impressi, tum antiqui libri. *Et ad eam* * Ut inane spatium relinquatur, quod aliqua ex parte repleri facile poterit ex iis, quæ supra dixit, ut sic legamus, *Et ad eam rem diem constituerat, amicos convocarat*. Sed alia multo plura deesse abrupta sententia, quæ proxime consequitur, manifesto declarat. itemque illud quod scribit insequenti pagina, *Deinde nihil rationis affers, quamobrem si libertas adimi nullo modo possit, civitas possit*. Hotom.

99. *Ut ne longius abeam.*) *Ut ne* pro ne. Sic Græci ἵνα μὴ. Donat. in Phorm. Terent. Cic. pro Milone: *Opera detur ut judicia ne fiant*. Passerat.

1. *Ut in ceteris qua rogavit.*) P. Victor. habet, *& fateris, sed qui primum.* &c. Propius ad nostr. & veteres edd. *& ea teris qua inter primum*. Grut. In Erfurt. Franc. ed. prim. legitur, ut Gruterus & Hotomannus in suis repererunt. Cum id primo deprehendissem in Erfurtensi, non inspecto Grutero, statim conjiciebam legendum esse, ut edidit Victorius, *& fateris*. Nam in veteribus libris, qui majusculis litteris scripti sunt, fuit FATERIS. quam facile potuit ab oscitante librario F mutari in E. illa *qua rogavit*, unde irrepserint in editiones, nondum potui pervestigare. Videtur aliquis *cum fateris* mutatum esset in *in ceteris*, ne nulla hujus loci esset sententia, adscripsisse, *qua rogavit*. Hæc eo sunt ablega nda, quo huc pervenerunt. Petri Fabri commentum acutum est ut cetera

illud concedis, non, quidquid populus jusserit, ratum esse oportere. deinde 2 nihil rationis affers, quamobrem, si liberas adimi nullo modo possit, civitas possit. nam & eodem modo de utraque re traditum nobis est: &, si semel civitas adimi potest, retineri libertas non potest. Qui enim potest jure Quiritium liber esse is, qui numero Quiritium non est.

97 Atque ego hanc adolescentulus causam cum agerem contra hominem disertissimum nostræ civitatis Cottam, probavi. Cum Arretinæ mulieris libertatem defenderem, & Cotta decemviris religionem injecisset, 3 non posse sacramentum nostrum justum judicari, quod 4 Arretinis adempta civitas

tera illius viri, sed non expediunt nodum. Restitui itaque veterum librorum lectionem una litterula immutata. Verbis *quæ inter* apposui asteriscum. Quædam enim, quæ sequebantur, interciderunt, quod etiam ex iis, de quibus statim disputat, videre licet, ut animadvertit Hotomannus. *Gravius.*

2. *Nihil rationis affers.*) Apparet de eo superius Tullium disputasse: & multa omnino deesse. *Hotom.*

3. *Non posse sacramentum nostrum justum judicari.*) Pœnales lites erant sacramentum & sponsio. Sacramentum vero non dissimile fuisse sponsionis ex II. Varronis de L. L. potest intelligi, nam & qui petebat, ut ille ait, & qui inficiabatur, de aliis rebus utrique quingentos æris ad pontem deponebant, de aliis rebus item certum assium numerum, qui judicio autem vicerat, suum sacramentum a sacro auferebat; victi ad ærarium redibat. *Tislinus.* *Non posse sacramentum nostrum justum judicari*, est non posse nos contendere sacramento, litem nostram iniquam esse. 1. de orat. *Injusto sacramento contendere.* Pro Milon. *Injustis sacramentis fundos alienos petere.* Festus: *Sacramenti nomine id omne dici cœptum est, quod pœna nomine petebatur, propter ærarii inopiam.* Differt a sponsione. quod in sponsione non deponitur proprie pecunia, sed promittitur tantum, nec quicquam de ea ad ærarium perveniebat. *Passerat.*

4. *Aretinis ademta civitas esset.*) Proscripti a Sulla Aretini, quemadmodum & Volaterrani. Livius in principio Lib. X. ab Urbe condita: *Multiplex deinde exortus terror, Hetruriam, rebellare (ab Aretinorum seditionibus metu exorto) nunciabatur ubi civium Licinium genus præpotens divitiarum invidia pelli armis cœptum.* Idem Lib. VII. secundi belli Punici, Aretium P. R. rebellasse memorat. Unde C. Terentius Varro obsides ab Aretinis senatorum filios cepit. Bello sociali auctores fuere Hetruriæ defectionis, cum Marsis & Picentibus. quapropter in eos Sulla acrius sævìit, proscriptis civibus antiquis novam deducendo coloniam, indicio est marmoris inscriptio, quæ adhuc in urbe cernitur. Oppidum autem est Hetruriæ, non procul a Clusio, apud quod a Sulla deletum Carbonis Marianarum partium ducis exercitum, scribit Plutarch. in Vita Sullæ, Ubi multa, quæ nonnihil ad hunc locum conferunt. Vid. & Appian. Lib. I. Bell. Civil. *Pellegrinus.*

5. Quem

civitas esset, & ego vehementius contendissem, civitatem
adimi non potuisse; decemviri prima actione non judica-
verunt: postea, re quæsita & deliberata, sacramentum
nostrum justum judicaverunt. Atque hoc, & contra dicen-
te Cotta, & Sulla vivo, judicatum est. Jam vero in cete-
tis, ut omnes, qui in eadem causa sunt, & lege agant, &
suum jus persequantur, & omnes jure civili, sine cujusquam
aut magistratus, aut judicis, aut periti hominis, aut impe-
titi dubitatione, utantur, quid ego commemorem? du- 98
bium nemini vestrum est. Certe quæri hoc solere me non
præterit (ut ex me ea, quæ tibi in mentem non veniunt, P. cccivj
audias) quemadmodum, si civitas adimi non possit, in co-
lonias Latinas sæpe nostri cives profecti sint. Aut sua vo-
luntate, aut legis multa profecti sunt: quam multam si suf-
ferre voluissent, tum manere in civitate potuissent.

XXXIV. QUID? 5 quem pater patratus dedidit:
6 aut suus pater populusve vendidit, quo is jure amittit
civi-

5. *Quem pater patratus dedidit.*) Pater patratus, Fecialium princeps, qui, si quid cum hostibus patrandum, id est, aut belli aut pacis causa transigendum esset, populi Romani nomine patrabat. Dedebatur autem hostibus, qui cum eis pacem fecerat, quam populus Romanus ratam habere nollet. Eam deditionem *pater patratus*, ex Fecialium collegio creatus, patrabat. De deditione exemplum est notum omnibus de T. Vetutio, & Sp. Posthumio; qui a Samnitibus dediti repudiati sunt: apud Livium libro IX. de Mancino etiam nota est historia ex Plutarcho in Gracchorum vita, Livio libro LV, & LVI. Valerio libro I. capite vi. & Cicerone libro de Offic. III. in Topicis, & libro de Oratore I. his verbis: *Si C. Mancinum nobilissimum atque optimum virum, ac consularem, cum propter invidiam Numantini foederis pater patratus ex S.C. Numantinis dedidisset, eumque illi non recepissent, posteaque Mancinus domum revenisset, neque in Senatum introire dubitasset. P. Rutilius M. F. Tribunus pleb. de Senatu jussit educi, quod eum civem negaret esse: quia memoria sic esset proditum, quem pater suus aut populus vendidisset, aut pater patratus dedidisset, ei nullum esse postliminium.* Et apud Pomponium Jurisconsultum l. ult. D. de legat. *Eum, inquit, qui legatum pulsasset, Q. Mutius dedi hostibus, quorum erant legati, utilius esse solitus est respondere. quem hostes si non recepissent, quæsitum est an civis Rom. remaneret: quibusdam existimantibus remanere, aliis contra: quia quem semel populus jussisset dedi, ex civitate expulisse videretur, sicut faceret, cum aqua & igni interdiceret. in qua sententia videtur P. Mutius fuisse.* Id autem maxime quæsitum est in Hostilio Mancino, quem Numantini sibi deditum non acceperunt. de quo tamen lex postea lata est, ut esset civis Rom. & Praturam quoque gessisse dicitur. *Hotom.*

6. *Aut suus pater vendidit.*) Hæc erat non vera, sed simulata & ficta venditio. nam venditionem in emancipationibus aut

civitatem? Ut religione civitas solvatur, civis Romanus traditur: qui cum est acceptus, est eorum, quibus est deditus; si non accipiunt, ut Mancinum Numantini, retinet integram causam & jus civitatis. Si pater vendidit eum, quem in suam potestatem susceperat, ex potestate
99 dimittit. Jam populus cum eum vendidit, qui miles factus non est, non adimit ei libertatem: sed judicat, non esse eum liberum, qui, ut liber sit, adire periculum noluit. cum autem in censum vendit, hoc judicat; cum is, qui in servitute justa fuerit, censu liberetur, eum, qui, cum liber esset, censeri noluerit, ipsum sibi libertatem abjudicasse. Quod si maxime iisce rebus adimi libertas aut civitas potest, non intelligunt qui hæc commemorant, si per has rationes adimi majores posse voluerunt, alio modo noluisse?

100 Nam, ut hæc ex jure civili protulerunt, sic afferant velim, 7 quibus lege aut Romana civitas, aut libertas erepta sit. Nam quod ad exilium attinet, perspicue intelligi potest quale sit. 8 Exsilium enim, non supplicium est, sed perfugium,

adoptionibus fieri solitam significat, de qua re Cajus scribit lib. Inst. I. & Ulpian. in Titulis cap. x. Hæc cum ita sint, videndum an non commodius locus hic sic legeretur, *Si pater ter vendidit eum, &c.* Nam hoc mendo nihil esse in libris antiquis frequentius, nemo in iis versatus ignorat. *Hotom.*

7. *Quibus lege aut ratione.*) Veneti, *quibus lege aut Romana civitas, aut libertas*, id quod sane probatur nobis. *Camerar. Quibus lege aut ratione civitas aut libertas erepta sit*. Sic in veteribus libris. Pro *ratione* repositum est a Victorio & Manutio *Romana*: sed magis placet Ant. Augustini conjectura, qui pro *ratione*, emendat *rogatione*, quamvis idem fere sit. *Ursin.*

8. *Exsilium enim, non supplicium est.*) Non erat exilium pœna, sed fuga eorum, qui pœnam legum vitare volebant; quod Græci satis demonstrant. Illi enim exilium φυγὴν vocant, hoc est *fugam.* Quid? sequentia illud satis declarant. Ubi adverte, reis olim licitum fuisse post primam actionem, exilium sibi consciscere ante judicium peractum. Hunc autem locum totum perfectius intelliget, qui Demosthenis orationem contra Aristocratem perlegerit. *Tislinus.* Tusc. v. *Exilium, si rerum naturam, non ignominiam nominis quærimus, quantum a perpetua peregrinatione differt, in qua ætatem suam nobilissimi philosophi consumserunt.* Et in Parad. *Terribile exilium iis, quibus quasi circumscriptus habitandi locus, non iis, qui omnem orbem terrarum unam urbem esse dicunt.* Passerat. Facile patet Ciceronem loqui de exilio voluntario, nam aliud fuisse exilium legitimum omnes norunt, qui aliquem usum habent scriptorum veterum. Paradox. IV. *Nunquam, nec quid facias, considerabis, nec quid loquare? nescis exilium scelerum esse pœnam?* Et paullo post

Omnes

gium portuſque ſupplicii. nam qui volunt pœnam aliquam ſubterfugere, aut calamitatem, eo ſolum vertunt; hoc eſt, ſedem ac locum mutant. Itaque nulla in lege noſtra reperietur, ut apud ceteras civitates, maleficium ullum exſilio eſſe multatum, ſed cum homines vincula, neces P. B.
ignominiaſque vitant, quæ ſunt legibus conſtitutæ; confugiunt, quaſi ad aram, in exſilium: qui ſi in civitate legis vim ſubire vellent; non prius civitatem, quam vitam amitterent: quia nolunt; non adimitur his civitas, ſed ab his relinquitur atque deponitur. Nam, cum ex noſtro jure duarum civitatum nemo eſſe poſſit, tum amittitur hæc civitas denique, cum is, qui profugit, receptus eſt in exſilium, hoc eſt, in aliam civitatem.

XXXV. NON ME præterit, recuperatores, tametſi 101
de hoc jure multa prætereo, tamen me longius prolapſum eſſe, quam ratio veſtri judicii poſtularit. Verum id feci, non quod vos in hac cauſa hanc defenſionem deſiderare arbitrarer, ſed ut omnes intelligerent, nec ademptam cuiquam civitatem eſſe, nec adimi poſſe. Hoc cum eos ſcire volui, quibus Sulla voluit injuriam facere, tum omnes ceteros novos vetereſque cives. neque enim ratio afferri poteſt cur, ſi cuiquam novo civi potuerit adimi civitas, non omnibus patriciis, omnibus antiquiſſimis civibus poſſit.

Nam ad hanc quidem cauſam nihil hoc pertinuiſſe, pri- 102
mum ex eo intelligi poteſt, quod vos ea de re judicare non debetis: deinde quod Sulla ipſe ita tulit de civitate, 9 ut non ſuſtu-

Omnes ſcelerati atque impii, quorum tu te ducem eſſe profiteris, quos leges exilio affici volunt, exules ſunt, &c. Verburg.

9. *Ut non ſuſtulerit horum nexa atque hereditates.)* Ipſe lib. de Orat. 3. & Varro de Lingua VI. *nexum* ſcribunt *eſſe, omne id quod per libram & as geritur*. Gerebatur autem hoc modo, ut Cajus IV. Inſtitut. teſtatur, *adhibitis non minus quam quinque teſtibus, civibus Rom. puberibus, & praterea alio ejuſdem conditionis, qui libram aneam tenebat, qui appellabatur libripens, qui mancipium accipit: as tenens ita dicebat: Hunc ego hominem ex jure Quiritium meum eſſe ajo: iſque mihi emptus eſt hoc are aneaque libra. deinde are percutiebat, quaſi pretii loco. Nexu* igitur abalienationes & commercia fiebant. Ex his autem intelligitur ſolos cives R. hoc jure *nexus* uſos eſſe: quippe cum is qui emebat jure Quiritium, mancipium, id eſt, rem quamlibet, quam manu caperet, ſuam eſſe diceret. Et hoc eſt quod ipſe aperte oſtendit in Topicis, *Abalienatio*, inquiens, *eſt ejus rei qua mancipi eſt, aut traditio alteri nexu, aut in jure ceſſio, inter quos ea jure fieri poſſunt*. Quare cum civitas adimeretur, nexa quoque & ſimiles abalienationes atque commercia adempta eſſe intelli-

sustulerit horum nexa [10] atque hereditates. jubet enim eodem jure esse, quo fuerint Ariminenses: quos quis ignorat duodecim coloniarum [11] fuisse, [12] & a populo Romano hereditates capere potuisse? Quod si adimi civitas A. Cæcinæ lege potuisset, magis illam rationem tamen omnes boni quæreremus, quemadmodum spectatissimum prudentissimumque hominem summo consilio, summa virtute, summa auctoritate domestica præditum, levatum injuria, civem retinere possemus, quam
P.CCCV. uti nunc, cum de jure civitatis nihil potuerit deperdere, quisquam exsistat, nisi tui, Sexte, similis & stultitia & impudentia, qui huic civitatem ademptam esse dicat.
103 Qui quoniam, recuperatores, suum jus non deseruit, neque quicquam illius audaciæ petulantiæque concessit: q derelinquo jam communem causam, populique Romani
q de reliquo *Faber.* jus in vestra fide ac religione depono.

XXXVI. Is homo ita se probatum vobis vestrique similibus semper voluit, ut id non minus in hac causa laborarit: nec contenderit aliud, quam ne jus suum dissolute relinquere videretur: nec minus vereretur, ne contemneret Æbutium, quam ne [13] de eo contemptus esse existimaretur.

tur.

telligebantur. *Nam jure civili*, ut scribit Boetius, *fieri aliquid non inter alios, nisi inter cives Rom. potest: quorum est etiam jus civile:* Hotom. Vide Budæum in Annot. Alciatum in L. Pecuniæ verb. ff. de Verbor. Sign. Gell. Lib. XX. c. 1. Liv. Lib. II. VI. VII.

10. *Atque hereditates.*) Id est, jus adeundarum hæreditatum. nam hæreditatis aditio per alterum illum abalienationis modum fiebat, id est, per in jure cessionem. hæres enim apud Prætorem rem tenens ita vindicabat: *Hanc ego rem ex jure Quiritium meam esse ajo.* deinde postquam is vindicasset, Prætor interrogabat eum, qui cedebat, an contra vindicaret, quo negante, aut tacente, tunc ei qui vindicaverat, eam rem addicebat. *Hotom.*

11. *Fuisse.*) Non, inter duodecim colonias fuisse, (nam illæ deductæ sunt in Italia. Ariminum autem in Gallia: & Ariminum annis multis ante duodecim) sed eodem jure fuisse, quo fuere duodecim coloniæ. *P. Manut.*

12. *Et a populo Romano hereditates capere potuisse.*) Ant. Augustinus testatur se in vetere codice scriptum invenisse *A. C. R. hereditates capere potuisse*, quod maxime probat, & interpretatur *A civibus Romanis*. Vulgata quoque lectio defendi potest, & ex ea hic sensus elici a populo Romano, hoc est, a quovis cive populi Romani. *Ursinus.*

13. *De eo contemptus.*) Fortasse *ab eo*. Libri tamen alicujus auctoritatem expectamus. *Hotom.* Miror hanc conjecturam recepisse Manutium, Lambinum, & Gruterum contra veteres libros omnes tam scriptos, quam editos. Cic. orat. pro Sex. Roscio: *De L. Sul-*

tur. [14] Quapropter ſiquid extra judicium eſt, quod homini tribuendum ſit: habetis hominem ſingulari pudore, virtute cognita, & ſpectata fide, ampliſſimum, Etruriæ [r] nomine totius, in utraque fortuna cognitum multis ſignis & virtutis, & humanitatis. Si quid in contraria parte in homine offendendum ſit: habetis eum, ut nihil dicam amplius, qui ſe homines coegiſſe fateatur. Sin, hominibus remotis, de cauſa quæritis: cum judicium de vi ſit: is, qui arguitur, vim ſe hominibus armatis feciſſe fateatur: verbo ſe, non æquitate defendere conetur: id quoque ei verbum ipſum ereptum eſſe videatis: auctoritatem ſapientiſſimorum hominum facere nobiſcum: in judicium non venire, utrum Cæcina poſſederit, necne: tamen doceri poſſediſſe: multo etiam minus quæri, [15] A. Cæcinæ fundus ſit, necne: me tamen idipſum docuiſſe, fundum eſſe Cæcinæ: cum hæc ita ſint, ſtatuite quid vos tempora reipublicæ de armatis hominibus, quid illius confeſſio de vi, quid noſtra deciſio de æquitate, quid ratio interdicti de jure admoneant, ut judicetis. 104

r totius hominem Faber.

P. B.

L. Sulla emit. Id. orat. poſt reditum in ſenatum: *diſteſſus de patria.* Plaut. Captiv. *Emit hoſce de Quaſtoribus.* Grævius.

14. *Quapropter ſi quid extra judicium eſt, quod homini tribuendum ſit.*) Veneti, *quod virtuti hominis trib.* ſed ſuſpicari aliquis poſſit, hanc eſſe explicationem illius, quod in noſtris ſcribitur. *Camer.*

15. *A. Cæcinæ fundus ſit.*) Buchananus conjecerat *A Cæcina fundus ſit*, & heic & paullo poſt. quod recepit in contextum Lambinus. ſed emendationem hanc refellit Hotomanus lib. II. Obſerv. cap. 19. *Grut.*

FINIS TOMI PRIMI ORATIONUM.

